T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

KEMÂLEDDÎN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN ÇAĞATAY TÜRKÇESİYLE KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ
(İNCELEME, METİN, ÇEVİRİ, GRAMATİKAL DİZİN)

Yılmaz AKDEMİR

Diyarbakır 2015

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doktora Tezi

KEMÂLEDDÎN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN ÇAĞATAY TÜRKÇESİYLE KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ
(İNCELEME, METİN, ÇEVİRİ, GRAMATİKAL DİZİN)

Yılmaz AKDEMİR

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Faruk GÖKÇE

Diyarbakır 2015

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin Çağatay Türkçesiyle Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme, Metin, Çeviri, Gramatikal Dizin)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

□ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

□ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

□ Tezimin … yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../...

Yılmaz AKDEMİR

KABUL VE ONAY

Yılmaz AKDEMİR tarafından hazırlanan "Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin Çağatay Türkçesiyle Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme, Metin, Çeviri, Gramatikal Dizin)" adındaki çalışma, 27/11/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **DOKTORA TEZİ** olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kemal TİMUR (Başkan)

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU (Üye)

Doç. Dr. Cahit EPÇAÇAN (Üye)

Yrd. Doç. Dr. M. Malik BANKIR (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Faruk GÖKÇE (Danışman)

ÖNSÖZ

İslam tarihinde Hz. Peygamber'e derin bir muhabbet duyulmuş ve bu duygu nazma dönüşerek en meşhur şiirlerin kaleme alınmasına vesile olmuştur. Hz. Muhammed'i öven kasîdeler arasında şüphesiz en bilineni 13. yüzyılda yaşamış Mısırlı şair Muhammed Bûsîrî'nin kaleme aldığı *El-Kevakibu'd-Durriyye Fi Medhi Hayri'l-Beriyye*'dir. Ancak kasîde, yazılış hikayesi sebebiyle *Kasîde-i Bürde* ismiyle anılmış ve Sünni İslam coğrafyasında büyük bir şöhrete kavuşmuştur. Eldeki çalışma İranlı bilgin Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin (ö. 839/1435-36) 1431 yılında Bûsîrî'nin meşhur Kasîde-i Bürde eserine Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle yazıp o dönemde Harezm'i elinde bulunduran Ebu'l-Hayr Han'a sunduğu şerhini içermektedir. Bu şerh Kur'an tefsirleri dışında, Çağatay ve Harezm Türkçesinde nadir rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneğidir. Türk dili araştırmaları için büyük bir öneme sahip olan eserin içerisinde barındırdığı karışık dilli yapıyla birlikte arkaik dil unsurlarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma; giriş, inceleme, metin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarım (çeviri) ve gramatikal dizin olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Çağatay Türkçesi ve dönemleri, Kasîde-i Bürde ve Kasîde-i Bürde'nin Türk dili ve edebiyatındaki yeri, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı ve eserleri, eserin muhtevası, yazılış tarihi, nüsha bilgisi ile eserin öne çıkan ses ve şekil bilgisi özellikleri ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan inceleme bölümünde eserin yazım özellikleri ile ses ve şekil bilgisi

yapısı aydınlatılmıştır. Üçüncü bölümü oluşturan metin bölümünde Arap harfleriyle kaleme alınmış eserin çevriyazı metoduyla transliterasyonu yapılmıştır. Dördüncü bölümü oluşturan çeviri bölümünde metnin aslına sadık kalınarak eserin ruhuna uygun bir çeviriyle Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünü oluşturan gramatikal dizin bölümünde ise eserin söz varlığını ortaya koyacak alfabetik esaslı geniş bir gramatikal dizin ortaya konmuştur.

Çalışmaya esas olan eserin içerdiği arkaik dil unsurları ve karışık dilli yapıyla Türk dili araştırmaları için büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada eldeki çalışma genel olarak dil ve hususi olarak Çağatay Türkçesi üzerinde çalışma yapmak isteyen bilim insanları için bir başvuru kaynağı olacaktır. Türk dili açısından çok kıymetli bir eser olan Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hüdâ*'yı bilim dünyasına tanıtmak ve bilim insanlarının istifadesine sunmakla Türkoloji bilimine küçük ama değerli bir hizmet yapmış olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Bu vesileyle engin bilgisi ve tecrübesini paylaşarak bize her zaman yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Kemal TİMUR'a ve onun şahsında yaklaşık iki yıl boyunca teşrik-i mesai yaptığım Dicle Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi ve öğretim elemanı hocalarıma; çalışmam sırasında gösterdiği ilgi ve alakadan dolayı tez izleme komitesi üyesi hocam Prof. Dr. İdris KADIOĞLU'na; doktora ders döneminde kendisinden ders alma şerefine nail olduğum, engin bilgisi ve hoşgörüsüyle görüş, düşünce ve tavsiyelerinden yararlandığım hocam Yrd. Doç. Dr. M. Malik BANKIR'a; çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyip tezin yazılma safhasında bana ön ayak olup yol gösteren hocam Yrd. Doç. Dr. Resul ÖZAVŞAR'a; çalışmanın konusu olan eseri bulup bize temin eden ve bu noktada değerli bilgisi ile her zaman yol gösterip cesaretlendiren hocam Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ'a; düşünce ve tavsiyeleriyle her zaman bana ışık tutan hocam Doç. Dr. Cahit EPÇAÇAN'a; lisansüstü eğitimimin her safhasında derin ilminden faydalandığım, yanında çalışıp onun bir talebesi olmaktan her zaman büyük bir onur duyduğum, çalışma süresince engin bilgileriyle bana yol gösterip bendeki eksiklikleri derin bir ilim ve büyük bir hoş görüyle gideren, danışmanım Yrd. Doç. Dr. Faruk GÖKÇE'ye sonsuz teşekkürlerimi saygıyla arz ederim.

Ayrıca dualarıyla her zaman yanımda hissettiğim sevgili anne ve babama; desteğini hep arkamda hissettiğim Kübranur ve Ayşenur'un annesi kıymetli eşime de çok teşekkür ederim.

Çalışmanın doğru ve isabetli yönleri engin ilmi ve büyük emeği olan değerli hocama; hata ve eksiklikleri ise tezin yazarı olarak bana aittir.

Yılmaz AKDEMİR

Diyarbakır 2015

ÖZET

Eldeki çalışma 13. yüzyılda yaşamış Mısırlı şair Muhammed Bûsîrî tarafından kaleme alınan ve İslam coğrafyasında büyük bir şöhrete kavuşan Kasîde-i Bürde'nin aslen İranlı olan Harezmli şair Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin 1431 yılında dönemin hükümdarı Ebu'l-Hayr Han'a sunduğu şerhin incelemesini ihtiva etmektedir. Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle kaleme alınan eser Kur'an tefsirleri dışında, Çağatay ve Harezm Türkçesinde nadir rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneği olması yönüyle Türk dili araştırmaları açısından son derece önemlidir. Çalışma; giriş bölümüyle birlikte inceleme, metin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarım (çeviri) ve gramatikal dizin olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Çağatay Türkçesi, Kasîde-i Bürde ve Kasîde-i Bürde'nin Türk dili ve edebiyatındaki yeri, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı ve eserleri, eserin muhtevası ile eserin öne çıkan ses ve şekil bilgisi özellikleri ele alınmıştır. İnceleme bölümünde eserin yazım özellikleri ile ses ve şekil bilgisi yapısı aydınlatılmıştır. Metin bölümünde Arap harfleriyle kaleme alınmış eserin çevriyazı metoduyla transliterasyonu yapılmıştır. Çeviri bölümünde metnin aslına sadık kalınarak eserin ruhuna uygun bir çeviriyle Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmıştır. Gramatikal dizin bölümünde eserin söz varlığını ortaya koyacak alfabetik esaslı geniş bir gramatikal dizin ortaya konmuştur.

Key Words

Türk Dili, Çağatay Türkçesi, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî, Kasîde-i Bürde

ABSTRACT

The present study deals with review of the commentary of Kasîde-i Bürde made by Harezmi poet Kemâleddîn Hussein Harezmî, who is originally Iranian, submitted to the ruler Ebu'l-Hayr Han in 1431, which gained a great reputation in the Islamic world and was penned by an Egyptian poet Muhammad Busiri who lived in 13th century. It is extremely important for the Turkish language studies since it is the only known example written in the eastern Turkish of rare commentary literature in Turkish Chagatay and Khwarezm apart from Interpretations of the Kur'an which was written in Chagatay Turkish during Pre-Classical period. The study consists of five main sections where there are introduction, analysis, text transcription, Turkey Turkish transfer (translation) and grammatical index. In the introduction section: Chagatay Turkish, the Kasîde-i Bürde and the place of Kasîde-i Bürde in the Turkish language and literature, Kemâleddîn Hussein Harezmî"s life and works, content and outstanding morpheme and morphological characteristics of the work are discussed. In the analysis section; the orthographic features, sound and morphologic structure of the work are explained. In the text transcription section; transliteration of the work, written with the letters of the Arabic, has been done by the transcription method. In Translation section; the original text has been translated to Turkey Turkish in sense for sense giving the spirit of the source of text. In the grammatical index section; where there is an alphabetic grammatical index which indicates the expanded vocabularies of the study.

Key Words

Turkish language, Chagatay Turkish, Kemâleddîn Hussein Harezmî, Kasîde-i Bürde

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **IV**

ABSTRACT ..... **V**

İÇİNDEKİLER ..... **VI**

TABLO LİSTESİ ..... **XV**

KISALTMALAR ..... **XVI**

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ ..... **XVII**

SEMBOLLER ve İŞARETLER ..... **XIX**

GİRİŞ **1**

1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ 1

2. KASÎDE-İ BÜRDE ve BÛSÎRÎ 6

3. KASÎDE-İ BÜRDE'NİN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ 11

4. KEMÂLEDDÎN HÜSEYİN HAREZMÎ 14

4.1. Hayatı 14

4.2. Eserleri 22

4.2.1. Günümüze Ulaşan Eserler ... 22

4.2.1.1. Künûzü'l-Hakâyık Fi Rumûzi'd-Dekâyık ... 22

4.2.1.2. Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nesâyihi'l-Ebrâr ... 23

4.2.1.3. Nüzhetü'l-Müllâk Fi Hey'eti'l-Eflâk ... 23

4.2.1.4. Maksadü'l-Aksâ Fi Tercümeti'l-Müstaksâ (Maksad-ı Aksâ Der Tercüme-i Müstaksâ) ... 24

4.2.1.5. Dîvân ... 25

4.2.1.6. Keşfü'l-Hüdâ (Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa/ Keşfü'l-Hüdâ Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa) ... 25

4.2.1.7. Şerh-i Fusûsu'l-Hikem ... 25

4.2.1.8. Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr ... 26

4.2.2. Harezmî'ye Ait Olup Elimize Ulaşmayan Eserler ... 26

4.2.2.1. Rayhatü'l-Ervâh ... 26

4.2.2.2. Tuhfetü'l-Ebrâr Fi Efdâli'l-Ezkâr ... 27

4.2.2.3. Risâleî Der Mestî Ez Bâde-i İrfân ... 27

4.2.2.4. Kitâbî Der Ulûm-ı Zâhirî ve Istılâhât-ı Ân ... 28

4.2.3. Harezmî'ye Ait Olmayıp Kendisine Atfedilen Eserler ... 28

4.2.3.1. Esâsü'l-Kavâèid Fi Usûli'l-Fevâéid ... 28

4.2.3.2. Selâm-ı Dârü's-Selâm ... 28

4.2.3.3. Medârü'l-Efhâm ve Tefsîr-i Âyât-ı Semâniyye ... 28

4.2.3.4. Zü'l-Lema'ât ... 29

4.2.3.5. İrşâdü'l-Mürîdîn ... 29

4.2.3.6. Risâle-i İrfânî ... 29

4.2.3.7. Âdâbü'l-Mürîdîn ... 29

4.2.3.8. Cevâzü's-Sâirîn ... 29

5. KEMÂLEDDÎN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ ... 30

5.1. Eserin Muhtevası ve Türk Dili Açısından Önemi ... 30

5.2. Eserin İncelenmesi ... 35

5.3. Yazılış Tarihi ... 36

5.4. Nüsha Bilgisi ... 36

5.5. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar 39
5.6. Kelime Kadrosu 40
5.7. Fonetik ve Morfolojik Olarak Başlıca Özellikler 41

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. YAZIM ÖZELLİKLERİ 50
1.1. Ünlülerin Yazımı 50
1.1.1. a, e Ünlülerinin Yazımı 50
1.1.2. ė Ünlüsünün Yazımı 51
1.1.3. ı, i Ünlülerinin Yazımı 51
1.1.4. o, ö, u, ü Ünlülerinin Yazımı 52
1.2. Ünsüzlerin Yazımı 52
1.2.1. ç Ünsüzünün Yazımı 52
1.2.2. ŋ Ünsüzünün Yazımı 53
1.2.3. p Ünsüzünün Yazımı 53
1.2.4. s Ünsüzünün Yazımı 53
1.2.5. t Ünsüzünün Yazımı 54
1.3. Eklerin Yazılımı 54
1.4. Harekeli Yazım 54
1.5. Kelimelerin Birleşik Yazımı 55
1.6. Eserde Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Kelimelerdeki Ses Değişimleri 55
1.6.1. Son Harfi *Yuvarlak te* (ة) Olan Kelimelerin Eserde *Yatık te* (ت) Şeklinde Yazılması: 56

1.6.2. Son Harfi *Yuvarlak te* (ۃ) Olan Kelimelerin Eserde *Güzel he* (ہ) Şeklinde Yazılması: 56

1.6.3. Son Harfi *İki Noktalı ye* (ۑ) Olan Kelimelerin Eserde *Noktasız ye* (ى) Şeklinde Yazılması: 56

1.6.4. Arapçada *Hemzeli* (ء)Yazılan Kelimelerin Eserde Hemzesiz Yazılması: 57

1.6.5. Son Harfi *Elif-i Meksure* (ى) Olan Kelimelerin Eserde *elif* (ا) Şeklinde Yazılması: 57

1.6.6. İlk Harfi *Hemzeli Elif* (أ) Olan Kelimelerin Eserde Bazı Kelimelerde *elif + ye* (اى) Şeklinde Yazılması: 58

2. SES BİLGİSİ 58

2.1. Ünlüler 58

2.1.1. Ünlü Uyumları 58

2.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu 58

2.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu 59

2.1.2. Ünlü Olayları 59

2.1.2.1. e ~ ė Nöbetleşmesi 59

2.1.2.2. Yuvarlaklaşma 60

2.1.2.3. Düzleşme 61

Bu değişiklik genellikle ikinci hecede görülmektedir: 61

2.1.2.4. Genişleme 61

2.1.2.5. Ünlü Türemesi 62

2.1.2.6. Ünlü Düşmesi 62

2.2. Ünsüzler 62

2.2.1. Ünsüz Uyumu 63

2.2.2. Ünsüz Değişmeleri 63

2.2.2.1. /m-/ < /b-/ Değişmesi 63

2.2.2.2. /v/ < /b/ Değişmesi 64

2.2.2.3. /ş/ < /ç/ Değişmesi 64

2.2.2.4. /-v-/ < /-ġ-/ Değişmesi 64
2.2.2.5. /y/ < /ḍ/ < /d/, /ḍ/ < /d/, /z/ < /ḍ/ < /d/ Değişmesi 65
2.2.2.6. /-ķ-/-ķ/ < /-ġ-/-ġ/ Değişmesi 65
2.2.2.7. /-ḫ-/ < /-ķ-/ Değişmesi 66
2.2.2.8. /-f-/ < /-p-/ Değişmesi 66
2.2.2.8. /-f-/ < /-v-/ Değişmesi 66
2.2.2.9. /-d-/ <-t-/, /-d/ < /-t/ Değişmesi 67
2.2.2.10. /-g-/ < /-y-/ < /-ḍ-/ < /-d-/ Değişmesi 67
2.2.2.11. /-s/ < /-z/ Değişmesi 67
2.2.2.12. /n/ < /ny/ Değişmesi 67
2.2.3. Ünsüz Düşmesi 68
2.2.3.1. Ø < /*b*-/, Ø < /-*y*/ < /-*b*/ 68
2.2.3.2. Ø < /-*G*-/ 68
2.2.3.3. Ø < /-*r*-/ 69
2.2.3.4. Ø < /*y*-/ 69
2.2.4. İkizleşme 69
2.2.5. Göçüşme 70
3. BİÇİM BİLGİSİ 70
3.1. İsimler 70
3.1.1. İsimlerde Sayı 71
3.1.1.1. Türkçe Çoğul İsimler 72
3.1.1.2. Arapça -Farsça Çoğul İsimler 72
3.1.2. İsimlerde Cinsiyet (Dişillik-Erillik, Müennes ve Müzekker Olma Durumu) 73
3.1.3. İsim Çekimi 73
3.1.3.1. Hal Ekleri 74
3.1.3.2. İyelik Ekleri 81
3.1.3.2.5. Çokluk 2. Kişi İyelik Eki 83
3.1.3.3. Aitlik Eki 83

3.1.3.4. Farsça Çekim Unsurları 84
3.1.4. İsimlerin Oluşumu 85
3.1.4.1. İsim Oluşturan Son Ekler 85
3.1.4.2. İsim Oluşturan Ön Ekler 93
3.1.4.3. Birleşik kelimelerle (Birden Fazla Kelimeyle) Oluşturulan İsimler: 94
3.2. Edatlar (İlgeçler) 94
3.2.1 Bağlama Edatları (Bağlaçlar) 95
3.2.2. Çekim Edatları 95
3.2.3. Cümle Başı Edatları 96
3.2.4. Kuvvetlendirme-Pekiştirme Edatları 97
3.2.5. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları 97
3.2.6. Cevap Edatları 97
3.2.7. Benzetme Edatları 97
3.2.8. Ünlem Edatları 98
3.3. Sıfatlar 98
3.3.1. Niteleme Sıfatları 98
3.3.2. Belirtme Sıfatları 99
3.2.2.1. İşaret Sıfatları 99
3.2.2.2. Soru Sıfatları 99
3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları 100
3.2.2.3.1 Türkçe Belirsizlik Sıfatları 100
3.2.2.4. Sayı Sıfatları 102
3.2.2.5. Sıfatlarda Karşılaştırma 103
3.2.2.6. Renk Adları 103
3.3.3. Sıfatların Oluşumu 103
3.3.3.1. Türkçe Eklerle Oluşturulan Sıfatlar 104

3.3.3.2. Farsça Eklerle Oluşturulan Sıfatlar 104
3.4. Zamirler 108
3.4.1. Kişi zamirleri 108
3.4.1.1. 1. Teklik Kişi Zamiri 108
3.4.1.1. 2. Teklik Kişi Zamiri 108
3.4.1.3. 3. Teklik Kişi Zamiri 109
3.4.1.4. 1. Çokluk Kişi Zamiri 109
3.4.1.5. 2. Çokluk Kişi Zamiri 109
3.4.1.6. 3. Çokluk Kişi Zamiri 110
3.4.2. Dönüşlülük Zamiri 110
3.4.3. Birliktelik Zamirleri 111
3.4.4. İşaret Zamirleri 111
3.4.5. Soru Zamirleri 112
3.4.6. Belirsizlik Zamirleri 113
3.4.6.1. Türkçe Belirsizlik Zamirleri 113
3.4.6.2. Farsça Belirsizlik Zamirleri 114
3.4.7. İlgi Zamirleri 114
3.4.8. İddialı Zamirler 115
3.4.8.1. Çokluk Bildiren İddialı Zamirler 115
3.4.8.2. Azlık Bildiren İddialı Zamirler 115
3.5. Sayılar 115
3.5.1. Asıl Sayılar 115
3.5.2. Kesir Bildiren Sayılar 117
3.5.3. Sıralama Sayıları 117
3.5.4. Çarpımsal Sayılar 118
3.5.5. Belirsiz Sayılar 119

3.5.6. Sayı Bildiren Sözcükler 120
3.6. Fiiller 120
3.6.1. Fiil kökleri 121
3.6.1.1. Kökteş Fiiller 121
3.6.1.2. Türkçe Temel Kökler 121
3.6.1.3. Yabancı Kökler 125
3.6.2. Fiillerin Oluşumu 125
3.6.2.1. İsimden Fiil Yapan Ekler 126
3.6.2.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler 128
3.6.3. Fiil Çekimi 130
3.6.3.1. Basit Çekim 130
3.6.3.1. Bildirme (Haber) Kipleri 130
3.6.3.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri 136
3.6.3.2. Birleşik Çekim 140
3.6.3.3. Fiillerde Soru 143
3.6.3.4. Ek-Fiiller 143
3.6.3.5. Birleşik Fiiller 144
3.7. İsim-Fiiller 149
3.8. Sıfat-Fiiller 150
3.9. Zarf-Fiiller 152
3.10. Zarflar 155
3.10.1 Yer-Yön Zarfları 155
3.10.2. Zaman Zarfları 156
3.10.2.1. Türkçe Zaman Zarfları 156
3.10.2.2. Arapça-Farsça Zaman Zarfları 156
3.10.3. Miktar Zarfları 156
3.10.4. Durum Zarfları 156

3.10.4.1. Türkçe Durum Zarfları 157
3.10.4.2. Arapça-Farsça Durum Zarfları 157
3.10.5. Soru Zarfları 157

İKİNCİ BÖLÜM

METİN 158

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ 353

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GRAMATİKAL DİZİN 538

SONUÇ 947

KAYNAKÇA 951

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Metinde Yer Alan Sözcüklerin Köken Bakımından Dağılımı 40

KISALTMALAR

a	Yazma nüshadaki yaprağın ön yüzü
Ar.	Arapça
b	Yazma nüshadaki yaprağın arka yüzü
b.	Bin (oğlu)
bk.	Bakınız
böl.	Bölüm
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
Çin.	Çince
e.	Ebi/Ebu (babası)
Far.	Farsça
Gr.	Grekçe
H.	Hicrî
Hz.	Hazreti
Kol.	Kolaeksiyon
krş.	Karşılaştırınız
Ktp.	Kütüphane
M.	Miladî
Mo.	Moğolca
No.	Numara
ö.	Ölüm tarihi
öz.a.	Özel ad
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.	Türkçe
vr.	Varak
vs.	Vesaire
y.a.	Yer adı
Yay.	Yayını/Yayınları

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Metnin transliterasyonu ilgili bazı hususlar da şöyledir:

1. Farsça vav-ı ma'duleler "ā"dan önce üste konumlanmış (^{v}) şeklilde (ḫ^{v}āce, ḫ^{v}ārluḳ gibi) gösterilmiştir:

2. Farsça ve Arapça birleşik isim ve sıfatlar arasına tire (-) konulmuştur.

3. Metinde yer alan özel isimler ve kişi adları büyük harfle yazılmıştır.

4. Metinde geçen ayet, hadis ve Farsça-Arapça cümleler aslına uygun şekilde Arap harfleriyle yazılmış, ilgili kısımlar çalışmanın çeviri bölümünde Türkiye Türkçesine aktarılarak tırnak içinde ("") verilmiştir.

5. Yazma nüshadaki her yaprağın ön yüzüne (a), arka yüzüne (b) rumuzu verilmiştir. Bununla birlikte okuyuculara kolaylık sağlaması için metin içerisindeki bütün sayfaların her satırı (1 rakamından başlanarak) numaralandırılmıştır.

6. Eserde kırmızı mürekkeple yazılan yerler, Kasîde-i Bürde'nin orijinal beyitleri, ayet ve hadisler gibi kısımlar çalışmanın çeviri bölümünde italik yazı karakteriyle gösterilmiştir.

ا	A, E, Ā a, e, ā	ص	Ṣ ṣ
آ	Ā ā	ض	Ḍ, Ż ḍ, ż
او	O, Ö, U,Ü o,ö,u,ü	ط	Ṭ ṭ
ای	I, İ, Ė ı, i, ė	ظ	Ẓ ẓ
ب	B, P b, p	ع	ʿ
پ	P p	غ	Ġ ġ
ت	T t	ف	F f
ث	Ṯ ṯ	ق	Ḳ ḳ
ج	C, Ç c, ç	ك	K, G k, g
ح	Ḥ ḥ	ل	L l
خ	Ḫ ḫ	م	M m
د	D d	ن	N n
ذ	Ẕ ẕ	نك	ŋ
ر	R r	ه	H, A, E h, a, e
ز	Z z	و	O, Ö, U, Ü, V o, ö, u, ü, v
س	S s	ى	I, İ, Ī, Ė , Y ı, i, ī, ė, y
ش	Ṣ ṣ	ء	ʾ

SEMBOLLER ve İŞARETLER

A, I, U	Sırasıyla a/e, ı/i, u/ü değişmelerini gösterir
G, K	Sırasıyla g/ġ, k/ķ değişmelerini gösterir.
-	Metinde ayrı yazılan veya sonraki sayfaya sarkmış ek; dizinde fiil kökü,
fiil	kök ve gövdesine eklenen ek
+	Eklenen sözcük veya şekil; isim kök veya gövdesine eklenen ek
<	Bu şekilden gelir; ilgili dilden alıntı
>	Bu şekli izleyen ek veya sözcük
<X>	Metinde tekrar edilen sözcük veya sözcükler
[ ]	Metne eklenen harf, hece ya da kelime
[...]	Belirsiz sayıda harf veya sözcük
[....]	Belirsiz sayıda kelime veya cümle
{ }	Metinden çıkarılan kısım
---	Metin ve Çeviri bölümünde belirsiz anlam veya eksiltili cümle
*	Tasarlanan şekil; tespit edilmemiş kök, gövde veya ek

GİRİŞ

1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıl başlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'daki doğu Türklerinin kullandığı yazı ve konuşma dilidir. Adını Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'dan almıştır. Bu adın devlet ve ulus adı olarak kullanılması Çağatay Han'ın ölümden sonra gerçekleşmiştir (Argunşah, 2013:15).

Çağatay Türkçesi, Karahanlı ve Harezm yazı dillerinin devamı olarak özellikle Timurlular (1405-1506) döneminde gelişmiş ve Alî Şîr Nevâyî döneminde edebî bir dil hüvviyeti kazanmıştır (Ercilasun, 2010:400). Bu dönemin temsilcileri kendi dillerini ifade etmek için *Türk tili, Türkī til, Türk elfāzı, lafz-ı Türkī* ve *Türkçe til* gibi terimler kullanmışlardır. Kemâleddîn Hüseyin Harezmî de *Keşfü'l-Hüdâ'*da dönemin Türkçesini aynı terimlerle belirtmiştir:

"bu ʿArabī-yi faṣīḥni lafẓ-ı Türkī-yi melīḥ birle şerḥ ḳılsam" (005b/10).

"Türkī til birle ebyāt maʿnāsige bu miḳdār işāret yeter" (016b/08-09).

"Bu iki beytniŋ terceme-i Türkī til birle ol ėrdi kim" (124a/06-07).

Alî Şîr Nevâyî de *Muhâkemetü'l-Lügâteyn* adlı eserinde Çağatay Türkçesi için *Türkçe, Türkī, Türk tili* terimlerini kullanmış ancak sonralarda yazdığı *Mîzânü'l-Evzân* isimli eserinde ise *Çağatay Lafzı* terimini kullanmıştır. Dönemin bir diğer önemli ismi Ebu'l-Gâzî Bahadır Han da önceleri aynı terimleri kullanırken *Şecere-i Türk* adlı eserinde *Çağatay Türkīsi* terimini kullanmıştır (Ölmez, 2003:30). Batı'da ise bu terim, H. Vambery'nin 1867 de yayınladığı *Cagataische Sprachstudien* adlı eseriyle ön plana çıkmaya başlamıştır. Türkologlar Vambery'nin bu eserini takip ederek *Çağatay* sözcüğünü geniş bir perspektifte kullanmışlardır (Eckmann, 2013:13).

Yabancı Türkologlar, özellikle Rus olan veya Rusya'da eğitimini tamamlayan bilim adamları *Çağatay* teriminin anlamını daraltmıştır. W. Radloff ve F.E. Korş bu terimle Uygurca sonrası Orta Asya edebiyatının eserlerini kast edip *Doğu Türkçesi* terimini daha geniş bir anlamda kullandılar. Radloff, *Doğu Türkçesi* terimini yaşayan Sibirya şivelerine bağlarken Korş, bu terimi bir yandan Orhun Türkçesi, Uygurca, Çağatayca ve Kuman şivelerinden meydana gelmiş bir şive grubu manasında, diğer taraftan da Koybal, Karagas, Sagay ve Salar lehçelerini ifade etmek için kullanmıştır (Eckmann, 2013:13).

Çağatay Türkçesinin tasnifi noktasında bir görüş birliği yoktur. Birçok bilim adamı Çağatay Türkçesini tasnif etmiş ve farklı dönemlere ayırmıştır. Çağatay Türkçesi üzerine ilk tasnifi yapan kişi A. N. Samoyloviç'tir. Samoyloviç 1928 yılında Leningrad'da yayımlanan çalışmasında *Çağatayca* terimini sadece 15.-20. yüzyıllar Orta Asya edebî dili için kullanarak Çağatay Türkçesini dörde ayırmıştır (Eckmann, 2013:13; Argunşah, 2013:18):

1. Karahanlı Türkçesi veya Kaşgar Türkçesi (11.-12. yüzyıllar)

2. Kıpçak-Oğuz Türkçesi (13.-14. yüzyıllar)

3. Çağatayca (15.-19. yüzyıllar)

4. Özbekçe (20. yüzyıl)

Samoyloviç'ten sonra en önemli ikinci tasnif Fuad Köprülü'ye aittir. Köprülü, Çağatay Türkçesi terimini genişletmiştir. Ona göre Çağatayca 13. ve 14. yüzyıllarda Çağatay devleti ile Altın Ordu İmparatorluğu'nun kültür merkezlerinde gelişerek özellikle 15. yüzyılda Timurlular zamanında klasik halini alıp Orta Asya edebî şivesi haline gelmiştir. Bu şive ile zengin bir edebiyat yaratıldığını belirten Köprülü, Çağataycayı beş devire ayırmıştır (Köprülü, 1945:270):

1. Erken Devir Çağataycası (13.-14. yüzyıllar)

2. Klasik Öncesi Çağatayca (15. yüzyılın ilk yarısı)

3. Klasik Çağatayca (15. yüzyılın ikinci yarısı)

4. Klasik Çağataycanın devamı (16. yüzyıl)

5. Çöküş devri (17.-19. yüzyıllar)

Kemal Eraslan ve Ahmet Caferoğlu da Çağatay Türkçesinin tasnifini Fuad Köprülü'ye uyarak yapmıştır (Argunşah, 2013:19). Bir diğer önemli tasnif M. A. Şçerbak'a aittir. Şçerbak 1953'te Çağatay Türkçesini *Eski Özbek* şeklinde adlandırıp 3 devire ayırmıştır (Eckmann, 2013:14):

1. İlk Devir (10.-13. yüzyıllar)

2. İkinci Devir (14.-17. yüzyıllar)

3. Üçüncü Devir (17.-18. yüzyıllar)

Bu tasniflerin dışında V. V. Reşetov ve A. N. Baskakov da Çağatay Türkçesi üzerine tasnif denemeleri yapmışlardır (Eckmann, 2013:15). Çağatay Türkçesi alanında en bilinen isimlerden biri hiç şüphesiz Janos Eckmann'dır. Eckmann'ın Çağatay Türkçesinin dönemleri ile ilgili yaptığı tasnif diğer tasniflere göre daha fazla kabul görmüştür. Eckmann Orta Asya edebî Türk dilini sınıflandırdıktan sonra Çağatay Türkçesini de kendi arasında tasnif etmiştir (2013:15):

İslamî Orta Asya edebî Türk dilinin tasnifi:

1. Karahanlıca ve Hakaniye Türkçesi (11.-13. yüzyıllar)

2. Harezm Türkçesi (14. yüzyıl)

3. Çağatay Türkçesi (15. yüzyıl-20. yüzyıl başlangıcı)

Çağatay Türkçesinin tasnifi:

1. Klasik Öncesi Devir (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin ilk divanını yazdığı 1465'e kadar olan dönem)

2. Klasik Devir (1465-1600)

3. Klasik Sonrası Devir (1600-1921)

Eckmann'ın bu tasnifi Türkologlarca genel kabul görmüştür. Biz de genel kabulü ölçüt alarak Janos Eckmann'ın yaptığı tasnif çerçevesinde Çağataycanın devirlerinden bahsedeceğiz:

1. Klasik Öncesi Devir (15. yüzyılın ilk yarısı)

Bu dönem 15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin ilk eserini verdiği 1465 yılına kadarki dönemdir. Timur hakimiyetinin yaşandığı bu dönem, Klasik Öncesi Devir olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem, Harezm Türkçesi ve Alî Şîr Nevâyî ile sanat dili hüviyeti kazanan Çağatay Türkçesi arasında geçiş dönemi özelliği taşımaktadır. Bu dönem Çağataycası ile yazılan eserlerde Harezm Türkçesinden gelen özelliklerin etkisini yitirdiği görülmektedir.

Klasik Öncesi Devir'de yazılan eserler, Klasik Devir'de yazılan eserler kadar gelişkin bir dil özelliğine sahip değildir. Bu dönemde Türk dili üzerinde Arapçanın etkisi sürmesine rağmen Farsçanın yaygınlaştığı da görülmektedir. Farsça, bilim dili olmanın yanında sanat dili olarak da kullanılarak Türkçenin yanında yer almıştır. Bu durum

elbette ki yazılan eserlere de sirayet etmiş ve eserlerdeki Arapça ve Farsça kelime sayısının Türkçe kelime sayısını geçmesine sebep olmuştur.

Çalışmamızın konusunu oluşturan *Keşfü'l-Hüdâ*'nın yazarı Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin de aralarında bulunduğu dönemin başlıca temsilcileri şunlardır: Sekkâkî, Mevlânâ Lûtfî, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî, Sibicâbî, Haydar Harezmî, Yusuf Emîrî, Gedâyî, Atâyî, Ahmedî, Seydî Ahmed Mirzâ, Yakînî, Hucendî.

2. Klasik Devir (1465-1600)

Klasik Çağatay Türkçesi olarak adlandırılan bu dönem, 15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk yarısını kapsayan dönemdir. 1447 yılında Timur imparatorluğunda baş gösteren iktidar mücadelesinden Hüseyin Baykara galip çıkmış ve yaklaşık 40 yıl sürecek Herat merkezli bir saltanat oluşturmuştur. Hüseyin Baykara bir devlet adamı olmasının yanı sıra edebiyata ve sanata verdiği değerle bilinen Orta Asya coğrafyasının tarihî ve edebî şahsiyetlerinden biridir. Bu yönüyle Hüseyin Baykara Herat'ı kültür ve sanat merkezi haline getirmiştir.

Yaşadığı coğrafyayı kültür ve sanat merkezi konuma getirmeyi başarmış bir devlet adamı olan Hüseyin Baykara'nın en yakınlarından biri de Alî Şîr Nevâyî'dir. Nevâyî, Hüseyin Baykara'nın himayesinde bulunarak ileride döneme adını verecek önemli çalışmalara imza atmıştır. Nitekim bu dönem bazı Türkologlarca "Nevâyî Dönemi" olarak da adlandırılmıştır (Argunşah, 2013:41). Alî Şîr Nevâyî'ye kadar Harezm-Altın Ordu lehçeleriyle karışık ve istikrarsız olan mevcut Çağatay dil ve edebiyatı Nevâyî'yle birlikte büyük coğrafyalara yayılmış, Türk boylarının ortak edebî dili haline gelmiştir. Bu durum 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir (Eraslan, 1993;169-175). Klasik Çağatay Türkçesi döneminin başlıca temsilcileri şunlardır: Alî Şîr Nevâyî, Hüseyin Baykara, Hamidî, Sultan Mesûd Mirzâ (Şahî), Şibân Han, Muhammed Sâlih, Padişah Hoca, Zahirüddîn Muhammed Bâbür Mirzâ, Ubeydullah Han, Bayram Han, Kamran Mirzâ (Argunşah, 2013:40-64).

3. Klasik Sonrası Devir (1600-1921)

Orta Asya'da uzun yıllar hüküm süren Çağatayca hakimiyeti Şibanî Hükümdarlığı'nın bölünmesi, dağınık yapı ve mevcut hanlıklar arasındaki güç savaşları gibi çeşitli sebeplerle gerileme dönemine girmiştir. Dönemin en önemli yazarı Ebu'l-Gâzî Bahadır Han'dır. Kendisinden sonra büyük bir yazar ve şair yetişmemiştir (Argunşah, 2013:67). Bu devrin başlıca temsilcileri şunlardır: Ebu'l-Gâzî Bahadır Han, Mûnis Harezmî, Baba Rahîm Meşreb, Âgehî, Saykâlî, Sûfî Yar, Turdî, Hüveydâ, Muhammed Rızâ Âgahî, Ömer Han, Nâdire, Uveysî, Mukîmî, Furkat, Ubeydullâh Zevkî, Osman Hoca Zârfî, Nemenganlı, Şevkî (Eckmann, 1964:121-156).

2. KASÎDE-İ BÜRDE ve BÛSÎRÎ

İslam tarihinde Hz. Peygamber'e derin bir muhabbet duyulmuş ve bu duygu nazma dönüşerek en meşhur şiirlerin kaleme alınmasına vesile olmuştur. Bu durum henüz Hz. Peygamber hayattayken görülmeye başlamıştır. Şiirle Hz. Peygamber'e sevgisini gösteren en meşhur iki şair Hassan b. Sabit ve Ka'b b. Züheyr'dir. Sonraki yüzyıllarda ise kaleme aldığı kasîdeyle bütün İslam coğrafyasında ün yapmış olan Muhammed Bûsîrî'dir (Keskinsoy, 2011:21-23).

Bürde sözcüğü "hırka, üste giyilen elbise" anlamlarına gelmektedir. Kasîde-i Bürde tamlaması da "hırka kasîdesi" anlamına gelmektedir. İslamî literatürde bu şekilde anılan iki kasîde yer almaktadır. Bunlardan ilki, meşhur Arap şair Ka'b b. Züheyr'in henüz Hz. Muhammed hayattayken kendisine ithaf ettiği kasîdedir. Ka'b b. Züheyr kaleme aldığı kasîdeye *kasîdetü'l-bürde* adını vermiştir. Ancak sonraları İslam coğrafyasında büyük bir üne kavuşan bu kasîde, ilk mısraında geçen "Bânet su'âd" (suâd gitti) cümlesinden ötürü *Bânet su'âd* adıyla da anılmıştır (Sak, 2013:525).

Ka'b b. Züheyr önceleri kardeşi Büceyr'in Müslüman olmasına hiddetlenip Hz. Muhammed'i hicveden şiirler kaleme alır. Ancak daha sonra kardeşinin ön ayak olmasıyla tövbe edip İslam'a girmeye karar verir. Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde ona olan sevgisini göstermek için yazmış olduğu kasîdeyi okur. Kasîdesini bitirince Resulullah kasîdeyi çok beğenir ve bunun üzerine sırtından çıkardığı hırkasını

Ka'b b. Züheyr'e giydirir. Böylece Ka'b'ın yazdığı tamamı altmış beyitten oluşan bu kasîde *Kasîde-i Bürde* (*hırka kasîdesi*) olarak anılmaya başlar. Ka'b b. Züheyr'in Kasîde-i Bürde'sini Georg Wilhelm Freytag (1823) ve Theodor Nöldeke (1896) Latinceye, A. Raux (1904) ve Rene Basset (1910) Fransızcaya, James William Redhouse (1881) ve Reynold Alleyne Nicholson (1922) İngilizceye, Rückerd (1864) ve Oskar Rescher (1959-60) Almancaya, Giuseppe Gabrieli (1901) İtalyancaya, M. Nuri Gencosman (1961), Nafiz Danışman (1963), Sezai Karakoç (1967) ve M. Arif Karakaya (1993) Türkçeye çevirmiştir (Demirayak, 2001:568).

Ka'b bin Zuheyr'den sonra İslam medeniyetinde en çok bilinen ve şüphesiz en çok okunan *Kasîde-i Bürde* (*hırka kasîdesi*) Muhammed Bûsîrî'nin kaleme aldığı kasîdedir. Tam adı Şerefüddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Said b. Hammad b. Muhsin el-Bûsirî'dir. Bûsirî, 1212 yılında Mısırda dünyaya gelmiş ve 1296 yılında 84 yaşındayken vefat etmiştir. Kaynaklarda Bûsîrî'nin devlet büyüklerine yazdığı kasîdeler ve o dönemde Mısır'daki sosyal ve ahlaki hayatı eleştirdiği birçok şiiriyle birlikte tespit edilen yedi önemli eseri vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi Hz. Peygamber'e yazdığı *Kasîde-i Bürde'*dir. İkincisi, şiirlerini topladığı *Dîvân*'ıdır. Üçüncüsü, şairin Kasîde-i Bürde eserinden sonraki en önemli eseri olan ve 455 beyitten oluşan *el-Kasîdetü'l-Hemziyye* kasîdesidir. Dördüncüsü Kasîde-i Bürde'nin ilk yazarı Ka'b b. Zuheyr'in kaleme aldığı *Lam* redifli kasîdesine yazdığı 204 beyitten oluşan *Zuh-rü'l-me'âîd fi veznî Bânet Su'âd* kasîdesidir. Beşincisi 284 beyitten oluşan Yahudilik ve Hristiyanlık'a yazmış olduğu *el-Muhrec ve'l-merdudu'ale'n-nasârâ ve'l-yehûd* adlı reddiyesidir. Altıncısı Hz. Peygamber hakkında yazdığı 39 beyitten oluşan *el-Kasîdetü'l-muradiyye fî's-salâtî 'alâ hayrî'l-beriyye* adlı kasîdesidir. Yedincisi de Hz. Muhammed'in kabr-i şerifinin de bulunduğu Ravza-i Mutahhara ile Hücre-i Saadet'in yanması sebebiyle kaleme aldığı *Takdîsü'l-harem mîn tednîsi'd-dârem* adlı kasîdesidir (Kaya, 2001:568-569).

Kaynaklarda adı Muhammed Bûsîrî veya el-Bûsîrî olarak geçen şairin yazdığı kasîdenin orijinal adı *"yaratılmışların en hayırlısını öven inci yıldızlar"* anlamındaki *el-Kevâkîbu'd-Durriyye Fi Medhî Hayri'l-Beriyye*'dir. Ancak eser *bürde* ismiyle şöhret

bulmuştur. Bûsîrî, Hz. Peygamber'e olan muhabbeti ve onu rüyada görme sevinci ile hastalığından kurtulduğu için kasîdeye iyileşme manasında *bür'e* de denmiştir. Aynı zamanda kasîde hırka giymiş anlamında *büreyde* ismiyle de anılmıştır. İlerleyen zamanlarda *bürüyen*, *kurtuluş kasîdesi* ve *şifa kasîdesi* gibi yeni adlandırmalarda da bulunulmuştur (Sezer, 1985:206-264). Başta Arapça olmak üzere Türkçe, Farsça, Urduca, Fransızca, İngilizce, Almanca, Berberice ve Rumca gibi pek çok dile çevrilmiş ve değişik dillerde şerh edilmiştir (Keskinsoy, 2011:22).

Kasîde-i Bürde'nin bu kadar şöhret bulmasının nedeni taşıdığı sanat değerinden ziyade şairin yakalandığı felç hastalığından kurtulmasına vesile olan olaydır. Hem Arap dünyasında hem de Türk edebiyatında Kasîde-i Bürde ile alakalı bütün eserlerin giriş bölümlerinde bahsi geçen olay anlatılmıştır. Rivayete göre Muhammed Bûsîrî ömrünün sonlarına doğru felç hastalığına yakalanmıştır. Bu hastalığa yakalandıktan sonra başta eşi olmak üzere ne onu anlayan bir dost ne de derdini anlatacağı bir arkadaşı etrafında kalmamıştır. Bunun üzerine Bûsîrî Medine dağlarında bir mağarada inzivaya çekilmiş ve yalnızlığın verdiği elemle birlikte Hz. Peygamber'e olan iştiyakını bir şiirle dile getirmek isteyerek Hz. Muhammed'i öven bir kasîde kaleme almıştır. Bu kasîdeyi tamamladığı gece rüyasında Hz. Peygamber'i görmüştür. Rüyada Hz. Peygamber'e acizliğinden, hastalığından ve çaresizliğinden söz edip ona olan muhabbetini ve ziyaret isteğini dile getirir. Hz. Peygamber de ondan kendisi için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. Bunun üzerine Bûsîrî: "Ey Allah'ın Resul'ü, ben sizin için pek çok kasîde yazdım, hangisini dilersiniz?" deyince Hz. Peygamber, Bûsîrî'nin o gece kaleme aldığı kasîdenin ilk beyitini okuyarak isteğini belirtir. Bûsîrî edeple kasîdesini okumaya başlayınca Hz. Peygamber de duyduğu memnuniyetten iki yana sallanarak kasîdeyi sonuna kadar dinler. Şair kasîdesini bitirince Hz. Muhammed şairi ödüllendirerek hırkasını çıkarıp onun üstünü örter ve eliyle onun felçli vücudunu sıvazlar. Bûsîrî heyecanla uykudan uyanır ve bakar ki vücudunda felç hastalığından eser kalmamıştır. Bu sevinçle ne yapacağını şaşıran şair hemen abdest alıp sabah namazına gitmek için yola koyulur. Yolda zamanın büyük kutbu Şeyh Ebu'-r-Reca adındaki bir Allah dostuyla karşılaşır. Ebu'r-Reca kendisinden Hz. Peygamber için yazdığı kasîdeyi okumasını ister. Bûsîrî hangi kasîdeyi

istediğini sorunca da şairin o gece yazdığı kasîdenin ilk beyitini okumaya başlar. Bunun üzerine büyük bir şaşkınlık yaşayan Bûsîrî bu kasîdeyi daha bu gece kaleme aldığını ve daha önce de hiç kimsenin karşısında okumadığını söyler. Ebu'r-Reca da cevaben "Sen bu kasîdeyi Hz. Peygamber'in karşısında büyük bir edeple okuduğunda ben de oradaydım." cevabını verir. Bu olay daha sonra halk arasında yayılır ve kasîde büyük bir şöhrete kavuşur. İncelediğimiz şerhte bu olay şöyle anlatılmaktadır:

> *"Lā-cerem bu ḳaṣīdeni hem bu yerde ḫidmetḳa ʿarż ḳılur men dėp bu ḳaṣīdeni tamām oḳıġandın soŋ, iʿāde-i maṭlaʿ ḳılıp Peyġam-berniŋ pāk rūḥındın duʿā birle istimdād ėtip takiyye ḳılsa, Resūl ṣallā'l-lāhu ʿaleyhi vesellem-ni tüşinde körmiş kim kėlip mübārek ḳolın bu bī-çāre ḫasteniŋ tutmas ḳolı ayaḳına salıp aymış kim: Ey meniŋ adaşım tur kim Ḥaḳḳ subḥānehu ve teʿālā saŋa bu zaḥmetdin şifā berdi, uyġanıp tura kėlse körer kim hiç zaḥmeti ḳalmay tamām-ı ṣıḥḥat tapıp turur. Lā-cerem vüżū ḳılıp şükr-i İlāhīni yerge keltürüp bu naʿt-ı bī-naẓīrni beyāż ḳılıp, ṣabāḥ Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ravżasına müteveccih bolup barurda, ḳutb-ı zamāne ve ṣıddīḳ-i yegāne Şeyḫ Ebū'r-Recā kim evliyā-i iḫfā'dın ėrdi, taḳı ḫalāyıḳdın münḳaṭiʿ bolup ve taġlarda ʿuzlet iḫtiyār ḳılıp turur ėrdi, Muḥammed Būṣīrī raḥmetu'llāhi ʿaleyhi-ġa ḳarşu kėlip aytur: Ey faṣīḥler eşi ve Muḥammed Hāşimīniŋ adaşı ve zübde-i ümmetleriŋ ḳardaşı, oḳıġıl ol ḳaṣīdei kim ḥabīb-ullāh Muḥammed Resūlu'llāh medḥinde naẓm ḳılıp turur sėn. Nāẓım aytur, sordum kim: Ḳayu ḳaṣīdeni tiler siz? Men ḥażret-i Risālet ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem medḥinde köp ḳaṣīde aytıp turur mėn, Şeyḫ aytur: Ol ḳaṣīdeni tiler mėn kim maṭlaʿı bu turur ḳāle ḳuddise sirruhu:*

أمِنْ تَـذَكُّرِ جيرانٍ بـذي سَـلَمِ

مَزَجْتَ دَمعـا جرى مِن مُقلَةٍ بِدَمِ

ve mėn teʿaccüb ḳılıp yıġlap aytım: Ey Şeyḫ-i ṣāḥib-i kerāmet, ve ey şefīʿ-i yevm- i ḳıyāmet, siz bu maṭlaʿnı kimdin yād aldıŋız? Kim mėn bu ḳaṣīdeni hiç kişi ḳaşında oḳıġanım yoḳ ėrdi, Şeyḫ aytur: Men bu kėçe ḥażret-i Risālet-penāhī ṣallā'llāhu ʿaleyhivesellem-ni tüşümde körermen kim cemīʿī aṣḥābı birle olturmışda, sėn rāzīlıḳ ve niyāz-mendlıḳ ḳılıp bu ḳaṣīdeni oḳımaḳḳa icāzet tiler ėrdiŋ Resūl ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām icāzet berip oḳıġanıŋda إنَّ مِنَ الشعر لحكمة *dėp taḥsīn berip, mėvelig yıġaçnıŋ putaḳı āheste ėsgen yeldin titregen dėk ḥareket ḳılur ėrdi taḳı bu ḳaṣīdeni tamām oḳıp maṭlaʿnı yene oḳıdıŋ (2) ėrse, iki oḳuġan üçün bu maṭlaʿnı yād tuttum"* (009b/08-011b/02).

Muhammed Bûsîrî'nin kaleme aldığı Kasîde-i Bürde, en eski kaynaklarda 161 beyit olup sonraki şerh ve nüshalarda 165 beyite kadar çıkmıştır. İncelediğimiz eserde de 53. ve 54. beyitler arasında bir beyit daha eklenmiş ve toplamda 162 beyitin şerhi yapılmıştır. Kasîde-i Bürde toplamda on bölümden oluşmaktadır:

1. Bölüm: 1-12. Beyitler Hz. Peygamber'e olan aşk ve muhabbet

2. Bölüm: 13-28. Beyitler nefsin heva ve arzularının men edilmesi

3. Bölüm: 29-58. Beyitler Hz. Peygamber'e övgü

4. Bölüm: 59-71. Beyitler Hz. Peygamber'in viladeti ve o esnada meydana gelen harikuladelikler

5. Bölüm: 72-87. Beyitler Hz. Peygamber'in daveti, uğur ve bereketi

6. Bölüm: 88-104. Beyitler Kur'an-ı Kerim'in şânı ve methi

7. Bölüm: 105-117. Beyitler Hz. Peygamber'in miracı

8. Bölüm: 118-139. Beyitler Hz. Peygamber'in cihatları

9. Bölüm: 140-151. Beyitler yüce Allah'tan mağfiret ve Hz. Peygamber'den şefaat talebi

10. Bölüm: 152-162. Beyitler yüce Allah'a münacaat, Hz. Peygamber'e iltica ve arz-ı hacet

3. KASÎDE-İ BÜRDE'NİN TÜRK DİLİ VE EDEBİYATINDAKİ YERİ

Türkler İslam'ı kabul edip Müslüman olduktan sonra İslamiyet'e büyük hizmetlerde bulunmuş, bu dinin peygamberi Hz. Muhammed'e derin bir muhabbet beslemişlerdir. Hz. Peygamber'i metheden Kasîde-i Bürde, Türk edebiyatında da büyük bir yer tutmuş ve her dönemde Kasîde-i Bürde'ye şerh, tahmis ve manzum tercümeler yazılmıştır. Türk edebiyatında bu kasîdeyle alakalı tahmis, tesbi', taştir, ta'şir, nazire ve manzum tercüme olarak 165, haşiye, şerh, tercüme vs. olmak üzere 145 ve bedi'iyyat (edebî sanat kasîdesi) olarak da 20'ye yakın toplamda 330 çalışma tespit edilmiştir (Sezer, 1985:203-265). Türk edebiyatında Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış çok fazla çalışma vardır. Elbette hepsini burada detaylandırmak mümkün değildir. Bu noktada Kasîde-i Bürde üzerine Türkçe yazılmış belli başlı şerh ve tercümeler şöyledir:

1. Abidin Paşa (ö. 1006/1597), *Tercüme ve Şerh-i Kasîde-i Bürde*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emiri Kol.

2. Abdurrahman İvranyalı (1282/1865), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Yayımlanmış Şerh Kitabı.

3. Abdurrahim Karahisarî (ö.?), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

4. Abdülhay Saçlı İbrahim Efendioğlu (ö. 1117/1705), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Nuruosmaniye Ktp.

5. Afyonkarahisarî Abdullah (ö. 915/1509), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

6. Abdurrahman Camî (ö. 898/1492), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

7. Esasî Efendi (ö.?), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

8. Hulvanî (ö.?), *Terceme-i Kasîde-i Bürde*, Milli Ktp. Yazmalar Kol.

9. İbn-i Kemal (Kemalpaşazade Şemsüddîn) (ö. 942/1536), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e*, Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

10. Kemâleddîn Hüseyin Harezmî (ö. 839/1435-36), *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa* Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz Kayıt No: Ms. or. oct 1688.

11. Lealî Seyyid Ahmed bin Mustafa (ö. 971/1563), *Kasîde-i Bürde Şerhi* (manzum ve mensur iki farklı şerh), Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa böl.(manzum), Süleymaniye Ktp. Çelebi Abdullah böl. (mensur), Nuruosmaniye Ktp. (mensur), Millet Ktp. Ali Emîrî Kol. (manzum)

12. Şemseddîn Sivasî (ö. 1006/1597), *Kasîde-i Bür'e Çevirisi*, Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa böl.

13. Şerifizade Nakibü'l-eşraf Muhammed (ö. 1040/1630), *Terceme-i Kasîde-i Bür'e* (tahmis), Millet Ktp. Ali Emîrî Kol.

14. Şeyhülislam Mehmed Mekkî (ö. 1212/1797), *Kasîde-i Bür'e Tahmisi ve Kasîde-i Bür'e Şerhi,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi böl. (Keskinsoy, 2011:24-25).

Kasîde-i Bürde üzerine ülkemizde de son dönemde önemli çalışmalar yapılmıştır. Yakın tarihimizde Türkiye'de yapılan belli başlı çalışmalar (kitap, tez ve makale) şunlardır:

1. Abdullah Bedeva (2012), *Alauddîn ali b. Muhammed el-Bisamî Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin tahkiki*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

2. Ahmet Turan Arslan (1999), *Muhammed Ali bin Allan el Mekkî'nin ez-Zühre ve'l-üdde fi Şerhi'l-Bürde adlı eserin tahkiki,* İstanbul: İFAV Yay.

3. Bahattin Kahraman (1997), *Lealî ve Abdurrahim Karahisarî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri*, Konya: Türkiyat Araştırmaları Dergisi (S.4), 57-107.

4. Dursun Ali Özdemir (2015), *Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

5. Ebubekir Sıddık Şahin (1997), *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

6. Fevzi Aksoy, Mehmet Balcı (1975), *Kasîde-i Bürde: Terceme-Şerh ve Havası*, İstanbul: Ferşat Yay.

7. Hasan Cankurt (2014), *Seyyid Hasan Rızayî el-Aksarayî hayatı, sanatı, eserleri ve Miftâhu's-Sa'ade adlı manzum Kasîde-i Bürde Şerhi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

8. Haşim Keskinsoy (2011), *Mekkî ve Nahifî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme),* Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

9. H. İbrahim Şener (1995), *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi*, İzmir: İrfan Kültür eğitim Derneği.

10. İsmail Hakkı Sezer (1985), *Şair Bûsîrî ve Bürdesi,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

11. İsmail Hakkı Sezer (2000), *Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:10, s.65-88.

12. Mahmut Kaya (2012), *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş*, İstanbul: Damla Yayınevi.

13. Muhammet Kuzubaş (2007), *Muhammed Fevzî'nin Miftahu'n-Necat Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi),* The Journal of International Social Research, C. I, sayı:1, s. 156-192 .

14. Mehmet Bahattin Geçkil (2012), *Kasîde-i Bürde İmam-ı Bûsîrî,* İstanbul: Gonca Yayınevi.

15. Musa Yıldız (2007), *Kasîde-i Bürde Tesbî'i*, Ankara: Elif Yay.

16. Ömer Faruk Harman (2004), *Abidin Paşa, Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi,* İstanbul: Kalem Yay.

17. Ömer Faruk Hilmi (2013), *Kelime Manalı Kasîde-i Bürde (Şerhi, Fazileti, Havas ve Esrarı),* İstanbul: Tuğra Neşriyat.

18. Sezai Karakoç (1967), *Üç Kasîde*, İstanbul: Fetih Yay.

19. Uğur Mücteba (1999), *"Kasîde-i Bürde'ye Reddiye" Kitapçığına Kısacık Reddiye*, Dini Araştırmalar Dergisi, C. II, sayı 4, s. 5-20.

20. Vesile Albayrak Sak (2013), *Said Paşa'nın Kasîde-i Bürde Tahmisi*, Turkish Studies-International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/9, summer, 523-558.

4. KEMÂLEDDÎN HÜSEYİN HAREZMÎ

4.1. Hayatı

Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı hakkında elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat hem kendi yazdığı eserlerinden hem de tezkirelerden hayatı ve eserleri hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Ülkemizde bazı kaynaklarda Harezmî ve

eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ancak bu kaynaklarda yer alan bilgiler Nevâyî'nin *Mecâlîsü'n-Nafâyîs* adlı eserinde yer alan bilgilerden öteye gitmemiştir. Türkiye'de Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı ve eserleri hakkındaki en kapsamlı çalışma Süleyman Gökbulut tarafından yapılmıştır. Gökbulut, *Harezmî'nin Mesnevî Şerhi* adlı bir doçentlik tezi hazırlamış ve 2013 yılında yayımlamıştır (Gökbulut, S. (2013). *Harezmî'nin Mesnevî Şerhi.* İzmir: Tibyan Yayıncılık.). Gökbulut, bu eserinde Harezmî'den bahseden kaynakların tahlilini yaparak Harezmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermiş ve onun tasavvufi yönünü geniş bir perspektifle ele almıştır. Gökbulut'un verdiği bilgiler ışığında Kemâleddîn Hüseyin Harezmî hakkında bilgi veren ilk kaynak Abdurrahman Camî (ö. 898/1492)'dir. Camî, Alî Şîr Nevâyî'ye gönderdiği bir mektupta Mevlânâ Hüseyin Harezmî'ye hizmette bulunmuş bir zattan bahsetmektedir (2013:15). Harezmî'den bahseden ikinci kişi tezkire yazarı Devletşah Semerkandî (ö. 900/1494-5)'dir. Semerkandî, *Tezkiretü'ş-Şuâra* adlı eserinde Harezmî'yi Şahruh devrinin büyük alimleri ve şairleri arasında saymaktadır (Gökbulut, 2013:15). Harezmî'den bahseden üçüncü kaynak Nevâyî'nin *Mecâlîsü'n-Nafâyîs*'idir. Harezmî'den bahseden kaynaklar arasında en geniş olanı şüphesiz bu eserdir. Nevâyî eserinde Mevlânâ Hüseyin Harezmî'nin zahir ilminde Hâce Ebu'l-Vefâ'nın öğrencisi batın ilminde de onun müridi olduğunu belirterek Harezmî'yi kendi devrinin meşhurları arasında saymıştır. Devamında Harezmî'nin Kasîde-i Bürde'ye Harezm Türkçesi ile (*H^{v}arezmiçe Türki tili bile*) yazdığı bir şerhi olduğundan bahsetmiş ve başka eserleri olduğuna da değinmiştir. Ancak Nevâyî, Harezmî'nin kendisinde barındırdığı ahlak ve vasıfların batınî ilminin nuruna aykırı olduğunu söyleyerek Şahruh Mirzâ zamanında bir beytinden ötürü küfürle suçlanıp tekfir edildiğini ve Herat şehrine getirilerek yargılandığını söylemiştir. Fakat Harezmî'nin bilgili bir alim olduğu için ona bir suç isnat edilemediğini ve tekrar ülkesine gönderildiğini aktarmıştır. Bu bilgileri verdikten sonra tutuklanmasına sebep olan şiirin matla beyitini vererek onun *Ten (veya Tın) Sufi*'nin çıkardığı bir isyan neticesinde Özbekler tarafından şehit edildiğini ve mezarının Hâce Ebu'l-Vefâ'nın ayak ucunda bulunduğunu belirtmiştir (Eraslan, 2001a:10; Eraslan, 2001b:321). Nevâyî'den sonra Harezmî hakkında bilgi veren bir diğer kişi de Hüseyin Baykara'nın veziri Kemâleddîn Hüseyin Gazergâhî (ö.?)'dir. Gazergâhî, 16. yüzyılın

başında kaleme aldığı *Mecâlîsü'l-Uşşak* adlı tezkire kitabında Harezmî'den bahsetmektedir. Gazergahî, Harezmî'nin Kübrevîye tarikatı şeyhi Necmeddîn Kübrâ'nın manevi bir evladı ve Hâce Ebu'l-Vefâ'nın da müridi olduğunu söylemekte ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si üzerine bir şerh yazdığını belirtmektedir. Devamında onun devrin hükümdarı Emîr Şah'ın yakın bir dostu olduğundan bahsederek onun bu yönünün başkaları tarafından tenkit edildiğini belirtmiş ve ölüm tarihi olarak da 839/1435-36 yılını işaret etmiştir (Gökbulut, 2013:18). Bunlarla birlikte sırasıyla *Habîbü's-Siyer fi Ahbarî Esradî Beşer* adlı eserinde Muhammed Hüseyin Handmir (ö. 942/1535), *Heft İklîm* adlı tezkiresinde Emin Ahmed Razî (ö. 1002/1594), *Tabakât-ı Şâh Cihânî* adlı eseriyle Muhammed Sadık Keşmirî Hemedânî (ö.?), *Tarîh-i Râkım* adlı biyografi eseriyle Mîr Seyyîd Şerif Râkım Semerkandî (ö.?), *Tarâiku'l-Hakâik* adlı tezkiresiyle Rıza Kulî Han Hidâyet (ö. 1288/1871) gibi tezkire yazarları da Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'den bahsetmiş (Gökbulut, 2013:15-22) ancak verdikleri bilgiler Nevâyî'nin eserinde yer alan bilgilerin ötesine geçmemiştir. Bunların dışında *Keşfü'z-Zunûn* adlı eseriyle Kâtip Çelebi (ö. 1657) de Harezmî'nin hayatından bahsederek bazı eserleri hakkında bilgi vermiştir (Balcı, 2007:1068). Yakın dönemde de yurt dışında Harezmî hakkında iki çalışma yapılmıştır. Bunların ilki Mehdî Dırahşân tarafından 1981 yılında Tahran'da hazırlanmıştır. Dırahşân, Harezmî'nin *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr* adlı Farsça eserini yayına hazırlamıştır (Dırahşân, M. (1360). *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr*. Tahran: İntişârât-ı Encümen-i Üstadân-ı Zebân ü Edebiyyât-ı Fârisî) (Gökbulut, 2013:22). İkinci ve en kapsamlı çalışmayı ise 1985 yılında Devin A. DeWeese yapmıştır. DeWeese, incelememizin de asıl konusunu oluşturan Harezmî'nin Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hüdâ* üzerine Indiana Üniversitesinde tasavvuf alanında bir doktora çalışması hazırlamıştır. Tezin ilk bölümünde Harezmî'nin hayatına, tarikatına, yaşadığı dönemdeki siyasi gelişmelere ve eserlerine yer vermiştir. İkinci bölümde şerhin metnini Janos Eckmann'ın çeviri sistemini referans alarak Latinize etmiştir. Üçüncü bölümde ise Latinize edilen metni İngilizceye çevirmiştir (DeWeese, A. D. (1985). *The Kashf al-Hudâ of Kamal ad-Din Husayn Khorezmî: A Fifteenth Century Sufi Commentary on The Qasidat al-Burdah in Khorezmîan Turkic (Text Edition, Translation*

and Historical Introduction). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Indiana: Indiana University).

Harezmî'den ilk defa bahseden ve onun için "Kemâleddîn" lakabını kullanan kişi 15. yüzyılda yaşamış olan Abdurrahman Camî (ö. 898/1492)'dir (Gökbulut, 2013: 15). Harezmî'nin tam adı hakkında çeşitli görüşler vardır. Bazı kaynaklarda asıl adının Kemâleddîn olduğu söylense de (Aral, 2014) yazarın kaleme aldığı *Cevâhiru'l-Esrâr*'da kendisini Hüseyin b. Hasan olarak tanıttığını görmekteyiz (Gökbulut, 2013: 40). Rıza Kurtuluş, İranlı sufî ve şair olduğunu söylediği Harezmî'nin künyesini Kemâlüddîn Hüseyn b. Hasen-i Harezmî-yi Kübrâvî-yi Zehebî olarak tanımladıktan sonra yazarın aslen Mâverâünnehirli olup Harezm'de ikamet ettiği için "Harezmî" nisbesiyle anıldığını belirtir (Kurtuluş, 2002:233). Harezmî'ye "Kübrevî" denmesinin sebebi ise önderi Necmeddîn Kübrâ olan ünlü Kübrevîye tarikatının tasavvufî silsilesindeki şeyhlerden biri olmasından ileri gelmektedir. Harezmî'nin hayatı ve eserleri hakkında en geniş yelpazede bilgi sunan Alî Şîr Nevâyî, *Mecâlîsü'n-Nafâyîs* adlı eserinde şair için Mevlânâ Hüseyn-i Harezmî diye bahseder (Eraslan, 2001a:9; Eraslan, 2001b:321). Ancak Harezmî bu isimlerden ziyade şiirlerinde "Hüseyin" mahlasını tercih etmiştir. İncelediğimiz eserde de sıklıkla bu mahlas kullanılmıştır:

Tėlim til birle medḥiŋni Ḥüseyin aymaḳ tilėp imdi

Bu devletlıġ ėşikke uş sıġındı medḥ-ḫ^{v}ān boldı (007a/09-10)

Derd eger yetse nāle ḳılma Ḥüseyin

Çün senge dost-ı çāre-sāz [ėrür] (023b/02)

Köŋlüm otı birle közüm yaşı fāş ėtti meni

Saḳlayu bilmen Ḥüseyin öz sırr-ı pinhānımnı men (025a/09-10)

Harezmî'nin doğum tarihi hakkında elimizde net bir bilgi yoktur. Gökbulut bu konuda elde kesin hiçbir verinin olmadığını söyleyerek Harezmî'nin *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr* adlı eseri üzerinde çalışma yapan İranlı bilim adamı Mehdî Dırahşân'ın şairin 770-780 (1368-1369) tarihinde doğmuş olabileceğini belirttiğini söyler (2013: 41). Ancak DeWeese bu görüşe katılmadığını ifade eder (1985:207). Bu noktada Harezmî'nin doğum tarihi, çocukluğu ve gençliğiyle alakalı bilgi olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda şairin ailesi ve çocuklarıyla ilgili de elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir (Gökbulut, 2013: 41).

Harezmî, *Keşfü'l-Hüdâ*'da *"ṣalāḥ ve sedād birle maʿrūf ve felāḥ ve reşād birle mevṣūf"* (005a/07-08) ifadeleriyle kendisini erdemi ve dürüstlüğüyle bilinen, zekası ve doğruluğuyla ün salmış bir derviş olarak tanıtmaktadır. Henüz küçükken Mâveraünnehr'in meşhur şeyhlerinden Ebu'l-Vefâ-yi Harizmî'ye intisap etmiş ve ondan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sini okumuştur (Kurtuluş, 2002:233). Timurlular zamanında yaşayan Kemâleddîn Hüseyin Harezmî, Kübrevîye tarikatının şeyhlerinden Hâce Ebu'l-Vefâ'nın hem zahirî ilimlerde öğrencisi hem de halifesidir (Eraslan, 2001a:9; Eraslan, 2001b:321). Aynı zamanda Kübrevîye tarikatının Baba Kemâl Cendî kolunun Harezm'de şeyhlik noktasındaki son temsilcisidir (Gökbulut, 2013).

Şair, yaşadığı bölgedeki idarecilerle son derece iyi geçinmiş, kendini onlara sevdirmiş ve her zaman onlarla arasını iyi tutmuştur. Yaşadığı dönemde bölgenin emiri olan Gıyaseddîn Şah Melik'le arasının çok iyi olduğu ve Şah Melik'in ölümüne kadar Harezmî'yi himaye ettiği ancak ölümünden sonra yerine geçen oğlu Şehzade İbrahim'le onun babasıyla olduğu kadar samimi olmadığını şairin *Yenbû'u'l-Esrâr* adlı eserinden öğrenmekteyiz (Gökbulut, 2013: 41-42). Kübrevîye tarikatına mensup olan Harezmî'nin hem Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'yi hem de Muhyeddîn-i Arabî'yi rehber edinip kaleme

aldığı eserler özellikle yaşadığı dönemde ve coğrafyada halk arasında çok popüler olan Şiîlik hareketi açısından önemli yer tutmaktadır. Bu durum dönemin iktidarını elinde tutan ve katı Sünnîlik anlayışını benimseyerek bazı Kübrevîye tarikatı mensuplarını astıran Şahruh yönetiminin dikkatini çekmiştir. Bu nedenle şair, çoğu zaman tenkitlere ve tehditlere maruz kalmıştır (Gökbulut, 2013:47).

Şairin *Şerh-i Fusûsu'l-Hikem* eserini yayına hazırlayan İranlı bilim adamı Herevî, Harezmî'nin *Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr* isimli eserine yazdığı şerhte Hz. Ali ve bazı masum imamlardan bahsederek onları övmesinin onun Şia mezhebinden olduğu izlenimini uyandırdığını söylemiştir (Gökbulut, 2013:46). Fakat, incelediğimiz eserde Harezmî'nin şu beyiti onun mezhebi hakkında bizi aydınlatmaktadır:

Ḫalāyıḳ Teŋridin ḫānlıḳ tileyür

Sünnī Teŋri tilegen ḫān ėrür [sėn] (005b/07)

Zeki Velidi Togan ise Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin kaderi inkar eden ve Allah'ın sıfatlarını kadim saymakta Ehl-i Sünnet'ten ayrılan Mu'tezile mezhebine mensup olduğu için Herat'a çağrıldığını belirtmiştir (Togan, 1951:41). Ancak Harezmî, incelediğimiz eserinde Mu'tezile mezhebini tenkit eden şu ifadeleri kullanmıştır:

"*Emmā īrād-ı cemīʿ-i nuṣūṣ taḳı Muʿtezileniŋ ḫilāfı ve edille-i ʿaḳlīye ve naḳlīye birle olarnıŋ kerek bolsa, Rāyḥatü'l-Ervāḥ atlıḳ bu duʿāçınıŋ teʾlīfi ʿArabī şerḥide bu mevżiʿn müṭālaʿa ḳılġay.*" (058a/09-11).

Harezmî, Mu'tezile mezhebini eleştiren bu ifadeleriyle Togan'ın iddiasını da çürütmüş olmaktadır. Gökbulut da Harezmî'nin kendisini Şiî olarak tanımlamadığını ve Ehl-i Sünnet'i en hayırlı mezhep olarak kabul ettiğini söyler (2013:47). İncelediğimiz eserde de Harezmî'nin sadece Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i değil aynı zamanda Hz. Ebu Bekir, Hz. Aişe, Hz. Ömer ve diğer meşhur sahabelerin hepsine övgülerde bulunması ve onların vasıflarını en güzel sıfatlarla vermeye çalışması onun Sünnî bir inanca sahip

olduğunu göstermektedir (bk. 082b/11, 084a/01, 086b/02, 102a/10, 082b/10, 083a/02, 109a/03, 109a/04, 109a/07, 109b/02, 140a/07, 049b/07, 049b/11, 050a/07, 050a/08, 083a/02, 120b/04, 120b/05, 151b/06 vs.).

Şair, şiirlerinde tasavvufî düşünceleri çok ileri safhaya taşımış ve vahdet-i vücut konusunda yazdığı şiirlerden dolayı pek çok eleştiri almıştır. Şair, yazdığı bir gazelinden ötürü Herat'taki Hanefî alimleri tarafından tekfir edilmiş ve sorgulanmak üzere başkent Herat'a çağrılmıştır (Eraslan, 2001a:9; Eraslan, 2001b:321). Denilebilir ki kaynaklarda Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'den ziyade yazmış olduğu bu gazel çok daha fazla ön plana çıkmış ve eserlerinden ziyade ilgili gazelin matla beyitiyle anılmıştır. Harezmî'nin hem *Dîvân*'ında hem de *Cevâhiru'l-Esrâr* adlı eserinde geçen ve sorgulanmasına sebep olan Farsça şiirin Türkçeye aktarılmış matla beyiti şöyledir:

"Ey Allah'ım! Bütün alemde batın olan da zahir olan da sensin

Aşığın gönül derdi de sensin, onun asıl dermanı da sensin" (Gökbulut, 2013:45).

Fakat Herat'a Şahruh Mirzâ'nın huzuruna getirilen Harezmî, kendisine isnat edilen suçları çürütecek akıllıca cevaplar vermiş ve böylece kurtulup memleketine geri gönderilmiştir. Bu olay *Mecâlîsü'n-Nafâyîs*'te şöyle anlatılmaktır:

"Mevlānā'nı Şāhruh Mīrzā zamānıda bir ġazel üçün tekfīr ḳılıp Ḫ^vārizm'din Herī'ge kiltürdiler. Çün dānişmend ve ıṣṭılāḥ bilür kişi irdi, hiç nime ṣābit ḳıla almadılar, ḳaytarıp yene öz mülkige kitti." (Eraslan, 2001a:10)

"Mevlânâ'yı Şah-ruh Mirza zamanında bir gazelinden dolayı küfürle suçlayıp Harizm'den Heri'ye getirdiler (sürdüler). Danişmend ve ıstılah bilir kişi olduğundan hakkında bir suç sabit kılamadılar, geri çevirdiler, kendi ülkesine gitti." (Eraslan, 2001b:321)

Aynı olaydan bahseden İsmail Aka, Harezmî'nin tasavvuf ve vahdet-i vücutla alakalı görüşlerinin Hanefî mezhebi inanışlarından saparak iman ve şüphe arasında farklı

bir sistem halini almaya başlayınca devrin alimlerinin dikkatini çektiğini belirtir (1991:135; 1994:210). Bu konu hakkında bilgi veren başka bir isim de Zeki Velidi Togandır. Togan da Harezmî'nin görüşleri dolayısıyla Harezm'den Herat'a çağrıldığını fakat yüksek içtihadına hürmeten tekrar memleketine geri gönderildiğini ifade eder (1951:41).

Harezmî'nin ölüm tarihi hakkında bazı muhtelif tarihler zikredilmiştir. Şairin ölümünden bahseden tezkire yazarları onun Özbeklerin Harezm'e yaptığı bir saldırı sonucu şehit edildiğini söylemektedirler. Tezkire yazarlarının bu konuda hemfikir olmasının sebebi Nevâyî'nin tezkiresinde verdiği bilgilerden kaynaklanmaktadır. Özbekler Harezm'e iki defa saldırmışlardır. Bunlardan ilki 834/1430-31, ikincisi de 839/1435-36 yıllarındadır. Gökbulut, Harezmî'nin ikinci Özbek saldırısında şehit edildiğini söylemekte ve buna kanıt olarak da tezkirelerde Harezmî'nin kabrinin 835/1432'de vefat eden şeyhi Hâce Ebu'l-Vefâ'nın ayak ucunda olmasına ve ilk saldırının gerçekleştiği 833/1430-31 yılında Harezmî'nin *Mesnevî Şerhi*'ni henüz yeni yazmaya başlamasına dayandırmaktadır (2013:48). Kâtip Çelebi (Balcı, 2007:1068), Hofman (1969:267) ve Götz (1979:532) de Harezmî'nin ölüm tarihinin 839/1435-36 olduğunda ittifak etmişlerdir. Harezmî'yi kimin öldürdüğü net olarak bilinmemektedir. Nevâyî, Harezmî'yi *Ten (veya Tin) Sûfi* ayaklanmasında bir Özbek'in şehit ettiğini ve onun Hâce Ebu'l-Vefâ'nın ayak ucuna defnedildiğini söylemektedir:

> *"Mevlānā'nı Ten-ṣūfī bulġağıda Ḫ̲ārizm'de Özbek şehīd ḳıldı. Ve ḳabrı Ḫ̲āce Ebu'l- Vefā ḳabrının ayağı sarıdır."* (Eraslan, 2001a:10).

> *"Mevlânâ'yı Ten-Sufi karışıklığında bir Özbek Harizm'de şehit etti. Kabri Hâce Ebu'l- Vefâ'nın ayağı tarafındadır."* (Eraslan, 2001b:321).

Eraslan, Nevâyî'nin tezkiresindeki cümleyi Harezmî'nin *Ten-Sûfî* ayaklanmasında bir Özbek'in şehit etmesi olarak anlamlandırmıştır. Ancak DeWeese bu görüşte değildir. Ona göre Harezmî bir Özbek saldırısında *Ten (veya Tin) Sûfî* diye biri tarafından öldürülmüştür (1985:198-199). Süleyman Gökbulut da DeWeese ile aynı

görüşte olduğunu belirtip Nevâyî'nin eserinde geçen *Ten (veya Tin) Sûfî* ifadesinin Farsça çevirilerde *Cîn Sûfi*'ye dönüştüğünü ifade etmiştir (2013:48).

4.2. Eserleri

Harezmî'nin eserleri hakkındaki bilgileri hem kendi eserlerinden hem de yazılmış tezkirelerden öğrenmekteyiz. Bunun yanı sıra onun hakkında araştırmalarda bulunan H. F. Hofman, Mehdî Dırahşân, Devin A. DeWeese, Rıza Kurtuluş ve Süleyman Gökbulut gibi son dönem araştırmacıların yayınlarından da eserleriyle ilgili bilgiler edinebilmekteyiz. Rıza Kurtuluş dört eserinden (2002:233), Hofman ise Harezmî'nin yedi eserinden kısaca bahsetmiştir (1969:270-272).

Süleyman Gökbulut, Harezmî'nin bugün elimize ulaşan sekiz eserinden yedisinin Farsça, birinin de Harezm Türkçesi ile kaleme alındığını belirtmekte ve bunlardan üçünün telif, dördünün şerh ve birinin de tercüme niteliği taşıdığını ifade etmektedir (2013:49). Ancak Harezm Türkçesi ile yazıldığını ifade ettiği *Keşfü'l-Hüdâ* eseri Harezm Türkçesi'nin bazı özelliklerini taşımakla birlikte Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmış bir eserdir. Gökbulut, Harezmî'nin ikisi Farsça, ikisi de Arapça olmak üzere toplam dört eserinin daha bulunduğunu fakat bunların günümüze ulaşmadığını söylemektedir. Bunun yanında Harezmî'ye ait olmayıp farklı nedenlerle ona atfedilen bazı eserlerin varlığından da bahsetmektedir (2013:49). Harezmî'nin elimizde bulunan, günümüze ulaşmayan ve kendisine atfedilen eserleri şunlardır:

4.2.1. Günümüze Ulaşan Eserler

4.2.1.1. Künûzü'l-Hakâyık Fi Rumûzi'd-Dekâyık

Gökbulut bu eserin 818/1416 yılında tamamlandığını ve Harezmî'nin ilk eseri olduğunu söylemektedir (2013:49). Eser, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ilham alınarak yazılmıştır. Rıza Kurtuluş, Harezmî'nin bu eseri müritlerinin isteği üzerine kaleme aldığını ve eserin tasavvufa dair nesir türünde yazılmış bir eser olduğunu ifade etmiştir (Kurtuluş, 2002:233). DeWeese, eserin iki yazma nüshasının günümüze ulaştığını

belirtmiştir. Bunlardan ilki İstanbul Topkapı Sarayında (Topkapı sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmed Kitaplığı, nr. 1465, vr. 1b-210a), ikincisi de İngiltere'de (Biritish Museum, Or. 12984, 261 vr.) bulunmaktadır. DeWeese, eserin başka bir yazma nüshasının Konya Mevlânâ Müzesi'nde olabileceğini de belirtmiştir (1985:560).

4.2.1.2. Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nesâyihi'l-Ebrâr

Eserin diğer adı *Nasîhatnâme-i Şâhî'*dir. Eser, Harezm emiri Şah Malik'in bilgeliğini ve tecrübelerini ihtiva eden bir öğüt kitabıdır (Gökbulut, 2013:50). Eserin tamamlanma tarihi 832/1428-1429'dur. Eser ilki on bir, ikincisi dokuz bab olan iki bölümden oluşur. Eserde genellikle iyilik yapmak, ahlaklı olmak, iyi insanlarla oturup kalkmak, sultanın hükmüne rıza göstermek, tarikat, ilim ve marifet gibi konular işlenmiştir (DeWeese, 1985:224-227). DeWeese, eserin biri Lonra'da, ikisi Tahran'da, iksisi de Taşkent'te olmak üzere toplam beş yazma nüshasının olduğunu belirtmiştir (1985:560).

4.2.1.3. Nüzhetü'l-Müllâk Fi Hey'eti'l-Eflâk

Eserin diğer adı *Şerh-i Mülahhas*'tır. Bazı araştırmacılar eserin iki isimle anılmasından hareketle bunların ayrı kitaplar olduğunu düşünmüştür. Ancak her iki eser de aynı kitaptır (Gökbulut, 2013:51). *Nüzhetü'l-Müllâk Fi Hey'eti'l-Eflâk* Harezmli bilim adamı Mahmud b. Muhammed b. Ömer Çagmînî'nin astronomi alanında kaleme aldığı *Mülâhhas Fi'l-Hey'e* adlı eserin Farsça şerhidir. Harezmî, bu eseri Muîzzüddîn Ebu'l-Menâkıb Abdulazîz Gürgân'a ithaf etmiştir (DeWeese, 1985:227-228). DeWeese, eserin biri Oxford'ta diğeri de Taşkent'te olmak üzere iki nüshası olduğunu belirtmiştir (1985:560). Harezmî, eseri 832-34/1428-30 yılında tamamlayarak İbrahim Sultan'a ithaf etmiştir (1985:230).

4.2.1.4. Maksadü'l-Aksâ Fi Tercümeti'l-Müstaksâ (Maksad-ı Aksâ Der Tercüme-i Müstaksâ)

Eser, Ebu'l-Kerem Abdüsselâm bin Muhammed bin Ebu'l-Hasan Ali Hacı Firdevsî Enderesfânî'nin *El-Müstaksâ Fi Şerhi'l-Müctelâ* ismiyle on ikinci asrın ikinci yarısında Harezm'de Arapça olarak kaleme aldığı ve genel itibariyle Hz. Muhammed'in hayatını anlatan tarih kitabının Farsça bir tercümesidir (Gökbulut, 2013:52). Bu eser Kasîde-i Bürde şerhi olan *Keşfü'l-Hüdâ*'nın de en temel kaynaklarından biridir. İncelediğimiz eserde anlatılan kimi hikayeler yarıda kesilmiş ve *Maksadü'l-Aksâ* kitabına bakılması öğütlenmiştir:

> *"Bu feṯḥ maḥż ve elṭāf-ı Sübḥānī ėrdi, ve ʿināyet-i rabbānī birle ėrdi.; ḥaḳḳa kim bu ġazveniŋ ʿacāyibi ḥadd u iḥsā ve istīfā vü istiḳṣādın ziyādedür, kim besṭ tılese, bu żaʿīf teʾlīf ḳılġan Kitāb-ı Maḳṣadü'l-Aḳṣāġa müṭālaʿa ḳılsun."* (147b/07-11).

> *"Dirīġ kim Saṭīḥniŋ ʿömridin az ḳalıp turur; furṣat vefā ḳılmas kim ol Resūlġa vaḥy kėlgen çaḳnı idrāk ḳılsam. ʿAbdü'l-Mesīḥ bu sözlerni ėşitip Sāsānġa ḫaber yetkürdi bu ḳıṣṣanıŋ tefāṣīlin Maḳṣad-ı Aḳṣāda kėltürüp turur"* (85b/04-07).

> *"Resūl ʿaleyhi's-selām ol sözni icābet ḳıldı; taḳı bī-nihāyet māl u ġanīmet alındı. Resūl ʿaleyhi's-selām ol mālnıŋ köprekini ḫulefāʾ ve müʿlifetü'l-ḳulūbġa ḳısmet ḳıldı. Bāḳī tefāṣīl-i ḳıṣṣānı Kitāb-ı Maḳṣad-ı Aḳṣāda ẕikr ḳılıp turur biz"* (141a/04-08).

Eser, yirmi beş baba bölünmüştür. İlk yirmi bab Hz. Muhammed'in hayatı, mucizeleri, savaşları gibi konuları; sonraki dört bab ise dört halifeyi anlatmaktadır. Eserin farklı yerlerde beş yazma nüshası bulunmaktadır (DeWeese, 1985:561).

4.2.1.5. Dîvân

Harezmî'nin elimizde bulunan eserleri incelendiğinde kendisinin bir *Dîvân*'ı olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak DeWeese'nin aktardığı bilgilere göre İranlı ilim adamı Münzevî, bahsi geçen divanın üç nüshası bulunduğunu söylemektedir. Ancak Harezmî'ye ait olan bu eserin neşrinde Hallâc-ı Mansûr ismi kullanılmıştır. Dîvân, ilk olarak Hindistan'da *Dîvân-ı Hallac* ismiyle yayımlanmış, sonrasında da İran'da *Dîvân-ı Hallâc-ı Mansûr* adıyla neşredilmiştir. Harezmî'nin *Divan'*ında görülen dil ve üslup hem Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa*'da hem de *Kitab-ı Maksad-ı Aksâ*'da yer alan dil ve üslupla benzerlik göstermektedir (1985:231-233).

4.2.1.6. Keşfü'l-Hüdâ (Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa/ Keşfü'l-Hüdâ Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa)

Eser, Muhammed Bûsîrî'nin 162 beyitten oluşan ünlü Kasîde-i Bürde'sine yazılan bir şerhtir. İncelemenin asıl konusu olduğundan ileriki bölümlerde detaylı bilgi verilecektir.

4.2.1.7. Şerh-i Fusûsu'l-Hikem

Eser, İbnü'l-Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem* adlı kitabına yazılan Farsça bir şerhtir. Gökbulut, Harezmî'den bahseden ilk dönem kaynakların hiçbirinde onun *Füsûsu'l-Hikem* üzerine bir şerhi olduğuna değinilmediğini söylemektedir (2013:54). Ancak Harezmî'nin derin tasavvufî düşüncelerinin oluşmasında İbnü'l-Arabî'nin etkisi göz önüne alındığında onun bu eseri kaleme almış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Eser, Necip Mâyil Herevî tarafından 1945 yılında Tahran'da iki cilt halinde yayımlanmıştır. Herevî, bu şerhin Dâvud el-Kayserî (ö. 751/1350)'nin *Matla'u Husûsi'l-kilem Fi Maani Fusûsi'l-Hikem* adlı Arapça *Füsûsu'l-Hikem* şerhinin Farsça bir çevirisi olduğunu çeşitli örnekleri delil göstererek ispatlamaya çalışmıştır (Gökbulut, 2013:54).

4.2.1.8. Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr

Diğer tezkire yazarları gibi Nevâyî de *Mecâlîsü'n-Nafâyîs* adlı eserinde Harezmî'nin Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi'nin *Mesnevî'*sine bir şerh yazdığını belirtmiş ancak bu şerhin adı ve içeriği hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir (Eraslan, 2001a:10; Eraslan, 2001b:321). Eldeki kaynaklar, Harezmî'nin Ebu'l-Vefâ-yi Harizmî'ye intisap ettiğini ve ondan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sini okuduğunu doğrulamaktadır. Zaten Harezmî'nin hayatına baktığımızda da onun bir Mevlânâ aşığı olduğunu görmekteyiz. Nitekim kendi eserlerinde de bunu vurgulamıştır. *Cevâhiru'l-Esrâr ve Zevâhiru'l-Envâr*'ın yazarın son eseri olduğu düşünülmektedir. Nitekim eser Harezmî'nin ömrü vefa etmediği için yarım kalmıştır. Eserin ilk taş baskısı 1312/1895 yılında Hindistan'da yapılmış olup sonrasında ise Muhammed Cevâd Şeriat tarafından 1348/1930 yılında Tahran'da dört cilt halinde yayımlanmıştır (Gökbulut, 2013:55-56).

4.2.2. Harezmî'ye Ait Olup Elimize Ulaşmayan Eserler

Harezmî hakkında bilgi veren çeşitli kaynaklar ile kendi yazdığı eserlerden onun başka eserleri olduğunu ancak bunların günümüze ulaşmadığını öğrenmekteyiz. DeWeese (1985:233-234) ve Gökbulut (2013:56-57) Harezmî'nin *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nesâyihi'l-Ebrâr* adlı eseri üzerine çalışma yapan Mehdî Dırahşân'ın bu eserlerden bahsettiğini belirtirler. Harezmî'ye ait olup elimize ulaşmayan eserler şunlardır:

4.2.2.1. Rayhatü'l-Ervâh

Harezmî'nin bugün elimizde bulunmayan bu eseri kaleme aldığını çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Kasîde-i Bürde şerhi *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa'dan* öğrenmekteyiz. Harezmî *Keşfü'l-Hüdâ*'yı yazmaya başlamadan önce *Rayhatü'l-Ervâh* adlı Arapça bir şerh kaleme aldığını belirtmiştir. Şair, bu eserde hayranlık uyandıracak araştırma ve incelemelerin, parlak işaretlerle inci gibi dizilmiş kıymetli delillerin zarif bir anlatımla ele alındığını ifade etmiştir:

"*Türkī til birle ebyāt maʿnāsige bu miḳdār işāret yeter kim kim ki ziyāde taḥḳīḳ izdese, bu duʿāçınıŋ Rāyḥatü'l-Ervāḥ atlıḳ ʿArabī şerḥge müṭālaʿa ḳılġay kim ʿacāyib taḥḳīḳāt ve ġarāyib tedḳīḳāt ve <ve> ġurer-i işārāt ve dürr-i delālāt ol şerḥ-i laṭīfniŋ mehāvīsinde münderic turur*" (016b/08-017a/02).

"Bu beytniŋ şerḥinde besī esrār-ı ġarībiyye ve haḳāyıḳ-ı ʿacebiyye ehl-i ḥikem-i müteʿāliyye ve erbāb-ı işārāt-ı mütelāliyye ṭarīḳasınça Rāyḥatü'l-Ervāḥ beyān ḳılınıpdur; aṣḥāb-ı fehmdin kim kim ol ḥaḳāyıḳġa iṭṭılāʿ ṭaleb ḳılsa, naẓar ḳılġay" (062b/09-063a/02).

"Emmā īrād-ı cemīʿ-i nuṣūṣ taḳı Muʿtezileniŋ ḫilāfı ve edille-i ʿaḳlīye ve naḳlīye birle olarnıŋ kerek bolsa, Rāyḥatü'l-Ervāḥ atlıḳ bu duʿāçınıŋ teʾlīfī ʿArabī şerḥide bu mevżiʿni müṭālaʿa ḳılġay. Baʿżı meṭālib anda meẕkūr turur dėp bu iki beyt birle iḫtiṣār ḳılduḳ" (058a/08-058b/02).

Eserde geçen bu bölümler Harezmî'nin *Rayhatü'l-Ervah* adlı Arapça bir şerh kaleme aldığını kanıtlamaktadır. Ancak eser günümüze ulaşmamıştır.

4.2.2.2. Tuhfetü'l-Ebrâr Fi Efdâli'l-Ezkâr

Harezmî'nin Allah'ın isimlerini konu alarak yazdığı bu eser Arapçadır. Şairin elimizde bulunan *Cevâhiru'l-Esrâr* eserinde *Tuhfetü'l-Ebrâr Fi Efdali'l-Ezkâr*'dan alıntılar ve atıflar yapılmıştır (Gökbulut, 2013:56).

4.2.2.3. Risâleî Der Mestî Ez Bâde-i İrfân

Tasavvufa ait konuları içeren bu eser, Harezmî tarafından Farsça kaleme alınmıştır. Gökbulut, Mehdî Dırahşân'ın verdiği bilgilere dayanarak bu eserin de günümüze ulaşmadığını belirtir (2013:56).

4.2.2.4. Kitâbî Der Ulûm-ı Zâhirî ve Istılâhât-ı Ân

Zahiri ilimlerin ıstılahı hakkında Farsça kaleme alınmıştır. Ancak bu kitap da bugün elimizde değildir (Gökbulut, 2013:56).

4.2.3. Harezmî'ye Ait Olmayıp Kendisine Atfedilen Eserler

Bazı kaynaklarda Harezmî'ye ait olmadığı halde isim benzerliğinden veya başka sebeplerden ötürü kendisine atfedilen eserler mevcuttur. Bu şekilde kayda geçen eserler şöyledir:

4.2.3.1. Esâsü'l-Kavâ'id Fi Usûli'l-Fevâ'id

Bu eseri Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye atfeden kişi *Hediyyetü'l-Ârifîn* adlı katalog çalışmasının yazarı İsmail Paşa Bağdâdî (ö. 1920)'dir. Fakat Harezmî'den bahseden tarihi ve çağdaş kaynakların hiçbirinde böyle bir eserin varlığından bahsedilmemiştir. DeWeese, Tahran'da bulunan ve Harezmî'yle benzer ismi taşıyan Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olan *Esâsü'l-Kavâid Fi Usûli'l-Fevâid* adlı bir eserden bahsederek İsmail Paşa Bağdâdî'nin sözünü ettiği Harezmî'nin bu olabileceğini belirtmiştir (DeWeese, 1985:234-236).

4.2.3.2. Selâm-ı Dârü's-Selâm

Eser, Beyazıt Kütüphanesi'nde bulunan mecmuada yer alan kısa bir risaleden oluşmaktadır. Gökbulut, Münzevî'nin çalışmasına dayanarak bu eserin de Harezmî'yle aynı dönemde yaşayan Sainüddîn Ali b. Türke İsfahânî'ye ait olduğunu belirtmiştir (2013:58).

4.2.3.3. Medârü'l-Efhâm ve Tefsîr-i Âyât-ı Semâniyye

Eser, Beyazıt Kütüphanesi'nde bir mecmuada yer alan Farsça kısa bir risaleden oluşmaktadır. Gökbulut, Münzevi'nin çalışmasına dayanarak bu eserin de Harezmî'yle

aynı dönemde yaşayan Sainüddîn Ali bin Türke İsfahanî'ye ait olduğunu belirtmiştir (2013:58).

4.2.3.4. Zü'l-Lema'ât

Eser, Beyazıt Kütüphanesi'nde bir mecmuada yer alan Farsça kısa bir risaleden oluşmaktadır. Gökbulut, Münzevî'nin çalışmasına dayanarak bu eserin de Harezmî'yle aynı dönemde yaşayan Sainüddîn Ali b. Türke İsfahanî'ye ait olduğunu belirtmiştir (2013:58).

4.2.3.5. İrşâdü'l-Mürîdîn

925/1519 yılında tamamlanan bu eser, yine bir isim karışıklığından dolayı Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye atfedilmiştir. Ancak eserin kaleme alındığı tarihe bakıldığında bu eserin Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye değil benzer adı taşıyan Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olduğu anlaşılacaktır (DeWeese, 1985:235).

4.2.3.6. Risâle-i İrfânî

Eser, Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olup Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye isnat edilmiştir.

4.2.3.7. Âdâbü'l-Mürîdîn

Eser, Kemâleddîn Hüseyin İsfahânî'ye ait olup Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye isnat edilmiştir.

4.2.3.8. Cevâzü's-Sâirîn

Eser, Kemâleddîn Hüseyin İsfahani'ye ait olup Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye isnat edilmiştir.

5. KEMÂLEDDÎN HÜSEYİN HAREZMÎ'NİN KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ

5.1. Eserin Muhtevası ve Türk Dili Açısından Önemi

Eser, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî tarafından Bûsîrî'nin İslam dünyasındaki meşhur eseri Kasîde-i Bürde'ye yazdığı bir şerhtir. Harezmî'nin bilinen tek Türkçe eseridir. Bazı kaynaklarda eserin Harezm Türkçesiyle kaleme alındığı bilgisi verilmişse de aslında eser Harezm Türkçesinin bazı özelliklerini taşıyan Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle yazılan geçiş dönemi eseridir.

Taranan kaynaklarda Harezmî'nin Kasîde-i Bürde'ye şerh yazdığı belirtilmekte ve bu şerhin çok meşhur olduğu ifade edilmektedir. Alî Şîr Nevâyî Harezmî'nin Kasîde-i Bürde'ye Harezm Türkçesi ile (*Hᵛarezmiçe Türki tili bile*) yazdığı bir şerhi olduğundan bahsetmiş ancak eser hakkında fazla bir detay vermemiştir:

> *"Maḳṣad-ı Aḳṣa anıŋ taṣnīfidür. Ve Mevlānā Celālu'd-dīn-i Rūmī ḳuddise sırruhu Mesnevī'siġa şerh bitipdür. Ve Ḳaṣīde-i Bürde'ġa daġ Ḫᵛārizmīçe Türkī tili bile şerh bitipdür."* (Eraslan, 2001a:9).

> *"Maksad-ı Aksâ onun eseridir. Ve Mevlânâ Celalu'd-dîn Rûmî'nin, sırrı mübarek olsun, Mesnevî'sine şerh yazmıştır. Kasîde-i Bürde'ye dahi Harizm Tükçesi'yle şerh yazmıştır."* (Eraslan, 2001b:321).

Nevâyî, Harezmî'nin Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı bu şerhin Harezm Türkçesiyle yazıldığını belirtmiştir. Kendisinden sonra gelen bütün tezkire yazarlarınca bu galat tekrarlanmıştır. Öyle ki *Harezm Türkçesi* teriminin belli bir dönemin Türkçesine ad olarak kullanılması Nevâyî'nin *Mecâlîsü'n-Nafâyîs* adlı eserinde Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin yazdığı *Keşfü'l-Hüdâ* için kullandığı *"Ḳaṣīde-i Bürde'ġa daġı Ḫᵛārizmīçe Türkī tili bile şerh bitipdür."* ifadesi sayesinde olmuştur (Ata,

2014:17). Bu detay şüphesiz eserin Türk dili için önemini daha da artırmaktadır. Harezmî'nin bu eseri Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle kaleme aldığı düşünüldüğünde eserde hem Çağatayca ve Harezmce hem de Oğuzca unsurların birlikte kullanılmış olması son derece önemlidir.

Eldeki veriler Orta Asya Türk edebiyatının genelde manzum eserlerle öne çıktığını göstermektedir. Eserin çoklukla mensur, yer yer manzum olarak kaleme alındığı ve kendi döneminde büyük bir şöhrete kavuştuğu düşünüldüğünde Orta Asya Türk literatürü için önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü Kur'an tefsirleri dışında, Çağatay ve Harezm Türkçesinde nadir rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneğidir (DeWeese, 1985:258).

Eserde mistik bir hava söz konusudur. Harezmî, şerh ettiği beyitlerde yer alan tasavvufî anlamlar üzerine yoğunlaşmış ve Allah'tan ayrı düşen kulun çektiği acılarla birlikte Hz. Muhammed'e bağlılığı geleneksel sûfî bakış açısıyla ele almıştır (DeWeese, 1985:256). Ancak tasavvufî manaları çok uç noktalara taşımıştır. Kendisi Sünnî mezhebine bağlı olmasına rağmen bu mezhebin sınırlarını zorlayacak ifadeler kullanmıştır. Nitekim şairin hayatının anlatıldığı bölümde de ifade edildiği gibi bu özelliği yüzünden sık sık eleştirilmiş hatta idamla yargılanmıştır. Ancak bilgili bir derviş olduğu için akıllıca cevaplar vermiş ve idamdan kurtularak ülkesine geri gönderilmiştir (Eraslan, 2001a:10; Eraslan, 2001b:321).

Eserde Harezmî'nin uyguladığı şerh metodu şöyledir: *"ḳāle ḳuddise sirruhu"* diye başlayan bölümlerde Bûsîrî'ye ait Kasîde-i Bürde'den bir veya iki beyit verilmiş, devamında yazılan Arapça beyit/beyitler *yaʿnī* ile başlayan cümlelerle Türkçe olarak açıklanmış, sonrasında da ilgili beyit/beyitler ve yapılan açıklama doğrultusunda *şiʿr, beyt* ve *naẓm* başlığıyla açıklanan beyitlere paralel Türkçe bir şiir yazılmıştır. Açıklanan beyitlerde kendisine atıf yapılan bir ayet, hadis, hikaye veya tarihi olay varsa, *ḥikāyet* veya *muḳāddime* başlığıyla bunlara da sırasıyla değinilmiştir. Bu hikayeler bazen uzun

uzadıya anlatılmış bazen de kısaca bahsedilip şairin bir başka eserine göndermede bulunulmuştur.

Harezmî, *Keşfü'l-Hüdâ'*yı edebî bir dille kaleme almıştır. Özellikle eserin giriş bölümünde Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğunlukta olduğu süslü ve ağdalı bir dil kullanmıştır. Metinde yer alan manzum bölümler aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Müellif, beyitleri sözlüksel olarak ele almamıştır. Ancak yer yer bazı sözcüklerin anlamını açıklama gereği duymuştur. Beyitlerde yer alan istiare, mecaz, teşbih ve kinaye gibi belagat ile ilgili hususların izahatlarını yapmıştır. Bununla birlikte beyitleri açıklarken Kur'an ve hadise dayanarak tasavvuf ve tefsir gibi ilimlerden de istifade etmiştir.

Eser, 1412-1468 yıllarında Harezm şehrini elinde bulunduran Ebu'l-Hayr Han'a sunulmuştur. Harezmî, Ebu'l-Hayr Han'ın kendisinden bu kasîdeyi yazmasını istediğini söylemiştir. Ancak bu kasîdeyi yazdığı günlerde ebediyete intikal etmiş dost ve akrabalarının bıraktığı ayrılık acısından can yarasının taze, gönül acısının da ölçülemeyecek kadar çok olduğunu ve bu ayrılık yüzünden halinin harap, özlem ateşinden de ciğerinin kebap olduğunu söylemektedir:

> "*bu eyyāmda riḥlet-i eḥibbā vü iḫvān ve fürḳat-i aṣdiḳā vu ḫullāndın cānım cerāḥatı tāze ve köŋlüm miḥneti bī-ḥadd u endāze ėrdi, ve taḳı firāḳ ėlgidin ḥālım ḫarāb ve iştiyāḳ otıdın cigerim kebāb ėrdi"* (006a/7-10).

Fakat onca şeye rağmen Harezmî, ulu padişahın sözünde bir hikmet olduğunu varsayıp onun sözünü yere düşürmemenin ve buyruğunu yerine getirmenin gerekli olduğunu düşünerek kendisinin deyimiyle, baht kaleminin dizginlerini tefekkür seyyahının eline verip mana kervanını Zengbar denizinden Rum illerine yürütmek istediğini ifade etmiştir:

> "*Lā-cerem, imtiṣāl-i miṣāl ve ḳabūl-ı meḳāl-ı şāhī̄ni ẕimme-i himmetge vācib körüp bu emī̄r-i ḫatī̄rge iḳdām ḳıldım"* (006a/03-05).

"*Velīkin ḥükm-i şāhīni kim müteżemmin-i ḥikmet-i İlāhī turur dėp baḫt ḳaleminiŋ mihārın fikret seyyāḥınıŋ ḳolıġa berip Zengbār deryāsıdın kārvān-ı meʿānīni Rūm bilādıġa çėkmek tiledim*" (006b/01-04).

Harezmî, kaleme aldığı bu şerhe *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa/Keşfü'l-Hüdâ Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa* adını verdiğini söyleyerek bu eseri ulu padişaha takdim ettiğini belirtmiştir. Ancak, takdim ettiği bu hediyeyi Hz. Yusuf'un Mısır azizi olduğu zamanda kardeşlerinin getirdiği cüz'î şeyleri kabul edip onlara karşılık büyük hediyelerle bağışta bulunduğunu hatırlatarak kendisinin de bu az sermayesinin yüce sultanın huzurunda kabul damgasıyla mühürlenmesini ümit ettiğini ifade etmektedir:

"*Taḳı bu kitāb-ı zībāġa Keşfü'l-Hüdā at berdim Fī Ṣıfātu'l-Muṣṭafā; ümīd ol turur kim bu beżāʿat-ı muzcāt-ı ʿazīz-i Mıṣr salṭanatınıŋ ḥażretinde simmet-i ḳabūl birle mevsūm bolġay*" (006b/04-08).

"Yevm-i istiftāḥ ėdi kim nüsḫa-i Keşfü'l-Hüdā ḫatem boldı āyetinge بالثوابِ والله أعلم *tamām boldı bu nüsḫa-i şerīf ve risāle-i laṭīf, kim atı ėrür Keşfü'l-Hüdā Der Medḥ-i Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem*" (171a/04-08).

Harezmî'nin Ebu'l-Hayr Han için kullandığı övgü ifadeleri dikkat çekicidir. Eserde Ebu'l-Hayr Han'dan bahsederken kendisinin bilgili bir sultan, yiğitlikte muzaffer bir cengaver, devletin ruhuna can, zarafet ülkesine sultan, bütün zavallı ve çaresizlerin sığınağı, genç yaşından beri ululuların ulusu, Şeybânî'nin gururu Cengiz Han'ın tohumu ve tanrının gönderdiği Sünnî hükümdar olduğunu belirtmiştir:

"Şubān[n]ıŋ faḫrı Çingīz Ḫān uruġı

Kiçik yaşdın uluġlarnıŋ uluġı" (003b/11-004a/01)

"Saʿādet ordasınıŋ pād-şāhı

Ḳamuġ bī-çāreler miskīn peñāhı" (004a/04)

"Ḫalāyıḳ Teŋridin ḫānlıḳ tileyür

Sünnī Teŋri tilegen ḫān érür-[sén]" (005b/07)

"Eyā şāh-ı muẓaffer kim bilig birle şecāʿatde

Seniŋ köŋlüŋ bile élgiŋ çınoḳ deryā vü kān boldı" (006b/11)

Metinde anlatılan olaylar sırasıyla şöyledir: *Yüce Allah'a hamd, Allah'ın vasıfları, Allah'ın gönderdiği peygamberler, peygamberler arasında Hz. Muhammed'in yeri, eserin telif sebebi, Ebu'l-Hayr Han'a övgü, Kasîde-i Bürde ve onun yazarı Bûsîrî, Kasîde-i Bürde'nin esrarı ve faziletleri, Beni Uzre Kabilesinden bir aşk hikayesi, Hz. Peygamber'e olan aşk ve muhabbet, Hz. Peygamber'in doğumu ve gerçekleşen mucizeler, Sasaniler, Kisra ve Fars halkının hikayeleri, Save şehrinin halkı ve hikayesi, Ebrehe ve Fil hadisesi, Bedir Savaşı, Hz. Yunus'un hikayesi, Şakku's-sadr hadisesi, Hz. Peygamber'in bazı mucizeleri, Şam yolculuğu ve Rahip Bahira'nın hikayesi, Şakku'l-Kamer hadisesi, Hz. Ebubekir ve Mağara hikayesi, Ad ve İrem kavimlerinin hikayesi, Kur'an'ın mucizeleri, ahiret hayatı, cennet ve cehennem tasvirleri, Miraç hadisesi, Huneyn seferi, Bedir harbi, Uhud savaşı* gibi konular ele alınmıştır.

5.2. Eserin İncelenmesi

Eserin bilinen tek nüshası Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de, Ms. or. oct 1688 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. Çalışmayı oluştururken eserin Türkiye ve yurtdışında başka bir nüshası olup olmadığı araştırılmış ancak bu nüsha dışında herhangi bir nüshanın olmadığı tespit edilmiştir. İnceleme adı geçen nüsha üzerinden yapılmıştır.

Çalışma, giriş bölümü haricinde inceleme, metin, çeviri ve gramatikal dizin olmak üzere beş temel bölümden oluşturulmuştur. Giriş bölümünde Çağatay Türkçesi, Kasîde-i Bürde ve Kemâleddîn Hüseyin Harezmî hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde eserde tespit edilen Harezm Türkçesine ait unsurlar ile Çağatayca ve Oğuzca özellikler ortaya konmuş ve eserde öne çıkan dil hususiyetleri ele alınmıştır. Metin bölümü ise eser üzerinde 1985 yılında doktora tezi hazırlayan Devin A. DeWeese'nin neşir bölümü ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda metin bölümünde tespit edilen okuma hataları, yazım yanlışları ve okunmayan kelime veya cümleler dipnotlarla belirtilmiştir. Bunun yanı sıra şerhte yer alan Kasîde-i Bürde beyitleri asıllarına uygun bir şekilde Arapça yazılmış; eserde geçen Arapça ayet, hadis, şiir ve darbı meseller Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları ve ilgili kaynaklar esas alınarak Türkçeye çevrilip dipnotlarda verilmiştir. Metin ve çeviri bölümlerinde eserden daha iyi yararlanılması amacıyla Kasîde-i Bürde'nin orijinal beyitleri numaralandırılmış, nüshanın varak numaraları besmele bölümünden itibaren ön yüzü için (a) arka yüzü için (b) harfi rumuz olarak kullanılmıştır. Ayrıca metin bölümünde doğabilecek anlam karmaşasını önlemek için noktalama işaretleri de kullanılmıştır. Bunun dışında metinde kullanılan sembol ve işaretler çalışmanın *Semboller ve İşaretler* kısmında belirtilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ana bölümü çeviridir. Bu bölümde Çağatay Türkçesiyle kaleme alınan metin ve Kasîde-i Bürde'nin Arapça beyitleri Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Bu bölüm oluşturulurken Çağatay ve Harezm sahasında daha önce yapılan eser çevirileri gözden geçirilmiş, ilgili dönemle alakalı sözlüklerin yanı sıra etimolojik

sözlükler, Özbekçe çalışmalar ve diğer dil kaynakları takip edilmeye çalışılarak eserin ruhuna uygun bir çeviri yapılmaya gayret edilmiştir.

Çalışmanın beşinci ana bölümü ise gramatikal dizin bölümüdür. Bu bölümde metinde geçen sözcüklerin anlamı, kökeni, aldığı ekler, metinde kullanılma sıklığı ve geçtiği bölümler tek tek verilmiştir. Eğer metinde bir kelime birden fazla anlamda kullanılmışsa ayrı bir madde başı yapılmıştır. Bunun yanı sıra yardımcı fiille kurulmuş birleşik fiiller de eğer deyim oluşturmuşlarsa ayrı madde başları halinde alınmıştır. Bu madde başları dizinde içeriye doğru girintilenerek verilmiştir.

5.3. Yazılış Tarihi

Eserin yazılış tarihi kesin olarak tespit edilememiştir. İncelediğimiz nüshada eserin ne zaman kaleme alındığı ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Ancak hem bazı kaynakların verdiği bilgilerden hem de eserin içeriğinden müellifin bu eseri hayatının son yıllarında telif ettiğini öğrenmekteyiz. Eserin çeşitli yerlerinde müellifin 1430 yılında kaleme aldığı *Maksadü'l-Aksâ* adlı kitabına atıf yapıldığı göz önünde bulundurulsa yazarın bu eseri 1430 yılından sonra kaleme aldığı sonucuna varılacaktır. Yani eserin, *Maksadü'l-Aksâ*'nın yazılış tarihi olan 1430 ile Harezmî'nin ölüm tarihi olan 1435-36 yılları arasında yazıldığı kesindir. Bunun yanı sıra eserin 834/1430-31 yılında Harezm ve Gürgenç'i zapt eden Ebu'l-Hayr Han'a sunulduğu da göz önünde bulundurulğunda Harezmî'nin bu şerhi 1431 yılında kaleme aldığı muhtemeldir. Çünkü kaynaklarda Ebu'l-Hayr Han'ın Gürgenç'te olduğu sırada Harezmî'nin bu eseri yazıp kendisine sunduğu belirtilmiştir (Budak, 1994:325). Hofman da eserin 1431 yılında yazıldığını ifade etmektedir (1969:271).

5.4. Nüsha Bilgisi

Eserin bilinen tek nüshası Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de, Ms. or. oct 1688 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. İlk sekiz ve son yedi sayfası boş olup tamamı 356 sayfadan oluşmaktadır. Ancak bu nüsha Harezmî'nin bizzat kaleme aldığı bir nüsha değildir. Nüshanın herhangi bir yerinde

müstensih ile ilgili bilgi kaydı yoktur. Eserin istinsah tarihi ise şerhin bitiminde yer alan ve müstensih tarafından eklendiği anlaşılan Farsça şiirden sonra verilmiştir. Bu kayda göre eser Celâlî takvime göre 1172 yılının Behman ayında (21 ocak-19 şubat 1759)'da bir cumartesi günü tamamlanmıştır.

Eserin incelemesi adı geçen kütüphanenin resmi internet arşivinde araştırmacılara sunulan taranmış renkli metnin dijital ortamda bilgisayara aktarılan pdf dosyası üzerinden yapılmıştır. Bu nedenle yazmanın boyutlarına ilişkin herhangi bir bilgi edinilememiştir.

Şerhin yer aldığı nüsha kahverengi-bordo renkli deri bir cilt içerisinde muhafaza edilmektedir. Dış kapağın iç yüzünde beyaz bir notta Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de bulunduğu kayıt numarası Ms. or. oct 1688 yazılıdır. Eserin ilk yaprağının ön yüzünde sol üst kenarında Latin harfleriyle Türkischen no: 335,3 yazılıdır. Bu yazının hemen üstünde aynı el yazısıyla ama daha küçük harflerle acc. mo. 1905, 30 A69 ibaresi yer almaktadır. Aynı el yazısı ve benzer bir yazı nüshanın 11. sayfasında da yer almaktadır.

Nüshanın her sayfası numaralandırılmıştır. Bu numaralandırma sayfaların a yüzüne ve b yüzüne göre sol ve sağ üst köşelerinde yer almaktadır. Bu numaralandırmanın tarihi yine aynı el yazısıyla 349. sayfada *348, S. 6. VI. 1975* olarak verilmiştir.

Eserin 36, 144, 159 ve 356. sayfalarında Farsça notlar yer almaktadır. Ancak bu notlar eserin içeriğiyle ilgili olmayıp muhtemelen önceden eseri elinde bulunduran kişilerce yazılmıştır. Ayrıca, eserin 2. sayfası olarak verilen sayfanın kenarında yukardan aşağıya doğru hizalanan Arapça *"Harikulade görünüşü olan bu kitabı çağır, onu sana yol gösterici olarak bulacaksın."* anlamında bir yazı da mevcuttur.

Keşfü'l-Hüdâ'nın metni tek çerçeve üzerine oturtulmuştur. Manzum ve mensur bölümleri birbirinden ayıran herhangi bir çizgi kullanılmamıştır. Ancak mensur bölümlerde mısraların bitişmemesi için arada boşluk bırakılmıştır. Eldeki kopya renkli

bir kopya olduğu için metinde yer alan yazıların renkleri de belli olmaktadır. Nüshada kimi kişi adları, bazı ayet ve hadisler, *şiʿr, ḥikāyet, muḳāddime, beyt, naẓım,* gibi bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bunun haricinde eserin geri kalan bütün bölümleri siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Eserin 165. sayfasından itibaren muhtelif yerlerde boşluklar bırakılmıştır. Ancak, bu boşluğa bağlamsal olarak gelebilecek tek kelime "Resūl" sözcüğüdür. Bu kelimenin görünmemesinin nedeni ilgili sözcüğün farklı bir mürekkeple yazılmış olduğu ve zaman geçtikçe de yıpranmadan dolayı silinmiş olabileceğidir.

Nüshanın bazı sayfalarında sıralama hatası yapılmıştır. Eserde 106 (50b), 107 (51a), 108 (51b), 109 (52a), 110 (52b), 111 (53a), 112 (53b) şeklindedir. Ancak içerik ve anlam olarak 50b sayfasından sonra sırasıyla 52a ve 52b sayfaları; 52b sayfasından sonra da sırasıyla 51a ve 51b sayfaları gelmelidir. Yani doğru sıralama 106 (50b), 109 (52a), 110 (52b), 107 (51a), 108 (51b), 111 (53a), 112 (53b) şeklinde olmalıdır. Bununla birlikte 325 (160a) ile 326 (160b) sayfaları da içerik ve anlam yönünden yanlış sıralanmıştır. Çünkü 324 (159b) sayfasının devamı 326 (160b) sayfasıdır. Böylece doğru sıralama 324 (159b), 326 (160b), 325 (160a) şeklinde olmalıdır. Ayrıca nüsha da yer alan 280 (137b) ve 290 (142b) sayfaları da boştur. Ancak bu boş sayfalara rağmen metin akışında boşluk bulunmamaktadır. Bu da ilgili sayfaların müstensih tarafından bilerek boş bırakıldığını düşündürmektedir.

Gayet kalın ve okunaklı bir talik yazıyla kaleme alınan; ilk sayfası 9, son sayfası 7 satırdan oluşan metin, genel olarak her sayfada 11 satırdan oluşmaktadır. Ancak 46a, 48a, 88a, 89a, 93a, 98b, 107b10, 110b, 111b, 112a, 112b, 115a, 123a, 123b, 127a, 130a, 131a, 131b, 133a,134b, 135a, 99b, 101a, 101b, 103a, 104a, 107b10, 110b, 111b, 112a., 112b., 115a, 123a, 127a, 123b, 130a, 131a, 131b, 133a,134b, 135a sayfaları 10 satır, 34b sayfası ise 12 satırdır. Geri kalan bütün sayfalar ise 11 satırdan oluşmaktadır. Nüshada özellikle 10 satırlı sayfalarda bazı satırlar arasında başka bir satır varmış gibi boşluklar bulunmaktadır. Fakat boşluk bırakılan satırlarda herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Bu durum iki ihtimale işaret etmektedir: İlki, mevcut sayfada okunamayacak derecede

silinmiş başka bir satırın olma ihtimalidir ki bu ihtimal zayıftır, çünkü böyle bir durumda silinen yazının az da olsa kalıntıları kalır ve metin akışında boşluk oluşurdu. Nitekim var olan boş satırlarda herhangi bir kalem izi olmadığı gibi metnin anlam akışında da herhangi bir boşluk yoktur. İkinci ihtimal ise müstensihin kasıtlı olarak boşluk bırakıp sayfayı 10 satır yazmış olmasıdır ki bu ihtimal akla daha gerçekçidir.

Metin genel itibariyle harekesiz olmakla birlikte ayetler, hadisler, Arapça ve Farsça sözler, cümleler ve şiirler harekelenerek yazılmıştır. Eserin bazı bölümlerinde kimi Türkçe sözcükler de harekelenerek yazılmıştır. Bu tür kelimelerde hareke olarak daha çok şedde tercih edilmiştir. Metinde peygamber isimleri hariç kişi ve yer adlarının yazımında sıkıntı vardır. Bunlar, çalışmanın metin bölümünde dipnotlarla belirtilmiştir. Mevcut nüshada göze çarpan bir diğer detay da sayfa sonunda yer alan bazı sözcüklerin aldığı eklerin sonraki sayfaya sarkmış olmasıdır. Bu detaylar da çalışmanın metin bölümünde dipnotlarla belirtilmiştir.

Metinde yer alan 33a, 33b, 34a, 34b, 156a ve 156b (71, 72, 73, 74, 317 ve 318) sayfaları diğer sayfalardan daha farklı bir el yazısıyla yazılmıştır. Buradaki yazılar metnin geneline göre daha kalın harflerle ve kelimeler iç içe geçmiş şekilde farklı bir el yazısıyla kaleme alınmıştır. Bu da metnin muhtemelen iki farklı müstensih tarafından kaleme alındığını göstermektedir.

5.5. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin hayatı ve eserleri hakkında daha önce de bahsedildiği gibi H. F. Hofman (1969), Manfred Götz (1979), Mehdî Dırahşân (1360/1981), Kemal Eraslan (2001) ve Süleyman Gökbulut (2013) gibi ilim adamları çalışma yapmışlardır. Ancak bu çalışmalarda *Keşfü'l-Hüdâ* hakkında birkaç kelimenin dışında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

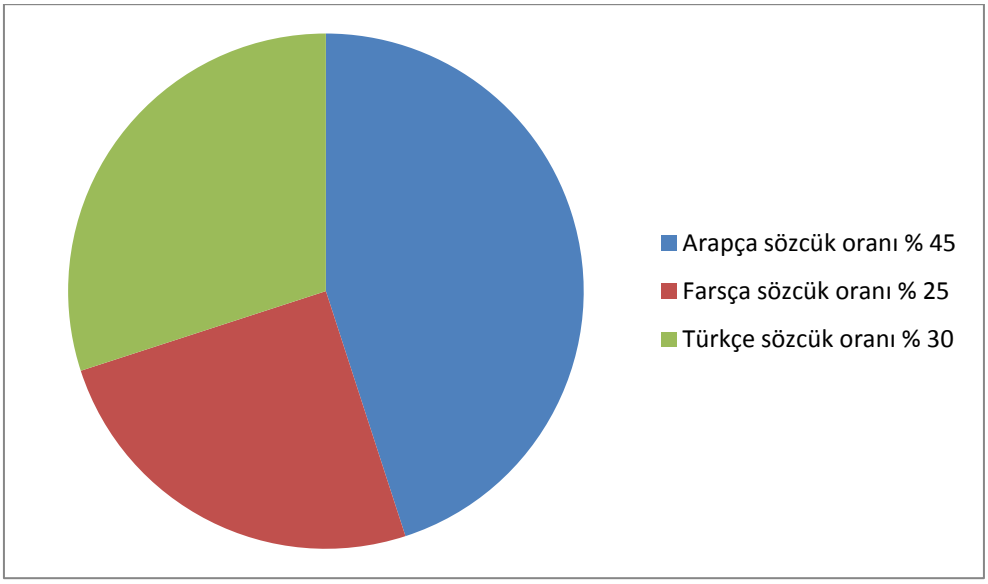
Keşfü'l-Hüdâ üzerine tek çalışma Amerikalı bilim adamı Devin A. DeWeese tarafından 1985 yılında tasavvuf alanında yapılmıştır. İncelememizin de asıl konusunu oluşturan eser üzerine Indiana Üniversitesinde doktora çalışması hazırlayan DeWeese,

tezin ilk bölümünde Harezmî'nin hayatına, tarikatına, yaşadığı dönemdeki siyasi gelişmelere ve eserlerine yer vermiştir. İkinci bölümde şerhin metnini Janos Eckmann'ın çeviri sistemini referans alarak Latinize etmiştir. Üçüncü bölümde ise Latinize edilen metni İngilizceye çevirmiştir (DeWeese, Devin A. (1985). *The Kashf al-Huda of Kamal ad-Din Husayn Khorezmî: A Fifteenth Century Sufi Commentary on The Qasidat al-Burdah in Khorezmîan Turkic (Text Edition, Translation and Historical Introduction).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Indiana: Indiana University).

5.6. Kelime Kadrosu

Eser, yaklaşık 5000 farklı sözcükle zengin bir kelime kadrosuna sahiptir. Oransal olarak bu kelimelerin yaklaşık % 45'i Arapça, % 25'i Farsça, % 30'u Türkçedir (bk. Tablo 1). Bunun yanında metinde az da olsa *asra-, cebe, çaġdavul* gibi Moğolca; *tamuġ, uçmaġ, uştmaḫ, uştmaḫ* gibi Soğdça; *çın, çınok [< çın+oḳ], ünçü* gibi Çince sözcükler de tespit edilmiştir. Şerhin ana konusunu oluşturan Kasîde-i Bürde'nin Arapça olması ve yüksek zümre edebî dilinin Arapça ağırlıklı sözcüklerden meydana gelmesi eserde Arapça sözcüklerin daha fazla yer almasına sebep olmuştur.

Tablo 1: Metinde Yer Alan Sözcüklerin Köken Bakımından Dağılımı

Yoğunluk açısından bakıldığında eserde en çok kullanılan kelimeler Türkçe kelimelerdir. Metinde kullanılma sıklığı bakımından en çok kullanılan ilk 20 sözcüğün 15'i Türkçe, 3'ü Arapça, 2'si de Farsçadır. Bu kelimelerin geçme sıklığı ve eser içindeki yüzdelik oranları şöyledir:

KELİME SIKLIĞI

SIRA	KELİME	SIKLIK	%
1	kim	706	3,188
2	ve	543	2,452
3	bu	386	1,743
4	birle	356	1,607
5	taḳı	332	1,499
6	ol	214	0,966
7	turur	187	0,844
8	bir	177	0,799
9	ėrür	161	0,727
10	yaʿnī	152	0,686
11	anıŋ	135	0,609
12	resūl	133	0,600
13	ėrdi	117	0,528
14	dėk	100	0,451
15	ey	97	0,438
16	üçün	96	0,433
17	ḥaḳḳ	90	0,406
18	ėrse	72	0,325
19	hiç	64	0,289
20	ʿaleyhi'sselām	63	0,284

5.7. Fonetik ve Morfolojik Olarak Başlıca Özellikler

1. Eserde Harezm Türkçesinde de devam eden ve ilk hecede görülen kapalı e (ė) sesi kullanılmıştır. Bu sesin yazımı *elif* + *ye* (ا ی) şeklindedir:

ėr ایر (084b/03), ėrenler ایر نلا ر (082a/05), ėrteki ایر تا کی (016b/02), ėşik ایشیک (057b/10), ėşitgil ایشتکیل (138b/09)

Eserde ilk hecedeki /*e*/'nin korunduğu örnekler de mevcuttur:

ėrteki (016b/02) ~ erteki (033a/03), ėsgen (011a/10) ~ esmeki (168a/05), ėşi (056a/07) ~ eşi (010b/01)

2. Klasik Çağataycada görülen ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle birinci hecedeki düz ünlünün yuvarlaklaşması özelliği eserde bazı sözcüklerde tespit edilmiştir: özgülük (044b/02) ~ eḍgülükni (055a/11) < eḍgü, öksilmes (157b/03) < eksü-, ösrüklük (017a/10) < esür-, öydegi (055a/11) < ev < eb

3. İlerleyici ünlü benzeşmesiyle iki heceli sözcüklerde ikinci hecedeki düz ünlülerin bazı sözcüklerde yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir:

süçügrek (118b/10) ~ süçi (040a/03) < süçi, oḳudı (149a/11) ~ oḳıdı (012b/04) < okı-, unutḳan (031a/02) < unıt-, uyumaḳ (021a/10) < uyı-, yürüdi (141b/11) < yüri-, teşükleri (109b/03) < teşik, toḳuş (086b/09) < toḳış ünçü (004a/03) < yinçü

4. Eserde genel olarak Türkçe kelimelerdeki kalınlık-incelik uyumu son derece kuvvetlidir:

açlıḳdın (041a/07), adaşım (010a/03), bitidim (054a/10), ḳarılıḳnıŋ (029b/05), yıdlasa (078a/05), yamanraḳ (041b/02), oġlanlardın (098a/07), özgülük (044b/02)

Eserde Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin son hecesinde yer alan ünlü sese göre ek almadığı görülmüştür. İnce ünlülü kelime tabanlarına kalın ünlülü eklerin geldiği tespit edilmiştir:

ḳaṣīdeġa (101b/04), ḳınnāreġa (132a/03), raġbetlıḳ (134a/01), merdānelıḳ (136a/05), ṭarafge (050a/03), ṭıflge (038a/05), ümmetḳa (056b/09), ḫidmetḳa (009b/08), ʿalīraḳ (013b/04)

5. Eserde yuvarlak ünlülü kimi sözcüklerde bulunan yuvarlak ünlünün düzleştiği tespit edilmiştir:

a. a < o

savuḳ (117b/05) < soġıḳ, ḳavuġan (133a/05) < ḳov- < ḳoġ-

b. e < ü

bölek (081b/02) < bölük, köterdim (106a/11) < kötür-, süŋek (084b/02) < süŋük, töbesin (094a/02) ~ töpe (096b/11) < töpü, beri (088a/04) < berü,

c. i < ü

indedi (058b/10) ~ ündedi (102b/04) < ünde-

6. Eserde, Klasik Çağatay Türkçesinde görülen /*f*/ sesine karşılık hem /*p*/ sesinin korunduğu hem de /*f*/ sesine dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır:

tafġay (105a/11) ~ tapmaġay (027a/04) < tap-, tofraġı (123b/05) ~ tofraḳ (120a/04) < topraḳ, yifni (045b/06) < yip

7. Kelime ortasında bulunan /*n*/ ve /*ŋ*/ seslerinin etkisiyle Eski Türkçede kelime başındaki /*b-*/ sesleri eserde 1. çokluk şahıs zamiri ve durum eki almayan işaret zamiri hariç /*m-*/ sesine dönüşmüştür:

men (008b/08) ~ mėn (029b/04), maŋa (026b/01), mende (030a/10), mendin (016b/04) ~ mėndin (152b/08), meni (008b/06) ~ mėni (046b/03), menin (156b/04), munlar (079b/09), munda (012a/06), mundaġ (043b/04,), mundın (025a/05), munı (067b/11), munıŋ (020a/06), meŋlig (114a/09), mindi (047b/10), mindürüp (124b/10), miŋ (073b/02), meŋü (007a/03)

8. Eserde genel olarak *bol-* fiili korunmakla birlikte birkaç örnekte *ol-* biçiminin kullanıldığı görülmüştür:

bolsa (049a/04), bolsun (139a/08), olsa (170b/10), olsun (115a/01)

9. Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda bulunan /*b*/ sesi eserde /*v*/ sesine dönüşmüştür:

sėvdiler (132b/10) ~ sever biz (144b/05) < seb-, tavar (137a/05) < tabar, tėve (011b/09) < tebe, yavuzluķ (055b/01) < yabız

10. Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda yer alan /*d*/ sesi Harezm Türkçesinde sızıcı /*ḍ*/ sesine dönüşmüştür. Bu sesin eserde hem /*d*/ olarak korunduğu hem de /*ḍ*/, /*z*/, /*y*/ şeklinde kullanıldığı örnekler mevcuttur:

a. /y/ < /ḍ/ < /d/

ayaķ (014b/02) < aḍaķ < adaķ, ayılġıl (017a/10) < aḍıl- < adıl-, ayrılmaķķa (014a/07) < aḍrıl- < adrıl-, eye (148a/05) < ėḍi < ėdi, oyaķ (099b/08) < oḍuġ, ķayġu (083b/07) < kaḍġu < ķadġu, uyuġanlar (071a/08) < uḍı- < udı-, ķoyup (120b/05) < ķoḍ < ķod-, ķayġu (083b/07) < ķaḍġu < ķadġu, toymadı (036a/03) < toḍ- < tod-

b. /ḍ/ < /d/

ėḍe (035a/01) ~ ėḍe (170b/01) < ėdi, ķaḍġuŋ (020a/01) < ķadġu

c. /z/ < /ḍ/ < /d/

ezgü (044a/11) < ėḍgü < ėdgü, özgülük (044b/02) ~ ezgülükni (055a/11) < ėḍgülük < ėdgülük

11. Eserde geniş zaman ekinin bir örnekte şahıs ekiyle birlikte ekleşerek kullanıldığı tespit edilmiştir:

ḳorḳ-ar-ım (062b/08)

12. Eserde kelime sonunda bulunan /*K*/ ve /G/ sesleri arasında sıkça düzensiz geçişler yapıldığı tespit edilmiştir:

ḳatıḳ (083b/07) ~ ḳatıġ (041b/01) < ḳatıġ, yazuḳ (044b/10) ~ yazuġluḳ (098b/03), andaġ (054a/03), mundaġ (043b/04),

13. Eserde isimden isim yapma eki /*+lIG*/, /*+lUG*/ ekinin son ünsüzü umumî olarak korunmakla birlikte bu sesin düştüğü örnekler de mevcuttur:

körkli (083b/01) ~ körklü (025b/05) ~ körklüg (022a/09) < körklüg, közlü (026a/07) ~ közlüg (024a/06) < közlüg, yazuḳlu (166b/01) < yazuḳluġ

14. Eserde az sayıda kelimede ünsüz ikizleşmesi tespit edilmiştir. Tespit edilen kelimelerin tek ünlüyle kullanıldığı örnekler de mevcuttur:

ḳattıḳ (140b/04) ~ ḳatıġ (049b/03) < ḳatıġ, neççe (079a/03) < neçe

15. Eserde kullanılan yönelme hali ekleri /*+GA*/, /*+KA*/, /*+A*/, /*+nA*/'dır. Ancak genel yönelme hali eki /*+GA*/, /*+KA*/'dır. Eserde bu ekin eklendiği bazı sözcüklerde (özellikle Arapça ve Farsça) kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu da tespit edilmiştir:

pulġa (021b/01), tavarġa (159b/03), tıflġa (038b/07), ḳaravulġa (141b/10), ḳıyāmetġa (131a/04), ayġa (104a/04), baḥrge (076b/07), çerigge (148b/10), dīnge (135b/03), köŋülge (022b/02), küfrge (091b/11), maġribḳa (081b/11), maṣlaḥatḳa

(100b/08), otḳa (144b/01), ümmetiġa (157b/07), ḥırzge (158a/01), s̱ābitġa (058a/06), ṭıflge (038a/05), ʿahdge (161b/03), ümmetḳa (056b/09), nübüvvetḳa (103b/03)

Eserde 3. teklik iyelik eklerinden sonra gelen /*+A*/ ve /*+GA*/ yönelme ekleri eklendiğinde hem araya zamir n'sinin girdiği hem de girmediği örnekler beraber kullanılmıştır:

riyāżetine (041a/03), yüzine (023a/10), dīnine (041b/07), ėlgine (041a/03), ḳāmetine (054b/06), ḳuşına (159b/10), müştāḳına (078a/10), nūrına (122b/10), tofraḳına (078a/08), ʿuşşāḳına (078b/01), başlarınġa (155a/10), oġlanlarınġa (113a/06), ḳızlarıġa (081a/09), uluġlarıġa (012a/02), aġızlarıġa (098a/01), ekinlerige (149b/09), közlerige (097b/11), özinge (077a/03), sözige (0033a/10), sünnetige (048a/08), taḳṣīriġa (098b/07), tapuġıġa (084b/06)

16. Eserde kullanılan ilgi durumu ekleri /*+nIŋ*/ ve /*+nUŋ*/'dur. Eserde nadiren de olsa ünsüzle biten kelimelerden sonra ve bazı şahıs zamirlerinden sonra /*+Iŋ*/ ve /*+Uŋ*/ ekli şekiller de mevcuttur:

Resūluŋ (091a/04), köŋlüŋ (034a/03), nefsüŋ (040a/10), meniŋ (120b/09), seniŋ (144b/02), anıŋ (101b/08)

Eserde çokluk birinci ve ikinci şahıslarda ekin ikili kullanımları mevcuttur:

biziŋ (144a/07) ~ bizniŋ (152b/05), siziŋ (151a/01) ~ sizniŋ (096a/04)

17. Eserde sıra sayı eki Klasik Çağatay Türkçesinde de görülen /*+nçI*/'dır:

ikinçi (056a/11), üçünçi (106b/03), törtünçi (072a/10), beşinçide (125a/07), altınçıda (125a/08), yetinçi (125b/02), sekizinçi (085a/11), onunçı (139a/09), yigirme birinçi (004b/07)

18. Eserde kelime başındaki /*t-*/ sesleri genelde korunmakla birlikte /*d-*/li kullanımlar da mevcuttur:

dağı (058a/04) ~ taḳı (002a/06), dėdi (047a/01) ~ tėdi (061a/03), dėk (009a/01) ~ tėk (001b/01)

19. Eserde görülen geçmiş zaman eki /*-mIş*/'ın yanında Harezm Türkçesinde kullanılan /*-p*/ + turur yapısının hem korunduğu hem de Klasik Çağataycada yer alan /*-(I/U)p(t/d)ur*/+ [şahıs eki] şekline dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır. Ayrıca /*-p*/ zarf-fiil ekine doğrudan şahıs eki getirilerek oluşturulan geçmiş zaman ifadeleri de mevcuttur:

a. /*-mIş*/

kör-miş men (046b/01), dė-miş sėn (138b/08), öltür-miş (094a/11)

b. /*-p*/ + *turur/durur* + [şahıs eki]

bol-up durur (040a/04), ayt-ıp turur (046b/08), ayt-ıp turur mėn (010b/07)

c. /*-(I/U)p(t/d)ur*/ + [şahıs eki]

tap-updur men (163a/01), tap-ıpdur sėn (048a/03), ḳıl-ıpdur (131a/05), kėltür-üptür (137a/10)

ç. /*-p*/ + [şahıs eki]

unut-up sėn (032b/05)

d. Eserde az sayıda olmak üzere *tur-* yardımcı fiili yerine *ėr-/er-* fiilinin de kullanıldığı örnekler mevcuttur:

kėltürüp ėrdiler (005a/06), yād ḳılınıp ėrdi (101b/06)

20. Eserde dikkat çekici bir özellik de Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan gelecek zaman /*-ısar*/ ekinin iki örnekte kullanılmış olmasıdır:

İremge kirip andaġı emvāldın al-ısar (114a/10), medāyinni Sāsāndın soŋ melik bolġan sekizinçi Kisrādın al-ısarlar (085b/01)

21. Eserde çokluk 2. şahıs şart çekimi /*-sIŋIz*/ ekiyle yapılmıştır. Eserin bütününde yer alan çokluk 2. şahıs şart çekimi bu ekle yapılmıştır. Metinde böyle bir kullanımın bulunması dikkat çekmektedir:

körsiŋiz (152b/05-07), bolsıŋız (056b/10-11)

Ayrıca eserde bir kelimede çokluk 2. şahıs şart eki olarak /*-seŋler*/ şekli kullanılmıştır:

tileseŋler (106b/10)

23. Eserde ünlüyle biten fiillere Klasik Çağataycada kullanılan /*-y*/ zarf-fiil ekinin yanında /*-yU*/ eki de kullanılmıştır:

a. /*-y*/

tiley 007a/04

b. /*-yU*/

yıġlayu (014b/03), dėyü (034b/09), izdeyü (047b/09), tileyü (004a/09)

24. Eserde yer alan şimdiki zaman şekli, /*-A*/ zarf-fiil ekinin *tur* - yardımcı fiilinin geniş zamanı olan *turur* ile birlikte oluşturdukları şekildir. Ayrıca /*-A*/ zarf-fiil

ekinin Eski Türkçede de kullanılan *yürü* - [< *yorı* - ~ *yoru* -] fiiliyle birlikte *ėr* - yardımcı fiilini alarak kullanılmasıyla da oluşan örnekler mevcuttur. Eserde tespit edilen şimdiki zaman örnekleri şu şekildedir:

a. *-AdUr* + [şahıs zamiri], *-A* + *turur* + [şahıs zamiri]

ėn-edür (146a/04), kėt-edür (152b/06), kėl-e turur (14b/03), suġar-a turur (142a/04), sür-e tururlar (089b/11)

b. *-A* + *yürü* - [< *yorı* - ~ *yoru* -] + [şahıs zamiri]

öre yürürler ėrdiler (102a/06)

25. Eserde aslî yeterlik fiili Oğuz Türkçesinde de kullanılan *bil-* yardımcı fiili ile oluşturulmuştur. Bu yapı asıl fiile *-a* veya *-u* zarf-fiil eki getirilerek yapılır:

muḳāvemet ḳıla bilsün (027b/09), iḥtirām ḳıla bilmen (035b/08), idrāk ḳıla bilmediler (151a/07), köz köre bilgey (070a/05), aŋlayu bilmes (069a/11), söz tıŋlayu bilmesler (085a/06), saḳlayu bilmen (025a/10)

Klasik Çağatayca'da kullanılan *al-* fiiliyle oluşturulmuş bir örnek tespit edilmiştir:

bir köre alman (025a/05)

26. Klasik Çağatay Türkçesinde olduğu gibi eserde /*+nI*/ belirtme eki bir örnekte ilgi durumu işlevinde kullanılmıştır:

köŋülni ḳuşı (023a/01)

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. YAZIM ÖZELLİKLERİ

İncelediğimiz eserin metni tek çerçeve üzerine oturtulmuş, gayet kalın ve belirgin çizgiler kullanılarak talik yazı ile kaleme alınmış Arap harfli okunaklı bir metindir. Yer yer manzum bölümler dikkat çekecek şekilde ayrı yazılmasına rağmen genel olarak manzum ve mensur bölümler iç içe kaleme alınmıştır. Eserin bazı bölümleri (Arapça ayet ve hadisler, bazı Türkçe kelimeler ve kimi kişi adları hariç) harekesiz olarak yazılmıştır. Fazla olmamakla birlikte mükerrer yazımlar, harf ve kelime atlamaları, sözcüklerdeki nokta eksikliği/fazlalığı gibi sıkıntılar da mevcuttur. Eser 834/1431 tarihinde yazılmasına rağmen eldeki nüshanın telif tarihi 1172/1758'dir.

1.1. Ünlülerin Yazımı

1.1.1. a, e Ünlülerinin Yazımı

Kelime başında *elif* (ا) ile yazılmaktadır:

ayaḳ ا یا ق (014b/02), aydı ا ید ی (012a/02), az ا ز (012a/06), adaşı ا دا شی (010b/02), aḳ ا ق (155a/10), ay ا ی (097a/01), erteki ا ر تا کی (033a/03), egri ا کر ی (091a/08), eşi ا شی (010b/01), emgengü ا مکا نکو (049b/04),

Eserde a ünlüsünün bazen düzensiz olarak *medli elif* (آ) ile yazıldığı örnekler de mevcuttur:

aḳ آ ق (081a/07) ~ ا ق (155a/10), ay آ ی (081a/02) ~ ا ی (097a/01), az آ ز (060a/11) ~ ا ز (012a/06), ārtuḳraḳ آ ر تو قر ا ق (084b/05),

Kelime ortasında *elif* (ا) ile yazılır:

kullar قل لا ر (058b/04), bolġay بو لغا ی (026a/03), sarġatmay سا ر غا تما ی (029b/11), ölmek او لما ک (096b/06), tileki تیلا کی (144b/02), ėtleşgen ا یتلا شکا ن (132a/11)

Kelime sonunda çoklukla *elif* (ا) bazen de *güzel he* (ه) ile yazılır:

bolsa بو لسا (134b/04), ḳaşında قا شیند ا (011a/02), öyge ا و یکا (151a/10), özge ا و ز کا (018b/09), ne نه (019a/07), neçe نجه (041a/02) barça با ر جه (023a/09), sansa سا نسه (040a/11), içre ا یجر ه (053a/09)

1.1.2. ė Ünlüsünün Yazımı

Sadece ilk hecede yer alan kapalı e (ė) sesinin yazımı *elif* + *ye* (ا ی) şeklindedir:

ėr **ا یر** (084b/03), ėrenler **ا یر نلا ر** (082a/05), ėrteki **ا یر تا کی** (016b/02), ėşik **ا یشیک** (057b/10), ėşitgil **ا یشتکیل** (138b/09)

1.1.3. ı, i Ünlülerinin Yazımı

Kelime başında *elif* + *ye* (ا ی) şeklinde yazılmaktadır:

içre ه ایجر (053a/09), ilgeri ی ایلکار (134a/11), ınaġraḳ ق اینا غر (043b/03), ıḍa berdi ی د ایذ ا بر (026b/05), iberdi ی ایبا ر د (052b/07)

Kelime ortasında ve sonunda *ye* (ی) ile yazılmaktadır:

köni نی کو (045a/06), ḳızı ی قیز (024a/05), sarıġ یغ سا ر (114a/08), biz بیز (068b/04), keldi ی کیلد (138b/02)

1.1.4. o, ö, u, ü Ünlülerinin Yazımı

Kelime başında *elif*+ *vav* ile yazılmaktadır:

oġul ل و غ ا (122b/03), olar ر و لا ا (043a/03), öksük ک و کسو ا (022a/10), ölüg ک و لو ا (068a/03), ulaġ غ و لا ا (124b/08), üküş ش و کو ا (086b/09), üze ز و ا ا (004a/08)

Kelime ortasında ve sonunda *vav* (و) ile yazılmaktadır:

üçün ن و جو ا (002a/05), uluġ غ و لو ا (050b/01), uyḳu یقو و ا (124b/07), uşol ل و شو ا (014a/03), tört ت و ر تو (072a/07)

1.2. Ünsüzlerin Yazımı

1.2.1. ç Ünsüzünün Yazımı

Farsça ve Türkçe sözcüklerde bulunan /ç/ ünsüzü için hem *çim* (چ) hem de *cim* (ج) harfleri kullanılır:

çaḳlu لو قلا ج (009a/05), çınoḳ ق نو چ (074b/07), çıḳarsa سه ر قا چ (151b/05), kiçik کجیک (098a/07), neçe نجه (085a/10)

1.2.2. ŋ Ünsüzünün Yazımı

Türkçe kelimelerde bulanan artdamak /ŋ/ ünsüzü (نک) şeklinde yazılmaktadır:

soŋ سو نک (094a/05), süŋek **سو نکا ک** (084b/02), köŋül کو نکل (020b/02), miŋ مینک (073b/02), anıŋ **اینک** ا (001b/08)

1.2.3. p Ünsüzünün Yazımı

Arapçada bulunmayıp sadece Türkçe eklerde ve Farsça kelimelerde bulunan /p/ ünsüzünün yazımında hem *pe* (پ) hem de *be* (ب) harfi kullanılır. Fakat çoklukla *be* (ب) harfi ile yazılan bu kelimelerde özellikle zarf-fiil eki olarak /-*p*/ sesi daima *be* (ب) ile yazılır:

dėp د یب (009b/09, ḳaytıp قا یتب (014b/03), ölüp او لو ب (113a/09), pāk پا ک (008b/09), pād-şāh پا د شا ه (096b/01)

Eserde özellikle dikkati çeken bir husus da Farsça "pīr" kelimesinin Türkçe /*+lik*/ yapım ekini alarak oluşturduğu "pīrlik" sözcüğü dört farklı yerde geçmesine rağmen daima *b* (ب) harfi ile بر لیک نینک (030b/03) şeklinde yazılmıştır. Kelime sadece "pīr" olarak geçtiğinde *p* (پ) harf ile ancak "pīrlik" olarak geçtiğinde ise *b* (ب) harfi ile yazılmıştır. Bunun bir müstensih hatası olmadığı düşünülmektedir.

1.2.4. s Ünsüzünün Yazımı

Türkçe sözcüklerde /s/ ünsüzü için ister ince ister kalın daima *sin* (س) harfi kullanılır:

sansız سا نسز (170b/02), söz سو ز (007a/02), çıḳarsa چقا ر سه (151b/05), sarıġ سا ر یغ (114a/08), süçi سو جی (040a/03)

1.2.5. t Ünsüzünün Yazımı

Türkçe kelimelerde ister kalın ister ince /t/ ünsüzleri *te* (ت) ile yazılımıştır:

taş تا ش (049b/03), tėgrü تیکر و (018b/05), tofraḳ تو فر ا ق (120a/04) ḳatıḳ قا تیق (083b/07), at ا ت (161b/09)

Eserde sadece at (binek hayvanı) kelimesi hem *te* (ت) ile hem de *tı* (ط) ile yazılmıştır:

aṭlar ا طلا ر (156a/11) ~ aṭlar ا تلا ر (082a/05)

1.3. Eklerin Yazılımı

İncelediğimiz eserde eklerin kelimelere bazen bitişik bazen de ayrı bir şekilde yazıldığı görülmüştür. Ancak bu karışık yazımın belli bir kural çerçevesinde oluşturulmadığı anlaşılmıştır. Bazı eklerinse kelimeden ayrı yazıldığı görülmekte ve bunun Eski Uygur imla geleneğinden gelen bir özellik olduğu düşünülmektedir (Berbercan, 2011:48). Bu ekler genellikle çoğul eki /+lAr/, hal ekleri /+nIŋ/, /+nI/, */+KA/~/+GA/*, */+dA/*, */+dIn/*, şart eki */-sA/* ve yapım eki */+lIG/* ~ */+lIK/* ~ */+lUG/* ~ */+lUK/* ekleridir. Bu yazım tarzına yabancı kökenli kelimelerde daha çok rastlanmaktadır:

bende-ler بند ه لا ر (120a/09), beyt-niŋ بیت نینک (062b/09), ḳaṭre-din قطر ه د ین (073a/01), bāzār-lar با زا ر لا ر (088b/08), āvāzlıḳ اَ وا ز لیق (140b/04)

1.4. Harekeli Yazım

İncelediğimiz eser genel olarak harekesiz bir metindir. Ancak Arapça ayet ve hadisler, kimi kişi adları ve bazı Türkçe kelimeler harekelenmiştir. Türkçe kelimeler

şeddesiz yazıldığı gibi yan yana çift ünsüz gelecek şekilde oluşturulan bazı kelimelerde hareke kullanılmamış, bunun yerine şeddeli bir yazım tercih edilmiştir:

attı اتّی (087a/08), ayttı ایتّی (014b/03) ~ ayttı ایتی (034b/10), yarattı یراتَی (073a/02) ~ yarattı یراتی (072a/04)

Şeddenin dışında eserde bir kelime ise hareke kullanılarak yazılmıştır. Avuç (وُج ا) kelimesi beş farklı yerde de aynı şekilde yazılmıştır (052b/01, 061b/06, 097b/07, 140b/07, 147b/01). Bunun dışında "borçluk" kelimesi de (برُ جلو ق) (142a/07) şeklinde yazılmıştır.

1.5. Kelimelerin Birleşik Yazımı

Eserde bazı kelimelerin bitişik şekilde kaleme alındığı görülmüştür. Bunlar genellikle *tėk ~ dėk* ve *kim* edatlarının kendilerinden önce gelen kelimeyle bitişik yazılmasıyla meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra *ol* zamirinin kendisinden sonra gelen kelimeyle bitiştirilmesiyle de ortaya çıkan örnekler de mevcuttur:

ġonca-dėk **غنجه دیک** (009a/01), ezel-tėk **ازل تیک** (001b/01), üçün-kim **او جو نکیم** (041b/03), ol-kim **او لکیم** (006a/06)

1.6. Eserde Arapçadan Türkçeye Geçen Bazı Kelimelerdeki Ses Değişimleri

Türkler her ne kadar İslamiyet'i Araplardan öğrenmiş ve öylece kabul etmişlerse de dinî literatürün oluşmasında Farsçanın etkisi daha yoğun olmuştur. Nitekim dinî terminolojide kullanılan kelimelerin büyük çoğunluğu Farsça kelimelerden oluşmaktadır (abdest, namaz, niyaz, oruç, dergah, peygamber, kümbet gibi) (Kırlangıç, 2003). İlginç olan bir diğer nokta da Çağatay Türkçesinde kullanılan kimi Arapça kelimelerin de Farsça üzerinden geçmiş olmasıdır. Farsçadan Türkçeye girmiş Arapça kelimeler Farsçanın yapısına uygun biçimde değişime uğrayarak geçmiştir. Özellikle *yuvarlak te*

(ة) ile yazılan kelimeler umumiyetle *yatık* (ت) şeklini almıştır (vāḳıʿa (واقعه) ve vāḳıʿāt (**واقعت**) gibi bazı çift yazılışı olan kelimeler hariç) (Al-Ameri, 2012:56). Bu noktada eserde Arapçadan Çağatay Türkçesine geçip değişen bazı kelimeler şöyledir:

1.6.1. Son Harfi *Yuvarlak te* (ة) Olan Kelimelerin Eserde *Yatık te* (ت) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
āye (**اية**)	āyet (**ايت**) (102a/08)
cenne (جنة)	cennet (جنت) (113b/01)
ġurbe (غربة)	ġurbet (غربت) (033a/02)

1.6.2. Son Harfi *Yuvarlak te* (ة) Olan Kelimelerin Eserde *Güzel he* (ه) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
Kaʿbe (**كعبة**)	Kaʿbe (**كعبه**) (081b/06)
şuʿle (شعلة)	şuʿle (شعله) (090a/02)
tuḥfe (تحفة)	tuḥfe (تحفه) (026a/01)

1.6.3. Son Harfi *İki Noktalı ye* (ي) Olan Kelimelerin Eserde *Noktasız ye* (ى) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
ādemī (آدمي)	ādemī (ادمى) (055b/10)

ʿālī̆ (عالي) ʿālī̆ (عالى) (045a/10)

nebī̆ (نبي) nebī̆ (نبى) (062b/01)

1.6.4. Arapçada *Hemzeli* (ء)Yazılan Kelimelerin Eserde Hemzesiz Yazılması:

Arapça gramer kurallarına göre *hemze* (ء) ile yazılması gereken kelimeler eserde genellikle hemzesiz yazılmıştır. İki ünlünün Türkçede art arda gelmemesi hem de Farsça ve Türkçe seslerde *hemze* (ء) sesinin bulunmayışı kurallarından kaynaklı ortaya çıkan bu durumda kelime ortasında bulunan *hemze* (ء) ya kendisinden önce gelen ünsüz harfle okunmuş ya da araya /y/ harfini almıştır. Kelimenin sonunda yer alan *hemze* (ء) ise yazılmamıştır.

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
aʿdāʾ (اعداء)	aʿdā (اعدا) (150b/11)
dāʾim (دائم)	dāyim (دايم) (157b/04)
eşyāʾ (اشياء)	eşyā (اشيا) (089b/05)

1.6.5. Son Harfi *Elif-i Meksure* (ى) Olan Kelimelerin Eserde *elif* (ا) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
hudā (هدى)	hüdā (هدا) (006b/05)
muṣaffā (مصفى)	muṣaffā (مصفا) (002a/11)
rıżā (رضى)	rıżā (رضا) (134b/06)

1.6.6. İlk Harfi *Hemzeli Elif* (أ) Olan Kelimelerin Eserde Bazı Kelimelerde *elif + ye* (ای) Şeklinde Yazılması:

Arapça Yazılışı	Eserde Yazılışı
amīn (أ مین)	eymīn (ا یمین) (087a/01)
amīne (أ مینه)	eymīne (ا یمینه) (074a/04)

Bunlar dışında eserde Arapçadan alıntı olup yazımı belli bir nedene bağlı olmadan değişen bir kaç kelime daha vardır. Söz gelimi Arapça bir kelime olan "dünya" sözcüğü Arapçada "dünye (دنیه)" şeklinde yazılırken, eserde "dünyā (دنیا) (015a/04)"; yine Arapça bir kelime olan "ẕād (ذ ا د)" eserde "ẕāt (ذ ا ت) (013b/07)" şeklinde yazılmıştır.

2. SES BİLGİSİ

2.1. Ünlüler

Metinde Türkçe sözcüklerde kullanılan dokuz ünlü bulunmaktadır, bunlar: /a/, /e/, /ė/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ sesleridir.

2.1.1. Ünlü Uyumları

2.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Eserde genel olarak Türkçe kelimelerdeki kalınlık-incelik uyumu son derece kuvvetlidir:

açlıḳdın (041a/07), adaşım (010a/03), bitidim (054a/10), ḳarılıḳnıŋ (029b/05), yıdlasa (078a/05), yamanraḳ (041b/02), oğlanlardın (098a/07), özgülük (044b/02)

Eserde Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin son hecesinde yer alan ünlü sese göre ek almadığı görülmüştür. Az sayıda yabancı kelime ince ünlülü Türkçe ek alsa da genelde bu sözcüklere kalın ünlülü eklerin geldiği görülür:

ḳaṣīdeġa (101b/04), ḳınnāreġa (132a/03), raġbetlıḳ (134a/01), merdānelıḳ (136a/05), ṭarafge (050a/03), ṭıflge (038a/05), ümmetḳa (056b/09), ḫidmetḳa (009b/08), ʿalīraḳ (013b/04)

2.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Eserde düzlük-yuvarlaklık uyumuyla alakalı tutarsızlık söz konusudur. Metinde aynı kelimenin hem düz hem yuvarlak ünlülü biçimleri birlikte kullanılmıştır. Kelime tabanlarındaki bu ikilik aynı şekilde eklerde de söz konusudur:

üstünide (156a/11), küçeylik (167a/04), ilgeri (134a/11) ~ ilgerü (141b/10), körkli (083b/01) ~ körklü (025b/05), kümişdin (105b/11) ~ kümüşdin (113b/04), körgil (059b/05), bolġıl (051a/01)

2.1.2. Ünlü Olayları

Metinde tespit edilen ünlü olayları şöyle sınıflandırılabilir:

2.1.2.1. e ~ ė Nöbetleşmesi

Karahanlı Türkçesinin ilk hecesinde yer alan */e/* sesi genel itibariyle on dördüncü yüzyıl ortalarına kadar Harezm Türkçesinde korunmuş fakat sonraları umumiyetle (ى) ile veya Nehcü'l Feradis'te yer alan (ىٔ) şekliyle işaretlenerek belli edilmeye çalışılmıştır. Janos Eckmann ve Emine Yılmaz bu işaretin tam olarak neyi ifade ettiğinin ispatlanamayacağını ancak bu yazım şeklinin muhtemelen */e/* ve */i/* arasında yarı açık bir */ė/* sesini temsil ettiğini belirtmiştir (Eckmann 2013:33; Yılmaz, 1991:151-165).

İncelediğimiz eserde bu şekilde yazılan kelimeleri */ė/* transkripsiyonunu uygulayarak okuduk.

İncelediğimiz metin her ne kadar Çağatay Türkçesinin Klasik Öncesi Dönem'ine ait bir metin olsa da Harezm Türkçesinin de bazı özelliklerini de barındırmaktadır. Bu nedenle eserde henüz *e ~ ė* değişmesi tamamlanmamış ve her iki sesle yazım devam etmiştir:

ėrteki (016b/02) ~ erteki (033a/03), ėsgen (011a/10) ~ esmeki (168a/05), ėşi (056a/07) ~ eşi (010b/01)

2.1.2.2. Yuvarlaklaşma

Bu değişimde komşu hecelerdeki dudak ünlüleri ve ünsüzleri etkili olmaktadır. Eserde tespit edilebilen yuvarlaklaşma örnekleri şu şekildedir:

2.1.2.2.1. ö < e

özgülük (044b/02) ~ ezgülükni (055a/11) < eḏgü, öksilmes (157b/03) < eksü-, ösrüklük (017a/10) < esür-, öydegi (055a/11) < ev < eb

2.1.2.2.2. ü < i

süçügrek (118b/10) ~ süçi (040a/03) < süçi, yürüdi (141b/11) < yüri-, teşükleri (109b/03) < teşik, ünçü (004a/03) < yinçü

2.1.2.2.3. u < ı

oḳudı (149a/11) ~ oḳıdı (012b/04) < okı-, unutḳan (031a/02) < unıt-, uyumaḳ (021a/10) < uyı-, toḳuş (086b/09) < toḳış, savur (024b/06) < sovı- < sogı-

2.1.2.3. Düzleşme

2.1.2.3.1. a < o

savuḳ (117b/05) < soġıḳ, ḳavuġan (133a/05) < ḳov-

2.1.2.3.2. e < ö

eyle(127b/05) < öyle

2.1.2.3.3. e < ü

Bu değişiklik genellikle ikinci hecede görülmektedir:

bölek (081b/02) < bölük, köterdim (106a/11) < kötür-, süŋek (084b/02) < süŋük, töbesin (094a/02) ~ töpe (096b/11) < töpü

2.1.2.3.4. i < ü

beri (088a/04) < berü, teşükleri (109b/03) < teşik, indedi (058b/10) ~ ündedi (102b/04) < ünde-

2.1.2.4. Genişleme

2.1.2.4.1. e < i

yigirmesinde (136b/03) < yigirmi, terelig (049b/03) < teri

2.1.2.5. Ünlü Türemesi

2.1.2.5.1. /*y-*/ Türemesi

Eserde özellikle /*ı*/ ve /*i*/ sesi ile başlayan bazı kelimelerde ön seste /*y-*/ türemesi meydana gelmiştir:

yıġaç (018b/10) < ıġaç, yıġladı (125a/09) < ıġla-, yıraḳ (033a/10) < ıraḳ, yifni (045b/06) < ip

2.1.2.6. Ünlü Düşmesi

Eserde ünlüyle biten bir kelimeye ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde mevcut iki ünlüden biri düşer:

2.1.2.6.1. Ortada Ünlü Düşmesi

Bu ünlü düşmeleri kelime birleşmelerinde, birleşik zamanlarda ve vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesiyle oluşur:

köŋlige (104a/04) < köŋül, nėçük (097a/07) < ne+çe ök, nemerse (039b/04) < neme erse, oġlanlardın (098a/07) < oġul+an, kögsin (105b/03) < kögüs, ornı (171a/01) < orunı, tofraḳ (120a/04) ~ topraḳ [< topur+a-ḳ] (098a/01), uçradı (145a/06) [< uçur+a-]

2.2. Ünsüzler

Eserde Türkçe sözcüklerde kullanılan ünsüzler şöyledir:

/b/, */ç/*, */d/*, */ḍ/*, */f/*, */g/*, */ġ/*, */h/*, */ẖ/*, */k/*, */ḳ/*, */l/*, */m/*, */n/*, /ŋ/, */p/*, */r/*, */s/*, */ş/*, */t/*, */ṭ/*, */v/*, */y/*, */z/*

Eserde ünsüz seslerle ilgili ses olayları şunlardır:

2.2.1. Ünsüz Uyumu

İncelediğimiz eserde net bir ünsüz uyumu yoktur:

turuş-ġanda (087a/06), süt-din (038a/07), ot-dın (088a/10), ot-ġa (089a/08)

2.2.2. Ünsüz Değişmeleri

2.2.2.1. /m-/ < /b-/ Değişmesi

Eski Türkçede kelime başında bulunan /*b*-/ sesi eserde gerileyici benzeşme nedeniyle /*m*-/ sesine dönüşmüştür. Genelde bu değişim kelime ortasında veya sonunda bulunan /*n*/ veya /*ŋ*/ seslerinin etkisiyle meydana gelmiştir. Ancak bu seslerin bulunmadığı kimi sözcükler de değişime uğramıştır.

a. Teklik 1. kişi zamiri eserde *'men'* ~ *'mėn'* şeklinde geçmektedir. Bu değişim son sesteki burun ünsüzü olan /*n*/ ünsüzünün etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu zamir ek aldığında da baştaki /*m*-/ sesi değişmez:

men (008b/08) ~ mėn (029b/04), maŋa (026b/01), mende (030a/10), mendin (016b/04) ~ mėndin (152b/08), meni (008b/06) ~ mėni (046b/03), menin (156b/04)

b. 1. Çokluk şahıs zamiri *'biz'* hem yalın haldeyken hem de bazı ekleri aldığında ön ses /*b*-/ korunur. Fakat şahıs eki olarak kullanıldığında hem *'biz'* hem de *'miz'* şeklinde kullanılır:

biz (068b/04), bizge (028a/07), biziŋ (144a/07), bizlerni (058b/06), bizni (052a/06), bizniŋ (012b/05)

bilür-miz (084a/10), turur-miz (087b/07), barur-biz (144a/03), turur-biz (144a/11)

c. Eserde işaret zamiri *'bu'* sözcüğünde ön ses /*b-*/ sesi korunmuştur. Durum eki ve *dėg* edatı aldığında çoklukla /*m-*/ sesine dönüşür:

bu (0030a/09), bular (133a/05) ~ munlar (079b/09), munda (012a/06), mundaġ (043b/04,), mundın (025a/05), munı (067b/11), munıŋ (020a/06)

ç. Bunlar dışında eserde burun ünsüzlerinin etkisiyle gerçekleşen söz başı /*m-*/ < /*b-*/ değişmesine uğrayan bazı kelimeler şunlardır:

meŋlig (114a/09), mindi (047b/10), mindürüp (124b/10), miŋ (073b/02), meŋü (007a/03)

2.2.2.2. /v/ < /b/ Değişmesi

Eserde kelime başı /*b-*/ sesi korunmuştur. Ancak Eski Türkçe iç ses ve son ses /*-b-*/ ve /*-b*/ sesleri metinde /*-v-*/ ve /*-v*/ sesine dönüşmüştür:

sėvdiler (132b/10) ~ sever biz (144b/05) < seb-, tavar (137a/05) < tabar, tėve (011b/09) < tebe, yavuzluḳ (055b/01) < yabız

2.2.2.3. /ş/ < /ç/ Değişmesi

Eserde sadece bir örnekte iç ses /*-ç-*/ sesinin /*-ş-*/ sesiyle nöbetleştiği tespit edilmiştir:

uçmaġ (057b/09) ~ uştmaḫḳa (125b/01) < uştmaḫ

2.2.2.4. /-v-/ < /-ġ-/ Değişmesi

Eserde bazı örneklerde iki ünlü arasında kalan iç ses /*-ġ-*/ sesi dudak ünsüzü /*-v-*/ sesine dönüşmüştür:

savuḳ (117b/05) < saġıḳ, yavuḳ (009b/01) ~ yavuġında (124b/07) ~ yovuḳ (095b/03) < yaġuḳ

2.2.2.5. /y/ < /ḍ/ < /d/, /ḍ/ < /d/, /z/ < /ḍ/ < /d/ Değişmesi

Eski Türkçede kelime ortasında ve sonunda yer alan /*d*/ sesi Harezm Türkçesinde sızıcı /*ḍ*/ sesine dönüşmüştür. Bu sesin eserde hem /*d*/ olarak korunduğu hem de /*ḍ*/, /*z*/, /*y*/ şeklinde kullanıldığı örnekler mevcuttur:

a. /y/ < /ḍ/ < /d/

ayaḳ (014b/02) < aḍaḳ < adaḳ, ayılġıl (017a/10) < aḍıl- < adıl-, ayrılmaḳḳa (014a/07) < aḍrıl- < adrıl-, eye (148a/05) < ėḍi < ėdi, oyaḳ (099b/08) < oḍuġ, ḳayġu (083b/07) < kaḍġu < ḳadġu, uyuġanlar (071a/08) < uḍı- < udı-, ḳoyup (120b/05) < ḳoḍ < ḳod-, ḳayġu (083b/07) < ḳaḍġu < ḳadġu, toymadı (036a/03) < toḍ- < tod-

b. /ḍ/ < /d/

ėḍe (035a/01) ~ ėḍe (170b/01) < ėdi, ḳaḍġuŋ (020a/01) < ḳadġu

c. /z/ < /ḍ/ < /d/

ezgü (044a/11) < ėḍgü < ėdgü, özgülük (044b/02) ~ ezgülükni (055a/11) < ėḍgülük < ėdgülük

2.2.2.6. /-ḳ-/-ḳ/ < /-ġ-/-ġ/ Değişmesi

Sözcüklerde iç seste (çoğunlukla iki ünlü arasında) ve bazı eklerde (özellikle /*+lIG*/ ekinde) /*ġ*/ sesinin /*ḳ*/ sesine dönüştüğü örneklerin yanında /*ġ*/ sesinin korunduğu örneklerde mevcuttur:

ḳatıḳ (083b/07) ~ ḳatıġ (041b/01) < ḳatıġ, yazuḳ (044b/10) ~ yazuġluḳ (098b/03) < yazuḳ, aylıḳ (118b/08) < aylıġ, atlıḳ (016a/09) ~ atlıġ (004a/07) < atlıġ, boyluḳ (114a/09) ~ boyluġ (093b/09) < boyluġ, açlıḳ (041a/07) ~ açlığın (050a/05) < açlıġ

2.2.2.7. /-ḫ-/ < /-ḳ-/ Değişmesi

Eserde Türkçe kelimelerde artdamak ünsüzü /*ḳ*/ ünsüzünün sızıcılaşarak /*ḫ*/ ünsüzüne geliştiği tanıklanabilmektedir:

oḫşar (038a/05) < oḳşa-, yaḫşı (044b/08) < yaḳışı

Aynı gelişim alıntı kelimelerde de tanıklanabilmektedir:

aḫşām (025b/07) < aḳşām

2.2.2.8. /-f-/ < /-p-/ Değişmesi

Eserde dudak ünsüzü /*p*/ sesinin birkaç yerde diş-dudak ünsüzü /*f*/ sesine dönüştüğü tespit edilmiştir:

tafġay (105a/11) ~ tapmaġay (027a/04) < tap-, tofraġı (123b/05) ~ tofraḳ (120a/04) < topraḳ, yifni (045b/06) < yip

2.2.2.8. /-f-/ < /-v-/ Değişmesi

Eserde bir kelimede iç ses /*-v-*/'nin/*-f-*/ sesine dönüştüğü tespit edilmiştir:

afuçları (093b/01) < avuç

2.2.2.9. /-d-/ <-t-/, /-d/ < /-t/ Değişmesi

Eserde kelime başı /*t-*/ ünsüzünün genel olarak korunduğu tespit edilmiştir. Ancak metinde /*d-*/ ünsüzlü örnekler de mevcuttur. İç seste ise çok az sayıda /*-d-*/ ünsüzlü kullanımlar vardır. Bazı kelimelerin ikili biçimi birlikte kullanılmıştır:

dağı (058a/04) ~ taḳı (002a/06), dėdi (047a/01) ~ tėdi (061a/03), dėk (009a/01) ~ tėk (001b/01), turur (001b/05) ~ dur (055b/01) < durur < turur, adaş (010b/02) < at

2.2.2.10. /-g-/ < /-y-/ < /-ḍ-/ < /-d-/ Değişmesi

Eserde bu değişim sadece bir örnekte tespit edilmiştir:

ėgesi (022b/09) ~ eyeleri (148a/05) < ėḍi < ėdi

2.2.2.11. /-s/ < /-z/ Değişmesi

Eserde geniş zamanın olumsuzunda /*-z*/ sesi tonsuzlaşarak /*-s*/ sesine dönüşür. Bu ek dışında da nadiren bir kelimede bu değişim tespit edilmiştir:

kögsümge (081a/05) < kögüz, bolmas (151b/05), açmasa (092b/09), ḳoymas (155b/03), tapmas (161a/11)

Geniş zaman olumsuzluk eki olarak ise sadece bir örnekte /-z/ sesi kullanılmıştır:

aldurmazlıḳ (138a/03)

2.2.2.12. /n/ < /ny/ Değişmesi

Köktürkçeden beri tanıklanan ince (palatal) burun ünsüzü /*ny*/'nin eserde akıcı /*y*/ ünsüzüne gelişen örnekleri tanıklanabilmektedir:

ḳoylarnı (131b/10) < ḳony

2.2.3. Ünsüz Düşmesi

Eserde tespit edilen ünsüz düşmeleri şöyledir:

2.2.3.1. Ø < /*b-*/, Ø < /*-y*/ < /*-b*/

Eserde sadece iki yerde *bol-* fiilinin baştaki /*b-*/ sesi düşmüştür:

olsa (170b/10) ~ olsun (115a/01) < bol-

Eserde son ses /*-b*/'nin düşmesi de sadece *su* sözcüğünde tespit edilmiştir. Aslında *su* kelimesinde meydana gelen ses değişimi düşme değil bir ses erimesidir. Aslı *sub* olan sözcüğün sonunda bulunan son ses, önce *-w* ünsüzüne dönüşmüş ardından /*-y*/ üzerinden zamanla eriyerek kaybolmuştur:

su (061b/06), suġa (079a/11), sunı (088a/10), sunıŋ (089b/06) < *suy < suw < sub

2.2.3.2. Ø < /*-G-*/

Eserde /*G*/ sesinin bazı yapım eklerinin başında, /*+GA*/ yönelme durumu ekinde, /*+GAn*/ sıfat-fiil ekli bazı örneklerde, /*+lIG*/, /*+lUG*/ isimden sıfat yapma ekinin başında ve kimi iki heceli sözcüklerde düştüğü tespit edilmiştir:

a. /*+GA*/ Yönelme Ekinde

kime (157b/01) cevāhire (111b/04) < cevāhirge

b. /*+GAn*/ Sıfat-Fiil Ekinde

tėgen (020a/03) < tėg-gen, çeken (033a/04) < çek-gen

c. /*+lIG*/, /*+lUG*/ Ekinde

körkli (083b/01) ~ körklü (025b/05) ~ körklüg (022a/09) < körklüg, közlü (026a/07) ~ közlüg (024a/06) < közlüg, yazuḳlu (166b/01) < yazuḳluġ

ç. İki Heceli İsimlerin Sonunda

kerek (021b/02) < kergek, ḳulaḳ (091a/11) < ḳulġak,

2.2.3.3. Ø < /*-r-*/

Eserde kelime ortasında bulunan bu sesin özellikle ek-fiilin ünsüzü olarak düştüğü tespit edilmiştir. Çalışmada iç ses /*-r-*/ ünsüzünün hem düştüğü hem de korunduğu örnekler beraber kullanılmıştır:

bile (039b/08) ~ bilen (034a/06) ~ birle (023a/03) < birle, ėdi (012b/06) ~ ėrdi (049a/07) < ėrdi, ėmes ~ (099b/07) ~ ėrmes (028a/02) < ėrmes

2.2.3.4. Ø < /*y-*/

Ön seste yer alan /*y-*/ sesinin metinde üç farklı yerde geçen bir sözcükte düştüğü tespit edilmiştir:

ünçü (004a/03) < yinçü

2.2.4. İkizleşme

Eserde az sayıda kelimede tespit edilmiştir. Tespit edilen kelimelerin tek ünlüyle kullanıldığı örneklerde mevcuttur:

ḳattıḳ (140b/04) ~ ḳatıġ (049b/03) < ḳatıġ, neççe (079a/03) < neçe

2.2.5. Göçüşme

Eserde kelime içinde bulunan iki ünsüzün yer değiştirdiği tespit edilen örnekler şöyledir:

yamġur (163a/04) < yaġmur, çuġlanmış (082a/02) < çulġa-

3. BİÇİM BİLGİSİ

3.1. İsimler

İncelediğimiz eser isimler noktasında zengin bir kelime kadrosu barındırmaktadır. Eser, özel isimlerin dışında yer adları, hayvan adları, bitki adları ve araç gereç adları gibi çeşitli kategorilerde geniş bir perspektife sahiptir. Kelime türetme bakımından farklı Türkçe eklerin dışında Arapça ve Farsça özellikler çerçevesinde değişik yöntemler kullanılmıştır. Bazı kelimeler ise hem isim olarak kullanılmış hem de fiil kökü olarak çekimlenmiştir (söz gelimi "toḳuş" "savaş, muharebe" sözcüğü hem 138b/03de (toḳuş) isim hem de 136a/03 de (toḳuş -) fiil olarak kullanılmıştır).

Yapı bakımından isimlerin oluşumunu üç şekilde incelenebilir:

Basit isimler: taġ (019a/05)

tėve (011b/09)

uluġ (050b/01)

su (024b/05)

saġ (099b/10)

Türemiş isimler: savuḳluġ (106b/02)

tiriglik (120a/03)

türlüg (030b/09)

biliglik (004a/02)

başlıġ (141a/11)

Birleşik isimler: gevher-fişān (007b/01)

ġam-gīn (102a/11)

şeyḫü'l-muḥaddiṣīn (013b/11)

ḫātemü'l-enbiyā (113a/03)

şahen-şāh (035a/01)

mālik-riḳāb (170b/03)

3.1.1. İsimlerde Sayı

Eserde, isimler tekil ve çoğul olarak kullanılmıştır. Ancak çokluk eki olmadan yani sadece sayılar söylenip çoğul eki almadan kullanılan çoğul anlamlı kelimelerde mevcuttur (sekiz kişi (014a/03), köp çerigni (087b/01)). Fakat bunların dışında eserde sayı bildiren kelimelerin gelip belirttiği sözcüğün çoğul eki aldığı hem Türkçe hem de yabancı kelimeler de mevcuttur (köp kerrāt (040b/05), köp yaġılarnı (043b/11), iki ḥāletde (159b/08)).

3.1.1.1. Türkçe Çoğul İsimler

Eserde isimlere gelen çoğul eki /*+lAr*/'dır. Sadece Türkçe kelimelerde değil Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde de bu ek kullanılmıştır:

ḳoylarnı (131b/10), aṭlar (156a/11), aylar (074b/08), ḥicāblar (073b/03), cānlar (023a/09)

3.1.1.2. Arapça -Farsça Çoğul İsimler

Eserde Türkçe ekler yanında özellikle Arapça çokluk ekleri de alıntı kelimelerde kullanılmıştır. Arapça /*+īn*/, /*+in*/ ve /*+āt*/ çokluk ekleriyle yapılan çoğullar vardır:

enbiyā-yı mürselīn (128b/03), emīrü'l-mü'minīn (139a/04), kemālāt (162b/10), kerāmāt (065a/02), kerrāt (040b/05)

Arapça kalıplarla çoğul yapılmış pek çok kelime de eserde yer almaktadır:

enbiyā (058b/05), emvāl (087b/03), emṣāl (001b/05), etḳıya (117b/09), eṭrāf (118b/07), erāmīl (135a/09), muʿcizāt (071b/08), ricāl (148b/10)

Farsça /*+ān*/ ekiyle çoğul yapılan kelimelerde vardır:

düşmenān (116a/04)

Arapça ve Farsça çokluk yapısındaki alıntı sözcüklerden bazıları Türkçe çokluk ekiyle tekrar çoğul yapılmıştır:

murādātlar (015a/05), melāyikeler (147a/11), ḫazāyinler (052b/06), eʿādīler (133a/10)

3.1.2. İsimlerde Cinsiyet (Dişillik-Erillik, Müennes ve Müzekker Olma Durumu)

Kelimelerde cinsiyet kavramı yani müzekker ve müennes (dişilik ve erillik) olma durumu eserde daha çok Arapça sözcüklerde kendini göstermektedir. Ancak bu seslerin incelik veya kalınlık durumuna bağlı değildir. Söz gelimi ince seslerden oluşan *vech* "yüz, yön" (100b/07) kelimesi müzekker yani eril bir isimken kalın seslerden meydana gelen *ḳamer* "ay, kamer" (070a/04) kelimesi ise müennes yani dişil bir kelimedir. Arapçada bu ve buna benzer çok sayıda kelime mevcuttur. Türkçede ise her ne kadar böyle açık bir cinsiyet ayrımı yoksa da bazı kelimelerin dişillik-erillik noktasında ayrımı vardır. Örneğin *ėr* "erkek kişi" (084b/03), *ėr* "koca, eş" (116a/08), *ėr* "asker" (139a/02), *oġlan* "oğul, erkek evlat" (098a/07) ve *sıġır* "sığır, boğa" (150b/04) kelimeleri müzekker yani eril; *ḳız* "kız, kız evlat" (138a/03) kelimesi ise dişil yani müennestir.

3.1.3. İsim Çekimi

Eserde isim çekimi bazı farklılıklar göstermektedir. Söz gelimi Türkçe kelimelere gelen ek sadece eklenen kelimeyi etkilerken özellikle Arapça ve Farsça kimi kelimelerde ise bazen bağlaçla birbirine bağlanan her iki kelimeyi de kapsamaktadır:

ot+da (089b/01), söz+din (096a/09), ton+ġa (082a/02), tiriglik+de (083a/06), tīġa+sı (140a/03);

[hevā ve heves]+ini (036b/04), [cūʿ ve mücāhede]+niŋ (037b/04), [muṭīʿ ve ṣābit]+ġa (058a/06), [enbiyā ve rusul]+ nıŋ (060b/09), [medāric-i kelimāt ve meʿāric-i saʿādāt]+ġa (059a/09)

3.1.3.1. Hal Ekleri

3.1.3.1.1. Yalın Hal

İsim kök ve gövdelerinin isim çekim eki almayan halidir:

tėve (149a/06), teşbīḥ (070a/01), firāḳ (034b/01), butaḳ (103a/01), ėşik (057b/10), yigit (026b/05)

3.1.3.1.2. Seslenme Hali

Eserde isimlerin seslenme durumu *ey, eyā* ya da *yā* şeklindedir. Bazen de Farsça seslenme *-yā*'nın *-y* sesi düşer sadece *-ā* sesiyle kullanılır:

ey (050a/08), eyā (006b/10), yā (052b/05), dirīġā (071a/10)

3.1.3.1.3. Belirtme Hali

a. Eserde yaygın olarak kullanılan belirtme durum eki /*+nI*/'dır. Ünlü ya da ünsüzle biten isimlerden sonra genel olarak bu biçim tercih edilmiştir:

bahādır+nı (156a/05), barça+nı (113b/08), ʿışḳ+nı (018a/05), ḳısm+nı (072a/10), kiçiklik+ni (160a/03)

b. Eserde 1. ve 2. tekil kişi iyelik eklerinden sonra genelde /*+nI*/ biçimi kullanılmıştır:

luṭfuŋ+nı (007b/03), mülküŋ+ni (007b/04), özüŋ+ni (059b/05), kögsüm+ni (106a/03), köŋlüm+ni (027a/03), özüm+ni (109a/11)

c. Eserde genel itibariye 3. kişi teklik iyelik eklerinden sonra gelen belirtme durumu eki /*+n*/'dır:

āvāzı+n (137a/09), āyeti+n (064a/04), başı+n (120b/05), baylıḳı+n, kemālatı+n (069a/11), kitābı+n (069a/11)

ç. Eserde nadiren de olsa bazı yerlerde 3. kişi iyelik ekinden sonra /*+nI*/ biçimi kullanılmıştır:

köŋli+ni (131b/09), ḳuşı+nı (023a/09), mālı+nı (141a/03), otı+nı (006a/10), özi+ni (026a/10)

d. Eserde bazı şahıs zamirlerinden sonra Oğuzca bir özellik olan /*+I*/ eki kullanılmıştır:

men+i (008b/06) ~ mėn+i (046b/03), sen+i (015a/09)

3.1.3.1.4. İlgi Hali

a. Eserde kullanılan ilgi durumu ekleri /*+nIŋ*/ ve /*+nUŋ*/'dur. Hem ünlü hem de ünsüzle biten sözcüklerden sonra kullanılır. Bu ekler yuvarlak ünlülü kelimelere geldiğinde bazen düzlük-yuvarlaklık uyumunu da bozmaktadır:

Ḥaḳḳnıŋ (166a/08), ayātnıŋ (117b/05), cihānınıŋ (002b/06), ėlginiŋ (002b/07), ʿazīzniŋ (024a/05), rusulnıŋ (060b/08), ḥasūdnıŋ (121b/07), Resūlnuŋ (105a/04), munuŋ (146a/09) ~ munıŋ (024b/11), otnuŋ (117b/04)

b. Eserde nadiren de olsa ünsüzle biten kelimelerden sonra /*+Iŋ*/ ve /*+Uŋ*/ ekli şekiller de kullanılır:

Resūluŋ (091a/04), köŋlüŋ (034a/03), nefsüŋ (040a/10)

c. Eserde birkaç örnekte genitif ekinin sıfat-fiil eklerinden sonra geldiği kullanımlar da mevcuttur:

közlegenniŋ (021b/01), kizlegenniŋ (021b/01)

ç. Eserde şahıs zamirlerinden sonra da /*+Iŋ*/ biçiminin kullanıldığı örneklere rastlanır:

meniŋ (120b/09), seniŋ (144b/02), anıŋ (101b/08)

Eserde çokluk birinci ve ikinci şahıslarda ekin ikili kullanımları mevcuttur:

biziŋ (144a/07) ~ bizniŋ (152b/05), siziŋ (151a/01) ~ sizniŋ (096a/04)

d. Eserde ilgi durumu ekinin kullanılmadığı örneklerde vardır. Bunlar, genelde iyelik eklerinden sonra ortaya çıkan durumlardır:

ėşikiŋ tofraḳı (007a/03), köŋlüm otı (025a/09), közüm yaşı (025a/09), ***dünyā ėli (080a/04), irādet ėlgi (034a/06), ösrüklük otı (017a/10), köz uçı (162b/02)

e. Eserde bir örnekte ayrılma ekinden önce ilgi eki gelen bir kullanım mevcuttur:

anıŋdın (156b/10) ~ andın (074a/01)

f. Eserde /*+nI*/ belirtme eki bir sözcükte ilgi durumu işlevinde kullanılmıştır:

köŋülni ḳuşı (023a/01)

3.1.3.1.5. Yönelme Hali

Eserde kullanılan yönelme hali ekleri /*+GA*/, /*+KA*/, /*+A*/, /*+nA*/'dır.

a. Eserde genel yönelme eki /*+GA*/, /*+KA*/'dır. Ünlü seslerden ve tonlu ünsüzlerden sonra/*+GA*/, tonsuz ünsüzlerden sonra da /*+KA*/ biçimi gelir. Eserde ünsüz uyumunu bozan kullanımlar da mevcuttur:

a.1. Ünlülerden ve Tonlu Ünsüzlerden Sonra

pulġa (021b/01), tavarġa (159b/03), tıflġa (038b/07), ḳaravulġa (141b/10), ḳıyāmetġa (131a/04), ayġa (104a/04), baḥrge (076b/07), çerigge (148b/10), dīnge (135b/03), köŋülge (022b/02), küfrge (091b/11)

a.2. Tonsuz Ünsüzlerden Sonra

maṣlaḥatḳa (100b/08), otḳa (144b/01), ṭarafke (132a/07), yigitke (026a/10), ėşikke (007a/10), ḥabīblikke (063a/07), ḥadīṣke (115a/10), kökke (081b/09)

a.3. Ünsüz Uyumunu Bozan Kullanımlar

maġribḳa (081b/11), tamuġḳa (119a/11), taġḳa (153a/01)

b. Eserde yönelme ekinin /*+A*/ biçimiyle kullanılan örnekleri de vardır. Bu kullanım Oğuz Türkçesinin bir etkisi olarak göze çarpmaktadır:

safilıġa (104a/09), ṭarafa (023a/09), cevāhire (111b/04), leşker-i Ḥabeşe (094a/07), özüŋe (039b/06), köŋlüŋe (017b/06), ḳadruŋa (129b/09), kime (157b/01)

c. Eserde 3. teklik iyelik eklerinden sonra gelen /*+A*/ yönelme hali eklendiğinde araya zamir n'si girer:

riyāżetine (041a/03), yüzine (023a/10), dīnine (041b/07), ėlgine (041a/03), ḳāmetine (054b/06), ḳuşına (159b/10), müştāḳına (078a/10), nūrına (122b/10), tofraḳına (078a/08), ʿuşşāḳına (078b/01)

Ayrıca 3. teklik ve çokluk iyelik eklerinden sonra gelen /*+GA*/ eki eklendiğinde hem zamir n'sinin araya girdiği hem de kullanılmadığı örnekler mevcuttur:

başlarınġa (155a/10), oġlanlarınġa (113a/06), ḳızlarıġa (081a/09), uluġlarıġa (012a/02), aġızlarıġa (098a/01), ekinlerige (149b/09), közlerige (097b/11), özinge (077a/03), sözige (0033a/10), sünnetige (048a/08), taḳṣīriġa (098b/07), tapuġıġa (084b/06)

ç. Eserde yönelme ekinin geldiği Türkçe kelimeler genelde kalınlık-incelik uyumuna uyar:

aṭlarġa (134b/02), ḳaravulġa (141b/10), ḳoyġa (101a/07), tofraġġa (078a/09), yerge (048b/11), kirişmege (021b/08)

d. Eserde Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelere gelen yönelme eki kalınlık-incelik uyumunu bozar:

ümmetiġa (157b/07), ḥırzge (158a/01), ṣābitġa (058a/06), ṭıflge (038a/05), ʿahdge (161b/03), ümmetḳa (056b/09), nübüvvetḳa (103b/03)

e. Eserde 1. tekil, 2. tekil ve 3. tekil zamirlerde bu ek şu şekilde yazılmıştır:

maŋa (030a/02), saŋa (023b/02), aŋa (060a/03)

3.1.3.1.6. Bulunma Hali

Eserde kullanılan bulunma hali eki /*+DA*/'dır.

a. Eserde genel olarak bulunma eki /*+dA*/'dır:

ḳafāda (134b/01), ḳarılıḳda (160b/08), ḳarvānda (148a/10), kelāmda (031a/01), cihānda (023b/01), çaḳda (099a/09), otda (089b/01), yigitlikde (159b/08), şiʿrde (159b/08), āḫiretde (162a/03), maḳābīḥde (166a/10)

b. Eserde az sayıda /*+te*/'li biçimlerin kullanıldığı örnekler de tespiy edilmiştir. Mevcut örnekler alıntı sözcüklerdir:

cennette (073a/08), ḥālette (085b/10)

c. Eserde 3. tekil ve çoğul iyelik eklerinden sonra zamir n'sinin hem araya girdiği hem de kullanılmadığı örnekler mevcuttur:

şerḥide (058a/11) ~ şerḥinde (062b/09), ėşikide (150a/06) ~ ėşikinde (007a/08), ḥāletide (167b/01) ~ (ḥāletide) (074b/10), ṣıfātıda (169a/05), vaṣfıda (066a/03) başında (095b/11), ḳulaḳlarıda (092a/06), yavuḳlarında (145a/03)

3.1.3.1.7. Ayrılma Hali

a. Eserde kullanılan genel ayrılma hali eki /*+dIn*/'dır:

bāṭındın (090a/02), beliyyātdın (162b/11), faḳrdın (051a/08), ḳardın (106a/01), ḳaradın (156b/11), ḳarıdın (035b/09), sāḥilidin (062b/04), fehmdin (063a/01), müṭālebedin (063a/10), cevāhirdin (063b/10)

b. Eserde Oğuzca bir özellik olarak ayrılma hali eki /*+dan*/ kullanılan sadece bir kelime tespit edilmiştir:

sudan (145b/02)

3.1.3.1.8. Vasıta Hali

a. /*+(I)n*/ ve /*+(U)n*/ ekleriyle kullanılan vasıta hali şunlardır:

ademoġlın (121a/06), ḳolın (081b/09)

Ayrıca bu ekin kalıplaştığı örnekler de mevcuttur:

üçün (042a/07)

b. Eserde *ile* edatının vasıta eki olarak /*+lA*/ şeklinde ekleştiği sadece bir kelime mevcuttur:

taŋla (142a/07)

Bu örneğin dışında eserde bu ek kelimeden ayrı bir şekilde ve *ile* olarak yazılmıştır:

derd ile (019a/02), ḳudret ile (103b/10), faṣāḥat ile (116a/04), niyāz ile (110b/07)

c. Eserde vasıta durumu olarak kullanılan diğer şekiller şöyledir:

bile (030b/04), bilen (034a/06), birle (033b/07)

3.1.3.1.9. Eşitlik Hali

Eserde kullanılan eşitlik eki /*+çA*/'dır.

a. Eserde 3. teklik iyelik ekinden sonra gelen /*+çA*/ eşitlik eki eklendiğinde hem araya zamir n'sinin girdiği hem de kullanılmadığı örnekler mevcuttur:

yosunıça (004b/09), muḳteżāsınça (005a/03) ~ muḳteżāsıça (062a/07), soŋınça (014b/01), teḳāżāsınça (040a/07), murādıça (043a/03), ṭarīḳasınça (062b/11), sanıça (084a/01)

b. Eserde eşitlik ekinin bazı kelimelerde aslî işlevini yitirip kalıplaştığı tespit edilmiştir:

barça (062a/08), nėçe (026b/10) ~ neçe (150b/04)

3.1.3.1.10. Karşılaştırma Hali

Eserde isimlerin karşılaştırma durumu *dėk* sözcüğüyle yapılır:

bedr dėk (127b/08), tavar dėk (143b/04), Ubeyy bin Ḫalef dėk (148a/07), bitilgen dėk (150a/02), ṣaġāyir dėk (165b/05)

3.1.3.1.11. Yön Gösterme Hali

a. Eserde kullanılan yön gösterme hali /*+KArI*/ ekidir:

yoḳ̱ḳ̱arı (153a/01) ~ yoḳ̱arısı (079a/10), taşḳ̱arı (026a/09), ilgeri (134a/11),

b. Eserde kalıplaşmış bir diğer kullanım /*+rA*/ ekli şekildir:

içre (007a/02), soŋra (063b/02), üzre (038b/08)

Bunların dışında eserde kullanılan *sarı* kelimesi de yön gösterme ifadesi olarak kullanılmaktadır:

sarı (036a/10)

3.1.3.2. İyelik Ekleri

İsim kök ve gövdeleri ile sıfat-fiil eklerine gelip sahiplik anlamı katan iyelik eklerinden sonra sadece hal ekleri gelebilir. Eserde teklik ve çokluk şahıslarda üçer adet bulunan iyelik ekleri toplam altı tip olarak yer almaktadır:

3.1.3.2.1. Teklik 1. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan teklik 1. kişi iyelik eki /*+(I)m*/, /*+/U)m*/'dur:

atam (083a/05), livām (131b/03), uyam (105a/11), ümīdim (163a/02), ümmetim

(058b/06), yaşım (025a/06), adaşım (010a/03), ḳulum (064a/02), oġlum (064a/02), köŋlüm (025a/09), ʿömrüm (138a/05), közüm (025a/09), özüm (044a/07), sözüm (007b/03)

3.1.3.2.2. Teklik 2. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan teklik 2. kişi iyelik eki /*+(I)ŋ*/, /*+(U)ŋ*/'dur:

Astānıŋ (123b/05), Āstīniŋ (123b/04), bār-gāhıŋ (051a/06), ẓāhiriŋ (064b/04), bāṭınıŋ (064b/04), köŋlüŋ (006b/11), közüŋ (039b/08), sözüŋ (029a/07), mülküŋni (007b/04), ḳavmuŋ (138a/01), ḳarduŋnıŋ (007b/01), Resūluŋnı (097b/04), rikābuŋdın (128b/10), ḳadruŋa (129b/09)

3.1.3.2.3. Teklik 3. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan teklik 3. kişi iyelik eki /*+I*/, /*+sI*/'dır:

ḫiẕmetide (012b/04), tafṣīlini (017b/03), ėşi (056a/09), meżerreti (040b/06), düşmeni (042b/02), vücūdı (053b/04), tācı (053b/11), dībācı (053b/11), ėgesi (022b/09), aʿżāsı (027a/11), uyḳusı (032a/01), daʿvāsı (044a/08), pīrāyesi (046a/02), mertebesi (062a/05), ravżası (078a/08)

Eserde Çağatay Türkçesinin önemli bir özelliği olan 3. kişi teklik iyelik ekinden sonra bazı durum ekleri geldiğinde genel olarak araya zamir n'si girmez. Ancak bazı örneklerde Oğuzca bir özellik olarak araya zamir n'sinin girdiği örnekler de mevcuttur:

ṣıfātıda (169a/05), bāġıda (009a/01), deryāsıġa (009b/04), başıġa (012b/10), közige (013a/02), sebebidin (041b/05), ḥelālıdın (043b/07), yosunıça (004b/09), muḳteżāsıça (062a/06), bėlinge (123b/04), üzesinge (105b/06), ḳolında (106a/01), ornında (109a/02),

ḳolınġa (133a/05), ḳanınġa (134a/03), eyyāmından (136a/08), soŋınça (014b/01), muḳteżāsınça (005a/03)

3.1.3.2.4. Çokluk 1. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan çokluk 1. kişi iyelik eki /*+(I)mIz*/, /*+(U)mUz*/'dur:

mālımız (144b/04), cānımız (021b/11), muḳāvemetimiz (139b/01), nefslerimiz (068b/05), ḥālımızını (144a/07), yerimiz (090a/11), anamız (154a/06), atamız (154a/06), köŋlümüzniŋ (144b/02), öçümüzni (148b/03)

3.1.3.2.5. Çokluk 2. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan çokluk 2. kişi iyelik eki /*+(I/U)ŋ(I/U)z*/'dur:

ʿizzetiŋiz (096a/04), ikiŋiz (106b/04), küçüŋüz (046a/08)

3.1.3.2.6. Çokluk 3. Kişi İyelik Eki

Eserde kullanılan çokluk 3. kişi iyelik eki /*+lArI*/'dır:

uluġlarıġa (012a/02), vücudlarınıŋ (071b/09), yavuḳlarında (145a/03), aġızlarıġa (098a/01), yüzleriġa (098a/01), başlarınġa (155a/10), biligleri (084a/06), dīnleri (091a/08), ferzendleri (057b/06)

3.1.3.3. Aitlik Eki

Eserde kullanılan aitlik eki /*+KI*/, /*+GI*/'dır:

öydeki (025b/03), yerdeki (016a/04), yer yüzindeki (080a/06), ṣaḥrāsındaġı (095b/06), ṭarafındaġı (102b/03), ḳollarındaġı (153a/03), maşrıḳdaġı (080a/08), burunḳı (034b/10), erteki (033a/03) ~ ėrteki (032b/09), evvelḳı (056a/11)

3.1.3.4. Farsça Çekim Unsurları

3.1.3.4.1. İzafet Kesresi

Arapça yapılı tamlamalardaki (ال) taksını kaldırıp yerine izafet kesresi */-ı/-i/* getirerek Farsça yapılı tamlamalar oluşturulur. Eserde hem Arapça yapılı tamlamalar (şeyḫü'l-muḥaddiṯīn (042a/10) gibi) hem de Farsçanın etkisiyle araya izafet kesresinin girmesiyle oluşturulan tamlamalar mevcuttur:

şerʿ-i sābıḳ (158b/07), şāh-ı muẓaffer (006b/10), ḫuṣūṣiyet-i ḥabīblik (056b/03), ʿayn-ı ʿināyetdin (008b/08), bilād-ı Fārs (084a/02), müddet-i medīd (028b/08), mürşid-i kāmil (034a/07), ṭarīḳ-i Ḥaḳḳdın (067b/02), ṭayyibe-i ṭayyibeġa (009a/05), ümem-i sālife ümem-i sālifeniŋ (046b/05), Beytü'l-Muḳaddes (124a/01), cennetü'l-ʿalā (159b/11), emīre'l-müʾminīn (109a/02), ḫātemü'l-enbiyā (113a/03)

3.1.3.4.2. Seslenme Unsuru

Eserde Farsça seslenme unsuru *ey, eyā* ya da *yā* kelimeleriyle oluşturulur. Bazen de seslenme *-yā* sının *-y* sesi düşer sadece *-ā* sesi kullanılır (bk. 3.1.3.1.2):

ey (050a/08), eyā (006b/10), yā (052b/05), dirīġā (071a/10)

3.1.3.4.3. Nispet -ī'si

Nispet ī'si (yā-i işāret), Arapça ve Farsça isimlere gelerek başka isimlere bağlandığında ilgi kurduğu diğer isimlerle alakalı sıfatlar yapmaya yarayan ektir (Korkmaz, 1992:112). Eserde bu ekle birlikte kullanılan kelimeler *kim* bağlacıyla başlayan bir açıklama cümlesiyle devam etmiştir. Farsça bir çekim unsuru olarak kullanılan nispet ī'li örnekler şöyledir:

zamānī (036a/06), ḥabībī (051b/04), Resūlī (063a/05), ġāyetī (153a/02), mādāmī (167b/11)

3.1.4. İsimlerin Oluşumu

Eserde isimlerin oluşumu son eklerle, ön eklerle ve birleşik kelimelerle olmak üzere üç şekildedir. Türkçe kelimeler son eklerle (isimden isim yapım ekleri ve fiilden isim yapım ekleri ile), Arapça ve Farsça isimler ise ön ekler ve birleşik kelimelerle (birden fazla kelimeyle) yapılmaktadır.

3.1.4.1. İsim Oluşturan Son Ekler

3.1.4.1.1. İsimden İsim Oluşturan Son Ekler

Eserde son eklerle oluşturulan kelimeler Türkçe sözcüklerdir. Bu ekler isimden isim ve fiilden isim oluşturan yapım ekleridir:

a. /*+A*/

Pekiştireç anlamında nadir kullanılan isimden isim yapan ektir:

kėçe (021a/01), üze (020a/02)

b. /*+An*/

Eski Türkçede çoğul eki olarak kullanılan bu ek kalıplaşarak yapım eki olarak kullanılmıştır:

oġlan (137a/08), ėrenler (082a/05)

c. /*+Aŋ*/

yalaŋ (012b/03)

ç. */+Ar/*

birer (027a/03)

d. */+vUl/*

Moğolcadan alıntı olan isimden isim yapım ekidir:

çaġdavulı (134b/01)

e. */+çI/*

Meslek mensubu ve iş adı türeten yapım ekidir:

yurtçı (142a/09), duʿāçı (013a/09), örümçiniŋ (108a/02), soruġçı (033b/10), ḳaraḳçı (026b/11)

f. */+dAş/*

Ortaklık ve beraberlik bildiren yapım ekidir:

Kardaşı (010b/03) ~ ḳarındaşı (146a/07), emükdaşı (105a/08), adaşım (<ad+daş) (010a/03)

g. */+GA/*

Farklı işlevlerde ve kalıplaşmış kelimelerde kullanılan bir ektir:

birge (127a/09), özge (053a/01)

h. */+GAç/*

Eserde sadece bir örnekte kullanılmıştır:

yıġaç (018b/10)

ı. */+GU/*

Soyut isimler türeten bu ek eserde sadece Moğolca bir kelimede tespit edilmiştir:

ḳaraŋġu (098b/05)

i. */+II/*

Renk adları türeten yapım ekidir:

ḳızıl (020a/04)

j. */+lA/*

Zarf türeten yapım ekidir:

ḳatla (051a/02), taŋla (118a/02)

k. */+lIG/*, */+lUG/*, */+lIK/*, */+lUK/*

Vasıflandırma ve aitlik bildiren sıfatlar türeten yapım ekidir:

nā-tuvānlıġı (019b/08), atlıġ (141b/07), savuḳluġıdın (106b/02**),** biliglik (004a/02), bendelik (008b/11), yigitlik (029b/09), perhīzlik (041b/04), açlıḳda (041b/06), peşimānlıḳ (042a/01), düşvārlıḳıdın (046a/05), meşşāṭalıḳ (050b/10), yavuzluḳdın (055b/01), ḳulluḳ (059b/03), artuḳluḳı (060a/06), yavuzluḳ (037a/01), yazuġluḳ (098b/03), örtüglüg (077a/08), meŋlig (114a/09), çehrelig (114a/08), özgülük (044b/02)

l. */+lI/*, */+lU/*

Genelde Klasik Devir Sonrası Çağatayca metinlerinde görülen ve isim türetiminin yanında vasıflandırma da bildiren /*+lIG*/ sıfat yapma ekinin sonunda bulunan ünsüzün düşmesiyle ortaya çıkan bu ek metinde birkaç kelimede tespit edilmiştir:

körklüg (022a/09) ~ körklü (025b/05) ~ körkli (083b/01), közlüg (024a/06) ~ közlü (026a/07), türlüg (064a/01) ~ türlü (038b/10), cüs̱s̱elü (093b/11), çıraylu (026a/07),

m. /*+nçI*/

Sıra sayı kelimeleri türeten yapım ekidir:

ikinçi (056a/11), üçünçi (106b/03), törtünçi (072a/10), beşinçide (125a/07), altınçıda (125a/08), yetinçi (125b/02), sekizinçi (085a/11), onunçı (139a/09), yigirme birinçi (004b/07)

n. /*+rA*/

Yön gösterme eki olan bu ek kalıplaşarak kalıcı isimler türetmiştir:

içre (053a/09)

o. /*+rAK*/

Sıfatlara gelerek karşılaştırma, üstünlük, derecelendirme ve kuvvetlendirme görevinde kullanılan kelimeler türetir:

uluġraḳ (043b/02), yaḫs̱ıraḳ (070b/04), yamanraḳ (041b/02), yavuḳraḳ (125b/06), yumuşaġraḳ (076a/10), körklügrek (064a/07), kiçikrek (093b/09), süçügrek (118b/10)

ö. /*+sAK*/ [< sA-K]

Pekiştirme anlamında kullanılan ek eserde bir kelimede tespit edilmiştir:

yüksek (052a/05)

p. /*+sIz*/, /*+sUz*/

Yokluk bildiren isimler ve sıfatlar türeten ektir (bk. 3.1.3.1.9.):

yüreksiz (139b/02), nuḳtsız (155b/03), zaḫmsız (155b/03), sansız(170b/02), ḫabersiz (027a/10), sütsüz (101a/07)

r. /*+yin*/

Eserde sadece bir kelimede tespit edilmiştir:

keyin (151b/04)

s. /*+z*/

Bazı organ adları türeten yapım ekidir:

aġızlarıġa (098a/01), meŋzer (081a/07)

3.1.4.1.2. Fiilden İsim Oluşturan Son Ekler

a. /*-A*/

Eserde zarf-fiil eki olan bu ek kalıplaşarak fiilden isim yapar:

erteki (033a/03) ~ ėrteki (016b/02), yene (007b/03)

b. /*-ç*/

Genellikle dönüşlü fiil gövdelerine gelerek fiilden isim yapan ektir:

söyünç (079a/08), ḳorḳunç (084a/05)

c. /*-(I/U)G*/

Sıfatlarla birlikte fiile bağlı yeni kelimeler türeten yapım ekidir:

bilig (015a/10), arıġ (004a/06), tapuġıġa (084b/06), ḳorḳuġ (081a/06), ölüg (068a/03), örtüglüg (041a/07), yaratıġı (119b/02), soruġçı (033b/10), tiriglikde (083a/06), ınaġ (84b/06), oyaġ (099b/08) [< oduġ]

ç. /*-KA*/

ḳısḳa (114a/09), yumurtḳa (108a/01)

d. /*-GAn*/

Bir sıfat-fiil eki olan bu ek bazı fiil köklerine gelerek kalıplaşmış isimler türetir:

yalġan (138b/08), uġan (015a/06)

e. /*-GU*/

belgü (159b/03), ḳayġu (< ḳaḍ-ġu) (083b/07),

f. /*-GUçI*/, /*-KUçI*/ (< Gu+çI)

Fail isimleri türeten yapım ekidir:

bilgüçi (055b/04), bergüçi (092b/11), sözlegüçi (066b/10), yaratḳuçı (063a/08), oḳuġuçı (168a/01), buyruġuçı (055a/11)

g. /*-I*/

Zarf-fiil eki olup zamanla kalıplaşarak kalıcı isimler türetir:

egri (091a/08), ḳonışılar (016a/04), yaḫşı [<yaḳış-ı] (044b/08)

h. /*-(I/U)ş*/

Fiillerin hareket isminin yanında zamanla kalıplaşarak kalıcı isimler türetir:

oḫşaş (115b/09), uruşdın (087a/04), ülüşi (106a/11)

ı. /*-(I/U)K*/

Soyut ve somut isimler türeten ektir:

ösrüklük (017a/10), bitiglig (096b/07), ḳaraḳı (117b/11), uşaḳı (098a/01), savuḳ (117b/05), teşükleri (109b/03), tileki (144b/02), yavuḳ [< yaġu-ḳ] (009b/01), yıraḳ (009b/01)

i. /*-(I)l*/

osal (094b/05), tükel (121b/09)

j. /*-(I/U)m*/

Kalıcı isimler türeten yapım ekidir:

ölüm (143b/04)

k. /*-mA*/

Fiil köklü bazı kelimelere gelip kalıplaşmış kelimeler türetir:

tėgme (053a/08)

l. /*-mAK*/

Fiillere gelerek hareket adları türeten ektir:

yarlıḳamaḳ (165b/04), yıġlamaḳ (0018b/11), aŋlamaḳdın (068a/01), saḳlamaḳġa (068a/07), kizlemek (017b/02), tilemekke (096a/03), ölmek (096b/06), körmek (108b/10), öltürmek (109a/01)

m. /*-mAs*/

Sıfat-fiil eki olan bu ek /*+lIK*/ yapım ekini alarak kalıplaşıp kalıcı isimler oluşturur:

siŋmeslik (041b/02), körünmeslik (049b/05)

n. /*-mUr*/

kömür (118a/10), yamġur (< yaġmur) (163a/04)

o. /*-(I/U)n*/

Kalıcı soyut ve somut isimler türetir:

ekinlerige (149b/09), sansız (170b/02), yaġın (079a/04),

ö. /*-vul*/

Moğolcadan alıntı olan bu ekin Türkçe kökenli kelimelere eklendiği bir örnek mevcuttur:

ḳaravul (036a/01),

p. /*-(U)z*/

boġuzluġuçı (033b/01)

3.1.4.2. İsim Oluşturan Ön Ekler

Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğu için ön eklerle kelime oluşturulması Türkçede yoktur. Ancak, Türkçede alıntı kelimelerde bu özellik mevcuttur. Özellikle Farsçadan alıntı kelimelerde ön eklerle oluşturulmuş sözcükler mevcuttur:

a. *hem-*

Bu ek hem Farsça hem de Arapça kelimelere gelerek ortaklık-aynılık bildiren ön ektir:

hem-dem (015b/03), hem-nefesler (016a/03), hem-rāh-ı cān (053a/05), hem-rāh (148b/07), hem-nāmlıḳ (161b/07)

b. *ser-*

Bu ek eklendiği kelimeye en'lik durumu (en iyi, en güzel, en baş, en üst vb.) ile bazı kelimelerde olumsuzluk (ser-gerdān (şaşkın, sersem) gibi) anlamlar oluşturur:

ser-dārġa (086b/07), ser-ḫayl-i ʿālem (055b/04), ser-gerdān (075b/09), ser-keş (036a/09), ser-māyesi (160a/02), ser-mest (028a/11), ser-veri (054b/11)

c. *şāh-, şeh-*

Eklendiği sözcüğe en üstlük anlamının yanında yeni anlamlar katan ektir:

şāh-bāz (023a/09) ~ şeh-bāzı (002b/07), şāh-zāde-i civān-baḫt (004a/05), şeh-süvār (077a/03) ~ şeh-süvārī (077a/03)

3.1.4.3. Birleşik kelimelerle (Birden Fazla Kelimeyle) Oluşturulan İsimler:

Farsça kökenli birleşik kelime oluşumu çoğunlukla farklı iki kelimenin bir araya gelerek birleşmesiyle meydana gelir:

3.1.4.3.1. Birbiriyle Bağlantılı Birleşik İsimler:

Bu tür kelime oluşumları birbiri arasında ilinti bulunan iki sözcüğün birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkar:

bār-gāhıŋ (051a/06), bezm-gāhınıŋ (126b/01), çerā-gāhında (040a/02), şeb-nemī (062b/06)

3.1.4.3.2. Karışık Birleşen İsimler:

Bu tür birleşik isimler iki grupta incelenebilir:

a. İlk kelimesi isim ikinci kelimesi sıfat olanlar:

dil-pesendīde-ṣıfātġa (169a/09)

b. Her iki kelimesi de isim olanlar:

seng-rīze (097b/08), süḫan-şinās (005a/11), dār-endūhda (148a/04), ġam-güsār (008a/03)

3.2. Edatlar (İlgeçler)

Edatlar; kelime, kelime grupları veya cümleler arasında çeşitli ilgiler kuran ve tek başlarına kullanılamayan kelimelerdir. Kullanıldıkları sözcüklerle birlikte anlam kazanırlar. Eserde kullanılan edatların tasnifi şu şekilde yapılmıştır:

3.2.1 Bağlama Edatları (Bağlaçlar)

Bağlaçlar olarak da bilinen bu edat grubu kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri anlam ve şekil yönünden birbirine bağlayan veya sıralayan ilgeçlerdir:

a. Türkçe bağlama edatları

bile (030b/04), bilen (034a/06), birle (013a/08), ile (019a/02), taḳı (010a/10), kim (030a/09), neteg kim (028a/05), neçe kim (170b/11), nėçe kim (029b/07), yene (002a/08)

b. Arapça-Farsça bağlama edatları

berāber (009b/01), bes (159b/08), mādām kim (028a/09), mādāmī kim (167b/11), u (001b/06), ü (003b/01), vü (005a/06), yā (016a/06), yā-ḫūd (075a/01), yaʿnī (014a/06)

3.2.2. Çekim Edatları

Yalın halde bulunan veya yönelme, bulunma ve çıkma hal ekini alan, isimlerden sonra gelerek eklendikleri kelimelerle anlam kazanan edat türleridir. Eserde kullanılan çekim edatları şöyledir:

a. Ayrılık-başkalık ifade edenler

artuḳ (008b/04), özge (008b/03)

b. Zaman ifade edenler

beri (088a/04), burun (081a/02), keyin (151b/04), soŋ (003a/11), soŋra (063b/02), tėgrü (018b/05)

c. Yer-yön ifade edenler

ara (126b/07), astında (131b/03), içre (007a/02), ilgeri (099b/01), ilgerü (141b/10), ḳarşu (010b/01), sarı (036a/10), saru (004b/02), üstünide (156a/11), üze (018b/03), üzre (162a/10), yoḳarısı (079a/10), yoḳḳarı (153a/01)

ç. Sebep-amaç ifade edenler

üçün (014a/02)

d. Görelik ifade edenler

köre (166a/03)

3.2.3. Cümle Başı Edatları

a. Türkçe cümle başı Edatları

Eserde cümle başı edatı olarak Türkçe kökenli sadece bir kelime tespit edilmiştir::

eyle (066b/03)

b. Arapça-Farsça cümle başı edatları

bā-vücūd kim (158b/06), bā-vücūd-ı an (091a/09), bā-vücūd-ı ol (113a/03), bā-vücūd-ı ol kim (048b/03), belkim (031a/03), çü (069a/10), çün (023b/02), eger (023b/02), egerçi (018a/08), ger (006a/10), lī̇k (029b/01), lī̇kī̇n (028b/11), meger kim (110b/02), velī̇ (025b/07), velī̇k (023b/01), velī̇kin (006b/01)

3.2.4. Kuvvetlendirme-Pekiştirme Edatları

a. Türkçe kuvvetlendirme edatları

ve taḳı (090a/02), ve yene (121a/03), çınoḳ [çın+oḳ (Çin.+T.)] (074b/07)

b. Arapça-Farsça kuvvetlendirme edatları

elbette (034a/02), hem (124a/06), illā (018b/01)

3.2.5. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları

Eserde tespit edilen karşılaştırma-pekiştirme edatları Arapça ve Farsça alıntı kelimelerdir:

gāh...gehī (023a/08), gāhī...gāhī (028b/09), hem...hem (060a/02), ne...ne (053a/06), yā...yā (056a/09)

3.2.6. Cevap Edatları

Eserde cevap edatı olarak sadece Arapça bir kelime tespit edilmiştir:

belī (137a/06)

3.2.7. Benzetme Edatları

a. Türkçe benzetme edatları

ança (043b/05), andaġ (054a/03), bigin (078a/11), kibi (170b/07), çaḳlı (094b/06), çaḳlu (009a/05), dėk (009a/01), tėk (001b/01), mundaġ (043b/04), meŋzer (081a/07), oḫşaş (115b/09), yosunıça (004b/09)

b. Arapça-Farsça benzetme edatları

miṣl (034b/10)

3.2.8. Ünlem Edatları

Eserde kullanılan seslenme-ünlem edatları şunlardır:

ah (030a/05), ārī (021a/01), dirīġ (012b/05), dirīġā (071a/10), ey (007b/08), eyā (006b/10), ḥaḳḳa (147b/09), İlāhī (012a/09), kāşki (120a/03), yā (008b/07), zihī (068b/11)

3.3. Sıfatlar

Türkçede bir ismin başka bir isim önüne gelerek onun nitelik ve belirtilerini bildiren kelimelere sıfat denir. İncelenen eserde de sıfatlar nitelik ve belirtme olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Sıfatların tasnifi şöyle yapılmıştır:

3.3.1. Niteleme Sıfatları

Bir ismin önüne gelerek o ismin niteliği noktasında bilgi veren isim soylu sözcüklerdir. Eserde niteleme sıfatı olarak kullanılan sözcükler hem Türkçe kelimelerle hem de Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle yapılmıştır:

pākize ẕāt (013b/07), uluḳ derecāt (015a/04), fānī cihāndın (033a/08), yıraḳ maḳṣadnıŋ (033a/08), ser-keş merkebin (036a/09), yaman işlerge (037a/11), elvān türlü eṭʿime (038b/10), örtüglüg āfetlerdin (040b/07), bī-nihāyet ʿacīb (045a/05), yüreksiz kişiler (139b/02), sansız ṣenā (170b/02), sütsüz ḳoyġa (101a/07), mübārek barmaḳı (104b/09), yüksek taġlar (108a/08), körklük cemālı (108b/07), şīrīn maḳālı (108b/07), laṭīf aḫlāḳı (108b/07) pākize aʿrāḳı (108b/08)

3.3.2. Belirtme Sıfatları

3.2.2.1. İşaret Sıfatları

Eserde kullanılan işaret sıfatları *bu, ol, uşbu, uşol* sözcükleridir:

a. *bu*

bu şāh-ı suḫan-dān (034b/12), bu ḳarılıḳnıŋ (025a/07), bu kündin (085a/05), bu sözlerni (085b/05), bu ayātnıŋ (116a/07)

b. *ol*

ol ẕātnıŋ (066a/02), ol ḥabībnuŋ (070a/04), ol şāh (071a/11), ol nūrnı (072a/03), ol ḳısmnı (072b/03)

c. *şol*

şol zamān (012b/09),

ç. *uşbu*

uşbu yolda (034a/06), uşbu kün (034b/02), uşbu deryā (062b/08)

d. *uşol*

uşol maḥbūbnıŋ (078b/01), uşol su (089a/08), uşol yandın (007a/01), uşol kėçesi (014a/03), uşol ḥüsn-i cevherī (065a/11)

3.2.2.2. Soru Sıfatları

a. *ḳayu*

ḳayu ṭarafge (050a/03), Ḳayu köz (069a/09), ḳayu nemerse (072a/01), ḳayu maḥalledin (083a/08), ḳayu yerimiz (090a/11), ḳayu ḳaṣ̄ideni (010b/05)

b. *ne ~ nė*

nė derd (019a/07), nė fāyda (030a/03), nė ḥāṣıl (036a/05), ne türlüg (064a/01), ne ḥāl (105b/08), ne sebebdin (014b/04)

3.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

3.2.2.3.1 Türkçe Belirsizlik Sıfatları

a. *asru*

asru maḳṣad ıraḳ (033b/05)

b. *az*

az vaḳtda (169b/10), az müddetde (012a/06)

c. *barça*

barça cānlar (023a/09), barça düşmenlerdin (042b/03), barça işniŋ (045a/11), barça taġlardın (052b/08), barça ezgülükni (055a/11)

ç. *bir*

bir kün (057a/07), bir bendeni (063b/07)

d. *bir neçe ~ bir neççe*

Bir neççe yıl (079a/03), bir neçe vaḳtdın soŋ (085a/10), bir neççe süvāri (145a/06), bir neçe (006b/09)

e. *ḳamuġ*

ḳamuġ bī-çāreler (004a/04), ḳamuġ kişige (034b/08), ḳamuġ cān (007b/02)

f. *köp*

köp türlüg (030b/09), köp kerrāt (040b/05), köp yaġılarnı (043b/11), köp çerigni (087b/01), köp kişi (092b/11)

g. *neçe ~ nėçe*

neçe ḳılġuçılarnı (158a/10), neçe yazuḳuŋ (165b/03), neçe beyt (006b/09), nėçe beyt (030b/09), nėçe aṣḥābdın (150b/08)

h. *özge*

özge penāhım (008b/03), özge pişesi (018b/09), özge tedbīr (037a/10), özge çāre (050b/03), özge yerge (053a/01)

ı. *tėgme*

tėgme ḳaṭresidin (062b/07), tėgme bir şehni (053a/08), Tėgme bir z̲erre (022a/01)

i. *tėlim ~ telim*

tėlim yıl (059b/03), tėlim til (007a/09), telim ḫayr-ı keremdin (107b/04), telim elṭāfını (112a/08)

j. *üküş*

üküş duʿā (170b/02)

k. *yene*

yene biri (057a/08)

3.2.2.3.2 Arapça-Farsça Belirsizlik Sıfatları

a. *cemīʿī*

cemīʿī aṣḥābı (011a/05)

b. *fülān*

fülān bende (120a/09), fülān kün (145a/08)

c. *tamām ~ tamāmī*

tamām silāḥlar, (156a/01), tamāmī eyyām-ı vaḥy (099b/02), tamāmī ḳıṣṣanı (103b/08), tamāmī mülk [ü] memleket (113a/09)

3.2.2.4. Sayı Sıfatları

3.2.2.4.1. Asıl Sayı Sıfatları

bir ḳaşı (114a/09), iki keffesi (121a/06), üç müşrikni (146b/11), tört ḳısm (072a/07), bėş ay (097a/11), altı ay (099b/02), yėti ḳat (127b/04), yeti kök (073a/06), sekiz küngüresi (083b/11), toḳuz yıl (076b/02), on kün (149b/04), on beş künge (136b/04), on miŋ ėr (139a/02), on iki miŋ yıl (119b/02), üç miŋ kişi (139a/03), Üç yüz on beş kişi (141b/04), miŋ üç yüz kişi (143b/01), tört miŋ yıl (031a/06)

3.2.2.4.2. Sıra Sayı Sıfatları

birinçi küni (004b/07), ikinçi ʿazīz (106a/06), törtünçi ḳısmnı (072a/10), üçünçi ḳıṣṣaı (098a/04), yetinçi kökde (125b/02), sekizinçi yıl (136b/02)

Eserde Arapça kökenli *evvel* ve *aḫir* kelimeleri de sıra sayı sıfatı olarak kullanılmıştır:

evvel kökde (125a/04), aḫir Kisrā (086a/03)

3.2.2.5. Sıfatlarda Karşılaştırma

Sıfat olan sözcüklere gelerek "daha" anlamı veren karşılaştırma eki /*+rAK*/'tır. Eserde bu ek kullanılarak oluşturulan karşılaştırma sıfatları şunlardır:

yamanraḳ helāket eyyāmı (136a/09), uluġraḳ fitne (043b/02), kiçikrek boyluġ (093b/09), kiçikrek taş (097a/06), köprek aṣḥābnıŋ (154a/01), körklügrek ḳılıġ (076b/01)

3.2.2.6. Renk Adları

3.2.2.6.1. Türkçe Renk Adları

Eserde geçen Türkçe renk adları şunlardır:

aḳ (081a/07), ala (139a/11), boz (124b/09), ḳara (106a/10), ḳızıl (020a/04), sarıġ (020a/05)

3.2.2.6.2. Arapça-Farsça Renk Adları

Eserde geçen Arapça-Farsça renk adları şunlardır:

beyāż (010a/07), sebz (096b/04), kebūd (047b/02)

3.3.3. Sıfatların Oluşumu

Eserde sıfatların oluşumu iki şekildedir:

3.3.3.1. Türkçe Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

a. */+dAGI/*, */+dAKI/*

Eserde bu ek, */+dA/* + */+GI/*, */+KI/* eklerinin birleşmesinden oluşmuştur:

ayaḳlarındaġı ḫalḫal (153a/02) ḳollarındaġı süvār (153a/02), maşrıḳdaġı vaḥşī cānverler (080a/08), kenāredaġı oġlın (098a/11), içimdeki eḥşānı (106a/04), yeryüzindeki cemʿī taġlarnı (050a/02), yeryüzindeki ḫazāyinleriñ (052b/06)

b. */+lIG/*, */+lUG/*, */+lIK/*, */+lUK/*

tegişlig taḫtın (004a/09), mėvelig yıġaçnıñ (011a/10), heybetlig tüş (084a/08), körklüg ḳılıḳlıḳ (075b/04), küçlüg ėgesi (096a/08), zaḥmetlig kişige (101a/04), ḫācetlig kişiniñ (101a/05), iki künlük yolnı (012a/06), ḳattıḳ āvāzlıḳ kişi (140b/04), devletlıġ ėşikke (007a/10), ġayretlıġ ėr (116a/08), ḫoş-būyluġ neyerselerniñ (078a/01), yazuġluḳ kişi (098b/03)

c. */+lI/*, */+lU/*

yüz türlü derdi (101b/10), körklü atlıġ (170a/11), körklü efʿāldın (035a/05), yazuḳlu ḳulġa (166b/01), körkli ṣaydı (083b/01)

ç. */+sIz/*, */+sUz/*

yüreksiz kişiler (139b/02), sansız ṣenā (170b/02), sütsüz ḳoyġa (101a/07)

3.3.3.2. Farsça Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

3.3.3.2.1. Farsça Son Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

a. ***-āne***

yegāne (129b/04)

b. *-īn*

laʿl-i ateşīn (077b/04), şīrīn (108b/06)

c. *-nāḳ*

Sehm-nāk (149a/02)

ç. *-amīz*

fitne-amīz (024a/08),

d. *-ārāy*

mülk-ārāyıŋızdın (170b/09)

e. *-engīz*

ṭarab-engīz (028b/02), ḳıyāmet-engīz (024a/07)

f. *-dār*

şemşīr-i ab-dār (147a/05), nīze-dār (155a/09)

g. *-gīr*

dest-gīri (009a/04)

h. *-ḫ͡ʸān*

medḥ-ḫ͡ʸān (007a/10), pīş-ḫ͡ʸānında (132a/03)

ı. *- ẖ^{v}āh*

ʿöẕr-ẖ^{v}āhım (164b/04),

i. *-nevāz*

bende-nevāz (168b/02)

j. *-pāş*

gevher-pāşı (024a/10)

k. *-pūş*

dürr-pūşdur (077b/03)

l. *-rīz*

şeker-rīz (028b/01)

m. *-efrūz*

şemʿ-i şeb-efrūzı (126b/01)

n. *-sāz*

çāre-sāz (023b/02), kār-sāz (168b/01)

3.3.3.2.2. Farsça Ön Eklerle Oluşturulan Sıfatlar

a. *bā-*

bā-vucūd-ı ol (113a/03)

b. *be-*

be-tamām (088b/11)

c. *ber-*

ber-ḳarār (167a/05), ber-cāy (046b/10)

ç. *bī-*

bī-nihāyet (167b/11), bī-ḥisāb (168a/04), dürūd-ı bī-ḳıyās-ı Nebī-yi muḫtārdın (003a/10), bī-çāreler (004a/04), bī-ḥadd u endāze (006a/08)

Eserde bu ön ek Türkçe bir kelimeyle de kullanılmıştır. Bu da ilgi çekici bir özellik olarak göze çarpmaktadır:

bī-süŋek (084b/03)

d. *ḫoş-*

ḫoş-būyraḳ (118b/10), ḫoş-naġme (168a/02), ḫoş-vaḳt [u] kām-yāb (168a/09), ḫoş-dil (009b/02), ḫoş-efṣaḥ (061a/08)

e. *nā-*

ʿināyet-i nā-mütenāhīdin (075a/06), ẕerre-i nā-pedīd (165a/08), ʿāḳibet-i nā-endīş (035a/05)

f. *ṣāḥib-*

ṣāḥib-külāh (009a/02)

3.4. Zamirler

İsmin yerine geçerek onu belli yönlerden temsil eden kelimelere zamir denir. Zamirler, tıpkı isimler gibi çekimlenerek isim çekim eklerini alırlar. Eserde kullanılan zamirler aşağıda tablolar halinde tasnif edilmiştir:

3.4.1. Kişi zamirleri

3.4.1.1. 1. Teklik Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 1. Teklik kişi zamiri *men ~ mėn*'dir.

Yalın durum	men (011a/03) mėn (011b/03)
İlgi durumu	meniŋ (025a/07)
Belirtme durumu	meni (106a/03) mėni (102b/01)
Yönelme durumu	maŋa (106b/05)
Bulunma durumu	mende (030a/10)
Ayrılma durumu	mendin (016b/04) mėndin (152b/08)

3.4.1.1. 2. Teklik Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 2. Teklik kişi zamiri *sen ~ sėn*'dir.

Yalın durum	sen (164b/04) sėn (008b/05)
İlgi durumu	seniŋ (0033a/07)
Belirtme durumu	seni (039a/09) sėni (015a/09)
Yönelme durumu	saŋa (009b/02)
Ayrılma durumu	sendin (020a/07)

3.4.1.3. 3. Teklik Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 3. Teklik kişi zamiri ol'dur:

Yalın durum	ol (148a/01)
İlgi durumu	anıŋ (155b/05)
Belirtme durumu	anı (015b/08)
Yönelme durumu	aŋa (025a/04)
Bulunma durumu	anda (099b/10)
Ayrılma durumu	andın (072a/04)

3.4.1.4. 1. Çokluk Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 1. Çokluk kişi zamiri *biz ~ bizler*'dir:

Yalın durum	biz (068b/04) bizlerge (031a/04)
İlgi durumu	biziŋ (144a/07) bizniŋ (012b/05)
Belirtme durumu	bizni (052a/06) bizlerni (058b/06)
Yönelme durumu	bizge (028a/07) bizlerge (031a/04)
Ayrılma durumu	bizlerdin (090a/11)

3.4.1.5. 2. Çokluk Kişi Zamiri

Eserde *siz* çokluk zamiri bazı yerlerde çokluk ifadesi olarak değil hitap noktasında bir saygı ifadesi olarak kullanılmıştır (bk. 011a/01, 046b/05). Metinde kullanılan 2. Çokluk kişi zamiri *siz ~ sizler* dir:

Yalın durum	siz (056b/10) sizler (145b/01)
İlgi durumu	siziŋ (151a/01) sizleriŋ (057a/11)

	sizniŋ (026a/05)
Belirtme durumu	sizlerni (148b/01)
Yönelme durumu	sizge (014b/06) sizlerge (079b/03)

3.4.1.6. 3. Çokluk Kişi Zamiri

Eserde kullanılan 1. Çokluk kişi zamiri *olar ~ alar ~ anlar* dır:

Yalın durum	olar (149b/07) alar (127b/06) anlar (084a/02)
İlgi durumu	olarnıŋ (002a/10) anlarnıŋ (042b/06)
Belirtme durumu	olarnı (006a/02) anlarnı (068b/11)
Yönelme durumu	olarġa (079b/03) alarġa (142a/08) anlarġa (042a/10)
Ayrılma durumu	olardın (140b/11)

3.4.2. Dönüşlülük Zamiri

a. Eserde kullanılan dönüşlülük zamiri genel Türkçenin dönüşlülük zamiri olan *öz* sözcüğüdür:

Yalın durumu	öz (004a/08)
İyelik	özüm (044a/07) özi (045b/06) özleri (069b/08)
ilgi durumu	özümniŋ (022a/05) öziniŋ (013b/06) özleriniŋ (080a/07)
Belirtme durumu	özümni (109a/11)

	özini (026a/10) özüŋni (059b/05)
Yönelme durumu	özümge (044b/01) özüŋe (039b/06) özüŋge (064a/02) özinge (077a/03) özige (015b/04)
Ayrılma durumu	özümdin (033a/01) özidin (120b/10)

b. Eserde Farsça kökenli *ẖod* sözcüğünün de dönüşlülük zamiri olarak kullanıldığı tespit edilmiştir:

ẖod (022/09)

3.4.3. Birliktelik Zamirleri

Eserde birliktelik ifade eden zamirler şunlardır:

bir biri (043a/08), biri birige (014a/10) ~ biri biriŋe (116b/09), biri biriniŋ (092b/07), birge (127a/09)

3.4.4. İşaret Zamirleri

a. ***bu, bular***

Yalın durum	bu (145b/06) bular (133a/05) munlar (079b/09)
İlgi durumu	munıŋ (020a/06) munuŋ (092a/02) bularnıŋ (136a/02)
Belirtme durumu	munı (067b/11) bularnı (043b/05)

Bulunma durumu	munda (012a/06)
Ayrılma durumu	mundın (025a/05)

b. *ol, olar*

Yalın durum	ol (134b/08)
İlgi durumu	anıŋ (153b/02) olarnıŋ (114b/07)
Belirtme durumu	anı (020b/01) olarnı (006a/02)
Yönelme durumu	aŋa (037b/11) olarġa (115b/07)
Bulunma durumu	anda (058b/01)
Ayrılma durumu	andın (068a/07) anıŋdın (156b/10) olardın (074a/11)
Eşitlik durumu	ança (033b/09)

c. *şol*

şoldur (044a/01)

3.4.5. Soru Zamirleri

Eserde kullanılan soru zamirleri *kim, ne ~ nė* ve *ḳa* soru kökünden türemiş kelimelerden meydana gelmiştir:

a. *kim*

Yalın durum	kim (036b/08) kimler (145b/02)
İlgi durumu	kimniŋ (121a/08)
Yönelme durumu	kime (157b/01) kimge (016b/09)
Ayrılma durumu	kimdin (011a/01)

b. *ne ~ nė*

ne (013b/05) ~ nė (019a/07), ne turur (079b/05), nedin (012a/05) ~ nėdin (017b/05), netip (009b/05), ne üçün (014a/08) ~ nė üçün (125b/05), neteg (019b/02), nėçük [<nė+çe+ök] (097a/07), nėçe (026b/10) ~ neçe (041a/02), neççe (017a/08)

c. *ḳa*

ḳaçan (027b/08), ḳanı (034b/07), ḳayda (115a/01), ḳayu (132a/07)

3.4.6. Belirsizlik Zamirleri

Eserde kullanılan belirsizlik zamirleri hem Türkçe kelimelerle hem de Arapça-Farsça alıntı kelimelerle oluşturulmuştur:

3.4.6.1. Türkçe Belirsizlik Zamirleri

a. *barça*

barça (11b/08), barçadın (037b/08), barçaġa (079a/01), barçanı (113b/08), barçası (062a/04)

b. *birer*

birer (027a/03)

c. *bir nėçe ~ bir neçe ~ bir neççe*

bir nėçe (030b/09), bir neçe (085a/10), bir neççe (145a/06)

ç. *biri*

biri (163b/01), birindin (142a/05), biriŋe (115b/01), birini (076b/06), biriniŋ (105b/11)

d. *telim*

telim (107b/04)

3.4.6.2. Farsça Belirsizlik Zamirleri

a. *baʿżı*

baʿ żı (108b/04), baʿ żını (108b/05), baʿ żısı (122a/09)

b. *her* ile yapılanlar

her bir (130a/03), her biri (133b/01), her birini (060b/10), her biriniŋ (129a/11), her nėçe (095b/06), her kişige (159a/11), her kim (020b/01)

c. *hiç*

hiç aḥadī, (124a/05), hiç aḥadīniŋ (130a/06), hiç kişi (120b/10), hiç biri (017b/04), hiç nėrse (035a/06), hiç nemerse (039b/04), hiç türlüg (065a/06), hiç kişiniŋ (069a/05)

ç *fülān*

fülānnıŋ (145b/06)

3.4.7. İlgi Zamirleri

Eserde kullanılan ilgi zamiri *kim*'dir:

kim (110b/05)

3.4.8. İddialı Zamirler

3.4.8.1. Çokluk Bildiren İddialı Zamirler

artuḳ (119a/03)artuḳluḳı (060a/06), artuḳraḳ (117a/01), köp turur (155b/05), köprek (165b/10)

3.4.8.2. Azlık Bildiren İddialı Zamirler

azraḳ (165b/10), öksük (119a/03), şemmei (082b/06)

3.5. Sayılar

Eserde tespit edilen rakamlar genel itibariyle Türkçedir. Ancak, nadir olarak Arapça-Farsça kökenli rakamlar da kullanılmıştır:

3.5.1. Asıl Sayılar

Eserde tespit edilen asıl sayılar genelde sıfat olarak kullanılmıştır. Türkçe asıl sayılar basit ve birleşik olmak üzere ikiye ayrılır:

a. Basit sayılar

bir (114a/09)

iki (121a/06)

üç (146b/11)

tört (072a/07)

bėş (097a/11)

altı (099b/02)

yėti (127b/04) ~ yeti (073a/06)

sekiz (083b/11)

toḳuz (076b/02)

on (149b/04)

b. Birleşik sayılar

on iki (072b/02)

on beş (136b/04)

üç yüz on beş (141b/04)

miŋ üç yüz (143b/01)

üç miŋ (139a/03)

tört miŋ (031a/06)

on miŋ (139a/02)

on iki miŋ (119b/02)

yüz miŋ (026b/08)

yüz yigirme tört miŋ (072b/10)

c. Farsça asıl sayılar

hezār (021b/07), yegāne (129b/04)

3.5.2. Kesir Bildiren Sayılar

Eserde kesir bildiren sayılara (binde bir, onda iki ...vs) rastlanmamıştır. Ancak bir bütünün parçası anlamında kullanılan Arapça kökenli *ḳısm, cüzv, s̱ülṣ* sözcükleri kesir ifadesi oluşturmuştur:

"s̱ülṣ-i mālın bereliŋ ḳaytsun" (095b/05), *"kitābḳa yā ḥadīs̱ke taḳı ḳıyās ve muḥtāc bu uṣūl s̱ülṣeniŋ biriŋe"* (115a/10).

"Yene tört ḳısm ḳıldı; bir ḳısmdın ḳalemni, bir ḳısmdın Levḥni, bir ḳısmdın uçmaġnı yarattı; törtünçi ḳısmnı ḫavf maḳāmıda on iki yıl turġuzup, ve ol ḳısmnı tört pāre ḳıldı" (072b/1-4).

"Andın soŋ tört cüzv ḳılıp, bir cüzvidin ʿaḳlnı, bir cüzvidin ʿilm u ḥilmni, yene bir ḳısmdın ʿiṣmet ve tevfīḳni yaratıp, törtünçi cüzvni on iki miŋ yıl maḳām-ı ḥayāda turġuzdı." (072b/6-9).

3.5.3. Sıralama Sayıları

Sıralama sayıları genelde sıra sayı sıfatı olarak kullanılan kelimelerdir. Türkçe kelimelerde /*+nçI*/ yapım eki getirilerek yapılır:

birinçi (004b/07)

ikinçi (056a/11)

üçünçi (106b/03)

törtünçi (072a/10)

beşinçide (125a/07)

altınçıda (125a/08)

yetinçi (125b/02)

sekizinçi (085a/11)

onunçı (139a/09)

yigirme birinçi (004b/07)

Eserde Arapça kökenli *evvel* ve *aḫir* kelimeleri de sıra sayı sıfatı olarak kullanılmıştır:

evvel (125a/04), aḫir (086a/03)

Ayrıca gün isimlerinin sırasını belirtmek için kullanılan (haftanın birinci günü, ikinci günü ...vs) kalıplaşmış Farsça sayı isimleri de vardır:

dū-şenbe (080b/10), çehār-şenbe (143b/05), penç-şenbe (149b/03), se-şenbe (139a/08)

3.5.4. Çarpımsal Sayılar

Eserde çarpma (defa, kez, kere) sayıları Arapça sözcüklerle yapılır:

üç ḳatla aytı (051a/02) yılda bir kerret (084b/07)

Bunun yanı sıra Türkçe bir sözcük olan *yolı* kelimesi de bu anlamda kullanılmıştır:

kāfirler bir yolı ḥamle ḳıldılar ėrse (140a/02-03)

3.5.5. Belirsiz Sayılar

Eserde kullanılan belirsizlik sayıları aynı zamanda belirsizlik sıfatları oluşturan kelimelerdir:

a. Türkçe belirsiz sayılar

asru (033b/05)

az (169b/10)

barça (023a/09)

bir neçe (085a/10),

bir neççe (079a/03)

ḳamuġ (034b/08)

köp (030b/09)

neçe (158a/10)

tėlim (059b/03)

telim (107b/04)

üküş (170b/02)

b. Arapça-Farsça belirsiz sayılar

cemī‘ī (011a/05)

tamām (156a/01)

tamāmī (099b/02)

3.5.6. Sayı Bildiren Sözcükler

Eserde sayılarla birlikte kullanılan sözcüklerdir. Kendileri sayı olmadığı halde belli bir ölçüt ifade eden kelimelerdir:

a. *pāre*

tört pāre (072b/03)

b. *bölek*

bir bölek (081b/02)

c. *ẕerre*

bir ẕerre (022a/01)

d. *ʿaded*

elṭāf u aʿṭāfınġa ʿaded u iḥṣā yoḳ (100a/04)

3.6. Fiiller

İncelediğimiz eser fiiller noktasında çok zengin bir içeriğe sahiptir. Bu başlık altında fiiller kök, ek ve fiil çekimi gibi çeşitli kategorilerde tasnif edilmiştir:

3.6.1. Fiil kökleri

3.6.1.1. Kökteş Fiiller

Eserde hem isim olarak kullanılan hem de eylem belirten kökteş sözcükler mevcuttur:

Fiil	İsim
toḳuş-urlar (136a/01)	toḳuş (086b/09)

3.6.1.2. Türkçe Temel Kökler

Eserde kullanılan Türkçe temel fiil kökleri şunlardır:

a. Ünsüz+Ünlü ile oluşan kökler

yė - (041b/07) ~ ye - (041b/01)

tė - (061a/03)

yu - (039b/08)

b. Ünlü+Ünsüz ile oluşan kökler

aç - (023b/07)

aḳ - (017a/09)

al - (095b/07)

aş - (127a/09)

at - (021b/07)

ay - (012a/02)

az - (067b/02)

ėn - (092b/05)

ėr- (006a/08)

es - (168a/05) ~ ės - (011a/10)

ėt - (119b/06)

iç - (118b/11)

öç - (023a/07)

ög - (111b/02)

öl - (097a/04)

öp - (078a/05)

ör - (108a/02)

uç - (054b/03)

uķ - (020b/01)

ük - (033a/03)

ün - (079a/05)

üz - (045b/06)

c. Ünsüz+ünlü+ünsüz ile oluşan kökler

baḳ - (091b/08)

bar - (086a/10)

bas - (094b/08)

ber - (142a/06)

bil - (032a/10)

bit - (016a/04)

bol - (006b/11)

kėl - (007a/11)

kes - (094b/01) ~ kės - (094a/09)

ket - (047b/07) ~ kėt - (114b/07)

kiy - (150b/05)

ḳon - (143b/06)

köç - (047b/07)

kül - (077b/07)

küy - (148a/05)

min - (047b/10)

sėv - (132b/10) ~ sev - (144b/05) ~ söy - (016a/06)

sor - (095b/09)

sür - (022a/10)

tın - (024b/03)

toġ - (087b/11)

toy - (036a/03)

ç. Ünlü+ünsüz+ünsüz ile oluşan kökler

art - (111a/08)

ayt - (028a/01)

elt - (168b/04)

d. Ünsüz+ünlü+ünsüz+ünsüz ile oluşan kökler

ḳorḳ - (086b/09)

sürt - (081a/05)

e. Ünlü+ünsüz+ünlü ile oluşan kökler

oḳı - (012b/04) ~ oḳu - (149a/11)

uyu - (071a/08)

f. Ünsüz+ünlü+ünsüz+ünlü ile oluşan kökler

tanı - (122a/09)

yüri - (048a/01) ~ yürü - (033b/07)

g. Ünlü+ünsüz+ünlü+ünsüz ile oluşan kökler

ėşit - (100b/08)

ayır - (115b/02)

ınan - (102b/08)

unut - (032b/05)

h. Ünsüz+ünlü+ünsüz+ünlü+ünsüz ile oluşan kökler

buyur - (039b/02)

ı. Ünsüz+ünlü+ünsüz+ünsüz+ünlü ile oluşan kökler

buyru - (106a/07)

3.6.1.3. Yabancı Kökler

Eserde Arapça, Farsça ve Moğolca kökenli isimlerin sonuna Türkçe ekler getirilerek yabancı kökenli kelimelerin eylem bildirmeleri sağlanır:

arzūla - (038a/09) ~ ārżūla - (160b/01), cilavla - (036a/11), çerigle - (143a/10)

3.6.2. Fiillerin Oluşumu

Eserde yer alan fiiller isimden fiil ve fiilden fiil yapım ekleriyle oluşur:

3.6.2.1. İsimden Fiil Yapan Ekler

a. */+A-/*

Geçişli ve geçişsiz fiiller türeten yapım ekidir:

meŋzer [meŋiz+e-] (081a/07), örtegey (006a/11), sanap (006a/11), tofraḳ (120a/04) ~ topraḳ [< topur+a-ḳ] (098a/01), uçradı (145a/06) [< uçur+a-], ögretti (060b/05) [< ögür "hayvan sürüsü" +e-] (Tekin, 2004:372-373).

b. */+Ar-/*

İsimlerden geçişszi fiiller türeten ektir:

aḳarur (118a/08), ḳararıp (118b/01)

c. */+At-/*

sarġatmay [sarıġ+at-may] (029b/11)

ç. */+dA-/*

indedi (058b/10) ~ ündedi (102b/04), izdese (016b/09) ~ ister (163b/09), yastanursam (167a/11)

d. */+KAr-/*

ḳutḳardı (101a/07), suġara turur (142a/04) [< suw+ġar]

e. */+I-/*

berkiti (051b/02)

f. /*+IK-*/

birikmedi (087b/05)

g. /*+lA-*/

Yaygın kullanılan isimden fiil yapım ekidir:

aŋlamay (040b/08), avlamaġa (023a/09), bağladı (049b/02), başlap (084b/10), eyleliŋ (040a/11), közlegenniŋ (021b/01), sözlep (057a/07), tıŋlayu bilmesler (085a/06), yığladı (125a/09)

h. /*+lAn-*/ [< +lA-n-]

Dönüşlü fiiller türeten ektir:

açığlanıp (095a/08), atlandı (145a/05), bağlanġan (101a/06)

ı. /*+lAş-*/ [< +lA-ş-]

Çoğunlukla dönüşlü fiiller türeten ektir:

sözleşip (126a/02), ėtleşgen (132a/11)

i. /*+r-*/

ķayġurmağıl (109a/06)

j. /*+sA-*/

İstek veya ihtiyaç bildiren yapım ekidir:

susamağay (118b/11)

3.6.2.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler

a. /*-Ar-*/

Geçişli fiiller türeten yapım ekidir:

çıḳarıp [< taş+ıḳ-ar-] (106a/05), ḳaytarsa (162a/08), kėtermek (116b/01)

b. /*-DUr-*/

Ek hem ettirgenlik hem de geçişlilik göreviyle kullanılmaktadır:

aḳturur (017b/05), aldurup (138a/01), bildürgey (146a/05), ėndürdük (049a/03), kėltürdi (005a/10), köndürür (090a/09), olturdılar (081a/10), öltürdi (094a/06), sındurup (143a/06), toldurdı (088a/06)

c. /*-GUr-*/, /*-KUr-*/

yatḳurup (106a/03), bitkürüp (106b/06), yetkürdi (012b/01)

ç. /*-GUz-*/, /*-KUz-*/

Geçişli fiiller türeten yapım ekidir:

körgüzse (077b/08), olturġuzup (106b/06), tirgüzgey (067a/08), turġuzdı (072b/06)

d. /*-G-*/

yaraġ (033b/04)

e. /*-(I/U)l-*/

Edilgen fiiller türeten yapım ekidir:

açıldı (082b/02), ayrılıp (097a/03), berilipdür (130a/08), bitilgen (150a/02), evirülüp (080a/07), ėşitilür (080a/11), ḳatılmaḳıŋ (030a/02), tayılıp (119a/11), yaḳılıp (027a/10), yıḳılıp (079a/09)

Eserde düzensiz olarak yazılan birkaç örnek vardır:

yetelmes (046a/09), yazalmas (076b/05)

f. /*-(I/U)n-*/

Dönüşlülük ve edilgenlik yapan ektir:

atlandı (145a/05), ınanmaġanlardın (102b/08), körünmedi (069a/06), oyan (047b/08), saġınıp (018b/04), sınmaḳ (150b/06), sıġındı (007a/10)

g. /*-(I/U)r-*/

Ettirgenlik eki olmasının yanında geçişli fiiller türeten yapım ekidir:

aşurdı (125a/04), ayırġıl (017a/10), ėgirip (045b/06), kėçürüp (047b/03), keyürdi (109b/04), köçürüp (050a/04), tapşurup (139a/07), yaşurġıl (080b/08)

h. /*-(I/U)ş-*/

İşteşlik ve dönüşlülük bildiren yapım ekidir:

tileşür (128b/07), sözleşip (126a/02), ėtleşgen (132a/11), uruşḳay (138a/04), yetişdi (130b/05)

ı. /*-(I/U)t-*/

Ettirgenlik yapım ekidir:

aytġıl (056b/09), ḳaytsa (026a/11), oḫşatıp (104a/06), yaruttı (068a/02), yürütgey (050a/04)

i. /*-mA-*/

Fiillerin olumsuzluk biçimini yapan ektir:

aytmadı (076b/04), ḳaytmadılar (152a/01), bolmaġay (026a/03), ḳılmadım (047b/02)

j. /*-y-*/ [< -ḍ-]

Pekiştirme ekidir:

ḳoymadılar (048b/06), toymas (036a/03)

3.6.3. Fiil Çekimi

Fiil çekiminin meydana gelmesi için fiillerin kök veya gövdelerine şekli, zamanı ve şahsı belirten çekim unsurlarının belli kurallar çerçevesinde eklenmesi şarttır. Çekimli bir fiilin kök veya gövdesi, o kök veya gövdenin aldığı zaman ve şekil eki ile şahıs ekinin birlikte kullanılması gerekir. Türkçede fiil çekimi iki ana başlıkta incelenir:

3.6.3.1. Basit Çekim

Basit çekim; eylemi, şekli, zamanı ve şahsı tek bir fiil tabanına bağlı olup herhangi bir yardımcı fiil almayan fiil çekimidir. Türkçede bu çekim bildirme (haber) kipleri ve tasarlama (dilek) kipleri olmak üzere iki ana başlıkta incelenir:

3.6.3.1. Bildirme (Haber) Kipleri

Fillerin bildirdiği hareketin zamanını belirten kiplerdir. Bildirme kiplerini zaman ekleri meydana getirir. Eserde yer alan bildirme kipleri şunlardır:

3.6.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Eserde görülen geçmiş zaman eki /*-DI*/, /*-DU*/'dur:

Teklik 1. kişi	ay-dım (005b/04) ay-tım (017b/03) artur-dum (007b/03) kör-düm (060a/11) tüş-tüm (079b/09)
Teklik 2. kişi	bil-diŋ (143a/03) ḳıl-dıŋ (076b/03) bol-duŋ (129b/03) yürü-düŋ (123b/10) tap-tıŋ (126b/08)
Teklik 3. kişi	al-dı (095b/07) dė-di (047a/01) ayt-tı (057a/10) ėşit-ti (141a/10)
Çokluk 1. kişi	azma-duḳ (067b/02) kör-dük (105b/04) yet-tük (105b/04)
Çokluk 2. kişi	ayt-tıŋız (046b/04) bolduŋuz (014a/09) bol-duŋuzlar (079b/03)
Çokluk 3. kişi	öltür-diler yetiş-diler (143b/04)

3.6.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Duyulan veya rivayet edilen geçmiş zaman olarak da bilinen öğrenilen geçmiş zaman ekleri şunlardır:

a. /*-mIş*/

Eserde kullanılan öğrenilen geçmiş zaman eki /*-mIş*/'tır. Ekin yazımı her zaman düz ünlüyledir:

Teklik 1. kişi	kör-miş men (046b/01)
Teklik 2. kişi	dė-miş sėn (138b/08)
Teklik 3. kişi	öltür-miş (094a/11)
Çokluk 1. kişi	-
Çokluk 2. kişi	-
Çokluk 3. kişi	-

b. /*-p*/ + [şahıs eki], /*-(I/U)p(t/d)ur*/+ [şahıs eki], /*-p*/ + turur/durur

Eserde Harezm Türkçesinde kullanılan /*-p*/ + turur yapısının hem korunduğu hem de Klasik Çağataycada yer alan /*-(I/U)p(t/d)ur*/+ [şahıs eki] şekline dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır. Ayrıca /*-p*/ zarf-fiil ekine doğrudan şahıs eki getirilerek oluşturulan geçmiş zaman ifadeleri de mevcuttur:

Teklik 1. kişi	tap-updur men (163a/01) ayt-ıp turur mėn (010b/07)
Teklik 2. kişi	unut-up sėn (032b/05) tap-ıpdur sėn (048a/03) ḳıl-ıp turur sėn (010b/04)
Teklik 3. kişi	ḳıl-ıpdur (131a/05) bol-up durur (040a/04) ayt-ıp turur (046b/08) kėltür-üptür (137a/10)
Çokluk 1. kişi	baġla-p turur biz (144a/11) ḳıl-ıp turur miz (087b/07)
Çokluk 2. kişi	Ø
Çokluk 3. kişi	açıḳ-ıp tururlar 134a/04 tile-pdürler (106b/08)

Eserde az sayıda olmak üzere *tur-* yardımcı fiili yerine *ėr-/er-* fiilinin de kullanıldığı örnekler mevcuttur:

kėltürüp ėrdiler (005a/06), yād ḳılınıp ėrdi (101b/06)

Ayrıca *tur-* yardımcı fiili ile *ėr-/er-* fiilinin birlikte kullanıldığı farklı bir örnekte tespit edilmiştir:

susap (7) turup erdim

c. /*-GAn*/ + turur

Eserde sıfat-fiil eki olan /*-GAn*/ bir örnekte öğrenilen geçmiş zaman eki olarak kullanılmıştır:

bolġan turur (074a/10)

3.6.3.1.3. Geniş Zaman

Eserde geniş zaman eki olarak /*-r*/, /*-Ar*/, /*-Ur*/ ~ /*-yUr*/ ekleri kullanılmıştır. Bu ek geniş zamanın yanında şimdiki zaman ifadesi de taşır:

Teklik 1. kişi	yıġla-r men (125b/01) ḳorḳ-ar mėn (027a/03) ayt-ur men (064b/07)
Teklik 2. kişi	yıġla-r sėn (125a/10) ḳaç-ar sėn (146a/09) körme-yür sėn (157a/10) yıġla-yur sen (019a/03)
Teklik 3. kişi	oḫşa-r (038a/05) oḳı-r (020b/01) sat-ar (021b/08) al-ur (056a/04) dė-yür (050b/06)
Çokluk 1. kişi	kir-er biz (144a/04)

	sev-er biz (144b/05) bar-ur biz (144a/03)
Çokluk 2. kişi	tile-r siz (010b/05) ḳıl-ur siz (153a/07)
Çokluk 3. kişi	oḫşa-rlar (136a/02) yetkür-ürler (075a/01) ḳov-arlar (090b/02) ayt-urlar (089b/10)

Eserde geniş zaman eki /*-Ar*/ eklendiği bir fiilde şahıs zamiri yerine /*-(ı)m*/ şahıs ekinin eklendiği tespit edilmiştir. Kelime, zamirin ekleşmesiyle "*ḳorḳ-ar-ım*" (062b/08) şeklinde yazılmıştır. Eserin 1758/1759 tarihinde istinsah edildiği göz önünde bulundurulduğunda bunun bir müstensih hatası olduğu düşünülmektedir.

Geniş zamanın olumsuzluk eki /*-mAs*/'tır.

Teklik 1. kişi	aç-mas men (025a/08) bil-mes men (120b/07) kör-mes mėn (026b/03)
Teklik 2. kişi	ayt-mas sėn (032b/10) kör-mes sėn (146a/11)
Teklik 3. kişi	ėşit-mes (029b/01) ḳutul-mas (023a/02)
Çokluk 1. kişi	bol-mas biz (139b/10)
Çokluk 2. kişi	yetel-mes siz (046a/09)
Çokluk 3. kişi	bil-mesler (071a/07) ḳıl-maslar (085a/07) ḳoy-maslar (036b/01)

Eserde geniş zamanın olumsuzu bazı çekimlerde Oğuzcanın etkisiyle /*-mAn*/ biçiminde kullanılmıştır:

bil-men (012a/04), tap-man (009a/10)

Ayrıca bir sözcüğün çokluk 1. kişi geniş zamanın olumsuzluk şekli şöyle çekimlenmiştir:

bilmes-imiz (084a/11)

3.6.3.1.4. Şimdiki Zaman

Eserde yer alan şimdiki zaman şekli, /*-A*/ zarf-fiil ekinin *tur* - yardımcı fiilinin geniş zamanı olan *turur* ile birlikte oluşturdukları şekildir(Gökçe, 2013:200-220). Ayrıca /*-A*/ zarf-fiil ekinin Eski Türkçede de kullanılan *yürü* - [< *yorı* - ~ *yoru* -] fiiliyle birlikte *ėr* - yardımcı fiilini alarak kullanılmasıyla da oluşan örnekler mevcuttur. Eserde tespit edilen şimdiki zaman örnekleri şu şekildedir:

a. *-AdUr* + [şahıs zamiri], *-A* + *turur* + [şahıs zamiri]

ėn-edür (146a/04), kėt-edür (152b/06), kėl-e turur (146b/03), suġar-a turur (142a/04), sür-e tururlar (089b/11)

b. *-A* + *yürü* - [< *yorı* - ~ *yoru* -] + [şahıs zamiri]

öre yürürler ėrdiler (102a/06)

Eserde şimdiki zamanın olumsuzu *-mAy* + *turur* + [şahıs zamiri] ile yapılır:

ḳal-may turur (138a/03), ḳıl-may turur (075a/06)

3.6.3.1.5. Gelecek Zaman

Eserde asıl gelecek zaman eki /*-GAy*/, /*-KAy*/'dır:

Teklik 1. kişi	yan-ġay mėn (125b/07) kör-gey men (027a/02)
Teklik 2. kişi	bol-ġay sėn (152a/10)

	kör-gey sėn (028b/05) yür-gey sėn (052b/10)
Teklik 3. kişi	aḳ-ġay (118b/09) uç-ḳay (108a/05) yetiş-gey (061a/10)
Çokluk 1. kişi	ḳal-ġay biz (153a/04) tüşür-gey biz (150b/11)
Çokluk 2. kişi	ḳıl-ġay mu siz (120b/07)
Çokluk 3. kişi	turġuz-ġaylar (119b/09)

Eserde gelecek zaman olumsuzluğu /*-mA*/ ile yapılır:

bol-ma-ġay men (044b/05), aŋla-ma-ġay (018a/07), tap-ma-ġaylar (064b/01)

Eserde Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan gelecek zaman /*-ısar*/ ekinin geçtiği iki örnek mevcuttur. Bu kullanım dikkat çekici bir özelliktir. Bunun nedeni olarak da eserin istinsah edildiği dönem ve müstensih tasarrufları gibi çeşitli sebepler gösterilebilir:

İremge kirip andaġı emvāldın al-ısar (114a/10), medāyinni Sāsāndın soŋ melik bolġan sekizinçi Kisrādın al-ısarlar (085b/01)

3.6.3.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Tasarlama (dilek) kiplerinde zaman ifadesi yerine geleceğe ait emir, şart, istek ve gereklilik vardır. Eserde kullanılan tasarlama (dilek) kipleri şunlardır:

3.6.3.2.1. Emir Kipi

Eserde kullanılan emir kipi ekleri şu şekilde kullanılmaktadır:

Teklik 1. kişi	ayt-ayın (066b/11) ḳėltür-eyin (104b/05) bol-ayım (135b/03)

Teklik 2. kişi	oyan (047b/08) asra (126b/05) saḳla-ġıl (096b/02) al-ġıl (086a/07) körgüz-gil (102a/11)
Teklik 3. kişi	saḳla-sun (007b/06) kėl-sün (012b/08) ḳalma-sın (022a/05)
Çokluk 1. kişi	ber-eliŋ (095b/05)
Çokluk 2. kişi	kėl-iŋ 154a/03 al-ıŋ (081b/01) kėl-iŋiz (105a/10) çıḳ-ıŋlar (142b/02)
Çokluk 3. kişi	kėltür-sünler (054a/06) ḳıl-sunlar (054a/06)

Eserde bir örnekte gelecek zaman eki teklik 2. kişi emir kipinde kullanılmıştır:

Teŋriniŋ raḥmetindin yıraḳ bol-ġay sėn (152a/11)

Eserde emir kipinin olumsuzluk şekli /*-mA*/ ile yapılır:

saġın-ma (066b/03), tile-me (034a/02),tın-ma-yın (017b/05), ḳal-ma-sın (022a/05), ayır-ma-sun (015a/09), öksül-me-sün (035a/01), bol-ma-ŋ (045b/05)

3.6.3.2.2. Şart Kipi

Eserde kullanılan genel şart kipi eki /*-sA*/'dır.

Teklik 1. kişi	yan-sam (125b/09) dė-sem (164b/05)
Teklik 2. kişi	sür-seŋ (008b/06) al-saŋ (033b/02)
Teklik 3. kişi	sür-se (022a/10) ḳayt-sa (026a/11)

Çokluk 1. kişi	ḳıl-saḳ (148b/03) al-saḳ (152b/08)
Çokluk 2. kişi	tile-seŋler (106b/10) kör-siŋiz (152b/05-07) bol-sıŋız (056b/10-11)
Çokluk 3. kişi	tile-seler (063b/10) ṭokuş-salar (134b/05)

Eserde çokluk 2. şahıs şart çekimi /*-sIŋIz*/ ekiyle yapılmıştır. Eseri incelerken bunun bir istinsah hatası veya başka bir nedene bağlı yanlış yazım olduğunu düşünmüştük. Fakat eserin bütününde yer alan çokluk 2. şahıs şart çekimi bu ekle yapılmıştır. Bu da bunun bir yazım hatası olmadığını göstermektedir. Metinde böyle bir kullanımın bulunması ilgi çekicidir:

körsiŋiz (152b/05-07), bolsıŋız (056b/10-11)

Ayrıca eserde bir kelimede çokluk 2. şahıs şart eki olarak /*-seŋler*/ şekli kullanılmıştır:

tileseŋler (106b/10)

Eserde şart kipinin olumsuzluk şekli /*-mA*/ ile yapılır:

bol-masam (159b/07), ḳayġur-masaŋ (048a/02), bil-meseŋ (033b/07), tüzül-mese (111a/08)

3.6.3.2.3. İstek Kipi

Eserde gelecek zaman ekinin bir varyantı olan /*-GA*/ eki istek kipi olarak kullanılmıştır:

Teklik 1. kişi	al-ġa mėn (009b/05)
Teklik 2. kişi	ḳıl-ġa sėn (066b/04)
Teklik 3. kişi	ḳılma-ġa (171a/02)
Çokluk 1. kişi	-
Çokluk 2. kişi	-
Çokluk 3. kişi	-

Eserde istek kipinin olumsuzluk şekli /*-mA*/ ile yapılır:

ḳılma-ġa (171a/02)

3.6.3.2.4. Gereklilik

Eserde umumi gereklilik kipi *kerek* sözcüğüyle yapılır. *kerek* sözcüğüyle yapılan gereklilik kipi şekilleri şunlardır:

a. *kerek*

ʿışḳ közlegenniŋ közi bī-ḫᵛāb kerek (021b/01), dost sırrın kizlegenniŋ cigeri ġayret otında kebāb kerek (021b/02)

b. *-mAK kerek*

bu ayetdin istiʿāde ḳılmaḳ kerek (056b/07)

c. *-sA kerek*

Belī aṣār-ı heybetdin tecellī ḳılmışında ḥaḳḳ

ġarīb ėrmes teẕākir bolsa kerek Ṭūr-i Sīnāġa (132b/04-05)

d. *kerek* + *sA*

Bu çekim *kerek* sözcüğünden sonra +*sA* eki alan bir fiille birlikte kullanılır. Genellikle bu fiil *bol* - asli fiilidir. Bazen de *kerek* sözcüğüyle fiil arasına başka sözcüklerde girebilmektedir:

ol kişi bu ėr kerek bolsa (114b/01), kerek bolsa saŋa Ḥaḳḳnıŋ beḳāsı (166a/08), kerek kim ḥālā bu vādī̄ kenāresinde bolsalar (145a/09)

3.6.3.2. Birleşik Çekim

Fiillerin birleşik çekimi üç şekilde incelenir:

3.6.3.2.1. Hikaye Birleşik Çekimi

Hikaye birleşik çekimi *e-, er- ~ ėr-* ek fiillerinin görülen geçmiş zamanda çekimlenmesiyle oluşur:

3.6.3.2.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

-p e/ė(r)di + [şahıs eki], *-p turur e/ėrdi* + [şahıs eki]

susap turup ėrdim (081a/07), ḳılınıp ėrdi (101b/06), ḳılıp ėdim (012a/04), ḳılıp turur ėrdi (010a/11), bolup turur ėrdiler (079a/03), yep turur ėrdi (098b/01), baḳıp turur ėrdim (106a/04)

3.6.3.2.1.2. Görülen geçmiş zamanın hikayesi

/*-D(I/U)*/ + [şahıs eki] + *ėrdi*

ḳıldım ėrdi (145b/09), çıḳtı ėrdi (093b/04)

3.6.3.2.1.3. Geniş Zamanın Hikayesi

/*-r*/, /*-Ar*/, /*-Ur*/ + *ėrd(i/ü)* + [şahıs eki]

ķorķar ėrdim (120a/03), tiler ėrdiŋ (011a/07), çıķar ėrdi (097a/01), ķaçar ėrdiler (093a/07), saķlar ėrdi (103a/08), olturur ėrdiler (107a/11), tıŋlar ėrdük (090a/10)

Eserde çokluk 3. şahsın geniş zaman hikayesinde şahıs eki bazen zaman ekinden hemen sonra gelebilmektedir:

yürürler ėrdiler (102a/06), ėndiler ėrdi (092b/05)

Eserde geniş zaman hikayesi olumsuzluk şekli /*-mAs*/ ile yapılır:

ķılmas ėrdim (094b/05), aķturmas ėrdiŋ (018b/03), ķaçmas ėrdiŋ (023b/05), ėrmes ėrdi (087a/01)

3.6.3.2.1.4. Şimdiki Zamanın Hikayesi

/*-A*/ + *yürür* + *ėrdi* + [şahıs eki]

öre yürürler ėrdiler (102a/06)

3.6.3.2.1.5. Gelecek Zamanın Zikayesi

/*-GAy*/ ~ /*-KAy*/ + *ė(r)di* + [şahıs eki]

ķılġay ėrdim (120a/04), buzulġay ėrdi (108a/06), uçķay ėrdi (108a/05), örtegey ėrdi (006a/11), tirilgey ėrdi (067b/01), ķılġay ėdiler (092a/07)

Eserde gelecek zaman hikayesi olumsuzluk şekli /*-mA*/ ile yapılır:

uçramaġay ėrdim (120a/05), yaratmaġay ėrdim (054a/08), kėlmegey ėrdi (053b/06)

3.6.3.2.1.6. Şartın Hikayesi

/*-sA*/ + *ė(r)di* + [şahıs eki]

bolmasa ėrdi (054a/07), bolsa ėrdi (061a/06)

Eserde şartın hikayesi olumsuzluk şekli /*-mA*/ ile yapılır:

bolmasa ėrdi (020b/02), bolmasa ėdi (092a/04)

3.6.3.2.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Eserde bu çekim şekli geniş zamanın rivayetinde tespit edilmiştir:

3.6.3.2.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

/*-Ar*/ + *ėrmiş* + [şahıs eki]

öler ėrmiş (097a/07)

3.6.3.2.3. Şart Birleşik Çekimi

Eserde bu çekim görülen geçmiş zamanın şart çekiminde tespit edilmiştir:

3.6.3.2.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

/*-D(I/U)*/ + [şahıs eki] + *ėrse*

ḳıldım ėrse (005b/09), taptıŋ ėrse (126b/08), taptı ėrse (046a/03), kördi ėrse (070a/03), boldı ėrse (080b/10), boldılar ėrse (086b/020), körüştiler ėrse (146a/01)

Eserde görülen geçmiş zaman şartı olumsuzluk şekli /*-mA*/ ile yapılır:

bermediŋ ėrse (044a/02), ḳalmadı ėrse (020b/07)

3.6.3.3. Fiillerde Soru

Eserde kullanılan fiillerde soru *-mU* ekiyle yapılır. Çekimlenen fiilden hem önce hem de sonra gelerek soru ifadesi sağlar:

tafġay mu siz (105a/11), saġınmadıŋ mu (137a/11), bolġay mu (170b/05), rāżī bolur mu (014a/06), bolmadı mu nāzil (034b/10), muʿteber bolġay mu (042b/08), nesīmī kėldi mü (016b/04), körgey mü men (025a/01), kördüŋ mü (039a/11), ḫaber bilür mü sėn (015a/10)

3.6.3.4. Ek-Fiiller

Eserde tespit edilen ek-fiiller Türkçenin asıl yardımcı fiilleri olan *ėr-* ~ *ė-* ve *tur-* ʾdur.

3.6.3.4.1. *ėr-* ~ *ė-*

a. *ėr-* ~ *ė-* + zarf-fiil

yoḳ ėr-ken (163a/06), bar ėr-ken (017b/11)

a. *ėr-* ~ *ė-* + sıfat-fiil

nişānesi ėr-dükin (103b/01)

c. Geniş Zamanın Olumsuzu

Eserde "değil" anlamında kullanılan geniş zaman olumsuzu *ė-mes* ~ *ėr-mes* ek-fiilidir:

ġarīb ė-mes (099b/07), müttehim ėr-mes (100a/09), revā ėr-mes (100b/03), maṣlaḥat ėr-mes (108b/10), ḥācet ėr-mes (111a/10)

d. Ek-fiil+şart

bar ėrse (071b/02)

3.6.3.4.2. turur ~ durur, -dUr

çerāġı durur (080a/05), telmīḥ durur (054a/01), mevṣūfdur (054b/10), tevdīʿ dür (056a/09), Muḥammed turur (056b/10), meẕkūr turur (058b/01), yoḳ turur (066b/10)

3.6.3.5. Birleşik Fiiller

Eserdeki mevcut birleşik fiiller iki biçimde incelenir:

3.6.3.5.1. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Eserde asıl fiil ve yardımcı fiilin birbirine bağlanmasıyla oluşan birleşik fiil türüdür. Metinde iki fiilden oluşan birleşik fiillerin kılınışsal tasnifi şöyledir:

3.6.3.5.1.1. Yeterlik Kılınışı

Eserde asli yeterlik fiili Oğuz Türkçesinde de kullanılan *bil-* yardımcı fiili ile oluşur. Asıl fiile *-a* veya *-u* zarf-fiil eki getirilerek yapılır:

muḳāvemet ḳıla bilsün (027b/09), iḥtirām ḳıla bilmen (035b/08), idrāk ḳıla bilmediler (151a/07), köz köre bilgey (070a/05), aŋlayu bilmes (069a/11), söz tıŋlayu bilmesler (085a/06), saḳlayu bilmen (025a/10)

Ayrıca Klasik Çağataycada kullanılan *al-* fiiliyle oluşturulan bir örnek tespit edilmiştir:

bir köre alman (025a/05)

3.6.3.5.1.2. Süreklilik Kılınışı

Eserde süreklilik fiili hem *başla-* yardımcı fili hem de Klasik Çağatay Türkçesinde de kullanılan *tur-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır. Eserde asıl fiile *-A* zarf-fiil eki getirilerek yapılır:

taġḳa mine başladılar (153a/01), süre tururlar (089b/11), faḫr ḳıla turġan (130a/04), suġara turur (142a/04)

3.6.3.5.1.3. Yarar/Fayda Kılınışı

Eserde ana fiilde ifade edilen eylemin öznenin yararına atıfta bulunan yarar kılınışı anlamı *ber-* yardımcı fiiliyle yapılır. Bu kılınış türü asıl fiile *-a* veya *-u* zarf-fiil eki getirilerek yapılır (Gökçe, 2013:87-102):

ıḍa berdi (026b/05), ḳoya berkil (110a/03), aytu bergen (049b/07)

Ayrıca bu fiil, metinde yer alan bir mısrada karmaşık bir şekilde kullanılmıştır. Metinde alışılmış kullanımın dışında *asıl fiil* + *-sA* +*ber* - şeklindeki art arda, sıralı (parataktik) bir dizim oluşturmuştur (Gökçe, 2013:59-64):

sunı taşursa berse ėdi otdın necāt (088a/10)

3.6.3.5.1.4. Tecrübe/Deneme Kılınışı

Metinde *kör-* fiili ana fiildeki eylemin tecrübe edilmesi denenmesi anlamında yarar kılınışı şeklinde adlandırılan bir kullanım da sergilemektedir (Gökçe, 2015:59-76):

toya körseŋ (037b/08)

3.6.3.5.2. Bir İsim ve Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Birbirinden bağımsız bir isim ve bir fiilin kendi anlamlarından sıyrılıp bir araya gelerek yeni anlamlar oluşturmasıdır. Deyimsel anlamlar oluşturan birleşmede yardımcı fiil olan unsur esas anlamını kaybeder. Bu birleşik fiiller iki başlık altında incelenecektir:

3.6.3.5.2.1. Birleşik Fiil Oluşturan Başlıca Yardımcı Fiiller

Eserde birleşik fiil oluşturan başlıca yardımcı fiiller şunlardır:

a. *bas-*

ayaḳ bas- (124b/10), ḳadem bas- (059b/08)

b. *ber-*

meded ber- (148b/02), murād ber- (167a/07), mühlet ber- (038a/05), necāt ber- (098b/09), nuṣret ber- (132a/07)

c. *bol-*

pāre bol- (067a/09), perīşān bol- (156b/10), peydā bol- (082a/04), pīr bol- (047a/01), pişmān bol- (151b/01)

ç. *çek-*

meşaḳḳāt çek- (049a/02), ʿaẕāb çek- (118a/10), leşker çek- (134b/09)

d. *et- ~ėt-*

şerrh et- (062b/08) ~ şerh ėt- (005b/08), şükr et- (032b/10), beyān et- (006a/02), cemʿ ėt (060b/11), daʿvā ėt (017a/08)

e. *eyle-*

menʿ eyle- (040a/11), naṣīḥat eyle- (029b/01)

f. *keltür- ~ kėltür-*

penāh keltür- (162a/07), yüz keltür- (033a/09), īmān kėltür- (141a/01), İslām kėltür- (158a/02), söz kėltür- (115b/10)

g. *kör-*

tüş kör- (084a/08), vācib kör- (006a/04), ḫālī kör- (018b/08), maṣlaḥat kör- (026b/03), revā kör- (027a/02)

h. *ḳıl-*

ʿarż ḳıl- (052a/05), ʿazīmet ḳıl- (141b/05), azmāyiş ḳıl- (068a/06), ḥarām ḳıl- (022a/04), ḫarc ḳıl- (031a/01)

ı. *ḳoy-*

ḳadem ḳoy- (026a/09), ḳafāda ḳoy- (145a/02), vedīʿat ḳoy- (073b/11), bāḳī ḳoy- (115a/06)

i. *sal-*

ḳorḳu sal- (132a/08), ḳulaġ sal- (034a/03), yıraḳ sal- (162b/01), ḫāṭırġa sal- (016a/10), kölege sal- (078a/10)

j. *tap- ~ taf-*

murād tap- (110b/08), mühlet tap- (038b/07), nuṣret tap- (157a/11), orun tap- (046a/03) ~ orun taf- (005a/04), revāc tap- (111b/03), ẓafer taf- (147a/04), fenā taf- (126a/05)

k. *tart-*

ʿinān tart- (128b/09), yamanlıḳa tart- (037b/11)

l. *tut-*

yol tut- (036a/03), bāk tut- (102b/08), beyān tut- (090a/06), buyruġ tut- (048b/05), cihān tut- (111b/01), dost tut- (056a/10)

m. *ur-*

şuʿle ur- (090a/02), zaḫm ur- (094a/06)

n. *ye-*

ḥasret ye- (133a/02)

3.6.3.5.2.2. Birleşik Fiil Oluşturan Kelimelerin Köken Yönünden İncelenmesi

İncelediğimiz eser birleşik fiil yönünden son derece zengin bir içeriğe sahiptir. Hem Türkçe kelimelerle hem de Arapça ve Farsça alıntı kelimelerle oluşturulmuş birleşik fiiller yönünden geniş bir envantere sahiptir. Eserde bir araya gelip birleşik fiil oluşturan sözcüklerin köken bakımından tasnifi şöyledir:

a. T.+T. Yapılı birleşik fiiller

yıraḳ ket- (106a/07), yıraḳ sal- (162b/01), satıġ alıġ ḳıl- (088b/08), ıḍa ber- (026b/05), söz kėltür- (115b/10)

b. Far.+T. Yapılı birleşik fiiller

sürūd ayt- (148b/11), āgah bol- (033b/05), amāde bol- (026b/07), fāş bol- (149b/03), namāz oḳı- (127a/08)

c. Ar.+T. Yapılı birleşik fiiller

naẓar sal- (051b/07), vedī‘at ḳoy- (073b/11), vüżū ḳıl- (010a/06), fenā taf- (126a/05), ḳadem bas- (059b/08)

ç. T.+Ar.+T. Yapılı birleşik fiiller

bir nefs kör- (059b/05), köŋülde rāḥat ḳal- (022a/08), öz ḥelālıdın ayrı- (043b/07)

d. T.+Far.+T. Yapılı birleşik fiiller

özdin bī-nişān bol- (126b/08), bir pulġa al- (021b/01), köŋülge cān kėl- (077b/09), baġlanġan murādın yış- (111a/05)

e. Ar.+Far.+T. Yapılı birleşik fiiller

enīs ü hem-dem bol- (031b/03), ġam-gīn ḳıl- (088b/03), ḫaber-dār bol- (026a/04), muṣībetzede bol- (148a/02), ‘ahd şikeste bol- (161a/10)

f. Far.+Ar.+T. Yapılı birleşik fiiller

baġrı kebāb bol- (021b/11), bedraḳa-i ṭarīḳ bol- (128a/11), cān-ı fānīdin kėç- (059b/06)

3.7. İsim-Fiiller

Eserde isim-fiil eki olarak tespit edilen bir ek mevcuttur. İsim-fiil olarak kullanılan ekler kendilerinden sonra çekim eki alabilirler:

a. /*-mAK*/

almaḳ (161a/02), aymaḳ (021b/03) ~ aytmaḳ (159a/07), tayılmaḳ (162a/05), ḳazġurmaḳ (088a/01), ḳorḳutmaḳ (091a/06), körmek (026b/03), bermek (116b/09), ketmek (071a/07), bilmek (103b/08), ölmeki (159b/04), kėltürmekdin (115b/10), yetkürmekde (163a/05), almaḳġa (153b/01), ḳılmaḳdın (039a/03), bolmaḳnı (133b/03)

Eserde kullanılan /*-mAK*/ eki kendisinden sonra isim yapan /*-lIK*/ ekini alarak genişler:

bilmeklik (082b/08)

3.8. Sıfat-Fiiller

Fiil kök ve gövdelerine gelerek sıfatlaştıran eklerdir. Bu ekler kendilerinden sonra çekim eklerini alabilirler:

a. /*-Ar*/, /*-(I/U)r*/

Geniş zamanı ifade eden sıfat-fiil ekidir. Bu ek, iyelik eklerinin yanında bazı hal eklerini de alabilmektedir:

kėlürin (121a/04), çıḳarında (093b/02), berürin (029b/08), toġarıdın (088a/09), ḳılurġa (051a/07)

b. /-esü/

Oğuz ve Kıpçak sahasında /-ası/-esi/ şeklinde kullanılan bu ekin eserde geçmesi dikkat çekici önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır:

ötesü ḳollarnıŋ (110b/03), minesü derece-i bāḳī (128a/08)

c. /*-(G)An*/, /*-(K)An*/

Umumî geniş zaman sıfat-fiil ekidir. Zaman zaman geçmiş zaman ifadesi olarak da kullanılır. Hem sıfat yapma hem de isim yapma işleviyle kullanılabilir. Kendisinden sonra durum eklerini alarak zarf-fiiller oluşturabilir:

uyuḳlaġan (070a/11), yaratġan (070b/04) ~ yaratḳan (072a/01), ayıtḳan (074a/06), körüngen (077a/10), ölgen (077b/09), bolmaġanlarġa (069b/07), kėltürmegenler (158a/02), aḳırġan (018a/02)

Eserde bu ekin Oğuz Türkçesinin etkisiyle bazı örneklerde /*-An*/ biçimiyle kullanıldığı tespit edilmiştir:

tėgen (020a/03), çeken (033a/04), ėnenin (092b/04)

ç. /*-GUçI*/, /*-KUçI*/

Bu ek, /*-GU*/ sıfat-fiil eki ile /*+çI*/ isimden isim yapma ekinin birleşmesiyle oluşur. Ek hem fiillerden kalıcı isimler (bk. fiilden isim yapan ekler) hem de sıfat-fiiller türetir:

boġuzluġuçı (033b/01), ḳılġuçı (022b/02), bergüçi (095b/10), yaratḳuçı (063a/08)

d. /*-mAs*/

Geniş zaman olumsuzluk ekidir. Eserde bir örnekte tespit edilmiştir:

tutmas ḳolı ayaḳına (010a/02)

/*-mAs*/ sıfat-fiil eki kendisinden sonra /*+lIG*/ ~ /*+lIK*/ yapım ekini alarak da kullanılır:

tutmaslıġ (055b/05)

Eserde bir sözcükte /*-mAs*/ eki Oğuz Türkçesinin etkisiyle /*-mAz*/ şeklinde kullanılmış ve kendisinden sonra /*+lIK*/ ekini alarak sıfat-fiil oluşturmuştur:

aldurmazlıḳ (138a/03)

e. /*-mIş*/

Geçmiş zaman ifadesi içeren sıfat-fiil ekidir:

ḳılmışım (095a/06), çekilmiş (119a/05), yazılmış (161b/09), sançılmı (132a/02), asılmış (132a/03)

3.9. Zarf-Fiiller

Eklendikleri fiil kök veya gövdesine zarf görevi katan eklerdir. Zarf-fiillerin bir bölümü sıfat-fiil eki alarak birleşik zarf-fiil ekleri oluşturur. Eserde Harezm Türkçesinde de görülen /*-DI*/ + *ėrse* yapısının zarf-fiil olarak kullanıldığı örnekler de tespit edilmiştir. Metinde kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır:

a. /*-A*/, /*-yU*/

ḳıla (105a/09), yaza (102b/05), yıġlayu (014b/03), dėyü (034b/09), izdeyü (047b/09), tileyü (004a/09)

b. /*-ArdA*/, /*-UrdA*/

/*-ArdA*/ ve /*-UrdA*/ ekleri /*-Ur*/ sıfat-fiil ekiyle /*-dA*/ bulunma ekinin birleşmesiyle meydana gelen zarf-fiil ekleridir:

körerde (034a/10), keçerde (121a/02), sorarda (033b/11), ḳolarda (164b/05), ayturda (114a/11), oynarda (105b/01)

c. /*-DI*/ + *ėrse*

Eserde, görülen geçmiş zaman eki ile ek-fiilin şart çekiminden oluşmuş yapının bir araya gelip kullanıldıkları fiile *-ınca* anlamı veren zarf-fiil ekidir:

ḳaçurdı ėrse (152b/10), boldı ėrse (004b/03), oḳıdı ėrse (012b/04), ėndürdi ėrse (094a/02), attı ėrse (097b/11), çıḳtı ėrse (151a/11)

ç. /*-GAç*/, /*-KAç*/

Eserde, kullanıldıkları fiile *-ınca*/*-ince* anlamı veren zarf-fiil ekidir:

oyġanġaç (147a/10), ḳılġaç (102b/02), ėşitgeç (026b/07), kėtgeç (143a/02), aytḳaç (052b/02),

Eserde son harfi /*K*/ olan fiil köklerine bu ek eklendiğinde aynı veya benzer sesler yan yana gelir, ortaya çıkan ses tekrarları kakofoniye sebep olarak bu seslerden bir tanesini düşürür:

çıḳaç (084b/09) [< çıḳ-ḳaç]

d. /*-GAlI*/

Eklendiği fiile *-mak için* anlamı katan zarf-fiil ekidir:

ḳılġalı (169b/04), aytġalı (148b/11)

e. /*-GAndA*/, /*-KAndA*/

Sıfat-fiil eki /*-GAn*/ ~ /*-KAn*/ ile bulunma durum eki /*+dA*/'nın birleşmesiyle oluşan zarf-fiil ekidir. Eklendiği fiile *-ınca*/*-ince* anlamı veren ektir. *ėr-* ek fiiliyle kullanıldığında *iken* anlamını verir:

turuşġanda (087a/06), bolġanda (097b/02), uyuḳlaġanda (099a/07), basḳanda (053a/04), uçḳanda (054b/03), toġḳanda (075a/03), kiçik ėrkende (103a/09), kėlgende (118b/02), ölçegende (121a/01), kėlgende (121a/03)

f. /*-GAndIn*/ + (soŋ)

Sıfat-fiil eki /*-GAn*/ ile ayrılma durumu eki /*+dIn*/'nın birleşmesiyle oluşan ektir.

oḳıġandın soŋ (127a/08), bolġandın soŋ (037a/09), ḳılġandın soŋ (064a/06), kėlgendin soŋ (090a/05), bergendin soŋ (091a/07)

Bu ek bazı kullanımlarında araya iyelik eki almıştır:

barġanıda (103a/10), ḳaytġanıda (152a/04), oḳıġanıŋda (11a/09)

g. /*-GUnça*/, /*-KUnça*/

Fiilden isim yapım eki /*-GUn*/ ile eşitlik eki /*+çA*/'nın birleşmesiyle oluşan ektir:

bolġunça (084a/02), bolmaġunça (028b/06), ḳılġunça (030b/09), toyġunça (041b/01), çıḳunça (098a/11), açḳunça (082a/02)

h. /*-(I/U)bAn*/

ḳılıban (061a/11), ḳoyuban (102b/10)

ı. /*-ken*/

Yalnızca *ėr-* yardımcı fiiliyle kullanılan zarf-fiil ekidir:

ėrken (163a/06)

i. /*-mAy*/

/*-mA*/ olumsuzluk eki ile /*-y*/ gerundium ekinden oluşan zarf-fiil ekidir. Olumsuzluk ifadesi taşıyan ektir:

tınmay (024b/03), çekmey (118b/05), ayamay (101b/09)

j. /*-mAyIn*/

Eklendiği fiile *-madan*/*-meden* anlamı katan zarf-fiil ekidir:

tınmayın (017b/05), bilmeyin (121a/04)

k. /*-p*/, /*-(I/U)p*/

oḳıp (148b/11), indep (012b/03), saḳlap (035b/07), bitip (011b/03), ḳatıp (106a/09), yafıp (012b/10), kesip (094b/01), buzup (086a/11), ḳonup (143b/06), köçüp (143b/09), köçürüp (050a/04)

3.10. Zarflar

Fiilleri miktar, yer-yön, durum, zaman ve nitelik-nicelik gibi yönlerden niteleyen isim soylu sözcüklerdir. Zarflar birleşik kelimeler ve yapım eki alan sözcüklerden oluşur. Eserde tespit edilen zarf türleri şunlardır:

3.10.1 Yer-Yön Zarfları

Fiilin yönünü ifade eden ve gösteren sözcüklerdir. Eserde geçen yer-yön zarfları şunlardır:

ilgeri (094a/01), ḳarşu (010b/01), munda (106b/09), öte (097a/01), taşḳarı (026a/09), yıraḳ (106a/07), üze (156a/11), yoḳḳarı (153a/01)

3.10.2. Zaman Zarfları

Fiilin gerçekleştiği zamanla ilgili bilgi veren sözcüklerdir. Eserde hem Türkçe hem de Arapça-Farsça zaman zarfı belirten çok sayıda sözcük mevcuttur:

3.10.2.1. Türkçe Zaman Zarfları

burun (081a/02), burunraḳ (097a/11), ilgeri (031a/06), keç (033a/11), kėçe (083b/09), keyin (151b/04), soŋ (011b/11), soŋra (063b/02), kün (079a/11), tün (022a/07), taŋla (118a/02), taŋlası (150a/07), yene (150b/03), yıl (031a/06)

3.10.2.2. Arapça-Farsça Zaman Zarfları

evvel (072a/01), dāyim (157b/04), bir dem (147a/09), bir laḥẓa (076b/05), dem-be-dem (016a/05), hemīşe (051a/06), henūz (056b/04), ṣabāḥ (010a/07)

3.10.3. Miktar Zarfları

Fiilleri miktar (azlık-çokluk) yönünden bildiren nicelik zarflardır. Fiile sorulan "ne kadar?" sorusuna cevap verirler. Eserde tespit edilen miktar zarfı örnekleri şunlardır:

artuḳ (060a/01), artuḳraḳ (084b/05) ~ artuġraḳ (122b/01), azraḳ (165b/10), barça (097a/02), köp (062a/09), köprek (144b/05), telim (107b/04), üküş (086b/09)

3.10.4. Durum Zarfları

Fiilleri nitelik yönünden belirten hal zarflarıdır. Fiile sorulan "nasıl?" sorusuna cevap verirler. Eserde tespit edilen durum zarfı örnekleri şunlardır:

3.10.4.1. Türkçe Durum Zarfları

andaġ (054a/03), birge (127a/09), bir bir (144a/02), ḳatıġ (132a/01), teŋ (115a/01), yaḫşıraḳ (133b/02)

3.10.4.2. Arapça-Farsça Durum Zarfları

hergiz (118b/11), hiç (059a/01), rāst (145a/08), ḫoş (101b/04)

3.10.5. Soru Zarfları

Fiilleri soru yönünden belirten zarflardır:

ḳaçan (107b/03), ḳayda (052b/09), nèçe kim (026b/10), nèçük (097a/07), nèdin (017b/05), nè üçün (125b/05) ~ ne üçün (076b/03),neteg (096a/06), netip (009b/05)

İKİNCİ BÖLÜM

METİN

BİS'MİLLĀHİ'R-RAḤMĀNİ'R-RAḤĪM

1b

(1) Ḥamdī ġurre-i ṣubḥ-i ezel tėk şevārıḳ-ı Ḥaḳḳ birle (2) muṭarrā, taḳı ṣenāyī şām-ı ebed dėk bevāriḳ-ı aṣār-ı (3) ṭurra-i ġayb birle muṭarrā ḥażret-i ḥayy u ḳadīm (4) ve cenāb-ı ḫālıḳ[1]-ı kerīmge, kim ẕāt-ı aḥadiyyesi ikfāʾ[2] (5) ve emṣāldın muḳaddes ve müberrā turur ve taḳı (6) ṣıfāt-ı ezeliyyesi fenāʾ [u] zevāldın münezzeh (7) ve muʿarrā turur.

Naẓm:

Ẕāt-ı bī-çūnına bidāyet yoḳ

(8) Kibriyāsında ḥadd u ġāyet yoḳ

ʿAḳl ḥayrān anıŋ kemālından

[1] Kelime خلق şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḫālıḳ" şeklinde yazılmalıdır.

[2] Kelime كفا ء şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ikfaʾ" şeklinde yazılmalıdır.

2a

(1) Fikr mebhūt anıŋ celālındın

Vehm yol ėltmedi aŋa hergiz

(2) Boldı idrākidin ḫıred ʿāciz

Ḳādir-dānā ve ḳāhir-(3)-tüvānā, kim ḳudret-i ḳāhire ve ḥikmet-i bāhire birle ibdāʿ-i (4) mükevvenāt ve iḫtirāʿ-ı mevcūdāt ḳılıp, envāʿ-ı[3] (5) ecnās-ı ḫalḳdın kemāl-i maʿrifet üçün iḫtiyār (6) ḳıldı taḳı [4]خَلَقَ الإنسَانَ عَلَّمَهُ البَيَانَ ṭuġrası[5] (7) birle anıŋ menşūr-ı celāletin iẓhār ḳıldı; (8) yene nevʿ-i insāndın baʿżı aṣfiyānı teblīğ-i risālet ve (9) inbāʾ-ı zevāhīr-i inbāʾ üçün kemāl-i iṣṭifā ve cemāl-i (10) aḥibbā birle maḫṣūṣ ḳılıp olarnıŋ esrār-ı (11) ṭāhiresin ednās-ı nufūs-ı nāsdın muṣaffā

2b

(1) ve aḳdās-ı bāhiresin muvāfaḳat-ı rüsūm-ı ḫalāyıḳdın (2) mücellā ėtti; ḳıldı rusulnı ṣāḥib-i iḳbāl u menzilet (3) tā bolsa iḳtidālarıdın ḥāsıl-ı ibtidā. Ve taḳı (4) ṣalavāt-ı miskiyyeti'n-nefaḥāt ve taḥiyyāt-i verdiyyeti'l-(5)-fevaḫāt ḫᵛāce-i kāyināt ve zübde-i mevcūdāt, (6) celālet cihānınıŋ Cemşīdi, risālet āsmānı-(7)-nıŋ ḫūr-şīdi, ḳudret ėlginiŋ şeh-bāzı, (8) nübüvvet hevāsınıŋ cā-yı bülend-pervāzı, ṣafā (9) bustānınıŋ servi, vefā gül-istānınıŋ (10) teẕervi miʿrāc burcınıŋ aḫteri, iḳbāl durcı-(11)-nıŋ gevheri eflāk mesālikiniŋ sıġırı, levlāke

3a

[3]Kelime نو ا عيف şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak " envāʿ" şeklinde yazılmalıdır.

[4] Kurʾan, 55. sure, 3. ve 4. ayetler. "(Allah) İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti."

[5] DeWeese, ṭuġrāsı.

(1) memālikiniŋ emīri;

Naẓm:

Ol ḥalḳa-i enbiyāġa ḫātem

(2) Ẕāt-ı sebeb-i vücūd-ı Adem

Ṣūret bile ʿĪsā'dın muaʾḫḫar

(3) Maʿnā bile Ādem[din] muḳaddem

Cān-ı cihān-ı ṣafā ve cihān-ı cān-ı (4) aṣfiyā, Muḥammed Muṣtafā *ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't*-(5)-*taḥiyyāt*-nıŋ merḳad-i münevver ve türbet-i muʿaṭṭarıġa ve (6) taḳı āl u aṣḥābıġa, kim ḳāʿide-i ḳadim millet olar (7) ḳuvveti birle rāsīḫ ve rāsiḫ turur, ve taḳı bu dīn-i müstaḳīm (8) olar nuṣreti birle sāyir edyānı nāsīḫ ve nāsiḫ ėrür (9) *ʿaleyhim mina's-ṣalavāt ezkāhā ve mine't-teḥiyyāt innemāhā*. Ḥamd ve (10) sipās-ı ḥażret-i perverd-gār ve dürūd-ı bīḫ-ḳıyās-ı Nebīḫ-yi (11) muḫtārdın soŋ, bu żaʿīf aytur kim ʿināyet-i ezelīḫ

3b

(1) ve saʿādet-i lem-yezelīḫ hem-dem ü refīḳ ve bedreḳa-i ṭarīḳ bolup (2) ḫāḳān-ı aʿẓam ve şahen-şāh-ı mükerrem, pād-şāh-ı maḳbūl-(3)-sīret [ve] pesendīde-serīret, melikü'l-aḫlāḳ ve (4) melik-i aʿrāḳ leṭāfet ṣedefiniŋ gevheri, ṭarāfet (5) felekiniŋ aḫteri, celālet cihānınıŋ cānı, [cān] cihānınıŋ cihānı, (6) salṭanat tārikiniŋ tācı, saʿādet ḳāmetiniŋ (7) dībācı vefā būstānınıŋ serv-i revānı, ṣafā gül-istānı-(8)-nıŋ hezār-dāstānı, mürüvvet ḥadiḳasınıŋ nūrı, (9) fütüvvet sīnesiniŋ sürūrı, ʿubbād asāyişi-(10)-niŋ vāsıṭası, bilād arāyişiniŋ rābıtası,

(11) Şubān[n]ıŋ faḫrı[6] Çingīz Ḫān uruġı

Kiçik yaşdın uluġ-[7]

4a

-(1)-larnıŋ uluġı

Köŋüller rāḥatı cānlar ferāġı

(2) Şeb-istān-ı saʿādetniŋ çerāġı

Biliglik cānı, (3) devletniŋ cihānı

Ulus ėlniŋ tėgişlik ünçü[8] ḫānı[9]

(4) Saʿādet ordasınıŋ[10] pād-şāhı

Ḳamuġ bī-çāreler miskīn peñāhı

(5) Aʿnī şāhzāde-i civān-baḫt, fürūzende-i tāc ve ferāzende-i taḫt, (6) sulṭān bin sulṭān, arıġ ẕātlıġ, körklüg (7) atlıġ Ebū'l-Ḫayr Ḫān *zāda'llāhu teʿālā naṣrehu ve şedde* (8)

---

[6]DeWeese فخر ی şeklinde yazılan bu kelimeyi "faḫri" olarak okumuş ancak kelimenin "nesli" olarak yazılması gerektiğini belirtmiştir (1984:545).

[7] Kelimenin aldığı ekler diğer sayfaya sarkmıştır.

[8] Kelime ا و نجو şeklinde yazılmıştır. DeWeese, "inci, inci gibi " anlamlarına gelen bu kelimenin genelde "yinçü" ve "inçü" olarak kullanıldığını belirmiştir. Ancak bu şekilde yazılan örnek bir kullanımın Clauson'un eserinde yer alan (Clauson, 1972:944-945) ve 14. yüzyıla ait bir kelime olan "yünçü" kelimesi olduğunu belirtmiştir (1984:552).

[9]DeWeese جا نی şeklinde yazılan kelimenin "ḫānı" şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:546-547).

[10] "Ordu" anlamındaki sözcük eserde ا و ر دا şeklinde alışılmışın dışında bir tarzda yazılmıştır. DeWeese de bu kelimeyi "orda" olarak okumuş ancak kelimenin "ordu" olarak yazılması gerektiğini belirtmiştir (1984:546).

niṭāḳa's-saʿādāti ḥaṣrahu üze kėçgen öz ḫān ataları-(9)-nıŋ tegişlig taḫtın tileyü, Ḥaḳḳ *subḥānehu ve ṭeʿālā*-nıŋ (10) ʿināyet-i bī̇ġāyetiġa iʿtimād ḳılıp, taḳı meşāyiḫ-i (11) ʿuẓẓām ve evliyāʾ-i kirāmnıŋ ervāḥ-ı muṭahharesi[11]-

4b

(1)-din istimdād ḳılıp, Ḳubbetü'l-İslām-ı Ḫʷārezm (2) [12] صينت عن الطوارق والارم saru ʿasākir-i manṣūre (3) birle müteveccih boldı ėrse, tevfī̇ḳ-i İlāhī̇ refī̇ḳ (4) bolup saʿādet-i nā-mütenāhī̇ bedraḳa-i ṭarī̇ḳ bolup (5) feṭḥ ve ẓafer ʿinānın tutup baḫt ve iḳbāl rikābında (6) yürüp, [13]نصرٌ مِنَ الله وفتحٌ قريب vaʿdesi (7) bolup rabī̇ʿu'l-evvel ayınıŋ[14] yigirme[15] birinçi küni (8) cumʿa ṣabāḥında [16]إنا فتحنا لك فتحاً مُبيناً (9) yosunıça āsānlıḳ birle feṭḥ-i Ḳalʿe-i Ḫʷārezm müyesser (10) boldı. Taḳı sādāt-ı ẓāhiretü'l-ensāb ve ʿulemāʾ-i (11) ẓāhiretü'l-eḥsāb ve sāyir eʾimme-i ʿuẓẓām ve ecille-i kirām

5a

(1) [17]أيقاهم الله الى يوم القيام السّاعة ساعة القيام (2) dergāh-ı ʿālī̇ġa yüz keltürüp, انزلوا النّاس (3) [18]على قدر منازلهم muḳteżāsınça ol cenāb-ı münī̇f-(4)-niŋ bisāṭ-ı şerī̇finde orun tafıp olturġanda, (5) eṭrāf-ı bilāddın eṣnāf-ı ʿubbād ẓarāyif u (6) ṭırf hedāyā vü tuḥuf kėltürüp ėrdiler. (7) Bu uçurda[19] ʿazī̇zī̇ ṣalāḥ ve sedād birle (8) maʿrūf ve felāḥ ve reşād birle

[11] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.
[12] Arapça, "Bela ve afetlerden korunarak".
[13] Kurʾan 61. sure, 13. ayet. "Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin' Fethi)."
[14] DeWeese, āyınıŋ.
[15] Kelime يكر مه şeklinde yazılmıştır.
[16] Kurʾan 48. sure, 1. ayet. "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."
[17] Arapça, "Allah onları kıyamet günü ve saatine değin muhafaza etsin."
[18] Arapça, "İnsanlara onların seviyelerine göre davranın."
[19] DeWeese, ucurda.

mevṣūf ḫaṭṭ-ı (9) laṭīf birle Ḳaṣīde-i Bürdeni bitip, ol hażret-i (10) şerīfge kėltürdi ėrse, bu pād-şāh-ı ṣāḥib-i (11) intibāh ve nīkū-esās[20] süḫan-şināś dād-ger ve hüner[21]-

5b

(1)-perver, erbāb-ı faż̈l u kemāl ve aṣḥāb-ı ʿizz ü celāl arasıda (2) bu żaʿīfni ḫiṭāb-ı müsteṭāb birle maḫṣūṣ ḳılıp, (3) bu ḳaṣīde-i ġarrānıŋ feżāyilidin istiṭāf (4) ḳıldı ėrse, ol eṣnāyı meclis-i ʿālīde aydım:

(5) *Naẓm*:

Şehim devlet tenige cān ėrür sėn

(6) Leṭāfet mülkide sulṭān ėrür sėn

Ḫalāyıḳ (7) Teŋridin ḫānlıḳ tileyür

Sünnī Teŋri tilegen ḫān ėrür-[sėn]

(8) Andın soŋ bu ḳaṣīdeniŋ baʿżı feżāyilin şerḥ (9) ėtip bir nėçeniŋ maʿnāsın beyān ḳıldım ėrse, (10) bu ʿArabī-yi faṣīḥni lafẓ-ı Türkī-yi melīḥ birle şerḥ ḳılsam, (11) taḳı baʿżı muʿcizāt ve ʿizz u āyet[22] ve aḫlāḳ ve ṣıfāt

6a

(1) ve eḥādīṣ ve ḥikāyāt kim ḳaṣīdede aŋa işāret bar (2) taḥrīr-i şāfī ve taḳrīr-i vāfī birle olarnı beyān etsem. (3) Lā-cerem, imtiṣāl-i miṣāl ve ḳabūl-ı meḳāl-ı şāhīni ẕimme-i (4) himmetge vācib körüp bu emīr-i ḫatīrge iḳdām (5) ḳıldım. Taḳı iʿtiẕār ve istiġfārġa

[20] DeWeese, āsās.

[21] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

[22] DeWeese غر و ا یت şeklinde yazılan kelimeyi "ʿizz u āyet" şeklinde okumuştur. Ancak "ġerv-i āyet" şeklinde de okunabileceğini belirtmiştir (1984:546).

mecāl tapmadım, bā-(6)-vücūd-ı ol kim bu eyyāmda riḥlet-i eḥibbā vü iḫvān ve fürḳat-i (7) aṣdiḳā vu ḫullāndın cānım cerāḥatı[23] tāze ve köŋlüm (8) miḥneti bī-ḥadd u endāze ėrdi, ve taḳı firāḳ ėlgidin (9) ḥālım ḫarāb ve iştiyāḳ otıdın cigerim kebāb (10) ėrdi.

Naẓm:

Ger közümniŋ yaşı köŋlüm otını söndürmese

(11) Örtegey ėrdi ḳamuġ ʿālemni bir āhım meniŋ

6b

(1) Velīkin[24] ḥükm-i şāhīni kim müteżemmin-i ḥikmet-i İlāhī turur dėp (2) baḫt ḳaleminiŋ mihārın fikret seyyāḥınıŋ ḳolıġa (3) berip Zengbār deryāsıdın kārvān-ı meʿānīni (4) Rūm bilādıġa çėkmek tiledim. Taḳı bu kitāb-ı zībāġa (5) Keşfü'l-Hüdā at berdim Fī Ṣıfātu'l-Muṣṭafā; ümīd (6) ol turur kim bu beżāʿat-ı muzcāt-ı ʿazīz-i Mıṣr (7) salṭanatnıŋ ḥażretinde simmet-i ḳabūl birle (8) mevsūm bolġay. Lā-cerem dībāce-i kitābnı bu şāhnıŋ (9) ḫiṭābında bir neçe beyt birle iḫtişār ḳıldım.

Lemʿa:

(10) Eyā şāh-ı muẓaffer kim bilig birle şecāʿatde

(11) Seniŋ köŋlüŋ bile ėlgiŋ çınoḳ deryā vü kān boldı

7a

(1) Uşol yandın kim açtı Ḥaḳḳ seniŋ köŋlüŋ İslāmġa

(2) Tiliŋ aḥkām-ı ġaybdın söz içre tercümān boldı

[23] DeWeese, cirahati.
[24] DeWeese, velėkīn.

(3) Ėşikiŋ tofraḳı ḳadrın tilep meŋü suyı tün-kün

(4) Tiley bel cān berip tapmay uyalmaḳdın nihān boldı

(5) Felek ehl-i hüner birle üze düşmen bolur ėrdi

(6) Seniŋ ʿahdiŋde ol düşmen şefīḳ [ü] mihr-bān boldı

(7) Hünerniŋ ehlini sanġa kişi ḳatmas ėdi hergiz

(8) Bi-ḥamdi'l-lāh bu ėşikiŋde[25] anıŋ dėklerge san boldı

(9) Tėlim til birle medḥiŋni Ḥüseyin aymaḳ tilėp imdi

(10) Bu devletlıġ ėşikke uş sıġındı medḥ-ḫ^{v}ān boldı

(11) Kelāmıŋ medḥini aytım sözüm şükr-i ṣıfat kėldi

7b

(1) Ḳoluŋnıŋ vaṣfını ḳıldım tilim gevher-fişān boldı

(2) Seniŋ ḳahrıŋnı yād ėttim[26] ḳamuġ cān titredi ḳorḳup

(3) Yene luṭfuŋnı arturdum sözüm ber-cā-yı cān boldı

(4) Aydım ʿadliŋni arturup emān tutsun bu mülküŋni

(5) Kim evvel ʿadl[27] birle mülk ikisi tev-emān[28] boldı

(6) Seniŋ bustān-ı ʿışḳıŋnı ḫarābdın[29] saḳlasun Teŋri

[25] DeWeese, ėşkingde.
[26] Kelime ايتم şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ėtim.
[27] DeWeese, ʿadil.
[28] DeWeese, tav'āmān.

(7) Kim uş luṭfuŋ behmārıdın cihān ḫoş būstān [boldı][30]

(8) *Muḳaddime*:

Bilgil kim ey bilig teniniŋ cānı (9) ve dāniş cānınıŋ cihānı kim bu ḳaṣīdeni aytḳan (10) niẓām-ı ʿuḳūd-ı cevāhir-i maʿānī, müzeyyen-i ʿarāyis-i ġavānīniŋ (11) semīsi[31] Muḥammed Būṣīrī, kim ḥażret-i Risāletniŋ

8a

(1) meddāḥlıḳında Ḥassān-ı ṯānī ėrür, fālic marażı birle (2) ḳolı ayaḳı tutmas bolup, hiç enīs-i ṣādıḳ ve (3) mūnis ve celīs-i muvāfıḳ ve[32] yār-ı hem-nişīn ve ġam-güsār (4) ve maḥrem-i esrār tapmadı. Medīne taġlarınıŋ (5) bir ġārında takiyye ḳılıp öz cānıdın ümīd kesip endīşe (6) ḳılmış kim çün ser-māye-i zendagānī ve pīrāye-i ṣıḥḥat-ı (7) kām-rānī ėligdin çıḳıp ḫizāne-i nefīs-i enfās-ı (8) beşerī münḳazī çaḳ boldı, bārī bu bir neçe kim nefs bāḳī ḳalıpdur, (9) naẓm-ı ṣıfāt-ı Resūl *ṣallā'llāhu* (10) *ʿaleyhivesellem*'ġa iştiġāl ḳılıp ẕaḫīre-i ebedī ve saʿādet-i (11) sermedī ḥaṣıl ḳılsa. Lā-cerem bu ḳaṣīdeni aytıp tamām

8b

[29] Kelime خر ا ند ين şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḫarābdın" şeklinde yazılmalıdır.

[30] Bu kelime nüshada silik bir yazıyla satırın hemen bitimine eklenmiştir. DeWeese, belirtilmemiş.

[31] Kelime سمی می şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "semīsi" şeklinde yazılmalıdır.

[32] Bu kelimeden sonra üstü çizilen ve okunamayan bir kelime vardır.

(1) ḳılġan kėçe, ḥażret-i Risāletġa *ṣallā'llāhu ʿaleyhivesellem* (2) ḫiṭāb ḳılıp aymış kim: Ey[33] ḥabī̄b-i ḫālıḳ ve ey (3) ekrem-i ḫalāyıḳ, seniŋ dergāhınıŋdın özge penāhım (4) yoḳ ve taḳı seniŋ bendelikiŋdin artuḳ (5) ʿizzet u cāhım yoḳ.

Naẓm:

Sėn eger sürseŋ (6) meni dergāh-ı luṭfuŋdın bu kün

Ḳayu bir ėşikde (7) yā rabb ḳılġa mėn feryād-ı āh?

Ah [u] vā veylā eger ḳılmasa (8) faẓl-ı şāmiliŋ

Men gedānıŋ ḥālına ʿayn-ı (9) ʿināyetdin nigāh

Pāk- ẕātıŋ şavḳıdın atıŋ-(10)-nı[34] atar[35] mėn seniŋ

Mūnis-i cāndur ḳamuġ ʿāşıḳ-(11)-lara bī̄gāh [u] gāh

Ėşikiŋde bendelik ḳılmaḳġa[36]

9a

(1) kim ḳoysa başın

Salṭanat bāġıda bolur ġonce dėk (2) şāḥib-külāh

Ey Ḥaḳḳnıŋ ḥabī̄bi ve ey ḫaste (3) köŋüller ṭabī̄bi, ey dermāndelerniŋ[37] tedbī̄ri ve (4) ey bī̄-çārelerniŋ dest-gī̄ri, men şikesteniŋ (5) ol çaḳlu mecālim yoḳ kim ṭayyibe-i ṭayyibeġa

[33] Kelime ا ر ی şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ey" şeklinde yazılmalıdır.
DeWeese arī̄.
[34] DeWeese, ātıngnı.
[35] DeWeese, ātar.
[36] DeWeese, ḳılmaḳga.

barıp (6) ravża-i muḳaddesġa yüzüm koyup, bu cevāhir-i maʿānī̄ (7) kim ʿarāyis-i ġavānī̄ dėk ḥall-i ʿibārāt-ı enī̄ḳa ve (8) ḥulel-i istiʿārāt-ı reşī̄ḳa birle ārāste ve pirāste (9) ėrür ḫāk-i ḳademüŋde ī̄ṣār ḳılsam, yene revāyi (10) tapman kim bu şiʿr-i ġarrānı ol ḥażret-i ʿalī̄yede edā ḳılsam, (11) taḳı bilür mėn kim seniŋ ʿilm-i şamiliŋ nisbetige

9b

(1) yıraḳ yavuḳ berāber turur.

Naẓm:

(2) Ey sidre saŋa mekī̄ne menzil

Luṭfuŋ bile kāyināt ḫoş-dil

(3) Kim kim ėşikiŋde bende bolsa

Bī̄-şübhe bolur Ḫudāġa vāṣıl

(4) Ey kān-ı kerem şefāʿatıŋıŋ

Deryāsıġa yoḳtu[r] hiç sāḥil

(5) Naʿtıŋnı netip alġa mėn kim

Bilmes ṣıfatıŋnı[38] sehi ʿāḳil[39]

(6) Vālih[40] biligiŋde[41] ruḥ-i natıḳ[42]

---

[37] DeWeese, dermandelerning.
[38] DeWeese, Okunmamış.
[39] DeWeese, Okunmamış.
[40] DeWeese, Okunmamış.
[41] DeWeese, Okunmamış.

ʿAcīb[43] ṣıfatıŋda[44] ʿaḳl-ı kāmil[45]

(7) Ḥaḳḳ ḳudreti birle ʿilm-i faẕlıŋ

Ẕerrāt-ı cihāngа boldı şāmil

(8) Lā-cerem bu ḳaṣīdeni hem bu yerde ḫidmetḳa ʿarż[46] ḳılur men (9) dėp bu ḳaṣīdeni tamām oḳıġandın soŋ, iʿāde-i maṭlaʿ (10) ḳılıp Peyġam-berniŋ pāk rūḥındın duʿā birle istimdād (11) ėtip takiyye ḳılsa, Resūl *ṣallā'l-lāhu ʿaleyhi vesellem*-ni

10a

(1) tüşinde körmiş kim kėlip mübārek ḳolın bu bī-çāre (2) ḫasteniŋ tutmas ḳolı ayaḳına salıp aymış kim: (3) Ey meniŋ adaşım tur kim Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* saŋa bu zaḥmet-(4)-din şifā berdi, uyġanıp tura kėlse körer kim (5) hiç zaḥmeti ḳalmay tamām-ı ṣıḥḥat tapıp turur. Lā-cerem (6) vüżū ḳılıp şükr-i İlāhīni yerge keltürüp bu naʿt-ı (7) bī-naẓīrni beyāż ḳılıp, ṣabāḥ Peyġam-ber *ʿaleyhi's-selām* (8) ravżasına müteveccih bolup barurda, ḳutb-ı zamāne ve (9) ṣıddīḳ-i yegāne Şeyḫ Ebū'r-Recā kim evliyā-i iḫfāʾdın ėrdi, (10) taḳı ḫalāyıḳdın münḳaṭiʿ bolup ve taġlarda ʿuzlet (11) iḫtiyār ḳılıp turur ėrdi, Muḥammed Būṣīrī *raḥmetu'llāhi*

10b

(1) *ʿaleyhi*-ġa ḳarşu kėlip aytur: Ey faṣīḥler eşi ve (2) Muḥammed Hāşimīniŋ adaşı ve zübde-i ümmetleriŋ (3) ḳardaşı, oḳıġıl ol ḳaṣīdei kim ḥabībullāh Muḥammed Resūlu'llāh (4) medḥinde naẓm ḳılıp turur sėn. Nāẓım aytur, (5) sordum kim: Ḳayu

---

[42] DeWeese, Okunmamış.
[43] DeWeese, Okunmamış.
[44] DeWeese, Okunmamış.
[45] DeWeese, Okunmamış.
[46] DeWeese, ʿarz.

ḳaṣīdeni tiler siz? Men (6) ḥażret-i Risālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* medḥinde (7) köp ḳaṣīde aytıp turur mėn, Şeyḫ aytur: Ol (8) ḳaṣīdeni tiler mėn kim maṭlaʿı bu turur *ḳāle* (9) *ḳuddise sirruhu*:

أمِنْ تَـذَكُّرِ جيرانٍ بـذي سَـلَمِ

مَزَجْتَ دَمعـا جرى مِن مُقلَةٍ بِدَمِ (10)

(11) Ve mėn teʿaccüb ḳılıp yıġlap aytım: Ey Şeyḫ-i ṣāḥib-i kerāmet,

11a

(1) ve ey şefīʿ-i yevm-i ḳıyāmet, siz bu maṭlaʿnı kimdin yād (2) aldıŋız? Kim mėn bu ḳaṣīdeni hiç kişi ḳaşında (3) oḳıġanım yoḳ ėrdi, Şeyḫ aytur: mėn bu kėçe (4) ḥażret-i Risālet-penāhī *ṣallā'llāhu ʿaleyhivesellem*-ni (5) tüşümde körermen kim cemīʿī aṣḥābı birle olturmışda, (6) sėn rāzīlıḳ ve niyāz-mendlıḳ ḳılıp bu (7) ḳaṣīdeni oḳımaḳḳa icāzet tiler ėrdiŋ (8) Resūl *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām* icāzet berip (9) oḳıġanıŋda [47] إنَّ مِنَ الشعرِ لحكمة dėp taḥsīn (10) berip, mėvelig yıġaçnıŋ putaḳı āheste ėsgen (11) yeldin titregen dėk ḥareket ḳılur ėrdi taḳı bu

11b

(1) ḳaṣīdeni tamām oḳıp maṭlaʿnı yene oḳıdıŋ (2) ėrse, iki oḳuġan üçün bu maṭlaʿnı yād tuttum, (3) nāẓım *teġammedehullahu bi-ġufrānihi* aytur: Mėn bu ḳaṣīdeni (4) bitip[48] Şeyḫ Ebū'r-Recā[49] bergünçe mücāvirler taḳı Medīne (5) ḫalḳı bu ḥāldın ḫaber-dār bolup

[47] Arapça, "Muhakkak ki kimi şiirler hikmetlidir."

[48] Kelime پتب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitip" şeklinde yazılmalıdır. Eserde /*b*-/ ile başlayan bazı Türkçe sözcük ve fiiller /*p*-/ harfi ile yazılmıştır. Metin transkripsiyonu boyunca bu yazım şekilleri dipnotlarla gösterilmiştir.

[49] DeWeese eserde "Ebu'r-raʿlī" olarak yazılan bu ismin "Ebū'r-ricā" olması gerektiğini belirtir (1984:547).

ötrü kelip, meni (6) taʿẓīm[50] u ikrām ve iclāl u iḥtirām birle ravża-i (7) Resūl *ʿaleyhis's-selām*-ġa bardılar. Mėn bu (8) ḳaṣīdeni oḳurda barça baş açıp yıġlay turġan (9) uçurda[51] bir yüklüg tėve mihārın üzüp toz (10) tozġurup yetip estāne-i ḥażretde çökti. Bir (11) laḥẓadın soŋ bir Şāmī bedev süvār kėlip ol

12a

(1) tėveniŋ yüki barçası bürd-i Şāmī ėrdi ve (2) mücāvirler uluġlarıġa pīş-keş ḳılıp aydı: (3) Bu tėveniŋ yüki raḫtını Peyġam-ber *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām*- (4)-nıŋ rūḥına naẕar ḳılıp ėdim; bu tėve bilmen (5) nedin bu ṣabāḥ mihārın üzüp ḳaçıp, iki (6) künlük yolnı az müddetde yürüp munda yėtti.[52] Mücāvir-(7)-ler yıġlap aytı: Mėn bu ḳaṣīdeniŋ Resūl (8) *ʿaleyhi's-selām* ḥażretinde maḳbūl bolġanın aŋlap, (9) ṣabāḥ ayttım kim: İlāhī bir münāsib hedīye yetkürgil, kim (10) faṣāḥat[53] ehliniŋ sözige ṣīla dėp bereyin, (11) dėp münācāt ḳıldım ėrse, Ḥaḳḳ *teʿālā* ol duʿānı

12b

(1) müstecāb ḳılıp bu ḥālda yetkürdi, dėp bürd-(2)-lerni ṣīla berdi. Medīneniŋ ol zamāndaġı (3) ḥākimi Muḥammed Būṣīrī indep, yalaŋ baş öre (4) turup, anıŋ ḫiẕmetide oḳıdı ėrse, Muḥammed (5) Būṣīrīni taḥsīn ḳılıp aytı kim: Dirīġ[54] bizniŋ[55] Saʿded-(6)-dīn ḳatibniŋ közleri körer bolsa ėdi (7) bu ḳaṣīde-i şerīfni bitip alġay ėrdi. Nāẓım (8) *raḥmetu'llāhi ʿaleyh* aytur: Kėlsün bu ḳaṣīdeniŋ istimāʿ-ı bereḳātı-(9)-dın maḥrūm

[50] DeWeese, "taʿẓẓum".
[51] DeWeese, ucurda.
[52] Kelime يتى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yėti.
[53] Kelime فصا جت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "faṣāḥat" şeklinde yazılmalıdır.
[54] DeWeese, derīġ.
[55] Kelime پز نينک şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "biznıŋ" şeklinde yazılmalıdır.

ḳalmasun, dėp şol zamān boldı (10) ėrse Saʿdeddīnniŋ başıġa kilīm yafıp bu (11) ḳaṣīdeni oḳıp rūḥ-i muṭahhar-i Resūl *ʿaleyhi's-selām*-dın

13a

(1) istimdād tilep duʿā ḳıldı ėrse, Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* (2) öz dār [u] ḫāne-i keremidin közige şifā berdi. Yene ʿulemāʾ-i (3) İslām ve füżalā-yı kirāmdın bu ḳaṣīdeniŋ ḫāṣṣiyet-(4)-leri be-ġāyet köp menḳul turur, taḳı āṯār-ı berekātı (5) bī-nihāyet meşhūr ėrür; yene barça eyimme-i ʿuẓẓām (6) ittifāḳ ḳılıp tururlar kim ẓuhūr ḫāṣṣiyeti bu ḳaṣīde-(7)-niŋ mevḳuf turur. Ecille-i ṯiḳātdın icāzet (8) ḥāṣıl ḳılıp, iʿtimād u iḫlāṣ birle oḳımaḳḳa tiler men; (9) taḳı mėn duʿāçı bu ḳaṣīdeni ḫātimetü'l-müctehidīn Mevlānā (10) Ḥāfiẓüddīn Bezzāzī *aʿlā'llāhu derecetehu* (11) *fi'l-ʿilliyīn*-din ve taḳı Mevlānā Ḥāfiẓüddīn üstād-ānān eyimme-i[56]

13b

(1) tefsīr ü eḥādīṯ ü eḫbār ve ravża-i muḳaddese-i Resūl-i (2) muḫtār Mevlānā Celāleddīnü'l-Ḫocendī *eskenehu'l-lāhu fi ferādisi'l*-(3)-*cinān*-dın rivāyet ḳılur; ve taḳı Mevlānā Celāleddīn-(4)-niŋ celālet-i ḳadri ve ʿaẓametī şeʾni andın ʿalī-(5)-raḳ ėrür kim senediniŋ sanıġa ne ḥācet bolġay, (6) anıŋ üçün kim eyimme-i ḥadīṯ öziniŋ ṣaḥib-i senedi-(7)-niŋ kemālıġa muʿterifdurlar. Ve taḳı ol pākize ẕāt (8) ve pesendīde ṣıfātnıŋ ẕikr-i şemāyil[57] ve şerḥ-i (9) feżāyili ḥadd-i beyāndın ḫāric ėrür; feżāyil ü kemālı-(10)-dın biri oldur kim ḥażret-i mevlevī ravża-i (11) Nebevīde mücāveret ḳılıp şeyḫü'l-muḥaddiṯīn atanıp

14a

[56] Tamlama arasında bir و harfi yazılıdır.

[57] Kelime ذکر و شما یلی şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ẕikr-i şemāyil" şeklinde yazılmalıdır.

(1) aṣār-ı ṣafā ve envār-ı vefā çehre-i mübārekindin ẓāhir bolġandın (2) soŋ ṣıla-i raḥim üçün öz maḥalletige ʿazīmet ḳılıp (3) yolġa kirgende uşol kèçesi sekiz kişi (4) ṣadīḳlerdin Peyġam-ber *ʿaleyhi ʾs-selām*-nı tüşide körmiş-(5)-ler kim ʿibārāt-ı faṣīḥ ve lafẓ-ı melīḥ birle aytmış: أترضونَ بمفارقة الحبيب من الحبيبِ[58] (6) yaʿnī, rāżī bolur mu (7) dost dostıdın ayrılmaḳḳa meniŋ dīnim kemālı (8) ve şerīʿatımnıŋ celālı ketmekige ne üçün rāżī bolduŋuz (9) bu ṣadīḳler ṣabāḥ ravża-i Resūl *ṣallā ʾllāhu ʿaleyhi* (10) *vesellem*-ġa ḥāẓır bolup biri birige bu reyyā-yı ṣāliḥ-(11)-din ḫaber berip Mevlānā Celāleddīn *ʿaleyhi ʾr-raḥmeh*-niŋ

14b

(1) soŋınça mürācaʿat üçün iltimās ḳılıp barurda, (2) körer kim ḥażret-i mevlevī yalaŋ baş ve yalaŋ ayaḳ (3) yıġlayu ḳaytıp kèle turur bu barġan ṣadīḳler ayttı (4) kim: Ey Şeyḫ, ne sebebdin mürācaʿat ḳıldıŋız? Yıġlap aytı: (5) أخبَرَني حَبْيبُ الذّي أخبرَكمُ[59] Yaʿnī maŋa ḫaber berdi (6) ol dost kim sizge ḫaber ḳıldı. ʿArż[60] ol kim üstād-ı (7) ʿulemā-i ʿālem, ḥāvī-i eṣnāf-ı ʿulūm u ḥikem, Mevlānā Ḥāfıẓüd-(8)-dīn *teġammeda ʾllāhu bi-ġufrānihi* ol mürşid-i ẓarāyif-i ümem, (9) iftiḫār-ı külli benī Ādem Mevlānā Celālleddīn Ḫocendī (10) *nevvara ʾllāhu merḳadehu*-nıŋ icāzeti birle bu duʿāçıġa icāzet (11) berdi[61] kim taḳı bu şehr-yār-ı ʿālī-cenāb ve şahen-şāh-ı mālik-

15a

(1) -riḳābġa icāzet berdim kim sevāniḥ-i mühimmātda bu ḳaṣīdei (2) mevcūdātü'l-berekātnı ṣıdḳ u iḫlāṣ birle oḳıġay, (3) tā Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* murādātların

[58] Arapça, "Seven, sevdiğinden ayrılmaya razı olur mu?"
[59] Arapça, "Size haber veren sevgili beni de haberdar etti"
[60] DeWeese, arz.
[61] Kelime بر د يم şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "berdi" şeklinde yazılmalıdır.

muḥaṣṣal ḳılıp (4) dünyā āfetidin necāt berip ve taḳı āḫiretde uluḳ (5) derecāt rūzī ḳılġay.

Naẓm:

(6) Ḳaża birle uġan Teŋrim saŋa çın Çīn [u] Māçīnni

(7) Ḳadīr ḳadriŋni arturup ḳılur ḳader ḳadr-i ḫāndın

(8) Ten ü cān māl u mülküŋni emān birle tutup Teŋri

(9) Sėni hergiz ayırmasun dem-i aḫirde īmāndın

(10) *Muḳaddime*:

Bilgil kim ey bilig meydānınıŋ şeh-sūvārı,[62] (11) ṭarāvet ḫānedānınıŋ büzürg-varı, kim erbāb-ı derd ü

15b

(1) <ü> niyāz ve aṣḥāb-ı sūz u güdāz ḳaçan kim öz köŋliniŋ (2) rāḥatı üçün cānınıŋ cerāḥatını beyān ḳılıp (3) ʿiyān[63] ḳılmaḳnı tilese[64] mūnis u yār hem-dem u ġam-gusār ve (4) maḥrem-i esrār tapmasa, öz özige ḫiṭāb ėtip ol (5) muḫāṭṭabnıŋ[65] ḥālın beyān ḳılmaḳ birle öz derd-i firāḳın (6) veyā[66] miḥnet-i iştiyāḳın iẓhār ḳılur. Lā-cerem bu ḳaṣīde-(7)-niŋ ḳāyili hem bu ṭarīḳanı sülūk ėtip kim ʿulemāʾ-i (8) ġarībiyyet anı tecrīd atar öz özige ḫiṭāb ḳılıp aytur:

[62] DeWeese, şehsuvārı.

[63] Kelime ن عيا ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ʿiyān" şeklinde yazılmalıdır.

[64] Kelime سين تيلا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ʿtilese" şeklinde yazılmalıdır.

[65] DeWeese, muḫāṭebning.

[66] DeWeese, ve ya.

أمِنْ تَـذَكّرِ جيرانٍ بـذي سَـلَمِ (1-9)

مَزَجْتَ دَمعـا جرى مِن مُقلَةٍ بِدَمِ (10)

أَم هَبَّتِ الريحُ مِن تلقـاءِ كـاظِمَةٍ (2-11)

16a

وأومَضَ البرقُ في الظَّلمـاءِ مِن اِضَمِ (1)

(2) Yaʿnī, ey dostlar, firāḳnıŋ otıġa yanġan (3) ve taḳı hem-nefesler[67] iştiyāḳı ḥayātıdın tanġan, (4) selem yıġaçı köp bitgen yerdeki[68] ḳonışılar[69] mu saġınıp (5) dem-be-dem köz yaşını köŋül ḳanı birle ḳatışturur sėn, (6) yā Kāẓime atlıḳ yerdin, kim anda söygen dostlar (7) cemālını körmek ve taḳı maḥbūblar vişālini tapmaḳ (8) müyesser bolur ėrdi, nesīm-i dil-güşāy ve şemim-i rūḥ-(9)-efzāy mu keldi, yā İẓam atlıḳ taġdın yaşın (10) mu yaşnap ol dostlarnıŋ ḫātırıġa (11) saldı kim eşkiŋni yetmey ėşiŋ köz yaşı birle

16b

(1) köŋül ḳanın ḳatışturmaḳḳa ḳaldı.

Naẓım:

(2) Ėrteki yārānlarıŋnı saġınıp[70] mu ey köŋül

(3) Köz yaşın ḳatışturur sėn bu yürek ḳanı bile

(4) Yā nesīmī kėldi mü ol yār üze mendin saŋa

[67] DeWeese, hemnefsler.
[68] DeWeese, yerdegi.
[69] Eserde قو نى شيلا ر şeklinde yazılan bu sözcük farklı yazımla kaleme alınmıştır. DeWeese de bu kelimenin "konşı" olması gerektiğini belirtirmiştir (1984:547).
[70] DeWeese, sagınıp.

(5) Boldı rūḥuŋ ṣīftesi ol rūḥ-i reyḥānī bile

(6) Yā yaşın mu yaşnadı dil-dār turġan taġdın [ ][71]

(7) Kim cigerniŋ dağı boldı tāze lemʿānı[72] bile

(8) Türkī til birle ebyāt maʿnāsige[73] bu miḳdār işāret (9) yeter kim kim ki ziyāde taḥḳīḳ izdese, bu duʿāçınıŋ (10) *Rāyḥatü'l-Ervāḥ* atlıḳ ʿArabī şerḥge müṭālaʿa (11) ḳılġay kim ʿacāyib taḥḳīḳāt ve ġarāyib tedḳīḳāt ve

17a

(1) <ve> ġurer-i işārāt ve dürr-i delālāt ol şerḥ-i (2) laṭīfniŋ mehāvīsinde münderic turur.

(3-3) *Ḳāle ḳuddise sirruh*:[74]

فما لِعَينيك اِن قُلتَ اكْفُفَا هَمَتَا

(4) وما لقلبِكَ اِن قلتَ استَفِقْ يَهِمِ

(5) Yaʿnī ey[75] bī-çāre-i derd-mend ve ey[76] ʿāşıḳ-ı müstemend[77] (6) eger muḥabbet ü vidād ve levāʿic-i fūādġa[78] inkār kılsaŋ, (7) taḳı ʿışḳnıŋ vecd-i miḥnetidin azāde mėn dėp (8) daʿvā ėtseŋ, ne bolupdur? İki közüŋge kim neççe[79] (9) tıyılġıl kim dėseŋ, yaşı

[71] DeWeese burada eksik bir kelimenin olduğunu belirtmiştir (1984:432).
[72] DeWeese, lemaʿā.
[73] DeWeese, "maʿnāsige".
[74] DeWeese, okunmamış.
[75] DeWeese, āy.
[76] DeWeese, āy.
[77] DeWeese, müstmend.
[78] DeWeese, fu'ādġa.
[79] Kelime نجّه şeklinde yazılmıştır.

seyl dėk aḳar; taḳı yandurur (10) köŋlüŋge kim neççe ayılġıl dėseŋ ösrüklük[80] (11) otı birle ʿālemni yaḳar. ʿIşḳḳa inkār ḳılġan ʿāşıḳ-

17b

-(1)-nıŋ sözige kişi ḳulaḳ salmas ʿışḳ birle (2) müşk kizlemek pinhān ḳalmas.

(3) Bu sebebler kim saŋa aytım anıŋ tafṣīlini

(4) Hiç biri bolmasa ey ʿāşıḳ-ı dilber-perest

(5) Bes nėdin dėseŋ közüŋni tınmayın seyl aḳturur

(6) Köŋlüŋe hüş-yār bol dėseŋ bolur ḥayrān-mest

أيحَسـب الصَبُّ أنَّ الحبَّ مُنكَتِـمٌ (7-4)

ما بينَ منسَـجِمٍ منه ومُضْـطَـرِمِ (8)

(9) Yaʿnī, ey ʿaşıḳ-ı pür-niyāz ve muḥibb-i[81] sūz [u] güdāz,[82] (10) anıŋ dėk mu saġınur sėn kim ʿışḳnıŋ aṣārı[83] (11) köz yaşı birle köŋül otı bar ėrken pūşīde ḳalġay?

18a

(1) Her kėçe şemʿ dėk köŋül otı birle yanıp köz yaşın (2) aḳırġan kişi ʿışḳım yoḳ dėse, sözige kim (3) ḳulaḳ salġay? Ḥāl tilindin ḳāl tilin beyān (4) içinde aşurup bolmas; köz yaşı köŋül (5) otı birle ʿışḳnı yaşurup bolmas.

Şiʿr:

[80] DeWeese, üsrüklük.

[81] Kelime محّبت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "muḥibb" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese de aynı görüştedir (1984:647).

[82] DeWeese, sūz-güdāz.

[83] DeWeese, āṣārı.

(6) ʿĀşıḳ tileyür kim bolsa[84] pinhān rāzı

(7) Hem aŋlamaġay ḥālın anıŋ dem-sāzı

(8) Bī-çāre egerçi ḫalḳġa aymas rāzın

(9) Köz yaşı köŋül otı ėrür ġammāzı

(10-5) لولا الهوى لم تُرِقْ دمعــا على طَلِلِ

(11) ولا أَرِقْتَ لِـذِكْرِ البـانِ والعَلَـمِ

18b

(1) Yaʿnī, eger ʿışḳ ve hevā ve maḥabbet ve illā bolmasa ėrdi, (2) bu buzulġan sarāylarnıŋ nişānesi (3) üze köz yaşın aḳturmas ėrdiŋ, taḳı ol zamāne (4) ve menāzilniŋ dıraḫt ve taġın saġınıp (5) közleriŋni her kėçe taŋġa tėgrü oyaġ baḳ-(6)-turmas sėn ėrdiŋ. Her-āyine menāzil-i viṣālde (7) sākin[85] müşāhede-i cemālnı yār-ı hem-demni dost-ı (8) maḥremdin ḫālī körgen ʿāşıḳnıŋ saḳlamaḳdın (9) özge pişesi yoḳ; ve taḳı ol diyārdaġı[86] (10) yıġaç ve taġnı yād ėtmekdin özge endīşesi (11) yoḳ. Lā-cerem bu yıġlamaḳ bar ėrken ʿışḳḳa inkār ḳılıp

19a

(1) bolmas.

Ey āşıḳ-ı ḫaste ḳılma inkār

[84] Kelime بو لا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bolsa" şeklinde yazılmalıdır.
DeWeese de aynı görüştedir (1984:647).
[85] DeWeese, sākīn.
[86] DeWeese, diyārdagı.

(2) Ol derd ile nāzenīn hevāsın

(3) ʿIşḳıŋ yoḳ ėse ne yıġlayur sen

(4) Körgende nişāne-i serāsın

(5) Tek taġ ve yıġaçların saġınıp

(6) Köz kördi oyaġlıġıŋ belāsın

(7) Nė derd ėrür bu ʿışḳ derdi

(8) Kim tapmadı hiç kişi devāsın

(9-6) فكيفَ تُنْكِرُ حبا بعدما شَهِدَت

(10) به عليك عُدولُ الدمعِ والسَّقَمِ

(11-7) وأثْبَتَ الوَجْدُ خَطَّي عَبْرَةٍ وضَنَى

19b

(1) مثلَ البَهَارِ على خَدَّيك والعَنَمِ

(2) Yaʿnī, neteg inkār ḳılur sėn maḥabbetke, seniŋ (3) üze ʿışḳıŋ bar dėp tanuḳluḳ bergendin (4) soŋ ʿadl tanuḳlar, kim ḳāżī-yi maḥkeme-i ʿuşşāḳ (5) ve ṣadr-mend-i müştāḳ[87] ḥażretinde olarnıŋ (6) ʿadāleti ẓāhir ü peydā rūşen ü hüveydā ėrür, (7) kim ol tanuḳlar köz çeşmesiniŋ revān-(8)-lıġı ve ten-i mübtelāsınıŋ nā-tuvānlıġı turur; (9) bu iki

[87] DeWeese, sadrmend-i müştāḳ.

tanuḳlar bar ėrken hiç arada (10) inkār ḳılıp bolmas; ḫāṣe kim vecd, yaʿnī maḥabbet-(11)-din nāṣī bolup, köŋlüŋge müstevlī[88]

20a

(1) bolġan ḳaḍġuŋ[89] kātibi seniŋ inkārıŋ (2) üze iki ḫaṭṭ ṣebt ḳılıp turur; biri (3) köŋlüŋge tėgen[90] yara ḳanı bile beḳam yıġaçı rengi dėk (4) ḳızıl, taḳı biri ten-i nātuvānnıŋ yara (5) ḳanı bile bahār atlıḳ seçük dėk sarıġ. (6) İmdi munıŋ dėk iki ḫaṭṭ-ı beyyine arada (7) bar ėrken inkār-ı maḥabbet sendin be-ġāyet (8) ġarīb turur ve iẓhār-ı ʿadem-i meveddet bī-nihāyet (9) ʿacīb ėrür.

Naẓm:

Sėn maḥabbet barına inkār nė dėp (10) ḳılġa sėn

Kim ėrür köz yaşı tenniŋ żaʿfı ėrür (11) çın güvāh

Yaş ḳızıl dėp sarıġı yüzde iki ḫaṭṭı

20b

(1) ėrür.

Kim anı her kim oḳır ḫālıŋ uḳar bī-iştibāh

(2) ʿIşḳ derdi birle şeydā bolmasa ėrdi köŋül

(3) Yaş ḳızartıp yüz sarartıp ḳılmas ėrdiŋ āh āh

[88] DeWeese, mastavlī.
[89] DeWeese, ḳaẓġung.
[90] DeWeese, tegen.

(4) Çün şevāhid-i ayāt ve delāyil-i ʿalāmāt ve berāhīn-i[91] (5) ḳāṭiʿa ve ḥicac-ı[92] sāṭiʿa birle nāẓımnıŋ muḫāṭṭabınġa (6) kim ʿibāret öz ẕātındın ėrür ʿışḳ ṣābit (7) bolup inkār ḳılmaḳġa mecāl ḳalmadı ėrse, (8) iltifāt vechige kelāmnı tekellümge naḳl ḳılıp (9) ʿāşıḳlıḳḳa maʿrifet bolup aytur:

نَعَم سرى طيفُ مَن أهوى فـأَرَّقَنِي (8-10)

والحُبُّ يعتَرِضُ اللـذاتِ بالأَلَـمِ (11)

21a

(1) Yaʿnī, ārī söyüngenim yārnıŋ ḫayālı kėçe kelip (2) közümdin uyḳunı köterip aydı, ey viṣāl (3) gül-istānınıŋ nesemin tilegen dostnıŋ (4) cemālın yüz ārzū bile tilegen ʿāşıḳ leẕẕetdin (5) bī-gānedür, ʿışḳ birle rāḥat izdegen dīvānedür.

(6) *Beyt:*

عجباً للمحبِ كَيْفَ يَنَامُ

كُلَّ نَومٍ عَلَى المحبِ حرامُ (7)

قُمْ قُمْ حَبِيبُكُمُ تَنَامُ (8)

طَالِبُ الجنَّةِ لاَ يَنَامُ[93] (9)

(10) ʿĀşıḳlarġa uyumaḳ rāst kelmes dost-(11)-dın ġāfil bolġan köŋülni ṣarrāf-ı ʿışḳ ḳalb dėp

---

[91] Kelime بر ر ا ه şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "berāhīn" şeklinde yazılmalıdır.

[92] Kelime حج şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḥicac" şeklinde yazılmalıdır.

[93] Arapça şiir, "Çok acaip! Aşık nasıl uyuyabilir ki?/Uykunun tümü aşıklara haramdır./Kalk, kalk! Ey sevdiğim, yatma,/Cenneti isteyen yatmaz!"

21b

(1) bir pulġa almas; ʿışḳ közlegenniŋ közi bī-ḫᵛāb (2) kerek dost sırrın kizlegenniŋ cigeri ġayret (3) otında kebāb kerek. Āh yār sırrın aġyārġa aymaḳ (4) ehl-i ġayretġa ʿār ėrür; yene esrār-ı ʿışḳnı (5) köŋülde asrar men dėmek besī düşvār ėrür. ʿIşḳ (6) tīr-āndāzī turur kim raḫt butasıġa elemler (7) nāvekin atar; ʿışḳḫāne bir endāzīdür kim hezār (8) sāle ṭāʿatnı bir kirişmege satar.

Naẓm:

(9) Ṭāʿat-ı ʿışḳ çün ʿayān[94] boldı

ʿĀşıḳ aşufte-i cihān boldı

(10) Leşker-i derd birle ʿışḳ kėlip

Tā köŋül taḫtı üzre ḫān boldı

(11) Baġrımız ʿışḳdın kebāb bolup

Cānımız derd ėlinde ḳan boldı

22a

(1)[95] ʿIşḳ esrārınıŋ beyānıda

Tėgme bir ẕerre tercümān boldı

(2) Zāhid ol nāzenīn ṣanemni körüp

ʿĀşıḳ-ı zār u nātuvān boldı

[94] DeWeese, ʿayyān.
[95] DeWeese, bu beyiti 21b'de yazmıştır.

(3) Lā-cerem yārnıŋ aytḳan sözinıŋ ḥaḳīḳatini bildim, (4) taḳı uyḳunı közümge ḥarām ḳıldım; yene ʿışḳ (5) pūşīde ḳalmasın aŋlap, özümniŋ öz (6) atanġanımġa taŋlap iḳrār ḳılıp aydım:

Şiʿr:

(7) Közümge kirmedi uyḳu bu tün yārım ḫayālıdın

(8) Köŋülde ḳalmadı rāḥat temannā-yı viṣālındın

(9) Eger ol körklüg ḫānī kemāl-i ḳudreti birle

(10) Bu bir öksük ḳulın sürse ne öksülgey kemālıdın

(11-9) يــا لائِمي في الهوى العُذْرِيِّ مَعـذرَةً

22b

(1) منِي اليـك ولَو أنْصَفْتَ لَم تَلُـمِ

(2) Ey melāmet ḳılġuçı anıŋ dėk köŋülge müstevlī[96] (3) bolġan ʿışḳ içinde, kim ṣāḥibiniŋ ʿöẕri[97] maḳbūl ėrür, yā (4) anıŋ dėk maḥbūbnıŋ maḥabbetinde kim Benī ʿUẕre-(5)-din turur kim bu ṭāifeniŋ ʿāşıḳlarınıŋ köŋli (6) ḥeffat birle mevṣūf, taḳı maḥbūblarnıŋ siyāḥat-ı (7) ʿişmetī ve ʿiffet birle maʿrūf turur, meniŋ dėk (8) vālih ü ḫayrān ve ʿāşıḳ-ı ser-gerdān ʿöẕrin ḳabul ḳılġıl; ve (9) eger ḫod inṣāf ėgesi bolsaŋ ėrdiŋ, (10) anıŋ üçün bilür sėn kim ʿışḳ ser-māye-i nāz u (11) niyāz ėrür ve pīrāye-i sūz u güdāz ėrür. ʿIşḳnıŋ

23a

[96] DeWeese, müstevli.
[97] DeWeese, ʿöẕrī.

(1) şāh-bāz-ı bülend-pervāzınıŋ çengālıġa tüşgen köŋülni (2) ḳuşı ḳutulmas, egerçi mürġ-ı zīrek turur kim (3) dām-ı zülf ve dāne-i ḫāldın özge hiç ḥīle birle (4) tutulmas; ʿAnḳā-i ʿışḳḳa ṣayd bolġan cān tāyrı[98] (5) ḳale-i Ḳāf-ı ḳudretdin hergiz uçmas, kirişme-i nāz ve (6) şevḳ ü niyāz birle yanġan ʿışḳ otı melāmet ḳılġuçılar-(7)-nıŋ dem-i nefesi birle öçmes.

Şiʿr:

(8) ʿIşḳ ki[99] nāzik-i[100] niyāz ėrür

Gāh sūz ve gehī güdāz ėrür

(9) Barça cānlar ḳuşını avlamaġa

ʿIşḳ bir ṭarafa şāh-bāz ėrür

(10) Ġayret-i ʿışḳdın köŋül ėşiki

Ġayrnıŋ yüzine firāz ėrür

(11) Cānnı cānānġa revan ḳılmaḳ

Resm-i ʿuşşāḳ pāk-bāz ėrür

23b

(1) Dil-rubā köp turur cihānda velīk[101]

Ol ṣanem esr ü dil-nüvāz ėrür

[98] DeWeese, ṭā'iri.
[99] DeWeese, ke.
[100] DeWeese, nāzuk.
[101] DeWeese ve lėk.

(2) Derd eger yetse nāle ḳılma Ḥüseyin

Çün saŋa dost-ı çāre-sāz [ėrür]

(3) ʿIşḳ ėḍesi[102] melāmetī ḫarābātī yā selāmetī münācātī (4) bolur; ḫāṣṣe-i ʿāşıḳ Benī ʿUẕre ʿışḳı birle mübtelā bolsa her-ayine (5) melāmetdin ḳaçmas ėrdiŋ. Dost kim (6) dil-beri dīdārı birle gül-istān bolġan közin söz birle özge-(7)-ler yüzige açmas. Vālih ü şeydā ėrür kim sūz-ı (8) ʿışḳ sebebidin[103] sözīniŋ tertīb ü siyāḳı (9) yoḳ, taḳı iştiyāḳ otı birle örtenür ėrken (10) müşāhede-i cemālġa ṭāḳati yoḳ.

Ḥikāyāt:

(11) Eṣmaʿī aytur, Benī ʿUẕre Ḳabīlesidin ḳıblei naẓar-ı ʿuşşāḳ

24a

(1) ve ārāmı cān-ı müştāḳ ėrdi. Müteveccih bolup barurda (2) ol ḳabīlede bir ʿazīzīniŋ öyinde ḳonaḳ (3) boldum. Bāb-ı eṣnāfda luṭf u iḥsān ve faẓl (4) u imtinān birle cerr-i müveddet ḳıldı, لإنَّ الجرَّ من (5) [104]عَمَلُ الإضافةِ taḳı bu ʿazīziniŋ bir zībā kızı (6) bar ėrdi, küneç yüzlüg fettān közlüg faṣīḥ-kelām-(7)-lıḳ melīḥ-melāmlıḳ ḳāmeti ḳıyāmet-engīz, ġamzesi (8) fitne-amīz, ṭırār-ı[105] ṭurrası dīvānelerniŋ zincīri, (9) ʿişvesi aşüfte köŋüller derdiniŋ tedbīri, (10) laʿl-i gevher-pāşı derd-nūş, nergis-i sermesti bāde-fürūş. (11) Eṣmaʿī aytur: Bu ʿaḳllar afeṭiniŋ letāfetini körüp sāyir

24b

[102] DeWeese, ėẕesi.

[103]Kelime ن سبيبذ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "sebebidin" şeklinde yazılmalıdır.

[104] Hadis, "Çünkü, cerr harfi (çekimleyen), ona izafet edene (tamamlayana) bağlıdır."

[105] Kelime ر طّرا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ṭırār" şeklinde yazılmalıdır.

(1) ḳabīleni teferrüc ḳılġalı çıḳtım ėrse, bir yigit (2) kördüm, hilāl dėk żaʿīf, ḫilal dėk naḥīf; aldıda (3) ot yaḳar taḳı köŋliniŋ otıdın köz yaşı (4) tınmay aḳar; وفي الفؤاد المحبُ نارُ هواً احر نار الجحيم ابردها[106] (5) bu dünyānıŋ otı su birle (6) savur,[107] köŋül otı [deryā][108] birle savumas.[109] Bu yigitniŋ (7) çehresinde aṣār-ı maḥabbetni vāżıḥ ve envār-ı meveddetni[110] (8) lāyiḥ kördüm ėrse, ḥālından ḫaber-dār bolmaḳ (9) üçün yavuḳında olturdum; körermėn kim (10) közleriniŋ çeşmesidin seyl-i ḫūnīn aḳturur (11) munıŋ dėk ebyāt oḳur kim:

Şiʿr:

25a

(1) Bir zamān körgey mü men yā rabb bu cānānımnı men

(2) Kim körüp yüzin revān ḳılsam fidā cānımnı men

(3) Ḳanı ol köŋlüm alıp cānımġa ḳaṣd ḳılġan ṣanem

(4) Kėlsün öltürsün ḥelāl ėttim aŋa ḳanımnı men

(5) Boy çekip baş çėkti mundın bir köre alman yüzin

(6) Köz yaşım birle suġarġan serv-i bustānımnı men

(7) Közlerim ol gül ḫayālıdın gül-istāndur meniŋ

(8) Özgeler yüzige açmas men gül-istānımnı men

---

[106] Arapça şiir, "Aşığın kalbindeki arzu ateşi hararetlidir/ (ona nispet edildiğinde) cehennem ateşi soğuk kalır."

[107] Kelime سَوُ ر şeklinde harekeli yazılmıştır.

[108] Nüshada sayfa kenarında yazılmış.

[109] Kelime سَوُ و ما س şeklinde harekeli yazılmıştır.

[110] DeWeese, müveddetni.

(9) Köŋlüm otı birle közüm yaşı[111] fāş ėtti meni

(10) Saḳlayu bilmen Ḥüseyin öz sırr-ı pinhānımnı men

(11) Bu ḥālnı müşāhede ḳılıp baʿżı neẕẕāre ḳılġanlardın

25b

(1) bu yigitniŋ istikşāf-ı esrārın ḳıldım. (2) Meniŋ ḳonaġım öyin ırаḳdın körüp ayttılar: Bu (3) nā-murād ol öydeki[112] ḥūrī-zādġa ʿāşıḳ ėrür, taḳı (4) sėn körgen ʿaẕrāġa vāmıḳ ėrür, aytım: Ḥaḳḳ bu bī-çāre (5) ṭarafında turur.

Körklü yüzin körüp cān birle ʿāşıḳ bolmaġay

(6) Yüz köŋül birle kim ol ʿaẕrāġa vāmıḳ bolmaġay

(7) Aḫşām oḫşar men saçıġa dėse taŋ ėrmes velī

(8) Künni yüzige teŋ etse ṣubḥ ṣādıḳ bolmaġay

(9) Zāhid ol yüzni körüp miḥrāb ṭāʿat ḳılmasa

(10) ʿIşḳ dīninde anıŋ dėk hiç fāsıḳ bolmaġay

(11) Cānnı cānāndın ayamas men velī aytur köŋliŋ

26a

(1) Cān muḥaḳḳar tuḥfedür cānāniġa lāyıḳ bolmaġay

(2) Yār üçün düşmen cihānıġa taḥammül ḳıl Ḥüseyin

[111] Kelime یا ش şeklinde harekeli yazılmıştır.
[112] DeWeese, öydegi.

(3) ʿĀḳıbet bolġay arada kim münāfıḳ bolmaġay

(4) Çün bu ḥāldın ḫaber-dār boldum, ḳonaḳ öyige kėldim, (5) aydım: Sizniŋ mihmānnı ʿazīz körmekiŋiz (6) ʿālemde meşhūr ėrür; tilermėn kim meniŋ ḫāṭırım (7) üçün bu kün bu ay[113] çıraylu Çolpan közlü Müşterī (8) nāzenīn seḥāb niḳābını yüzidin alıp ėşikdin (9) taşḳarı ḳadem ḳoysa, ol bir dūkānda ol-(10)-turġan özini ʿışḳ miḥneti birle öltürgen yigitke (11) bir yüz körgüzüp ḳaytsa bu nāzenīn ayttı kim: Ey

26b

(1) şeyḫ ol bī-çāre-i ġamm-zede maŋa ʿamm-zāde bolur, taḳı (2) mėn anı körmekdin ictināb ḳılmas mėn[114] (3) Velī ol nā-tuvānġa meni körmek maṣlaḥat körmes (4) mėn, iltimāsda mübālaġa ḳılur men, ve taḳı çıḳmaḳġa (5) vaʿde ḳılıp meni ol yigit ḳaşıġa ıḍa berdi (6) kėlip ayttım: Ey arzū-mend-i viṣāl, muṭālaʿa-ı (7) cemālġa amāde bolġıl, bu sözni ėşitgeç yüz (8) miŋ sūz [u] güdāz[115] birle közini dost ėşikige (9) tikip maḥbūbın körmek ārzūsında iş cānıġa (10) tegip aydı:

Yaḳar cānımġa ol cānān nėçe kim yaḳsa cānımnı

(11) Ḳaraḳçı közleri her-dem töker közgüre ḳanımnı[116]

27a

(1) Eger yüz cān berip yüzin müyesser bolsa bir körmek

(2) Berip cānnı revā körgey men ol serv-i revānımnı

[113] DeWeese, āy.
[114] DeWeese, men.
[115] DeWeese, sūz-güdāz.
[116] Kelime قا نيم نى ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḳanımnı" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, aḳanımnı.

(3) Birer köŋlümni izdemes velī ḳorḳar mėn uş imdi

(4) Kim izdep tapmaġay nā-geh meniŋ nām [u] nişānımnı

(5) Kişige aymadım hergiz köŋül sırrın velī her-dem

(6) Közüm yaşı ḳılur peydā meniŋ rāz-ı nihānımnı

(7) Bu ḥālda ol maḥbūb-ı dil-pezīr ve maṭlūb-ı bī-nazīrniŋ (8) ėşiki açılıp mübārek ayaḳınıŋ ġubārı, kim (9) ʿāşıḳlar közige ṭūṭiyā ėrür, tozutup kėldi; (10) bu [bī]-çāre[117] anı körüp ḫabersiz yanıp turġan otġa (11) yaḳılıp baʿżı aʿżāsı küygenige köŋli küyüp yıġlayu

27b

(1) öyige kirip maŋa ayttı: Ey ʿāşıḳlar ḥālıdın (2) ġāfil ve ey ʿışḳ otıġa yanġanlar sırrıdın (3) ẕāhil,

Beyt:

إنّه لا يطيق مشاهدة غبار نعالنا

(4) فكيف يطيق مطالعة جمالنا[118]

(5) Yaʿnī ol sūḫte-i firāḳ ve miḥnet-endūḫte-i işti yāḳ-(6)-nıŋ ṭāḳati yoḳ kim meniŋ ġubār-ı niʿālimni müşāhede (7) ḳılsa, envār-ı cemālimni bitip[119] müṭālaʿa ḳılsun; sāyeniŋ (8) hestī-yi mevhūmı şaʿşaʿa-i ḫūr-şīdġa ḳaçan (9) muḳāvemet ḳıla bilsün?

[117] Deweese, bīçāre.

[118] Arapça şiir, "Şüphesiz o, benim ayak tozumu bile görmeye dayanamaz/Kaldı ki, benim güzel yüzümü görmeye nasıl dayansın?"

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

عدتك حالي لا سري بمستتر (10-10)

عن الوشاة ولا دائي بمنحسر (11)

28a

(1) Yaʿnī, meniŋ ḥālımnı aytay saŋa, sirāyet (2) ḳılsun kim sırrım ġammāzlardın pūşīde ėrmes, (3) taḳı maŋa tėggen zaḥmet hergiz münḳaṭiʿ bolmas, saŋa (4) bu derd sirāyet ḳılmas; dürd-iʿışḳ çeşnīsin (5) tatsaŋ ėrdi, melāmet ḳılmas ėrdiŋ, (6) taḳı iṭālet-i lisān birle her sāʿat (7) bizge ḳıyāmet ḳılmas ėrdiŋ neteg kim ʿārifler ayturlar:[120] لا يعرف (8) الفارغ مافيه غيره حتى لا ينتهي اليه سيرهُ[121] (9) Yaʿnī mādām kim ṭālib öz sırrı birle bir maḳāmġa (10) yetmes ol maḳām ehliniŋ ḥālın anıŋ dėk kim (11) kerek bilmes; ser-mest bilür kim telḫī şarāb şehd ve

28b

(1) <ve> şeker-rīz ėrür; dīvāne aŋlar kim avīz-zencīr dil-(2)-āvīz ṭarab-engīz ėrür. Mėn taḳı vaḳtī ḳavānīn-i aḳl-(3)nı bilür ėrdim, taḳı ʿuşşāḳ-ı bī-nevāġa seniŋ (4) dėk melāmet ḳılur ėrdim;

Zīrek u ʿāḳil[122] ėrdim us boldum

(5) Körgey sėn perīni dīvāne

---

[119] Kelime پتب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitip" şeklinde yazılmalıdır. Eserde /*b*-/ ile başlayan bazı Türkçe sözcük ve fiiller /*p*-/ harfi ile yazılmıştır. Metin transkripsiyonu boyunca bu yazım şekilleri dipnotlarla gösterilmiştir.

[120] Bu satırdaki kelimelerin bazıları 6. satırda yazılmıştır. Ancak, istinsah hatası olduğunu düşündüğümüz bu durumu metnin anlam akışına göre bazı sözcüklerin yerlerini değiştirerek düzelttik.

[121] Arapça, "Rahat olan bir kimse başkasının derdini o derdi çeken gibi bilemez."

[122] Kelime ز ير كُ عا قل şeklinde yazılmıştır. İki kelime arasındaki "u" bağlacı üstün işaretiyle verilmiştir.

Hiç kişi ʿışḳḳa āşnā bolmas

(6) ʿAḳldın bolmaġunça bī-gāne

Dostnıŋ kemāl-i ġayretin (7) aŋlap, esrār-ı ʿışḳnı köŋülde asrar ėrdim, taḳı (8) müddet-i medīd dīvānelıḳdın bī-gāne ve ʿaḳl birle āşnā (9) ve yār ėrdim. ʿĀḳıbet şāhid-i zībā-yı ʿışḳ gāhī (10) kirişme vü nāz, gāhī ġamze-i ġammāz birle sırrımnı (11) iẓhār ḳıldım.

Naẓm:

Asradım ʿışḳ sırrını līkin[123]

29a

(1) Taptı bu sırr-ı ser-nühüfte[124] ẓuhūr

Fāş boldum belī tutup bolmas

(2) Hestī-yi müşk-i ʿışḳnı mestūr

(3-11) مَحَّضْتَنِي النُّصْحَ لكِنْ لَسـتُ أسمَعُهُ

(4) اِنَّ المُحِبَّ عَنِ العُـذَّالِ في صَمَـمِ

(5) Yaʿnī, ey melāmet ḳılġuçı sėn ve ey naṣīḥatnı be-ġāyet (6) ḫāliş ḳılur sėn mėn ėşit men, taḳı seniŋ bu (7) sözüŋ muvāfıḳ-ı ʿaḳl turur dėp bilür men ve (8) velī anıŋ birle iş etmen, anıŋ üçün (9) kim [125] حبك الشئ يعمي ويصم muḳteżāsınça ʿāşıḳ (10) ḳulaġı naṣīḥat ėşitmes bolur.

Naẓm:

[123] DeWeese lėkīn.
[124] DeWeese, ser-nihufte.
[125] Arapça, "İnsan neyi severse ondan başkasına kör ve sağır olur."

(11) Bu körklü sözüŋni ḳılma żāyiʿ

Ey hem-dem-i mihr-bān cānı

29b

(1) Sėn[126] maḥż naṣīḥat eylediŋ līk[127]

ʿĀşıḳ ḳulaġı ėşitmes anı[128]

(2-12) إ ني اتَّهَمْتُ نصيحَ الشَّـيْبِ فِي عَذَلِي

(3) والشَّـيْبُ أبعَـدُ في نُصْحٍ عَنِ التُّهَمِ

(4) Yaʿnī, ey naṣīḥat bābında[129] ihtimām-ı tamām ḳılġuçı mėn, ol ʿāşıḳ-ı (5) şeydā ve vālih-i bī-pervā mėn kim ḳarılıḳnıŋ naṣīḥatige (6) ḳulaḳ salman; taḳı anıŋ dėk töhmetdin[130] yıraḳ ve (7) naṣīḥatni bir pulġa alman; nėçe kim inḳırāż-ı ecel ve inḳıṭāʿ-ı (8) emeldin ḫaber berürin[131] bilür ėrken sözin tutman; (9) yigitlik ser-māyesin żāyiʿ ḳılıp henūz ve (10) ʿışḳnıŋ aşüftelıḳın unutman. Saç aḳartıp (11) nāme ḳarartıp henūz ḥasretdin yüz sarġatmay köz

30a

[126] DeWeese, sen.
[127] DeWeese lėk.
[128] DeWeese, ānı.
[129] DeWeese, babında.
[130] DeWeese, tühmetdin.
[131] Kelime بر و من şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "berürin" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese de bu kelimenin “berürin” şeklinde yazılması gerektiğini belirtir (1984:548).

(1) yaşın ciger ḳanı bile ḳızartmay turġanımnı (2) bilür[132] ėrken maŋa ḳatılmaḳıŋ ʿaceb ėrür. (3) Ārī maḥall-i ḳābildin bolmasa naṣīḥat ḳāyildin nė fāyda?

(4) Men ḳarılıḳ naṣīḥatin tutman

Nėçe kim sözni bī-ġaraż aytur

(5) Ah bu nefs-i ser-keş ėlgidin

Kim ḳılur tevbe ve yene ḳaytur

(6-13) فـانَّ أمَّارَتِي بالسـوءِ مــا اتَّعَظَت

(7) مِن جهلِـهَا بنذير الشَّـيْبِ والـهَـرَمِ

(8) Yaʿnī, meniŋ naṣīḥat ḳabul ḳılmaġanımnı bilür sėn; (9) ol sebebdin ėrür kim bu yavuzluḳ buyurġuçı (10) nefs, kim mende bar turur, öz cehli sebebidin hiç (11) mevʿiẓat pīrlikide[133] ḳabūl ḳılmadı; taḳı aṣār-ı şīb

30b

(1) ve yarāmnı körüp müẕekkir-i memāt ve delīl-i inḳırāż-ı ḥayāt (2) ėrür hergiz közge ilmedi.

Naẓım:

(3) Pīrlikiŋ[134] naṣīḥati birle

Nefs-i emmāre muhtedī bolmas

[132] Kelime پلو ر şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bilür" şeklinde yazılmalıdır.
[133] Kelime بر لكيدا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "pīrlikide" şeklinde yazılmalıdır.
[134] Kelime بر ليک نيك şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "pīrlikiŋ" şeklinde yazılmalıdır.

(4) Ejdehā[135] turur bu nefs-i leʾīm

Kim cefā ve sitem bile ölmes

(5) Bilgil ey bilig cevheriniŋ kānı kim niẓām-ı (6) ʿuḳūd-ı cevāhir-i maʿānī ḳāyil-i ḳaṣīde Şeyḫ Muḥammed (7) Būṣīrī ol ḳaṣīdedin ḥażret-i Risālet-(8)-penāh *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem*-niŋ medḥige şurūʿ (9) ḳılġunça bu bir nėçe beyt içide köp türlüg leṭāyif-i (10) bāb-ı irşād ve taʿlīm-i ṭarīḳa-i sedād idrāc[136] ḳılıp (11) bu naṣāyiḥ maḥall-i ḳabūlde vāḳıʿ bolmaḳı üçün ötelip

31a

(1) kelāmda hünerler ḫarc ḳılıp turur. Evvel ol kim maṭlaʿ-ı (2) ḳaṣīdede bizniŋ vaṭan-ı aṣlīni unutḳan ġāfil-(3)-ler ʿitāb ḳılmas, bel-kim özige ḫiṭāb ḳılıp öz (4) ḥālınıŋ beyānı içinde bizlerge taʿlīm-i ṭarīḳat-ı (5) ṣevāb ḳılıp aytur kim: Ey meniŋ cānım kim ten (6) birle taʿalluḳ ḳılġandın tört miŋ yıl ilgeri (7) ḥażret-i İlāhīde ve elṭāf-ı nā-mütanāhī birle maḫṣūṣ (8) bolup, cīrān-ı ervāḥ-ı ḳudsīye birle müʾāneset (9) ḳılıp sevāḳī-yi ṣıfāt ėligidin şarāb-ı ṭuhūr-ı (10) tecelliyāt-ı cemālnı ḳadeḥ-i sıdḳ birle nūş ḳılıp, (11) bisāt-ı inbisāṭda aşār-ı neşāṭ cūş ḳılur ėrdiŋ.

31b

(1) İmdi, ey nedīm-i ḥażret-i melik-i ḳadīm ve fihrist-i rūz-nāme-i (2) aḥsen-i taḳvīm ol vaṭan-ı aṣlīde menzil-i ḥaḳīḳīde (3) enīs ü hem-dem ve celīs ü maḥrem bolġan dost-(4)-larnı mu saġınıp köz yaşını köŋül ḳanı birle (5) ḳatışturur sėn, yā ḥażret-i ġafūriyetdin, (6) kim Kāẓimetü'l-Ġayẓ turur, nesīmī mü kėldi, yā İẓam-(7)-dın, kim ḳale-i ḳāf-ı ḳudret

[135] DeWeese, eždehāy.

[136] Kelime ح ر اد şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "idrāc" şeklinde yazılmalıdır.

ėrür, tecelliyāt yaşını[137] (8) mu yaşnadı, kim közüŋ yaşı tınmas taḳı köŋlüŋ (9) otı savumas. Andın soŋ aṣār-ı sāṭiʿa ve (10) berāhīn-i ḳātiʿa[138] birle maḥabbetni iṣbāt ḳılıp, inkār ḳılmaḳḳa (11) maḥāl[139] yoḳın bilip, ʿāşıḳlıḳıġa iʿtirāf ėtip

32a

(1) maḥbūb-ı ḥaḳīḳīniŋ ārzūsı közdin ve uyḳusı (2) köŋüldin ṣabr u ḳarār kėtergenige iḳrār ḳılıp bu yolda (3) melāmet ḳılġuçılar sözige ḳulaḳ salmay, (4) nāmūsuŋnı bir pulġa almay, erbāb-ı selāmet ve aṣḥāb-ı (5) melāmetġa ḫiṭāb ḳılıp aytur:

Naẓm:

(6) Sulṭān-ı ʿışḳ tuttı[140] köŋülniŋ diyārını

(7) Cānān ḳolıġa berdi bu cān iḫtiyārını

(8) Nāmūs [u] zühd ʿilm [u] ḫıred bend-i rāh ėdi

(9) Çün ʿışḳ kėldi ḳoymadı ol bendlerini

(10) Bilgey ėdiŋ bu Vāmıḳ-ı bī-çāre ḳadrını

(11) Ger körseŋ ėrdi dil-ber ʿAẕrā ʿiẕārını

32b

(1) Taḳı bu sözler bile tenebbüh ḳılur kim ey muḳarreb-i ḥażret-i Ḥaḳḳ ve (2) ey bāde-nūş-ı cām-ı cemāl-i muṭlaḳ, ne üçün (3) ol şarāb-ı selsebīlī ve ṣahbā-yi zencebīlīniŋ (4) mezesi kāmı cānıŋdın ketip meyḫāne-i ceberūtda (5) cīrān-ı ervāḥnı unutup sėn?

[137] Kelime يشينِ şeklinde harekeli yazılmıştır.
[138] DeWeese, berāhin-i ḳātiʿa.
[139] DeWeese, mecāl.
[140] Kelime تتو تى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, tutı.

Yene [141]حبُ الوطن من الايمان(6) muḳteżāsınça vaṭan-i aṣlīni saġınıp köz yaşın (7) aḳturmassėn? Taḳı ne sebebdin melāmet-i ʿāşıḳ-(8)-lar yolın tutup, selāmet-i zāhidler ṭarīḳasıdın (9) iʿrāż ḳılıp, kereklik yārnı bilip ėrteki diyārnı (10) tanıp, şükr etip aytmas sėn?

Naẓm:

(11) Kördüm ol nāzenīn nigārımnı

Merhem-i sīne-i figārımnı

33a[142]

(1) Āḫir ey ṣubḥ ḳılmaġıl taʿcīl

Kim bu tün taptım bu diyārımnı

Kördüm özüm-(2)-din uş kenāre ḳılıp

Yārdın tolu öz kenārımnı

Neçe yıl ġurbet otıda (3) yandım

Tanımay erteki diyārımnı[143]

Şükr kim ʿışḳ artıp ükti

Tün ü kün (4) çeken intiẓārımnı

[141] Hadis, "Vatan sevgisi imandandır."

[142] Metinde yer alan 33a, 33b, 34a, 34b, 156a ve 156b sayfaları diğer sayfalardan daha farklı bir el yazısıyla yazılmıştır. Buradaki yazılar metnin geneline göre daha kalın harflerle ve kelimeler iç içe girmiş bir şekilde farklı bir el yazısıyla kaleme alınmıştır. Bu da metnin muhtemelen iki farklı müstensih tarafından kaleme alındığını göstermektedir.

[143] DeWeese, diyarımnı.

Yene seniŋ ḳahrıŋ kelip naṣīḥat istimāʿıdın (5) iʿrāż ḳılıp saʿādet-i ḳabūldın maḥrūm ḳılmaġıl dėp kelām-ı muṣannif (6) ṭarīḳasınca pīr[144] bolġan soŋ nefs-i emmāre işde ḳılmay seni nāṣiḥler (7) ḳavlıda iḳtidā ḳılmaḳġa ḳoymas dėp seniŋ ʿālıŋdın saŋa ḫaber berür (8) ṭā bu ṭāyif vecel birle ġaflet uykusından uyġanıp fānī cihāndın (9) köŋül kesip bāḳī[145] ʿālemġa yüz keltürüp, sefer yaraġını ḳılıp bu künniŋ (10) işni[146] taŋlaġa salmaŋ[147] taḳı nefs-i emmāre sözige maġrūr bolup bu yıraḳ (11) maḳṣadnıŋ seferinde keç[148] ḳalmasaŋ; taḳı aṣār-ı ṣībni müşāhede ḳılıp

33b

(1) feraḥlar tüzükin boġuzluġuçı ecelniŋ yavuḳıda kėlürin bilip (2) taḳvā [u] ṭāʿatdın yol azuḳı[149] alsaŋ, taḳı nāṣiḥler sözige ḳulaḳ (3) salsaŋ, kim aytur:

Beyt:

Köŋülni baġlama fānī cihānġa ey ʿāḳil

(4) Sefer yaraġını ḳıl bolma bir nefs-i ġāfil

Közüŋe uyḳu ḥarām etip bu yolda (5) āgah bol

Kim asru maḳṣad ıraḳ ḫaṭar budur menzil

Sefer (6) yaraġını taŋlaġa salur sen līk[150]

---

[144] Kelime بر şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "pīr" şeklinde yazılmalıdır

[145] Kelime با قتی şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bāḳī" şeklinde yazılmalıdır

[146] DeWeese, aşını.

[147] DeWeese, salsaŋ.

[148] Kelime کنج şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "keç" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, genc.

[149] DeWeese, āẕūḳı.

Emīr-i ḳāfile köçti revān ḳılıp (7) maḥmil

Munıŋ sekīn yürümek birle bilmeseŋ ḳayda

Ḥarem-i Kaʿbe-i (8) ḥażretġa bolġay sėn vāṣıl

Ḫazīnelerni saŋa berdi (9) Ḥaḳḳ ticāret üçün

Nė ḳıldıŋ ança ḫazāyin bile kėlip ḥāṣıl

(10) Bu kün taṣarruf-ı emvāl ḫoş kelür līkin[151]

Soruġçı taŋla (11) sorarda ḥisāb ėrür müşkil

Köŋülni mükenn bu cihāndın -[152]

34a

(1) - ʿibādet ėt

Kim ėrür Ḫudā ṭāʿatıdın üzgen ėrür (2) bāṭıl

Tileme salṭanat-ı māl teŋreni[153] elbette

Ḫudāy bāḳī, (3) mülk-i cihān ėrür ẓāyil

Ḥadīṯ-i nefsni köŋlüŋ ḳulaġına salma

(4) Kim ol ḥadīṯ ėrür sihr-i cāvidāni bayıl

Faḳīrler ayaḳı (5) tofraḳı ėrür sürme

---

[150] DeWeese lėk.
[151] DeWeese lėkin.
[152] Mısranın kalan iki kelimesi diğer sayfaya sarkmıştır.
[153] DeWeese, tengrini.

Güzāf sürme ki[154] kelse işiŋge sāyil

(6) İrādet ėlgi bilen tut bu ʿışḳnıŋ etekin[155]

Ke uşbu yolda (7) ėrür ʿışḳ mürşid-i kāmil

viṣāl-ı dost kerek bolsa kėl özüŋ-(8)-din keç[156]

Arada kim bu özüŋ körmekiŋ turur māyil

Közüŋ-(9)-ni tėgme özin yumaġan yüzüŋge açıp

Ḥabīb (10) yüzini taŋla körerde bolma ḫacil

viṣālnıŋ küni -[157]

34b

(1) - ʿāşıḳġa zehr ėrür tiryāk

Firāḳ kėçesi ab-ı ḥayāt ėrür ḳātil

(2) Hemīşe taŋnıŋ işin[158] uşbu kün ḳılur sėn līk[159]

Bu künniŋ (3) işini[160] taŋġa saldıŋ ey kāhil

Cenāb-ı ḥażret-i Ḥaḳḳda ḳaçan bolur (4) maḳbūl

[154] DeWeese, ke.
[155] DeWeese, etikin.
[156] Kelime كنج şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "keç" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, genc.
[157] Mısranın devamı diğer sayfaya sarkmıştır.
[158] DeWeese, aşın.
[159] DeWeese lėk.
[160] DeWeese, aşını.

Ezel ʿināyetidin bolmasa kişi muḳbil

Ḳamuġ feraḥ tüzükin (5) ecelni bilip

ʿAceb turur bu ṭaraf tüzmekin maḥfil

Ölümniŋ (6) āfetidin çıḳtı ḳaṣrdın Ḳayser

Ecel meḫāfetidin saldı tācnı Herḳil

(7) Ḳanı Melik-Şāh ḫāḳān ḳaydadur Sencer

Ḳanı tuġyān-ı Ḳızıl Arslan (8) ḳanı Ṭuġrıl

Bu barça köçti kėçti cihān-ı fānīdin

Ḳamuġ kişige budur (9) yol ʿāḳil ėrseŋ bil

Saŋa ḥayāt beḳāsı bolur dėyü hergiz

(10) Ḫudāy ḥażretidin vaḥy bolmadı mu nāzil

Miṣl turur kim aytı burunḳı (11) öz güvālar

Maḥall-i ḳābil-dānge[161] naṣīḥat-i ḳābil

Bu kün cevāhir-i maʿnāge (12) müşterī bolġay

İrür bu şāh-ı suḫan-dān ḫusrev-i ʿādil

35a

[161] Kelime قا بلُ د ا نكه şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḳābil-dānge" şeklinde yazılmalıdır.

(1) Ėḍi ʿināyeti öksülmesün şahen-şāhdın

(2) Kim olʿināyet ėrür bi-ḥasr [u][162] bī-ḥadd u sāḥil

(3-14) ولا أعَـدَّتْ مِنَ الفِعلِ الجميلِ قِرَى

(4) ضَيفٍ أَلَـمَّ برأسـي غيرَ مُحتشِـمِ

(5) Taḳı amāde ḳılmadı bu nefs-i kāfir-kīş ʿāḳibet-i nā-(6)-endīş körklü efʿāldın ve ṣāliḥ ʿaʿmāldın hiç (7) nėrse mihmāndārlıḳ üçün bu ḳarılıḳnıŋ ḳo-(8)-naġıġa ġāyet ėrklikdin hiç iltifāt ḳılmadı. (9) Ol başımda orun tuttı;[163] yaʿnī bu nefs-i żilāl-ı ḳadīm (10) tevbe ḳılmadı, taḳı munıŋ dėk mihmān-ı kerīmni közge ilmedi; (11) ve ceẕebāt-ı[164] İlāhīye birle ednās-ı beşeriyyedin müzekkā bolmadı,

35b

(1) ve ḥīle-i ṭāʿat ve zīver-i ʿibādāt birle müzeyyen ve mücellā bolmadı.

(2) *Naẓm*:

Ne boldı nefske bilmen boyun tolġar kerem ḳılmas

(3) Kėlip başımda olturġan ḳarılıḳnıŋ ḳonaġıġa

(4-15) لـو كنتُ أعلـمُ أنّـي مـا أُوَقِّرُهُ

(5) كتمتُ سِـرًّا بَـدَا لـي منه بالكَتَمِ

[162] DeWeese, yazılmamış.

[163] Kelime تنو تى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, tutı.

[164] Kelime جز با ت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ceẕebāt" şeklinde yazılmalıdır.

(6) Yaʿnī, eger bilsem ėrdi kim bu ʿazīz ḳonaḳ-(7)-nıŋ ʿizzetin saḳlap, taʿẓīm u ikrām ve taʿcīl u (8) iḥtirām ḳıla bilmen, ḳarılıḳdın peydā bolġan ḳonaḳ-(9)-nı ne reng pūşīde tutġay ėrdim, kim ḳarıdın (10) yigitlik yaraşmas, yigitlik fiʿlin ḳılġan (11) birle ecel taḳdīr ḳılġan sāʿatdin aşmas dimāġ

36a

(1) ḥücresi üstinde yıġılġan ḳaravul öyni buzmay ḳoymas (2) pīrliknіŋ[165] ādemi yer ejdehāsı insān luḳmesidin (3) toymas.

Bilsem ėrdi pīrler yolını tutmas bir nefs

(4) Kizler ėrdim saç boyap mėn pīrlikimni ḫalḳdın

(5) Āh ey ġāfil nė ḥāṣıl kizlemekdin yaşnı

(6) Ol zamānī kim ecelniŋ ėlgi tutġay ḥalḳdın

(7-16) مَن لي بِرَدِّ جِمَــاح مِن غَوَايتِهَــا

(8) كما يُرَدُّ جِمَاَحُ الخيــلِ باللُّــجُمِ

(9) Yaʿnī, kimdür kim nefsimniŋ ser-keş merkebin (10) güm-rāhlıḳ yolındın sebīl-i ṣalāḥ tevsenin felāḥ sarı (11) ḳaytarsaŋ, neteg kim tevsen atlarnı bahādurlar

36b

(1) cilavlap köni yoldın çıḳmaḳġa ḳoymaslar. (2) Ḳayu pīr-i kāmil ve mürşid-i mükemmel ḳavānīn-i riyāżet ve ṭarīḳ-ı (3) iżāfetni bilip bu nefsniŋ ulaġın (4) rām ḳılġay,

[165] Kelime بر ليک نيك şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "pīrliknіŋ" şeklinde yazılmalıdır.

yā nefs hevā ve hevesini terk ėtip (5) cādde-i Ḥaḳḳ üze ārām alġay? Bu mühīmniŋ kifāyetige pür-dānā (6) ḥākim kerek neteg kim ejdehā öltürmekke Mūsā-kelīm (7) kerek.

Nefs-i ser-keş pāre ḳıldı ʿaḳlnıŋ zincīrini

(8) Kim ḳıla bilgey bu bir dīvāneniŋ tedbīrini

فلا تَرُمْ بالمعاصي كَسْرَ شهوَتهَا (9-17)

اِنَّ الطعامَ يُقوّي شهوةَ النَّهِمِ (10)

(11) Yaʿnī çün bildiŋ nefs-i emmāre yaman işlerge

37a

(1) ḥarīṣ turur, lā-cerem yavuzluḳ ḳılmaḳ birle nefs-(2)-niŋ şehvetin sındurmaḳ ṭemʿ ḳılmaġıl, kim (3) ṭaʿām yemek birle ḥarīṣ kişiniŋ iştihāsı ḳuvvet (4) tapar. Erbāb-ı ḥāl ve aṣḥāb-ı kemālnıŋ sözi (5) ol durur, kim rūh-i insāni kim لقد خلقنا (6) الانسان في احسن تقويم[166] teşrifi birle müşerref ėrür (7) aʿlā-yı ʿillīyīndin kim menzil-i aṣlīsi turur ثم (8) ردديناه اسفل سافلين[167] muḳteżāsınça şehvet-(9)-de mübtelā bolġandın soŋ, ʿināyet-i ezeliye ve ceẕbe-i (10) ḥażret-i aḥadiyyedin özge tedbīr birle ḫalāṣ bolmaḳ (11) be-ġāyet müşkil ėrür. İmdi nāẓım *raḥimahu'llāhu fī silki*

37b

(1) *evliyāihi ve ḥaşerahu maʿa ṣifati enbiyā'i* irşād ḳılıp (2) aytur kim defʿ-i mādde-i şehvet ʿiffet birle bolur, (3) taḳı ḥuṣūl-ı ʿiffet devām-ı cūʿ-ı mücāhede birle, yene (4) bu cūʿ ve mücāhedeniŋ münāsebeti ruʾyet ve müşāhede (5) birle ḥadīṣ-i ḳudsīdin maʿlūm bolur, kim ʿĪsā *ʿaleyhi's*-(6)-*selām* ḥażret-i ẕū'l-celāldın müşāhede-i cemāl ṭaleb (7)

[166] Kurʾan, 95. sure, 4. ayet. "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."
[167] Kurʾan, 95. sure, 5. ayet. "Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik."

ḳıldı ėrse, Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* ayttı: Yā[168] ʿİsā aç (8) turġıl tā meni toya körseŋ; taḳı barçadın mücerred (9) bolġıl tā maŋa vāṣıl bolsaŋ

Naẓm:

(10) Muḫālefeti[169] birle aytı bu nefs nė kim

(11) Aŋa muvāfaḳat etseŋ yamanlıḳa tartar

38a

(1) Fücūr fısḳ bile nefs şehveti sınmas

(2) Ṭaʿām birle yaḳīndür ki[170] iştihā artar

(3-18) والنَّفسُ كَالطّفلِ إنْ تُهمِلْه شَبَّ عَلَى

(4) حُبِّ الرّضَاع وَإنْ تَفْطِمْهُ يَنفَطِـمِ

(5) Yaʿnī bu nefs ṭıflge oḫşar kim eger mühlet ber-(6)-seŋ pīr bolġunca süt emmeki[171] maḥabbeti andın (7) ketmes; ve eger küç anı sütdin ayrsaŋ, (8) envāʿ-ı eṭʿimedin leẕẕet alıp ol sütni (9) hiç arzūlamas.[172] Lā-cerem eger nefsni meʾkū-(10)-lāt-ı[173] ṭabʿiyye ve leẕẕāt-ı kāẕibe-i vehmīyedin (11) menʿ[174] ḳılıp idrāk-ı ḥaḳāyıḳ-ı İlāhīye ve ẕevḳ-i leẕẕāt-

1

38b

[168] DeWeese, ya.
[169] Bu kelimeden önce üzerinde çarpı işareti olan ve okunamayan bir kelime vardır.
[170] DeWeese, ke.
[171] Kelime امّا كى şeklinde harekeli yazılmıştır.
[172] DeWeese, arzulamas.
[173] Kelime ما ء كو قا ت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "meʾkūlāt" şeklinde yazılmalıdır.
[174] DeWeese, menaʿ.

(1) rūḥāniyyeġa terġīb ḳılsaŋ, her-ayine saʿādet-i (2) ebediyye ve kerāmāt-ı sermediyye birle iḫtişāṣ tapıp (3) Ḥaḳḳınıŋ emri birle ḳāyim bolġay ve eger ʿiyān-ı gencīne (4) terk ḳılsaŋ imdi necātı ḳalmay ḥasarāt (5) dāyim bolġay taḳı köŋlüŋniŋ peymānesi (6) şarāb-ı nedāmet birle tolġay.

Naẓm:

(7) Oḫşar bu nefs ṭıflġa kim tapsa mühleti

(8) Ḥubbu'r-reżāʿ üzre ḳılur ʿömrni[175] telef

(9) Ger küç bile ayrsa anı sütdin kişi

(10) Elvān türlü eṭʿime peydā ḳılur şeʿaf

(11) *Ḳāle ḳuddise sirruhu'l-ʿazīz* mīfer-māyend vaḳt-ı icābet:

39a

(1-19) فاصْرِف هواهــا وحاذِر أَن تُوَلِّيَهُ

(2) أِنَّ الهوى مــا تَـوَلَّى يُصْمِ أو يَصِمِ

(3) Yaʿnī, hevā ve nefsni menʿ[176] ḳılıp anı ḥākim ḳılmaḳdın (4) perhīz ḳılġıl, kim ḳayu nersege kim ḥākim bolur anı (5) helāk yā maʿyūb ḳılur. Lā-cerem ḥażret-i İlāhī (6) menşūr-ı pād-şāhī içinde fermān ḳılur kim (7) ولا تتبع الهوى فيضلك عن سبيل (8) الله[177]

[175] DeWeese, ʿemrni.
[176] DeWeese, menaʿ.
[177] Kurʾan, 38. sure, 26. ayet. "Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır."

Yaʿnī, hevāġa ittibāʿ ḳılmaġıl kim ṭarīḳ-i (9) Ḫudāydın seni azdurur. Yene aytur: أفرأيت (10) من اتخذ الهه ُ هوا[178] Yaʿnī, (11) kördüŋ mü ol güm-rāhnı kim öz nefsiniŋ

39b

(1) hevāsını Ḫudā ḳılıp aŋa tapınur[179] yene ḥażret-i (2) Risālet-Penāh *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* buyurdı kim (3) ماعبد آله ابغض على الله من الهوى[180] (4) Yaʿnī, hiç nemerse maʿbūd-ı ḥaẓret-i Ḥaḳḳ *subḥānehu ve* (5) *teʿālā*-nıŋ ḥażretinde düşmenraḳ ėrmes.

(6) *Naẓm*:

Hevā u nefsni özüŋe ḳılmaġıl ḥākim

(7) Kim ol hevā seni maʿyūb yā helāk ḳılur

(8) Yüzüŋni ḫaşyet-i Ḥaḳḳdın közüŋ yaşı bile yu

(9) Kim ol küdūret-i nefs u hevānı pāk ḳılur

وراعِهَا وهْيَ في الأعمال سائِمَةٌ (10-20)

وإنْ هِيَ استَحْلَتِ المَرعى فلا تُسِمِ (11)

40a

(1) Yaʿnī riʿāyet ḳılġıl bu merkeb-i nefsniŋ cānibin, (2) mādām kim aʿmāl-ı ṣāliḥeniŋ çerā-gāhında otlar; ve (3) eger bilseŋ nevāfil otlaġın süçi sanap (4) ʿibādet bolup durur muḫālefet-i hevā-yı nefs (5) üçün anı artuḳ ṭāʿat çerā-gāhında ot-(6)-latmaġıl kim وَنَهَىَ

[178] Kurʾan, 45. sure, 23. ayet. "Nefsinin arzusunu ilah edineni gördün mü?"
[179] DeWeese, tabınur.
[180] Hadis, "Allah katında rab olarak tapınılan nefis kadar daha nefret edilen bir şey yoktur."

فإنَّ الجنّةَ هي المأوى[181] (7) النَّفسُ عنِ الهوى teḳāżāsınça rıżā-yı (8) Ḫudāy *teʿālā* idrāk-ı cennetü'l-meʾvā muḫālefet-i (9) nefs birle müyesser bolur.

Naẓm:

(10) Ṭāʿat otlaġında nefsüŋ merkebin otlat velī

(11) Süçi sansa her[182] otlaġın menʿ[183] eyleliŋ ṭāʿātdın

40b

(1) Ārzūsın bermegil bir dem bu kāfir-i nefsiŋe

(2) Tā seni Ḥaḳḳ saḳlaġay fażlı bile āfātdın

(3-21) كَم حسَّـنَتْ لَـذَّةً للمرءِ قاتِلَةً

(4) مِن حيثُ لم يَدْرِ أَنَّ السُّمَّ في الدَّسَمِ

(5) Yaʿnī, köp kerrāt bu nefs-i leʾīm leẕẕetini leẕẕāt-ı naʿīm-(6)-din kim bilmese kim anıŋ meżerreti ʿaẓīm ve aḫiret ʿaẕābı (7) elīm turur, İblīs ve anıŋ ḳubḥın telbīs ḳılıp arāste (8) körgüzür tā ṣāḥib-i nefs aŋlamay kim zehr-i ḳātil (9) ve semm-i halāhil çerb u şīrīn içide müdġam turur (10) helāk bolsa. Leẕẕāt-ı ṭaʿām ve ṭabīb-i riḳād ehl-i maḥabbet (11) ü vidādġa lāyıḳ ėrmes; ʿāşıḳ kim liḳā-yı dost-

41a

[181] Kurʾan, 79. sure, 40. ve 41. ayetler. "(Kim ki) Nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz cennet onun sığınağıdır."
[182] DeWeese, okunmamış.
[183] DeWeese, menaʿ.

(1) -dın özge neyerse birle rāḥat ḳılsa maḥabbetde (2) ṣādıḳ ėrmes. Neçe bu nefs ḳıldı arāyiş (3) leẕẕetini kim helāk ḳılur, tenni tapşur riyāżet ėlgine kim (4) cān-ı ḳudsī-ṣıfatnı pāk ḳılur.

Ḳāle ḳuddise sirruhu'l-ʿazīz:

واخْشَ الدَّسَائِسَ مِن جوعٍ ومِن شِبَعٍ (5-22)

فَرُبَّ مخمَصَةٍ شَــرٌّ مِنَ التُّـخَمِ (6)

(7) Yene, ḳorḳġıl kim örtüglüg āfetlerdin açlıḳ (8) toḳluḳdın peydā bolur; emmā açlıḳdın (9) sūʾ-i ḥāl u melāl[184] buḫūl-i ten ve ḥudūṣ-i kelāl, (10) taḳı toḳluḳdın köŋül ḳatıḳlıḳ ve ġaflet (11) taḳı kāhillıḳ birle ġalebe-i şehvet

41b

(1) taḳı köp ḳatıġ açlıḳ bolur kim toyġunça ṭaʿām (2) yep siŋmeslik zaḥmetidin yamanraḳ (3) turur, anıŋ üçün kim tuḫmeniŋ ġālib żararı (4) tenge bolur, taḳı açlıḳdın gāhī bolur kim perhīz-(5)-lik sebebidin dīnġa noḳṣān yeter.

(6) Toya yėmek egerçi afetdur

Açlıḳda ziyāde noḳṣān bar

(7) Toya yėgen bolur marīż velīk[185]

Açnıŋ dīnine meḫāfet bar

واستَفرِغِ الدمعَ مِن عينٍ قَدِ امْتَلأتْ (8-23)

[184] DeWeese, sūʾ-i ḥāl-i melāl.
[185] DeWeese, ve lėk.

مِن المَحَـارِمِ والْزَمْ حِميَـةَ النَّـدَمِ (9)

(10) Yaʿnī, ḫālī ḳıla[186] tilegil anıŋ dėk közüŋ (11) yaşın kim ḥarāmdın mümtelī bolup turur, taḳı

42a

(1) peşimānlıḳ[187] iḫtimāsınġa mülāzemet[188] ḳılġıl kim (2) imtilānıŋ ʿilācı istifrāġ birle bolur, taḳı ṣıḥḥat-(3)-nıŋ ḥuṣūlı iḫtimā birle; köŋül marażġa nedāmet (4) maʿcūn-ı necāḥ izder, Ḥaḳḳ liḳāsı şavḳında yıġlamaḳ (5) birle ravāḥ ʿālemide felāh izder

(6) Muḥarremāt bile közde imtilā çün bar

(7) ʿİlāc üçün bu közüŋ yaşını ḳıl istifrāġ

وخالِفِ النفسَ والشيطانَ واعصِهِمَا (8-24)

وإنْ همـا مَحَّضَـاكَ النُّصحَ فاتَّهِمِ (9)

(10) Yaʿnī muḫālefet ėtgil nefs [ü] şeyṭānġa taḳı anlarġa (11) ʿiṣyān ḳılġıl; nėçe kim naṣīḥat iḫlāṣ birle ḳılsalar,

42b

(1) olarnı müttehim bilgil anıŋ üçün kim şeyṭān (2) ataŋnıŋ düşmeni ėrür ve saŋa yār-ı mihr-bān (3) bolmas; taḳı nefs kim barça düşmenlerdin yaman-(4)-raḳ turur yār-ı girān [u] dil-cān bolmas.

---

[186] Kelime قيلما şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḳıla" şeklinde yazılmalıdır.

[187] DeWeese, pişmānlıḳ.

[188] DeWeese, melāzimet.

(5) Nefs [ü] şeyṭānġa ḫilāf ėt kirme anıŋ[189] sözige

(6) Nėçe kim nefʿī naṣīḥat bolsa anlarnıŋ sözi

(7) İʿtibār etme bu iki ḫaṣmnıŋ güftārına

(8) Muʿteber bolġay mu hergiz iki kāfirniŋ sözi

(9-25) ولا تُطِعْ منهما خصمًا ولا حكَمًـا

(10) فأنت تعرفُ كيـدَ الخَصمِ والحَكَمِ

(11) Yaʿnī imtiṣāl ve inḳıyād ḳılmaġıl nefs ü şeyṭān

43a

(1) ṭarafıdın ḫaṣm ve ḥakem bolup nefs hevāsı (2) ve şeyṭān rıżāsıġa muvāfaḳat ḳılıp (3) olar murādıça yürümekke delālet ḳılġan-(4)-larġa, anıŋ üçün kim sėn taḳı bilür sėn (5) munıŋ dėk ḫaṣm ve ḥakem ḥīle ve mekrdin ḫālī (6) bolmas, taḳı nefs ü şeyṭānnıŋ cünūd (7) u haşem ve ceẕb u ḫadimi cinn ü insdin (8) be-ġāyet köp turur, kim bir biri olarnıŋ murādın (9) kifāyet ḳılmaḳda ihtimām-ı tamām ḳılurlar. Neteg (10) kim Cābir *raẓiya'llāhu ʿanhu* Peyġam-ber *ṣallā'llāhu* [*ʿaleyhi*]-din rivāyet (11) ḳılur kim İblīs taḫtını hevā üstide ḳurup

43b

(1) leşkerin fitneler ḳılmaḳ üçün eṭrāf-ı (2) ʿālemge iberür[190], ḳayu biri kim uluġraḳ fitne ḳılsa, (3) şeyṭān aŋa ınaġraḳ bolur ėrdi; cemʿ bolġanda (4) bu cünūd-ı şeyṭānnıŋ her biri aytur kim: Mundaġ (5) fitneler ḳıldım dėr, bularnı ança pesend ḳılmas; (6) nā-gāh biri

[189] DeWeese, ānıŋ.
[190] DeWeese, ıbarur.

aytur kim: Mėn vesvese ḳılıp bir ėrni (7) öz ḥelālıdın ayrıdım, İblīs aŋa taḥsīn (8) ḳılıp özige ınaġ ḳılur. Lā-cerem,

Naẓm:

(9) Tutmaġıl şeyṭān sözini bermesün bāzī saŋa

(10) Kim ata anıŋ düşmeni bolmas oġulġa mihr-bān

(11) Pehlevān ėrmes kişi kim köp yaġılarnı yeŋer

44a

(1) Nefs-i kāfir-kīşni her kim yeŋse şoldur pehlevān

(2) Nefs ėlige bermediŋ ėrse zimām-ı iḫtiyār

(3) Cān diyārıda hevānıŋ ḥükmige boldı revān

(4-26) استغر الله من قولٍ بلا عملٍ

(5) لقد نسبت به نسلاً لذي عقم

(6) Yaʿnī, kėçgen ḫişāl-ı ḥamīde[191] ve aʿmel-i pesendīde birle (7) emr ḳılmaḳ içide özüm ṣıfāt birle mütecellī men (8) dėmek daʿvāsı bar dėp nāẓım *raḥmetu'llāhi ʿaleyhi* (9) heżm-i nefs üçün aytur: Mėn ḥażret-i (10) settāru'l-ʿuyūb[192] ve ġaffāru'z̲-z̲unūbdın yarlıḳamaḳ (11) tiler mėn; bu ʿamel ḳolumdın kim ezgü ʿameller birle

[191] Kelime خصا و حميد ه şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḫişāl-ı ḥamīde" şeklinde yazılmalıdır.

[192] DeWeese, settāru'l-ġuyūb.

44b

(1) sizge emr ḳılıp özümge imtiṣāl ḳılmay, ʿaḳīm kişige (2) ferzend iṣbāt ėtgen dėk özümge özgü-(3)-lük nisbet ḳılur. Lā-cerem, أَتَاْمُرُونَ النَّاسَ (4) بِا لِبِّرِ وتَنسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ[193] - niŋ (5) dāḫil bolmaġay men dėp istiġfār ḳılur men.

(6) Mėn aytıp ḳılmadım estaġfiru'llāhu'l-ʿaẓīm

(7) Yazuḳnı közge ilmedim estaġfiru'llāhu'l-ʿaẓīm

(8) Yaḫşı buyurdum mėn buyruġḳa boynum sunmadım

(9) Yaḫşı yamanı bilmedim estaġfiru'llahu'l-ʿaẓīm

(10) Mėn munça yıġlap bir nefs yazuḳ kitābın toymaġa[194]

(11) Köz yaşını silikmedim estaġfiru'llāhu'l-ʿaẓīm

45a

(1-27) أمرتك الخير لكن ما أتمرت به

(2) وما استقمت فما قولي لك استقم

(3) Yaʿnī, buyurdum saŋa ḫayr ḳılġıl dėp velīkin öz-(4)-üm ol fermānnı tutmadım, taḳı mėn köni bolmadım; (5) bes, be-ġāyet ġarīb bī-nihāyet ʿacīb ėrür kim (6) saŋa köni dėp buyruḳın istiḳāmet (7) ʿibāretdür ṣābit bolmaḳdın īcāb u nedb (8) üçün kelgen emr u nevāhīniŋ muḳteżāyātı (9) üze; taḳı erbāb-ı taṣavvuf ve aṣḥāb-ı taʿarruf (10) ḳatında

[193] Kurʾan, 2. sure, 44. ayet. "Kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz?"

[194] Kelime ؤ يما غه şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimeyi "buymaġa" diye okumuş, ancak kelimenin "toymaġa" olarak da okunabileceğini ifade etmiştir (1984:549).

istiḳāmet be-ġāyet ʿālī derecei ėrür (11) kim barça işniŋ kemālı ve tamāmı taḳı mecmuʿ-

1

45b

(1) ḫayrātnıŋ ḥuṣūlı anıŋ birle bolur, kim (2) ḥāl içide mustaḳīm bolmasa, saʿy żāyiʿ taḳı (3) cehdi bāṭıl ėrür. (4) [195]قَالَ اللهُ تعالى ولَاَ تَكُونُوا كَالَّتي نَقَضَتْ غَزْلَهَا Yaʿnī, ol (5) ḫalḳ dėk bolmaŋ kim munça zaḥmetler birle (6) yifni[196] ėgirip özi üzer; yaʿnī, ḳılġan ʿahd [ü] (7) peymān[197] ve ḫayr-ı iḥsān üze mustaḳīm boluŋ, tā (8) ol aʿmāl bāṭıl bolmasun. Ebu ʿAlī Cüzcānī[198] *raḥmetu'llāhi* (9) *ʿaleyhi* aytur: Ṣāḥib-i istiḳāmet bolġıl, ne ṭālib-i (10) kerāmet, kim nefsniŋ ṭaleb-i kerāmet ḳılur, taḳı (11) Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* sendin ṭāleb-i istiḳāmet ḳılur.

46a

(1) Lā-cerem, mecmūʿ-ı saʿādātnıŋ ser-māyesi ḳamuġ (2) iḳbāl u kerāmetniŋ pīrāyesi istiḳāmet (3) ėrür; elif tā[199] istiḳāmet taptı ėrse orun (4) taptı körüŋ cān otrasında. Maḳām-ı (5) istiḳāmetniŋ düşvārlıḳıdın Ṣevbān (6) mevlā-yı Nebi *ʿaleyhi's-selām* ḫaber berür kim Resūl (7) *ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem* aytı: (8) [200]أستَقِموا ولَنْ تُحصُوا Yaʿnī, küçüŋüz yetgençe yürüŋüz hergiz bu (9) maḳāmnıŋ nihāyetige yetelmes siz. Ebu ʿAlī-yi (10) Yesevīdin rivāyet turur kim aytur: Resūl *ʿaleyhi-*

46b

[195] Kurʾan, 16. sure, 92. ayet. "İpliği iyice eğirip büktükten sonra (tekrar) çözüp bozan kimse (kadın) gibi olmayın."

[196] Kelime يف şeklinde yazılmıştır. DeWeese, yıf (1984:454, 449).

[197] DeWeese, ʿahd-i peymān.

[198] DeWeese, eserde جر جا نى olarak geçen bu özel ismin "Cüzcānī" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:449).

[199] Bu kelime "istiḳāmet" kelimesinden sonra yazılmıştır.

[200] Hadis, "(Yapmak istediğinizi) tam olarak yerine getiremezsiniz, (gücünüz yettiğince) mükemmele yaklaşmaya devam edin."

-(1) *ʻṣ-ṣalavāt ve'ṣ-selām*-nı tüşde körmiş men; (2) sordum: Yā Resūlu'llāh şeyyebetnī sūre-i Hūd, (3) yaʿnī, mėni[201] pīr ḳıldı Hūd Sūresi dėp (4) ayttıŋız; bu sūre içinde peyġam-berleriŋ ḳıṣṣa-(5)-sı mu sizni pīr ḳıldı, yā ümem-i sālifeniŋ (6) helāk bolġanınıŋ sözi mü? Resūl *ʻaleyhi'ṣ-ṣalavāt* (7) *ve'ṣ-selām* aydı: Yoḳ; bil kim Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* (8) bu sūre içinde aytıp turur kim: فَاْسْتَقِمْ (9) [202]كَمَا أُمِرْتَ Yaʿnī, meniŋ fermānımnı (10) ber-cāy ḳılıŋ mustaḳīm boluŋ. Lā-cerem lā-cerem (11) istiḳāmet ḥāṣıl ḳılmaḳda düşvārlıḳın

47a

(1) aŋlap yigit ėrdim pīr boldum dėdi. İmdi (2) nāẓım *raḥmetu'llāhi ʿaleyhi*-niŋ ḳavlı bizlerge (3) istiḳāmet maḳāmınıŋ düşvārlıḳıdın (4) ḫaber-dār ḳılmaḳ üçün ėrür.

(5-28) ولا تزودت قبل الموت نافلة

(6) ولم أصلِ سوى فرض ولم أصمِ

(7) Yaʿnī hiç aẕuḳ ḥāṣıl ḳılmadım artuḳ[203] ṭāʿāt-(8)-lardın ölümdin burunraḳ, taḳı namāz ve rūze-(9)-niŋ ferāyiż-i vācibātıdın özgege işṭiġāl (10) ḳılmadım; ve ḫazāyin-i girānmāye-i ʿömrni ṭelef ḳılıp (11) ḳudreti bilmedim. Maḥāsinni, maḳābīḥ efʿāl içide

47b

(1) aḳartıp ve nāme-i aʿmālnı baġī ve ṭuġyān birle ḳarartıp, (2) ḫargāh-ı zengarī-yi felekni dūd-ı āh birle kebūd ḳılmadım, tamām-ı (3) ʿömrni ḫalāyıḳ birle ġafletde kėçürüp bir dem (4) ḫālıḳnı ḫoşnūd ḳılmadım, kim nāẓım *raḥmetu'llāhi ʿaleyhi* (5) öz taḳṣīrġa iʿtirāf ḳılıp biziŋ dėk (6) ġāfillerġa tenebbüh ėter kim:

---

[201] Kelime نی می şeklinde alışılmışın dışında farklı bir yazımla yazılmıştır.
[202] Kurʾan, 11. sure, 112. ayet. "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."
[203] DeWeese, ārtuḳ.

(7) ʿÖmr raḫtın bağlaban köçti ketti kārvān

(8) Nėçe sėn ġāfil uyur sėn bar ėse cānıŋ oyan

(9) Sėn ḫayrī-dār izdeyü yolda dūkān açtıŋ velī

(10) Mindi pīş-āheng sürdi buḫtīsini sār-bān

(11) Azuḳuŋ[204] az yol yıraḳ hem yük aġır merkeb yaġır

48a

(1) Bu yürimek birle maḳṣadnı körüp bolmas ʿiyān

(2) ʿÖmr żāyiʿ ḳılmaġa ḳayġurmasaŋ andın ėrür

(3) Kim tapıpdur sėn bu genc-i şāygān rāygān

(4) ʿÖmrniŋ ser-māyesin munda ḳılıp sevdā bu kün

(5) Sevdā-ger bolmasa ḥāṣıl ḳılmaġıl bārī ziyān

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

(6-29) ظَلمتُ سُنَّةَ مَن أحيــا الظلامَ الى

(7) أنِ اشـتَكَتْ قدمَــاهُ الضُّرَّ مِن وَرَمِ

(8) Yaʿnī, ẓulm ḳıldım sünnetige ol şerīf ẕātlıġ, arıġ (9) ṣıfātlıġ Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ kim kėçeler bir ayaḳ üstide (10) şemʿ dėk turup köŋül otıġa cān riştesini

48b

[204] DeWeese, āzuḳuŋ.

(1) pervāne dėk yaḳıp taŋġa tėgrü ḳulluḳ[205] ḳılmaḳdın (2) mübārek ḳademleri şışşuḳ zaḥmetidin şikāyet-i (3) sū ḳıldı, bā vücūd-ı ol kim ḥabīb-i ḥażret-i İlāhī müẓhir-i (4) raḥmet-i nā-mütenāhī bu zaḥmetni özige revā körüp: (5) [206] يَا أَيُّهَا المزمل قم الليل -niŋ buyruġın (6) tutup, kėçeler ayaḳ üstinde turup, ṭāʿatnı (7) ḳılmaḳnı ḳoymadılar ėrse, ḥażret-i melik-i vehhāb-(8)-dın bu ḫiṭāb-ı müsteṭāb kėldi kim: طه (9) مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرآنَ لِتَشْقى[207] Yaʿnī, ey meclis-i (10) ünsniŋ çerāġı ve ey maḥfil-i ḳudsniŋ ferāġı, (11) ḳademuŋnı yerge basġıl, kim biz bu Ḳur'ān-ı mecīd ve furḳān-ı ḥamīdni

49a

(1) anıŋ üçün ėndürmedük kim sėn zaḥmetde (2) bolsaŋ ve meşaḳḳātler çekseŋ: إِلَا تَذْكِرةً (3) لِمَن يَخْشى[208] bel-kim anıŋ üçün ėndürdük, (4) kim Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā*-dın ḳorḳan bendelerge mevʿiẓat (5) ve naṣīḥat bolsa; bu ḫiṭāb kėlgendin soŋ (6) ḥażret-i Risālet-penāh şükr-i ḥażret ve taʿlīm-i ümmet (7) üçün kėçeler ḳılur ṭāʿatın arturur ėrdi.

(8) *Beyt*:

ʿĀşıḳla[r]-ġa taŋ ėrmes kim şemʿdėk kėçürse

(9) Her kėçe taŋġa tėgrü sūz u güdāz birle

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

وشَدَّ مِن سَغَبٍ أحشــاءَهُ وطَـوَى (10-30)

تحتَ الحجارةِ كَشْــحَاً مُتْرَفَ الأَدَمِ (11)

---

[205] Kelime قو لّو ق şeklinde harekeli yazılmıştır.

[206] Kurʾan, 73. sure, 1. ve 2. ayetler. "Ey örtünüp bürünen (peygamber)! Kalk, geceyi (yarısını) ibadetle geçir."

[207] Kurʾan, 20. sure, 1. ve 2. ayetler. "Tâ-Hâ, Biz sana Kur'anı sıkıntı çekesin diye indirmedik."

[208] Kurʾan, 20. sure, 3. ayet. "Ancak, Allah'tan korkanlara bir öğüt (bir uyarı) olarak indirdik."

49b

(1) Yaʿnī, saŋa ittibāʿ ḳılmadım ol şerīf vücūduŋ (2) kim baġladı açlıḳdın taḳı çökerdi yumşaḳ (3) terelig[209] tehīgāhın ḳatıġ taş astında; Resūl *ʿaleyhi's-selām*- (4)-nıŋ sünneti ol ėrdi kim açlıḳdın emgengü dėk (5) bolsa düşmenler közige körünmeslik üçün (6) ḳarnıġa taş baġlar ėrdi; neteg kim Mesrūḳ rivāyet (7) ḳılur: ʿĀyişe *raẓiya'llāhu ʿanhā*-dın aytu bergen (8) Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nı kördüm, açlıḳdın (9) żaʿīf bolup ḳarnıġa taş baġlap tururlar; (10) yıġlap ayttım: Ey Muḥammed ve ey ḥabīb-i ḥażret-i aḥed Ḥaḳḳ *teʿālā*-(11)-dın ṭaʿām tileseŋ bolmas mu? Aytı: Ey ʿĀyişe ol

50a

(1) Teŋrim kim meniŋ cānım anıŋ ḳudreti ḳolıda (2) turur, kim eger tilesem yeryüzindeki[210] cemʿī taġlarnı (3) altun, kümüş ḳılıp men ḳayu ṭarafge barsam (4) köçürüp meniŋ birle yürütgey; velīkin[211] men (5) dünyānıŋ açlıġın toḳluḳ üze taḳı faḳīrlıġın (6) baylıġ üze taḳı ḳayġusın feraḥ üze iŋtiyār (7) ḳıldım; ey ʿĀyişe dünyā Muḥammedge ve taḳı āl-i Muḥammedge kerekmes; (8) ey ʿĀyişe Ḥaḳḳ *teʿālā* fermān iberdi[212] resūllerġa (9) dünyā rāḥatın terk ėtip ve miḥnetke ṣabr ḳılmaḳ buyrup (10) maŋa fermān ḳılıp turur: فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ (11) [213]أُولُو الْعَزمِ مِنَ الرُسُلِ Yaʿnī, ḳılġıl ey Muḥammed

50b

---

[209] Kelime تر ه لیک şeklinde yazılmıştır. Eserde "derili, ciltli" manasına gelen bu kelimenin تر ه şeklinde yazılması dikkat çekicidir.

[210] DeWeese, yeryüzindegi.

[211] DeWeese, velėkīn.

[212] DeWeese, ıbardı.

[213] Kurʾan,46. sure, 35. ayet. "(Ey Muhammed!) O halde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret."

(1) neteg kim uluġ fermān iberdük resūller ṣabr ḳıldı-(2)-lar; imdi va'llāh kim maŋa Ḥaḳḳ fermānın tutmaḳdın (3) özge hiç fāyide yoḳ turur, ve özge çāre hem (4) yoḳ. Herāyine Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ tevfīḳi birle ṣabr (5) ḳılġay mėn,[214] neteg kim olar ṣabr ḳıldı. Şeyḫ ʿAbdullāh (6) Enṣārī *raḥmetu'llāhi ʿaleyhi* dėyür, dostdın yetgen (7) belā ʿaṭā turur; lācerem, ʿaṭādın nāliş ḳılġan ḫaṭā turur.

(8) *Naẓm*:

Dost birle çün köŋülni ittiṣāl u infiṣāl

(9) Taptı vaṣlı cāvidānī bolmasun kevn u mekān

(10) Çehre-i ḫūr-şīdeġa meşşāṭalıḳ nė iḥtiyāc

(11) Merkeb-i ḫurşīdġa ḥācet dügül[215] ber-güstvān[216]

52a[217]

(1) Ḫatırnıŋ ḫalvetiġa basmas ol cānān ḳadem

(2) Bolmasa ḫālī ḫayālī ġayrdın dergāh-ı cān

(3-31) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

وراوَدَتْــهُ الجبالُ الشُّمُّ مِن ذَهَبٍ

[214] DeWeese, men.

[215] Kelime دو كو ل şeklinde yazılmıştır. Eserde bu kelimenin د كو ل yerine دو كو ل olarak yazılması dikkat çekicidir.

[216] DeWeese, ber-güstuvān.

[217] İncelediğimiz eserde sıralama 106 (50b), 107 (51a), 108 (51b), 109 (52a), 110 (52b), 111 (53a), 112 (53b) şeklindedir. Ancak İçerik ve anlam olarak 50b sayfasından sonra sırasıyla 52a ve 52b sayfaları; 52b sayfasından sonra da sırasıyla 51a ve 51b sayfaları gelmelidir. Yani doğru sıralama 106 (50b), 109 (52a), 110 (52b), 107 (51a), 108 (51b), 111 (53a), 112 (53b) şeklinde olmalıdır. DeWeese'nin görüşüde bu yöndedir (1984:550).

نفسِـه فـأراها أيَّمَـــا شَمَمِ (4)

Yāʿnī, özini (5) Peyġām-ber *ʿaleyhi's-selām*-ġa ʿarż ḳıldı yüksek (6) taġlar kim altun bolalım, bizni ḳabūl ḳılġıl dėp; (7) Resūl *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* ol taġlarġa öz (8) himmeti rifʿatin körgüzüp ḳabūl ḳılmadı. Neteg kim (9) İbn ʿAbbās *raẓiya'llāhu ʿanhu* aydılar: Bir kün Resūl (10) *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* birle Ṣafā taġıġa minip (11) ėrdük Cebrāʾīl *ʿaleyhis-selām* bu kün āl-i Muḥammed arasıda

52b

(1) bir avuç[218] telḳān yā un yoḳ turur; ḥażret-i Risālet (2) bu sözni aytḳaç kök ʿālemidin bir ḳatıḳ āvāz (3) kėldi kim Resūl *ʿaleyhis-selām* sağındılar (4) kim ḳıyāmet bolġay dėp; nā-gāh İsrāfīl *ʿaleyhi's*-(5)-*selām* kėlip aydı: Yā Muḥammed, Ḥaḳḳ *subḥānehu* aytḳan (6) sözüŋni ėşitip yeryüzindeki[219] ḫazāyinle-(7)-rniŋ kelīdlerini iberdi;[220] ʿālemniŋ salṭanatın (8) tileseŋ, Tihāmeniŋ barça taġlardın zümürrüd (9) ve yāḳūt ve taḳı altun kümüş ḳılıp, ḳayda barsaŋ (10) ḫiẕmetiŋde alıp yürgey sėn; ve eger tile-(11)-seŋ bende bolġıl, peyġam-berlıḳ, ṣıfatı birle mevṣūf

51a

(1) bolġıl Cebrāʾīl işāret ḳıldı kim Ḥaḳḳ *teʿālā*-ġa tevāżuʿ (2) ḳılġıl; peyġam-ber *ʿaleyhis-selām* üç ḳatla aytı: Men bir zamān (3) bu ėşikde bende bolmaḳnı iki cihān pād-şāhlıḳıġa ber-(4)-mes men. Lā-cerem Cebrāʾīl *ʿaleyhis-selām* taḥsīn berip (5) aytur:

Naẓm:

Ey ʿarş-ı mecīd takiyye-gāhıŋ

[218] Kelime ج وُ اَ şeklinde harekeli yazılmıştır. Eserde "avuç" sözcüğü beş farklı yerde bu şekilde yazılmıştır.
[219] DeWeese, yeryüzindegi.
[220] DeWeese, ıbardı.

(6) Firdevs-i mekīne bār-gāhıŋ

Ruḥu'l-ḳuds izdeyür hemīşe

(7) Cārūb ḳılurġa ḫāk-i rāhıŋ

Sėn iki cihānnı terk ḳıldıŋ

(8) Bolġanda bu faḳrdın külāhıŋ

Yüz mertebe lā-mekāndın aştı

(9) İḳbāl içide evc-i cāhıŋ

Sėn ḥāṣıl-ı ḫilʿat-cihān sėn

(10) Afāḳ bu sözgedür güvāhıŋ

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

(11-32) وأكَّـدَت زُهدَهُ فيها ضرورَتُــهُ

51b

(1) اِنَّ الضرورةَ لا تعـدُو على العِصَمِ عن

(2) Yaʿnī, berkiti anıŋ zühd-i perhīzini dünyādın faḳr (3) ḥāceti, anıŋ üçün kim Ḥaḳḳ teʿālā-nıŋ saḳlamaḳıġa (4) żarūret ve ḥācet ġālib kėlmes; lā-cerem ḥabībī kim (5) ʿişmet-i İlāhī anıŋ refīḳi turur taḳı ḥifẓ u ʿināyet-i (6) pād-şāhī anıŋ himmetiniŋ közi cemāl-i Ḥaḳḳdın (7) özge naẓar salmas, kim مَازَاغَ الْبَصرُ (8) وَمَا طَغى[221] ḥażret-i melik-i

[221] Kurʾan, 53. sure, 17. ayet. "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı."

muḳtedirġa yetmey[222] ve (9) hiç menzilde turup ḳalmadı, kim إِنَّ إِلى رَبِّكَ (10) [223]الرُجعى faḳr iḫtiyācı sebebidin bu dünyā-yı fānī-(11)-ġa ḳaçan meyl ḳılsun, yā Ḥaḳḳdın özgeni ḳaçan

53a

(1) közge ilsün? dost özge yerge ḳanāʿat ḳılġan (2) maḥabbetdin ḫalī ėrür[224] miʿrāc-ı ʿışḳnıŋ Burāḳı (3) himmet-i ʿālī turur.

Naẓm:

Ṭarīḳ-i ʿışḳda himmet-i Burāḳī berḳ-i cünbiş dėk

(4) Tapar aʿlā meʿāricni ayaḳ basḳanda meydānda

(5) Bu yolda himmet-i ʿālī eger hem-rāh-ı cān bolsa

(6) Ne ḫācet ḳaṣr-ı Ḳayṣerġā ne ḳıymet tāc-ı ḫāḳānda

(7) Şahen-şāhī turur himmet kim öz ḳaṣr-ı celālıda

(8) Taŋ atmas tėgme bir şehni tapuġ ḳılġuçı der-bānde

(9) Ḳanāʿat mülketi[225] içre Süleymānī turur himmet

(10) Kim ins ü cinn tutup sözin iṭāʿat ḳıldı fermānda

---

[222] Kelime ی د ما یتم şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "yetmey" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese de aynı görüştedir (1984:550).

[223] Kurʾan, 96. sure, 8. ayet. "Şüphesiz dönüş ancak rabbinedir."

[224] Kelime س ما ر یرُ ا şeklinde yazılmıştır. . Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ėrür" şeklinde yazılmalıdır.

[225] DeWeese, milkati.

(11) *Ḳāle ḳuddise sirruhu'l-ʿazīz*:

53b

وَكَيْفَ تَدعُوا إلى الدُّنْيَا ضَرُرةُ من (1-33)

لَولَاهُ لمْ تَخرُجُ الُّدنْيَا منَ العَدَمِ (2)

(3) Yaʿnī, dünyā neteg kim yanınġa çėksün ol ẕāt-ı şerīf ve (4) ʿunṣur-ı laṭīfniŋ, kim eger dünyā anıŋ vücūdı birle zīnet (5) tapmaḳ murād bolmasa ėrdi, hergiz dünyā ṣaḥrā-yı (6) ʿademdin feżāyili vücūdḳa kėlmegey ėrdi. Çün ʿālem (7) anıŋ ṭufeylī vücūdı ėrür, Ādem ve ebnā-yı ʿadem reşḥa-i (8) deryā-yı cūdī turur. [226]قَابَ قَوسَينَ أَوْ أَدْنى Menzili, (9) [227]لَي مَعَ الله وَقتٌ ṣıfatı, maḥall-i [228]أَسْرى بِعَبْدِهِ miʿrācınıŋ (10) nişānı, [229]مَا زَاغَ الْبَصَرُ himmetiniŋ beyānı, [230]لَعَمرِكَ (11) anıŋ tācı [231]لَولَاكَ anıŋ dībācı; her-ayine metāʿ-ı ḳalīl-i dünyāġa

54a

(1) meyl ḳılmaġay. Bu beyt içide telmīḥ durur ol ḥadīṯġa (2) kim Saʿīd bin el-Müseyyeb ibn ʿAbbās *raẓiya'llāhu ʿanhu* rivāyet (3) ḳılur, Resūl *ʿaleyhi'-ṣ-ṣalavāt ve's-selām*-dın andaġ (4) aydılar kim: Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* ʿĪsā *ʿaleyhi's-selām*-ġa vaḥy (5) iberdi[232] kim: Muḥammedge taṣdīḳ ḳılġıl, taḳı ümmetiŋe buyurġıl, Muḥammed-(6)-ni idrāk ḳılsunlar, aŋa īmān kėltürsünler, kim eger taḳdīr-i (7) vücūd-ı Muḥammed

[226] Kurʾan, 53. sure, 9. ayet. "(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."
[227] Hadis, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki"
[228] Kurʾan, 17. sure, 1. ayet. "Kulunu (Muhammed'i) bir gece yürüttü."
[229] Kurʾan, 53. sure, 17. ayet. "Göz (gördüğünden) şaşmadı."
[230] Kurʾan, 15. sure, 72. ayet. "Ömrüne ant olsun ki"
[231] Hadis, "Sen olmasaydın"
[232] DeWeese, ıbardı.

bolmasa ėrdi, Ademni bihişt u dūzaḫnı (8) yaratmaġay ėrdim; bedürüstī ki[233] ʿarşnı yarattım[234] ėrse, ıżṭırāb[235] (9) ḳıldı, bes ʿarş üzre لآ إله إلآ الله مُحَمَدٌ رَسُولُ (10) الله[236] -nı bitidim[237] ėrse, sākin boldı, taḳı ārām taptı. Lā-cerem (11) munıŋ dėk pāk ẕāt Ḥaḳḳdın özgege ḳaçan

54b

(1) meyl ḳılsun kim anıŋ himmeti kevneynni ḳaçan közge ilsün?

(2) Ol ẕāt-ı şerīf kim vücūdı

Ser-māye-i ḫilʿat-ı cihāndur

(3) Uçḳanda hümāyı himmetinġa

Firdevs-i mekīne aşyāndur

(4) Faḳrı şerefige nisbet ėtsem

Miʿrācı melāyik āstāndur

(5) Bu sözge delīl ḥācet ėrmes

Erbāb-ı naẓarġa ḫodʿiyāndur

(6) Kim ḳāmetine ḳabā-yı levlāk

Zībā ėrür ve laṭīf u çālāk

[233] DeWeese, ke.

[234] Kelime ير ا تيم şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratım.

[235] DeWeese, iżṭırāb.

[236] Kelime-i Tevhid, "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir."

[237] Kelime پتيد م şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitidim" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese,bitdim.

(7) *Ḳāle ḳuddise sirruuhu*:

محمدٌ سيدُ الكـونينِ والثقَلَـيْنِ (8-34)

والفريقين مِن عُـربٍ ومِن عَجَـمِ (9)

(10) Yaʿnī, bu ṣıfat u kemāl ve ʿaẓamet ü celāl birle mevṣūfdur (11) ẕāt-ı Muḥammed *ʿaleyhi's-selām*, kim iki cihānnıŋ ser-veri,

55a

(1) ādem ve perīniŋ rehberi, ʿArab u ʿacemniŋ sulṭānı, (2) yaʿnī, ḳamuġ ʿālemniŋ ṣāḥib-fermānı turur.

(3) Muḥammeddür cihānnıŋ pād-şāhı

Muḥammeddür ḫalāyıḳnıŋ penāhı

(4) Muḥammeddür nebīler muḳtedası

Muḥammeddür melāyik pīşvāsı

(5) Muḥammeddür yaratḳannıŋ ḥabībi

Muḥammeddür ḳamuġ ʿālem ṭabībi

(6) *ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve ʿalā ālihi ve aṣḥābihi ecmaʿīne arzaḳanā şefāʿatuhu* (7) *ilā yevmi'd-dīn*.

نَبِيُّنَـا الآمِرُ النَّـاهِي فلا أَحَـدٌ (8-35)

أبَـرُّ في قَـولٍ لا منـه ولا نَعَـمِ (9)

(10) Yaʿnī ḥażret-i Risālet ḫaber bergüçidür bizge aḥkām-ı (11) İlāhīdin taḳı buyruġuçı durur barça ezgülükni, ve taḳı

55b

(1) menʿ[238] ḳılguçıdur barça yavuzluḳdın. Bes kişi (2) andın rāst-gūyrak ėrmes, īcāb u taḥrīm, (3) ḳabūl u redd içide.

Ol Nebī-yi Hāşimī kim āmir u nāhī ėrür

(4) Enbiyā ser-ḫayl-i ʿālem ol şahen-şāhı ėrür

Çün anıŋ dėk yoḳ turur yaḫşı yamanı bilgüçi

(5) Sözini tutmaslıġ anıŋ ʿayn-ı güm-rāhī ėrür

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

هُو الحبيبُ الـذي تُرجَى شـفاعَتُهُ (6-36)

لكُـلِّ هَوْلٍ مِن الأهـوالِ مُقتَحَمِ (7)

(8) Yaʿnī Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ[239] ḥabībi oldur, kim ḥabībi, yaʿnī (9) söygen[240] dostı, kim ümīd tutulur her bir düşvār iş (10) içinde uluġ düşvārlıḳlardın kim ādemī anıŋ birle […].[241] (11) İmdi bilgil kim Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ

56a

---

[238] DeWeese, menaʿ.

[239] Kelime نعينک şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "*teʿālā*-nıŋ" şeklinde yazılmalıdır.

[240] Kelime يكا ن سوşeklinde yazılmıştır.

[241] Cümle bitmeden başka bir cümleye geçilmiştir. Bağlamsal olarak burada bir veya bir kaç kelime daha olmalıdır. Ancak eserde devam eden cümle bitirilmeden başka bir cümleye geçilmiştir (1984:550).

(1) ḥabībullāh bolmaḳı kitābnıŋ delāleti ve ḥadīṯ-(2)-niŋ ʿibāreti birle ṯābit boluptur emmā[242] kitāb (3) içinde Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nı ḥabībullāh (4) dėmekni Şeyḫ Cāru'llāh bu āyetdin alur kim: (5) [243]مَاوَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى Yaʿnī, ey perverd-gār-(6)-ıŋ seni anıŋ dėk terk ḳılmadı kim seniŋ (7) birle hiç ėşi bolmasa, taḳı hem düşmen tutmadı. (8) İmdi vech-i delālet ol bilişgen birle üç ḥāldın (9) özge yoḳ: Yā tevdīʿdür kim anıŋ ėşi yoḳ, (10) yā ḳilādur, yaʿnī düşmen tutmaḳ yā dost tutmaḳ (11) evvelḳı […][244] ikinçi nafī ḳılındı, kim dost

56b

(1) tutmaḳ ṯābit boldı; Şeyḫ Cāru'llāh Keşşāfda aytġan (2) söz bu turur. Velī bu żaʿīf aytur kim tevdīʿ ve ḳilānı (3) nafī ḳılmaḳ[245] birle ḫuṣūṣiyet-i ḥabībliḳ maʿlūm (4) ḳılmas, anıŋ üçün kim maḥabbet mertebesige henūz (5) yetmey; meveddet ve ḫullet mertebesi bar, bes şāyed ve (6) vedd bolġay; bes evveli ol turur kim ḥabībullāh dėmekni (7) bu ayetdin istiʿāde ḳılmaḳ kerek: (8) قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُونَ اللهَ فَاتَّبَعُونِي يُحببكُمُ اللهُ (9) [246]وَيَغفِرلَكُمْ Yaʿnī, ümmetḳa aytġıl, ey Muḥammed, kim eger (10) siz Teŋrini sėver bolsıŋız,[247] mėn kim Muḥammed turur mėn (11) maŋa ittibāʿ ḳılıŋ, tā Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ maḥbūbı bolsıŋız.

57a

---

[242] ا ما DeWeese, emā.

[243] Kurʾan, 93. sure, 3. ayet. "Rabbin seni terk etmedi ve (sana) darılmadı."

[244] Burada bir boşluk vardır. Bağlamsal oarak da burada bir açıklama yapılması gerekirken doğrudan diğer bir kısma geçilmiştir.

[245] Kelime قيلما ن şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḳılmaḳ" şeklinde yazılmalıdır.

[246] Kurʾan, 3. sure, 31. ayet. "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve bağışlasın."

[247] Kelime بو لسينكز şeklinde yazılmıştır. Eserde çokluk 2. şahıs şart çekiminin bu şekilde oluşturulması dikkat çekici bir özelliktir.

(1) lā-cerem, aŋa pey-revīlıḳ ḳılġan maḥbūbiyyet[248] maḳāmıġa yeter, (2) ol biṭarīḳ-i evvelī ḥabīb-i ḥażret-i Ḥaḳḳ bolġay. Neteg kim (3) ʿulemāʾdın kelām içre كُنْتُم خَيرَ أُمَةٍ[249] (4) āyeti birle Resūl ḫayr-ı[250] enbiyā ve rusul bolmaḳıġa istidlāl (5) ḳılurlar. Emmā ḥadīṯ ol turur kim İbn ʿAbbās (6) *raẓiya'llāhu ʿanhu* rivāyet ḳılur kim: Aṣḥāb-ı Resūl (7) *ʿaleyhi's-selām* bir kün feżāyil-i enbiyā ve rusulde sözlep (8) biri ayttı kim İbrāhīm ḫalīlu'llāhdur, yene biri aytı (9) Mūsā kelīmu'llāhdur, yene biri ʿĪsā rūḥu'llāhdur, (10) yene biri ayttı ve Ādem ṣafīyu'llāhdur dėdi. Bu uçurda[251] (11) Resūl *ʿaleyhi's-selām* öydin çıḳıp aydı: Sizler-[252]

57b

(1) –niŋ sözüŋüzni ve taŋlaġanıŋız aŋladım; belī, (2) İbrāhīm ḫalīlu'llāhdur ve taḳı Mūsā kelīmu'llāhdur (3) ve taḳı ʿĪsā rūḥu'llāhdur ve taḳı Adem ṣafīyu'llāhdur; (4) hiç şekk yoḳ emmā ḥabībullāh mėn, taḳı faḫr ḳılmas mėn; (5) livā-yı ḥamdni ḳıyāmet küni mėn köterür mėn, kim Ādem (6) ve taḳı ferzendleri barça ol livā astıda bolġay-(7)-lar; taḳı henūz faḫr ḳılmas mėn. Yene ol şefāʿat (8) ḳılıp şefāʿatı ḳabūl bolġan ḳıyāmet küni mėndür men, (9) taḳı faḫr ḳılmas mėn. Yene ol uçmaġ ḥalḳasın tutup (10) ėşik açḳan mėndür mėn. Ve yene faḳīrler müʾmīn (11) birle uçmaġḳa kirgen mėndur mėn. Taḳı eger evvelīn ve

58a

(1) āḫirīn mendür mėn. Taḳı faḫr ḳılmas mėn. Çün (2) bu ḥadīṯ içre ḥabību'llāhlıḳ birle şefīʿ (3) birle meẕkūr turur, nāẓım *raḥmetu'llāhi ʿaleyh* bu beytde (4) daġı ḥabīblik

[248] DeWeese, maḥbūbiyet.
[249] Kurʾan, 3. sure, 110. ayet. "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."
[250] Kelime خيل şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḫayr" şeklinde yazılmalıdır.
[251] DeWeese, ucurda.
[252] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

şefāʿat ṣıfatın cemʿ ḳılıp tā (5) ḥadīŝge işāret bolsa. Yene bilgil kim şefāʿat (6) naṣṣ-ı icmāʿ birle ŝābit bolup turur, muṭīʿ ve ŝābit-(7)-ġa refʿ-i derecāt ve ziyāde-i meŝūbāt, taḳı ʿāṣī ve ehl-i (8) kebāyir[253] ḫaṭṭ-ı seyyiāt ve defʿ-i ʿuḳūbāt üçün. Emmā (9) īrād-ı cemīʿ-i nuṣūṣ taḳı Muʿtezileniŋ ḫilāfı ve edille-i ʿaḳlīye ve (10) naḳlīye birle olarnıŋ kerek bolsa, Rāyḥatü'l-Ervāḥ (11) atlıḳ bu duʿāçınıŋ teʾlīfi ʿArabī şerḥide bu mevżiʿn

58b

(1) müṭālaʿa ḳılġay. Baʿżı meṭālib anda meẕkūr turur dėp (2) bu iki beyt birle iḫtiŝār ḳılduḳ:

Naẓm:

(3) Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ ḥabībi Aḥmed-i mürsel durur

(4) Kim şefāʿat birle ʿāṣī ḳullar bolur necāt

(5) Enbiyā ḳorḳup ḳaçan nefsī ve nefsī dėseler

(6) Ümmetim dėben tiler bizlerni ol pākize ẕāt

(7) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

(8-37) دَعَـا الى اللهِ فالمُسـتَمسِـكُون بِـهِ

(9) مُستَمسِكُونَ بِحبـلٍ غيرِ مُنفَصِـمِ

(10) Yaʿnī, indedi bu Resūl ḫalḳnı Ḥaḳḳ yanınġa; bes (11) kim kim anı muḥkem tuttı, muḥkem tutġandur anıŋ dėk yifni[254]

[253] DeWeese, kubā'ir.
[254] DeWeese, yıfnı.

59a

(1) kim hiç üzelmes.[255] İmdi yaʿnī bu ḥabldin murād (2) Resūl bolġay, anıŋ üçün kim vāṣıṭa-i vuṣūl-ı (3) ḫayrāt ve rābıṭa-i ḥuṣūl-ı kemālāt ḥażret-i risālet-(4)-dür; yā, murād bu ḥabldin Ḳurʾān bolġay, neteg kim (5) ḥadīṣde kėlip turur kim Ḳur'ān ḥabl-i metīn (6) durur [256]وَنُورٌ مُبِينَ takı Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* buyrur: (7) [257] واَعتَصِمُوا بِحَبلِ اللهِ Yaʿnī, tutuŋ Ḳurʾānnı kim (8) meżāyıḳ-ı afātdın necāt anıŋ birle berür, takı (9) medāric-i kelimāt ve meʿāric-i saʿādātġa irtifāʿ anıŋ (10) birle dürüst bolur; takı ḥaḳīḳatġa baḳsaŋ (11) Ḳurʾānġa temessük ḳılġıl, hemān Ḥabībullāhġa temessük ėrür.

59b

(1) *Naẓm*:

Eger sėn cāh-ı vaḥdetni tileseŋ Ḥaḳḳ cenābıda

(2) Bu cāhnı ḳaraḳda ḳılġıl temessük ḥabl-i Ḳurʾānġa

(3) Ḥabībullāh yolında kim tėlim yıl ḳılmayın ḳulluḳ[258]

(4) Maḥabbetniŋ selāṭini keyürmesler[259] seni sanġa

(5) Özüŋni bir nefs körmey cemāl-i dostını körgil

(6) Kėçip bu cān-ı fānīdin[260] yetişgil vaṣl-ı cānānġa

---

[255] Bu kelime "üz-" "koparmak, kırmak, kesmek" kökünden türeyen "üzül-" fiilidir. Ancak burada fiilin nadir görülen bir kullanım formu olarak "üzel-" şekli ortaya çıkmıştır. DeWeese, bu fiilin ya "üzül-" fiili olduğunu ya da "al-"yardımcı fiiliyle kurulan "üze almas" şeklindeki bir kullanımı olabileceğini belirtmiştir (1984:551).

[256] Hadis, "Apaçık bir nur."

[257] Kurʾan, 3. sure, 103. ayet. "Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın."

[258] Kelime قُو لّو ق şeklinde harekeli yazılmıştır.

[259] DeWeese, kiyürmesler.

(7) Bu ḫāşāk-ı ḥavādiṣni ḳadem-i nūrī bile yapġıl

(8) Ḳadem basmaḳ tiler bolsaŋ ḥarīm-i ḳurb-ı raḥmāniġa

(9) *Ḳāle ḳuddise sirruhu'l-ʿazīz*:

(10-38) فــاقَ النَّبيينَ في خَلْـقٍ وفي خُلُـقٍ

(11) ولم يُـدَانُوهُ في عِلــمٍ ولا كَـرَمِ

60a

(1) Yaʿnī, artuḳ[261] boldı Resūl *ʿaleyhi's-selām* barça peyġam-berler-(2)-din, artuḳ boldı ḫulḳ içide hem ṣūretde ve hem ṣīretde, (3) taḳı peyġam-berler aŋa yavuḳ bolmadılar ʿilm (4) içide ve kerem içide, ḫalḳ ve ḫulḳ ve ʿilm-i kerem ve sāyir aḫlāḳ-ı ḥamīde (5) ṣıfāt ve pesendīde içide, ḥażret-i Risāletniŋ (6) barçadın artuḳluḳı āyāt ve eḥādīṣ birle maʿlūm (7) boldı, neteg kim ḥüsn-i Yūsuf *ʿaleyhi's-selām*-nı ataġanda (8) [262] أَنَا أملَحُ dėp özініŋ melāḥatini beyān ḳıldı, (9) taḳı Ḥaḳḳ *teʿālā* [263] إِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ dėmek birle tenebbüh (10) ḳıldı kim: Mėn mecmūʿ-ı dünyā metāʿın[264] قُلْ متاعُ الدُنيا (11) [265] قَلِيلٌ öz ʿaẓametim[266] ve celāletim nisbetige az[267] kördüm. Muḥammedni

60b

---

[260] DeWeese, cānī fānīdin.
[261] DeWeese, ārtuḳ.
[262] Hadis, "Ben daha güzelim."
[263] Kurʾan, 68. sure, 4. ayet. "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."
[264] DeWeese, mutāʿın.
[265] Kurʾan, 4. sure, 77. ayet. "De ki: Dünya geçimliği azdır."
[266] DeWeese, ʿaẓīmetim.
[267] DeWeese, āz.

(1) ʿaẕīm dėyü vaṣf ḳılġanım soŋ biliŋ kim (2) ol ḫulḳ ʿaẓametiniŋ[268] nihāyeti yoḳ, taḳı leṭāfetiniŋ (3) ḥadd [u] ġāyeti yoḳ dėp ʿilm-i Nebīde Ḥaḳḳ *teʿālā* aytur: (4) وَعَلَّمَكَ مَالَم تَكُن تَعْلَمْ وَكَانَ فَضْلُ اللهِ عَلَيكَ (5) عَظْيماً[269] Yaʿnī, Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* saŋa ögretti anıŋ (6) ʿilmini kim ḳuvvet-i beşeriyye birle anı bilmekiŋ muḥāl ėrdi, (7) taḳı Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ faẓl u ʿināyeti seniŋ üzre be-ġāyet (8) ʿaẓīm turur. Eger bilseŋ ėḍesi bu ayetġa yaḫşı (9) teʾemmül ḳılsa, bolur kim ḥażret-i İlāhī enbiyā ve rusulnıŋ (10) her birini bir faẓīlet birle maḫṣūṣ ḳılıpdur, ol (11) feżāyilni Muḥammedde cemʿ ėtipdür; yene faẓīleti ol

61a

(1) feżāyil üze arturup kim ol faẓīletniŋ (2) şerḥi taḳrīrġa sıġmas; aŋa faẓīlāt[270] berip (3) وَكَانَ فَضّلُ اللهَ عَلَيكَ عَظيمِاً[271] tėdi, (4) tā barçadın her bir faẓīletde ṣıfatda Peyġām-ber (5) *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem*-niŋ ārtuḳluḳın hem istidlāl (6) ḳılmaḳġa bolsa ėrdi; emmā kerem içide artuḳluḳı[272] أنا (7) أكرَمَ وَلَدَ آدَمَ[273] birle ṣābit boldı.

Naẓm:

(8) Muṣṭafādur lisānı ḫoş-efṣaḥ

Yūsuf-ı Mıṣrdın ėrür emlaḥ

[268] DeWeese, ʿaẓīmetiniŋ.

[269] Kurʾan, 4. sure, 113. ayet. "(Allah) Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür."

[270] Kelime فضل آت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "faẓīlāt" şeklinde yazılmalıdır.

[271] Kurʾan, 4. sure, 113. ayet. "Allah'ın sana lütfu çok büyüktür."

[272] DeWeese, ārtuḳluḳı.

[273] Hadis, "Ben ademoğullarının efendisiyim."

(9) والضُحى[274] nūrınıŋ beyānı ėrür[275]

Ėrür لَيل[276] hem saçınıŋ nişānı

(10) Ḥüsn-i ḫulḳuŋġa kim yetişgey kim

Tėdi anı Ḫudāy خُلُقٍ عَظيم[277]

(11) ʿİlminiŋ şerḥini ألم نَشرَح[278]

Ḳılıban ėrdi ümmetige feraḥ

61b

(1) Muṣṭafāġa keremde yoḳ bedīl

Ḥācet ėrmes bu sözge hiç delīl

(2) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

(3-39) وكُـلُّهُم مِن رسـولِ اللهِ مُلتَمِـسٌ

(4) غَرْفًا مِنَ البحرِ أو رَشفَاً مِنَ الدِّيَـمِ

(5) Yaʿnī, barça enbiyā ve rusul ḥażret-i Resūlu'llāhdın iltimās (6) ḳılurlar bir avuç[279] su anıŋ deryā kemālıdın, yā[280] bir ḳaṭre (7) nem anıŋ bārān-ı efżālıdın, kim ol baḥrīdür kim (8) muṭālebe ḳılınmas yeteri, taḳı carīdür[281] kim şaḳḳ ėtilmes.

[274] Kurʾan, 93. sure, 1. ayet. "Kuşluk vaktine andolsun."
[275] DeWeese, okunmamış. DeWeese, bu kelimenin metnin başka bir bölümüne ait olabileceğini belirtmiştir (1984:551).
[276] Kurʾan, 92. sure, 1. ayet. "Geceye andolsun."
[277] Kurʾan, 68. sure, 4. ayet. "(Sen, elbette) Yüce bir ahlak (üzeresin)."
[278] Kurʾan, 94. sure, 1. ayet. "(Ey Muhammed!) (Senin göğsünü açıp) Genişletmedik mi?"

(9) Muṣṭafānıŋ kemāl-i ẕātıġa

Barça afāḳ iʿtirāf ḳılur

(10) Enbiyā ve rusul niyāz bile

Baḥr-ı faẕlıdın iʿtirāf ḳılur

(11) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

62a

(1-40) وواقِفُونَ لَدَيــهِ عنـدَ حَدِّهِـمِ

(2) مِن نُقطَةِ العلمِ أو مِن شَكْلَةِ الحِكَـمِ

(3) Yaʿnī, enbiyā rusul kim ḥuffāz-ı merāṣid-i seyl ėrürler (4) barçası ḥazret-i Muḥammediyyede turġandurlar, her biri (5) öz mertebeside kim olarnıŋ mertebesi iḫtilāf-ı (6) ṭabaḳāt ve tefāvüt-i derecāt muḳteżāsıça nuḳṭei-(7)-dür ʿilm-i İlāhīdin yā şikleidür, kim yaʿnī iʿrābī (8) ḥikem-i nāmütenāhīdin; ḥāṣıl-ı maʿnā ol kim barça kā-(9)-yinātnıŋ ʿulūmı nėçe kim köp bolsa, Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ (10) ʿilm-i şāmili nisbetige nuḳṭei yā şiklei menzilesindedür; (11) taḳı ol ʿulūm meşrebi baḥr-ı rūḥānīyet-i Muḥammed ėrür.

62b

---

[279] Kelime ج وُ اَ şeklinde harekeli yazılmıştır. Eserde "avuç" sözcüğü beş farklı yerde bu şekilde yazılmıştır. DeWeese, āvuç.

[280] DeWeese, ya.

[281] Kelime جر ىَ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "carī" şeklinde yazılmalıdır.

(1) Resūl *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* pes her resūl ve her nebī̄ ol ḳābiliyet-i (2) istiʿdādınıŋ endāzesinçe rūḥāniyet-i Muḥammed-(3)-niŋ deryāsıdın feyż alur; emmā hiç biri ol deryā-(4)-nıŋ sāḥilidin aşabilmes.

Naẓm:

Muṣṭafā-(5)-nıŋ bāṭını baḥrī̄ ėrür bī̄-intihā

Barça ʿālemġa yetişgen (6) feyż andın şeb-nemī̄

Ger maḥabbetniŋ yeli birle bu deryā (7) ḳılsa mevc

Tėgme ḳaṭresidin anıŋ köterür baş ādemī̄

(8) Uşbu deryā sırrıdın[282] ger şerḥ etsem ḳaṭrei

Ḳorḳarım kim (9) nā-gehān aşüfte bolġay ʿālemi

bu beytniŋ şerḥinde (10) besī̄ esrār-ı ġarī̄biyye ve haḳāyıḳ-ı ʿacebiyye ehl-i ḥikem-i mütaʿāliyye ve (11) erbāb-ı işārāt-ı mütelāliyye ṭarī̄ḳasınça Rāyḥatü'l-Ervāḥ

63a

(1) beyān ḳılınıpdur; aṣḥāb-ı fehmdin kim kim ol ḥaḳāyıḳġa (2) iṭṭilāʿ ṭaleb ḳılsa, naẓar ḳılġay.

Ḳāle ḳuddise (3) *sirruhu*:

(41) فَهْوَ الــذي تَمَّ معنــاهُ وصورَتُهُ

(4) ثم اصطفـاهُ حبيباً بارِيءُ النَّسَـمِ

[282] Kelime سر د ين şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "sırrıdın" şeklinde yazılmalıdır.

(5) Pes oldur Resūlī kim boldı anıŋ ẓāhir ü bātını (6) cismāniyyet ve rūḥāniyyet, yā ʿilm ve ʿameli andın soŋ (7) anı ber-güzīde ḳıldı ḥabīblikke ademīlerni (8) yaratḳuçı Teŋri. Yarar kim bu soŋ yetmek rütbe-(9)-si yanındın bolsa, anıŋ üçün kim ḥabīblik (10) mertebesi cemʿ-i merātibdin aʿlā ve barça müṭālebedin (11) aḳsa ėrür; taḳı yarar kim bu terāḫī zamāne bolsa ve murād-ı

63b

(1) ḥabīblik üçün ber-güzīde ḳılmaḳ vaḥy (2) kėlmeki bolsa kim biʿset-i nübüvvet ḳırḳ yıldın soŋra ẓāhir (3) boldı. Hem yarar kim terāḫī zamāne bolup işāret bolsa ol (4) sözge kim baʿżı erbāb-ı tefāsīr ve eḥādīṯ ayturlar: Ḥaḳḳ (5) *subḥānehu ve teʿālā* Peyġam-ber *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām* uluġluḳı ve ʿizzet (6) dībācı birle müşerref ḳılıp kerāmet-i leyletü'l-miʿrāc birle (7) mükerrem ḳılġanda, aytı kim: Ey Muḥammed pād-şāhlar ḳaçan bir bendeni (8) luṭf u ʿināyet birle maḫṣūṣ ėtip aŋa mülk berip melik (9) ḳılıp, ol bendeniŋ ʿizzet u celāletin ve ʿaẓamet[283] u īḳbālın (10) iẓhār ḳılmaḳ tileseler, nefāyis [ü] cevāhirdin anıŋ (11) üze īṯār ḳılurlar. İmdi sėn iḫtiyār ḳılġıl, saŋa

64a

(1) ne türlüg niṯār ḳılayın? Resūl *ʿaleyhi's-selām* ayttılar: أَضَفني (2) إِلَيْكَ بِالعُبُودِيةِ[284] Yā rabb, meni ḳulum dėp özüŋge (3) iżāfet ḳılġıl, ey perverd-gārım. Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā*: (4) سُبحَانَ الّذي أسْرَى بِعَبدِهِ لَيلاً[285] āyetin iberip[286] (5) بِعَبدِهِ[287] dėmek birle Resūlnı ʿubūdīyet birle özige (6) iżāfet ḳılġandın soŋ aytı: Ey Muḥammed sėn tilegen (7) niṯārnı ḳıldım, velī men tiler men kim bu niṯārdın körklügrek (8) niṯār ḳılsam; anıŋ üçün seni

[283] DeWeese,ʿaẓīmet.
[284] Hadis, "Beni kulluk sıfatıyla kendine kat."
[285] Kurʾan, 17. sure, 1. ayet. "Kulunu (Muhammed'i) bir gece (Mescid-i Aksa'ya) yürüten Allah'ın şanı yücedir."
[286] DeWeese, ıbarıp.
[287] Kurʾan, 17. sure, 1. ayet. "Kulunu (Muhammed'i) yürüttü."

maḥabbet birle özümge (9) iżāfet ḳılıp saŋa ḥabībullāh at[288] berdim; bu cevher-i nefīsni (10) bu künge tėgrü sendin özgege niṣār ḳılġanım yoḳ, (11) bu kündin soŋ hem seniŋ ʿizzetiŋ üçün saŋa

64b

(1) ittibāʿ ḳılġanlar bu devlet naṣībin tapmaġaylar; (2) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي (3) يُحِبْكُمُ اللهُ[289]

Naẓm:

Çün seniŋ hem (4) ẓāhiriŋ hem bāṭınıŋ taptı kemāl

Bendelik esrārıdın (5) bī-hiç şekk agāh sėn

Sėn[290] eger ḫod bendesi men (6) dėyü faḫr ėtseŋ bu kün

Men sėni ey dost (7) aytur men ḥabībullāh sėn

مَا رَمَيتَ إِذرَمَيتَ[291] (8) sırrını bilgen kişi

Ḫūd bilür kim bende ėrmes sėn (9) velīkin[292] şāh sėn

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

مُنَزَّهٌ عن شريكٍ في محاسِنِهِ (10-42)

فجَوهَرُ الحُسنِ فيه غيرُ منقَسِمِ (11)

---

[288] DeWeese, āt.
[289] Kurʾan, 3. sure, 31. ayet. "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve bağışlasın."
[290] DeWeese, sėni.
[291] Kurʾan, 8. sure, 17. ayet. "Attığın zaman da sen atmadın."
[292] DeWeese velėkin.

65a

(1) Yaʿnī, pākdur ḥażret-i Risālet ol ʿaybdın kim (2) kişi şerīk bola bilse ol feżāyil ü kerāmāt (3) ve şemāyil ü kemālāt içinde, kim maʿden-i kemāl ve maḫzen-i (4) esrār-ı celāldın ol ḥażretġa fāyiż bolup turur; (5) lā-cerem, ḥüsn ü kemāl cevheri kim ol enbiyā ser-veri-(6)-niŋ ẕātında kim bar turur hiç türlüg[293] müteḳassım (7) bolmas.

Naẓm:

Ol faḫr-ı enbiyā ve rusul barça ser-veri

(8) Kim ḫatem boldı atına[294] ḥükm-i peyam-berī

Andaġ[295] kemāl birle ėrür ẕātı (9) muttaṣıf

Kim ʿayb-ı iştirākdın el-ḥaḳḳ ėrür berī

(10) Bir cevherige ne ėrür ḥüsn-i Aḥmedī

Kim tapsam (11) aytsam ki[296] uşol ḥüsn-i cevherī

65b

دَع مــا ادَّعَتهُ النصارى في نَبِيِّهِمِ (1-43)

واحكُم بما شئتَ مَدحَاً فيه واحتَكِمِ (2)

وانسُبْ الى ذاتِهِ ما شـئتَ مِن شَـرَفٍ (3-44)

[293] DeWeese, türlük.
[294] DeWeese, ātına.
[295] DeWeese, āndaġ.
[296] DeWeese, ke.

وانسُب الی قَدْرِهِ ما شئتَ مِن عِظَمِ (4)

(5) Yaʿnī, terk ḳılġıl anı kim naṣārā öz peyġām-berleri ʿĪsā (6) *ʿaleyhi's-selām* ḥaḳḳında daʿvā ḳılıp ayturlar kim: (7) ʿĪsā *ʿaleyhi's-selām* Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ oġlı turur, تَعَالَى (8) اللهُ عَمَّا يَقُلُوْنَ الظَّا لِمُوْنَ عُلُواً كَبِيْراً[297] (9) taḳı ḥükm ḳılġıl bizniŋ Resūlġa *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* (10) nė türlüg medḥ bile kim tiler sėn, taḳı ḥākimlerġa ʿarż (11) ḳılġıl kim ḥākim redd ḳılabilmes, pes nisbet ḳılġıl

66a

(1) Resūlnıŋ ẕātıġa ne kim tiler sėn ʿaẓametdin.[298] Yaʿnī, (2) sėn yıraḳ turmaġıl ġulū ve iġrāknı ol (3) ẕātnıŋ vaṣfıda teblīġ-i risālet birle rūşen (4) ḳıldı; ne kim tilersėn şerefdin taḳı nisbet (5) ḳılġıl ḳadrına āfāḳnı. Lā-cerem anıŋ ẕātı birle ḳudreti (6) vaṣf ḳılġıl şeref ve kemāl-i ʿaẓamet ü celālet birle, (7) kim ẕātınıŋ ṣıfātı mücerred kibriyādın ve ḳadrınıŋ (8) simātı ʿizzet u ʿalādın; ne endāze-i ṭavḳ ve beşer durur (9) bilgil kim şān-ı ḫālıḳ[299] ḳavī[300] ve ḳadr ėrür.

Naẓm:

(10) Sėn ḳoy anı kim aydı naṣārā-yı bī-edeb

ʿĪsā-[yı] pāk (11) cān ḥaḳḳına iftirā bile

Andın ükün cemīʿ-i kemālāt-ı -[301]

---

[297] Kurʾan, 17. sure, 43. ayet. "Allah her türlü eksiklikten uzaktır, onların söylediklerinin ötesindedir, yücedir."

[298] DeWeese, ʿaẓīmetdin.

[299] Kelime خا لق شا ن şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "şān-ı ḫālıḳ" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, şeʿn-i ḫāliḳ.

[300] DeWeese, ḳuvī.

[301] Mısranın devamı diğer sayfaya sarkmıştır.

66b

(1) -faẕlnı

İṣbāt ḳıl Resūlġa ṣıdḳ [u] ṣafā bile

(2) Ẕātıġa nisbet ėtti tiler kim şeref köŋül

Ḳadr-ı ʿalāsını (3) ṣıfat eyle ʿalā bile

Lākin[302] saġınma kim aŋa lāyıḳ ṣıfātını

(4) Taʿbīr ḳılġa sėn bu beyānı edā bile

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

فـاِنَّ فَضلَ رسـولِ اللهِ ليـس له (5-45)

حَـدٌّ فَيُعـرِبَ عنـهُ نـاطِقٌ بِفَمِ (6)

(7) Yaʿnī, Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ istifāʾ-ı kemālātın (8) taḳı istiḳżā-yı nevādir-i ḥālātın ṭemʿ ḳılmaġıl (9) anıŋ üçün kim ḥażret-i Resūlu'llāhnıŋ faẕlıġa hiç (10) ġāyeti yoḳ turur kim til birle sözlegüçi anı beyān (11) ḳılabilse. La-cerem,

Naẓm:

Men naʿtın nė dėp aytayın kim

67a

(1) Bilmes ṣıfatını hiç ʿāḳil

[302] DeWeese lėkīn.

Ḥaḳḳ ḳudreti birle (2) ʿilm-i faẕlıŋ

Ẕerrāt-ı cihāniġa boldı şāmil

(3) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

لو نـاسَبَتْ قَـدْرَهُ آيـاتُهُ عِظَمَـاً (4-46)

أحيـا اسمُهُ حين يُـدعَى دارِسَ الرِّمَمِ (5)

(6) Yaʿnī, eger münāsib bolsa ėrdi Resūlnıŋ ḳadrına (7) nübüvvetiniŋ ʿalāmātı yā firāḳdın özge muʿcizātı (8) ʿaẓamet[303] yanındın, her-ayine tirgüzgey ėrdi (9) anıŋ atarılġanda çürüp pāre bolġan süŋek-(10)-lerni; yaʿnī, neteg kim ẕātı birle ḳulūb [u] ervāḥnıŋ (11) ölügleri tirildi, taḳı ʿiẓām u eşbāh-[304]

67b

(1) –nıŋ ölügleri tirilgey ėrdi. Velīkin[305] ḥikmet-i (2) İlāhīye iḳtiżā ḳıldı, ṭarīḳ-i Ḥaḳḳdın azmaduḳ[306] kim (3) Resūlnıŋ ġalebāt-ı kemālı taḳı nihāyāt-ı ḳadr-ı celālı (4) mestūr ve maḫfī bolsa; yā anıŋ üçün kim (5) maḳṣad-ı müʾmīn bi'l-ġayb ṣāḥib-i şekk u reybdin (6) mümtāz bolsa, kim taṣdīḳāṭ-ı ʿibādāt-ı ġayibāne-(7)-niŋ müʿteber durur şāʾnı,[307] taḳı turur ayāt-ı ẓuhūr (8) ʿalāmātdın soŋ fāyide ḳılmas hiç (9) nefsge īmānnı; yā anıŋ üçün kim maḥabbet ḳılmas (10) kim yārnıŋ kemāl-i ḥüsnin[308] aġyārġa cilve ḳılsa, (11) taḳı bu berīdür kim munı ʿışḳ otıġa yanġan aŋlar velīkin[309]

---

[303] DeWeese, ʿazīmet.

[304] Sayfa burada son buluyor, kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

[305] DeWeese velėkin.

[306] DeWeese, āzmaduḳ.

[307] DeWeese, şaʾnı.

[308] Kelime حسنين şeklinde yazılmıştır. Burada kullanılan iyelik eki eserin genelinde kullanılan yazımdan farklı bir şekilde yazılmıştır.

[309] DeWeese velėkin.

68a

(1) ve ġāfil [u] fāriġ aŋlamaḳdın taŋlar.

Resūlı (2) kim yaratḳan Ḥaḳḳ yaruttı

Ḳamuġ ʿālemni nūrı ẕāt birle

(3) Eger ḳadrıġa lāyıḳ bolsa āyāt

Ölüg tirilgey ėrdi atı birle

(4-47) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

لم يمتَحِنَّـا بمـا تَعيَـا العقولُ بـه

(5) حِرصَـاً علينـا فلم نرتَـبْ ولم نَهِمِ

(6) Yaʿnī azmāyiş ḳılmadı bizni anıŋ dėk düşvār iş birle (7) ʿaḳl andın ʿāciz bolsa bizni saḳlamaḳġa ḥırşı bar (8) üçün; lā-cerem şerīʿat ḳabūlıda hiç şekkke (9) tüşmedük, taḳı ḥayrān bolup ġalat ḳılmaduḳ; (10) ḥāṣıl-ı maʿnā ol kim ḥażret-i Risālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* Ḥaḳḳ *teʿālā* (11) bu ümmetḳa taḫfīf-i şerāyiʿ ve tekālīfini tilep vażʿ-ı aḫir

68b

(1) ü iʿlāl ve refʿ-i meşaḳḳat ve ʿuḳūbet u neḳālnı ṭaleb (2) ḳılıp kėçgen ümmetlerġa bolġan ėmgeklerdin bizni (3) ḫalāṣ ḳıldı ėrse ʿaḳl bu işler düşvār dėp (4) ʿāciz u ḥayrān bolmadı; biz taḳı bu millet-i ḥanīfī-yi beyżā ve şeīʿat-ı (5) sehlei ve şemḫa-i ġurrānıŋ

ittibāʿıda nefslerimiz küçey-(6)-likdin ḳaçmadı[310] hiç şekkke tüşmey ġalaṭ-ı İslām yolıda (7) ṣāḥib-i ḳadem bolup ṭarīḳ-i Ḥaḳḳdın yanmaduḳ.

Naẓm:

(8) Tilep Resūl ėḍi ḥażretidin asānlıḳ

Şerīʿatını (9) bizniŋ üzre ḳılmadı dīşvār[311]

ʿUḳūl bolmadı ʿāciz (10) anıŋ ḳabūlıdın

Nüfūs ḳılmadı ḥayrān bolup aŋa inkār

(11) Zihī Resūl kim esrār-ı ümmetin teŋlep

ʿİnāyeti bile anlarnı mundaġın asrar

69a

(1) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

أعيـا الورى فَهْمُ معنــاهُ فليسَ يُرَى(2-48)

(3) للقربِ والبُعـدِ فيه غـيرُ مُنفَحِمِ

(4) Yaʿnī, ʿāciz ḳıldı ḫalḳ-ı ḥālnı Resūlnıŋ kemālātınıŋ idrāki, (5) taḳı mühtedī bolmadı anıŋ celālātını aŋlamaḳġa hiç kişi-(6)-niŋ ʿaḳl u idrāki; lā-cerem, yıraḳ yavuḳda körünmedi anıŋ (7) maʿānī ve feżāyilidin ʿāciz bolmadı, taḳı şerḥ ve aḫlāḳ (8) ve şemāyilidin müfḥim ve ḥayrān ḳalmaġay.

---

[310] Kelime قا جما ى و şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "ḳaçmadı" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, "ḳaçmay ve" şeklinde yazmıştır. Ancak kelimenin "ḳaçmadı" şeklinde de okunabilme ihtimali olduğunu ifade etmiştir (1984:551).

[311] Kelime د يشو ا ر şeklinde yazılmıştır.

Naẓm:

Ġayrdın (9) ġayret bile çün Ḥaḳḳ ḥabībin kizledi

Ḳayu köz ḳılġay (10) temennā körmege ẕātın anıŋ

Ḥaḳḳ kemālıġa çü boldı (11) āyine ẕāt-ı Nebī

Aŋlayu bilmes kişi ḥaddī[312] kemālātın anıŋ

69b[313]

(1) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

كـالشمسِ تظـهَرُ للعينَيْنِ مِن بُــعُدٍ (2-49)

صـغيرةً وتُكِـلُّ الطَّـرْفَ مِن أَمَـمِ (3)

(4) Yaʿnī, Resūl *ṣallā'llāhu ʿaleyhi* künge oḫşar kim yıraḳdın közlerge (5) kiçik körünür, taḳı muḳābil yavuḳ kėlgende közni iḥāṭa (6) ve idrākdin ʿāciz ḳılur yaʿnī Muḥammedniŋ ṣūret-i (7) beşerīsin körüp maʿnā yavuḳluḳı birle esrārıġa muṭṭaliʿ (8) bolmaġanlarġa özleri dėk bir ādemī körünür, velīkin[314] (9) aŋa yavuḳ bolup ve müşāhede-i kemāl ü cemālıġa müteveccih bolġan-(10)-lar anıŋ bī-nihāyetlıḳın aŋlap taḳı ẕerre içide ḫūr-şīd (11) ve ḳaṭre içide deryā kizlegenige taŋlarlar; taḳı yarar kim

70a

(1) bu teşbīḥ maḳlūb ḳılındı, anıŋ üçün kim kün anıŋ (2) yüzindin cüzvī pīş ėrmes.

Naẓm:

[312] DeWeese, ḥuddī.
[313] Bu sayfanın sağ üst köşesinde metinle ilgili olmayan Farsça yazılar mevcuttur.
[314] DeWeese velėkin.

Kün tüşde (3) kördi ėrse Muḥammed kemālını

Boldı ḫacel tiledi (4) özinіŋ zevālını

Çün köz ḳamer küneç yüzidin ol ḥabībnuŋ

(5) Ey vāy ḳayu köz köre bilgey cemālını

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

وكيفَ يُـدرِكُ في الدنيــا حقيقَتَهُ(6-50)

قَـوْمٌ نِيَــامٌ تَسَلَّوا عنه بـالحُلُمِ (7)

فمَبْلَغُ العِـلمِ فيه أنــه بَشَــرٌ(8-51)

كُــلِّهِمِ وأَنَّــهُ خيرُ خلْـقِ الله (9)

(10) Yaʿnī, neteg idrāk ḳılsun dünyāda ḥaḳiḳat-i Muḥamediyyeni (11) anıŋ dėk uyuḳlaġan ḳavm kim tüşde körgen

70b

(1) ḫayāl birle ḳāniʿ[315] bolup tanımaslar maẓhar-ı ḥażret-i aḥediyye; (2) bes ġāyet olarnıŋ ʿilmi ḥażret-i Risālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi* (3) bilmek içide oldur kim ayturlar: Bu Resūl beşerī ėrür, (4) Ḥaḳḳ yaratġan barça ḫalḳdın yaḫşıraḳ. Bu ḳavm-i ġāfil kim ḳāniʿdür[316] (5) ḫayāl birle taḳı rāżī ėrürler tüşde körgen timṯāl (6) birle موتوا قَبْلَ أنْ

[315] Kelime قا نع şeklinde yazılmıştır. DeWeese, kelimenin yanlış yazıldığını belirterek "ḳayıġ" şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:551). Ancak sözcük hem yazım olarak doğrudur hem de anlam noktasında bağlamsal olarak "ḳaniʿ" olarak okunmalıdır.

[316] Kelime قا نع şeklinde yazılmıştır. DeWeese, kelimenin yanlış yazıldığını belirterek "ḳayıġ" şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:551). Ancak sözcük hem yazım olarak doğrudur hem de anlam noktasında bağlamsal olarak "ḳaniʿ" olarak okunmalıdır.

[317]تَمُوتُوا emrige imtiṣāl اَلنَّاسُ (7) [318]نَيامٌ uyḳusıdın uyġanıp, baṣīret közin (8) açıp körmesler kim ḥażret-i Risālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* (9) rivāyet-i efʿāl-ı nefsiyye ve ẓulmet-i şevāġil-i ḥissiyyeni (10) terk ḳılıp mülābis-i ẕāt ve celābiyyet-i ṣıfātdın münṣeliḥ (11) bolup, efʿāl ve ṣıfātında bel-kim öz ẕātın Ḥaḳḳnıŋ

71a

(1) ẕātında fānī ḳılıp, tecelliyyāt-ı ʿaẓamet u kibriyā ve sevāṭiʿ-i (2) envār-ı mecd u ṣenā birle ḳuyud-ı ẓulümāt-ı vücūdıdın çıḳıp[319] (3) surādiḳāt-i ḥelālde yol tapıp, sabiḥāt-ı envār-ı cemāl birle (4) maḥv bolup turur; taḳı ġayret birle perde-i ġayretni otra-(5)-dın köterip iṣneyniyyet[320] ḥicābın aradın köterip, (6) satvāt-ı tecellīyāt birle eniyyet-i beşeriyye müżmaḥill bolup, mīm-i (ميم) mā (ما) ve (7) menlik ketmek birle Aḥmediyye aḥadiyyege bedl bolġanın bilmesler.

(8) *Naẓm*:

Bu ġaflet uyḳusı birle uyuġanlar ne bilsünler

(9) Közini uyḳudın açmay Muḥammedniŋ kemālıdın

Muḳayyed-i şerr bile (10) bolup beşer kördiler Aḥmedni

Dirīġā bolmadı āgah kişi ol (11) şāh ḥālıdın

[317] Hadis, "Ölmeden önce ölünüz."

[318] Hadis, "İnsanlar uykudadır."

[319] Kelime حقيقت "ḥaḳīkat" şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimenin yazımında bir istinsah hatası olduğunu belirterek, kelimenin چيقيب "çıḳıp" şeklinde yazılması gerektiğini belirtmiştir (1984:552).

[320] Kelime ا ينا نيب şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimeninde müstensih hatasından dolayı yanlış yazıldığını savunmuş; kelimenin "iṣneyniyyet" şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir (1984:551).

يَدُ الله فَوقَ أيديهم[321] dėyü biʿat sözi -[322]

71b

(1) - içre

Ėḍim remzī beyān ḳıldı anıŋ ʿizz u celālıdın

(2) Çü Aḥmed mīm-i menlikdin keçip boldı aḥed ẓāhir

Közüŋ bar ėrse (3) körgil kim niḳāb aldı cemālıdın

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

وكُـلُّ آيٍ أتَى الرُّسْلُ الكِـرَامُ بِهَا(4-52)

فــانمـا اتصَلَتْ مِن نورِهِ بِهِـمِ (5)

(6) Yaʿnī, her nişāne-i nübüvvet ve ʿalāmet-i risālet kim rusul-i kirām (7) *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām* muʿcize üçün iẓhār ḳıldılar, (8) ol barça muʿcizāt nūr-ı Resūl *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* vāṣıl bolup (9) turur, bel-kim cemīʿ-i enbiyā ve rusulnıŋ vücūdlarınıŋ (10) ser-māyesi nūr-ı Resūl ėrür. Neteg kim Cābir bin ʿAbdullāh-(11)-u'l-Enṣārī rivāyet ḳılur: Resūldın suāl ḳıldım

72a

(1) Kim Ḥaḳḳ *teʿālā* evvel yaratḳan ḳayu nemerse turur dėdim (2) ėrse, aydılar kim: Seniŋ peyġām-beriŋniŋ nūrı, (3) ey Cābir, kim Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* ol nūrnı yaratıp (4) barça ḫayrlarnı andın yarattı[323] taḳı mecmūʿ-ı mevcūdāt andın (5) soŋ

[321] Kurʾan, 48. sure, 10. ayet. "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir."
[322] Mısranın devamı diğer sayfaya sarkmıştır.
[323] Kelime يرا تى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratı.

yaratıldı. Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* ol nūrnı yaratıp (6) öz ḥażretide on iki miŋ yıl maḳām-ı ḳurbda tur-(7)-ġuzup, tört ḳısm ḳılıp; bir ḳısmdın (8) ʿarşnı, bir ḳısmdın kürsīni, yene bir ḳısmdın (9) cümle-i ʿarşnı ve bir ḳısmdın ve ḫizāne-i kürsīni yarattı;[324] (10) taḳı törtünçi ḳısmnı on iki miŋ yıl maḳām-ı dost-(11)-luḳda turġuzup. Yene tört ḳısm ḳıldı; bir ḳısmdın

72b

(1) ḳalemni, bir ḳısmdın Levḥni, bir ḳısmdın uçmaġnı (2) yarattı;[325] törtünçi ḳısmnı ḫavf maḳāmıda on iki (3) yıl turġuzup, ve ol ḳısmnı tört pāre ḳıldı; (4) bir pāredin ferişteleri, bir pāredin künni, bir pāredin (5) aynı[326] ve yulduzlarnı yaratıp, törtünçi pāreni maḳām-ı (6) recāda on iki miŋ yıl turġuzdı. Andın soŋ (7) tört cüzv ḳılıp, bir cüzvidin ʿaḳlnı, bir cüzvidin (8) ʿilm u ḥilmni, yene bir ḳısmdın ʿişmet ve tevfīḳni yaratıp, (9) törtünçi cüzvni on iki miŋ yıl maḳām-ı ḫayāda turġuzdı. (10) Ol nūr yanınġa naẓar ḳıldı ėrse yüz yigirme[327] tört (11) miŋ ḳaṭre-i ʿaraḳ ol nūrdın tereşşuḥ ḳıldı Ḥaḳḳ *teʿālā*

73a

(1) her bir ḳaṭredin bir peyġām-ber yā bir nebī veyā bir rusulnıŋ (2) rūḥını yarattı; andın soŋra enbiyā ve rusulnıŋ (3) ervāḥı nefs ürdiler, olarnıŋ enfāsıdın (4) Ḥaḳḳ *teʿālā* evliyā ve şühedā ve süʿedā ve muṭīʿ ve müʾmīn-(5)-lerniŋ ervāḥını yarattı. Lā-cerem ʿarş ve kürsī meniŋ (6) nūrumdın yaratılıp turur, yeti kök ferişteleri (7) meniŋ nūrumdın, kerrūbīler ve rūḥānīler ve cennetler (8) meniŋ nūrumdın, ve cennette kim ne bar meniŋ nūrum-(9)-dın, kün birle ay[328] yulduzlar ervāḥ-ı rusul ve enbiyā, ve şehīdler (10) ve

[324] Kelime یر ا تی şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratı.
[325] Kelime یر ا تی şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yaratı.
[326] Deweese, āynı.
[327] Kelime یکر مه şeklinde yazılmıştır.
[328] Deweese, āy.

saʿīdler ve ṣāliḥlerniŋ ervāḥı, ḥāṣıl ol kim cemīʿ-i (11) mecmūʿ-ı mükevvenāt meniŋ nūrumnıŋ aṣārı ve feyzi ėrür.

73b

(1) andın soŋ bu nūrnı kim törtünçi ḳısmda on (2) iki {miŋ}[329] ḥicāb içide miŋ yıl turġuzdı, her bir ḥicāb içide (3) miŋ yıl turġuzdı; taḳı bu ḥicāblar maḳām-ı ʿubūdiyyet-(4)-din ėrür, kim ol ḥicāb kerāmāt ve saʿādāt ve heybet (5) ve raḥmet ve rifʿat ve ʿilm ve ḥilm ve vaḳār ve sekīne (6) ve ṣabr ve ṣıdḳ ve yaḳīn ėrür. Lā-cerem bu nūr her ḥicāb (7) içide miŋ yıl Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā*-ġa ʿibādet ḳılıp, (8) bu ḥicāblardın çıḳtı ėrse, Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* ol nūrnı (9) yerde taʿbiyyet ḳıldı, taḳı maşrıḳdın maġribġa tėgrü ol (10) nūr birle yerni yaruttı. Andın soŋ Adem *ʿaleyhi's-selām* (11) yerdin yaratıp, ol nūrnı anıŋ aldında vedīʿat

74a

(1) ḳoydı. Andın soŋ Şīṯġa[330] müntaḳil boldı, taḳı (2) bu nūrnı arıġdın arıġḳa ṭāhirdin ṭayyibḳa (3) naḳl ḳılıp ʿAbdullāh bin ʿAbdu'l-Muṭṭalibḳa andın (4) meniŋ anam Eymīnege[331] müntaḳil bolup, Ḥaḳḳ *teʿālā* meni dünyāġa (5) ḳėltürüp, seyyidü'l-mürselīn ve ḫātemü'n-nebiyyin ve raḥmete'l-(6)-lil-ʿālemīn ve ḳāyid ʿan muḥaccelin ḳıldı. Bu ayıtḳan dėk (7) ėrdi; seniŋ peyġāmberiŋniŋ evvel yaratılġanı-(8)-nıŋ ṣıfatı ėrür, ey Cābir bu ḥadīṯ muḳteżāsınça (9) maʿlūm boldı kim enbiyā ve rusulnıŋ vücūdı Muḥammedniŋ (10) nūrınıŋ feyżi ėrür cevdi bolġan turur. Lā-cerem, (11) mecmūʿ-ı ayāt ve muʿcizāt olardın ẓāhir boldı ėrse

[329] Bu kelime bir istinsah hatası olarak yazılmıştır. Metin akışına göre ve bağlamsal olarak "on iki miŋ" değil, sadece "on iki" olmalıdır. DeWeese de aynı görüştedir (DeWeese, 1984:552).

[330] DeWeese, şīṯga.

[331] Kelime يمينه ا şeklinde yazılmıştır. Hz. Muhammed'in annesinin adı olan bu ismin bu şekilde yazılması dikkat çekicidir.

74b

(1) bereket-i nūr-ı Muḥammeddin ėrür *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem*.

(2) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

فـاِنَّـهُ شمـسُ فَضْلٍ هُـم كـواكِبُهَا (3-53)

يُظـهِرْنَ أنـوارَهَا للنــاسِ في الظُّلَمِ (4)

حتى اذا اطلعت في الكون عم خدى ا (5)

ها العالمين واحيت سائرة الامم [332] (6)

(7) Taḳı çınoḳ ḥażret-i Risālet af-tābdur kim Ḥaḳḳnıŋ (8) uluġ faźl ve kemālātıdın, ve enbiyā ve rusul aylar (9) turur bedr ü hilāl menzileside nūr alġan ol af-tāb (10) cemālıdın, kim ẓulmāt-ı cehālāt ḥāletinde bu af-tāb-ı ġāyib[333] (11) erkān anıŋ ḥikmet esrārıdın alġan feyżni ümmetlerġa

75a

(1) yetkürürler; yā-ḫūd, bu enbiyā ve rusul barça yulduzlar (2) tururlar kim öz nūrların ḳaraŋġu bolġanda (3) iẓhār ḳılurlar, kün toġḳanda maḫfī bolup körünmes-(4)-ler. Yaʿnī olarnıŋ şerāyiʿiniŋ nūrınıŋ ẓuhūrı (5) ol çaḳda ėrdi kim henūz af-tāb-ı vücūdī-yi Muḥammedī kemāl-i faźl-ı (6) İlāhī birle ʿināyet-i nā-mütenāhīdin ṭulūʿ ḳılmay turur (7) ėrdi; imdi kim bu af-tāb-ı faźl ṭāliʿ boldı, ol şerāyiʿ (8) mensūḫ boldı, ol yulduzlar ḥicāb-ı iḫtifāda mestūr (9) boldılar.

---

[332] Arapça, "Öyle ki, o güneş dünya semasına çıktığında / Bütün alemleri ve diğer ümmetleri de diriltti."

[333] Kelime غا يت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ġāyib" şeklinde yazılmalıdır.

Bu künniŋ yüzini körgeç naẓar kim ḳıl-(10)-sun özgege

Ḳuyaş barında nė imkān temāşā-yı Sühā (11) ḳılmaḳ

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

75b

أكـرِمْ بخَلْـقِ نبيٍّ زانَــهُ خُلُـقٌ(1-54)

بالحُسـنِ مشـتَمِلٌ بالبِشْـرِ مُتَّسِـمِ (2)

(3) Zihī ḫoş ṣūretlıġ Peyġām-ber kim aŋa zīnet berdi (4) körklüg ḳılıḳlıḳ; Peyġām-ber *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* kemāl-i ḥüsn birle (5) mevṣūf ve cemāl-i iḥsān birle maʿrūf ėrür; ḫulḳ-ı (6) cemīli ḫulḳ-ı ḥüsn birle arāste ve iḥsān-ı cezīli cemāl-i (7) beşāret birle pirāste; ṣūret u ṣīretniŋ (8) idrākinde ʿaḳl ʿāciz u ḥayrān, ḥüsn ü iḥsānınıŋ (9) biliginde vehm ser-gerdān.

Naẓm:

Ol şāh-ı (10) rusulnı ḳıldı İzed

Mürseller arasıda yegāne

(11) Ṣīret bile ṣūreti müzeyyen

İḥsān bile ḥüsni[334] bī-girāne

76a

(1) *Ḳāle ḳuddise sirruhu*:

[334] Kelime حسنِ şeklinde yazılmıştır. Sözcüğün aldığı ekin harekeli olarak verilmesi dikkat çekicidir.

كالزَّهرِ في تَرَفٍ والبدرِ في شَرَفٍ (2-55)

والبحرِ في كَرَمٍ والدهرِ في هِمَمِ (3)

(4) Yaʿnī, Resūlnıŋ tını şikūfe dėk ėrür yumşaḳ (5) terr [ü] tāze ėrür, taḳı ẕātı şeref içide tolun ay dėk (6) turur, yüzi bī-ḥadd u endāze, taḳı kerem içide deryā dėk (7) ėrür, feyżi bī-ġāyet, ve himmet içide zamān dėk (8) turur, ʿaẓameti[335] bī-nihāyet. Enes *rażiya'llāhu ʿanhu* (9) aytur kim: Va'llāh, hiç dībāc[336] ve ḥarīr Resūlnıŋ (10) tenindin[337] yumşaġraḳ körmedim, taḳı hiç müşk-i (11) ʿanber anıŋ būyıdın ḫoş-būyraḳ bilmedim; taḳı

76b

(1) <taḳı> Resūlnıŋ ḳılığıdın körklügrek ḳılıġ tapmadım. (2) Toḳuz yıl ḫizmetin ḳıldım, hergiz ḳılġan işimni, (3) ne üçün ḳıldıŋ, dėmedi; taḳı ḳılmaġanımnı, ne üçün (4) ḳılmadıŋ, dėp aytmadı.

Naẓm:

Muṣṭafā (5) evṣāfını bir laḥẓa aytsam men faḳīr

Yazalmas yüz yıl (6) içide birini yüz debīr

Berg-i gül dėkdür teni[338] (7) özi şereflü tolun ay[339]

Baḥrge (8) oḫşar keremde himmet içre bī-naẓīr

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

[335] DeWeese, ʿaẓīmeti.
[336] DeWeese, dībāç.
[337] DeWeese, tınındın.
[338] DeWeese, tını.
[339] DeWeese, āy.

كــأنَّهُ وهْوَ فَرْدٌ مِن جلالَتِــهِ (9-56)

في عسـكَرٍ حينَ تلقاهُ وفي حَشَــمِ (10)

(11) Yaʿnī bedürüstī kim Peyġam-ber *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* yalġuzluḳ

77a

(1) ḥālıda şevket u şecāʿat ve ḳuvvet u mehābet (2) sebebidin gūyā ki[340] leşker-i ʿaẓīm otrasında turġan (3) şehsüvār ėrür.

Şeh-süvārī kim özinge (4) körer bolsa kişi

Saġınur anı mehābetdin (5) kim ėrür leşkerī

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

كــأنَّمَا اللؤلُؤُ المَكنُونُ في صَدَفٍ(6-57)

مِن مَعْـدِنَيْ مَنْطِـقٍ منه ومبتَسَمِ (7)

(8) Yaʿnī, gevherlerdür ṣedefde örtüglüg kelām (9) kānındın kim köŋüldür nidā[341] bolġan söz, taḳı tebessüm kānındın (10) kim köŋül aġızdur körüngen tişleri; ḥāṣıl-ı maʿnā (11) ol kim leşkerde egerçi Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ ḥaddi-[342]

77b

(1) -din taş mehābeti ve bī-nihāyet ṣalābeti bar, neteg (2) kim evvelḳı beytde beyān ḳılındı; velīkin[343] ṣoḥbetde ḥoḳḳa-i (3) yāḳūtdın kim dürr-pūşdur söz bile gevher-pāş-

[340] DeWeese, ke.
[341] Kelime ا نيد şeklinde farklı bir yazımla kaleme alınmıştır.
[342] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.
[343] DeWeese velėkin.

(4)-lıḳlar bar, taḳı tebessüm birle iki laʿl-i ateşīn arasıdın (5) obdan[344] üngüler körgüzmeki bar.

Naẓm:

Laʿl-i dürr-(6)-pūşını gevher-pāş ḳıldı söz bile

Müstemiʿniŋ (7) közleridin dürr-i mercānlar kėlür

Bir külüp yāḳūtı-(8)-dın körgüzse üngü tişlerin

Ḫavfdın (9) ölgen köŋüllerge yene cānlar kėlür

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

لا طيبَ يَعـدِلُ تُرْبَـا ضَمَّ أعظُمَهُ(10-58)

طوبى لمُنتَشِـقٍ منـــه ومـلتَثِـمِ (11)

78a

(1) Yaʿnī, ʿūd [u] ʿanber ve ezfer dėk ḫoş-būyluġ neyer-(2)-selerniŋ hiç biri ol tofraḳġa teŋilmes (3) kim Resūlnıŋ mübārek tenlerini ḳuçup; ḫoş-vaḳt-(4)-lıḳ ol kişige kim Resūlnıŋ ravżasını ḳuçup ve (5) tofraḳın yıdlasa, öpse, yaʿnī, ziyāret ḳılsa (6) aşsa[345] yā ol āstānede muḳīm bolsa.

(7) Hiç ḫaṭā yoḳ kim teŋelmes müşkke ʿūd-ı ʿabīr

(8) Ol Resūl-i Hāşimīniŋ ravżası tofraḳına

[344] DeWeese, bu kelimenin modern Özbekçe ve Kazakçada "iyi, güzel" anlamında kullanılan bir pekiştireç olduğunu belirtirmiştir (1984:552). Ancak Radloff'un sözlüğüne göre bu kelime Farsça "ābdān" "iyi, iyi kalpli; mükemmel" kelimesinin türeyip Türkçeye geçmiş biçimidir (Toker, 2008:518).

[345] DeWeese āşsa.

Şevḳ (9) birle tilep ol tofraḳġa kim salsa yüzin

Ṭūbā-yı (10) cennet kölege salġay ol müştāḳına

Men (11) bigin ol ravżanı körmek ki[346] ʿāşıḳ köp turur

78b

(1) Cān fidā bolsun uşol maḥbūbnıŋ ʿuşşāḳına

(2-59) أبــانَ مولِدُهُ عن طِيــبِ عنصُرِهِ

(3) يــا طِيبَ مُبتَـدَإٍ منه ومُختَتَـمِ

(4) Yaʿnī, aşkārā vücūdġa kelgen zamānı ol şerīf-(5)-niŋ aṣl-ı laṭīfniŋ pākizelıḳ, zihī bereket (6) ve ḫoşluḳ birle ʿālemġa kėlmeki, taḳı pākize arıġ (7) dünyādın barġanı anıŋ; yaʿnī, ança ġarīb ḫāṣṣiyyet-(8)-ler ve ʿacīb fażīletler ḥażret-i Resūl *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* (9) vücūdġa kėlgeni taḳı dünyādın barġan ḥāletleride (10) müşāhede ḳılındı ẕātınıŋ ṭahāreti ednās u (11) nüfūs-ı ḫalāyıḳdın ve ṣıfātınıŋ arıġlıḳı

79a

(1) küdūrāt-ı ʿalāyıḳdın barçaġa ẓāhir boldı. Neteg (2) kim Kaʿbü'l-Ahbār *raẓiya'llāhu ʿanhu* rivāyet ḳılurlar kim: (3) Bir neççe[347] yıl Ḳureyş ḳaḥṭ birle mübtelā bolup turur ėrdiler; (4) Resūl *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām* vücūdġa kėlgende, kökdin yaġın (5) yaġıp yerdin niʿmetler ünüp, eṭrāf-ı bilāddın (6) eṣnāf-ı ʿibād envāʿ-ı ḫayrāt ve elvān-ı meberrāt birle (7) kėlip, Ḳureyş ol ḳaḥṭdın ḳutulġan üçün bu yılġa (8) feṭḥ ve nuṣret ve

[346] DeWeese, ke.

[347] Kelime نجّه şeklinde yazılmıştır.

söyünç yılı dėp aṭ berdiler. Taḳı (9) vilādet küni barça bütler yüz töben[348] yıḳılıp (10) İblīs *ʿaleyh'il-laʿne*-niŋ taḫtınıŋ yoḳarısı şaḳḳ bolup (11) ferişteler ol melʿūnnı ḳırḳ kün suġa çomdurdılar.

79b

(1) ve miŋ ḥīle birle olar ḳolından ḳaçıp Bū-Ḳubeys[349] (2) taġıġa kėlip bir feryād ḳıldı kim barça kim leşkeri cemʿ (3) boldı, olarġa aytı: Vāy sizlerge kim helāk bolduŋuzlar, (4) kim hiç vaḳt sizlerge mundaġ helāket kelgeni yoḳ (5) ėrdi. Ayttılar: Ḳıṣṣa ne turur? İblīs aydı: Muḥammed bin ʿAbdullāh (6) kim kesken ḳılıç ėḍesidur dünyāġa kėldi; bu kündin (7) soŋ Lāt [ve] ʿUzzāgā ʿibādet ḳılmaḳ ḳalmas, (8) barça <barça> yerde Teŋriniŋ birliki aşkārā bolur; bu (9) ümmetdür kim munlar sebebidin Ḥaḳḳ dergāhından yıraḳ (10) tüştüm; bu Resūldın anıŋ dėk işler ẓāhir (11) bolġay kim hergiz meniŋ köŋlümniŋ ḳayġusı ve közümniŋ

80a

(1) yaşı öksülmegey. İbn ʿAbbās *raẓiya'llāhu* [ʿanhu] (2) aytur: [Resūl][350] anası Eymīne emānetni ḳabūl (3) ḳılġan kėçe Ḳureyşniŋ barça devābbı faṣīḥ til (4) birle aytılar kim: Muḥammed Emīn dünyā ėli ve barça ʿālemniŋ (5) çerāġı durur vücūdġa kėlseler; taḳı ol kėçe kim (6) barça körümçilerniŋ işi bāṭıl bolup, yeryüzi-(7)-deki[351] melikleriniŋ taḫtı

[348] Bu kelime genelde "baş töben" olarak kullanılır. Ancak burada "yüz töben yıḳıl-" şeklinde kullanılmıştır. Bu da dikkat çeken bir kullanım olarak göze çarpmaktadır. DeWeese de aynı görüştedir (1984:512).

[349] Mekke'de bulunan ve Ka'be'nin komşusu olan dağın adıdır. Ancak dağın ismi "Ebū-Ḳubeys"tir. İstinsah hatası olarak bu şekilde yazıldığı düşünülmektedir.

[350] Eserde bu varaktan itibaren belli yerlerde boşluk bırakılmıştır. Ancak, bu boşluğa bağlamsal olarak gelebilecek tek kelime "Resūl" sözcüğüdür. Bu kelimenin görünmemesinin nedeni, sözcüğün farklı bir mürekkeple yazılmış ve zaman geçtikçe silinmiş olabileceğidir. DeWeese'nin görüşü de de bu yöndedir (1984:552). Metin boyunca bu boşluk yerine kullanılacak sözcük [Resūl] şeklinde gösterilecektir.

[351] DeWeese, yeryüzidegi.

evirülüp özleri-(8)-niŋ tilleri tutulup, taḳı maşrıḳdaġı vaḥşī[352] (9) cānverler maġrib sarı ve maġribdaḳı cān-verler (10) maşrıḳ sarı yügürüşüp, biri birige beşāret (11) berür ėrdiler; ve taḳı kökdin yerdin nidā ėşitilür ėrdi kim

80b

(1) yavuḳ boldı Ebū'l-Ḳāsım Muḥammedniŋ yümn [ü] bereket (2) birle ʿālemġa kėlip arıġlıḳ ve pākizelik birle ümmetler-(3)-niŋ yaḫşıraġıġa kim emr-i maʿrūf nehy-i münkerni ḳılġay-(4)-lar, ıdınsa[353] zihī ḫoş-vaḳtī ol ümmetlerġa kim […[354]]. (5) Eymine aytur: Emānet ḥamlini ḳabūl ḳılġan altı aydın[355] (6) soŋ tüşümde bir ʿazīzī kördüm kim aytur: (7) Barça ḫalāyıḳnıŋ yaḫşıraḳı seniŋ boyuŋda (8) turur; ḥālıŋnı ḫalḳdın yaşurġıl; taḳı (9) bu ferzend vücūdġa kėlse Muḥammed at bergil. (10) Çün toḳuz ay tamām boldı ėrse dū-şenbe küni (11) rabīʿu'l-evvel ayınıŋ[356] on ikiside, men menzilde

81a

(1) ėrdim ve ʿAbdu'l-Muṭṭalib ṭavāfda ėrdi; (2) taḳı ʿAbdullāh tört ay[357] burun vefāt bolup (3) ėrdi. Bu ḥālda ḳaşımda hiç kişi yoḳ ėrdi. (4) Ferzend vücūdġa kėlüri vaḳt boldı ėrse, burāḳ ḳuş peydā (5) boldı, ḳanat tėk nėrseni kögsümge sürtüp (6) ėrdi ėrse, ḳorḳuġ zaḥmeti mendin ketti, susap (7) turup ėrdim, bir çanaḳ süt meŋzer aḳ[358] şerbet (8) maŋa berdiler, içtim; andın soŋra körklü yüzlü naḫl dėk (9) ḳāmetlıġ ʿAbdu Menāf ḳızlarıġa

[352] DeWeese, vaḥşi.
[353] DeWeese, iẓinse.
[354] Metin akışında boşluk vardır.
[355] DeWeese, āydın.
[356] DeWeese, āynıŋ
[357] DeWeese, āy.
[358] DeWeese, āḳ.

oḫşar żāʿīfe-(10)-ler peydā bolup tėgremde olturdılar. ol ḥālda (11) bir aḳ[359] dībā kökdin yerge asılmış kördüm, taḳı ḳāyili

81b

(1) aytur ėrdi kim: Alıŋ bu ferzendni ḫalḳ közidin. (2) Taḳı bir bölek ḳuş kėlür ėrdi, minḳārları zümürrüd-(3)-din ḳanatları yāḳūtdın. Taḳı bu ḥāletde Ḥaḳḳ *subḥānehu* (4) *ve teʿālā* meniŋ közümni açtı, tā meşārıḳ ve meġārib ve (5) ʿarżnı müşāhede ḳılıp üç ʿalem kördüm, biri ve (6) maşrıḳda biri maġribde biri Kaʿbe öçekide. Andın (7) soŋ ḫatunlar ḳaşımda köp boldı. Bu ḥālda Muḥammed vücūdḳa (8) kėldi; naẓar ḳıldım ėrse, secde ḳılıp duʿā ḳılıp (9) ḳolın kökke kötergen dėk turur ėrdi. Bes Muḥammedni ġāyib (10) ḳılıp ėşitür ėrdim kim bir münādī aytur ėrdi: Muḥammedni (11) maşrıḳ ve maġribḳa ṭavāf ḳılduruŋ, tā mecmūʿ-ı mevcūdāt

82a

(1) anı körsünler, ṣūret u ṣıfatı birle bilsünler. Taḳı (2) köz yumup açḳunça yene ḥāżır boldı, bir tonġa çuġlan-(3)-mış sütdin akraḳ,[360] müşkdin ḫoş-būyraḳ. (4) Andın soŋ kök sarıdın bir bulut peydā (5) boldı kim atlar kişnemeki taḳı ėrenler avāzı kėlür (6) ėrdi; taḳı bir münādī aytur ėrdi: Muḥammedni ins [ü] cinn ve (7) ḫoş ṭuyūrġa ṭavāf ḳılduruŋ; taḳı Adem *ʿaleyhi's-selām*-(8)-nıŋ ṣafāsın, Nūḥ *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ rıḳḳıyyetin, (9) İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ ḫulletin, İsmāʿīl lisānın, Yaʿḳūb (10) beşerīsin, Yūsuf [cemālın][361] Davudnıŋ āvāzın, Süleymān (11) ḥükmin, Loḳmān ḥikmetin, Mūsā ḳuvvetin, Eyyūb ṣabrın, Yaḥyā

[359] DeWeese, āḳ.

[360] DeWeese, ākraḳ.

[361] Peygamber vasıflarından bahsedilen bu bölümde Hz. Yusuf'un özelliği sehven atlanmış veya istinsah edilirken unutulmuş olabilir. DeWeese de Eserin müellifi Harezmi'nin "Maksad el-Aksâ" adlı eserinde peygamber medihlerinin olduğu bölümde "Yūsuf cemālın" ifadesinin olmasından dolayı burada da ilgili ifadenin olması gerekliliğni belirtir (DeWeese:1984:553).

82b

(1) zühdin, ʿİsā keremin ʿaṭā beriŋ. Taḳı köz yumup (2) açḳunça bulut açıldı, Muḥammed peydā boldı, yüziniŋ (3) nūrı çerāġnı, ġalebe ḳılur ėrdi; iki yaġırını[362] arasıda (4) mühr-i nübüvvet[363] üze [364]لاَ إِلٰه إِلاَّ الله مُحَمَّدٌ رَسُولُ الله bitilmiş[365] (5) riyāḥ-ı ṭayyibesidin afāḳ muʿaṭṭar bolur ėrdi. (6) Bu meẕkūr şemmei ėrür ṭīb-i ʿunṣur-ı Resūl *ṣallā'llāhu* (7) *ʿaleyhi vesellem*-din ḥālet-i meftaḥde. İmdi bir nesīme-i (8) muḫtetiminiŋ nesīmātıdın bilmeklik tileseŋ, (9) bilgil kim Ebū Hureyre *raẓiya'llāhu ʿanhu* aytur: (10) [Resūl] vefāt bolġanlarıda Ebū Bekr (11) *raẓiya'llāhu ʿanhu* kėlip mescid ėşikinde tüşti; taḳı ʿÖmer *raẓiya'llāhu*

83a

(1) *ʿanhu* aşüfte dėk bolup ḫalḳ birle sözleşür ėrdi; (2) Ebū Bekr iltifāt ḳılmadı, Resūl ḳaşıġa ʿĀyişe öyige (3) kirip, [Resūl] yüzidin perdeni (4) açıp وانبّياه واه أصفياه واه [366]خيلاه dėyü yıġlap (5) [Resūl]-nı öpti, taḳı atam anam saŋa (6) fidā bolsun, arıġ ve pākize ḫoş-būysın tirig-(7)-likde ve hem vefāt bolġandın soŋra, taḳı tefāsīrde (8) kėlip turur, [Resūl] ḳayu maḥalledin (9) yürmiş bolsa, aṣḥāb ol maḥallede revāyiḥ-i ṭayyibesidin (10) Resūlnı tapar ėrdiler.

Aġāz-ı kār [u] ḫātimeside Resūl-(11)-nıŋ

Ḥaḳḳnıŋ ʿināyeti bile köp turur nişānesi

83b

[362] DeWeese, yaġrını.
[363] DeWeese, mihr-i nübüvvet.
[364] Kelime-i Tevhid, "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın resulüdür."
[365] Kelime پتيلميش şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitilmiş" şeklinde yazılmalıdır.
[366] Arapça, "Vah ey peygamber, vah ey safi (ruh), vah ey dost!"

(1) Ḥaḳḳnıŋ körkli ṣaydı turur ahū-yı Ḫutan

(2) Mecmūʿ-ı kāyināt anıŋ dām [u] dānesi

(3-60) يَـومٌ تَفَرَّسَ فيــه الفُرسُ أَنَّهُـمُ

(4) قَـد أُنـذِرُوا بِحُلُولِ البُؤسِ والنِّقَمِ

(5) Yaʿnī, ḥażret-i [Resūl]-nıŋ mevlūdı (6) ol kün ėrdi kim Fārs memleketiniŋ ḫalḳı ferāset birle (7) aŋladılar, ḳatıḳ zaḥmet ve köp miḥnet ve uluġ ḳayġu (8) ve ʿuḳūbet kėlür vaḳt boldı. Rivāyet ḳılurlar (9) kim [Resūl] vücūdḳa kėlgen kėçe ṭāḳ-ı Kisrā (10) yer titremekdin buzulup on tört küngüresi (11) yerge tüşti, sekiz küngüresi ḳaldı. Ol Ekāsire

84a

(1) sanıça emīrü'l-müʾminīn ʿÖmer *raẓiya'llāhu ʿanhu* ʿahdinde (2) bilād-ı Fārs fetḥ bolġunça anlar ḥākim bolsalar; taḳı (3) Peyġām-ber *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* vücūdḳa kėlgen kėçe (4) medāyindaġı Kisrā Sāsānī turur, tüş körüp, (5) ḳorḳunç birle uyġanıp, barça körümçi ve sāḥir-(6)-lerni indep, yene Yehūdnıŋ zāhidleri biligleri (7) kim olarnı muʾabbidān dėrler cemʿ ḳılıp sormış kim: (8) Men bir heybetlig tüş kördüm, ḳorḳup uyġandım; (9) imdi meniŋ tüşümniŋ taʿbīrini aytıp beriŋ-(10)-ler. Olar aydılar: Biz tüş taʿbīrini bilürmiz, velī aymaġan (11) tüşni bilmesimiz; eger tapsa Saṭīḥ Kāhin tapar, dėdiler.

84b

(1) Atı Rebīʿ turur, Benī Ġassāndın turur; taḳı başıdın (2) özge aʿżāsıda süŋek yoḳ turur; iki ḫatundın (3) mütevellid bolġan üçün, bī-süŋek ėrür; süŋek ėr (4) nuṭfesidin bolur.

Taḳı Saṭī̱ḥ baḥrinde sākin (5) ve taḳı otuz ḳarndın artuḳraḳ[367] yaşap durur. Sāsānī̱ (6) ʿAbdü'l-Mesī̱ḥ atlıḳ ınaġın Saṭī̱ḥ tapuġıġa ıḍa[368] berdi. (7) Bu Saṭī̱ḥ yılda bir kerret öydin çıḳıp bir yılda (8) bolġan vāḳıʿātdın ḫaber berür ėrdi; ʿAbdü'l-Mesī̱ḥ (9) Saṭī̱ḥ çıḳmaġıġa muntaẓir boldı, Saṭī̱ḥ çıḳaç Sāsān (10) ḫaberin başlap ayttı kim ṭāḳ-ı Kisrā titrep (11) şerefeler[369] bile yıḳılġan kėçesi Sāsān tüş körüp turur

85a

(1) kim ʿArabī̱ aṭlar meydānġa tolup turur ve ʿİrāḳī̱ tėvelerni (2) sürüp çıḳarurlar ėrdi. Bilgil kim ol kėçe Nebī̱-yi (3) Ümmī̱-yi Hāşimī̱-yi Ebṭaḥī̱ Muḥammed, kim eşref-i enbiyā ve ḫalī̱l ėrür (4) ve taḳı anıŋ ṣıfatı birle müşerref-i Tevrī̱t ve İncī̱l ėrür, (5) mütevvellid boldı; bu kündin soŋra şeyṭānlar kökdin (6) söz tıŋlayu bilmesler, şī̱b birle mercūm bolup ḫalāyıḳ-(7)-nı kehānet birle iġvā ḳılmaslar. Emmā Saṭī̱ḥ ayttı: Sāsān (8) tüşiniŋ teʾvī̱li ol ėrür kim ḫayl[370] ʿArab aṣḥābı turur (9) ol Nebī̱-yi ʿArabī̱-yi zekī̱ kim ḫażret-i aʿlādın aŋa vaḥy kėlür; (10) bu aṣḥāb bir neçe vaḳtdın soŋ Fārs memleketige (11) kirip, medāyinni Sāsāndın soŋ melik bolġan sekizinçi

85b

(1) Kisrādın alısarlar kim eyvān-ı Kisrā yıḳılmay ḳalġan (2) sekiz küngüre ol sekiz melikke işāret ėrür. Andın (3) soŋ yıġlap aytı: Dirī̱ġ kim Saṭī̱ḥniŋ ʿömridin az[371] ḳalıp (4) turur; furṣat vefā ḳılmas kim ol Resūlġa vaḥy kėlgen (5) çaḳnı idrāk ḳılsam. ʿAbdü'l-Mesī̱ḥ bu sözlerni ėşitip (6) Sāsānġa ḫaber yetkürdi bu ḳıṣṣanıŋ tefāṣī̱lin Maḳṣad-ı (7) Aḳṣāda kėltürüp turur.

---

[367] DeWeese, ārtuḳraḳ.

[368] Kelime ا يز ا şeklinde yazılmıştır. Eserin genelinde ا يذا şeklinde yazılırken buradaا يز ا biçiminde kullanılması dikkat çekicidir.

[369] DeWeese, şurfe ya da şürfe.

[370] Kelime خليل şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ḫayl" şeklinde yazılmalıdır.

[371] DeWeese, āz.

وبـاتَ اِيوَانُ كِسـرَى وَهْوَ مُنْصَدِعٌ(61-8)

كَشَـملِ أصحابِ كِسـرَى غيرَ مُلتَئِمِ (9)

(10) Yaʿnī, Kisrānıŋ eyvānı münşaḳḳ bolġan ḥālette aṣḥāb-ı (11) Kisrānıŋ leşkeri bigin kim ol leşker taḳı şikeste

86a

(1) bolġandın soŋ hergiz birbirige yıġılmadı ve müteferriḳ (2) bolġandın soŋ cemʿ bolmadı. Ḳıṣṣa-i aṣḥāb-ı Kisrā (3) ol turur kim aḫir Kisrā Yezdecird bin Şehr-yār turur; (4) mülk-i Fārsda melik bolup salṭanatınıŋ aḥvālı (5) istiḳāmet tapḳanda, Rüstem bin Ferruḫ-zādnı leşker (6) bėgi ḳılıp aydı: Ḫazāyindin māl u silāḥ nėçe kim (7) ṣalāḥ körseŋ alġıl taḳı bu ʿArab çerigi kim bizniŋ (8) bilādnıŋ kenāresıġa kirip turur defʿ ḳılġıl. (9) Rüstem iki yüz miŋ kişige istiʿdād ve silāḥ (10) ḫazāyindin alıp vādī-yi ʿArabḳa bardı. ʿIrāḳ-(11)-nıŋ dehāḳinesi müsülmānlar bile ḳılġan ʿahdni buzup

86b

(1) her ṭarafdın leşker-i İslām birle muḥārebe üçün (2) müteveccih boldılar ėrse, emīrü'l-müʿminīn ʿÖmer *raẓiya'llāhu ʿanhu* (3) Saʿd Vaḳḳāṣnı başlatıp ʿasākir-i manṣūreni (4) ıḍa berip Cerīr bin ʿAbdullāh ve Müṯennā[372] bin Ḥārişe-(5)-ġa kim ʿIrāḳ nevāḥīsındaġı[373] İslām leşkeriniŋ ümerāsı (6) ėrdiler, buyurdı kim Saʿd Vaḳḳāṣḳa *raẓiya'llāhu ʿanhu* (7) mütābaʿat ḳılsalar; Saʿd bu iki ser-dārġa birikip[374] (8) Rüstem bile müḳātele ḳılmaḳġa muḳābele ḳıldılar ėrse, (9) Rüstem toḳuş ḳılmaḳdın üküş ḳorḳar

[372] DeWeese, bu kelimenin مثنى yazılması gerekirken مشتى yazıldığını belirtmiş ve bu özel adın Harezmi'nin Maḳsadu'l-Aḳsā adlı eserinde doğru bir şekilde yazıldığını ifade etmiştir (1984:553).

[373] DeWeese, nevāḥīsındagı.

[374] Kelime بر يكت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "birikip" şeklinde yazılmalıdır.

ėrdi, (10) anıŋ üçün, be-ġāyet üstād körümçi ve müneccim ėrdi, (11) öz ṭālīʿiniŋ żaʿīfin aŋlap, helāk bolmaḳdın

87a

(1) eymīn[375] ėrmes ėrdi; yene tüş körüp turur ėrdi (2) mülkī silāḥ-ı ehl-i Fārsnı yıġıp [Resūlġa] (3) iberür[376] ėrdi. Taḳı Resūl *ʿaleyhi's-selām* ol silāḥlarnı (4) ʿÖmerge iberür[377] ėrdi. Bu cihetlerdin uruşdın (5) ḳaçar ėrdi, velī çün imṣāl-ı fermān-ı Yezdecirdin çāre (6) tapmay muḥābereġa turuşġanda Hilāl ibn ʿAlkame (7) Teymī[378] Rüstemni körüp ḥamle ḳıldı, Rüstem oḳ birle (8) attı; Hilālnıŋ rikābıġa tėgdi, andın Hilāl Rüstemni (9) ḳatl ḳıldı. Rüstemniŋ keygen[379] silāḥın Saʿd Hilālġa (10) berdi; yalġuz bir börkiniŋ bahāsı yüz miŋ altun. (11) Andın soŋ Fārs leşkeri münhezim boldı; Saʿd ḳafālarıġa

87b

(1) tüşüp köp çerigni ḳatl ḳıldı; çün çerig buzulup (2) Rüstem ölgeniniŋ ḫaberin Yezdecirge[380] yetkürdiler (3) emvāl u ḫazāyinni imkān barıça aldılar, yüklep Nihāvendni (4) çözüp[381] taġlar sarı ḳaçıp çıktı. Andın soŋ (5) hergiz şeml-i aṣḥāb-ı Kisrā birikmedi. Bāḳī ḳıṣṣa-i feṭḥ-i Medāyin, taḳı (6) ʿacāyib u ġarāib-i emīr-i müslimīnni Kitāb-ı Maḳṣad-ı Aḳṣāda (7) ʿalā'ṭ-ṭarīḳ-i istīżā żikr ḳılıp turur miz.

والنارُ خـامِدَةُ الأنفـاسِ مِن أَسَـفٍ(62-8)

[375] Kelime ا يمن şeklinde yazılmıştır. Sözcüğün genel yazımından farklı bir tarzda yazılması dikkat çekicidir.
[376] DeWeese, ıbarur.
[377] DeWeese, ıbarur.
[378] Özel isim olarak kullanılan bu kelime تمتى şeklinde yazılmıştır. Doğru yazımı "Teymī" şeklinde olmalıdır.
[379] DeWeese, kiygen.
[380] DeWeese, Yezdicirge.
[381] جو ر و ب

عليه والنهرُ ساهي العَيْنِ مِن سَدَمِ (9)

(10) Yaʿnī, taḳı otnıŋ nefsleri söŋen boldı [Resūl] (11) toġḳan kün büt-i Farsnıŋ küfr-[382]

88a

(1) -niŋ yoḳalmaḳı üze ḳazġurmaḳ[383] üçün; taḳı aḳġan (2) su öz közidin ġāfil boldı, ḥayreti ve nedāmeti sebebidin. (3) neteg kim rivāyet ḳılur [Resūl] vücūdḳa kelgen (4) kėçe Farslarnıŋ miŋ yıldın beri[384] saḳlaġan (5) otları öçti, Furāt[385] taşıp Dımışḳ birle 6) ʿIrāḳ arasındaġı Sāve atlıġ bādīyeni toldurdı.

(7) Küfr otınıŋ nefsleri söndi ḳudümdın

(8) Küffārnıŋ bināsını yıḳtı taşıp Furāt

(9) Ol raḥmet aḫteri toġarıdın ʿaceb degül

(10) Sunı taşursa berse ėdi otdın necāt

88b

وساءَ ساوَةَ أنْ غاضَتْ بُحَيرَتُهَا(1-63)

(2) وَرُدَّ وارِدُهَا بالغَيْظِ حينَ ظَمِي

(3) Yaʿnī, ġam-gīn ḳıldı Sāve şehriniŋ ḫalḳını kiçik deryā-(4)-larınıŋ suları suġalmaḳı ve taḳı susap kėlgen kişi-(5)-niŋ su tapmay açlıḳ birle ḳaytmaḳı. Bu beytde işāret (6) ḳılur ol ḳıṣṣaġa kim Sāve şehride bir uluġ su (7) bar ėrdi; şehr yavuḳında taḳı bu sunıŋ

[382] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

[383] قا ز غو ر ما ق Kelime "ḳaḍġurmaḳ" şeklinde yazılması gerekirken "ḳazġurmaḳ" şeklinde yazılmıştır.

[384] Kelime بر ُ ى şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimeyi "beri" şeklinde okuyarak kelimenin Farsça bir sözcük olan "bīrūn" kelimesine benzetilerek "berü" yazıldığını ifade etmektedir (1984:553).

[385] DeWeese, furat.

tėgresinde (8) ateş-gedeler büt-ẖāneler satıġ alıġ ḳılġan bāzārlar (9) bar ėrdi. [Resūl] vücūdḳa kėlgen kėçe (10) su tamām suġalıp ḳurıdı, taḳı ateş-gedelerniŋ otları (11) be-tamām öçti; taŋlası su izdeyü kėlgenler su tapmay, bāzārlar

89a

(1) ẖarāb boldı, ve ateş-gedeler buzuldı ḥükm-i melik-i (2) muṭāʿ birle neyerselerde taġayyur-i ṭibāʿ boldı, tā ḥaḳḳ (3) kėlip bāṭıl ketmekige iʿtirāf ḳılsa muṭīʿ ve ʿāṣī, (4) nāḥiyet-i ḥażret-i İlāhīġa münḳād bolsa edānī ve eḳāṣī.

(5) Żelālet otı yaḳḳan küfr otı

(6) Muḥammed āb-ı rūy birle söndi

(7) Suġaldı Sāveniŋ şehri yeridin

(8) Bitip[386] sebze uşol su otġa töndi

كـأَنَّ بالنـارِ ما بالمـاءِ مِن بَلَـلٍ(64-9)

(10) خُزْنَـاً وبـالماءِ ما بـالنار مِن ضَـرَمِ

89b

(1) Gūyā[387] kim sunıŋ yıbalıḳı[388] otda peydā bolup, ot-(2)-nıŋ ḥarāreti suda ẓāhir boldı, kim ol ruṭūbet ve bu (3) ḥarāretdin suġaldı; yaʿnī, Ḥaḳḳnıŋ kemāl-i ḳudreti birle ve (4)

[386] Kelime پتیب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitip" şeklinde yazılmalıdır.

[387] Kelime كو ييا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak " gūyā " şeklinde yazılmalıdır.

[388] Kelime ينا ليقى şeklinde yazılmıştır. DeWeese de kelimenin “yıbalıḳı” şeklinde okunması gerektiğini belirterek, Clauson’un (Clauson, 1972:872) kelimeyi “yebe” kökünden aldığını da eklemiştir (1984:554).

silk-i fesādnıŋ inḳıṣāmı[389] ve ʿıḳd-ı reşādnın (5) intiẓāmı üçün ṭabāyiʿ-i eşyā müteġayyir bolup eḥvāl-i (6) zamān mütebeddil boldı.

Ot sunıŋ mizācını aldı

(7) Suġa Ḥaḳḳ otını saldı

والجِنُّ تَهتِفُ والأنـوارُ ســاطِعَةٌ(65-8)

والحـقُّ يظهَـرُ مِن معنىً ومِن كَـلِمِ (9)

(10) Yaʿnī, cinnler feryād ėtip ayturlar kim: Nė ḥāl boldı, bizni (11) ot atıp kök ʿālemidin süre tururlar ve

90a

(1) <ve> taḳı nūr-ı vücūd–ı Muḥammed maşrıḳdın maġribġa tėgrü (2) şuʿle urup yıldırar ėrdi, ve taḳı ẓāhir bāṭın-(3)-dın Ḥaḳḳ ẓāhir boldı. Bu maʿnā münāsib turur, eger (4) Resūl *ʿaleyhi's-selām* mütevellid bolġan kėçeniŋ ṣıfatını (5) dėseŋ; velī eger vaḥy kėlgendin soŋ daġı aḥvālı-(6)-nıŋ beyānını tutsaḳ, maʿnā ol ėrür kim cinn feryād ḳılur (7) kim: فقالُوا إنا سَمِعْنَا قرآن عجبا يهدي (8) [390] إلى الرُشْدِ Yaʿnī, biz Ḳurʾān-ı ʿaceb istimāʿ ḳılduḳ kim (9) köni yolġa köndürür; yene ayturlar: Yer kök yolların (10) saḳlap ferişţelerdin söz tıŋlar ėrdük; (11) imdi, bizlerdin ḳayu yerimiz kim istirāḳ-ı semʿ etip

90b

(1) istimāʿ-ı kelām ḳılayın, dėseler, ferişţeler ot birle (2) anı ḳovarlar tā biz söz uġurlap kāhinlerġa aytıp (3) Resūlġa kėlgen vaḥyde kāhin sözi dėp şübhe bolmasa. (4) Taḳı

[389] Kelime انقضا می şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "inḳıṣāmı" şeklinde yazılmalıdır.

[390] Kurʾan, 72. sure, 1. ve 2. ayetler. "Dediler ki: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'an dinledik de ona inandık."

envār ẓāhir bolmaḳı ʿibāret bolmaġay ẓuhūr-ı şerāyiʿ (5) ve ṣıfāt-ı ḥamīde ve aṣār-ı ġarībe ve kemālāt-ı ʿacībedin, taḳı (6) maʿnā ve kelāmdın murād Ḳurʾān bolġay, kim muʿcize-i bāḳī[391] (7) turur, Resūlnıŋ ṣıdḳı risāletde bu Ḳur'ān birle ẓāhir (8) bolur.

عَمُوا وصَمُّوا فـاِعلانُ البشـائِرِلم (9-66)

تُسمَعْ وبـــارِقَةُ الاِنذارِ لم تُشَـمِ (10)

مِن بعـدِ ما أخبَرَ الأقوامَ كــاهِنُهُم (11-67)

91a

بــأنَّ دينَـهُـمُ المُعـوَجَّ لم يَقُـمِ (1)

(2) Yaʿnī, körmes boldı kāfirler ʿacāyib ayātnı taḳı (3) ėşitmes boldılar ġarāyib beyyinātnı; lā-cerem (4) olar ḳaşında Resūluŋ[392] *ʿaleyhi's-selām* kėlmeki birle (5) beşāret bergüçilerniŋ sözi ėşitilmedi, taḳı (6) ḳorḳutmaḳ aṣārınıŋ yıldırı körülmedi, bu nā-dān (7) ḳavmları ḫaber bergendin soŋ kim olarnıŋ iḫtiyārı (8) ḳılġan egri dīnleri hergiz revāc tapmaslar, (9) bā-vücūd-ı ān ḳavm hiç mülāḥaẓa ḳılmadılar ġarīb (10) aṣārġa kim delālet ḳılur ṣıdḳ-ı risālet-i nebī-yi muḫtārġa, (11) taḳı ḳulaḳ salmadılar ʿacāyib esrārġa iʿtibār ḳılmay

91b

[391] Kelime با ا قیر şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bāḳī" şeklinde yazılmalıdır.

[392] Kelime ر سو لُ نک şeklinde harekeli yazılmıştır.

(1) aḫbār-ı kehane ve iḫbārġa. Neteg kim İbn İsḥāḳ Nāfiʿ (2) Cereşīdin[393] rivāyet ḳılur kim ehl-i Yemenniŋ cāhiliyyet-(3)-de bir kāhini bar ėrdi; çün Resūl *ʿaleyhi's-selām*-(4)-nıŋ ʿArabda münteşir boldı, barça ḳavm yıġılıp (5) ol taġ tėgresige kėldiler; kāhinniŋ menzili (6) ėrdi; taḳı aytılar: Bu peyġam-berlıḳ daʿvā ḳılġan (7) ėrniŋ ḫālıdın bizge ḫaber bergil. Kāhin ḳolıġa ya (8) alıp çıḳtı, taḳı müddet-i medīd kök sarı baḳıp (9) bir şāgirdi aytı: Ey ḳavm, Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* Muḥammed *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem*-(10)-ni barça ḫalḳdın iḫtiyār ḳılıp turur; bu (11) kündin soŋ küfrge revāc ḳalmadı; velīkin[394] bu

92a

(1) <bu> Resūlnıŋ müddet-i ḥayātı turur, dėp menzilige (2) ḳayttı.[395] Munuŋ aḫbār kāhinler aytġan[396] aḫbārı ʿahd-i (3) Resūl-ı Muḫtār *ʿaleyhi's-selām* be-ġāyet köp turur.

(4) Küffārnıŋ közinde ḫalel bolmasa ėdi

(5) Körgey ėdi Resūlnıŋ iʿcāz-ı āyetin

(6) Ger bolmasa ḳulaḳlarıda hiç āfeti

(7) Hem istimāʿ ḳılġay ėdiler ḥikāyetin

(8) Kāhinleri ṣıfāt-ı Nebīni beyān ḳılıp

(9) Bilmediler[397] anıŋ ṣıfat-ı bī-nihāyetin

---

[393] Özel isim olan bu kelime جر شي şeklinde yazılmıştır. DeWeese, bu kelimenin tanımlamanamadığını söylemekte ve bahsi geçen kişinin "Nāfiʿ bin Cubeyr İbn İsḥāḳ" olabileceği ihtimalini dile getirmektedir (1984:554).

[394] DeWeese, velėkin.

[395] Kelime قا يتى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ḳaytı.

[396] Kelime ا يثعان şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "aytġan" şeklinde yazılmalıdır.

وبعد ما عاينُوا في الأُفقِ مِن شُـهُبٍ (68-10)

مُنقَضَّةٍ وَفـقَ مـا في الأرضِ مِن صَنَمِ (11)

92b

حتى غَـدا عن طـريقِ الوَحيِ مُنهَزِمٌ (69-1)

مِن الشـياطينِ يقفُو اِثْــرَ مُنهَـزِمِ (2)

(3) Yaʿnī, kāfirān henūz aŋlamadılar ʿālemniŋ her bir kenāre-(4)-sinde kökdin otlar ėŋenin körüp, neteg kim (5) vilādet kėçesinde bütler yüz töben ėndiler ėrdi; (6) taḳı otlar birle şeyṭānlar vaḥy yolından (7) kök ėşikleridin biri biriniŋ soŋınça ḳaçḳan-(8)-ların müşāhede ḳılıp, Muḥammedniŋ şeref-i kemālın (9) istidlāl aytmadılar.

Ger baṣīret közini (10) açmasa Ḥaḳḳ

Körgeniŋdin ne ḥāṣıl āyetler

(11) Köp kişi muʿcizāt kördi velī

Bergüçi Ḥaḳḳ turur hidāyetler

93a

كــأنَّهُم هَرَبَــا أبطــالُ أبْرَهَـةٍ (70-1)

أوعَسكَرٌ بـالحَصَى مِن راحَتَيْـهِ رُمِي (2)

نَبْذًا به بَعــدَ تسـبيحٍ بِبَـطنِهِمَــا (71-3)

---

[397] Kelime پلما د ى لا ر şeklinde yazılmıştır. Ancak sözcüğün doğru yazımı "bilmediler" şeklinde olmalıdır.

نَبْـذَ المُسَبِّحِ مِن أحشــاءِ ملتَقِمِ (4)

(5) Gūyā kim şeyāṭīn kökdin ferişteler atḳan ot (6) birle ḳaçḳan ḥāletde Ebrehe-i Eşremniŋ[398] bahādırları-(7)-dur kim ebābīlniŋ atḳan taşından ḳaçar ėrdiler, (8) yā Ḳureyşniŋ kāfirleridür kim [Resūl] (9) ayalarından atılġan taş uşaḳları birle (10) ḳatışlıḳ tofraḳdın ḳaçar ėrdiler; ol

93b

(1) taş uşaḳları [Resūl]-nıŋ afuç-(2)-ları içinde tesbīḥ aytıp çıḳarında neteg kim (3) Yūnus *ʿaleyhi's-selām* balıḳ içinde tesbīḥ aytıp (4) çıḳtı ėrdi. Bu iki beyt içinde nāẓım üç ḳıṣṣaġa (5) işāret ḳılur; evvel ḳıṣṣa-i aṣḥāb-ı fīl: Ḳıṣṣaı (6) ol turur kim Ebrehe-i Ḥabeşī kim künyeti[399] Ebū Yeksūm[400] turur, (7) Erbāṭ[401] birle, kim melik-i Yemen ėrdi. Necāşī ḥākim birle ve (8) münāzaʿat ḳılıp, Ḥabeşī iki fırḳa bolup muḳātele (9) üçün muḳābele ḳıldılar; Ebrehe egerçi kiçikrek boyluġ (10) semiz kişi ėrdi; meydānġa kirip Erbāṭdın mübārezet (11) tiledi; Erbāṭ uzun boyluġ ʿaẓīm cüṣṣelü kişi,

94a

(1) ayaḳ ilgeri basıp ḳolıġa ḥarbe alıp Ebrehenin (2) töbesin çözüp ḳılıç ėndürdi ėrse, yüzige (3) tegip ḳaşın yüzin közin tudaḳın yardı;[402] (4) andın soŋ Ebrehege eşrem

[398] Özel isim olan bu kelime ح شر ا şeklinde yazılmıştır. Metinde "Ebrehe-i Eşrem" kastedildiğinden isim yanlış yazılmıştır.

[399] Kelime كنّيتى şeklinde yazılmıştır

[400] Özel isim olarak kullanılan bu kelime بكسو م biçiminde yazılmıştır. Doğru yazımı "Yeksūm" şeklinde olmalıdır.

[401] Özel isim olan bu kelimenin aslı "Eryat"tır. DeWeese, bu ismin bilerek bu şekilde yazıldığını düşünmekte ve yazarın Maksadu'l-Aksâ adlı eserinde de ismin aynı şekilde yazıldığını bildirmektedir (1984:554).

[402] Kelime بر د ى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "yardı" şeklinde yazılmalıdır.

tėdiler. Ebrehenіŋ (5) ḳafās̄ında ʿAḳūde[403] atlıġ bahādır ḳulı bar ėrdi; (6) fī’l-ḥāl ḥamle ḳılıp Erbāṭḳa zaḫm urup öltürdi (7) ėrse, leşker-i Ḥabeşe barça Ebrehege inḳıyād ḳıldılar. (8) Ḫaber melik-i Necāşī̇ġa yėtti[404] ėrse, ant içti kim Yemen (9) tofraḳın ayaḳ astıġa basmay Ebrehenіŋ nāṣī̇yesin (10) kėsmey tınmaġay men, neteg kim mėn ḳoyġan ḥākimni menіŋ (11) fermānımdın taş öltürmiş. Ebrehe melikniŋ ḳasem

94b

(1) yād ḳılġanın ėşitip alın[405] saçın kesip bir enbān (2) birle Yemen tofraḳın alıp Necāşī̇ ḫiẕmetinġa ıḍa berdi, (3) ʿariże-dāşt ḳıldı kim: Ey melik, mėn neteg kim seniŋ (4) ḳuluŋ mėn, Erbāṭ taḳı bir ḳuluŋ ėrdi; sėn fermān (5) ḳılġan işde mėn osal ḳılmas ėrdim; maŋa ḥased (6) eyletip ḳaṣd ḳıldılar ėrse, işi ol çaḳlı boldı. (7) İmdi Yemen tofraḳı alın[406] ıḍa berdim kim melik anı[407] (8) basıp munı kesip ant içgenin yerige keltür-(9)-miş bolsa; bāḳī̇ fermān melikniŋdür, ve’s-selām. (10) Melik ʿafv ḳılıp ayttı: Yemen vilāyetin żabṭ ḳılıp (11) turġıl mendin fermān bolġunça. Ebrehe fārigh bolup

95a

(1) Ṣanʿā-yi Yemende bir körklüg kenī̇se ʿimāret ḳılıp [….[408]] at[409] (2) berip tiledi kim ḥācī̇ler Kaʿbege barmay ṭavāfḳa (3) Ḳulleys[410] sarı kėlseler; taḳı Necāşī̇ġa ḫaber ḳıldı kim (4) köp māl ṣarf ḳıldım, melik atıġa bir zī̇bā dil-güşā (5) kenī̇se ʿimāret ḳıldım; hiç

[403]DeWeese, bu ismin hatalı yazıldığın belirterek, ismin ʿAtwede, ʿAtūde veya ʿAtevde olması gerektiğini ifade etmiştir (1984:554).

[404] Kelime يتى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yėti.

[405] DeWeese, ālın.

[406]Kelime ا ليم şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "alın" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, ālın.

[407] DeWeese, ānı.

[408] Eksik sözcük. Burada kliseye verilen ad olmalıdır. Eserde boşluk bırakılmıştır. Kelime zaman geçtikçe silinmiş veya hiç yazılmamış olabilir.

[409] DeWeese, āt.

[410]Özel isim olan bu kelime قلين şeklinde yazılmıştır. Kelime, nüshada hatalı yazılmıştır. DeWeese bu kelimeyi “ḳillī̇s” olarak okumuş ama dipnotlarında “ḳulleys” olabileceğini de belirtmiştir (1984:555).

melik atınġa ʿimāret (6) ḳılmışım yoḳ; taḳı tiler mėn kim ʿArab Kaʿbesini (7) terk ḳılıp Ḳulleys ḥacc ḳılsalar. çün bu ḫaber Mekkege (8) münteşir boldı ėrse, Benī Kinānedin bir yigit açıġlanıp (9) barıp Ḳulleysniŋ törinde ḳażā-yı ḥācet ḳıldı; (10) baʿżı ayturlar cemāʿat-i Mekkīler kėlip ot yaḳḳanda (11) Ḳulleysniŋ eyvanıġa ot tüşüp örtenmiş.

95b

(1) taḳı Ebrehe-i Eşremniŋ ġażabı kėlip Kaʿbeni buzmaḳ (2) üçün Ḥabeşe leşkeri birle Maḥmūd atlıġ bir uluġ fīl yene (3) özge fīllerni alıp Mekke sarı ʿazīmet ḳılıp yovuḳ[411] (4) yetip Muġammisde nüzūl ḳılġanda ʿAbdu'l-Muṭṭalib çıḳıp ḳabūl (5) ḳıldı; Tihāmenin s̱ülṣ̱-i mālın bereliŋ ḳaytsun. Ebrehe (6) rāżī bolmadı, her nėçe kişi ıḍa berip Mekke ṣaḥrāsındaġı (7) tėvelerni aldı. ʿAbdu'l-Muṭṭalib Ebrehe birle sözleşmek (8) üçün kėldi ėrse, yıraḳdın ʿAbdu'l-Muṭṭalibni körüp köŋlige (9) ḳorḳuġ tüşüp: Ol kėle turġan kim turur, dėp sordı. (10) Ayttılar: Mekkeniŋ uluġı, kėlgen barġanġa ṭaʿām bergüçi, (11) ḫattā taġlar başında vaḥşī cān-verlerġa daʿvet ḳılġuçı

96a

(1) mużāf-ı kerīm ʿAbdu'l-Muṭṭalib bu turur. Ebrehe (2) taʿẓīm ḳılıp orun berdi, aydı:[412] Ḥācet üçün mü kėldiniz? (3) Dėp sordı ėrse ayttı: Tėvelerimni tilemekke kėldim. (4) Ebrehe aydı: Mėn bu Kaʿbeni, kim siziŋ ʿizzetiŋiz anıŋ (5) birle turur buzmaḳġa kėlip turur mėn; sėn bir (6) uluġ kişi bu öyni tilemey neteg tėveleriŋni (7) tiler sėn; ʿAbdu'l-Muṭṭalib aytı: Mėn öz mālımnı tiler men; (8) ol öyniŋ bir küçlüg ėgesi bar kim saḳlamāḳġa (9) ḳudreti yeter. Ebrehe bu sözdin ḳorḳup revān tėve-(10)-lerin berdi.

[411]Kelime يو و ق şeklinde yazılmıştır Metnin genelinde "yavuḳ" şeklinde geçmektedir. Ancak burada "yovuḳ" şeklinde kullanılmıştır. Bunun bir istinsah hatası olarak mı böyle yazıldığı yoksa bilinçli olarak mı bu biçimde kullanıldığı belli değildir. Ancak dikkat çeken bir yazımdır.

[412] Bu kelime 96a.1'in en sonunda yer almaktadır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak kelimenin yeri burası olmalıdır. DeWeese, metni olduğu gibi yazmıştır (1984:491).

ʿAbdu'l-Muṭṭalib revān Mekkege kėlip Kaʿbeniŋ (11) ḥalḳasın tutup aydı: Ey pād-şāhlarınıŋ pād-şāhı,

96b

(1) her bir pād-şāh öz ḥarīmin saḳlar; sėn taḳı öz ḥarīmüŋni (2) saḳlaġıl. Taḳı Ebrehe leşker arāste ḳılıp yürümek (3) tiledi ėrse, fīller tėveler hergiz Kaʿbe sarı yürimes (4) boldılar; bu ḥāletde Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* sebz ḳuşlar (5) ıḍa berdi, her biriniŋ minḳārında bir taş, iki (6) çengālıda iki taş her bir taş birle ölmek taḳdīr (7) ḳılınġan kāfirniŋ atı ol taş üze bitiglig,[413] bu ḳuş-(8)-lar bölek bölek kėlip Kaʿbe tėgresinde ṭavāf ḳılıp (9) leşker-gāh-ı küffārġa müteveccih boldılar; ehl-i Kaʿbe aŋladılar kim (10) Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* nuṣret ıḍa berdi. Ol ḳuşlar kėlip (11) ḳayu bir kāfirniŋ töpesige salur ėrdiler, mingen

97a

(1) ulaġınıŋ ḳarnıdın öte çıḳar ėrdi <ėrdi>. (2) Barça helāk boldı, Ebrehe taḳı ḫaste bolup barça (3) aʿżāsı mefāṣılıdın bir bir ayrılıp tüşdi, taḳı (4) be-ġāyet ʿuḳūbet birle öldi. Ebrehe̊niŋ bir vezīri (5) bar ėrdi; ḳaçıp melik-i Necāşīġa ḫaber yetkürdi (6) ėrse, Necāşī ayttı: Noḫūddın kiçikrek taş birle (7) kişi nėçük öler ėrmiş? Ol neteg ḳuş ėrdi? (8) Dėp sorġan ḥālda bir ḳuş sarāy içinde peydā bolup (9) kėlgen vezīrler başıġa taş salıp helāk ḳıldı. (10) Taḳı ḳıṣṣa-i aṣḥāb-ı fīl Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ (11) vilādetindin bėş ay burunraḳ ėrdiler. İkinçi

97b

[413] Kelime پتیلیک şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bitiglig" şeklinde yazılmalıdır.

(1) ḳıṣṣa-i remy-i ḥeṣāḥ ėrür. Ḳıṣṣaı ol turur kim Bedr-i kübrāda (2) Ḳureyş leşker yasap peydā bolġanda [Resūl] ayttı: (3) Ey bār-ı Ḫūdāyā, bu Ḳureyş turur özige ınanıp ḳuvveti (4) birle ḳuvanıp[414] kėlip seniŋ Resūluŋnı tekẕīb ḳılurlar; (5) maŋa vaʿde ḳılġan nusretni ʿināyet bile yetkürgil. (6) Fī'l-ḥāl Cebreʾīl-i Emīn kėlip ḥażret-i rabbü'l-ʿālemīn-(7)-din selām yetkürüp ayttı: Ey Muḥammed, sėn bir avuç[415] (8) seng-rīze bu kāfirler ṭarafıġa atġıl, taḳı bizniŋ[416] (9) <bizniŋ> ḳudretimizni körgil. [Resūl] bir ḳabża-i (10) ḥaṣbā emīrü'l-müʾminīn ʿAlīdin *kerrema'llāhu vech* tilep, شاهتِ (11) [417]الوجوه dėp kāfirler sarı attı ėrse, közlerige

98a

(1) aġızlarıġa yüzleriġa toprak bile taş uşaḳı kirmegen (2) müşrikler ḳalmadı. Lā-cerem barça yüz üyürüp[418] (3) ḳaçtılar; ʿasākir-i manṣūre-i ehl-i İslām ḳafālarıġa (4) tüşüp ḳatl ėtip esīr ḳıldılar. Üçünçi ḳıṣṣaı (5) ol kim Yūnus ʿ*aleyhi's-selām* ḳavmını köp daʿvet (6) ḳılıp İslām kėltürmegenlerdin[419] melūl bolup, (7) iki kiçik oġlanlardın alıp öz vaṭanın (8) mürācaʿat ḳılmaḳ cāyiz bolġay dėyü ẓann eyletip, bir su (9) kenāresıġa kėlip bir oġlı suġa tüşdi (10) ėrse, özin anıŋ artınça salıp köp saʿy ḳıldı, ḫalāṣ (11) ḳıla bilmedi; sudın çıḳunça kenāredaġı oġlın

98b

[414] Kelime قو ا نيب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "ḳuvanıp" şeklinde yazılmalıdır.

[415] Kelime اَ وُ ج şeklinde harekeli yazılmıştır. Eserde "avuç" sözcüğü beş farklı yerde bu şekilde yazılmıştır. DeWeese, āvuç.

[416] Kelime پز نينک şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bizniŋ" şeklinde yazılmalıdır.

[417] Arapça, "Yüzleri sürünsün!"

[418] Kelime او يو روب şeklinde yazılmıştır. DeWeese bu kelimeyi "üyürüp" olarak okumuş (1984:492) fakat kelimenin "evirüp" olarak da okunabileceğini belirtmiştir (1984;555). Ancak, kelimenin "öyürüp" olduğu açıktır.

[419] Kelime كيللو ر ما كا ن لا ر د ن şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "kėltürmegenlerdin" şeklinde yazılmalıdır.

(1) ḳurt yep turur ėrdi. Ḥasret ve endūh birle (2) kėmige mindi; kėmide ġarḳ ḫavfı boldı ėrse, ayttı-(3)-lar: Bir uluġ yazuġluḳ kişi sebebindin bu kėmi (4) batar. Ḳurʿa saldılar Yūnus atıġa çıḳtı, Yūnusnı (5)[420] suġa saldılar; balıḳ anı luḳme ḳıldı. Ḳaraŋġu (6) kėçe su içinde balıḳ içinde üç ẓulmet[421] arasında Ḥaḳḳ (7) *subḥānehu ve teʿālā*-ġa tesbīḥ aytur: öz taḳṣīriġa iʿtirāf (8) ḳılıp ayttı: [422] لاآله إلا أنت سبحانك إنّي كنت من الظالمين; (9) Ḥaḳḳ *subḥānehu* daʿvetin icābet ḳılıp Yūnusḳa necāt (10) berdi. Bāḳī tefāṣīl tefāsīrde meẕkūr turur.

99a

لا تُنكِــرِ الوَحْيَ مِن رُؤيَـاهُ اِنَّ لَهُ (1-82)

قَلْبَاً اِذا نــامَتِ العينـانِ لم يَنَـمِ (2)

فذَ اكَ حينَ بُلُــوغٍ مِن نُبُوَّتِـــهِ (3-83)

فليسَ يُنـكَرُ فيهِ حـالُ مُحتَلِـمِ (4)

(5) Yaʿnī, inkār ḳılmaġıl Resūl *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām*-ġa (6) vaḥy tüşinde kėlmekinge, kim anıŋ bir köŋli bar kim (7) iki köz uyuḳlaġanda ol köŋül hergiz uyuḳlamas; (8) taḳı bu tüşde vaḥy kėlmek Peyġam-berniŋ nübüvvetġa yėter (9) çaḳda ėrdi. Lā-cerem kemāl-i ʿaḳl ve selāmet-i ḥavās ḥāletinde (10) [Resūl] vaḥy kėlmekin inkār ḳılıp (11) bolmas. Rivāyet ol turur kim [Resūl]

99b

[420] Bu satırın en başında karalanmış bir kelime mevcuttur. Müstensihin yazıp daha sonra karaladığı bir kelime olması muhtemeldir.

[421] DeWeese, ẓelmet.

[422] Kurʾan, 21. sure, 87. ayet. "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum."

(1) Cebreʾīl *ʿaleyhi's-selām* aşkārā kėlgendin ilgeri (2) altı ay[423] tüşinde vaḥy kėldi; taḳı tamāmī eyyām-ı vaḥy (3) yigirmi[424] üç yıl ėrdi; lā-cerem bu altı ay[425] vaḥy müddetiniŋ (4) ḳırḳ altı cüzvindin bir cüzv ėrdi, neteg kim Resūlü's-(5)-saḳaleyn ve Nebīyü'l-ḫāfiḳayn [Resūl] aytur: (6) الرُّؤْيةُ الصّالِحَةُ جُزْءٌ مِنْ سِتةٍ وَأربَعِينَ جُزءاً (7) مِنْ النُبُوْةِ[426] (el-ḥadīṯ)

Tüşinde vaḥy kėlmek aŋa çün ġarīb ėmes

(8) Kim közleri uyuḳlasa köŋli oyaġ ėrür

(9) Bes kėlse vaḥy oyaġıda inkār ḳılmaġıl

(10) Kim anda ʿaḳlı kāmil ve hem cismi saġ ėrür

100a

(1-84) تبــارَكَ اللهُ مــا وَحيٌ بمُكتَسَبٍ

(2) ولا نــبيٌّ على غيــبٍ بمُتَّهَمِ

(3) Yaʿnī, ṯābit ü devāmdur Ḥaḳḳnıŋ ẕātı, taḳı ʿaẓīm ü bī-(4)-nihāyetdür ḫayrātı; elṭāf u aʿṭāfıŋa ʿaded u iḥṣā (5) yoḳ, saʿat u raḥmet kibriyāsıġa ḥadd u intihā yoḳ; والله (6) يَختصُ برحمتهِ من يشاء[427] muḳteżāsınça kim nė kim (7) faẓl u raḥmet birle maḫṣūṣ ḳıldı, şeref-i nübüvvet birle (8) aŋa teşrīf berdi. Lā-cerem vaḥy kesb birle ḥāṣıl bolmas, taḳı (9) hiç Nebī ġaybdın bergen ḫaberde müttehim ėrmes, (10) anıŋ üçün kim Ḥaḳḳ

[423] DeWeese, āy.
[424] Kelime şeklinde يكر مه yazılmıştır.
[425] DeWeese, āy.
[426] Hadis, "Salih bir rüya peygamberliğin kırk altıda biridir."
[427] Kurʾan, 2. sure, 10. ayet. "Oysa Allah rahmetini dilediğine tahsis eder."

subḥānehu ve teʿālā enbiyā *ʿaleyhi's-selām*-nı (11) feżāyil birle ārāste ḳılıp vaṣmet-i[428] reẕāyildin öz

100b

(1) kenf-i ʿiṣmet ve tutuḳ ḥimāyetinde saḳlar, ḫāṣe yalġan söz-(2)-din, kim enbiyā ve rusulġa peyġam-berlıḳıdın burunraḳ taḳı yalġan (3) revā ėrmes, anıŋ üçün kim teblīġ-i risāletniŋ bināsı (4) ṣıdḳ üze turur; yalġan söz araġa kirse vaḥyge iʿtibār (5) ḳalmas. Velīkin[429] maʿārīż cāyiz turur, yaʿnī anıŋ dėk (6) söz kim iki türlüg[430] maʿnā bolsa, biri rāst biri yalġan; (7) aytġan[431] kişi ol rāst vechni irāde ḳılsa, taḳı (8) ėşitgenge yene bir vechni aŋlar söz yetse bir maṣlaḥatḳa (9) binā ḳılıp.

Ḥaḳḳ fażl-ı iḥsānı bile berür nebīlerge şeref

(10) Hiç efrīde kesbe etip tapmas nübüvvet devletin

(11) Aḥkām-ı ġaybīde Nebī yalġan aytmas hiç vaḳt

101a

(1) Yalġan ne sözlesün kişi kim bilse Ḥaḳḳnıŋ ṣavletin

كَـم أبْرَأَتْ وَصِبَـاً باللمسِ راحَتُهُ (2-85)

وأطلَقَتْ أَرِبَـاً مِن رِبـقَةِ اللمَمِ (3)

(4) Yaʿnī, ḳanı zaḥmetlig kişige rāḥat berdi tėgmek birle anıŋ (5) rāḥesi, yaʿnī ėlginiŋ ayası, taḳı nėçe ḥācetlig kişi-(6)-niŋ baġlanġan murādın yıştı taḳı sebeb-i İslām bolup (7)

[428] Kelime وصمّت şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "vaṣmet" şeklinde yazılmalıdır.
[429] DeWeese velėkin.
[430] DeWeese, türlük.
[431] Kelime ا يشعان şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "aytġan" şeklinde yazılmalıdır.

yazuklardın ḳutḳardı; neteg kim bir sütsüz ḳoyġa (8) [Resūl] ḳolın tėgürdi ėrse, süt (9) berdi, taḳı İbn Mesʿūdnıŋ İslāmınġa sebeb boldı. (10) Yene Ḫayber küninde emīrü'l-müʾminīn ʿAlīniŋ közige mübārek

101b

(1) aġzınıŋ yarın saldı ėrse; zaḥmetdin şifā (2) taptı. Yene Cabir bin ʿAbdullāh ḳatıḳ ḫastelıḳdın bī-hūş (3) bolġanda, ṭahāret ḳılġandın anıŋ üze saçtı ėrse (4) ḫoş boldı. Yene nāẓım-ı ḳaṣīdeġa tüşinde (5) ḥażret-i Risāletniŋ ėlgi tėgmek birle fālic zaḥmetidin ḫalāṣ (6) tapḳanı, kim evvel-i kitābda yād ḳılınıp ėrdi.

(7) Cān ʿāleminde ʿĪsā-yı Meryem Resūl ėrür

(8) Kim ḫaste cān anıŋ nefsindin şifā tapar

(9) Ger ḫasteġa tėgürse ayamay ayasını

(10) Yüz türlü derdi bolsa hemān-dem devā tapar

102a

جاءت لِـدَعوَتِهِ الأشـجارُ سـاجِدَةً (1-72)

تمشِـي اِليه علی سـاقٍ بــلا قَدَمِ (2)

كــأنَّمَا سَـطَرَتْ سـطرا لِمَا كَتَبَتْ (3-73)

فُرُوعُهَـا مِن بـديعِ الخَطِّ في اللَّـقَمِ (4)

(5) Yaʿnī, Resūl *ʿaleyhi's-selām* ündegün üçün kėldiler (6) dıraḫtlar secde ḳılıp kim öre yürürler ėrdiler (7) ḳadem ėrken; gūyā kim bu dıraḫtlar butaḳları yol üstide (8) be-ġāyet ḫaṭṭlar yazar ėrdiler, kim āyet ėrdi delālet (9) ḳılġan Resūlnıŋ risāletiġa emīrü'l-

müʾminīn (10) ʿÖmer *raẓiya'llāhu ʿanhu* aytur: [Resūl] bir kün Ḥacūnda, yaʿnī, gūristān-ı (11) Mekkede ġam-gīn ü ḥazīn olturur ėrken, aytı: İlāhī maŋa āyetī

102b

(1) körgüzgil, bu kündin soŋ mėni tekẕīb ḳılmaḳdın hiç (2) ḳayġum bolmasun, dėp bu münācātnı ḳılġaç, ehlī-yi Medīne (3) ṭarafındaġı ʿAḳabe sarı bir dıraḫt bar ėrdi; ol (4) dıraḫtnı ündedi, dıraḫt secde ḳılıp, yolnı şikāf (5) ḳıla butaḳları bir ḫaṭṭ yaza yavuḳ kėlip, [Resūl]-(6)-ġa selām ḳıldı; [Resūl] cevāb berip: Ḳaytḳıl, (7) dėp fermān ḳıldı ėrse, ḳayttı[432] Resūl şād-mān (8) bolup ayttı [….[433]].Yaʿnī, hiç bāk tutmas men maŋa ınan- (9)-maġanlardın bu muʿcizeni körgendin soŋ.

(10) Dıraḫt başı ḳoyuban yer öpüp revān kėldi

(11) Resūl işāretidin gerçe yoḳ ėdi ḳademi

103a

(1) Butaḳ yol üze ayāt-ı muʿcizīn bitidi[434]

(2) Bedīʿ ḫaṭṭ bile gerçe körülmedi ḳalemi

(3-74) مثلَ الغمــامَةِ أَنَّى سارَ ســائِرَةً

(4) تَقِيـهِ حَرَّ وَطِيـسٍ للهَجِـيرِ حَمِي

(5) Yaʿnī, aytılġan āyāt ve muʿcizāt ol bulut dėk turur (6) [Resūl] ḳayda yürüpse yürüp mübārek (7) başıġa sāye ḳılıp kün ısıġında Resūlnı ḥarāret-(8)-din saḳlar ėrdi. Bu nişān

[432] Kelime قا يتى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ḳaytı.
[433] Metin akışında bağlamsal olarak boşluk vardır.
[434] Kelime پتيد ى şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bitidi" şeklinde yazılmalıdır.

Resūl başıġa[435] kiçik (9) ėrkende hem bar ėrdi, kim Resūlnı Ebū Ṭālib Şām (10) sarı alıp barġanıda Baḥīrā-yı rāhīb ol bulutnı

103b

(1) körüp ḫātemü'l-mürselīnniŋ nişānesi ėrdükin bilip (2) barça ayrḳış[436] ḫalḳın daʿvet ḳılıp Resūlnıŋ barça (3) ʿalāmetin mühr-i nübüvvetḳa tėgrü körüp kütub-ı (4) İlāhīde körgen Muḥammed ṣıfatın muvāfıḳ tapup, Resūlnı (5) öpüp Ebū Ṭālibḳa: Bu ferzendni Cehūdlardın (6) yaḫşı saḳlaġıl, dėp vaṣiyyet ḳılġanı meşhūr (7) ėrür. Taḳı tefāṣīl-i ḳıṣṣa kitābda ve Maḳṣad-ı Aksāda (8) meẕkūr ėrür kim tamāmī ḳıṣṣanı müstevfī bilmek tilese (9) evveli kitāb-ı aʿẓamġa naẓar ḳılsun.

(10) Ėḍi bu ḳudret ile ṣūret-i cihān ḳıldı

Muḥammed-i ʿArabīni cihāniġa cān ḳıldı

(11) Egerçi yerge anıŋ sāyesin tüşürmedi Ḥaḳḳ

Velī bulutdın anıŋ üzre sāyebān [ḳıldı]

104a

(1-75) اقسمت بالقمر المنشق أن له

(2) من قلبه نسبة مبرورة القسم

[435] Kelime شيغه ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "başıġa" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, bu kelimeyi " yaşıġa" şeklinde okumuştur (1984: 496), ancak, kelimenin "başıġa" şeklinde de okunabileceği ihtimalini de belirtmiştir (1984:555).

[436] Kelime ير قيش ا şeklinde farklı bir yazımla yazılmıştır.

(3) Yaʿnī, ant içer mėn Resūlnıŋ işāreti birle iki pāre (4) bolġan ayġa[437] kim ol aynıŋ[438] Resūl köŋlige nisbeti ve (5) müşābeheti bar kim eger kişi bu ikisin biri birige (6) oḫşatıp ant içse, tutulmaġay, anıŋ (7) üçün kim luṭf ve ṣafā ve nezāhet ve işrāḳ ve ṣenaʿ-i (8) ḳulūb ve tertīb-i elbābda, taḳı yol azmaḳdın sa-(9)-ḳlamaḳda, yene ʿālīdin istifāḍe ḳılıp safilıġa iżāfe-i (10) ifāże ḳılmaḳda, ikisiniŋ iştirākı muḳarrer turur.

104b

(1) Ḫāṣe inş[iḳ]āḳ[439] içinde ikisiniŋ biri birige nisbeti (2) bar. Erbāb-ı tefsīr sūre-i إقتربت الساعة وأنشق القمر[440] (3) da kėltürüp tururlar kim Ebū Cehl bir Yahūdī birle kėçe (4) [Resūl] mülāḳāt ḳılıp aydı: Ey Muḥammed, bir muʿcizei (5) körgüzgil tā mėn īmān ḳėltüreyin. Resūl *ʿaleyhi's-selām* (6) aytı: Tilekiŋ nė turur? Yahūdī Ebū Cehlge işāret (7) ḳıldı: Ḳamerniŋ inşiḳāḳını tilegil kim siḥir[441] kök ʿāleminde (8) eṣer ḳılmas. Ebū Cehl tiledi ėrse, Resūl *ʿaleyhi's-selām* (9) mübārek barmaḳı birle işāret ḳıldı ėrse, ay[442] iki pāre (10) böldi; bir pāresi yıraḳ ketti, ḥattā İbn Mesʿūd *raẓiya'llāhu ʿanhu* (11) aytur kim: Ḥirā taġını aynıŋ[443] iki bölüngeniŋ arasında kördüm.

105a

(1) Bu muʿcizeni körüp Yahūdī īmān (2) kėltürdi, velīkin[444] Ebū Cehl hidāyet tapmadı kim (3) من يظلل الله فلا هادي لهُ[445] (4) من يهدى الله فهو المهتدي bārī inşikāk-ı ḳamer

---

[437] Deweese, āyġa.
[438] DeWeese, āynıŋ.
[439] Kelime ق انشا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "inş[iḳ]āḳ" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese, inş[iḳ]āḳ.
[440] Kurʾan, 54. sure, 1. ayet. "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."
[441] Kelime سحير şeklinde farklı bir yazımla yazılmıştır.
[442] DeWeese, āy.
[443] DeWeese, āynıŋ.
[444] DeWeese, velėkīn.
[445] Kurʾan, 7. sure 178. ve 186. ayetler. "Allah kimi doğru yola iletirse odur doğru yolu bulan.", "Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur."

Resūlnuŋ (5) muʿcizāt-ı bāhire ve ayāt-ı ẓāhiresindin ėrür. (6) Ḥalīme, Resūlnıŋ asraġan süt bergen anası, kim Saʿd (7) bin Bekrniŋ ḳızlarıdın ėrür, aytur: Bir kün Muḥammed (8) emükdaşı[446] uyaları birle oynamaḳġa çıḳıp (9) turur ėrdi. Nā-gāh meniŋ oġlum Eżmere feryād (10) ḳıla kėldi: Ey ata ve ey ana, revān kėliŋiz, kim bilmen (11) meniŋ köŋlüm ḳoşı uyam Muḥammedni tirig tafġay mu siz

105b

(1) yā yoḳ mu? Aytım: Ḳıṣṣa neteg turur? Aytı: Biz oynarda (2) Muḥammedni bir kişi aradın ḳapup taġ başıġa mindürüp (3) kögsin yardı. Ḥalīme aytur: Mėn taḳı atası feryād ve (4) zārī ve nāle ve bī-ḳarārī ḳıla yettük. Muḥammedni kördük (5) taġ başında kökke baḳıp tebessüm ḳıla (6) olturur <olturur> ėrdi. Yıġlayu üzesinge tüşüp yüzin (7) öpüp aytım: Anam saŋa fidā bolsun, ey közüm-(8)-niŋ nūrı ve ey cānımnıŋ sürūrı, saŋa ne ḥāl (9) boldı? Aytı: Ḫayrdur, ey anam; mėn uyalarım birle (10) ḳavumaḳ ėtişip oynarda üç ʿazīz kėldi-(11)-ler, biriniŋ ḳolıda kümişdin ibrīḳ yene biriniŋ

106a

(1) ḳolında zümürrüddin ṭeşt ḳardın tolu. Mėni bu ʿazīz-(2)-ler uyalarım arasından alıp taġ başıġa min-(3)-dürüp, birisi āheste meni yatḳurup kögsümni (4) yardı; taḳı mėn baḳıp turur ėrdim. Meniŋ içimdeki[447] (5) eḥşānı çıḳarıp ḳar birle yudı taḳı ornıda ḳoydı, (6) kim mėn hiç elem tapmadım. İkinçi ʿazīz tutup evvelḳı (7) ʿamel ḳılġanġa ayttı: Saŋa Ḥaḳḳ buyruġan işni ḳıldıŋ; yıraḳ (8) ketgil, dėp özi yavuḳ kėlip, ėlin kögsümge (9)

[446]Genelde "emikdaş" veya "emildaş" olarak kullanılan bu kelimenin (Clauson, 1972:160) eserde "emükdaş" şeklinde geçmesi dikkat çekicidir.
[447] DeWeese, içimdegi.

ḳatıp yürekimni çıḳarıp iki yarıp içindeki[448] (10) bağlanġan ḳara ḳannı köterip ayttı: Bu şeyṭān (11) ülüşi[449] ėrdi kim köterdim, ey ḥabībullāh. Ol ḳan ornıġa

106b

(1) özge neyerse ḳattı, taḳı ornıġa ḳoydı; taḳı buzdın bir ḫātem (2) birle mühr ḳıldı kim anıŋ savuḳluġıdın barça ʿurūḳ (3) mefāṣılımda tuyar mėn. Andın soŋ üçünçi ʿazīz (4) kėlip: Siz ikiŋiz fermān yerige yetkürdüŋüz yıraḳ [ketiŋ][450] (5) dėp maŋa yavuḳ kėlip ḳolın kögsümge sürtüp (6) yaranı bitkürüp, meni āheste olturġuzup öpüp (7) aytılar: Ey Ḥaḳḳnıŋ ḥabībi, eger bilseŋ kim saŋa (8) nė türlüg[451] saʿādet tilepdürler her-āyine közüŋ yaruġay (9) ėrdi, dėp taḳı meni munda salıp, üçi uçup kökler (10) arasıġa kirdiler; eger tileseŋler kirgen mevżiʿni (11) körgüzeyin, ey ana, tėdi.

107a

(1-76) وما حوى الغــارُ مِن خيرٍ ومِن كَرَمِ

(2) وكُــلُّ طَرْفٍ مِنَ الكفارِ عنه عَمِي

(3-77) فالصدقُ في الغــارِ والصدِّيقُ لم يَرِمَــا

(4) وهُم يقولون مــا بالغــارِ مِن أَرِمِ

(5) Yaʿnī, cümle-i muʿcizāt-ı ẓāhir, kerāmāt-ı bāhire-i Resūldın (6) *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* ol ėrdi kim cemʿ ḳıldı, ġār ol (7) ẕātnı kim maḥż-ı ḫayr ve ʿayn-ı kerem ėrdi; taḳı izdeyü kelgen (8) kāfirlerniŋ közi kör boldı, anı körmekke bolmadı. (9) Bes ṣıdḳ,

[448] DeWeese, içindegi.
[449] DeWeese, uluşı.
[450] DeWeese, eklenmemiş.
[451] DeWeese, türlük.

yaʿnī, Resūl taḳı Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ ġārda hiç (10) ḥaẕer ḳılmay afet ve meḫāfetdin müteġayyir bolmay (11) olturur ėrdiler, taḳı küffār aytur ėrdiler kim ġārda

107b

(1) hiç aḥadī yoḳ turur; ārī Ḥaḳḳ *teʿālā* öz ḥıfẓ ve ʿināyeti (2) birle künf-i ḥimāyetde saklaġannı kāfirler kim ġışāve-i (3) ebṣār mübtelā tururlar ḳaçan körsünler?

(4) Telim ḫayr-ı keremdin ġār tolup

Kişi körmes anı küffār içinde

(5) Kėlip ġār ėşikidin ḳaytur aġyār

Resūl öz yārı birle ġār içinde

(6) Közinің żaʿfı bolġay dėk turur kim

Ḳuyaşnı körse ol envār içinde

(7-78) نكبوتَ علىظنُّوا الحمــامَةَ وظنُّوا العـ

(8) خــيرِ البَرّيَّــةِ لم تَنسُـجْ ولم تَحُمِ

(9-79) وقَــايَةُ اللهِ أغنَتْ عَن مُضَــاعَفَةٍ

(10) مِنَ الدُّرُوعِ وعن عــالٍ مِنَ الأُطُمِ

108a

(1) Yaʿnī, kāfirler ġār ėşikinde ṣaḥrāyī kögerçgünni bu yumurtḳa (2) basḳan körüp, taḳı örümçiniŋ ġār ėşikinde ör-(3)-genin müşāhede ḳılıp, gümān ėlttiler[452] kim barça aferi-niş (4) yaḫşıraḳı, yaʿnī Resūl bu ġār içinde yoḳ turur, kim eger (5) kirmiş bolsa bu vaḫşī cān-verler uçḳay ėrdi, (6) taḳı örümçi öyi buzulġay ėrdi. Lā-cerem Ḥaḳḳ *teʿālā*-(7)-nıŋ saḳlamaḳı Resūlnı bī-niyāz ḳıldı ḳat (8) ḳat kübeler keymekdin,[453] taḳı yüksek taġlar başındaġı (9) ḥişārlarġa kirmekdin ḳışşaġa meşhūr ėrür, (10) taḳı tefāṣīl müṭevvelātda meẕkūr ėrür, emā çaḳlı kim (11) bu muḫtaṣarda anıŋ beyānıġa ḥāceti bar. Ol ėrür kim

108b

(1) çün ḳabīle-i ʿAvf bin Ḫazrec[454] īmān kėltürmeki birle (2) aḥkām-ı İslām istiḥkām taptı, ṣanādīd-i Ḳureyş Dāru'n-Nedve-(3)-de cemʿ bolup meşveret ḳılġanda İblīs şeyḫ-i Necdī (4) mėn dėp ḥāżır bolup, baʿżı Resūlnı ḥabs ḳılmaḳ, (5) baʿżını Mekkedin sürmek fikrin ėtgende, İblīs (6) aytı: Muḥammedniŋ körklüg cemālı şīrīn maḳālı laṭīf (7) aḫlāḳı pākize aʿrāḳı, kerem ü iḥsānı, faẓl u imtinānı (8) bī-nihāyet ėrür; bu ṣıfāt-ı ḥamīde ve efʿāl-i pesendīde (9) birle kim kim anı körse yüz cān birle ʿāşıḳ bolġay, anı (10) özgeler körmek maṣlaḥat ėrmes. Aḫirü'l-emr Ebū Cehl (11) sözige ittifāḳ ḳılıp, her ḳabīledin bir kişi barıp

109a

(1) öltürmek boldılar ėrse, Cebreʾīl kėlip Resūlġa (2) ḫaber berdi; Resūl öz ornında emīre'l-müʾminīnʿ Alī (3) *raẓiya'llāhu ʿanhu*-nı yatḳurup, Ebū Bekr birle ġār sarı (4) revāne boldılar ėrse, Ebū Bekr *raẓiya'llāhu ʿanhu* Resūlnuŋ (5) tört yanıġa eylenip yürür

[452] Kelime ر لا یلتی ا şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ėltiler.
[453] DeWeese, kiymekdin.
[454] Özel isim olarak kullanılan bu kelime ج ز حر و ش و ا biçiminde yazılmıştır. DeWeese bu ismin "ʿAvf bin Ḫazrec" şeklinde olması gerektiğini belirtir (1984:555).

ėrdi. Resūl ʿ*aleyhi-s-selām* (6) ayttı: [455] لاتحزن إن الله معنا Yaʿnī, ķayġurmaġıl kim Ḥaķķ *subḥānehu* (7) *ve teʿālā*-nıŋ ʿināyeti bizniŋ birle turur. Ebū Bekr *raẓiya'llāhu* (8) ʿ*anhu* aytı: Yā Resūlu'llāh, her ṭarafķa eylenip yürügenim (9) ķorķmaķdın ėrmes; düşmenler ķayu ṭarafdın (10) kim ķaṣd ķılġay dėp saġınsam, ol ṭarafķa kėçer mėn, (11) tā özümni saŋa fidā ķılsam. Andın soŋ Resūl-[456]

109b

(1) -nuŋ mübārek ayaķları mecrūḥ bolġanın körüp (2) Ebū Bekr Resūlnı öz boynıġa köterip ġārġa yetkürdi, (3) taķı evvel özi kirip barça teşüklerni tutup (4) Resūlnı keyürdi.[457] Andın soŋ Ḥaķķ *subḥānehu ve teʿālā*-(5)-nıŋ fermānı birle ʿankebūt ėşükini[458] örüp ve (6) vaḥşī ḥamāmeler yumurtķa basķandın soŋra, Ķureyş (7) yigitleri ķava kėlip elig arşun (8) ġārġa yavuķ kėlip, vaḥşī kögerçgünlerni taķı (9) ʿankebūt körüp müşāhede ķılıp, (10) bu yavuķda kişi bu ġārġa kirgeni yoķ dėp ķayttılar[459]

110a

امَنِي الدَّهرُ ضيمَاً واستَجَرتُ بِهِما سـ (1-80)

اِلا ونِـلتُ جِـوَارَاً منه لم يُضَمِ (2)

(3) Yaʿnī, rūzgār maŋa hiç vaķt ẓulm ve cefā ķılmadı kim (4) mėn ḥażret-i Risālet-penāhġa sıġınıp ol (5) ẓulm ve sitem ve cefā ve elemdin ḫalāṣ tapmamış bolsam.

---

[455] Kurʾan, 9. sure, 40. ayet. "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir."

[456] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

[457] DeWeese, kiyürdi.

[458] Kelime شيكينى ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "èşükini" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese de bu kelimenin hatalı yazıldığını düşünmektedir. Ona göre de bu kelime yerine "ağ, perde"anlamlarına gelen "eşük" şeklinde yazılmalıdır (1984:555). Fakat kendisi de "èşikini" şeklinde yazmıştır (1984:500).

[459] Kelime قا يتى لار şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ķaytılar.

(6) Ger maŋa cevr ü cefā ḳılsa feleknīŋ gerdīşi

(7) Muṣṭafānıŋ ėşiki arām-gāhımdur menīŋ

(8) Ol ḥabīb-i mihr-bānnıŋ ėşikini saḳlarım

(9) Kim cefā ḳılġanda düşmenler penāhımdur menīŋ

(10-81) ولا التَمسـتُ غِنَى الدَّارَيْنِ مِن يَدِهِ

(11) اِ لا استَلَمتُ النَّدَى مِن خيرِ مُستَلَمِ

110b

(1) Yaʿnī, ṭaleb ḳılmadım iki cihānnıŋ baylıḳın ve (2) Resūlnıŋ mübārek ḳolından meger kim ol tilegen (3) ʿaṭānı taptım ötesü ḳollarnıŋ yaḫşıraḳdın; (4) yaʿnī, Resūlnıŋ mübārek ḳolıdın ḥāṣıl boldı (5) maŋa dünyānıŋ baylıḳın kim maŋa vāfir ėrür, taḳı (6) aḫiretniŋ ġanāsı kim dīn-i kāmil turur.

(7) Ḥācetini Resūldın kim tilese niyāz ile

(8) Bir naẓarı bile tapar iki cihān murādını

(9-88) دَعنِي وَوَصفِيَ آيــاتٍ له ظهَرَتْ

(10) ظهُورَ نـارِ القِرَى ليـلا على عَلَمِ

111a[460]

(1-89) فالـدُّرُ يزدادُ حُسناً وَهْوَ مُنتَظِمُ

[460] Bu sayfanın sol tarafında 4. satırın hizasında üstü siyah mürekkepli bir kalemle çizileniki kelime mevcuttur. Kelimeler okunamamaktadır.

(2) ولیس یَـنقُصُ قَـدرَاً غیرَ مُنتَظِمِ

(3) Yaʿnī, meni ḳoya bergil vaṣf ḳılmaḳım birle ayāt-ı (4) Ḳur'āniyye ve muʿcizāt-ı furḳāniyye-i Resūlnı kim ol āyāt ve (5) muʿcizāt ẓāhir boldı, ḳaraŋġu kėçe mihmāndārlıḳ üçün (6) yüksek taġ başında otnuŋ ẓuhūrı dėk; (7) anıŋ üçün kim leāli ve cevāhirniŋ ḥüsni naẓm ḳılmaḳ (8) birle artar, taḳı eger hem tüzülmese hem ḳadri öksilmes. Ve (9) maḥbūb-ı zībā birle ve dil-ber-i ʿaẕrānıŋ ʿiẕārıġa (10) meşşāṭalıḳ ḥācet ėrmes leāli-yi āyātḳa (11) meniŋ dėkniŋ naẓmı zīnet bermes.

111b

(1) Cihānnı tuttı[461] anıŋ muʿcizātınıŋ nūrı

(2) Meniŋ biginler anı ögmek iḥtiyāc degül

(3) Anıŋ ṣıfātı bile sözlerim revāc[462] tapar

(4) Kim ol cevāhire bu naẓmdın revāc degül

(5-90) فمَـا تَطَـاوُلُ آمــالِ المدِیحِ الی

(6) مـا فیـه مِن کَرَمِ الأخلاقِ والشِّیَمِ

(7) Yaʿnī, besī uzaḳ boldı medḥ ḳılġuçılarnıŋ (8) ārzūları ol ḥüsn ü aḫlāk kemāl-i merḥamet (9) ü eşfāḳ yanınġa kim ḥażret-i Risāletniŋ ẕāt-ı (10) şerīfi ve ʿunṣur-ı laṭīfide bar, anıŋ üçün kim eşʿār-ı ġarrā[463]

---

[461] Kelime تو تی şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, tutı.

[462] "revāç" ve "tapar" kelimeleri arasında üstü tek çizgiyle çizilmiş د کو ل "degül" sözcüğü yazılıdır.

[463] "ġarrā" sözcüğü 111b'nin satırlarında yazılmamıştır. Kelime 111b'nin sol alt köşesinde, gelecek sayfanın başlayacağı kelimeleri göstermek maksadıyla yazılan kısımda غرّ ا و نظم şeklinde yazılmıştır. Ancak, takip eden sayfada sadece و نظم yazılıdır.

112a

(1) ve naẓm-ı dil-ārā anıŋ elfāẓ-ı müsteʿẕebe-i laṭīfesi (2) ve kelimāt-ı müsteṭābe-i şerīfesi ol fażl-ı reşīḳ (3) ve maʿnā-yı anīḳ birle zīnet tapar, kim ḥabīb-i ẕū'l-celāl-(4)-nıŋ ẕātı bī-miṣlī anıŋ birle arāste ėrür.

(5) Bizniŋ dėkler medḥindin münezzehdür[464] anıŋ ẕātı

(6) Velīkin[465] sözge zīnetdür anıŋ evṣāfını aymaḳ

(7) Ėrür sözlerge arāyiş berür cānlarġa asāyiş

(8) Ṣıfātı ẕātını dėmek telim[466] elṭāfını almaḳ

(9-91) ثَــةٌآيــاتُ حَقٍّ مِنَ الرحمنِ مُحدَ

(10) قــديمَةٌ صِفَةُ الموصـوفِ بالقِـدَمِ

112b

(1) Yaʿnī, baʿżı muʿcizāt-ı Resūl āyāt turur nübüvvet (2) birle mevṣūf, taḳı taʿẓīm-i raḥmān birle maʿrūf, (3) kim elfāẓ-ı ḥādiṣ turur; taḳı maʿnāsı, aʿnī kelām-ı nefsī (4) kim ḳāyim turur, ẕāt-ı ḳadīm-i bārī *teʿālā* birle ėrür ārī.

(5) Çün kelām öz maḳarr-ı ʿizzetidin

(6) ʿĀlem-i mülk içinde bastı ḳadem

(7) Ẓāhir [ü] bāṭını bilen boldı

---

[464] DeWeese, münezze.

[465] DeWeese, velėkīn.

[466] DeWeese, bu kelimeye "lisanım" anlamındaki "tilim" şeklinde okumuş ve İngilizce çevirisinde de bu şekilde anlamlandırmıştır. Ancak kelime, "çok, pek çok, fazla" manasına gelen "telim"dir.

(8) Maʿnā-yı kāşif-i ḥudūs [u] ḳıdem

(9-92) لم تَقتَرِن بزمـــانٍ وَهْيَ تُخبِرُنـــا

(10) ن عـادٍ وعَن اِرَمِعَنِ المَعَـــادِ وعَ

113a

(1) Yaʿnī, bu āyāt zamānı maḫṣūṣ ėrmes ḳadīmlıḳ (2) yanındın; taḳı elfāẓınıŋ nüzūlı aḫir-i zamānda (3) Ḫātemü'l-Enbiyā ʿahdinde ėrdi. Bā-vucūd-ı ol kėçgen ḳarnlar-(4)-dın ḫaber berür, taḳı ʿĀd ve İrem ḳıṣṣasından iʿlām (5) ḳılur, kim ʿĀd ḳavmı Yehūd ėrür, yene ʿĀd bin ʿŪs (6) bin İrem bin Sām ibn Nūḥnuŋ oġlanlarınġa (7) hem ʿĀd dėrler, Hāşim oġlanlarınġa Hāşim dėgen dėk. (8) Rivāyet ḳılurlar kim ʿĀdnıŋ iki oġlı bar ėrdi, (9) biri Şeddād biri Şedīd; Şedīd ölüp tamāmī mülk [ü] (10) memleket Şeddādġa müsellem bolup, muṭīʿ ve ʿāṣī edānī (11) ve eḳāṣī aŋa inḳıyād ḳılmış. Cennetniŋ ṣıfatın

113b

(1) ėşitip: Baʿżı Saḥrā-yı ʿAdende cennet ḳılur mėn, (2) dėp ḫazāyin-i emvāl ṣarf ḳılıp, üç yüz yıl (3) içinde bir şehrī yetkürdi. Dīvārı altun ve (4) kümüşdin, özgeleri zeberced ve yāḳūt-(5)-dın, taḳı anda eṣnāf-ı enhār ve eşcār mėvege (6) yetip, bu mecmūʿ tamām bolġandın soŋ ehl-i memleket (7) birle ittifāḳ ḳılıp İremge barurda, bir künlük yol (8) ḳalġanda Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* żaḫīḫe ıḍa berip barçanı (9) helāk ḳıldı; taḳı Şeddād helāk bolġanda toḳuz (10) yüz yaşar ėrdi. ʿAbdullāh bin Ḳalābedin rivāyet (11) ḳılur kim tėve izder ėrdi, nā-gāh İremge uçur[467] bolup

114a

[467] DeWeese, ucur.

(1) kötere bilgeniçe andaġı cevāhir ü emvāldın (2) alıp, öyige kėlgeniniŋ ḫaberin Muʿāviye (3) ėşitip, İbn Ḳalābeni iḥżār ḳıldı, (4) ol medīneniŋ aḫbārından istifsār ėtip, (5) teʿaccüb ḳıldı; taḳı Kaʿbnı ṭaleb ḳılıp sordı (6) ėrse aydı: Ol إرم ذات العماد[468] dur; kütub-ı İlāhī-(7)-de eḥādīṣ-i Resūlġa maʿlūm bolup turur kim bu ʿahd-(8)-de bir müsülmān sarıġ çehrelig ḳızıl yaŋaḳlıḳ (9) ḳısḳa boyluḳ bir ḳaşı meŋlig tėve izdeyü (10) İremge kirip andaġı emvāldın alısar. Bu sözni (11) ayturda nā-gāh közi İbn Ḳalābeġa tüşti ayttı: Va'llāh,

114b

(1) ol kişi bu ėr kerek bolsa. Tefāṣīli bu ḳıṣṣanıŋ Kitāb-ı (2) ʿArāyis-i Ṣaʿlebīde meẕkūr turur.

دامَتْ لدينـا ففاقَتْ كُـلَّ مُعجِزَةٍ (3-93)

مِنَ النَّبيينَ اِذ جـاءَتْ ولَم تَـدُمِ (4)

(5) Yaʿnī, ḥażret-i İlāhī muʿcizei ėrür bāḳiyye kim hergiz aŋa[469] inḳıżā (6) ve inḳırāż yoḳ; lā-cerem aŋa mecmūʿ-ı muʿcizātdın kim (7) olarnıŋ devāmı yoḳ, bel-kim kėlür taḳı kėter, bu (8) muʿcize-i fāyıḳ ėrür; taḳı Ḫātem-i Enbiyā ve rusulġa kim milleti (9) ḳıyāmetḳa tėgrü mensūḫ bolmas[470] lāyıḳ ėrür.

(10) Ḥabīb muʿcizesi çün kelām-ı Ḥaḳḳ boldı

(11) Bu muʿcizetke revā bolmadı fenā vü zevāl

115a

[468] Kurʾan, 89. sure, 7. ayet. "Sütunlarla dolu İrem'e."
[469] DeWeese, angḳ.
[470] Kelime بو لما ق şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak, "bolmas" şeklinde yazılmalıdır.

(1) Fenā-i muʿcize bāḳīġa ḳayda teŋ olsun

(2) Bu söz ḥaḳīḳatini aŋlar ehl-i faẓl u kemāl

(3-94) مُحَكَّمَاتٌ فمــا تُبقِينَ مِن شُـبَهٍ

(4) لــذي شِـقَاقٍ وما َيبغِينَ مِن حِكَمِ

(5) Yaʿnī, bu ayāt mevṣūf turur ḥükm ve ḥikmet ve aḥkām (6) birle; lā-cerem hiç şekk ü şübhe bāḳī ḳoymas muḫālefet (7) ḳılġuçıġa, taḳı ḥaḳḳ ve bāṭıl arasında farḳ ḳılmaḳ (8) özge ḥakem tilemes; anıŋ üçün kim aṣl-ı uṣūl-ı (9) şerāyiʿ Ḳur'ān ve li-hāẕā ḥadīs-i müsneddür, (10) kitābḳa yā ḥadīṣge taḳı ḳıyās ve muḥtāc bu uṣūl

115b

(1) ṣülṣeniŋ biriŋe.

Ḥaḳḳ *teʿālā* ḥükmidin ḥikmet içinde bu kitāb

(2) Ḥaḳḳ ve bāṭılnı ayırmaḳda ėrür faṣlu'l-ḫiṭāb

(3-95) ما حُورِبَت قَطُّ الا عــادَ مِن حَرَبٍ

(4) أَعـدَى الأعـادِي اليها مُلقِيَ السَّلَمِ

(5) Yaʿnī, muʿārāża ḳılınmadı bu ayāt-ı kerīme nevādir-i ġarāyib-i fuṣaḥā[471] (6) ve bedāyiʿ ü ʿacāyib-i ʿArab u ʿArbā birle meger kim bu kelāmnıŋ (7) faẓāḥatıdın[472] olarġa faṣāḥat lāzım[473] kėldi taḳı düşmen-(8)-lerniŋ boynaġuraḳı[474] bu ayāt-ı bāhire ve

[471] Kelime فصيحا şeklinde yazılmıştır. Ancak, metin akışına göre bağlamsal olarak "fuṣeḥā" şeklinde olmalıdır.

[472] Kelime فصا حت şeklinde yazılmıştır. Ancak, metin akışına göre bağlamsal olarak "faẓaḥat" şeklinde olmalıdır.

[473] Eserde لا ز يم şeklinde yazılan bu sözcük farklı yazımla kaleme alınmıştır.

muʿcizāt-ı ẓāhireni (9) körüp teslīm ḳıldı; meṣāḳiʿ-i ḫuṭebā bu kelāmġa oḫşaş (10) söz kėltürmekdin ʿāciz u ḥayrān, taḳı medārih-i bulaġā bu (11) sözniŋ ednasıġa muʿāraża ḳılmaḳda aşüfte ve sergerdān.

116a

(1) Zihī vaḥy-i nāṭıḳ beyyināt-ı ḥucec birle taḳı ḫoşā Ḳur'ān-ı ʿĀrabī (2) kim münāsebeti yoḳ ʿavec bile; (3) zihī kelām-ı İlāhī bu nė faṣāḥet ėrür, kim ol faṣāḥat (4) ile düşmenān fażāḥat ėrür.

(5-96) رَدَّتْ بلاغَتُهَـا دَعوى مُعارِضِهَـا

(6) رَدَّ الغَيُورِ يَدَ الجـانِي عَن الحُرَمِ

(7) Yaʿnī, bu ayātnıŋ belāġatı redd ėtti[475] muʿāraża ḳılġuçı-(8)-nıŋ daʿvāsını, anıŋ dėk ġayretlıġ ėr öz (9) ḥareminde ḫıyānet ḳılġuçınıŋ taṣarrufın redd ḳılur. (10) Bu söz içinde işāret bar aŋa kim Ḳur'ānnıŋ (11) iʿcāzı aʿlā-yı ṭabaḳāt ve aḳṣā-yı merātib-i belāġatda

116b

(1) bolmaḳdın ėrür, muʿāraża ḳudretin ḫalḳdın kėtermek (2) birle ėrmes.

Belāġatı bile Ḳur'ān ḳovar muʿārıżnı

(3) Neteg kim öz ḥaremindin ḳovar yamanı ġayur

(4-97) لها مَعَـانٍ كَمَوْجِ البحرِ في مَـدَدٍ

(5) وفَـوقَ جَوهَرِهِ في الحُسـنِ والقِيَمِ

[474] Deweese, buynaġuraḳı.

[475] Kelime يتى ا şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ėti.

ولا تُحصَى عجائِبُهَا فَمَا تُعَدُّ (98-6)

ولا تُسَامُ على الإِكثَارِ بالسَّأَمِ (7)

(8) Yaʿnī, bu āyātnıŋ maʿānīsi deryā-yı mevvāc-ı mütalāṭimü'l-(9)-emvācġa oḫşar biri biriŋe meded bermek içinde; (10) velī bu nefāyis-i maʿānī, kim ʿarāyis-i ġavānī dėk arāyiş-i (11) bī-niyāz ėrür, ḥüsn ü bahā ve luṭf u ṣafā içinde

117a

(1) deryā tegindeki[476] cevāhirdin artuḳraḳ[477] turur. Lā-cerem (2) sanap bolmas anıŋ ġarāyibini, taḳı iḥṣā ḳılıp (3) bolmas anıŋ ʿacāyibni; taḳı teşebbüh birle ḳatışmas (4) tibyān-ı sāṭiʿi, taḳı muʿāraża birle münḳaṭiʿ bolmas anıŋ (5) bürhān-ı ḳāṭiʿi; taḳı anıŋ leṭāyifi kim āb-ı zülālġa oḫşar (6) köp bolmaḳı birle mūcib-i melāl bolmas.[478]

قَرَّتْ بَهـا عينُ قارِيها فقُلتُ لــه (7-99)

لقد ظَفِرتَ بحَبْلِ الله فـاعتَصِمِ (8)

إن تتلها خيفةً من حر نارلظتً (9-100)

أطفاءت حر لظى من وردها الشيم (10)

(11) Yaʿnī rūşen boldı bu ayātnı oḳıġan kişiniŋ

117b

[476] DeWeese, tegindegi.
[477] DeWeese, ārtuḳraḳ.
[478] Kelime بو لسو ن şeklinde yazılmıştır. Ancak, metin akışına göre bağlamsal olarak "bolmas" şeklinde yazılmalıdır.

(1) közleri; lā-cerem ayttım aŋa kim Ḥaḳḳ *teʿālā*-ġa vāṣıl bolmaḳ vāsıṭa-(2)-sını taptuŋ, muḥkem tutġıl; eger sėn bu ayātnı (3) tamuġ otınıŋ ḥarāretidin ḳorḳup oḳısaŋ (4) her-āyine söndürgey sėn ol otnuŋ ḥarāretini (5) bu ayātnıŋ zülāl dėk savuḳ suyındın; yaʿnī (6) bu Ḳur'ān kim şifā-yı raḥmet ėrür dārū-yı her derd (7) u zaḥmet ėrür ot anıŋ dėk eşḳıyānıŋ (8) naṣībi turur kim Ḳur'ānnı tekẕīb ḳılıp aḥkāmıdın (9) yüz evürse, taḳı ḫalāṣ tapmaḳ ol etḳıyanıŋ vaẓīfe-(10)-si turur kim mevrid-i ʿaẕāb kelām-ı İlāhīdin sīr-āb (11) bolsa.

Ḳur'ān birle yarudı ḳarısınıŋ ḳaraḳı

118a

(1) Aytım bu ḥabl ḥaḳḳdur terk ėtme iʿtiṣāmın

(2) Taŋla eger tileseŋ otdın ḫalāṣ tapmaḳ

(3) Cān birle nūş ḳılġıl Ḥaḳḳnıŋ kelām-ı cāmın

(4-101) كـأنَّها الحوضُ تَبيَضُّ الوُجُوهُ بِـهِ

(5) مِنَ العُصَاةِ وقَـد جاؤُوهُ كالحُمَـمِ

(6-102) وكـالصِّراطِ وكـالميزانِ مَعدَلَـةً

(7) فالقِسطُ مِن غيرِهَا في النـاسِ لم يَقُمِ

(8) Gūyā Ḳur'ān Ḥavż-ı Kevṯer turur kim yüzler anıŋ birle aḳarur; (9) neteg kim eḥādīṣde kėlip turur kim ʿāṣīler yazuḳ (10) endāzesinçe tamuġda ʿaẕāb çekip kömür dėk

118b

(1) ḳararıp, Ḥaḳḳ *teʿālā* ʿināyeti birle zindān-ı ʿuḳūbetdin (2) ḫalāṣ bolup uştmaḥḳa[479] kėlgende, fermān-ı İlāhī̱ ṣādır (3) bolġay kim bu bendelerni Ḳevṣer suyıġa kigürüŋ; kirip (4) çıḳsalar, küygen ḳararġan yüz ve tenleri tolun ay[480] (5)dėk yıldıraġay, ḥattā ʿaẕāb çekmey uştmaḥḳa[481] (6) kirgenler olarnıŋ ḥālın temennā ḳılġaylar; bu (7) ḥavżnıŋ eṭrāfı altundın bolġay, ṭūl ve (8) ʿarżı bir aylıḳ mesāfeti yene bir aylıḳ[482] bolup (9) bihişt içindin aḳġay suyı sütdin aḳraḳ[483] (10) ʿaseldin süçügrek[484] müşkdin ḫoş-būyraḳ, kim (11) kim bir şerbetleri andın içse hergiz susamaġay

119a

(1) taḳı seng-rī̱zeleri lüʾlüʾ ve mercāndın bolġay. Yene (2) bu Ḳur'ān ṣırāṭġa ve mī̱zānġa oḫşar, kim yaḫşı ve (3) yaman anıŋ birle ẓāhir bolur, artuḳ ve öksük (4) birle bilgürür; neteg kim rivāyetde kėlip turur (5) ṣırāṭ tamuġnıŋ üzeside çekilmiş köprüg (6) turur, ḳıldın yinçge ḳılıçdın ėttik; baʿżı (7) anıŋ üstidin yıldırım dėk kėçgey, ve baʿżı (8) yėl dėk yügrük at[485] dėk ve baʿżı ėmgeklep (9) kėçgey; her kişi öz ṭāʿatı endāzesinçe ve (10) asānlıḳ birle kėçgey, ve taḳı bu kāfirler ve ʿāṣī̱lerniŋ (11) ayaḳı tayılıp tamuġḳa tüşgey, yene zebāniler

119b

(1) olarnı ırġaḳ birle çėkeyler. Taḳı ḥadī̱ṣ-i Cābir (2) bu ṣırāṭnıŋ yaratıġı[486] ḫavf maḳāmında on iki (3) miŋ yıl turġanda, Peyġam-berniŋ nūrındın (4) ėrür; baʿżı rivāyetde

[479] Kelime قه ح تما شو ا şeklinde yazılmıştır.
[480] DeWeese, āy.
[481] Kelime قه ح تما شو ا şeklinde yazılmıştır.
[482] DeWeese, āylıḳ.
[483] DeWeese, āḳraḳ.
[484] Kelime سُو جُو کر ا ک şeklinde yazılmıştır.
[485] DeWeese, āt.
[486] DeWeese, یر ا تیغی olarak yazılan kelimenin "yaratıġı" veya "yıratıġı" şeklinde okunabileceğini ifade etmiştir (1984:556).

bu ṣırāṭ tamuġ ejdehāsınıŋ (5) tilindin turur, kim Ḥaḳḳ *teʿālā* aŋa aḳdār berip turur kim (6) tilin gāhī yası ḳılur, gāhī yinçge ėter, kim bārī (7) ḥadīṯ-i ṣaḥīḥde kėlip turur kim ṣırāṭnı vażʿ (8) ḳılġanda, bir yanıda emānet ve bir ṭarafında raḥimni (9) turġuzġaylar, kim ėrse emānet verzişi ėtip (10) ṣıla-i raḥim ḳılmış bolsa, ṣırāṭdın asānlıḳ birle (11) kėçgey. Taḳı ḥadīṯde kėlip turur kim zihī ḥasret

120a

(1) aŋa kim tayılsa ṣırāṭdın anıŋ ḳademi, fāyide ḳılmasa (2) ol ḥālda nedemi; lā-cerem ayıtġay: Bu ol turur kim andın (3) ḳorḳar ėrdim; kāşki[487] tiriglik eyyāmında bu künnüŋ (4) yaraġın ḳılġay ėrdim; kāşki[488] tofraḳ bolup (5) bu ḥālġa uçramaġay ėrdim, yā Resūl yolın tutup (6) bu belādın emān bolġay ėrdim. Emā mīzān ʿibāret turur (7) ol neyersedin kim anıŋ birle maḳādir-i aʿmāl bilinür; (8) taḳı bu aʿmālnı vezn ḳılmaḳda bir ḥikmet ol turur (9) kim bendeler öz ḥālın maʿlūm ḳılsalar, tā ʿiḳāb (10) ḳılġanda ʿadl-i İlāhīġa iʿtirāf ḳılıp ʿafv ḳılġanda (11) faẓl-ı nā-mütenāhīni bilseler. Yene mundın özge

120b

(1) şāyed kim türlüg ḥikmet bolġay; velī ʿadem-i maʿrifet-i (2) ḥikmetdin ʿadem-i ḥikmet lāzım kėlmes. Emīre'l-müʾminīn (3) Ḥüseyin *raẓiya'llāhu ʿanhu* rivāyet ḳılur kim bir kün Resūl (4) *ʿaleyhi's-selām* ʿĀyişe *raẓiya'llāhu ʿanhā*-nıŋ tizige (5) mübārek başın ḳoyup takiyye ḳılıp turur ėrdi; ʿĀyişe (6) bu ḥāletde aḫiretni saġınıp ayttı: Yā Resūlu'llāh, (7) bilmes men kim aḫiretde bizni hiç yād ḳılġay (8) mu siz? Resūl *ʿaleyhi's-selām* ayttı: Ol Teŋrini (9) tuta ant içer mėn kim meniŋ cānım anıŋ ḳudreti (10) ḳolında turur, kim üç mevżiʿde hiç kişi özidin (11) özgeni yād ḳılmas: Bir mevżiʿ mevāzin ḳılıp aʿmālini

[487] DeWeese, kāşeki.
[488] DeWeese, kāşeki.

121a

(1) ölçegende, bende öz mīzānınıŋ ağırı yeŋili (2) bilmey özgeni yād ḳılmas; yene ṣırāṭdın kėçerde, (3) ve yene nāme kėlgende öŋdin mü yā soldın mu (4) kėlürin bilmeyin kişi özgeni yād ḳılmas. (5) Enes ibn Mālik *raẕiya'llāhu ʿanhu* rivāyet ḳılurlar kim (6) ḳıyāmetde ademoġlın mīzānnıŋ iki keffesi (7) arasında turġuzup, Ḥaḳḳ *teʿālā* melekni müvekkel (8) ḳılġay nidā ḳılmaḳ üçün; kimniŋ mīzānı saḳīl bolsa, (9) nidā ḳılġay kim: Fülān bende saʿādet taptı kim hergiz (10) şeḳāvet yüzin körmegey, taḳı eger mīzānı ḫafīf (11) bolsa, nidā ḳılġay kim: Fülān bende saʿādet tapmaġay,

121b

(1) anıŋ dėk bed-baḫt boldı. Taḳı āḫir aḥvālınıŋ (2) tefāṣīli müṭevellātda meẕkūr turur.

(3-103) لا تَعجَبَنْ لِحَسُودٍ راحَ يُنكِرُهَا

(4) تجاهُلا وَهْوَ عينُ الحاذِقِ الفَهِمِ

(5-104) قد تُنكِرُ العينُ ضَوْءَ الشمسِ مِن رَمَدٍ

(6) ويُنكِرُ الفَمَ طعمَ الماءِ مِن سَقَمِ

(7) Yaʿnī, ol ḫasūdnıŋ ḫālından taʿaccüb ḳılmaġıl kim (8) ṣınāʿat-ı belāġātnı körklüg bilip ḫavaṣṣ-ı terākīb ve (9) mukteżāt-ı aḥvālnı tükel aŋlar ėrken, bu ayātḳa (10) kim ġāyet-i belāġāt birle mevṣūf ėrür inkār ḳılur; (11) anıŋ üçün kim żaʿīf köz künniŋ yüzige münkir

122a

(1) bolur, taḳı ḫaste sunıŋ ṭaʿmıġa inkār ḳılur. (2) Lā-cerem ḫasūdḳa ḫażret-i aʿlādın tevfīḳ refīḳ (3) bolmaġan üçün ayāt-ı bāhireġa inkār ḳılur. Gūyā bu (4) iki beytde işāret

ḳılur ol ayātḳa kim (5) Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* aytur: اَلَّذينَ آتَيناهُمُ الكِتَابُ يَعرِفُونَهُ (6) مِنْهُمْ لِيكَتْمُونَ الْحقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ[489] (7) كَما يَعْرِفُونَ أبنَاءَهُمْ وَإنَّ فَرِيقاً (8) Yaʿnī, ehl-i kitāb Resūlnı yā Ḳur'ānnı tanırlar öz oġlanla-(9)-rın tanıġan dėk, taḳı baʿżısı Ḥaḳḳnı bilür ėrken (10) yaşururlar. Rivāyet ḳılınur kim emīre'l-müʾminīn ʿÖmer (11) *rażiya'llāhu ʿanhu* ʿAbdullāh bin Selāmġa Resūlnuŋ

122b

(1) ḥālını sordı, aytı: Mėn öz oġlumdın artuġraḳ (2) tanır mėn, anıŋ üçün kim Muḥammedniŋ risāletinde hiç (3) şekkim yoḳ ve taḳı bu oġul mendin bolġanıġa (4) şekkim bar; şāyed kim anası ḫıyānet ḳıldı bolġay. (5) Emīrü'l-müʾminīn ʿÖmer *rażiya'llāhu ʿanhu* taḥsīn berip (6) ʿAbdullāh bin Selāmnı öpti. Taḳı Resūlnuŋ maʿrifet-i müstelzimi (7) maʿrifet ayātı turur.

(8) Ḥasūd öz ḥasedidin kitābġa pütmes

(9) Ne ol sebebdin ėrür kim bu ḥālnı bilmes

(10) Żaʿīf közlü ḳuyaş nūrına ḳılur inkār

(11) Marīż leẕẕet-i āb-ı zülālnı bilmes

123a

(1-105) يـا خيرَ مَن يَمَّمَ العـافُونَ سـاحَتَهُ

(2) سعيَـا وفَوقَ مُتُونِ الأَيْنُقِ الرُّسُـمِ

(3-106) ومَن هُـوَ الآيـةُ الكُبرَى لمُعتَبِـرٍ

[489] Kurʾan, 2. sure, 146. ayet. "Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden bir takımı bile bile gerçeği gizlerler."

(4) ومَن هُوَ النِّعمَــةُ العُظمَى لِمُغتَنِمِ

(5) [Yaʿnī][490] Ey yaḫşıraḳı ol ṭāyifeniŋ kim eṣnāf-ı ʿibād ve (6) eṭrāf-ı bilāddın ʿarż-ı ḥācāt ve kifāyāt-ı mühimmāt ü-(7)-çün anıŋ sāḥet yā rāḥatı sarı seyāḥat (8) ḳılıp, gāhī piyāde gāhī süvāri, yüz miŋ derd u (9) niyāz ve sūz [u] güdāz[491] birle müteveccih bolurlar. Taḳı ey ẕāt-ı (10) pākize-ṣıfāt, kim uluġ ayetī sėn iʿtibār alġanġa

123b

(1) ve ʿaẓīm niʿmeti[492] sėn ġanīmet bilgenge.

(2) Ehl-i ḥācet sāḥatiŋde yüz miŋ rāḥat tapar

(3) Bende bolġanda saŋa bolur cihānda pād-şāh

(4) Āstīniŋ būsesi iḳbāl bėlinge kemer

(5) Astānıŋ tofraġı devlet közige tūtiyā

(6-107) يتَ مِن حَـرَمٍ ليــلا الى حَرَمِسَرَ

(7) كما سَـرَى البَدرُ في داجٍ مِنَ الظُّلَمِ

(8-108) وبِتَّ ترقَى الى أن نِلـتَ مَنزِلَــةً

(9) مِن قابَ قوسَـيْنِ لم تُدرَكْ ولَم تُـرَمِ

(10) Yaʿnī kėçe yürdüŋ bir ḥaremdin kim Beytü'l-Ḥarām turur.

[490]Deweese, yazılmamış. Eserde şiir şerhlerinin yapılacağı ilk cümleler "Yaʾnī" kelimesiye başlamaktadır. Bu bölüm yazılırken bir istinsah hatası nedeniyle kelimenin yazılmadığı düşünülmektedir.

[491] Deweese, güdāż.

[492] Deweese, niʿmetī.

124a

(1) Yene bir ḥaremge kim Beytü'l-Muḳaddes turur, anıŋ dėk (2) tolun ay[493] kėçe içre maşrıḳdın maġribġa yürür; lā-cerem (3) bu kėçe içre saŋa teraḳḳī[494] ve ʿurūc ḥāṣıl boldı, tā şeref-i (4) idrāk-ı menzile-i قَابَ قَوسَينَ[495] birle müşerref bolduŋ, (5) kim bu menzile hergiz idrak ḳılınġanı yoḳ hiç aḥadī, (6) hem bu mertebeni tilegeni yoḳ. Bu iki beytniŋ (7) terceme-i Türkī til birle ol ėrdi kim ėşitiŋ; emmā nāẓım (8) *naẓama'llāhu fī silki aṣfiyāih* işāret ol vāḳıʿa-i (9) ġarībe ve ḥāl-ı[496] ʿacībege kim ḥażret-i İlāhīniŋ feyż ü (10) fażl-ı nāmütenāhīsi birle müyesser bolup turur efżāl-ı (11) enbiyā ve rusul, reh-nümā-yı ḫayr ve sübül, Muḥammed Muṣṭafāġa,

124b

(1) kim mevāhib-i rabbānīniŋ ḫazīne-dārı, merātib-i rūḥānī-(2)-niŋ cenībet-süvārı, ʿilm-i ḥikmet deryāsınıŋ (3) gevheri, fażl u raḥmet felekiniŋ bedr-i enveri (4) ėrür; taḳı bu ʿaceb vāḳıʿaı ʿibāret turur miʿrācdın, (5) kim ṣaḥīḥ-i Müslim ve ṣaḥīḥ-i[497] Buḫārīniŋ ittifāḳı birle rivāyet ḳılur (6) Mālik bin Ṣaʿṣaʿa, kim Resūl *ʿaleyhi's-selām* aytı: Mėn (7) ḥaṭīm-i Mescidü'l-Ḥarāmda Kaʿbe yavuġında uyḳu birle (8) oyaḳ arasında ėrdim; Cebreʾīl *ʿaleyhi's-selām* bir ulaġ (9) alıp kėldi, esterdin kiçikrek, rengi boz, köz yetgen (10) yerge ayaḳın basar ėrdi, atı Burāḳ. Meni Burāḳġa mindürüp (11) Mescidü'l-Ḥarāmdın Mescid-i Aḳṣāġa yetkürdiler,

125a

---

[493] DeWeese, āy.
[494] DeWeese, teraḳi.
[495] Kurʾan, 53. sure, 9. ayet. "(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar."
[496] Kelime حا لُ şeklinde yazılmıştır.
[497] "ve ṣaḥīḥ-i" sözcüğü 124b/05 satırının üstünde yazılmıştır.

(1) neteg kim Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* aytur: سُبحَانَ الذّي (2) أسْرى بِعَبدِهِ لَيْلاً مِنَ المَسجِد الحَرَامَ (3) إلى المَسجِدِ الأقْصَى الذّي بَارَكْنَا حَولَهُ[498] (4) andın soŋ meni köklerge aşurdı; evvel kökde, (5) yaʿnī semāʾ dünyāda, Ādemni kördüm, maŋa duʿā ḳıldı; (6) ikinçi kökde ʿĪsā bile Yaḥyānı kördüm; üçünçi (7) Yūsufnı, törtünçide İdrīsni, beşinçide Hārūnnı, (8) altınçıda Mūsānı kördüm, maŋa duʿā ḳıldı (9) ėrse, mėn aştım ėrse yıġladı; Cebrāʾīl ayttı: Ne üçün (10) yıġlar sėn? Ayttı: Muḥammedge nübüvvet mendin soŋ (11) ḥāṣıl bolup anıŋ ümmeti meniŋ ümmetimdin

125b

(1) köprek uştmaḫḳa kirer, andın yıġlar men, dėdi. Andın (2) yetinçi kökde İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*-nı kördüm, (3) selām ḳıldım; maŋa tarḥīb ḳılıp duʿā ḳıldı. Andın (4) aşıp,[499] sidretü'l-müntehāġa yetgende, Cebreʾīl turup (5) ḳaldı; nė üçün yürimes sėn? Dėdim; لَو دَنَوتُ أَنْملَةً (6) لَاحترَقت[500] eger barmaḳ endāzesi yavuḳraḳ barsam, (7) subuḥāt-ı cemāl-i İlāhīdin yanġay mėn. Ve mėn müşāhede-i (8) cemāl temennāsıda sidredin aşıp[501] ayttım: (9) Yansam taḳı yanmay, yene yanmaḳ tilerem kim (10) pervāne-i ṣıfat şemʿ-i şeb-istānnı sever mėn. (11) Bārī ʿināyet-i Bārī birle قَابَ قَوسَينَ أَوْ أدْنَى [502]

126a

(1) ḥāṣıl bolup toḳsan miŋ kelimei Ḥaḳḳ *teʿālā* (2) birle sözleşip işrāḳāt-ı tecellīyāt-ı Ḥaḳḳ ve saṭvāt-ı (3) envār-ı cemāl-i muṭlaḳdın niḳāb-ı eniyyet aradın ketip, ḥicāb-ı (4) iṯneyniyyet zāyil bolup, mīm-i Aḥmediyye (**احمد يّه**) ẕāt-ı aḥadiyyede maḥv (5) bolup,

---

[498] Kurʾan, 17. Sure, 1. Ayet. "Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir."

[499] DeWeese, āşıp.

[500] Cebrail'in Miraç Gecesi Hz. Muhammed'e söylediği söz, "Buradan bir parmak dahi ileri geçersem yanarım."

[501] DeWeese, āşıp.

[502] Kurʾan, 53. sure, 9. ayet. "(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."

yegānelıḳ nūrı birle bī-gānelıḳ sāyesi fenā (6) tafıp, kemāl-i ʿubūdiyyet birle ribḳat-ı resm [ü] ism-i beşeriyet-(7)-din raḳabe-i Muḥammediyye ḫalāṣ tapup, mükevvenāt ve mevcūdāt (8) [503] عقبه sindin bu [504] فَكُّ رَقَبَةٍ iḳtiḥām müyesser bolup, (9) ḫurriyye-i[505] muṭlaḳa dest berip, sırr-ı [506] فَلا اقتحَمَ العقَبَة (10) [507] وَمَا أَدريَكَ مَا الْعَقَبة zuhūr (11) tapıp, لي مَعَ الله وقتٌ لا يسعُني فيه ملكٌ

126b

(1) [508] مقربٌ ولا نبي مرسلٌ Bezm-gāhınıŋ şemʿ-i şeb-(2)-efrūzı boldum; barġanda Aḥmed ėrdim, kėlgende emīn-(3)-lik zaḥmetiniŋ zā-yı naḳṭdın mücerred bolup maḥż (4) raḥmet kėldim, kim [509] وَمَا أرسلنَاكَ إلّا رَحمَةً لِلعالَمِينَ (5) [510] هذا قصيرة عن طويلة

Leyle-i İsrā Burāḳı ʿışḳ ėrür asra anı

(6) Kim degüldür bu Burāḳġa berḳ-i ḫāṭif hem ʿinān

(7) Cilve-i cānānedin ḫalvet-sarāy-ı ʿışḳ ara

(8) Ger nişānī taptıŋ ėrse bol özüŋdin bī-nişān

(9) Miʿrāc ḳıṣṣasın istifsār ve istiḳṣā[511] birle Kitāb-ı (10) Maḳṣad-ı Aḳsāda kėltürüp tefāṣīl-i meẕāhibni ẕikr (11) ḳılıp, ḥaḳīḳat-ı meẕheb-i ehl-i sünnet muḥaḳḳaḳ bolup turur.

---

[503] Kurʾan, 90. sure, 11. Ayet. “(Fakat o,) sarp yokuşa (atılmadı.)”

[504] Kurʾan, 90. sure, 13. Ayet. “O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)'tir.”

[505] DeWeese, ḫurīye.

[506] Kurʾan, 90. sure, 11. ayet. "Fakat o, sarp yokuşa atılmadı.”

[507] Kurʾan, 53. sure, 12. ayet. "Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin?"

[508] Hadis, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki, onda bana ne bir yakın melek ne de bir peygamber yetişmez."

[509] Kurʾan, 21. sure, 107. ayet. "(Ey Muhammed!) Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."

[510] Arapça, "Bu durum,uzun olanın özetidir."

[511] Kelime ستقضا ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "istiḳṣā" şeklinde yazılmalıdır.

127a

وقَـدَّمَتْكَ جميعُ الأنبيـاءِ بهــا (1-109)

والرُّسْـلِ تقديمَ مخـدومٍ على خَـدَمِ (2)

وأنتَ تَخترِقُ الســبعَ الطِّبَاقَ بهم (3-110)

في مَوكِبٍ كُنتَ فيـه صاحِبَ العَـلَمِ (4)

(5) Yaʿnī, rivāyāt-ı ḥadīṯ-i miʿrācda menḳūl turur kim (6) ervāḥ-ı enbiyā Beytü'l-Muḳaddesde mütemeṯṯil bolup ḥażret-i (7) Risāletni imāmet üçün taḳdīm ḳılıp barça iḳtidā (8) ḳılıp, namāz oḳıġandın soŋ teşyīʿ ḳılmaḳ üçün (9) köklerge birge aştılar; taḳı baʿżı rivāyetde menḳūl (10) ėrür kim namāzı su'-i Menātda[512] ḳılıp sidre yanıġa[513]

127b

(1) teşyīʿ ḳıldılar. İmdi nāẓım *raḥimahu'llāhu* aytur: Seni, (2) ey Muḥammed, cemīʿ-i enbiyā ve rusul Beytü'l-Muḳāddesde yā ol menzilede[514] (3) kim meẕkūr boldı, ḫādimler maḫdūmnı taḳdīm ḳılġan dėk (4) taḳdīm ḳıldılar; taḳı melāyike ve enbiyā birle yėti ḳat (5) yarıp Ḥaḳḳ *teʿālā* yārī bermeki[515] birle yürüdüŋ eyle (6) mevkibi içinde kim alar arasında sulṭān, ṣāḥib-i (7) ʿalem sėn ėrdiŋ, yā mevākib-i kevākib ara-(8)-larında bedr dėk māhī-i ẓulm sėn ėrdiŋ.

(9) Ey resūller pişvāsı enbiyānıŋ ser-veri

[512] DeWeese, menat.
[513] DeWeese, yanıga.
[514] Kelime مز له şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "menzilede" şeklinde yazılmalıdır.
[515] Kelime ير ما ک کا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bermeki" şeklinde yazılmalıdır.

(10) Ḫatem boldı atıŋız birle saʿādet defteri

(11) Ḳıldılar taḳdīm birle enbiyā-yı mürselīn

128a

(1) Şāhnı taḳdīm ḳılġan dėk özige leşkeri

(2) Aṣfiyānıŋ ḫayli içre sėn sėn ey pākize ẕāt

(3) Hem ḫudāvend-i ʿalem hem ṣāḥib-i enguşterī

(4-111) حتى اذا لم تدَعْ شَــأْوَاً لمُســتَبِقٍ

(5) مِنَ الــدُّنُوّ ولا مَرقَىً لمُســتَنِمِ

(6) Yaʿnī, ḫarḳ-ı sebʿ ṭabaḳāt[516] ḳıldıŋ ol ġāyetġa (7) tėgrü kim ozmaḳ tilegenge hiç meydān ve ġāyet (8) ḳoymadıŋ[517] yavuḳluḳdın, taḳı hiç minesü (9) derece-i bāḳī ḳoymadıŋ ʿālī maḳām ṭaleb ḳılġanġa. (10) Yaʿnī, meʿāric-i iʿlā[518] ve medāric-i irtiḳāda Ḥaḳḳdın (11) ʿināyet-i tevfīḳ bedraḳa-i ṭarīḳ bolup

128b[519]

(1) saŋa anıŋ dėk maḳām-ı ʿālī ḫāṣıl boldı kimʿulūv (2) birle üküş ṭaʿna ḳılur ʿarş-ı muʿallāġa, ve (3) li-hāẕā enbiyā-yı mürselīn ve melāyike-i muḳarrebīn ve (4) وما منّا اِ لاّ لهُ مقامٌ معلومُ[520] muḳteżāsını öz (5) derecāt ve meḳāmātından ḳadem ilgeri basmadılar; (6)

[516] Kelime طبقا ق şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ṭabaḳāt" şeklinde yazılmalıdır.

[517] Bu kelimenin yanında üzeri çizilmiş غالى kelimesi yazılıdır.

[518] Kelime ا عقلا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "iʿlā" şeklinde yazılmalıdır.

[519] Bu sayfada son iki satırın sağ tarafında zarar görmüş kısımlar mevcuttur.

[520] Kurʾan, 37. sure, 164. ayet. "(Melekler derler ki:) "Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır."

ḥattā Cebreʾīl-i Emīn kim iştiyāḳ-ı istiʿlānıŋ meżā-(7)-mīr ve merāsında aḳṣā-yı ġāyet ve aʿlā-yı dereceni tileşür (8) sidrege yetgende, kim münteha-yı siyeri oldur, لو (9) دَنَوتَ أنمُلَةً لاحترَقَتْ[521] dėyü ʿinānın tartıp (10) seniŋ rikābuŋdın ḳaldı.

(11) sėn dėgen [522]و قت لی مع ا للّٰله

129a

(1) Çün boldı viṣāl-ı Ḥaḳḳ müsellem

(2) Yol tapmadı anda hiç mürsel

(3) Hem bolmadı Cebreʾīl muḥarrem

(4-112) خَفَضْتَ كُـلَّ مَقَامٍ بالاضـافَةِ اِذ

(5) نُودِيتَ بالـرَّفعِ مثلَ المُفرَدِ العَـلَمِ

(6-113) كيما تَفُوزَ بِوَصْـلٍ أيِّ مُسـتَتِرِ

(7) عَنِ العُيـون وسِــرِّ أيِّ مُكتَتِمِ

(8) Yaʿnī, cemāl-i nehmet ve kemāl-i himmet ayaḳınıŋ astānıġa (9) basıp pest ḳıldıŋ mesālik-i ṭarīḳat ve (10) menāhic-i ḥaḳīḳatde sülūk ḳılġan kāmillerniŋ (11) maḳāmın öz maḳāmıŋ nisbetige; egerçi her biriniŋ

129b

[521] Cebrail'in Miraç Gecesi Hz. Muhammed'e söylediği söz, "Buradan bir parmak dahi ileri geçersem yanarım."

[522] Hadis, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki"

(1) maḳāmı öz ḥadd-i ẕātında ʿālī ėrür, ol vaḳt kim (2) nidā ḳıldıŋ müfred-i ʿalem dėk yaʿnī, ol çaḳda kim barça (3) kāmiller arasında maḫṣūṣ bolduŋ, ʿālī (4) ḳılınmaḳġa faẓl u kemāl içinde yegāne meşhūrlar (5) dėk, tā tapsaŋ anıŋ dėk vaṣlnı kim mestūr (6) ėrür baṣāyir-i ebṣārdın, taḳı bilseŋ anıŋ (7) dėk sırrnı kim pūşīde turur mecmūʿ-ı esrārdın.

(8) Sidre kim Rūḥu'l-Emīnniŋ müntehā seyri ėrür

(9) Nisbet ėtsem ḳadruŋa bir pāye-i ednā ėrür

(10-114) فَحُزتَ كُـلَّ فَخَارٍ غيرَ مُشـتَرَكٍ

(11) وجُزْتَ كُـلَّ مَقَـامٍ غيرَ مُزدَحَمِ

130a

(1-115) وجَـلَّ مِقدَارُ مـا وُلِّيتَ مِن رُتَبٍ

(2) وعَزَّ اِدراكُ مـا أُولِيتَ مِن نِعَـمِ

(3) Yaʿnī, cemʿ ḳıldıŋ feżāyil ü kemālātdın her bir (4) faḫr ḳıla turġan neyerseni kim özgelerniŋ anda (5) iştirākı yoḳ; taḳı nė seyr ḳıldıŋ merātib ve derecāt (6) her bir maḳāmnı hiç aḥadīniŋ anı īrād (7) etmekke mecāl ve idrāki yoḳ; taḳı besī büzürgdür ol (8) miḳdārı ol mertebeniŋ saŋa berilipdür (9) rüteb-i celīledin, taḳı bī-nihāyet düşvār ėrür (10) idrāki ol niʿmetniŋ saŋa ṭāʿat ḳılınıpdur (11) niʿmet-i cezīledin ḥāṣıl ol kim enbiyā seniŋ

130b

(1) celālıŋ denī ve ʿāḳabi, seniŋ ʿarş-ı mecīd takiyye-(2)-gāhıŋ, ḥarīm-i ḥażret bār-gāhıŋ ėrür.

(3) Sėn iki cihānda pād-şāh sėn

Ṣūretde egerçi bī-nevā sėn

(4) Bī-gāne bolup ķamuġ cihāndın

Ḥaķķnıŋ ḥareminde[523] aşnā sėn

(5) Ķadrıŋ ayaķı yetişdi ʿarşķa

Kim seyr içinde müntehā sėn

(6) Āḫirde cihānġa kėldiŋ emmā

Sırr-ı defter-i cümle-i enbiyā sėn

(7-116) بُشرَى لنا مَعشَرَ الاسلامِ اِنَّ لنا

(8) مِنَ العِنَايَةِ رُكنَاً غيرَ منهَدِمِ

(9-117) لمَّا دَعَى اللهُ داعينا لطاعَتِهِ

(10) بأكرمِ الرُّسْلِ كُنَّا أكرَمَ الأُمَمِ

131a

(1) Yaʿnī, feraḥ ve beşāret bizge ḥāṣıl turur, ey ehl-i (2) İslām, kim ʿināyeti bī-ġāyet-i ḥażret-i İlāhīdin (3) bizge rükn-i Risāletdin bolup turur, kim hergiz (4) ol rükn ķıyāmetġa tėgrü ḫarāb bolmas; bizni (5) anıŋ dėk Resūlnıŋ ümmeti ķılıpdur kim (6) anıŋ şerīʿatıŋa mensūḫ bolmaķ yoķ. Her āyine çün Ḥaķķ (7) *subḥānehu ve teʿālā* bizni ṭāʿat-ı İlāhīġa ve iṭāʿat-i (8) ḥażret-i pād-şāhiġa daʿvet ķılġan Resūl-(9)-nıŋ ekrem-i rusul ve

[523] DeWeese, ḥaremında.

reh-nümā-yı ḫayr-i sübül dėdi, (10) biz taḳı ekrem-i ümmet ve ḫayr-ı ehl-i millet bolġaymiz; neteg (11) kim ḥadīṯ-i ṣaḥīḥde Resūl *ʿaleyhi's-selām* Ḥaḳḳdın

131b

(1) ḫaber berip aytı kim: Mėn seyyid-i veled-i Ādem ve ekrem-i cemīʿ-i (2) ḫalḳ-ı ʿālem turur mėn, taḳı Ādem ve ebnāʾ-i Ādem meniŋ (3) livām astında tururlar. Maʿlūm turur kim (4) Risālet bu ḫaberni vaḥy-i İlāhī birle aytur, nė hivā birle kim [....][524]

راعَتْ قلوبَ العِدَا أنبـــاءُ بِعثَتِهِ (5-118)

كَنَبـأَةٍ أَجْفَلَتْ غُفْـلا مِنَ الغَنَـمِ (6)

مـا زالَ يلقـاهُمُ في كُـلِّ مُعتَرَكٍ (7-119)

حتى حَكَوْا بالقَنَـا لَحمًا على وَضَـمِ (8)

(9) Yaʿnī, ḳorḳtı düşmenleriŋ köŋlini Resūlnuŋ (10) risāletiniŋ ḫaberi anıŋ dėk ḳoylarnı

132a

(1) bir ügü ḳatıġ ürkütse; lā-cerem körersėn düşmenler-(2)-ni her bir maʿrekede tilleri nīze başınġa sançılmış (3) ḳaṣṣāb pīş-ḫᵛānında kesip[525] ḳınnārėġa asılmış (4) dėk. Evvel beytde işāret bar bu ḥadīṯġa kim (5) Resūl *ʿaleyhi's-selām* aytur: نُصِرتَ بِالرُعبَ مَسَيرةَ (6) [526]شَهرين Yaʿnī, maŋa Ḥaḳḳ *teʿālā* maŋa ḳorḳuġ leşkeri (7) birle nuṣret berdi; ḳayu ṭarafge kim yüz kėltürdüm, (8) iki aylıḳ[527] yerge tėgrü meniŋ ḳorḳuġumnı düşmen (9)

[524] Bu satırdan sonra gelen satır boş bırakılmış veya yazılan satır tamamen silinmiştir.
[525] DeWeese, kesib.
[526] Hadis, "Allah bana, iki aylık uzaklıkta dahi bulunan düşmanın kalbine korku salmakla yardımda bulundu."
[527] DeWeese, āylıḳ.

köŋlinge saldı. Taḳı ikinçi beytde işāret bar (10) ol ḥadīṯġa kim aytur أنا نبي السّيف والرحمة[528] (11) Yaʿnī, mėn ḳılıç birle ėtleşgen Resūl mėn

132b

(1) *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem*.

(2) ʿAdūnuŋ köŋli taş olsa ėrigey heybet otıdın

(3) Celāl-i salṭanat birle Nebī kėlse muʿādāġa

(4) Belī aṯār-ı heybetdin tecellī ḳılmışında ḥaḳḳ

(5) Ġarīb ėrmes teẕākir bolsa kerek Ṭūr-i Sīnāġa

(6-120) وَدُّوا الفِرَارَ فكـادُوا يَغبِطُونَ بـه

(7) أشـلاءَ شـالَتْ مَعَ العُقبَـانِ والرَّخَمِ

(8-121) تَمضِي الليـالي ولا يَدرُونَ عِدَّتَهَـا

(9) ما لم تَكُن مِن ليــالِي الأُشهُرِ الحُـرُمِ

(10) Yaʿnī, sėvdiler eʿādī ḳaçmaḳnı ḥażret-i Risālet-[529]

133a

(1) -niŋ ḳıtālından taḳı ḳorḳuġ birle ḳaçḳanda yavuḳdur (2) kim ḥasret yeseler ʿuḳāb özge ḳuşlar alıp (3) ketgen ölüglerniŋ[530] aʿżāsı ḥālından, anıŋ (4) üçün kim ölgenler düşmen sīmātesindin ḳutuldı-(5)-lar, taḳı bular ḫᵛārluḳ birle ḳavuġan yaġı ḳolınġa (6)

[528] Hadis, "Ben hem kılıç hem de rahmet peygamberiyim."
[529] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.
[530] Kelime ا و لو ک لا ر نی ک şeklinde yazılmıştır.

tutuldılar. Lā-cerem bu ḳorḳluġ kāfirlerdin kün-(7)-ler kėçer kim ḫavfdın eyyām kėçgenin bilmesler, (8) meger kim aşhur-ı ḥarām kėlgenin bilürler, ḳtāl-ı (9) ehl-i İslāmdın ḫalāṣ tapmaḳları üçün. Yaʿnī, (10) bu eʿādīler afet-i meḫāfet birle anıŋ dėk (11) ḥayrān ve ṣadmet ü ṣavlet-i ehl-i İslāmdın

133b

(1) anıŋ dėk ser-gerdān ėrürler kim her biri ʿużuvlarını[531] (2) ʿuḳāb ḳolında bolmaḳnı yaḫşıraḳ bilürler kim (3) ḫaşm ḳolında ʿitābda bolmaḳnı; yene ʿömr-i girān-māyeniŋ (4) ḥisābından anıŋ dėk ġāfil tururlar kim aşhur-ı (5) ḥarām özge leyālī ve eyyām kėçgenin bilmesler.

كـأنَّمَا الدِّينُ ضَيْفٌ حَلَّ سـاحَتَهُم (6-122)

قَـرِمِ بكُـلِّ قَرْمٍ الى لَحمِ العِـدَا (7)

(8) Yaʿnī, gūyā kim dīn-i İslām[532] mihmānīdür kim nüzūl (9) ḳılur küffār menāziliniŋ tėgresinde, her bir (10) büzürgī birle ṣaḥābe-i Resūldın kim düşmenniŋ

134a

(1) helākıge bī-nihāyet raġbetlıḳ ėrür. Taḳı ṭāyife-i (2) ehl-i İslām teşyīd-i[533] ḳavāʿid-i şerāyiʿ u aḥkām anıŋ (3) dėk ihtimām ḳılurlar kim küffārnıŋ ḳanınġa (4) susap ėtige açıḳıp tururlar.

يَجُـرُّ بحـرَ خميسٍ فَوقَ سـابِحَةٍ (5-123)

يـرمي بمَوجٍ من الأبطـالِ ملتَـطِمِ (6)

[531] DeWeese, ʿuzū.
[532] dīn u İslām. DeWeese, dīn u İslām.
[533] Kelime تشيد şeklinde yazılmıştır.

مِن كُـلِّ منـتَدِبٍ لله مُحتَسِـبٍ (7-124)

يَسـطُو بمُسـتَأصِلٍ للكُفرِ مُصطَـلِمِ (8)

(9) Yaʿnī, çekip kėltürür dīn-i İslām kāfirler üstinge (10) anıŋ dėk leşkerniŋ deryāsın kim bėş[534] böleki, (11) aʿnī ġul[535] birle öŋ ḳolı ve sol ḳolı taḳı ilgeri oz-[536]

134b

(1) ġunçısı ḳafāda çaġdavulı, ārāste bolsa; bu ārāste (2) leşker süvāri bolsalar anıŋ dėk aṭlarġa kim su yüzgen (3) tėgi ṣāḥibin ėmgetmey yürür; yene bu deryā-yı leşker-(4)-niŋ mevci bahādırlardın bolsa kim biri biriŋe (5) toḳuşsalar taḳı revāne bolup ṭaleb ḳılınġan yerdin (6) Ḥaḳḳ *teʿālā* rıżāsı üçün, her biri ḫaşmġa ḥamle ḳılur (7) anıŋ dėk ḳılıç birle kim kāfirlerni helāk ḳılıp bīḫ (8) u bünyādın kėser. Ḥāṣıl-ı maʿnā ol ėrür kim:

(9) Kāfirler üzre dīn çeker deryā-yı leşkerlerni kim

(10) Cān oynaġanlar mevcidin ol baḥr her-dem cūş ėter

(11) Her bir ṭarafdın yüz evrüp Ḥaḳḳnıŋ rıżāsın saġınıp

135a

(1) Nā-gāh ḥamle ḳılsalar küffārnı medhūş ėter

حتى غَدَتْ مِلَّةُ الاسـلامِ وَهْيَ بهـم (2-125)

مِن بَعـدِ غُربَتِهَا موصولَةَ الرَّحِـمِ (3)

[534] Kelime میش şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "bėş" şeklinde yazılmalıdır.
[535] DeWeese, ġol.
[536] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

مَكفولَـةً أبـدَاً منهـم بِـخَيرِ أَبٍ (4-126)

وخيرِ بَعـلٍ فـلم تَيْتَـمْ ولم تَئِـمِ (5)

(6) Yaʿnī, bu şemşīr-dārlar ve nīze-güẕārlar ançа saʿy ḳıldılar, (7) millet-i İslām ġarīb ėrdi, olar vücūdı birle (8) uruġ ḳayaşın taptı; taḳı müşfiḳ ata mihr-bān ḥalātınġa (9) yetti. Lā-cerem hem yetīm bolmadı hem bīve ḳalmadı, erāmil İslām (10) dėk ḫʿārluḳ çėkmedi.

135b

(1) Resūl ḳolı bilen dīn ġarīb ėdi evvel

(2) Ṣaḥābe himmetidin taptı öz uruġ ḳayaşın

(3) Bu dīnge baş bolayım tėyü saʿy ėtip kesti

(4) Ata oġul başını ve oġul atası başın

هُمُ الجبـالُ فَسَـلْ عنهُم مُصَادِمَهُم (5-127)

مــاذا لَقِي منهم في كُـلِّ مُصطَدَمِ (6)

وَسَـلْ حُنَيْنَاً وَسَـلْ بَدْرَاً وَسَلْ أُحُدَا (7-128)

فُصـولُ حَتْفٍ لَهم أدهى مِنَ الوَخَمِ (8)

(9) Yaʿnī, bu bahādırlar kim iʿlāʾ-i kelimetu’llāh üçün küffār (10) birle muḥārebe ḳılurlar dīn içinde ṣalābet yanındın

136a

(1) toḳuşurlar tevekkül birle toḳtamaḳ[537] sebebindin taġla[r]ġa (2) oḫşarlar; bes bularnıŋ ḥālın ol kişidin (3) sorġıl kim bular birle toḳuşmış bolsa tā bilseŋ kim (4) bu bahādırlardın her bir meydānda nė türlü (5) cürʾet ve merdānelıḳ körüp turur; taḳı Bedir ve Ḥuneyn ve (6) Uḥudnıŋ nefsindin yā mevāżiʿde ehl-i İslām (7) uruşḳanlardın suāl ḳılġıl; bu evḳāt-ı (8) ḥarb nė kim kāfirlerġa barça helāket eyyāmından (9) yamanraḳ helāket eyyāmı ėrür. Nāẓım *raḥimahu'llāhu* (10) bu iki beyt içinde ġazevāt-ı Resūl *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām*- (11)-dın üç ġazāt işāret ḳılur. Biri ġazve-i Ḥuneyn

136b

(1) ėrür. Bu ġazvetniŋ ḳıṣṣası ol turur kim Ḥaḳḳ (2) *teʿālā*-nıŋ ʿināyeti bile sekizinçi yıl hicretdin ramażān (3) ayınıŋ[538] yigirmesinde[539] Resūl *ʿaleyhi's-selām*-ġa feṯḥ-i (4) Mekke müyesser bolup on beş künge henūz namāz-(5)-nı müsāfirāne ḳılur ėrdi, kim Havāzīn bu feṯḥ (6) ḫaberin ėşitip Mālik bin ʿAvf Neṣrī ḳatında (7) leşker bolup yene Ṣaḳīf[540] taḳı Benū Neṣr ve Cuşem (8) taḳı Saʿd bin Bekr birle baʿżı Benī Hilāl alar birle müttefiḳ boldılar. (9) Emmā Havāzīn-i Kaʿb ve Kilāb ġayib ėrdiler. Velī Benī (10) Cuşem arasında bir pīr bar ėdi, közsiz yüz altmış (11) yaşaġan Düreyd Durra Min Hume[541] atlıḳ, anı[542] rāy ve tedbīri

137a

(1) ve tecrübe ve dānişi yaḫşı dėp maḥaffe birle alıp barça ʿazīmet-i Mekke (2) ḳıldılar. Mālik bin ʿAvf bu leşker-i ʿaẓīmniŋ (3) ser-dārı eṭfāl u ʿiyāl ve mevāşī ü emvāl birle

[537] Kelime تو قو تا ماق şeklinde yazılmıştır.
[538] DeWeese, āyınıŋ.
[539] Kelime مه يكر şeklinde yazılmıştır.
[540] DeWeese, eserde تصف olarak geçen bu kabile adının "Ṣaḳīf" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:557).
[541] DeWeese, bu ismin belirsiz olduğunu söylemiştir. Ancak adı geçen kişinin Cuşem Kabilesi'nden Durayd bin Eṣ-Ṣimma olabileceğini belirtmiştir (1984:557).
[542] DeWeese, ānı.

leşker-(4)-ni sürüp yolġa kėltürdi;[543] Evṭāsġa yėtgende (5) tavar ayaḳınıŋ avāzından Düreyd aŋlap ayttı kim: (6) Bu yer kerek Evṭās bolsa. Ayttılar: Belī, vādī Evṭās (7) ėrür, dėdiler; bu yer uruşḳa be-ġāyet münāsib turur. (8) Andın soŋ ayttı: Yaş oġlanlar yıġlamaḳın tavar ḳara (9) āvāzın ėşitür mėn, ayttılar: Mālik barça leşkerni köç (10) birle kėltürüptür. Mālikke ayttı: Sėn reʾyis-i ḳavm bolup (11) saġınmadıŋ mu kim nā-gāh iş sėn tilegen dėk

137b

BOŞ SAYFA

138a

(1) bolmasa, ḳavmuŋ ehl ü evlādın aldurup faẓīḥat (2) bolmas mu? Mālik aydı: Sėn pīr bolup fikr ü tedbīriŋ (3) ḳalmay turur; oġul ḳız māl tavarnı aldurmazlıḳ ü-(4)-çün ėl uruşḳay dėp kėltürüp turur mėn. Düreyd (5) ayttı: Mėn bu ʿömrüm içinde ḳaçḳan leşkerge oġul ḳız sebeb-i (6) ẓafer bolġanın körmedim, yene ayttı: Havāzīn, bu ḥākimniŋ ḳolın-(7)-dın sizge żarar yetkürüp faẓīḥat (8) bolmaḳdın özge iş kėlmes. Andın soŋ (9) Kaʿb ve Kilāb bu ṭāyife yavuḳ kėl[me]genin ḥażret-i (10) Risālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* ėşittiler[544] ėrse, ʿAbdullāh (11) bin Ebī Ḥedred Eslemīni iberdi[545] kim bu leşkerdin

138b

(1) ḥaber kėltür. ʿAbdullāh Havāzīn leşkerige kirip Mālik (2) ḫaymesiġa kėldi; ekābir-i Havāzīn eṭrāfında (3) olturup olarġa ayttı kim: Toḳuş küni ehl ü evlādıŋızını (4) öz

[543] Kelime كيو ر د ى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "kėltürdi" şeklinde yazılmalıdır.
[544] Kelime ر لا يشتى ا şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ėşitiler.
[545] DeWeese, ıbardı.

ḳafāŋızda ṣaff ḳılduruŋ, taḳı evvel siz (5) ḥamle ḳılıŋ, kim ẓafer-i mübārezet müsābaḳat ḳılġan-(6)-nıŋ naṣībesi turur. ʿAbdullāh kėlip Resūlġa (7) ḫaber berdi ėrse ʿÖmer ayttı: Yalġan aytur. ʿAbdullāh ayttı: Bu söz-(8)-ni yalġan dėseŋ, şāyed ki[546] ḥaḳḳnı yalġan dėmişsėn (9) bolġay. ʿÖmer aytı: Yā Resūlu'llāh, ėşitgil kim İbn Ebi Ḥedred (10) nė aytur. Resūl *ʿaleyhi's-selām* aytur: كُنتَ ضالاً (11) [547]فهداك الله Andın soŋ leşkerge ḥükm ḳıldı kim

139a

(1) şenbe küni şevvāl ayınıŋ[548] sekizinde Ḥuneyn sarı (2) çıḳsalar; lā-cerem on miŋ ėr müsülmāndın taḳı yene (3) üç miŋ kişi ṭulaḳaʾdın yolġa kirdiler. Livānı ve (4) emīrü'l-müʾminīn ʿAlīġa berip bir rāyetni Saʿd (5) Vaḳḳāṣġa birini emīre'l-müʾminīn ʿÖmerge livāʾ-i Ḥazrecni (6) Saʿd bin ʿUbādeġa livāʾ-i Evsni[549] Useyd bin Ḫıẓrġa (7) tapşurup, barça leşkerni ārāste ėtip, şiʿār-ı (8) leşkeriyān-ı aṣḥāb Sūretü'l-Baḳḳara bolsun dėp se-şenbe (9) aḫşāmı[550] şevvāl ayınıŋ[551] onunçı kėçesi Ḥuneynge yėttiler. (10) Mālikniŋ ḳaravulları[552] körüp Mālikke barıp ayttılar kim: Aḳ[553] şeh-vār-(11)-lar kördük, ala atlar minmiş; eger

139b

[546] DeWeese, ke.
[547] Hadis, "Sen bilmezdin (Ama Allah) sana hidayet verdi."
[548] DeWeese, āynıŋ.
[549]DeWeese, eserde ا و ش olarak geçen bu kabile adının "Evs" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:449).
[550] DeWeese, aḫşamı.
[551] DeWeese, āynıŋ.
[552] DeWeese, ḳarāvulları.
[553] DeWeese, āḳ.

(1) <eger> olar ḥamle ḳılsalar bizniŋ olar birle ṭāḳat (2) ve muḳāvemetimiz yoḳ Mālik: Siz yüreksiz kişiler (3) ėrmiş siz, dėp bir dilīr iberdi;[554] ol taḳı bu sözni (4) ayta kėldi. Mālik Ḥuneynni körüp turur ėrdi; (5) ėnişi[555] be-ġāyet küçey turur; leşkeriŋe buyurdı kim (6) ol yolnıŋ eṭrāfında kemīn ḳılıp tursalar. Resūl (7) *ʿaleyhi's-selām* birle ehl-i İslām bu ṭāyifeniŋ kemīn (8) ḳılġanıŋ bilmey müteveccih bolġanda bir kişi ayttı: Leşker-i (9) ehl-i İslām bī-nihāyet keṯīr ve ḳavī[556] turur, bu kün (10) azlıḳdın maġlūb bolmas biz. Resūlġa bu söz (11) ḫoş kėlmedi, *ve ẕālike ḳavle teʿālā* وَيَومَ حُنَيْنٍ

140a

(1) [557] إذْ أعجبَتكُم كَثْرَتُكم Bārī baʿżı leşker-i (2) İslām vādīġa ėngen ḥālda kāfirler bir yolı ḥamle (3) ḳıldılar ėrse, müsülmānlarġa keṯret-i leşker birle ḳıvan-(4)-maḳ[558] tīġası lāḥiḳ bolup ḳaçıp Mekke sarı ḳayttı-(5)-lar;[559] Resūl *ʿaleyhi's-selām* boz ester minip merkez (6) saḳlap emīre'l-müʾminīn ʿAbbās cılavın tutup (7) ḳaldı; taḳı aṣḥābdın Ebū Bekr ve ʿÖmer ve ʿAlī ve Ebū Süfyān (8) bin Ḥāriṯ [bin][560] ʿAbdu'l-Muṭṭalib taḳı uyası Zemʿa taḳı (9) Faẕl bin Abbās ve Usāme bin Zeyd taḳı uyası (10) Eymen bin ʿAbdu'l-Ḫazrecdin özge kişi ḳalmadı. (11) Taḳı Resūl *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* esterge tayunup

140b

[554] DeWeese, ıbardı.

[555] Kelime ا ينيسى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "ėnişi" şeklinde yazılmalıdır.

[556] DeWeese, ḳuvī.

[557] Kurʾan, 9. sure, 25. ayet. "Ve Huneyn gününde, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş ..."

[558] DeWeese, ḳuvanmaḳ.

[559] Şeddesiz yazılmıştır, ḳaytılar.

[560] DeWeese, 1984:521.

(1) [561] أنا النّبيُ لا كذب إبنُ عبد المطلب dėp kāfirler sarı (2) yürümek tiler ėrdi; taḳı ʿAbbās yürümekke mānīʿ bolur (3) ėrdi. ʿAbbāsġa ayttı: Leşker-i İslāmnı bölek bölek (4) atarıp ündegil. ʿAbbās ḳattıḳ āvāzlıḳ kişi (5) ėrdi; çaḳırdı ėrse, fevc fevc kėldiler. Andın (6) soŋ nuṣret yėtişip ferişteler aḳ tonlar (7) birle ala atlar minip kėldiler, hem bir avuç tofraḳ شاهت الوجوه[562] (8) dėp attı ėrse, barça kāfirleriŋ (9) közlerige kirip, ʿasākir-i maḫẕūle-i küffār münhezim bolup, ehl ü (10) ʿiyāl, mevāşī ü emvālların ehl-i İslām alıp, (11) altı miŋ nefs olardın esīr ḳıldılar; baʿẓı

141a

(1) olardın īmān kėltürdi, ve ayttılar: Yā Resūlu'llāh, (2) sėn ḫalāyıḳnıŋ yaḫşıraḳı ėrür sėn; yamanlarġa (3) köre muʿāmele ḳılmaġıl; mālını alıp esīrni ḳaytar-(4)-ġıl. Resūl ʿ*aleyhi's-selām* ol sözni icābet (5) ḳıldı; taḳı bī-nihāyet māl u ġanīmet alındı. (6) Resūl ʿ*aleyhi's-selām* ol mālnıŋ köprekini ḫulefāʾ (7) ve muʾlifetü'l-ḳulūbġa ḳısmet ḳıldı. Bāḳī tefāṣīl-i (8) ḳıṣṣānı Kitāb-ı Maḳṣad-ı Aḳṣāda ẕikr ḳılıp turur biz. (9) İkinçi ġazve-i Bedr-i kübrā ėrür; taḳı bu ġazveniŋ ḳıṣṣası (10) ol turur kim Resūl ʿ*aleyhi's-selām* ėşitti[563] Ebū Süfyān (11) başlıġ otuz kişi aġır arḳış başlap emvāl-ı

141b

(1) Ḳureyşni alıp Şāmdın mürācaʿat ḳılıp kėle turur-(2)-lar; lā-cerem aṣḥābġa aytı kim: Ḳarşu çıḳıŋlar şāyed (3) kim bu emvāl-ı ʿaẓīmni Ḥaḳḳ *teʿālā* sizge rūzī ḳılġay. (4) Üç yüz on beş kişi ittifāḳ ḳıldılar kim Resūl (5) birle ʿazīmet ḳılġaylar, sėksen kişi Ḳureyş ve (6) ḫalīf-i Ḳureyşdin, bākī enṣārdın. Resūl ʿ*aleyhi's-selām* (7) rāyet-i muhāciretni kim ʿUḳāb atlıġ ėrdi emīre'l-müʾminīn (8) ʿAlīġa berip, meymane ve meyserede Ebū

[561] Hadis, "Şüphesiz, ben Peygamberim ve Abdulmuttalib'in oğluyum."
[562] Hadis, "Yüzleri sürünsün!"
[563] Kelime يشتى ا şeklinde şeddesiz yazılmıştır.DeWeese, ėşiti.

Bekrni ve ʿÖmerni (9) yasap Baḳīʿde tüşti. ʿAdī bin Ebi'r-Reʿā Cüheni[564] (10) ve taḳı Besbes bin ʿAmr Cüheni̇ni ilgerü ḳarāvulġa[565] iberdi,[566] (11) taḳı özi bularnıŋ soŋınça yürüdi. ʿAdī [ve][567] Besbes Bedrge

142a

(1) yetip su yavuġında bir telde tėvelerin çöke-(2)-rip su almaḳḳa bardılar; bu uçurda[568] Mecdī bin (3) ʿAmr[569] kim Ebū Süfyānnıŋ yurtçısı ėrdi, bu suġa (4) yetip ulaġın suġara turur, taḳı ḥavārī Cüheyne-(5)-din[570] iki cārī̇ye, biri yene birindin bir direm ṭaleb (6) ḳılıp: Ḥaḳḳımnı ber, dėp tileşür ėrdiler; ol (7) borçluḳ[571] cārī̇ye ayttı: Taŋla yā birisi kün Ḳureyş kārvānı (8) kėlür; alarġa ḫiẕmet ḳılıp bir direm ḫāṣil (9) ḳılıp bereyin, dėdi. Bu yurtçı taṣdīḳ ḳılıp (10) ayttı: Rāst aytur, birisi kün biznıŋ arḳış yeter. (11) Bu ʿAdī ve Besbes bu ḫaberni bilip Resūl ḥażretiġa

142b[572]

BOŞ SAYFA

143a

[564] DeWeese, eserde جعفى olarak geçen bu özel ismin "Cüheni̇" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:522).

[565] DeWeese, ḳarāvulġa.

[566] DeWeese, ıbardı.

[567] DeWeese, yazılmamıştır.

[568] DeWeese, ucurda.

[569] DeWeese, eserde عمر و olarak geçen bu özel ismin "ʿAmr" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:522).

[570] DeWeese, cüheyneçdin.

[571] Kelime برُ جلو ق şeklinde yazılmıştır.

[572] Boş bırakılan bu sayfada silik yazılar görünmektedir. Ancak, bu sayfadaki yazılar kendisinden sonra gelen sayfadan bulaşmış mürekkep izleri de olabilir. Nitekim 142a'nın devamı olan sayfa 143a'dır. Böylelikle arada bulunan 142b sayfasının müstensih tarafından boş bırakılmış bir sayfa olduğu düşünülmektedir.

(1) mürācaʿat ḳıldılar, taḳı maʿlūm ėtgen yetkürdiler. Bu iki-(2)-si kėtgeç Ebū Süfyān Bedrge yetip öz yurtçısı (3) Mecdīdin sordı kim: Muḥammeddin ḫaber bildiŋ mu? Ayttı: Yoḳ; velī (4) iki kişi tėvelerin telde çökerip su alıp kettiler. (5) Ebū Süfyān olar tėvesiniŋ ḳumalaġın (6) sındurup ḫurmā dānesin körüp ayttı: Bu Muḥammed-(7)-niŋ dīd-bānı turur, bu Yeṯrib tėvesi turur kim ḫurmā (8) yėp turur. Revān kārvānnı müferreḳa yolı birle revāne (9) ḳılıp, Żemżem [bin] ʿAmr Ġifārini ücrege tutup Cümmāze (10) bile Ḳureyşġa ḫaber iberdi[573] kim: Çeriglep fāt kėliŋ (11) kim mālıŋızını Muḥammed ġāret ḳıldı. Ebū Leheb ṣanādīd-i

143b

(1) Ḳureyş miŋ üç yüz kişi ṣilāḥ u istiʿdād-ı tamām birle (2) Bedrge müteveccih boldı; bārī taʿcīl-i tamām birle Resūl *ʿaleyhi's-selām* (3) Bedrge yetgen kün küffār-ı Ḳureyş sellāḫ-ḫāneġe kėlgen (4) tavar dėk öz ayaḳları birle ölüm yerige yetişdiler. (5) Emmā Resūl *ʿaleyhi's-selām* çehār-şenbe[574] kėçesi leyle-i nıṣf-ı (6) ramażān hicret ikinçi yıl Revḥāda ḳonup Revḥā ḳatında (7) namāz oḳup Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā*-dın tiledi kim: İlāhī, bu ümmet-(8)-niŋ Firʿavnı Ebū Cehlni helāk ḳılġıl, Zemʿa bin Esvedni (9) helākdın ḫalāṣ ḳılmaġıl (el-ḥadīṯ). Andın köçüp (10) Vādī-yi Vefārġa yetgende Ḳureyş leşkeriniŋ ḫaberi (11) kėldi ėrse, Resūl *ʿaleyhi's-selām* aṣḥābḳa meşveret

144a

(1) ḳıldı ėrse, ṣaḥābe-i kibār ferīḳ-ı muhācir ü enṣār-(2)-dın bir bir turup ḥamd u ṯenādın soŋ ayttılar: (3) Yā Resūlu'llāh, eger Berk-i Ġimādġa[575] barsaŋ, barur biz, ve eger (4) deryā-yı ateşīnġa kir dėseŋ, kirer biz; seniŋ rıżāŋ (5) üçün yüz miŋ cān saŋa fidā bolsun. Saʿd bin (6) ʿUbāde turup aytı: Yā Resūlu'llāh, bu meşveret ve (7) <ve> istinṭāḳdın

[573] DeWeese, ıbardı.
[574] DeWeese, çeharşenbe.
[575] Kelime برک غما ز şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "Berk-i Ġimād" şeklinde yazılmalıdır.

murādıŋ biziŋ ḫālımızını bilmekdür. (8) Resūl *ʿaleyhi's-selām* ayttı: Ārī. Saʿd dėdi: Yā Resūlu'llāh, biz (9) saŋa ṣıdḳ birle ittibāʿ ḳılıp millet-i İslāmġa iḫlāṣ (10) birle iʿtiḳād ėtip iṭāʿat u inḳıyād kemerin cān (11) beliŋe baġlap turur biz. Eger deryāġa[576] kir dėseŋ, kirer biz

144b

(1) ve eger otḳa dėseŋ, tüşerbiz; cānımızınŋ murādı (2) seniŋ fermānıŋge rıżā bermek, köŋlümüzniŋ tileki (3) seniŋ ʿahdiŋe vefā ḳılmaḳ; cānımız fidā bolsun (4) saŋa, mālımız īṯār bolsun; va'llāh kim biziŋ (5) mālımızdın alġanıŋ köprek sever biz bizge māl (6) bergeniŋdin. Resūl *ʿaleyhi's-selām* barçaġa duʿā (7) ḳılıp turup Bedrge nüzūl ḳıldılar. Bu ḫālda Ḳureyş-(8)-din meşk birle su almaḳġa kėlgen kişilerni kördi-(9)-ler; aṣḥāb-ı Resūl bir gerāyī ḳulnı tutup Ebū Süfyān (10) ḫaberin sordılar ėrse, aydı: Ebū Süfyān bilmen, (11) velī Ḳureyş leşkeri kėlip tüşüp tururlar. Resūl *ʿaleyhi's-selām*

145a

(1) ol ḳul sözin taṣdīḳ ḳılıp, Ḥubāb bin (2) Munẕir bin Cemūḥ işāreti birle Bedr ḳabīlelerin ḳafāda (3) ḳoyup öz yavuḳlarında bir uluġ ḥavżnı su toldurup (4) ol mevżiʿde nüzūl ḳıldılar. Resūl *ʿaleyhi's-selām* bir iki (5) kişi birle müşriklerdin ḫaber bilmek üçün atlandı (6) ėrse, Süfyān Żemrī[577] bir neççe[578] süvāri birle uçradı; (7) Resūl *ʿaleyhi's-selām* andın Ḳureyşniŋ ḫaberin sordı; (8) aytı kim: Fülān kün Mekkedin çıḳanların ėşittim; eger rāst (9) bolsa, kerek kim ḥālā bu vādī kenāresinde bolsalar. (10) Yene Resūl *ʿaleyhi's-selām* ayttı: Muḥammed ḫaber bilür mü sėn? Ayttı: (11) Olar taḳı kerek kim bu yerge yetmiş bolsalar, fülān

[576] DeWeese, deryaga.

[577] DeWeese, eserde ضمير ى olarak geçen bu özel ismin "Żemrī" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:522).

[578] Kelime نجّه şeklinde yazılmıştır.

145b

(1) kün çıḳtılar dėp ėşittim. Süfyān sordı kim: Sizler (2) kimler sizler? Resūl aydı: Biz sudan[579] biz. Taḳı ḳolı birle (3) ʿIrāḳ saru su bar işāret ḳıldı; taḳı bu söz (4) çün maʿārīżdin ėrür şerʿan cāyiz turur. Andın (5) soŋ ḥażret-i Risālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* kėlip (6) her bir yerge ḳolın ḳoyup aytur ėrdi bu fülānnıŋ (7) yıḳılır yeri ėrür dėp köp kişiniŋ masraʿın (8) ṣanādīd-i Ḳureyşdin taʿyīn ḳıldı; emīrü'l-müʾminīn ʿÖmer (9) *rażiya'llāhu ʿanhu* aytur kim ol yerlerni bėlgü ḳıldım ėrdi, (10) va'llāh hiç ol[580] nişān ḳılġan yerdin teḫallüf (11) ḳılmadı. Bir sāʿatdin soŋ iki leşker yasap

146a

(1) körüştiler ėrse, İblīs eşrāf-ı Benī Kinānedin (2) Surāḳa bin Cuʿşem ṣūretinde bolup küffār-ı Ḳureyş arasıġa (3) kirip kėlür ėrdi; Cebreʾīlni kördi kim ferişteler (4) birle meded ü nuṣret üçün ėnedür, ḳorḳup kim nā-gāh (5) Cebreʾīl meni esīr ḳılıp ḫalāyıḳḳa bildürgey, ikinçi (6) maŋa hiç kişi iṭāʿat ḳılmaġay dėp artḳaru (7) artḳaru ḳayta başladı ėrse, Ebū Cehlniŋ ḳarın-(8)-daşı Ḥāriṯ bin Ḥişām[581] İblīsge yavuḳ ėrdi, (9) ayttı: Ey Surāḳa, munuŋ dėk ḫālda bizni ne üçün salıp (10) ḳaçar sėn? Ayttı: Mėn anıŋ dėk neyerse körer mėn kim (11) sėn körmes sėn. Andın soŋ Resūl *ṣallā'llāhu*

146b

---

[579] Kelime سو دان şeklinde yazılmıştır. Bu yazımdan iki anlam anlaşılmatadır: İlki "su" sözcüğünün "+dan" ayrılma ekini alaeak "su+dan" şeklinde yani "su tarafından" anlamıyla kullanılmış olma ihtimalidir. Fakat, eserde hiçbir ayrılma eki "-dan/-den" şeklinde yazılmamıştır. İkinci ihtimal ise, kelimenin bir yerleşim yerinin adı olan "Sūdān" ülkesi olma ihtimalidir. Fakat bu ihtimalde metnin devamnıdaki "Ve eliyle ʿIrak tarafındaki suyu işaret etti" cümlesi ile çürümektedir. DeWeese, bu kelimeyi "su+dan" şeklinde okumuştur (1984:524).

[580] DeWeese, il.

[581] DeWeese, eserde هُتّام olarak geçen bu özel ismin "Ḥişām" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:524).

(1) ʿ*aleyhi vesellem* Ḥaḳḳ *teʿālā*-ġa ḥamd u ṣenā ėtip aṣḥābnı (2) uruşḳa taḥrīż ḳılıp, künni ḳafāġa salıp (3) maġrib sarı müteveccih boldı ėrse, müşrikler künge (4) müstaḳbil bolup ḳafāların maġrib sarı ḳılıp (5) Resūl ġazve-i şāhīyede nüzūl ḳılıp, Ḳureyş ġazve-i (6) yemāniyyede tüştiler,[582] kim uluġı[583] ġazvī-yi dünyāda, (7) ikinçi ġazvī-i ḳuṣvā ėrür. Andın soŋ tennūr-ı ḥarbni (8) germ ḳılıp müşriklerdin ʿUtbe ve Şeybe, Velīd bin (9) ʿUtbe[584] meydānġa kirip mübārezet tilediler ėrse, (10) Ḥamza ve ʿAlī ve ʿUbeyde bin Ḥāriṣ ayaḳ ilgeri basıp (11) Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ ʿināyeti birle bu üç müşrikni ḳatl ḳıldı-[585]

147a

(1) -lar; andın soŋ Muʿāẕ bin ʿAmr bin Camūḥ[586] kördi (2) Benī Maḫzūm eṭrāfında ḥalḳa bolup Ebū Cehlni ortaġa (3) alıp tururlar; Muʿāẕ Ebū Cehlni kemīn ḳılıp ʿāḳibet (4) ẓafer tafıp bir butın kesip yıḳtı; ʿAbdullāh bin Mesʿūd (5) öltürdi. Andın soŋ ekṣer-i ṣanādīd-i Ḳureyş şemşīr-i (6) ab-dār birle vīrān[587] bolup dūzaḫḳa bardı. Resūl (7) ʿ*aleyhi's-selām* çün iki leşker ḳarışḳanın kördi (8) ėrse, ehl-i İslāmnı bir yerge yıġıp ayttı: Mendin icāzet (9) bolmay ḥamle ḳılmaŋ. Taḳı Resūl ʿ*aleyhi's-selām* bir dem köz (10) yumup oyġanġaç ayttı: Beşāret bolsun sizge (11) kim ḳarındaşım Cebraʾīl melāyikeler birle mededge kėldiler. Andın

147b

[582] DeWeese, tüştçler.

[583] DeWeese, ا و لو غی şeklinde yazılan kelimenin "evvelḳı" kelimesi yerine hatalı yazılmış olabileceğini belirtir (1984:558). Ancak metin akışana göre bağlamsal olarak da kelimenin doğru olduğu açıktır.

[584]Kelime عتبه غه şeklinde yazılmıştır. Ancak "ġa" ekinin üzerine dikey bir çizgi çekilmiştir. DeWeese, yazılmamış.

[585] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

[586] DeWeese, eserde حموح olarak geçen bu özel ismin "Camūḥ" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

[587] DeWeese, veyrān.

(1) soŋ bir avuç tofraḳ emīre'l-müʾminīn ʿAlīdin tilep (2) [588]شاهتِ الوجوه dėp müşrikler sarı atıp tobundılar (3) ėrse, nuṣret-i İlāhī ve ʿināyet-i ḥażret-i Pād-şāhī birle (4) müşrikler yüz üyürüp emvālını salıp ḳaçtılar (5) ėrse, ehl-i İslām soŋlarıġa tüşüp ʿāmme-i müşrikīn-(6)-ni öltürdiler; taḳı ferīḳ ḳatl ḳılıp ferīḳnı esīr (7) ėtip ḫazāyin-i māl u emvāl ġanīmet aldılar. Bu fetḥ maḥż ve (8) elṭāf-ı Sübḥānī ėrdi, ve ʿināyet-i rabbānī birle ėrdi.; (9) ḥaḳḳa[589] kim bu ġazveniŋ ʿacāyibi ḥadd u iḥsā ve istīfā vü (10) istiḳṣādın[590] ziyādedür, kim besṭ[591] tilese, bu żaʿīf (11) teʾlīf ḳılġan Kitāb-ı Maḳṣadu'l-Aḳṣāġa müṭālaʿa ḳılsun.

148a

(1) üçünçi ġazve Uḥud turur. Bu ġazveniŋ sebebi ol (2) ėrür kim Ḳureyş çün muṣībet-zede bolup şikest ve (3) tamām tapup tirig Mekkege yėtti.[592] Ebū Süfyānnı (4) kördiler, kārvānnı dār-endūhda turġuzup (5) māl eyeleri ḥāżır bolmaḳḳa küyüp tururlar; lā-cerem (6) ekābir-i Ḳureyş Safvān bin Ümeyye ve ʿAbdullāh bin [Ebī][593] Rabīʿa (7) ve ʿİkrime bin Ebī Cehl ve Ubeyy bin Ḫalef dėk cemāʿati (8) birle, kim her biriniŋ eḳārib u ʿaşāyirleri Bedrde (9) maḳtūl bolup turur, ittifāḳ ḳılıp Ebū Süfyānġa, (10) ve taḳı ol kişilerge kim bu kārvānda olarnıŋ (11) mālı bar ėrdi, kėlip ayttılar: Ey muʿaşir-i Ḳureyş, Muḥammed

148b

[588] Hadis, "Yüzleri sürünsün!"
[589] DeWeese, ḥaḳḳan.
[590] Kelimeler ا ستنفا و ا ستقظا şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak olarak "istīfā vü istiḳṣā" şeklinde yazılmalıdır.
[591] Kelime ز سط şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "besṭ" şeklinde yazılmalıdır.
[592] Kelime يتى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, yėti.
[593] DeWeese eksik yazımın olduğunu belirtir (1984:525).

(1) sizlerni zebūn ḳıldı, yaḫşıraḳlarıŋızını öltürdi; (2) imdi bu māl birle bizge meded beriŋ tā leşker cemʿ ḳılıp (3) Muḥammed birle muḳātele ḳılsaḳ; şāyed kim öçümüzni alġay biz. (4) Barça raġbet bile ḳabūl ḳıldılar; lā-cerem Ḳureyş mecmaʿ bolup (5) ḳabāyil-i Kināne-i Eḥābīşdin[594] ittibāʿ ḳılġanlar bile yolġa (6) kirdiler. Ebū Süfyān zevcesi Hind bint ʿUtbe bin <bin> Rabīʿa-(7)-nı alıp, Ṣafvān Barza bint Mesʿūd Ṣeḳafīni hem-rāh ḳılıp, (8) sāyir nisvān u havārī-yi ṣanādīd-i Ḳureyş ḥilā ve ḥulel birle (9) arāste bolup, dāyireler alıp, muḳātele ḳılmaḳḳa (10) eʿādīdin intiḳām almaḳ üçün ricālnı çerigge (11) taḥrīż ḳılurġa ebyāt oḳıp sürūd aytġalı,

149a

(1) bu seferde murafaḳat ve muvafaḳat iḫtiyar ḳıldılar. (2) Sehm-nāk u bī-bāk müteveccih bolġaç, ʿAbbās, Benū Ġifār-(3)-dın[595] bir kişige neyerse berip üç künde Medīnege (4) yetmek şart ḳılıp Resūl *ʿaleyhi's-selām* ḥażretiġa (5) mektūb birle iʿlām ḳıldı kim bu Ḳureyş taḳı olarġa (6) ittibāʿ[596] ḳılġanlar üç miŋ kişi, miŋ tėve, iki yüz (7) at[597] yetti yüz cebe[598] ḳıtāl-ı ehl-i İslām üçün (8) Medīnege müteveccih boldılar. Ġifārī üç künde Medīnege (9) kėlip, Ḳubād kitāb-ı ʿAbbāsnı Resūl *ʿaleyhi's-selām*-ġa (10) yetkürdi, Ubeyy bin Kaʿb kitābnı Resūl hażretinde (11) oḳudu ėrse, Resūl menzil-i Saʿd bin Rabīʿ kirip kitāb-ı

149b

[594] DeWeese, eserde ا جا نيش olarak geçen bu özel ismin "Eḥābīş" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

[595] DeWeese, eserde ر غفّا بن olarak geçen bu özel ismin "Ġifār" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

[596] DeWeese, ittibaʿʿ.

[597] DeWeese, āt.

[598] Kelime حيبه şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "cebe" şeklinde yazılmalıdır.

(1) ʿAbbāsnı Saʿdge ḫaber berdi, Saʿd ayttı: Va'llāh, ümīd tutar mėn (2) olarnıŋ kėlmeki bizge ḫayr bolġay. Andın soŋ kėlmeki-(3)-niŋ ḫaberi Medīnede fāş boldı; taḳı penç-şenbe[599] küni (4) şevvāl ayınıŋ[600] başında on kün yol yürüp (5) Ḳureyş Cuḥfede nüzūl ḳılġanlarından Resūlġa (6) ḫaber berdiler ėrse, Resūl Fāżile oġlanları Enes (7) ve Muʾnisni taḥḳīḳ-i ḫaber üçün iberdi;[601] olar taḳı (8) körüp ayta kėldiler. Ḳureyş yene köçüp Benī (9) Ḥārişe ve Benī Selem ve Benī ʿAbde'ş-Şehīdniŋ ekinlerige (10) yetip tavar ḳaraların boşaġan uçurda,[602] Resūl (11) *ʿaleyhi's-selām* Cenāb bin el-Munẕirni iberdi[603] kim leşker-i

150a

(1) Ḳureyşni [….[604]]; Cenāb kėlse Cenāb körüp aytġanı (2) kitābında bitilgen dėk muvāfiḳ çıḳtı; Resūl (3) *ʿaleyhi's-selām* ayttı: [605]حسبنا الله ونعمَ الوكيل Allāhım (4) بكَ أصُولُ وبكَ أحوالُ[606] Taḳı bu cumʿa kėçesin (5) ekābir ü eşrāf-ı enṣār silāḥ keyip ḥırāset (6) ve muḥāfaẓat üçün Resūl *ʿaleyhi's-selām* ėşikide (7) kėçürdi. Taŋlası Resūl *ʿaleyhi's-selām* cumʿa namāzın (8) edā ḳılıp ḫuṭbe oḳıp Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ ḥamd u ṣenāsın (9) ėtip ehl-i İslāmġa cidd ü ictihād birle emr ḳılġaç, (10) aytı kim: Nuṣret-i İlāhī sizge refīḳ ve ʿināyet-i (11) nāmütenāhī bedraḳa-i ṭarīḳ bolup turur, mādām

150b

(1) kim ṣabr-pīşeni ḳılıp ṭaleb-i merżāt-ı Ḥaḳḳnı (2) endīşe ḳılsaŋ; lā-cerem tahiyye-i esbāb ḳılġaç, (3) rabbü'l-erbābġa tevekkül ḳılıŋ. Yene aytı kim: Mėn bu kėçe (4) tüş

[599] DeWeese, pencşenbe.
[600] DeWeese, āynıŋ.
[601] DeWeese, ıbardı.
[602] DeWeese, ucurda.
[603] DeWeese, ıbardı.
[604] Metin akışına göre bağlamsal olarak burada eksik kelime veya kelimeler vardır.
[605] Kurʾan, 3. sure 173. ayet. "Allah bize kafidir ve o, ne güzel vekildir."
[606] Hadis, "Senin yardımınla hücum eder ve savaşırım."

kördüm, kim bir neçe sığır ḳurbān ḳılur (5) ėrdim, taḳı mėn bir ḥaṣī̇n dirʿ keyer[607] ėrdim, taḳı ḳılıçım (6) ẕü'l-fiḳārda sınmaḳ bar ėrdi, yene ḳuçḳarnı (7) redī̇f ḳılur ėrdim. Ol ḳurbānlarnı taʿbī̇r ḳıldım (8) kim bir nėçe aṣḥābdın şehī̇d bolġaylar, (9) taḳı dirʿ-i ḥaṣī̇nni Medī̇ne birle teʾvī̇l ḳıldım; taḳı (10) ẕü'l-fiḳār sınmaḳı ol ėrür kim meniŋ tenimge zaḥmetī̇ (11) yėtgey; emmā ḳuçḳar ol aʿdānıŋ reyisin ḳolġa tüşür-[608]

151a

(1) –gey biz inşā'allāh *teʿālā*. İmdi siziŋ bile (2) meşveret ḳılur mėn kim ṣevāb körünse, aŋa (3) işāret ḳılıŋ. Taḳı Resūl *ʿaleyhi's-selām* bu tüşni (4) körgen üçün Medī̇ne içinde turup ḥiṣār saḳlamaḳ (5) tiler ėrdi. ʿAbdullāh bin Ubeyyniŋ rāyı muvāfiḳ (6) tüşti ḥażret-i Risālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* (7) iḫtiyārıġa; emmā ol aṣḥāb kim Bedrni idrāk ḳıla bilme-(8)-diler ėrdi ittifāḳ birle ayttılar: Yā Resūlu'llāh, bizni (9) alıp çıḳḳıl,[609] muḳātele ḳılalıŋ; ḫaṣm bizni ḳorḳtı dėp (10) gümān eyletmesün. Resūl *ʿaleyhi's-selām* öyge kirip (11) lāmesin keyip[610] çıḳtı ėrse, baʿżı aṣḥāb ilḥāḥ ḳılġan-[611]

151b

(1) -lardın pişmān bolup ayttılar: Yā Resūlu'llāh, iḫtiyār (2) seniŋdür, iḳāmet seniŋ, evlā bolsa Medī̇nede (3) iḳāmet ḳılalıŋ. Resūl *ʿaleyhi's-selām* ayttı: İmdi (4) fāyide ḳılmas; peyġam-ber saġıt keygendin[612] keyin mülāḳāt-ı (5) aʿādī̇ ḳılmay çıḳarsa bolmas. Taḳı hem kün (6) ʿĀyişe öyidin atlanıp miŋ kişi birle (7) Uḥud sarı müteveccih boldı. Uḥudge yavuḳ kėlip (8) müşrikler leşkeri körünür çaḳlı bolġanda, ʿAbdullāh (9) bin Ubeyy s̱ülṣ̱-i

[607] DeWeese, kiyer.
[608] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.
[609] Kelime جيققيا şeklinde harekeli yazılmıştır.
[610] DeWeese, kiyip.
[611] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.
[612] DeWeese, kiygendin.

leşker-i İslām birle Medīne sarı ḳayttılar;[613] (10) iki ṭāyife Benū Ḫazrec birle Benū Ḥārişedin ḳaṣd ḳıldı kim (11) ʿAbdullāh bile mürācaʿat ḳılsalar, Ḥaḳḳ *teʿālā* bu iki ṭāyifeni

152a

(1) öz kenf-i ʿişmetinde saḳladı tā ḳaytmadılar, neteg kim (2) Ḥaḳḳ *subḥānehu ve teʿālā* ḫaber berür: إِذْ هَمَّتْ طَّآئِفَتَانِ (3) مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا واللهُ وليهما وعلى اللهِ فليتوكل المؤمنونَ[614] (4) ʿAbdullāh bin Ubeyy ḳaytġanıda (5) Resūl *ʿaleyhi's-selām* ayttı: أطَاعَهُمْ وعصا نى[615] (6) Yaʿnī, kāfirlerge iṭāʿat ḳılıp maŋa ʿāṣī boldı. (7) ʿAbdullāh bin ʿAmr bin Ḥarām[616] kim Cābirniŋ atası ėrür (8) soŋınça nėçe kim ayttı: Munuŋ dėk ḥālda mürācaʿat ḳılıp (9) leşker-i İslāmġa şikest berip öz ehliŋni (10) faẓīḥat ḳılmaġıl. Ėşitmedi; ʿAmr[617] aytı: Teŋriniŋ (11) raḥmetindin yıraḳ bolġay sėn, فَسَيُغنِي اللهُ

152b

(1) عَنكم[618] Yavuḳ zamānda Ḥaḳḳ *teʿālā* İslāmġa ḳuvvet ve nuṣret (2) berip siziŋ dėk münāfıḳlarnı Medīnedin (3) bī-niyāz ḳılġaylar. Andın soŋ Resūl *ʿaleyhi's-selām* (4) ʿAbdullāh bin Cubeyrni ellig tīr-āndāzlar birle merkez saḳlap (5) ayttı kim: Eger körsiŋiz[619] kim biziŋ aʿżāmızını (6) ḳuşlar alıp kėtedür, siz bu mevẓiʿ din tebrenmeŋ; (7) taḳı eger körsiŋiz biz aʿdāġa ġalebe ḳılıp barçanı (8) ayaḳ astıġa alsaḳ, mėndin fermān

---

[613] Kelime قا يتى لار şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese, ḳaytılar.

[614] Kurʾan, 3. sure, 122. ayet. "Hani sizden iki takım (paniğe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Müminler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."

[615] Arapça, "Kafirlere itaat edip bana asi oldu."

[616] DeWeese, eserde جر ا م olarak geçen bu özel ismin "Ḥarām" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

[617] DeWeese, eserde عمر و olarak geçen bu özel ismin "ʿAmr" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

[618] Arapça, "Allah size muhtaç etmeyip bize yardımını gönderecektir."

[619] Kelime كور سينكز şeklinde yazılmıştır. Eserde çokluk 2. şahıs şart çekiminin bu şekilde yazılması dikkat çekici bir özelliktir.

bolmay bu mevżiʿ-(9)-ni terk ḳılmaŋ. Taḳı Resūl *ʿaleyhi's-selām* Ḥaḳḳ *teʿālā*-(10)-nıŋ ʿināyeti birle ḥamle ḳılıp yaġını ḳaçurdı ėrse, (11) Berāʾ bin ʿĀrīt aytur kim: Mėn nisāʾ-i Ḳureyşni kördüm

153a

(1) ėteklerin yoḳḳarı köterip taġḳa mine başla-(2)-dılar, tā ġāyetī kim ayaḳların-(3)-daġı ḫalḫal ve ḳollarındaġı süvār körünür ėrdi. Lā-cerem aṣḥāb-ı Cubeyr (4) ġanīmetdin maḥrūm ḳalġay biz dėp merkez sa-(5)-ḳlamaḳḳa ṭāḳat ḳılmay yürüdiler;[620] nėçe kim (6) ʿAbdullāh ayttı: Resūl *ʿaleyhi's-selām* ḳılġan vaṣiyyet-(7)-ni ne üçün żāyiʿ ḳılur siz? Olar ėşitmediler; (8) kėtgeç, Ḫālid binü'l-Velīd taḳı ʿİkrime bin Ebū Cehl iki yüz (9) fāris birle bu mevżiʿdaḳı raḫneni ḫālī tapıp (10) ḥamle ḳıldı; ʿAbdullāh yalġuz uruştı kim şehīd (11) boldı. Andın soŋ bu fāris leşkeri ehl-i İslāmnıŋ

153b

(1) ḳafālarıġa tüşüp olarnı ġanīmet almaḳġa meşġūl (2) tafıp müsülmānlarġa köp żarar yetkürdiler, anıŋ dėk (3) kim ṣülṣ-i leşker-i ehl-i İslām şehīd boldılar, ṣülṣi (4) mecrūḥ bolup ve ṣülṣi münhezim boldılar, tā ġāyetī kim (5) eʿādī Resūl sarı ḥamle ḳılıp taş tėgip mübārek (6) tişleri sınıp yüzleri cerāḥat boldı; taḳı (7) taş atḳan ʿAbdullāh bin Ḳamiʾe[621] Ḥārisī ėrdi, İbn (8) Ḳamiʾe defʿi üçün Musʿab bin ʿÜmeyr kim ṣāḥib-i rāyet (9) ėrdi yevm-i Bedr ve yevm-i Uḥudda ilgeri yürüdi, (10) İbn Ḳamiʾe ẓafer tapıp Musʿabnı şehīd ḳıldı, (11) Resūl dėyü bilip: Muḥammedni ḳatl ėttim, dėp fermān ḳıldı

154a

[620] DeWeese, uüridiler.

[621] DeWeese, eserde قميّه olarak geçen bu özel ismin "ʿ Ḳamiʾe" olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtir (1984:558).

(1) ėrse, köprek aṣḥābnıŋ müteferriḳ bolmaḳıġa ve maġlūb (2) bolmaḳıġa sebeb ol boldı. Emmā Resūl ʿ*aleyhi's-selām* (3) bir yerde turup: Meniŋ yanımġa kėliŋ, Teŋriniŋ (4) ḳulları, dėp nidā ḳılmaḳı birle, baʿżı aṣḥāb cemʿ (5) bolġanda, Resūl ʿ*aleyhi's-selām* münhezim bolġanlarıġa (6) melāmet ḳılġanda, ayttılar: Yā Resūllu'llāh, atamız anamız (7) saŋa fidā bolsun, ve seni maḳtūl boldı dėp (8) münādī ḫaberi bizni helāk ḳıldı. Andın soŋ (9) Ḥaḳḳ *teʿālā* nuṣret berip müşrikler ḳaçıp müsülmānlar (10) ḳafalarınġa tüşüp ḳatl-i şedīd ḳıldılar kim ḥess andın (11) ʿibāret ėrür; ve lihāẕā ʿAbbās *raẕiya'llāhu ʿanhu* aytı: Hiç

154b

(1) mevṭinde Nebī ʿ*aleyhi's-selām* Uḥudda zaḥmet tapġan dėk (2) tapmadı. İnkār ḳılġanlarġa ayttı: Meniŋ sözümge Ḥaḳḳ *teʿālā*-(3)-nıŋ kitābı tanuḳ turur, kim aytur: وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ (4) [622] وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ bārī Ṭalḥa bin (5) ebi Ṭalḥa, kim ṣāḥib-i rāyet-i küffār ėrdi, taḳı cemʿī-yi ekābir-i (6) ḳavmdın maḳtūl boldılar; olarnıŋ tefāṣīli Kitāb-ı (7) Maḳsad-ı Aḳsāda meẕkūr turur. Emmā şehādet-i emire'l-müʾminīn (8) Ḥamza dağı munça şikestler kim vāḳıʿ boldı muḫalefet-i (9) fermān-ı Resūl ḳılıp merkez terk ḳılmaḳdın boldı. (10) Taḳı Ḥaḳḳ *teʿālā* munuŋ taḳdīr ḳılmaḳı iẓhār-ı istiġnā (11) üçün ėrdi, taḳı dostlarnı imtiḥān ḳılmaḳ üçün

155a

(1) tā ḳażāġa rıżā berip belāġa ṣabr ḳılmaḳ neʿmāġa şükr (2) ḳılġan muḥibbler saʿat u raḥmetḳa söyünüp hen-gām-ı (3) elem ü cerāḥatde yüz üyürgenlerdin mümtāz bolsalar.

(4) Belā kim dostdın kėlse ʿaṭādur

[622] Kurʾan, 3. sure, 152. ayet. "Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan vadini gerçekleştirdi."

ʿAṭā-yı dostdın ḳaçmaḳ ḫaṭādur

المُصدِري البِيضِ حُمرَاً بعد ما وَرَدَتْ (5-129)

مِنَ العِـدَا كُلَّ مُسْوَدٍّ مِن الّلِمَـمِ (6)

والكاتِبينَ بِسُـمرِ الخَطِّ ما تَرَكَتْ (7-130)

أقـلامهُمْ حَرْفَ جِسمٍ غيرَ مُنعَجِمِ (8)

(9) Yaʿnī, medḥ ḳılur mėn ol nīze-dār ve şemşīr-(10)-güẕārlarnı kim düşmenlerniŋ ḳara başlarınġa ėndürgen aḳ ḳılıçlarnı ḳan birle ḳızarmış

155b

(1) ḳıtaydurġandurlar, taḳı bitigendürler süŋüler (2) birle kim olarnıŋ nīzelerniŋ ḳalemi hiç ten-(3)-niŋ ḥarfini nuḳṭsız ḳoymas, zaḫmsız rāstī. (4) Bu iki beyt içinde ġarāyib-i ṣanāyiʿ ve ʿacāyib-i bedāyiʿ (5) besī köp turur, kim eger ehl-i maʿānī anıŋ beyān-ı bedīʿinge (6) te'emmül ḳılsalar, neşāṭ-ı eẕhān ve meddet-i ḳarāyiḥ ve (7) baḫt u ṣıḥḥāt-ı enfasge maḳżī bolur. Huve'l-muvāfiḳ.

شـاكِي السـلاحِ لـهم سِيمَى تُمَيِّزُهُم (8-131)

والوَرْدُ يمتـازُ بالسِّيمَى عَنِ السَّـلَمِ (9)

تُهدِي اليـكَ رياحُ النَّصرِ نَشْـرَهُمُ (10-132)

فتَحسِبُ الزَّهرَ في الأكمامِ كُلَّ كَمِي (11)

156a[623]

(1) Yaʿnī, tamām silāḥlar, livāḥlar kim çehrelerdin körmek (2) birle bahādırluḳlar ẓāhir bolur, neteg kim çeçek tikendin (3) mümtāz bolsa; olar iḫtiyār Ṭaybesindin seniŋ (4) cānıŋ Şāmıġa anıŋ dėk nuṣret lāyiḥsi yeter kim (5) her bir bahādırnı ġonce içindeki[624] çeçek gümān eyletür (6) sėn.

Ḳāle ḳuddise sirruhu:

كـأنَّهُم في ظُهورِ الخَيْلِ نَبْتُ رُبَـاً (7-133)[625]

مِن شَـدَّةِ الحَزْمِ لا مِن شـدَّةِ الحُزُمِ (8)

طارَتْ قلوبُ العِدَا مِن بأسِـهِم فَرَقَاً (9-134)

فمـا تُـفَرّقُ بين البَهْمِ والبُهَمِ (10)

Yaʿnī, gūyā kim ol (11) bahādırlar aṭlar[626] üstünide yüksek teller üze

156b

(1) bitgen[627] sebze turur, ḥüsn-i rāy ve żabt-ı emr yanındın, (2) nā[628] ḥizāmı[629] muḥkemlikdin;[630] yaʿnī, tel üze bitgen yaş otnın (3) ḳuvveti şiddeti bir neçe su almaḳġa

---

[623] Metinde yer alan 33a, 33b, 34a, 34b, 156a ve 156b sayfaları diğer sayfalardan daha farklı bir el yazısıyla yazılmışlar. Buradaki yazılar metnin geneline göre daha kalın harflerle ve kelimeler iç içe girmiş bir şekilde farklı bir el yazısıyla kaleme alınmıştır. Bu da metnin muhtemelen iki farklı müstensih tarafından kaleme alındığını göstermektedir.

[624] DeWeese, içindegi.

[625] Eserde Kasîde-i Bürde'nin mısraları genelde bölünmeden tek satırda yazılmıştır. Ancak, 133 ve 134. beyitlerin mısraları satır sonlarında bölünmüştür. Mısralar tek bir satırda yazılmamıştır.

[626] DeWeese, āṭlar.

[627] Kelime پکا ن şeklinde yazılmıştır. Ancak sözcük metin akışı gereği ve bağlamsal olarak "biten, türeyen, yetişen" anlamında "bitgen" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese bu kelimenin "bitgen" şeklinde okunabileceğini belirtmiş ancak "pigen" olarak okumuştur (1984:531).

köp uzap özi bu tel (4) tofraġındın tuttı.[631] İnsān üçün velī meniŋ murādım (5) bu bahādırlarnı [632]نَبتُ رُباً -ġa oḫşatmaḳ içinde (6) olar ḥarbde eṣbāt ḳademi ve cevde rāyı ve żabt-ı (7) emri mülaḫḫaṣ[633] nā yalġuz şiddet-i ḥizāmı, egerçi ol taḳı (8) nevʿ-i[634] ḥezmdin turur. Ol bahādırlarnıŋ (9) toḳuşda ḳatıḳlıkdın ve düşmen-(10)-ler köŋli ḫavf birle perīşān bolup uçup, anıŋ-(11)-dın ḫabersiz bolur kim tavar ḳaradın bahādırlarnı

157a

(1) farḳ ėtebilmes; yaʿnī, iḫtilāl-i ʿaḳl sebebidin nāfiʿ (2) birle żarar farḳ ḳılmas.

(3-135) ومَن تَـكُن برسـولِ اللهِ نُصرَتُـهُ اِن

(4) تَلْقَهُ الأُسْـدُ في آجــامِهَا تَجِمِ

(5-136) ولَن تَــرى مِن وَلِيٍّ غيرَ منتَصِـرٍ

(6) بِــهِ ولا مِن عَــدُوٍّ غيرَ مُنعَجِمِ

(7) Yaʿnī, kim kim anıŋ dėk nuṣret tapmaḳı Resūl *ʿaleyhi's-selām* (8) vāsıṭası birle bolsa eger arslanlar bīşesine kirse, (9) ol arslanlar bīşesi şiddet-i meḫāfet sebebidin (10) kizlenip turmaḳ bolġay; taḳı sėn körmeyür sėn (11) Resūlnıŋ dostın nuṣret tapmaġan, taḳı düşmeni

---

[628] Kelime یا şeklinde yazılmıştır. DeWeese bu kelimenin "nā" şeklinde okunması gerektiğini belirtir (1984:558).

[629] DeWeese, hizamı.

[630] DeWeese, muhkemkikdin.

[631] Kelime قو تى şeklinde şeddesiz yazılmıştır. DeWeese tutı.

[632] Arapça, "(yüksek dağlarda biten) sabit otlar."

[633] Kelime ملحظ şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "mülaḫḫaṣ" şeklinde yazılmalıdır.

[634] Kelime نو ح şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "nevʿ" şeklinde yazılmalıdır.

157b

(1) şikest bolmaġan.

Resūldın kime kim tėgse (2) nuṣret-i iḳbāl

Anı körüp ḳaçar öz bīşesi taba (3) arslan

Resūl dostına iḳbāl [u] baḫt öksilmes

(4) Tėger ʿadūsına dāyim hezīmet [u] noḳṣān

(5-137) أَحَـلَّ أُمَّتَـهُ في حِـرْزِ مِلَّتِــهِ

(6) كاللَيْثِ حَلَّ مَعَ الأشْـبالِ فِي أَجَمِ

(7) Yaʿnī, orun berdi Resūl *ʿaleyhi's-selām* öz ümmetiġa (8) millet-i İslāmnıŋ penāhıda ḥiṣārında anıŋ dėk (9) kim arslan balalarıġa bīşe içinde orun berip (10) asrar; neteg kim ḥadīṣ-i ṣaḥīḥde kėlip turur kim (11) Resūl *ʿaleyhi's-selām* ayttı: Dīnnin bir muḥkem[635] ḥırzı

158a

(1) bar kim [636] لاآلهَ إلا الله dėse ol ḥırzge kirer, ayttı: Ḥaḳḳ (2) *subḥānehu ve teʿālā* maŋa emr ḳılıp turur kim İslām (3) kėltürmegenler birle muḳātele ḳılsam ol vaḳtḳa (4) tėgrü kim [637] لاآلهَ إلا الله dėseler, ḳaçan kim, kelime-i şehādet-(5)-ni aytsalar, ḳanları, mālları mėndin emānda bolur.

[635] DeWeese, maḥkem.
[636] Kelime-i Tevhid, "Allah'tan başka ilah yoktur."
[637] Kelime-i Tevhid, "Allah'tan başka ilah yoktur."

(6) Dīnnin[638] emānına kigürüp ümmetin Nebī

(7) Asrar neteg kim asrasa arslan balasını

(8-138) كَـم جَدَّلَتْ كَـلِمَاتُ الله مِن جَدَلٍ

(9) فيه وكـم خَصَمَ البُرهانُ مِن خَصِمِ

(10) Yaʿnī, cedel neçe ḳılġuçılarnı kelimāt-ı İlāhī ʿāciz ḳıldı, (11) taḳı nėçe ḫuṣūmet birle maʿārīẓe ḳılġanlarnı bürhān

158b

(1) birle iskāt ėtti.

(2-139) كفـاكَ بـالعلمِ في الأُمّيّ مُعجَزَةً

(3) في الجاهـليةِ والتــأديبَ في اليُتُمِ

(4) Yaʿnī, kifāyetdür saŋa ey ṭālib-i muʿcizāt (5) bu kemāl-i ʿilmniŋ müşāhedesi Resūlda ḳılur sėn, (6) bā-vücūd kim oḳumaġan ėrür neşv [ü] nemā[639] tapġandur (7) munḥarif bolġan eyyāmda şerʿ-i sābıḳ taḳı bilgürmegen (8) vaḥy-i lāḥiḳ. Taḳı kifāyetdür saŋa bu cemāl-i edebnin (9) mülāḥaẓası Nebīde kim ata anadın kiçik ḳalıp teʾdīb-i (10) İlāhī birle anıŋ dėk müʾeddeb[640] turur kim anıŋ (11) ḥüsn ü edebinin nihāyeti yoḳ, taḳı faẓl u dānişi-[641]

159a

[638] Kelime د ن نینک şeklinde yazılmıştır.
[639] DeWeese, nuşū-numā.
[640] Kelime مو ء د یب şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "müʾeddeb" şeklinde yazılmalıdır.
[641] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

(1) -niŋ ġāyeti yoḳ.

(2-140) خدَمْتُهُ بمديـحٍ أسـتَقِيلِ بِـهِ

(3) ذُنوبَ عُمْر مَضَى في الشِّعرِ والخِدَمِ

(4-141) اِذ قَـلَّدَانِيَ ما تُخشَـى عـواقِبُـهُ

(5) كـأنني بِهِـمَا هَدْيٌ مِنَ النَّعَمِ

(6) Yaʿnī, ḫizmet ḳıldım Resūlġa *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* (7) anıŋ dėk men aytmak birle, ʿafv ḳılmaḳ ümīd (8) tutar men Ḥaḳḳ *teʿālā*-dın bu medḥ vāsıṭası birle ol (9) yazuḳlarnı ḫalāyıḳġa şiʿr aytıp ḫizmet ḳılmaḳ birle (10) kėçgen ʿömr içinde ḳılıpdur men; anıŋ üçün kim (11) her kişige şiʿr aytmaḳ ve ḫizmet ḳılmaḳ meniŋ boynumġa

159b

(1) anıŋ dėk nişānei ėtip tururlar kim anıŋ ʿāḳibeti pūşīde (2) ėrür, bel-kim bu ikisinin irtikābı birle men ol ḳūrbān[642] (3) üçün muʿayyen ḳılıp boynıġa belgü asġan tavarġa (4) oḫşaş mėn, neteg kim ol ḳūrbānnıŋ[643] ölmeki (5) muʿayyendür, taḳı meniŋ helāk bolmaḳım muḳarrer ėrür. (6) Lā-cerem kevneyndin teberrā ḳılıp Resūl dergāhında tevellā (7) ḳılur men tā helāk bolmasam.

Beyt:

Dergāh-ı ḫalk barça ḳarīb (8) ve heves ėrür

Ḫidmet ḳılurġa Aḥmed-i muḫtār bes ėrür

(9) Dürr-i yetīm-i baḥr-i ḥaḳīḳat Resūldur

[642] Kelime قو ر با ن şeklinde yazılmıştır.
[643] Kelime قو ر با ن şeklinde yazılmıştır.

ʿĀşıḳ közige özgesi ḫāşāk-i (10) ḫes ėrür

Gülşen turur bu cān ḳuşına ravża-i ḥabīb

(11) Andın yıraḳ cennetü'l-ʿalā ḳafes ėrür

Mėn ṣayd -[644]

160b[645]

(1) - bolmaḳ ārżūlarım[646] ol velī dirīġ

Şeh-bāz-ı ḳuds (2) ṣaydıġa cān per-i meges ėrür

(3-142) أَطَعتُ غَيَّ الصِّبَا في الحالَتَيْنِ ومـا

(4) حَصَلتُ الا على الآثـامِ والنَّـدَمِ

(5-143) فيـا خَسَـارَةَ نَفْسٍ في تِجَارَتِهَـا

(6) لَم تَشتَرِ الدِّينَ بـالدنيا ولم تَسُـمِ

(7) Yaʿnī, muvāḳat ḳıldım kiçikliknıŋ güm-rāhlıġınġa (8) iki ḥāletde, yaʿnī, yigitlikde ve hem ḳarılıḳda, yā şiʿrde (9) ve ḫizmetde, taḳı bu işdin yazuḳ birle peşīmānlıḳdın (10) özge ḥāṣıl ḳılmadım. Lā-cerem zihī ḫasāret ü (11) ziyān bu nefsniŋ ticāreti içinde kim dünyā-yı ḫasīsni

160a

[644] Mısranın kalan kelimeleri diğer sayfaya sarkmıştır.
[645] İçerik ve anlam olarak 160b sayfası 160a sayfasından önce gelmelidir.
[646] Kelime م ر لا ضو ر أ şeklinde yazılmıştır.

(1) berip dīn-i nefīsni almadı, taḳı almaḳġa hem raġbet (2) ḳılmadı; lā-cerem ʿömr sermāyesi sevdā-yı dünyā-dānlıḳ bolup (3) sūd ėligge kelmedi.

Kiçiklikni uluġ (4) bolġanda ḳoymay

Nedāmet birle yazuḳ boldı hāṣıl

(5) Zihī ḫüsrān zihī ḥasret aŋa kim

Ḳılur dünyāsını dīnge muḳābil

(6-144) ومَن يَبِـعْ آجِـلا منه بـعاجِلِـهِ

(7) بِينَ لـه الغَبْنُ في بَيْـعٍ وفي سَـلَمِ

(8) Yaʿnī, kim kim dünyāsın berip aḫiret almasa alıġ (9) satıġında uluġ ziyān ḳılmış bolġay, anıŋ (10) üçün kim Resūl *ʿaleyhi's-selām* aytur kim kim dünyāsın (11) āḫiretiġa ziyān ḳılur? Lā-cerem aḫiretni kim <kim[647]> bāḳī-

161a

(1) -dür iḫtiyār ėtipdur dünyā kim fānī ėrür terk (2) ḳılıŋ

Satıp ʿuḳbını dünyā almaḳ izdep

(3) Özüŋni salmaġıl her-dem ziyāneġa

Naʿīmni cāvidānī izder (4) ėrseŋ

Köŋülni baġlama ḳanı cihāneġa

(5-145) اِنْ آتِ ذَنْبَـاً فمــا عَهدِي بمُنتَقِضٍ

[647] Bu sözcük "kim" kelimesinden sonra tam okunmayacak bir şekilde yazılmıştır.

مِنَ النَّبِيِّ ولا حَبلِي بمُنصَـــرِمِ (6)

فـــإنَّ لي ذِمَّةً منـــه بتَسمِيَتِي (146-7)

مُحمَّداً وهُوَ أوفَى الخلقِ بـــالذِّمَمِ (8)

(9) Yaʿnī, egerçi yazuḳ ḳılur men īmān ve tevḥīdni iltizām (10) ḳılġan ʿahdim hergiz şikeste bolmas, taḳı ol maḥabbet (11) u iḫlāṣım kim ḥażret-i Risāletġa bar taġayyur tapmas.

161b

(1) Yene, ḥaḳīḳat ol turur kim maŋa Muḥammed at[648] bermek birle Resūl (2) *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ ẕimme-i kereminde meniŋ ḥaḳḳım bar; taḳı (3) barça ḫalḳdın ḥaḳḳnı edā ḳılıp ʿahdge vefā ḳılġanraḳdur. (4) Lā-cerem hem-nāmlıḳ vāsıṭası birle raḥmet-i İlāhī ve elṭāf-ı (5) nāmütenāhīni ümīd tutar men, neteg kim ḥażret-i Risālet *ṣallā'llāhu* (6) *ʿaleyhi vesellem* aytur: Cebrāʾīl *ʿaleyhi's-selām* maŋa kėlip ayttı (7) kim Ḥaḳḳ *teʿālā* saŋa tėgeç aytur öz ʿizzet u celāl (8) ve ʿaẓamet[649] u kemāl birle ant[650] içer men kim ʿaẕāb ḳılmaġay men (9) ol bendeni kim aŋa Muḥammed at yazılmış bolsa.

اِنْ لم يكُـن في مَعَـادِي آخِذَاً بِيَدِي (147-10)

فَضْلا والا فَقُـلْ يـا زَلَّةَ القَدَمِ (11)

162a

حاشـاهُ أنْ يَحْرِمَ الرَّاجِي مَكَارِمَهُ (148-1)

[648] DeWeese, āt.
[649] DeWeese, ʿaẓīmet.
[650] DeWeese, ānt.

أو يَرجِعَ الجــارُ منه غيرَ مُحـتَرَمِ (2)

(3) Yaʿnī, eger Resūl *ʿaleyhi's-selām* āḫiretde öz faẓl u ʿināyeti (4) birle meniŋ ḳolumnı tutup meded-kārlıḳ ḳılmasa, (5) zihī ayaḳ tayılmaḳ, zihī mübtelā bolmaḳ; min maḥrūmġa (6) kim ümīd tutġan bendeni mekārim-aḫlāḳ ve merḥamet-eşfāḳ-(7)-dın maḥrūm ḳılsa, yā aŋa penāh keltürgenni[651] luṭf (8) u keremi birle ʿazīz u muḥterem ḳılmay ḳaytarsa.

(9) Ger ʿināyet birle bu ḳolumnı tutmas Muṣṭafā

Vāy[652] kim (10) taŋla Ṣırāṭ üzre tayar bolġay ayaḳ

Ḥāşa'llāhu (11) kim Nebī maḥrūm ḳılsa bendeni

Kim ḥarīmiġa[653] yavuḳ barġannı -[654]

162b

(1) - hiç salmas yıraḳ

Bir naẓar sendin meniŋ dėk ʿāṣīlerġa bes ėrür

(2) Yā Resūlu'llāh köz uçı birle men miskīnge baḳ

ومُنذُ أَلزَمْتُ أفكَــارِي مَدَائِحَهُ (3-149)

وجَدْتُـهُ لخَلاصِي خــيرَ مُلتَـزِمِ (4)

ولَن يَفُوتَ الغِنَى منه يَـداً تَرِبَتْ (5-150)

[651] Kelime كلتو ما كا ن نى şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "keltürgenni" şeklinde yazılmalıdır.
[652] DeWeese, ve āy.
[653] DeWeese, ḥarīmıga.
[654] Mısranın kalan kelimeleri diğer sayfaya sarkmıştır.

اِنَّ الحَيَـا يُنْبِتُ الأزهارَ في الأَكَـمِ (6)

ولَم أُرِدْ زَهرَةَ الدنيـا التي اقتَطَفَتْ (7-151)

يَـدَا زُهَيْرٍ بمـا أثْنَى على هَـرِمِ (8)

(9) Yaʿnī, ol vaḳtdın beri kim Resūl *ʿaleyhi's-selām*-nıŋ (10) feżāyil ü kemālāt ve āyāt-ı muʿcizātında fikr ḳılıp medḥin (11) aytur mėn, barça afāt u beliyyātdın meni ḫalāṣ

163a

(1) ḳılmaḳġa Resūl *ʿaleyhi's-selām*-ġa iltizām ḳılġan (2) tapupdur[655] men; ve taḳı ümīdim ol turur kim aḫiretde (3) hem anıŋ şefāʿati birle baylıḳ ṣevāb-ı ḫayrātdın (4) tapar men, anıŋ üçün kim yamġur şikūfelerni ġonce (5) içinde yetkürür; taḳı aŋa feyż yetkürmekde hiç minnet (6) ḳılmas, taḳı istiḥḳāḳ yoḳ ėrken yeryüzige (7) hiç minnet ḳılmas. Lā-cerem istiḥḳāḳım yoḳ dėp anıŋ (8) sebebindin ümīd kesmek be-ġāyet ḫaṭā ėrür. (9) Yene ḫāl ol turur kim men hergiz ḥażret-i Ri-(10)-sālet *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* dünyānıŋ müşteheyāt[656] u müsteleẕẕātın (11) ṭaleb ḳılġanım yoḳ, anıŋ dėk şuʿarā-i sebʿadın

163b

(1) biri, kim Züheyrdür, Haremdin, kim mülūk-i ʿArab arasında (2) cūd u saḫa birle meşhūr dur, zehre-i dünyānı ṭaleb (3) ḳılıp ḫilʿat-ı iḥsānnı tiler ėrdi; bel-kim meniŋ murādım (4) āḫiretde derekātdın necāt ve menāzil-i ebrārda rifʿat-ı (5) derecāt turur.

Men ol demdin kim aytur men Nebī-yi Hāşimī medḥin

---

[655] Kelime تا بو ت şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "tapupdur" şeklinde yazılmalıdır.

[656] DeWeese, müşehiyāt.

(6) Resūlu'llāh körgüzgil ḫalāṣımda Yed-i Beyżā

Meni dėk ʿāṣīġa (7) tėgse ʿaceb ėrmes Nebī luṭfı

Yaġın yaġsa anıŋ feyżi (8) ölüg yerni ḳılur iḥyā

Ne ister men Resūlumdın (9) bu fānī dünyānıŋ mülkin

Anıŋ dėk kim Züheyr ister (10) Haremdin zehre-i dünyā

(11-152) يــا أكرَمَ الخلقِ ما لي مَن ألوذُ به

164a

(1) سِـوَاكَ عِنـدَ حُلولِ الحادِثِ العَمِمِ

(2-153) ولَن يَضِيقَ رسـولَ اللهِ جاهُكَ بي

(3) اذا الكريمُ تَجَلَّى بــاسمِ مُنتَقِمِ

(4) İmdi Resūl *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem*-ġa ḫiṭāb ḳılıp (5) aytur: Ey ḫalāyıḳnıŋ ekremi ve ey luṭf-ı keremniŋ (6) ʿālemi, yoḳtur meniŋ sendin özge eyle kişim kim (7) ol ḥükm-i ʿāmm-ı tāmm, yaʿnī ölüm kėlgende, anıŋ penāhıġa (8) sıġınsam. Taḳı hergiz ter bolmas, ey Teŋriniŋ (9) Resūlı, seniŋ ʿaẓamet[657] u cāhıŋ sāḥati meniŋ (10) dėk ʿāṣī ve bī-çāreler penāh tutmaḳ birle, ol çakda kim (11) ḫażret-i perverdi-gār-ı kerīm āferīde-gār-ı pür-rahīm müntaḳīm-[658]

164b

[657] DeWeese, ʿaẓīmet.

[658] Kelime مستقيم şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "müntaḳīm" şeklinde yazılmalıdır.

(1) -lıḳ[659]atı birle tecellī ḳılsa.

Ey ekrem-i ḫalāyıḳ sėn sėn (2) meniŋ penāhım

Tapuġuŋda bende bolmaḳ iḳbāl ʿizz [u] cāhım

(3) Ḥaḳḳ intiḳām almaḳ izdese bendelerdin

Lüṭfuŋdın (4) özge yoḳtur ey ḫ̬āce ʿöẕr-ḫ̬āhım

Sen dėk uluġ (5) şefīʿim Ḥaḳḳdın meni ḳolarda

Dėsem uluġ (6) günāh nė bolġay yene günāhım

فَإِنَّ مِن جُودِكَ الدُّنيَا وَضَرَّتَها (7-154)

وَمِنْ عُلُمِكَ عِلْمَ اللّوحِ والقَلَمِ (8)

(9) Yaʿnī, bedürüstī ve rāstī ki[660] seniŋ püryāŋdın ėrür (10) ḫuṣūl-ı ḫayrāt-ı dünyā[661] ve aḫiret; taḳı ʿulūmuŋıŋ (11) ʿālemindin turur ʿilm-i Levḥ ü Ḳalem. Bel-kim izmiḥlāl-ı rüsūm-ı[662]

165a

(1) beşeriyyet ve insilāh-ı ḳuyūd-ı işneyniyyet birle ḫażret-i (2) aḥadiyyetde maḥv bolmaḳdın [663]تَخْلق بِأخلاقِ الله ḥāṣıl (3) ḳılıp [664]بي يسمع وبي يبصر maḳāmında temkīn

[659] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.
[660] DeWeese, ke.
[661] DeWeese, dünya.
[662] Kelime ر سو لو م şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "rüsūm" şeklinde yazılmalıdır.
[663] Hadis, "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız."(Hadis) DeWeese, bu hadisi iki kere yazmıştır.
[664] Hadis, "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın."

bolġa-(4)-nıŋnı bīkām taḳı sırr-ı vaḥdetni إِذ مَا رَميتَ (5) رَمَيتَ[665] nin imtiṣālından aŋlaġan aŋlar kim vücūd (6) ve aḫiret bir[666] feyż ėrür feyeżān-ı şāmiliŋdin, (7) taḳı ʿulūm-ı Levḥ ü Ḳalem ḳaṭrei turur deryā-yı ʿilm-i kāmiliŋdin.

(8) Pertev-i af-tāb-ı ẕātıŋdın

Ẕerre-i nā-pedīd ėrür ʿālem

(9) Reşḥa-i baḥr-ı ʿilm-i fażlıŋdın

Ḳaṭreidür ʿulūm-ı Levḥ [ü] Ḳalem

(10-155) يا نَفْسُ لا تَقنَطِي مِن زَلَّةٍ عَظُمَتْ

(11) اِنَّ الكَبَـائِرَ في الغُفرَانِ كـاللَّمَـمِ

165b

(1-156) لعَـلَّ رَحمَةَ رَبِّي حينَ يَقسِـمُهَا

(2) تَأتِي على حَسَبِ العِصيَانِ في القِسَمِ

(3) Yaʿnī, nevmīd bolmaġıl, ey nefs, neçe yazuḳuŋ uluġ (4) bolsa, anıŋ üçün kim yarlıḳamaḳ cāyizdür kebāyirni (5) ṣaġāyir dėk; yā uluġ yazuḳlar Ḥaḳḳ *teʿālā*-nıŋ (6) iġfirānınıŋ uluġluḳı nisbetige kiçik dėk turur. (7) Lā-cerem nevmīd bolmak kerekmes; şāyed kim Ḥaḳḳ *teʿālā* raḥmeti (8) fażl maḳāmında ḳısmet ḳılmaġanda, yazuḳlar endāzesinçe (9) taḳsīm ḳılınġanı, yaʿnī, uluġ yazuḳ ḳılġanlarġa (10) köprek, kiçik yazuḳ ḳılġanlarġa azraḳ[667] yetgey, (11) anıŋ üçün kim īmān ehlige fażl maḳāmında Ḥaḳḳ *teʿālā*

[665] Kurʾan, 8. sure, 17. ayet. "Attığın zaman da sen atmadın."
[666] Kelime پر şeklinde yazılmıştır. Ancak yazım olarak "bir" şeklinde yazılmalıdır.
[667] DeWeese, āzraḳ.

166a

(1) kemāl-i ġafūriyyet u raḥmāniyyet birle tecellī ḳılsa, أغفر (2) [668]ولا أُبالي dėse, her-āyine barçanı yarlıḳaġanda (3) her birinin yazuḳıġa köre raḥmet ve maġfiret (4) ḳılmış bolur. Bu söz maḥż faẓl-ı ʿayn u ʿināyet-(5)-din turur; ümīd tutġanlar sözi ėrür.

(6) Bu fānī dünyāġa kim kim beḳāsı

Bilür bolġay kim (7) anın yoḳ beḳāsı

Közüŋni özgeler yüzige (8) açma

Kerek bolsa saŋa Ḥaḳḳnıŋ beḳāsı

(9) Hevesler birle ḳıldım ʿömr żāyiʿ

Velī ol kėlmedi (10) nefsim hevāsı

Maḳābīḥde maḥāsīn aḳ boldı

(11) Velīkin[669] ketmedi köŋlüm ḳarası

Zihī ḥasret-[670]

166b

(1) - bu bir yazuḳlu ḳulġa

Maḳām-ı ʿadlde tėgse cezāsı

(2) İlāhī, nefsdin dermān-de boldum

[668] Arapça, "(İşlenen günahları) affedip görmezden geldim."
[669] DeWeese, velėkīn.
[670]Mısranın kalan beyitleri diğer sayfaya sarkmıştır.

Velī faẓlıŋ ėrür (3) derdim devāsı

ʿİnāyet ḳılmasaŋ ey şāh (4) ketmes

Ḳıyāmetde köŋüllerniŋ ʿanāsı

(5-157) يا رَبِّ واجعَلْ رجائِي غيرَ مُنعَكِسٍ

(6) لَدَيْكَ واجعلْ حِسَابِي غيرَ مُنخَرِمِ

(7-158) والطُفْ بعَبدِكَ في الدَّارَينِ اِنَّ لَـهُ

(8) صَبرَاً مَتَى تَـدعُهُ الأهـوالُ ينهَزِمِ

(9) Ey rabb-i vehhāb-ı kerīm ve ey berr-i tevvāb-ı raḥīm, baḫşiş-i (10) bī-ġāyet ve baḫşāyiş-i bī-nihāyet birle meniŋ (11) murādımnı berip öz ḥażretinde ümīdimni ʿaks ḳılmay

167a

(1) faẓlıŋ birle meni maḥrūm ėtmegil; taḳı meniŋ ḥisāb-ı (2) ḫayrātımnı münḳaṭiʿ ḳılıp simat-ı ḥayrān birle meni mevsūm (3) etmegil; taḳı men bendege cihānda luṭf ḳılġıl (4) kim meniŋ ṣabrım pāydār degül ve taḳı küçeylik (5) kėlgende ber-ḳarār degül, ehvāl ü ifzāʿ ol (6) ṣabrġa yüz kėltürse, ṭāḳat ḳılmay ḳaçar.

(7) Murādımnı meniŋ bergil İlāhım

ʿİnāyet (8) birle ʿafv ėtgil günāhım

Meniŋ ṣabrım belāġa ṭāḳat (9) ėtmey

Yaḳarsa ḫasr meni nė dūd-ı ahım

Meni (10) sėn bende-i dergāh dėseŋ

Zihī devlet zihī (11) iḳbāl [u] cāhım

Ėşikiŋ astānıŋ yastanursam

167b

(1) Bolur ʿarş-ı muʿallā takiyye-gāhım[671]

Ḳıyāmet kün muḫālif ḥāletide

(2) Seniŋ faẓlıŋdın özge yoḳ penāhım

(3-159) وائذَنْ لِسُحْبِ صلاةٍ منك دائِمَةٍ

(4) عـلى النبِيِّ بِمُنْهَـلٍّ ومُنسَـجِم

(5-160) والآلِ والصَّحبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ فَهُمْ

(6) أهلُ التُّقَى والنَّقَى والحِلْمِ والكَـرَمِ

(7-161) ما رَنَّحَتْ عَذَبَاتِ البَانِ رَيحُ صَبَـا

(8) وأَطرَبَ العِيسَ حادِي العِيسِ بالنَّغَمِ

(9) Taḳı fermān ḳılġıl raḥmet bulutıġa kim seniŋ ḥażretiŋdin (10) hiç münḳaṭiʿ bolmay Resūl ʿ*aleyhi's-selām* feyżi (11) bī-nihāyet yetkür tursun, mādāmī kim ṣabā yeli bān yıġaçı

168a

[671] DeWeese, takye-gāhım.

(1) butaḳlarını ḥareket ḳıldurur, ḥudā oḳuġuçı (2) körklüg tėvelerni ḫoş-naġme (3) ve ṭarablar bile ẕevḳ ü ṭarabġa kėltürür.

Bārān-ı raḥmetiŋni ıḍa (4) bergil ey kerīm

Tā ravża-i Resūl üze yaġsa bī-ḥisāb

(5) Mādām kim ṣabā yeliniŋ esmeki bilen

Nāzik yıġaç butaḳ-(6)-larını[672] ḳılsa ıżṭırāb

Yā-ḫūd ḥüdā oḳuġuçılar (7) naġmesi bilen

Mādām kim ḳılur tėveler raḳṣ-ı bī-ḥicāb

(8) Ol pākī ẕāt rūḥı üçün ḳılġıl ey kerīm

Men bende-(9)-ni kerem bile ḫoş-vaḳt [u] kām-yāb

Kaʿbe firāḳı birle (10) Resūl iştiyāḳıdın

Bolur bendeniŋ cigeri (11) dem-be-dem kebāb

Men ḳulnı ol menāzil-i aḳdesġa yetkürüp

168b

(1) Ḳılġıl tileklerimni kerem birle müstecāb

Ey kerīm kār-sāz (2) ve ey raḥīm bende-nevāz, ey ʿāṣıḳlar ḳavāfiliniŋ Kaʿbe-i (3) ḥaḳīḳīsi bir dem viṣāliŋe yetmek, ey ṣādıḳlar (4) revāḥiliniŋ ḳible-i aṣlīsi naẓar-ı

[672] Bu kelime "yıġaç" sözcüğünden önce yazılmıştır. DeWeese, butaḳlarını.

cemāliŋe eltmek, (5) ḳavāfil-i[673] ʿuşşāḳ revāḥil-i müştāḳlar ḥürmeti üçün kim (6) ḥarīm-i ḳıble-i iḳbāl ve āstāne-i Kaʿbe-i celālġa yüz keltürüp, (7) Mīḳāt-ı iḫlāṣdın lebbeyk-i şevḳ ėtip, iḥrām-ı (8) tevāżuʿ ve iḫtirāmġa yetip, ʿarafāt-ı ʿifānda vuḳūf (9) ḳılıp, ʿumre-i iʿtimād yoḳın[674] bilip, Ṣafā birle Merve-i (10) mürüvvet sarı saʿy ėtip ṭavāf-ı astāne-i ḥaḳīḳatnı (11) tilep, dost dīdārıdın temettuʿ almaḳ üçün

169a

(1) ḥacc-ı ekber viṣālini izdep, nefs-i ser-keşni ḳurbān (2) ḳılurlar. Bu bende-i żaʿīf ve bī-çāre-i naḥīf-(3)-nin beżāʿat-ı müzcāt daʿvetin ʿizz-i icābetġa (4) müvaṣṣal ḳılġıl, taḳı bu faḳīrniŋ Resūl *ʿaleyhi's-selām* (5) ṣıfātıda aytḳan tuḥfe-i ḥaḳīrin cenāb-ı ḥażret-i (6) Risāletde *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem* maḳbūl ḳılġıl; taḳı (7) Resūl-i kāyināt ve ser-ver-i mevcūdāt meyāmin-i berekāt (8) <berekāt> birle envāʿ-ı ḫayrāt evṣāf-ı müberrāt bu pād-şāh-ı (9) pākīze-ẕāt dil-pesendīde-ṣıfātġa *ḫalleda'llāhu teʿālā (10) mülkehu ve celālehu ve ḍāʿefe ʿizzehu ve iḳbāl[uhu]*-refīḳ-i hem-rāh (11) ḳılıp, ḥavādiṯ u afāt ėlgini celālet u cāhınıŋ ėteki-[675]

169b

(1) -din kūtāh ḳılġıl.

Tā felek bāġıda köp türlüg nihāl-i tāzeġa

(2) Bāġ-bānlar iḫtiyācı bar būstān ḳılġalı

Baḫt [u] iḳbālnıŋ (3) nihālın tāze ḳılsun Kirdikār

Memleket bāġın miṯāli bāġ-ı (4) rıżvān ḳılġalı

---

[673] Bu kelime 168b.4'te satırın sonunda tekrar yazılmıştır.
[674] Kelime يو قا ن şeklinde yazılmıştır.
[675] Kelimenin aldığı ek diğer sayfaya sarkmıştır.

Her-āyine pād-şāhları islāmnıŋ (5) ṭabʿ-ı selīm[676] ve ḫāṭır-ı mustaḳīmġa ẓāhir ü peydā ve rūşen u (6) hüveydā ėrür kim bu risāleni oḳup ṣıfāt-ı Resūl (7) *ʿaleyhi's-selām*-dın fāyide alġan ʿazīzlernin berekāt-ı (8) edʿīye ve ṣāliḥası teʾlīfge sebeb bolġan pād-şāh-ı (9) ʿālem-penāhnıŋ sebeb-i mezīd-i ʿaẓamet u cāhı bolsa; taḳı (10) az vaḳtda iḳbālnıŋ ṣīti afāḳ-ı cihānġa tolsa, (11) anıŋ üçün kim pād-şāhlarġa devlet ü iḳbāl saʿādet

170a

(1) u celāl taġınġa hiç ser-māye-i duʿā-yı ehlu'llāhdın (2) yaḫşıraḳ ėrmes, ḫāṣe duʿāyı kim evḳāt-ı şerīfe ve (3) menāzil-i münīfede vāḳiʿ bolġan bolsa; her-āyine icābetge (4) yavukraḳ bolġay. Lā-cerem men duʿāçı, kim müddet-i (5) medīd ve ʿahd-i baʿīddin beri şevk-i ṭavāf-ı Beytü-(6)-'l-Ḥarām ve ẕevḳ-i ziyāret-i Resūl *ʿaleyhi's-selām* birle (7) aşüfte ve ḥayrān ėrdim, taḳı ve baʿżı ṭāyifeniŋ (8) mānīʿī bolmaḳı birle ʿāciz u ser-gerdān ėrdim, tiler men (9) kim bu pād-şāh-ı İslāmnıŋ icāzeti ve himmeti birle (10) ol mevāṭın-ı muʿaṭṭar ve emākin-i mükerrimege yetip duʿā ḳabūl (11) bolur orunlarda bu kerīm ẕātlıġ körklü atlıġ

170b

(1) sözi uluġ ėḍi saŋa ṣıdḳ u iḫlāṣ birle (2) üküş duʿā sansız ṣenā edā ḳılsam.

(3) Men duʿāçınıŋ murādın bergil ey mālik-rıḳāb

Kim seni (4) ḳılġay ėḍim öz fażlı birle kām-yāb

Bu tilim lāl ve tilek ber-(5)-güçi sėn bolġay mu kim

Bolsa bu miskīn tileki (6) ḥażretiŋde müstecāb

[676] DeWeese, tabʿ-ı selīm.

Taḫt üzre baḫt birle şāh köp (7) kördüm velī

Körmedi köz sėn kibi bir ḫusrev-i ʿālī-(8)-cenāb

Ḫulḳ-ı rūḥ-efzāyıŋızdın şemmeidur müşk-i Çīn

(9) Rāʾy-i mülk-ārāyıŋızdın lemʿaıdur af-tāb

Sehm (10) tīriŋdin ʿadūlar münhezim olsa neteŋ

Ṭurfe (11) ėrmes ger ḳaçursa żell-i şeyṭānnı şihāb

Neçe kim-[677]

171a

(1) - bolsa duʿā ornı ḥaremde mültezim

Mültezim bolsun (2) duʿāŋnı ḳılmaġa şeyḫ şebāb

Düşmeniŋniŋ dīdesi (3) tīr-i nevāyibġa hedef

Ḥāsidiŋniŋ sīnesi tīġ-i (4) meṣāyibġa ḳırāb

Yevm-i istiftāḥ[678] ėdi kim (5) nüsḫa-i Keşfü'l-Hüdā ḫatem boldı āyetinge والله أعلم (6) بالثوابِ[679] tamām boldı bu nüsḫa-i şerīf ve risāle-i (7) laṭīf, kim atı ėrür Keşfü'l-Hüdā Der Medḥ-i Ḥażret-i (8) Muḥammed Muṣṭafā *ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem.*

كتابيه (9) قطعه في التاريخ;

[677] Mısranın kalan kelimeleri diğer sayfaya sarkmıştır.

[678] Kelime ستفنا خ ا şeklinde yazılmıştır. Ancak metin akışına göre bağlamsal olarak "istiftāḥ" şeklinde yazılmalıdır. DeWeese bu kelimeyi "istifnāḫ" olarak okumuştur. Kelimenin yazılışında ve anlamdırılmasında sıkıntı vardır.

[679] Arapça, "En doğrusunu Allah bilir."

آلهي رحم كن بر صاحبِ شرح

صبح افتابي (10) كـ دارد دولت

نـ ديده ديده بود در ملك معنى

ناكس كفة جنين زيبا كتابي (11)

معا نيهاش جون خورشيد روخشان

171b

تكلمهاش جون درخوشابي (1)

عالم تاب دل ديد (2) جنين خورشيد

بوصلش كرده هردم اضطرابي

نديده جارهء غير از وصالش (3)

خوابي (4) نوشتم ترك كرده خورد

جو بهمن ماه بود و روزشنبه

باتمامي و كردم شتابي

اكر برسي ز تاءرخ كتابت (5)

بجو تا يابي از خورشيد مابي(6)

بحق احمد محمود يارب (7)

بده از ثرد خود مارا شرابي

كناهي فرقتي كن دركذشته (8)

بعفوت كن خطاب مستطابي[680]

sene 1172

[680] Müstensih tarafından kaleme alınmış ve nüshanın yazıldığı tarihi belirten Farsça bir şiir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇEVİRİ

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAHIN ADIYLA

1b

Allah'ın nurlarıyla şafak vaktinin ezeli parlaklığı gibi taptaze olan şükürler ve sonsuz bir akşam gibi Allah'ın gizli olan mührünün izlerindeki göz kamaştırıcı parıltılar gibi ışıltılı övgüler ezeli ve ebedi olan ve her şeyi yoktan var eden büyük ihsan sahibi bağışlayıcıyadır. Ve Allah'ın zatının misli olmayan birliği tektir; kendisine benzeyen ya da ona denk olan hiçbir şey yoktur ve onun başlangıcı olmayan ezeli sıfatlarının sonu ve bitişi yoktur; o bunlardan münezzehtir, uzaktır.

Şiir:

Onun emsalsiz birliğinin başlangıcı yoktur,

Büyüklüğünün ölçüsü ve sınırı yoktur.

Akıl onun kusursuzluğuna hayran,

2a

Düşünce ise heybetinden şaşkın.

Hayal ona asla ulaşamadı,

Akıl onu anlamaktan aciz kaldı.

Kuvvetli bilgisiyle üstün gelip her şeye gücü yeten ve apaçık himmetleriyle her şeyi bilen (Allah), mahlukatı yaratıp benzeri görülmemiş bir şekilde bütün varlığı vücuda getirmiştir; ve kusursuz ilmi için var olan çok çeşit yaratılmışlar arasından (insanı) seçip, *"(Allah) İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi) öğretti."* tuğrasıyla azametinin ilanını açıklamış oldu. Ve insan türünden en temiz bazı kimseleri peygamberlik tebliği ve ihtişamlı mesajlarını (halka) haber vermeleri için (onları) tam anlamıyla bir mükemmellik ve dostça bir simayla özel kılıp ve (onların) tertemiz sırlarını insanların nefsani kirlerinden arındırarak

2b

aşikar olan kutsallıklarını da yaratılmış türlerin uygunluğundan daha parlak kıldı. İnsanların onlara tabi olup yeni bir başlangıcın ortaya çıkması için resullerine yüksek mertebeler ve baht açıklığı verdi. Ve dahi mis kokulu esintilerin salavatları, gül kokulu selamlar ve kainatın efendisi ve varlığın en önemli parçası ve yücelik dünyasının Cemşid'i ve peygamberlik semasının güneşi ve kudret elinin şahini ve peygamberlik atmosferinin yüksek karargahlı makamı, saflık bostanının servisi, vefanın gül bahçesinin sülünü, yükselme burcunun yıldızı, talihin inci sandığındaki cevheri, durmadan dönen gök yollarının boğası, "Eğer sen olmasaydın"ın saltanatındaki padişahı (Hz. Muhammed) ---.

3a

O, peygamberlik halkasının sonuncusu,

Adem'in vücuda gelmesinin sebebidir.

Görünüşte İsa'dan sonradır (ama)

Mana olarak Adem'den de öncedir.

Saflık cihanının ruhu, tertemiz ruhların cihanı, Muhammed Mustafa'nın *(En faziletli salat ve en mükemmel selam onun üzerine olsun.)* nurlu kabri ve güzel kokulu türbesine ve soyuna ve sahabelerine *(salat ve selam olsun)* ki onlar ezeli bir temeldir, onların kuvveti ile bu millet sapasağlam ve dimdiktir; ve dahi en doğru olan bu din, onların zaferleriyle diğer dinleri hükümsüz bırakmıştır *(Onların üzerine selamlarla birlikte pek çok salat olsun.)*. Yüce rızıklandırıcıya (Allah'a) şükür ve kıyaslanması mümkün olmayan seçkin Peygamber'e övgüden sonra bu çaresiz der ki Allah'ın yardımı

3b

ve sonsuz mutluluk dost, arkadaş ve yol gösterici olup, ulu hakan, ve aziz olan padişahlar padişahı, ahlakı kabul görmüş seçkin özlü padişah, övgüye değer niteliklerin köklü sultanı, güzellik sedefinin mücevheri, tazelik göğünün yıldızı, yücelik cihanının ruhu, [ruh] cihanının cihanı, (dünyevi) saltanatı terk etmenin tacı, saadet boyunun kaftanı, ve bostanının yürüyen servisi, saflık gül bahçesinin bülbülü, insanlık bostanının nuru, kulların düzende olmalarının müsebbibi, memleket ziynetlerinin bağı (Ebu'l-Hayr Han) ---.

Şuban'ın gururu, Cengiz Han'ın tohumu,

4a

Genç yaşından beri ululuların ulusu.

Gönüllerin rahatı, ruhların huzuru,

Gece ibadeti yapılan saadet odasının kandili.

Bilginin ruhu, bolluk ve zenginlik dünyası

Ülke halkının değerli inci sultanı.

Saadet hanlığının hakimi,

Bütün zavallı ve yoksulların sığınağı.

Yani, genç prens, sultan oğlu sultan, temiz özlü, güzel adlı Ebu'l-Hayr Han parlayan tacı giyip tahta çıktı *(yüce Allah ona yardımını arttırıp sonsuz saadeti nasip etsin.).* Atalarının kendisine ulaşan topraklarını almak isteyerek, Allah'ın *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* sonsuz yardım ve lütfuna dayanıp, büyük şeyhlerin ve evliyaların pak ruhlarından

4b

yardım isteyerek Kubbetü'l-İslam-ı Harezm'e doğru *"Bela ve afetlerden korunarak"* zafer kazanmış ordularla yöneldi. Allah'ın yardımını yanına arkadaş, sonsuz saadeti de yol gösterici olarak aldı. Fetih ve zafer dizginini eline alıp talih ve kısmet üzengisinde yürüyerek *"Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih."* ayetinin tecellisiyle rabiu'l-evvel ayının yirmi birinci günü cuma sabahında *"Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik."* töresince kolaylıkla Harezm Kalesi'ni fethetti. Ve meşhur soyun seyitleri ve halk arasında muteber alimler ile büyük imamlar ve diğer büyük zatlar

5a

(Allah onları kıyamet günü ve saatine değin muhafaza etsin.) ulu dergaha yönelip *"İnsanlara onların seviyelerine göre davranın."* uyarınca o ulu zatın mübarek minderinde yer alıp oturduğunda yakın memleketlerden gelen bazı abidler çeşitli hoş ve zarif hediyeler getirdiler. O esnada erdemi ve dürüstlüğüyle bilinen, zekası ve doğruluğuyla ün salmış bir derviş zarif bir el yazısıyla Kasîde-i Bürde'yi yazıp o yüce zata getirince doğruyu yanlıştan ayıran, sağlam temelli, lafzı kuvvetli, hakikati güzel, sözün kıymetini bilen ve hüneri seven padişah,

5b

kemal ve ihsan ehli, güç ve kudret sahibi kimselerin arasında, (kasîdeyi yazan) o zayıf kulu güzel sözlerle överek bu muhteşem kasîdenin faziletlerinden yardım isteyince o esnada ulu mecliste dedim ki:

Şiir:

Sultanım, mutluluk teninde cansın,

Zarafet ülkesinde sultansın.

Yaratılanlar Tanrıdan hükümdarlık istiyor,

Tanrının gönderdiği sünni hükümdar sensin.

Daha sonra fasih Arapçayla yazılan bu kasîdeyi Türkçe güzel sözlerle şerh edip, bazı mucizeleri, faziletleri, yücelikleri, ayet

6a

ve hadisler ile kasîdede kendisine atıf yapılan hikayeleri açık ve anlaşılır bir şekilde aslına sadık bir anlatımla açıklamak için bu kasîdenin kimi özel yönlerini şerh ederek birçoğunun manasını izah ettim. Bu nedenle, uyulacak örnekten hareketle padişahın sözünü yere düşürmemenin ve buyruğunu yerine getirmenin gerekli olduğunu görüp bu

yüce emri yerine getirmeye gayret ettim. Ancak, kusurumu anlayacak ve affedilmeyi isteyecek kadar mecalim yoktu. Bununla beraber bu günlerde, ebedi aleme göçüp gitmiş dost ve arkadaşların bıraktığı ayrılık acısından canımın yarası taze ve gönlümün acısı ölçülemeyecek kadar çoktur; ve ayrılığın yüzünden halim harap oldu, özlem ateşinden ise ciğerim kebap oldu.

Şiir:

Gözümden akan yaşlar eğer gönül ateşimi söndürmezse,

Benim bir ahım bütün alemi baştan başa yakacaktır.

6b

Fakat, padişahın buyruğunda İlahi bir hikmetin olduğunu düşünerek, baht kaleminin dizginlerini tefekkür seyyahının eline verip, mana kervanını Zengbar denizinden Rum illerine yürütmek istedim. Ve bu güzel kitaba *Keşfü'l-Hüdâ Fi Sıfâtu'l-Mustafa* adını verdim. Mısır azizinin bu az (önemsiz) sermayesinin sultanın huzurunda kabul damgasıyla işaretlenmesini ümit ederim. Ve kitabın mukaddimesinde pek çok beyitte bu sultana hitap edip kısaca özetledim.

Parıltı:

Ey bilgi ile yiğitlikte muzaffer sultan,

Hakikatte, senin gönlün ile elin bir deniz (kadar geniş) ve bir maden (kadar zengindir).

7a

İşte bu yüzden Hak senin gönlünü İslam'a açtı,

Dilin, (Allah'tan gelen) esrarlı hükümleri söz içinde söyleyerek (halka) tercüme etti.

Ölümsüzlük suyu eşiğinin toprağında gece gündüz senin değerini arzular,

Fakat, uğruna canını vermek istese de (seni) bulamayıp saklandı utancından.

Felek önceden hüner sahibi insanlara düşman olmuştu,

Senin saltanatında o düşman şefkatli ve merhametli oldu.

Hüner sahibi insanlar asla (senin gibi bir sultana) itibar katmaz,

Allaha şükür ki senin kapında bu gibi insanlar itibar buldu.

Hüseyin, şimdi senin vasıflarını bol bol anlatmak ister,

Bu kutlu kapıya sığınınca medh-han oldu.

Konuşmanı öveyim dedim, cümlelerim vasıflarının şükrüyle doldu;

7b

Elini övünce dilim mücevher saçar gibi oldu.

Senin gazabını andığımda bütün varlık korkudan tir tir titredi,

Devamında merhametini de ekleyince kelimelerim ruhumu sakinleştirdi.

Adaletini yücelterek dedim ki: (Yüce Allah) Korusun bu saltanatını,

Adaletle, birinci ve ikinci saltanatının her ikisini.

Senin aşk bostanını perişanlıktan korusun Tanrı,

İşte bu cömertliğinin çokluğundan dünya cennet bahçesi oldu.

Mukaddime:

Ey bilgi bedeninin canı ve bilgi ruhunun dünyası, bil ki bu kasîdeyi yazan kişi cevherî anlamlarla süslenmiş taze gelinler gibi tertiple dizen adaşı Muhammed Bûsîrî, Hazret-i Peygamber'i

8a

methetmede ikinci Hasan'dır. Felç hastalığından dolayı eli ayağı tutmaz oldu. Ne sadık bir dostu ne cana yakın bir arkadaşı ne de yanında birlikte oturup sırrını anlatacağı bir dert ortağı bulamadı. Bedeninden ümidi kesmiş bir halde Medine dağlarında bir mağarada inzivaya çekilip düşüncelere daldı. (Madem) Hem hayat sermayesi (ve) mutluluğun sıhhat süsü elinden gitti hem de insanın en değerli varlığı olan ömrünün bitme zamanı gelmiştir, en azından kalan az vaktimde Allah Resul'ünü *(Allah ona salat ve selam etsin.)* öven, onu anlatan bir şiir yazıp onunla uğraşarak ebedi yolculuk için bir azık (hazırlayıp), daimi mutluğu kazanayım ---. Ve bu kasîdeyi yazıp tamamladığı

8b

gece Hz. Peygamber'e *(Allah ona salat ve selam etsin.)* hitaben demiş ki: Ey Allah'ın sevgilisi ve ey yaratılmışların en hayırlısı, senin dergahından başka sığınacak yerim yoktur ve yine sana köle olmaktan daha değerli bir rütbem yoktur.

Şiir:

Eğer bugün sen beni lütuflarının kapısından kovarsan,

Ya Rab! Ben hangi kapıya gidip feryat edeyim?

Eğer medet etmeyip her şeyi kuşatan lütuf ve ihsanınla bakmazsan

Eyvahlar olsun! Benim gibi bir kölenin vay haline.

Tertemiz zatının hasretiyle adını anarım ben,

Bu, her dem bütün aşıklara can yoldaşıdır.

Senin kapında köle olmak için kim baş koyarsa,

9a

Saltanat bağında külahlı gonca gibi olur.

Ey Allah'ın sevgilisi ve ey hasta gönüllerin tabibi, ey acizlere yardım edip çaresizlerin elinden tutan, benim gibi tükenmiş birinin Medine'ye gidip mukaddes ravzaya yönelip, tıpkı taze gelinler gibi içinde zarif benzetmelerle örtülü, güzel ve sağlam cümlelerle süslenmiş mücevher anlamları bulunan bu eseri ayağının toprağında okumak istese de mecali ve takati yoktur. Ve kendimde bu muhteşem şiiri (senin) yüksek huzurunda okuyacak cesareti bulamam. Ve ben, senin her şeyi kuşatan ilminde

9b

uzak ve yakının da aynı olduğunu biliyorum.

Şiir:

Ey (peygamber), Sidre senin olduğun meskendir,

Bütün kainat senin lütuflarınla neşeli ve gönlü hoştur.

Kim ki senin kapında köle olursa,

Şüphesiz o Allah'a ulaşır.

Ey kerem madeni, senin şefaatinin

(Uçsuz bucaksız) Denizinin sahili yoktur.

Seni ben nasıl anlatıp öveyim?

Akıl sahipleri (bile) vasıflarını doğru ve tam anlatamaz.

Sürekli konuşan can, senin bilgin karşısında hayrette kaldı,

Her şeyi bilen akıl ise senin vasıfların karşısında şaştı kaldı.

Allah'ın kudretiyle ilminin çokluğu,

Kainatın zerrelerine kadar her yeri çepeçevre sardı.

Böylece, bu kasîdeyi hem bu kutsal yerde istifadeye sunup (hem de) bu kasîdeyi okuyup bitirdikten sonra şiirin matla bölümünü tekrar okuyup Peygamber'in tertemiz ruhundan dua ile medet ve yardım isteyip ibadet edince Resul'ü *(Allah ona salat ve selam etsin.)*

10a

rüyasında görmüş, gelip mübarek elini bu zavallı hastanın tutmayan eli ve ayağına sürerek demiş ki: Ey benim adaşım kalk, Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* sana bu hastalıktan şifa verdi. Uyandığında bakar ki hiç bir hastalığı kalmamış ve tamamen iyileşmiştir. Bunun üzerine Muhammed Bûsîrî *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* abdest alıp Allah'a şükrederek bu eşsiz eseri temize çekip sabah Peygamber'in *(Selam onun üzerine olsun.)* ravzasına doğru yola çıktığında, İnsanlardan uzaklaşıp dağlarda yalnızlığı seçen gizli evliyalardan devrin büyük kutbu Allah ve peygamber dostu Şeyh Ebu'r-Reca'yla

10b

karşılaşır, Şeyh der ki: Ey güzel ve sanatlı söz söyleyenlerin dostu ve Haşim soyundan gelen Muhammed'in adaşı ve ümmetlerin en hayırlısı olanların kardeşi, Allahın sevgilisi ve Resul'ü olan Muhammed'i övmek için yazmış olduğun şiiri oku. Şair dedi ki: Sordum, Ben hazret-i Peygamber'i *(Allah ona salat ve selam etsin.)* öven çok kasîde yazmışım, Hangi kasîdemi istiyorsunuz? Şeyh dedi ki: Girişi bu olan kasîdeni istiyorum:

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

Selem ağaçlarını mı, oradaki dostları mı hatırladın da,

Akan gözyaşına kan katıştırıp kanlı göz yaşı dökmektesin?

Ve ben hayretler içinde ağlayarak dedim ki:

11a

Ey kıyamet günü insanlara şefaat edecek olan keramet sahibi Şeyh, bu giriş beyitini kimden duydunuz? Ben bu kasîdeyi daha önce kimsenin karşısında okumadım, Şeyh der ki: Ben bu gece rüyamda gördüm ki Hz. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* bütün ashabıyla oturuyordu; sen hoşnut bir şekilde ve yalvararak bu kasîdeni okumak için izin istiyordun. Resul *(Allah ona salat ve selam etsin.)* izin verdi, sen okuduğunda *"Muhakkak ki kimi şiirler hikmetlidir."* diyerek iltifat etti ve yavaş esen rüzgarda titreyen meyve yüklü ağacın dalları gibi hareket ediyordu. Ve bu

11b

kasîdeyi tamamladıktan sonra ilk beyitini tekrar okudun, sen onu ikinci defa okuyunca bu beydi ezberledim. Şair *(Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun.)* dedi ki: Ben bu kasîdeyi yazıp Şeyh Ebu'r-Reca'ya verince, münzeviler ve Medine halkı bu durumdan haberdar olduktan sonra bana saygıyla ikramda bulunup ağırlayarak Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* ravzasına götürdüler. Ben bu kasîdeyi okuduğumda herkes başını açmış ağlıyordu, o esnada yüklü bir deve dizginini koparıp süratli bir şekilde gelip kutsal eşikte çöktü. Bir süre sonra Şamlı bir bedevi hızlıca geldi, o

12a

devenin bütün yükü Şam kumaşıydı, ve münzevilerin ileri gelenlerine armağan edip dedi ki: Bu devenin üstündeki kumaşları Peygamber'in *(Selam onun üzerine olsun.)* ruhuna bağışladım; neden olduğunu bilmiyorum ama bu deve bu sabah dizginini koparıp kaçarak iki günlük yolu az müddette yürüyerek buraya geldi. Münzevilerden biri ağlayarak dedi ki: Ben bu kasîdenin Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* huzurunda kabul olduğunu anlayarak sabah dedim ki: Allah'ım! etkili ve güzel konuşan söz ustalarına (hatipler, şairler) verilmek üzere münasip bir hediye gönder diye yalvarınca, yüce Allah o duama

12b

cevap verip bu şekilde gönderdi diyerek kumaşları hediye olarak verdi. Medine'nin o zamandaki hakimi, Muhammed Bûsîrî'yi çağırdı, başı açık ayakta durarak onun huzurunda okuyunca Muhammed Bûsûrî'yi takdir ederek dedi ki: Ne yazık ki bizim katip Sadeddîn'nin gözleri görmüyor eğer görseydi bu mübarek kasîdeyi yazıp alacaktı. Şair *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* dedi ki: Gelsin, bu kasîdeyi dinleme bereketinden mahrum kalmasın. Bir zaman sonra, Sadeddîn'nin başına örtüyle kapatıp bu kasîdeyi okuyarak Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* tertemiz ruhundan

13a

yardım isteyerek dua edince Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* lütuf kaynağından gözüne şifa verdi. Bundan başka, İslam alimleri ve değerli bilginler bu kasîdenin fayda ve etkilerinin çok fazla olduğunu etkili ve faydalı olduğunu anlatmışlardır ve (kasîdenin) bereketi de son derece meşhurdur. Ayrıca büyük İslam alimleri bu kasîdenin çok etkili olduğu konusunda da hemfikir olmuşlardır. Büyük zatlardan da izin alarak, kalben inanarak ve samimiyetle okumak istiyorum. Ve dua eden ben, bu kasîdeyi müçtehitlerin en sonuncusu Mevlânâ Hafüziddîn Bezzazî'den *(Allah, en yüksek mertebelerde onun derecelerini arttırsın.)*

13b

ve tefsir, hadis gibi ilimlerde alimlerin önderi temiz Resul'ün kutsal ravzasının (komşusu) Mevlânâ Celaleddîn Hocendî'den *(Allah onun mekanını cennet eylesin.)* rivayet ederim. Ve (benim) kuvvetli delil olabilecek sözlerimin (ona katacağı) saygınlığa ihtiyacı yoktur, Mevlânâ Celâleddîn'in değerinin büyüklüğü, görkeminin fazlalığı ondan daha büyüktür**.** Öyle ki hadis imamları sözün güçlü olanın mükemmelliğini kabul ederler. Ve (şüphesiz) o seçilmiş simalı temiz kişinin ahlakını anlatmak ve özelliklerini beyan etmek haddimiz değildir. Onun erdemlerinden bir tanesi de (şudur): Hz. Mevlevi Peygamber'in ravzasına komşuluk ettiği günlerde *"hadis ilmiyle uğraşanların en büyüğü"* olarak adlandırılmış

14a

mübarek yüzünde saflığın izleri ve vefakarlığın nurları görünmeye başladıktan sonra da akrabalarını ziyaret etmek için kendi memleketine doğru yola çıktığı akşam sadık dostlarından sekiz kişi Peygamber'i *(Selam onun üzerine olsun.)* rüyada körmüşler. Peygamber, rüyada açık ve güzel sözlerle demiş ki: *"Seven, sevdiğinden ayrılmaya razı olur mu?"* Yani, dost dosttan ayrılmaya razı olur mu? Siz neden benim dinimin mükemmelinin ve şeriatımın görkemlisinin gitmesine izin verdiniz? Sabah olunca bu sadık dostlar Peygamber'in ravzasına gidip birbirlerine bu sadık rüyadan bahsedip Mevlânâ Celâleddîn'nin *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)*

14b

ardından onu geri döndürmek için rica etmeye gittiklerinde Hz. Mevlevi yalın baş ve yalın ayak bir şekilde ağlayıp gelmiştir. Bu giden sadık dostlar sordu: Ey Şeyh, niçin geri döndünüz? Ağlayarak dedi ki: *"Size haber veren sevgili beni de haberdar etti"* Yani, size haber veren dost bana da haber verdi. Arz ederim ki: Dünyadaki bilginlerin ustası, çeşitli hikmet ve ilimlerin kendisini kuşattığı Mevlânâ Hafizüddîn *(Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun.),* ümmetlerin zarif mürşidi, bütün ademoğullarının övüncü, Mevlânâ Celaleddîn Hocendî'nin *(Allah onun kabrini nurlandırsın.)* müsaadesiyle bu duacıya izin verdi. Ve ben bu yüksek onur sahibi sultana ve kullarının koruyucusu padişahlar padişahına

15a

önemli düşünceler içinde olduğu zamanlarda çok bereketli olan bu kasîdeyi doğru ve samimi bir şekilde okuması için onay verdim, ta ki Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* sana arzu ettiğin şeyleri verip seni dünya afetlerinden kurtararak ahrette de yüksek makamlar nasip etsin.

Şiir:

Her şeye gücü yeten Tanrım, hükmüyle, gerçekten sana Çin ve Maçin'i (versin),

Her şeye gücü yeten (Allah), saltanatının değerini artırıp daim kılsın.

Tanrı senin canını, malını ve ülkeni korusun,

Seni son nefeste bile imandan ayırmasın.

Mukaddime:

Ey bilgi meydanının yiğidi (ve) taptaze hanedanlığın sultanı, bil ki ihtiyacı ve derdi olanlar

15b

ile yanıp yakılanlar gönüllerini rahatlatmak için canlarının yarasını söyleyip belli etmek istese kendine cana yakın bir dost ve sırrına anlatacağı dert ortağı teselli veren bir arkadaş bulamasa, kendi kendine seslenip o dinleyen kişiye halini anlatmakla ayrılık acısını ve hasret derdini ortaya çıkarır. Şüphesiz, bu kasîdenin yazarı da gurbet acısı çeken bilginlerin "tecrit" diye adlandırdığı bu yolu takip ederek kendi kendine hitap edip der ki:

(1) *Selem ağaçlarını mı, oradaki dostları mı hatırladın da,*

Akan gözyaşına kan katıştırıp kanlı göz yaşı dökmektesin?

(2) *Yoksa Medine şehrinden bu tarafa bir rüzgar mı esti?*

16a

Ya da zifiri karanlığın ortasında İzam Dağı'ndan bir şimşek mi çaktı?

Yani, ey dostlar, ayrılığın ateşine yanan ve dostların özlemini hayatında inkar etmene rağmen, selem ağacının çok yetiştiği yerdeki komşularını mı hatırladın da ara sıra köz

yaşını gönül kanına karıştırıyorsun? Ya da sevilen dostların güzel yüzlerinin görülebildiği ve içinde sevgililerin birbiriyle kavuşmasının nasip olduğu Kazime (Medine) adlı yerden gönül açan bir rüzgar ve cana can katan güzel bir koku mu geldi? Veya İzam adlı dağdan bir şimşek mi çaktı ki dostlarını hatırladın? Nitekim göz yaşlarını (onlara) ulaştıramazsın, işin göz yaşı ile

16b

gönül kanını karıştırmaya kaldı.

Önceki arkadaşlarını mı düşünerek ey gönül,

Göz yaşını bu kalbin kanıyla katıştırıyorsun?

Ya da benden sana o sevgiliden bir rüzgar mı esti,

O can kokusuyla ruhun (aşk) tutkunu oldu.

Ya da kalbi hükmü altına alan dağdan bir şimşek mi çaktı ki

O şimşeğin parıltısından ciğerinin yarası tazelendi?

Beyitlerin manalarına Türkçe ile bu kadar işaret yeter. Kim daha fazla bilgi almak isterse bu duacının *Rayhatü'l-Ervâh* adlı Arapça şerh kitabına baksın, çünkü hayranlık uyandıracak araştırmalar ve muhteşem incelemeler ve

17a

parlak işaretler ve inci gibi kıymetli deliller zarif bir anlatımla o güzel şerhin vadilerinde yer almaktadır.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(3) *Gözlerine ne oldu da "ağlama artık!" dedikçe çağlıyor,*

Ya kalbine ne oldu ki "kendine gel!" dedikçe gamı ve kederi daha da artıyor?

Yani, ey çaresiz gamlı aşık! Ne kadar aşkı, sevgiyi ve kalbi aşkla yananları inkar edip aşk belasından kurtulmuşum desen de ne çıkar? (Nitekim) Her iki gözüne ne kadar "dur!" desen de gözyaşların sel gibi akar, gönlüne ne kadar "kendine gel!" desen de sarhoşluk ateşiyle dünyayı yakar. Aşkı inkar eden aşıkların

17b

söylediklerini kimse dinlemez. Aşk ve misk kokusu gizlenmek istense de gizlenmez.

Ey gönül alan sevgiliyi çılgınca seven aşık,

Sana açıkladığım bu sebeplerden hiçbiri olmasa da (ne çıkar!)

Peki neden gözlerine "yeter!" desen de durmadan sel gibi akarlar,

Gönlüne de "uslu ol!" dedikçe şaşkın bir sarhoş olur?

(4) *Gerçekten seven aşık, içindeki aşkın gizlenebileceğini mi zanneder?*

Gönüldeki aşk yangını ve gözdeki yaşlar olduğu müddetçe...

Yani, ey yanıp yakılan ve çokça yalvaran aşık, aşkın izleri olan göz yaşları ve gönül ateşi varken sen bunun gizli kalabileceğini mi düşünüyorsun?

18a

Her gece mum gibi gönül ateşiyle yanıp göz yaşı döken kişi ben aşık değilim dese de ona kim inanır? Dıştan görünenler başka şeyler söylenerek saklanamaz; göz yaşı ve gönül ateşi varken aşk gizlenemez.

Şiir:

Aşık, sırrının gizli kalmasını ister,

Hem de onu arkadaşı da bilmesin (ister).

Zavallı, her ne kadar insanlara sırrını söylemese de

Göz yaşı ve gönül ateşi onun gammazıdır.

(5) *Bu aşk olmasaydı harabelerde ağlayıp durmazdın,*

Aklına ban ağacı ve Alem Dağı geldikçe uyumayı terk etmezdin.

18b

Yani, eğer aşk, aşırı tutku ve sevgi olmasaydı bu bozulan sarayların izleri üzerine göz yaşı akıtmazdın; dahası o yerin ve zamanın ağaç ve dağını düşünerek her gece sabaha kadar uyanık kalmazdın. Böylece, kavuşma yerinde bekleyen ve derdini anlatamayan aşık, kendini en yakın dost ve arkadaşlarından bile soyutlar. Ve aşkını gizlemekten başka yapacağı bir iş yoktur; ve o diyardaki ağaç ve dağı düşünmekten başka bir derdi yoktur. Fakat bu ağlamalar varken aşk inkar edilemez.

19a

Ey hasta aşık! İnkar etme,

O derdi, arzuyu ve güzelliği.

Aşık değilsen neden ağlıyorsun,

(O sevgilinin) Sarayından bir iz gördüğünde ?

Sadece dağ ve ağaçları düşünerek,

Göz uyanık kalmanın ıstırabını gördü.

Aşk derdi nasıl bir hastalıktır ki

Kimse daha çaresini bulamadı.

(6) *Aşkı daha nasıl inkar edebilirsin ki? Artık gerçek şahitler var:*

Kanlı göz yaşları, sararmış bir çehre ve bitip tükenmiş bir beden...

(7) *(Artık inkar etme!) İçindeki sevda ateşi ve ağlamaktan oluşan göz yaşı yarıklarıyla aşk ortaya çıktı,*

19b

Yanaklarında yeşil bir bahar ve sarı güller misali izler var.

Yani, aşkı nasıl inkar edebilirsin ki gerçek şahitler aşık olduğunu bildirip senin aleyhine tanıklık ederken? Hem özlenen sevgilinin katında hem de aşıklar mahkemesinde hüküm veren hakimin huzurunda onların doğruluğu apaçık, belli ve aşikardır. O tanıklar göz

çeşmesinin akması ve mustarip bedenin zayıflığıdır. Bu iki tanık varken hiçbir şey inkar edilemez, özellikle de aşk. Yani, sevgiden ortaya çıkarak kalbini ele geçirip zapt eden

20a

senin keder katibi inkarının üstüne iki çizgi çizmiştir: Birisi bekam ağacının rengi gibi kıpkızıl gönlüne ulaşan yara kanı diğeri ise zayıflamış bedeninin yara kanı ve bahar adlı çiçek gibi sarıdır. Şimdi, ortada bunun gibi apaçık iki çizgi varken aşkı inkar etmek ve sevginin olmadığını söylemek çok büyük bir tuhaflıktır.

Şiir:

Sen aşkın varlığını nasıl inkar edebilirsin ki,

Göz yaşların ve zayıflamış bedenin gerçek şahitlerken.

Yüzünde göz yaşı gibi kızıl ve sarı renkte iki çizgi var,

20b

Zaten her kim onları okursa şüphesiz halini anlar.

Gönlün aşk acısıyla delirmeseydi,

Göz yaşını kızıla boyayıp yüzünü sarartarak ah ah demezdin.

Apaçık tanıklar, delil olan işaretler, mutlak kanıtlar ve inkar edilemez izler ile şair muhatabına -ki o kendisinden başkası değildir- aşkı kabul ettirdiği için artık inkar edecek gücü kalmayınca konuşmasını saygılı ve samimi bir üsluba nakledip aşıklığa hüner olup der ki:

(8) *Sevgilinin hayalidir geceleri beni uykumdan eden,*

Aşk değil midir zaten tüm lezzetleri elinin tersiyle iten?

21a

Yani, evet, sevdiğim yarin hayali gece gelip közümden uykumu aldı, dedi ki: Ey kavuşmanın gül bahçesinin zarif esintisini isteyen (kişi)! Dostun güzel yüzünü çıldırasıya arzulayan aşık dünya zevklerine kayıtsızdır, alakadar olmaz, aşkla rahatı bulacağını uman delidir.

Beyit:

Çok tuhaf! Aşık nasıl uyuyabilir ki?

(Nitekim)Uykunun tümü aşıklara haramdır.

Kalk, kalk ey sevdiğim yatma,

Cenneti isteyen yatmaz!

Aşıkların uyuması doğru değildir; dosttan habersiz olan ihmalkar gönlü, aşk sarrafı kalp diye

21b

bil pula almaz; aşkı bekleyenin gözü uykusuz olmalı, dost sırrını saklayanın ciğeri kıskançlık ateşinden kebap olmalı. Ah! Sevgilinin sırrını başkalarına söylemek kıskanç aşıklara yüz karası bir rezilliktir ve de aşkın sırlarını gönülde himaye edip saklarım demek çok zordur. Aşk, elemleri hedef yapıp ıstırap okları atan bir okçudur; aşkın mekanı öyle bir tartıdır ki binlerce yıllık ibadetini sevgilinin cilveli bir bakışına satar.

Şiir:

Ne zamanki aşka bağlılığı meydana çıktı,

(İşte o zaman) Aşık cihan çılgınına döndü.

Dert askeri ve aşk gelip

Gönül tahtına hükümdar oldu.

Sinemiz aşk yüzünden kebap oldu,

Canımız dert ülkesinde kanlandı.

22a

Aşkın sırlarını izah etmekte,

Her bir zerre tercüman oldu.

Zahit, o çok güzel ve işveli sevgiliyi görerek,

Güçsüz ve zayıf bir aşık haline geldi.

Şüphesiz sevgilinin söylediği sözlerinin gerçekliğini bildim, ve uykuyu gözüme haram kıldım. Ve dahi aşkın gizli kalmasının (nedenini) anlayıp kendi tasavvuruma şaşırarak tasdik edip dedim ki:

Şiir:

Sevgilinin hayalini düşünmekten bu gece gözüme uyku girmedi,

Sevgiliye kavuşma arzusu gönülde rahat bırakmadı.

Eğer o güzel padişah muhteşem gücüyle,

Bu noksanları olan kulunu kovarsa değerinden ne eksilir ki?

(9) *Ey benim Uzri aşklarına benzeyen sevgimi kınayan kişi,*

22b

Sen eğer benim içimdeki aşkın sebebini bilseydin beni kınamakta daha insaflı davranırdın.

Ey kınayan kişi, gönlünü aşkın istila edip hükmü altına aldığı aşığın ya da sevdiğine olan aşkında Beni Uzre gibi olanların özrü kabul olur. Bu kabilenin (Beni Uzre kabilesinin) aşıklarının gönlü şaşkınlıklarıyla meşhurdur ve sevgilileri ise günahsızlıkları, sadakati ve iffeti ile bilinirler. Benim gibi hayran ve şaşkın aşığın özrünü kabul et. Ve eğer insaflı bir şekilde düşünseydin aşkın yanıp yakılma süsü ve yalvarıp naz çekme sermayesi olduğunu bilirdin. Aşkın

23a

yüksek kanatlı şahinin pençesine düşen gönlünün kuşu (ondan) kurtulamaz, her ne kadar akıllı bir kuş olsa da zülüf tuzağı (sevgilinin saçını göstermesi) ve halinin (güzelliğin) tohumumdan başka hiç bir hile ile tutulamaz; aşkın anka kuşuna avlanan can kuşu heybetli Kaf Dağı'nın zirvesinden uçmaz, işveli nazlar ve şiddetli arzu ve istekler kınayan kişilerin nefesiyle sönmez.

Şiir:

Aşk ince ve muhtaçtır,

Bazen yakıcı bazen de mahvedicidir.

Avlamak için bütün can kuşlarını,

Aşk bir anda şahine dönüşür.

Aşkın kıskançlığından gönül kapısı,

Başkasının yüzüne karşı yükseltilmiştir.

Canını sevgiliye göndermek,

Sadakatli aşıkların aşıklık geleneğidir.

23b

Dünyada gönül çelen çok olmuştur ancak,

O güzel sevgili, kendine esir edip gönül okşayandır.

Hüseyin! Eğer sana dert gelirse şikayet etme,

Çünkü sana çare bulan (derdine deva olan) dosttur.

Aşk sahibinin (aşığın), ya kınanmış harap bir hali ya da dua eden kurtulmuş bir hali olur. Eğer aşıklık duygusuna Beni Uzre aşkı gibi tutulsaydın kınanmaktan böyle kaçmazdın. Dost, gönül alan sevgilinin yüzünü görmekle gül bahçesine dönen gözlerini bir kelimeyle başkalarına açmaz. Aklı gitmiş bir şaşkın ve aşkla tutkun bir divanedir. Aşkın yakıcılığından söylediklerinde konuşma tarzı ve üslup yoktur; ve özlem ateşiyle yanarken (sevgilinin) güzel yüzünü görmeye takati yoktur.

Hikayeler:

Esma'i der ki: Beni Uzre kabilesinden olan birinin yönü aşıkların bakışlarının odaklandığı yer,

24a

durduğu yer ise (sevgiliyi) arzulayan canın olduğu yerdir. Yola çıkıp ulaştığımda o kabileden ulu birinin evinde misafir oldum. (Orası) Her türlü nezaket, cömertlik, cana yakınlık ve sevgi ile beni kendine çekti, *"Çünkü, cerr harfi (çekimleyen) ona izafet edene (tamamlayana) bağlıdır."*. Bu ulu kişinin güzel bir kızı vardı, ışık saçan bir yüzü, büyüleyici gözleri, (hatta) azarlarken bile sevimli olan akıcı ve zarif konuşması, çok uzun boyu, fitne çıkaran gamzesi, aşıklarının halkası olan zülüflerindeki perçemleri, insanı kendinden geçiren işvesi, gönüllerdeki derdin devası, dert içirip cevherler saçan yakut dudakları, insanı kendinden alıp sarhoş eden baygın bakışları... Esma'i devam eder: Bu akıllara ziyan güzelin zarafetini gördükten sonra

24b

kabilenin geri kalanını temaşa etmek için çıkınca, hilal gibi zayıf ve kürdan gibi ince bir genç gördüm; önünde ateş yakmış ve gönlünün ateşinden göz yaşları durmadan akar, *"Aşığın kalbindeki arzu ateşi hararetlidir, (onun nispet edildiğinde) cehennem ateşi soğuk kalır."*. Bu dünyanın ateşi su ile soğur da gönül ateşi denizlerle bile soğumaz. Bu gencin çehresinde aşkın izlerini ve sevgi nurlarını apaçık görünce halini anlamak için yakınına oturdum ve gördüm ki gözlerinin çeşmesinden kanlı seller akıtıp bunun gibi şiir okumaktaydı:

Şiir:

25a

Ya Rab! Sadece bir kere görebilecek miyim sevdiğimi?

Yüzünü görüp canımı feda edip ona göndermek için.

Hani o gönlümü alarak canıma kasteden sevgili?

Gelsin öldürsün beni, ona kanımı helal ettim.

Yüzünü bir kez görmek için boy atıp uzamaya daha da büyümeye başladı

Bağımda gözyaşlarımla suladığım servi.

Gözlerim o gülün hayalinden gül bahçesidir benim

Başkalarının yüzüne açmam ben gül bahçemi.

Gönlümdeki ateş ve gözümdeki yaş beni açığa çıkardı,

Hüseyin! Saklayamıyorum artık kendi gizli sırrımı.

Bu hali görüp seyreden bazı kimselerden

25b

bu gencin derdini öğrendim. Misafir olduğum evi uzaktan göstererek dediler ki: Bu talihsiz (genç), o evdeki ahu gözlü periye aşıktır; gördüğün o güzele sevdalıdır, dedim ki: Allah bu çaresizin yanındadır.

Güzel yüzünü görüp coşkun bir şekilde aşık olmayacak,

Bütün kalbiyle o sevgiliye aşık olmayacak.

Akşamı saçına benzetirim dese bu şaşılacak bir şey değil fakat,

Güneşi yüzüne denk tutarsa sabah olmayacak (güneş bir daha doğmayacak).

Zahit o yüzü görüp mihrapta ibadet etmezse,

Aşkın dininde onun kadar kimse günahkar olmayacak.

Canı canandan koruyamam ben desen de gönlün der ki:

26a

Can hakir ve acınası bir hediyedir, sevgiliye layık olmayacak.

Hüseyin! Yarin aşkı için bu düşman görünen dünyaya tahammül et,

Yakında her şey bitecek, (kazanansa) münafıklar olmayacak.

Bu durumdan haberdar olduğumda misafirlik için kaldığım eve geldim, dedim ki: Dünyada sizin misafirperverliğiniz çok meşhurdur; istiyorum ki benim hatırım için, bu gün, bu ay yüzlü, Çoban Yıldızı gözlü, Jüpiter gibi zarif endamlı buluta benzeyen peçesini yüzünden alıp kapıdan dışarıya adım atsın, bir dükkanda oturup kendini aşk acısıyla öldüren o gence bir kere yüzünü gösterip geri dönsün. Bu zarif endamlı güzel dedi ki: Ey

26b

ihtiyar adam, o çaresiz kalan dertli benim amcamın oğludur, ben onu görmekten çekinmem ancak o çaresizin beni görmesini faydalı bulmuyorum, (fakat) isteğinizi yerine getirmeye çalışacağım (dedi) ve çıkmak için söz verip beni o gencin yanına gönderdi, gelip dedim ki: Ey kavuşmaya istekli olan (aşık)! (Sevgilinin) Yüz güzelliğini

müşahede etmeye hazır ol. Bu sözü işitince muazzam bir yanıp yakılma içinde gözünü dostun kapısına dikerek, sevgiliyi görme arzusu canına tak edip dedi ki:

O sevgili, yanan canımı ne kadar yaksa da

Haydut gözleri (bakışlarıyla) her zaman kanımı döküp gösterir.

27a

Eğer bütün ömrümü verip bir kere yüzünü görebileceksem,

O yürüyen servi boylu güzele canımı vermeyi layık görürüm.

Kimse gönlümü istemez fakat, işte şimdi koruyorum,

Beni (görmek) isterse çabucak bulamaz benim namımı, izimi.

Asla kimseye gönül sırrımı söylemedim fakat,

Göz yaşım gizli sırrımı ortaya çıkardı.

O anda eşi benzeri görülmemiş arzunun ve kalbi yatıştıran sevgilinin kapısı açılıp aşıkların gözüne merhem olan mübarek ayağının tozunu saçarak geldi. Bu zavallı, onu görünce dikkatsizce orada yanan ateşe düştü, bazı uzuvları yanınca (o sevgili) yanan gönlüyle ağlayarak

27b

eve girdi, bana dedi ki: Ey aşk ateşine yananların sırrını unutan ve ey aşıkların halinden anlamayan gafil!

Beyit:

Şüphesiz o, benim ayak tozunu bile görmeye dayanamaz,

Kaldı ki benim güzel yüzümü görmeye nasıl dayansın?

Yani, o ayrılık ateşinden yanan ve hasret acısıyla dertlinin (gencin), benim ayağımın tozunu görebilecek kadar takati yoktur, (o ancak) güzel yüzümün nurlarını yazıp iyice düşünsün; (nitekim) gölgenin hayali varlığı güneşin parlaklığına nasıl dayanabilir ki?

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(10) *İçimde sakladığım halimi şimdi sen de öğrendin,*

Artık iftira eden gammazlardan saklayacak bir sırrım olmadığı gibi bu derdin de bir dermanı yoktur.

28a

Yani, ben halimi sana diyeyim, bilinsin ki sırrım artık gizli değildir, ve başıma gelen bela hiç bir zaman bitmeyecek. Bu dert sana geçmez, (eğer) aşk tortusunun lezzetini tatsaydın beni kınamazdın ve sürekli her saat bize dil uzatarak başımıza dünyayı yıkmazdın, tıpkı bilginlerin dediği gibi: *"Rahat olan bir kimse bilemez başkasının derdini, o derdi çeken gibi."* Yani, isteyen kişi kendi sırrıyla bir makama ulaşmadıkça o makamdaki insanların halini gerektiği şekilde bilmez; ayyaş acı şarabı bal gibi tatlı ve

28b

şeker saçan bir şey olarak düşünür; deli, (kendine bağlanan zincirleri) cazibesiyle gönlünü çekip neşeye sebep olan asılı halkalar olarak zanneder. Ben, bir zamanlar aklın kanunlarıyla hareket ederdim ve zavallı aşıkları senin gibi kınardım;

Ben akıllı, zeki ve uyanığım (kendimdeyim),

(Fakat) Sen (o büyüleyici güzellikteki) periyi görecek olsan çıldırırsın.

Hiç kimse aşkla iç içe olmaz,

Aklına kayıtsız kalmadıkça.

Dostun mutlak kıskançlığını anlayarak aşk sırlarını gönülde saklardım, ve uzun zaman deliliğe yabancıyken akılla samimi ve dosttum. En sonunda aşkın güzel tanığına bazen naz ve işve ile bazen de ele veren süzgün bakışlarla sırrımı açıkladım.

Şiir:

Aşk sırrını gizledim ancak,

29a

Bu en mahrem sır (yine de) açığa çıktı.

Artık gizleyecek bir şey kalmadı;

Aşkın var olan kokusunu gizlemek nafiledir.

(11) *(Ey beni kınayan kişi!) Her ne kadar sen bana halis ve samimi bir şekilde nasihat ettiysen de*

Ben (aşkın sarhoşluğuyla) o nasihate kulak asmadın, söylenenleri duymadım.

Yani, sen kınayansın ve verdiğin öğüdü son derece dürüstçe söylüyorsun, (fakat) ben duymuyorum. Ve senin bu sözünün akla uygun olduğunu biliyorum ancak onunla iş yapmam ben, onun için ki *"İnsan neyi severse ondan başkasına kör ve sağır olur."* gereğince aşık kulağı nasihat duymaz olur.

Şiir:

Bu güzel sözlerini beyhude söyleme,

Ey sevecen arkadaşın canı!

29b

Sen dostça ve halis nasihat ettin ancak,

Aşığın kulağı onu duymaz.

(12) *Bana nasihat eden ak saçı (kötülükle) itham ettim,*

Oysa, bana nasihatinden dolayı suçlanmaktan çok uzaktı.

Ey öğüt konusunda tam ve eksik bir dikkatle nasihat eden! Ben ihtiyarlığın nasihatine kulak asmayacak, ona uymayacak korkusuz bir şaşkın ve çılgın bir aşığım. Ve bu şekilde kuşkusuz, verdiğin öğüdü bir pula bile almam. Her ne kadar ölümle dağılıp yok olma vakti ile ümitlerin bitip tükenmesinden haber verdiğini bilsem de sözünü dinlemiyorum; gençlik sermayesini boşa heba edip yine de aşkın verdiği şaşkınlığı unutmam. Saç ağartıp, amel defterini karartarak hala hasretten yüzümü sarartmadığımı ve

30a

göz yaşını ciğer kanı ile boyamadığımı bilirken benimle ilgilenmen şaşırtıcıdır. Evet gerçekten de öğüt layık bir yerden gelmezse söyleyenin ne faydası var?

Ben yaşlılığın verdiği öğüdü tutmuyorum,

Her ne kadar sözlerini dürüstçe söylese de.

Ah bu asi nefis elinden,

Nitekim tövbe eder ve tekrar döner.

(13) *Gerçek şu ki kötülüğü emreden nefsim asla vaazı kabul etmedi;*

Ağaran saçlarımı ve ilerleyen yaşımı cehaletinden görmedi.

Yani, benim nasihat kabul etmediğimi bilirsin; o nedendendir ki bu kötülüğü emreden nefis bende vardır, kendi cehaletinden dolayı yaşlılığında ikazlarını hiç kabul etmedi; ve ağaran kıllar

30b

ile baş gösteren hastalıkların izlerini görerek (onların) ölümü hatırlatıcı ve hayatın son bulmasının delili olduğunu asla dikkate almadı.

Şiir:

İhtiyarlığın nasihatiyle,

Kötülüğü emreden nefis uslanmaz.

Ejderhadır bu alçak nefis,

Eziyet ve zulümle ölmez.

Ey bilgi cevherinin madeni, bil ki (bu kasîdeyi) cevheri anlamlarla bağlayıp dizen kasîdenin yazarı Muhammed Bûsîrî o kasîdede Hz. Peygamber'in *(Allah ona salat ve selam etsin.)* methine başlarken bir çok beyitte doğru yolu bulma konusunda çok güzel ve zarif kelimeler ile hak yolunu öğreten çeşitli sözcükleri kitabına ekleyip bu öğütlerin kabul makamında varlığını bulması noktasında yerine getirmek için

31a

hünerlerini söze (kelamın gücüne) harcamıştır. Öncelikle kasîdenin giriş beyitinde bizim gibi asıl vatanlarını unutan gafillere çıkışmaz doğrusu, kendine hitap ederek kendi halini anlatırken bizlere hayırlı yolları öğretmek için der ki: Ey benim canım, vücudum meydana gelmeden dört bin yıl önce Allah tarafından sonsuz lütuflara mazhar olup, kutsi ruhlara komşu olarak onlarla dostane görüşüp, erdem sakisinin elinden güzel yüzünün görünmesiyle ortaya çıkan pak şarabı doğruluk kadehinden içerek sevinç minderinde neşeli bir şekilde coşardın.

31b

Şimdi, ulu (ve) kadim padişahın sohbet arkadaşı ve en mükemmel düzenin takvimini içinde barındıran fihrist, o asıl vatanda, gerçek yerde samimi olduğun, birlikte oturduğun sana sırdaş ve arkadaş olan dostlarını hatırlayıp mı köz yaşını gönül kanı ile karıştırıyorsun? Ya da Kazimetü'l-Gayz (Medine) olan büyük mağfiretten hafif bir rüzgar mı keldi veya heybetli Kaf Dağı'nın zirvesi olan İzam'dan bir şimşeğin çakması mı göründü ki göz yaşın durmaz ve gönlünün ateşi soğumaz? Ondan sonra yükselip ortaya çıkan izler ve şüphesiz kesin olan deliller ile sevgisini ispat edip inkar etmenin mümkün olmadığını bilerek aşıklığa itiraf edip

32a

gerçek sevgilinin özlemi gözden uykuyu ve gönülden sabrı ve ölçüyü yok eder, bu yolda durmaya karar verip onu kınayanların sözüne kulak asmaz, itibarına bir pul kadar değer vermez, kendini güvene alanlara ve onu kınayanlara hitap edip der ki:

Şiir:

Gönül ülkesini aşkın sultanı ele geçirdi,

Bu canın kontrolünü sevgilinin eline verdi.

İtibar, takva, ilim ve akıl yoldaki prangalardı,

Fakat aşk geldi, o prangaları kaldırdı.

Bilecektin bu çaresiz Vamık'ın takatini,

Eğer gönül çelen Azra'nın yanağını görseydin.

32b

Ve bu sözlerle kendine gelir: Ey Yüce Allah'a yakın olan ve ey mutlak güzelliğin (Allah'ın) kadehinden şarap içen, niçin cennet şarabının ve baharat kokulu içkinin tadını arzulamak hissi canını terk edip cennet meyhanesinde sana komşu olan ruhları unutmuşsun? Ve *"Vatan sevgisi imandandır."* gereğince asıl vatanını hatırlayıp göz yaşı akıtmıyorsun? Ve ne sebepten kınanmış aşıkların yolunu tutup kendilerini güvene almış zahitlerin yolundan yüz çevirmiyorsun? Gerekli dostlarını bilip önceki diyarını tanıyıp şükretmezsin?

Şiir:

Gördüm o put kadar güzel nazik endamlıyı,

Yaralı bağrımın merhemini.

33a

Bekle, acele etme ey şafak,

Bu gece buldum ben bu diyarımı.

Gördüm ve işte kendimden çekildim,

Dostla dolmuş kendi kenarımı.

Pek çok sene gurbet ateşinde yandım,

Tanımadan ilk diyarımı.

Şükürler olsun ki aşk çoğaltıp yığdı,

Gece gündüz çektiğim ümitli bekleyişimi.

Yine, öfkelenip nasihat duymaktan yüz çevirip kabul olunan saadetten mahrum olma diyerek ---. Yazarın sözleri uyarınca ihtiyar olduktan sonra kötülüğü emreden nefis öğüt verenin sözlerine uymana izin vermez diyerek ---. Senin yüceliğinden haber verir böylece etrafında dönen korkuyla gaflet uykusundan uyanıp fani dünyadan gönül kesip ebedi aleme yüzünü dön, yolculuk hazırlığını yapıp bu günün işini yarına bırakma. Ve bu uzak hedefin yolculuğunda geç kalmamak için kötülüğü emreden nefsin sözüne kanma; ve ak saçların işaretini görüp

33b

ferahlık düzenini yok eden ecelin yakınına geldiğini bilip bütün günahlardan kendini koruyarak Allah'a ibadet edip yol azığını alsan ve öğüt verenlerin sözüne kulak versen der ki:

Beyit:

Ey akıllı kişi, gönlünü geçici dünyaya bağlama,

Yolculuk hazırlığını yap, gafil bir nefis olma.

Gözüne uykuyu haram et, bu yolda uyanık ol!

Çünkü hedef çok uzak ve tehlikeli, budur varılacak yer.

Yolculuk hazırlığını yarına bırakırsın fakat,

Kafilenin reisi develerini yükleyip yola çıktı.

Böyle rahat bir yürümeyle nerede olduğunu bilmesen de

O kutsal Kabe'nin haremine varacaksın.

Allah, hazinelerini sana ticaret için verdi,

O kadar hazineyle gelip ne kar ettin?

Bugün malları harcamak hoş gelir ancak,

Yarın (kabirde) sorgu meleği sorduğunda hesabı zor olur.

Sıyır gönlünü bu dünyadan, ibadet et,

34a

Allah'a ibadetten ancak hakikatsizlikler kesilir.

Çevremi, etrafımı dünya malı ile doldurayım deme, elbette

Ebedi olan Allah'tır, dünya malı yok olacaktır.

Nefsinin söylediklerine gönül kulağını açma, dinleme;

Çünkü o söyledikleri sürekli büyüleyici sihirli sözlerdir.

Fakirlerin ayağı yeryüzünde yürümez,

İşine sorgucu gelir diye beyhude böbürlenme.

Çokça istemeyle bu aşkın eteğine yapış,

Bu yolda tam yol gösterici olan aşktır.

Gel kendinden vazgeç,(çünkü) dosta kavuşmak gerekiyorsa

Arada benliğini görmen eğriliktir.

Özü temiz olmayan her yüze gözlerini açma,

Sevgilinin yüzünü yarın görünce mahcup olma.

34b

Kavuşma günü aşığa zehir ilaç gibi gelir,

Ayrılık gecesi ölümsüzlük suyu öldürücü gibi gelir.

Her zaman yarının işini işte bugün yaparsın, fakat

Bugünün işini yarına bıraktın ey tembel!

Yüce Allah'ın yanında nasıl makbul olur,

Başlangıcı olmayanın (Allah'ın) yardımıyla bahtiyar olmasa kişi?

Bütün sevinç düzeninin yok olacağını bilip,

Bu dünyada düzen oluşturman şaşılası bir durumdur.

Kayser, ölüm afetinden sarayından kaçtı,

Herkil ecel korkusundan tacını attı.

Hani Melik-şah sultan, nerdedir Sencer?

Hani Kızıl Arslan'ın tuğyanı, Nerde Tuğrul?

Bunların hepsi fani dünyadan göçüp gitti,

Her insana yol budur, eğer akıllıysan bil!

Sana hayatın bekası olur diyerek hiç

Yüce Allah tarafından vahiy inmedi mi?

Tıpkı önceki öz şahitlerin dediği gibi

Kuvvetli yerden güçlü öğütlerle.

Bugün bu cevheri anlamlara alıcı ol,

(Ey) Bu güzel söz söyleyen şah, adaletli padişah!

35a

Allah'ın yardımı eksilmesin padişahların padişahından,

O yardım kıyısız, sonsuz ve sınırsızdır.

(13) *Nefis, güzel amellerle misafirini (yaşlılığı) karşılayıp ağırlamadı,*

İhtişamlı bir baş olmadı, misafirse zaten habersizce gelmişti.

Ve bu sonundan endişe etmeyen kafir nefis (gelen misafirine) güzel işlerden ve salih amellerden hiçbir şey hazırlamadı. Bu yaşlılık misafirini ağırlamak için çok olan kudretinden hiç hürmet göstermedi. O başıma gelip yerleşti, yani eskiden beri alçak olan bu nefis tövbe etmedi ve bunun gibi aziz bir misafiri görmezden geldi. Ve İlahi coşkunlukla insanlık kirlerinden temizlenmedi,

35b

kulluk önlemi ve ibadet süsleriyle bezenip parlamadı.

Şiir:

Ne oldu nefse bilmiyorum, boyun büker, cömertlik etmez,

Gelip başıma oturan yaşlılık misafirine.

(15) *Eğer bilseydim nefsimin (yaşlılığa) saygısı olmadığını,*

Ak saçları boyayıp saklardım sırrımı.

Yani, eğer bilseydim ki (nefsin) bu aziz misafire (yaşlılığa) saygı göstermeyip hürmetle, edeple, saygıyla ağırlamayacağını yaşlılıktan dolayı ortaya çıkan misafiri ne renge boyatıp gizleyecektim? Yaşlıya gençlik (genç görünmek) yakışmaz, gençlik işini yapmakla ecelin geleceği saat değişmez. Beyin odasının üstünde duran nöbetçi evi yıkmaya izin vermez,

36a

yaşlılık insanını (ihtiyarı) yer, ejderhası (ise) insan lokmasından doymaz.

nefsin yaşlıların yolundan gitmeyeceğimi bilseydim,

Saçımı boyatıp halktan gizlerdim yaşlılığımı.

Ah, ey gafil! Yaşını gizlesen ne olur

Ecelin eli boğazından yakalayacağı zaman?

(16) *Serkeş nefsi azgınlığından kim vazgeçirtip beni kurtarabilir,*

Süvarisini dinlemeyen çıldırmış atları yola getiren dizginler gibi?

Yani, kimdir ki nefsimin inatçı atını sapkınlık yolundan doğruluk yoluna, azgın atı kurtuluşa yöneltebilir, tıpkı azgın atları

36b

dizginleyip doğru yoldan çıkmalarına izin vermeyen yiğitler gibi? Hangi mükemmel usta ve kusursuz rehber istekleri kırmanın kurallarını ve boyun eğdirmenin yollarını bilip bu nefis bineğine boyun eğdirebilir? Ya da nefsin gelip geçici boş istek ve arzularını terk ettirip Allah'ın yolunda huzura kavuşturabilir? Bu önemli meselenin büyüklüğüne göre ona hükmedecek çok bilge bir egemen gerekir çünkü ejderha öldürmek için Allah'la konuşan Musa (olmak) gerekir.

İsyankar nefis akıl zincirini parçalayıp kırdı,

Kim bu çıldırmışı durdurabilir?

(17) *İsyanlarını sürdürmekle nefsin şehvetinin biteceğini zannetme,*

Çünkü sen yedikçe aç gözlülük ve şehvet daha da artar.

Yani, kötülüğü emreden nefsin fena işleri yapmakta

37a

hırslı olduğunu bildiğin gibi kötülük işlemekle nefsin arzularını kırmaya çalışma çünkü yemek yemekle hırslı kişinin iştahı daha çok güçlenir. Tasavvufun büyük zatları ve olgunluk sahiplerinin sözü odur. İnsan ruhu *"Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."* şeklindeki yüksek onurla birlikte gerçek yeri olan cennetteki en yüksek derece ile şereflendirilmiştir. *"Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik."* Uyarınca şehvete müptela olduktan sonra, ebediyen var olanın (Allah'ın) yardımı ile tek ve yüce olanın (Allah'ın) dilemesinden başka bir yolla kurtuluş bulmak sonsuz şekilde zordur. Şimdi

şair *(Allah ona evliyalara merhamet ettiği gibi merhamet edip peygamberle birlikte haşreylesin.)*

37b

doğru yolu gösterip der ki: Arzulama duygusunu ortadan kaldırmak haramdan kaçınmakla olur, haramdan kaçınmanın sonucu da açlıkla mücadelenin sürdürülmesiyle ve bu açlık ve mücadelenin birbiriyle olan ilişkisi kutsi hadiste apaçık görülüp belli olmuştur ki İsa *(Selam onun üzerine olsun.)* nihayet derecede büyük olandan (Allah'tan) güzelliğini görmeyi isteyince Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* dedi ki: Ey İsa, beni doyasıya görmek için aç kal ve bana ulaşabilmek için her şeyden sıyrıl!

Şiir:

Karşı çıkarak dedi: Bu nefis her ne kadar

Ona uyarsan (seni) kötülüğe çeker!

38a

İsyan edip günah işlemekle nefsin arzuları kırılmaz,

Şüphesiz ki yemekle iştah sadece artar.

(18) *Nefis emzikli çocuk gibidir, süt verirsen hep emer,*

Emmeyi pek sever (ama) eğer emzirmezsen kesiliverir sütten.

Yani, bu nefis çocuğa benzer eğer bırakırsan yaşlı olana kadar süt emme isteği ondan gitmez ama eğer onu zorla sütten kesersen çeşitli yiyeceklerden lezzet alıp o sütü hiç

arzulamaz. Şüphesiz, eğer nefsine doğal gıdalar ve hayali sahte lezzetleri yasaklayıp İlahi gerçekleri arzular ve

38b

manevi lezzetlerin zevkini istersen elbette ebedi saadet ve sonsuz lütuflarla özel olarak ödüllendirileceksin, Allah'ın emri ile devamlı olacaksın. Fakat eğer bu apaçık hazineyi terk edersen kurtuluş kalmayacak, zararların artarak devam edecek ve gönlünün kadehi pişmanlık şarabıyla dolacak.

Şiir:

Bu nefis bir çocuğa benzer eğer mühlet bulursa,

Süt emme isteğiyle ömrünü boş yere zayi eder.

Eğer insan onu zorla sütten keserse,

Her renkten ve türden çeşitli gıdalar yeme arzusu ortaya çıkar.

Bildiren *(Aziz sırrı mukaddes olsun.)* cevap vaktinde dedi ki:

39a

(19) *Kötülüğü emreden nefsin arzularına hakim ol ve ondan sakın,*

Çünkü nefsin istekleri kimi ele geçirirse onu bitirir ve rezil eder.

Yani (nefsin) arzu ve isteklerini dizginleyip onun seni ele geçirmesinden sakın, çünkü kimi ele geçirirse onu ya mahveder ya da rezil eder. Şüphesiz, yüce Allah padişahlık fermanında ilan eder ki: *"Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır."* Yani, arzularının peşine düşme yoksa seni Allah'ın yolundan çıkarır. Yine der ki: *"Nefsinin arzusunu ilah edineni gördün mü?"* Yani, Hiç nefsinin arzularını

39b

İlah yapıp ona tapınan bir sapkın gördün mü? Yine Hz. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* buyurdu ki: *"Allah katında rab olarak tapınılan nefis kadar daha nefret edilen bir şey yoktur."* Yani, kendisine ibadet edilen yüce Allah katında hiçbir şeyi daha çok düşman görmez (nefisten başka).

Şiir:

Nefis ve şehvetin emrine girme,

Çünkü o arzular seni ya mahveder ya da rezil.

Yüzünü Allah'ın korkusuyla göz yaşıyla yıka,

Çünkü o nefis ve şehvetin pisliklerini temizler.

(20) *Ameller merasında ahmakça otlayan nefsini iyi güt! Başıboş işler yapmasın,*

Otu bol yaylalara alışırsa artık onu durduramazsın.

40a

Yani, nefis bineğini iyi ameller merasında otlattıkça doğru yönde otlat; eğer nafileler otlağını tatlı diye ibadet olarak bilirsen nefis ve şehvete karşı gelmek için nafile ibadet merasında otlatma. *"(Kim ki) Nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz cennet onun sığınağıdır."* uyarınca yüce Allah'ın rızasına (erişmek) ve (ebedi) kalınacak yer olan cennete yetişmek nefisle mücadele edilerek olur.

İbadet otlağında nefsinin bineğini otlat ancak,

Her otlağı tatlı bilirse yasakla onu o kulluktan.

40b

Bir an bile bu kafir nefse istediğini verme,

Böylece Allah seni bağışlayıcılığıyla belalardan koruyacaktır.

(21) *Nefis, otladığı meranın öldürücü zehrini süsler,*

Böylece zehri güzel yiyeceklerle birlikte sunar.

Yani çok defa bu alçak nefis, aldığı lezzeti bolluk ve varlıktan gelen lezzet olarak bilmezse onun zararı çok büyük ve ahret azabı da pek şiddetlidir. İblis onun çirkin günahlarına süs elbisesi giydirip süslü gösterir ki nefis sahibi yağlı ve tatlı yiyecekler içinde gizlenmiş öldürücü zehir ve süslü agu olduğunu anlamayıp mahvolsun. Yiyeceklerin lezzetleri ve gece rahatlığı, sevenlere ve aşıklara uygun değildir; aşık dostun yüzünden

41a

başka bir şeyle rahat bulursa aşka sadık olmaz. Bu nefis pek çok süslenmiş lezzeti mahvetmiştir; bedeni, nefsi kırması için açlığın eline verirsen kutsal sıfatları olan canını temizler.

(*Yüce Allah onun izzetli sırrını mukaddes etsin)* Dedi ki:

(22) *Hem açlığın hem tokluğun gizli hilelerinden sakın,*

Öyle açlık hali vardır ki fenalığı tıka basa yemekten beterdir.

Yine, gizli felaketlerden kork, açlık tokluktan meydana gelir. Ancak açlıktan sıkıntılı fena bir hal, bedeni tamahkarlık, zayıflık ve halsizlik; buna karşın tokluktan gönül katılığı, gaflet ve tembellik ile üstün gelen bir şehvet ortaya çıkar.

41b

Ve çok şiddetli açlık, çok fazla yemek yiyerek oluşan hazımsızlık rahatsızlığından daha kötüdür. Onun için hazımsızlığın verdiği zararın en kuvvetlisi vücudadır ve açlıktan olur, bazen bu perhizden dolayı imana zarar ulaşır.

Tıka basa yemek her ne kadar felaketse,

Açlıkta (da) daha büyük bir kusur vardır.

Tıka basa yiyen hasta olur, ancak

Aç olanın da imanına tehlike var.

(23) *Akıt göz yaşlarını haramlarla dolu gözlerden,*

Sadece göz yaşı yetmez pişmanlık perhizi lazım.

Yani, haramlarla dolmuş olan gözlerinden göz yaşlarını boşalt,

42a

pişmanlık perhizine devam et, çünkü mide dolgunluğunun çaresi kusmakla olur ve sağlığın kazanılması perhizle olur, gönül hastalığı kurtuluş ilacı olarak pişmanlık ister, Allah'ın yüzünü görme arzusunda ağlamak için ruhlar aleminde saadet ister.

Madem ki gözde haramlar çokça var,

O halde çare olarak köz yaşlarını akıt.

(24) *Nefis ve şeytana uyma, her ikisine de isyan et!*

Öğüt verecek olurlarsa kabul etme, suçla onları.

Yani, nefis ve şeytana karşı çık onlara isyan et; ne kadar samimi öğüt verseler de

42b

onları şüpheli bil, çünkü şeytan senin atanın düşmanıdır ve sana sevgili bir dost olmaz. Dahası nefis bütün düşmanlarından daha kötüdür, değerli ve samimi bir dost olmaz.

Nefis ve şeytana karşı çık, girme onların sözüne

Her ne kadar faydacı bir nasihat (gibi) olsa da sözleri.

İnanma bu iki düşmanın sözlerine,

İki kafirin sözüne hiç güvenilir mi?

(25) *Nefis ve şeytanın hasımlığına da hakemliğine de uyma,*

Bilirsin ki onlar tuzakların düşman ve hakemleridirler.

Yani, boyun eğip uyma, nefis ve şeytanın

43a

düşman ve hakem olup nefsin arzuları ve şeytanın rızasına uygun hareket edip onların isteğine göre yürüyüp sapkınlığa düşenlere. Çünkü sen bilirsin ki böyle hakem ve düşmanlardan hile ve aldatma eksik olmaz. Dahası nefis ve şeytanın askerleri, taraftarları, kendi tarafına çektiği yandaşları ve hizmetçileri cinlerden ve insanlardan çok daha fazla olmuştur ve onların her biri hedeflerine ulaşmak için azami özen gösterirler. Nitekim Cabir *(Allah ondan razı olsun.)* Peygamber'den *(Selam onun üzerine olsun.)* rivayet eder ki: İblis tahtını hava üzerinde kurup

43b

askerlerini fitne çıkarmaları için dünyanın dört bir yanına gönderir. Hangisi daha büyük fitne çıkarırsa şeytan ona daha da yakınlaşırdı. Bu şeytanın askerleri toplandıklarında her birisi der ki: Böyle böyle fitneler çıkardım, der. Fakat (şeytan) bunları o kadar çok beğenmez. Hemen biri der ki: Ben vesvese verip bu adamı öz helalinden (karısından) ayırdım. İblis onu takdir edip kendine yakınlaştırır. Şüphesiz ---.

Şiir:

Şeytanın sözünü dinleme, oyun oynamasın seninle,

Çünkü babaya düşman olan oğla şefkat göstermez.

Düşmanlarını çok yenen kişi pehlivan değildir,

44a

Kafir nefsi kim yenerse odur pehlivan.

Nefsinin eline isteklerinin dizginini vermediysen,

Can diyarında arzuların hükmüne akıp gitti.

(26) *Deyip de yapmadığım her sözümden dolayı yüce Allah'tan bağışlanma dilerim,*

Nesli olan ile kısır olanı karşılaştırmak hiç (doğru) olur mu?

Yani, var olan erdemler ve önceden yapılan güzel amelleri söyleyip bu özelliklerle kendini ön plana çıkarma iddiasında bulunan nefsini zapt etmek için şair *(Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun)* der ki: Ben ayıpları örten ve günahları bağışlayan yüce Allah'tan affedilmeyi istiyorum. Bu amel deryasından iyi amellerle

44b

size emredip kendim uygun davranmayarak kısır birine çocuk atfedilmesi gibi kendimi iyiliklerle bağdaştırdım. Şüphesiz *"Kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz?"* (ayetine) dahil olmayacağım diyerek istiğfar ederim.

Söyledim (ama) yapmadım, yüce Allah'tan bağışlanma dilerim,

Günahları görmezden geldim, yüce Allah'tan bağışlanma dilerim.

Ben iyiliği emrettim (fakat) emre boynumu sunmadım (kendimi teslim etmedim),

İyiliği, kötülüğü bilmedim yüce Allah'tan bağışlanma dilerim.

Ben bu kadar ağlayıp nefsin günah defterini doldurmak için,

Göz yaşımı silkelemedim yüce Allah'tan bağışlanma dilerim.

45a

(27) *Sana iyiliği emrettim ama ben ona uymadım,*

Sana "Doğru yolda ol!" desem de kendim olamadım.

Yani, sana iyilik yap diye emrettim ancak kendim o emri yerine getirmedim ve doğruluk yolunda uyulması zorunlu gelen emir ve yasakları sana emredip, doğru ol deyip benim doğru olmamam son derece garip ve tuhaftır. Tasavvuf ehli olan bilgin insanların yanında doğruluk çok yüksek bir derecedir; çünkü bütün işlerin mükemmelliği, tamamlanması ve bütün

45b

iyiliklerin ortaya çıkması onunla olur. Nitekim bulunulan durumda doğruluk olmazsa çalışıp çabalama boşuna; uğraşıp gayret etme beyhudedir. *"İpliği iyice eğirip büktükten sonra (tekrar) çözüp bozan kimse (kadın) gibi olmayın."* Yani çok güçlükle eğirdiği ipi yine kendi koparan o insanlar gibi olma. Yani verdiğiniz sözde iyi amellerle dosdoğru olun ki o ameller boşuna olmasın. Ebu Ali Cüzcani *(Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.)* der ki: Dosdoğru ol! Nefis lütuf isteğindedir, sen lütuf isteme çünkü Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* senden dosdoğru olmanı istemektedir.

46a

Elbette, bütün mutlulukların kaynağı ve bütün lütufların baht açıklığının süsü dosdoğru olmaktır. Elif (ا) dosdoğru olduğu müddetçe can merkezinde makam buldu, görün. Peygamber'in azatlı kölesi Sevban doğruluk makamının zorluğundan haber verir, Resul *"Allah ona salat ve selam etsin."* dedi ki: *"(Yapmak istediğinizi) tam olarak yerine getiremezsiniz, (gücünüz yettiğince) mükemmele yaklaşmaya devam edin."* Yani,

gücünüz yettiği kadar yürüyün, asla bu makamın sonuna yetişemezsiniz. Ebu Ali-yi Yesevi'den rivayettir, der ki: Resul'ü *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)*

46b

rüyada gördüm, sordum: Ey Allah'ın Resulü, Hud Suresi beni yaşlandırdı, yani Hud Suresi beni ihtiyarlattı diye söylediniz, bu sure içinde peygamberlerin kıssaları mı sizi ihtiyarlattı yoksa geçmiş ümmetlerin helak olduğu sözü mü? Resul *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: Hayır, bil ki Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* bu sure içinde demiştir ki: *"Emir olunduğun gibi dosdoğru ol."* Yani, benim emrime uyun, dosdoğru olun. Dosdoğru olmayı kazanmanın zorluğunu

47a

anlayınca gençtim ihtiyar oldum, dedi. Böylece, şairin *(Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.)* sözü bizi doğruluk makamının zorluğundan haberdar etmek içindir.

(28) *Ecel gelmeden nafile ibadetlerden kendime hiç azık hazırlamadım,*

Farzın dışında oruç tutmadım, namaz kılmadım.

Yani, ölümden önce nafile ibadetlerden ben hiç azık oluşturmadım (hazırlamadım), ve farz namaz ve oruçtan başka bir şey yapmadım. Çok değerli bir hazine olan ömrümü boş yere harcayıp kıymetini bilmedim. Sakal ve bıyıkları çirkin ve yakışıksız amellerle

47b

ağartıp amel defterimi azgınlık ve isyanla karartarak, gökyüzünün büyük çadırını ahımın dumanıyla maviye boyayamadım. Ömrümün tamamını yaratılmışlar arasında gafletle geçirip bir an bile yaratanı hoşnut kılmadım. Şair *(Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.)* kendi kusurlarını itiraf edip bizim gibi gafilleri uyarır:

Ömür eyerini bağlayarak göçüp gitti kervan,

Ne kadar da gafilce uyuyorsun, canın varsa uyan.

Sen (iyilikleri) satın almak isteyerek yolda dükkan açtın fakat,

En önde giden deve binicisi (kafilenin başındaki) devesine binip gitti.

Azığın az, yol uzak, hem yük ağır, binek hayvanı yaralı

48a

Bu yürümeyle varacağın yer açıkça görülmez.

Ömrünü zayi ettiğine üzülmüyorsan şundandır:

Bu büyük hazineyi sen bedavadan bulmuşsundur (sahip olmuşsundur).

Ömür sermayesini bugün burada takas edip,

Eğer yaptığın ticarette kar etmezsen hiç değilse zarar kazanma.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(29) *Sünnetine zulmettim, o ise ihya ederdi karanlık geceleri,*

İbadet etmekten şişer ve şikayet ederdi ayakları.

Yani, o mübarek ve temiz vasıflı Resul'ün (*Allah ona salat ve selam etsin.)* sünnetine haksızlık ettim. O, geceleri ayakları üstünde mum gibi durup gönül ateşine can ipini

48b

pervane gibi yakıp sabaha kadar kulluk etmekten mübarek ayakları şişme hastalığından dolayı şikayet ederdi. Böyleyken Yüce Allah'ın sevgilisi ve sonsuz merhametin göstericisi bu sıkıntıyı kendine reva görüp: *"Ey örtünüp bürünen (Peygamber)! Kalk, geceyi (yarısını) ibadetle geçir."* ayetinin emrine uyarak geceleri ayak üstünde durup ibadet yapmasını bırakmadıklarında mülk sahibi olan çok bağışlayıcı yüce Allah'tan bu güzel hitap geldi: *"Tâ-Hâ, Biz sana Kur'an'ı sıkıntı çekesin diye indirmedik."* Yani, ey aşinalık meclisinin kandili ve ey kutsal mekanın rahatı, ayağını yere bas çünkü biz övgüye layık ve ayırt edici olan bu şerefli Kur'an'ı

49a

senin sıkıntıda kalıp zorluklar çekmen için indirmedik, doğrusu: *"Ancak, Allah'tan korkanlara bir öğüt (bir uyarı) olarak indirdik."* Daha çok Allah'tan *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* korkan kullara uyarı ve nasihat olması için indirdik. Bu hitap geldikten sonra Hz. Peygamber Allah'a şükretmek ve ümmetine öğretmek için geceleri ibadetini arttırıp yapardı.

Beyit:

Aşıklar için şaşılacak bir durum değildir, mum gibi geçirse,

Her geceyi sabaha kadar yanıp yakılarak.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(30) *Açlığın verdiği ıstıraptan bağladı karnını,*

Taşın altına dürdü o ipek gibi yumuşak böğrünü

49b

Yani, sana tabi olmadım, açlıktan dolayı o mübarek vücudun, yumuşak tenli boş karnı bağladığı sert taşın altına çökerdi. Resul'ün *(selam onun üzerine olsun.)* açlıktan dolayı ne kadar bitkin de olsa düşmanları onu görmesin diye karnına taş bağlardı. Nitekim, Mesruk rivayet eder ki: Ayişe *(Allah ondan razı olsun.)* tarafından söylenen, Resul'ü *(Selam onun üzerine olsun.)* gördüm, açlıktan zayıflayıp karnına taş bağlamışlardır; ağlayarak dedim ki: Ey Muhammed ve ey tek ve yüce olan Allah'ın sevgilisi, yüce Allah'tan yemek istesen olmaz mı? Dedi ki: Ey Ayişe

50a

canım kudret elinde olan o Tanrım eğer istesem yeryüzündeki bütün dağları altın ve gümüş yapıp ben hangi yöne gitsem onları da o tarafa yürütecek fakat ben dünyanın açlığını tokluğa, fakirliğini zenginliğe ve sıkıntısını da rahatlığa tercih ettim. Ey Ayişe dünya ne Muhammed'e ne de Muhammed'in ailesine gerekmez. Ey Ayişe yüce Allah resullere dünyanın rahatını terk edip sıkıntılara sabretmeleri için emir gönderip buyurdu, bana emretmiştir ki: *"(Ey Muhammed!) O halde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret."* Yani, Ey Muhammed sabret,

50b

büyük emir gönderdiğimiz resullerin sabrettiği gibi. Şimdi, Allah'a yemin olsun ki bana Allah'ın emrini yerine getirmekten başka bir kazanç yoktur ve başka bir çare de yoktur. Elbette yüce Allah'ın yardımıyla sabredeceğim onların sabrettiği gibi. Şeyh Abdullah Ensari *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* diyor ki: Dosttan gelen bela lütuftur ve şüphesiz lütuftan inleyip şikayet etmek hatadır.

Şiir:

Dost birle çün köŋülni ittiṣāl u infiṣāl

Taptı vaṣlı cāvidānī̄ bolmasun kevn ü mekān

Gönül dostlayken birleşme ve ayrılma kavuşma bulduktan sonra

Bütün varlık ve kainat sonsuz olmasa ne çıkar!

Güneş yüzlünün gelin süsleyicisine ne ihtiyacı var?

Güneşin bineklerine sırmalı örtü gerekmez.

52a

Aklın yalnızlığına o sevgili adım atmaz,

Can kapısı başka bir hayalden boş olmadıkça.

(31) *Talepte bulundu altından yüksek dağlar kendisinden,*

(Resul de) O dağlara kimin daha yüksek olduğunu gösterdi.

Yani, kendilerini Peygamber'e *(Selam onun üzerine olsun.)* altın olalım, bizi kabul et diye arz etti yüksek dağlar. Resul *(Allah ona salat ve selam etsin.)* o dağlara himmetinin ne kadar yüksek olduğunu gösterip kabul etmedi. Nitekim İbn Abbas *(Allah ondan razı olsun.)* dediler ki: Bir gün Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* ile Sefa Dağı'na çıkıyorduk, Cebrail *(Selam onun üzerine olsun.)* [….]. Bu gün Muhammed'in ailesinde

52b

bir avuç tahıl ya da un yoktur. Hz. Peygamber bu sözü söyleyince gök yüzünden şiddetli bir ses geldi. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* kıyamet olacak zannetti. Birdenbire İsrafil *(Selam onun üzerine olsun.)* gelip dedi ki: Ey Muhammed, Allah *(O her türlü*

noksandan münezzehtir.) söylediğin sözü işitip yeryüzündeki hazinelerinin anahtarlarını gönderdi, dünyanın saltanatını istersen Mekke'nin bütün dağlarını zümrüt, yakut, altın ve gümüş yapıp sen ne yöne gidersen hizmetinde alıp yürüyeceksin, ve eğer istersen de kul ol peygamberlik vasfıyla vasıflan,

51a

Cebrail işaret etti: Yüce Allah'a alçak gönüllü ol, Peygamber *(Selam onun üzerine olsun.)* üç kere tekrar ederek dedi ki: Ben bu kapıda bir anlık köle olmayı iki cihan padişahlığına vermem. Daha sonra Cebrail takdir edip der ki:

Şiir:

Ey (sevgili)! Şanlı taht senin sığınağın,

Ulu cennet senin makamın.

Kutsal Ruh (Cebrail) her zaman

(Geçeceğin yerlere senden önce gidip) Bastığın yolun toprağını süpürmeyi ister.

Sen iki cihanı terk ettin,

Bu fakirlik tacınla birlikte.

Yüz rütbeyle mekanı aşarak yükseldi,

Yüce makamın baht içinde.

Sen, (yüksek makamından dolayı) kainatın onur kaftanını kazandın,

Bu sözlere senin şahidin ufuklardır.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(32) *Sıkıntıları artıkça Allah'a bağlılığı daha da arttı,*

51b

Çaresizlik ve ihtiyaçlar galip gelemez masum vasıflı Peygamber'e.

Yani, dünyanın yoksulluğu onun takvaya olan bağlılığını daha da sağlamlaştırdı, onun için yüce Allah'ın korumasıyla çaresizlik ve ihtiyaçlar galip gelmez. Elbette, (günahlara karşı) ilahî muhafaza o sevgilinin yoldaşıdır ve padişah'ın (Allah'ın) yardım ve korumasıyla onun gözü Allah'ın güzel yüzünden başka yere bakmaz *"Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı."*. Her şeye gücü yeten ve her şeyin sahibi yüce (Allah'a) varmada hiçbir bir yerde durup kalmadı *"Şüphesiz dönüş ancak rabbinedir."* yoksulluğun getirdiği ihtiyaçtan dolayı bu geçici dünyaya nasıl meyletsin? Ya da Allah'tan başkasına nasıl

53a

değer versin? Dost, başka yere kanan aşkın dışındadır; aşk miracının Burak'ı üstün gayrettir.

Şiir:

Aşk yolunda Burak'ın gayreti yanıp sönen kıvılcım gibi

Ayak bastığı meydanda yüksek miraçlar (yüksek mertebeler) buldu.

Bu yolda yüksek gayret eğer can yoldaşı olursa,

Kayser'in sarayına ne gerek var? Hakan'ın tacının ne kıymeti var?

Himmet ulu bir padişahlıktır kendi görkemli sarayında,

Şafak sökmeden her padişah (onun) kapısına bakıp hizmet eder.

Kanaat ülkesinde Süleyman gibidir gayret,

İnsanlar ve cinler sözünü dinleyip itaat etti buyruğuna.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

53b

(33) *Dünya ihtiyaçları yanına nasıl çekebilir ki onu (Peygamber'i)?*

Eğer o olmasaydı dünya yokluktan varlığa çıkamazdı (yaratılmazdı).

Yani, dünya, kökeni güzel olan asil zatı yanına nasıl çeksin? (Çünkü) Eğer dünyanın onun vücuduyla süslenmesi amaç olmasaydı asla dünya ve dünyanın faziletleri yokluk çölünden vücuda gelmeyecekti. Dünya onun vücudu sayesinde oluştuğu için Adem ve Ademoğulları onun cömertlik denizinin damlasıdırlar. *"(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."* (Onun) Mekanı, *"Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki"* (onun) özelliği, *"Kulunu (Muhammed'i) bir gece yürüttü."* (ayetinin) yeri onun yüksek makamının işareti, *"Göz (gördüğünden) şaşmadı."* (onun) gayretinin açıklaması, *"Ömrüne ant olsun ki"* onun tacı, *"Sen olmasaydın"* onun süslü giysisi (olduğundan) elbette ki azıcık dünya malına

54a

meyletmeyecek. Bu beyit içinde Said bin Müseyyib ibn Abbas'ın *(Allah ondan razı olsun.)* rivayet ettiği şu hadise gönderme vardır: Resul *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* böylece söylediler ki: Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* İsa'ya *(Selam onun üzerine olsun.)* vahiy gönderdi ki: Muhammed'i tasdik et, ve ümmetine emret ki Muhammed'i anlayıp ona iman etsinler; eğer Muhammed'in varlığı takdir edilmeseydi Adem'i, cennet ve cehennemi yaratmayacaktım. Gerçekten de arşı yarattığım zaman ıstırap duydu fakat arşın üzerine *"Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir."* yazınca sakinleşip yatıştı. Elbette, böyle tertemiz bir zat Allah'tan başkasına nasıl

54b

meyletsin, onun gayreti iki dünyaya da nasıl değer versin?

O asil soyludur, vücudu

Dünyanın süslü kaftanının esasıdır.

Hüma kuşu onun himmetine uçtuğunda,

Ulu cennet onun ebedi ikametgahıdır.

Fakirliğini yüceliğine kıyaslasam,

Meleklerin eşikte beklediği miraç gibidir.

Bu söze delil gerekmez,

Gören insanlar için apaçıktır (kendileri de görür).

Endamın için (diktirilen) "sen olmasaydın"(levlak) kaftanı

Şık, zarif ve güzeldir.

*(Sırrı mukaddes ol*sun.*)* Dedi ki:

(34) *Muhammed hem iki cihanın hem insanlar ve cinlerin,*

Hem Arapların hem Acemlerin her iki fırkanın da efendisidir.

Yani, Muhammed'in özü *(Selam onun üzerine olsun.)* bu ululuk ve büyüklük, mükemmellik ve yüce niteliklerle vasıflandırılmıştır. İki cihanın efendisi,

55a

insanların ve cinlerin rehberi, Arapların ve Arap olmayanların sultanı, yani, bütün alemin hükümdarıdır.

Muhammed'dir cihanın padişahı,

Muhammed'dir yaratılmışların sığınağı.

Muhammed'dir peygamberlerin önderi,

Muhammed'dir meleklerin rehberi.

Muhammed'dir Yaradan'ın sevgilisi,

Muhammed'dir bütün alemin hekimi.

(Salat onun, ailesinin, ve ashabının hepsinin üzerine olsun, din gününde (kıyamette) bizi de şefaatine dahil etsin.).

(35) *Peygamberimiz iyilikleri emreder fenalıklardan sakındırır,*

"Evet" ve "Hayır" sözünü söylerken ondan daha doğru kimse yoktur.

Yani, Hz. Peygamber bize İlahi kanunlardan haber verendir, dahası bütün iyilikleri emreden ve bütün

55b

kötülüklerden menedendir. Gerçekten de, kabul etme ve reddetme de (yani) gerekenleri yapmayı emretme ve (haram olanları) yasaklamada ondan daha doğru konuşan yoktur.

O Haşimi Peygamber, emredici ve yasaklayıcıdır,

Peygamberler arasında padişahlar padişahı, bütün kainatın başıdır.

Onun gibi iyiyi ve kötüyü bilen yoktur, bu nedenle

Onun sözünü dinlememek sapkınlık kaynağıdır.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(36) *Bir sevgilidir ki o, şefaati ümit edilen:*

Çökmüş olan her bir şiddetli korku için.

Yani, yüce Allah'ın sevgilisi odur. Habibi, yani sevgili dostu, ümit edilir her zor iş içinde büyük sıkıntılardan insanı onunla ---. Şimdi, bil ki Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)*

56a

Allah'ın sevgilisi (habibullah) olduğu kitabın (Kur'an'ın) işaretleri ve hadisin ibareleriyle sabittir. Ancak, Resul'e *(Selam onun üzerine olsun.)* Allah'ın sevgilisi (habibullah) denmesini Şeyh Carullah bu ayetten çıkarır: *"Rabbin seni terk etmedi ve (sana) darılmadı."* Yani, ey! Rızıklandırıcın (Rabbin), seninle hiç dost olmayacakmış gibi seni terk etmedi ve hem düşman olmadı. Şimdi, o dostluk (Peygamber ve Allah arasındaki dostluk) ile ilgili delillere bakan yönü sadece üç şekilde açıklanabilir: Ya terk etmektir, onun dostu yoktur, ya düşmanlıktır, yani düşman bilmektir, ya da dost olmaktır. Birincisi ---. İkincisi geçersiz kılındı, (çünkü) dost olduğu

56b

ispat edildi. Şeyh Carullah'ın Keşşaf'da ifade ettiği söz budur. Fakat bu zayıf kişi der ki terk etmeyi ve düşmanlık etmeyi geçersiz kılmakla sevgililiğin özellikleri anlaşılmaz. Onun için (bu şekilde) sevgililik mertebesine erişilmez; sevgi ve hakiki arkadaşlık muhtemelen dostluk olacaktır. Allah'ın sevgilisi (habibullah) denmesini ilk önce bu ayetten belirlemek lazım: *"De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve bağışlasın."* Yani, ey Muhammed, ümmete söyle: Eğer Allah'ı seviyorsanız, ben Muhammed'im, bana uyun ki yüce Alla'ın sevdiği kullar olursunuz.

57a

Şüphesiz, onun izinden giden sevilme makamına ulaşır. Bu yolda giden ilk kişi yüce Allah'ın sevgilisidir. Aynı şekilde, alimler *"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."* ayetini Resul'ün bütün peygamber ve resullerin en hayırlısı olduğunun delili sayarlar. Ancak, hadis şudur, İbn Abbas *(Allah ondan razı olsun.)* rivayet eder ki: Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* sahabeleri resullerin ve peygamberlerin faziletlerinden bahsederken biri dedi ki: İbrahim Allah'ın dostudur (halilullah); başka biri dedi ki: Musa Allah'ın hitap ettiği kişidir (kelimullah); başka biri: İsa Allah'ın ruhudur (ruhullah); yine başka biri dedi: Adem Allah'ın seçtiği temizdir (safiyullah) dedi. O esnada Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* evden çıkıp dedi ki: Sizlerin

57b

söylediklerinizi ve şaşkınlığınızı anladım. Evet, İbrahim Allah'ın dostudur (halilullah) ve dahi Musa Allah'ın hitap ettiği kişidir (kelimullah) ve dahi İsa Allah'ın ruhudur (ruhullah) ve dahi Adem Allah'ın seçtiği temizdir (safiyullah), bunda şüphe yoktur ancak, Allah'ın sevgilisi (habibullah) benim, ve (bununla) övünmem. Kıyamet günü övgü sancağını ben taşıyacağım, Adem ve çocukları hepsi o sancağın altında olacaklar ve yine övünmem. Yine şefaat edip kıyamet günü şefaati kabul olan benim ve övünmem. Yine cennetin kapı kolunu tutup kapıyı açacak olan benim ve yine fakir müminlerle cennete giren benim dahası birinci ve

58a

sonuncu benim yine övünmem. Zira, bu hadis Allah'ın sevgilisi olmak (habibullahlık) ve şefaat etmekle anılmıştır. Şair *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* bu beyitte de sevgililik (habiblik) sıfatını birlikte ele alıp hadise işaret eder. Yine, bil ki şefaat bir araya getirilen delillerle ispat edilmiştir; sebat edip sözünde duranlarla itaat edip emre uyanlara derecelerini yükseltmek ve mükafatlandırmak için ve (bunun yanında) itaat etmeyen

asiler ve büyük günah işleyenler için yazılan günahlar ve azapların bertaraf edilmesi için. Ancak, bir araya getirilip ortaya konan deliller ve Mu'tezile'nin karşı çıkışları ile nakledilmiş kanıtlar ile akli deliller için gerekirse bu duacının Arapça olarak şerh ettiği *Rayhatü'l-Ervâh* adlı kitabında bu konuya

58b

bakılsın. Bazı talep olunan konular onda bahsedilmiştir diyerek bu iki beyitle özetledik:

Şiir:

Yüce Allah'ın sevgilisi peygamber Ahmed'tir,

Şefaatiyle günahkar kullar kurtuluş bulur.

Peygamberlerin korkup "nefsi nefsi" dedikleri zaman,

O tertemiz zat "ümmetim" diyerek bizleri ister.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(37) *(Peygamber) Davet etmiştir (bütün herkesi), (bu davete) sımsıkı sarılanlar,*

Yapışmış olurlar kopmayan (sımsıkı) bir ipe.

Yani, bu Resul halkı Allah'ın yanına çağırdı, kim sımsıkı sarılırsa, sımsıkı yapışmış olur

59a

hiç kopmayan bir ipe. Şimdi, ipten kasıt Resul olmalıdır çünkü hayırlara ulaşmanın vasıtası ve mükemmelliklerin ortaya çıkış sebebi Hz. peygamberdir. Ya da bu iple kastedilen Kur'an olmalıdır; hadiste aktarılmıştır ki Kur'an en sağlam ip'tir. *"Apaçık bir nur."* ve Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* buyurur ki: *"Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın."* Yani, Kur'an'ı sımsıkı tutun, belaların en sıkıntılı dar yerleri onunla kurtuluş bulur ve kelimelerin merdivenlerine ve saadet derecelerine tam anlamıyla yükselmek onunla mümkün olur. Gerçeğe baksan Kur'an'a sıkıca yapış böylece Allah'ın sevgilisine (Hz. Muhammed'e) yapışmış olursun.

59b

Şiir:

Eğer sen birlik makamını istersen yüce Allah'tan,

Bu makamı gözünde Kur'an'ın ipiyle sımsıkı tut.

Allah'ın sevgilisinin yolunda pek çok yıl kulluk yapmazsan,

Sevginin sultanları sana saygı göstermezler.

Kendi nefsini görme, sevgilinin güzel yüzüne bak;

Bu fani candan geçerek sevgiliye kavuşmaya yetiş.

Bu haber süprüntülerini nurlu adımlarla ört,

Merhamet sahibinin (Allah'ın) yakın muhitine adım atmak istiyorsan.

(Aziz sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(38) *O Peygamber hem yaradılış olarak hem de ahlak ve edepte üstündür,*

(Diğer peygamberler) Ne onun ilmine ne şerefine yakın olamamışlardır.

60a

Yani, Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bütün peygamberlerden daha değerli oldu ---. Ahlak içinde hem karakter olarak hem de görünüş olarak daha değerli oldu. Ve diğer peygamberler, ilimde ve şerefte, yaratılışta ve ahlakta, cömertlik ilminde ve diğer övgüye layık ahlakı ile seçilmiş vasıflarında ona yaklaşamadılar. Hz. Peygamber'in hepsinden daha değerli oluşu ayet ve hadislerle anlaşıldı. Şöyle ki Yusuf'un *(Selam onun üzerine olsun.)* güzelliği anıldığında *"Ben daha güzelim."* diyerek kendi güzelliğini beyan etti. Yüce Allah *"Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."* diyerek uyardı. Ben bütün dünya malını *"De ki: Dünya geçimliği azdır."* (ayetinden hareketle) büyüklüğüme ve ululuğuma kıyasla az gördüm. Muhammed'e

60b

"ulu" diyerek nitelendirdikten sonra Peygamber'in bilgisinde bilin ki o ahlak yüceliğinin sonu yoktur ve güzelliğinin de sınırı yoktur. Yüce Allah der ki: *"(Allah) Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür."* Yani, Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* insanların kendi imkanlarıyla bilmelerinin

mümkün olmadığı ilmini sana öğretti ve yüce Allah'ın lütuf ve yardımı senin üzerine son derece büyüktür. Eğer bu ayeti iyice etraflı düşünüp anlarsan, efendisi (yani) Hz. İlahi, peygamberlerin ve resullerin her birini bir faziletle özel kılmıştır, o faziletleri Muhammed'de bir araya getirip toplamıştır. Yine onun faziletini

61a

o faziletler üzerine arttırmıştır ve bu faziletlerin şerhi anlatmayla açıklanamaz. Ona fazilet verip *"Allah'ın sana lütfu çok büyüktür."* diyerek Peygamber'in *(Allah ona salat ve selam etsin.)* her sıfatta ve her erdemde hepsinden daha değerli olduğuna delil getirmek için. Ancak, izzet ve şerefte daha değerli olduğu *"Ben ademoğullarının efendisiyim."* (hadisi) ile sabittir.

Şiir:

Mustafa'dır konuşması en güzel olan,

(Siması) Mısırlı Yusuf'tan da güzeldir.

"Kuşluk vaktine andolsun." (Yüzünün) Nurunun beyanıdır,

"Geceye andolsun." (Simsiyah) Saçının nişanıdır.

Güzel ahlakına kim yetişebilir ki

Allah ona "(Sen, elbette) yüce bir ahlak (üzeresin)." dedi.

"(Ey Muhammed!) (Senin göğsünü açıp) Genişletmedik mi?" Diyerek açıkladı ilmini,

Sevinç kılarak ümmetine.

61b

Lütfetmede Mustafa'nın benzeri yoktur,

Bu söze hiç bir delil gerekmez.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(39) *(O resullerin) Hepsi talep ederler Allah Resulü'nden*

Deniz gibi ilminden bir avuç veya kerem yağmurundan bir yudum.

Yani, bütün peygamberler ve resuller Allah Resulü'nden onun kusursuzluk denizinden bir avuç su ya da onun fazilet yağmurlarından bir çiğ damlası arzu ederler. Çünkü o, bir denizdir ki yeterliliği tartışılmaz ve o bir sağanaktır ki asla kesilmez.

Mustafa'nın mükemmel özünü,

Bütün ufuklar kabul edip tasdik eder.

Peygamberler ve resuller yalvararak,

Fazilet denizini kabul edip tasdik eder.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

62a

(40) *Kendi mertebesine göre (bütün peygamberler) durucudurlar (onun) huzurunda,*

İlim (deryasından) bir nokta veya hikmet (denizinden) bir hareke gibi.

Yani, peygamberler ve resuller gözetleme yerlerindeki muhafız selidir; hepsi Hz. Muhammed'in huzurunda kendi mertebelerine göre durucudurlar. Onların mertebeleri sınıflarının ayrımına ve dereceleri arasındaki farka göre bir noktadır ya da ilahî bilgide bir çizgidir (şikle); yani, Arapça kelimelerin sonlarındaki harf veya harekenin değişmesidir (i'rab) --- sonsuz hikmetlerden. Sonuç olarak bütün kainatın ilimleri ne kadar bir araya gelip toplansa da yüce Allah'ın her şeyi çevreleyen ilminin yanında bir nokta veya bir çizgi (şikle) derecesindedir. Ve o ilimlerin içecek yeri Muhammed'in ruhaniyetinin denizidir

62b

Resul *(Allah ona salat ve selam etsin.).* Sonuç olarak her resul ve her peygamber kendi kabiliyetinin genişliğine göre Muhammed'in ruhaniyet denizinden feyiz alır; ancak hiç biri o denizin sahilini aşamaz.

Şiir:

Mustafa'nın içteki özü sonsuz bir denizdir,

Bütün aleme ulaşan lütuf ondan bir çiğ damlasıdır.

Eğer aşkın rüzgarıyla bu deniz dalgalanırsa,

Onun her damlası bir insan başını kaldırır.

İşte bu denizin sırrından eğer bir damla açıklarsam,

Korkarım ki bir anda alem yerle bir olur.

Bu beydin açıklanmasındaki olağanüstü sırlar ve benzersiz hakikatler, yüksek bilgi sahibi insanların ve gösterişli edebî sanat ustalarının uyguladığı metotla *Rayhatü'l-Ervâh*'ta yeterli derecede

63a

açıklanmıştır; akıl sahibi kimselerden kim ki o hakikatleri öğrenmek isterse (*Rayhatü'l-Ervâh*'a) göz atsın.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(41) *O, mana ve surette tamam oldu,*

İnsanları yaratan (Allah), "habib" olarak onu seçti.

Yani, o Resul'dür ki oldu onun içi ve dışı --- bedenen ve ruhen --- ya da ilmi ve ameli ---. Daha sonra insanları yaratan Tanrı, onu sevgililiğe (habiblik) seçti. Bu son (söylenen) ulaşma mertebesinden dolayı olursa uygundur. Bundan dolayı sevgililik (habiblik) mertebesi bütün mertebelerden daha yüksek ve tüm isteklerden uzaktır. Ve bu gecikmenin olması ve

63b

sevgilik (habiblik) gayesiyle seçilip vahyin gelmesi için peygamberliğin kırk yıldan sonra ortaya çıkması uygundur. Yine hadis ve tefsir alimlerinin mevcut gecikme hakkında (peygamberliğin 40 yaşından sonra gelmesi) söylediği bu söze işaret edilmesi yerindedir, derler ki: Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)*, Peygamber'i *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* büyüklüğü ve izzet elbisesiyle müşerref kılıp miraç gecesinin lütuflarıyla ağırladığında dedi ki: Ey Muhammed! Nasıl ki padişahlar bir kölesini lütuf ve iyilikle özel olarak ona mülk verip onu sultan yapmak istese ve o köleye büyüklüğünü ve ululuğunu, ihtişam ve makamını göstermeyi arzu etse en değerli şeyleri ve cevherleri ona cömertçe saçarlar; şimdi istediğini seç, sana

64a

ne şekilde bağışta bulunayım? Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dediler ki: *"Beni kulluk sıfatıyla kendine kat."*. Yani Ey Rabbim, beni kulum diyerek kendine kat (izafe et). Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.) "Kulunu (Muhammed'i) bir gece (Mescid-i Aksa'ya) yürüten Allah'ın şanı yücedir."* ayetini gönderip *"Kulunu (Muhammed'i) yürüttü."* demekle Resul'ünü kullukla kendine kattıktan sonra dedi ki: Ey Muhammed, senin istediğin bağışı yaptım ancak ben bu bağıştan daha büyük bir lütufta bulunmak istiyorum, bunun içinde seni sevgiyle kendime katarak "Allahın sevgilisi (habibullah)" adını verdim; bu kıymetli mücevheri bugüne kadar senden başkasına vermedim, üstelik bugünden sonra da senin izzetin için (herkesten daha yüce olduğunun bilinmesi için)

64b

sana tabi olanlar bu talihe erişemeyecekler (sadece sen eriştin); *"De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve bağışlasın."*.

Şiir:

Senin hem için hem dışın mükemmelliğe ulaştı,

Bundan dolayı kulluk sırlarından şüphesiz haberdarsın sen.

Eğer sen O'nun kuluyum diyerek övünürsen,

Ey dost, ben de sana "Allah'ın sevgilisi (habibullah)" derim.

"Attığın zaman da sen atmadın." (Ayetinin) Sırrını bilen kişi,

Senin bir köle değil bir şah olduğunu kendi bilir.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(42) *(Resul'ün) Güzelliklerde eşi ve benzeri yoktur;*

O'ndaki güzellik cevheri bölünmüş değildir, tamdır.

65a

Yani, iyilik ve bağışlamada, ahlak ve lütufta onun ortağı (benzeri) yoktur; o böyle bir kusurdan münezzehtir çünkü kusursuzluk madeni ve ululuk sırlarının mahzeni (olan) o yücede (Peygamber'de) (bu vasıflar) dolup taşmaktadır. Dolayısıyla güzellik ve mükemmellik peygamberlerin efendisinin özünde vardır ve bu hiçbir şekilde bölünmez.

Şiir:

O, peygamberlerin iftiharı ve bütün resullerin efendisidir;

Onun adıyla son buldu peygamberlik hükmü.

Onun özü böyle mükemmellikle vasıflanmıştır;

Doğrusu o, ortaklık kusurundan uzaktır.

Ahmed'in güzelliğinin hangi bir cevherini

Bulsam ve söylesem cevherlerinin güzelliklerini.

65b

(43) *Hıristiyanların peygamberleri hakkında iddia ettiği şeyi terk et,*

Sen dilediğin şekilde onu methet ve bunda sabit ol.

(44) *Nispet et onun zatına dilediğin şeyi şeref ve izzetten;*

Nispet et dilediğin şeyi makam ve mertebesine büyüklükten.

Yani, Hıristiyanların kendi peygamberleri için iddia ettikleri şeyi terk et; (çünkü) derler ki: İsa *(Selam onun üzerine olsun.)* yüce Allah'ın oğludur (Fakat) *"Allah her türlü eksiklikten uzaktır, onların söylediklerinin ötesindedir, yücedir."*. Ve hükmet bizim Resul'ümüze *(Allah ona salat ve selam etsin.)* nasıl methetmek isteyeceğine karar ver ve (öyle bir metih olsun ki) padişahlara onların reddetmeyeceği şekilde olsun. Öyle ise

66a

Resul'ün zatına istediğin büyüklüğü yakıştır. Başka bir ifadeyle, peygamberliği apaçık tebliğ eden o zatın vasıflarını anlatmada aşırı derecede mübalağa yapmaktan uzak durma; yücelik yönünden ne dilersen onun ufuklar (gibi geniş) mertebesine atfet. Onun kudretli zatını yücelik, mükemmellik, büyüklük ve ululukla vasıflandır; nitekim zatının

sıfatı (Allah'ın) büyüklüğünden ve mertebesinin nişanı (Allah'ın) ululuk ve yüceliliğinden sıyrılmıştır---. (Onun) Takatinin ölçüsü insan ölçüsüdür ---. Bil ki yaratıcının şanı çok sağlam ve pek kıymetlidir ---.

Şiir:

Sen (bir kenara) bırak edepsiz Hıristiyanların söylediklerini,

Tertemiz İsa'nın ruhu hakkında iftira atarak dediklerini.

Bütün mükemmelliklerini ve iyi özelliklerini topla,

66b

Dosdoğru ve saf bir şekilde onları Resul'e ithaf et.

Gönül, onun zatına dilediği yüceliği yakıştırdı,

Yüksek mertebesini yüceliklerle vasıflandırarak.

Fakat, zannetme ki ona layık sıfatları

Bu şekildeki açıklamalarla tam olarak anlatabildiğini.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(45) *Resulullah'ın üstünlüğünün sınırı yoktur,*

Ağzı olan herkes onun faziletlerini söylesin.

Yani, Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* mükemmelliğinin bütünü ve ona özel vasıfları hakkında hüküm verirken (bahsederken) ümitsiz olma çünkü Hz. Resulullah'ın erdemlerinin sınırı yoktur ve dili olup konuşan herkes onu anlatabilir. Bu nedenle:

Şiir:

Ben natını (övgünü) neler diyerek anlatabilirim ki

67a

Hiçbir akıl sahibi senin sıfatlarını bilemez.

Allah'ın kudretiyle senin fazlının ilmi,

Cihanın her zerresini çepeçevre sardı.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(46) *Eğer Allah Resulü'nün büyüklük cihetinden mucizeleri onun kadrine münasip olsaydı,*

Onun adı anıldığında çürümüş kemikleri diriltirdi.

Yani, eğer Resul'ün peygamberliğinin işaretleri veya ululuk cihetinden başka mucizeleri noktasında onun kadrine münasip olsaydı adı anıldığında çürüyüp paramparça olan kemikler dirilecekti. Yani, onun zatıyla ölü olan kalpler ve ruhlar nasıl dirildiyse öylece ölü olan vücut ve kemikler de

67b

dirilecekti. Fakat, ilahîhikmet gerektirdi ki Allah'ın yolundan sapmadık. Resul'ün mükemmelliğinin üstünlüğü ve ululuk değerinin sonu örtülüp gizli kalmalıydı ya da bilinmemekle birlikte (bi'l-ğayb) müminin hedefi şüphecilerden daha üstün olmalıdır ---. Bilinmeyen (gaybi) ibadetlerin tasdik edilmesinin şanı muteberdir ve apaçık işaretler ortaya çıktıktan sonra hiç kimseye inanç fayda vermez ---. Ya da sevgilinin muhteşem güzelliği başkasına cilve yaparsa aşk ortaya çıkmaz ve bu uzaktır (uzak bir ihtimaldir); bunu aşkın ateşinde yananlar anlar. Fakat,

68a

aşktan habersiz olan gafiller ve hiç bir şey bilmeyen boş insanlar buna şaşırır ve anlayamazlar.

Resul'ü yaratan Allah aydınlattı

O zatın nuru ile bütün alemi.

Eğer mucizeler onun kadrine layık olsaydı,

Adı anıldığında ölüler dirilecekti.

(47) *(Peygamber) Bizi akılların aciz kaldığı şeylerle imtihan etmedi*

Bize olan şefkatinden; biz de (ona karşı) şüpheye düşüp inkar etmedik!

Yani, bize olan düşkünlüğünden (muhafaza etme isteğinden dolayı) bizi aklın aciz kaldığı zor işlerle imtihan etmedi. Şeriatını kabul etmekte hiç şüpheye düşmedik ve şaşırıp hata etmedik. Kısacası Hz. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* yüce Allah'tan bu ümmet için hükümlerin (şeriatın) ve yükümlülüklerin hafifletilmesini dileyerek son isteğinde bile eziyetlerin,

68b

şiddetli işkence ve dehşetli azapların ortadan kaldırılmasını talep etmiş, geçmiş ümmetlerin başına gelen sıkıntılardan bizleri kurtarmıştır. Akıl, bu işler zordur diyerek şaşırıp aciz kalmadı ve bizler, bu tertemiz Hanefi milletine ve kolaylaştırılmış kanunlarına (şeriatına) ve bu yüce aydınlığa uymada nefislerimiz zorluktan kaçmadı, hiç şüpheye düşmedi; İslam'da hata yolunda ayaklarımızı sabit tutup Allah'ın yolundan geri dönmedik.

Şiir:

Resul kolaylık isteyerek yüce Rab'den,

Hükümlerini bizim üzerime zor kılmadı.

Akıllar onu kabul etmekte aciz kalmadı;

Canlar şaşırıp onu inkar etmedi.

Ümmetinin sırlarını tartan o güzel Resul,

İnayeti ile onları bu şekilde muhafaza eder.

69a

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(48) *Bütün yaratılmışlar onun hakikatini anlamakta aciz kaldı;*

Uzağında da yakınında da acizden başkası görülmez.

Yani Resul'ün mükemmelliğini idrak etmekte hal ehli (manevi mertebe sahipleri) aciz kaldı. Dahası hiç bir akıl ve anlayış onun ululuğunu kavrayamadı. Böylece, görünmedi uzak ve yakın, onun manevi makamı ve faziletlerinden aciz kalmadı ---. Dahası onun şeklini ve ahlakını açıklamada sunulan deliller karşısında şaşırılmayacaktır ---.

Şiir:

Allah, sevgilisini (habibini) kıskanarak başkalarından gizledi;

Böyleyken, hangi göz onun zatını görmeye yeltenebilir ki?

Allah'ın sonsuz mükemmelliğine ayna oldu Peygamber'in zatı;

Hiç kimse onun mükemmelliğinin derecesini anlayamaz.

69b

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(49) *(Peygamber) Uzaktan bakan gözlere güneş gibidir;*

Küçük olduğu halde yakınlaştıkça kamaştırıp aciz bırakır gözleri.

Yani, Resul *(Allah ona salat etsin.)* güneşe benzer, uzaktan gözlere küçük görünür, ona karşı karşıya gelince gözü tam bir anlayış ve eksiksiz bir idrakten aciz bırakır. Yani, Muhammed'in insani yönünü görüp mana yakınlığıyla anlayamayanlara kendileri gibi bir insan olarak görünür ancak ona yakınlaşıp onun mükemmelliğini ve güzelliğini kavramaya yönelenler onun sonsuz ululuğunu anlayarak, zerre içinde güneş ve damla içinde denizin gizlendiğine hayret ederler. Ve uygundur ki

70a

bu benzetme tersine döndü; çünkü güneş onun yüzünden daha önde (önemli) değildir.

Şiir:

Güneş Muhammed'in kusursuzluğunu rüyada görünce,

Varlığının yok olmasını istedi utancından.

Ay gözlü, güneş yüzlü o sevgilinin,

Heyhat! Hangi göz görebilir ki güzelliğini.

(Sırrı mukaddes olsun.)

(50) *Dünyada Peygamber'in hakikatini anlaması mümkün mü*

Onu rüyada görüp kendini teselli eden uyuyucu bir kavmin?

(51) *Böyleyken, insanların ilminin nihai noktasında o bir beşerdir;*

Ve muhakkak ki yaratılmışların en üstünüdür!

Yani, uykuda düş görerek hayalle teselli olup (Allah'ın) yüce birliğinin tezahürüne sahip olamayan kavim, Muhammed'in hakikatini dünyada nasıl idrak edebilir?

70b

Dahası, onların, Hz. Peygamber'i *(Allah ona salat ve selam etsin.)* bilme noktasındaki bilgilerinin limiti şu söyledikleri kadardır: Bu Resul Allah'ın yarattığı her şeyden ve herkesten daha üstün bir insandır. Bu gafil kavim, hayalle yetinip rüyada görmekle razı olur. "*Bütün insanlar uykudadır."* uykusundan uyanıp, *"Ölmeden önce ölünüz."* emrine uygun hareket ederek basiret gözünü açıp görmezler ki Hz. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* kötülüğü emreden nefsin yaptıklarını ve hislerin meşgul olduğu karanlıkları terk edip özünün giysilerinden ve sıfatlarının elbiselerinden sıyrılarak hareketlerinde ve niteliklerinde kendi özünü Allah'ın

71a

zatında yok edip, büyüklük ve ihtişamın belirmesi, yücelik ve aydınlık nurlarının yüksekliğiyle vücut, karanlığının prangalarından kurtulup helal olan örtülerle yol bulup güzellik nurlarından yayılan ışıltılarla (Allah'ın zatında) yok olmuştur. Ve aradaki gayret perdesi ile ikisini birbirinden ayrı bırakan örtüyü gayretle ortadan kaldırıp (Allah'ın) müthiş kudret tecellisiyle (Peygamber'in) insani kimliği ortadan kalkıp, "biz"deki ""benlik" "mim"inin gitmesiyle "Ahmediyye"nin, "ahediyye"ye (birliğe) dönüştüğünü bilmezler.

Şiir:

Bu gaflet uykusuyla uyuyanlar nasıl bilebilirler ki

Muhammed'in mükemmelliğini, gözlerini uykudan açmayanlar!

Kötülüğe esir olup Ahmed'i bir beşer olarak kördüler;

Yazık ki kimse anlayamadı o şahın durumunu.

"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir." diyerek bu biat sözüyle,

71b

Rabbim işaretle açıkladı onun değerini ve büyüklüğünü.

Ahmed "benlik" "mim"inden geçince "birlik" (ahed) apaçık ortaya çıktı

Eğer gözün varsa bak (Ahmed) güzel yüzünden peçeyi kaldırdı.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(52) *Diğer ulu resullerin getirdikleri her bir mucize,*

Ancak Resul'ün nurundan onlara ulaşmıştır.

Yani, ulu resullerin *(Salat ve selam onların üzerine olsun.)* mucize olarak gösterdikleri peygamberlik işaretleri ve nebilik alametleri, onların hepsi Resul'ün *(Allah ona salat ve selam etsin.)* nurundan onlara ulaşmıştır. Hatta bütün peygamberlerin ve resullerin vücutlarının varlığı Resul'ün nurundandır. Nitekim Cabir Bin Abdullah'ul-Ensari rivayet eder ki: Resul'e sordum ki:

72a

Yüce Allah'ın en evvel yarattığı şey nedir? Deyince, söylediler ki: Senin Peygamber'inin nurudur ey Cabir. Çünkü Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* o nuru var edip bütün güzellikleri ondan yarattı ve bütün mevcudat ondan sonra yaratıldı. Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* o nuru kendi huzurunda yakınlık makamında (makam-ı kurb) on iki bin yıl durdurup, dört bölüme ayırarak bir bölümden Arş'ı (Allah'ın saltanatının üzerine kurulduğu Arş), bir bölümünden Kürsi'yi (Arş tabakasının altındaki sema tabakası, kürsi) yine bir bölümünden bütün Arş'ı ve kalan bölümünden de Kürsi'nin içerdiği her şeyi yarattı. Daha sonra dördüncü bölümünü on iki bin yıl dostluk makamında durdurdu. Tekrar dört bölüme ayırdı, bir bölümden

72b

kalemi, bir bölümden Levha'yı (Levh-i Mahfuz) bir bölümden cenneti yarattı. Dördüncü kısmı korku (havf) makamında on iki bin yıl durdurup o kısmı dört parçaya böldü; bir parçadan melekleri, bir parçadan güneşi, bir parçadan ayı ve yıldızları yaratıp dördüncü parçayı ümit (reca) makamında on iki bin yıl durdurdu. Sonrasında dört kısma ayırıp bir kısımdan aklı, bir kısımdan ilmi ve yumuşaklığı kalan kısımdan da (Allah'ın) yardımı ve (Allah'ın günahlara karşı) muhafazasını yaratıp dördüncü kısmını on iki bin yıl haya

makamında durdurdu. O nur tarafına baktığında yüz yirmi dört bin damla o nemden sızıp ortaya çıktı. Yüce Allah

73a

her bir damladan bir peygamber, bir nebi ya da bir resulün ruhunu yarattı. Daha sonra onların ruhlarına nefes üflediler. Yüce Allah, onların nefesinden evliyaların, şehitlerin, saidlerin (Allah'ın rızasına erenler, saadetliler), itaat edenlerin ve müminlerin ruhlarını yarattı. Şüphesiz, Arş ve Kürsi benim nurumdan yaratılmıştır. Yedi katta bulunan melekleri, büyük melekleri (kerrubiler), ruhanileri, cennetleri, cennete var olan her şeyi, güneşi, ayı ve yıldızları benim nurumdan yaratmıştır. Resullerin, peygamberlerin, şehitlerin, saidlerin (Allah'ın rızasına erenler, saadetliler), ve salihlerin ruhlarını kısacası yaratılmış olan her şeyin tamamı benim nurumun kırıntısı ve ondan ki bolluğun bereketidir.

73b

Daha sonra on iki perde içinde bin yıl durduğu dördüncü bölümde olan bu nuru, her bir perde içinde bin yıl durdurdu ve bu perdeler kulluk makamındandır (makam-ı ubudiyyet); o perde cömertlik (keramat) ve saadet (saadat) ve dış görünüşteki azamet (heybet) ve rahmet (rahmet) ve yücelik (rif'at) ve ilim (ilm) ve yumuşaklık (hilm) ve ciddiyet (vakar) ve sakinlik (sekine) ve sabır (sabr) ve doğruluk (sıdk) ve kesinliktir (yakin). Böylece bu nur her perde içinde bin yıl Allah'a *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* ibadet edip bu perdelerden çıkınca Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* o nuru toprağa yerleştirip sonra da doğudan batıya kadar o nurla toprağı aydınlattı. Sonra da Adem'i *(Selam onun üzerine olsun.)* topraktan yaratıp o nuru ona emanet

74a

etti. Daha sonra Şis'e ulaştı ve bu nur bir pak (ruhtan) bir başka pak (ruha), tertemiz kişiden bir başka erdemliye gelip Abdullah bin Abdu'l-Muttalib'e ondan da annem Emine'ye ulaşarak yüce Allah beni dünyaya getirip beni nebilerin efendisi ve peygamberlerin sonuncusu ve alemlere rahmet ve ak yüzlülerin önderi yaptı. Bu, dediğim gibidir. İlk yaratılan işaret senin Peygamber'indir. Ey Cabir, bu hadis gereğince anlaşıldı ki peygamberlerin ve resullerin varlığı Muhammed'in nurunun bereketi ve bolluğundandır. Şüphesiz, bütün deliller ve mucizeler onlardan ortaya çıkmıştır

74b

(yani) Muhammed'in nurunun bereketinden *(Allah ona salat ve selam etsin.)* (ortaya çıkmıştır).

*(Sırrı mukaddes olsun.)*Dedi ki:

(53) *Muhakkak ki (Peygamber) fazilet güneşi gibidir,*

Diğer peygamberlerse o güneşin nurlarını saçan yıldızlardır.

Öyle ki o güneş dünya semasına çıktığında,

Bütün alemleri ve diğer ümmetleri de diriltti.

Ve muhakkak ki Hz. Peygamber Allah'ın yüce mükemmelliğinden ve faziletinden bir güneştir ve peygamberlerle resuller yeni ay ve dolunay derecesinde o güneşten aydınlanan aylardırlar. Cehalet karanlığının ortasında bu gizli güneşin yaydığı hikmetlerden ve sırlardan aldıkları feyzi ümmetlerine

75a

ulaştırırlar. Ya da bütün bu peygamber ve resuller kendi ışıklarını karanlık olduğunda gösteren yıldızlardırlar; güneş doğunca gizlenip görünmezler. Yani, onların hüküm ışığının ortaya çıkışı o zamandaydı ki Muhammedî varlığın güneşi daha ilahî fazlın kusursuzluğuyla sonsuz lütuftan yükselmemişti. Şimdi ise bu fazilet güneşi yükselince o kanunlar hükümsüz kaldı, o yıldızlar da perde ardına saklanıp gizlendiler.

Bu güneşin yüzünü gördükten sonra başkasına kim bakar?

Güneş varken Süha Yıldızı'nı görmek ne mümkün?

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

75b

(54) *Yüce bir ahlakla süslenmiş olan (Peygamber'in) yaratılışı ne kerimdir!*

Güler yüz ve tebessümle beraber güzellikleri kendisinde toplamıştır.

Ne kadar hoş görünüşlü bir peygamber ki güzel ahlakla süslenmiştir. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* kusursuz bir güzellikle vasıflanmış ve mükemmel bir yüzle tanınmıştır; güzel erdemleri iyi ahlakla süslenmiş ve bol ihsanları güler yüzlülüğüyle

tezyin edilmiştir. Akıl onun görünüşünü ve ahlakını anlamakta şaşırıp aciz kaldı; düşünce ise güzellik ve erdemlerini kavramakta sersemleşti.

Şiir:

Tanrı, o resullerin sultanını

Peygamberler arasında eşsiz kıldı.

Ahlakıyla görünüşü süslü;

Erdemiyle güzelliği sınırsızdır.

76a

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(55) *(Peygamber) Yumuşaklıkta çiçek gibi şerefte dolunay gibidir;*

Kerem etmekte denizler gibi himmetlerde ise zaman gibidir.

Yani, Resul'ün nefesi çiçek gibi taptaze ve yumuşaktır ve zatı şerefte dolunay gibidir; çehresi sınırsız ve sonsuz ve kerem içinde deniz gibidir; bereketi sonsuz ve himmet içinde zaman gibidir; büyüklüğünün sınırı yoktur. Enes *(Allah ondan razı olsun.)* der ki: Vallahi, Resul'ün teninden daha yumuşak olan herhangi bir ipek veya atlas görmedim ve onun hoş kokusundan daha güzel hiç bir misk ve amber kokusu bilmedim.

76b

Ve Resul'ün ahlakından daha güzel ahlak görmedim. Dokuz yıl hizmetinde bulundum, yaptığım iş için neden yaptın ve yapmadığım iş için neden yapmadın diye söylemedi.

Şiir:

Eğer benim gibi bir zavallı Mustafa'nın vasıflarından bahsederse bir an,

Yüz katip o vasıflardan birini bile yüz yıl içinde yazamaz.

Teni gül yaprağı, ruhu şerefli dolunay gibidir;

Yücelikte denize benzer, lütufta ise eşi yoktur.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(56) *(Peygamber) Tek olduğu halde o kadar azametlidir ki*

Onunla karşılaşıldığında sanki bir ordunun içinde askerlerin arasında gibidir!

Yani gerçekten, Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* yalnızken

77a

cesurluk, kudret, kuvvet ve heybetinden gelen azamet sebebiyle sanki büyük bir ordunun ortasında oturan yiğit bir süvari gibidir.

Onu kendi başına görenler, heybetinden

Ordu (ortasında) bir süvari zannederler.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(57) *Sedef içerisinde gizlenmiş inci;*

Adeta (Peygamber'in) sözleri ve tebessüm madenidir.

Yani, (onun) söz madeninden, gönülden söylenen sözler sedefte gizlenen mücevherlerdir. Ve (onun) ağzında görünen dişler tebessüm madenindendir. Kısacası Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* askeri olarak

77b

haddinden fazla bir heybeti ve sonsuz bir sağlamlığı vardır (tıpkı) önceki beyitte açıklandığı gibi. Bununla birlikte, sohbette yakut gibi ağzından çıkan sözler incilerle örtülü cevherler saçar ve tebessümüyle iki kızıl yakut arasından (dudaklarından) ateşten güzel inciler (dişleri) görünür.

Şiir:

Onun incilerle örtülü yakut dudaklarından cevherler saçılır söz ile

Bunları işitenin gözlerinden mercan incisi (gibi göz yaşı) gelir.

Yakut dudaklarından bir gülüşüyle görünse inci dişleri,

Korkudan ölen gönüllere tekrar can gelir.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(58) *(Peygamber'in) Vücudunu kaplayan toprağa denk hiç bir güzel koku yoktur;*

Ne mutlu o toprağı öpüp koklayana!

78a

Yani, hiçbir hoş ve güzel koku Resul'ün mübarek tenini saran o toprağa denk değildir. Ne mutlu Resul'ün ravzasını kucaklayarak toprağını koklayıp öpene! Yani, ulaşıp ziyaret edene ya da o eşikte durana.

Hiç hata yok ki misk ve amber kokusu denk olmaz

O Haşim soyundan gelen Resul'ün ravzasının toprağına.

Kim arzuyla o toprağa yüz sürmek isterse,

Cennetteki Tuba Ağacı o istekliye gölge yapacaktır.

Benim gibi o ravzayı görmek isteyen aşık çoktur;

78b

Öyle sevgilinin aşıklarına can feda olsun!

(59) *(Peygamber'in) Doğumu esnasında asaletinin paklığından birçok harikalar gösterildi,*

Ey akıl sahipleri, ona doğumundan ölümüne kadar ibretle bakın!

Yani, o özü mübarek ve soyu şereflinin (Peygamber'in) dünyaya geldiği vakit ne kadar pak, bereketli ve güzeldir. Dahası tertemiz ve pak bir şekilde dünyadan göçmesi de

(öyledir). Yani, Resul'ün *(Allah ona salat ve selam etsin.)* hem dünyaya geldiği hem de dünyadan göçtüğü sırada hayret verici hadiseler ortaya çıkmış ve benzersiz faziletler görülmüştür. Özünün temizliği pisliklerden ve yaratılmışların kirlerinden ve vasıflarının paklığı

79a

katışık alakalardan (arınıp) hepsine aşikar oldu. Nitekim Kabü'l-Ahbar *(Allah ondan razı olsun.)* rivayat eder ki: Kureyş, pek çok sene kıtlığa müptela olmuştur. Resul *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* doğduğunda gökten yağmur yağıp yerden nimetler fışkırdı. Çevre yerlerden çok sayıda inanan çeşitli renk ve görünüşlerde mallarla geldi. Kureyş'in kıtlıktan kurtulmasından dolayı bu yıla fetih, zafer ve sevinç yılı diye ad verdiler. Dahası, doğum gününde bütün putlar yüzüstü yere yıkılıp İblis'in *(Allah'ın laneti onun üzerine olsun.)* tahtının yukarısı yarılıp melekler o mel'unu kırk gün suya daldırdılar.

79b

Ve bin hile ile onların elinden kurtulup Ebu Kubeys dağına gelip feryat edince bütün askerleri gelip toplandı, onlara dedi ki: Vay sizlere ki helak oldunuz! Nitekim daha önce hiç böyle felaket gelmemişti. Dediler ki: Ne oldu? İblis cevap verdi: Yok edip ortadan kaldıran, kılıç sahibi Muhammed bin Abdullah dünyaya geldi. Artık bu günden sonra Lat ve Uzza'ya ibadet edilmez; her yerde Tanrı'nın birliği görünecektir. Bu ümmetin yüzünden Allah'ın dergahından uzak düştüm. Resul'den öyle işler ortaya çıkacak ki benim gönlümün üzüntüsü ve gözümün

80a

yaşı eksilmeyecek. İbn Abbas *(Allah ondan razı olsun.)* der ki: Resul'ün annesi Eymine emanetini kabul ettiği gece (hamile kaldığı gece) Kureyş'in bütün hayvanları açık ve güzel bir dille dediler ki: Bütün dünyanın ve kainatın ışığı Muhammed Emin doğacaklar. Ve o gece bütün müneccimlerin işi nafile kaldı. Yeryüzündeki kralların tahtı ters çevrilip

kendilerinin de dilleri tutuldu ve vahşi canavarlar batı yönüne doğru, batıdaki canavarlarda doğu tarafına koşuşturup birbirlerine müjde verdiler. Dahası gökten ve yerden şu nida duyuldu:

80b

Ebu'l-Kasım Muhammed'in uğuru ve bereketiyle aleme gelip saflık ve paklıkla ümmetlerin en hayırlısına iyiliği emredip kötülükten sakındırmasının zamanı yakındır. Gönderse ne mutlu o ümmetlere ki ---. Eymine der ki: Emanet yükünü kabul ettikten (hamile kaldıktan) altı ay sonra rüyamda bir ermiş gördüm, diyordu ki: Bütün yaratılmışların en hayırlısı senin vücudundadır; halini halktan gizle ve bu çocuk doğunca ona Muhammed adını koy. Dokuz ay dolunca rabiu'l-evvel ayının on ikisinde bir pazartesi günü ben evdeydim

81a

ve Abdu'l-Muttalib tavaftaydı ve Abdullah dört ay önce vefat etmişti. Bu haldeyken karşımda hiç kimse yoktu. Çocuğun doğacağı zaman gelince birden bir burak kuşu ortaya çıktı; bir kanadını göğsüme vurunca bendeki korku hissi gitti. Susamıştım. Ak şerbete benzeyen bir çanak süt verdilere bana, içtim. Daha sonra hurma ağacı gibi boyu olan güzel yüzlü Abdu'l-Menaf kızlarına benzeyen ince kızlar ortaya çıkıp etrafımda oturdular. Bu haldeyken gökten yere asılmış ipekten ak bir kumaşın asılmış olduğunu gördüm ve bir ses

81b

dedi ki: Alın bu çocuğu halkın gözünden. Ve gagaları zümrütten, kanatları yakuttan olan bir bölük kuş geliyordu ve bu haldeyken Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* gözümü açtı. Doğuyu, batıyı ve arzı izleyip üç alem gördüm; biri doğuda biri batıda biri de Kabe'nin damında. Ondan sonra kadınlar karşımda toplandı. Bu durumdayken Muhammed dünyaya geldi. Baktım ki secde kılıp dua edip elini göğe

kaldırmış gibiydi. Daha sonra Muhammed'i gözden kaybettim; duydum ki bir münadi şöyle diyordu: Muhammed'i doğuya ve batıya tavaf ettirin ta ki bütün yaratılmışlar

82a

onu görsünler, yüzüyle ve özüyle bilsinler. Ve göz yumup açınca tekrar yanımdaydı, sütten daha beyaz ve miskten daha güzel kokan bir elbise ile sarınmış. Daha sonra gök tarafından bir bulut ortaya çıktı. Atların kişneme sesi ile erenlerin nidaları duyuluyordu. Bir münadi dedi ki: Muhammed'i insanlara, cinlere ve güzel kuşlara tavaf ettirin. Ve Adem'in *(Selam onun üzerine olsun.)* saflığını, Nuh'un *(Selam onun üzerine olsun.)* kulluğunu, İbrahim *(Selam onun üzerine olsun.)* dostluğunu, İsmail *(Selam onun üzerine olsun.)* lisanını, Yakup insanlığını, Yusuf güzelliğini, Süleyman hükmünü, Lokman hikmetini, Eyüp sabrını Yahya

82b

takvasını, İsa keremini verin. Ve göz yumup açınca bulut açıldı (ve) Muhammed ortaya çıktı, yüzünün nurunun ışığı üstün geliyordu. İki omuzu arasında peygamberlik mührü *"Allahtan başka ilah yoktur, Muhammed onun resulüdür."* yazılmış, ufuklar güzel kokusundan kokardı, bu koku Resul'ün *(Allah ona salat ve selam etsin.)* kendisine ait hazinesinden yayılan güzel kokusudur. Şimdi, son nefesin esintisinden bir bilgi bilmek istersen, bil ki Ebu Hureyre *(Allah ondan razı olsun.)* der ki: Resul vefat ettiğinde Ebu Bekr *(Allah ondan razı olsun.)* gelip mescidin kapısına dayandı, Ömer *(Allah ondan razı olsun.)*

83a

kendini kaybetmiş gibi insanlarla konuşuyordu ki Ebu Bekr izin vermedi, Ayişe'nin evine girip Resul'ün karşısına geçip yüzünden perdeyi kaldırarak *"Vah ey peygamber, vah ey safi (ruh), vah ey dost!"* diyerek ağlayıp Resul'ü öptü ve anam babam sana feda olsun, hem yaşarken hem de vefat ederken tertemiz ve pak kokulusun dedi. Ayrıca

tefsirde bahsedilmiştir ki Resul hangi mahalleden yürürse yürüsün sahabeler o mahallede Resul'ü mükemmel kokusundan bulurlardı.

Başında (Doğumunda) ve sonunda (vefatında) Resul'ün

İşaretleri pek çoktur Allah'ın inayetiyle.

83b

Allah'ın güzel avıdır Hutan'ın ceylanı,

Bütün kainat onun tuzak yemidir.

(60) *(Peygamber'in) Dünyaya geldiği gün muazzam bir gündür nitekim Farisiler*

Zeki olduklarından şiddetli bir azabın ve sıkıntının geldiğini bildiler.

Yani, Hz. Resul'ün doğumu öyle bir gündü ki Fars ülkesinin halkı büyük sıkıntıların, pek çok belanın ve korkutucu azap ve şiddetin geleceğini çabuk bir sezişle anladılar. Rivayet edilir ki Resul'ün doğduğu gece Kisra'nın kemerleri yerin titremesinden yıkılıp on dört kubbesi yere düştü, sekiz kubbesi de yıkıldı. O Kisra'lar (hükümdarlar)

84a

sayısınca Müminlerin emiri Ömer *(Allah ondan razı olsun.)* zamanında Fars ülkesi fethedilene kadar onlar hakim oldular. Ve Peygamber'in *(Allah ona salat ve selam etsin.)* dünyaya geldiği gece Kisra, Sasani'nin başkentindeydi. Rüya görüp büyük bir korkuyla uyanarak bütün müneccimlerini, büyücülerini çağırmış ayrıca adına "Muabbidan" denilen Yahudilerin dindar bilginlerini toplayarak demiş ki: Ben ürkütücü bir rüya görüp korkuyla uyandım. Şimdi benim rüyamı tabir edin. Onlar cevap verdi: Biz

rüya tabirini biliriz fakat söylenmemiş rüyayı bilmeyiz eğer bulsa Satih kahin bulur dediler.

84b

Adı Rebi'dir. Beni Gassan'dandır ve başından başka organında kemik yoktur. İki kadından doğduğu için kemiksizdir; (çünkü) kemik erkeğin menisinden gelir. Ve Satih denizde yerleşmiştir; ayrıca otuz asırdan fazla yaşamıştır. Sasani, Abdü'l-Mesih adlı güvenilir kişiyi Satih'in huzuruna gönderdi. Bu Satih, yılda bir kere evden çıkıp bir yılda olan hadiselerden haber verirdi. Abdü'l-Mesih Satih'in çıkmasını beklemeye başladı. Satih çıkınca da Sasan'ın haberini söylemeye başladı. Kisra'nın kemerlerinin titreyip burçlarıyla yıkıldığı gece Sasan rüyasında

85a

Arap atların meydana toplanmış olduğunu ve Irak develerini sürüp çıkardıklarını görmüştür. Bil ki o gece vasıfları Tevrat ve İncil'de geçen en şerefli peygamber ve okuma yazma bilmeyen Allah dostu Haşim soyundan Muhammed dünyaya geldi. Bu günden sonra şeytanlar gökten söz dinleyemeyecekler. Ok atılarak kovulup yaratılmışları kehanet yoluyla azdıramayacaklar. Ancak Satih dedi ki: Sasan'ın rüyasının yorumu şudur ki at sürüsü yüce Allah'ın kendisine vahiy gönderdiği o dosdoğru Arap Peygamber'in sahabelerdir. Bu sahabeler bir kaç zaman sonra Fars ülkesine girip şehirleri Sasan'dan sonra kral olan sekizinci

85b

Kisra'dan alacaklar. Nitekim Kisra sütunlarından kalan sekiz kubbe o sekiz krala işarettir. Ondan sonra ağlayarak dedi ki: Maalesef ki Satih'in ömründen (ölümüne) az kalmıştır; Resul'e vahiy geleceği zamanı görebilecek fırsatım olmayacak. Abdü'l-Mesih bu sözleri duyup Sasan'a haber gönderdi, bu hikayenin ayrıntıları *Maksad-ı Aksâ*'da anlatılmıştır.

(61) *(Peygamber'in) Doğduğu gün Kisra'nın sarayı paramparça oldu,*

Bir daha bir araya gelmeyecek şekilde kaçıp dağılan askerleri gibi.

Yani, Kisra sütunları Kisra ordularının askerleri gibi paramparça oldu; o askerler dağıldıktan

86a

sonra kesinlikle bir araya gelmedi; ayrıldıktan sonra bir daha da toplanmadı. Kisra halkının hikayesi şöyledir: Son Kisra Yezdicird bin Şehryar'dır. Fars ülkesine kral olup hükümdarlığının durumu iyiye gittiğinde Rüstem bin Ferruh-zad'ı askerlerin komutanı olarak atayıp dedi ki: Hazineden araç gereç ve silah olarak neyi uygun görüyorsan al ve bizim şehirlerimizin sınırlarını ihlal etmiş olan bu Arap askerlerini defet. Rüstem hazineden iki yüz bin kişiye silah ve mühimmat alıp Arap vadisine gitti. Irak'ta bulunan Müslüman köy ağalarıyla yaptığı sözleşmeyi bozup

86b

dört bir yandan İslam askerlerine karşı savaş için yönelince müminlerin emiri Ömer *(Allah ondan razı olsun.)* Sa'd Vakas'ı kumandan olarak atayıp muzaffer orduları göndererek Cerir bin Abdullah'a ve Irak bölgesindeki İslam ordularının komutanı olan Müsenna bin Hariseye Sa'd Vakkas'a *(Allah ondan razı olsun.)* uymalarını emretti. Sa'd bu iki kumandanla birlikte Rüstem'le savaşmaya karar verdiler. Rüstem savaşmaktan çok korkuyordu. Son derece iyi bir müneccim ve kahin olduğu için kendi talihinin zayıf olduğunu anlayıp helak olup olmayacağından

87a

emin değildi. Yine rüyasında Fars memleketini ve onun silahlarını toplayıp Resul'e gönderdiğini ve Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* o silahları Ömer'e verdiğini görmüştür. Bu yüzden savaşmaktan kaçıyordu. Ancak, Yezdecird'in emrine karşı herhangi bir çare bulamadı. Savaş başlayınca Hilal ibn Alkame Teymi Rüstem'i görüp

saldırdı. Rüstem ona ok attı, Hilal'in boynuna geldi daha sonra Hilal, Rüstem'i öldürdü. Rüstem'in üstündeki zırhı Sa'd Hilal'e verdi, (o zırhın) sadece başlığı yüz bin altın değerindedir. Daha sonra Fars orduları hezimete uğradı. Sa'd başlarına çöküp

87b

çok sayıda askeri öldürdü. Böylece ordu dağılıp Rüstem'in ölüm haberini Yezdecir'e gönderdiler, (bunu duyan Yezdicir) hazinelerden ve mallardan alabildiği kadarını alıp yükleyerek Nihavend Dağı'na doğru kaçıp gitti. Ondan sonra hiçbir zaman Kisra imparatorluğu toparlanamadı. (Fars) Şehirlerin fethini anlatan hikayenin geri kalanı ve Müslümanların kumandanları hakkındaki harika ve olağanüstü olayları aydınlanma yolunda *Maksad-ı Aksâ* adlı kitapta anlatmışız.

(62) *(Peygamber'in) Doğumu üzerine (Mecusilerin) ateşi üzüntüsünden nefesi kesilip sönmüştür,*

(Fırat) Nehri ise pişmanlığından membaını kaybedip yolunu şaşırmıştır.

Yani, Resul'ün doğduğu gün ateşin nefesi söndü Fars putlarının

88a

yok olacağı üzüntüsünden dolayı. Ve akan su, pişmanlık ve şaşkınlığından dolayı kendi membaından habersiz kaldı (yolunu şaşırdı). Nitekim Resul'ün dünyaya geldiği gece Farslıların bin yıldan beridir korunan ateşi söndü. Fırat (nehri) taşıp Şam ile Irak arasındaki Save adlı sahrayı doldurdu.

Küfür ateşinin nefesi söndü (Peygamber'in) teşrifinden dolayı,

Fırat taşarak kafirlerin binasını yıktı.

Şaşılacak bir şey değil, o rahmet yıldızının doğup

Suyu taşırarak ateşten kurtarması.

88b

(63) *Küçük gölcüğün kuruması Save halkını kederlendirdi;*

O gölden su almaya giden susamış kimseler öfke ile döndüler.

Yani, küçük denizin sularının çekilmesi ve susayarak gelen kişinin su bulmadan geri dönmesi Save şehrinin halkını kederlendirdi. Bu beyit şu hikayeye işaret eder: Save şehrinde büyük bir su vardı. Şehir yakınında ve bu suyun çevresinde Mecusi tapınakları ve putperestlerin mabetleri ile alış veriş yapılan pazarlar vardı. Resul'ün doğum gecesinde su tamamen kurudu ve Mecusi tapınaklarının ateşi tastamam söndü. Ertesi gün su almaya gelenler su bulmadı. Pazarlar

89a

ve Mecusi tapınakları yerle bir oldu. Allah'a itaat edenlerin ve isyankar günahkarların hakkın gelip batılın yok olmasını kabul etmeleri ve en yakın ile en uzağın yüce Allah'ın sonsuzluğunu kavrayıp ona boyun eğmesi için kendisine itaat olunan sultanın (Allah'ın) emri ile eşyanın tabiatı peş peşe değişti.

Zillet ateşini yakan küfür alevi

Muhammed'in yüzü suyu (hürmetine) söndü.

Yerden (çıkan suyla) su altında kaldı Save şehri,

Sebzeler filizlenip o su bitkiye döndü.

(64) *Üzüntüsünden (öyle bir sönmüştü ki) ateşte adeta suyun rutubeti vardı;*

Ve su öyle bir kurumuştu ki sanki ateşten bir hararet vardı.

89b

Sanki suyun nemi ateşte, ateşin harareti de suda ortaya çıkmıştır; nitekim o rutubet hararetten akmıştır. Yani, Allah'ın mükemmel kudreti ile fenalık ipinin parçalanması ve doğruluk gerdanının tertipli bir şekilde dizilmesi için eşyanın tabiatı değişip çağın durumu yenilendi.

Ateş suyun halini aldı,

Suya Hakk'ın alevini saldı.

(65) *(Peygamber'in) Doğduğu gece cinler onun doğumunu birbirlerine müjdeledi,*

(Onun gelişi) Alemi aydınlattı; hakikati manen ve lafzen açığa çıkardı.

Yani, cinler feryat edip derler ki: Ne oldu ki bizi gök aleminden ok atarak kovuyorlar ve

90a

dahi Muhammed'in varlığının ışığı doğudan batıya kadar alev (gibi) çakıp (her yeri) aydınlatıyordu ve Allah, hem görünen de hem de görünmeyen de kendini gösterdi. Eğer Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* doğduğu gecenin vasıflarını söylesen bu anlam uygundur. Ancak vahiy geldikten sonra hallerinin durumunu tutsak, manası şudur ki cinler feryat eder: *"Dediler ki: Şüphesiz biz doğruya ileten hayranlık verici bir Kur'an dinledik de ona inandık."* Yani, biz doğru yola ileten harika Kur'an'ı dinledik ve tekrar derler ki: Yerin ve göğün yollarını gözetleyip meleklerden laf dinlerdik. Şimdi bizlerden hangi birimiz kulak kabartıp

90b

söz çalmak için laf dinleyeyim derse melekler laf çalıp kahinlere söyleyen cinleri Resul'e gelen vahyin kahin sözü denilerek şüphe bulmaması için ateşle kovarlar. Ve nurların ortaya çıkışı, hükümlerin görünmesi ya da harika mükemmellikten ya da övgüye layık niteliklerden ya da kusursuz işaretlerden değildir; söz ve manadan kasıt Kur'an olacaktır, çünkü o ebedi bir mucizedir. Resul'ün peygamberlikteki doğruluğu bu Kur'an ile ortaya çıkar.

(66) *Müjdecilerin ilanına karşı kafirler kör ve sağır kesildiler,*

Müjdecilerin ilanına kulak verilmedi, tehdit şimşekleri de görülmedi!

(67) *Onların kahinleri kavimlerine yamuk olan dinlerinin devam etmeyeceğini söyledikleri halde;*

91a

Yine de inkar edip kör ve sağır kesildiler.

Yani, kafirler harikulade delilleri görmez ve işitmez oldular. Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* gelmesiyle birlikte onların yanında müjdecilerin sözü dinlenmedi ve korku izlerinin parıldaması (dahi) görülmedi. Bu haddini bilmez cahil kavimlere haber ulaştıktan sonra tercih ettikleri çarpık dinleri kesinlikle değer bulmadı. Bununla beraber kavimler, delil olan seçilmiş Nebi'nin peygamberliğini tasdik eden harika işaretleri hiç düşünmediler ve kahinlerin (Peygamber hakkında) verdikleri olağanüstü sırlara önem vermeyip kulak asmadılar.

91b

Nitekim İbn İshak, Nafi Cerişi'den rivayet eder ki: Yemen halkının cahiliye döneminde bir kahini vardı. Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* Araplar arasından çıktığı duyulunca bütün kavimlerden insanlar kahinin kaldığı o dağın çevresinde toplanıp geldiler ve dediler ki: Bu peygamberlik iddiasında bulunan adam hakkında bize bilgi ver. Kahin, eline bir yay alıp çıktı ve uzun müddet göğe baktıktan sonra bir talebesi dedi ki: Ey insanlar, Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)*, Muhammed'i *(Allah ona salat ve selam etsin.)* var olan tüm insanlar arasından seçmiştir; bu günden sonra küfrün (sapkınlığın) kıymeti kalmadı. Fakat bu

92a

Resul'ün hayatı boyuncadır diyerek evine geri döndü. Seçilmiş olan Resul'ün zamanında bu tür haberler veren kahinler çok fazladır.

Eğer kafirlerin gözünde kusur olmasaydı,

Resul'ün gösterdiği mucizeleri göreceklerdi.

Eğer kulaklarında bir felaket (sağırlık) olmasaydı,

(Peygamber'in) Hikayesini duyacaklardı.

Kahinleri, Peygamber'in vasıflarını anlatıp,

Onun sonsuz vasıflarını anlayamadılar.

(68) *Ufukta (şeytanlara) yıldızlar atılarak kovulmalarını ve*

Yeryüzünde putların yüzüstü düşmesini gördükleri halde (sapıklıklarından) vazgeçmediler.

92b

(69) *Ve hatta vahiy yolunda öyle bir bozguna uğradılar ki*

Kaçan şeytanlar (şaşkınlıklarından yollarını kaybedip) bozguna uğrayan diğer şeytanların izine tabi oldu.

Yani, kafirler alemin her köşesine gökten ateşler indiğini ve (Peygamber'in) doğduğu gece putların yüzüstü yere kapaklanmasını görüp hala anlamadılar. Dahası Şeytanların vahiy yolundan ateşlerle sema kapılarından kovulup ardı sıra kaçtıklarını gördükleri halde Muhammed'in mükemmelliğinin yüceliğine delil olduğunu söylemediler.

Eğer Allah basiret gözünü açmazsa,

Mucizeler görünse de ne fayda!

Çok kişi mucizeye şahit oldu (ama)

Hidayet nasip eden (yalnızca) Allah'tır!

93a

(70) *Ardı sıra kaçan o şeytanlar sanki Ebrehe'nin orduları gibidirler;*

Veya (o şeytanlar) Resul'ün avuçlarından atılan ufak taşlardan kaçan (Uhud Savaşı'ndaki) askerlerdirler!

(71) *(Peygamber'in) Avuçları arasındaki taşlar tespih ettikten sonra atıldı;*

Tıpkı yutan balığın tespih edeni (Hz. Yunus'u) karnından attığı gibi.

Melekler tarafından gökten atılan alevlerden kaçan şeytanlar tıpkı Ebrehe-i Eşrem'in ebabil kuşlarının attığı taşlardan kaçan askerleridirler ya da Resul'ün avuçlarından atılan taş parçacıkları ve topraktan kaçan Kureyş'in kafirleridirler. O

93b

taş parçaları Resul'ün avuçları içinde tespih ederek çıktıklarında tıpkı Yunus'un *(Selam onun üzerine olsun.)* balık içindeyken tespih edip çıktığı gibiydi. Bu iki beyit içinde şair üç hikayeye işaret eder. İlki Fil halkının hikayesidir. Hikaye şudur ki: Künyesi Ebu Yeksum olan Habeşistanlı Ebrehe, Yemen kralı Erbat ve vali Necaşi ile çekişme içerisine girdi. Habeşliler iki kola ayrılıp savaş için anlaştılar. Ebrehe her ne kadar kısa boylu ve kilolu biri olsa da meydana girip Erbat'a meydan okudu. Erbat uzun boylu iri cüsseli biriydi.

94a

Bir adım ileri çıkıp eline mızrak alıp Ebrehe'nin üstüne doğru kılıcını indirince yüzüne değip kaşını, yüzünü, gözünü, dudağını yardı. Ondan sonra Ebrehe'ye "eşrem" (üst dudağı yarık) dediler. Ebrehe'nin arkasında Akude adlı savaşçı kölesi vardı. O anda saldırıp Erbat'a öldürücü bir darbe vurup öldürünce Habeş askerlerinin hepsi Ebrehe'ye boyun eğip teslim oldu. Haber kral Necaşi'ye ulaşınca madem benim atadığım valiyi benim emrim dışında öldürmüş. Ben de Yemen toprağını ayak altına alıp basmadan ve Ebrehe'nin alnını (alın saçını) kesmeden durmayacağım diye yemin etti. Ebrehe kralın

94b

büyük yeminini duyunca bir perçem saçını kesip yanına Yemen toprağı da katarak bir çanta içinde Necaşi'ye gönderdi. Affını isteyerek dedi ki: Ey Kral! Ben nasıl ki senin bir kulunsam Erbat da senin bir kulundu. Senin emrettiğin bir şeyde ben gafillik yapmazdım. Bana haset edip kötü niyetle saldırınca bu iş o şekilde meydana geldi. Şimdi, Yemen toprağı ve perçem gönderdim ki kral ona basıp bunu keserek ettiği yemini yerine getirmiş olsun. Gerisi kralın emridir, vesselam. Kral affedip dedi ki: Benden emir gelince Yemen şehrini kuşat. Ebrehe, boş kalınca

95a

Yemen'in Sen'a şehrinde güzel bir kilise inşa edip [....] adını verdi. Hacıların Kabe yerine Kulleys tarafına gelip tavaf yapmalarını istiyordu. Daha sonra Necaşi'ye çok harcama yapıp kral adına gönül açan süslü bir kilise yaptığını haber verdi. Ve daha önce hiç bir kral adına kilise yapmadığını, isteğinin Arap Kabe'sinin terk edilip Kulleys tarafına hac yapılması olduğunu söyledi. Bu haber Mekke'de yayılınca Beni Kinane'den bir genç sinirlenerek Kulleys'in baş köşesinde büyük abdestini yaptı. Bazıları, Mekkeli halkın gelip Kulleys'in köşkünde ateş yaktığını ve ateşin düşüp orayı yaktığını söylerler.

95b

Ebrehe-i Eşrem buna çok öfkelenip Kabe'yi yerle bir etmek için Habeşli askerleri ile Mahmud adlı büyük bir fil ile diğer fillerini alıp Mekke'ye doğru yola çıktı, yaklaşınca

Mugammis denilen yerde durdular, Abdu'l-Muttalib çıkıp onları kabul etti. Mekke mallarının üçte birini verelim geri gitsin (dedi). Ebrehe kabul etmedi. Birkaç kişiyi gönderip Mekke sahrasındaki develeri aldı. Abdu'l-Muttalib, Ebrehe ile konuşmak için geldiğinde uzaktan Abdu'l-Muttab'i görüp gönlüne korku düşüp dedi ki: O gelen kimdir? Diye sordu, cevap verdiler: Mekke'nin en itibarlı adamı, gelip geçene yemek veren kişi hatta dağ başındaki vahşi canavarları bile davet edip

96a

herkese sofrasını açan cömert Abdu'l-Muttalib budur. Ebrehe, hürmet edip yer gösterdi, dedi ki: Bir dileğiniz mi var? Diyerek sorunca cevap verdi: Develerimi istemeye geldim. Ebrehe devam etti: Ben sizin itibarınızın olduğu bu Kabe'yi yıkmaya gelmişim sen ulu bir kişi olarak (Allah'ın) evini değil develerini istiyorsun. Abdu'l-Muttalib cevap verdi: Ben kendi malımı istiyorum. O evin güçlü bir sahibi var; onun kudreti evini muhafaza etmeye yeter! Ebrehe bu sözden korkup çabucak develerini geri verdi. Abdu'l-Muttalib hemen Mekke'ye gelip Kabe'nin halkasını tutup dedi ki: Ey padişahların padişahı!

96b

Her padişah kendi haremini korur; sen de kendi haremini muhafaza et! Daha sonra Ebrehe orduyu dizip yürümek isteyince filler ve develer hiçbir şekilde Kabe'ye doğru yürümediler. O anda Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* yeşil kuşlar gönderdi. Her birinin gagasında bir taş ve iki pençesinde iki taş, her taşın üzerinde öldürülecek kafirin adı yazılmıştı. Bu kuşlar bölük bölük gelip Kabe'nin etrafını tavaf edip kafirlerin askeri ordugahına doğru yöneldiler. Kabe'nin halkı, Allah'ın *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* yardım gönderdiğini anladılar. O kuşlar gelip kafirlerin tepesine taşları bıraktılar.

97a

Hangi kafirin başına taş düşseydi bindiği atın karnından dışarı çıkardı. Hepsi helak oldu. Ebrehe de hasta oldu; bütün organları vücudundan bir bir ayrılıp düştü ve çok kötü bir

sonla öldü. Ebrehe'nin bir veziri vardı, kaçıp kral Necaşi'ye haber gönderince Necaşi dedi ki: Nohuttan daha küçük bir taşla insan nasıl ölürmüş? O nasıl kuştu? Diyerek sorduğu anda saray içinde bir kuş ortaya çıktı ve gelen vezirlerin başına taş atıp helak etti. Ve fil halkının hikayesi Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* doğumundan beş ay önce gerçekleşmişti. İkinci hikaye

97b

taş atma hikayesidir. Hikaye şöyledir: Büyük Bedir'de Kureyş ordusu donanıp geldiğinde Resul dedi ki: Ey Rabbim, bu Kureyş'tir, kendine güvenip gücüyle öğünerek senin Resul'ünü yalanlıyorlar. Bana vaat ettiğin yardımı lütfedip gönder. O anda Cebrail-i Emin gelip Alemlerin rabbi olan yüce Allah'tan selam getirip dedi ki: Ey Muhammed! Sen kafirlerin olduğu yöne doğru bir avuç taş at ve bizim kudretimizi gör! Resul müminlerin emiri Ali'den *(Allah onun simasını yüceltsin.)* bir avuç taş parçacıkları isteyip *"Yüzleri sürünsün!"* diyerek kafirlere doğru atınca gözlerine

98a

ağızlarına, yüzlerine toprak ve taş parçacıkları girmeyen müşrik kalmadı. Böylece hepsi yüz çevirip kaçtılar. İslam'ın muzaffer askerleri peşlerine düşerek öldürüp esir ettiler. Üçüncü hikaye şudur: Yunus *(Selam onun üzerine olsun.)* kavmini çok fazla davet etti, İslam'ı kabul etmeyenlerden usanıp iki küçük oğlunu alarak kendi vatanına geri dönmenin daha uygun olacağını düşünüp bir su kenarına geldi. Bir oğlu suya düşünce kendini onun arkasından suya bıraktı çokça çabaladı (ama) kurtaramadı. Sudan çıkınca kenardaki oğlunu

98b

kurt yemiştir. Hasret ve kederle gemiye bindi. Gemide batma endişesi ortaya çıkınca dediler ki: Bu gemi çok büyük günahı olan biri yüzünden batıyor. Kura çektiler,

Yunus'un adına çıktı. Yunus'u suya attılar. Balık onu yuttu. Karanlık gece, su içinde, balık içinde üç karanlık arasında Allah'ı *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* tespih edip kendi kusurunu itiraf ederek dedi ki: *"Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum."*. Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir.)* bu davete icabet ederek Yunus'u kurtardı. Diğer ayrıntılar tefsir (kitaplarında) mevcuttur.

99a

(82) *(Peygamber'e) Rüyasında gelen vahyi inkar etme,*

(Nitekim) Onun gözleri uykudayken kalbi uyumazdı!

(83) *Rüyada meydana gelen vahiy peygamberliğe eriştiği zamandaydı,*

Böyleyken, peygamberlikten sonra rüya gören hali inkar olunamaz.

Yani, Resul'e *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* rüyasında vahyin gelmesini inkar etme. Çünkü onun öyle bir gönlü var ki iki gözü uyuklasa da o gönül kesinlikle uyuklamaz. Ve rüyada vahiy gelmesi Peygamber'in peygamberliğe eriştiği zamandaydı. Böyleyken aklı ve hisleri en mükemmel dönemindeyken Resul'e gelen vahiy inkar edilemez. Rivayet şudur ki Resul'e

99b

Cebrail'in *(Selam onun üzerine olsun.)* apaçık gelmesinden sonra altı aya kadar rüyasında vahiy geldi. Ve vahiy gelen günlerin tamamı yirmi üç yıldı. Şüphesiz bu altı ay vahiy müddetinin kırk altı parçasından bir parçaydı tıpkı insanların ve cinlerin Resul'ü ve doğu ile batının peygamberinin, Resul'ün dediği gibi: *"Salih bir rüya peygamberliğin kırk altıda biridir."* (hadis).

Ona rüyasında vahiy gelmesi garip bir durum değildir;

Nitekim onun gözleri uyuklasa da gönlü uyanıktır.

Ve eğer uyanıkken ona vahiy gelirse inkar etme!

Çünkü o zaman aklen mükemmel ve bedenen de sağlamdır.

100a

(84) *Allah'ın şanı ne yücedir ki vahyi hiçbir nebi çalışarak elde etmemiştir,*

Ve hiçbir peygamber gaipten verdiği haber üzerine yalancı değildir.

Yani, Allah'ın zatı sabit ve daimidir ve iyilikleri muazzam ve sonsuzdur. Onun cömertlik ve merhametinde herhangi bir sayı ve hesap yoktur. Yücelik ve rahmet azametinin sonu yoktur; *"Oysa Allah rahmetini dilediğine tahsis eder."* kaidesince her türlü rahmet ve inayetle birlikte onu peygamberlik şerefiyle şereflendirdi. Şüphesiz vahiy çalışıp kazanılmayla elde edilmez ve hiçbir peygamber gaipten haber verirken kendisinden şüphe olunmaz. Onun için Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* Peygamberleri faziletlerle süsleyip her türlü rezilliğin ayıplarından kendi

100b

günahsızlık sıfatıyla korur ve koruma perdesiyle muhafaza eder özellikle de yalan sözden. Resullerde ve peygamberlerde peygamberlikten önce de yalan meydana gelmemiştir. Onun içindir ki peygamberlik tebliğinin binası doğruluk üzerine kuruludur; araya yalan söz girerse vahye itibar kalmaz. Ancak, kapalı manalar (söylemeleri) caizdir. Yani biri gerçek biri yalan iki türlü manası olan söz gibi. (Örneğin) Söyleyen kişinin gerçek anlamını kast etmesi ve dinleyen kişinin de o sözlerle alakalı (ama) başka bir şekilde düşünüp anlaması gibi.

Allah, cömertlik lütuflarıyla peygamberlere şeref verir,

Hiç kimse peygamberlik hazinesini çalışarak elde etmez.

Gaip hakkındaki hükümlerde hiçbir zaman yalan söylemez Peygamber

101a

Allah'ın gazabını bilen kişi ne yalan söylesin ki?

(85) *(Peygamber) Çok defa avucunu dokundurarak nice hastayı iyileştirmiştir;*

Ve (o avuç) çok sefer de ihtiyaç sahiplerini küçük günah ipinden salıvermiştir.

Yani, onun avuç içi hangi hastaya değmişse iyileşti. El ayasının yani avuç içinin değmesiyle çok sayıda kişiyi rahata kavuşturdu ve pek çok ihtiyaç sahibinin bağlanan muradını açtı ve Müslüman olmasına vesile olup günahlardan kurtardı. Öyle ki Resul, süt vermeyen bir koyuna elini değdirince süt vermeye başladı ve İbn Mesud'un Müslüman olmasına sebep oldu. Yine Hayber gününde İslam halifesi Ali'nin gözüne mübarek

101b

tükürüğünü sürünce hastalıktan kurtulup şifa buldu. Yine Cabir bin Abdullah şiddetli hastalıktan sersem olmuştu. (Peygamber) Abdest aldıktan sonra o suyu onun üzerine saçınca iyileşti. Yine (eldeki) kitabın başında kasîdenin şairine rüyasında elinin değmesiyle felç hastalığından kurtulması hadisesinin de bahsi geçmişti.

Can aleminde Meryem oğlu İsa Resul'dür

Çünkü hasta canlar onun nefesiyle şifa bulur.

(Peygamber) Eğer elini avuç içiyle dokunsa hastaya (daha) ayırmadan

Yüz türlü derdi olsa (bile) o anda şifa bulur.

102a

(72) *Secde eden ağaçlar (Peygamber'in) davetine boyun eğip,*

Ayaksız bir şekilde kök ve dalları üzerinde yürüyüp geldiler.

(73) *O ağaçlar sanki dallarıyla yolun ortasına,*

En güzelinden bir çizgi ve en güzelinden bir yazı yazdılar.

Yani, Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* çağırdığı için ağaçlar secde edip sanki ayaklanıp dallarıyla yol üzerinde çokça çizgi çizerek yürüyüp geldiler (ki bu çizgiler) Resul'ün peygamberliğine delil olan mucizelerdi. İslam halifesi Ömer *(Allah ondan razı olsun.)* der ki: Resul bir gün Mekke mezarlığı olan Hacun'da kederli ve hüzünlü bir şekilde otururken dedi ki: Allah'ım, bana mucize

102b

göster ki bugünden sonra beni yalanlamalarından dolayı hiçbir endişem olmasın diyerek (Allah'a) yalvarınca Medine yönündeki Akabe tarafına doğru bir ağaç vardı, o ağacı çağırdı, ağaç secde ederek yolu yarıp dalları ile bir hat yazarak yaklaşıp Resul'e selam

verdi. Resul cevap verip yerine dön diye emredince geri gitti. Resul çok sevinip dedi ki [....]. Yani, bu mucizeyi gördükten sonra bana inanmayanlardan hiçbir korkum kalmadı.

Ağaç boynunu eğip yeri öperek çabucak geldi;

Resul emrettiği için (geldi) her ne kadar ayakları yoksa da.

103a

Dalları yol üzerinde mucizevi ayetleri yazdı;

Eşsiz bir yazıyla (yazdı) her ne kadar kalemi görünmese de.

(74) *Bu ağaçlar onunla beraber giden bulut gibidir;*

Hararetli güneşin fırın gibi sıcağından onu muhafaza ederler.

Yani, bahsedilen mucizeler ve işaretler, resul hangi tarafa yürürse yürüsün mübarek başına gölge yapıp onu güneşin yakıcılığındaki hararetten koruyan bulut gibidirler. Bu işaret Resul'ün başında küçükken de vardı. Nitekim, Ebu Talib Resul'ü alıp Şam'a doğru gittiğinde rahip Bahira o bulutu

103b

görüp son peygamberin alameti olduğunu bilip bütün kafile halkını davet etti, Resul'ün peygamberlik mührüne kadar bütün alametlerini görüp İlahi kitapta geçen vasıfların hepsinin Muhammed'de olduğunu görerek Resul'ü öpüp Ebu Talib'e: Bu çocuğu Yahudilerden çok iyi sakla deyip nasihat etmesi (hadisesi) meşhurdur. Ayrıca hikayenin detayları *Maksad-ı Aksâ* kitabında anlatılmıştır, kim yeteri derecede bilmek isterse önce büyük kitaba göz atsın.

Allah kudretiyle kainata şekil verdi,

Cihana can yaptı Arap olan Muhammed'i.

Allah, (onun) gölgesini yere düşürmedi

Fakat bulutu onun üzerine gölgelik yaptı.

104a

(75) *Yemin ederim ki o ikiye ayrılan ayın içinde*

Elbette (Peygamber'in) kalbiyle bir benzerlik vardır.

Yani, ant olsun ki Resul'ün işaretiyle iki parçaya ayrılan o ayın Resul'ün gönlüne münasebeti ve benzerliği vardır. Çünkü eğer bir kimse bu ikisini birbirine benzeterek yemin ederse (ay) tutulmayacaktır. Bundan dolayı cömertlik ve övgü ve güzel ahlak ve kalp güzelliği ve akılların düzene konulmasında ve Allah'a şirk koşmaktan muhafaza etmesinde dahası en yüksekten istifade edip saf olanla katıştırıp ikisinin (Resul ve ayın) arasında ilgi kurup maksada erdirme kararlaştırılmıştır (kastedilmiştir).

104b

Özellikle de yarılma (hadisesinde) ikisinin birbirine benzerliği vardır. Tefsir alimleri *"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."* suresi için demişlerdir ki Ebu cehil ve Yahudi biri gece Resul'le görüşüp dediler ki: Ey Muhammed, iman etmem için bir mucize göster. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: İsteğin nedir? Yahudi Ebu Cehil'e işaret edip dedi ki: Ayı ikiye bölmesini iste çünkü sihir gök aleminde tesir etmez. Ebu Cehil (denileni) isteyince de Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* mübarek parmağıyla (ayı) işaret edip iki

parçaya böldü. Bir parçası uzağa gitti hatta İbn Mesud *(Allah ondan razı olsun.)* der ki: Hira Dağı'nı ayın iki parçası arasında gördüm.

105a

Yahudi bu mucizeyi görüp iman etti fakat Ebu Cehil hidayet bulmadı *"Allah kimi doğru yola iletirse odur doğru yolu bulan.", " Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur."*. Her halükarda ayın ikiye bölünmesi hadisesi Resul'ün apaçık belli olan aşikar mucizelerindendir. Resul'ü besleyip büyüten ve süt annesi olan Sa'd bin Bekr'in kızların olan Halime der ki: Muhammed bir gün sütkardeşleriyle birlikte oynamaya çıkmıştı. Benim oğlum olan Ezmere ansızın feryat ederek geldi: Ey anne ve ey baba! Çabuk gelin. Benim gönül eşim, kardeşim Muhammed'i diri bulacak mısınız

105b

veya bulamayacak mısınız? Sordum: Ne oldu? Dedi ki: Biz oynarken biri gelip Muhammed'i aramızdan kaptı; dağ başına çıkarıp göğsünü yardı. Halime devam ederek: Ben ve babası ağlayıp bağırarak feryatlarla şaşkın ve ne yapacağını bilemez bir halde ulaştık. Muhammed'i dağ başında oturmuş göğe bakıp tebessüm eder bir vaziyette gördük. Ağlayarak eğildim, yüzünü öperek dedim ki: Ey gözümün nuru ve ey gönlümün sevinci, annem sana feda olsun, ne oldu sana? Cevap verdi: İyiyim anne, kardeşlerimle birlikte itişip kakışarak oynadığımızda üç aziz geldi. Birinin elinde gümüş bir ibrik, birinin

106a

elinde karla dolu zümrüt bir leğen. Bu azizler beni kardeşlerimin arasından alıp dağ başına götürünce onlardan birisi beni yavaşça yatırıp göğsümü açtı ve ben onlara bakıyordum. Benim içimdeki organları karla yıkadıktan sonra yerine geri koydu, ben hiç acı hissetmedim. İkinci aziz ilki işini yaptıktan sonra dedi ki: Allah'ın sana emrettiği işi yaptın, uzağa git diyerek kendisi yaklaştı ve eline göğsüme koyup kalbimi çıkardı. İkiye

bölüp içinde bağlanan kara kanı temizleyip dedi ki: Ey Allah'ın sevgilisi bu, şeytanın payıdır, onu ortadan kaldırdım. O kanın yerine

106b

başka şeyler koyup tekrar yerine yerleştirdi ve buzdan bir mühürle mühürledi. Onun soğukluğunu vücudumdaki bütün organlarımla hissettim. Daha sonra üçüncü aziz gelip dedi ki: Siz ikiniz emri yerine getirdiniz uzaklaşın diyerek bana gelip eline göğsüme sürterek yarayı kapatıp beni yavaşça oturttu ve öperek dedi ki: Ey Allah'ın sevgilisi, sana ne türlü mutluluk istenmiştir bilseydin mutlaka gözlerin nurlanırdı diyerek beni burada bıraktı. Üçü uçup gökler arasına girdiler. Ey ana, eğer isterseniz girdikleri yeri size göstereyim.

107a

(76) *En hayırlıyı (Peygamberi) ve kerem sahibini (Ebu Bekir'i) saklayan mağaranın hakikatine yemin olsun ki,*

(O gün) Kafirlerin gözü kör olup, mağaranın sakladığı iki zatı görememişlerdir.

(77) *Mağarada bulunan sadık iki dost hiç endişe etmediler;*

Halbuki o kafirler mağarada hiç kimse yok diyorlardı.

Yani, görünen bütün mucizelerin ortaya çıkışı Resul'ün *(Allah ona salat ve selam etsin.)* apaçık kerametlerindendir. (Mağara) Kendisinde kötülükten eser bulunmayan ve asalet kaynağı olan zatı saklamıştı. Ve onu takip edip gelen kafirlerin gözü kör oldu; onu göremediler. Böyleyken, doğruluk yani Resul ve Ebu Bekr-i Sıddık hiç çekinmeden bela ve korkuya kapılmadan oturuyorlardı. Ve kafirler mağarada

107b

hiç kimse yok diyorlardı. Yüce Allah'ın kendi yardım ve korumasıyla muhafaza altına alınıp örtüleni, gözlerine perde inen kafirler nasıl görebilsinler ki?

Mağara, yüce iyilikten çokça dolmuştu,

(Fakat) Kafirlerin arasından hiç kimse onu göremedi.

Başkaları, mağaranın eşiğine kadar gelip geri döner,

Resul ve onun dostu mağaranın içindeyken.

Onların gözleri çok zayıfçaydı

Işıklar arasından güneşi görebilmek için.

(78) *Kafirler örümcek ve güvercinin,*

Yaratılmışların en hayırlısı üzerine yuva yapıp ağ örmediğini zannettiler.

(79) *Allah'ın koruyup muhafaza etmesi,*

(Onların) Kat kat zırhlarla ve yüksek kalelerle korunmasına ihtiyaç bırakmamıştır.

108a

Yani, kafirler mağara eşiğinde yumurta üzerine oturmuş yabani bir güvercini ve yine mağara girişine örümceğin ağ ördüğünü görüp bütün yaratılmışların en hayırlısı yani Resul'ün bu mağara içinde olmadığını zannettiler. Çünkü eğer girmiş olsaydı bu vahşi hayvanlar uçacaklardı ve örümcek ağı da bozulacaktı. Yüce Allah'ın muhafazası, Resul'ü kat kat zırh tabakaları giymeye ve yüksek dağlar başındaki kalelere girmeye muhtaç etmedi. Hikaye çok meşhurdur ve ayrıntıları genişletilmiş eserde bahsedilmiştir fakat bu kısa özette onu açıklamak uygun ve gereklidir. O (hikaye) şöyledir:

108b

Avf bin Hazrec kabilesinin Müslüman olmasıyla birlikte İslam esasları daha da güç bulup sağlamlaştı. Kureyş'in ileri gelenleri Daru'n-nedve'de toplanıp fikir alışverişinde bulunduğunda İblis, Necdi kabilesinden ihtiyar bir adam olduğunu söyleyerek hazır bulundu. Bazıları Resul'ü hapse atma bazıları da Mekke'den gönderme fikrini öne sürdüğünde İblis dedi ki: Muhammed'in güzel yüzü, tatlı dili, yumuşak ahlakı, tertemiz geçmişi, cömertliği ve bağışlayıcılığı, fazilet ve memnuniyeti sonsuzdur. Bu övgüye değer vasıflar ve seçkin davranışlarla kim onu görürse yüz canıyla birlikte ona aşık olacaktır. Onu başkalarının görmesi iyi olmaz. En sonunda Ebu Cehl (İblis'in) söylediği sözlere katılarak her kabileden bir kişi gidip

109a

öldürecek kararı alınınca, Cebrail gelip Resul'e haber verdi. Resul kendi yerine İslam halifesi Ali'yi *(Allah ondan razı olsun.)* yatırıp Ebu Bekr ile mağara tarafına doğru yola çıktıklarında Ebu Bekr *(Allah ondan razı olsun.)* Resul'ün dört tarafını kolaçan edip yürüyordu. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: *"Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir."* yani, kaygılanma, Allah'ın *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* inayeti bizimledir. Ebu Bekr *(Allah ondan razı olsun.)* cevap verdi: Ey Allah'ın Resul'ü, her tarafı kolaçan edip yürümem korkmaktan değildir. Düşmanlar hangi taraftan saldırabilir diye düşünerek o tarafa geçip kendimi sana siper yapıyorum. Daha sonra Resul'ün

109b

mübarek ayaklarının yaralandığını görünce Ebu Bekr, Resul'ü sırtına alıp mağaraya kadar götürdü. Ve ilk önce kendisi girip (mağaranın) bütün deliklerini kapatıp Resul'ü içeri aldı. Daha sonra Allah'ın *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* emri ile örümcek, ağını örüp ve yabani güvercinler yumurtaları üzerine oturduktan sonra Kureyşli gençler (Resul'ü) takip edip peşinden gelerek mağaraya elli adım genişliği yaklaşıp yabani güvercinleri ve örümcek ağını gördükten sonra bu yakınlarda hiç kimse bu mağaraya girmemiştir deyip geri döndüler.

110a

(80) *Zaman beni sıkıntıya sokmakla bana zulmetmedi, ne zaman ki ben*

Ondan (Peygamber'den) iltica istediysem eksilmeyen himayesine eriştim.

Yani, zaman bana hiç zulmedip cefa vermedi. Çünkü ben Hz. Peygamber'e ne vakit sığınsam o zulümden ve sitemden ve cefadan ve elemden kurtuluş buldum.

Eğer felek dönmesiyle haksızlık edip incitirse,

Mustafa'nın kapısı benim sığınacak güvenli yerimdir.

O şefkatli sevgilinin eşiğini korurum ben,

Çünkü düşmanlar bana cefa verecek olursa benim sığınağımdır.

(81) *(Peygamber'in) Elinden dünya ve ahret zenginliğini istemedim ki*

Ancak ihsan edenlerin en hayırlısının elinden aldım bahşişi (dünya saadetini).

110b

Yani, Resul'ün mübarek elinden iki cihanın zenginliğini istemedim ancak o istediğim lütfu veren ellerin en hayırlısından buldum. Yani, hem dünya zenginliğinin bereketi hem de benim için ahret zenginliği olan (bu) kusursuz din bana Resul'ün mübarek elinden nasip oldu.

Kim ihtiyacını niyaz ederek Resul'den isterse,

(Peygamber'in) Bir bakışıyla iki cihan isteğini de bulur.

(88) *(Peygamber'in) Geceleyin dağ başında ziyafet ateşi gibi görülen*

Apaçık mucizelerini anlatmama mani olma; beni kendi halime bırak!

111a

(89) *İnci intizamla dizilmiş olursa güzelliği ziyadeleşir;*

(Ancak) Dizilmiş bir halde olmasa da kıymetinden bir şey eksilmez.

Yani, karanlık gecede misafirlik için yüksek dağ başında ateşin görünmesi gibi Resul'ün (doğruyu yanlıştan) ayırt eden mucizelerinin ve Kur'an harikalarının özelliklerini söylemek için izin ver. Şöyle ki İncilerin ve cevherlerin güzelliği sırayla dizilince artar ancak eğer dizilmezse de değeri eksilmez. Güzel sevgilinin muhteşem güzelliğinin yanağına süsleme gerekmez; (çünkü) inci misali delilleri benim gibi birinin şiirleştirmesi onlara süs katmaz.

111b

Mucizelerinin nuru bütün kainatı kuşattı,

Benim gibi birinin onu övmesine gerek yoktur.

Onun vasıflarını söylemekle benim sözlerim kıymetlenir,

Çünkü o cevherlere bu şiiri dizmek (onların) değerine bir şey katmaz.

(90) *(Peygamber'i) Övmek isteyen bir kimse onu tam olarak nasıl anlatabilir ki?*

Bütün güzel huyları barındıran onu, hakkıyla anlatmak ne mümkün!

Yani, Hz. Peygamber'in yüce zatında ve yumuşak kişiliğinde var olan güzellik ve ahlak, mükemmel şefkat ve merhameti anlatmak isteyen övgücülerin (methedenlerin) arzuları (onu anlatabilmekte) çok uzak kaldı. Bundan dolayı görkemli şiirler

112a

ve gönül okşayan dizeler onun nazik ve tatlı sözleri ve mübarek güzel kelimeleri o ince ve latif anlamlarla bezenir çünkü büyüklük ve kudret sahibinin (Allah'ın) sevgilisinin zatıyla eşsiz bir şekilde süslenir.

Onun zatı bizim gibilerin övgüsünden münezzehtir;

Ancak, onun vasıflarını anlatmak kelimeleri süslemektir.

Kelimelere süs, canlara güven verir

Zatının vasıflarını söylemek pek çok lütuflarını almak demektir.

(91) *Kur'an-ı Kerim rahman tarafından gönderilen hak olan ayetlerdir, lafız yönüyle hadistir;*

Mana yönüyle kadimdir, kıdemle vasıflanan ise Allah'tır.

112b

Yani, mana olarak rahmanın yüceliğiyle bilinen ve peygamberlik vasıflarıyla özdeşleşmiş Resul'ün bazı mucizeleri ayetlerdir. Bunlar hadisten kaynaklı kelimelerdir; anlamları ---. Yani, bireysel anlamları süreklidir ---. Başlangıcı olmayan mükemmel yüce zat (Allah) sonsuzdur.

Kelimeler onun kendi şanlı karargahından,

Somut dünyaya ayak bastı.

Görünenle görünmeyen her ikisi de belli oldu;

Eskiden olanla yeniden meydana gelenin anlamları da (açığa çıktı).

(92) *Sadece bir zamana ait olmayan bu ayetler bize haber verdi;*

Ölümden sonraki ahretten, Hud ve İrem kavminden.

113a

Yani, bu ayetlerin zamanı devir olarak belli bir vakte mahsus değildir. Ve (Kur'an) sözlerinin indirilmesi ahir zamanda (yani) son peygamber vaktindeydi. Bununla beraber geçen nesillerden haber verir; Ad ve İrem hikayelerini bildirir. Ad kavmi Yahudi'ydi. Ad bin Us bin İrem bin Sam ibn Nuh'un oğullarına Ad derler tıpkı Haşim oğullarına Haşim dedikleri gibi. Rivayet edilir ki Ad'ın iki oğlu vardı. Biri Şeddad biri Şedid. Şedid ölünce ülke ve bütün topraklar Şeddad'a teslim edilmiş; itaat edenler ve isyan edenler ile en yakın ve en uzak (bölgeler) ona boyun eğmiştir. cennetin özelliklerini

113b

duyup: Aden çölünün bir kısmında cennet inşa edeceğim diyerek pek çok mal ve hazine harcayarak üç yüz yıllık bir zaman zarfında bir şehir inşa etti. Duvarları altın ve gümüşten, kalan kısımları ise zümrüt ve yakuttandı. Çok sayıda nehirler yapılıp ağaçlar meyve verecek duruma gelip (şehrin) bütün kısımları tamamlandığında ülkedekilerle karar verip İrem'e doğru yola çıkarlar. (İreme) Bir günlük yol kaldığında Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* büyük bir sel gönderip hepsini helak etti. Şeddad helak olduğunda dokuz yüz yaşındaydı. Abdullah bin Kalabe için anlatılır: Deve isteyip hemen İrem'e giderek

114a

ondaki kıymetli cevherler ve hazinelerden götürebildiğini alıp evine gitmiş. Muaviye bu haberi duyunca İbn Kalabe'yi huzuruna çağırdı. O şehirle ilgili bilgileri sorunca hayretler içinde kaldı. Sonra Ka'b'ı çağırıp sorunca cevap verdi: *"Sütunlarla dolu İrem'e."*dir; İlahi kitaplarda ve Resul'ün hadislerinden anlaşılmıştır ki bu zamanda sarı çehreli, kızıl yanaklı, kısa boylu, bir kaşı üstünde ben olan biri deveyle İrem'e girip ondaki mallardan alacaktır. Bu sözü söylediğinde gözü hemen İbn Kalebe'ye dönüp dedi ki: Allah'a yemin olsun ki,

114b

o kişi bu adam olmalıdır. Bu hikayenin detayları Kitab-ı Arayîs-i Salebî'de mevcuttur.

(93) *(Kur'an) Daima bizim yanımızda olmuş ve (diğer peygamberlerin mucizelerinden) üstün tutulmuştur,*

Nitekim (o peygambere gelen mucizeler, sadece kendi) zamanlarına mahsus kalmış, daimi olmamıştır.

Yani, İlahi mucizeler devam ederler; onların sonu ve bitişi yoktur. Böylelikle bu mucizelerin bütün mucizelerden farkı sürekliliği olmamasıdır. Ancak gelir ve gideler. Bu son peygamber ve resuller için yüce mucizedir; kıyametin kopacağı ana kadar ki millete kadar hükmü kalkmaz ve öyledir.

Sevgilinin mucizesi Allah'ın kelamı olduğundan beri,

Bu mucizelerin sonu ve bitişi uygun olmadı.

115a

Yok olan mucizeler ebedi olanla nasıl eşit olabilir ki?

Bu sözün hakikatini olgun ve erdem sahibi insanlar anlar.

(94) *Allah'ın ayetleri (ihtilaflı meseleleri) halletmek için hakem kılınmıştır,*

Böylelikle ihtilaf ve itiraz edenler için başka hakeme ihtiyaç ve şüpheye yer bırakmamıştır.

Yani bu ayetler hikmetli bir şekilde hüküm koyma ve hükmetmeyle vasıflandırılmıştır. Böylece muhalefet edenlere karşı hiç bir şüpheye yer bırakmamıştır. Ve hak ile batılı birbirinden ayırmak için başka hakeme gerek yoktur. Bundan dolayı kanunların nasıl olması gerektiği ile ilgili kaynak Kur'an ve hadistir. Bu esasların üçte birinin kitapla (Kur'an) ve hadisle karşılaştırılması gerekmektedir.

115b

Bu Kitap (Kur'an), yüce Allah'ın emriyle ve hikmetle

Doğru ile yanlışı birbirinden ayırmak için en kesin ölçüttür.

(95) *(Kur'an ayetlerine karşı) Asla düşmanlıkla muhalefet edilememiştir,*

Düşmanlık edenlerin en şiddetlisi bile teslim bayrağını çekmiş ve geri dönmüştür.

Yani, Araplar mükemmel ve hayret verici güzellikte konuşan fasihleriyle Kur'an ayetlerine karşı muhalefet edemediler. Dahası bu sözlerin rezilliğini onlara açıkça anlatmak gerekti ve (böylece) düşmanların en şiddetli azgınlığı bu aşikar ayetlerdeki apaçık mucizeleri görüp kırıldı. Hitabet gücü yüksek olanlar bu kelimelere (Kur'an ayetlerine) benzer sözcükler söylemekte şaşkın ve acizdirler. Ve en iyi edipler bu sözlerin en küçüğüne bile muhalefet edemez; bu noktada şaşkın ve çaresizdirler.

116a

Apaçık delillerle konuşan ve güzel sözler söyleyen Arapça Kur'an'ın eğrilikle hiç bir münasebeti yoktur. İlahi sözler olan (Kur'an), o kadar açık ve güzel bir anlatıma sahiptir ki onunla düşmanları yerin dibine sokar.

(96) (*Kur'an'ın) Belagati ona taarruz eden muarızın davasını*

İffetli bir adamın haremine uzanan eli men etmesi gibi reddetmiştir.

Yani, bu ayetlerin belagati (Kur'an'a) karşı çıkanların davasını tıpkı namuslu bir adamın haremine kasteden bir haini reddetmesi (engellemesi) gibi reddetti. Bu sözle (Kur'an'a)

karşı çıkan insanların gücünün yok edilmesine değil Kur'an'ın en üst düzeyde mucizevi sözler içermesinin ve belagatinin en yüksek mertebesinin olmasına işaret edilir.

116b

Kur'an, ona karşı koyanı belagati ile defeder,

Tıpkı hareminde (gözü olan) yabancıyı kovan bir iffetli (adam) gibi.

(97) *(Kur'an ayetleri) Anlam olarak birbirine yardım etmede deniz dalgaları gibidirler,*

Güzellik ve kıymette ise inci ve elmas gibi deniz cevherlerinin üzerindedirler.

(98) *(Kur'an ayetlerinin) Akılları hayrette bırakan mükemmelliği hesaba gelmez,*

(O ayetler) Çok okunmakla usanç vermez ve bu yüzden terk edilmez.

Yani, bu ayetler mana olarak birbirine yardım etme noktasında deniz içinde birbirine çarpan dalgalara benzerler. Ancak mükemmel anlamlar, bezenmeye ihtiyaç duymayan süslü gelinler gibidirler; güzellik ve kıymette, lütuf ve saflıkta

117a

denizin dibindeki cevherlerden daha değerlidirler. Şüphesiz, onun hayret verici mükemmelliği sayılamaz; onun şaşırtıcı kusursuzluğu hesap edilemez. Ve apaçık anlamları benzetmelerle karışmaz. Dahası karşı çıkmakla onun kesin delilleri yok edilemez. Onun güzellikleri berrak suya benzer; çok olması (çok okunması) usanmaya sebebiyet vermez.

(99) *(Kur'an'ı) Okuyanın gözleri onunla nurlandı, dedim ki:*

Onunla muzaffer oldun; sarıldığın ipi sımsıkı tut ve ona yapış!

(100) *Eğer sen (Kur'an ayetlerini) cehennem ateşinin hararetinden okursan,*

Gitgide alevlenen cehennem ateşini soğuk olan su ile söndürmüş olursun.

Yani, bu ayetleri okuyan kişinin gözleri nurlandı.

117b

Böyleyken ona dedim ki: Seni yüce Allah'a ulaştıracak olan aracıyı buldun; onu sımsıkı tut! Eğer sen bu ayetleri cehennem ateşinin hararetinden korkup okursan mutlaka bu ayetlerin berrak soğuk suyuyla o ateşin hararetini söndüreceksin. Yani, bu Kur'an her dert ve hastalığın rahmet ilacıdır. Ateş ise Kur'an'ın kurallarından yüz çevirip onu yalanlayan asinin nasibidir. Ve Allah'ın kelamından (akan) suya kananlar azap yolunda (gerçek) kurtuluşa eren takva sahipleridirler.

Yaşlının gözleri Kur'an ile aydınlandı;

118a

Bu Allah'ın ipidir, ona dayanmayı bırakma, dedim.

Eğer yarın (kıyamette) ateşten kurtulmak istiyorsan,

Allah'ın ayet kadehini (zevk alarak) canla iç.

(101) *Sanki (o Kur'an ayetleri) kömür gibi yüzleri olan asi mü'minlerin*

Gelip kendisiyle yüzlerini bembeyaz yaptıkları Kevser Havuzu'dur.

(102) *(Kur'an ayetleri) Doğruluk bakımından sırat, adalet bakımından da mizin gibidir;*

Böyleyken, İnsanlar arasında ondan (Kur'an'dan) başkası ayakta kalamaz.

Kur'an sanki kendisiyle yüzlerin ak pak olduğu Kevser'dir. Nitekim hadislerde bahsedilmiştir ki günahkarlar günahları nispetinde cehennemde azap çekip kömür gibi

118b

kararınca yüce Allah'ın inayetiyle azap zindanından kurtularak cennete geldiklerinde İlahi emir verilecektir: Bu kullarımı Kevser suyuna sokun. (Suya) Girip çıkarlarsa yanıp kararan yüz ve tenleri dolunay gibi parlayacaktır. Hatta azap çekmeden cennete girenler onların bu halini arzulayacaklardır. Bu havuzun etrafı altından olacak ve eni ve boyu bir aylık mesafede olup cennetin içinden akan suyu sütten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Ayrıca misk kokusundan daha güzel kokuludur; kim ondan bir şerbet içerse kesinle susamaz.

119a

Dahası taşları inci ve mercandan olacaktır. Yine bu Kur'an sırata ve mizana benzer; iyi ve kötü onda görünür; fazla ve eksik onunla birlikte ortaya çıkar. Nitekim rivayette bahsedilmiştir ki sırat cehennemin üstünde kurulmuş bir köprüdür; kıldan ince, kılıçtan keskindir. Kimisi onun üstünden yıldırım gibi, kimisi yel gibi, (kimisi) koşan at gibi ve

kimisi de emekleyerek geçecek; herkes kendi ibadetine, o derecede kolay geçecektir. Ve bu kafirlerle günahkarların ayağı kayıp cehenneme düşeceklerdir. Dahası zebaniler

119b

onları kancayla çekecekler. Ve Cabir (tarafından aktarılan) hadise göre bu sırat korku (havf) makamında durduktan sonra Peygamber'in nurundan yaratılmıştır. Bazı rivayetlerde bu sırat, cehennem ejderhasının dilindendir. Yüce Allah ona yüksek değer vermiştir; dilini bazen geniş bazen ince eder. Özellikle kesin olan hadiste bahsedilmiştir ki sıratı kurduklarında bir yanına doğruluk diğer yanına da akrabalığı koyacaklar. Kim doğru olmaya çalışıp hısım akrabayı gözetmişse sırattan kolaylıkla geçecektir. Ve hadiste bahsedilmiştir ki

120a

ne kadar da acıdır sıratta ayağı kayıp düştüğünde pişmanlığının fayda vermeyeceği kişiye! Daha sonra diyecek ki: Bu, korktuğum şeydi; keşke, hayattayken bu günün hazırlığını yapsaydım. Keşke toprak olup bu hale düşmeseydim ya da Resul'ün yolunu tutup bu belaya karşı güvende olsaydım. Fakat mizan, onunla amellerin değerinin ölçüldüğü şeyden meydana gelmiştir. Ve bu amelleri tartmaktaki bir hikmette şudur: Kullar kendi durumlarını öğrensinler ki azap edildiğinde İlahi adalete (günahlarını) itiraf edip affedildiklerinde de (Allah'ın) sonsuz faziletlerini idrak etsinler. Ayrıca bundan başka

120b

çeşitli hikmetler de olabilir. Fakat, hikmeti idrak etmenin yokluğundan hikmetin bilinmesi lazım değildir. İslam halifesi Hüseyin *(Allah ondan razı olsun.)* rivayet eder ki: Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bir gün Ayişe'nin *(Allah ondan razı olsun.)* dizine mübarek başını koyup dinlenmişti. Ayişe o anda ahretini düşünüp dedi ki: Ey Allah'ın Resul'ü bilmem ki ahrette bizi hiç hatırlayacak mısınız? Resul *(Selam onun üzerine*

olsun.) cevap verdi: Canımı kudret elinde tutan o Tanrıya ant içerim ki üç yerde hiç kimse kendinden başkasını hatırlamaz: Birinci yer, terazilerin amelleri ölçüp

121a

tartacağı yerdir. Kul (burada) kendi mizanının ağır mı hafif mi olduğunu bilmediğinden başkasını hatırlamaz. Yine sırattan geçeceği vakit ve tekrar amel defteri verildiğinde sağdan mı yoksa soldan mı verileceğini bilmediğinden, kişi kendinden başkasını hatırlamaz. Enes ibn Malik *(Allah ondan razı olsun.)* rivayet ederler ki ademoğlu mizanın iki kefesi arasında durunca yüce Allah nida etmesi için meleğini görevlendirir; kimin mizanı ağır olursa, nida eder ki: Falan kul saadet buldu, kesinlikle şikayet yüzü görmeyecek. Ve eğer mizanı hafif olursa nida edecek ki: Falan kul saadet bulmadı,

121b

böylece bahtsız oldu. Ve en son durumların ayrıntıları genişletilmiş eserde bahsedilmiştir.

(103) *(Kur'an'ı) Çok iyi anladığı halde bilmezden gelip inkar eden*

Hasetçinin bu haline sakın şaşırma (çünkü inanmak üstün bir meziyettir.).

(104) *Göz, hasta olduğu zaman bazen güneşin ışığını inkar edip görmez;*

Ve ağız da hastalıktan dolayı bazen suyun tadını alamayıp inkar eder.

Yani, o haset eden kişinin durumuna şaşırma çünkü o, belagat sanatını çok iyi bilip havvas ilmini (Kur'an ayetlerinin harf ve mana noktasındaki ilmini) ve durumun gereksinimlerini tastamam anlarken eşsiz anlatımlar ve sırlarla vasıflanmış bu ayetleri inkar eder. Bu nedenle zayıf (kusurlu, hasta) göz, güneşin aydınlığını inkar

122a

eder ve hasta olan kişi suyun tadını kabul etmez. Şüphesiz, yücelerin yücesinden (Allah'tan) inayet gelmediği için apaçık aşikar olan ayetleri inkar eder. Bu iki beyitte şu ayete işaret edilir Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* buyurur ki: *"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (Peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Böyle iken içlerinden bir takımı bile bile gerçeği gizlerler."*. Yani, kendisine kitap verilenler, ya Resul'ü ya da Kur'an'ı kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar ve bazıları da Allah'ı bildikleri halde gizlerler. Rivayet edilir ki İslam halifesi Ömer *(Allah ondan razı olsun.)*, Abdullah bin Selam'a Resul'ün

122b

durumunu sorunca dedi ki: Ben (onu) öz oğlumdan daha iyi tanırım. Onun için Muhammed'in peygamberliğinden hiç şüphem yoktur ve dahi bu oğlumun benden olduğuna şüphe ederim, belki annesi bana ihanet etmiştir. İslam halifesi Ömer *(Allah ondan razı olsun.)* Abdullah bin Selam'ı takdir edip öptü. Ve Resul için gerekli olan aşinalık, onun bilgi mucizesidir.

Haset eden kişi kendi hasedinden dolayı kitaba (Kur'an'a) inanmaz;

Hangi sebepten dolayı bunu yaptığını da bilmez.

Gözleri zayıf olan kimse güneşin aydınlığını inkar eder;

Hasta olan ise tertemiz suyun lezzeti bilmez.

123a

(105) *Ey süratle ya da yürüyerek iz bırakan develerin üzerinde olan ve*

Muhtaçların, isteyenlerin ve evinin etrafına doluşanların en hayırlısı (Resul)!

(106) O *(Peygamber), kendisine itibar eden kimseler için en büyük alamettir;*

Ve onun (Nebi'nin) varlığını ganimet bilenler için de en büyük nimettir.

Memleketin her tarafından gelen kulların bulunduğu taifenin en hayırlısı olan (Resul)! Öyle bir taife ki bazen yayan bazen süvari olarak onun etrafına ya da rahat tarafına seyahat edip dileğini istemek ve kendilerine lüzumlu olanları almak için yüz bin dert ve istek ile yana yakıla yanına gelirler. Ve ey tertemiz vasıflarla bezenen zat (Resul)! Senden ibret alanlar için en büyük işaret

123b

ve seni ganimet bilenler için de en büyük nimetsin.

Senin yanında ihtiyaç sahipleri yüz bin rahat bulur,

Sana köle olan cihana padişah olur.

Senin giysi kolunu öpmek talih belinin kemeri,

Eşiğinin toprağı da rahatlık gözünün sürmesidir.

(107) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Karanlık gecede (dolunayın) karanlıklar arasında (ışıklarını saçarak) gittiği gibi,*

Bir haremden (Kabe'den) bir hareme (Mescid-i Aksa'ya) gittin.

(108) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Sen Kabe Kavseyn gibi kimse tarafından erişilememiş*

Ve talep edilememiş yüce mertebelere yükseldin geceleyin.

Yani, gece bir mabetten yürüdün ki o Beyt'ül- Haram'dır (Kabe'dir).

124a

Yine bir mabede (yürüdün) ki o da Beytü'l-Mukaddes'tir (Mescid-i Aksa'dır). Dolunay gibi doğudan batıya doğru yürüdün. Şüphesiz bu gece sana ilerlemek ve yükselmek nasip oldu, ta ki *"(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar."* meskenine erişme şerefine nail oldun. Çünkü, bu mertebeye erişen ve onu dileyen daha önce asla hiç kimse olmadı. Bu iki beydin Türkçeye tercümesi şöyledir, dinleyin: Şair *(Allah onu en temizlerin sırasına dizsin.)* Yüce Allah'ın sonsuz ihsanıyla kolaylıkla gerçekleşmiş olan o harika olaya ve muhteşem duruma işaret eder. Peygamber ve resullerin en faziletlisi ve en hayırlı yolları gösteren Muhammet Mustafa'ya ki o,

124b

Allah'ın karşılıksız verdiği hazineleri koruyan muhafızı, ruhani mertebelerin en önde giden süvarisi, hikmetli ilmin denizindeki mücevheri, rahmet ve fazilet semasının nurlanmış dolunayıdır. Bu olağanüstü durum miraç hadisesinde ortaya çıkmıştır. Buhari ve Müslim üzerinde şüphe bulunmayan bir hadiste ittifakla Malik bin Şa'şa'a'dan rivayet ederler ki Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: Ben Mescidü'l- Haram'ın sol tarafında Kabe'nin yanında uyku ile uyanıklık arasında iken Cebrail *(Selam onun üzerine olsun.)* katırdan daha küçük, boz renkli ve gözün gördüğü son noktaya kadar

adım atabilen bir binek hayvanı alıp geldi. Adı Burak. Beni Burak'a bindirip Mescidü'l-Haram'dan Mescid-i Aksa'ya ulaştırdılar;

125a

yüce Allah'ın *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* dediği gibi: *"Kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir."*. Daha sonra beni göklere çıkardılar. Önce gökte, yani dünya semasında Adem'i gördüm, bana dua etti. İkinci gök katında İsa ve Yahya'yı gördüm. Üçüncü gök katında Yusuf'u, dördüncüde İdris'i, beşincide Harun'u, altıncıda Musa'yı gördüm, bana dua etti, ben yükselince ağladı. Cebrail sordu: Niçin ağlıyorsun? Cevap verdi: Muhammed'e peygamberlik benden sonra gitmiştir (ama) onun ümmeti benim ümmetimden

125b

daha çok cennete girecektir, ondan ağlıyorum, dedi. Daha sonra yedinci gökte İbrahim'i *(Selam onun üzerine olsun.)* gördüm. Selam verdim. Benimle merhabalaşıp dua etti. Daha da yükselip Sidretü'l-Münteha'ya ulaştığımda Cebrail durup kaldı. Neden yürümüyorsun? Deyince: *"Buradan bir parmak dahi ileri geçersem yanarım."* (yani) eğer parmak kadar daha yakınlaşırsam İlahi güzelliğin nurlarından yanacağım. Ve ben sonsuz güzelliği görme arzusuyla Sidre'den yükselip dedim ki: Yansam da yanmasam da yine de harem odasındaki mum etrafında dönen pervane gibi yanmayı dilerim. Kusursuz olan Allah'ın yardımıyla *"(Peygambere olan mesafesi) İki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu."* ulaşınca

126a

doksan bin kelimeyi yüce Allah'la konuştum. Hakk'ın tecelli eden aydınlığı ve mutlak güzellikten (Allah'tan) gelen nurların ışıltısı benlik perdesinin aradan sıyrılması, ikiliğin ortadan kaybolmasıyla ortaya çıktı. Ahmed'teki mim'in birliğin zatında erimesi, birliğin nuruyla yabancılık gölgesinin yok olması, mükemmel kullukla birlikte insanlık adının ve

formunun boyunduruğundan Muhammedî kul kurtuluş bulup, bütün yaratılmış mevcudat *"(Fakat o,) sarp yokuşa (atılmadı.)"* ifadesinden *"O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek) tir."* (ayeti) hücumuyla kolaylıkla mutlak özgürlük elde edip *"Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin?"* sırrı ortaya çıkıp, *"Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki onda bana ne bir yakın melek ne de bir peygamber yetişmez."*

126b

sırrındaki eğlence yerinde geceyi ışığıyla aydınlatan mum oldum. Gittiğimde Ahmed'tim, geldiğimde ise eminlik zahmetinin (زحمت) "z" harfindeki noktadan sıyrılıp saf rahmet (رحمت) olarak geldim, *"(Ey Muhammed!) Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."*, *"Bu durum, uzun olanın özetidir."*.

İsra gecesinin Burak'ını tutan aşktır,

Yoksa göz kamaştıran şimşekler değildir bu Burak'ı dizginleyen.

Aşkın inziva sarayı içinde, en sevgili yanından gelen

Bir işaret bulduysan eğer, kendi benliğindeki izleri bırak.

Miraç hikayesi, *Kitâb-ı Maksad-ı Aksâ'*da derinlemesine bir inceleme ve araştırmayla ele alınmıştır; mezheplerin ayrıntıları belirtilip ehli sünnet mezhebinin doğruluğu ortaya konmuştur.

127a

(109) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Bütün peygamberler ve resuller ulaştığın o menzilde (Mescid-i Aksa'da)*

Hizmet olunmaya layık efendinin hizmetçileri gibi seni takdimle öne geçirip imam yaptılar.

(110) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Büyük (melek) topluluğu içinde sancak sahibi olarak,*

Yedi kat gökleri yara yara her katta bir peygambere selam verip ileri geçtin.

Yani, miraç hadisinde rivayet edildiğine göre peygamberlerin ruhları Beytü'l-Mukaddes'te cismen görünüp Hz. Peygamber'i imam olarak öne geçirip hepsi arkasından ona tabi olarak namaz kıldıktan sonra uğurlamak için birlikte göğe yükseldiler. Ve bazı rivayetlerde bahsedilir ki namazı Menat denilen yerde kılıp Sidre tarafına doğru uğurladılar ---.

127b

Şimdi, şair *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* der ki: Ey Muhammed, bütün peygamberler seni Beytü'l-Mukaddes'te ya da adı geçen o mertebede, tıpkı kendisine hizmet olunan bir efendiye hizmet eden hizmetçiler gibi seni en öne geçirdiler. Melekler ve peygamberlerle birlikte yedi katlı gökleri yarıp yüce Allah'ın yardım etmesiyle yürüdün. Öyle ki o kafile arasında sultan olan sancak sahibi sendin. Ya da yıldızlar kafilesi içinde dolunay gibi karanlıkları yaran sendin.

Ey resullerin önderi ve peygamberlerin efendisi,

Sizin adınızla son buldu saadet defteri.

Gönderilen peygamberler öne geçirdiler sizi, tıpkı

128a

Askerlerin krallarını takdim edip öne geçirmeleri gibi.

Ey en pak olan zat, sen tertemiz olanlar arasında

Hem onların sancaktarı hem de mühür yüzüğü efendilerisin.

(411) *(Ey Allah'ın Resul'ü! Miraç gecesi) Sen öyle ulvi mertebelere yükseldin ki*

(Allah'a ulaşma noktasında) Yükselmeye çalışan kimse için ulaşılacak başka bir mertebe bırakmadın.

Yani, yedi kat gökleri yararak öyle yüksek bir noktaya ulaştın ki aşıp yükselmek isteyen için herhangi bir makam ve mertebe bırakmadın. Dahası yüksek makam isteyenler için yükselecek hiçbir derece bırakmadın. Yani, en üst dereceler ve yükselme merdivenleri Allah'tan gelen yardım sana yol gösterip

128b

öyle ulu bir makam ortaya çıkardı ki yücelikle en yüksek arşa seni dahil edip girdirir. Bundan dolayı bütün peygamberler ve (Allah'a) en yakın melekler *"(Melekler derler ki:) "Bizim her birimizin bilinen bir makamı vardır."* gereğince kendi derecelerinin ve makamlarının dışına doğru bir adım bile ileri atmadılar; hatta, yüceliği arzu etmenin koşu meydanı ve otlağında dosdoğru melek Cebrail, varılmak istenen yolun en yüksek derecesi ve son noktası olan Sidre'ye ulaştığında *"Buradan bir parmak dahi ileri geçersem yanarım."* diyerek kendini dizginleyip senin üzenginden arkada kaldı.

Sen, "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki," dediğinde,

129a

Sana Allah'a kavuşmak (payesi) verildi.

Ona (o makama erişmek için) hiç bir peygamber yol bulmadı,

Ve Cebrail'in de girmesine müsaade edilmedi.

(112) *(Ey Allah'ın Resul'ü! Miraç gecesi) Bütün makamları kendine nispetle geride bırakarak yükseldin,*

Tıpkı ulvi bir sancağın tek olarak yükseltilmesi gibi.

(113) *(Ey Allah'ın Resul'ü! Miraç gecesi) Bütün gözlere perdeli olan en yüce mertebelere*

Ve gizli olan İlahi sırlara erişmek için davet edildin.

Yani, kusursuz ve mükemmel güzelliğin himmet ve gayretiyle ayağının eşiğine basarak, yol tutanlar ve gerçeklik yolunda giden eşsiz insanların makamını kendi makamın nispetine göre aşağıda bıraktın; her ne kadar onlardan her birinin

129b

kendi yaradılışlarında makamları yüce de olsa, tek başına dalgalanan bir sancak gibi seslendiğin zaman, yani, bütün kusursuzlar arasında özel olarak seçildiğinde, mükemmellik ve fazilet içinde yegane olarak şöhret bulup yüce kılındığında, ta ki gözlerin görmediklerini görerek örtülüp gizli kalan bütün sırlara eriştiğinde.

Sidre, Ruhu'l-Emin'in (Cebrail'in) yürüyebileceği son noktadır;

Eğer mertebenize göre kıyaslarsam, o çok aşağı bir derecedir.

(114) *(Ey Allah'ın Resulü!) Sen seninle hiç bir ortak olmadan övgüye layık olan her şeyi kendinde topladın,*

Ve sıkıntı çekmeksizin her makamı tek başına geçtin.

130a

(115) *(Ey Allah'ın Resul'ü!) Senin sahip olduğun manevi rütbelerin miktarı pek çok fazladır;*

Sana ihsan edilen manevi nimetlerin anlaşılması imkansızdır.

Yani, kimsenin alakası olmayan ve sadece senin olan fazilet ve mükemmellik noktasındaki övgüye değer şeyleri kendinde topladın. Ve hiç kimsenin elde etmekte gücü ve idrakinin yetişmediği mertebe ve derecelerdeki makamlara yürüdün. Ve yüce mertebelerden sana miktarı çok yüksek mertebeler verilmiştir. Dahası, en bol nimetlerden sana ihsan edilen o bol nimetleri kavramak son derece zordur, velhasıl peygamberler senin

130b

ihtişamının arkadan gelen takipçileri, yüce arş senin sığınağın, kutsal mabet (Kabe) senin çadırındır.

Sen iki cihanın da padişahısın,

Dışarıdan bakıldığında kimsesiz görünsen de.

Bütün alemde yabancı gibi dursan da

Allah'ın hareminde aşinasın sen.

Kadrinin ayağı arşa yetişti,

Nitekim varılacak en son noktasın sen.

Her ne kadar son olarak aleme gelmişsen de

Bütün peygamberlerin yazıldığı kitabın sırrısın sen.

(116) *Ey İslam topluluğu! Müjdeler olsun; bize Allah'ın inayeti olarak verilen*

Ve hiç değişmeden baki kalacak bir rükun (İslam) vardır.

(117) *(Yüce Allah) Bizi ibadetlere davet eden Peygamberi andığında,*

Resullerin en mükemmeli dediği için biz de ümmetlerin en mükemmeli olduk.

131a

Yani, ey İslam topluluğu! Müjdeler olsun ki yüce Allah'ın yardımıyla peygamberlik esaslarından bize kıyamete kadar asla değişmeyecek olan bir esas vardır. Bizi onun gibi

bir Resul'ün ümmeti yapmıştır ki o Resul'ün kanunları (İslam) kıyamete kadar yok olmaz. Şüphesiz, tıpkı Allah'ın *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* bizi İlahi itaate ve yüce Padişah'a (Allah'a) uymaya çağıran Resul'e peygamberlerin en mükemmeli ve yol göstericilerin en hayırlısı dediği gibi biz de en mükemmel ümmet ve en hayırlı millet olmalıyız. Aynen şüphe bulundurmayan hadiste Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* Allah'tan

131b

haber verip dediği gibi: Ben, ademoğullarının efendisiyim ve kainatta yaratılan herkesin en mükemmeliyim, dahası Hz. Adem ve onun bütün çocukları benim sancağımın altındadırlar. Apaçık bellidir ki Peygamber bu haberi kibirle değil İlahi vahiyle bildirmektedir.

(118) *Peygamberliğin haberleri düşmanların kalplerine titretti,*

Tıpkı gafil bulunan bir koyun sürüsünü aslanın kükreyip korkutması gibi.

(119) *(Peygamber) Her savaşta kafirlerle yüzleşip onlarla savaştı,*

Ta ki o düşmanlar kasapların çengelleri üzerine kıyılmış etlere benzeyinceye kadar.

Yani, Resul'ün peygamberlik haberi düşmanlarının kalbini tıpkı

132a

habersiz olan koyunları bir baykuşun dehşetle ürkütmesi gibi korkuttu. Öyle ki düşmanlarını savaş meydanında dilleri mızrağın ucuna saplanmış bir halde kasap

tezgahında kesilip mezbahaya asılmış gibi görürsün. İlk beyitte şu hadise işaret edilir: *"Allah bana, iki aylık uzaklıkta dahi bulunan düşmanın kalbine korku salmakla yardımda bulundu."* yani, yüce Allah bana korku askeriyle yardım etti; hangi tarafa dönersem iki aylık uzaklıktaki yere kadar benim korkumu düşmanın gönlüne saldı. Ve ikinci beyitte de şu hadise işaret edilir: *"Ben hem kılıç hem de rahmet peygamberiyim."* yani, ben kılıçla tek vücut olan Resul'üm

132b

(Allah ona salat ve selam etsin.).

Düşmanın gönlü taş bile olsa heybet ateşinden erir,

Eğer Peygamber saltanat ihtişamıyla düşmanlığa gelse.

Evet, doğruluk heybetin etkisinden ortaya çıktığı zaman,

Sina Dağı'ndan bahsetmek hiçte şaşılacak bir durum olmamalıdır.

(120) *(Peygamber düşmanları savaş meydanından) Öylesine kaçmak istediler ki, gıpta ettiler*

Kartal ve karakuşlar tarafından kaldırılıp uçuşturulan leş parçalarına.

(121) *Gece ve gündüzler gelip geçerdi de sayılarını bilmezlerdi,*

Öyle ki haram aylar olmadığı müddetçe haberleri bile olmazdı.

Yani, düşmanlar Hz. Peygamber'le vuruşmaktan kaçmayı sevdiler.

133a

Ve korkuyla kaçtıklarında kartalların ve başka kuşların ölülerinin organlarını alıp gitmesinin yakın olduğundan çok üzüldüler; bundan dolayı, ölenler düşmanın damgalamasından kurtuldular. Ve bunlar, kovalayan düşmanlarının eline rezilce geçtiler. Dahası bu korkak kafirler korkudan günlerin ve gecelerin geçtiğini bilmezler. Öyle ki Müslümanlarla vuruşmaktan kurtulmak için haram ayların geldiğini bilirler (bahane ederler). Yani, bu düşmanlar, büyük bir korkunun verdiği şaşkınlıkla Müslümanların atılıp saldırmalarından o kadar

133b

çekindiler ki her biri kendi uzuvlarının düşman elinde öldürülmesindense kartalın pençesinde görmeyi tercih ettiler. Ve kıymetli olan ömür sermayesinin hesabından o derece habersiz kaldılar ki haram aylar dışında kalan günlerin ve gecelerin gelip geçtiğini anlamadılar.

(122) *İslam dini her yiğit vasıtasıyla (sahabeyle) din düşmanlarının etine*

İştahlı ve acıkmış bir kartal gibi onların ortalarına konan bir misafir gibidir.

Yani, İslam dini, sanki kafirlerin olduğu tarafa inen ve o düşmanları yok etme noktasında

134a

müthiş derecede arzulu olan, Resul'ün ulu sahabeleri arasından gelen bir misafir gibidir. Ve Müslümanlar arasında bulunan bu grubun İslam'ın kanun, hukuk ve şeriatının

yüceltilmesine o kadar önem verirler ki (bu amaç uğruna) kafirlerin kanına susayıp, etlerine acıkmışlardır.

(123) *(Allah'ın Resul'ü) dalgalar misali birbirini takip eden atlar üzerinde*

Düşman üstüne sel gibi akan kahraman askerleri sevk ve idare ederdi.

(124) *(Sahabeler) Allah rızasını isteyip bu uğurda daveti kabul eden kimselerdir;*

Onlar küfrü yok edecek ve kökünü kazıyacak aletlerle hamle yapan kimselerdir.

Yani, İslam dini kafirlerin üzerine askerlerini denizler gibi salıp beş tümene ayırdı; yani merkezde, sağ tarafta, sol tarafta, ön tarafta seçili askerler

134b

arkada da artçı birlikler olmak üzere dizdi. Bu dizilen askerler, su üstünde yüzer gibi binicisini hiç yormayan atlara binmiş şekildedirler. Dahası, bu asker denizinin birbirine çarpan dalgaları istenilen yere varmak için giden yiğitlerdirler. Yüce Allah'ın rızası için düşmana saldırır; öylece kafirleri kılıştan geçirip kökünü kazırlar. Sözün özü şudur ki:

Din, denizler misali ordularını kafirlerin üstüne çeker;

Her zaman dalgalanan bir denizin dalgaları gibi ortaya koyan askerleriyle.

Her şeyden el etek çekip Allah'ın rızasını düşünerek;

135a

Ansızın, kafirlere karşı bir hamle yaparlarsa onları şaşkına çevirirler.

(125) *(Sahabeler) Gayretleriyle öyle çok cihat ettiler ki*

(Onlar sayesinde) İslam dini gariplikten kurtulup başarıya ulaştı.

(126) *(İslam dini, o sahabelerden olan) En hayırlı babaların ve kocaların gayretiyle*

Ebedi olarak korunarak yetimlik ve dulluk çekmeyip sahipsiz kalmadı.

Yani, bu kılıç sahipleri ve mızrak tutanlar (sahabeler), o kadar gayret ettiler ki İslam milleti kimsesiz idi; onların varlığıyla akraba ve kavim kazandı. Şefkatli baba merhametli haliyle geldi. Şüphesiz, (İslam dini) hem yetim olmadı hem de dul kalmadı; dul kadınlar İslam gibi zorluk çekmedi.

135b

Önceleri din kimsesizdi, (fakat) Resul'ün eliyle

(Ve) Sahabenin özverisiyle kendi akraba ve kavmini buldu.

Bu dine ön ayak olmak için gayret edip

Baba oğlunun, oğul babasının başını kesti.

(127) *(O sahabeler) Savaşta dayanıklı olma bakımından dağlar gibidirler, istersen sor*

Onlarla vuruşan kafirlere savaş meydanında ne kahramanlıklar gördüler.

(128) *Eğer istersen Huneyn deresinden, Bedir ovasından ve Uhud dağından sor*

(O kafirlerin) Veba illetinden beter ve daha dehşetli bir şekilde nasıl kahrolduklarını sana anlatsınlar.

Yani, bu yiğitler Allah'ın adının yüceltilmesi uğruna kafirlerle savaşırlar; din içinde sağlam durup

136a

savaşmakta ve tevekkülle sabit kalma noktasında dağlara benzerler. Ve bunların durumunu onlarla savaşmış ve onların her savaş meydanında nasıl bir cesaret ve yiğitlik göstermiş olduklarını şahit olan kişiye sor. Ve Müslümanların vuruşmalarını ya Bedir, Huneyn ve Uhud'un ruhundan ya da (savaştıkları) mevzilerden sor; bu harp zamanlarının kafirler için gelmiş geçmiş bütün felaket günlerinden daha beter helak edici olduğunu (söylesinler). Şair *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun.)* bu iki beyit içinde Resul'ün *(Salat ve selam onun üzerine olsun.)* seferlerinden üç sefere işaret eder. Biri Huneyn seferidir.

136b

Bu seferin hikayesi şöyledir ki yüce Allah'ın yardımıyla Hicretin sekizinci yılında ramazan ayının yirmisinde Resul'e *(Selam onun üzerine olsun.)* Mekke'nin fethi nasip olduğu halde on beş güne kadar namazı hala misafir gibi kılıyordu. Havazin (kabilesi) bu fetih haberini duyunca Malik bin Avf'ın yanında yer alarak asker olup yine Sakif ve Benu Nesr ve Cuşem ve Sa'd bin Bekr ile bazı Beni Hilal'den kişilerle müttefik oldular. Ancak, Kilab ve Ka'b'ın Hevazin'i ortada yoktu. Fakat, Beni Cuşem Kabilesi'nden

Düreyd Durra Min Hume adlı yüz altmış yaşında, gözsüz bir yaşlı vardı. Onu da görüşü, tedbiri

137a

tecrübesi ve bilgisi çok iyi diyerek bir sepete koyup hep beraber Mekke'ye doğru yola çıktılar. Bu büyük ordunun komutanı olan Malik bin Avf malları, hayvanları, çocukları ve aileleri de katarak yola çıktı. Düreyd, Evtas'a vardıklarında hayvanların ayaklarından çıkan sesi anlayıp dedi ki: Bu yer Evtas olmalı. Cevap verdiler: Evet bu vadi Evtas'tır, dediler. Savaş için bu yerden daha uygun bir yer yok. Ondan sonra dedi ki: Küçük çocukların ağlama seslerini ve çiftlik hayvanların ayak seslerini duyuyorum, cevap verdiler: Malik ordusunu bütün maiyetiyle getirdi. Malik'e dedi ki: Sen kavminin reisi olarak hiç düşünmedin mi eğer iş senin istediğin gibi sonuçlanmazsa

137b

BOŞ SAYFA

138a

kavmin, akrabaların ve ailen esir edilerek rezil olacağını? Malik cevap verdi: Sen yaşlanmışsın, aklın yerinde değil; oğlu, kızı, malı ve hayvanları yabancılarla savaşmaları için getirmişim, ele geçmeleri için değil. Düreyd dedi ki: Ben bu yaşıma kadar oğlun veya kızın herhangi bir orduya zafer kazandırdığını görmedim. Devam etti: Ey Havazin! Bu komutanın elinden size zarar ve rezillikten başka size bir şey gelmeyecek. Daha sonra Hz. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* Ka'b ve Kilab'ın bu gruba katılmadığını duyunca Abdullah bin Ebi Hedred Eslemi'yi haber getirmesi için gönderdi.

138b

Abdullah, Havazin'in karargahına girip Malik'in çadırına geldi. Havazin'in önde gelenleri etrafına oturunca onlara dedi ki: Savaş günü, ailelerinizi ve çocuklarınızı

arkanızda dizin ve ilk önce siz saldırın. Çünkü (bu), savaşacak iki taraftan harbin galibi (olacak tarafın) işaretidir. Abdullah gelip Resul'e haber verince Ömer dedi ki: Yalan söylüyor. Abdullah cevap verdi: Eğer bu söze yalan dersen, gerçeğe yalan demiş olursun. Ömer dedi ki: Ey Allah'ın Resul'ü bak Ebi Hedred ne diyor! (Ancak) Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* cevap verdi: *"Sen bilmezdin (Ama Allah) sana hidayet verdi."* Daha sonra askerlere

139a

şevval ayının sekizinde cumartesi günü Hüneyn'e doğru ilerlemeyi emretti. Ve on bin Müslüman arasından serbest olan üç bin kişi yola çıktılar. Sancağı İslam halifesi Ali'ye vererek bir bölümünü Sa'd Vakkas'a bir bölümünü İslam halifesi Ömer'e, Hazrec sancağını Sa'd bin Ubade'ye, Evs sancağını da Useyd bin Hızr'a teslim ederek bütün orduyu düzenleyip sahabelerden oluşan ordunun işareti Bakara Suresi olsun deyip şevval ayının onuncu gününün gecesi salı akşamı Huneyn'e ulaştılar. Malik'in gözcüleri gelip dediler ki: Ala atlara binmiş şahlar gibi bembeyaz (kişiler) gördük;

139b

eğer saldırırlarsa onlara karşı koyacak gücümüz ve kuvvetimiz yok, Malik: Siz yüreksiz kişilermişsiniz, diyerek cesur birini gönderince o da bu sözlerin aynısını söyleyip geldi. Malik, Huneyn'i görmüştür, inişi son derece küçüktü. Askerlerine o yolun etrafına pusu kurmaları için emir verdi. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* ve İslam ordusu bu grubun pusu kurduğundan habersiz ilerlediklerinde bir kişi dedi ki: İslam'ın askerleri sayı olarak son derece çok ve bir o kadar da güçlüdür; bu gün az olduğumuzdan dolayı yenilmeyeceğiz. Bu söz Resul'ün hoşuna gitmedi. O zaman yüce (Allah) buyurdu ki:

140a

"Ve Huneyn gününde, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş ...". Nitekim, Müslüman askerlerin bazıları vadiye indiği sırada kafirler bir kere saldırınca Müslümanlara askeri olarak üstün olmanın güveniyle sevinme silahı yetişti, kaçıp Mekke tarafına doğru

yöneldiler. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* boz katır üzerinde merkezi koruyunca İslam halifesi Abbas (Peygamber'in) atının dizgini tutup orda kaldı. Ve ashaptan Ebu Bekr, Ömer, Ali, Ebu Süfyan bin Haris [bin] Abdu'l-Muttalib ve kardeşi Zem'e ile Fazl bin Abbas ve Usame bin Zeyd ve onun kardeşi Eymen bin Abdu'l-Hazrec'ten başka kimse kalmadı. Ve Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* katıra yaslanarak

140b

"Şüphesiz ben Peygamberim ve Abdulmuttalib'in oğluyum." deyip kafirlerin olduğu yöne yürümek istedi. Fakat Abbas yürümesine mani oldu. Abbas'a dedi ki: İslam'ın askerlerine seslenerek bölümler halinde çağır. Abbas çok güçlü bir sese sahipti; çağırınca dalga dalga geldiler. Daha sonra (Allah tarafından) yardım yetişip melekeler ak elbiselerle kızıl atlar üzerine binip geldiler. (Peygamber) Bir avuç toprak alıp *"Yüzleri sürünsün!"* diyerek atınca bütün kafirlerin gözlerine girip kafirlerin hezimete uğrayan askerleri yenildi; çoluk çocuklarını, hayvanlarını ve mallarını Müslümanlar alıp, onlardan altı bin kişiyi esir ettiler. Onlardan

141a

bazıları iman edip dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü, sen yaratılmışların en hayırlısısın; kötülere göre muamele etme; mallarını alıp esirleri salıver. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* o söze uydu. Ve sınırsız mal ve ganimet alındı. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* o malların çoğunu komutanlara ve kalbi kırık dostlara verdi. Hikayenin geri kalan kısmını *Maksad-ı Aksâ* adlı kitapta anlatmışız. İkinci (hikaye), büyük Bedir Harbi'dir. Bu savaşın hikayesi şöyledir: Resul *(Selam onun üzerine olsun.)*, Ebu Süfyan'ın başında bulunduğu otuz kişilik grubun çok büyük bir kervanı taşıyıp

141b

Kureyş'in mallarını alıp Şam'a döndüklerini duydu. Ashaba dedi ki: Karşılayın (önünü kesin)! Olur ki yüce Allah bu muazzam malları size nasip eder. Üç yüz on beş kişi yola çıkmak için Resul ile anlaştılar; (bunların) sekseni Kureyş ve Kureyş'in emrindeki

kişiler, geriye kalanlar Ensar'dandı. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* muhacirlerin Ukab adlı sancağını İslam halifesi Ali'ye verip Ebu Bekr'i sağ yöne, Ömer'i de sol yöne konumlandırarak kendisi de Baki'de konuşlandı. Adi bin Ebi'r-Reca Cühenî ile Besbes bin Amr Cühenî'yi gözcülük yapmaları için önden gönderdi. Kendisi de bunların arkasında yürüdü. Besbes, Bedir'e ulaştığında

142a

develerini suyun yamacında bir tepecikte çökertip su almaya gittiler. O noktada Ebu Süfyan'ın levazımatçısı Mecdi bin Amr suya gelip binek hayvanını su verirken Cüheyne kabilesinden iki cariye (göründü) biri diğerinden bir dirhem isteyip: Hakkımı ver, diyerek karşılıklı atışıyorlardı. Borçlu olan cariye dedi ki: Yarın ya da ondan sonraki gün Kureyş kervanı gelecek, onlara hizmet ederek bir dirhem kazanıp vereyim, dedi. Bu levazımatçı tasdik edip dedi ki: Doğru söylüyor, ertesi gün bizim kervan gelecek. Adi ve Besbes bu haberi öğrenip Resul'e

142b

BOŞ SAYFA

143a

geri döndüler ve öğrendiklerini ulaştırdılar. Bu ikisi gittikten sonra Ebu Süfyan Bedir'e gelip levazımcısı Mecdi'ye sordu: Muhammed'den hiç haber aldın mı? Cevap verdi: Hayır, Fakat iki kişi develerini tepede çökertip su alıp gittiler. Ebu Süfyan, onların develerinin gübresini kırıp içinde hurma tanesini görünce dedi ki: Bu Muhammed'in gözcüsüdür; bu Yesrib devesidir çünkü hurma yemiştir. Hemen kervanını farklı yoldan gönderip, Zemzem [bin] Amr Gifari'yi ücretle tutup ivedi bir şekilde Kureyş'e haber gönderdi: Muhammed mallarınızı yağmaladı, asker toplayıp çabuk gelin. Ebu Leheb, Kureyş'in ileri gelenleri

143b

bin üç yüz kişi tam teşekkül silahlanıp Bedir'e doğru yol aldılar. Ve son derece acele bir şekilde Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* Bedir'e vardığı gün Kureyşli kafirler mezbahaya gelen hayvanlar gibi kendi ayakları ile ölüm yerine geldiler. Fakat, Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* Hicretin ikinci yılı ramazan ayının ortası olan çarşamba gecesi Revha'da konaklayarak orda namaz kılıp Allah'tan *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* diledi ki: Allah'ım, bu ümmetin firavunu olan Ebu Cehil'i helak et! Zem'e bin Esved'i helak olmaktan kurtarma! (hadis). Daha sonra yola koyulup Vefar Vadisi'ne vardıklarında Kureyş askerlerinin haberi gelince, Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* ashabıyla fikir alışverişinde bulundu.

144a

O eşi bulunmaz incelikteki kibar sahabeler muhacir ve ensar, her biri (Allah'a) ayrı ayrı hamt edip dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü, Berk-i Gimad'a gidersen biz de geliriz ve eğer ateşten denizlere girin dersen gireriz. Senin rızan uğruna yüz bin can sana feda olsun. Sa'd bin Ubade ayağa kalkıp dedi ki: Bu istişare ve görüşmeden senin kastın bizim durumumuzu öğrenmektir. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: Evet. Sa'd devam etti: Ey Allah'ın Resul'ü, biz sana sadakatle boyun eğip İslam milletine samimiyetle inanarak itaat ve teslimiyet kemerini can beline bağlamışız. Eğer denize girin desen gireriz

144b

ve eğer ateşe desen düşeriz; canımızın isteği emrini kabul etmek, gönlümüzün dileği senin ahdine vefa kılmak; canımız feda olsun sana, malımız bağışlansın; ant olsun ki malımızdan alanı bize mal verenden daha çok severiz biz. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* hepsine dua edip Bedir'de durdu. O anda Kureyş'ten kırba ile su almaya gelen kişileri gördüler. Resul'ün sahabeleri bu kiralık köleyi tutup Ebu Süfyan'ı sorunca, dedi ki: Ebu Süfyan'ı bilmem fakat Kureyş askerleri gelmiş, konuşlanmışlar. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)*

145a

o kölenin dediğini doğrulayıp, Hubab bin Munzir bin Cemuh'un önerisiyle Bedir kabilelerini arkaya alıp kendi yakınlarında büyük bir havuzu su doldurup o yerde durdular. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bir iki kişiyle müşriklerden haber almak için atlanıp gidince, Süfyan Zemiri ve çok sayıda süvari ile karşılaştı. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* ondan Kureyş'le ilgili bir şey bilip bilmediğini sorunca, dedi ki: Filan gün Mekke'den çıktıklarını duydum; eğer doğruysa, şimdi bu vadinin yakınlarında olmalılar. Sonra Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* sordu ki: Muhammed'le ilgi bir şey biliyor musun? Cevap verdi: Onlar da buraya ulaşmış olmalılar, filan

145b

gün çıktıklarını duydum. Süfyan sordu ki: Sizler kimsiniz? Resul cevap verdi: Biz sudanız. Ve eli ile Irak tarafında su olan yeri işaret etti ve bu söz kapalı manalardandır; şer'an caizdir. Daha sonra Hz. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* gelip her bir yere eliyle işaret koyup diyordu ki bu filanın yıkılacağı yeridir diyerek Kureyş'in ileri gelenlerinden çok kişinin ölme yerini belirledi. İslam halifesi Ömer *(Allah ondan razı olsun.)* der ki: O yerleri işaretledim; yemin ederim ki işaretlediğim yerlerden hiç birisi değişmedi (hepsi doğru çıktı). Bir saat sonra iki ordu konuşlanıp

146a

birbirini gördüklerinde İblis, Beni Kinane Kabilesi'nin önde gelen isimlerinden Surake bin Cuş'em'in suretinde Kureyş kafirlerinin arasına girip geliyordu; yardım etmek için meleklerle birlikte inen Cebrail'i görünce Cebrail'in kendisini esir edip insanlara açıklamasından ve kimsenin artık onu dinlemeyeceğinden korkup hemen gerisin geri kaçmaya başladı. O sırada Ebu Cehil'in kardeşi Haris bin Hişam İblis'e yaklaştı ve dedi ki: Ey Suraka, böyle bir haldeyken bizi neden bırakıp kaçıyorsun? Cevap verdi: Ben öyle bir şey görüyorum ki sen görmüyorsun. Daha sonra Resul *(Allah ona salat ve selam etsin.)*

146b

yüce Allah'a şükrederek ashabını savaşa hazırlayıp, güneşi arkaya alıp batı tarafına yönelince müşrikler güneşe dönmüş oldu, arkaları da batıya doğru oldu. Birincisi yakın mesefaden, ikincisi de uzak mesafeden olan hücumda Resul saltanat saldırısıyla konuşlanırken, Kureyş ise sağ hücumda konumlandı. Daha sonra harp tandırı daha da alevlenince müşriklerden Utbe, Şeybe ve velid bin Utbe meydana gelip sözlü sataşmaya başladılar. (Bunun üzerine) Hamza, Ali ve Ubeyde bin Haris bir adım öne çıkıp yüce Allah'ın yardımıyla bu üç müşriki öldürdüler.

147a

Daha sonra Muaz bin Amr bin Camuh, Beni Mahzum'un etrafında halka olup Ebu Cehil'i ortaya almış olduklarını gördü. Muaz, Ebu Cehil'e pusu kurdu; bir bacağını kesip onu yere sererek üstesinden geldi;a (daha sonra) Abdullah bin Mesud onu öldürdü. Bundan dolayı Kureyş'in ileri gelenlerinin çoğu parlak kılıçlar sayesinde yerle bir olup cehenneme gitti. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* iki ordunun birbirine karıştığını görünce Müslümanları bir yere toplayıp dedi ki: Benim iznim olmadan saldırmayın. Ve Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bir an gözünü yumup açınca dedi ki: Müjdeler olsun size! Kardeşim Cebrail meleklerle birlikte yardıma geldi. Daha

147b

sonra İslam halifesi Ali'den bir avuç toprak isteyip *"Yüzleri sürünsün!"* diyerek müşriklerin olduğu tarafa atınca Allah'ın yardımı ve ulu padişahın (Allah'ın) inayetiyle müşrikler yüzlerini çevirip mallarını bırakıp kaçtılar. Müslümanlar, peşlerine düşüp müşriklerin büyük çoğunluğu öldürdüler. Ve bir haylisini öldürüp kalanları da esir ederek mallarını ve hazinelerini ganimet olarak aldılar. Bu fetih, İlahi inayetle gerçekleşen Allah'ın safi bir lütfuydu. Gerçekten de bu savaşın harikuladelikleri sayısız ve sınırsızdır. Tamamen, inceden inceye araştırıldığında çok fazladır. Kim daha fazla bilgi almak isterse bu zayıf kişinin yazdığı *Maksadu'l-Aksâ* adlı kitaba göz atsın.

148a

Üçüncü savaş Uhud'tur. Bu savaşın sebebi şudur: Kureyş, yenilgiye uğrayınca o felaketten yaralı kurtulanlar Mekke'ye döndü. Ebu Süfyan'ı gördüler, kervanı keder yerinde durdurmuş mal sahiplerinin toplanmalarını için bekliyordu. Ve Kureyş'in ileri gelenleri Safvan bin Ümeyye, Abdullah bin [Ebi] Rabia, İkrime bin Ebi Cehil ve Ubeyy bin Halef gibi her birinin akrabaları ve aşiretlerinden kimseler Bedir'de öldürülmüş bulunan bir toplulukla ittifak edip Ebu Süfyan'a ve bu kervanda malları bulunan o kişilere gelip dediler ki: Ey Kureyşliler! Muhammed

148b

sizleri aciz bıraktı, en yakınlarınızı öldürdü. Şimdi bizlere yardım edin de bu mallarla ordu toplayıp Muhammed'le savaşalım, belki intikamımızı alırız. Çoğu büyük bir istekle kabul ettiler. Daha sonra Kureyş toplanıp Kinane-i Ehabiş kabilelerinden katılanlarla birlikte yola çıktılar. Ebu Süfyan, karısı Hind bint Utbe bin Rabia'yı alıp Safvan da Barza bint Mesud Sekafi'yi yol arkadaşı olarak katarak, diğer kadınları ve Kureyş'in ileri gelenlerinin hanımlarını ve onların yardımcılarını güzel ve şık elbiselerle süsleyip (yanlarına) zilli tefler aldılar. Düşmandan intikam almak için savaşmaya gidince (kadınlar), erkekleri savaşmaları için kışkırtıp, şiirler okuyup şarkılar söyleyerek

149a

bu şekilde hem yol arkadaşlığı yapmayı hem de destek olmayı tercih ettiler. Cesur ve korkunç bir şekilde yola çıktıklarında Abbas, Benu Giffar'dan bir kişiye bir şey verip üç günde Medine'ye ulaşması şartıyla Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* hazretlerini bir mektupla bilgilendirdi: Bu Kureyş, onlara itaat eden üç bin kişi, bin deve, iki yüz at, yedi yüz zırh ile Müslümanlarla savaşmak için Medine'ye yöneldiler. Gifari üç günde Medine'ye geldi, Kubad Abbas'ın mektubunu Resul'e *(Selam onun üzerine olsun.)* ulaştırdı. Ubey bin Ka'b mektubu Resul'ün huzurunda okuyunca Resul, Sa'd bin Rabi'in evine girip Abbas'ın mektubunu

149b

Sa'd'e verdi, Sa'd dedi ki: Vallahi onların gelmesinin hayırlı olacağını ümit ediyorum. Daha sonra gelmelerinin haberi Medine'de duyuldu. Sonrasında şevval ayının başında perşembe günü, on günlük yürüyüşten sonra Kureyşlilerin Cuhfe'de kamp kurdukları Resul'e haber verilince Resul, Fazile'nin oğlanları olan Enes ve Mu'nis'i haberin doğruluğunu öğrenmek için gönderdi. Onlar da (aynı şeyi) görüp geldiler. Kureyş yine yola koyulup bütün maiyetiyle Beni Harise, Beni Selem ve Beni Abdü'ş-Şehid'in ekin tarlalarına kadar ulaşmış ve çiftlik hayvanlarını orada salıvermişti. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* Cenab bin el-Munzir'i gönderdi

150a

Kureyş ordusunu [....], Cenab görüp geldiğinde, (Resul, Abbas'ın) mektubunda yazılanların doğru olduğunu anladı. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: . *"Allah bize kafidir ve o, ne güzel vekildir.",* Allah'ım, *"Senin yardımınla hücum eder ve savaşırım."*. Ve bu cuma gecesini, Ensar'ın önde gelenleri ve büyükleri silahlanıp Resul'ü *(Selam onun üzerine olsun.)* korumak ve muhafaza etmek için onun kapısında geçirdiler. Ertesi gün Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* cuma namazını eda edip hutbe okuduktan sonra yüce Allah'a hamt edip Müslümanlara çok çalışıp gayretli olmayı emrederek dedi ki: Allah'ın yardımı size yoldaş, (Hakk'ın) sonsuz inayeti de size yol gösterici olmuştur eğer

150b

sabırla çabalayıp Allah'ın rızasını talep edip düşünürseniz. Ve sebepleri yerine getirip rablerin rabine (Allah'a) tevekkül edin. Ayrıca dedi ki: Ben bu gece bir rüya gördüm. Bir çok sığırın kurban edildiğini gördüm ve ben sağlam bir zırh giymiştim ve kılıcım Zülfikar'da kırılma vardı. Ayrıca ben bir koça biniyordum. O kurbanları benim bir çok sahabemin şehit olacaklarına tabir ettim ve sağlam zırhı Medine olarak yorumladım ve

Zülfikar'ın kırılmasını ise benim vücudumun yaralanmasına işarettir fakat o koç, yüce Allah'ın izniyle düşmanların liderini ele geçireceğimize işarettir.

151a

Şimdi sizinle istişare ediyorum ki en hayırlı olan ortaya çıksın, (siz de) ona işaret edin. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bu rüyayı gördüğü için Medine'de kalıp kaleyi savunmak istiyordu. Abdullah bin Ubeyy'in görüşü Hz. Peygamber'in *(Allah ona salat ve selam etsin.)* tercihine uygun düştü. Fakat, o sahabeler Bedir'i tam manasıyla idrak edemeyip hep bir ağızdan dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü, bizi alıp çık, savaşalım; düşman bizim korktuğumuzu düşünmesin. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* eve girip zırhını giyerek çıkınca bazı sahabeler (savaşmak konusunda) çok ısrar ettikleri için

151b

pişman olup dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü tercih senindir, kalma (kararı da) senindir; (eğer) daha hayırlı ise Medine'de kalalım. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* cevap verdi: Şimdi (bunları söylemenizin) bir faydası yok; bir peygamber silahını kuşandıktan sonra düşmanla karşılaşmadan onu çıkarmaz! Ve aynı gün Ayişe'nin evinden çıkıp atına binerek üç bin kişiyle birlikte Uhud'a doğru yola çıktı. Uhud'a yaklaşıp müşrik orduları göründüğünde Abdullah bin Ubeyy İslam ordusunun üçte birini alarak Medine yönüne gitti. Benu Hazrec ile Benu Harise'den iki grup Abdullah ile geri dönmeye niyetlendiler. Yüce Allah bu iki kabileyi

152a

kendi yüce masumluk perdesi arkasından korudu da geri dönmediler. Nitekim Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* haber verir ki: *"Hani sizden iki takım (paniğe kapılarak) çözülmeye yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların yardımcısı idi. Müminler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."* Abdullah bin Ubeyy döndüğünde Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: *"Kafirlere itaat edip bana asi oldu."* Yani, kafirlere itaat edip bana asi oldu. Cabir'in babası Abdullah bin Amr bin Haram en sonunda şöyle

dedi: Böyle bir haldeyken geri dönüp İslam ordusunu bölerek kendi halkını rezil etme, (o bunları) dinlemedi. Amr devam etti: Tanrının rahmetinden uzak ol!

152b

"Allah size muhtaç etmeyip bize yardımını gönderecektir." Yakın zamanda yüce Allah, İslam'a güç ve yardım gönderip sizin gibi münafıkları Medine'den defedecekler. Daha sonra Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* Abdullah bin Cubeyr'i elli okçuyla birlikte merkezi korumak için bırakıp dedi ki: Eğer uzuvlarımızı kuşların alıp gittiğini bile görseniz bu mevziden ayrılmayın ve eğer düşmanı yenip ayağımızın altına aldığımızı bile görseniz ben emir vermeden mevziyi terk etmeyin. Daha sonra Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* yüce Allah'ın yardımıyla saldırıp düşmanı püskürtünce Bera bin Arit dedi ki: Ben Kureyş'in kadınlarını

153a

eteklerini yukarı kaldırıp dağa doğru kaçtıklarını gördüm; öyle ki ayaklarındaki halhal ve kollarındaki bileziklere kadar görünüyordu. Ve Cubeyr'in adamları ganimetten mahrum kalacağız diyerek merkezi korumak için hiç bir çaba göstermeden yürüdüler. Her ne kadar Cabir: Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* emrine neden uymuyorsunuz? Dediyse de onlar dinlemediler. Sonrasında Halid binü'l-Velid ve İkrime bin Ebu Cehil iki yüz atlı ile bu mevzideki gediği bulup saldırdı. Abdullah tek başına vuruştu ve şehit oldu. Daha sonra bu atlı askerler Müslümanların

153b

peşlerine düştü, onları ganimet almakla meşgulken yakalayıp çok zarar verdiler. Öyle ki İslam ordusunun üçte biri şehit oldu, üçte biri yaralandı ve üçte biri de bozguna uğradı. Öyle bir noktaya geldiler ki Resul'ün bulunduğu yöne saldırıp taşla mübarek dişlerini kırıp yüzünü yaraladılar ve taş atan Abdullah bin Kamie Harisi idi. İbni Kamie'yi defetmek için Bedir ve Uhud'un sancaktarı Mus'ab bin Ümeyr yürüdü. İbni Kamie galip gelip Mus'ab'ı şehit etti. (Onu) Resul zannedip: Muhammed'i öldürdüm, diye bağırınca

154a

çok sayıda sahabenin bölünmesine ve mağlup olmasına sebep oldu. Ancak Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bir yerde durup: Tanrının kulları! Benim yanıma gelin diyerek haykırmasıyla bazı sahabeler toplandı. Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* bozguna uğrayanları azarlayınca dediler ki: Ey Allah'ın Resul'ü! Anamız, babamız sana feda olsun; senin için öldü diye yayılan haber bizi perişan etti. Daha sonra yüce Allah'ın yardımıyla müşrikler kaçınca Müslümanlar peşlerine düşüp çok sayıda kişiyi öldürdüler. Nitekim öldürmek (kelimesi), bunun için kullanılır. Bunun için Abbas *(Allah ondan razı olsun.)* dedi ki:

154b

Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* Uhud'da gördüğü sıkıntıyı ölürken bile görmedi. İnkar edenlere de dedi ki: Benim sözlerime yüce Allah'ın kitabı şahittir, der ki: *"Andolsun, Allah, izniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada size olan vadini gerçekleştirdi."* Kafirlerin sancaktarı Talha bin Ebi Talha ve kavmin ileri gelenlerinin büyük çoğunluğu öldürüldüler. (Hikayenin) Ayrıntıları *Maksad-ı Aksâ* adlı kitapta anlatılmıştır. Ve İslam halifesi Hamza'nın şehit olması ve bunca kişinin yaralanması da Resul'ün emrine karşı gelip güvenlik zafiyeti oluşturmaktan dolayı oldu. Ve yüce Allah'ın bunu takdir etmesinin nedeni büyüklüğünü göstermek ve dostlarını imtihan etmek içindir ki

155a

musibete rıza gösterip, belaya sabredip, nimete şükreden dostlar, kuvvet ve rahmete sevinip, sıkıntı ve yaralanmalarda yüz çevirenlerden ayrılsınlar.

Bela, dosttan gelirse lütuftur,

Dostun lütfundan kaçmaksa hatadır.

(129) *Bembeyaz kılıçlarını düşmanların omuzlarına sarkmış her siyah saçı*

Yararak batırıp çıkaran, kızıla boyayan (kahramanları) methederim.

(130) *Kara çizgili süngülerle yazı yazan katipleri (elbette) överim, nitekim*

Onların süngü kalemleri kafirlerin harf gibi zayıf bedenini noktasız bırakmayıp, her tarafını yaraladılar.

Yani, ak kılıçlarını düşmanlarının kara başlarına indiren ve süngü taşıyıp kılıç sallayan o kesicileri övüyorum.

155b

Ve süngülerinin kalemiyle hiç bir vücudu noktasız bırakmayan yazıcılardırlar (yani) gerçekten de yaralamadan. Bu iki beydin içinde olağanüstü sanatlar ve eşsiz harikuladelikler pek çoktur. Nitekim bilen kimseler, o hayret verici güzellikteki anlatımı etraflıca düşünürlerse hem zihinlerin hoşluğuna ve düşüncelerin genişlemesine hem de ruhlar için sağlamlık ve iyi bir şans getirir. Uygun olan da odur.

(131) *(Resul ve sahabeleri) silahlı ve tam teçhizatlı olarak mükemmellik sahibidirler;*

Gül nasıl ki kokusuyla diğerlerinden seçilip ayrılırsa, (sahabeler de) güzel yüzleri ve üstün vasıflarıyla diğer insanlardan daha yücedirler.

(132) *(Allah'ın sahabelere verdiği) Yardım rüzgarı sana onların en güzel kokularını hediye eder;*

Sen de onlardan her birini kılıflarında bulunan kokulu bir çiçek zannedersin.

156a

Yani, tepeden tırnağa silahlanıp çıkan (sahabelerin) kahramanlıkları çehrelerinden apaçık görünür tıpkı çiçeğin dikenden daha üstün olması gibi. Onların tercih ettiği Medine'den senin ruhunun Şam şehrine doğru öyle muzaffer bir rüzgar eser ki (onlardan) her bir yiğidi gonca içindeki çiçek zannedersin.

(Sırrı mukaddes olsun.) Dedi ki:

(133) *(sahabeler düşman karşısındayken) Atları üzerinde öylesine sebatkardılar ki yüksek dağlarda biten sabit otlar gibidiler;*

Bu sebatları, kolan kemerlerinin sıkı olmasından değil, din konusundaki gayret ve güçlerindendir.

(134) *(Kahraman sahabeler) yiğitlik ve cesaretleriyle düşmanların kalplerini titretti,*

Öyle ki akılları uçtu da kuzu misali ayıramadılar mücahitleri.

Yani, atlar üstündeki o yiğitler sanki yüksek tepeler üzerinde

156b

yeşeren bitkiler gibidirler. Onların sağlamlıkları ve emre itaatteki kararlıkları halat (gibi olmalarından) ileri gelmez. Yani, tepede yeşeren yaş bitkinin kuvveti ve dayanıklılığı su alıp uzamaktan ziyade toprağı sıkıca tuttuğu içindir. İnsan için, fakat, amacım bu yiğitleri *"(yüksek dağlarda biten) sabit otlar."*a benzeterek onların savaştaki dik duruşlarını ve güzel teslimiyetlerini ve verilen emre itaatlerini kısacası her ne kadar dayanıklılıklarındansa da sadece o katı kemerden olmadığını (söylemektir). O yiğitlerin savaştaki sebatkarlıkları düşmanların gönlüne korku salıp perişan ederek onları öylece şaşırtır ki o kahramanları çiftlik hayvanlarından

157a

ayırt edemediler; yani, akılları gittiğinden faydalı olan ile zararlı olanı ayırt edemediler.

(135) *Allah Resulü'nün duasıyla zafere ulaşan bir kimse*

Eğer ormanda aslanlarla karşılaşırsa bile aslanlar ondan korkar ve sakin hale gelirler.

(135) *Allah Resulü'nden yardım görmemiş olan hiç bir peygamber dostu yoktur;*

Aynı zamanda düşmanlarından da azap ve sıkıntıya düşmemiş hiç bir peygamber düşmanı da yoktur.

Yani, Allah Resulü'nün *(Selam onun üzerine olsun.)* vasıtasıyla zafere ulaşmışsa bir kimse eğer aslanların olduğu ormana gitse, o aslanlar şiddetli bir korkuyla bulundukları meşelikte gizleneceklerdir. Ve Resul'ün dostunun zafere ulaşmadığını, düşmanının da mağlup olmadığını göremezsin.

157b

Kime Resul'den bahtın zaferi erişirse,

Onu gören aslanlar (korkudan) kendi inlerine doğru kaçar.

Resul'ün dostlarına baht açıklığı ve üstünlük eksik olmaz;

Düşmanlarına ise her daim bozguna uğrama ve düşüş vardır.

(137) *Aslan nasıl ki yavrularını orman içine yerleştirip muhafaza ederse,*

(Resul de) Ümmetini en sağlam kale olan İslam'ın himayesine bırakmıştır.

Yani, Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* kendi ümmetine İslam sığınağının kalesinde yer yaptı (himayesinde korudu), tıpkı bir aslanın yavrularına orman içinde yer yapıp koruması gibi. Nitekim sahih hadiste bahsedilmiştir Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* dedi ki: Dinin sağlam bir kalesi var,

158a

kim *"Allah'tan başka ilah yoktur."* dese o kaleye girer, devam etti: Allah *(O her türlü noksandan münezzehtir ve yücedir.)* bana, İslam'ı kabul etmeyenlerle *"Allah'tan başka ilah yoktur."* diyene kadar savaşmam için bana emir vermiştir. Öyle ki kelime-i şahadeti getirdiklerinde kanları ve malları benim tarafımdan güvende olur.

Peygamber, ümmetini dinin güvenliği altına almıştır;

Tıpkı bir aslanın yavrularını muhafaza etmesi gibi korur (ümmetini).

(138) *Allah'ın Kelamı (Kur'an ayetleri) dine karşı çıkan nicelerini yere çaldı;*

Onun mucizeleri ise din düşmanı pek çok hasmı yıkıp perişan etti.

Yani, ilahî kelimeler (Kur'an ayetleri), pek çok karşı çıkanları çaresiz bıraktı ve düşmanlık edip tenkit eden nicelerine de sağlam delillerle susturdu.

158b

(139) *Cahiliye devrinde okuma yazma bilmeden elde ettiği kusursuz ilim sana yeter;*

Yetimken kazandığı terbiye ve güzel ahlaksa mucize olarak sana yeter.

Yani, ey mucizeler görmek isteyen kimse! Sapkın dönemde (cahiliye devrinde) ve vahyin henüz gelmediği günlerde Resul'ün okuma bilmeden büyüdüğü zamanlardaki mükemmel ilmine bakmak sana kafidir. Dahası, küçük yaşta yetim ve öksüz kalan (Peygamber'in) nihayeti bulunmayan fazilet ve bilgisinin, sonu gelmeyen güzellik ve edebinin ve ilahî terbiyeyle öğütülmüş olan güzel ahlakının sonsuzluğuna dikkatle bakıp iyice düşünmen sana yeter.

159a

(140) *Bu kasîdemle Allah'ın Resul'ünü methederek hizmette bulundum;*

Bu hizmetimle birlikte şiir ve dünya işleriyle geçen ömrümde işediğim günahların affedilmesini dilerim.

(141) *Nitekim yazdığım şiirler ve işlediğim ameller boynuma öyle bir halka taktı ki*

Bunlar beni kurbanlık bir deve gibi helake ve felakete sürüklüyor.

Yani, böyle şiir söyleyerek Resul'e *(Allah ona salat ve selam etsin.)* hizmet ettim. Ben bu övgü şiiriyle, başkalarına şiir söyleyerek geçmiş ömrümdeki günahların yüce Allah tarafından affedilmesini ümit ederim. Bundan dolayı herkese şiir yazıp hizmet etmek benim boynuma

159b

sonu meçhul bir iz bırakmıştır. Doğrusu, bu iki şeyle uğraşınca kurban edilmek üzere belirlenmiş ve boynuna bir belge asılmış kurbanlık bir hayvana benziyorum. Öyle ki o

kurbanın öleceği bellidir ve benim de helak olmam kararlaştırılmıştır. Fakat, helak olmamak için ben her iki dünyadan da uzaklaşıp Resul'ün kapsına yönelirim.

Beyit:

Varlıkların eşiğindeki bütün yakınlıklar hevestir,

Seçkin Ahmed'e hizmet, bu tek başına yeterdir.

Resul, hakikat denizinin yetim incisidir;

Aşığın gözüne ondan başkası çerçöptür.

Can kuşuna sevgilinin ravzası gül bahçesidir;

Ondan uzaktayken en yüksek cennet bile kafestir.

160b

Onun avı olmayı arzularım ama ne yazık ki

Kutsal şahinin avında ruh bir sinek kanadıdır.

(142) *Şiir yazıp insanlara hizmet ederek çocukça ve cahilce sapıklıklara uydum;*

Bu şekilde geçip giden ömrümde günahlar ve pişmanlıklardan başka bir şey elde etmedim.

(143) *Yazık ki ticaretinde zararda olan ve kaybeden nefsim,*

Dünya lezzeti verip dini satın alamadı ve almaya da istekli olmadı!

Yani, çocukluk çağının sapkınlığına iki şekilde uydum. Yani ya hizmette ya da şiirde (ve) hem gençlikte hem de ihtiyarlıkta (uydum). Ve bu işten günah ve pişmanlıktan başka bir şey kazanmadım. Bu nefsin yaptığı ticarette ne çok zarar ve ziyanla fena olan dünyayı

160a

verip kıymetli dini almadı hatta almaya da istekli olmadı. Şüphesiz ömür sermayesi dünya malına sevgi beslemekle gitti; (buna karşın) bir kazanç da elde edilmedi.

Çocukluğunu büyük olduğunda (ihmal edip) bırakma,

(Yoksa) Pişmanlık ve zarardan başka bir karın olmaz.

Ne kadar yazık, ne kadar acıdır, öyle birine ki

Dünyasını dinine tercih eder!

(144) *Kim ki peşin lezzetler için ahreti bırakıp sadece dünyayı alırsa,*

Gerek peşin, gerekse de peşin verip sonra alacağı malda aldanmış olduğu yakında ortaya çıkacaktır.

Yani, kim ki dünyasını verip ahretini almasa yaptığı alış verişte büyük zarar etmiş olur. Onun için Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* der ki kim dünyasını ahretine ziyan eder? Şüphesiz ebedi olan ahret

161a

tercih edilmiştir; dünya ise fanidir, terk edin.

Ahretini satıp dünyayı almak istemiyorsan,

Her dem kendini zarara yöneltme.

Cenneti ebedi olarak istiyorsan,

Gönlünü başka bir cihana bağlama.

(145) *Ne kadar günah işlemiş olsam da Peygamber'le olan ahdim bozulmuş sayılmaz,*

Beni ona bağlayan manevi ip asla kopmuş olmaz.

(146) *Adımın Muhammed olmasından ötürü Peygamberden hususi bir ahdim vardır,*

Nitekim Allah'ın Resulü sözüne en çok bağlı olandır.

Yani, her ne kadar günah işlesem de Allah'ın birliğini kabul etme ve iman konusundaki inancım noktasında verdiğim söz kesinlikle bozulmuş olmaz. Dahası, Hz. Peygamber'e olan samimiyetim ve sevgim değişmez.

161b

Ve gerçek şu ki bana Muhammed isminin verilmesinden dolayı Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* cömertlik gerekliliğinde benim hakkım vardır; çünkü o, yaratılmışlar arasında ahde vefa gösterip hakkı teslim edenlerin en hayırlısıdır. Böylelikler ben adaş olmamız sebebiyle ilahî rahmetin ve sonsuz lütufların vesilesiyle umutluyum. Nitekim Hz. Peygamber *(Allah ona salat ve selam etsin.)* der ki: Cebrail *(Selam onun üzerine olsun.)*, yüce Allah senden bahsedince yücelik ve büyüklüğüme, azamet ve mükemmelliğime ant olsun ki kendisine Muhammed ismi yazılan hiçbir kuluma azap etmeyeceğim, der.

(147) *Eğer Allah'ın Resulü fazilet ve keremiyle ahrette elimden tutmazsa,*

O zaman bana de ki: Ey ayağı kayan biçare, vay senin haline!

162a

(148) *Haşa! Peygamber asla kendisinden yardım talep edenlerden lütfunu esirgemez;*

O kendisinden medet isteyip iltica edenleri şefaatinden mahrum bırakmaz.

Yani, eğer Resul *(Selam onun üzerine olsun.)* kendi cömertlik ve keremiyle elimden tutup yardım etmezse bu büyük bir ayak kayması ve şiddetli bir belaya müptela olmak olur. Onun güzel ahlakından ve merhamet abidesi şefkatinden ümitli olan kulları bunlardan mahrum etmesi ya da ona sığınıp lütuf ve cömertliğini umanlara değer vermeyip geri göndermesi asla söz konusu değildir.

Eğer yardım edip elimden tutmazsa Mustafa,

Vay benim halime ki kıyamette Sırat'tan geçerken ayağım kayacaktır.

Haşa! Peygamber asla kulları mahrum bırakmaz,

O, kendisine yaklaşanları hiçbir zaman uzaklaştırmaz.

162b

Benim gibi günahkarlara senin bir bakışın yeter,

Ey Allah'ın Resulü, benim gibi bir zavallıya göz ucuyla da olsa bak!

(149) *Düşüncelerimin bütünü onu methetmek üzere hasrettiğim zamandan beri,*

Kurtuluşum için lüzumlu olan yegane koruyucu buldum.

(150) *(Peygamber) Şefaat ve yardım noktasında kendisine uzanan hiçbir eli boş çevirmez;*

Nitekim, suların durmayıp indiği yüksek yerlerde biten çiçek ve otları da yağmur yeşertir.

(151) *Ben, yaptığım bu övgü karşılığında asla istemedim,*

Zuheyr'in Harem'i methederek aldığı dünya ziynetlerini.

Yani, Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* fazilet ve mükemmellikleri ile mucizelerinin işaretlerini düşünüp methettiğim zamandan beri bütün felaket ve belalardan kurtulmam için

163a

gerekli olanı (yani) Resul'ü *(Selam onun üzerine olsun.)* bulmuşum. Ve ümidim odur ki hayırlı sevaplardan onun şefaatiyle zenginlik bulmaktır. Nitekim yağmur çiçeklerini gonca içinde gönderir ve ona bolluk ve bereket gönderirken hiç minnet etmez; dahası yeryüzünün hiçbir hakkı olmadığı halde (yağmur, bunu yaparken) minnet etmez. Öyleyken, hakkım yok deyip o sebeple ümit kesmek son derece yanlıştır. Ve durum şudur: Ben asla Hz. Peygamber'den *(Allah ona salat ve selam etsin.)* dünyanın cezbeden güzelliklerini ve lezzetlerini talep etmedim

163b

(ama şair) Zuheyr, Arap dünyasında cömertliğiyle ün salmış olan Harem'den dünya ziynetlerini talep edip (şairlerin övgü şiirlerine karşılık verilen) bağış kaftanını istemişti. Şüphesiz benim talebim ahrette en aşağı mertebelerden kurtulup en iyilerin olacağı yerde derecemi daha da yükseltmektir.

Ben o Haşim soyundan gelen Peygamber'i methettiğimden dolayı

Ey Allah'ın Resulü, bana kurtuluşum için "Yed-i Beyza" (mucizesini) göster!

Benim gibi bir günahkara Peygamber'in lütfu erişirse bu şaşılacak bir durum değildir;

Nitekim yağmur yağdığında ölü toprakları bile canlandırır.

Ben, Resul'ümden (methetme karşılığında) bu geçici dünyanın zenginliğini istemedim,

Harem'den dünya ziynetlerini isteyen Zuheyr gibi.

(152) *Ey yaratılmışların en şereflisi! Senden başka sığınacak kimsem yoktur,*

En büyük musibet olan ölüm gelip çattığı zaman!

164a

(153) *Ey Allah'ın Resulü! Kerim olan Allah (bana günahlarımdan ötürü) "Müntakim" ismiyle tecelli edecek olsa bile,*

Benim yüzümden senin yüce makamında bir daralma olmaz.

Şimdi Resul'e *(Selam onun üzerine olsun.)* hitap ederek der ki: Ey yaratılmışların en şereflisi ve ey cömertlik ve lütfun merkezi! Herkes için kaçınılmaz son yani ölüm geldiğinde senden başka sığınacağım hiç kimsem yoktur. Ve Ey Tanrının Resulü! Mahlukata karşı son derece şefkatli ve merhametli ve aynı zamanda her şeyi terbiye eden kerem sahibi yüce tanrı bana "suçluya cezasını veren (müntakim)" ismiyle tecelli ettiği vakit, benim gibi çaresiz günahkarların sana sığınmasından dolayı senin büyüklüğün ve yüce makamın daralmaz.

164b

Ey yaratılmışların en şereflisi, sen benim sığınağımsın,

Kapında köle olmak benim isteğim, değerim ve makamımdır.

Allah'ın, kullarından intikam almak isteyeceği vakit,

Ey efendim! Senden başka af dilenecek hiç kimsem yoktur.

Allah'tan benim affımı isteyecek senden daha yüce bir şefaatçim yoktur,

Ne kadar günahım büyüktür desem de (senin katında) günahım nedir ki?

(154) *(Ey Allah'ın Resulü) Dünya ve onun zıddı olan ahret senin cömertlik ve ihsanındandır;*

Levh-i Mahfuz ve Kalem'in yazdığı ilim de senin ilmindendir.

Yani, elbette ve kesinlikle dünya ve ahretteki bütün hayırların ortaya çıkışı senin varlığının bolluk ve bereketindendir. Dahası Levh ve Kalem'in bilgisi senin ilim dünyandandır. Doğrusu, beşeri özelliklerinin ortadan kalkması

165a

ve ikiliğin oluşturduğu prangalardan sıyrılarak tek olan yüce Allah'ın varlığında erimekle ortaya çıkan ve *"Allah'ın ahlakıyla ahlaklanınız."* düsturuyla yerleşmiş, *"duyulmayan ve görülmeyen"* makamında kurulmuş ve birlik sırrının *"Attığın zaman da sen atmadın."* örneğinden hareketle hem var olan her şeyin hem de ahretin senin bolluk ve bereketinden kaynaklandığını ve Levh ve Kalem'deki bilgilerin senin mükemmel ilminin denizinden bir damla olduğunu idrak eden bahtiyar anlar.

Zatının güneşinden bir parıltı,

Görünmeyen (küçücük) bir zerredir alem.

Fazilet ilminin denizinden bir sızıntıdır,

Levh ve Kalem'in ilimleri onun damlasıdır.

(155) *Ey nefsim! İşlediğin büyük günahlardan ötürü ümitsizliğe düşme,*

Zira Allah'ın yanında büyük günahların affı küçük günahlar gibidir.

165b

(156) *Ümidim odur ki Rabbimin rahmeti taksim edilirken,*

Bu taksimde günahı fazla olana ilahî rahmet daha çok gelir.

Yani, ey can! Ümitsiz olma, nitekim günahın ne kadar büyük olursa olsun Allah'ın yanında onu affetmek küçük günahları affı gibi mümkündür ya da büyük günahlar yüce Allah'ın affediciliğinin büyüklüğüne nispetinde küçüktür. Şüphesiz ümitsiz olmaya gerek yoktur. Eğer yüce Allah'ın rahmeti fazilet makamında taksim edilirse günahlara taksim edilmesi yani, büyük günah işleyenlere çok; büyük günah işleyenlere de daha az ulaşması lazımdır. Ondan dolayı yüce Allah fazilet makamında

166a

mükemmel rahmet ve mağfiretiyle tecelli edip *"(İşlenen günahları) affedip görmezden geldim."*

dese ve böylece tamamını affederek her birinin günahına göre rahmet ve mağfiret kılmış olur. Bu lütuf ve inayetten gelen saf ve katışıksız bir sözdür; ümit-var olanların sözüdür.

Kim bu fani dünyanın ebedi olduğunu düşünürse,

Onun asla sonsuz olmayacağını bilsin.

Gözünü başkalarının yüzüne bakmak için açma,

Eğer sana Allah'ın sonsuzluğu gerekliyse.

Ömrü hevesler peşinde zayi ettim,

Fakat nefsin isteği hiç gelmedi.

İyilikler, kötü amellerde aklandı,

Ancak gönlümün karası yine de gitmedi.

166b

Eyvahlar olsun o günahkar kula ki

Cezası adalet makamında verilecek olsun.

Allah'ım! (Azgın) Nefis yüzünden bir zavallı oldum,

Fakat senin cömertliğin benim derdimin devasıdır.

Ey yüce Padişah! Sen yardım etmezsen,

Kıyamette gönüllerin sıkıntı ve zahmeti gitmez.

(157) *Ey yüce rabbim! Benim ümidimi ulu dergahında boş çevirme,*

Hesabım üzerine beslediğim hüsnü zannımı da tersine döndürme.

(158) *Ey yüce rabbim! Her ne kadar bu kulun başına bela ve musibetler geldiğinde tahammül edemeyip sabırsızlık gösteriyorsa da*

Sen bu kuluna dünyada ve ahrette lütuflarınla muamele et.

Yani, ey çok bağışlayıcı ve cömert olan ve ey tövbeleri kabul edip rahmetini herkese dağıtan rabbim! Sonsuz lütuf ve sınırsız merhametimle benim istediğimi verip, ümidimi katında ters çevirme.

167a

Cömertliğinle beni mahrum etme. Ve benim hayırlı amellerimin hesabını kesip şaşırmışların işareti ile beni damgalama. Ve benim gibi bir kuluna lütfet. Nitekim benim sabrım devamlı değildir. Dahası bela geldiğinde sebat etmez; fenalık ve korku o sabra yöneldiğinde tahammül edemeyip kaçar.

Benim talebimi ver Allah'ım,

İnayetinle affeyle günahımı.

Benim sabrım belaya tahammül etmez,

Nice olur ahımın dumanı beni yakıp içine alsa.

Beni kapının kölesi kabul edersen,

Bu ne büyük bir zenginlik ve nasıl yüce bir talih ve makamdır!

Kapının eşiğine dayanırsam şayet

167b

Yüce arş benim inziva yerim olur.

Kıyamet günü muhalif vaziyette,

Senin cömertliğinden başka sığınacak bir yerim yoktur.

(159) *Allah'ım! Senin tarafından gönderilen salat bulutlarına izin ver,*

Yapılan salavatları yüce Peygamber'in üzerine daima akıtıp öylece sürsünler.

(160) *Allah'ım! Peygamberin aline, ashabına ve arakalarından gidenlere de salavatlar daim olsun,*

Nitekim onlardan her biri takvalı, pak, güzel huylu ve kerem sahibidir.

(161) *Allah'ım! Saba rüzgarı ban ağacının dallarını salladığı*

Ve kervanbaşı çobanlarının tatlı nağmelerle develeri aşka getirip raks ettirdiği müddetçe (Resul'e, onun ehl-i beytine, ashabına ve onların yolundan gidenlere salat ve selam olsun.)

Ve senin katında hiç eksik olmayan rahmet bulutuna emret ki saba yeli ban ağacının

168a

dallarını hareket ettirdiği kervanbaşı çobanlarının da güzel develerini hoş ezgilerle ve sevinç içinde zevk ve coşkuya getirdikleri müddetçe Resul'e *(Selam onun üzerine olsun.)* sınırsız nimetleri ulaştırsın.

Ey cömert olan (Allah'ım), rahmet yağmurlarını gönder,

Resul'ün ravzasının üzerine hesapsız bir şekilde yağıncaya dek.

Saba yelinin esmesiyle birlikte

Nazik ağaç dalları kımıldadığı müddetçe.

Ya da kervan başında bulunup şarkı söyleyenlerin ezgisiyle

Develerin hiç çekinmeden raks ettiği müddetçe.

Ey cömert olan (Allah'ım), o pak zatın ruhu için,

Bu köleni, inayetinle arzusuna kavuşturup onu mutlu et.

Kabe'den ayrı olmanın verdiği elem ve Resul'e olan hasretten dolayı

Bu kölenin ciğeri daima kebap olur.

Benim (gibi bir) kulunu o en kutsal yerlere ulaştırıp,

168b

Cömertliğinle kabul et dileklerimi!

Ey ihsan sahibi ve ey kölelere merhamet eden ve ey aşıklar kafilesinin hakiki Kabe'si, sana bir an kavuşmak için; ey sadıklar topluluğunun asli kıblesi, güzel cemaline bakmaya ulaştırmak için; aşıklar kafilesi ile arzu ve iştiyak gösterenlerden oluşan alay, hürmet göstermek için ikbal kıblesinin mabedine ve ulu Kabe'nin eşiğine yönelip, (hacıların ihrama girdikleri) ihlaslı Mikat'tan *"emrediniz (lebbeyk)"*'i söyleyerek alçak gönüllü bir şekilde ihrama bürünüp hürmet göstererek, bilginin Arafat'ında vakfeye durup, itimat umresini ortadan kaldırıp, Safa ile yiğitlik Merve'sine doğru koşup, hakikatin eşiğini tavaf etmeyi dileyip, dostun yüzünden şevk almak için

169a

büyük hacca kavuşmayı isteyip asi nefsi kurban ederler. Bu zavallı kulun ve zayıf çaresizin önemsiz sermayesiyle yaptığı daveti değerli kabullünüze ulaştır. Ve bu fakirin, Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* vasıflarını anlattığı bu değersiz hediyeyi yüce Peygamber'in *(Allah ona salat ve selam etsin.)* huzurunda kabul buyur. Ve ey kainatın Resul'ü ve bütün mevcudatın efendisi, uğurlu bereketlerle her çeşit hayırların ve iyiliklerin niteliklerine bu tertemiz zatın sultanı seçkin vasıfları olan gönle *(Yüce Allah onun mülkünü, ululuğunu, izzetini ve talihini daim etsin.)* yol arkadaşı yapıp hadiseler ve bela elini yücelik ve itibar eteğinden uzak tut.

169b

Sema bağında çok çeşitli taze fidanlara

Bahçıvanların ihtiyacı vardır bostan yapmak için.

Bahtın ve talihin fidanını taze eylesin yaradan,

Ülkenin bağlarını cennet bağı gibi yapmak için.

Elbette, İslam'ın padişahlarının dosdoğru olan yaradılışları ve sapasağlam olan karakterleri apaçık, besbelli ve aşikardır. Bu kitabı okuyup Resul'ün *(Selam onun üzerine olsun.)* vasıflarında faydalanan insanların dualarının ve iyiliklerinin bereketi (kitabın) yazılmasına sebep olan cihanın kendisine sığındığı padişahın büyüklüğünün ve makamının artmasına sebep olur ve az zamanda talihinin ünü cihanın semalarını doldurur. Padişahların (var olan) zenginlik ve ikbal,

170a

mutluluk ve yücelik dağı, Allah dostlarının dua sermayesinden daha değerli değildir; özelliklede şerefli vakitlerde ve yüce mekanlarda olan dua olursa -ki bu şüphesiz kabul olmaya en yakın olandır-. Duacı olan ben, uzun zamandan beri ve çok uzak anlardan beri Beytü'l-Haram'ı tavaf etme arzusu ve Resul'ü *(Selam onun üzerine olsun.)* ziyaret etme isteğiyle çıldırmış ve şaşkına dönmüştüm ve bazı grupların engellemesi yüzünden aciz ve ne yapacağını bilemez bir haldeydim. İstiyorum ki bu İslam padişahının izni ve yardımıyla güzel kokularla şenlendirilmiş o hürmete layık mekanlara gidip dualaın kabul olunduğu yerlerde bu cömert karakterli, güzel adlı,

170b

sözü yüce efendiye, sana, sadakat ve samimiyetle çokça dua edip sayısız teşekkür edeyim.

Ey kulların efendisi! Benim gibi bir duacının dileğini ver,

Ver ki Rabbim de kendi cömertliğiyle seni isteğine kavuştursun.

Benim dilim laldır, sen ise istekleri bağışlayansın,

Bu tembelin dileği huzurunda kabul olacak mı?

Tahtın üzerine bahtla oturan çok şah gördüm fakat

Göz, senin gibi yüce gönüllü bir hükümdar görmedi.

Çin'in miski sizin ruha tazelik veren ahlakınızın kokusudur,

Güneş ise dizilmiş mülkünüzü süsleyen bir parıltıdır.

Savrulan oklarınızdan düşmanlar hezimete uğrasa ne hoş!

Şaşılacak bir durum değildir eğer ateş şeytanın sapmalarını bertaraf ederse.

171a

Her ne kadar dua etmek için mabet gerekli olsa da

Genç ve yaşlı daim sana duacı olsun.

Düşmanının gözü bela okuna hedef,

Kıskananın sinesi ise musibet kılıcına kılıf olsun.

Açılış gününde *Keşfü'l-Hüdâ*'nın nüshası *"En doğrusunu Allah bilir."* (denilerek) tamamlandı. Tamamlanan bu mübarek nüsha ve şirin kitabın adı *Keşfü'l-Hüdâ Der Medh-i Hazret-i Muhammed Mustafa*'dır *(Allah ona salat ve selam etsin.).*

Kitabın yazma (istinsah) tarihinden bir kıt'a:

Allah'ım! Şerhin sahibine merhamet et!

Öyle ki sabah güneşinin zenginliğinden (o da) nasiplensin!

(Manevi alemde gözle) Görülmeyen (hakikatler) görünür oldu,

Böyle güzel bir kitaptan (daha önce) kimse bahsetmedi.

Onun (kitabın) manaları güneş gibi

Lafızları ise dizilmiş inciler gibi parlıyor.

Gönül cihanı aydınlatan böyle bir güneş görüp

Onunla birlik olmak için şevke geldi.

Gönül onunla meşgul olmaktan başka yol bilmedi;

Ve bu sebeple ben yeme içmeyi kesip bunu yazdım.

Behman ayında bir cumartesi günü

Bunu yazmayı bitiriverdim (tamamladım).

Bu yazmanın yazılış tarihini sorarsanız eğer,

"Güneşin olduğu yer"e dek arayınız.

Ya Rabbi! Ahmed-i Mahmud'un hakkı için,

Bize güzel şarabından tatlı bir kadeh içir!

(Bizi) Geçmiş günahlarımızdan kurtar ve koru,

Ve affınla bu sarhoşça hitabı bağışla!

Sene 1172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GRAMATİKAL DİZİN

-A-

ʿAbbās öz.a. Hz. Muhammed'in amcası, Abbas b. Abdulmuttalib

ʿA. 140a/06, 140b/02, 140b/04, 149a/02, 154a/11

ʿA.+ ġa 140b/03

ʿAbdu Menāf öz.a. Mekke'de yaşayan bir Arap kabilesinin adı

ʿA. 081a/09

ʿAbdullāh (1) öz.a. Hz. Muhammed'in babası krş. ʿAbdullāh bin ʿAbdu'l-Muṭṭalib

ʿA. 081a/02

ʿAbdullāh (2) öz.a. tam adı Abdullah b. Cubeyr olan ve Uhud Savaşı'nda okçular tepesindeki askerlere kumandanlık eden sahabe krş. ʿAbdullāh bin Cubeyr

ʿA. 138b/06, 138b/07, 151b/11, 153a/06, 153a/10

ʿAbdullāh (3) öz.a. Huneyn Savaşı'na katılan bir sahabe krş. ʿAbdullāh bin Ebī Ḥedred Eslemī, İbn Ebi Ḥedred

ʿA. 138b/01

ʿAbdullāh bin ʿAbdu'l-Muṭṭalib öz.a. Hz. Muhammed'in babası krş.

ʿAbdullāh (1)

ʿ ʿA.+ ḳa 074a/03

ʿAbdullāh bin ʿAmr bin Ḥarām öz.a. Medineli bir sahabe, bir başka sahabe olan Hz. Cabir'in babası krş. ʿAmr

ʿA. 152a/07

ʿAbdullāh bin Cubeyr öz.a. Uhud Savaşı'nda okçular tepesindeki askerlere kumandanlık eden sahabe krş. ʿAbdullāh (2)

ʿA.+ ni 152b/04

ʿAbdullāh bin Ebī Ḥedred Eslemī öz.a. Huneyn Savaşı'na katılan bir sahabe krş. ʿAbdullāh (3), İbn Ebi Ḥedred

ʿA.+ ni 138a/10

ʿAbdullāh bin Ebī Rabīʿa öz.a. Uhud Savaşı'nda müşrik ordusunda okçuların bulunduğu bölüme kumandanlık eden ve ilerleyen zamanlarda müslüman olan sahabe

ʿA. 148a/06

ʿAbdullāh bin Ḳalābe öz.a. kaybolan devesinin peşine düşüp tarihi İrem şehrini keşfeden kişi, İrem'in kaşifi krş. İbn Ḳalābe

ʿA.+ din 113b/10

ʿAbdullāh bin Ḳamiʾe Ḥārişī öz.a. Uhud Savaşı'nda Hz. Muhammed'in miğferini kılıçla parçalayıp yüzünü yaralayan müşrik krş. İbn Ḳamiʾe

ʿA. 153b/07

ʿAbdullāh bin Mesʿūd öz.a. Bedir Savaşı'nda Ebu Cehil'i öldüren sahabe krş. İbn Mesʿūd

ʿA. 147a/04

ʿAbdullāh bin Selām öz.a. Medine'deki Yahudi kabilesi Benu Kunayna'dan olan ve sonrasında Müslüman olan sahabe

ʿA.+ ġa 122a/11

ʿA.+ nı 122b/06

ʿAbdullāh bin Ubeyy öz.a.Medine'de bulunan münafıkların reisi olarak bilinen kişi

ʿA. 151b/08, 152a/04

ʿA.+ niŋ 151a/05

ʿAbdu'l-Muṭṭalib öz.a. Hz. Muhammed'in dedesi

ʿA. 081a/01, 095b/04, 095b/07, 096a/01, 096a/07, 096a/10

ʿA.+ ni 095b/08

ʿAbdü'l-Mesīḥ öz.a. Sasaniler zamanında yaşamış meşhur bir bilgin

ʿA. 084b/06, 084b/08, 085b/05

ab-ı ḥayāt Far.+Ar. hayat suyu, ölümsüzlük suyu

a. 034b/01

āb-ı rūy Far. yüz suyu, yüzü suyu (hürmetine)

ā. 089a/06

āb-ı zülāl Far. berrak su

ā.+ ġa 117a/05

ʿacāyib Ar. şaşırtıcı ve hayret verici, olağanüstü

ʿa. 091a/11, 016b/11, 091a/02

ʿa.+ i 147b/09

ʿa.+ ni 117a/03

ʿacāyib-i bedāyiʿ Ar. harikuladelikler, eşsiz şeyler

ʿa. 155b/04

ʿacāyib u ġarāib-i emīr-i müslimīn Ar. Müslüman kumandanların olağanüstülükleri ve şaşırtıcılıkları

ʿa.+ ni 087b/06

ʿaceb Ar. şaşılacak şey çok acayip

ʿa. 030a/02, 034b/05, 088a/09, 124b/04, 163b/07

ʿacem Ar. Arap olmayan, Arapların dışındaki kavimler

ʿa.+ niŋ 055a/01

ʿacīb (1) Ar. şaşılan ve hayret uyandıran şey, benzeri görülmemiş şey (hayranlık)

ʿa. 009b/06, 078b/08

ʿacīb (2) Ar. tuhaf, acayip, şaşkınlık yaratan

ʿa. 020a/09, 045a/05

ʿāciz Ar. aciz, zavallı

ʿā. 075b/08, 115b/10, 170a/08

ʿāciz bol - Ar.+T. gücü yetmemek, aciz olmak

ʿā.- dı 002a/02

ʿā.- madı 068b/09, 069a/07

ʿā.- sa 068a/07

ʿāciz ḳıl - Ar.+T. aciz bırakmak, çaresiz bırakmak

ʿā.- dı 069a/04, 158a/10

ʿā.- ur 069b/06

ʿāciz u ḥayrān bol - Ar.+T. (bir durum karşısında) şaşkınlık duyup hiçbir şey yapamamak, şaşırıp kalmak

ʿā.- madı 068b/04

aç tok olmayan, aç

a.+ nıŋ 041b/07

aç tur - aç kalmak, yemek

yememek

a.- ġıl 037b/07

aç - (1) açmak

a.- ḳan 057b/10

a.- ḳunça 082a/02

a.- ma 166a/07

a.- mas 023b/07, 025a/08

a.- ıp 034a/09, 083a/04

a.- tı 081b/04

açıġlan - sinirlenmek, öfkelenmek

a.- ıp 095a/08

açıl - açılmak, (bulutun) açılması

a.- dı 082b/02

açıl - açılmak, (kapının) açılması

a.- ıp 027a/08

açlıġ açlık, aç olma durumu krş. açlıḳ

a.+ ın 050a/05

açlıḳ açlık, aç olma durumu krş. açlıġ

a. 041a/07, 041b/01, 088b/05

a.+ da 041b/06

a.+ dın 041a/08, 041b/04, 049b/02, 049b/04, 049b/08

ʿĀd öz.a. Kur'an'da bahsi geçen ve kendilerine gönderilen Hud peygambere uymayıp helak olan kavim, Ad Kavmi krş. ʿĀd bin ʿŪs bin İrem bin Sām ibn Nūḥ

ʿĀ. 113a/04, 113a/05, 113a/06

ʿĀ.+ nıŋ 113a/08

aʿdā Ar. düşmanlar, hasımlar

a.+ ġa 152b/07

a.+ nıŋ 150b/11

ʿadālet Ar. adalet, doğruluk

ʿa.+ i 019b/06

adaş adaş

a.+ ı 010b/02

a.+ ım 010a/03

ʿĀd bin ʿŪs bin İrem bin Sām ibn Nūḥ öz.a. Kur'an'da bahsi geçen ve kendilerine gönderilen Hud peygambere uymayıp helak olan kavim, Ad Kavmi krş. ʿĀd

ʿĀ.+ nuŋ 113a/05

ʿaded Ar. sayı, rakam

ʿa. 100a/04

Adem öz.a. Hz. Adem, ilk insan ve ilk peygamber krş. Ādem (1)

A. 073b/10, 082a/07

A.+ ni 054a/07

Ādem (1) öz.a. Hz. Adem, ilk insan ve ilk peygamber krş. Adem

Ā. 053b/07, 057a/10, 057b/03,

057b/05, 131b/02

Ā.+ din 003a/03

Ā.+ ni 125a/05

ādem (2) Ar. insanoğlu, insan krş. ādemī, ademī

ā. 055a/01

ā.+ i 036a/02

ādemī Ar. insan, insanoğlu krş. ādem, ademī

ā. 055b/10, 062b/07, 069b/08

ademī Ar. insan, insanoğlu krş. ādem, ādemī

a.+ lerni 063a/07

ʿadem-i ḥikmet Ar. hikmetin yokluğu, hikmetsizlik

ʿa. 120b/02

ʿadem-i maʿrifet-i ḥikmet Ar. hikmet bilincinin olmaması

ʿa.+ din 120b/01

ademoġlı Ar.+T. ademoğlu, insanlar

a.+ n 121a/06

ʿAdī öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabenin adı krş. ʿAdī bin Ebi'r-reʿā Cühenī

ʿA. 142a/11, 141b/11

ʿAdī bin Ebi'r-reʿā Cühenī öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabenin adı krş. ʿAdī

ʿA. 141b/09

ʿadl (1) Ar. adil, doğru

ʿa. 019b/04, 007b/05

ʿadl (2) Ar.adalet

ʿa. 007b/05

ʿa.+ iŋni 007b/04

ʿadl-i İlāhī Ar. İlahi adalet

ʿa.+ ġa 120a/10

ʿadū Ar. düşman, yağı

ʿa.+ lar 170b/10

ʿa.+ nuŋ 132b/02

ʿa.+ sına 157b/04

afāḳ Ar. ufuklar krş. āfāḳ

a. 051a/10, 061b/09, 082b/05

āfāḳ Ar. ufuklar krş. afāḳ

ā.+ nı 066a/05

afāḳ-ı cihānġa tol - Ar.+Far. bütün cihana yayılmak, her yeri sarmak, bütün cihanı doldurmak

a.- sa 169b/10

āfāt Ar. felaketler, belalar

ā.+ dın 040b/02

afāt Ar. musibetler, felaketler

a. 162b/11, 169a/11

āferīde-gār-ı pür-rahīm Far.+Ar. mahlukata karşı son derece şefkatli ve merhametli

ā. 164a/11

aferi-nīş Far. yaratılmışlar, mahlukata. 108a/03

afet Ar. felaket, bela krş. āfet

a. 107a/10

a. +dür 041b/06

a.+ iniŋ 024a/11

āfet Ar. felaket, bela krş. afet

ā.+ idin 015a/04, 034b/06

ā.+ lerdin 041a/07

afet-i meẖāfet Ar. büyük bir korku, şiddetli bir korku

a. 133a/10

af-tāb Far. güneş

a. 074b/09, 170b/09

a.+ dur 074b/07

af-tāb-ı faẓl Far.+Ar. fazilet güneşi, üstünlük güneşi

a. 075a/07

af-tāb-ı ġāyib Far.+Ar. gizli güneş

a. 074b/10

af-tāb-ı vücūdī-yi Muḥammedī Far.+Ar. Hz. Muhammed'in varlığının güneşi

a. 075a/05

afuç avuç krş. avuç

a.+ ları 093b/01

ʿafv ėt - Ar.+T. affetmek, bağışlamak

ʿa.- gil 167a/08

ʿafv ḳıl - Ar.+T. affetmek, bağışlamak

ʿa.- ġanda 120a/10

ʿa.- ıp 094b/10

ʿa.- maḳ 159a/07

agāh Far. haberdar, bilgili

a.+ sėn 064b/05

āgah bol - Far.+T. basiretli olmak, (kalben) uyanık olmak

ā. 033b/05

ā.- madı 071a/10

aġāz-ı kār u ẖātime Far.+Ar. baş ve son, evvel ve ahir

a.+ side 083a/10

aġır (1) ağır

a. 047b/11

a.+ ı 121a/01

aġır (2) büyük, değerli

a. 141a/11

aġ(ı)z ağız

a.+ dur 077a/10

a.+ ınıŋ 101b/01

a.+ larıġa 098a/01

aġyār Ar. başkaları, yabancılar

a. 107b/05

a.+ ġa 021b/03, 067b/10

āh Ar. ah, yazık (ünlem)! krş. ah

ā. 021b/03, 036a/05

ā.+ ım 006a/11

ah Ar. ah, yazık (ünlem)! krş. āh

a. 030a/05

āh āh ḳıl - Ar.+T. ah etmek, hayıflanmak

ā.- mas ėrdiŋ 020b/03

ah u vāveylā ḳıl - Ar.+Far. duyulan büyük üzüntüden ötürü feryat etmek

a.-masa 008b/07

aḥadī Ar. kimse, herhangi biri

a. 107b/01, 124a/05

a.+ niŋ 130a/06

aḥadiyye Ar. birlik, Allah'ın varlığıyla bir olma

e.+ ge 071a/07

aḫbār Ar. haber, haberler

a. 092a/02

a.+ ı 092a/02

a.+ ındın 114a/04

aḫbār-ı kehane ve iḫbār Ar. (kahinlerin verdiği) bilinmeyen haberler ve kehanetler

a.+ ġa 091b/01

ʿahd (1) Ar. asır, devir, zaman

ʿa.+ de 114a/07

ʿahd (2) Ar. (bir kimsenin saltanatı) altında, (padişahlığı) döneminde

ʿa.+ iŋde 007a/06

ʿahd buz - Ar.+T. sözünden dönmek

ʿa.- up 086a/11 (ʿahdni buz -)

ʿahdge vefā ḳıl - Ar.+T. ahde vefa kılmak, verilen söze sadakat göstermek

ʿa.- ġanraḳdur 161b/03

ʿa.- maḳ 144b/03 (ʿahdiŋe vefā ḳıl -)

ʿahd şikeste bol - Ar.+Far.+T. ahdin bozulması, verilen sözün tutulmaması, vadin yerine getirilmemesi

ʿa.- mas 161a/10

ʿahd ü peymān ḳıl -

Ar.+Far.+T. yemin edip söz vermek

ʿa.- ġan 045b/06

ʿahd-i baʿīd Ar. uzun zaman, uzak an

ʿa.+ din 170a/05

ʿahd-i Resūl-ı Muḫtār Ar. seçkin Resul'ün (Hz. Muhammed'in) zamanı, Resul'ün yaşadığı devir

ʿa. 092a/02

aḥed bol - Ar.+T. bir olmak, (vahdeti vücutla) bir olmak

a.- dı 071b/02

āheste Far. yavaş, ağır

ā. 011a/10, 106a/03, 106b/06

āḫir (1) artuk, kalan, devamı

ā. 121b/01

āḫir (2) Ar. son, en son krş. aḫir

ā.+ de 130b/06

āḫir (3) Ar. beklemek, durmak

ā. 033a/01,

aḫir Ar. son, en son krş. āḫir (2)

a. 086a/03

āḫiret Ar. öbür dünya, öteki dünya krş. aḫiret

ā.+ de 015a/04, 162a/03, 163b/04

ā.+ iġa 160a/11

aḫiret Ar. öbür dünya, öteki dünya krş. āḫiret

a. 040b/06, 160a/08, 165a/06

a.+ de 120b/07, 163a/02

a.+ ni 120b/06, 160a/11

a.+ niŋ 110b/06

āḫirīn Ar. en son, sonuncu

ā. 058a/01

aḫir-i zamān Ar. dünyanın son zamanı ve son devresi

a.+ da 113a/02

aḫirü'l-emr Ar. en nihayet, sonunda

a. 108b/10

aḥkām Ar. emirler, hükümler

a. 115a/05

a.+ ıdın 117b/08

aḥkām-ı ġayb Ar. gayba ait hükümler, gaybi hükümler krş. aḥkām-ı ġaybī

a.+ dın 007a/02

aḥkām-ı ġaybī Ar. gayba ait hükümler, gaybi hükümler krş. aḥkām-ı ġayb

a.+ de 100b/11

aḥkām-ı İlāhī Ar. İlahi hükümler, Allah'ın kanunları

a. +din 055a/10

aḥkām-ı İslām Ar. İslam esasları, İslamiyet'in emrettikleri

a. 108b/02

aḫlāḳ Ar. ahlak

a. 005b/11, 069a/07, 111b/08

a.+ ı 108b/07

aḫlāḳ-ı ḥamīde Ar. övgüye layık ahlak, takdire şayan huy

a. 060a/04

Aḥmed öz.a. Hz. Muhammed'in dört adından biri krş. Aḥmed-i muḫtār, Aḥmed-i mürsel

A. 071b/02, 126b/02

A.+ni 071a/10

Aḥmed-i muḫtār öz.a. seçilmiş Ahmed, Hz. Muhammed'in dört adından biri krş. Aḥmed, Aḥmed-i mürsel

A. 159b/08

Aḥmed-i mürsel öz.a. (peygamber olarak) gönderilen Ahmed, Hz. Muhammed'in dört adından biri krş. Aḥmed-i muḫtār, Aḥmed

A. 058b/03

Aḥmediyye Ar. Ahmed'in benliği, Ahmetlik, Hz. Muhammed'in vahdet-i vücuda erişmek için sıyrılması gerektiği "benlik"i

A. 071a/07

aḫşām akşam

a. 025b/07

a.+ ı 139a/09

aḫter Far. yıldız

a.+ i 002b/10, 003b/05, 088a/09

ahū-yı Ḫutan Far. Hutan'ın ceykanı, Çin'e bağlı Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin güney batısında yer alan Hutan şehrinde yaşayan ceylanlar

a. 083b/01

aḥvāl Ar. haller, durumlar

a.+ ınıŋ 090a/05, 121b/01

a.+ ı 086a/04

aḳ ak, beyaz

a. 081a/07, 081a/11, 139a/10, 140b/06, 155a/10

aḳ - akmak

a.- ar 017a/09, 024b/03

a.- ġan 088a/01

a.- ġay 118b/09

aḳ bol - aklanmak, beyazlamak

a.- dı 166a/10

ʿAḳabe y.a. Mekke'de bulunan küçük ve dar bir vadinin adı

ʿA. 102b/03

ʿāḳab Ar. arkadan gelenler, geride olanlar

ʿā.+ i 130b/01

aḳar - ağarmak, aklaşmak

a.- ur 118a/08

aḳart - ağartmak, aklaştırmak

a.- ıp 029b/10, 047b/01

aḳdār ber - Ar.+T. takdir etmek, değer vermek

a.- ip 119b/05

aḳdās-ı bāhire Ar. aşikar kutsal, apaçık mukaddes

a.+ sin 002b/01

aḳır - (göz yaşı) akıtmak, dökmek

a.- ġan 018a/02

ʿāḳibet Ar. bir iş veya durumun sonu, akıbet

ʿā. 026a/03, 028b/09, 147a/03

ʿā.+ i 159b/01

ʿāḳibet-i nā-endīş Far.+Ar. akıbetinden korkmayan, sonunu düşünmeyen

ʿā. 035a/05

ʿāḳil Ar. akıllı

ʿā. 009b/05, 028b/04, 033b/03, 034b/09, 067a/01

ʿaḳīm Ar. çocuğu olmayan, kısır kimse

ʿa. 044b/01

ʿaḳl Ar. akıl

ʿa. 001b/08, 028b/08, 068a/07, 068b/03, 069a/06, 075b/08

ʿa.+ lar 024a/11

ʿa.+ nıŋ 036b/07

ʿa.+ nı, 072b/07

ʿaḳldın bol - Ar.+T. akla kayıtsız kalmak, hafızasını yitirmek

ʿa.- maġunça 028b/06

ʿaḳl-ı kāmil Ar. tam akıl, mkemmel zeka

ʿa. 009b/06, 099b/10

aḳraḳ daha ak, daha beyaz

a. 082a/03, 118b/09

ʿaks ḳıl - Ar.+T. ters çevirmek, geri döndürmek

ʿa.- may 166b/11

aḳsa Ar. en uzak, çok uzak

a. 063a/11

aḳṣā-yı ġāyet Ar. en uzak nokta, en son uç

a. 128b/07

aḳṣā-yı merātib-i belāġat Ar. en yüksek

dereceli belagat

a.+ da 116a/11

aḳtur - aktırmak, akıtmak

a.- mas ėrdiŋ 018b/03

a.- mas sėn 032b/06

a.- ur 017b/05, 024b/10

ʿAḳūde öz.a. Ebrehe'nin ordusunda bulunan bir asker

ʿA. 094a/05

ʿāl Ar. yüce, yüksek

ʿā.+ ıŋdın 0033a/07

āl Ar. sülale, soy

ā. 003a/06

al ön

a.+dıda 024b/02

al -(1) almak

a.- dı 095b/07

a.- dılar 087b/03

a.- ġa mėn 009b/05

a.- ġanıŋ 144b/05

a.- ġay ėrdi 012b/07

a.- ġıl 086a/07

a.- ıp 086a/10, 094a/01, 095b/03, 098a/07, 103a/10, 106a/02, 114a/02, 124b/09, 133a/02, 137a/01, 140b/10, 141a/03, 141b/01, 143a/04, 151a/09, 152b/06

a.- ısar 114a/10

a.- madı 160a/01

a.- maḳġa 144b/08, 156b/03

a.- maḳḳa 142a/02

a.- man 025a/05

a.- masa 160a/08

a.- saŋ 033b/02

al -(2) (göz önünden) kaldırmak, almak

a.- ıŋ 081b/01

al -(3) (anlam) çıkarmak

a.- ur 056a/04

al -(4) almak, fethetmek

a.- ısarlar 085b/01

al -(5) (yüzdeki örtüyü) kaldırmak, almak

c.- dı 071b/03

a.- ıp 026a/08

al -(6) (yanına) almak

a.- ıp 091b/07, 148b/06, 148b/09

al -(7) tercih etmek

a.- maḳ 161a/02

a.- maḳġa 160a/01

aʿlā Ar. en yüksek

a. 053a/04, 063a/10

ʿalā Ar. yükseklik, büyüklük, şan

ʿa. 066b/03

ʿa.+ dın 066a/08

ala ala renkli

a. 139a/11

a. 140b/07

aʿlā-yı derece Ar. en yüksek mertebe

a.+ ni 128b/07

aʿlā-yı ṭabaḳāt Ar. en üst tabakalar, en yüksek mertebeler

a. 116a/11

aʿlā-yı ʿillīyīn Ar. cennetteki en yüksek derece

a.+ din 037a/07

ʿalāmāt Ar. alametler, işaretler

ʿa.+ dın 067b/08

ʿa.+ ı 067a/07

ʿalāmet Ar. iz, nişan, işaret

ʿa.+ in 103b/03

ʿalāmet-i risālet Ar. peygamberlik alameti, nebilik işareti

ʿa. 071b/06

alar onlar krş. anlar, olar

a. 127b/06, 136b/08

a.+ ġa 142a/08

aʿlā'llāhu derecetehu fi'l-ʿilliyīn Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah, en yüksek mertebelerde onun derecelerini arttırsın

a.+ din 013a/10

ʿalā'ṭ-ṭarīḳ-i istīżā Ar. aydınlanma yolunda

ʿa. 087b/07

aldı öncü, selef

a.+ nda 073b/11

aldur -kaptırmak, elden çıkmak

a.- up 138a/01

aldurmazlıḳ elden çıkmasına engel olmak, kaptırmamak

a. 138a/03

ʿālem Ar. alem, kainat, dünya

ʿā. 026a/06, 053b/06, 055a/05, 165a/08

ʿā.+ de 042a/05

ʿā.+ ġa 062b/05

ʿā.+i 062b/09, 164a/06

ʿā.+ inde 101b/07

ʿā.+ indin 164b/11

ʿā.+ ni 006a/11, 017a/11, 068a/02

ʿā.+ niŋ 052b/07, 055a/02,

080a/04, 092b/03

ʿalem Ar. bayrak, sancak

ʿa. 081b/05

ʿālemġa kėl - Ar.+T. doğmak, dünyaya gelmek

ʿā.- ip 080b/02

ʿā.- meki 078b/06

ʿālem-i mülk Ar. somut dünya, var olan alem

ʿā. 112b/06

ʿaleyhi's-selām Ar. (Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) selam onun üzerine olsun

ʿa. 010a/07, 012a/08, 037b/05, 046a/06, 051a/02, 051a/04, 052a/11, 052b/03, 052b/04, 054b/11, 057a/07, 057a/11, 060a/01, 064a/01, 065b/06, 065b/07, 073b/10, 087a/03, 090a/04, 091a/04, 092a/03, 093b/03, 098a/05, 099b/01, 102a/05, 104b/05, 104b/08, 109a/05, 120b/04, 120b/08, 124b/06, 124b/08, 131a/11, 132a/05, 138b/10, 139b/07, 140a/05, 141a/04, 141a/06, 141a/10, 141b/06, 143b/02, 143b/05, 143b/11, 144a/08, 144b/06, 144b/11, 145a/04, 145a/07, 145a/10, 147a/07, 147a/09, 149a/04, 149b/11, 150a/03, 150a/06, 150a/07, 151a/03, 151a/10, 151b/03, 152a/05, 152b/03, 152b/09, 153a/06, 154a/02, 154a/05, 154b/01, 157a/07, 157b/07, 157b/11, 160a/10, 161b/06, 162a/03, 167b/10, 169a/04, 170a/06

ʿa.+ dın 012b/11, 169b/07

ʿa.+ ġa 011b/07, 052a/05, 054a/04, 136b/03, 149a/09, 163a/01

ʿa.+ nı 014a/04, 049b/08, 056a/03, 060a/07, 100a/10, 125b/02

ʿa.+ nıŋ 048a/09, 049b/03, 055b/11, 066b/07, 077a/11, 082a/07, 082a/08, 082a/09, 091b/03, 097a/10, 161b/02, 162b/09

ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt Ar. (Hz. Muhammed ve diğer peygamberlerin adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) en faziletli salat ve en mükemmel selam onun üzerine olsun

ʿa.+ nıŋ 003a/04

ʿaleyhimmina's-ṣalavāt ezkāhā ve mine't-teḥiyyāt innemāhā Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) onların üzerine selamlarla birlikte pek çok salat olsun

ʿa. 003a/09

ʿaleyhi'r-raḥmeh Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) (Allah'ın) rahmeti üzerine olsun

ʿa.+ niŋ 014a/11

ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām Ar. (Hz. Muhammed'in adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) salat ve selam onun üzerine olsun

ʿa. 011a/08, 046b/06, 063b/05, 071b/07, 079a/04

ʿa.+ dın 054a/03, 136a/10

ʿa.+ ġa 099a/05

ʿa.+ nı 046a/10

ʿa.+ nıŋ 012a/03

ʿaleyh'il-laʿne Ar. lanet onun üzerine olsun (şeytan için)

ʿa.+ niŋ 079a/10

alıġ satıġ alış veriş, ticaret

a.+ ında 160a/08

alın alında bulunan (saç, perçem, kakül)

a. 094b/01, 094b/07

ʿAlī öz.a. Hz. Ali, İslam'ın dördüncü halifesi

ʿA. 109a/02, 140a/07, 146b/10

ʿA.+ din 097b/10, 147b/01

ʿA.+ ġa 139a/04, 141b/08

ʿA.+ niŋ 101a/10

ʿālī Ar. üstün, yüce, daha yüksek

ʿā. 045a/10, 128a/09, 129b/01

ʿā.+ din 104a/09

ʿālī ḳılın - Ar.+T. üstün kılınmak, yüce vasıflarla donatılmak

ʿā.- maḳġa 129b/03

āl-i Muḥammed Ar. Hz. Muhamemd'in ehl-i beyti, onun soyundan olanlar

ā. 052a/11

ā.+ ge 050a/07

ʿalīraḳ Ar+T. daha yüce, daha yüksek, daha ulu

ʿa. 013b/04

Allāh öz.a. Allah

A.+ ım 150a/03

altı altı (6)

a. 080b/05, 099b/02, 099b/03

altı miŋ altı bin (6000)

a. 140b/11

altınçı altıncı (6.)

a.+ da 125a/08

altun altın

a. 050a/03, 052a/06, 052b/09, 087a/10, 113b/03

a.+ dın 118b/07

amāde bol - Far.+T. hazır olmak

a.- ġıl 026b/07

amāde ḳıl - Far.+T. hazırlamak

a.- madı 035a/05

aʿmāl Ar. ameller, (dünyada yapılan) işler

a.+ dın 035a/06

a.+ nı 120a/08

aʿmāl bāṭıl bol - Ar.+T. (yapılan hayırlı) işlerin boşuna gitmesi (fayda vermemesi)

a.- masun 045b/08

aʿmāl ölç - Ar.+T. (ahirette) amellerin tartılıp ölçülmesi

a.- egende 120b/11 (aʿmālini ölç -)

aʿmāl-ı ṣāliḥe Ar. salih ameller, hayırlı işler

a.+ niŋ 040a/02

ʿamel Ar. iş, çalışma

ʿa. 044a/11

ʿa.+ i 063a/06

ʿa.+ ler 044a/11

aʿmel-i pesendīde Ar.+Far. övgüye layık ameller, beğenilmiş işler

a. 044a/06

ʿamel ḳıl - Ar.+T. görevini yerine getirmek, işini yapmak

ʿa.- ġanġa 106a/07

āmir Ar. emreden, buyuran

ā. 055b/03

ʿāmme-i müşrikīn Ar. müşriklerin geneli, müşriklerin büyük bir çoğunluğu

ʿā.+ ni 147b/05

ʿamm-zāde Ar.+Far. amca çocuğu, kuzen

ʿa. 026b/01

ʿAmr öz.a. Medineli bir sahabe, bir başka sahabe olan Hz. Cabir'in babası krş. ʿAbdullāh bin ʿAmr bin Ḥarām ile aynı kişi

ʿA. 152a/10

aŋa ona

a. 002a/01, 006a/01, 025a/04, 037b/11, 039b/01, 043b/03, 043b/07, 054a/06, 057a/01, 060a/03, 061a/02, 063b/08, 066b/03, 068b/10, 069b/09, 075b/03, 085a/09, 099b/07, 100a/08, 113a/11, 114b/05 114b/06, 116a/10, 117b/01, 119b/05, 120a/01, 151a/02, 160a/05, 161b/09, 162a/07, 163a/05

ana anne

a. 105a/10, 106b/11

a.+ m 074a/04, 083a/05,105b/07, 105b/09

a.+ mız 154a/06

a.+ sı 080a/02, 105a/06, 122b/04

ʿanber Ar. anber, güzel koku

ʿa. 078a/01

ança o kadar, o şekilde

a. 033b/09, 043b/05, 078b/07, 135a/06

anda onda, orada

a. 016a/06, 058b/01, 099b/10, 113b/05, 129a/02, 130a/04

a.+ ġı 114a/01, 114a/10

andaġ öyle, o şekilde

a. 054a/03, 065a/08

andın (1) ondan, oradan

a. 005b/08, 013b/04, 031b/09, 038a/06, 048a/02, 055b/02, 062b/06, 063a/06, 066a/11, 068a/07, , 072a/04, 072b/06, 073a/02, 073b/01, 073b/10, 074a/01, 074a/03, 081a/08, 081b/06, 082a/04, 085b/02, 087a/08, 087a/11, 087b/04, 094a/04, 106b/03, 109a/11, 109b/04, 118b/11, 120a/02, 125a/04, 125b/01, 125b/03, 137a/08, 138a/08, 138b/11, 140b/05, 143b/09, 145a/07, 145b/04, 146a/11, 146b/07, 147a/01, 147a/05, 147a/11, 149b/02, 152b/03, 153a/11, 154a/08, 154a/10, 159b/11

andın (2) o sebepten

a. 048a/02

anı onu

a. 015b/08, 020b/01, 026b/02, 027a/10, 029b/01, 039a/03, 039a/04,038a/07,038b/09, 040a/05, 058b/11, 060b/06, 061a/10, 063a/07, 065b/05, 066a/10, 066b/10, 077a/04, 082a/01, 090b/02, 094b/07, 098b/05, 107a/08, 107b/04,108b/09, 111b/02, 126b/05, 130a/06, 136b/11, 157b/02

anın onun

a. 001b/08, 002a/01, 002a/07, 007a/08, 012b/04, 013b/06, 017b/03, 017b/10, 018a/07,022b/02, 022b/04, 022b/10, 025b/10, 028a/10, 029a/08, 029b/06, 040b/06, 040b/07, 041b/03, 041b/10, 042b/01, 042b/05, 043a/04, 043b/10, 045b/01, 049a/01, 049a/03, 050a/01, 051b/02, 051b/03, 051b/05, 051b/06, 053b/04, 053b/07, 053b/11, 054b/01, 055b/04, 055b/05, 055b/10, 056a/06, 056a/09, 056b/04, 058b/11, 059a/02, 059a/08, 059a/09, 060b/05, 061b/06, 061b/07, 062b/07, 063a/05, 063a/09, 063b/10, 064a/08, 066a/05, 066b/09, 067a/09, 067b/04, 067b/09, 068a/06, 068b/10, 069a/05, 069a/06, 069a/10, 069a/11, 069b/10, 070a/01, 070a/11, 071b/01, 073b/11, 074b/11, 076a/11, 078b/07, 079b/10,083b/02, 085a/04, 086b/10, 092a/09, 096a/04, 098a/10, 099a/06, 100a/10,100b/03, 100b/05, 101a/04, 101b/03, 101b/08, 103b/11, 104a/06, 106b/02, 108a/11, 111a/07, 111b/01, 111b/03, 111b/10, 112a/01, 112a/04, 112a/05, 112a/06, 115a/08, 116a/08, 117a/02, 117a/03, 117a/04, 117a/05, 117b/07, 118a/08, 119a/03, 119a/07, 120a/01, 120a/07, 120b/09, 121b/01, 121b/11, 122b/02, 123a/07, 124a/01, 125a/11, 128b/01, 129b/05, 129b/06, 131a/05, 131a/06, 131b/10, 133a/03, 133a/10, 133b/01, 133b/04, 134a/02, 134a/10, 134b/02, 134b/07, 146a/10, 153b/02, 155b/05, 156a/04, 157a/07, 157b/08, 158b/10, 159a/07, 159a/10, 159b/01, 160a/09, 163a/03, 163a/04, 163a/07, 163a/11, 163b/07,

163b/09, 164a/07, 165b/04, 165b/11, 166a/07, 169b/11

a.+ dın 156b/10

aʿnī Ar. yani krş. yaʿnī

a. 004a/05, 112b/03, 134a/11

ʿAnḳā-i ʿışḳ Ar. aşkın anka kuşu

ʿa.+ ḳa 023a/04

ʿankebūt Ar. örümcek

ʿa. 109b/05, 109b/09

aŋla - anlamak, bilmek

a.- dılar 083b/07, 096b/09

a.- dım 057b/01

a.- ġan 165a/05

a.- madılar 092b/03

a.- lamaḳdın 068a/01

a.- lamaḳġa 069a/05

a.- may 040b/08

a.- p 012a/08, 022a/05, 028b/07, 047a/01, 069b/10, 086b/11, 137a/05

a.-r 028b/01, 067b/11, 100b/08, 115a/02, 121b/09, 165a/05

a.- yu bilmes 069a/11

anlar onlar krş. alar, olar

a. 084a/02

a.+ ġa 042a/10

a.+ nı 068b/11

a.+ nıŋ 042b/06

ant iç - ant içmek, yemin etmek

a.- er men 104a/03, 161b/08

a.- genin 094b/08

a.- se 104a/06

a.- ti 094a/08

ʿār Ar. yüz karası, rezillik

ʿā. 021b/04

ara (1) ara, arasında

a. 126b/07

a.+ da 020a/06, 026a/03, 034a/08

a.+ dın 105b/02

a.+ larında 127b/07

a.+ sıda 005b/01, 052a/11, 075b/10, 082b/03

a.+ sıdın 077b/04

a.+ sıġa 106b/10, 146a/02

a.+ sında 098b/06, 104b/11, 115a/07, 121a/07, 124b/07, 127b/06, 129b/03, 136b/10, 163b/01

a.+ sındaġı 088a/06

a.+ sındın 106a/02

ara (2) zaman (şimdi, bu zamanda)

a.+ da 019b/09

aradın ket - aradan sıyrılmak, ortadan kalkmak

a.- ip 126a/03

aradın köter - aradan kaldırmak, ortadan kaldırmak

a.- ip 071a/05

araġa kir - araya girmek, araya (bir şeyin) girmesi

a.- se 100b/04

ʿArab öz.a. Arap, Arap ırkından olan

ʿA. 055a/01, 085a/08, 086a/07, 095a/06

ʿA.+ da 091b/04

ʿArabī Ar. Arapça

ʿA. 016b/10, 058a/11, 085a/01

ʿArabī-yi faṣīḥ Ar. fasih Arapça

ʿA.+ ni 005b/10

ʿArafāt-ı ʿirfān öz.a. bilginin Arafat'ı, hacıların arafe günü toplandıkları tepe

ʿa.+ da 168b/08

aʿrāḳ Ar. kökler, damarlar (soy anlamında)

a.+ ı 108b/07

ārām Far. durulan yer

ā.+ ı 024a/01

ārām al - Far.+T. dinlendirmek, huzura kavuşturmak

ā.- ġay 036b/05

ārām tap - Far.+T. rahat bulmak, huzur bulmak

ā.- tı 054a/10

arām-gāh Far. dinlenilecek yer, dinlenme yeri

a.+ ımdur 110a/07

ārāste (1) Far. sıralanmış, dizilmiş

ā. 134b/01

ārāste (2) Far. bezenmiş, süslenmiş krş. arāste

ā. 009a/08

arāste Far. bezenmiş, süslenmiş krş. ārāste

a. 075b/06, 112a/04

ārāste bol - (1) Far.+T.dizmek, sıralamak

ā.- sa 134b/01

arāste bol - (2) Far.+T. bezemek, süslemek krş. ārāste ḳıl-

a.- up 148b/09

ārāste ėt - Far.+T. düzenlemek, düzene sokmak krş. arāste ḳıl-

ā.- ip 139a/07

arāste ḳıl - Far.+T. düzenlemek, düzene sokmak krş. ārāste ėt-

a.- ıp 096b/02

ārāste ḳıl - Far.+T. bezemek, süslemek krş. arāste bol - (2)

ā.- ıp 100a/11

arāste körgüz - Far.+T. süslü göstermek

a.- ür 040b/07

ʿarāyis-i ġavānī Ar. bakire gelinler, taze gelinler

ʿa. 009a/07, 116b/10

arāyiş Far. süs, ziynet

a.+ iniŋ 003b/10

arāyiş ber - Far.+T. süslemek, tezyin etmek krş. arāyiş ḳıl -

a.- ür 112a/07

arāyiş ḳıl - Far.+T. süslemek, tezyin etmek krş. arāyiş ber -

a.- dı 041a/02

arāyiş-i bī-niyāz Far. süslemeye ihtiyacı olmayan (zaten süslü olan)

a. 116b/10

arıġ pak, temiz, saf

a. 004a/06, 048a/08, 078b/06, 083a/06

a.+ dın 074a/02

a.+ ḳa 074a/02

arıġlıḳ temizlik, saflık

a. 080b/02

a.+ ı 078b/11

ārī (1) Far. evet, böylelikle

ā. 021a/01, 030a/03, 107b/01, 144a/08

ārī (2) Ar. sonsuz, ebedi.

ā. 112b/04

ʿārif Ar. bilen, bilgide ileri olan

ʿā.+ ler 028a/06

ʿariże-dāşt ḳıl - Far.+T. hürmet gösterip affını dilmek

ʿa.- dı 094b/03

arḳış kervan, kafile

a. 141/11, 142a/10

arslan arslan

a. 157b/02, 157b/09, 158a/07

a.+ lar 157a/08, 157a/09

ʿarş Ar. arş, yüksek gök, yüce taht

ʿa. 054a/09, 073a/05

ʿa.+ ḳa 130b/05

ʿa.+ nı 054a/08, 072a/08

ʿarş-ı mecīd Ar. şanlı taht, şerefli

makam

ʿa. 051a/05, 130b/01

ʿarş-ı muʿallā Ar. yüce taht, yüksek makam

ʿa. 167b/01

ʿa.+ ġa 128b/02

arşun Far. uzunluk ölçüsü, bir kol boyu, büyük adım genişliği

a. 109b/07

art - artmak, çoğalmak

a.- ar 038a/02, 111a/08

a.- ıp 033a/03

artınça ardınca, arkasından

a. 098a/10

artḳaru artḳaru ḳayta başla - gerisin geri kaçmak, arkasına bile bakmadan uzaklaşma

a.- dı 146a/06

artuġraḳ daha çok, daha fazla krş. artuḳraḳ (1)

a. 122b/01

artuḳ (1) -den başka, den daha iyi

a. 008b/04

artuḳ (2) eksiğin tersi, fazla, ziyade, çok

a. 119a/03

artuḳ (3) artık, fazla, nafile (ibadet)

a. 040a/05, 047a/07

artuḳ bol - üstün olmakdaha değerli olmak

a.- dı 060a/01, 060a/02

artuḳluḳ üstünlük

a.+ ı 060a/06, 061a/06

a.+ ın 061a/05

artuḳraḳ (1) daha çok, daha fazla krş. artuġraḳ

a. 084b/05

artuḳraḳ (2) daha değerli, daha kıymetli

a. 117a/01

artur - artırmak, çoğaltmak

a.- dum 007b/03

a.- up 007b/04, 061a/01

a.- ur ėrdi 049a/07

ʿarż (1) Ar. sunmak, arz etmek

ʿa. 014b/06

ʿarż (2) Ar. arz, yeryüzü

ʿa.+ nı 081b/05

ʿarż (3) Ar. enlem

ʿa.+ ı 118b/07

ʿarż ḳıl - Ar.+T. arz etmek, sunmak

ʿa.- dı 052a/05

ʿa.- ġıl 065b/10

ʿa.- ur men 009b/08

ʿarż-ı ḥācāt Ar. istek bildirmek

ʿa. 123a/06

ārzū Far. istek, heves

ā.+ ları 111b/08

ā.+ sı 032a/01

ā.+ sında 026b/09

ārzū ber - Far.+T. isteğini yerine getirmek, dileğine kavuşturmak

ā.- megil 040b/01 (ārzūsın ber -)

ārzū bile tile- Far.+T. çok arzulamak, çılgınca istemek

ā.+gen 021a/04

arzūla - Far.+T. arzulamak, istemek krş. ārżūla -

a.- mas 038a/09

ārżūla - Far.+T. arzulamak, istemek krş. arzūla -

ā.- rım 160b/01

arzū-mend-i viṣāl Ar.+Far. kavuşmaya istekli olan, visali arzulayan

a. 026b/06

as - asmak, bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde iliştirip sarkıtmak

a.- ġan 159b/03

ʿasākir-i maḫẕūle-i küffār Ar. kafirlerin hezimete uğramış askerleri, kafirlerin yenilgiye uğrayan askerleri

ʿa. 140b/09

ʿasākir-i manṣūre Ar. muzaffer askerler, zafer kazanan askerler

ʿa. 004b/02

ʿa.+ ni 086b/03

ʿasākir-i manṣūre-i ehl-i İslām Ar. İslam topluluğunun zafer kazanan askerleri, Müslümanların muzaffer askerleri

ʿa. 098a/03

āsānlıḳ Far.+T. kolaylık krş. asānlıḳ

ā. 004b/09

asānlıḳ Far.+T. kolaylık krş. āsānlıḳ

a. 068b/08

asānlıḳ birle kėç - Far.+T. kolaylıkla geçmek, rahatlıkla aşmak

a.- gey 119a/10

aṣār Ar. izler, nişanlar, alametler

a.+ ġa 091a/10

a.+ ı 017b/10, 073a/11

a.+ ınıŋ 091a/06

āṣār-ı berekāt Far.+T. bereketinin gücü

ā.+ ı 013a/04

aṣār-ı ġarībe Ar. harikulade işaretler,

mükemmel nişanlar

a. 090b/05

aṣār-ı heybet Ar. heybetin işareti, büyüklüğün izleri

a.+ din 132b/04

aṣār-ı maḥabbet Ar. aşkın izleri

a.+ ni 024b/07

aṣār-ı neşāṭ Ar. neşe izleri, şenlik belirtileri

a. 031a/11

aṣār-ı ṣafā Ar. saflık ve parlaklık izleri

a. 014a/01

aṣār-ı sāṭiʿa Ar. nur saçarak yükselip ortaya çıkan izler

a. 031b/09

aṣār-ı şīb Far.+Ar. ağaran saçların işareti

a. 030a/11

a.+ ni 033a/11

asāyiş Ar. düzen, asayiş

a.+ iniŋ 003b/09

asāyiş ber - Ar.+T. güven vermek, huzur vermek

a.- ür 112a/07

ʿasel Ar. bal

ʿa.+din 118b/10

aṣfiyā Ar. saf olanlar (takva sahipleri)

a.+ nı 002a/08

a.+ nıŋ 128a/02

aṣḥāb (1) Ar. Hz. Muhammed'i görmüş ve iman edip ona ve onun getirdiği dine bağlı kalmış olan zatlar, sahabeler

a. 083a/09, 151a/07, 151a/11, 154a/04

a.+ dın 140a/07, 150b/08

a.+ ġa 141b/02

a.+ ı 011a/05

a.+ ıġa 003a/06

a.+ ḳa 143b/11

a.+ nı 146b/01

a.+ nıŋ 154a/01

aṣḥāb (2) Ar. halk, ahali

a. 085a/10

a.+ ı 085a/08

aṣḥāb-ı Cubeyr Ar. Cubeyr'in adamları, arkadaşları

a. 153a/03

aṣḥāb-ı fehm Ar. akıl sahibi kimseler, düşünen insanlar

a.+ din 063a/01

aṣḥāb-ı ʿiz ü celāl Ar. büyüklük ve azamet sahibi olanlar

a. 005b/01

aṣḥāb-ı kemāl Ar. kemale ermiş kimseler, olgunluk sahibi büyük zatlar

a.+ nıŋ 037a/04

aṣḥāb-ı Kisrā Ar. Kisra halkı

a.+ nıŋ 085b/10

aṣḥāb-ı melāmet Ar. (bir meseleden dolayı başkasını) kınayan kimseler

a.+ ġa 032a/04

aṣḥāb-ı Resūl Ar. Resul'ün ashabı, Hz. Muhammed'i görmüş ve iman edip ona ve onun getirdiği dine bağlı kalmış olan zatlar a. 057a/06

a. 144b/09

aṣḥāb-ı sūz u güdāz Ar.+Far. yanıp yakılanlar, (aşk ateşinden) yanıp eriyen kimseler

a. 015b/01

aṣḥāb-ı ta'arruf Ar. bilginler, bilgili insanlar, kalp gözü açık olan irfan ehli

a. 045a/09

asıl - asılmak, sarkmak

a.- mış 081a/11, 132a/03

'āṣī Ar. (Allah'ın) emirlerine itaat etmeyen kimse, günahkar

'ā. 058a/07, 058b/04, 089a/03, 113a/10, 164a/10

'ā.+ ġa 163b/06

'ā.+ ler 118a/09

'ā.+ lerġa 162b/01

'ā.+ lerniŋ 119a/10

'āṣī bol -Ar.+T. asi olmak, emre itaat etmemek

'ā.- dı 152a/06

aṣl-ı laṭīf Ar. güzel soylu, kökeni güzel olan

a.+ niŋ 078b/05

aṣl-ı uṣūl-ı şerāyi' Ar. kanunların nasıl olması gerektiği, hükümlerin oluşturulmasındaki esas

a. 115a/08

āsmān Far. gökyüzü, sema

r.+ ı 002b/06

asra -(1) Mo. saklamak, himaye etmek, muhafaza etmek

a. 126b/05

a.- ġan 105a/06

a.- r 068b/11, 157b/10, 158a/07

a.- r ėrdim 028b/07,

a.- r men 021b/05

a.- sa 158a/07

asra - (2) Mo. saklamak, gizlemek

a.- dım 028b/11

asru çok

a. 033b/05

ast alt, aşağı, alt taraf

a.+ ıda 057b/06

a.+ ında 049b/03, 131b/03

āstān Far. eşik, kapı krş. astān, āstāne

ā.+ dur 054b/04

astān Far. eşik, kapı krş. āstān, āstāne

a.+ ıŋ 123b/05, 167a/11

a.+ nıġa 129a/08

āstāne Far. eşik, kapı krş. āstān, astān

ā.+ de 078a/06

āstāne-i Kaʿbe-i celāl Ar. ulu Kabe'nin eşiği

ā.+ ġa 168b/06

āstīn Far. giysi kolu

ā.+ iŋ 123b/04

aş-(1) yaklaşmak, yanaşmak, yanına varmak

a.- sa 078a/06

aş - (2) yükselmek

a.- tılar 127a/09

aş - (3) aşmak, geçmek

a.- ıp 125b/04, 125b/08

a.- tım ėrse 125a/09

a.- a bilmes 062b/04

aş - (4) (zamanını) aşmak, tehir edilmek, gecikmek

a.- mas 035b/11

ʿaşāyir Ar. aşiretler, kabileler

ʿa.+ leri 148a/08

aşhur-ı ḥarām Ar. hürmete layık aylar (muharrem, recep, zilkade ve zilhicce ayları; Araplar bu aylarda ateşkes ilan ederler)

a. 133a/08, 133b/04

ʿāşıḳ Ar. aşık, tutkun

ʿā. 018a/06, 021a/04, 021b/09, 025b/03, 029a/09, 029b/01, 040b/11, 078a/11, 159b/09

ʿā.+ ġa 034b/01

ʿā.+ lar 027a/09, 027b/01, 168b/02

ʿa.+ lara 008b/10

ʿā.+ larġa 021a/10, 049a/08

ʿā.+ larınıŋ 022b/05

ʿā.+ nıŋ 017a/11, 018b/08

ʿāşıḳ bol - Ar.+T. aşık olmak, sevmek, tutulmak

ʿā.- ġay 108b/09

ʿā.-maġay 025b/05

ʿāşıḳ-ı dilber-perest Ar.+Far. gönül alan sevgiliyi çılgınca seven aşık

ʿā. 017b/04

āşıḳ-ı ḫaste Ar.+Far. hasta aşık

ā. 019a/01

ʿāşıḳ-ı müstemend Ar. gamlı aşık, kederli tutkun

ʿā. 017a/05

ʿaşıḳ-ı pür-niyāz Ar.+Far. çokça yalvaran aşık

ʿa. 017b/09

ʿāşıḳ-ı ser-gerdān Ar.+Far. şaşkın aşık

ʿā. 022b/08

ʿāşıḳ-ı şeydā Ar.+Far. çılgın aşık

ʿā. 029b/04

ʿāşıḳ-ı zār u nātuvān Ar.+T. güçsüz ve zayıf aşık

ʿā.- 022a/02

ʿāşıḳlıḳ Ar.+T. aşıklık

ʿā.+ ıġa 031b/11

ʿā.+ ḳa 020b/09

aşkārā Far. açık, belli, görünen

a. 078b/04

aşkārā bol - Far.+T. ortaya çıkmak, görünür olmak

a.- ur 079b/08

aşkārā kėl - Far.+T. açıkça görünmek, hayali olmayıp gerçekte meydane gelmek

e.- gendin 099b/01

āşnā Far. aşina, tanıdık, bildik krş. aşnā

ā. 028b/08

aşnā Far. aşina, tanıdık, bildik krş. āşnā

a.+ sėn 130b/04

āşnā bol - Far.+T. samimi olmak, yakınlaşmak

ā.- mas 028b/05

aşur - çıkarmak, (göğe) yükseltmek

a.- dı 125a/04

aşüfte Far. sevgiden kendinden geçen, çıldırasıya seven

a. 024a/09, 115b/11, 170a/07

aşüfte bol - Far.+T. yerle bir etmek, yıkmak, perişan etmek

a.- ġay 062b/09

aşüfte dėk bol - Far.+T. Perişan bir halde olmak, takati ve mecali kalmamış gibi olmak

a.- up 083a/01

aşufte-i cihān bol - Far.+T. kainatta aşk ve hayranlıktan dolayı kendinden geçmiş olmak

a.- dı 021b/09

aşüftelıḳ Far.+T. Aşkın verdiği şaşkınlık, kendinden geçme hali

a.+ ın 029b/10

aşur- geçirmek, bir şeyi başka bir şeyin önüne geçirmek

a.- up 018a/03

aşyān Far. mekan, ikametgah, yer

a.+ dur 054b/03

aṭ at, yük ve binek hayvanı krş. at (1)

a.+ lar 156a/11

a.+ larġa 134b/02

at (1) at, yük ve binek hayvanı krş. aṭ

a. 119a/08, 149a/07

a.+ lar 082a/05, 085a/01

a.+ larnı 036a/11

at (2) ad, isim

a.+ ı 068a/03, 084b/01, 096b/07, 124b/10, 164b/01, 171a/07

a.+ ıġa 095a/04

a.+ ına 065a/08

a.+ ınġa 095a/05

a.+ ıŋız 127b/10

a.+ ıŋnı 008b/09

at - atmak, fırlatmak

a.- ar 021b/07

a.- ġıl 097b/08

a.- ıp 089b/11, 147b/02

a.- ḳan 093a/05, 093a/07, 153b/07

a.- tı 087a/08

a.- tı ėrse 097b/11, 140b/07

at ber -isim vermek, adlandırmak

a.- dim 006b/05, 064a/09

a.- gil 080b/09

a.- ip 095a/01

a.- mek 161b/01

a.- diler 079a/08

at min - ata binmek

a.- ip 140b/07

a.- miş 139a/11

at yazılmış bol - ad verilmiş olması, ad verilmek, ad konulmak

a.- sa 161b/09

atıġa çıḳ - (kurada) adı çıkmak

a.- tı 098b/04

ata (1) baba

a. 043b/10, 105a/10, 135a/08, 135b/04
a.+ larınıŋ 004a/08
a.+ m 083a/05
a.+ mız 154a/06
a.+ sı 105b/03, 135b/04, 152a/07

ata (2) ata, ced
a.+ ŋnıŋ 042b/02

ata - (1) adını anmak, bahsetmek
a.- ġanda 060a/07
a.- r mėn 008b/10

ata - (2) adlandırmak, ad vermek
a.- r 015b/08
ata anadın kiçik kal - anne ve babayı kaybetmek (yetim ve öksüz kalmak)
a.- ıp 158b/09

ʿaṭā Ar. ihsan, bağış, lütuf
ʿa. 050b/07
ʿa.+ dın 050b/07
ʿa.+ dur 155a/04
ʿaṭā ber - Ar.+T. lütüfta, ihsanda bulunmak, bağışlamak, vermek
ʿa.- iŋ 082b/01
ʿaṭā tap - Ar.+T. lütuf bulmak, ihsana erişmek
ʿa.- tım 110b/03

ʿaṭā-yı dost Ar.+Far. dosttan gelen lütuf
ʿa.+ dın 155a/04

aʿṭāf Ar. merhametler, şefkatler
a.+ ınġa 100a/04

atan - adlandırılmak, isim verilmek
a.- ıp 013b/11

atanġan düşünce, tasavvur
a.+ ımġa 022a/06

atar - seslenmek, (adıyla) çağırmak
a.- ıp 140b/03

atarıl - adı anılmak, ismi söylenmek, namı okunmak
a.- ġanda 067a/09

ateş-gede Far. Mecusilerin tapındıkları yer, Mecusi mabedi
a.+ ler 088b/08, 089a/01
a.+ leriŋ 088b/10

atıl - (elle tutup) atılmak
a.- ġan 093a/09

atlan - ata binmek, atlanmak
a.- dı 145a/05
a.- ıp 151b/06

atlıġ adlı, isimli krş. atlıḳ
a. 004a/07, 016a/06, 088a/06, 094a/05, 095b/02, 141b/07,

170a/11

atlıḳ adlı, isimli krş. atlıġ

a. 016a/09, 016b/10, 020a/05, 058a/11, 084b/06, 136b/11

āvāz Far. sada, yüksek ses krş. avāz

ā.+ ın 137a/09

ā.+ ın 082a/10

avāz Far. sada, yüksek ses krş. āvāz

a.+ ındın 137a/05

avāz kėl - Far+T. seda duyulması, ses gelmesi krş. āvāz kėl -

a.- ür 082a/05

āvāz kėl - sada duyulması, ses gelmesi krş. avāz kėl -

ā.- di 052b/02

āvāzlıḳ Far.+T. sesli, sadalı

ā. 140b/04

ʿavec Ar. eğrilik, yamukluk

ʿa. 116a/02

avīz-zencīr Far. asılı duran zincirler, asılmış halkalar

a. 028b/01

avla - avlamak

a.- maġa 023a/09

avuç avuç krş. afuç

a. 052b/01, 061b/06, 097b/07, 140b/07, 147b/01

ay (1) ay, 30 gün

a. 080b/10, 081a/02, 097a/11, 099b/02, 099b/03

a.+ dın 080b/05

a.+ ınıŋ 004b/07, 080b/11, 136b/03, 139a/01, 139a/09, 149b/04

ay (2) kamer, ay

a. 026a/07, 073a/09, 104b/09

a.+ ġa 104a/04

a.+ lar 074b/08

a.+ nı 072b/05

a.+ nıŋ 104a/04, 104b/11

ay - söylemek, demek, konuşmak krş. ayt-

a.- dı 012a/02, 021a/02, 026b/10, 046b/07, 052b/05, 057a/11, 066a/10, 079b/05, 086a/06, 096a/02, 096a/04, 096a/11, 104b/04, 114a/06, 138a/02, 144b/10, 145b/02

a.- dılar 052a/09, 054a/04, 072a/02, 084a/10

a.- dım 005b/04, 007b/04,

022a/06, 026a/05

a.- madım 027a/05

a.- maġan 084a/10

a.- maḳ 021b/03, 112a/06

a.- mış 008b/02, 010a/02

a.- tı 012a/07, 012b/05, 014b/04, 037b/10, 046a/07, 049b/11, 051a/02, 057a/08, 063b/07, 064a/06, 105b/01079b/03, 085b/03, 091b/09, 096a/07, 102a/11, 104b/06, 105b/09, 108b/06, 109a/08, 122b/01, 124b/06, 131b/01, 138b/09, 141b/02, 144a/06, 145a/08, 150a/10, 150b/03, 152a/10, 154a/11

a.- tılar 080a/04, 091b/06, 106b/07

a.- tım 010b/11, 017b/03, 025b/04, 105b/07, 118a/01

a.- tıp 008a/11

aya avuç içi, el ayası

a.+ larından 093a/09

a.+ sı 101a/05

a.+ sını 101b/09

aya - (1) ayırmak

a.- may 101b/09

aya - (2) korumak, muhafaza etmek

c.- mas men 025b/11

ayaḳ ayak

a. 014b/02, 048a/09, 048b/06, 162a/10

a.+ ı 034a/04, 119a/11, 130b/05

a.+ ınıŋ 027a/08, 129a/08, 137a/05

a.+ ları 109b/01, 143b/04

a.+ larındağı 153a/02

ayaḳ astıġa al - ayak altına almak, yenmek, mağlup etmek

a.- saḳ 152b/08

ayaḳ astıġa bas - ayak altına almak, üstüne basmak

a.- may 094a/09

ayaḳ bas - adım atmak, yürümek

a.- ar ėrdi 124b/10

a.- ḳanda 053a/04

ayaḳ ilgeri bas - bir adım öne çıkmak

a.- ıp 094a/01, 146b/10

ayaḳ tayıl - ayağı kaymak (mahv olmak anlamında)

a.- maḳ 162a/05

ʿayān bol - Ar.+T. ortaya çıkmak, görünmek krş. ʿıyān bol -

ʿa.- dı 021b/09

āyāt (1) Ar. ayetler, Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri krş. ayāt (1), āyet, ayet

ā. 060a/06, 113a/01

ā.+ nıŋ 116b/08

āyāt (2) Ar. delil olan mucize ve işaretler krş. ayāt (2), āyet

ā. 068a/03, 103a/05, 111a/04, 112b/01

ayāt (1) Ar. ayetler, Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri krş. āyāt (1), āyet, ayet

a.+ ḳa 121b/09, 122a/04

a.+ nı 117a/11, 117b/02

a.+ nıŋ 116a/07, 117b/05

ayāt (2) Ar. delil olan mucize ve işaretler krş. āyāt (2), āyet

a. 115a/05

a.+ ı 122b/07

a.+ nı 091a/02

ayāt-ı bāhire Ar. apaçık ayetler, besbelli görünen ayetler

a. 115b/08

a.+ ġa 122a/03

ayāt-ı Ḳur'āniyye Ar. Kur'an ayetleri, Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri

a. 111a/03

āyāt-ı muʿcizāt Ar. mucizelerin işaretleri

ā.+ ında 162b/10

ayāt-ı muʿcizīn Ar. benzersiz mucizeler

a. 103a/01

ayāt-ı ẓāhire Ar. apaçık işaretler

a.+ sindin 105a/05

ayāt-ı ẓuhūr Ar. ortaya çıkan işaretler

a. 067b/07

ayāt-ı kerīme Ar. Kur'an ayeti, Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri

a. 115b/05

ʿayb Ar. kusur

ʿa.+ dın 065a/01

ʿayb-ı iştirāk Ar. ortaklık kusuru

ʿa.+ dın 065a/09

āyet Ar. delil olan mucize ve işaretler krş. ayāt (2), ayāt (2)

ā. 005b/11

āyet Ar. Kur'an ayeti, Kur'an

surelerini oluşturan kısımlardan her biri krş. ayāt (1), āyāt (1), ayet

ā. 102a/08

ā.+ din 056a/04

ā.+ i 057a/04

ā.+ in 064a/04

ā.+ inge 171a/05

ayet Ar. Kur'an ayetleri, Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri krş. ayāt (1), āyāt (1), āyet

a.+ din 056b/07

a.+ ġa 060b/08

ayetī Ar. işaret, alamet

a. 123a/10

āyet kör - Ar.+T. mucize görmek, mucizeyi müşahade etmek

ā.- geniŋdin 092b/10 (āyetler kör-)

āyetī körgüz - Ar.+T. mucice göstermek

ā.- gil 102a/11

ayıl - ayılmak, kendine gelmek

a.- ġıl 017a/10

ayır - ayırt etmek, ayırmak

a.- maḳda 115b/02

ayıt - demek, söylemek krş. ay-, ayt-

a.- ġay 120a/02

a.- ḳan 074a/06

āyine bol - Far.+T. ayna olmak, (bir durumu veya soyut bir olguyu kendi benliğinde) aksettirmek

ā.- dı 069a/10

ʿĀyişe öz.a. Hz. Ayişe, Hz. Muhammed'in eşi

ʿĀ. 049b/07, 049b/11, 050a/07, 050a/08, 083a/02, 120b/04, 120b/05, 151b/06

aylıḳ (mesafe için) bir ay süren, 30 gün süren

a. 118b/08, 118b/08, 132a/08

ʿayn-ı güm-rāhī Ar.+Far. sapkınlık kaynağı

ʿa. 055b/05

ʿayn-ı ʿināyet Ar. lütuf ve ihsanın ta kendisi

ʿa.+ din 008b/08

ʿayn-ı kerem Ar. asalet kaynağı, izzet ve şeref menbaı

ʿa. 107a/07

ayrıl -(1) ayrılma, uzaklaşma

a.+ maḳḳa 014a/07

ayrıl - (2) kopma, parçalanma

a.- ıp 097a/03

ayrḳış kervan, kafile

a. 103b/02

ayt - söylemek, demek, konuşmak krş. ay-

a.- a kėldiler 149b/08

a.- ay 028a/01

a.- ayın 066b/11

a.- ġanı 150a/01

a.- ġan 056b/01, 092a/02

a.- ġıl 056b/09

a.- ım 105b/01

a.- ıp 010b/07, 044b/06, 090b/02

a.- ıp turur 046b/08,

a.- ḳaç 052b/02

a.- ḳan 022a/03, 052b/05, 169a/05

a.- madı 076b/04

a.- madılar 092b/09

a.- maḳ 159a/07

a.- mas sėn 032b/10

a.- mış 014a/05

a.- sam 065a/11, 076b/05

a.- tı 014b/03, 026a/11, 027b/01, 034b/10, 037b/07, 057a/08, 057a/10, 084b/10, 085a/07, 094b/10, 096a/03, 097a/06, 097b/02, 097b/07, 098b/08, 102b/08, 106a/07, 106a/10, 109a/06, 114a/11, 120b/06, 120b/08, 125a/09, 125a/10, 137a/05, 137a/08, 137a/10, 138a/05, 138a/06, 138b/03, 138b/07, 139b/08, 140b/03, 142a/07, 142a/10, 143a/03, 143a/06, 144a/08, 145a/10, 146a/09, 146a/10, 147a/08, 147a/10, 149b/01, 150a/03, 151b/03, 152a/05, 152a/08, 152b/05, 153a/06, 154b/02, 157b/11, 158a/01, 161b/06

a.- tılar 025b/02, 064a/01, 079b/05, 095b/10, 098b/02, 137a/06, 137a/09, 139a/10, 141a/01, 144a/02, 148a/11, 151b/01, 154a/06

a.- tım 012a/09, 026b/06, 049b/10, 117b/01, 125b/08

a.- tıŋız 046b/04

a.- u bergen 049b/07

a.- ur 003a/11, 010b/01, 010b/04, 010b/07, 011a/03, 011b/03, 012b/08, 015b/08, 020b/09, 023b/11, 024a/11, 025b/11, 030a/04, 031a/05, 032a/05, 033b/03, 037b/02, 039a/09, 043b/04, 043b/06, 044a/09, 045b/09, 046a/10, 051a/05, 056b/02, 060b/03, 076a/09, 080a/02, 080b/05, 080b/06, 082b/09, 099b/05, 102a/10, 104b/11, 105a/07, 105b/03, 122a/05, 125a/01, 127b/01, 131b/04, 132a/05, 132a/10, 138b/07, 138b/10, 145b/09, 152b/11, 154b/03, 160a/10, 161b/06, 161b/07, 164a/05

a.- ur ėrdi 081b/01, 081b/10, 082a/06, 145b/06,

a.- ur ėrdiler 107a/11,

a.- urda 114a/11

a.-urlar 089b/10, 028a/06, 063b/04, 065b/06, 070b/03, 090a/09, 095a/10

a.- ur men 064b/07, 163b/05

aytıl - söylenmek, denmek

a.- ġan 103a/05

az çok olmayan, az

a. 012a/06, 047b/11, 169b/10

az - azmak, doğru yoldan çıkmak, sapmak

a.- maduḳ 067b/02

az ḳal - az kalmak, azalmak

a.- ıp 085b/03

az kör - az görmek, (nispeten) küçük görmek

a.- düm 060a/11

aʿżā Ar. organlar, uzuvlar

a.+ mıznı 152b/05

a.+ sı 027a/11, 133a/03, 097a/03

a.+ sıda 084b/02

ʿazāb Ar. dünyada işlenen günahlara karşılık olarak ahirette çekilecek ceza, azab

ʿa.+ ı 040b/06

ʿazāb çek - Ar.+T. azap çekmek

ʿa.- ip 118a/10

ʿa.- mey 118b/05

ʿazāb ḳıl - Ar.+T. azap etmek

ʿa.- maġay men 161b/08

azāde Far. kurtulmak, serbest olmak

a.+ mėn 017a/07

ʿaẓamet Ar. büyüklük, kudret krş. ʿaẓametī

ʿa. 054b/10, 063b/09, 067a/08, 161b/08, 164a/09

ʿa.+ din 066a/01

ʿa.+i 076a/08

ʿa.+ im 060a/11

ʿa.+ iniŋ 060b/02

ʿaẓametī Ar. büyüklük, kudret krş. ʿaẓamet

ʿa. 013b/04

azdur - yoldan çıkarmak, kötü yola sevketmek

a.- ur 039a/09

ʿaẓīm Ar. çok büyük

ʿa. 040b/06, 060b/01, 060b/08, 093b/11, 100a/03, 123b/01

ʿazīmet ḳıl - Ar.+T. yola çıkmak

ʿa.- ġaylar 141b/05

ʿa.- ıp 014a/02, 095b/03

ʿazīmet-i Mekke Ar. Mekke'ye doğru yola çıkmak, Mekke yolculuğu

ʿa. 137a/01

ʿazīz (1) Ar. şerefli, mübarek

ʿa. 035b/06,

ʿazīz (2) Ar. ermiş, manevi kuvvet ve kudret sahibi

ʿa. 105b/10, 106a/06, 106b/03

ʿa.+ ler 106a/01

ʿazīz (3) Ar. dost

ʿa.+ lernin 169b/07

ʿazīz (4) Ar. aziz, ulu kişi krş. ʿazīzī (1)

ʿa.+ niŋ 024a/05

ʿazīzī (1) Ar. aziz, ulu kişi krş. ʿazīz (4)

ʿa.+ niŋ 024a/02

ʿazīzī (2) Ar. derviş, ermiş ʿazīz (2)

ʿa. 005a/07, 080b/06

ʿazīz u muḥterem ḳıl - Ar.+T. hürmet gösterip izzetle davranmak

ʿa.- may 162a/08

azlıḳ az olmak, azınlıkta olmak

a.+ dın 139b/10

azmāyiş ḳıl - Far.+T. tecrübe etmek, sınamak, (mükellef tutup) sınamak

a.- madı 068a/06

ʿaẕrā (1) Ar. sevgili, mahbube

ʿa.+ ġa 025b/04, 025b/06

ʿAẕrā (2) öz.a. ünlü aşk mesnevisi Vamık u Azra hikayesindeki kadın

kahraman, Azra

ʿA. 032a/11

azraḳ yet - daha azı yetmek, azla yetinmek

a.- gey 165b/10

aẕuḳ azık, kıyamette işe yarayacak ameller, iyilikler, ibadetler krş. azuḳ

a. 047a/07

azuḳ azık, kıyamette işe yarayacak ameller, iyilikler, ibadetler krş. aẕuḳ

a.+ ı 033b/02

a.+ uŋ 047b/11

-B-

bāb Ar. mevzu, konu, husus

b.+ ında 029b/04

bāb-ı eṣnāf Ar. çok çeşitli, her türde

b.+ da 024a/03

bāde-fürūş Far. meyhaneci, saki

b. 024a/10

bāde-nūş-ı cām-ı cemāl-i muṭlaḳ Far.+Ar. mutlak güzelliğin (Allah'ın) kadehinden şarap içen kimse

b. 032b/02

bādīye Far. sahra, çöl

b.+ ni 088a/06

bāġ Far. büyük bahçe, bostan

b.+ ıda 009a/01, 169b/01

b.+ ın 169b/03

bāġ-bān Far. bahçıvan, bağcı

b.+ lar 169b/02

bāġ-ı rıżvān Far.+Ar. cennet bahçesi

b. 169b/03

baġī Ar. isyan etmiş, asi, yoldan sapmış

b. 047b/01

baġla - bağlamak

b.- dı 049b/02

b.- p 049b/09

b.- r ėrdi 049b/06

baġlan - bağlanmak, kaplanmak, (var olan, yerleşmiş)

b.- ġan 106a/10

baġlanġan murādnı yış -T.+Far. bağlanan muradı açmak, (ihtiyaç sahibinin) dileğini yerine getirmek

b.- tı 101a/05 (baġlanġan murādın yış -)

baġrı kebāb bol - Far.+Ar.+T. yanmak, yanarak kendinden geçmek

b.- up 021b/11

bahā Far. kıymet, değer, paha

b. 116b/11

b.+ sı 087a/10

bahādur Far. cesur, yiğit, bahadır

b. 094a/05

b.+ lar 036a/11, 135b/09, 156a/11

b.+ lardın 134b/04, 136a/04

b.+ larıdur 093a/06

b.+ larnı 156b/05, 156b/11

b.+ larnıŋ 156b/08

b.+ nı 156a/05

bahādurluḳ Far.+T. yiğitlik, kahramanlık

b.+ lar 156a/02

bahār Far. papatya, sarı papatya

b. 020a/05

Baḥīrā-yı rāhīb öz.a. Rahip Buhara, Hz. Muhammed'in çocukken Şam'a yolculuğu sırasında onun peygamber olduğunu anlayıp amcası Ebu Talib'e Yahudilere karşı onu korumasını öğütleyen Süryani rahip

B. 103a/10

baḥr Ar. derya, deniz krş. baḥrī

b. 134b/10

b.+ ge 076b/07

b.+ inde 084b/04

baḥr-ı rūḥānīyet-i Muḥammed Ar. Hz. Muhammed'in ruhaniyetinin denizi (onun genişliği, vüsati)

b. 062a/11

baḥrī Ar. derya, deniz krş. baḥr

b. 062b/05

b.+ dür 061b/07

baḥr-ı faẓl Ar. fazilet denizi, ilim ve

irfan deryası

b.+ ıdın 061b/10

baḫşāyiş-i bī-nihāyet Far.+Ar. sonsuz ihsan ve bağışlama sahibi (Allah)

b. 166b/10

baḫşiş-i bī-ġāyet - Far.+Ar. ihsanı ve lütfu sonsuz olan (Allah)

b.166b/09

baḫt Far. ikbal, baht

b. 004b/05, 006b/02, 155b/07, 157b/03, 170b/06, 169b/02

baḳ -(1) bakmak

b.- ıp 091b/08, 105b/05

b.- ıp turur ėrdim 106a/04

baḳ - (2) görmek

b. 162b/02

bāk tut - Far.+T. korkutmak, kaygılandırmak

b.- mas men 102b/08

bāḳī (1) Ar. Ar. ebedi, sonsuz

b. 034a/02, 094b/09

b.+ ġa 115a/01

b.+ dur 160a/11

bāḳī (2) Ar. arta kalan, geri kalan, devamı anlamında

b. 087b/05, 098b/10, 141a/07

bākī (3) Ar. geriye kalanlar, diğerleri

b. 141b/06

Baḳī‘ y.a. Medine'ye yakın bir yerde küçük bir koru

B.+ de 141b/09

bāḳī ālemġa yüz keltür - Ar.+T. ebedi aleme yüzünü dönmek (ahiret için hazırlık yapmak)

b.- üp 033a/09

bāḳī ḳal - Ar.+T. arta kalmak, geri kalan, elde kalan

b.- ıpdur 008a/08

bāḳī ḳoy - Ar.+T. bırakmak, devam ettirmek

b.- mas 115a/06

bāḳiyye Ar. devam eden, süren

b. 114b/05

bala yavru

b.+ larıġa 157b/09

b.+ sını 158a/07

balıḳ balık

b. 093b/03, 098b/05, 098b/06

bān Ar. Hicaz bölgesinde bulunan ve çok güzel kokan bir ağaç

b. 167b/11

bar var, mevcut olan
b. 006a/01, 017b/11, 018b/11, 019b/03, 019b/09, 020a/07, 024a/06, 030a/10, 041b/06, 041b/07, 042a/06, 044a/08, 047b/08, 056b/05, 065a/06, 068a/07, 071b/02, 073a/08, 077b/01, 077b/04, 077b/05, 088b/07, 088b/09, 091b/03, 094a/05, 096a/08, 097a/05, 099a/06, 102b/03, 103a/09, 104a/05, 104b/02, 108a/11, 111b/10, 113a/08, 116a/10, 122b/04, 132a/04, 132a/09, 136b/10, 145b/03, 148a/11, 150b/06, 158a/01, 161a/11, 161b/02, 169b/02
b.+ ına 020a/09
b.+ ında 075a/10

bar - (1) varmak, ulaşmak
b.- dı 086a/10
b.- dılar 011b/07
b.- ġan 014b/03
b.- ġanġa 095b/10
b.- urda 010a/08, 014b/01, 024a/01

bar - (2) gitmek
b.- dılar 142a/02
b.- ġanda 126b/02
b.- ġanıda 103a/10
b.- ıp 009a/05, 095a/09, 108b/11, 139a/10
b.- may 095a/02, 125b/06
b.- sam 050a/03
b.- saŋ 052b/09, 144a/03
b.- ur biz 144a/03
b.- urda 113b/07

bārān-ı efżāl Far.+Ar. fazilet yağmuru
b.+ ıdın 061b/07

bārān-ı raḥmet Far.+Ar. rahmet yağmuru
b.+ iŋni 168a/03

barça (1) hep, bütün, bütünü, hepsi
b. 013a/05, 023a/09, 034b/08, 042b/03, 045a/11, 052b/08, 055a/11, 055b/01, 057b/06, 060a/01, 061b/05, 061b/09, 062a/08, 062b/05, 063a/10, 065a/07, 070b/04, 071b/08, 072a/04, 075a/01, 079a/09, 079b/02, 079b/08, 080a/03, 080a/04, 080a/06, 080b/07,

084a/05, 091b/04, 091b/10, 094a/07, 097a/02, 098a/02, 103b/02, 106b/02, 108a/03, 109b/03, 127a/07, 129b/02, 136a/08, 137a/01, 137a/09, 139a/07, 140b/08, 148b/04, 159b/07, 161b/03, 162b/11

b.+ dın 037b/08, 060a/06, 061a/04

b.+ ġa 079a/01, 144b/06

b.+ nı 113b/08, 152b/07, 166a/02

b.+ sı 012a/01, 062a/04

barça (2) herkes

b. 011b/08

barça (3) her şey

b.+ dın 037b/08

bār-gāh Far. makam, izinle girilecek yer, yüksek divan

b.+ ıŋ 051a/06, 130b/02

bār-ı Ḫūdāyā Far. Tanrı, Allah

b. 097b/03

bārī (1) Far. hiç olmazsa, hiç değilse

b. 008a/08, 048a/05,

bārī (2) Far. gerçekten de, özellikle de

b. 105a/04, 119b/06, 125b/11, 140a/01, 143b/02, 154b/04

barmaḳ parmak

b. 125b/06

b.+ ı 104b/09

Barza bint Mesʿūd Ṣeḳafī öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Kureyşli müşrik bir kadın

B.+ ni 148b/07

bas - basmak, üstüne basmak

b.- ıp 094b/08, 129a/08

baṣāyir-i ebṣār Ar. basireti açık gözler, (mana aleminde) görülmeyenleri gören gözler

b.+ dın 129b/06

baṣīret közin aç - Ar.+T. basiret gözünü açmak, hakikati kalbiyle hissedip gerçekten anlamak

b.- ıp 070b/07

b.- masa 092b/09

baş (1) baş, kafa

b. 062b/07, 012b/03, 014b/02

b.+ ıġa 012b/10, 097a/09, 103a/07, 103a/08

b.+ ıdın 084b/01

b.+ ımda 035a/09, 035b/03

b.+ ın 120b/05, 135b/04

b.+ ındaġı 108a/08

b.+ ınġa 132a/02

b.+ larınġa 155a/10

baş (2) (ayın) başı, başlangıcı

b.+ ında 149b/04

baş (3) (dağ) başı, en üstü

b.+ ıġa 105b/02, 106a/02

b.+ ında 095b/11, 105b/05, 111a/06

baş açıp yıġla - başını açıp ağlamak (içten ve samimi bir şekilde ağlamak

b.- y turġan 011b/08

baş bol - baş olmak, önderlik yapmak (bir ekolün gelişmesi yolunda öncülük etmek)

b.- ayım 135b/03

baş çėk - büyümek, uzamak

b.- ti 025a/05

baş ḳoy - (hürmet ve saygıdan) başını yere koymak (saygı göstermek)

b.- sa 009a/01

b.- uban 102b/10

baş kes - baş kesmek, öldürmek

b.- ti 135b/03, 135b/04

başla- (1) taşımak, yönlendirmek

a.-p 141a/11

başla -(2) (anlatmaya) başlamak

b.- p 084b/10

başlat - komutan olarak atamak

b.- ıp 086b/03

başlıġ liderlik, önderlik, öncülük

b. 141a/11

bāṭıl Ar. batıl, boş, beyhude

b. 034a/02, 045b/03, 089a/02, 115a/07

b.+ nı 115b/02

bāṭıl bol - Ar.+T. iptal olmak, bozulmak

b.- up 080a/06

bāṭın Ar. iç, iç hal, iç görünüş

b.+ dın 090a/02

b.+ ı 062b/05, 063a/05, 112b/07

b.+ ıŋ 064b/04

bā-vücūd kim Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bā-vücūd-ı an, bā-vücūd-ı ol, bā-vücūd-ı ol kim

b. 158b/06

bā-vücūd-ı ān Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bā-vücūd kim, bā-vücūd-

ı an, bā-vücūd-ı ol

b. 091a/09

bā-vücūd-ı ol Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bā-vücūd kim, bā-vücūd-ı an, bā-vücūd-ı ol kim

b. 113a/03

bā-vücūd-ı ol kim Far+Ar. bununla beraber, böyle iken krş. bā-vücūd kim , bā-vücūd-ı an, bā-vücūd-ı ol

b. 006a/06, 048b/03

baylıġ zenginlik, servet krş. baylıḳ

b. 050a/06

baylıḳ zenginlik, servet krş. baylıġ

b.+ ın 110b/01, 110b/05

baylıḳ tap - zenginlik bulmak (saadete kavuşamak)

b.- ar men 163a/03

bāzār Far. alışveriş yapılan mekanlar, pazar yeri

b. +lar 088b/08, 088b/11

baʿżı (1) Ar. bazı, bir kısım

b. 005b/08, 005b/11, 027a/11, 058b/01, 112b/01, 113b/01, 119a/06,119b/04, 127a/09, 170a/07

baʿżı (2) Ar. bazıları,kimi

b. 002a/08, 025a/11, 063b/04, 095a/10, 108b/04, 119a/07, 119a/08, 136b/08, 140a/01, 140b/11, 151a/11, 154a/04,

b.+ nı 108b/05

b.+ sı 122a/09

bāzī ber- Far.+T. (birisiyle) oyun oynamak, kandırmak

b.- mesün 043b/09

bedāyiʿ ü ʿacāyib-i ʿArab u ʿArbā Ar. Arapların mükemmel güzellikte ve hayret verici kıymette olan seçkin (eserleri)

b. 115b/06

bed-baḫt bol - Far.+T.bahtsız olmak, perişan olmak, mahv olmak

b.- dı 121b/01

bedev Ar. çölde yaşayan, bedevi

b. 011b/11

bedīʿ Ar. eşi benzeri olmayan, hayret verici güzellikte olan

b. 103a/02

bedīl Ar. bir şeyin mukabili, benzeri

b. 061b/01

bedl bol -Ar.+T. değişmek,

başka bir şeye gdönüşmek

b.- ġanın 071a/07

Bedr (1) y.a. İslam orduları ve Mekkeli müşriklerin savaştığı, Mekke ve Medine arasında bulunan yerin adı

B. 136a/05, 145a/02

B.+ de 148a/08

B.+ ge 141b/11, 143a/02, 143b/02, 143b/03, 144b/07

B.+ ni 151a/07

bedr (2) bedr, dolunay

b. 074b/09, 127b/08

bedraḳa-i ṭarīḳ bol - Far.+Ar.+T. yol göstermek, klavuzluk etmek, rehberlik yapmak

b.- up 003b/01, 004b/04, 128a/11

bedr-i enver Ar. nurlanmış dolunay, aydınlık dolunay

b.+ i 124b/03

Bedr-i kübrā öz.a. büyük Bedir (Savaşı)

B.+ da 097b/01

bedürüstī Far. kesinlikle, doğru, hatasız, mutlak

b. 054a/08, 076b/11, 164b/09

be-ġāyet Far. sonsuz, sınırsız

b. 013a/04, 020a/07, 029a/05, 037a/11, 043a/08, 045a/05, 045a/10, 060b/07, 086b/10, 092a/03, 097a/04, 102a/08, 137a/07, 139b/05, 163a/08

behmār Far. fazla, çok ziyade

b.+ ıdın 007b/07

beḳā Ar. devamlılık, daimlik

b.+ sı 166a/06, 166a/08

beḳam bir ağaç adı

b. 020a/03

beḳāsı bol -Ar.+T. sürekliliği devam etmek, devamlı olmak

b.- ur 034b/09

beḳāsı yok Ar.+T. bekası olmayan, geçici, fani

b. 166a/06

bel Ar. fakat, ama

b. 007a/04

bėl bel krş. bel

b.+ inge 123b/04

bel bel krş. bėl

b.+ iŋe 144a/11

belā Ar. bela, musibet, afet

b. 155a/04

b.+ dın 120a/06

b.+ ġa 155a/01, 167a/08

b.+ sın 019a/06

belā yet - Ar.+T. bela gelmek, musibete uğramak

b.- gen 050b/06

belāġat Ar. konuyu bütün yönleriyle kavrayarak hiçbir yanlış ve eksik anlayışa yer bırakmayan ve yorum gerektirmeyen düzgün anlatma sanatı

b.+ ı 116a/07, 116b/02

belgü iz, işaret, nişan

b. 159b/03

bėlgü ḳıl - belirlemek, belli etmek

b.- dım ėrdi 145b/09

belī Far. evet

b. 029a/01, 057b/01, 132b/04, 137a/06

beliyyāt Ar. bela ve felaketler

a.+ dın 162b/11

bel-kim Ar.+Far. belki

b. 031a/03, 049a/03, 070b/11, 071b/09, 114b/07, 159b/02, 163b/03, 164b/11

bend Far. bend, pranga

b.+ lerini 032a/09

bende Far. bende, kul, köle

b. 009b/03, 064b/08, 121a/01, 121a/09, 121a/11

b.+ ge 167a/03

b.+ ler 120a/09

b.+ lerdin 164b/03

b.+ lerge 049a/04

b.+ lerni 118b/03

b.+ ni 063b/07, 161b/09, 162a/06, 162a/11, 168a/08

b.+ niŋ 063b/09, 168a/10

b.+ si men 064b/05

bende bol - Far.+T. kul olmak

b.- ġanda 123b/03

b.- ġıl 052b/11

b.- maḳ 164b/02

b.- maḳnı 051a/03

bende-i dergāh Far. kapı kulu, kulluk

b.- seŋ 167a/10

bende-i żaʿīf Far.+Ar. zayıf kul, çaresiz köle

b. 169a/02

bendelik (1) Far.+T. kölelik

b.+ iŋdin 008b/04

bendelik (2) Far.+T. kulluk

b. 064b/04

bendelik ḳıl - Far.+T. kölelik yapmak

b.- maḳġa 008b/11

bende-nevāz Far. kullarına karşı merhametli olan

b. 168b/02

bend-i rāh Far. yoldaki bendler, yoldaki prangalar

b. 032a/08

Benī ʿAbdü'ş-Şehīd öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir kabilenin adı

B.+ niŋ 149b/09

Benī Cuşem öz.a. Cuşem oğulları, Medine'deki Yahudi kabilesi krş. Cuşem

B. 136b/09

Benī Ġassān öz.a. Gassan oğulları, Beni Gassan Kabilesi

B.+ dın 084b/01

Benī Ḥārişe öz.a. Harise oğulları, Beni Harise Kabilesi krş. Benū Ḥārişe

B. 149b/08

Benī Hilāl öz.a. Hilal oğulları, Beni Hilal Kabilesi

B. 136b/08

Benī Kināne öz.a. Kinane oğulları, Hz. Muhammed zamanında Mekke'de yaşayan ve Kabe'nin hizmetinde bulunan Beni Kinane kabilesi

B.+ din 095a/08

Benī Maḫzūm öz.a. Mahzum oğulları, Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Ebu Cehil'in de mensup olduğu kabile

B. 147a/02

Benī Selem öz.a. Selem oğulları, Beni Selem Kabilesi

B. 149b/09

Benī ʿUẕre öz.a. Uzre oğulları, Yemen'de yaşamış ve iffetli, sadık, samimi ve yüksek duygulu kara sevdalılarıyla meşhur olmuş bir kabilenin adıdır, aşıklarının birçoğunun hikayesi ölümle neticelenmiş ve bu aşlar dilden dile dolaşmıştır

B. 023b/04, 023b/11

B. +din 022b/04

Benū Ġifār öz.a. Gıfar oğulları, Medine yakınlarında yaşamış ve Hz. Muhammed'le ittifak etmiş olan bir Arap kabilesi

B.+ dın 149a/02

Benū Ḥārişe öz.a. Harise oğulları, Hz. Muhammed zamanında var olan Yahudi bir kabilenin krş. Benī Ḥārişe

B.+ din 151b/10

Benū Ḫazrec öz.a. Hazrec oğulları, Medine yakınlarında yaşamış ve Hz. Muhammed'le ittifak etmiş olan bir Arap kabilesi

B. 151b/10

Benū Neşr öz.a. Nesr oğulları, Benu Nesr Kabilesi

B. 136b/07

ber - vermek

b. 142a/06

b.- di 032a/07, 033b/08, 087a/10, 096a/10

b.- diler 081a/08

b.- eliŋ 095b/05

b.- eyin 142a/09

b.- geniŋdin 144b/06

b.- günçe 011b/04

b.- ip 006b/02, 063b/08, 139a/04, 141b/08, 149a/03, 160a/01 , 160a/08

b.- mediŋ ėrse 044a/02

Berā' bin ʿĀrīt öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Uhud Savaşı'na katılmış sahabe

B. 152b/11

berāber Far. aynı, denk, eşit

b. 009b/01

berāhīn-i ḳāṭiʿa Ar. kesin deliller, kat'i deliller

b. 020b/04, 031b/10

ber-cāy ḳıl - Far.+T. uymak, uygun hareket etmek

b.- ıŋ 046b/10

ber-cā-yı cān bol - Far.+T. ruhun sükunet bulması

b.- dı 007b/03

berekāt-ı edʿīye ve ṣāliḥa Ar. dua ve iyiliklerin bereketi

b.+ sı 169b/07

berekāt Ar. bereketler, bolluklar bereket

b. 169a/08

bereket Ar. bereket, bolluk krş. berekāt

b. 078b/05, 080b/01

bereket-i nūr-ı Muḥammed Ar. Hz. Muhamed'in nurunun bereketi, bolluğu

b.+ din 074b/01

berg-i gül Far. gül yaprağı

b. 076b/06

ber-güstvān Far. at eyerinin altına örülen sırmalı veya şeritli örtü, haşa

b. 050b/11

ber-güzīde ḳıl - Ar.+T. seçmek, seçkin kılmak

b.- dı 063a/07

b.- maḳ 063b/01

berī Ar. münezzeh, temiz, arınmış

b. 065a/09

b.+ dür 067b/11

beri den beri

b. 088a/04, 162b/09, 170a/05

beril - verilmek

b.- ipdür 130a/08

ber-ḳarār Far.+Ar. sebat etmek, kararlı durmak

b. 167a/05

berḳ-i cünbiş Ar.+Far. yanıp sönen kıvılcım

b. 053a/03

Berk-i Ġimād öz.a. Yemen yolu üzerinde Mekke'ye yakın bulunan bir yer

B.+ ġa 144a/03

berḳ-i ḫāṭif Ar. göz kamaştıran şimşekler

b. 126b/06

berki - sağlamlaştırmak

b.- ti 051b/02

berr-i tevvāb-ı raḥīm Ar. tövbeleri kabul edip rahmetini herkese dağıtan

b. 166b/09

bes Far. kafi, yeter, elverir

b. 017b/05, 045a/05, 054a/09, 055b/01, 056b/05, 056b/06, 058b/10, 070b/02, 081b/09, 099b/09, 107a/09, 136a/02, 159b/08, 162b/01

Besbes öz.z. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ve onun savaşlarına katılmış ilk Müslümanlardan bir sahabenin adı krş. Besbes bin ʿAmr Cüheni

B. 141b/11, 142a/11

Besbes bin ʿAmr Cüheni Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ve onun savaşlarına katılmış ilk Müslümanlardan bir sahabenin adı krş. Besbes

B.+ ni 141b/10

besī Far. çokluk, fazlalık, son derece

yeterli olan

b. 021b/05, 062b/10, 111b/07, 130a/07, 155b/05

beşṭ tile - Ar.+T. yaymak, neşretmek istemek

b.- se 147b/10

bėş beş (5)

b. 097a/11, 134a/10

beşāret Ar. beşaret, müjde, iyi haber

b. 131a/01

beşāret ber - Ar.+T. müjde vermek

b.- ür 080a/10

beşāret bergüçi Ar.+T. müjdeleyen, müjdeci

b.+ lerniŋ 091a/05

beşāret bol - Ar.+T. müjde vermek, iyi haber getirmek

b.- sun 147a/10

beşer Ar. insan krş. beşerī

b. 066a/08, 071a/10

beşerī Ar. insan, insanla ilgili krş. beşer

b. 070b/03

b.+ sin 082a/10

beşinçi beşinci (5.)

b.+ de 125a/07

be-tamām Far.+Ar. tastamam, tamamen, bütünüyle

b. 088b/11

bevāriḳ-ı aṣār-ı ṭurra-i ġayb Ar. gizli olan mührün izlerindeki göz kamaştırıcı parıltılar

b. 001b/02

beyān Ar. açıklama, bildirme, anlatım

b. 018a/03

b.+ ı 031a/04, 053b/10, 061a/09, 066b/04

b.+ ıda 022a/01

b.+ ıġa 108a/11

beyān et - Ar.+T. açıklamak, açıklığa kavuşturmak

b.- sem 006a/02

beyān ḳıl - Ar.+T. beyan etmek, açıkça söylemek, bildirmek

b.- a bilse 066b/10

b.- dı 060a/08, 071b/01

b.- dım ėrse 005b/09

b.- ındı 077b/02

b.- ıp 015b/02, 092a/08

b.- maḳ 015b/05

beyān ḳılın- Ar.+T. beyan

kılınmak, açıklanmak

b.- ıpdur 063a/01

beyān tut - Ar.+T. beyan etmek, anlatmak

b.- saḳ 090a/06 (beyānını tut-)

beyān-ı bedīʿ Ar. eşsiz anlatım, harikulade açıklama

b.+ inge 155b/05

beyāż ḳıl - Ar.+T. (müsveddenin) temize çekilmesi

n.- ıp 010a/07

beyt Ar. beyit, iki mısralık nazım parçası

b. 006b/09, 021a/06, 027b/03, 030b/09, 033b/03, 049a/08, 054a/01, 058b/02, 093b/04, 136a/10, 155b/04, 159b/07

b.+ de 058a/03, 077b/02, 088b/05, 122a/04, 132a/04, 132a/09

b.+ niŋ 062b/09, 124a/06

Beytü'l-Ḥarām öz.a. Kabe

B. 123b/10

Beytü'l-Muḳaddes öz.a. Mescid-i Aksa

B. 124a/01

B.+ de 127b/02, 127a/06

beyyināt Ar. tanıklar, bürhanlar, deliller

b.+ nı 091a/03

beyyināt-ı ḥucec Ar. apaçık deliller, tanıklar, şahitler

b. 116a/01

beżāʿat-ı müzcāt Ar. önemsiz sermaye, kıymeti az olan sermaye

b. 169a/03

beżāʿat-ı muzcāt-ı ʿazīz-i Mışr Ar.+Far. Mısır azizinin önemsiz sermayesi (aslında burada Mısır azizinin yani Hz. Yusuf'un kardeşlerinin getirdikleri sermaye kastedilmektedir.)

b.+ ı 006b/06

bezm-gāh Far. eğlence yeri

b.+ ınıŋ 126b/01

bī-çāre Far. zavallı, çaresiz

b. 010a/01, 018a/08, 025b/04, 027a/10

b.+ ler 004a/04, 164a/10

b.+ lerniŋ 009a/04

bī-çāre-i derd-mend Far. çaresiz dertlilerden bir dertli, derdi olan çaresiz

b. 017a/05

bī-çāre-i ġamm-zede Far. çaresiz kalan dertli

b. 026b/01

bī-çāre-i naḥīf Far.+Ar. gücü kalmamış çaresiz, zayıf bir çaresiz

b.+ nin 169a/02

bidāyet Ar. başlangıç, ibtida

b. 001b/07

bī-gāh u gāh Far. her zaman, her an

b. 008b/11

bī-gāne Far. yabancı, aldırışsız

b. 021a/05, 028b/06, 028b/08

bī-gāne bol - Far.+T. aldırış etmemek, yabancı kalmak

b.- up 130b/04

bī-gānelıḳ Far.+T. yabancılık

b. 126a/05

bī-ġaraż Far.+T. kötü niyetli olmayan, iyi niyetli, tarafsız

b. 030a/04

bī-ġāyet-i ḥażret-i İlāhī Far.+Ar. yüce Allah'ın sonsuzluğu

b.+ din 131a/02

bī-girāne Far. sınırsız, sonsuz

b. 075b/11

bī-ḥadd u endāze Far. sınırsız ve sonsuz, hesapsız kitapsız

b. 006a/08, 076a/06

biḥamdi'llāh Ar. Allah'a şükürler olsun!, Allah'a hamd olsun!

b. 007a/08

bi-ḥasr u bī-ḥadd u sāḥil Far.+Ar. okyanuslar kadar uçsuz bucaksız

b. 035a/02

bī-hiç şekk Far.+Ar. şüphesiz, kuşkusuz

b. 064b/05

bī-ḥisāb Far.+Ar. sayısız, sayısız

b. 168a/04

bīḫ u bünyādın kės - Far.+T. kökünü kazımak, tamamen yok etmek

b.- er 134b/07

bī-ḫᵛāb Far. uykusuz

b. 021b/01

bī-hūş bol - Far.+T. hastalanmak

b.- ġanda 101b/02

bī-intihā Far.+Ar. sonsuz, sınırsız

b. 062b/05

bī-iştibāh Far.+Ar. şüphesiz, kuşkusuz

b.- ar 020b/01

bī-kām Far. mesut, bahtiyar

b. 165a/04

bī-ḳarārī Far. kararsız, şaşkın

b. 105b/04

biʿat Ar. el tutarak bağlılığını alanen izhar etmek, bağlılığını bildirmek

b. 071a/11

bigin gibi

b. 078a/11, 085b/11

b.+ ler 111b/02

bihişt Far. cennet, uçmak

b. 054a/07, 118b/09

bil - (1) bilmek, haberdar olmak

b.- diŋ 036b/11

b.- gey 032a/10

b.- medim 044b/09, 076a/11

b.- mekdür 144a/07

b.- meseŋ 033b/07

b.- mesler 133b/05

b.- mes men 120b/07

b.- mey 121a/02, 139b/08

b.- meyin 121a/04

b.- se 101a/01

b.- sem 035b/06, 036a/03

b.- seŋ 106b/07, 129b/06, 136a/03

b.- ür 028b/02, 030a/02, 064b/08

b.- ür ėrken 029b/08

b.- ür mėn 009a/11

b.- ür men 029a/07

b.- ür sėn 030a/08, 043a/04

bil - (2) anlamak

b. 034b/09, 046b/07

b.- gil 007b/08, 015a/10, 030b/05, 042b/01, 055b/11, 058a/05, 066a/09, 082b/09, 085a/02

b.- iŋ 060b/01

b.- ip 032b/09, 033b/01, 034b/05, 036b/02, 103b/01

b.- mediler 092a/08

b.- mekiŋ 060b/06

b.- men 012a/04, 035b/02, 105a/10

b.- mes 009b/05, 028a/11, 067a/01, 122b/09 l, 122b/11

b.- mesimiz 084a/11

b.- mese 040b/06

b.- mesler 071a/07, 133a/07

b.- seler 120a/11

b.- seŋ 040a/03, 060b/08

b.- sünler 071a/08

b.- ür 166a/06

b.- ürler 133a/08

b.- ürmiz 084a/10

b.- ür sėn 022b/10

bil -(3) tanımak, bilmek

b.-mek 070b/03

b.- men 144b/10

b.- sünler 082a/01

bil - (4) addetmek, saymak

b.- ürler 133b/02

bil - (5) zannetmek

b.- ip 153b/11

b.- ür 028a/11

bilād Ar. memleketler, şehirler

b. 003b/10

b.+ ıġa 006b/04

b.+ nıŋ 086a/08

bilād-ı Fārs Ar.+Far. Fars memleketleri

b. 084a/02

bildür - Ar.+T. bildirmek, ifşa etmek

b.- gey 146a/05

bile ile, birlikte, beraber krş. bilen, birle

b. 003a/02, 003a/03, 006b/11, 009b/02, 016b/03, 016b/05, 016b/07, 020a/03, 020a/05, 030a/01, 030b/04, 032b/01, 033b/09, 038a/01, 038b/09, 039b/08, 040b/02, 042a/06, 059b/07, 061b/10, 065b/10, 066a/11, 066b/01, 066b/03, 066b/04, 068b/11, 069a/09, 071a/09, 075b/11, 077b/03, 077b/06, 083a/11, 084b/11, 086a/11, 086b/08, 097b/05, 098a/01, 100b/09, 103a/02, 110b/08, 111b/03, 116a/02, 116b/02, 125a/06, 136b/02, 143a/10, 148b/04, 148b/05, 151a/01, 151b/11, 168a/03, 168a/09

bilen ile, beraber, birlikte krş. bile, birle

b. 034a/06, 112b/07, 135b/01, 168a/05, 168a/07

bilgen bilen, farkında olan

b. 064b/08

bilgüçi bilgili, bilen, alim

b. 055b/04

bilgür - belirmek, ortaya çıkmak

b.- megen 158b/07

b.- ür 119a/04

bilig (1) bilgi, bilme, bilim

b. 006b/10, 007b/08, 015a/10, 030b/05

b.+ iŋde 009b/06

b.+ inde 075b/09

bilig (2) bilgin, alim, bilen

b.+ leri 084a/06

biliglik bilgi, bilme

b. 004a/02

bilin - bilinmek

b.- ür 120a/07

biliş - birbirini tanımak, tanışmak

b.- gen 056a/08

bilmeklik bilgi, bilme, bilmeklik

b. 082b/08

bī-bāk Ar. korkmayan, sakınmayan, cesur

b. 149a/02

bī-mişlī Far.+Ar. eşsiz, eşi bulunmayan

b. 112a/04

binā Ar. yapılış, kuruluş, temel

b.+ sı 100b/03

binā ḳıl - Ar.+T. yapmak, kurmak, inşa etmek

b.- ıp 100b/09

binā yıḳ - Ar.+T. bina yıkmak,(bir durumu) ortadan kaldırmak

k.- tı 088a/08 (bināsını yıḳ -)

bī-naẓīr Far.+Ar. eşsiz, eşi bulunmayan

b. 076b/08

bī-nevā Far. fakir, muhtaç, kimsesiz

b.+ sėn 130b/03

bī-nihāyet Far.+Ar. nihayetsiz, sonsuz

b. 013a/05, 020a/08, 045a/05, 076a/08, 077b/01, 108b/08, 130a/09, 134a/01, 139b/09, 141a/05, 167b/11

b.+ dür 100a/03

bī-nihāyetlıḳ Far.+Ar.+T. sonsuz, sınırsız, nihayetsiz

b.+ ın 069b/10

bī-niyāz ḳıl - (1) Far.+T. muhtaç etmek

b.- dı 108a/07

bī-niyāz ḳıl - (2) Far.+T. defetmek, kovmak

b.- ġaylar 152b/03

bir bir

b. 005b/09, 006a/11, 006b/09, 008a/05, 008a/08, 008b/06, 011b/09, 011b/10, 011b/11, 012a/09, 021b/07, 021b/08, 022a/01, 022a/10, 023a/09, 024a/02, 024a/05, 024b/01,

025a/05,026a/09, 026a/11, 027a/01, 028a/09, 030b/09, 032a/04, 033b/04, 036a/03, 036b/08, 040b/01, 043b/06, 044b/10, 047b/03, 048a/09, 051a/02, 052a/09, 052b/01, 052b/02, 053a/08, 055b/09, 057a/07, 060b/10, 061a/04, 061b/06, 063b/07, 065a/10, 069b/08, 072a/07, 072a/08, 072a/09, 072a/11, 072b/01, 072b/04, 072b/07, 072b/08, 073a/01, 073b/02, 076b/05, 077b/07, 079a/03, 079b/02, 080b/06, 081a/07, 081a/11, 081b/02, 081b/10, 082a/02, 082a/04, 082a/06, 082b/07, 084a/08, 084b/07, 085a/10, 087a/10, 088b/06, 091b/03, 091b/09, 092b/03, 094b/01, 094b/04, 095a/01, 095a/04, 095a/08, 095b/02, 096a/05, 096a/08, 096b/01, 096b/05, 096b/06, 096b/11, 097a/04, 097a/08, 097b/07, 097b/09, 098a/08, 098a/09, 098b/03, 099a/06, 099b/04, 100b/08, 101a/07, 102a/10, 102b/03, 102b/05, 104b/03, 104b/04, 104b/10, 105a/07, 105b/02, 106b/01, 108b/11, 110b/08, 113b/03, 113b/07, 114a/08, 114a/09, 118b/08, 118b/11, 119b/08, 120a/08, 120b/03, 120b/11, 123b/10, 124a/01, 124b/08, 129b/09, 130a/03, 130a/06, 132a/01, 132a/02, 133b/09, 134b/11, 136a/04, 136b/10, 139a/04, 139b/03, 139b/08, 140a/02, 140b/07, 142a/01, 142a/05, 142a/08, 144b/09, 145a/03, 145a/04, 145a/06, 145b/06, 145b/11, 147a/04, 147a/08, 147a/09, 147b/01, 149a/03, 150b/04, 150b/05, 150b/08, 154a/03, 156a/05, 156b/03, 157b/11, 165a/06162b/01, 166b/01, 168b/03, 170b/07

bir nefs kör - T.+Ar.+T. bir an görmek, kısa bakış

b.- mey 059b/05

bir pulġa al - T.+Far.+T. bir pula almak (değer ifadesi olarak)

b.- mas 021b/01

b.- man 029b/07

p.- may 032a/04

bir zamān kör- Ar.+T. sadece bir kere görmek (bir an bakmak)

k.- gey mu 025a/01

bir bir birer birer, tek tek

b. 097a/03

bir biri birbirlerini

b. 043a/08

bir birige yıġıl - toplanmak, bir araya gelmek, cem olmak

b.+ madı 086a/01

bir bir tur - birer birer durmak, saf saf dizilmek

b.- up 144a/02

birer kimse, hiç kimse

b. 027a/03

birge birlikte, hep beraber

b. 127a/09

biri biri, herhangi biri

b. 013b/10, 017b/04, 020a/02, 020a/04, 043b/02, 043b/04, 043b/06, 057a/08, 057a/09, 057a/10, 062a/04, 062b/03, 078a/02, 081b/05, 081b/06, 100b/06, 113a/09, 133b/01, 134b/06, 136a/11, 142a/05, 163b/01

b.+ ndin 142a/05

b.+ iŋe 115b/01

b.+ ni 060b/10, 076b/06, 139a/05

b.+ niŋ 096b/05, 105b/11, 129a/11, 148a/08, 166a/03

biri birige birbirlerine krş. biri biriŋe

b. 014a/10, 080a/10, 104a/05, 104b/01

biri biriŋe birbirlerine krş. biri birige

b. 116b/09, 134b/04

biri biriniŋ soŋınça ḳaç - ardı sıra kaçmak, peşpeşe kaçmak,süratle uzaklaşmak

b.- ḳanların 092b/07

birik - (1) katılmak, dahil olmak, birlikte yapmak

b.- ip 086b/07

birik - (2) birleşmek, bir araya gelmek, (tekrar) toplanmak

b.- medi 087b/05

birisi ertesi, diğer

b. 106a/03, 142a/07, 142a/10

birle ile, birlikte, beraber krş. bile, bilen

b. 001b/01, 001b/03, 002a/03, 002a/07, 002a/10, 0031a/08, 003a/07, 003a/08, 004b/03, 004b/09, 005a/07, 005a/08, 005a/09, 005b/02, 005b/10, 006a/02, 006b/07, 006b/09, 006b/10,007a/05, 007b/05, 007a/09, 008a/01, 009a/08, 009b/07, 009b/10, 011a/05, 011b/06, 013a/08, 014a/05, 014b/10, 015a/02, 015a/06, 015a/08, 015b/05, 016a/05, 016a/11, 016b/08, 017a/11, 017b/01, 017b/11, 018a/01, 018a/05, 020b/02, 020b/05, 021a/05, 021b/10, 022a/09, 022b/06, 022b/07, 023a/03, 023a/06, 023a/07, 023b/04, 023b/06, 023b/09, 024a/04, 024b/05, 024b/06, 025a/06, 025a/09, 026a/10, 025b/05, 025b/06,026b/08, 028a/06, 028a/09, 028b/08, 028b/10, 029a/08, 030b/03, 031a/06, 031a/07, 031a/10, 031b/04, 031b/10, 033a/08, 033b/07, 035a/11, 035b/01, 035b/11, 037a/01, 037a/03, 037a/06, 037a/10, 037b/02, 037b/03, 037b/05, 037b/10, 038a/02, 038b/02, 038b/03, 038b/06, 040a/9, 041a/01, 041a/11, 042a/02, 042a/03, 042a/05, 042a/11, 044a/06, 044a/07, 044a/11, 045b/01, 045b/05, 047b/01, 047b/02, 047b/03, 048a/01, 049a/09, 050a/04, 050b/04, 050b/08, 052a/10, 052b/11, 053b/04, 054b/10, 055b/10, 056a/02, 056a/07, 056a/08, 056b/03, 057a/04, 057b/11, 058a/02, 058a/03, 058a/06, 058a/10, 058b/02, 058b/04, 059a/08, 059a/10, 060a/06, 060a/09, 060b/06, 060b/10, 061a/07, 062b/06, 063b/06, 063b/08, 064a/05, 064a/08, 065a/08, 066a/03,

066a/05, 066a/06, 066b/10,
067a/01, 067a/10, 068a/02,
068a/03, 068a/06, 069b/07,
070b/01, 070b/05, 070b/06,
071a/02, 071a/03, 071a/04,
071a/06, 071a/07, 071a/08,
073a/09, 073b/10, 075a/06,
075b/04, 075b/05, 075b/06,
075b/07, 077b/04, 078b/06,
079a/03, 079a/06, 079b/01,
080a/04, 080b/02, 082a/01,
083a/01, 083b/06, 084a/05,
085a/04, 085a/06, 085a/07,
086b/01, 087a/07, 088a/05,
088b/05, 089a/02, 089a/06,
089b//03, 090b/01, 090b/07,
091a/04, 092b/06, 093a/06,
093a/09, 093b/07, 094b/02,
095b/02, 095b/07, 096a/05,
096b/06, 097a/04, 097a/06,
097b/03, 098b/01, 100a/07,
100a/08, 100a/11, 101a/04,
101b/05, 104a/03, 104b/03,
104b/09, 105a/08, 105b/09,
106a/05, 106b/02, 107b/02,
107b/05, 108b/01, 108b/09,
109a/03, 109a/07, 109b/05,
111a/03, 111a/08, 111a/09,
112a/03, 112a/04, 112b/02,
112b/04, 113b/07, 115a/06,
115b/06, 116a/01, 116b/02,
117a/03, 117a/04, 117a/06,
117b/11, 118a/03, 118a/08,
118b/01, 119a/03, 119a/04,
119b/01, 120a/07, 121b/10,
123a/09, 124a/04, 124a/07,
124a/10, 124b/05, 124b/07,
125b/11, 126a/02, 126a/05,
126a/06, 126b/09, 127b/04,
127b/05, 127b/10, 127b/11,
128b/02, 131b/04, 132a/07,
132a/11, 132b/03, 133a/01,
133a/05, 133a/10, 133b/10,
134a/11, 134b/07, 135a/07,
135b/10, 136a/01, 136a/03,
136b/08, 137a/01, 137a/03,
137a/09, 139b/01, 139b/07,
140a/03, 140b/07, 141b/05,
143a/08, 143b/01, 143b/02,
143b/04, 144a/09, 144a/10,
144b/08, 145a/02, 145a/05,
145a/06, 145b/02, 146a/04,

146b/11, 147a/06, 147a/11, 147b/03, 147b/08, 148a/08, 148b/02, 148b/03, 148b/08, 149a/05, 150a/09, 150b/09, 151b/06, 151b/09, 151b/10, 152b/04, 152b/10, 153a/09, 154a/04, 155a/10, 155b/02, 156b/10, 156a/02,157a/01, 157a/08, 158a/03, 158a/11, 158b/01, 158b/10, 159a/07, 159a/08, 159a/09, 159b/02, 160a/04, 160b/09, 161b/01, 161b/04, 161b/08, 162a/04, 162a/08, 162a/09, 162b/02, 163a/03, 163b/02, 164a/10, 164b/01, 165a/01, 166a/01, 166a/09, 166b/10, 167a/01, 167a/02, 167a/08, 168a/09, 168b/01, 168b/09, 169a/08, 170a/06, 170a/08, 170a/09, 170b/01, 170b/04, 170b/06

birlik vahdet, birlik, tek olmak

b.+ i 079b/08

bisāt-ı inbisāṭ Ar. sevinç minderi

b.+ da 031a/11

bisāṭ-ı şerīf Ar. mübarek minder, şerefli kilim

b.+ inde 005a/04

bi'set-i nübüvvet Ar. peygamberliğin gelmesi

b. 063b/02

bī-sünŋek Far.+T. kemiksiz, vücudunda kemik bulunmayan canlı

b. 084b/03

bīşe Far. orman, meşelik

b. 157b/09

b.+ si 157a/09, 157b/02

b.+ sine 157a/08

bī-şübhe Far.+Ar. şüphesiz, kesin olarak

b. 009b/03

bit - (bitki için) bitmek, türemek, yetişmek, serpilmek

b.- gen 016a/04, 156b/01, 156b/02

bi-ṭarīḳ-i evvelī Ar.+Far. yoldan ilk giden, önden giden

b. 057a/02

biti - yazmak

b.- di 103a/01

b.- dim 054a/10

b.-gendürler 155b/01

b.- p 005a/09, 012b/07, 027b/07

bitiglig yazılı, yazılmış

a. 096b/07

bitil - yazılmak

b.- gen 150a/02

b.- miş 082b/04

bitkür - kapatmak, örtmek

b.- üp 106b/06

bīve ḳal - Far.+T. dul kalmak, kocasız kalmak

b.- madı 135a/09

biz biz

b. 048b/11, 068b/04, 084a/10, 090a/08, 090b/02, 105b/01, 131a/10, 144a/08, 145b/02, 152b/07

b.+ ge 028a/07, 055a/10, 091b/07, 131a/01, 131a/03, 144b/05, 148b/02, 149b/02

b.+ iŋ 144a/07, 144b/04

b.+ lerdin 090a/11

b.+ lerge 031a/04, 047a/02

b.+ lerni 058b/06

b.+ ni 052a/06, 068a/06, 068a/07, 068b/02, 089b/10, 120b/07, 131a/04, 131a/07, 146a/09, 151a/08, 151a/09, 154a/08

b.+ niŋ 012b/05, 031a/02, 047b/05, 065b/09, 068b/09, 086a/07, 097b/08, 097b/09109a/07, 112a/05, 139b/01, 142a/10, 152b/05

bi'l-ġayb Ar. gaybi olan, bilinmeyen

b. 067b/05

boġuzluġuç yok eden, bitiren, mahveden

b.+ ı 033b/01

bol - olmak

b.- alım 052a/06

b.- dı 006b/11, 007b/01, 007b/05 007a/10, 012b/09, 016b/05, 007b/07, 020b/11 022a/02, 035b/02, 063a/05, 079a/01, 081b/07, 087b/10, 094b/06, 105b/09, 111b/07, 112b/07, 114b/10, 154a/02, 154b/09

b.- dılar 096b/03, 109a/01

b.- dum 126b/02

b.- ġan 023b/06, 068b/02, 084b/08

b.- ġanda 051a/08, 075a/02, 151b/08

b.- ġanıġa 122b/03

b.- ġanın 138a/05
b.- ġay 026a/03, 056b/05, 057a/02, 059a/02, 059a/04, 118b/07, 119a/01, 120b/01, 122b/04, 138b/09, 157a/10, 160a/09, 162a/10, 164b/06, 166a/06, 170a/04
b.- ġaylar 057b/06
b.- ġaymiz 131a/10
b.- ġay mu 170b/05
b.- ġıl 051a/01, 045b/09
b.- ma 033b/04
b.- madı 035b/01, 107a/08
b.- maġay 025b/06, 026a/03, 090b/04
b.- maḳdın 116a/11
b.- maḳı 056a/01
b.- maḳıġa 057a/04
b.- maḳnı 133b/02
b.- maŋ 045b/05
b.- mas 018a/03, 018a/05, 019a/01, 019b/10, 042b/02, 042b/04, 099a/11, 117a/02, 117a/02, 151b/05
b.- masa 017b/04, 030a/03, 056a/07, 138a/01
b.- masa ėrdi 018b/01, 054a/07
b.- mas 049b/11
b.- masun 050b/09
b.- sa 002b/03, 009b/03, 018a/06, 042b/06, 049a/04, 049b/04, 063a/09, 063a/11, 063b/02, 077a/04, 083a/09, 094b/08, 100b/06, 101b/10, 108a/05, 114b/01, 117b/10, 119b/10, 121a/10, 134b/04, 136a/03, 137a/06, 157a/08, 165b/03, 169b/09, 170a/03
b.- sa ėrdi 061a/06
b.- sam 110a/05
b.- salar 134b/02, 145a/09, 145a/11
b.- saŋ 022b/09, 059b/08
b.- sıŋız 056b/10, 056b/11
b.- sun 139a/08
b.- up 040a/04, 043a/01, 063b/03, 068b/07, 118b/08, 120a/04, 131a/03, 137a/10, 146a/02, 160a/02
b.- updur 017a/08
b.- ur 009a/01, 023b/03, 026b/01, 037b/02, 041b/01,

041b/04, 042a/02, 043b/03
045b/01, 060b/09, 084b/04,
123b/03, 166a/03, 167b/01

borçluḳ borçlu, borcu olan

b. 142a/07

boşa - salıvermek, bırakmak, serbest bırakmak

b.- ġan 149b/10

boy vücut, beden

b.+ uŋda 080b/07

boy çek - boy atmak, uzamak

b.- ip 025a/05

boya - boyamak

b.- p men 036a/04

boyluġ boylu krş. boyluḳ

b. 093b/09, 093b/11

boyluḳ boylu krş. boyluġ

b. 114a/09

boynaġuraḳ en şiddetli azgınlık, haddi çokça aşma

b.+ ı 115b/08

boy(u)n boyun

b.+ ıġa 159b/03

b.+ umġa 159a/11

boynıġa köter - sırtına almak, taşımak

b.- ip 109b/02

boyun tolġa - boyun bükmek

b.- r 035b/02

boz boz, açık toprak rengi

b. 124b/09, 140a/05

bölek bölüm, parça, kısım krş. bölek bölek

b. 081b/02

b.+ i 134a/10

bölek bölek bölüm bölüm, kısım kısım, parça parça krş. bölek

b. 096b/08, 140b/03

bölün - bölünmek, parçalanmak

b.- geniŋ 104b/11

börk börk, başlık, kalpak

b.+ iniŋ 087a/10

bu bu, işaret sıfatı veya zamiri krş. mu

b. 003a/07, 003a/11, 005a/07,
005a/10, 005b/02, 005b/03,
005b/08, 005b/10, 006a/04,
006a/06, 006b/04, 006b/06,
006b/08, 007a/08, 007a/10,
007b/04, 007b/09, 008a/08,
008a/11, 008b/06, 009a/06,
009a/10, 009b/08, 009b/09,

010a/01, 010a/03, 010a/06, 010b/08, 011a/01, 011a/02, 011a/03, 011a/06, 011a/11, 011b/02, 011b/03, 011b/05, 011b/07, 012a/03, 012a/04, 012a/05, 012a/07, 012b/01, 012b/07, 012b/08, 012b/10, 013a/03, 013a/06, 013a/09, 014a/09, 014a/10, 014b/03, 014b/10, 014b/11, 015a/01, 015b/06, 015b/07, 016b/03, 016b/08, 016b/09, 017b/03, 018b/02, 018b/11, 019a/07, 019b/09, 022a/07, 022a/10, 022b/05, 024a/05, 024a/11, 024b/05, 024b/06, 025a/01, 025a/11, 025b/01, 025b/02, 025b/04, 026a/04, 026a/07, 026a/11, 026b/07, 027a/07, 027a/10, 028a/04, 029a/01, 029a/06, 029a/11, 030a/05, 030a/09, 030b/04, 030b/09, 030b/11, 032a/02, 032a/07, 032a/10, 032b/01, 033a/01, 033a/10, 033a/08, 033a/09, 033b/04, 033b/10, 033b/11, 034a/06, 034a/08, 034b/05, 034b/08, 034b/11, 034b/12, 035a/05, 035a/07, 035a/09, 035b/06, 036b/03, 036b/05, 036b/08, 037b/04, 037b/10, 038a/05, 038b/07, 040a/01, 040b/01, 040b/05, 041a/02, 042a/07, 042b/07, 043b/04, 044a/11, 046a/08, 046b/04, 046b/08, 048a/01, 048a/03, 048a/04, 048b/04, 048b/08, 048b/11, 049a/05, 051a/03, 051a/08, 051a/10, 051b/09, 052a/11, 052b/02, 053a/05, 054a/01, 054b/05, 054b/10, 056a/04, 056b/02, 056b/07, 057a/10, 058a/02, 058a/03, 058a/11, 058b/02, 058b/10, 059a/01, 059a/04, 059b/02, 059b/06, 059b/07, 060b/08, 061b/01, 062b/06, 062b/09, 063a/08, 063a/11, 064a/07, 064a/09, 064a/10, 064a/11, 064b/01, 064b/06, 066b/04, 067b/11, 068a/11, 068b/03, 068b/04, 070a/01, 070b/03,

070b/04, 071a/08, 073b/01, 073b/03, 073b/06, 073b/08, 074a/02, 074a/06, 074a/08, 074b/10, 075a/01, 075a/07, 075a/09, 079a/07, 079b/06, 079b/08, 079b/10, 080b/09, 081a/03, 081b/01, 081b/03, 082b/06, 081b/07, 084b/07, 085a/05, 085a/10, 085b/05, 085b/06, 086a/07, 086b/07, 087a/04, 088b/05, 088b/07, 089b/02, 090a/03, 090b/07, 091a/06, 091b/06, 091b/10, 091b/11, 092a/01, 093b/04, 095a/07, 096a/01, 096a/04, 096a/06, 096a/09, 096b/04, 096b/07, 097b/03, 097b/08, 098b/03, 099a/08, 099b/03, 102a/07, 102b/01, 102b/02, 102b/09, 103a/08, 103b/05, 103b/10, 104a/05, 105a/01, 106a/01, 106a/10, 108a/01, 108a/04, 108a/05, 108a/11, 108b/08, 109b/10, 111b/04, 113a/01, 113b/06, 114a/07, 114a/10, 114b/01, 114b/07, 114b/11, 115a/02, 115a/05, 115a/10, 115b/01, 115b/05, 115b/06, 115b/08, 115b/09, 115b/10, 116a/03, 116a/07, 116a/10, 116b/08, 116b/10, 117a/11, 117b/02, 117b/05, 117b/06, 118a/01, 118b/03, 118b/06, 119a/02, 119a/10, 119b/02, 119b/04, 120a/02, 120a/03, 120a/05, 120a/06, 120a/08, 120b/06, 121b/09, 122a/03, 122b/03, 122b/09, 124a/03, 124a/05, 124a/06, 124b/04, 126a/08, 126b/06, 131b/04, 132a/04, 133a/06, 133a/10, 134b/01, 134b/03, 135a/06, 135b/03, 135b/09, 136a/04, 136a/07, 136a/10, 136b/01, 136b/05, 137a/02, 137a/06, 137a/07, 138a/05, 138a/06, 138a/09, 138a/11, 138b/07, 139b/03, 139b/07, 139b/09, 139b/10, 141a/09, 141b/03, 142a/02, 142a/03, 142a/09, 142a/11, 143a/01, 143a/06,

143a/07143b/07, 144a/06, 144b/07, 145a/09, 145a/11, 145b/03, 145b/06, 146b/11, 147b/07, 147b/09, 147b/10, 148a/01, 148a/10, 148b/02, 149a/01, 149a/05, 150a/04, 150b/03, 151a/03, 151b/11, 152b/06, 152b/08, 153a/09, 153a/11, 155b/04, 156b/03, 156b/05, 158b/05, 158b/08, 159a/08, 159b/02, 159b/10, 160b/09, 160b/11, 162a/09, 163b/09, 166a/04, 166a/06, 166b/01, 169a/02, 169a/04, 169a/08, 169b/06, 170a/09, 170a/11, 170b/04, 170b/05, 171a/06

b.+ dur 033b/05, 034b/08

b.+ lar 133a/05, 136a/03

b.+ larnı 043b/05

b.+ larnıŋ 136a/02, 141b/11

buḫtī sür - Far.+T. deveyi hareket ettirmek, yola koymak

b.- di 047b/10 (buḫtīsini sür -)

buḫūl-i ten Ar.+T. bedeni tamahkarlık, vücüdun gereksinimi olan istekler

b. 041a/09

Bū Ḳubeys y.a. tam adı Ebu Kubeys olan ve Kabe'nin yaklaşık 100 metre doğusunda yer alan dağın adı

B. 079b/01

bu künniŋ işini taŋġa sal -bu günün işini yarına bırakmak (yapılması gerekenleri erteleyip yapmamak)

b.- dıŋ 034b/02

b.- maŋ 033a/09

bulut bulut

b. 082a/04, 082b/02, 103a/05

b.+ dın 103b/11

b.+ ıġa 167b/09

b.+ nı 103a/10

Burāḳ öz.a. Miraç gecesinde Hz. Muhammed'e gönderilen binek

B. 081a/04, 124b/10

B.+ ġa 124b/10, 126b/06

B.+ ı 053a/02, 126b/05

burc Ar. burç, hareketsiz yıldızlar kümesi

b.+ ınıŋ 002b/10

burun önce, evvel

b. 081a/02

burunḳı önceki, evvelki

b. 034b/10

burunraḳ önce, daha önce

b. 047a/08, 097a/11, 100b/02

būse Ar. öpme, öpücük

b.+ si 123b/04

būstān Far. gül ve çiçek kokularının çok olduğu yer, bahçe

b. 007b/07, 169b/02

b.+ ınıŋ 002b/09, 003b/07

bustān-ı ʿışḳ Far.+Ar. aşkın bostanı, aşk bahçesi

b.+ ıŋnı 007b/06

but bacak

b.+ ın 147a/04

buta hedef, amaç, nişangah

b.+ sıġa 021b/06

butaḳ budak, dal

b. 103a/01

b.+ ları 102a/07, 102b/05

b.+ larını 168a/01, 168a/05

būy Far. koku

b.+ ıdın 076a/11

buy(u)r - buyurmak, emretmek krş. buyru -

b.- dı 039b/02, 086b/06, 139b/05

b.- dum 044b/08, 045a/03

b.- ġıl 054a/05

b.- up 050a/09

b.- ur 059a/06

buyru - buyurmak, emretmek krş. buy(u)r -

b.- ġan 106a/07

buyruġ tut - emre riayet etmek, emre itaat etmek

b.- up 048b/05 (buyruġın tut -)

buyruġḳa boyun sun - emre riayet etmek, emre itatat etmek

b.- madım 044b/08 (buyruġḳa boynum sun -)

buyruġuç buyuran, emreden

b.+ ı 055a/11

buyruḳ buyruk, emir

b.+ ın 045a/06

buz - yıkmak, harab etmek

b.- maḳ 095b/01

b.- maḳġa 096a/05

b.- may 036a/01

buz buz

b.+ dın 106b/01

buzul - bozulmak, yıkılmak, alt üst olmak

b.- dı 089a/01

b.- ġan 018b/02

b.- ġay ėrdi 108a/06

b.- up 083b/10

bürd Ar. bir çeşit çubuklu kumaş, aba.

b.+ lerni 012b/01

bürd-i Şāmī Ar. Şam kumaşı

b. 012a/01

bürhān Ar. delil, ispat, tanık

b. 158a/11

bürhān-ı ḳāṭi‘ Ar. kat’i delil, kesin delil

b.+ i 117a/05

büt Far. put, sanem

b.+ ler 079a/09, 092b/05

büt-ḫāne Far. puta tapanların ibâdet ettikleri yer

b.+ ler 088b/08

büt-i Fars Far. Fars putları, Farisilerin taptıkları putları

b.+ nıŋ 087b/11

büzürg Far. büyük, ulu

b.+ dür 130a/07

büzürgī Far. büyüklük, ululuk

b. 133b/10

büzürg-var Far. büyük, ulu, sagıdeğer (kimse)

b.+ ı 015a/11

-C-

Cābir öz.a. Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensari, Hz. Muhammed'ten en çok hadis rivayet eden Medineli sahabe krş. Cabir bin ʿAbdullāh, Cābir bin ʿAbdullāhu'l-Enṣārī

C. 043a/10, 072a/03, 074a/08

C.+ niŋ 152a/07

Cabir bin ʿAbdullāh öz.a. tam adı Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensari olan ve Hz. Muhammed'ten en çok hadis rivayet eden Medineli sahabe krş. Cabir, Cābir bin ʿAbdullāhu'l-Enṣārī

C. 101b/02

Cābir bin ʿAbdullāhu'l-Enṣārī öz.a. tam adı Cabir b. Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensari olan ve Hz. Muhammed'ten en çok hadis rivayet eden Medineli sahabe krş. Cabir, Cābir bin ʿAbdullāh

C. 071b/10

cādde-i Ḥaḳḳ Ar. Allah'ın yolu, doğru olan yol, sırat-ı müstakim

c. 036b/05

cāh Ar. rütbe, makam, orun

c.+ ım 008b/05, 164b/02, 167a/11

c.+ ıŋ 164a/09

c.+ ınıŋ 169a/11

c.+ nı 059b/02

cāh-ı vaḥdet Ar. birlik makamı, (Allah'la bir olma, vahdet-i vücut)

c.+ ni 059b/01

cāhiliyyet Ar. İslam'dan önceki Arap devrine ait

c.+ de 091b/02

cān Far. can, ruh, öz

c. 003b/05, 005b/05, 007b/02, 015a/08, 023a/04, 025b/05, 026a/01, 032a/07, 044a/03, 046a/04, 048a/10, 066a/11, 078b/01, 101b/07, 101b/08, 103b/10, 108b/09, 118a/03, 144a/05, 144a/10, 159b/10

c.+ ı 003b/05, 004a/02, 007b/08, 029a/11

c.+ ıdın 008a/05

c.+ ım 006a/07, 031a/05, 050a/01, 120b/09

c.+ ımġa 025a/03, 026b/10

c.+ ımız 021b/11, 144b/03

c.+ ımıznıŋ 144b/01

c.+ ımnı 025a/02

c.+ ımnıŋ 105b/08

c.+ ıŋ 047b/08, 156a/04

c.+ ınıŋ 007b/09, 015b/02

c.+ lar 004a/01, 023a/09

c.+ larġa 112a/07

c.+ nı 023a/11, 025b/11

cān ber - Far.+T. can vermek, ölmek

c.- ip 007a/04, 027a/01

c.- ip 027a/02 (cännı ber -)

cāndın ket - Far.+T. (hevesin) candan gitmesi, (artık) arzulamamak, istememek

c.- ip 032b/04 (cānıŋdın ket -)

cān oyna - Far.+T. canını ortaya koymak

c.- ġanlar 134b/10

cān yaḳ - Far.+T. can yakmak, acı vermek

c.- ar 026b/10 (cānımnı yaḳ -)

cānān Far. sevgili, gönül verilmiş, ma'şuka

c. 026b/10, 032a/07, 052a/01

c.+ dın 025b/11

c.+ ġa 023a/11, 026a/01

c.+ ımnı 025a/01

cān-ı cihān-ı şafā Far.+Ar. saflık cihanının canı, paklık ruhunun cihanı

c. 003a/03

cān-ı ḳudsī ṣıfat Far.+Ar. Kutsal sıfatları olan can

c.+nı 041a/04

cān-ı müştāḳ Far.+Ar. (sevgiliyi) arzulayan can

c. 024a/01

cān-ı fānīdin kėç - Far.+Ar.+T. canınından vazgeçmek, dünyayı bırakıp ahrete yönelmek

c.- ip 059b/06

cānib Ar. yön, taraf

c.+ in 040a/01

cān-ver Far. zararlı vahşi hayvan, canavar

c.+ ler 080a/09, 108a/05

c.+lerġa 095b/11

carī Ar. durmadan akan, sağanak (yağmur)

c.+ dür 061b/08

cārīye Ar. hizmetçi kız

c. 142a/05, 142a/07

cārūb ḳıl - Far.+T. süpürmek

c.- urġa 051a/07

cāvidānī Far. ebedilik, sonsuzluk

c.- r 161a/03

cāvidānī bol - Far.+T. ebedi olmak, sonsuz olmak

c.- masun 050b/09

cāy-ı bülend-pervāz Far. yüksek karargahlı makam

c.+ ı 002b/08

cāyiz Ar. işlenilmesinde cevaz olan; olabilir, olur

c. 100b/05, 145b/04

c.+ dür 165b/04

cāyiz bol - Ar.+T. yapılması daha iyi olan, uygun olan

c.- ġay 098a/08

cebe Mo. zırh

c. 149a/07

Cebrā'īl öz.a. Cebrail, dört büyük melekten biri, Hz. Muhammed'e vahiy getiren melek, vahiy meleği krş. Cebre'īl, Cebre'īl-i Emīn

C. 051a/01, 051a/04, 052a/11, 125a/09, 161b/06

Cebre'īl öz.a. Cebrail, dört büyük melekten biri, Hz. Muhammed'e vahiy getiren melek, vahiy meleği krş. Cebrā'īl, Cebre'īl-i Emīn

C. 099b/01, 109a/01, 124b/08, 125b/04, 129a/03, 146a/05, 147a/11

C.+ ni 146a/03

Cebre'īl-i Emīn öz.a. emin melek Cebrail, dört büyük melekten biri, Hz. Muhammed'e vahiy getiren melek, vahiy meleği krş. Cebrā'īl, Cebre'īl

C. 097b/06, 128b/06

cedel ḳılġuçı Ar.+T. hakkı bulmak için olmayıp galip görünmek için çekişen, laf kalabalığı yapan, münakaşacı

c.+ larnı 158a/10

cefā Ar. eziyet, zulüm

c. 030b/04, 110a/05

cefā ḳıl - Ar.+T. eziyet etmek, zulmetmek

c.- ġanda 110a/09

c.- madı 110a/03

cehd Ar. çalışma, çabalama

c.+ i 045b/03

cehl Ar. bilmezlik, cehalet

c.+ i 030a/10

Cehūd öz.a. öz.a. Yahudi dinine mensup, Yahudi krş. Yahūdī, Yehūd

C.+ lardın 103b/05

celābiyyet-i ṣıfāt Ar. sıfat elbiseleri, insanın kendisindeki özellikler

c.+ dın 070b/10

celāl Ar. büyüklük, ululuk krş. celālet

c. 054b/10, 161b/07, 170a/01

c.+ ı 014a/08

c.+ ıdın 071b/01

c.+ ıŋ 130b/01

c.+ ındın 002a/01

celālāt Ar. büyüklük, ululuk krş. celāl, celālet,

c.+ ını 069a/05

celālet Ar. büyüklük, ululuk krş. celāl, celālāt

c. 002b/06, 003b/05, 169a/11

c.+ im 060a/11

c.+ in 063b/09

celālet-i ḳadr Ar. değerinin büyüklüğü

c.+ i 013b/04

celāl-i salṭanat Ar. saltanatın ihtişamı, saltanatın büyüklüğü

c. 132b/03

celīs-i muvāfiḳ Ar. denk bir arkadaş, yanında oturan bir dost

c. 008a/03

celīs ü maḥrem bol - Ar.+T. çok yakın ve içli dışlı (dost) olmak

c.- ġan 031b/03

cemʿ bol - Ar.+T. toplanmak, bir araya gelmek

c.- dı 079b/02

c.- ġanda 043b/03, 154a/04

c.- madı 086a/02

c.- up 108b/03

cemʿ ėt - Ar.+T. toplamak, bir araya getirmek

c.- ipdür 060b/11

cemʿ ḳıl - (1) Ar.+T. toplamak, bir araya getirmek

c.- dıŋ 130a/03

c.- ıp 058a/04, 084a/07, 148b/02

cemʿ ḳıl - (2) Ar.+T. saklamak, korumak, muhafaza etmek

c.- dı 107a/06

cemʿ-i merātib Ar. bütün mertebeler, tüm dereceler

c.+ din 063a/10

cemāʿat Ar. topuluk

c.+ i 148a/07

cemāʿat-i Mekkī Ar. Mekkeli topluluk, Mekke halkı

c.+ ler 095a/10

cemāl Ar. yüz güzelliği

c.+ ı 108b/06

c.+ ıdın 071b/03, 074b/09

c.+ ın 021a/04, 082a/10

c.+ ını 016a/07, 070a/05

cemāl-i edeb Ar. güzel ahlak

c.+ nin 158b/08

cemāl-i iḥsān Ar. mükemmel güzellik, kusursuz güzellik

c. 075b/05

cemāl-i aḥibbā Ar. dostane bir sima, arkadaşça bir yüz

c. 002a/09

cemāl-i dost Ar.+Far. dostun güzel yüzü

c.+ını 059b/05

cemāl-i Ḥaḳḳ Ar. yüce Allah'ın cemali, yüce Allah'ın kusursuz güzelliği

c.+ dın 051b/06

cemāl-i nehmet Ar. himmetin güzelliği, gayretin kusursuz güzelliği

c. 129a/08

cemʿī Ar. bütün, hepsi, tümü krş. cemīʿī

c. 050a/02

cemīʿī Ar. bütün, hepsi, tümü krş. cemʿī

c. 011a/05

cemīʿ-i enbiyā Ar. bütün peygamberler

c. 071b/09

cemīʿ-i enbiyā ve rusul Ar. bütün resul ve peygamberler

c. 127b/02

cemīʿ-i mecmūʿ-ı mükevvenāt Ar. yaratılmış olan her şeyin tamamı, bütün mahlukat

c. 073a/10

cemīʿ-i kemālāt Ar. bütün mükemmellikler, kusursuzluklar bütünü

c.+ı 066a/11

cemʿī-yi ekābir-i ḳavm Ar. kavmin ileri gelenlerinin çoğu, bir topluluğun önde gelenlerinin büyük çoğunluğu

c.+ dın 154b/05

c.- dı 107a/06

Cemşīd öz.a. İran'ın dördüncü şahı, Fars hükümdarı

C.+ i 002b/06

cenāb (1) Ar. cenap, hazret

c.+ ıda 059b/01

Cenāb (2) öz.a. Hz. Muhammed'in Uhud Savaşı'na katılan sahabelerinden biri krş. Cenāb bin el-Munẕirni

C. 150a/01

Cenāb bin el-Munẕir Hz. Muhammed'in Uhud Savaşı'na katılan sahabelerinden biri krş. Cenāb (2)

C.+ ni 149b/11

cenāb-ı ḫālıḳ-ı kerīm Ar. her şeyi yoktan var eden büyük cömertlik sahibi (Allah)

c.+ ge 001b/04

cenāb-ı ḥażret-i Ḥaḳḳ Ar. yüce Allah

c.+ da 034b/03

cenāb-ı ḥażret-i Risālet Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed)

c.+ de 169a/05

cenāb-ı münīf Ar. yüce kişi, ulu zat

c.+ niŋ 005a/03

cenībet-süvār Ar.+Far. en önde giden süvari

c.+ ı 124b/02

cennet Ar. cennet

c. 113b/01

c.+ ler 073a/07

c.+ niŋ 113a/11

c.+ te 073a/08

cennetü'l-ʿalā Ar. cennet katlarının en yükseği (sekizinci cennet)

c. 159b/11

cerāḥat Ar. cerahatlar, yaralar

c.+ ı 006a/07

c.+ ını 015b/02

cerāḥat bol - Ar.+T. yaralanmak, yara almak

c.- dı 153b/06

Cerīr bin ʿAbdullāh öz.a. İslam'a sonradan dahil olan ve yüz güzelliğiyle ün salmış bir sahabe

C. 086b/04

cerr-i müveddet ḳıl -Ar.+T. birisni sevgiyle kendine çekmek,etkilemek

c.- dı 024a/04

cevāb ber - Ar.+T. cevap vermek, yanıtlamak

c.- ip 102b/06

cevāhir Ar. cevherler, elmaslar

c. 114a/01

c.+ din 063b/10, 117a/01

c.+ e 111b/04

c.+ niŋ 111a/07

cevāhir-i maʿnā Ar. cevheri manalar, elmas değerindeki anlamlar krş. cevāhir-i maʿānī̇

c.+ge 034b/11

cevāhir-i maʿānī̇ Ar. cevheri manalar, elmas değerindeki anlamlar krş. cevāhir-i maʿnā

c. 009a/06

cevde Ar. iyi, güzel

c. 156b/06

cevdi bol - Ar.+T. ihsan olmak, lütfetmek

c.- ġan 074a/10

cevher Ar. elmas, cevher, değerli taş

c.+ i 065a/05

c.+ ige 065a/10

c.+ iniŋ 030b/05

cevher-i nefīs Ar. kıymetli mücevher

c.+ ni 064a/09

cevr ü cefā ḳıl - Ar.+T. eziyet vermek, cefa çektirmek

c.- sa 110a/06

cezā tėg - Ar.+T. ceza verilmesi, cezalandırılmak

c.- se 166b/01

ceẕb Ar. (şeytanın) cezbederek kandırdığı taraftarları

c. 043a/07

ceẕbe-i ḥażret-i aḥadiyye Ar. yüce ve tek olanın (Allah'ın) dilemesi

c.+ din 037a/09

ceẕebāt-ı İlāhī̇ye Ar. İlahi cezbeler, İlahi coşkunluklar

c. 035a/11

cemāl-i beşāret Ar. güler yüz

c. 075b/06

cidd Ar. bir işi gerçekten çalışıp işleme

c. 150a/09

ciger Far. ciğer, bağır

c.+ i 021b/02

c.+ im 006a/09

c.+ niŋ 016b/07

ciger ḳanı ḳızart - Far.+T. ciğer kanını kızıllaştırmak, ıstırap çekmek, çok acı çekmek

c.- may turġanımnı 030a/01

ciger kebāb bol - Far.+Ar.+T. ciğeri kebap olmak, çok acı çekmek

c.- ur 168a/10

cihān Far. dünya, alem

c. 007b/07, 051a/03, 110b/08

c.+ da 023b/01, 123b/03, 130b/03, 167a/03

c.+ dın 033a/09, 033b/11, 130b/04

c.+ ġa 033b/03, 103b/10

c.+ ı 003b/05, 004a/03, 007b/09

c.+ ıġa 026a/02

c.+ ınıŋ 002b/06, 003b/05

c.+ nı 051a/07

c.+ nıŋ 054b/11, 055a/03, 110b/01

cihānġa kėl - Far.+T. doğmak, dünyaya gelmek

c.- diŋ 130b/06

cihānġa köŋül baġla - Far.+T. dünyaya gönül bağlamak, ahireti unutup dünyaya çalışmak

c.- ma 161a/04 (cihānġa köŋülni baġla -)

cihān-ı fānīdin köç-/kėç- Far.+Ar.+T. geçici dünyadan ayrılıp gitmek, ölmek

c.- ti 034b/08 (cihān-ı fānīdin köçti kėç-)

cihān tut - Far.+T. bütün dünyaya yayılmak, her yere yayılmak

c.- tı 111b/01 (cihānnı tut -)

cihān-ı cān-ı aṣfiyā Far.+Ar. tertemiz ruhların cihanı

c. 003a/03

cihet Ar. sebep, vesile

c.+ lerdin 087a/04

cilav tut - Mo.+T. atların yularını tutmak, dizginlemek krş. cilavla -

c.- up 140a/06 (cilavın tut -)

cilavla - Mo.+T. atların yularını tutmak, dizginlemek krş. cilav tut -

c.- p 036a/11

cilve ḳıl -Far.+T. cilve yapmak

c.- sa 067b/10

cilve-i cānāne Ar.+Far. en sevgili cihetinden, en sevgili yönünden

c.+ din 126b/07

cinn Ar. cin

c. 043a/07, 053a/10, 082a/06, 090a/06

c.+ ler /10

cīrān-ı ervāḥ Far.+Ar. birbirine komşu

olan ruhlar (ruhlar aleminde)

c.+ nı 032b/05

cīrān-ı ervāḥ-ı ḳudsīye Far.+Ar. kutsi ruhlara komşuluk

c. 0031a/08

cism Ar. beden, gövde krş. cismāniyyet

c.+ i 099b/10

cismāniyyet Ar. beden, gövde krş. cism

c. 063a/06

cūʿ Ar. açlık

c. 037b/04

cūd Ar. cömertlik, el açıklığı

c. 163b/02

Cuḥfe y.a. Mekke'nin yaklaşık 187 km. kuzeyinde yer alan bir yer

C.+ de 149b/05

cumʿa Ar. cuma günü

c. 004b/08, 150a/04, 150a/07

cünūd Ar. askerler, ordular

c. 043a/06

cūş ḳıl - Far.+T. coşmak

c.- ur ėrdiŋ 031a/11

Cuşem öz.a. Cuşem oğulları, Medine'deki Yahudi kabilesi krş. Beni Cuşem

C. 136b/07

Cüheyne öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir Arap kabilesi

C.+ din 142a/04

cümle-i ʿarş Ar. bütün arş

c.+ nı 072a/09

cümle-i muʿcizāt-ı ẓāhir Ar. görünen bütün mucizelerin ortaya çıkışı

c. 107a/05

cümmāze Ar. hız, sürat

C. 143a/09

cünūd-ı şeyṭān Ar. şeytanın askerleri

c.+ nıŋ 043b/04

cür'et ve merdānelıḳ kör - Ar.+Far.T. cesaret ve kahramanlık göstermek

c.- üp 136a/05

cüşşelü Ar.+T. iri yapılı, iri gövdeli, iri yarı

c. 093b/11

cūş ėt - Ar+T. (denizin) dalgalanması, mevc etmesi

c.- er 134b/10

cüzv Ar. kısım, parça, bölük

c. 099b/04

c.+ idin 072b/07

c.+ indin 099b/04

c.+ ni 072b/09

cüzv ḳıl - Ar.+T. bölmek, bölümlere ayırmak

c.- ıp 072b/07

cüzvī Ar. daha az, daha önemsiz, daha küçük

c. 070a/02

-Ç-

çaġdavul Mo. artçı birlik, savaşlarda arkadan gelip destek olan birlik, dümdar

ç.+ ı 134b/01

çaḳ çağ, dönem, vakit, zaman

ç.+ da 075a/05, 099a/09, 129b/02, 164a/10

ç.+ nı 085b/05

çaḳ bol - zamanı gelmek

ç.- dı 008a/08

çaḳır - çağırmak

ç.- dı 140b/05

çaḳlı gibi, benzer, şeklinde

ç. 094b/06, 108a/10, 151b/08

çaḳlu o ölçüde, o kadar

ç. 009a/05

çālāk Far. yüksek, ulu

l. 054b/06

çanaḳ çanak, kap

ç. 081a/07

çāre Far. çare, çözüm yolu

ç. 050b/03

çāre tap - Far.+T. çare bulmak

ç.- may 087a/05

çeçek çiçek

ç. 156a/02, 156a/05

çehār-şenbe Far. çarşamba

ç. 143b/05

çehre Far. çehre, yüz

ç.+ lerdin 156a/01

ç.+ sinde 024b/07

çehre-i ḫūr-şīde Far. güneş yüzlü

ç.+ ġa 050b/10

çehre-i mübārek Far.+Ar. mübarek yüzlü

ç.+ indin 014a/01

çehrelig Far.+T. çehreli, yüzlü

ç. 114a/08

çėk - (1) çekmek

ç.- eyler 119b/01

çėk - (2) yürütmek, yön vermek

ç.- mek 006b/04

çekil - gerilip çekilmek (halat)

ç.- miş 119a/05

çekip kėltür - salmak, üstüne salmak

ç.- ür 134a/09

çengāl Far. pençe

ç.+ ıda 096b/06

ç.+ ıġa 023a/01

çerāġ Far. mum, çıra

ç.+ ı 004a/02, 048b/10, 080a/05

ç.+ nı 082b/03

çerā-gāh Far. otlak, mera

ç.+ ında 040a/02, 040a/05

çerb Far. yağlı (yiyecek)

ç. 040b/09

çerig asker, ordu

ç.+ ge 148b/10

ç.+ i 086a/07

ç.+ ni 087b/01

çerig buzul - (savaşta) ordunun dağılması

ç.- up 087b/01

çerigle - asker toplamak, ordu kurmak

ç.- p 143a/10

çeşme Far. çeşme, pınar

ç.+ sidin 024b/10

ç.+ mesiniŋ 019b/07

çeşnī Far. yiyeceğin ve içeceğin tadı, ta'am

ç.+sin 028a/04

çıḳ - (1) (dışarı) çıkmak, ayrılmak

ç.- aç 084b/09

ç.- ıp 057a/11, 084b/07

ç.- ıp turur ėrdi 105a/08

ç.- maġıġa 084b/09

ç.- maḳġa 026b/04

ç.- salar 118b/04

ç.- tı ėrse 073b/08

ç.- tım ėrse 024b/01

ç.- unça 098a/11

çıḳ - (2) kaçmak

ç.- tı 034b/06

çıḳ - (3) çıkmak, kurtulmak

ç.- ıp 071a/02

ç.- tı ėrdi 093b/04

çıḳ - (4) (yola) çıkmak

ç.- anların 145a/08

ç.- salar 139a/02

ç.- tı 091b/07

ç.- tılar 145b/01

çıḳ - (5) (önüne) çıkmak, karşılamak

ç.- ıp 095b/04

çıḳ - (6) (sefere) çıkmak

ç.- ḳıl 151a/09

ç.- tı ėrse 151a/11

çıḳ - (7) gitmek

ç.- tı 087b/04

çıḳ - (8) (dışarı) atılmak, çıkmak

ç.- ar ėrdi 097a/01

çıḳ - (9) atılmak, fırlatılarak çıkmak

ç.- arında 093b/02

çıḳar - (1) çıkarmak

ç.- ıp 106a/05, 106a/09

ç.- sa 151b/05

çıḳar - (2) sürmek, kovmak

ç.- urlar ėrdi 085a/02

çın Çin. gerçek, doğru, hakiki

ç. 015a/06, 020a/11

çınoḳ Çin.+T. [<çın+oḳ] gerçek, hakikat

ç. 006b/11, 074b/07

çıraylu yüzlü, çehreli, simalı

ç. 026a/07

Çingīz Ḫān öz.a. Cengiz Han

Ç. 003b/11

Çīn y.a. Çin

Ç. 015a/06

Çolpan öz.a. çoban yıldızı, zühre

Ç. 026a/07

çomdur - suya batırmak

ç.- dılar 079a/11

çök - (1) çökmek, oturmak

ç.- ti 011b/10

çök - (2) çökmek, batmak

ç.- erdi 049b/02

çöker - (deve) çöktürmek

ç.- ip 142a/01, 143a/04

çöz - çözmek ?

ç.- üp 087b/03, 094a/02

çuġlan - dolanmak, sarınmak, örtünmek

ç.- mış 082a/02

çü Far. mademki

ç. 069a/10, 071b/02

çün (1) Far. için

ç. 020b/04, 053b/06, 055b/04, 058a/01, 064b/03, 069a/09, 070a/04, 080b/10, 087a/05, 087b/01, 091b/03, 095a/07, 099b/07, 108b/01, 112b/05, 114b/10, 129a/01, 131a/06, 145b/04, 147a/07, 148a/02

çün (2) Far. fakat, ama

ç. 032a/09

çün (3) Far. gibi

ç. 036b/11

çün (4) Far. vaktaki, mademki, -dığında, -ınca

ç. 008a/06, 026a/04, 042a/06, 050b/08,

çün (5) Far.ne zamanki

ç. 021b/09

çün (6) Far.çünkü

ç. 023b/02

çürü - çürümek

ç.- p 067a/09

-D-

dād-ger Far. insaflı, doğru

d. 005a/11

daġ Far. dağ, yara

d.+ ı 016b/07

daġı dahi, da, de krş. taḳı

d. 058a/04, 090a/05, 154b/08

dāḫil bol - Ar.+T. dahil olmak, içinde olmak

d.- maġay men 044b/05

dām Far. tuzak, ağ, hile

d. 083b/02

dām-ı zülf Far. zülüf tuzağı

d. 023a/03

dāne (1) Far. tohum

d.+ si 083b/02

dāne (2) Far. çekirdek

d.+ sin 143a/06

dāne-i ḫāl Ar.+Far. (sevgilin güzel olduğu) durumun tohumu, hal tohumu

d.+ dın 023a/03

dāniş Far. bilgi

d. 007b/09

d.+ i 137a/01

d.+ iniŋ 158b/11

dār Far. ev, yer

d. 013a/02

dār-endūh Far. keder yeri (savaş meydanında ölenlerin bulunduğu kısım)

d.+ da 148a/04

dārū-yı her derd u zaḥmet Far.+Ar. her dert ve hastalığın ilacı

d. 117b/06

Dāru'n-Nedve y.a. Kabe'nin kuzeyinde Kureyş'in ileri gelenlerinin istişare etmeleri için yaptırdıkları bina

D.+ de 108b/02

daʿvā Ar. iddia

d.+ sı 044a/08

d.+ sını 116a/08

daʿvā ėt - Ar. iddia etmek

d.- seŋ 017a/08

daʿvā ḳıl - Ar. iddia etmek

d.- ġan 091b/06

d.- ıp 065b/06

daʿvet Ar. çağırma, çağrı, davet

d.+ in 098b/09, 169a/03

daʿvet ḳıl - Ar.+T. davet etmek, çağırmak

d.- ġan 131a/08

d.- ıp 098a/05, 103b/02

da‘vetin icābet ḳıl - Ar.+T. davete icabet etmek, çağrıyı kabul edip uymak

d.- ıp 098b/09

da‘vet ḳılġuçı Ar.+T. davet eden, çağıran

d.- 095b/11

Davud öz.a. kendisine Zebur kitabı indirilen ve Yahudilerin hem hükümdarı hem de peygamberi olan Hz. Davud

D.+ nıŋ 082a/10

dāyim Ar. daima, her zaman

d. 157b/04

dāyim bol - Ar.+T. devam etmek, sürekli olmak

d.- ġay 038b/05

dāyire Ar. zilli tef, zilli def

d.+ ler 148b/09

dė - (1) demek, söylemek krş. tė - (1)

d.- ben 058b/06

d.- di 047a/01, 057a/10, 125b/01, 131a/09, 142a/09, 144a/08

d.- diler 084a/11, 137a/07

d.- dim 072a/01, 125b/05

d.- gen 128b/11

d.- medi 076b/03

d.- mek 021b/05, 044a/08, 060a/09, 064a/05, 112a/08

d.- mekni 056a/04, 056b/06

d.- p 006b/01, 009b/09, 011a/09, 012a/11, 012b/01, 012b/09, 017a/07, 019b/03, 020a/09, 020a/11, 021a/11, 029a/07, 033a/05, 0033a/07, 044a/08, 044b/05, 045a/03, 045a/06, 046b/03, 052a/06, 052b/04, 058b/01, 060a/08, 060b/03, 064a/02, 066b/11, 068b/03, 076b/04, 079a/08, 090b/03, 092a/01, 095b/09, 096a/03, 097a/08, 097b/11, 102b/02, 102b/07, 103b/06, 106a/08, 106b/05, 106b/09, 108b/04, 109a/10, 109b/10, 113b/02, 137a/01, 138a/04, 139a/08, 139b/03, 140b/01, 140b/08, 142a/06, 145b/01, 145b/07, 146a/06, 147b/02, 151a/09, 153a/04, 153b/11, 154a/04, 154a/07, 163a/07

d.- r 043b/05

d.- se 018a/02, 025b/07, 158a/01, 166a/02

d.- seler 058b/05, 090b/01, 158a/04

d.- sem 164b/05

d.- seŋ 017a/09, 017a/10, 017b/05, 017b/06, 090a/04, 138b/08, 144a/04, 144a/11, 144b/01

d.- yü 034b/09, 060b/01, 064b/05, 071a/11, 083a/04, 098a/08, 128b/09, 153b/11

d.- yür 050b/06

dė - (2) adlandırmak krş. tė - (2)

d.- gen 128b/11d.- gen 113a/07

d.- seŋ 167a/10

d.- rler 084a/07, 113a/06

debīr Far. katip

d. 076b/06

defʿ Ar. defetmek, uzaklaştırmak, kovmak

d.+ i 153b/08

defʿ ḳıl- Ar.+T. defetmek, bertaraf etmek, önlemek

d.- ġıl 086a/08

defʿ -i mādde-i şehvet Ar. arzulama duygusunu ortadan kaldırmak

d. 037b/02

defʿ -i ʿuḳūbāt Ar. azabın defedilmesi, azabın bertaraf edilmesi

d. 058a/08

defter Ar. defter

d.+ i 127b/10

degül değil krş. dügül

d. 088a/09, 111b/04, 111b/02, 167a/04, 167a/05

d.+ dür 126b/06

dehāḳin Ar. köy ağaları

d.+ esi 086a/11

dėk gibi, kadar, dek krş. tėk (2)

d. 001b/02, 009a/01, 009a/07, 011a/11, 017a/09, 017b/10, 018a/01, 020a/03, 020a/05, 020a/06, 022b/02, 022b/04, 022b/07, 024b/02, 024b/11, 025b/10, 028a/10, 028b/04, 029b/06,035a/10, 041b/10, 043a/05, 044b/02, 045b/05, 047b/05, 048a/10, 048b/01, 049a/08, 049b/04 , 053a/03, 054a/11, 055b/04, 056a/06,

058b/11, 068a/06, 069b/08, 070a/11, 074a/06, 076a/04, 076a/05, 076a/06, 076a/07, 078a/01, 079b/10, 081a/08, 081b/09, 100b/05, 103a/05, 107b/06, 111a/06, 113a/07, 116a/08, 116b/10, 117b/05, 117b/07, 118a/10, 118b/05, 119a/07, 119a/08, 121b/01, 122a/09, 124a/01, 127b/03, 127b/08, 128a/01, 128b/01, 129b/02, 129b/05, 129b/07, 131a/05, 131b/10, 132a/04, 133a/10, 133b/01, 133b/04, 134a/03, 134a/10, 134b/02, 134b/07, 135a/10, 137a/11, 143b/04, 146a/09, 146a/10, 148a/07, 150a/02, 152a/08, 152b/02, 153b/02, 154b/01, 156a/04, 157a/07, 157b/08, 158b/10, 159a/07, 159b/01, 162b/01, 163a/11, 163b/06, 163b/09, 164a/10, 164b/04, 165b/05, 165b/06

d.+ dür 076b/06

d.+ ler 112a/05

d.+ lerge 007a/08

d.+ niŋ 111a/11

delālet Ar.işaret, iz

d.+ i 056a/01

delālet ḳıl - Ar.+T. yol göstermek, klavuzluk etmek

d.- ġan 102a/08

d.- ġanlarġa 043a/03

d.- ur 091a/10

delāyil-i ʿalāmāt Ar. delil olan izler, kanıt olan işaretler

d. 020b/04

delīl Ar. delil, şahit, tanık

d. 054b/05, 061b/01

delīl-i inḳırāż-ı ḥayāt Ar. hayatın son bulacağının delili, ölümün kanıtı

d. 030b/01,

dem Far. an, vakit

d. 040b/01, 047b/03, 147a/09, 168b/03

d.+ din 163b/05

d.+ i 023a/07

dem-be-dem Far. her zaman, daima

d. 016a/05, 168a/11

dem-i aḫir Far.+Ar. son nefes, ölüm anı

d.+ de 015a/09

dem-i nefes Far.+Ar. nefes, üfleme

n.+ i 023a/07

dem-sāz Far. arkadaş, refik, dost

d.+ ı 018a/07

denī Ar. yakın, karib

d. 130b/01

der-bānde Far. kapıcı, kapıya bakan

d. 053a/08

derd FAr. dert, keder, sıkıntı

d. 019a/02, 019a/07, 021b/11, 028a/04, 123a/08

d.+ i 019a/07, 020b/02, 101b/10

d.+ im 166b/03

d.+ iniŋ 024a/09

derd yet - Far.+T. dert gelmek, sıkıntıya düşmek

d.- se 023b/02

derd-i firāḳ Far.+Ar. ayrılık acısı

d.+ ın 015b/05

derd-nūş Far. dert içen

d. 024a/10

derecāt Ar. dereceler, mertebeler

d. 015a/05, 128b/05, 130a/05

derece Ar. mertebe, derece

d. 045a/10

derece-i bāḳī Ar. arta kalan mertebeler, geriye kalan (çıkılacak) dereceler

d.- dıŋ 128a/09

derekāt Ar. en aşağı mertebeler

d.+ dın 163b/04

dergāh Far. dergah, kat, kapı

d.+ ında 159b/06

d.+ ından 079b/09

d.+ ınıŋdın 008b/03

dergāh-ı ʿālī Far.+Ar. ulu dergah, yüce kat

d.+ ġa 005a/02

dergāh-ı cān Far. can kapısı

d. 052a/02

dergāh-ı ḫalk Far.+Ar. varlıkların eşiği

d. 159b/07

dergāh-ı luṭf Far.+Ar.lütuf dergahı

d.+ uŋdın 008b/06

dermān-de Far. aciz, beceriksiz, zavallı

d.+ lerniŋ 009a/03

dermān-de bol - Far.+T. aciz olmak, zavallı olmak, acınası bir durumda olmak

d.- dum 166b/02

deryā Far. deniz

d. 006b/11, 024b/06, 061b/06,

062b/06, 062b/08, 069b/11, 076a/06, 117a/01

d.+ ġa 144a/11

d.+ larınıŋ 088b/03

d.+ nıŋ 062b/03

d.+ sıdın 006b/03, 062b/03

d.+ sıġa 009b/04

d.+ sın 134a/10

d.+ sınıŋ 124b/02

d.+ yı 134b/03, 134b/09

deryā-yı ateşīn Far. ateşten denizler

d.+ ġa 144a/04

deryā-yı ʿilm-i kāmil Far.+Ar. mükemmel ilim denizi

d.+ iŋdin 165a/07

deryā-yı mevvāc-ı mütalāṭimü'l-emvāc Far.+Ar. deniz içinde birbirine çarpan dalgalar

d.+ ġa 116b/08

dest ber - Far.+T. elde etmek, başarmak

d.- ip 126a/09

dest-gīr Far. arka çıkan, yardım eden, elinden tutan

d.+ i 009a/04

devā Far. ilaç, çare

d.+ sı 166b/03

devā tap - Far.+Ar. çare bulmak

d.- ar 101b/10

d.- madı 019a/08 (devāsın tap -)

devābb Ar. binek hayvanları, hayvanlar

d.+ ı 080a/03

devām Ar. sürekli olma, daimilik

d.+ dur 100a/03

d.+ ı 114b/07

devām-ı cūʿ-ı mücāhede Ar. açlıkla mücadelenin sürdürülmesi

d. 037b/03

devlet Ar. baht, talih, ululuk

d. 005b/05, 123b/05, 167a/10, 169b/11

d.+ in 100b/10

d.+ niŋ 004a/03

devletlıġ Ar.+T. devletli, kutlu

d. 007a/10

devlet naṣībin tap - Ar.+T. talihe erişmek, saadet bulmak, kutlu olmak

d.- maġaylar 064b/01

Dımışḳ y.a. Suriye'deki şam şehri

D. 088a/05

dıraḫt Far. ağaç

d. 018b/04, 102b/03, 102b/04, 102b/10

d.+ lar 102a/06, 102a/07

d. +nı 102b/04

dībā Far. ipekli bir kumaş türü

d. 081a/11

dībāc Ar. dallı, çiçekli bir çeşit ipek kumaş

d. 076a/09

d.+ ı 003b/07, 053b/11, 063b/06

dībāce-i kitāb Far.+Ar. bir kitabın giriş bölümü, mukaddime

d.+ nı 006b/08

dīdār Far. yüz, çehre

d.+ ı 023b/06

d.+ ıdın 168b/11

dīd-bān Far. gözcü, gözleyici, bekçi, kolcu, nöbetçi.

d. +ı 143a/07

dīde Far. göz

d.+ si 171a/02

dil-āvīz Far. cazip, çekici

d. 028b/01

dil-ber Far. gönül çelen güzel sevgili

d. 032a/11

d.+ i 023b/06

dil-ber-i ʿaẕrā Far. gönlü alıp götüren güzel sevgili

d.+ nıŋ 111a/09

dil-dār Far. kalbi hükmü altına alan sevgili

d. 016b/06

dil-güşā Far. gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren

d. 095a/04

dilīr Far. yürekli, cesur, yiğit

d. 139b/03

dil-nüvāz Far. gönül okşayan

e. 023b/01

dil-pesendīde-ṣıfāt Far.+Ar. seçkin vasıflara sahip gönül

d.+ ġa 169a/09

dil-rubā Far. gönül kapan, gönül alan

d. 023b/01

dimāġ Ar. beyin

d. 035b/11

dīn Ar. din

d. 134b/09, 135b/01, 135b/10

d.+ ġa 041b/05

d.+ ge 135b/03

d.+ im 014a/07

d.+ inde 025b/10

d.+ ine 041b/07

d.+ leri 091a/08

d.+ nin 157b/11, 158a/06

dīnġa noḳṣān yet - Ar.+T. imana zarar vermek, kişinin inancında eksiklik oluşması

d.- er 041b/05

dīn-i İslām Ar. İslam dini

d. 133b/08, 134a/09

dīn-i kāmil Ar. eksiksiz din, kusursuz din

d. 110b/06

dīn-i müstaḳīm Ar. dosdoğru din

d. 003a/07

dīn-i nefīs Ar. kıymetli din, değerli din

d.+ ni 160a/01

dirʿ Ar. zırh

d. 150b/05

direm Far. akçe, gümüş para

d. 142a/05, 142a/08

dirīġ Far. eyvah, ne yazık ki, yazık!

d. 012b/05, 085b/03, 160b/01

dirīġā Far. yazık ki, ne yazık!

d. 071a/10

dirʿ -i ḥaşīn Far.+Ar. sağlam zırh

d.+ ni 150b/09

dīşvār ḳıl -Far.+T. zorlaştırmak, müşkil hale getirmek

d.- madı 068b/09

dīvāne Far. aklı başında olmayan, çılgın, deli

d. 028b/01, 028b/05

d.+ dür 021a/05

d.+ lerniŋ 024a/08

d.+ niŋ 036b/08

dīvānelıḳ Far.+T. delilik, divanelik

d.+ dın 028b/08

dīvār Far. duvar

d.+ ı 113b/03

diyār Far. diyar, memleket

d.+ dağı 018b/09

d.+ ıda 044a/03

d.+ ımnı 033a/01, 033a/03

d.+ ını 032a/06, 032b/09

dost Far. dost, sevilen kimse

d. 014a/07, 014b/06, 021b/02, 023b/05, 026b/08, 050b/08, 053a/01, 064b/06, 168b/11

d.+ dın 021a/10, 050b/06, 155a/04

d.+ ı 018b/07, 055b/09

d.+ ıdın 014a/07

d.+ ın 157a/11

d.+ ına 157b/03

d.+ lar 016a/02, 016a/06

d.+ larnı 031b/03, 154b/11

d.+ larnıŋ 016a/10

d.+ nıŋ 021a/03, 028b/06

dost-ı çāre-sāz Far. çare bulan dost, deva olan arkadaş

d. 023b/02

dost-ı maḥrem Far.+Ar. yakın dost

d.+ din 018b/08

dostluḳ Far.+T. arkadaşlık, dostluk

d.+ da 072a/10

dost tut - Far.+T. dost olmak

d.- maḳ 056a/10, 056a/11

duʿā Ar. dua

d. 009b/10, 170b/02, 171a/01

d.+ nı 012b/01

d.+ yı 170a/02

duʿā ḳıl -Ar.+T. dua etmek

d.- dı 125a/05, 125a/08, 125b/03

d.- dı ėrse 013a/01

d.- ıp 081b/08, 144b/06

d.- maġa 171a/02

duʿāçı Ar.+T. duacı, dua ve niyazda bulunan

d. 013a/09, 170a/04, 170a/10

d.+ ġa 014b/10

d.+ nıŋ 016b/09, 058a/11, 170b/03

dūd-ı āh Far. ahın dumanı krş. dūd-ı ah

d. 047b/02

dūd-ı ah Far. ahın dumanı krş. dūd-ı āh

d.+ ım 167a/09

dūkān Far. dükkan

d. +da 026a/09

dūkān aç - Far.+T. dükkan açmak, mekan oluşturmak

a.- tıŋ 047b/09

durc Ar. kutu, mücevher sandığı

d.+ ınıŋ 002b/10

dur- yardımcı fiil krş. tur -

d.- ur 037a/05, 040a/04, 054a/01, 055a/11, 058b/03, 059a/06, 066a/08, 067b/07, 080a/05, 084b/05

dügül değil krş. degül

d. 050b/11

Düreyd öz.a. Cahiliye devrinin ünlü Arap şairi ve Beni Cuşem Kabilesi'nden bir savaşçı krş. Düreyd Durra Min

Hume

D. 137a/05, 138a/04

Düreyd Durra Min Hume öz.a. Cahiliye devrinin ünlü Arap şairi ve Beni Cuşem Kabilesi'nden bir savaşçı krş. Dürey

D. 136b/11

dū-şenbe Far. pazartesi

d. 080b/10

dūzaḫ Far. cehennem, tamu

b.+ nı 054a/07

dūzaḫḳa bar - Far.+T. cehenneme gitmek

d.- dı 147a/06

dünyā Ar. dünya

d. 015a/04, 050a/07, 053b/03, 053b/04, 053b/05, 074a/04, 080a/04, 161a/01, 161a/02

d.+ da 070a/10, 125a/05

d.+ dın 051b/02

d.+ ġa 166a/06

d.+ nıŋ 024b/05, 050a/05, 110b/05, 163a/10, 163b/09

d.+ sın 160a/10

dünyādın bar - Ar.+T. dünyadan göçmek, ölmek

d.- ġan 078b/09

d.- ġanı 078b/07

dünyāġa kėl - Ar.+T. dünyaya gelmek, doğmak

d.- di 079b/06

dünyāġa ḳėltür -Ar.+T. dünyaya gönderilmek, yaratılmak

d.- üp 074a/04

dünyā-yı fānī Ar. fani dünya, geçici dünya

d.+ ġa 051b/09

dünyā-yı ḫasīs Ar. fena dünya, kötü dünya

d.+ ni 160b/11

dürd-i ʿışḳ Far.+Ar. aşkın tortusu, posası

d. 028a/04

dürr-i delālāt Ar. inci gibi kıymetli deliller

d. 017a/01

dürr-i mercān Ar.+Far. mercan incisi

d.+ lar 077b/07

dürr-i yetīm-i baḥr-i ḥaḳīḳat Ar. hakikat denizinin yetim incisi

d. 159b/09

dürr-pūş Ar.+Far. incilerle örtülmüş

d.+ dur 077b/03

dürūd-ı bī-ḳıyās-ı Nebī-yi muḫtār Ar.+Far. kıyaslanması mümkün olmayan seçkin Peygamber'in medhi

d.- dın 003a/10

dürüst bol - Far.+T. tam olmak, tamamıyla oluşmak

d.- ur 059a/10

düşmen Far. düşman, adu, yağı

d. 007a/06, 026a/02, 132a/08, 133a/04

d.+ i 042b/02, 157a/11

d.+ ler 049b/05, 109a/09, 110a/09, 156b/09

d.+ iŋniŋ 171a/02

d.+ lerdin 042b/03

d.+ lerni 132a/01

d.+ lerniŋ 115b/07, 131b/09, 155a/10

d.+ niŋ 133b/10

düşmen bol - Far.+T. düşman olmak

d.- mas 043b/10 (düşmeni bol -)

d.- ur ėrdi 007a/05

düşmenān Far. düşmanlar

d. 116a/04

düşmenraḳ Far.+T. düşmanca, daha çok muhalefet etmek

d. 039b/05

düşmen tut - Far.+T. düşman olmak, düşman edinmek

d.- madı 056a/07

d.- maḳ 056a/10

düşvār Far. zor, güç, sıkıntılı

d. 021b/05, 055b/09, 068a/06, 068b/03, 130a/09

düşvārlıḳ Far.+T. zorluk, güçlük

d.+ ıdın 046a/05, 047a/03

d.+ ın 046b/11

d.+ lardın 055b/10

-E-

ė- imek fiili, krş. ėr -

ė.- di 007a/07, 012b/06, 032a/08, 088a/10, 092a/04, 092a/05, 102b/11, 135b/01, 136b/10, 171a/04

ė.- diler 092a/07

ė.- diŋ 032a/10

ė.- dim 012a/04

ė.- mes 099b/07

ė.- se 019a/03, 047b/08

eʿādī Ar. düşmanlar, hasımlar

e. 132b/10, 153b/05

e.+ din 148b/10

e.+ ler 133a/10

ebābīl Ar. Kur'an-ı Kerim'in 105. süresi olan Fil suresinde sözü edilen kuş sürüsü, sürüler, bölükler

e.+ niŋ 093a/07

ebnāʾ-i Ādem Ar. adem oğulları krş. ebnā-yı Ādem

e. 131b/02

ebnā-yı Ādem Ar. adem oğulları krş. ebnāʾ-i Ādem

e. 053b/07

Ebrehe öz.a. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe-i Eşrem, Ebrehe-i Ḥabeşī , Ebū Yeksūm

E. 093b/09, 094a/11, 094b/11, 095b/05, 095b/07, 096a/01, 096a/04, 096a/09, 096b/02, 097a/02

E.+ ge 094a/04, 094a/07

E.+ niŋ 094a/01, 094a/04, 094a/09, 097a/04

Ebrehe-i Eşrem öz.a. dudağı yarık Ebrehe, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe, Ebrehe-i Ḥabeşī, Ebū Yeksūm

E.+ niŋ 095b/01

E.+ niŋ_ 093a/06

Ebrehe-i Ḥabeşī öz.a. Habeşli Ebrehe, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-

Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe, Ebrehe-i Eşrem, Ebū Yeksūm
E. 093b/06

Ebu ʿAlī Cüzcānī öz.a. Hasen b. Ali el-Cüzcani, ilk devir sufilerinden biri
E. 045b/08

Ebu ʿAlī-yi Yesevī öz.a. Ebu Ali Yesevi, Yesevili bir mutasavvıf
E.+ din 046a/09

Ebū Bekr öz.a. Hz. Ebu Bekir, İslam'ın ilk halifesi krş. Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ
E. 082b/10, 083a/02, 109a/03, 109a/04, 109a/07, 109b/02, 140a/07
E.+ ni 141b/08

Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ öz.a. Allah'a ve Peygamber'ine sadık olan Ebu Bekr, Hz. Ebu Bekir, İslam'ın ilk halifesi krş. Ebū Bekr
E. 107a/09

Ebū Cehl öz.a. Ebu'l-Hakem Amr b. Hişam b. Muğire b. el-Kureyşi el-Mahzumi, Hz. Muhammed'in ve İslam'ın en azılı düşmanlarından olup Bedir Savaş'ında öldürülen müşrik
E. 104b/03, 104b/08, 105a/02, 108b/10
E.+ ge 104b/06
E.+ ni 143b/08, 147a/02, 147a/03
E.+ niŋ 146a/07

Ebū Hureyre öz.a. Hz. Muhammed'in en meşhur sahabelerinden birisi olup sahabeler arasında en çok hadis bilen ve rivayet eden sahabe, Abdurrahman b. Sadr ed-Devsi
E. 082b/09

Ebū Süfyān öz.a. Kureyş'e bağlı Beni Ümeyye kolunun reisi olup Hz. Muhammed'in düşmanı iken sonradan müslüman olmuş sahabe krş. Ebū Süfyān bin Ḥāriṯ bin ʿAbdu'l-Muṭṭalib
E. 141a/10, 143a/02, 143a/05, 144b/09, 144b/10, 148b/06
E.+ ġa 148a/09
E.+ nı 148a/03
E.+ nıŋ 142a/03

Ebū Süfyān bin Ḥāriṯ bin ʿAbdu'l-Muṭṭalib öz.a. Kureyş'e bağlı Beni Ümeyye kolunun reisi olup Hz. Muhammed'in düşmanı iken sonradan müslüman olmuş sahabe krş. Ebū Süfyān

E. 140a/07

Ebū Leheb öz.a. Hz. Muhammed'in amcası ve Kureyş içinde kendisine en fazla düşmanlık edenlerden biri, Ebu Utbe Abdüluzza b. Abdülmuttalib b. Haşim

E. 143a/11

Ebū Ṭālib öz.a. Hz. Muhammed'in amcası ve Hz. Ali'nin babası

E. 103a/09

E.+ ḳa 103b/05

Ebū Yeksūm öz.a. Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Fil vakası olarak bilinen olayın baş kahramanı, Yemen valisi Ebu Yeksum Ebrehe el-Eşrem el-Habeşi krş. Ebrehe, Ebrehe-i Eşrem, Ebrehe-i Ḥabeşī

E. 093b/06

Ebū'l-Ḫayr Ḫān öz.a. Ebü'l-Hayr Han, Özbek Hükümdarı

E. 004a/07

Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed öz.a. Kasım'ın babası Muhammed, Hz. Muhammed, krş. Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed Emīn, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed-i ʿArabī, Muḥammed Muṣṭafā

E.+ niŋ 080b/01

ebyāt Ar. beyitler

e. 016b/08

ebyāt oḳı - Ar.+T. şiir okumak krş. ebyāt oḳu -

e.- p 148b/11

ebyāt oḳu - Ar.+T. şiir okumak krş. ebyāt oḳı -

e.- r 024b/11

ecel Ar. ecel, ölüm vakti

e. 034b/06, 035b/11

e.+ ni 034b/05

e.+ niŋ 033b/01

ecelniŋ ėlgi ḥalḳdın tut - Ar.+T. ecel elinin insan boğazından kavraması, ölümün gelmesi, ölmek

e.- ġay 036a/06

ecelniŋ yavuḳıda kėlürin bil - Ar.+T. ölüm vaktinin yakın olduğunu bilmek

e.- ip 033b/01

ecille-i kirām Ar. (manevi olarak) büyük zatlar, kerim olan kimseler

e. 004b/11

ecille-i şiḳāt Ar. (manevi olarak) büyük zatlar, kendilerine itimad edilen büyük kimseler

e.+ dın 013a/07

edā Ar. tarz, üslub

e. 066b/04

edā ḳıl - Ar.+T. yerine getirmek, yapmak

e.- ıp 161b/03

e.- sam 009a/10

edānī Ar. en yakınlar, pek yakınlar

e. 089a/04, 113a/10

ėḍe sahip, malik krş. eye, ėge

ė. 170b/01

ė.+ si 023b/03, 060b/08

ė.+ sidür 079b/06

edeb Ar. edep, terbiye

e.+ inin 158b/11

ezgülük iyilik krş. özgülük

e.+ ni 055a/11

ėḍi Ar. Rab, Tanrı

Ė. 035a/01, 068b/08 , 103b/10

Ė.+ m 071b/01

edille-i ʿaḳlīye ve naḳlīye Ar. nakledilmiş olan kanıtlar ile akli deliller

e. 058a/09

edna Ar. en küçük, en az

e.+ sıġa 115b/11

ednās-ı beşeriyye Ar. insanlık kirleri, beşeri pislikler

e.+ din 035a/11

ednās-ı nufūs-ı nās Ar. İnsanların nefsani kirlilikleri

e.+ dın 002a/11

ednās-ı nüfūs-ı ḫalāyıḳ Ar. yaratılmışların nefsani kirlilikleri

e.+ dın 078b/10

edyān Ar. dinler, inançlar

e.+ ı 003a/08

efʿāl Ar. fiiller, işler, ameller

e. 047a/11, 070b/11

e.+ dın 035a/06

efʿāl-i pesendīde Ar.+Far. beğenilmiş seçkin davranışlar

e. 108b/08

eflāk Ar. felekler, gökler

e. 002b/11

efrīde Ar. ferler, kimseler, herhangi birileri

e. 100b/10

efżāl-ı enbiyā ve rusul Ar. resulllerin ve peygamberlerin davranışları

e. 124a/10

ėge sahip, malik krş. ėḍe , eye

ė.+ si 022b/09, 096a/08

eger Far. eğer

e. 008b/05, 008b/07, 017a/06, 018b/01, 022a/09, 022b/09, 023b/02, 027a/01, 035b/06, 038a/05, 038a/07, 038a/09, 038b/03, 040a/03, 050a/02, 052b/10, 053a/05, 053b/04, 054a/06, 056b/09, 057b/11, 060b/08, 064b/05, 067a/06, 068a/03, 084a/11, 090a/03, 090a/05, 104a/05, 106b/07, 106b/10, 108a/04, 111a/08, 117b/02, 118a/02, 121a/10, 125b/06, 139a/11, 139b/01, 144a/03, 144a/11, 144b/01, 145a/08, 152b/05, 152b/07, 155b/05, 157a/08, 162a/03

egerçi Far. her ne kadar

e. 018a/08, 023a/02, 041b/06, 077a/11, 093b/09, 103b/11, 129a/11, 130b/03, 156b/07, 161a/09

ėgir- eğirmek, yün, pamuk gibi şeyleri büküp iplik durumuna getirmek

ė- ip 045b/06

egri yanlış, çarpık, eğri

e. 091a/08

eḥādīṣ Ar. Hz. Muhammed'in sözleri, hadisler

e. 006a/01, 060a/06

e.+ de 118a/09

eḥādīṣ-i Resūl Ar. Resul'ün hadisleri, Hz. Muhammed'in sözleri

e.+ ġa 114a/07

ehl (1) Ar. sahip, malik

e.+ ige 165b/11

e.+ ini 007a/07

e.+ iniŋ 012a/10, 028a/10

ehl (2) Ar. aile efradı, yakın akraba

e. 138a/01, 138b/03, 140b/09

e.+ iŋni 152a/09

ehl-i faẓl u kemāl Ar. erdem sahibi olgun kimseler

e. 115a/02

ehl-i ġayret Ar. gayret sahibi kimseler, kıskanan kimseler

e.+ ġa 021b/04

ehl-i ḥācet Ar. ihtiyaç sahipleri, muhtaçlar

e. 123b/02

ehl-i ḥikem-i müta'āliyye Ar. yüksek bilgi sahibi insanlar, çok bilge kişiler

e. 062b/10

ehl-i hüner Ar. hüner sahibi kimseler, hünerliler

e. 007a/05

ehl-i İslām Ar. İslam toplumu, Müslümanlar

e. 131a/01, 136a/06, 139b/07, 140b/10, 147b/05

e.+ ġa 150a/09

e.+ nı 147a/08

e.+ nıŋ 153a/11

ehl-i Ka'be Ar. Kabe'nin halkı, Mekkeliler

e. 096b/09

ehl-i kebāyir Ar. büyük günahları işleyenler

e. 058a/07

ehl-i kitāb Ar. kendisine kitap verilen kavimler, Museviler ve Hristiyanlar

e. 122a/08

ehl-i ma'ānī Ar. mana ilmini bilen kimseler, mutasavvıflar

e. 155b/05

ehl-i meḥabbet ü vidād Ar. sevenler ve aşıklar

e.+ ġa 040b/10

ehl-i memleket Ar. bir ülkede yaşayan halk

e. 113b/06

ehl-i Yemen Ar. Yemen halkı, Yemen'de yaşayan halk

e.+ nıŋ 091b/02

ehlī-yi Medīne Ar. yerleşik Medine, Medine şehri

e. 102b/02

eḥşā Ar. karındaki organlar

e.+ nı 106a/05

ehvāl Ar. korkular, dehşetler

e. 167a/05

eḥvāl-i zamān Ar. zamanın hali, çağın durumu

e. 089b/05

e'imme-i 'uẓẓām Ar. büyük imamlar, büyük alimler

a. 004b/11

ejdehā Far. ejderha

e. 030b/04, 036b/06

e.+sı 036a/02

e.+ sınıŋ 119b/04

ekābir-i Havāzīn Ar. Havazin Kabiles'inin büyükleri, önde gelenleri

e. 138b/02

ekābir-i Ḳureyş Ar. Kureyşin büyükleri, ileri gelenleri

e. 148a/06

ekābir ü eşrāf-ı enṣār Ar. ensarın (Medine halkının) önde gelen büyükleri

e. 150a/05

eḳārib Ar. akrabalar

e. 148a/08

eḳāṣī Ar. en uzaklar, pek uzaklar

e. 089a/04, 113a/11

Ekāsire Ar. Kisralar, Acem padişahları

E. 083b/11

ekin ekin

e.+ lerige 149b/09

ekrem Ar. en cömert, en kerim

e.+ i 164a/05

ekrem-i cemīʿ-i ḫalḳ-ı ʿālem Ar. kainatta yaratılmış bütün mahlukatın en mükemmeli (Hz. Muhammed)

e. 131b/01

ekrem-i ḫalāyıḳ Ar. yaratılmışların en mükemmeli (Hz. Muhammed)

e. 008b/03

e.+ sen 164b/01

ekrem-i rusul Ar. resullerin en mükemmeli (Hz. Muhammed)

e. 131a/09

ekrem-i ümmet Ar. ümmetlerin en mükemmeli (İslam ümmeti)

e. 131a/10

ekṣer-i ṣanādīd-i Ḳureyş Ar. Kureyş Kabilesi'nin ileri gelenlerinin ekseriyeti

e. 147a/05

ėl (1) il, ülke, memleket

ė.+ i 080a/04

ė.+ inde 021b/11

ėl (2) el krş. ėl(i)g

ė.+ i 034a/06

ė.+ ige 044a/02

ė.+ in 106a/08

ėl (3) halk, topluluk

ė.+ niŋ 004a/03 (ulus ėlniŋ)

ėl (4) **el, yabancı**

ė. 138a/04

ėl tėg - eliyle dokunmak

ė.- mek 101b/05 (ėlgi tėg -)

elbette Ar. elbette, mutlaka

e. 034a/02

elem Ar. elem, keder, dert

e.+ din 110a/05

e.+ ler 021b/06

elem tap - Ar.+T. acı çekmek

e.- madım 106a/06

elfāẓ Ar. kelimeler, sözler

e.+ ınıŋ 113a/02

elfāẓ-ı ḥādiṣ Ar. hadis olan kelimeler

e. 112b/03

elfāẓ-ı müsteʿẕebe-i laṭīfe Ar. hoş ve tatlı sözler

e.+ si 112a/01

ėl(i)g el krş. ėl

ė.+ i 101b/05

ė.+ idin 006a/08, 030a/05, 031a/09

ė.+ iŋ 006b/11

ė.+ ine 041a/03

ė.+ ini 169a/11

ė.+ iniŋ 002b/07, 101a/05

ėligdin çıḳ - elden gitmek, kaybetmek

ė.- ıp 008a/07

el-ḥadīṣ Ar. hadis, Hz. Muhammed'in sözleri

e. 099b/07, 143b/09

el-ḥaḳḳ Ar. doğrusu, gerçekten de

e. 065a/09

elif Ar. elif harfi

e. 046a/03

elig elli (50) krş. ellig

e. 109b/07

elīm Ar. şiddetli acı veren

e. 040b/07

ellig elli (50) krş. elig

e. 152b/04

elt - ulaştırmak, iletmek

e.- mek 168b/04

elṭāf Ar. lütuflar, ihsanlar, iyilikler

e.+ ınġa 100a/04

elṭāf al - Ar.+T. lütuf almak, ihsana kavuşmak (elṭāfını al -)

e.- maḳ 112a/08

elṭāf-ı nā-mütanāhī Ar.+Far. sonsuz lütuflar, nihayetsiz ihsanlar

e. 031a/07

e.+ ni 161b/04

elṭāf-ı Sübḥānī Ar. Münezzeh olan Allah'ın lütufları

e. 147b/08

elvān Ar. renkler, türlü renklerde olan

e. 038b/10

elvān-ı meberrāt Ar. çeşitli işler

e. 079a/06

emā Ar. ama, fakat krş. emmā

e. 108a/10, 120a/06

emākin-i mükerrime Ar. hürmete layık mekanlar

e.+ ge 170a/10

emān bol - Ar.+T. güvende olmak krş. emānda bol -

e.- ġay ėrdim 120a/06

emān tut - Ar.+T. korumak, güven altına almak

e.- sun 007b/04

e.- up 015a/08

emāna kigür - Ar.+T. güvenlik altına almak, koruma altına almak

e.- üp 158a/06 (Dīnnin emānına kigür-)

emānda bol - Ar.+T. güvende olmak krş. emān bol -

e.- ur 158a/05

emānet Ar. emanet

e. 119b/08

emānet ḥamlini ḳabūl ḳıl - Ar.+T. hamile kalmak, gebe kalmak krş. emānetni ḳabūl ḳıl-

e.- ġan 080b/05

emānetni ḳabūl ḳıl - Ar.+T. hamile kalmak, gebe kalmak krş. emānet ḥamlini ḳabūl ḳıl-

e.- ġan 080a/02

emānet verzişi ėt - Ar.+T. emanette emin olmak, emanete ihanet etmemek

e.- ip 119b/09

ėmgek sıkıntı, zorluk

ė.+ lerdin 068b/02

ėmgekle - emeklemek

ė.- p 119a/08

emgengü bitkinlik, halsizlik

e. 049b/04

ėmget - yormak, zahmet vermek

ė.- mey 134b/03

emīnlik Ar.+T. eminlik, korkusuzluk, rahatlık

e. 126b/02

emīr Ar. baş, başkan, şef

e.+ i 003a/01

emīre'l-mü'minīn Ar. müminlerin emiri, Müslümanların başkanı, İslam halifesi krş. emīrü'l-mü'minīn

e. 109a/02, 120b/02, 122a/10, 139a/05, 140a/06, 141b/07, 147b/01

emīr-i ḫatīr Ar. yüce emir, şerefli emir

e.+ ge 006a/04

emīr-i ḳāfile Ar. kafilenin reisi

e. 033b/06

emīrü'l-müʾminīn Ar. müminlerin emiri, Müslümanların başkanı, İslam halifesi krş. emīre'l-müʾminīn

e. 084a/01, 086b/02, 097b/10, 101a/10, 102a/09, 122b/05, 139a/04, 145b/08

emlaḥ Ar. en melahatli, son derece güzel

e. 061a/08

emmā Ar. lakin, ama, ancak

e. 041a/08, 057a/05, 057b/04, 058a/08, 061a/06, 062b/03, 085a/07, 124a/07, 130b/06, 136b/09, 143b/05, 150b/11, 151a/07, 154a/02, 154b/07

emmā Ar. ama, fakat krş. emā

e. 056a/02

emr Ar. buyruk, buyrultu, emir

e. 045a/08

e.+ i 038b/03

e.+ ige 070b/06

emr ḳıl - Ar.+T. emretmek

e.- ġaç 150a/09

e.- ıp 044b/01, 158a/02

e.- maḳ 044a/07

emr-i maʿrūf nehy-i münker Ar. iyiliği emredip kötülükten menetmek

e.+ ni 080b/03

emṣāl Ar. benzer, denk, eş

e.+ dın 001b/05

emükdaş süt kardeşi

e.+ ı 105a/08

emvāl Ar. mülkler, dünya malları

e. 087b/03

e.+ dın 114a/01, 114a/10

e.+ nı 147b/04

emvāl-ı ʿaẓīm Ar. büyük mallar, muazzam mülkler

e.+ ni 141b/03

emvāl-ı Ḳureyş Ar. Kureyşlilerin malları

e.+ ni 141a/11

ėn - inmek

ė.- diler ėrdiler 092b/05

ė.- edür 146a/04

ė.- enin 092b/04

ė.- gen 140a/02

ė.- nişi 139b/05

enbān Far. çanta, heybe

e. 094b/01

enbiyā Ar. peygamberler, nebiler

e. 055b/04, 058b/05, 060b/09, 061b/05, 061b/10, 062a/03, 065a/05, 073a/02, 073a/09, 074a/09, 074b/08, 075a/01, 100a/10, 100b/02, 127b/04, 130a/11

e.+ nıŋ 127b/09

enbiyā-yı mürselīn Ar. gönderilen peygamberler

e. 127b/11, 128b/03

endāze Far. ölçü, mikdar, kadar

e.+ si 125b/06

endāze-i ṭavḳ Far.+Ar. gücünün ölçüsü, takatinin oranı

e. 066a/08

endāzesinçe Far.+T. ölçüsünde, -e göre, -e kadar

e. 062b/02, 118a/10, 119a/09, 165b/08

endāzī Far. ölçen, ölçü

e.+ dür 021b/07

endīşe Ar. kaygı, düşünce

e.+ si 018b/10

endīşe ḳıl - Far.+T. düşünmek

e.- mış 008a/05

e.- saŋ 150b/02

endūh Far. keder, tasa, kaygı

e. 098b/01

ėndür - nazil etmek, indirmek (Kur'an)

ė.- dük 049a/03

ė.- medük 049a/01

Enes öz.a. Ebu Hamza Enes b. Malik b. Nadr el-Ensari, Hz. Muhammed'e hizmetleriyle meşhur olmuş ve en çok hadis rivayet eden sahabelerden biri krş. Enes ibn Mālik

E. 076a/08, 149b/06

Enes ibn Mālik öz.a. Hz. Muhammed'e hizmetleriyle meşhur olmuş ve en çok hadis rivayet eden sahabelerden biri, Ebu Hamza Enes b. Malik b. Nadr el-Ensari krş. Enes

E. 121a/05

enfās Ar. ruhlar

e.+ ge 155b/07

e.+ ıdın 073a/03

enīs-i ṣādıḳ Ar. sadık dost

e. 008a/02

enīs ü hem-dem bol - Ar.+Far.+T. cana yakın dost ve arkadaş olmak, can ciğer olmak

e.- ġan 031b/03

eniyyet-i beşeriyye Ar. beşeri kimlik, insani kişilik, insan olma

e. 071a/06

enṣār Ar. Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra Medine bulunup kendisine yardım ederek İslam'ı seçen sahabelerden her biri

e.+ dın 141b/06

envāʿ-ı ecnās-ı ḫalḳ Ar. çok çeşitli yaratılmışlar, çeşit çeşit türlerde yaratılan mevcudat

e.+ dın 002a/04

envāʿ-ı eṭʿime Ar. çeşitli gıdalar, muhtelif yiyecekler

e.+ din 038a/08

envāʿ-ı ḫayrāt Ar. çeşitli hayırlar, türlü iyilikler

e. 079a/06, 169a/08

envār Ar. nurlar, ışıklar

e. 090b/04, 107b/06

envār-ı cemāl Ar. güzel yüzün nurları, yüzün parıltıları

e.+ imni 027b/07

envār-ı meveddet Ar. sevgi nurları, muhabbet ışıkları

e.+ ni 024b/07

envār-ı vefā Ar. vefa nurları

e. 014a/01

ėr (1) erkek kişi, er

ė. 084b/03, 114b/01

ė.+ niŋ 091b/07

ėr (2) koca, eş

ė. 116a/08

ė.+ ni 043b/06

ėr (3) asker

ė. 139a/02

ėr- imek fiili, olmak krş. ė -

ė.- di 006a/08, 006a/10, 006a/11, 007a/05, 010a/09, 010a/11, 011a/03, 011a/11, 012a/01, 012b/07, 016a/08, 018b/01, 020b/02, 024a/01, 024a/06, 028a/05, 032a/11, 035b/06, 036a/03, 043b/03, 049a/07, 049b/04, 049b/06, 053b/05, 053b/06, 054a/07, 060b/06,

061a/06, 061a/11, 067a/06, 067a/08, 067b/01,068a/03, 074a/07, 075a/05, 075a/07, 079b/05, 080a/11, 081a/01, 081a/03, 081a/03, 081a/06, 081b/01, 081b/02, 081b/09, 081b/10, 082a/06, 082b/03, 082b/05, 083a/01, 083b/06, 084b/08, 085a/02, 086b/09, 086b/10, 087a/01, 087a/03, 087a/04, 087a/05, 088b/07, 088b/09, 090a/02, 091b/03, 091b/06, 092b/05, 093b/04, 093b/07, 093b/10, 094a/05, 094b/04, 097a/01, 097a/05, 097a/07, 098b/01, 099a/09, 099b/03, 099b/04, 101b/06, 102a/08, 102b/03, 103a/08, 103a/09, 105a/09, 105b/06, 106a/11, 106b/09, 107a/06, 107a/07, 108a/05, 108a/06, 109a/05, 113a/03, 113a/08, 113b/10, 113b/11, 120b/05, 124a/07, 124b/10, 135a/07, 136b/05, 139b/04, 140b/02, 140b/03, 140b/05, 141b/07, 142a/03, 145b/06, 145b/09, 146a/03, 146a/08, 147b/08, 148a/11, 150b/06, 151a/05, 151a/08, 153a/03, 153b/07, 153b/09, 154b/05, 154b/11, 163b/03

ė.- diler 005a/06, 079a/03, 080a/11, 083a/10, 086b/06, 093a/07, 093a/10, 096b/11, 097a/11, 102a/06, 102a/08, 107a/11, 136b/09, 142a/06

ė.- dim 028b/07, 028b/03, 028b/04, 028b/09, 035b/09, 036a/04, 047a/01, 054a/08, 081a/01, 081a/07, 081b/10, 094b/05, 106a/04, 120a/03, 120a/04, 120a/05, 120a/06, 124b/08, 126b/02, 150b/05, 150b/07, 170a/07, 170a/08

ė.- diŋ 011a/07, 018b/03, 018b/06, 020b/03, 022b/09, 023b/05, 028a/05, 028a/07, 031a/11, 127b/07, 127b/08

ė.- dük 052a/11, 090a/10

ė.-ken 017b/11, 018b/11, 019b/09, 020a/07, 023b/09,

030a/02, 102a/07, 102a/11, 121b/09, 122a/09, 163a/06
ė.- kende 103a/08
ė.- mes 028a/02, 039b/05, 040b/11, 041a/02, 043b/11, 054b/05, 055b/02, 061b/01, 070a/02, 087a/01, 100a/09, 100b/03, 108b/10, 109a/09, 111a/10, 113a/01, 116b/02, 132b/05, 163b/07, 170a/02, 170b/11
ė.- mes sėn 064b/08
ė.- miş 097a/07
ė.- miş siz 139b/03
ė.- se 004b/03, 005a/10, 005b/04, 005b/09, 011b/02, 012a/11, 012b/04, 012b/10, 013a/01, 020b/07, 024b/01, 024b/08, 037b/07, 044a/02, 046a/03, 048b/07, 054a/08, 054a/10, 068b/03, 070a/03, 071b/02, 072a/02, 072b/10, 073b/08, 074a/11, 080b/10, 081a/04, 081a/06, 081b/08, 086b/02, 086b/08, 094a/02, 094a/07, 094a/08, 094b/06, 095a/08, 095b/08, 096a/03, 096b/03, 097a/06, 097b/11, 098a/10, 098b/02, 101a/08, 101b/01, 101b/03, 102b/07, 104b/08, 104b/09, 109a/01, 109a/04, 114a/06, 119b/09, 125a/09, 126b/08, 138a/10, 138b/07, 140a/03, 140b/05, 140b/08, 143b/11, 144a/01, 144b/10, 145a/06, 146a/01, 146a/07, 146b/03, 146b/09, 147a/08, 147b/03, 147b/05, 149a/11, 149b/06, 151a/11, 152b/10, 154a/01
ė.-seŋ 034b/09, 161a/04
ė.- ür 0030a/09, 003a/08, 005b/05, 008a/01, 009a/09, 013a/05, 013b/05, 013b/09, 018a/09, 019a/07, 019b/06, 020a/09, 020a/10, 020b/01, 020b/06, 021b/04, 021b/05, 022b/03, 022b/11, 023a/08, 023a/09, 023a/10, 023a/11, 023b/01, 023b/02, 023b/07, 025b/03, 025b/04, 026a/06, 027a/09, 028b/01, 028b/02,

030a/02, 030b/02, 031b/07, 033b/11, 034a/01, 034a/03, 034a/04, 034a/05, 034a/07, 034b/01, 034b/12, 035a/02, 037a/06, 037a/11, 042b/02, 045a/05, 045a/10, 045b/03, 046a/03, 047a/04, 048a/02, 053a/02, 053b/07, 054b/06, 055b/03, 055b/04, 055b/05, 059a/11, 061a/08, 061a/09, 062a/11, 062b/05, 063a/11, 065a/08, 065a/09, 065a/10, 066a/09, 070b/03, 071b/10, 073a/11, 073b/04, 073b/06, 074a/08, 074a/10, 074b/01, 075b/05, 076a/04, 076a/05, 076a/07, 077a/03, 077a/05, 082b/06, 084b/03, 085a/03, 085a/04, 085a/08, 085b/02, 090a/06, 097b/01, 099b/08, 099b/10, 101b/07, 103b/07, 103b/08, 105a/05, 105a/07, 108a/09, 108a/10, 108a/11, 108b/08, 110b/05, 112a/04, 112a/07, 112b/04, 113a/05, 114b/05, 114b/08, 114b/09, 115b/02, 116a/03, 116a/04, 116b/01, 116b/11, 117b/06, 117b/07, 119b/04, 121b/10, 122b/09, 124b/04, 126b/05, 127a/10, 129b/01, 129b/06, 129b/08, 129b/09, 130a/09, 130b/02, 134a/01, 134b/08, 136a/09, 136b/01, 137a/07, 141a/02, 141a/09, 145b/04, 145b/07, 146b/07, 148a/02, 150b/10, 152a/07, 154a/11, 158b/06, 159b/02, 159b/05, 159b/08, 159b/10, 159b/11, 160b/02, 161a/01, 162b/01, 163a/08, 164b/09 165a/06, 165a/08, 166a/05, 166b/02, 169b/06, 171a/07

ė.- ürler 062a/03, 070b/05, 133b/01

ė.- ür sėn 005b/05, 005b/06, 005b/07, 141a/02

erāmil Ar. dul kadınlar, dullar

e. 135a/09

erbāb-ı derd ü niyāz Ar.+Far. ihtiyacı ve derdi olanlar

e. 015a/11

erbāb-ı faẓl u kemāl Ar. kemal ve ihsan sahipleri

e. 005b/01

erbāb-ı ḥāl Ar. hal sahipleri, tasavvufun büyük zatları

e. 037a/04

erbāb-ı işārāt-ı mütelāliyye Ar. şaşaalı imaların ustaları, gösterişli edebî sanatları yapabilen ustalar

e. 062b/11

erbāb-ı naẓar Ar. gören kimseler, dikkatle bakanlar

e.+ ġa 054b/05

erbāb-ı selāmet Ar. selamette olanlar, güvende olanlar

e. 032a/04

erbāb-ı taṣavvuf Ar. tasavvuf ehli, mutasavvıflar

e. 045a/09

erbāb-ı tefāsīr ve eḥādīṣ Ar. hadis ve tefsir alimleri

e. 063b/04

erbāb-ı tefsīr Ar. tefsir alimleri, Kur'an ayetlerinin işaret ettiği manaları bilen ilim adamları

e. 104b/02

Erbāṭ öz.a. Habeş sultanı Necaşi'nin ordularına kumandanlık edip Yemen'i ele geçirmiş ve sonrasında da Ebrehe tarafından öldürülmüş kumandan, Eryat

E. 093b/07, 093b/11, 094b/04

E.+ dın 093b/10

E.+ ḳa 094a/06

ėren ermiş, ulu

ė.+ ler 082a/05

ėri - erimek

ė.- gey 132b/02

erkān Ar. esaslar

e. 074b/11

ėrklik sahip, yetkili, malik

ė.+ din 035a/08

erteki ilk, önceki, eski krş. ėrteki

e. 033a/03

ėrteki ilk, önceki, eski krş. erteki

e. 016b/02, 032b/09

ervāḥ Ar. ruhlar

e.+ ı 073a/03, 073a/10

e.+ ını 073a/05

e.+ nıŋ 067a/10

ervāḥ-ı enbiyā Ar. peygamberlerin ruhları

e. 127a/06

ervāḥ-ı mutahhare Ar. temiz ruhlar, pak ruhlar

e.+ sidin 004a/11

ervāḥ-ı rusul Ar. resullerin ruhları

e. 073a/09

es - esmek krş. ės -

e.- meki 168a/05

ės - esmek krş. es -

ė.- gen 011a/10

eṣbāt Ar. sabit duran, sağlam duran

e. 156b/06

eṣer ḳıl - Ar.+T. tesir etmek, etki etmek

e.- mas 104b/08

esīr Ar. esir

e. 141a/03

esīr ėt - Ar.+T. esir etmek, esir almak

e.- ip 147b/06

esīr ḳıl - Ar.+T. esir etmek, esir almak

e.- dılar 098a/04, 140b/11

e.- ıp 146a/05

eskenehu'l-lāhu fi ferādisi'l-cinān Ar. Allah onun mekanını cennet eylesin

e.+ dın 013b/02

Eṣmaʿī öz.a Ebu Said Abdü'lmelik bin Kuraybü'l-Esmaʿi, hadis alimi ve dilbilimci e. 023b/11, 024a/11

eṣnā-yi meclis-i ʿālī Ar. yüce meclisin (toplandığı) zamanda, ulu divanın (toplandığı) anda

m.+ de 005b/04

eṣnāf-ı enhār ve eşcār Ar. pek çok ağaç ve nehir çeşidi, türlü türlü ağaçlar ve nehirler

e. 113b/05

eṣnāf-ı ʿibād Ar. ibadet eden kimseler, abidler krş. eṣnāf-ı ʿubbād

e. 079a/06, 123a/05

eṣnāf-ı ʿubbād Ar. ibadet eden kimseler, abidler krş. eṣnāf-ı ʿibād

e. 005a/05

esr Ar. tutsak etmek

e. 023b/01

esrār Ar. gizli hakikatler, gizli manalar, sırlar

e.+ ġa 091a/11

e.+ ıdın 064b/04, 074b/11

e.+ ıġa 069b/07

e.+ ınıŋ 022a/01

esrār-ı ġarībiyye Ar. olağanüstü sırlar

e. 062b/10

esrār-ı ʿışḳ Ar. aşkın esrarı, aşkın gizemi

e.+ nı 021b/04, 028b/07

esrār-ı ümmet Ar. ümmetin sırrı

e.+ in 068b/11

esrār-ı ṭāhire Ar. tertemiz sırlar

e.+ sin 002a/10

estaġfiru'llāhu'l - ʿaẓīm Ar. yüce Allah'tan bağışlanma dilerim

e. 044b/06, 044b/07, 044b/09, 044b/11

estāne-i ḥażret Far.+Ar. kutsal eşik, mübarek kapı

e.+ de 011b/10

ester Far. katır

e. 140a/05

e.+ din 124b/09

e.+ ge 140a/11

eş arkadaş, dost krş. ėş

e.+ i 010b/01

ėş arkadaş, dost krş. eş

ė.+ i 056a/07, 056a/09

ė.+ iŋ 016a/11

eşʿār-ı ġarrā Ar. şaşaalı şairler, ünlü övgüceler

e. 111b/10

eşbāh Ar. vücutlar

e.+ nıŋ 067a/11

ėşik eşik, kapı

ė. 057b/10

ė.+ de 008b/06, 051a/03

ė.+ din 026a/08

ė.+ i 023a/10, 027a/08, 110a/07

ė.+ ide 150a/06

ė.+ idin 107b/05

ė.+ ige 026b/08

ė.+ iŋ 007a/03, 167a/11

ė.- iŋde 008b/11, 009b/03

ė.+ inde 007a/08, 082b/11, 108a/01, 108a/02

ė.+ ini 110a/08

ė.+ ke 007a/10

ė.+ leridin 092b/07

ėşük ör - ağ bağlamak, (örümceğin) ağ bağlaması

ė.- üp 109b/05 (ėşükini ör -)

ėşit - (1) işitmek, duymak

ė.- genge 100b/08

ė.- gil 138b/09

ė.- iŋ 124a/07

ė.- ip 052b/06, 085b/05, 094b/01, 113a/11, 114a/03

ė.- men 029a/06

ė.- ti 141a/10

ė.- tiler 138a/10

ė.- tim 145a/08, 145b/01

ė.- ür 081b/09

ė.- ür mėn 137a/08

ėşit - (2) (söyleneni) dikkate almak, itaat etmek, kulak asmak

ė.- medi 152a/10

ė.- mediler 153a/07

ėşitil - işitilmek, duyulmak

ė.- ür 080a/11

ėşitmes bol - duymamak, işitmemek (basiretin bağlanması)

ė.- dılar 091a/03

eşk Far. göz yaşı

e.+ iŋni 016a/11

eşḳıyā Ar. asi, isyan eden (kafir)

e.+ nıŋ 117b/07

eşrāf-ı Benī Kināne Ar. Beni Kinane Kabilesinin önde gelenleri

e.+ din 146a/01

eşref-i enbiyā Ar. peygamberlerin en şereflisi (Hz. Muhammed)

e. 085a/03

eşrem Ar. üst dudağı yarık olan (Fil ordusunun komutanı Ebrehe'nin lakabı)

e. 094a/04

ėt - etmek, yapmak

ė.- er 119b/06

ėtge açıḳ - ete acıkmak, öldürmek istemek

ė.- ıp tururlar 134a/04 (ėtige açıḳ-)

ėtek etek, elbisenin alt uçları

ė.+ idin 169a/11

ė.+ in 034a/06

ė.+ lerin 153a/01

eṭfāl Ar. çocuklar, çoluk çocuk anlamında

e. 137a/03

eṭ'ime Ar. yiyecekler, gıdalar

e. 038b/10

etḳıya Ar. Allah korkusuyla günah işlemekten kaçınan gerçek müminler, muttakiler

e.+ nıŋ 117b/09

ėtleş - birleşmek, tek vücut olmak

ė.- gen 132a/11

eṭrāf Ar. yanlar, uçlar, taraflar

e.+ ı 118b/07

e.+ ında 138b/02, 139b/06, 147a/02

eṭrāf-ı ʿālem Ar. alemin her yeri, yeryüzü

e.+ ge 043b/01

eṭrāf-ı bilād Ar. çevre yerler, civar taraflar

e.+ dın 005a/05, 079a/05, 123a/06

ėttik keskin

ė. 119a/06

evc-i cāh Ar.+Far. yüce makam, yüksek rütbe

e.+ ıŋ 051a/09

evirül - çevrilmek, dönmek

e.- üp 080a/07

evḳāt-ı ḥarb Ar. harp vakti, savaş zamanı

e. 136a/07

evḳāt-ı şerīfe Ar. şerefli vakitler, mübarek zamanlar

e. 170a/02

evlā bol - Ar.+T. daha uygun olmak, daha üstün olmak, tercih edilir olmak

e.- sa 151b/02

evlād Ar. çocuklar, çoluk çocuk

e.+ ın 138a/01

e.+ ıŋızını 138b/03

evliyā Ar. evliya, Allah'a yakın olan keramet sahibi kimseler, veliler

e. 073a/04

evliyā'-i kirām Ar. şerefli evliyalar, büyük veliler

e.+ nıŋ 004a/11

evliyā-i iḫfā' Ar. gizli evliyalar, halk arasında sıradan insanlar gibi yaşayan ama Allah katında veli kullardan kabul edilen kimseler

e.+ dın 010a/09

evṣāf Ar. sıfatlar, vasıflar

e.+ ını 076b/05, 112a/06

evṣāf-ı müberrāt Ar. sevap için yapılan işlerin vasıfları

e. 169a/08

Evṭās y.a. Huneyn olayının gerçekleştiği Arap yarımadasında bulunan vadinin adı

E. 137a/06

E.+ ġa 137a/04

evvel (1) Ar. önce

e. 031a/01, 109b/03, 125a/04, 135b/01, 138b/04

evvel (2) Ar. ilk, ilk önce krş. evveli

e. 007b/05, 072a/01, 074a/07, 093b/05, 132a/04,

evveli Ar. ilk önce, ilk olarak krş. evvel (2)

e. 056b/06, 103b/09

evvel-i kitāb Ar. kirabın başı

e. + da 101b/06

evvelīn Ar. en evvel olan, ilk gelen

e. 057b/11

evvelḳı Ar. evvelki, önceki

e. 056a/11, 077b/02, 106a/06

ey ey

e. 007b/08, 008b/02, 009a/02, 009a/03, 009a/04, 009b/02, 009b/04, 010a/03, 010b/01, 010b/11, 011a/01, 014b/04, 015a/10, 016a/02, 016b/02, 017a/05, 017b/04, 017b/09, 019a/01, 021a/02, 022b/02, 026a/11, 026b/06, 027b/01, 027b/02, 029a/05, 029a/11, 029b/04, 030b/05, 031a/05, 031b/01, 032b/01, 032b/02, 033a/01, 033b/03, 034b/03, 036a/05, 048b/09, 048b/10, 049b/10, 049b/11, 050a/07, 050a/08, 050a/11, 051a/05, 056a/05, 056b/09, 063b/07, 064a/03, 064a/06, 064b/06, 072a/03, 074a/08, 091b/09, 094b/03, 096a/11, 097b/03, 097b/07, 104b/04, 105a/10, 105b/07, 105b/08, 105b/09, 106a/11, 106b/07, 106b/11, 123a/05, 123a/09, 127b/02, 127b/09, 128a/02, 131a/01, 146a/09, 148a/11, 158b/04, 164a/05, 164a/08, 164b/01, 164b/04, 165b/03, 166b/03, 166b/09, 168a/04, 168a/08, 168b/01, 168b/02, 168b/03, 170b/03

eyā Far. ey

e. 006b/10

eye malik, sahip krş. ėḍe, ėge

e.+ leri 148a/05

eyimme-i ḥadīṣ Ar. hadis imamları, hadis ilmini bilen ve yorumlayan alimler

e. 013b/06

eyimme-i tefsīr ü eḥādīṣ ü eḫbār Ar. tefsir ve hadis ilmindeki alimlerin önderi (Hz. Muhammed)

e. 013b/01

eyimme-i ʿuẓẓām Ar. büyük alimler

e. 013a/05

eyle öyle

e. 066b/03, 127b/05, 164a/06

eylen - bakmak, bakınmak, etrafına bakınmak

e.- ip 109a/05

Eymen bin ʿAbdu'l-Ḫazrec öz.a. Bedir ve Uhud'ta savaşmış ve Uhud'ta şehid olmuş sahabe

E.+ din 140a/10

eymīn Ar. emin olmak

e. 087a/01

Eymīne öz.a. Hz. Muhammed'in annesi

E. 080a/02, 080b/05

E.+ ge 074a/04

eyvān Ar. çok iyi bilen, şüphesi olmayan

e.+ ı 085b/10

eyvan Far. sofa, divanhane, salon

e.+ ıġa 095a/11

eyvān-ı Kisrā öz.a. Dicle nehri kıyısındaki Medayin şehrinde bulunan Fars hükğmdarının sarayı

e. 085b/01

ey vāy Far. heyhat!

e. 070a/05

eyyām Ar. günler

e. 133a/07, 133b/05

e.+ da 006a/06, 158b/07

e.+ ı 136a/09

e.+ ında 120a/03

e.+ ından 136a/08

eyyām-ı vaḥy Ar. vahiy günleri, Hz. Muhammed'e vahiy inen toplam zaman (23 yıl)

e. 099b/02

Eyyūb öz.a. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve hastalıklara karşı gösterdiği olağanüstü sabrıyla örnek verilen peygamber

E. 082a/11

ezel Ar. başlangıcı olmayan, ezeli

e. 034b/04

ezfer Ar. güzel kokulu (şey)

e. 078a/01

ezgü iyi

e. 044a/11

Eżmere öz.a. Hz. Muhammed'in süt kardeşi

E. 105a/09

-F-

faḫr Ar. iftihar, övünç

f.+ ı 003b/11

faḫr ėt - Ar.+T. övünmek, iftihar etmek

m.- seŋ 064b/05

faḫr ḳıl - Ar.+T. övünmek, iftihar etmek

f.- aturġan 130a/04

f.- mas mėn 057b/04, 057b/07, 057b/09, 058a/01

faḫr-ı enbiyā Ar. peygamberlerin övüncü (Hz. Muhammed)

f. 065a/07

faḳīr Ar. fakir, zavallı, yoksul

f. 076b/05

f.+ ler 034a/04, 057b/10

f.+ niŋ 169a/04

faḳīrlıġ Ar. fakirlik, yoksulluk

f.+ ın 050a/05

faḳr Ar. fakirlik, yoksulluk

f. 051b/02, 051b/09

f.+ dın 051a/08

f.+ ı 054b/04

fālic Ar. vücudun belli bir bölümüne inen inme, felç hastalığı

f. 008a/01, 101b/05

fānī̇ Ar. geçici, muvakkat

f. 033b/03, 033a/09, 161a/01, 163b/09, 166a/06

fāriġ Ar. boş olan, alakasız, gafil

f. 068a/01

fāriġ bol - Ar.+T. boş olmak, boş kalmak

f.- up 094b/11

fāris Ar. atlı, ata binmiş, atlı birlikler

F. 153a/09, 153a/11

farḳ ėt - Ar.+T. fark etmek, ayırt etmek, seçmek

f.- e bilmes 157a/01

farḳ ḳıl - Ar.+T. fark etmek, ayırt etmek, seçmek

f.- maḳ 115a/07

f.- mas 157a/01

Fārs öz.a. Fars (İran)

F. 083b/06, 085a/10, 087a/11

Farslar Far. Farisiler, Farslılar, İranlılar

F.+ nıŋ 088a/04

faṣāḥat Ar. güzel ve açık konuşma, uz dillilik

f. 012a/10, 115b/07, 116a/03

fāsıḳ bol - Ar.+T. fıska düşmek, hak yoldan çıkmak, günahkar olmak

f.- maġay 025b/10

faṣī̇ḥ Ar. güzel ve düzgün konuşan kimse

f. 024a/06, 080a/03

f.+ ler 010b/01

faṣī̇ḥ kelāmlıḳ Ar.+T. güzel ve canlı bir şekilde konuşan hatip

f. 024a/06

faṣlu'l-ḫiṭāb Ar. (hak ile batılı ayırmak için) kesin ölçüt

f. 115b/02

fāş bol - Far.+T. ortaya çıkmak, meydana çıkmak

f.- dı 149b/03

f.- dum 029a/01

fāş ėt - Far.+T. açığa çıkarmak, ele vermek

f.- ti 025a/09

fāt kėl - Far.+T. çabucak gelmek, süratle yetişmek

f.- iŋ 143a/10

fāyda Ar. fayda, yarar krş. fāyide

f. 030a/03

fāyide Ar. fayda, yarar krş. fāyda

f. 050b/03

fāyide al - Ar.+T. faydalanmak

f.- ġan 169b/07

fāyide ḳıl - Ar.+T. faydalı olmak, faydalandırmak, yararlandırmak

f.- mas 067b/08, 151b/04

f.- masa 120a/01

fāyiż bol - Ar.+T. fazla olup taşmak

f.- up 065a/04

fażāḥat Ar. alçaklık, rezillik

f. 116a/04

f.+ ıdın 115b/07

fażīḥat bol - Ar.+T. rezil rüsva olmak, küçük düşmek

f.- maḳdın 138a/07

f.- mas mu 138a/01

fażīḥat ḳıl - Ar.+T. rezil etmek, küçük düşürmek

f.- maġıl 152a/10

fażīlāt ber - Ar.+T. fazilet vermek, erdem sahibi etmek

f.- ip 061a/02

Fāżile öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir kabile adı

F. 149b/06

fażīlet Ar. fazilet, erdem, üstünlük

f. 060b/10

f.+ de 061a/04

f.+ i 060b/11

f.+ ler 078b/08

f.+ niŋ 061a/01

fażl Ar. lütuf, iyilik, üstünlük

f. 024a/03, 060b/07, 074b/08, 100a/07, 108b/07, 124b/03, 129b/04, 158b/11, 162a/03, 165b/08, 165b/11

f.+ ı 040b/02, 170b/04

f.+ ıġa 066b/09

f.+ ıŋ 166b/02, 167a/01

f.+ ıŋdın 167b/02

f.+ nı 066a/11

Fażl bin Abbās öz.a. Hz. Muhammed'in amcasının oğlu olan sahabe

F. 140a/09

fażl-ı ʿayn u ʿināyet Ar. inayet ve saflıktan gelen lütuf

f.+ din 166a/04

faż̈l-ı iḥsān Ar. ihsandan gelen fazilet, cömertlik lütfu

f.+ ı 100b/09

faż̈l-ı nā-mütenāhī Ar. sonsuz fazilet, sınırsız lütuf

f.+ ni 120a/11

faż̈l-ı reşīḳ Ar. ziyadesiyle latif olan, fazlasıyla güzel olan

f. 112a/02

faż̈l-ı şāmil Ar. her şeyi kuşatan lütuf

f.+ iŋ 008b/08

felāḥ Ar. selamet, kurtuluş

f. 005a/08, 036a/10, 042a/05

felek Ar. gökyüzü, felek

f. 007a/05, 169b/01

f.+ iniŋ 003b/05, 124b/03

f.+ niŋ 110a/06

fenā' Ar. yok olma, yokluk

f. 001b/06, 114b/11

fenā-i mu'cize Ar. yok olan mucize, geçici mucize

f. 115a/01

fenā taf - Ar.+T. yok olmak, son bulmak

f.- ıp 126a/05

ferāġ Ar. rahat etme, dinlenme, huzur

f.+ ı 004a/01, 048b/10

feraḥ Ar. sevinçlik, ferah, inşirah

f. 034b/04, 050a/06, 131a/01

f.+ lar 033b/01

feraḥ ḳıl - Ar.+T. gönlünü rahatlatmak, sevindirmek

f.- ıban 061a/11

ferāset Ar. anlayışlılık, çabuk seziş

f. 083b/06

ferāyiż-i vācibāt Ar. yapılması farz olan dini vecibeler, farz ibadetler

f.+ ıdın 047a/09

ferāzende-i taḫt Far. parlak taht

f. 004a/05

ferīḳ Ar. bir hayli, pek çok (insan)

f. 147b/06

f.+ nı 147b/06

ferīḳ-ı muhācir u enṣār Ar. muhacir ve ensar topluluğu, muhacir ve ensar (Mekke'den hicret edenler ile Medineliler)

f.+ dı 144a/01

ferişte Far. melek

f.+ ler 079a/11, 090b/01, 093a/05, 140b/06, 146a/03

f.+ lerdin 090a/10

f.+ leri 073a/06

f.+ lerni 072b/04

fermān Far. buyruk, emir, ferman

f. 094b/09

f.+ da 053a/10

f.+ ı 109b/05

f.+ ımdın 094a/11

f.+ ımnı 046b/09

f.+ ıŋge 144b/02

fermān bol - Far.+T. buyurmak, emretmek, emir olmak

f.- ġunça 094b/11

f.- may 152b/08

fermān-ı İlāhī Far.+Ar. İlahi buyruk, Allah'ın emri (Kur'an-ı Kerim)

f. 118b/02

fermān iber - Far.+T. emir göndermek, emretmek, buyurmak

f.- di 050a/08

f.- dük 050b/01

fermān ḳıl - (1) Far.+T. emretmek, buyurmak

f.- dı 102b/07

f.- ġan 094b/04

f.- ġıl 167b/09

f.- ıp turur 050a/10

f.- ur 039a/06

fermān ḳıl - (2) Far.+T. ilan etmek, duyurmak

f.- dı 153b/11

fermān tut - Far.+T. emre uymak, buyruğa itaat etmek

f.- madım 045a/04(fermānnı tut-)

f.- maḳdın 050b/02 (fermānın tut-)

fermān yerige yetkür - Far.+T. emri yerine getirmek, buyruğu uygulamak

f.- dünüz 106b/04

feryād ėt - Far.+T. feryad etmek, sızlamak, inlemek

f.- ip /10

feryād ḳıl - Far.+T. feryad etmek, sızlamak, inlemek

f.- a 105a/09, 105b/04

f.- dı 079b/02

f.- ur 090a/06

feryād-ı āh ḳıl - Far.+Ar.+T. ah edip sızlanmak

f.- ġa men 008b/07

ferzend Far. çocuk, veled

f. 044b/02, 080b/09, 081a/04

f.+ leri 057b/06

f.+ ni 081b/01, 103b/05

fetḥ Ar. fetih, ele geçirme

f. 004b/05, 079a/08, 136b/05, 147b/07

fetḥ bol - Ar.+T. feth edilmek, ele geçirilmek

f.- ġunça 084a/02

fetḥ-i ḳalʿe-i Ḫʷārezm Ar. Harezm kalesinin fethi

f. 004b/09

fetḥ-i Mekke Ar. Mekke'nin fethi

f. 136b/03

fettān Ar. büyüleyici

f. 024a/06

fevc fevc Ar. dalga dalga, bölük bölük

f. 140b/05

feyeżān-ı şāmil Ar. (her yanı) çepeçevre saran bolluk ve bereket

f.+ iŋdin 165a/06

feyż (1) Ar. feyiz, ihsan, kerem, lütuf

f. 062b/06, 165a/06

f.+ i 163b/07, 167b/10

feyż (2) Ar. bereket, bolluk

f.+ i 073a/11, 074a/10

feyż al - Ar.+T. feyiz almak

f.- ġan 074b/11 (feyżni al -)

f.- ur 062b/03

feyż yetkür - Ar.+T. bolluk ve bereket göndermek

f.- mekde 163a/05

feyż-i bī-ġāyet Ar. sonsuz feyiz, sınırsız bolluk

f. 076a/07

feyż ü faźl-ı nā-mütenāhī Ar.+Far. feyzi ve fazileti sınırsız olan

f.+ si 124a/09

feżāyil Ar. faziletler, erdemler

f. 013b/09, 061a/01, 100a/11, 130a/03, 162b/10

f.+ i 053b/06

f.+ idin 005b/03, 069a/07

f.+ in 005b/08

f.+ ni 060b/11

feżāyil-i enbiyā Ar. peygamberlerin faziletleri, nebilerin erdemleri

f. 057a/07

fırḳa bol - Ar.+T. bölümlere ayrılmak

f.- up 093b/08

fidā bol - Ar.+T. feda olmak,

gözden çıkarmak

f.- sun 078b/01, 083a/06, 105b/07, 144a/05, 144b/03, 154a/07

fidā ḳıl - Ar.+T. feda etmek, gözden çıkarmak

f.- sam 025a/02, 109a/11

fihrist-i rūz-nāme-i aḥsen-i taḳvīm Ar.+Far. en mükemmlel düzenin takvimini içinde barındıran fihrist

f. 031b/01

fikr Ar. fikir, düşünce

f. 002a/01, 138a/02

fikr ėt - Ar.+T. ortaya fikir atmak, düşünce ileri sürmek

f.- gende 108b/05 (fikrin ėt -)

fikr ḳıl - Ar.+T. akletmek, düşünmek

f.- ıp 162b/10

fikret Ar. fikir, düşünce

f. 006b/02

fīl Ar. fil

f. 095b/02

f.+ ler 096b/03

f.+ lerni 095b/03

fiʿl ḳıl - Ar.+T. işi yapmak, fiil işlemek

f.- ġan 035b/10 (fiʿlin ḳıl -)

firāḳ Ar. ayrılık

f. 006a/08, 034b/01

f.+ dın 067a/07

f.+ ı 168a/09

f.+ nıŋ 016a/02

Firʿavn öz.a. Kur'an'da adı geçen ve Tanrılık iddasında bulunduğu için Hz. Musa'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarı Firavun

f.+ ı 143b/08

firāz Far. yüksek

f. 023a/10

firdevs-i mekīne Far.+Ar. ulu cennet

f. 051a/06, 054b/03

fitne-amīz Ar.+Far. fesat çıkaran, bozgunculuk yapan, fitneci

f. 024a/08

fitne ḳıl - Ar.+T. fitne çıkarmak, bozgunculuk yapmak

f.- dım 043b/05 (fitneler ḳıl -)

f.- maḳ 043b/01 (fitneler ḳıl -)

f.- sa 043b/02

fī'l-ḥāl Ar. hemen, bu anda

f. 094a/06, 097b/06

Furāt öz.a. Fırat nehri

F. 088a/05, 088a/08

furḳān-ı ḥamīd Ar. övgüye layık olan ayırt edici (Kur'an)

f.+ ni 048b/11

furṣat Ar. fırsat, uygun zaman

f. 085b/04

fücūr fısḳ Ar. Allah'a isyan edip günah işlemek

f. 038a/01

fülān Far. belirsiz bir şey, herhangi bir şahıs

f. 121a/09, 121a/11, 145a/08, 145a/11

f.+ nıŋ 145b/06

fürḳat-i aṣdiḳā vu ḫullān Ar. dost ve arkadaşların ayrılığı

f.+ dın 006a/06

fürūzende-i tāc Far.+Ar. parlayan tac

f. 004a/05

fütüvvet Ar. cömertlik

f. 003b/09

füżalā-yı kirām Ar. fazilet sahibi kerim kimseler, değerli insanlar

f.+ dın 013a/03

-G-/ -Ġ-

ġaffāru'ẕẕunūb Ar. günahları bağışlayan (Allah)

ġ.+ dın 044a/10

ġāfil Ar. gafil, gaflette bulunan

ġ. 027b/02, 036a/05, 047b/08, 068a/01, 133b/04

ġ.+ ler 031a/02

ġ.+ lerġa 047b/06

ġāfil bol - Ar.+T. gafil olmak, dikkatsiz olmak

ġ.- dı 088a/02

ġ.- ġan 021a/11

ġaflet Ar. gaflet, aymazlık

ġ. 041a/10, 071a/08

ġ.+ de 047b/03

ġaflet uykusındın uyġan - Ar.+T. gaflet uykusundan uyanmak (nefsin isteklerine uymayı bırakıp Allah'ın yoluna girmek)

ġ.- ıp 033a/08

gāh Far. bazen, zaman zaman krş. gāhī, gehī

g. 023a/08

gāhī Far. bazen, zaman zaman krş. gehī, gāh

g. 028b/09, 028b/10, 041b/04, 119b/06, 123a/08

ġalaṭ-ı İslām Ar. İslami (noktada) hata (yapmak)

ġ. 068b/06

ġalat ḳıl - Ar.+T. yanlış yapmak, hata yapmak

ġ.- maduḳ 068a/09

ġalebāt-ı kemāl Ar. mükemmelliğin üstünlüğü, kemal noktasında (başkasından) daha üstün olma

ġ.+ ı 067b/03

ġalebe i şehvet Ar. şehvetin üstün gelmesi, nefsin arzularının galip olması

ġ. 041a/11

ġalebe ḳıl - Ar.+T. galip gelmek

ġ.- ıp 152b/07

ġ.- ur ėrdi 082b/03

ġālib Ar. daha üstün, daha etkin

ġ. 041b/03

ġālib kėl -Ar.+T. üstün gelmek, galebe çalmak

ġ.- mes 051b/04

ġam-gīn Ar.+Far. gamlı, kederli

ġ. 102a/11

ġam-gīn ḳıl - Ar.+Far.+T. kederlendirmek, hüzünlendirmek

ġ.- dı 088b/03

ġam-güsār Ar.+Far. dert ortağı

ġ. 008a/03, 015b/03

ġammāz Ar. gammaz, koğucu

ġ.+ ı 018a/09

ġ.+ lardın 028a/02

ġamze Ar. gamze, süzgün bakış

ġ.+ si 024a/07

ġamze-i ġammāz Ar. (aşığı) ele veren süzgün bakışlar

ġ. 028b/10

ġanā Ar. ganimet, zenginlik

ġ.+ sı 110b/06

ġanīmet Ar. ganimet, yağma

ġ.+ din 153a/04

ġanīmet al - Ar.+T. ganimet almak, yağma etmek

ġ.- dılar 147b/07

ġ.- maḳġa 153b/01

ġanīmet alın - Ar.+T. ganimet alınması

ġ.- dı 141a/05

ġanīmet bil - Ar.+T. ganimet bilmek, fırsat bilmek

ġ.- genge 123b/01

ġār Ar. mağara

ġ. 107a/06, 107b/04, 107b/05, 108a/01, 108a/02, 108a/04, 109a/03

ġ.+ da 107a/09, 107a/11

ġ.+ ġa 109b/02, 109b/08, 109b/10

ġ.+ ında 008a/05

ġarāyib Ar. acaip şeyler, hayret edilecek şeyler

ġ. 016b/11, 091a/03,

ġ.+ ini 117a/02

ġarāyib-i ṣanāyi‘ Ar. olağanüstü sanatlar

ġ. 155b/04

ġāret ḳıl - Ar.+T. yağma yapmak, çapulculuk yapmak

m.- dı 143a/11

ġarīb (1) Ar. acayip, şaşılacak (şey)

ġ. 020a/08, 045a/05, 078b/07, 091a/09, 099b/07, 132b/05, 135b/01

ġarīb (2) Ar. garip, kimsesiz

ġ. 135a/07

ġarḳ Ar. batmak

ġ.- dı 098b/02

ġayb Ar. görünmez alem

ġ.+ dın 100a/09

ġāyet (1) Ar. çok, pek çok

ġ. 035a/08, 070b/02, 128a/07

ġāyet (2) Ar. nihayet, son, uç krş. ġāyetī

ġ. 001b/08, 001b/08, 060b/03, 100a/05, 147b/09

ġ.+ ġa 128a/06

ġ.+ i 060b/03, 066b/10, 159a/01

ġāyetī Ar. nihayet, son, uç krş. ġāyet (2)

ġ. 153a/02, 153b/04

ġāyet-i belāġāt Ar. en yüksek belagat, anlatımın en iyi hali

ġ. 121b/10

ġayib Ar. ortalıkta görünmeyen, kayıp olan

ġ. 136b/09

ġāyib ḳıl - Ar.+T. (gözden) kaybetmek, görememek

ġ.- ıp 081b/09

ġayr Ar. diğeri, başkası

ġ.+ dın 052a/02, 069a/08

ġ.+ nıŋ 023a/10

ġayret (1) Ar. kıskançlık (namus noktasında)

ġ. 021b/02, 069a/09

ġayret (2) Ar. gayret, çalışma, çabalama

ġ. 071a/04

ġayret-i ʿışḳ Ar. aşkın kıskançlığı

ġ.+ dın 023a/10

ġayretlıġ Ar.+T. namuslu, şerefli

ġ. 116a/08

ġayur Ar. kıskanç (namus noktasında)

ġ. 116b/03

ġażab kėl - Ar.+T. sinirlenmek, öfkelenmek

ġ.- ip 095b/01 (ġażabı kėl -)

ġazāt Ar. savaş, cihat

ġ. 136a/11

ġazevāt-ı Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) savaşları

ġ. 136a/10

ġazve Ar. savaş, cenk, cihat

ġ. 148a/01

ġ.+ niŋ 141a/09, 147b/09, 148a/01

ġazve-i Bedr-i kübrā Ar. büyük Bedir Savaşı

ġ. 141a/09

ġazve-i Ḥuneyn Ar. Huneyn Savaşı

ġ. 136a/11

ġazve-i şāhīye Ar.+Far. saltanat hücumu

ġ.+ de 146b/05

ġazve-i yemāniyye Ar. sağ hücum

ġ.+ de 146b/05

ġazvet Ar. savaş, cenk, cihat

ġ.+ niŋ 136b/01

ġazvī-i ḳuṣvā Ar. uzak mesafeli hücumu

ġ. 146b/07

ġazvī-yi dünyā Ar. yakın mesafeli hücum

ġ.+ da 146b/06

gedā Far. dilenci, yoksul

g.+ nıŋ 008b/08

gehī Far. bazen, zaman zaman krş. gāhī, gāh

g. 023a/08

genc-i şāygān Far. çok büyük hazine, muazzam define

g. 048a/03

ger Far. eğer, şayet

g. 006a/10, 032a/11, 038b/09, 059b/01, 062b/06, 062b/08, 092a/06, 092b/09, 101b/09, 110a/06, 126b/08, 162a/09, 170b/11

gerāyī Far. kiralanmış, kiralık

g. 144b/09

gerçe Far. her ne kadar

g. 102b/11, 103a/02

gerdīş Far. dinlenme yeri, güvenilir mekan

g.+ i 110a/06

germ ḳıl - Far.+T. alevlendirmek, kızıştırmak

g.- ıp 146b/07

gevher Far. değerli taş, mücevher

g.+ i 002b/11, 003b/04, 124b/03

g.+ lerdür 077a/08

gevher-fişān Far. cevher saçan

g. 007b/01

gevher-pāş Far. cevher saçan

g. 077b/06

gevher-pāşlıḳ Far. cevher saçmak

g.+ lar 077b/03

ġışāve-i ebṣār Ar. örtü inmiş gözler, gözlere perde inmesi (basiretin bağlanması)

ġ. 107b/02

Ġifārī öz.a. Gifar kabilesinden olan, Gifar kabilesinden olanlara denen isim, Gıfari

Ġ. 149a/08

ġonce Far. gonce, tomurcuk, açılmamış çiçek

ġ. 009a/01, 156a/05, 163a/04

ġubār Far. toz, ayak tozu

ġ.+ ı 027a/08

ġubār-ı ni‘āl Far.+Ar. ayak tozu

ġ.+ imni 027b/06

ġul Far. merkez, orta

ġ. 134a/11

ġulū Ar. ileri gitme, aşırılık

ġ. 066a/02

ġurbet Ar. gurbet

ġ. 033a/02

ġurer-i işārāt Ar. parlak işaretler

ġ. 017a/01

gūristān-ı Mekke Ar. Mekke mezarlığı, Mekke kabristanı

g.+ de 102a/10

ġurre-i ṣubḥ-i ezel Ar. şafak vaktinin ezeli parlaklığı

ġ. 001b/01

gūyā Far. sanki

g. 077a/02, 089b/01, 093a/05, 102a/07, 118a/08, 122a/03, 133b/08, 156a/10

güdāz Far. eriten, yakan, mahveden

g. 023a/08, 026b/08, 049a/09, 123a/09

güftār Far. söz, kelam

g.+ ına 042b/07

gül Far. gül çiçeği, gül

g. 025a/07

gül-istān Far. gül bahçesi

g. 023b/06

g.+ dur 025a/07

g.+ ımnı 025a/08

g.+ ınıŋ 002b/09, 003b/07, 021a/03

gülşen Far. gül bahçesi

g. 159b/10

gümān ėlt - Far.+T. zannetmek, sezinlemek

g.- tiler 108a/03

gümān eylet - Far.+T. zannetmek, sanmak

g.- mesün 151a/10

g.- ür sėn 156a/05

güm-rāh Far. yolunu şaşırmış, sapkın

g.+ nı 039a/11

güm-rāhlıġ Far.+T. yolunu şaşırmışlık, sapkınlık, delalete düşmüşlük krş. güm-

rāhlıḳ

g.+ ınġa 160b/07

güm-rāhlıḳ Far.+T. yolunu şaşırmışlık, sapkınlık, delalete düşmüşlük krş. güm-rāhlıġ

g. 036a/10

günāh Far. günah, suç

g. 164b/06

g.+ ım 164b/06, 167a/08

güvā Far. şahit, tanık krş. güvāh

g.+ lar 034b/11

güvāh Far. şahit, tanık krş. güvā

g. 020a/11

g.+ ıŋ 051a/10

güzāf Far. beyhude, boş

g. 034a/05

-H-/-Ḥ-/-Ḫ-

ḫaber Ar. haber

ḫ. 095a/07

ḫ.+ i 131b/10, 149b/03, 154a/08

ḫ.+ in 084b/10, 114a/02

ḫ.+ ni 131b/04

ḫaber ber - Ar.+T. haber vermek, bildirmek, söylemek

ḫ.- di 014b/05, 109a/02, 138b/07, 149b/01

ḫ.- diler ėrse 149b/06

ḫ.- gen 100a/09

ḫ.- gendin 091a/07

ḫ.- gil 091b/07

ḫ.- ip 014a/11, 131a/11

ḫ.- ür 0033a/07, 046a/06, 084b/08, 113a/04, 152a/02

ḫ.- ürin 029b/08

ḫaber bergüçi Ar.+T. haber veren, uyaran, (peygamber)

ḫ.+ dür 055a/10

ḫaber bil - Ar.+T. bilgilenmek, haberdar olmak krş. ḥaber bil -

ḫ.- diŋ 143a/03

ḫ.- ip 142a/11

ḫ.- mek 145a/05

ḫ.- ür mu sėn 145a/10

ḫaber iber -Ar.+T. haber göndermek

ḫ.+ di 143a/10

ḫaber ėşit - Ar.+T. haberini almak, bilgilenmek

ḫ.- ip 136b/06 (ḫaberin ėşit -)

ḫaber kėl - Ar.+T. haberdar olmak, bilgilenmek

ḫ.- di 143b/10

ḫaber kėltür - Ar.+T. haber getirmek, haber vermek

ḫ. 138b/01

ḫaber ḳıl - Ar.+T. haber vermek, söylemek

ḫ.- dı 014b/06, 095a/03

ḫaber sor - Ar.+T. sormak, bilgi almak

ḫ.- dı 145a/07 (ḫaberin sor -)

ḫ.- dılar 144b/10 (ḫaberin sor -)

ḫaber yėt - Ar.+T. haber ulaşmak, bilgi ulaşmak

ḫ.- ti 094a/08

ḫaber yetkür - Ar.+T. haber ulaştırmak, bilgi vermek

ḫ.- di 085b/06, 097a/05

ḫ.- diler 087b/02

ḫaber-dār bol - Ar.+Far.+T. haberdar olmak, bilgilenmek

ḫ.- dum 026a/04

ḫ.- maḳ 024b/08

ḫ.- up 011b/05

ḫaber-dār ḳıl - Ar.+Far.+T. haberdar etmek, bilgilendirmek, haber vermek

ḫ.- maḳ 047a/04

ḫabersiz Ar.+T. habersiz, haberdar olmayan

ḫ. 027a/10

ḫabersiz bol - Ar.+T. kendinde olmamak, şuurunu kaybetmek

ḫ.- ur 156b/11

Ḥabeşe öz.a. Habeş ülkesinden olan, Habeş ülkesinden olanlara verilen isim, Habeşe, krş. Ḥabeşī

Ḥ. 095b/02

Ḥabeşī öz.a. Habeş ülkesinden olan, Habeş ülkesinden olanlara denen isim, Habeşe, krş. Ḥabeşe

Ḥ. 093b/08

ḥabīb Ar. sevgili

ḥ. 034a/09, 114b/10

ḥ.+ i 009a/02, 051b/04, 055a/05, 055b/08, 058b/03, 106b/07

ḥ.+ in 069a/09

ḥ.+ nuŋ 070a/04

ḥabīb-i ġālıḳ Ar. yaratanın (Allah'ın) sevgilisi

ḥ. 008b/02

ḥabīb-i ḥażret-i aḥed Ar. tek olan yüce Allah'ın sevgilisi

ḥ. 049b/10

ḥabīb-i ḥażret-i Ḥaḳḳ Ar. yüce Allah'ın sevgilisi

ḥ. 057a/02

ḥabīb-i ḥażret-i İlāhī Ar. yüce Allah'ın sevgilisi

ḥ. 048b/03

ḥabīb-i mihr-bān Ar.+Far. şefkatli sevgili, müşfik sevgili

ḥ.+ nıŋ 110a/08

ḥabīb-i ẕū'l-celāl Ar. celal sahibi /Allah'ın) sevgilisi, büyüklük ve kudret sahibinin (Allah'ın) sevgilisi

ḥ.+ nıŋ 112a/03

ḥabīblik Ar.+T. Allah'ın Hz. Peygamber'i sevgili olarak seçmesi, habiblik

ḥ. 058a/04, 063a/09

ḥ.+ ke 063a/07

ḥabību'llāh Ar. Allah'ın sevgilisi (Hz. Muhammed)

ḥ. 010b/03, 056a/01, 056a/03, 056b/06, 059b/03

ḥ. 064a/09, 106a/11

ḥ.+ ġa 059a/11

ḥ.+ mėn 057b/04

ḥ.+ sėn 064b/07

ḥabību'llāhlıḳ Ar.+T. Allah'ın sevgilisi olma durumu (Hz. Peygamber'in durumu)

ḥ. 058a/02

ḥabl Ar. ip , halat

ḥ. 118a/01

ḥ.+ din 059a/01, 059a/04

ḥabl-i Ḳur'ān Ar. Kur'an'ın ipi

ḥ.+ ġa 059b/02

ḥabl-i metīn Ar. sağlam ip, güvenilir ip

ḥ. 059a/05

ḥabs ḳıl - Ar.+T. tutuklamak,

haps etmek

ḥ.- maḳ 108b/04

ḥacc-ı ekber Ar. büyük hac

ḥ. 169a/01

ḥacc ḳıl - Ar.+T. hac etmek, hac görevini yerine getirmek

ḥ.- salar 095a/07

ḫacel bol - Ar.+T. utanmak

ḫ.- dı 070a/03

ḥācet (1) ihtiyaç

ḥ. 051b/04, 096a/02

ḥ.+ i 051b/03, 108a/11

ḥācet (2) Ar. lüzum, gereklilik

ḥ. 050b/11, , 053a/06, 054b/05, 061b/01, 111a/10

ḥācet bol - Ar.+T. ihtiyaç olmak, gerek olmak

ḥ.- ġay 013b/05

ḥācetlig Ar.+T. ihtiyaç sahibi, muhta

ḥ. 101a/05

ḥācet tile - Ar.+T. talebini iletmek, hacet dilemek

ḥ.- se 110b/07

ḥācī Ar. hacı, hac vazifesini yerine getiren

ḥ.+ ler 095a/02

ḫacil bol -Ar.+T. utanmış olmak, mahcup olmak

ḫ.- ma 034a/10

Ḥacūn y.a. Mekke'de bulunan bir kabristanın adı

Ḥ.+ da 102a/10

ḥadd Ar. had, sınır, ölçü krş. ḥaddī

ḥ. 001b/08, 060b/03, 100a/05, 147b/09

ḥ.+ idin 077a/11

ḥaddī Ar. sınır, derece, had krş. ḥadd

ḥ. 069a/11

ḥadd-i beyān Ar. beyanın sınırı

ḥ.+ dın 013b/09

ḥadd-i ẕātında Ar. esasen, yaradılışta

ḥ. 129b/01

ḥadiḳa Ar. bostan, sulu bahçe

ḥ.+ sınıŋ 003b/08

ḫādim Ar. hizmetçi krş. ḫadim

ḫ.+ ler 127b/03

ḫadim Ar. hizmetçi krş. ḫādim

ḫ.+i 043a/07

ḥadīṯ (1) Ar. söylenen, denilen

ḥ. 034a/04

ḥadīṯ (2) Ar. Hz. Muhammed'in sözleri

ḥ. 057a/05, 058a/02, 074a/08

ḥ.+ de 059a/05

ḥ.+ ġa 054a/01, 132a/04, 132a/10

ḥ.+ ge 058a/05, 115a/10

ḥ.+ niŋ 056a/01

ḥadīṣ-i Cābir Ar. Cabir'in rivayet ettiği hadis

ḥ. 119b/01

ḥadīṣ-i ḳudsī Ar. Allah tarafından bildirilen fakat Hz. Muhammed'in kendi sözleriyle aktardığı hadis, kutsi hadis

ḥ.+ din 037b/05

ḥadīs-i müsned Ar. Hz. Muhammed'e isnat edilen hadisi kimin rivayet ettiği belirli olan hadis

ḥ.+ dür 115a/09

ḥadīṣ-i nefs Ar. nefsin söyledikleri, nefsin istekleri

ḥ.+ ni 034a/03

ḥadīṣ-i ṣaḥīḥ Ar. doğruluğundan ve adaletinden şüphe edilmeyen bir ravi tarafından rivayet edilen hadislere verilen isim, sahih hadis

ḥ.+ de 119b/07, 131a/11, 157b/10

ḫafīf Ar. ağır olmayan, hafif

ḫ.- sa 121a/10

ḫāḳān-ı aʿẓam Ar. ulu hakan, büyük sultan

ḫ. 003b/02

ḥaḳāyıḳ Ar. hakikatler, gerçekler

ḥ.+ ġa 063a/01

haḳāyıḳ-ı ʿacebiyye Ar. şaşılacak gerçekler, benzersiz hakikatler

h. 062b/10

ḥakem Ar. hakem, karar veren, söz sahibi

ḫ. 043a/01, 043a/05, 115a/08

ḫāk-i ḳadem Far.+Ar. ayak toprağı

ḫ.+ ünde 009a/09

ḥaḳīḳat Ar. gerçek, doğru

ḫ. 161b/01

ḥ.+ ini 115a/02

ḥaḳīḳatġa baḳ - Ar.+T. gerçeği görmek, anlamak

ḥ.- saŋ 059a/10

ḥaḳīḳat-ı meẕheb-i ehl-i sünnet Ar. ehl-i sünnet mezhebinin hakikati, gerçekliği

ḫ. 126b/11

ḥaḳiḳat-i Muḥamediyye Ar. Hz. Muhammed'in gerçekliği, Hz. Muhammed'in büyüklüğünün gerçek

ölçüsü

ḥ.+ ni 070a/10

ḥaḳīḳatini bil - Ar.+T. (bir şeyin) gerçekliğini öğrenmek, doğrusunu bilmek

ḥ.- dim 022a/03

ḥākim (1) Ar. memleketi idare eden, hakim

ḥ. 065b/11, 093b/07

ḥ.+ i 012b/03

ḥ.+ lerġa 065b/10

ḥ.+ ni 094a/10

ḥ.+ niŋ 138a/06

ḥākim (2) Ar. hükmeden, sözünü geçiren, egemen

ḥ. 036b/06

ḥākim bol - Ar.+T. hükmü altına almak, ele geçirmek, egemen olmak

ḥ.- salar 084a/02

ḥ.- ur 039a/04

ḥākim ḳıl - Ar.+T. hükmü altına almak, ele geçirmek, egemen olmak

ḥ.- maġıl 039b/06

ḥ.- maḳdın 039a/03

ḫāk-i rāh Far. yolun toprağı

ḫ.+ ıŋ 051a/07

Ḥaḳḳ (1) Ar. Allah, tanrı

Ḥ. 004a/09, 007a/01, 009b/07, 010a/03, 012a/11, 013a/01, 015a/03, 025b/04, 033b/09, 037b/07, 042a/04,040b/02, 045b/11, 046b/07, 049a/04, 049b/10, 050a/08, 050b/02, 050b/04, 051a/01, 051b/03, 052b/05, 054a/04, 055b/08, 056b/11, 058b/03, 058b/10, 059a/06, 059b/01, 060a/09, 060b/03, 060b/05, 060b/07, 062a/09, 063b/04, 064a/03, 065b/07, 067a/01, 068a/02, 068a/10, 069a/09, 069a/10, 070b/04, 072a/01, 072a/03, 072a/05, 072b/11, 073a/04, 073b/07, 073b/08, 074a/04, 079b/09, 081b/03, 090a/02, 091b/09, 092b/10, 092b/11, 096b/04, 096b/10, 098b/06, 098b/09, 100a/10, 100b/09, 103b/11, 106a/07, 107b/01, 108a/06, 109a/06, 109b/04,

113b/08, 115b/01, 117b/01, 118b/01, 119b/05, 121a/07, 122a/05, 125a/01, 126a/01, 127b/05, 131a/06, 132a/06, 134b/06, 136b/01, 141b/03, 143b/07, 146b/01, 146b/11, 150a/08, 151b/11, 152a/02, 152b/01, 152b/09, 154a/09, 154b/02, 154b/10, 158a/01, 159a/08, 161b/07, 164b/03, 165b/05, 165b/07165b/11

Ḥ.+ dın 051b/11, 054a/11, 128a/10, 131a/11, 164b/05

Ḥ.+ nıŋ 004a/09, 009a/02, 038b/03, 074b/07, 083a/11, 083b/01, 100a/03, 101a/01, 106b/07, 118a/03, 130b/04, 134b/11, 166a/08

ḥaḳḳ (2) Ar. bir insana ait olan şey (... hakkında)

ḥ.+ ına 066a/11

ḥ.+ ında 065b/06

ḥaḳḳ (3) Ar. pay, hisse

ḥ.+ ım 161b/02

ḥ.+ ımnı 142a/06

ḥaḳḳ (4) Ar. hak, doğru, gerçek

ḥ. 089a/02, 132b/04, 115a/07, 115b/02

ḥ.+ dur 118a/01

ḥ.+ nı 138b/08, 161b/03

Ḥaḳḳnı bil - Ar.+T. Allah'ı kabul etmek, iman etmek

Ḥ.- ür 122a/09

ḥaḳḳa Ar. doğrusu, hakikaten

ḥ. 147b/09

ḥāl Ar. durum, vaziyet

ḥ. 018a/03, 045b/02, 105b/08, 122b/01, 144a/07, 163a/09

ḥ.+ da 012b/01, 027a/07, 081a/03, 081a/10, 081b/07, 097a/08, 120a/02, 140a/02, 144b/07, 146a/09, 152a/08

ḥ.+ dın 011b/05, 026a/04, 056a/08

ḥ.+ ġa 120a/05

ḥ.+ ıda 077a/01

ḥ.+ ıdın 027b/01, 071a/11, 091b/07

ḥ.+ ım 006a/09

ḥ.+ ımnı 028a/01

ḥ.+ ın 015b/05, 018a/07, 028a/10, 118b/06, 120a/09

ḥ.+ ıŋ 020b/01

ḥ.+ ına 008b/08

ḥ.+ ındın 024b/08, 121b/07, 133a/03

ḥ.+ ınıŋ 031a/04

ḥ.+ ıŋnı 080b/08

ḥ.+ nı 025a/11, 122b/09

ḥāl sor - Ar.+T. (bir kimsenin) durumunu sormak, halini sormak

ḥ.- dı 122b/01

ḥ.- ġıl 136a/02

ḥāl-ı ʿacībe Ar. harika hal, muhteşem durum

ḥ.+ ge 124a/09

ḥālā Ar. şimdi, henüz

ḥ. 145a/09

ḫalāṣ Ar. kurtulma, kurtuluş

ḫ.+ ımda 163b/06

ḫalāṣ bol - Ar.+T. kurtulmak

ḫ.- maḳ 037a/10

ḫ.- up 118b/02

ḫalāṣ ḳıl - Ar.+T. kurtarmak

ḫ.- a bilmedi 098a/10

ḫ.- dı ėrse 068b/03

ḫ.- maġıl 143b/09

ḫ.- maḳġa 162b/11

ḫalāṣ tap - Ar.+T. kurtuluş bulmak, kurtulmak

ḫ.- ḳanı 101b/05

ḫ.- maḳ 117b/09, 118a/02

ḫ.- mamış 110a/05

ḫ.- maḳları 133a/09

ḫ.- up 126a/07

ḥālāt Ar. haller, durumlar

ḥ.+ ġa 135a/08

ḫalāyıḳ Ar.yaratılmışlar, canlılar

ḫ. 005b/06, 047b/03

ḫ.+ dın 010a/10

ḫ.+ ġa 159a/09

ḫ.+ ḳa 146a/05

ḫ.+ nı 085a/06

ḫ.+ nıŋ 055a/03, 080b/07, 141a/02, 164a/05

ḫulefā' Ar. önderler, komutanlar

ḫ. 141a/06

ḥālet Ar. hal, durum, nitelik

ḥ.+ de 081b/03, 093a/06, 096b/04, 120b/06, 160b/08

ḥ.+ ide 167b/01

ḥ.+ inde 074b/10, 099a/09

ḥ.+ leride 078b/09

ḥ.+ te 085b/10

ḥālet-i meftaḥ Ar. hazine hali

ḥ.+ de 082b/07

ḫalḫal Ar. Arap kadınlarının süs olarak ayak bileklerine taktıkları gümüş veya altından yapılmış halka, ayak bileziği

ḫ. 153a/03

ḫālıḳ Ar. yaradan (Allah)

ḫ.+ nı 047b/04

ḫalī Ar. -nın dışında, hariç

ḫ. 053a/02

ḫālī bol - Ar.+T. yalnız kalmak

ḫ.- mas 043a/05

ḫ.- masa 052a/02

ḫālī ḳıl - Ar.+T. boşaltmak

ḫ.- a 041b/10

ḫālī kör - Ar.+T. tecrit etmek, yalnızlaşmak

ḫ.- gen 018b/08

ḫālī tap - Ar.+T. boş bulmak

r.- ıp 153a/09

Ḫālid binü'l-Velīd öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve askeri dehasıyla bilinen ünlü komutan ve sahabe

Ḫ. 153a/08

ḫalīf-i Ḳureyş Ar. Kureyş'in emrindekiler

ḫ.+ din 141b/06

ḫalīl Ar. samimi dost, sadık arkadaş

ḫ. 085a/03

ḫalīlu'llāh Ar. Allah'ın dostu (Hz. İbrahim)

ḫ.+ dur 057a/08, 057b/02

Ḥalīme öz.a. Hz. Muhammed'in süt annesi

Ḥ. 105a/06, 105b/03

ḫāliṣ ḳıl -Ar.+T. halisane yapmak, dürüstçe yerine getirmek

ḫ.- ur sėn 029a/06

ḫalḳ (1) Ar. insanlar, halk

ḫ. 045b/05, 060a/04, 081b/01, 083a/01

ḫ.+ dın 036a/04, 070b/04, 080b/08, 091b/10, 116b/01, 161b/03

ḫ.+ ġa 018a/08

ḫ.+ ı 011b/05, 083b/06

ḫ.+ ın 103b/02

ḫ.+ ını 088b/03

ḫ.+ nı 058b/10

ḫalḳ (2) Ar. yaratılış

ḫ. 060a/04

ḥalḳa Ar. (kapı kolu olarak) ortası boş yuvarlak şekil

ḥ.+ sın 057b/09, 096a/11

ḥalḳa bol - Ar.+T. toplanmak, doluşmak

ḥ.- up 147a/02

ḥalḳa-i enbiyā Ar.+T. peygamberler halkası, nebiler silsilesi

ḥ.+ ġa 003a/01

ḫalḳ-ı ḥāl Ar. hal ehli, manevi mertebe sahipleri

ḫ.+ nı 069a/04

ḫalleda'llāhu teʿālā mülkehu ve celālehu ve ḍāʿefe ʿizzehu ve iḳbāluhu Ar. Yüce Allah onun mülkünü, ululuğunu, izzetini ve talihini daim etsin

ḫ. 169a/09

ḥall-i ʿibārāt-ı enīḳa Ar. güzel ve sağlam cümleler

ḥ. 009a/07

ḫalvet Ar. yalnızlık, ıssız yerde yalnız kalmak, inziva

ḫ.+ iġa 052a/01

ḫalvet-sarāy-ı ʿışḳ Ar. aşkın inziva sarayı

ḫ. 126b/07

ḥamāme Ar. güvercin

ḥ.+ ler 109b/06

ḥamd Ar. hamd, Allah'a olan şükran duygularını bildirme

ḥ. 003a/09, 144a/02

ḥamdī Ar. hamdim, şükrüm

ḥ. 001b/01

ḥamd u ṣenā ėt - Ar. Cenab-ı Hakk'a hamd edip O'nu isimleriyle medhetmek

ḥ.- ip 050a/09, 146b/01, 150a/08

(ḥamd u ṣenāsın ėt -)

ḥamle ḳıl - Ar.+T. (savaşta) hücum etmek, taarruz etmek, saldırmak

ḥ.- dı 087a/07, 153a/09

ḥ.- dılar 140a/02

ḥ.- ıŋ 138b/05

ḥ.- ıp 094a/06, 152b/10, 153b/05

ḥ.- maŋ 147a/09

ḥ.- salar 135a/01, 139b/01

ḥ.- ur 134b/06

Ḥamza öz.a. Uhud'ta şehit olan sahabe, Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza

Ḥ. 146b/10, 154b/08

ḫān Far. hükümdar, hakan krş. ḫānī

ḫ. 004a/08, 005b/07

ḫ.+ ı 004a/03

ḫān bol - Far.+T. hükmdar olmak, hükmü altına almak

ḫ.- dı 021b/10

ḫāne-i kerem Far.+Ar. kerem evi, lütuf kaynağı

d.+ idin 013a/02

ḫānedān Far. büyük ve asil aile, hanedan

ḫ.+ ınıŋ 015a/11

ḫānī Far. hükümdar, hakan krş. ḫān

ḫ. 022a/09

ḫānlıḳ Far.+T. hanlık, hükümdarlık

ḫ. 005b/07

ḫarāb Ar. yıkık, viran krş. ḫarābātī

ḫ. 006a/09

ḫ.+ dın 007b/06

ḫarāb bol - Ar.+T. yıkılmak, bozulmak

ḫ.- dı 089a/01

ḫ.- mas 131a/04

ḫarābātī Ar. yıkık, viran krş. ḫarāb

ḫ.- ur 023b/03

ḥarām Ar. haram, yasak olan

ḥ.+ dın 041b/11

ḥarām ḳıl - Ar.+T. haram etmek, yasaklamak

ḥ.- dım 022a/04

ḥarām et - Ar.+T. haram etmek, yasaklamak

ḥ.- ip 033b/04

ḥarāret Ar. sıcaklık

ḥ.+ i /02

ḥ.+ din 089b/03, 103a/07

ḥ.+ idin 117b/03

ḥ.+ ini 117b/04

ḥarb Ar. harp, savaş

ḥ.+ de 156b/06

ḥarbe Ar. kısa mızrap, süngü

ḥ. 094a/01

ḫarc ḳıl - Ar.+T. harcamak, sarfetmek

ḫ.- ıp turur 031a/01

ḥareket ḳıl - Ar.+T. hareket etmek, kımıldamak

ḥ.- ur ėrdi 011a/11

ḥareket ḳıldur - Ar.+T. hareket ettirmek, kımıldatmak

ḥ.- ur 168a/01

ḥarem (1) Ar. herkesin girmesine müsaade edilmeyen, özel yer

ḥ.+ din 123b/10

ḥ.+ ge 124a/01

ḥ.+ inde 116a/09, 130b/04

ḥ.+ indin 116b/03

ḥarem (2) Ar. Hac zamanında ihrama girilen yerden itibaren Kabe'ye doğru olan kısım

ḥ.+ de 171a/01

Harem öz.a. tam adı Harem b. Hayyam olan ve cömertliğiyle ün salmış Arap beyi

H.+ din 163b/01, 163b/10

ḥarem-i Ka'be-i ḥażret Ar. kutsal Kabe'nin haremi

ḥ.+ ġa 033b/07

ḥarf Ar. harf

ḥ.+ ini 155b/03

ḫāric Ar. hariç, dışında

ḫ. 013b/09

ḥarīm Ar. ev, evin içi

ḥ.+ iġa 162a/11

ḥ.+ in 096b/01

ḥ.+ üŋni 096b/01

ḥarīm-i ḥażret Ar. kutsal mabed

ḥ. 130b/02

ḥarīm-i ḳıble-i iḳbāl Ar. ikbal kıblesinin mabedi

ḥ. 168b/06

ḥarīm-i ḳurb-ı raḥmān Ar. merhamet sahibinin (Allah'ın) yakın muhiti

ḥ.+ ġa 059b/08

ḥarīr Ar. ipek

ḥ. 076a/09

ḥarīṣ Ar. hırslı, gereğinden fazla istekli

ḥ. 037a/01, 037a/03

Ḥāriṯ bin Ḥişām öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve başta müşriklerin safında yer alırken Mekke'nin fethiyle müslüman olan sahabe

Ḥ. 146a/08

ḫarḳ-ı seb' ṭabaḳāt Ar.+T. yedi kat göğü aşıp geçmek (Hz. Muhammed'in miraç gecesi göğe yükselmesi)

ḫ. 128a/06

Hārūn öz.a. İsrailoğullarına gönderilen ve Hz. Musa'nın abisi olan peygamber, Hz. Harun

H.+ nı 125a/07

ḥasarāt Ar. zararlar, ziyanlar

ḥ. 038b/04

ḫasāret Ar. zarar, ziyan

ḫ. 160b/10

ḫāṣe Ar. özellikle

ḫ. 019b/10, 100b/01, 104b/01, 170a/02

ḥased Ar. haset, kıskançlık

ḥ.+ idin 122b/08

ḥased eylet - Ar.+T. haset etmek, kıskanmak, çekememek

ḥ.- ip 094b/05

ḥāṣıl Ar. ortaya çıkan, türeyen

ḥ. 036a/05, 092b/10, 130a/11, 131a/01

ḥāṣıl bol - Ar.+T. ortaya çıkmak, meydana gelmek

ḥ.- dı 110b/04, 124a/03, 128b/01, 160a/04

ḥ.- mas 100a/08

ḥ.- up 125a/11, 126a/01

ḥāṣıl ḳıl - Ar.+T. elde etmek, kazanmak

ḥ.- dıŋ 033b/09

ḥ.- ıp 142a/08, 165a/02

ḥ.- madım 047a/07, 160b/10

ḥ.- maġıl 048a/05

ḥ.- maḳda 046b/11

ḥ.- sa 008a/11

ḥāṣıl ol kim Ar.+T. velhasıl, sonuç olarak

ḥ. 073a/10

ḥāsıl-ı ibtidā Ar. başlangıcın ortaya çıkması, yeni bir başlangıç

ḫ. 002b/03

ḥāṣıl-ı maʿnā Ar. sonuç olarak, kısacası, ezcümle, velhasıl

ḫ. 062a/08, 068a/10, 077a/10, 134b/08

ḥāṣıl-ı ḫilʿat-cihān Ar.+Far. kainatın onur kaftanını kazanan

ḥ.+ sėn 051a/09

ḥāsid Ar. haset eden, kıskanan, kıskanç krş. ḥāsūd

ḥ.+ iŋniŋ 171a/03

ḥaṣīn Ar. sağlam, kuvvetli

ḥ.- er 150b/05

ḫāṣṣiyet Ar. etki, güç, tesir, etki

ḫ.+ i 013a/06

ḫ.+ ler 078b/07

ḫ.+ leri 013a/03

ḫaṣm Ar. düşman

ḫ. 043a/01, 043a/05, 133b/03, 151a/09

ḫ.+ ġa 134b/06

ḫ.+ nıŋ 042b/07

ḥasret (1) Ar. hasret, üzülme, iç çekme

ḥ. 098b/01, , 166a/11

ḥ.+ din 029b/11

ḥasret (2) Ar. ne acı, ne yazık, heyhat!

ḥ. 119b/11, 160a/05

ḥasret ye - Ar.+T. çok üzülmek

ḥ.- seler 133a/02

ḫasr Ar. içine almak, sıkıştırmak

ḫ. 167a/09

Ḥassān-ı ṯānī öz.a. ikinci Hasan, Bûsîrî'nin bir diğer adı olan Hasan'ın bürde kasîdesinin ilk yazarı olan ve künyesinde Hasan ismi olan Kab ibn. Züheyr'e benzetilerek kendisine ikinci Hasan denmesi

Ḥ. 008a/01

ḫāṣṣe-i ʿāşıḳ Ar. aşıklık duygusu, gerçek aşk hissi

ḫ. 023b/04

ḫaste Far. hasta, rahatsız

ḫ. 009a/02, 101b/08, 122a/01

ḥ.+ ġa 101b/09

ḫ.+ niŋ 010a/02

ḫaste bol - Far.+T. hasta olmak

ḫ.- up 097a/02

ḫastelıḳ Far.+T. hastalık

ḫ.+ dın 101b/02

ḥasūd Ar. haset eden, kıskanan, kıskanç krş. ḥāsid

ḥ. 122b/08

ḥ.+ ḳa 122a/02

ḥ.+ nıŋ 121b/07

ḫāşāk-ı ḥavādiṯ Far.+Ar. haber süprüntüleri, havadis çerçöpleri

ḫ.+ ni 059b/07

ḫāşāk-i ḫes Far. çerçöp, süprüntü

ḫ. 159b/09

ḥāşa'llāhu Ar. haşa, Allah'a sığınırın, asla, katiyyen

ḥ. 162a/10

haşem Ar. taraftarlar, yandaşlar

h. 043a/06

Hāşim öz.a. Hz. Muhammed'in mensubu olduğu kabilenin adı

H. 113a/07

ḫaşyet-i Ḥaḳḳ Ar. Allah korkusu

ḫ.+ dın 039b/08

ḫaṭā Ar. yanlış, yanılma, hata

ḫ. 050b/07, 078a/07, 163a/08

ḫ.+ dur 155a/04

ḫaṭar Ar. çok tehlikeli

ḫ. 033b/05

ḫātem (1) Ar. son, en son

ḫ. 003a/01

ḫātem (2) Ar. mühür

ḫ. 106b/01

ḫatem bol -Ar.+T. son bulmak

ḫ.- dı 065a/08, 127b/10, 171a/05

ḫātem-i enbiyā Ar. peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) krş. ḫātemü'l-enbiyā, ḫātemü'n-nebiyyin

Ḫ. 114b/08

ḫātemü'l-enbiyā Ar. peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) krş. ḫātem-i enbiyā, ḫātemü'n-nebiyyin

ḫ. 113a/03

ḫātemü'l-mürselīn Ar. gönderilen peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed)

ḫ.+ niŋ 103b/01

ḫātemü'n-nebiyyin Ar. peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) krş. ḫātem-i enbiyā, ḫātemü'l-mürselīn, ḫātemü'l-enbiyā

ḫ. 074a/05

ḫāṭır (1) Ar. birine karşı duyulan saygı, hatır

ḫ.+ ım 026a/06

ḫāṭır (2) Ar. zihin, akıl

ḫ.+ nıŋ 052a/01

ḫāṭırġa sal - Ar.+T. hatırlamak, anmak

ḫ.- dı 016a/10 (ḫāṭırıġa sal -)

ḫāṭır-ı mustaḳīm Ar. dosdoğru olan zihin

ḫ.+ ġa 169b/05

ḫātimetü'l-müctehidīn Ar. müçtehidlerin sonuncusu

ḫ. 013a/09

ḥaṭīm-i Mescidü'l-Ḥarām Ar. Mescidü'l-Haram'ın sol tarafı

ḥ.+ da 124b/07

ḫaṭṭ Ar. yazı, çizgi

ḫ. 020a/02, 103a/02

ḫ.+ ı 020a/11

ḥattā Ar. hatta, üstelik, hem de

ḥ. 095b/11, 104b/10, 118b/05, 128b/06

ḫaṭṭ-ı beyyine Ar. apaçık (görünen) çizgi

ḫ. 020a/06

ḫaṭṭ-ı laṭīf Ar. zarif yazı

ḫ. 005a/08

ḫaṭṭ-ı seyyiāt Ar. (günah defterinde) yazılan günahlar

ḫ. 058a/08

ḫaṭṭ yaz - Ar.+T. çizgi çizmek

ḫ.- a 102b/05

ḫ.- ar ėrdiler 102a/08 (ḫaṭṭlar yaz -)

ḫatun hatun, kadın

ḫ.+ dın 084b/02

ḫ.+ lar 081b/07

ḥavādiṯ Ar. hadiseler

ḥ. 169a/11

ḥavārī̄ Ar. kabile

ḥ. 142a/04

ḫavaṣṣ-ı terākīb Ar. havvas ilminin terkipleri, Kur'an ayetlerinin harf ve mana noktasındaki ilimsel dizilimi

ḫ. 121b/08

Havāzīn öz.a. Hz. Muhammed zamanındaki bir kabilenin adı

H. 136b/05, 138a/06, 138b/01

Havāzīn-i Kaʿb ve Kilāb öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Havazin kabilesinin Ka'b ve Kilab kolu

H. 136b/09

ḫavf Ar. korku

ḫ. 072b/02, 119b/02, 156b/10

ḫ.+ dın 077b/08, 133a/07

ḫavf bol - Ar.+T. korku oluşmak, korkmak

ġ.- dı 098b/02 (ḫavfı bol -)

ḥāvī̄-i eṣnāf-ı ʿulūm u ḥikem Ar. çeşitli hikmet ve ilimleri kuşatması

ḥ. 014b/07

ḥavż Ar. havuz

ḥ.+ nı 145a/03

ḥ.+ nıŋ 118b/07

Ḥavż-ı Kevṣer öz.a. Kevser havuzu, cennette bir havuzun adı

Ḥ. 118a/08

ḫayāl Ar. hayal, düş krş. ḫayālī̄

ḫ. 070b/01, 070b/05

ḫ.+ ı 021a/01

ḫ.+ ıdın 022a/07, 025a/07

ḫayālī̄ Ar. hayal, düş krş. ḫayāl

ḫ. 052a/02

ḥayāt Ar. hayat

ḥ. 034b/09

ḥ.+ ıdın 016a/03

Ḫayber y.a. Medine'ye 160 km. uzaklıkta bulunan bir kasabanın adı

Ḫ. 101a/10

ḫayl (1) Ar. zümre, güruh, topluluk

ḫ.+ i 128a/02

ḫayl (2) Ar. at sürüsü

ḫ. 085a/08

ḫayme Ar. çadır

ḫ.+ siġa 138b/02

ḫayr Ar. iyilik, faydalı iş

ḫ.+ dur 105b/09

ḫ.+ larnı 072a/04

ḫayr ḳıl - Ar. iyilik yapmak, güzel ameller işlemek

ḫ.- ġıl 045a/03

ḥayrān Ar. şaşa kalmış, şaşıran

ḥ. 001b/08, 022b/08, 075b/08, 115b/10, 133a/11, 170a/07

ḥayrān bol - Ar.+T. şaşırmak, şaşkına dönmek

ḥ.- up 068a/09, 068b/10

ḥayrān ḳal - Ar.+T. şaşırmak, şaşkına dönmek

ḥ.- maġay 069a/08

ḥayrān-mest bol - Ar.+Far.T. şaşkın bir sarhoş olmak

ḥ.- ur 017b/06

ḫayrāt Ar. iyilikler

ḫ.+ ı 100a/04

ḫayr bol - Ar.+T. hayırlı olmak, iyi olmak

ḫ.- ġay 149b/02

ḥayret Ar. şaşma, şaşırma

ḥ.+ i 088a/02

ḫayr-ı enbiyā ve rusul Ar. peygamberlerin ve resullerin en hayırlısı (Hz. Muhammed)

ḫ. 057a/04

ḫayr-ı kerem Ar. yüce iyilik

ḫ.+ din 107b/04

ḫayrī-dār Far. satın alıcı, satın alan

ḫ. 047b/09

ḫayr-ı ehl-i millet Ar. en hayırlı millet

ḫ. 131a/10

ḫayr-ı iḥsān Ar. iyilikler, güzel işler, hayırlı ameller

ḫ. 045b/07

ḫazāyin Ar. hazineler

ḫ. 033b/09

ḫ.+ din 086a/06, 086a/10

ḫ.+ lerniŋ 052b/06

ḫ.+ ni 087b/03

ḫazāyin-i emvāl Ar. (değerli) mallar ve hazineler

ḫ. 113b/02

ḫazāyin-i girānmāye-iʿ ömr Ar.+Far. çok kıymetli ömür sermayesi

ḫ.+ ni 047a/10

ḫazāyin-i māl u emvāl Ar. (değerli) mallar ve hazineler

ḫ. 147b/07

ḥaẕer ḳıl - Ar.+T. sakınma, korunma, çekinme

ḥ.- may 107a/10

ḥāẕır bol - (1) Ar.+T. toplanmak, bir araya gelmek

ḥ.- up 014a/10, 108b/04

ḥ.- maḳḳa 148a/05

ḥāẕır bol - (2) Ar.+T. görünmek, ortaya çıkmak

ḥ.- dı 082a/02

ḥazīn Ar. hüzünlü, kederli

ġ. 102a/11

ḫazīne Ar. hazine

ḫ.+ lerni 033b/08

ḫazīne-dār Ar.+Far. hazînenin idare ve muhafazasına me'mur edilen kimse, hazinedar

ḫ.+ ı 124b/01

ḥażret (1) Ar. saygı manasında büyük kimseler için kullanılan ünvan

ḥ.+ ġa 065a/04

ḥ.+ idin 034b/10, 068b/08

ḥ.+ iġa 142a/11, 149a/04

ḥażret (2) Ar. huzur, ön

ḥ.+ ide 072a/06

ḥ.+ inde 006b/07, 012a/08, , 019b/05, 039b/05, 149a/10, 166b/11

ḥ.+ iŋde 170b/06

ḥ.+ iŋdin 167b/09

ḥażret-i aḥadiyyetde maḥv bol - Ar.+T. yüce birliğin (Allah'ın) zatında yok olmak (fenafillah)

ḥ.- maḳdın 165a/01

ḥażret-i a'lā Ar. tek olan yüce (Allah)

ḥ.+ dın 085a/09, 122a/02

ḥażret-i 'alīye Ar. yüksek huzur, yüce kat

ḥ.+ de 009a/10

ḥażret-i ġafūriyet Ar. büyük mağfiret

ḥ.+ din 031b/05

ḥażret-i ḥayy u ḳadīm Ar. başlangıcı olmayan ve her zaman diri olan yüce (Allah)

ḥ. 001b/03

ḥażret-i İlāhī Ar. Yüce Allah

ḥ. 039a/05, 060b/09, 114b/05

ḥ.+ de 031a/07

ḥ.+ niŋ 124a/09

ḥażret-i melik-i muḳtedir Ar. her şeye gücü yeten ve her şeyin sahibi olan yüce (Allah)

ḥ.+ ġa 051b/08

ḥażret-i melik-i vehhāb Ar. mülk sahibi olan çok bağışlayıcı yüce (Allah)

ḥ.+ dın 048b/07

ḥażret-i mevlevī Ar. ulu mevlevi (Celâleddîn Hocendî kastedilmektedir)

ḥ. 013b/10, 014b/02

ḥazret-i Muḥammediyye Ar. Hz. Muhammed'in huzuru

ḥ.+ de 062a/04

ḥażret-i perverdi-gār-ı kerīm Ar. her şeyi terbiye eden kerem sahibi (Allah)

ḥ. 164a/11

ḥażret-i rabbü'l-ʿālemīn Ar. alemlerin rabbi olan yüce (Allah)

ḥ.+ din 097b/06

ḥażret-i Resūl Ar. yüce Resul (Hz. Muhammed)

ḥ. 078b/08

ḥ.+ nıŋ 083b/05

ḥażret-i Resūlu'llāh Ar. Allah'ın yüce Resulü

ḥ.+ dın 061b/05

ḥ.+ nıŋ 066b/09

ḥażret-i Risālet Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed)

ḥ. 010b/06, 052b/01, 055a/10, 065a/01, 068a/10, 070b/02, 070b/08, 074b/07, 138a/09, 145b/05, 151a/06, 161b/05, 163a/09

ḥ.+ dür 059a/03

ḥ.+ ġa 008b/01, 161a/11

ḥ.+ ni 127a/06

ḥ.+ niŋ 007b/11, 060a/05, 101b/05, 111b/09, 132b/10

ḥażret-i Risālet-penāh Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed) krş. ḥażret-i Risālet-penāhī

ḥ. 030b/07, 039b/01, 049a/06

ḥ.+ ġa 110a/04

ḥażret-i Risālet-penāhī Ar. yüce Peygamber (Hz. Muhammed) krş. ḥażret-i Risālet-penāh

ḥ. 011a/04

ḥażret-i settāru'l-ʿuyūb Ar. ayıpları örten yüce (Allah)

ḥ. 044a/09

haẕret-i şerīf Ar. mübarek zat, yüce olan şeref sahibi kimse

h.+ ge 005a/09

ḥażret-i ẕū'l-celāl Ar. nihayet derecede büyük olan (Allah)

ḥ.+ dın 037b/06

hedāyā Far. armağan, hediye

h. 005a/06

hedef Ar. nişan, hedef

h. 171a/03

hedīye yetkür - Far.+Ar. hediye göndermek, armağan etmek

h.- gil 012a/09

ḥeffat Ar. şaşkın

ḥ. 022b/06

helāk Ar. mahvolmak

h.- dın 143b/09

h.- ıge 134a/01

helāk bol - Ar.+T. mahvolmak

h.- dı 097a/02

h.- duŋuzlar 079b/03

h.- ġanda 113b/09

h.- ġanınıŋ 046b/06

h.- maḳdın 086b/11

h.- maḳım 159b/05

h.- masam 159b/07

h.- sa 040b/10

helāk ḳıl - Ar.+T. mahvetmek

h. 039a/05

h.- dı 097a/09, 113b/09, 154a/08

h.- ġıl 143b/08

h.- ıp 134b/07

h.- ur 039b/07, 041a/03

helāket Ar. yıkılmak, mahvolmak

h. 136a/08, 136a/09

helāket kel - Ar.+T. musibet gelmek, felakete uğramak

h.- geni 079b/04

ḥelāl ėt - Ar.+T. helal etmek

ḥ.- tim 025a/04

hem (1) Far. hem, ve

h. 009b/08, 015b/07, 018a/07, 047b/11, 050b/03, 056a/07, 060a/02, 061a/05, 061a/09, 063b/03, 064a/11, 064b/03, 064b/04, 083a/07, 092a/07, 099b/10, 103a/09, 111a/08, 113a/06, 124a/06, 126b/06, 128a/03, 129a/03, 135a/09, 140b/07, 160a/01, 160b/08, 163a/03

hem (2) aynı (gün)

h. 151b/05

hemān Far. böylece

h. 059a/11

hemān-dem Far. çabucak, o anda

h. 101b/10

hem-dem Far. samimi dost, canciğer arkadaş

h. 003b/01, 015b/03

hem-dem-i mihr-bān Far. sevecen arkadaş

h. 029a/11

hemīşe Far. daima, her zaman

h. 034b/02, 051a/06

hem-nāmlıḳ Far.+Ar.+T. adları bir olmak, adaşlık

h. 161b/04

hem-nefes Far.+Ar. birlikte vakit geçirilen arkadaş

h.+ ler 016a/03

hem-rāh-ı cān Far. can yoldaşı

h. 053a/05

hem-rāh ḳıl - Far.+T. yol arkadaşlığı yapmak

h.- ıp 148b/07

hen-gām-ı elem ü cerāḥat Far.+Ar. yaralanma ve elem zmanında

h.+ de 155a/02

henūz Far. yine de, şimdiye kadar, hala

h. 029b/09, 029b/11, 056b/04, 057b/07, 075a/05, 092b/03, 136b/04

her Far. her, bütün

h. 018b/05, 018b/06, 020b/01, 026b/11, 027a/05, 028a/06, 040a/11,043b/04, 044a/01, 049a/09, 055b/09, 060b/10, 061a/04, 062a/04, 062b/01, 071b/06, 073a/01, 073b/02, 073b/06, 086b/01, 092b/03, 095b/06, 096b/01, 096b/05, 096b/06, 108b/11, 109a/08, 119a/09, 129a/11, 130a/03, 131a/06, 132a/02, 133b/01, 133b/09, 134b/06, 134b/10, 134b/11, 136a/04, 145b/06, 148a/08, 156a/05, 159a/11, 166a/02, 166a/03

her-āyine Far. elbette, böylece krş. her-ayine

h. 018b/06, 050b/04, 106b/08, 117b/04, 131a/06, 166a/02, 169b/04, 170a/03

her-ayine Far. elbette, böylece krş. her-āyine

h. 023b/04, 038b/01, 053b/11, 067a/08

her-dem Far. her zaman, her dakika, daima

d. 026b/11, 027a/05, 134b/10, 161a/03

ḫargāh-ı zengarī-yi felek Far.+Ar. büyük gökyüzü çadırı

ḫ.+ni 047b/02

hergiz Far. asla, katiyyen

h. 002a/01, 007a/07, 015a/09, 023a/05, 027a/05, 028a/03, 030b/02, 034b/09, 042b/08, 046a/08, 053b/05, 076b/02, 079b/11, 086a/01, 087b/05, 091a/08, 096b/03, 099a/07, 114b/05, 118b/11, 121a/09, 124a/05, 131a/03, 161a/10, 163a/09, 164a/08

Herḳil öz.a. Yunan mitolojisinde Herakles, Roma mitolojisinde Herkül olarak bilinen ve çok güçlü olmasıyla tanınan mitolojik kahraman Herkül

H. 034b/06

her ṭarafḳa eylen - dör bir yanı kolaçan etmek

h.- ip 109a/08

ḥess Ar. öldürmek, katl

ḥ. 154a/10

hestī-yi mevhūm Far.+Ar. hayali varlık

h.+ ı 027b/08

hestī-yi müşk-i ʿışḳ Far.+Ar. aşkın var olan kokusu

h.+ nı 029a/02

hevā (1) Ar. heva, geçici arzu

h. 018b/01, 036b/04, 039a/03, 039b/06, 039b/07

h.+ ġa 039a/08

h.+ nıŋ 044a/03

h.+ sı 043a/01, 166a/10

h.+ sın 019a/02

h.+ sını 039b/01

hevā (2) hava, atmosfer

h. 043a/11

h.+ sınıŋ 002b/08

heves Ar. arzu, gelip geçici istek

h. 159b/08

h.+ ini 036b/04

h.+ ler 166a/09

heybet Ar. dış görünüşteki azamet,

heybet

h. 073b/04, 132b/02

heybetlig Ar.+T. korkulu, korkunç

h. 084a/08

hezār Far. bin (1000)

h. 021b/07

hezār-dāstān Far. bülbül

h.+ ı 003b/08

hezīmet Ar. yenilgi, bozgun

h. 157b/04

heżm-i nefs Ar. nefsi zaptetmek, nefsi yenmek

h. 044a/09

ḥıfẓ Ar. saklama, koruma

ḥ. 107b/01

ḥırāset Ar. koruma, muhafaza

ḥ. 150a/05

ḫıred Far. akıl

ḫ. 002a/02, 032a/08

ḥırṣ Ar. aşırı istek, arzu

ḥ.+ ı 068a/07

ḥırz Ar. sığınak, melce

ḥ.+ ı 157b/11

ḥırzge kir - Ar.+T. korunmak, muhafaza altına alınmak

ḥ.- er 158a/01

ḫıyānet ḳıl - Ar.+T. aldatmak, ihanet etmek

ḫ.- dı 122b/04

ḫıyānet ḳılġuçı Ar.+T. ihanet eden, hain

ḫ.+ nıŋ 116a/09

ḥicāb Ar. perde, örtü

ḥ. 073b/02, 073b/04, 073b/06

ḥ.+ ın 071a/05

ḥ.+ lar 073b/03

ḥ.+ lardın 073b/08

ḥicāb-ı işneyniyyet Ar. iki şey arasında bulunan perde, görmeye mani olan örtü

ḥ. 126a/03

ḥicac-ı sāṭi'a Ar. apaçık kanıtlar, şüphesiz deliller

ḥ. 020b/05

ḥicāb-ı iḫtifā Ar. perde arkası, örtü altı

ḥ.+ da 075a/08

hicret Ar. Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret etmesini baz alan İslam takviminin tarih başı, hicret

h. 143b/06

h.+ din 136b/02

hiç Far. hiç

h. 008a/02, 009b/04, 010a/05, 011a/02, 017b/04, 019a/08, 019b/09, 023a/03, 025b/10, 028b/05, 030a/10, 035a/06, 035a/08, 038a/09, 039b/04, 047a/07, 050b/03, 051b/09, 056a/07, 057b/04, 059a/01, 061b/01, 062b/03, 065a/06, 066b/09, 067a/01, 067b/08, 068a/08, 068b/06, 069a/05, 076a/09, 076a/10, 078a/02, 078a/07, 079b/04, 081a/03, 091a/09, 095a/05, 100a/09, 100b/10, 100b/11, 102b/01, 102b/08, 106a/06, 107a/09, 107b/01, 110a/03, 115a/06, 120b/07, 120b/10, 122b/02, 124a/05, 128a/07, 128a/08, 129a/02, 130a/06, 145b/10, 146a/06, 154a/11, 155b/02, 162b/01, 163a/05, 163a/07, 167b/10, 170a/01

hidāyet tap - Ar.+T. hidayet bulmak (Müslüman olmak)

h.- madı 105a/02

hidāyet bergüçi Ar.+T. hidayet veren, doğru yola ilten (Allah)

h. 092b/11 (hidāyetler bergüçi)

ḫidmet Ar. hizmet, iş görme

ḫ.+ ḳa 009b/08

ḫidmet ḳıl - Ar.+T. hizmet etmek, iş görmek

ḫ.- urġa 159b/08

ḥifẓ u ʿināyet-i pād-şāhī Ar.+Far. padişahın yardım ve muhafazası

ḥ. 051b/05

ḥikāyāt Ar. hikayeler

ḥ. 006a/01, 023b/10

ḥikāyet Ar. hikaye

ḥ.+ in 092a/07

ḥikem-i nāmütenāhī Ar.+Far. sonsuz hikmetler

ḥ.+ din 062a/08

ḥikmet Ar. hikmet

ḥ. 074b/11, 115a/05, 115b/01, 120a/08, 120b/01

ḥ.+ in 082a/11

ḥikmet-i bāhire Ar. apaçık hikmetler

ḥ. 002a/03

ḥikmet-i İlāhīye Ar. İlahi hikmet, İlahi tecelli ḥ. 067b/01

ḫilāf Ar. karşı, zıd

ḫ.+ ı 058a/09

ḫilāf ėt - Ar.+T. karşı çıkmak, muhalefet etmek

ḫ. 042b/05

hilāl Ar. yeni ay şekli, yeni ay

ḫ. 024b/02, 074b/09

ḫilal Ar. kürdan (gibi ince, zayıf)

ḫ. 024b/02

Hilāl öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe krş. Hilāl ibn ʿAlkame Teymī

H. 087a/08

H.+ ġa 087a/09

H.+ nıŋ 087a/08

Hilāl ibn ʿAlkame Teymī öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe krş. Hilāl

H. 087a/06

ḫilʿat-ı iḥsān Ar. bağış kaftanı

ḫ.+ nı 163b/03

ḫilā Ar. elbiseler, kaftanlar

ḫ. 148b/08

ḫīle Ar. hile

ḫ. 023a/03, 043a/05, 079b/01

ḫīle-i ṭāʿat Ar. ibadet önlemi

ḫ. 035b/01

ḥilm Ar. huy yumuşaklığı

ḥ. 073b/05

ḥ.+ ni 072b/08

ḥimāyet Ar. muhafaza etme, koruma

ḥ.+ inde 100b/01

himmet Ar. gayret, kalp isteği ile gösterilen ciddi gayret, Allah'a gerçek anlamda ve tam yönelme

h. 053a/07, 053a/09, 076a/07, 076b/08

h.+ i 054b/01, 170a/09

h.+ idin 135b/02

h.+ inġa 054b/03

h.+ iniŋ 051b/06, 053b/10

himmet-i ʿālī Ar. yüce gayret, üstün gayret

h. 053a/03, 053a/05

himmet-i Burāḳī Ar. Burak'ın gayreti

h. 053a/03

himmet-i rifʿatin Ar. himmetin yüksekliği

h.+ in 052a/08

Hind bint ʿUtbe bin bin Rabīʿa öz.a. başlangıçta müşrik saflarında yer alan ama sonrasında Müslüman olan kadın sahabe

H.+ nı 148b/06

Ḥirā öz.a. Hz. Muhammed'in inzivaya çekildiği mağara ve dağın adı

Ḥ. 104b/11

ḥisāb Ar. hesap

ḥ. 033b/11

ḥ.+ ındın 133b/04

ḥisāb-ı ḫayrāt Ar. hayır hesapları, amel defterine yazılan hayır hesapları

ḥ.+ ımnı 167a/01

ḫişāl-ı ḥamīde Ar. iyi hasletler, erdemler

ḫ. 044a/06

ḥişār Ar. kale, etrafı sağlam kale

ḥ. 151a/04

ḥ.+ ında 157b/08

ḥ.+ larġa 108a/09

ḫiṭāb Ar. hitap, seslenme

ḫ.+ ında 006b/09

ḫiṭāb ėt - Ar. +T. hitap etmek, seslenmek

ḫ.- ip 015b/04

ḫiṭāb-ı müsteṭāb Ar. güzel hitap

ḫ. 005b/02, 048b/08

ḫiṭāb kėl - Ar.+T. vahiy gelmek

ḫ.- gendin 049a/05

ḫiṭāb ḳıl - Ar.+T. hitap etmek, seslenmek

ḫ.- ıp 008b/02, 015b/08, 031a/03, 032a/05, 164a/04

hivā Ar. kibir, büyüklenme

h. 131b/04

ḥizām Ar. kemer, halat, kolan

n.+ 156b/02

ḫizāne-i kürsī Ar. Arşın altında bulunan ve bir sema tabakısı olan Kürsi'nin içerdiği her şey

ḫ.+ ni 072a/09

ḫizāne-i nefīs-i enfās-ı beşerī Ar. insanın en değerli hazinesi

ḫ. 008a/07

ḫiẕmet (1) Ar. hizmet

ḫ.+ de 160b/09

ḫiẕmet (2) Ar. huzur, ön, nezd

ḫ.- de 012b/04

ḫ.+ inġa 094b/02

ḫiẕmet ḳıl - Ar.+T. hizmette bulunmak, hizmet etmek

ḫ.- dım 159a/06

ḫ.- dım 076b/02 (ḫiẕmetin ḳıl -)

ḫ.- ıp 142a/08

ḫ.- maḳ 159a/09, 159a/11

ḫiẕmetiŋde al - Ar.+T. emrine

musahhar etmek, emri altına almak

ḫ.- ıp 052b/10

ḫod Far. kendi

ḫ. 054b/05, 064b/05, 064b/08

ḥoḳḳa-i yāḳūt Ar. yakut hokka (yakut hokka gibi ağız)

ḥ.+ dın 077b/02

ḫoş Far. ho, güzel, iyi

ḫ. 007b/07, 075b/03, 082a/07, 168a/02

ḫoşā Far. ne hoş, ne güzel!

ḫ. 116a/01

ḫoş bol - Far.+Ar. şifa bulmak, iyileşmek, hastalıktan kurtulmak

ḫ.- dı 101b/04

ḫoş kėl - Far.+T. hoş gelmek, hoşa gitmek

ḫ.- medi 139b/10

ḫoş-būy Far. güzel kokulu

ḫ.+ sın 083a/06

ḫoş-būyluġ Far.+T. güzel kokulu olmak

ḫ. 078a/01

ḫoş-būyraḳ Far.+T. daha güzel kokulu, en güzel kokulu

ḫ. 076a/11, 082a/03, 118b/10

ḫoş-dil Far. memnun, neşeli, gönlü hoş

ḫ. 009b/02

ḫoş-efṣaḥ Far.+Ar. çok güzel konuşan, fesahati güzel olan

ḫ. 061a/08

ḫoş kel - Far.+T. hoş gelmek, hoşuna gitmek

ḫ.- ür 033b/10

ḫoşluḳ Far.+T. hoşluk, güzellik

ḫ. 078b/06

ḫoşnūd ḳıl - Far.+T. hoşnud etmek, memnun ve razı etmek

ḫ.- madım 047b/04

ḫoş-vaḳt Far.+Ar. mutlu, rakat

ḫ. 168a/09

ḫoş-vaḳtī Far.+Ar. ne hoş, ne güzel, ne mutlu! krş. ḫoş-vaḳtlıḳ

ḫ. 080b/04

ḫoş-vaḳtlıḳ Far.+Ar.+T. ne hoş, ne güzel, ne mutlu! krş. ḫoş-vaḳtī

ḫ. 078a/03

Ḥubāb bin Munẕir bin Cemūḥ öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Hazrec kabilesinden bir sahabe

Ḥ. 145a/01

ḥubbu'r-reżā' Ar. (süt emen çocukların)

emme isteği

ḥ. 038b/08

Hūd Ar. Kur'an-ı Kerim'in 11. suresi, Hud Suresi

H. 046b/03

ḫūd inṣāf ėgesi bol- Far.+Ar.+T. insaflı bir şekilde düşnmek (elini vicdanına koymak)

ḫ.- saŋ 022b/09

Ḫudā Far. Allah, tanrı krş. Ḫudāy

Ḫ. 034a/01

Ḫ.+ ġa 009b/03

Ḫudā ḳıl - Far.+T. ilahlaştırmak, tanrılaştırmak

Ḫ.- ıp 039b/01

ḥüdā oḳuġuçı Ar.+Tür. şarkı söyleyen, kervabaşında bulunup develere şarkı söyleyerek güden çoban

ḥ. 168a/01

ḥ.+ lar 168a/06

ḫudāvend-i ʿalem Far.+Ar. bayrak taşıyan, sancaktar

ḫ. 128a/03

Ḫudāy Far. Allah, tanrı krş. Ḫudā

Ḫ. 034a/02, 034b/10, 061a/10

ḥudūṣ-i kelāl Ar. yorgunluk ve bitkinliğin ortaya çıkması

ḥ. 041a/09

ḥuffāz-ı merāṣid-i seyl Ar.+Far. gözetleme yerlerindeki muhafız seli

ḥ. 062a/03

ḥulel Ar. elbiseler

ḥ. 148b/08

ḥulel-i istiʿārāt-ı reşīḳa Ar. zarif benzetmelerle örtülü

ḥ. 009a/08

ḫulḳ Ar. huy, ahlak, tabiat

ḫ. 060a/02, 060a/04, 060b/02

ḫulḳ-ı cemīl Ar. güzel ahlak

ḫ.+ i 075b/05

ḫulḳ-ı ḥüsn Ar. güzel ahlak

ḫ. 075b/06

ḫulḳ-ı rūḥ-efzāy Ar.+Far. cana can katan ahlak, ruha tazelik veren ahlak

ḫ.+ yıŋızdın 170b/08

ḫullet Ar. içten sevgi, hakiki dostluk

ḫ. 056b/05

ḫ.+ in 082a/09

hümāy Far. Huma[y] kuşu, saadet kuşu, devlet kuşu

h.+ ı 054b/03

Ḥuneyn y.a. Mekke ve Taif arasında bulunan bir vadi

Ḥ. 136a/05, 139a/01

Ḥ.+ ge 139a/09

Ḥ.+ ni 139b/04

ḥūrī-zād Far.+Ar. cennet kızı gibi güzel doğmuş, huri kadar güzel kadın

ḥ.+ ġa 025b/03

ḫurmā Ar. hurma ağacının yemişi, hurma

ḫ. 143a/06, 143a/07

ḥurriyye-i muṭlaḳa Ar. mutlak hürriyet, şartsız özgürlük

ḥ. 126a/09

ḫūr-şīd Far. güneş

ḫ. 069b/10

ḫ.+ i 002b/07

ḫusrev-i ʿādil Far.+Ar. adaletle hükmeden padişah, adil hükümdar

ḫ. 034b/12

ḫusrevi-i ʿālī-cenāb Far.+Ar. yüce gönüllü hükümdar

ḫ. 170b/07

ḥuṣūl Ar. ortaya çıkmak, peyda olmak

ḥ.+ ı 042a/03, 045b/01

ḥuṣūl-ı ḫayrāt-ı dünyā ve aḫiret Ar. dünya ve ahretteki bütün hayırların ortaya çıkışı

ḥ. 164b/10

ḥuṣūl-ı ʿiffet Ar. iffetin ortaya çıkması, haramlardan sakınmanın sağlanması

ḥ. 037b/03

ḫuṣūmet Ar. düşmanlık, husumet

ḫ. 158a/11

ḫuṣūṣiyet-i ḥabībiblik Ar.+T. sevgililiğin özellikleri

ḫ. 056b/03

ḫuṭbe oḳı - Ar.+T. hutbe okumak

ḫ.- p 150a/08

ḥücre Ar. oda, odacık

d.+ si 035b/11

ḥükm Ar. hüküm, emir, buyruk

ḥ. 115a/05

ḥ.+ idin 115b/01

ḥ.+ ige 044a/03

ḥ.+ in 082a/11

ḥükm ḳıl - Ar.+T. hükmetmek, hüküm ve karar vermek

ḥ.- dı 138b/11

ḥ.- ġıl 065b/09

ḥükm-i ʿāmm-ı tāmm Ar. herkes için kaçınılmaz son (ölüm)

ḥ. 164a/07

ḥükm-i melik-i muṭāʿ Ar. kendisine itaat olunan sultanın hükmü

ḥ. 089a/01

ḥükm-i peyamberī Ar.+Far. peygamberlik hükmü

ḥ. 065a/08

ḥükm-i şāhī Ar.+Far. hükümdarın buyruğu, sultanın emri

ḥ.+ ni 006b/01

hüner Far. hüner, ustalık, marifet

h.+ ler 031a/01

h.+ niŋ 007a/07

hüner-perver Far. hüneri seven, hüneri koruyan

h. 005a/11

ḥürmet Ar. hatır, hürmet

ḥ.+ i 168b/05

Ḥüseyin (1) öz.a. eserin müellifi, Kemâleddîn Hüseyin Harezmî

Ḥ. 007a/09, 023b/02, 025a/10, 026a/02

Ḥüseyin (2) öz.a. Hz. Muhammed'in torunu ve Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin

Ḥ. 120b/03

ḥüsn Ar. güzellik

ḥ. 065a/05, 075b/08, 111b/08, 116b/11

ḥ.+ i 111a/07, 075b/11

ḥüsn-i Aḥmedī Ar. Ahmed'in güzelliği (Hz. Muhammed'in güzelliği)

ḥ. 065a/10

ḥüsn-i cevherī Ar. cevherin güzelliği

ḥ. 065a/11

ḥüsn-i ḫulḳ Ar. güzel ahlak

ḥ.+ uŋġa 061a/10

ḥüsn-i rāy Ar. güzel, sağlam ve köklü bir inanış

ḥ. 156b/01

ḥüsn-i Yūsuf Ar. Yusuf'un güzelliği (Hz. Yusuf'un güzelliği)

ḥ. 060a/07

ḫüsrān Ar. elem, mahrumiyet acısı

ḫ. 160a/05

hüş-yār bol - Far.+T. uslu olmak, aklını başına almak, akıllanmak

h.+ ur 017b/06

hüve'l-muvāfiḳ Ar. uygun olan odur

h. 155b/07

hüveydā Far. apaçık, besbelli

h. 019b/06, 169b/06

ḫʷāce Far. efendi, sahip

ḫ. 164b/04

ḫᵛāce-i kāyināt Far.+Ar. kainatın efendisi

ḫ. 002b/05

ḫᵛārluḳ Far.+T. horluk, rezillik

ḫ. 133a/05

ḫᵛārluḳ çėk - Far.+T. zorluk çekmek, sıkıntı yaşamak

ḫ.- medi 135a/10

-I-

ıḍ - göndermek krş. ıḍa ber -, iber -

ı.- ınsa 080b/04

ıḍa ber - göndermek, sevk etmek krş. ıḍ -, iber -

ı.- di 026b/05, 084b/06, 094b/02, 096b/05, 096b/10

ı.- dim 094b/07

ı.- gil 168a/03

ı.- ip 086b/04, 095b/06, 113b/08

ʿıḳd-ı reşād Ar. doğruluk gerdanı

ʿı.+ nın 089b/04

ınaġ güvenilir (dost), sırdaş

ı.+ ın 084b/06

ınaġraḳ daha yakın, en yakın

ı. 043b/03

ınan - inanmak, güvenmek

ı.- maġanlardın 102b/08

ıraḳ uzak, ırak

ı. 033b/05

ı.+ dın 025b/02

ʿIrāḳ y.a. Irak (ülkesi)

ʿI. 086b/05, 088a/06, 145b/03

ʿI.+ nıŋ 086a/10

ırġaḳ çengel, kanca

ı. 119b/01

ısıġ ısı, sıcaklık

ı.+ ında 103a/07

ʿışḳ Ar. aşk, sevgi

ʿı. 017b/01, 018b/01, 019a/07, 020b/02, 020b/06, 021a/05, 021b/01, 021b/05, 021b/10, 022a/01, 022a/04, 022b/03,022b/10,023a/06, 023a/08, 023b/03,025b/10, 026a/10, 027b/02, 028b/11, 032a/09, 033a/03, 034a/07, 067b/11, 126b/05

ʿı.+ dın 019a/03, 021b/11

ʿı.+ ı 023b/04

ʿı.+ ım 018a/02

ʿı.+ ıŋ 019b/03

ʿı.+ ḳa 017a/11, 018b/11, 028b/05

ʿı.+ nı 018a/05

ʿı.+ nıŋ 017a/07, 017b/10, 022b/11, 029b/10, 034a/06

ʿışḳ-ḫāne Ar.+Far. aşk evi, aşk mekanı

ʿı. 021b/07

ıżṭırāb ḳıl - (1) Ar.+T. ıstırap duymak, acı çekmek

ı.- dı 054a/08

ıżṭırāb ḳıl -(2) Ar.+T. kımıldamak, sallanmak

ı.- sa 168a/06

-İ-

iʿāde-i maṭlaʿ Ar. kasîdelerde matla beyitinin tekrar okunması

i.- ıp 009b/09

ʿibādet Ar. ibadet, kulluk

ʿi. 040a/04

ʿibādet ėt - Ar.+T. ibadet yapmak, kulluk etmek

ʿi. 034a/01

ʿibādet ḳıl - Ar.+T. ibadet yapmak, kulluk etmek

ʿi.- ıp 073b/07

ʿi.- maḳ 079b/07

ʿibārāt-ı faṣīḥ Ar. fasih ibareler, açık sözler

ʿi. 014a/05

ʿibāret Ar. meydana gelmiş, toplanmış, teşekkül etmiş

ʿi.+ dür 045a/07

ʿibāret (1) Ar. ... dan meydana gelmiş, mevcudiyet

ʿi. 020b/06, 090b/04, 120a/06, 124b/04, 154a/11

ʿibāret (2) Ar. ibare, cümle

ʿi.+ i 056a/02

ibdāʿ-i mükevvenāt Ar. bütün mahlukatı yaratmak

i. 002a/03

iber - göndermek, yollamak krş. ıḍ -, ıḍa ber -

i.- di 052b/07, 054a/04, 138a/11, 139b/03, 141b/10, 149b/07, 149b/11

i.- ip 064a/04

i.- ür 043b/01, 087a/03, 087a/04

İblīs öz.a. Şeytan

İ. 040b/07, 043a/11, 043b/07, 079a/10, 079b/05, 108b/03, 108b/05, 146a/01

İ.+ ge 146a/08

İbn ʿAbbās öz.a. Hz. Muhammed'in amcası olan Hz. Abbas'ın oğlu

İ. 052a/09, 057a/05, 080a/01

İbn Ebi Ḥedred öz.a. Huneyn Savaşı'na katılan bir sahabe krş. ʿAbdullāh (3), ʿAbdullāh bin Ebī Ḥedred Eslemī

İ. 138b/09

İbn İsḥāḳ Nāfiʿ Cereşīdin öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

İ. 091b/01

İbn Ḳalābe öz.a. kaybolan devesinin peşine düşüp tarihi İrem şehrini keşfeden kişi, İrem'in kaşifi krş. ʿAbdullāh bin Ḳalābe

İ.+ ġa 114a/11

İ.+ ni 114a/03

İbn Ḳamiʾe öz.a. Uhud Savaşı'nda Hz. Muhammed'in miğferini kılıçla parçalayıp yüzünü yaralayan müşrik krş. ʿAbdullāh bin Ḳamiʾe Ḥārisī

İ. 153b/07, 153b/10

İbn Mesʿūd öz.a. Bedir Savaşı'nda Ebu Cehil'i öldüren sahabe krş. ʿAbdullāh bin Mesʿūd

İ. 104b/10

İ.+ nıŋ 101a/09

İbrāhīm öz.a. Kur'an'da adı geçen ve Hz. Muhammed'in soyunun kendisine dayandığı peygamber, Hz. İbrahim

İ. 057a/08, 057b/02, 082a/09, 125b/02

ibrīḳ Ar. ibrik, kulplu su kabı

i. 105b/11

īcāb Ar. lazım olan, gerekli, lüzumlu

ī. 045a/07, 055b/02

icābet Ar. kabul, kabul olma

i.+ ge 170a/03

icābet ḳıl - Ar.+T. uymak, kabul etmek

i.- dı 141a/04

i.- ıp 098b/09

iʿcāz Ar. mucize sayılacak kadar düzgün söyleme

i.+ ı 116a/11

icāzet Ar. izin, müsaade, onay

i.+ i 014b/10, 170a/09

icāzet ber - Ar.+T. izin vermek, müsaade etmek

i.- di 014b/10

i.- dim 015a/01

i.- ip 011a/08

icāzet bol - Ar.+T. izin verilmek, müsaade edilmek

i.- may 147a/08

icāzet ḥāṣıl ḳıl - Ar.+T. izin almak, onay almak

i.- ıp 013a/07

icāzet tile - Ar.+T. izin istemek, müsaade istemek

i.- r 011a/07

iʿcāz-ı āyet Ar. gösterilen mücize

i.+ in 092a/05

iclāl Ar. ağırlama, ikram

i. 011b/06

ictihād Ar. gücü yettiğince çalışıp çabalamak

c. 150a/09

ictināb ḳıl - Ar.+T. çekinmek, sakınmak

i.- mas mėn 026b/02

iç iç

i.+ ide 030b/09, 040b/09, 044a/07, 045b/02, 047a/11, 051a/09, 054a/01, 055b/03, 060a/02, 060a/04, 060a/04, 060a/05, 061a/06, 069b/10, 069b/11, 070b/03, 073b/02, 073b/07, 076a/05, 076a/06, 076a/07, 076b/06

i.+ imdeki 106a/04

i.+ inde 018a/03, 022b/03, 031a/04, 039a/06, 046b/04, 046b/08, 055b/10, 056a/03, 065a/03, 093b/02, 093b/03, 093b/04, 097a/08, 098b/06, 104b/01, 107b/04, 107b/05, 107b/06, 108a/04, 112b/06, 113b/03, 115b/01, 116a/10, 116b/09, 116b/11, 127b/06, 129b/04, 130b/05, 135b/10, 136a/10, 138a/05, 151a/04, 155b/04, 156b/05, 157b/09, 159a/10, 160b/11, 163a/05

i.+ indeki 106a/09, 156a/05

i.+ indin 118b/09

iç - içmek

i.- se 118b/11

i.- tim 081a/08

içre içinde, arasında

i. 007a/02, 053a/09, 057a/03, , 058a/02, 071a/11, 076b/08, 124a/02, 124a/03, 128a/02

idrāc ḳıl - Ar.+T. (kitaba) katmak, belirli bir yazıyı (kitap, dergi gibi) bir yere koydurma

i.- ıp 030b/10

idrāk Ar. anlayış, kavrayış, akıl erdirme

i.+ din 069b/06

i.+ i 069a/04, 069a/06, 130a/07, 130a/10

i.+ idin 002a/02

i.+ inde 075b/08

idrāk ḳıl - Ar.+T. idrak etmek, akıl erdirmek, anlamak

i.- a bilmediler 151a/07

i.- sam 085b/05

i.- sun 070a/10

i.- sunlar 054a/06

idrak ḳılın - Ar.+T. yetişmek, erişmek

i.- ġanı 124a/05

idrāk-ı ḥaḳāyıḳ-ı İlāhiye Ar. İlahi gerçekleri anlama ve kavrama

i. 038a/11

idrāk-ı cennetü'l-me'vā Ar. (ebedi) kalınacak yer olan cennete erişme

i. 040a/08

İdrīs öz.a. Kur'an'da adı geçen peygamberlerden bir olan Hz. İdris

İ.+ ni 125a/07

ʿiffet Ar. iffet, afiflik, temizlik

ʿi. 022b/07, 037b/02

iftiḫār-ı küll-i benī Ādem Ar. bütün ademoğullarının övüncü

i. 014b/09

iftirā Ar. iftira

i. 066a/11

ifzāʿ Ar. korku

e. 167a/05

iġfirān Ar. affedicilik

i.+ ınıŋ 165b/06

iġrāk Ar. yüksek derecede mübalağa, abartma

i.+ nı 066a/02

iġvā ḳıl - Ar.+T. azdırmak, yoldan çıkarmak

i.- maslar 085a/07

iḥāṭa Ar. geniş bilgi ile anlamak, tam kavramak

i. 069b/05

iḫlāṣ Ar. samimi olarak, içtenlik

i. 015a/02, 042a/11, 013a/08, 144a/09, 170b/01

i.+ ım 161a/11

iḥrām-ı tevāżuʿ Ar. tevazü ihramı, alçak gönüllülük ihramı

i. 168b/07

iḥsā Ar. sayma, hesaplama

ḥ. 100a/04, 147b/09

iḥṣā ḳıl - saymak, hesaplamak

i.- ıp 117a/02

iḥsān Ar. iyilik etme, bağışlama

i. 024a/03, 075b/11

i.+ ı 108b/07

i.+ ınıŋ 075b/08

iḥsān-ı cezīl Ar. bol iyilik, çokça bağışlama

i.+ i 075b/06

iḫtilāf-ı ṭabaḳāt Ar. derece farklılıkları, mertebe ayrımı

i. 062a/05

iḫtilāl-i ʿaḳl Ar. aklın gitmesi, aklı kaybetmek, delirmek

i. 157a/01

iḥtimā Ar. perhiz

i. 042a/03

ihtimām ḳıl - Ar.+T. özen göstermek

i.- urlar 134a/03

ihtimām-ı tamām ḳıl - Ar.+T. azami özen göstermek

i.- urlar 043a/09

ihtimām-ı tamām ḳılġuçı Ar.+T. azami özen gösteren kimse

i. 029b/04

iḥtimās Ar. perhiz

i.+ ınġa 042a/01

iḫtirāʿ-ı mevcūdāt ḳıl - Ar.+T. bütün varlığı vücuda getirmek, yaratmak

i.- ıp 002a/04

iḥtirām Ar. hürmet, saygı

i. 011b/06

iḥtirām ḳıl - Ar.+T. saygı gösterebilmek, hürmet edebilmek

t.- abil men 035b/07

iḥtirām Ar. hürmet, saygı

i.+ ġa 168b/08

iḫtiṣār ḳıl - Ar.+T. kısaltmak, özetlemek

i.- dım 006b/09

i.- duḳ 058b/02

iḫtiṣāṣ tap - Ar.+T. özelliklendirmek, özel kılmak, hassaten

i.- ıp 038b/02

iḥtiyāc Ar. ihtiyaç, gereksinim

i. 050b/10, 111b/02

i.+ ı 051b/09, 169b/02

iḫtiyār (1) Ar. seçim, tercih

i. 151b/01, 156a/03

i.+ ıġa 151a/07

iḫtiyār (2) Ar. irade, kontrol

i.+ ını 032a/07

iḫtiyār ėt - Ar.+T. seçmek, tercih

etmek

i.- ipdur 161a/01

iḫtiyār ḳıl - Ar.+T. seçmek, tercih etmek

i.- dı 002a/05

i.- dılar 149a/01

i.- dım 050a/06

i.- ġan 091a/07

i.- ġıl 063b/11

i.- ıp turur 091b/10

i.- ıp turur ėrdi 010a/11

iḥyā ḳıl - Ar.+T. ihya kılmak, canlandırmak

i.- ur 163b/08

iḥżār ḳıl - Ar.+T. huzura çağırmak, karşısına almak

i.- dı 114a/03

ʿiḳāb ḳıl - Ar.+T. azap etmek , cezalandırmak

ʿi.- ġanda 120a/09

iḳāmet bir yerde kalmak, durmak

i. 151b/02

iḳāmet ḳıl - Ar.+T. bir yerde kalmak, durmak

i.- alıŋ 151b/03

iḳbāl (1) Ar. baht, talih

i. 004b/05, 046a/02, 051a/09, 123b/04, 157b/03, 167a/11, 169b/11

i.+ ın 063b/09

i.+ nıŋ 169b/02, 169b/10

iḳbāl (2) Ar. arzu, istek

i. 164b/02

iḳdām ḳıl - Ar.+T. gayret ve sebatla çalışmak

i.- dım 006a/04

ikfāʾ Ar. yakınlık, denklik

i. 001b/04

iki iki (2)

i. 011b/02, 012a/06, 017a/08, 019b/09, 020a/02, 020a/06, 020a/11, 042b/07, 042b/08, 051a/03, 051a/07, 054b/11, 058b/02, 077b/04, 082b/03, 084b/02, 086b/07, 093b/04, 093b/08, 096b/05, 096b/06, 098a/07, 099a/07, 100b/06, 104b/11, 110b/01, 110b/08, 113a/08, 121a/06, 122a/04, 124a/06, 130b/03, 132a/08, 136a/10, 142a/05, 143a/04, 145a/04, 145b/11, 147a/07,

151b/10, 151b/11, 155b/04, 160b/08

i.+ ŋiz 106b/04

i.+ si 007b/05, 143a/01

i.+ sin 104a/05

i.+ siniŋ 104a/10, 104b/01

i.+ sinin 159b/02

ikinçi ikinci (2.)

i. 056a/11, 097a/11, 106a/06, 125a/06, 132a/09, 141a/09, 143b/06, 146a/05, 146b/07

iki pāre bol - iki parçaya ayrılmak, yarılmak

i.- ġan 104a/03

iki pāre böl - ikiye bölmek, yarmak

i.- di 104b/09

iki yar - ikiye bölmek, yarmak

i.- ıp 106a/09

ikiyüz iki yüz (200)

i. 149a/06, 153a/08

iki yüz miŋ iki yüz bin (200 000)

i. 086a/09

ikrām Ar. ağılamak, hürmet etmek, saygı göstermek

i. 011b/06, 035b/07

iḳrār ḳıl -Ar.+T. kabul ve tasdik etmek

i.- ıp 022a/06, 032a/02

ʿİkrime bin Ebī Cehl öz.a. Ebu Cehil'in oğlu olan ve sonradan Müslümanlığı kabul eden sahabe krş. ʿİkrime bin Ebū Cehl

ʿİ. 148a/07

ʿİkrime bin Ebū Cehl öz.a. Ebu Cehil'in oğlu olan ve sonradan Müslümanlığı kabul eden sahabe krş. ʿİkrime bin Ebī Cehl

ʿİ. 153a/08

iḳtidā Ar. tabi olmak, uymak

i.+larıdın 002b/03

iḳtidā ḳıl - Ar.+T. uymak, tabi olmak

i.- ıp 127a/07

i.- maḳġa 033a/07

iḳtiḥām Ar. hücum etme, saldırma

i. 126a/08

iḳtiżā ḳıl - Ar. gerektirmek, lazım gelmek

i.- dı 067b/02

iʿlāʾ-i kelimetu'llāh Ar. İslamiyetin tevhid akidesini yüceltip yaymak

i. 135b/09

ʿilāc Ar. çare, derman

ʿi. 042a/07

ʿi.+ ı 042a/02

İlāh Ar. İlah, tanrı

İ.+ ım 167a/07

İlāhī Ar. ey Allah'ım!, ey tanrım!

İ. 012a/09, 102a/11, 143b/07, 166b/02

iʿlām ḳıl - Ar.+T. bildirmek, anlatmak

i.- dı 149a/05

i.- ur 113a/04

ile ile, beraber

i. 019a/02, 103b/10, 110b/07, 116a/04

ilgeri (1) ... den sonra, sonra

i. 031a/06, 099b/01

ilgeri (2) ileri, ön taraf krş. ilgerü

i. 134a/11

ilgeri yürü - öne atılmak, en önde olmak

i.- di 153b/09

ilgerü ileri, ön taraf krş. ilgeri (2)

i. 141b/10

ilḥāḥ ḳıl - Ar.+T. ısrar etmek, ısrarla istemek

i.- ġanlardın 151a/11

illā Ar. olmadığı surette, aksi takdirde

i. 018b/01

ʿilm Ar. ilim

ʿi. 032a/08, 060a/03, 063a/06, 072b/08, 073b/05

ʿi.+ i 070b/02

ʿi.+ ini 060b/06

ʿi.+ iniŋ 061a/11

ʿilm-i faẓl Ar. fazlın ilmi, marifet ve üstünlüğün ilmi

ʿi.+ ıŋ 009b/07, 067a/02

ʿilm-i ḥikmet Ar. hikmet ilmi

ʿi. 124b/02

ʿilm-i İlāhī Ar. Allah'ın ilmi, Allah'ın bilgisi

ʿi.+ din 062a/07

ʿilm-i kerem Ar. cömertlik ilmi, sehavet bilgisi

ʿi. 060a/04

ʿilm-i Levḥ ü Ḳalem Ar. Levh ve Kalem'in ilmi (Allah'ın olmuş ve olacak her şeyi ezelden yazdığı tahta ve kalemin bilgisi)

ʿi. 164b/11

ʿilm-i Nebī Ar. Peygamber'in ilmi, Hz. Muhammed'in ilmi

ʿi.+ de 060b/03

ʿilm-i şamil Ar. (her şeyi) kuşatan ilim

ʿi.+ i 062a/10

ʿi.+ iŋ 009a/11

iltifāt Ar. hürmet, saygı

i. 020b/08

iltifāt ḳıl - Ar.+T. hürmet göstermek

i.- madı 035a/08, 083a/02

iltimās Ar. istek, rica

m.+ da 026b/04

iltimās ḳıl -Ar.+T. rica etmek, istemek, talep etmek

i.- ıp 014b/01

i.- urlar 061b/05

iltizām ḳıl - Ar.+T. gerekmek, lüzumlu olmak

i.- ġan 161a/09, 163a/01

imāmet Ar. imamlık

i. 127a/07

īmān Ar. iman, inanç

ī. 161a/09, 165b/11

ī.+ nı 067b/09

īmān kėltür - Ar.+T. iman etmek, inanmak (Müslüman olmak)

ī.- di 105a/01, 141a/01

ī.- eyin 104b/05

ī.- meki 108b/01

ī.- sünler 054a/06

īmāndın ayır - Ar.+T. imandan ayırmak, inançsızlaşmak (Müslümanlıktan ayrılmak)

ī.- masun 015a/09

ʿimāret ḳıl - Ar.+T. inşa etmek

ʿi.- dım 095a/05

ʿi.- ıp 095a/01

ʿi.- mışım 095a/05

imdi (1) şimdi

i. 007a/09, 020a/06, 027a/03, 031b/01, 037a/11, 038b/04, 050b/02, 055b/11, 056a/08, 059a/01, 063b/11, 075a/07, 082b/07, 084a/09, 090a/11, 094b/07, 127b/01, 148b/02, 151a/01, 151b/03, 164a/04

imdi (2) bu şekilde, böylece

i. 047a/01

imkān Ar. imkan , olasılık

i. 075a/10

imkān barıça Ar.+T. mümkün olduğunca

i. 087b/03

imṣāl-ı fermān-ı Yezdecird Ar.+Far. (Sasani hükümdarı) Yezdecird'in emrine uymak

i.+ in 087a/05

imtiḥān ḳıl - Ar.+T. sınamak, denemek, imtihan etmek

i.- maḳ 154b/11

imtilā (1) Ar. (mide) doluluğu

i.+ nıŋ 042a/02

imtilā (2) Ar. doluluk, dolgunluk

i. 042a/06

imtinān Ar. memnuniyet

i. 024a/03

i.+ nı 108b/07

imtiṣāl (1) Ar. bir örneğe göre hareket etme

i.+ ındın 165a/05

imtiṣāl (2) Ar. uymak, ayrılmamak üzere inkıyad etmek

i. 070b/06

imtiṣāl-i miṣāl Ar. uyulacak örnek

i. 006a/03

imtiṣāl ḳıl - Ar.+T. uymak, uygun davranmak, inkıyad etmek

i.- maġıl 042b/11

i.- may 044b/01

ʿinān Ar. dizgin, yular

ʿi. 126b/06

ʿinān tart - Ar.+T. (hayvanın) yularını çekmek, dizginlemek

ʿi.- ıp 128b/09 (ʿinānın tart -)

ʿinān tut - Ar. (hayvanın) yularını çekmek, dizginlemek

ʿi.+ up 004b/05, 029a/01(ʿinānın tut-)

ʿināyet Ar. yardım, lütuf, ihsan

ʿi. 035a/02, 063b/08, 097b/05, 162a/09, 167a/07

ʿi.+ i 035a/01, 060b/07, 068b/11, 083a/11, 107b/01, 109a/07, 118b/01, 131a/02, 136b/02, 146b/11, 152b/10, 162a/03

ʿi.+ idin 034b/04

ʿināyet ḳıl - Ar.+T. yardım etmek

ʿi.- masaŋ 166b/03

ʿināyet-i Bārī Ar. kusursuz olan Allah'ın yardımı

ʿi. 125b/11

ʿināyet-i bī-ġāyet Ar. sonsuz lütuf, sınırsız ihsan

ʿi.+ iġa 004a/10

ʿināyet-i ezelī Ar. ebediyyen var olan Allah'ın lütfu krş. ʿināyet-i ezeliye

ʿi. 003a/11

ʿināyet-i ezeliye Ar. ebediyyen var olan Allah'ın lütfu krş. ʿināyet-i ezelī

ʿi. 037a/09

ʿināyet-i ḥażret-i Pād-şāhī Ar.+Far. ulu padişahın (Allah'ın) yardımı

ʿi. 147b/03

ʿināyet-i nā-mütenāhī Ar.+Far. sonsuz lütuf,

ʿi. 150a/10

ʿi.+ din 075a/06

ʿināyet-i Rabbānī Ar. Allah'ın lütfu, Allah'ın ihsanı

ʿi. 147b/08

ʿināyet-i tevfīḳ Ar. Allah'ın kuluna yardım etmesi

ʿi. 128a/11

inbā' - ı zevāhir-i inbā' Ar. ihtişamlı mesajları ulaştırma, görkemli haberleri iletme

i. 002a/09

inde - seslenmek, çağırmak krş. ünde -

i.- di 058b/10

i.- p 012b/03 , 084a/06

ifiṣāl Ar. ayrılma

i. 050b/08

inkār Ar. reddetme, kabul etmeme

i.+ ıŋ 020a/01

inkār ḳıl - Ar.+T. inkar etmek, kabul etmemek

i.- ġan 017a/11

i.- ġa sėn 020a/09

i.- ġanlarġa 154b/02

i.- ıp 018b/11, 019b/10, 099a/10

i.- ma 019a/01

i.- madı 068b/10

i.- maġıl 099a/05, 099b/09

i.- saŋ 017a/06

i.- maḳġa 020b/07

i.- maḳḳa 031b/10

i.- ur 121b/10, 122a/01, 122a/03, 122b/10

i.- ur sėn 019b/02

inkār-ı maḥabbet Ar. aşkı inkar etmek

i. 020a/07

inḳırāż Ar. bitme, tükenme, son bulma

i. 114b/06

inḳırāż-ı ecel Ar. ölümle dağılıp yok olma

i. 029b/07

inḳısām Ar. bölünme, parçalanma

i.+ ı 089b/04

inḳıṭāʿ-ı emel Ar. ümitlerin bitip tükenmesi

i.+ din 029b/07

inḳiyād Ar. boyun eğmek

i. 144a/10

inḳıyād ḳıl - Ar.+T. boyun eğmek, teslim olmak

i.- dılar 094a/07

i.- maġıl 042b/11

i.- mış 113a/11

inḳıżā Ar. bitme, sona erme

i. 114b/05

inṣāf Ar. vicdan ve merhamete uygun adalet anlayışı

i.+ 022b/09

ins Ar. insan krş. insān

i. 053a/10, 082a/06

i.+ din 043a/07

insān Ar. insan krş. ins

i. 036a/02, 156b/04

insilāh-ı ḳuyūd-ı iṣneyniyyet Ar. ikiliğin oluşturduğu prangaların sıyrılmak

i. 165a/01

inşā'allāh Ar. inşallah, Allah dilerse

i. 151a/01

inşiḳāḳ Ar. yarılma, ikiye ayrılma

i. 104b/01

i.+ ını 104b/07

inşikāk-ı ḳamer Ar. ayın ikiye bölünmesi (Hz. Muhammed'in ayı ikiye bölmesi hadisesi)

i. 105a/04

intihā Ar. nihayet, son

ḥ. 100a/05

intiḳām al - Ar.+T. intikam almak

i.- maḳ 148b/10, 164b/03

intiẓām Ar. tertipli olma, düzgünlük

i.+ ı 089b/05

intiẓār çek - Ar.+T. ümid ederek beklemek

i.- en 033a/04

iʿrābī Ar. Arapça gramerinde sonda bulunan harf veya harekenin değişmesi

i. 062a/07

īrād et - Ar.+T. elde etme,

kazanma

ī.- mekke 130a/06

irāde ḳıl - Ar.+T. kastetmek

i.- sa 100b/07

irādet Ar. gönüldeki istek, irade

i. 034a/06

īrād-ı cemīʿ-i nuṣūṣ Ar. bir araya getirilen kesin delillerin ortaya konması

ī. 058a/09

ʿİrāḳī öz.a. Irak'tan olan, Irak'a ait

ʿİ. 085a/01

iʿrāż ḳıl - Ar.+T. yüz çevirmek, uymamak, tabi olmamak

i.- ıp 032b/09, 033a/05

İrem y.a. Kur'an'da bahsi geçen Ad kavminin cennete benzeterek kurdukları şehrin adı

İ. 113a/04

İ.+ ge 113b/07, 113b/11, 114a/10

irşād ḳıl - Ar.+T. yol göstermek

i.- ıp 037b/01

irtifāʿ Ar. yükselmek

i. 059a/09

irtikāb Ar. bir işle meşgul olmak, uğraşmak

i.+ ı 159b/02

ʿĪsā öz.a. İsa peygamber, Hz. İsa krş. ʿĪsā-yı Meryem, ʿĪsā-yı pāk

ʿĪ. 037b/05, 037b/07, 054a/04, 057a/09, 057b/03, 065b/05, 065b/07, 082b/01, 125a/06

ʿĪ.+ dın 003a/02

ʿĪsā-yı Meryem öz.a. Meryem oğlu İsa, Hz. İsa krş. ʿĪsā, ʿĪsā-yı pāk

ʿĪ. 101b/07

ʿĪsā-yı pāk öz.a. temiz İsa, Hz. İsa krş. ʿĪsā, ʿĪsā-yı Meryem,

ʿĪ. 066a/10

īṣār bol - Ar.+T. saçmak, dökmek, serpmek

m.- sun 144b/04

īṣār ḳıl -(1) Ar.+T. tercih etmek, istemek

ī.- sam 009a/09

īṣār ḳıl -(2) Ar.+T. saçmak, dökmek, serpmek

ī.- urlar 063b/11

iṣbāt ėt - Ar.+T. atfetmek

i.- gen 044b/02

iṣbāt ḳıl - Ar.+T. ispat etmek, kanıtlamak

i. 066b/01

i.- ıp, 031b/10

iskāt ėt - Ar.+T. sükut ettirmek, (cevap veremeyecek hale getirip) susturmak

i.- ti 158b/01

İslām öz.a. İslam, İslamiyet

İ. 086b/05, 135a/09

İ.+ ġa 007a/01, 152b/01

i.+ nıŋ 169b/04

İslāmġa sebeb bol - Ar.+T. (bir kimsenin) Müslüman olmasına sebep olmak

İ.- dı 101a/09 (İslāmınġa sebeb bol -)

İslām kėltür - Ar.+T. Müslüman olmak

İ.- megenler 158a/02

İ.- megenlerdin 098a/06

İsmāʿīl öz.a. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail peygamber, Hz. İsmail

İ. 082a/09

ʿiṣmet Ar. günahlardan kaçınma melekesi, günahsızlık

ʿi. 072b/08

ʿiṣmet-i İlāhī Ar. İlahi muhafaza, Allah'ın koruması

ʿi. 051b/05

iṣneyniyyet Ar. ikilik, ikiden ibaret olma

i. 071a/05

İsrāfīl öz.a. dört büyük melekten biri olan Hz. İsrafil

İ. 052b/04

iste - istemek, dilemek krş. izde -

i.- r 163b/09

i.- r men 163b/08

istiʿāde ḳıl - Ar.+T. belirlemek, tespit etmek

i.- maḳ 056b/07

istiʿdād Ar. istidad, kabiliyet

i. 086a/09

istidlāl Ar. bir delile dayanarak sonuç elde etme, delillendirme

i.- 092b/09

istidlāl ḳıl - Ar.+T. delillendirmek, delil kabul etmek

i.- maḳġa 061a/05

i.- urlar 057a/04

istifā'-ı kemālāt Ar. mükemmeliğin bütünü

i.+ ın 066b/07

istifāḍe ḳıl - Ar.+T. istifade

etmek, faydalanmak

i.- ıp 104a/09

istīfā Ar. tamamiyle alma, bütününüyle alma

i.+ 147b/09

istifrāġ Ar. kusma, kay

i. 042a/02

istifrāġ ḳıl - Ar.+T. (göz yaşları) akıtmak, salıvermek, dışarı çıkarmak

i. 042a/07

istifsār Ar. sorma, sorulma

i. 126b/09

istifsār ėt - Ar.+T. (bir şey hakkında) soru sormak, bilgi almak

i.- ip 114a/04

istiġfār Ar. affedilmek, bağışlanmak

i.+ ġa 006a/05

istiġfār ḳıl - Ar.+T. affedilmeyi istemek, bağışlanmayı dilemek

i.- ur men 044b/05

istiḥḳāḳ Ar. hak kazanılan şey

i. 163a/06

i.+ ım 163a/07

istiḥkām tap - Ar.+T. güç bulmak, güçlenmek

i.- tı 108b/02

istiḳāmet Ar. dosdoğru yolda olmak, (Allah'a kullukta) tam ve eksiksiz hareket etmek

i. 045a/06, 045a/10, 046a/02, 046b/11, 047a/03

istiḳāmet tap - Ar.+T. doğru yolu bulmak, hakikate erişmek

i.- ḳanda 086a/05

i.- tı ėrse 046a/03

istiḳṣā Ar. bir şeyi inceden inceye araştırma

i. 126b/09

i.+ dın 147b/10

istikşāf-ı esrār ḳıl - Ar.+T. bilinmeyenleri anlamaya çalışmak

i.- dım 025b/01(istikşāf-ı esrārın ḳıl-)

istiḳżā-yı nevādir-i ḥālāt Ar. ender durumların hükmü, (Peygamber'e) özel olan vasıflardan bahsetmek

i.+ ın 066b/08

istimāʿ Ar. duymak, işitmek

i.+ ıdın 033a/04

istimāʿ ḳıl - Ar.+T. duymak, söz işitmek

i.- duḳ 090a/08

i.- ġay 092a/07

istimāʿıbereḳāt Ar. dinlemenin bereketi, dinlerken elde edilecek yarar

i.+ ıdın 012b/08

istimāʿ-ı kelām ḳıl - Ar.+T. konuşulanları dinlemek, kulak misafiri olmak

i.- ayın 090b/01

istimdād ėt - Ar.+T. medet dilemek, yardım istemek

i.- ip 009b/10

istimdād ḳıl - Ar.+T. medet dilemek, yardım istemek

i.- ıp 004b/01

istimdād tile - Ar.+T. medet dilemek, yardım istemek

i.- p 013a/01

istinṭāḳ Ar. nutka getirmek, birini söyletmek

i.+ dın 144a/07

istirāḳ-ı semʿ et - Ar.+T. söz çalmak, konuşulanları gizlice dinlemek

i.- ip 090a/11

istiṭāf ḳıl - Ar.+T. yardım istemek

i.- dı ėrse 005b/03

ʿişyān ḳıl - Ar.+T. karşı çıkmak, baş kaldırmak

ʿi.- ġıl 042a/11

iş iş

i. 034b/02, 055b/09, 068a/06, 094b/05, 137a/11

i.+ din 160b/09

i.+ i 080a/06, 094b/06

i.+ imni 076b/02

i.+ ler 068b/03, 079b/10

i.+ lerge 036b/11

i.+ iŋge 034a/05

i.+ niŋ 045a/11

iş et - iş etmek, çalışmak

i.- men 029a/08

iş kėl - (başa) iş gelmesi

i.- mes 138a/08

iş ḳıl - işi yerine getirmek, görevini yapmak

i.- dıŋ 106a/07 (işni ḳıl -)

i.- may 033a/06 (işde ḳıl-)

işāret işaret, gösterme

i. 006a/01, 016b/08, 085b/02, 116a/10, 124a/08, 132a/04, 132a/09

i.+ i 104a/03, 145a/02

i.+ idin 102b/11

işāret bol - Ar.+T. işaret etmek, göndermede bulunmak

i.- sa 058a/05, 063b/03

işāret ḳıl -(1) Ar.+T. işaret etmek

i.- dı 051a/01, 104b/06, 104b/09, 145b/03

işāret ḳıl - (2) Ar.+T. göndermede bulunmak, atıfta bulunmak, telmih etmek

i.- ur 088b/05, 093b/05, 122a/04, 136a/11

işāret ḳıl - (3) Ar.+T. göstermek, bir şeyi seçip göstermek

i.- ıŋ 151a/03

iş cānıġa teg - Far.+T. canına tak etmek, dayanacak gücü kalmamak

i.- ip 026b/09

işrāḳ Ar. şirke girmek, Allah'a şirk koşmak

i. 104a/07

işrāḳāt-ı tecellīyāt-ı Ḥaḳḳ Ar. Allah'ın tecellisiyle bir olma

i. 126a/02

iştiġāl ḳıl - Ar.+T. iştigal etmek, uğraşmak

i.- ıp 008a/10

i.- madım 047a/09

iştihā Ar. iştaha, yemek yemeye karşı olanarzu

i.+ sı 038a/02

iştihās-ı ḳuvvet tap - Ar.+T. iştahı açılmak, yemek yeme isteği artmak

i.- ar 037a/03

iştirāk Ar. ortak olma, ortaklık

i.+ ı 104a/10, 130a/05

iştiyāḳ Ar. şevklenme, özleme

i. 006a/09, 023b/09

i.+ ı 016a/03

i.+ ıdın 168a/10

iştiyāḳ-ı isti'lā Ar. varılmak istenen yol, makam-ı maksud

i.+ nıŋ 128b/06

'işve Ar. güzelin nazı, işve

'i.+ si 024a/09

iṭā'at Ar. itaat

i. 144a/10

iṭāʿat ḳıl - Ar.+T. itaaat etmek, uymak

i.- dı 053a/10

i.- ıp 152a/06

i.- maġay 146a/06

iṭāʿat-i ḥażret-i pād-şāhi Ar.+Far. ulu padişaha itaat etmek

i.+ ġa 131a/07

ʿitāb bol - Ar.+T. öldürülme, katledilme

ʿi.- maḳnı 133b/03

ʿitāb ḳıl - Ar.+T. azarlama, paylama, tersleme

ʿi.- mas 031a/03

iṭālet-i lisān Ar. dil uzatma, kötü şeyler söyleme

i. 028a/06

iʿtibār Ar. güvenilirlik, saygınlık

i. 100b/04

iʿtibār al - Ar.+T. ibret almak

i.- ġanġa 123a/10

iʿtibār et - Ar.+T. güvenmek, inanmak

i.- me 042b/07

iʿtibār ḳıl - Ar.+T. önem vermek

i.- may 091a/11

iʿtiḳād ėt - Ar.+T. inanmak, samimiyetle inanmak

ė.- ip 144a/10

iʿtimād Ar. itimat, güven

i. 013a/08

iʿtimād ḳıl - Ar.+T. güvenerek bağlanmak, dayanmak

i.- ıp 004a/10

iʿtirāf ėt - Ar.+T. itiraf etmek

i.- ip 031b/11

iʿtirāf ḳıl - (1) Ar.+T. itiraf etmek

i.- ıp 047b/05, 098b/07, 120a/10

i.- sa 089a/03

iʿtirāf ḳıl - (2) Ar.+T. kabul etmek, onaylamak, tasdik etmek

i.- ur 061b/09, 061b/10

iʿtişām Ar. el ile tutma, tutunma

i.+ ın 118a/01

iʿtiẕār Ar. özür dileme, bağışlanma isteme

i. 006a/05

ittibāʿ Ar.+T. tabi olmak, uymak

i.+ ıda 068b/05

ittibāʿ ḳıl - Ar.+T. tabi olmak, uymak, ardısıra gitmek

i.- ġanlar 064b/01, 148b/05, 149a/06

i.- ıŋ 056b/11

i.- ıp 144a/09

i.- madım 049b/01

i.- maġıl 039a/08

ittifāḳ Ar. sözleşme, oybirliği

i.+ ı 124b/05

ittifāḳ birle ayt - Ar.+T. söz birliği ile etmek, oy birliğiyle demek

i.- tılar 151a/08

ittifāḳ ḳıl - Ar.+T. uyuşmak, anlaşmak

i.- dılar 141b/04

i.- ıp 108b/11, 113b/07, 148a/09

i.- ıp tururlar 013a/06

iṭṭilāʿ ṭaleb ḳıl - Ar.+T. öğrenmek istemek, haberdar olmak istemek

i.- sa 063a/02

ittiṣāl Ar. bitişme

i. 050b/08

ʿiyāl Ar. çoluk çocuk, aile

e. 137a/03, 140b/10

ʿiyān Ar. aşikar, belli

ʿi.+ dur 054b/05

ʿiyān bol - Ar.+T. ortaya çıkmak, görünmek krş. ʿayān bol-

ʿi.- mas 048a/01

ʿiyān ḳıl - Ar.+T. ortaya çıkarmak, göstermek

ʿi.- maḳnı 015b/03

ʿiyān-ı gencīne Ar.+Far. apaçık olan hazine, belli olan define

ʿi. 038b/03

iżāfe-i ifāże Ar. katıp karıştırarak maksada erdirme

i. 104a/09

iżāfet ḳıl - Ar.+T. yakın etmek, katmak, katıştırmak

i.- ġandın 064a/06

i.- ġıl 064a/03

i.- ıp 064a/09

İẓam y.a. Medine'de bulunan bir dağ

İ. 016a/09

İ.+ dın 031b/06

ʿiẓām Ar. kemikler

ʿi. 067a/11

ʿiẕār Far. yanak

ʿi.+ ıġa 111a/09

ʿi.+ ını 032a/11

izde - (1) istemek, dilemek krş. iste -

i.- gen 021a/05

i.- mes 027a/03

i.- p 027a/04, 161a/02, 169a/01

i.- r 042a/04, 042a/05, 113b/11, 161a/03

i.- se 016b/09, 164b/03

i.- yü 047b/09, 088b/11, 114a/09

i.- yür 051a/06

izde - (2) iz sürerek gelmek, takip etmek

i.- yü kelgen 107a/07

İzed Far. Allah

İ. 075b/10

iẓhār ḳıl - Ar.+T. meydana çıkmak, açığa vurmak

i.- dı 002a/07

i.- dılar 071b/07

i.- dım 028b/11

i.- maḳ 063b/10

i.- ur 015b/06

i.- urlar 075a/03

iẓhār-ı ʿadem-i meveddet Ar. sevginin bulunmadığını söylemek (aşkı inkar etmek)

i.+ ı 020a/08

iẓhār-ı istiġnā Ar. büyüklüğü göstermek, azameti izhar etmek

i. 154b/10

izmiḥlāl -ı rüsūm-ı beşeriyyet Ar. beşeri özelliklerin ortadan kalkması (insani özelliklerin kaybolup fenafillah ile bir olma)

i. 164b/11

ʿizz Ar. yüce, değerli, kıymetli, ulu

ʿi. 005b/11, 071b/01, 164b/02

ʿizz-i icābet Ar. yüce icabet, değerli kabul

ʿi.+ ġa 169a/03

ʿizzet Ar. şeref, yücelik, değer

ʿi. 008b/05, 063b/05, 063b/09, 066a/08, 161b/07

ʿi.+ iŋ 064a/11

ʿi.+ iŋiz 096a/04

ʿizzet saḳla - Ar.+T. saygı göstermek, hürmet etmek (ʿizzetin saḳla -)

ʿi.- p 035b/07

-K-/-Ḳ-

Kaʿb öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

K. 138a/09

K.+ nı 114a/05

ḳabā-yı levlāk Ar. levlak kaftanı, "sen olmasaydın" kaftanı

ḳ. 054b/06

ḳabāyil-i Kināne-i Eḥābīş Ar. Kinane-i Ehabiş kabileleri

ḳ.+ din 148b/05

Kaʿbe öz.a. Kabe

K. 081b/06, 096b/03, 096b/08, 124b/07, 168a/09

K.+ ge 095a/02

K.+ ni 095b/01, 096a/04

K.+ niŋ 096a/10

K.+ sini 095a/06

Kaʿbe-i ḥaḳīḳī Ar. hakiki Kabe

K.+ si 168b/02

ḳabīle Ar. kabile, uruk

ḳ.+ de 024a/02

ḳ.+ din 108b/11

ḳ.+ lerin 145a/02

ḳ.+ ni 024b/01

ḳ.+ sidin 023b/11

ḳabīle-i ʿAvf u Ḫazrec Ar. Avf ve Hazrec kabileleri

ḳ. 108b/01

ḳābiliyet-i istiʿdād Ar. kabiliyet genişliği

ḳ.+ ınıŋ 062b/01

ḳabūl Ar. kabul

ḳ. 055b/03

ḳ.+ ıda 068a/08

ḳ.+ ıdın 068b/10

ḳabūl bol - Ar.+T. kabul olmak

ḳ.- ġan 057b/08

ḳ.- ur 170a/10

ḳabūl-ı meḳāl-ı şāhī Ar.+Far. padişahın söylediği sözün kabul görmesi (emrinin yerine getirilmesi)

ḳ.+ ni 006a/03

ḳabūl ḳıl -(1) Ar.+T. kabul etmek, razı olmak

ḳ.- dılar 148b/04

ḳ.- ġıl 022b/08, 052a/06

ḳ.- madı 030a/11, 052a/08

ḳabūl ḳıl - (2) Ar.+T. (gelen misafiri) kabul etmek

ḳ.- dı 095b/04

Kaʿbü'l-Aḥbār öz.a. Yahudi kökenli bir alim olup sonradan Müslüman olan sahabe

K. 079a/02

ḳabża-i ḥaṣbā Ar. bir avuç dolusu taş parçacıkları

ḳ. 097b/09

ḳaç - kaçmak

ḳ.- ar 157b/02, 167a/06

ḳ.- ar ėrdi 087a/05

ḳ.- ar ėrdiler 093a/07, 093a/10,

ḳ.- ar sėn 146a/09

ḳ.- ıp 012a/05, 079b/01, 087b/04, 097a/05, 140a/04, 154a/09

ḳ.- ḳan 093a/06, 138a/05

ḳ.- ḳanda 133a/01

k.- madı 068b/05

ḳ.- maḳ 155a/04

ḳ.- maḳnı 132b/10

ḳ.- mas ėrdiŋ 023b/05

k.- tılar 098a/03, 147b/04

ḳaçan nasıl

ḳ. 027b/08, 034b/03, 051b/11, 054a/11, 054b/01, 058b/05, 063b/07, 107b/03

ḳaçan kim ne zaman ki, -dığı zaman

ḳ. 015b/01, 158a/04

ḳaçur - kaçırmak, bertaraf etmek

ḳ.- sa 170b/11

ḳadeḥ-i sıdḳ Ar. doğruluk kadehi

ḳ. 031a/10

ḳadem Ar. ayak, adım

ḳ. 102a/07

ḳ.+ i 102b/11, 120a/01, 156b/06

ḳ.+ leri 048b/02

ḳadem bas - Ar.+T. ayak basmak, adım atmak

ḳ.- ġıl 048b/11 (ḳademuŋnı bas -)

ḳ.- maḳ 059b/08

ḳ.- mas 052a/01

ḳ.- tı 112b/06

ḳadem ilgeri bas - Ar.+T. adım atmak, ilerlemek

ḳ.- madılar 128b/05

ḳadem ḳoy - Ar.+T. adım atmak

ḳ.- sa 026a/09

ḳadem-i nūrī Ar.+T. nurlu kadem

ḳ. 059b/07

ḳader ḳıl - Ar.+T. takdir etmek,

yapmak (Allah'ın takdir etmesi)

ḳ. 015a/07

ḳaḍġu kaygı, endişe, elem, üzüntü krş. ḳayġu

ḳ.+ ŋ 020a/01

ḳadīmlıḳ Ar.+T. zamansal olarak, eski ve yeni olarak

ḳ. 113a/01

ḳadīr Ar. her şeye gücü yeten (Allah)

ḳ. 015a/07

ḳādir-dānā Ar. kuvvetli bilgiç

ḳ. 002a/02

ḳadr (1) Ar. değer, kıymet, derece, itibar

ḳ. 066a/09

ḳ.+ ıġa 068a/03

ḳ.+ ın 007a/03

ḳ.+ ıŋ 130b/05

ḳ.+ ına 066a/05, 067a/06

ḳ.+ ını 032a/10

ḳ.+ ınıŋ 066a/07

ḳ.+ uŋa 129b/09

ḳadr (2) Ar. güç, kudret, kuvvet

ḳ.+ ını 032a/10

ḳadr artur -Ar.+T. değerini artırmak

ḳ.- up 015a/07 (ḳadriŋni artur -)

ḳadr öksil - Ar.+T. değeri azalmak, değer kaybetmek

ḳ.- mes 111a/08 (ḳadri öksil -)

ḳadr-ı ʿalā Ar. ulu mertebe, yüksek değer

ḳ.+ sını 066b/02

ḳadr-i ẖān Ar.+Far. değerli saltanat, kıymetli hanlık

ḳ.+ dın 015a/07

ḳafā Ar. arka

ḳ.+ da 134b/01

ḳ.+ ların 146b/04

ḳ.+ ıŋızda 138b/04

ḳ.+ sında 094a/05

ḳafāda ḳoy - Ar.+T. arkaya almak, arkada tutmak

ḳ.- up 145a/02

ḳafāġa sal - Ar.+T. arkaya almak, arkada bırakmak

ḳ.- ıp 146b/02

ḳafāġa tüş - Ar.+T. arkadan takip etmek, peşine düşmek

ḳ.- üp 087a/11, 098a/03, 153b/01 154a/10 (ḳafalarıŋġa tüş -)

ḳafes Ar. kafes

ḳ. 159b/11

kāfir Ar. Allah'a inanmayan, kafir

k.+ ler 091a/02, 097b/08, 097b/11, 107b/02, 108a/01, 119a/10, 134a/09, 134b/09, 140a/02, 140b/01

k.+ lerdin 133a/06

k.+ lerġa 136a/08

k.+ lerge 152a/06

k.+ leridür 093a/08

k.+ lerni 134b/07

k.+ lerniŋ 107a/08, 140b/08

k.+ niŋ 042b/08, 096b/07, 096b/11

kāfirān Ar. Allah'a inanmayanlar, kafirler

k. 092b/03

kāfir-i nefs Ar. kafir nefis, küfre girmiş günahkar nefis

k.+ iŋe 040b/01

kāhil Ar. tembel

k. 034b/03

kāhillıḳ Ar.+T. tembellik

k. 041a/11

kāhin Ar. kahin

k. 090b/03

K. 091b/07

k.+ i 091b/03

k.+ ler 092a/02

k.+ lerġa 090b/02

k.+ leri 092a/08

k.+ niŋ 091b/05

ḳāhir-tüvānā Ar.+Far. her şeye gücü yeten

ḳ. 002a/02

ḳahr Ar. öfke, kızgınlık, mahvetme

ḳ.+ ıŋnı 007b/02

ḳahr kel - Ar.+T. öfkelenmek, hiddetlenmek, kızmak

ḳ.- ip 033a/04

ḳaḥṭ Ar. kıtlık

ḳ. 079a/03

ḳ.+ dın 079a/07

ḳāʿide-i ḳadim Ar. ezeli esas

ḳ. 003a/06

ḳāl Ar. söz

ḳ. 018a/03

ḳal - (1) kalmak

ḳ.- dı 125b/04

ḳ.- madı 051b/09, 098a/02, 140a/10

ḳ.- mas 100b/04

ḳ.- may 010a/05, 038b/04,

138a/03

ḳal - (2) varlığını korumak, baki olmak

ḳ.- dı 083b/11

ḳ.- ġan 085b/01

ḳ.- ġanda 113b/07

ḳ.- mas 079b/07

ḳal - (3) elde kalmak

ḳ.- dı 016b/01, 140a/07

ḳal - (4) geride kalmak, gerisinde kalmak

ḳ.- dı 128b/10

ḳalb Ar. kalp, yürek

ḳ. 021a/11

ḳale-i Ḳāf-ı ḳudret Far.+Ar. heybetli Kaf dağının zirvesi

ḳ. 031b/07

ḳ.+ din 023a/05

ḳāle ḳuddise sirruhu Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) sırrı mukaddes olsun dedi ki

ḳ. 010b/09, 017a/03, 027b/09, 048a/05, 049a/09, 051a/10, 052a/03, 054b/07, 055b/05, 058b/07, 061b/02, 061b/11, 063a/02, 064b/09, 066b/04, 067a/03, 068a/04, 069a/01, 069b/01, 070a/05, 071b/03, 074b/02, 075a/11, 076a/01, 076b/08, 077a/05, 077b/09, 156a/06

ḳale ḳuddise sirruhu'l-ʿazīz Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) aziz sırrı mukaddes olsun dedi ki

ḳ. 038b/10, 041a/04, 053a/11, 059b/09

ḳalem (1) kalem, yazı kalemi

ḳ.+ i 103a/02, 155b/02

ḳ.+ iniŋ 006b/02

Ḳalem (2) Ar. insanların geçmiş ve gelecekte başlarına gelecek şeylerin yazılı olduğu Levh-i Mahfuz'u yazan kalem

Ḳ.+ ni 072b/01

kām Far. istek, arzu, murat

k.+ ı 032b/04

ḳamer Ar. ay, mah

ḳ. 070a/04

ḳ.+ niŋ 104b/07

ḳāmet Ar. boy

ḳ.+ i 024a/07

ḳ.+ ine 054b/06

ḳ.+ iniŋ 003b/06

ḳāmetlıġ Ar.+T. boylu

ḳ. 081a/09

kāmil Ar. kemale ermiş, alim, faziletli

k.+ ler 129b/03

k.+ lerniŋ 129a/10

ḳamuġ tamamen, bütün, hepsi

ḳ. 004a/04, 006a/11, 007b/02, 008b/10, 034b/04, 034b/08, 046a/01, 055a/02, 055a/05, 068a/02, 130b/04

kām-yāb Far. kam bulan, talihli, isteğine kavuşmuş, bahtiyar

k. 168a/09, 170b/04

kān Far. kaynak, memba, maden

k. 006b/11

k.+ ı 030b/05

k.+ ındın 077a/09

ḳan kan

ḳ. 106a/11, 155a/10

ḳ.+ ı 016a/05, 016b/03, 020a/03, 020a/05, 031b/04

ḳ.+ ımnı 025a/04

ḳ.+ ın 016b/01

ḳ.+ ları 158a/05

ḳ.+ nı 106a/10

ḳan bol- kanamak, kanlanmak

ḳ.- dı 021b/11

ḳan tök - kan dökmek, öldürmek

ḳ.- er 026b/11

ḳanāʿat Ar. kanaat, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe

ḳ. 053a/09

ḳanāʿat ḳıl - Ar.+T. kanmak

ḳ.- ġan 053a/01

ḳanat kanat

ḳ. 081a/05

ḳ.+ ları 081b/03

ḳanı (1) hani, nerde

ḳ. 025a/03, 034b/07, 034b/08

ḳanı (2) çok, pek çok

ḳ. 101a/04

ḳanı (3) başka

ḳ. 161a/04

kān-ı kerem Far.+Ar. kerem mağdeni, iyilik ve ihsan kaynağı

k. 009b/04

ḳanġa susa - kana susamak (öldürmek istemek)

ḳ.- p 134a/03 (ḳanınġa susa -)

ḳāniʿ Ar. kanaat eden, yetinen

ḳ.+ dür 070b/04

ḳāni‘ bol- Ar.+T. kanaat etmek, yetinmek

ḳ.- up 070b/01

ḳap - kapmak, almak, kapıp almak

ḳ.- up 105b/02

ḳar kar, buz

ḳ. 106a/05

ḳ.+ dın 106a/01

ḳara (1) kara, siyah

ḳ. 106a/10, 155a/10

ḳara (2) katı, şiddetli

ḳ. 137a/08

ḳ.+ dın 156b/11

ḳ.+ ların 149b/10

ḳaraḳ göz, göz bebeği

ḳ.+ da 059b/02

ḳ.+ ı 117b/11

ḳaraḳçı yağmalayan haydut, soyguncu

ḳ. 026b/11

ḳaraŋġu karanlık

ḳ. 075a/02, 098b/05, 111a/05

ḳarār Ar. tam ölçü, ölçülük

ḳ. 032a/02

ḳarar - kararmak, kapkara olmak

ḳ.- ġan 118b/04

ḳ.- ıp 118b/01

ḳarart - karaya boyamak, karartmak

ḳ.- ıp 047b/01

ḳaravul gözcü, nöbetçi

ḳ. 036a/01

ḳ.+ ġa 141b/10

ḳ.+ ları 139a/10

ḳardaş kardeş krş. ḳarındaş

ḳ.+ ı 010b/03

ḳarı yaşlılık, ihtiyarlık

ḳ.+ dın 035b/09

ḳ.+ sınıŋ 117b/11

ḳarılıḳ yaşlılık, ihtiyarlık

ḳ. 030a/04

ḳ.+ da 160b/08

ḳ.+ dın 035b/08

ḳ.+ nıŋ 029b/05, 035a/07, 035b/03

ḳar(ı)n karın

ḳ.+ ıdın 097a/01

ḳ.+ ıġa 049b/06, 049b/09

ḳarındaş kardeş krş. ḳardaş

ḳ.+ ı 146a/07

ḳ.+ ım 147a/11

ḳarış - karışmak, birbiri içine girmek

ḳ.- ḳanın 147a/07

ḳarīb Ar. yakın

ḳ. 159b/07

ḳarn (1) Ar. yüz yıl, asır

ḳ.+ dın 084b/05

ḳarn (2) Ar. nesil

ḳ.+ lardın 113a/03

kār-sāz Far. iş işleyen, bir işte becerikli

k. 168b/01

ḳarşu çıḳ - Ar.+T. karşılamak

ḳ.- ıŋlar 141b/02

ḳarşu kėl - karşılaşmak, rastlamak

ḳ.- ip 010b/01

kārvān Far. kervan

k. 047b/07

k.+ da 148a/10

k.+ ı 142a/07

k.+ nı 143a/08, 148a/04

kārvān-ı meʿānī Far.+Ar. mana kervanı

k.+ ni 006b/03

ḳaṣd ḳıl - (1) Ar.+T. (kötü niyetle) kasetemek

ḳ.- dılar 094b/06

ḳ.- ġan 025a/03

ḳ.- ġay 109a/10

ḳaṣd ḳıl - (2) Ar.+T. niyet etmek, karar vermek

ḳ.- dı 151b/10

ḳasem yād ḳıl - Ar.+T. yemin etmek

ḳ.- ġanın 094a/11

ḳaṣīde Ar. kasîde

ḳ.+ de 006a/01

ḳ.+ din 030b/07

ḳ.+ i 010b/03

ḳ.+ ni 008a/11, 009b/08, 009b/09, 010b/05, 010b/08, 011a/02, 011a/07, 011b/01, 011b/08, 013a/09

ḳ.+ niŋ 005b/08, 012a/07, 012b/08, 013a/03, 013a/06, 015b/06

ḳaṣīde ayt - Ar.+T. kasîde yazmak

ḳ.- ıp turur mėn 010b/07

ḳ.- ḳan 007b/09

ḳaṣīde biti - Ar.+T. kasîde yazmak

ḳ.- p 011b/03

ḳaṣīde oḳı - Ar.+T. kasîde okumak

ḳ.- p 012b/11(ḳaṣīdeni oḳı -)

Ḳaṣīde-ī Bürde öz.a. hırka kasîdesi, Muhammed Bûsîrî'nin Hz. Muhammed'e yazdığı ve bu sebeple rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine hırkasını giydirerek felç hastalığından kurtulmasıyla meşhur olmuş kasîde

Ḳ.+ ni 005a/09

ḳaṣīde-i ġarrā Ar. şaşaalı kasîde, muhteşem kasîde

ḳ.+ nıŋ 005b/03

ḳaṣīde-i mevcūdātü'l-berekāt Ar. bereketleri olan kasîde

ḳ.+ nı 015a/01

ḳaṣīde-i şerīf Ar. şerefli kasîde, mübarek kasîde

ḳ.+ ni 012b/07

ḳaṣr Far. köşk, saray

ḳ.+ dın 034b/06

ḳaṣr-ı celāl Far.+Ar. görkemli saray, ihtişamlı köşk

ḳ.+ ıda 053a/07

ḳaṣr-ı Ḳayṣer Far. Kayser'in sarayı

ḳ.+ ġā 053a/06

ḳaṣṣāb Ar. kasap

ḳ. 132a/03

ḳaş (1) karşı, ön

ḳ.+ ıġa 026b/05, 083a/02

ḳ.+ ımda 081a/03, 081b/07

ḳ.+ ında 011a/02, 091a/04

ḳaş (2) insan kaşı

ḳ.+ ı 114a/09

ḳ.+ ın 094a/03

kāşki Far. keşke, ne olurdu

k. 120a/03, 120a/04

kat (1) huzur, ön, kat, nezd

k.+ ında 045a/10, 136b/06, 143b/06

ḳat (2) tabaka, sıra

ḳ. 127b/04

ḳat - katmak, koymak

ḳ.- ıp 106a/09

ḳ.- mas 007a/07

ḳ.- tı 106b/01

ḳatıġ (1) katı, çok fazla

ḳ. 041b/01

ḳatıġ (2) katı, fena, kötü

ḳ. 132a/01

ḳatıġ (3) sert, katı (taş) krş. ḳattıḳ

ḳ. 049b/03

ḳatıḳ katı, çok fazla krş. ḳatıġ (1)

ḳ. 083b/07, 052b/02, 101b/02

ḳatıḳlık katılık, sertlik, zorluk

ḳ. 041a/10

ḳ.+ dın 156b/09

ḳatıl - katılmak, aynı fikirde olmak

ḳ.- maḳıŋ 030a/02

ḳatış - karışmak, katılmak

ḳ.- mas 117a/03

ḳatışlıḳ katılmış, karışık, katışık

ḳ. 093a/10

ḳatıştur - katıştırmak

ḳ.- maḳḳa 016b/01

ḳ.- ur 016a/05

k.- ur sėn 016b/03, 031b/04

ḳatib Ar. katip

k.+ i 020a/01

ḳ.+ niŋ 012b/06

ḳātil Ar. katleden, öldüren

ḳ. 034b/01

ḳat ḳat kat kat (ikileme)

ḳ. 108a/07

ḳatla defa, kere, kez

ḳ. 051a/02

ḳatl ėt - Ar.+T. öldürmek

ḳ.- ip 098a/04

ḳ.- tim 153b/11

ḳatl-i şedīd ḳıl - Ar.+T. çok sayıda kişi öldürmek

ḳ.- dılar 154a/10

ḳatl ḳıl - Ar.+T. katletmek, öldürmek

ḳ.- dı 087b/01, 087a/09

ḳ.- dılar 146b/11

ḳ.- ıp 147b/06

ḳaṭre Ar. damla

ḳ. 061b/06, 069b/11

ḳ.+ din 073a/01

ḳ.+ i 062b/08, 165a/07

ḳ.+ idür 165a/09

ḳ.+ sidin 062b/07

ḳaṭre-i ʿaraḳ Ar. damlanın nemi (en küçük parçası)

ḳ. 072b/11

ḳattıḳ gür, sert, sağlam, ḳatıġ (3)

ḳ. 140b/04

ḳavāfil Ar. kafileler, zümreler

ḳ.+ iniŋ 168b/02

ḳavāfil-i ʿuşşāḳ Ar. aşıkların kafileleri

ḳ. 168b/05

ḳava kėl - izlemek, takip etmek

ḳ.- ip 109b/07

ḳavānīn-i aḳl Ar. aklın kanunları

ḳ.+nı 028b/02

ḳavānīn-i riyāżet Ar.+T. nefsin

isteklerini kırmanın kuralları

ḳ. 036b/02

ḳavī Ar. dayanıklı, güçlü, sağlam

ḳ. 066a/09, 139b/09

ḳavl söz

ḳ.+ ı 047a/02

ḳ.+ ıda 033a/07

ḳavm Ar. kavim

ḳ. 070a/11, 091a/09, 091b/09

ḳ.+ ı 113a/05

ḳ.+ ını 098a/05

ḳ.+ ları 091a/07

ḳ.+ uŋ 138a/01

ḳavm-i ġāfil Ar. gafil kavim, iyi düşünmeyen topluluk

ḳ. 070b/04

ḳavu - kovmak, kovalamak

ḳ.- ġan 133a/05

ḳavumaḳ ėtişip oyna - itişip kakışarak oynamak, oyun oynamak

ḳ.- rda 105b/10

ḳayaş akraba, hısım

ḳ.+ ın 135a/08, 135b/02

ḳayda (1) nereye

ḳ. 052b/09, 103a/06

ḳayda (2) nerede

ḳ. 033b/07,

ḳ.+ dur 034b/07

ḳayda (3) nasıl

ḳ. 115a/01

ḳayġu kaygı, endişe, elem, üzüntü krş. ḳaḍġu

ḳ. 083b/07

ḳ.+ sı 079b/11

ḳ.+ sın 050a/06

ḳayġu bol - endişe etmek

ḳ.- masun 102b/02(ḳayġum bol-)

ḳayġur - kaygıya düşmek, kaygılanmak, endişe etmek

ḳ.- mağıl 109a/06

ḳ.- masaŋ 048a/02

ḳāyid ʿan muḥaccelin Ar. ak yüzlülerin önderi

ḳ. 074a/06

ḳāyil Ar. söyleyen, anlatan

ḳ.+ din 030a/03 (öğüt veren)

ḳ.+ i 015b/07, 081a/11

ḳāyil-i ḳaṣīde Ar. kasîdenin söyleyeni, kasîde sahibi, kasîde yazarı

ḳ. 030b/06

ḳāyim Ar. sürekli, baki

ḳ. 112b/04

ḳāyim bol - Ar.+T. devamlı olmak, sürekli kalmak

ḳ.- ġay 038b/03

kāyināt Ar. kainat

k. 009b/02

k.+ nıŋ 062a/08

Ḳayser ö.a. Roma ve Doğu Roma (Bizans) imparatorlarına verilen Yunanca Caesar (Sezar) ünvanının İslam ülkelerinde kullanılan şekli

Ḳ. 034b/06

ḳayt -(1) dönmek, geri dönmek

ḳ.- ġanıda 152a/04

ḳ.- ıp 014b/03

ḳ.- ḳıl 102b/06

ḳ.- madılar 152a/01

ḳ.- maḳı 088b/05

ḳ.- sa 026a/11

ḳ.- sun 095b/05

ḳ.- tı 092a/02, 102b/07

ḳ.- tılar 109b/10, 140a/04, 151b/09

ḳ.- ur 107b/05

ḳayt - (2) (tövbesinden) dönmek, (tövbesini) bozmak

ḳ.- ur 030a/05

ḳaytar - (1) yöneltmek, yönünü çevirmek

ḳ.- saŋ 036a/11

ḳaytar - (2) geri göndermek, döndürmek

ḳ.- ġıl 141a/03

ḳ.- sa 162a/08

ḳayu hangi

ḳ. 008b/06, 010b/05, 036b/02, 039a/04, 043b/02, 050a/03, 069a/09, 070a/05, 072a/01, 083a/08, 090a/11, 096b/11, 109a/09, 132a/07

ḳaża Ar. hüküm

ḳ. 015a/06

ḳażāġa rıżā ber - Ar.+T. kazaya razı olmak, allahın takdirine karşı gelmemek

ḳ.- ip 155a/01

ḳażā-yı ḥācet ḳıl - Ar.+T. büyük abdest yapmak

ḳ.- dı 095a/09

ḳazġur - kaygılanmak, üzülmek, endişelenmek

ḳ.- maḳ 088a/01

Kāẓime öz.a. Medine şehri krş. Kāẓimetü'l-ġayẓ

K. 016a/06

Kāẓimetü'l-ġayẓ öz.a. Medine şehri krş. Kāẓime

K. 031b/06

ḳāżī-yi maḥkeme-i ʿuşşāḳ Ar. aşıklar mahkemesinin kadısı

ḳ. 019b/04

kebāb Ar. ateşte pişirilen et, kebap

k. 006a/09, 021b/03

kebāyir Ar. büyük günahlar

k.+ ni 165b/04

kebūd Far. mavi, gök rengi

k. 047b/02

kėç - (1) yaşamak, gelip geçmek

k.- gen 004a/08, 068b/02, 113a/03

kėç - (2) geçmek, aşmak

k.- erde 121a/02

k.- er mėn 109a/10

k.- gey 119a/07, 119a/09

kėç - (3) (günlerin) geçmesi

k.- er 133a/06

k.- gen 044a/06

k.- genin 133a/07, 133b/05

keç ḳal -geç kalmak**,** yapılacak bir işi yapmamak

k.- masaŋ 033a/11

kėçe gece

k. 008b/01, 011a/03, 018a/01, 018b/05, 021a/01, 049a/09, 080a/03, 080a/05, 083b/09, 084a/03, 085a/02, 088a/04, 088b/09, 098b/06, 104b/03, 111a/05, 123b/10, 124a/02, 124a/03, 150b/03

k.+ ler 048a/09, 048b/06, 049a/07

k.+ niŋ 090a/04

k.+ si 014a/03, 034b/01, 084b/11, 139a/09, 143b/05

k.+ sin 150a/04

k.+ sinde 092b/05

kėçe kėçür - geceyi geçirmek, konaklamak

k.- di 150a/07

k.- se 049a/08

kėçür - sürdürmek, devam ettirmek

k.- üp 047b/03

keffe Ar. kefe, terazinin bir gözü

k.+ si 121a/06

kehānet Ar. kehanet, falcılık
k. 085a/07
kėl - (1) gelmek
k.- di 007a/11, 016b/04, 027a/09, 031b/06, 032a/09, 034a/07, 048b/08, 095b/08, 105a/09, 124b/09, 138b/02, 139b/03
k.- diler 091b/05, 102a/05, 105b/10, 140b/05, 140b/07
k.- dim 026a/04, 096a/03, 126b/04
k.- diniz 096a/02
k.- eturġan 095b/09
k.- e turur 014b/03
k.- e tururlar 141b/01
k.- gen 045a/08, 097a/09, 088b/04, 090b/03, 143b/03, 144b/08
k.- gende 118b/02, 126b/02
k.- genin 133a/08
k.- geniniŋ 114a/02
k.- genler 088b/11
k.- iŋ 154a/03
k.- ip 010a/01, 011b/05, 021a/01, 021b/10, 026b/06, 033b/09, 035b/03, 052b/05, 079a/07, 079b/02, 082b/11, 089a/03, 095a/10, 096a/10, 096b/08, 096b/10, 097b/04, 097b/06, 098a/09, 106b/04, 107b/05, 109a/01, 138b/06, 145b/05, 148a/11, 149a/09, 161b/06
k.- ip turur mėn 096a/05
k.- tüşüp tururlar 144b/11
k.- medi 166a/09
k.- meki 091a/04, 149b/02
k.- mekiniŋ 149b/02
k.- se 034a/05, 132b/03, 150a/01, 155a/04
k.- seler 095a/03
k.- sün 012b/08, 025a/04
k.- ür 077b/07, 081b/02, 083b/08, 114b/07, 142a/08, 146a/03
k.- ürin 033b/01, 121a/04
kėl - (2) aktarmak, bahsedilmek, anlatılmak
k.- ip turur 059a/05, 083a/07, 118a/09, 119b/07, 119b/11, 157b/10
kelām Ar. kelam, söz
k. 057a/03, 077a/08, 112b/05

k.+ da 031a/01

k.+ dın 090b/06

k.+ ġa 115b/09

k.+ ıŋ 007a/11

k.+ nı 020b/08

k.+ nıŋ 115b/06

kelām-ı cām Ar.+far. söz kadehi, kelam kadehi

k.+ın 118a/03

kelām-ı Ḥaḳḳ Ar. Allah kelamı (Kur'an)

k. 114b/10

kelām-ı İlāhī Ar. İlahi söz, Allah kelamı (Kur'an)

k. 116a/03

k.+ din 117b/10

kelām-ı muṣannif Ar. yazarın söyledikleri, kitapta geçen sözler

k. 033a/05

kelām-ı nefsī Ar. bireysel sözler

k. 112b/03

kelāmlıḳ Ar.+T. kelamlı, sözlü

k. 024a/06

kilīd Far. anahtar

k.+ lerini 052b/07

kilīm yaf - Far.+T. örtüyle kapatmak , perdelemek

b.- ıp 012b/10

kelimāt-ı İlāhī Ar. İlahi kelimeler, Allah'ın sözleri (Kur'an)

k. 158a/10

kelimāt-ı müsteṭābe-i şerīfe Ar. mübarek güzel sözler

k.+ si 112a/02

kelime Ar. kelime, söz

k. + i 126a/01

kelime-i şehādet ayt - Ar.+T. kelime-i şehadet getirmek (Müslüman olmak)

k.- salar 158a/04 (kelime-i şehādetni ayt -)

kelīmu'llāh Ar. Sina dağında Allah'la konuştuğu için Hz. Musa'ya verilen ünvan

k.+ dur 057a/09, 057b/02

kėltür - (1) getirmek

k.- üp ėrdiler 005a/06

k.- üp turur mėn 138a/04

k.- üptür 137a/10

kėltür - (2) aktarmak, bahsetmek, (bir kitapta) yazmış olmak

k.- di ėrse 005a/10

k.- üp 085b/07, 104b/02, 126b/10

kemāl Ar. kamillik, mükemmeliyet, eksiksiz olma

k. 054b/10, 065a/05, 065a/08, 129b/04, 161b/08

k.+ ı 014a/07, 045a/11

k.+ ıdın 013b/09, 022a/10, 061b/06, 071a/09

k.+ ıġa 013b/07, 069a/10

k.+ ındın 001b/08

k.+ ını 070a/03

kemāl tap - Ar.+T. mükemmelliğe ulaşmak

k.- tı 064b/04

kemālāt Ar. insanın ahlak ve bilgi bakımından olgunluğu

k. 065a/03, 162b/10

k.+ ıdın 074b/08, 130a/03

k.+ ın 069a/11

k.+ ınıŋ 069a/04

kemālāt-ı ʿacībe Ar. harika mükemmellik

k.+ din 090b/05

kemāl-i ʿaḳl Ar. aklın kusursuzluğu

k. 099a/09

kemāl-i ʿaẓamet ü celālet Ar. ululuk ve büyüklüğün mümmelliği

k. 066a/06

kemāl-i faẕl-ı İlāhī Ar. İlahi fazlın mükemmelliği

k. 075a/05

kemāl-i ġafūriyyet u raḥmāniyyet Ar. rahmet ve mağfiret mükemmelliği

k. 166a/01

kemāl-i ġayret Ar. mutlak kıskançlık, tam kıskanma

k.+in 028b/06

kemāl-i himmet Ar. kusursuz himmet

k. 129a/08

kemāl-i ḥüsn Ar. kusursuz güzellik

k. 075b/04

k.+ in 067b/10

kemāl-i ʿilm Ar. kusursuz ilim

k.+ niŋ 158b/05

kemāl-i iṣṭifā Ar. tam mükemmellik, tam anlamıyla kusursuzluk

k. 002a/09

kemāl-i ḳudret Ar. mükemmel kudret, kusursuz güç

k.+ i 022a/09, 089b/03,

kemāl-i maʿrifet Ar. kusursuz ilim,

mükemmel bilgi

k. 002a/05

kemāl-i merḥamet ü eşfāḳ Ar. mükemel şefkat ve merhamet

k. 111b/08

kemāl-i ʿubūdiyyet Ar. mükemmel kulluk

k. 126a/06

kemāl-i ẕāt Ar. mükemmel öz

k.+ ıġa 061b/09

kemer kemer, kuşak

k. 123b/04

kemer baġla - kuşak bağlamak, kuşakla sarmak

k.- p 144a/10 (kemerin cān beliŋe baġla)

kėmi gemi

k.+ de 098b/02

k.+ ge 098b/02

kėmi bat - gemi batması

k.- ar 098b/03

kemīn ḳıl - Ar.+T. pusu kurmak, tuzağa düşürmek

k.- ġanıŋ 139b/07

k.- ıp 147a/03

k.- ıp tursalar 139b/06

kenār Far. kenar, kıyı krş. kenāre

k.+ ımnı 033a/02

kenāre Far. kenar, kıyı krş. kenār

k.+ dağı 098a/11

k.+ sıġa 086a/08, 098a/09

k.+ sinde 092b/03, 145a/09

kenāre ḳıl - Far.+T. çekilmek, ayrılmak

k.- ıp 033a/02

kenf-i ʿişmet Ar. günahsızlık, masumluk (Allah'ın bütün peygamberlerini kötü işlenden kormuş olması)

k. 100b/01

k.+ de 152a/01

kenīsa Ar. kilise

k. 095a/01, 095a/05

kerāmāt Ar. cömertlik

k. 065a/02, 073b/04

kerāmāt-ı bāhire-i Resūl Ar. Resul'ün apaçık ortaya çıkan mucizeleri (Hz. Muhammed'in aşikar mucizeleri)

k.+ dın 107a/05

kerāmāt-ı sermediyye Ar. sonsuz lütuflar, ebedi keremler

k. 038b/02

kerāmet Ar. ihsan, lütuf

k.+ niŋ 046a/02

kerāmet-i leyletü'l-miʿrāc Ar. miraç gecesinin lütufları

k. 063b/06

kerek gerek, gerekli, lazım

k. 021b/02, 021b/03, 028a/10, 028a/11, 036b/06, 036b/07, 056b/07, 114b/01

kerek - gerekmek

k.- mes 050a/07, 165b/07

kerek bol - gerekmek, gerekli olmak

k.- sa 034a/07, 058a/10, 132b/05, 137a/06, 166a/08

kerek kim gerekmek, gerekli olmak

k. 145a/09, 145a/11

kereklik gerekli, lazım

k. 032b/09

kerem Ar. izzet, şeref, kerem, iyilik, lutuf

k. 060a/04, 061a/06, 076a/06, 108b/07, 168a/09, 168b/01

k.+ de 061b/01, 076b/08

k.+ i 162a/07

k.+ in 082b/01

kerem ḳıl - Ar.+T. cömertlik etmek, ihsanda bulunmak

k.- mas 035b/02

kerīm Ar. kerem sahibi, lütuf sahibi

k. 168a/04, 168a/08, 168b/01, 170a/11

kerrāt Ar. kereler, defalar, kezler

k. 040b/05

kerrema'llāhu vech Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah onun simasını yüceltsin

k. 097b/10

kerret Ar. defa, kere, kez

k. 084b/07

kerrūbī Ar. meleklerin büyüğü, büyük melek

k.+ ler 073a/07

kes - kesmek krş. kės -

k.- ip 094b/01, 094b/08, 132a/03, 147a/04

kės - kesmek krş. kes -

k.- mey 094a/09

kesb Ar. çalışıp kazanma

k. 100a/08

kesbe et - Ar.+T. çalışıp kazanma, elde ederek kazanmak

k.- ip 100b/10

keşīr Ar. çok fazla olan, çok çok

k. 139b/09

kesken yok eden, ortadan kaldıran

k. 079b/06

keşret-i leşker Ar. askeri olarak üstün olmak, asker sayısının çok olması

k. 140a/03

Keşfü'l-Hüdā Fī Ṣıfātu'l-Muṣṭafā öz.a. eldeki eserin adı, "hidayetin keşfi; Mustafa'nın sıfatları" krş. Keşfü'l-Hüdā Der Medḥ-i Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā

K. 006b/05

Keşfü'l-Hüdā Der Medḥ-i Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā öz.a. eldeki eserin adı, "hidayetin keşfi; Hz. Muhammed Mustafa hakkında" krş. Keşfü'l-Hüdā Fī Ṣıfātu'l-Muṣṭafā

K. 171a/07

Keşşāf öz.a. Zemahşeri'nin tefsir hususunda yazdığı kitabı

K.+ da 056b/01

ket - gitmek krş. kėt -

k.- ti 047b/07

k.- gen 133a/03

k.- mekige 014a/08, 089a/02

k.- ti 081a/06, 104b/10

k.- tiler 143a/04

kėt - gitmek krş. ket -

k.- edür 152b/06

k.- er 114b/07

k.- geç 143a/02, 153a/08

kėter - gidermek, yok etmek

k.- genige 032a/02

k.- mek 116b/01

kevneyn Ar. dünya ve ahiret, her iki dünya

k.+ ni 054b/01

kevneyndin teberrā ḳıl - Ar.+T. her iki dünyadan elini eteğini çekmek (sadece manevi aleme yoğunlaşmak)

k.- ıp 159b/06

kevn ü mekān Ar. varlık, kainat

k. 050b/09

Ḳevṣer öz.a.Cennette bulunan havuzun adı, Kevser Havuzu

Ḳ. 118b/03

key - giymek, kuşanmak

k.- er 150b/05

k.- gen 087a/09

k.- ip 151a/11

k.- mekdin 108a/08

keyin sonra, den sonra

k. 151b/04

keyür - girdirmek

k.- di 109b/04

ḳıble-i aṣlī Ar. asli kıble, gerçek kıble

ḳ.+ si 168b/04

ḳıble-i naẓar-ı ʿuşşāḳ Ar. aşıklarının bakışlarının odaklandığı yer

ḳ. 023b/11

ḳıl - yapmak, kılmak, etmek

ḳ.- dı 002b/02, 077b/06, 074a/06, 103b/10, 103b/11

ḳ.- dılar 137a/01

ḳ.- dıŋ 076b/03, 128a/06

ḳ.- ġalı 169b/02, 169b/04

ḳ.- ġan 076b/02, 086a/11

ḳ.- ġay 170b/04

ḳ.- ġaylar 080b/03

ḳ.- ġıl 168a/08

ḳ.- ıp 002a/03, 009b/09, 050a/03, 052b/09, 146b/04, 154b/08, 169a/10

ḳ.- ıpdur 131a/05

ḳ.- ıpdur men 159a/10

k.- madım 047b/02

ḳ.- maġanımnı 076b/03

ḳ.- madıŋ 076b/04

ḳ.- maḳ 075a/10

ḳ.- maḳda 104a/09

ḳ.- mış 166a/03, 119b/10

ḳ.- ur 015a/07, 045b/10, 045b/11, 049a/07, 119b/06, 168a/07

ḳ.- ur mėn 113b/01

ḳ.- ur sėn 034b/02, 158b/05

ḳıl kıl, tüy

ḳ.+ dın 119a/06

ḳılıç kılıç

ḳ. 079b/06, 132a/11, 134b/07

ḳ.+ dın 119a/06

ḳ.+ ım 150b/05

ḳılıç ėndür - kılıçla vurmak, kılıç indirmek, kılıçla saldırmak

ḳ.- di 094a/02

ḳ.- gen 155a/10

ḳılıġ huy, ahlak, mizaç

ḳ. 076b/01

ḳ.+ ıdın 076b/01

ḳılıḳlıḳ yaratılışlı, huylu, tabiatlı

k. 075b/04

ḳınnāre Ar. mezbaha, kanara

ḳ.+ ġa 132a/03

ḳırāb Ar. kılıç ve bıçak kını, kılıf

ḳ. 171a/04

ḳırḳ kırk (40)

ḳ. 063b/02, 079a/11

ḳırḳ altı kırk altı (46)

ḳ. 099b/04

ḳısḳa kısa

ḳ. 114a/09

ḳısm Ar. kısım, bölüm

ḳ.+ da 073b/01

ḳ.+ dın 072a/07, 072a/08, 072a/09, 072a/11, 072b/01, 072b/08

ḳ.+ nı 072a/10, 072b/02, 072b/03

ḳısm ḳıl - Ar.+T. bölmek, bölümlere ayırmak

ḳ.- dı 072a/11

ḳ.- ıp 072a/07

ḳısmet ḳıl - Ar.+T. nasip etmek, kısmet etmek

ḳ.- dı 141a/07

ḳ.- maġanda 165b/08

ḳıṣṣa Ar. kıssa, hikaye

ḳ. 079b/05, 105b/01

ḳ.+ ġa 108a/09, 088b/06, 093b/04

ḳ.+ ı 093b/05, 097b/01, 098a/04

ḳ.+ nı 103b/08

ḳ.+ nıŋ 085b/06, 114b/01

ḳ.+ sı 136b/01, 141a/09

ḳ.+ sımu 046b/04

ḳ.+ sın 126b/09

ḳ.+ sındın 113a/04

ḳıṣṣa-i aṣḥāb-ı fīl Ar. fil topluluğunun hikayesi, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve filleriyle Kabe'yi yıkmaya gelen Ebrehe ordusunun hikayesi

ḳ. 093b/05, 097a/10

ḳıṣṣa-i aṣḥāb-ı Kisrā Ar. Kisra topluluğunun hikayesi

Ḳ. 086a/02

ḳıṣṣa-i feṯḥ-i Medāyin Ar. (Fars) şehirlerinin fethinin hikayesi

ḳ. 087b/05

ḳıṣṣa-ı remy-i ḥeṣāḥ Ar. toprak atma hikayesi, Hz. Muhammed'in savaşta müşrik askerlerine doğru "yüzleri sürülsün" diyerek toprak attıktan sonra kafirlerin yenilgiye uğradığı hikaye

ḳ. 097b/01

ḳıtāl Ar. vuruşma, çarpışma

ḳ.+ ındın 133a/01

ḳıtāl-ı ehl-i İslām Ar. İslam topluluğuyla savaşmak, Müslümanlarla vuruşmak

ḳ. 149a/07

ḳ.+ dın 133a/08

ḳıtaydur - kesmek, doğramak

ḳ.- ġandurlar 155b/01

ḳıvan - sevinmek, öğünmek

ḳ.+ maḳ 140a/03

ḳıyāmet Ar. kıyamet

ḳ.+ de 121a/06, 166b/04

ḳ.+ ġa 131a/04

ḳ.+ ḳa 114b/09

ḳıyāmet bol - Ar.+T. kıyamet kopması

ḳ.- ġay 052b/04

ḳıyāmet ḳıl - Ar. başa dünyayı yıkmak, büyük dert ve sıkıntı vermek

ḳ.- mas ėrdiŋ 028a/07

ḳıyāmet kün Ar.+T. kıyamet günü krş. ḳıyāmet küni

ḳ. 167b/01

ḳıyāmet küni Ar.+T. kıyamet günü krş. ḳıyāmet kün

ḳ. 057b/05, 057b/08, 167b/01

ḳıyāmet-engīz Ar.+Far. (teşbih olarak) çok uzun boylu

ḳ. 024a/07

ḳıyās Ar. bir şeyi başka bir şeye benzeterek hüküm verme, kıyas

ḳ. 115a/10

ḳıymet Ar. değer

ḳ. 053a/06

ḳız kız, kız evlat

ḳ. 138a/03, 138a/05

k.+ ı 024a/05

ḳ.+ larıdın 105a/07

ḳ.+ larıġa 081a/09

ḳızar - kızarmak, kırmızıya boyanmak

ḳ.- mış 155a/10

ḳızıl kızıl, al

ḳ. 020a/04, 020a/11, 114a/08

ki ki krş. kim

k. 023a/08, 034a/05, 034a/06, 038a/02, 054a/08, 065a/11, 077a/02, 078a/11, 138b/08, 164b/09

kibi gibi

k. 170b/07

kibriyā Ar. azamet, büyüklük

k.+ dın 066a/07

k.+ sıġa 100a/05

k.+ sında 001b/08

kiçik küçük

k. 003b/11, 069b/05, 088b/03, 098a/07, 103a/08, 165b/06, 165b/10

kiçiklik küçüklük, çocukluk

k.+ ni 160a/03

k.+ niŋ 160b/07

kiçikrek daha küçük

k. 093b/09, 097a/06, 124b/09

kifāyet ḳıl - Ar.+T. lüzumlu olan şeyi yapmak, gerekeni yapmak

k.- maḳda 043a/08

kifāyāt-ı mühimmāt Ar. lüzumlu olan şeyler, mühim olan gereksinimler

k. 123a/06

kifāyet (1) Ar. liyakat, yeterlilik

k.+ ige 036b/05

kifāyet (2) Ar. yetişmek, lüzumlu kadar olmak

k.+ dür 158b/04, 158b/08

kigür - girdirmek, sokmak

k.- üŋ 118b/03

ḳilā Far. düşmanlık, düşmanlık etmek

ḳ.+ dur 056a/10

ḳ.+nı 056b/02

Kilāb öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşayan Havazin kabilesinin bir kolu

K. 138a/09

kim (1) ki krş. ki

k. 089b/01, 001b/04, 002a/03, 003a/06, 003a/11, 006a/01, 006a/06, 006b/01, 006b/06, 006b/10, 007a/01, 007b/05, 007b/07, 007b/08, 007b/09, 007b/11, 008a/06, 008a/08, 008b/02, 009a/01, 009a/05, 009a/07, 009a/10, 009a/11, 009b/03, 009b/05, 010a/01, 010a/02, 010a/03, 010a/04, 010a/09, 010b/03, 010b/05, 010b/08, 011a/02, 011a/05, 012a/09, 012b/05, 013a/06, 013b/05, 013b/06, 013b/10, 014a/05, 014b/02, 014b/04, 014b/06, 014b/11, 015a/01, 015a/10, 015a/11, 015b/01, 015b/07, 016a/06, 016a/11,

016b/07, 016b/09, 016b/11, 017a/08, 017a/09, 017a/10, 017b/03, 017b/10, 018a/02, 018a/06, 019a/08, 019b/04, 019b/07, 019b/10, 020a/10, 020b/01, 020b/06, 021b/06, 021b/07, 022b/03, 022b/04, 022b/05, 022b/10, 023a/02, 023b/05, 023b/07, 024b/09, 024b/11, 025a/02, 025b/06, 026a/03, 026a/06, 026a/11, 026b/10, 027a/04, 027a/08, 027b/06, 028a/02, 028a/09, 028a/10, 028a/11, 028b/01, 029a/09, 029b/05, 030a/04, 030a/05, 030a/09, 030a/10, 030b/04, 030b/05, 031a/01, 031a/05, 031b/06, 031b/07, 031b/08, 032b/01, 033a/01, 033a/03, 033b/03, 033b/05, 034a/01, 034a/04, 034a/08, 034b/10, 035a/02, 035b/06, 035b/09, 036a/09, 036a/06, 036a/11, 036b/06, 037a/02, 037a/05, 037a/07, 037b/02, 037b/05, 037b/10, 038a/05, 038b/07, 039a/04, 039a/06, 039a/08, 039a/11, 039b/02, 039b/07, 039b/09, 040a/02, 040a/06, 040b/06, 040b/08, 040b/11, 041a/03, 041a/07, 041b/01, 041b/03, 041b/04, 041b/11, 042a/01, 042a/11, 042b/01, 042b/03, 042b/06, 043a/04, 043a/08, 043a/10, 043a/11, 043b/02, 043b/04, 043b/06, 043b/10, 043b/11, 044a/01, 044a/11, 045a/05, 045a/11, 045b/01, 045b/05, 045b/10, 046a/06, 046a/10, 046b/07, 046b/08, 047b/04, 047b/06, 048a/03, 048a/09, 048b/03, 048b/08, 048b/11, 049a/01, 049a/04, 049a/08, 049b/02, 049b/04, 050a/01, 050a/02, 050b/02, 051a/01, 051b/03, 051b/04, 051b/07, 051b/09, 052a/06, 052b/03, 052b/04, 053a/07, 053a/10,053b/04, 054a/02, 054a/04, 054a/05, 054a/06, 054b/01, 054b/02, 054b/06,

054b/11, 055b/03, 055b/08, 055b/09, 055b/10, 055b/11, 056a/04, 056a/06, 056a/09, 056a/11, 056b/02, 056b/04, 056b/06, 056b/09, 056b/10, 057a/05, 057a/06, 057a/08, 057b/05, 058a/05, 058b/04, 058b/11, 059a/01, 059a/02, 059a/05, 059a/07, 059b/03, 060a/10, 060b/01, 060b/06, 060b/09, 061a/01, 061a/10, 061b/07, 061b/08, 062a/03, 062a/05, 062a/07, 062a/08, 062a/09, 062b/08, 063a/01, 063a/05, 063a/08, 063a/09, 063a/11, 063b/02, 063b/03, 063b/04, 063b/07, 064a/07, 064b/08, 065a/01, 065a/03, 065a/05, 065a/06, 065a/08, 065a/09, 065a/10, 065b/05, 065b/06, 065b/10, 065b/11, 066a/01, 066a/04, 066a/07, 066a/09, 066a/10, 066b/02, 066b/03, 066b/09, 066b/10, 066b/11, 067b/02, 067b/04, 067b/06, 067b/09, 067b/10, 067b/11, 068a/02, 068a/10, 068b/11, 069b/04, 069b/11, 070a/01, 070a/11, 070b/03, 070b/04, 070b/08, 071b/03, 071b/06, 072a/01, 072a/02, 072a/03, 073a/08, 073b/01, 073b/04, 074a/09, 074b/07, 074b/10, 075a/02, 075a/05, 075a/07, 075a/09, 075b/03, 076a/09, 076b/11, 077a/03, 077a/05, 077a/09, 077a/10, 077a/11, 077b/03, 078a/03, 078a/04, 078a/07, 078a/09, 079b/02, 079b/03, 079b/04, 079b/06, 079b/09, 079b/11, 080a/04, 080a/05, 080a/11, 080b/03, 080b/04, 080b/06, 081b/01, 081b/10, 082a/05, 082b/09, 083b/06, 083b/09, 084a/07, 084b/10, 085a/01, 085a/02, 085a/03, 085a/08, 085a/09, 085b/01, 085b/03, 085b/04, 085b/11, 086a/03, 086a/06, 086a/07, 086b/05, 086b/06, 088b/06, 090a/06, 090a/07, 090a/08, 090a/11,

090b/06, 091a/07, 091a/10, 091b/02, 093a/05, 093a/07, 093a/08, 093b/06, 093b/07, 094a/08, 094b/07, 095a/02, 095a/03, 095a/06, 096a/04, 096a/08, 096b/09, 097b/01, 098a/05, 099a/06, 099a/11, 099b/08, 099b/10, 100a/06, 100a/10, 100b/02, 100b/03, 100b/06, 101a/01, 101b/06, 101b/08, 102a/06, 102a/07, 102a/08, 103a/09, 103b/08, 104a/04, 104a/05, 104a/07, 104b/03, 104b/07, 104b/11, 105a/02, 105a/06, 105a/10, 106a/06, 106a/11, 106b/02, 106b/07, 107a/06, 107a/07, 107a/11, 107b/02, 107b/06, 108a/03, 108a/04, 108a/10, 108a/11, 108b/09, 109a/06, 109a/10, 110a/03, 110a/09, 110b/02, 110b/05, 110b/06, 110b/07, 111a/04, 111a/07, 111b/04, 111b/09, 111b/10, 112a/03, 112b/03, 112b/04, 113a/05, 113a/08, 113b/11, 114a/07, 114b/05, 114b/06, 114b/08, 115a/08, 115b/06, 116a/02, 116a/03, 116a/10, 116b/10, 117a/05, 117b/01, 117b/06, 117b/08, 117b/10, 118a/08, 118b/03, 118b/11, 119a/02,119b/05, 119b/06, 119b/07, 119b/09, 119b/11, 120a/01, 120a/02, 120a/07, 120a/09, 120b/01, 120b/03, 120b/07, 120b/09, 120b/10, 121a/05, 121a/09, 121a/11, 121b/07, 121b/10, 121b/11, 122a/04, 122a/10, 122b/02, 122b/04, 122b/09, 123a/05, 123a/10, 123b/10, 124a/01, 124a/05, 124a/07, 124a/09, 124b/01, 124b/05, 124b/06, 125b/09, 126b/04, 126b/06, 127a/05, 127a/10, 127b/03, 127b/06, 128a/06, 128b/01, 128b/06, 128b/08, 129b/01, 129b/02, 129b/05, 129b/07, 129b/08, 130a/04, 130a/11, 130b/05, 131a/02, 131a/03, 131a/05, 131b/01, 131b/03,

131b/04, 132a/04, 132a/07, 132a/10, 133a/02, 133a/04, 133a/07, 133a/08, 133b/01, 133b/02, 133b/04, 133b/08, 133b/10, 134a/03, 134a/10, 134b/02, 134b/04, 134b/07, 134b/08, 134b/09, 135b/09, 136a/03, 136a/08, 136b/01, 136b/05, 137a/05, 137a/11, 138a/11, 138b/03, 138b/05, 138b/09, 138b/11, 139a/10, 139b/05, 141a/10, 141b/02, 141b/03, 141b/04, 141b/07, 142a/03, 143a/03, 143a/07, 143a/10, 143a/11, 143b/07, 144b/04, 145a/08, 145a/09, 145a/11, 145b/01, 145b/09, 146a/03, 146a/04, 146a/10, 146b/06, 147a/11, 147b/09, 147b/10, 148a/02, 148a/08, 148a/10, 148b/03, 149a/05, 149b/11, 150a/10, 150b/01, 150b/03, 150b/04, 150b/08, 150b/10, 151a/02, 151a/07, 151b/10, 152a/07, 152b/05, 152b/11, 153a/02, 153a/10, 153b/03, 153b/04, 153b/08, 154a/10, 154b/03, 154b/05, 154b/08, 155a/04, 155a/10, 155b/02, 155b/05, 156a/01, 156a/04, 156a/10, 156b/11, 157a/07, 157b/01, 157b/09, 157b/10, 158a/01, 158a/02, 158a/04, 158b/09, 158b/10, 159a/10, 159b/01, 160a/05, 160a/08, 160a/10, 160a/11, 160b/11, 161a/01, 161a/11, 161b/01, 161b/07, 161b/08, 161b/09, 162a/06, 162a/09, 162a/11, 162b/09, 163a/02, 163a/04, 163a/09, 163b/01, 163b/05, 163b/09, 164a/06, 164a/10, 165a/05, 165b/04, 165b/07, 165b/11, 166a/06, 167a/04, 167b/09, 168b/05, 169b/06, 169b/11, 170a/02, 170a/04, 170a/09, 170b/03, 170b/05, 170b/11, 171a/04, 171a/07

kim (2) kim (soru sözü)

k. 009b/03, 036b/08, 058b/11, 095b/09, 108b/09, 118b/10,

157a/07, 160a/08, 160a/10, 166a/06

k.+ din 011a/01

k.+ dür 036a/09

k.+ e 157b/01

k.+ ler sizler 145b/02

k.+ niŋ 121a/08

kir - girmek

k. 144a/04, 144a/11

k.- er 125b/01

k.- diler 106b/10

k.- er biz 144a/04, 144a/11

k.- gen 057b/11, 106b/10

k.- geni 109b/10

k.- genler 118b/05

k.- ip 027b/01, 085a/11, 086a/08, 093b/10, 109b/03, 114a/10, 118b/03, 140b/09, 146a/03, 146b/09, 149a/11, 151a/10

k.- ip- 083a/03

k.- megen 098a/01

k.- mekdin 108a/09

k.- miş 108a/05

k.- se 157a/08

Kirdikār Far. yaradan, yaratıcı, Tanrı

K. 169b/03

kirişme cilve, naz, eda

k. 028b/10

k.+ ge 021b/08

kirişme-i nāz T.+Far. cilveli, nazlı

k. 023a/05

Kisrā öz.a. eski Fars hükümdarı Behram Gur'un babası ve Nuşre-van'ın torunu, İran eski hükümdarı krş. Kisrā Yezdecird bin Şehryār, Yezdecir

K. 084a/04

K.+ dın 085b/01

K.+ nıŋ 085b/10

Kisrā Yezdecird bin Şehryār öz.a. eski Fars hükümdarı Behram Gur'un babası ve Nuşre-van'ın torunu, İran eski hükümdarı krş. Kisrā, Yezdecir

K. 086a/03

kişi kişi, şahıs, kimse

k. 007a/07, 011a/02, 014a/03, 017b/01, 018a/02, 019a/08, 028b/05, 034b/04, 038b/09, 043b/11, 055b/01, 064b/08, 065a/02, 069a/11, 071a/10, 077a/04, 081a/03, 092b/11, 093b/10, 093b/11, 095b/06, 096a/06, 097a/07, 098b/03,

100b/07, 101a/01, 104a/05, 105b/02, 107b/04, 108b/11, 109b/10, 114b/01, 119a/09, 120b/10, 121a/04, 139a/03, 139b/08, 140a/10, 140b/04, 141a/11, 141b/04, 141b/05, 143a/04, 143b/01, 145a/05, 146a/06, 149a/06, 151b/06

k.+ din 136a/02

k.+ ge 027a/05, 034b/08, 044b/01, 078a/04, 086a/09, 101a/04, 149a/03, 159a/11

k.+ ler 139b/02

k.+ lerge 148a/10

k.+ lerni 144b/08

k.+ m 164a/06

k.+ niŋ 037a/03, 069a/05, 088b/04, 101a/05, 117a/11, 145b/07

kişne - kişnemek

k.- meki 082a/05

kitāb (1) Ar. kitap

k.+ da 103b/07

k.+ ın 044b/10

kitāb (2) Ar. kitap (Kur'an-ı Kerim)

k. 056a/02, 115b/01

k.+ ı 154b/03

k.+ ḳa 115a/10

k.+ nıŋ 056a/01

kitāb (3) mektup, name

k.+ ında 150a/02

k.+ nı 149a/10

kitābġa püt - kitaba (Kur'an'a) inanmak (iman etmek)

k.- mes 122b/08

Kitāb-ı Arāyis-i Ṣaʿlebī öz.a. Salebi'ye ait tefsir kitabı

K.+ de 114b/01

kitāb-ı ʿAbbās Ar. Abbas'ın (yazdığı) mektup, Abbas'ın (gönderdiği) name

k.+ nı 149a/09, 149a/11

kitāb-ı aʿẓam Ar. büyük kitap

k.+ ġa 103b/09

Kitāb-ı Maḳṣad-ı Aḳṣā öz.a. Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye ait bir kitap krş. Kitāb-ı Maḳṣadü'l-Aḳṣā

K.+ da 087b/06, 126b/09, 141a/08, 154b/06

Kitāb-ı Maḳṣadü'l-Aḳṣā öz.a. Kemâleddîn Hüseyin Harezmi'ye ait bir kitap krş. Kitāb-ı Maḳṣad-ı Aḳṣā

K.+ ġa 147b/11

kitāb-ı zībā Ar.+Far. güzel kitap, süslü kitap

k.+ ġa 006b/04

kizle - gizlemek, saklamak

k.- di 069a/09

k.- genniŋ 021b/02

k.- genige 069b/11

k.- mek 017b/02

k.- mekdin 036a/05

k.- r 036a/04

kizlen - gizlenmek, saklanmak

k.- ip 157a/09

ḳol (1) el, kol

ḳ. 145b/06

ḳ.+ ı 145b/02

ḳ.+ ıda 050a/01, 105b/11

ḳ.+ ıdın 110b/04

ḳ.+ ıġa 032a/07, 091b/07, 094a/01

ḳ.+ ıġa 006b/02

ḳ.+ ın 010a/02, 081b/09, 101a/08, 106b/05

ḳ.+ ında 106a/01, 120b/09, 133b/02, 133b/03

ḳ.+ ındın 079b/01, 110b/02, 138a/06

ḳ.+ larındaġı 153a/03

ḳ.+ larnıŋ 110b/03

ḳ.+ uŋnıŋ 007b/01

ḳol (2) taraf, yön, cihet

ḳ.+ ı 134a/11, 135b/01

ḳol (3) dere, nehir yatağı, memba

ʿa.+ umdın 044a/11

ḳol - affedilmesini dilemek

ḳ.- arda 164b/05

ḳolġa tutul - ele geçmek, yakalanmak

ḳ.- dılar 133a/05 (yaġı ḳolınġa tutul -)

ḳolġa tüşür - ele geçirmek, yakalamak, esir etmek

ḳ.- gey biz 150b/11

ḳolı ayaḳı tutmas bol - eli ayağı tutmamak (felç hastalığına yakalanmak)

ḳ. 010a/02

ḳ.- up 008a/02

ḳolnı tut - elinden tutmak, destek olmak, yardım etmek

ḳ.- mas 162a/09 (ḳolumnı tut -)

ḳ.- up 162a/04 (ḳolumnı tut -)

ḳon - konaklamak

ḳ.- up 143b/06

ḳonaġ misafir krş. ḳonaḳ

ḳ.+ ıġa 035a/07, 035b/03

ḳ.+ ım 025b/02

ḳonaḳ misafir krş. ḳonaġ

ḳ. 026a/04

ḳ.+ nı 035b/08

ḳ.+ nıŋ 035b/06

ḳonaḳ bol - misafir olmak

ḳ.- dum 024a/02

ḳonışı komşu

ḳ.+ lar 016a/04

ḳorḳ - korkmak

ḳ.- ar ėrdi 086b/09

ḳ.- ar ėrdim 120a/03

ḳ.- arım 062b/08

ḳ.- ar mėn 027a/03

ḳ.- ġan 049a/04

ḳ.- ġıl 041a/07

ḳ.- maḳdın 109a/09

ḳ.- tı 131b/09, 151a/09

ḳ.- up 007b/02, 058b/05, 084a/08, 096a/09, 117b/03, 146a/04

ḳorḳu sal - korkutmak, korku salmak

d.- dı 132a/08 (ḳorḳuġumnı sal -)

ḳorḳluġ korku hali, korkaklık

ḳ. 133a/06

ḳorḳuġ korku krş. ḳorḳunç

ḳ. 081a/06, 132a/06, 133a/01

ḳorḳunç korku krş. ḳorḳuġ

ḳ. 084a/05

ḳorḳut - korkutmak

ḳ.- maḳ 091a/06

ḳoş çift, eş, deng

ḳ.+ ı 105a/11

ḳov - kovmak, defetmek

ḳ.- ar 116b/02, 116b/03

ḳ.- arlar 090b/02

ḳoy koyun

ḳ.+ ġa 101a/07

ḳ.+ larnı 131b/10

ḳoy - (1) koymak, devam ettirmek

ḳ.- madı 032a/09

ḳoy - (2) koymak, bırakmak,

ḳ.- madıŋ 128a/08

ḳoy - (3) bir kenara bırakmak, vaz geçmek, terketmek

ḳ. 066a/10

ḳoy - (4) bir şeyi bırakmak, bir yere yerleştirmek

ḳ.- up 120b/05, 145b/06

ḳoy - (5) koymak, eklemek, katmak

ḳ.- dı 106a/05, 106b/01

ḳ.- mas 155b/03

ḳoy - (6) bırakmak,ihmal etmek

ḳ.- may 160a/04

ḳoy - (7) bırakmak, izin vermek

ḳ.- a bergil 111a/03

ḳ.- madılar 048b/06

ḳ.- mas 033a/07, 036a/01

ḳ.- maslar 036b/01

ḳoy - (8) koymak, atamak

ḳ.- ġan 094a/10

köç - (1) yola koyulmak, yola çıkmak

e.- ti 033b/06

k.- üp 143b/09, 149b/08

köç - (2) göçmek

k.- ti 047b/07

köç bütün aile (karı ve çoluk çocuk dahil hepsi)

k. 137a/09

köçür - göçürmek, göç ettirmek

k.- üp 050a/04

kögerçgün güvercin

k.+ lerni 109b/08

k.+ ni 108a/01

kög(ü)s göğüs

k.+ in 105b/03

k.+ ümge 081a/05, 106a/08, 106b/05

k.+ ümni 106a/03

kök gök, gök yüzü, sema

k. 073a/06, 082a/04, 090a/09, 091b/08, 092b/07

k.+ de 125a/04, 125a/06, 125b/02

k.+ din 079a/04, 080a/11, 081a/11, 085a/06, 092b/04, 093a/05

k.+ ke 081b/09, 105b/05

k.+ ler 106b/09

k.+ lerge 125a/04, 127a/09

kök ʿālemi T.+Ar. gök, gök yüzü, sema

k.+ din 089b/11, 052b/02

k.+ nde 104b/07

kölege sal - Mo.+T. gölge vermek, gölge yapmak

k.- ġay 078a/10

kömür kömür, yanmış ve kararmış

k. 118a/10

köni iyi, doğru

k. 045a/06

köni bol - dosdoğru olmak, iyi yolda olmak

k.- madım 045a/04

köni yoldın çıḳ - doğru yoldan ayrılmak, sapıtmak

k.- maḳġa 036b/01

köni yolġa köndür - hak yola çevirmek, hidayete erdirmek

k.- ür 090a/09

köŋ(ü)l gönül

k. 016a/05, 016b/01, 016b/02, 017b/11, 018a/01, 018a/04, 018a/09, 020b/02, 021b/10, 023a/10, 024b/06, 025b/06, 027a/05, 031b/04, 041a/10, 042a/03, 048a/10, 066b/02, 077a/10, 099a/07

k.+ de 021b/05, 028b/07

k.+ din 032a/02

k.+ dür 077a/09

k.+ ge 022b/02

k.+ i 022b/05, 027a/11, 099a/06, 099b/08, 132b/02, 156b/10

k.+ ige 104a/04

k.+ iŋ 025b/11

k.+ inge 132a/08

k.+ ini 131b/09

k.+ iniŋ 015b/01, 024b/03

k.+ ler 004a/01, 009a/03, 024a/09

k.+ ni 021a/11, 023a/01, 033b/11, 050b/08

k.+ niŋ 032a/06

k.+ üm 006a/07, 006a/10, 025a/09, 105a/11

k.+ ümni 027a/03

k.+ ümniŋ 079b/11

k.+ ümüzniŋ 144b/02

k.+ üŋ 006b/11, 031b/08, 034a/03

k.+ üŋe 017b/06

k.+ üŋge 017a/09, 019b/11

k.+ üŋniŋ 038b/05

köŋül al - gönül çelmek, aşık ettirmek

k.- ıp 025a/03 (köŋlüm al -)

köŋül baġla - aldanmak, kanmak, gönlünü vermek

k.- ma 033b/03 (köŋülni baġla -)

köŋül İslāmġa aç - T.+Ar.+T. gönlünü İslama açmak, Müslüman olmak

k.- tı 007a/01 (köŋlüŋ aç -)

köŋül kes - vazgeçmek

k.- ip 033a/09

köŋülge cān kėl - T.+Far. canlanmak, can bulmak

k.- ür 077b/09 (köŋüllerge cānlar kėl -)

köŋülge ḳorḳuġ tüş - gönle kor düşmek, endişelenmek

k.- üp 095b/08 (köŋlige ḳorḳuġ tüş -)

köŋül ḳarası ketme - gönül karasının gitmemesi, içteki endişenin devam etmesi

k.- di 166a/11(köŋlüm ḳarası ket-)

köŋülge tėg - gönle ulaşmak, gönülde yer etmek

k.- en 020a/03 (köŋlüŋge tėg -)

köŋülde rāḥat ḳalma - T.+Ar. gönülde rahat kalmaması, endişeli olmak

k.- dı 022a/08

köŋülniŋ ʿanāsı ket - gönüldeki zahmet ve meşakkatin gitmesi, zahmetten ve meşakkatten kurtuluş

k.- mes 166b/04 (köŋüllerniŋ ʿanāsı ket -)

köp çok, fazla, pek

k. 010b/07, 013a/04, 016a/04, 023b/01, 030b/09, 040b/05, 041b/01, 043a/08, 043b/11, 078a/11, 083a/11, 083b/07, 087b/01, 092a/03, 092b/11, 095a/04, 098a/05, 098a/10, 145b/07, 153b/02, 155b/05, 156b/03, 169b/01, 170b/06

köp bol - (1) çok olmak

k.- maḳı 117a/06

k.- sa 062a/09

köp bol - (2) toplanmak, birikmek, kalabalık olmak

k.- dı 081b/07

köprek daha çok, çok fazla

k. 125b/01, 144b/05, 154a/01, 165b/10

k.+ ini 141a/06

köprüg köprü

k. 119a/05

kör- (1) görmek

k.- di 019a/06, 092b/11, 146a/03,

147a/01, 147a/07
k.- diler 144b/08, 148a/04
k.- dük 105b/04, 139a/11
k.- düm 024b/02, 024b/07, 032b/11, 033a/01, 049b/08, 080b/06, 081a/11, 081b/05, 104b/11, 125a/05, 125a/06, 125a/08, 125b/02, 152b/11, 170b/07
k.- düŋ 039a/11
k.- e alman 025a/05
k.- e bilgey 070a/05
k.- er 010a/04, 014b/02, 077a/04
k.- erde 034a/10
k.- er bolsa 012b/06
k.- er mėn 024b/09, 146a/10
k.- er sėn 132a/01
k.- geç 075a/09
k.- gen 025b/04, 103b/04
k.- gende 019a/04
k.- gendin 102b/09
k.- gey 092a/05
k.- geyler 069a/10
k.- gey sėn 028b/05
k.- gil 059b/05, 071b/03, 097b/09
k.- medi 170b/07
k.- medim 076a/10, 138a/06
k.- mek 026b/03, 026b/09, 027a/01, 078a/11, 108b/10, 156a/01
k.- mekdin 026b/02
k.- mekke 107a/08
k.- mes 091a/02, 107b/04
k.- mesler 070b/08
k.- mes sėn 146a/11
k.- meyür sėn 157a/10
k.- se 107b/06, 108b/09
k.- seŋ 032a/11, 037b/08
k.- siŋiz 152b/05, 152b/07
k.- sünler 082a/01, 107b/03
k.- üŋ 046a/04
k.- üp 022a/02, 024a/11, 025a/02, 025b/02, 025b/05, 025b/09, 027a/10, 030b/01, 048a/01, 069b/07, 087a/07, 092b/04, 095b/08, 103b/01, 103b/03, 105a/01, 108a/02, 109b/01, 109b/09, 115b/09, 139a/10, 143a/06, 149b/08, 150a/01, 157b/02
k.- üp turur ėrdi 139b/04

kör- (2) bakmak

k.- üp 025b/02

kör- (3) saymak, zannetmek

k.- diler 071a/10

kör bol - kör olmak, görememek

k.- dı 107a/08

köre göre

k. 141a/03, 166a/03

körgüz - göstermek

k.- eyin 106b/11

k.- gil 163b/06, 104b/05

k.- meki 077b/05

k.- se 077b/08

k.- üp 026a/11, 052a/08

körkli güzel krş. körklü, körklüg

k. 083b/01

körklü güzel krş. körkli, körklüg

k. 025b/05, 029a/11, 081a/08, 170a/11

körklüg güzel krş. körkli, körklü

k. 004a/06, 022a/09, 035a/06, 075b/04, 095a/01, 108b/06, 168a/02

körklüg bil - iyi bilmek, bir şeyin hakkında çok bilgi sahibi olmak

k.- ip 121b/08

körklügrek daha güzel, daha iyi

k. 064a/07, 076b/01

körül - görülmek

k.- medi 091a/06, 103a/02

körümçi müneccim, kahin

k. 084a/05, 086b/10

k.+ lerniŋ 080a/06

körün - görünmek

k.- gen 077a/10

k.- medi 069a/06

k.- mesler 075a/03

k.- se 151a/02

k.- ür 069b/05, 069b/08, 151b/08, 153a/03

körünmeslik görünmemek, fark olunmamak

k. 049b/05

körüş - birbirini görmek

k.- tiler ėrse 146a/01

köter -(1) (bayrak) taşımak

k.- ür mėn 057b/05

köter -(2) kaldırmak, ortadan kaldırmak

k.- dim 106a/11

k.- ip 106a/10, 153a/01

köter -(3) kaldırmak, yükseltmek

ḳ.- gen 081b/09

k.- ür 062b/07

köter -(4) taşımak, yüklenmek

k. - e bilgeniçe 114b/01

köz göz

k. 016a/05, 016a/11, 016b/03, 017b/11, 018a/01, 018a/04, 018a/09, 018b/03, 019a/06, 019b/07, 020a/10, 024b/03, 025a/06, 029b/11, 031b/04, 032b/06, 044b/11, 069a/09, 070a/04, 070a/05, 081b/04, 082a/02, 099a/07, 121b/11, 124b/09, 147a/10, 162b/02, 170b/07

k.+ de 042a/06

k.+ i 021b/01, 051b/06, 107a/08

k.+ din 021a/02

k.+ idin 081b/01, 088a/02

k.+ ige 013a/02, 027a/09, 049b/05, 101a/10, 123b/05, 159b/09

k.+ in 023b/06, 094a/03

k.- leriniŋ 024b/10, 069b/04

k.+ leri 012b/06, 026b/11, 099b/08, 117b/01

k.+ leridin 077b/07

k.+ lerige 097b/11, 140b/09

k.+ lerim 025a/07

k.+ leriŋni 018b/04

k.+ ni 069b/05

k.+ üm 025a/09, 027a/06

k.+ ümdin 021a/02

k.+ ümge 022a/04

k.+ ümniŋ 006a/10, 079b/11, 105b/07

k.+ üŋ 039b/08, 041b/10, 071b/02

k.+ üŋge 017a/08

k.+ üŋni 017b/05, 034a/08, 166a/07

köz tik - göz dikmek, bakmak

k.- ip 026b/08 (közini tik -)

köz tüş - bakmak, belli bir tarafa gözünü çevirip bakmak

k.- ti 114a/11 (közi tüş -)

köz yaru - (hayret ve şaşkınlık oluşması) göz kamaşması

k.- ġay 106b/08 (közüŋ yaru -)

közde ḫalel bol - gözde kusur olması, (gerçeği) görememek

k.- masa 092a/04 (közinde ḫalel bol -)

közdin uyḳu kėt - gözden uykunun gitmesi, uykusuz kalmak

k.- er 032a/01 (közdin uyḳusı kėt-)

közge il - göze görünmek, dikkate almak

k.- medi 030b/02, 035a/10

k.- medim 044b/07

k.- sün 053a/01, 054b/01

közin ża‘fı bol- Ar.+T. gözde kusur olması, kör olmak, görememek

k.- ġay 107b/06 (közinіŋ ża‘fı bol-)

közni uyḳudın aç - gaflet uykusundan uyanmak, gözünü açmak (gerçeği görmek)

k.- may 071a/09 (közni uyḳudın aç-)

közgür - göstermek

k. 026b/11

közle - beklemek, gözlemek

k.- genniŋ 021b/01

közlü gözlü krş. közlüg

ç. 026a/07, 122b/10

közlüg gözlü krş. közlü

k. 024a/06

közsiz kör, ama

k. 136b/10

Ḳubād öz.a. Beni Giffar kabilesinden biri

Ḳ. 149a/09

Ḳubbetü’l-İslām-ı Ḫ^{v}ārezm öz.a. Kubbetü’l-İslam-ı Harezm, İslam şehri Harezm’in kubbeleri

Ḳ. 004b/01

ḳubḥ Ar. günahlar, çirkin işler

ḳ.+ ın 040b/07

ḳuç - kucaklamak, sarılmak

ḳ.- up 078a/03, 078a/04

ḳuçḳar koç

ḳ. 150b/11

ḳ.+ nı 150b/06

ḳudret (1) Ar. kudret, güç

ḳ. 002b/07, 103b/10, 120b/09

ḳ.+i 009b/07, 050a/01, 066a/05, 067a/01, 096a/09

ḳ.+ imizni 097b/09

ḳudret (2) Ar. takat

ḳ.+ in 116b/01

ḳudret bil - Ar.+T. değer bilmek,

kıymet bilmek

ḳ.- medim 047a/11

ḳudret-i ḳāhire Ar. üstün gelen kudret, yenen kuvvet

ḳ. 002a/03

ḳudüm Ar. ayak basma, kadem basma

ḳ.+ dın 088a/07

küdūrāt-ı ʿalāyıḳ Ar. katışık alakalar, bulanık alakalar

k.+ dın 079a/01

küdüret-i nefs u hevā Ar. nefis ve şehvetin pislikleri

k.+ nı 039b/09

ḳul (1) kul, abd

ḳ.+ ġa 166b/01

ḳ.+ ın 022a/10

ḳ.+ lar 058b/04

ḳ.+ ları 154a/04

ḳ.+ nı 168a/11

ḳ.+ um 064a/02

ḳul (2) köle

ḳ.+ ı 029a/10, 094a/05

ḳ.+ nı 144b/09

ḳ.+ uŋ 094b/04

ḳ.+ uŋ mėn 094b/04

ḳul (3) insan, kişi

ḳ. 145a/01

ḳulaġı ėşit - işitmek, duymak, haberdar olmak

ḳ.- mes 029b/01

ḳulaġ sal - kulak vermek, dinlemek, dikkate almak krş. (ḳulaḳ sal -)

ḳ.- ma 034a/03 (ḳulaġına sal -)

ḳulaḳda āfeti bol - T.+Ar.+T. (gerçeği) duyamayacak olmak, sağırlaşmak

ḳ.- masa 092a/06 (ḳulaḳlarıda āfeti bol -)

ḳulaḳ sal - kulak vermek, dinlemek, dikkate almak krş. (ḳulaġ sal -)

ḳ.- madılar 091a/11

ḳ.- may 032a/03

ḳ.- saŋ 033b/02

Ḳulleys öz.a. Ebrehe'nin, insanların Kabe'ye gidip hac etmetlerinin önüne geçmek için inşa ettiği kilisenin adı

Ḳ. 095a/03, 095a/07

Ḳ.+ niŋ 095a/09, 095a/11

ḳulluḳ ḳıl - kulluk etmek

ḳ.- maḳdın 048b/01

ḳ.- mayın 059b/03

ḳulūb Ar. kalpler

ḳ. 067a/10

ḳumalaġ hayvan gübresi

ḳ.+ ın 143a/05

Ḳur'ān öz.a. Kur'an-ı Kerim, krş. Ḳur'ān-ı ʿĀrabī, Ḳurʾān-ı ʿaceb, Ḳur'ān-ı mecīd

Ḳ. 059a/05, 090b/06, 090b/07, 115a/09, 116b/02, 117b/06, 117b/11, 118a/08, 119a/02

Ḳ.+ ġa 059a/11

Ḳ.+ nı 059a/07, 117b/08, 122a/08

Ḳ.+ nıŋ 116a/10

Ḳurʾān-ı ʿaceb Ar. harika Kur'an, muhteşem Kur'an, Kur'an-ı Kerim krş. Ḳur'ān, Ḳur'ān-ı ʿĀrabī, Ḳur'ān-ı mecīd

Ḳ. 090a/08

ḳurʿa sal - Ar.+T. kura çekmek

ḳ.- dılar 098b/04

ḳurbān Ar. kurban krş. ḳūrbān

ḳ.+ larnı 150b/07

ḳūrbān Ar. kurban krş. ḳurbān

ḳ. 159b/02

ḳ.+ nıŋ 159b/04

ḳurbān ḳıl - Ar.+T. kurban etmek

ḳ.- ur 150b/04 ḳ.- urlar 169a/01

Ḳureyş öz.a. Kureyş kabilesi

Ḳ. 079a/03, 079a/07, 097b/02, 097b/03, 109b/06, 141b/05, 142a/07, 143b/10, 144b/11, 146b/05, 148a/02, 148b/04, 149a/05, 149b/05, 149b/08

Ḳ.+ din 144b/07

Ḳ.+ ġa 143a/10

Ḳ.+ niŋ 080a/03, 093a/08, 145a/07

ḳurı - kurumak

ḳ.- dı 088b/10

ḳurt kurt

ḳ. 098b/01

Ḳur'ān-ı ʿĀrabī öz.a. Arapça Kur'an, Kur'an-ı Kerim krş. Ḳur'ān, Ḳurʾān-ı ʿaceb, Ḳur'ān-ı mecīd

Ḳ. 116a/01

Ḳur'ān-ı mecīd Ar. şerefli Kur'an, Kur'an-ı Kerim krş. Ḳur'ān, Ḳurʾān-ı ʿaceb, Ḳur'ān-ı ʿĀrabī

Ḳ. 048b/11

ḳuş kuş

ḳ. 081a/04, 081b/02, 097a/07,

097a/08

ḳ.+ ı 023a/02

ḳ.+ ına 159b/10

ḳ.+ ını 023a/09

ḳ.+ lar 096b/04, 096b/07, 096b/10, 133a/02, 152b/06

kūtāh ḳıl - Far.+T. uzak tutmak

k.- ġıl 169b/01

ḳutb-ı zamāne Ar. zamanın kutbu, zamanın büyüğü

ḳ. 010a/08

ḳutḳar - kurtarmak

ḳ.- dı 101a/07

ḳutul - kurtulmak

ḳ.- dılar 133a/04

ḳ.- ġan 079a/07

ḳ.- mas 023a/02

ḳuvan - öğünmek, böbürlenmek

ḳ.- ıp 097b/03

ḳuvvet Ar. kuvvet, güç

ḳ. 077a/01

ḳ.+ i 003a/07, 097b/03, 156b/03

ḳ.+ in 082a/11

ḳuvvet-i beşeriyye Ar. beşerin gücü, insanın kuvveti

ḳ. 060b/06

ḳuvvet ve nuşret ber - Ar.+T. (Allah'ın) güç verip yardımda bulunması

ḳ.- ip 152b/01

ḳuyaş güneş

ḳ. 075a/10, 122b/10

ḳ.+ nı 107b/06

ḳuyud-ı ẓulümāt-ı vücūd Ar. vücud karanlığının prangaları

ḳ.+ ıdın 071a/02

kübe zırh

k.+ ler 108a/08

küç ayır - zorla ayırmak

k. 038a/07

küç (1) güçlük, zorluk

k. 038b/09

küç (2) güç, kuvvet

k.+ ünjüz 046a/08, 167a/04

küçey zor, güç, çetin

k. 139b/05

küçeylik güçlük, zorluk, meşakkat

k.+ din 068b/05

küçeylik kėl - zorluk gelmek, sıkıntı çekmek

k.- gende 167a/04

küçlüg güçlü, kuvvetli

k. 096a/08

küffār Ar. kafirler

k. 107a/11, 107b/04, 133b/09, 135b/09

k.+ nı 135a/01

k.+ nıŋ 088a/08, 092a/04, 134a/03

küffār-ı Ḳureyş Ar. Kureyş kafirleri

k. 143b/03, 146a/02

küfr küfür, Allah'a ve Peygamber'e inanmamak

k. 088a/07, 089a/05

k.+ ge 091b/11

k.+ niŋ 087b/11

kül - gülmek

k.- üp 077b/07

külāh Far. başlık, külah, tac

k.+ ıŋ 051a/08

kümiş gümüş krş. kümüş

k.+ din 105b/11

kümüş gümüş krş. kümiş

k. 050a/03, 052b/09

k.+ din 113b/04

kün (1) gün

k. 007a/03, 008b/06, 026a/07, 033a/03, 033b/10, 034b/02, 034b/11,048a/04,052a/09, 052a/11, 057a/07, 064b/06, 079a/11, 083b/06, 087b/11, 102a/10, 105a/07, 120b/03, 139b/09, 142a/07, 142a/10, 143b/03, 145a/08, 145b/01, 149b/04, 151b/05

k.+ de 149a/03, 149a/08

k.+ din 064a/11, 079b/06, 085a/05, 091b/11, 102b/01

k.+ ge 064a/10, 136b/04

k.+ i 004b/07, 034a/10, 079a/09, 080b/10, 138b/03, 139a/01, 149b/03

k.+ inde 101a/10

k.+ ler 133a/06

k.+ nüŋ 120a/03

kün (2) güneş

k. 070a/01, 070a/02, 073a/09, 103a/07

k.+ ge 069b/04, 146b/03

k.+ ni 025b/08, 072b/04, 146b/02

k.+ niŋ 075a/09, 121b/11

kün toġ - güneşin doğuşu

k.- ḳanda 075a/03

küneç güneş

k. 024a/06, 070a/04

künf-i ḥimāyet Ar. himaye ve koruma

k.+ de 107b/02

küngüre Far. kubbe

k. 085b/02

k.+ si 083b/10, 083b/11

künlük günlük

k. 012a/06, 113b/07

künyet künye

k.+ i 093b/06

kürsī Ar. arşın altında bulunan bir sema tabakası

k. 073a/05

k.+ ni 072a/08

kütub-ı İlāhī Ar. ilahi kitaplar, Tevrat, İncil vs krş. kütub İlāhī

k.+ de 103b/03

kütub İlāhī Ar. ilahi kitaplar, Tevrat, İncil vs krş. kütub-ı İlāhī

k.+ de 114a/06

küy - (1) yanmak

k.- gen 118b/04

k.- genige 027a/11

k.- üp 027a/11

küy -(2) beklemek

k.- üp 148a/05

-L-

lā-cerem Ar. şüphesiz, elbette

l. 006a/03, 006b/08, 008a/11, 009b/08, 010a/05, 015b/06, 018b/11, 022a/03, 037a/01, 038a/09, 039a/05, 043b/08, 044b/03, 046a/01, 046b/10, 046b/10, 050b/07, 051a/04, 051b/04, 054a/10, 057a/01, 065a/05, 066a/05, 066b/11, 068a/08, 069a/06, 073a/05, 073b/06, 074a/10, 091a/03, 098a/02, 099a/09, 099b/03, 100a/08, 108a/06, 114b/06, 115a/06, 117a/01, 117b/01, 120a/02, 122a/02, 124a/02, 132a/01, 133a/06, 135a/09, 139a/02, 141b/02, 148a/05, 148b/04, 150b/02, 153a/03, 159b/06, 160a/02, 160a/11, 160b/10, 161b/04, 163a/07, 165b/07, 170a/04

lafẓ-ı melīḥ Ar. güzel sözler

l. 014a/05

lafẓ-ı Türkī-yi melīḥ Ar.+T. Türkçe güzel sözler

l. 005b/10

lāḥiḳ bol - Ar.+T. (imdada) yetişmek, ulaşmak

l.- up 140a/03

laḥẓa Ar. an, dem, kısa zaman

l. 076b/05

l.+ dın 011b/11

lāl Far. dilsiz

l. 170b/04

laʿl-i ateşīn Far. kızıl yakut (dudak)

l. 077b/04

laʿl-i dürr-pūş Far. incilerle örtülü yakut (dudak)

l.+ ını 077b/05

laʿl-i gevher-pāş Far. cevherler saçan yakut (dudak)

l.+ ı 024a/10

lā-mekān Ar. varolmayan yer, metafizik evren

l.+ dın 051a/08

lāme Far. zırh

l. 151a/11

Lāt öz.a. İslamiyet'ten önce Arapların Kabe'ye koyup tapındıkları

put

L. 079b/07

laṭīf Ar. hoş, güzel, latif

l. 054b/06, 108b/06

lāyıḳ Ar. yakışan, uygun olan, münasip

l. 040b/11, 066b/03, 114b/09

lāyıḳ bol -Ar.+T. uygun olmak, münasip olmak

l.- maġay 026a/01

l.- sa 068a/03

lāyiḥ Ar. rüzgar

l.+ si 156a/04

lāyiḥ kör - Ar.+T. apaçık görünmek, aşikar bir şekilde meydana çıkmak

l.- düm 024b/08

lāzım kėl - Ar.+T. lazım olmak, gerekmek

l.- di 115b/07

l.- mes 120b/02

leāli Ar. inciler

l. 111a/07

leāli-yi āyāt Ar. inci (gibi) deliller

l.+ ḳa 111a/10

lebbeyk Ar. Müslümanların hac farizasını yerine getirirken "emrediniz, buyunuz" manasına gelen ve telbiye olarak adlandırılan duanın ilk sözcüğü

l.+ i 168b/07

lem'a Ar. parıltı, parlayış

l. 006b/09

l.+ ıdur 170b/09

l.+ nı 016b/07

leşker Far. ordu, asker

l. 085b/11, 086a/05, 096b/02, 097b/02, 134b/02, 145b/11, 147a/07, 148b/02

l.+ de 077a/11

l.+ din 138a/11

l.+ ge 138a/05, 138b/11

l.+ i 079b/02, 085b/11, 087a/11, 095b/02, 128a/01, 132a/06, 144b/11, 151b/08, 153a/11

l.+ in 043b/01

l.+ iŋe 139b/05

l.+ iniŋ 086b/05, 143b/10

l.+ ni 137a/09, 139a/07

l.+ niŋ 134b/03, 134a/10

leşker bėgi ḳıl - Far.+T. ordunun başı yapmak, ordunun başına

komutan olarak atamak

b.- ıp 086a/06

leşker bol - Far.+T. asker olmak

l.- up 136b/07

leşker çek - Far.+T. asker göndermek, orduyu belli bir noktaya sevk etmek

l.- er 134b/09 (leşkerlerni çek -)

leşker sür - Far.+T. ordu yürütmek, asker göndermek

l.- üp 137a/03 (leşkerni sür -)

leşkerge kir - Far.+T. ordugaha girmek, asker içine sızmak

l.- ip 138b/01 (leşkerige kir -)

leşkerī Far. askerle alakalı, askeri

l.+ i 077a/05

leşker-gāh-ı küffār Far.+Ar. kafirlerin ordugahı

l.+ ġa 096b/09

leşker-i ʿaẓīm Far.+Ar. büyük ordu

l. 077a/02

l.+ niŋ 137a/02

leşker-i derd Far.+Ar. dert askeri

l. 021b/10

leşker-i ehl-i İslām Far.+Ar. İslam ordusu

l. 139b/08

leşker-i Ḥabeş Far. Habeş ordusu

l.+ e 094a/07

leşker-i İslām Far.+Ar. İslam ordusu

l. 086b/01, 140a/01

l.+ ġa 152a/09

l.+ nı 140b/03

leşker-i Ḳureyş Far. Kureyş ordusu

l.+ ni 149b/11

leṭāfet Ar. letafet, hoşluk, güzellik

l. 003b/04, 005b/06

l.+ ini 024a/11

l.+ iniŋ 060b/02

leṭāyif Ar güzellikler, hoşluklar

l.+ i 117a/05

leṭāyif-i bāb-ı irşād Ar. doğruyu bulma yolundaki güzellikler (sözcükler)

l. 030b/09

levāʿic-i fūād Ar. kalbi aşkla yananlar

l.+ ġa 017a/06

Levḥ Ar. insanların başlarına gelmiş ve gelecek olan şeylerin yazılı olduğu Allah katında bulunan kitap, levh-i Mahfuz

L.+ ni 072b/01

levlāk Ar. bir kudsi hadiste "eğer sen

olmasaydın" mealinde kullanılan Hz. Muhammed'e hitaben söylenmiş söz

l. 002b/11

leyālī Ar. geceler

l. 133b/05

leyle-i İsrā Ar. İsra gecesi, Miraç gecesi

l. 126b/05

leyle-i nıṣf-ı ramażān Ar. ramazan ayının ortası olan gece

l. 143b/05

leẕẕāt-ı kāẕibe-i vehmīye Ar. hayali sahte lezzetler

l.+ din 038a/10

leẕẕāt-ı naʿīm Ar. bolluktan gelen lezzet

l.+ din 040b/05

leẕẕāt-ı ṭaʿām Ar. yiyeceklerin lezzeti

l. 040b/10

leẕẕet Ar. tat, zevk, lezzet

l.+ din 021a/04

l.+ ini 040b/05, 041a/03

leẕẕet al - Ar.+T. lezzet almak, tat almak

l.- ıp 038a/08

leẕẕet-i āb-ı zülāl Ar. tertemiz suyun lezzeti

l.+ nı 122b/11

li-hāẕā Ar. bunun için, bundan dolayı

l. 115a/09, 128b/03

liḳā Ar. yüz, çehre

l.+ sı 042a/04

liḳā-yı dost Ar.+Far. sevgilinin yüzü

l.+ dın 040b/11

līk Far. fakat, lakin, ama krş. līkin, velī, velīk, velīkin

l. 029b/01, 033b/06, 034b/02

līkin Far. fakat, lakin, ama krş. līk, velī, velīk, velīkin

l. 028b/11, 066b/03

lisān Ar. dil, konuşma

l.+ ı 061a/08

l.+ ın 082a/09

livā Ar. bayrak, sancak

l. 057b/06

l.+ m 131b/03

l.+ nı 139a/03

livāʾ-i Evs Ar. Evs kabilesinin sancağı

l.+ ni 139a/06

livāʾ-i Ḥazrec Ar. Hazrec kabilesinin sancağı

l.+ ni 139a/05

livā-yı ḥamd Ar. övgü sancağı

l.+ ni 057b/05

livāḥ Ar. silah

l.+ lar 156a/01

Loḳmān öz.a. Lokman peygamber, Hz. Lokman

L. 082a/11

luḳme Ar. lokma

l.+ sidin 036a/02

luḳme ḳıl - Ar.+T. lokma haline getirip yutmak

l.- dı 098b/05

lü'lü' Ar. inci

l. 119a/01

luṭf Ar. lütuf, ihsan, bağış

l. 024a/03, 063b/08, 104a/07, 116b/11, 162a/07

l.+ uŋ 007b/07, 009b/02

l.+ uŋdın 164b/03

l.+ uŋnı 007b/03

luṭf ḳıl - Ar.+T. lütfetmek, ihsanda bulunmak, bağışlamak

l.- ġıl 167a/03

luṭf tėg - Ar.+T. lütuf değmek, ihsana mazhar olmak

l.- se 163b/07

luṭf-ı kerem Ar. ihsan ve cömertlik

l.+ niŋ 164a/05

-M-

maʿānī Ar. mekan, makam, mevki

m. 069a/07

m.+ si 116b/08

maʿārīż Ar. kapalı (manalar)

m. 100b/05

m.+ din 145b/04

maʿāriẓe ḳıl - Ar.+T. tenkit etmek

m.- ġanlarnı 158a/11

maʿbūd-ı ḥaẓret-i Ḥaḳḳ Ar. kendisine ibadet edilen yüce Allah

m. 039b/04

maʿcūn-ı necāḥ Ar. kurtuluş ilacı, murada ermenin iksiri

m. 042a/04

Māçīn y.a. Çin'in yakınlarında bulunan bir yer

M.+ ni 015a/06 (Çīn u Māçīnni)

mādām kim Ar.+T. müddetçe, dıkça krş. mādāmī kim

m. 028a/09, 040a/02, 150a/11, 168a/05, 168a/07

mādāmī kim Ar.+T. müddetçe, dıkça

krş. mādām kim

m. 167b/11

maʿden-i kemāl Ar. kusursuzluk madeni, mükemmellik kaynağı

m. 065a/03

maġfiret Ar. Allah'ın kullarını bağışlaması

m. 166a/03

maġlūb bol - Ar.+T. yenilmek, mağlup olmak

m.- maḳıġa 154a/01

m.- mas biz 139b/10

maġrib Ar. batı, güneşin battığı yön krş. meġārib

m. 080a/09, 146b/03, 146b/04

m.+ daḳı 080a/09

m.+ de 081b/06

m.+ ġa 073b/09, 090a/01, 124a/02

m.+ ḳa 081b/11

maġrūr bol - Ar.+T. aldanmak, kanmak

m.- up 033a/10

maḥabbet Ar. sevgi, muhabbet krş. muḥabbet

m. 018b/01, 020a/09, 056b/04, 064a/08, 161a/10

m.+ de 041a/01

m.+ din 019b/10, 053a/02

m.+ inde 022b/04

m.+ ke 019b/02

m.+ ni 031b/10

m.+ niŋ 059b/04, 062b/06

maḥabbet ket - Ar.+T. (bir şeye olan) sevginin bitmesi, arzunun azalması

m.- mes 038a/06(maḥabbeti ket-)

maḥabbet ḳıl - Ar.+T. sevmek

m.- mas 067b/09

maḥaffe Ar. deve ve katır gibi hayvanların sırtına konulan ve içine iki kişi oturabilen kapalı vasıta, mahfe, sepet

m. 137a/01

maḥall Ar. yer, mahal

m. 053b/09

maḥalle Ar. mahalle

m.+ de 083a/09

m.+ din 083a/08

maḥallet Ar. memleket, ülke

m.+ ige 014a/02

maḥall-i ḳābil Ar. kabiliyetli

makam,layık yer, yetkili merci

m.+ din 030a/03

maḥall-i ḳābil-dān Ar.+Far. güçlü menzil, kuvvetli yer, tesirli mekan

m.+ ge 034b/11

maḥall-i ḳabūl Ar. kabul olunan yer, kabul buyrulan mekan

m.+ de 030b/11

maḥāl yoḳın bil - Ar.+T. imkansız olmak, imkan olmamak

m.- ip 031b/11

maḥbūb Ar. sevilen, sevgili

m.+ ı 056b/11

m.+ ın 026b/09

m.+ lar 016a/07

m.+ larnıŋ 022b/06

m.+ nıŋ 022b/04, 078b/01

maḥbūb-ı dil-pezīr Ar.+Far. kalbi yatıştıran sevgili

m. 027a/07

maḥbūb-ı ḥaḳīḳī Ar. gerçek sevgili

m.+ niŋ 032a/01

maḥbūb-ı zībā Ar.+Far. güzel sevgili

m. 111a/09

maḥbūbiyyet Ar. sevilmek, sevilen olmak

m. 057a/01

maḫdūm Ar. kendisine hizmet olunan, efendi

m.+ nı 127b/03

maḫfī bol - Ar.+T. gizlenmek, görünmemek

m.- up 075a/03

maḥfil Ar. oturulacak yer, mekan

m. 034b/05

maḥfil-i ḳuds Ar. kutsal mekan

m.+ niŋ 048b/10

māhī-i ẓulm Ar. karanlıkları dağıtan, zulümatı yok eden

m. 127b/08

maḥmil Ar. deve üzerine konulan sepet, mahfe, sürre

m. 033b/07

Maḥmūd öz.a. Kabe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin ordusundaki büyük filin adı

M. 095b/02

maḥrem-i esrār Ar. sırdaş, dert ortağı

m. 008a/04, 115b/04

maḥrūm Ar. manevi nimetlerden uzak kalan, mahrum

m.+ ġa 162a/05

maḥrūm ėt - Ar.+T. mahrum

etmek, yoksun bırakmak

m.- megil 167a/01

maḥrūm ḳal - Ar.+T. mahrum kalmak, yoksun kalmak

m.- ġay biz 153a/04

m.- masun 012b/09

maḥrūm ḳıl - Ar.+T. mahrum bırakmak, yoksun bırakmak

m.- maġıl 033a/05

m.- sa 162a/07, 162a/11

maḫṣūṣ Ar. mahsus, özel, tayin edilmiş

m. 113a/01

maḫṣūṣ bol - Ar.+T. mazhar olmak, erişmek

m.- duŋ 129b/03

m.- up 031a/07

maḫṣūṣ ėt - Ar.+T. (herkese ait olmayıp yalnız birine ait etmek) özel kılmak

m.- ip 063b/08

maḫṣūṣ ḳıl - Ar.+T. (herkese ait olmayıp yalnız birine ait etmek) özel kılmak

m.- dı 100a/07

m.- ıp 002a/10, 005b/02

m.- ıpdur 060b/10

maḥv bol - Ar.+T. (Allah'ın zatında) yok olmak, erimek

m.- up 071a/04

m.- up turur 126a/04

maḫż Ar. saf, halis, katkısız

m. 029b/01, 126b/03, 147b/07, 166a/04

maḫż-ı ḫayr Ar. kendisinde kötülükten eser bulunmayan kimse, tertemiz olan kişi

m. 107a/07

maḫzen-i esrār-ı celāl Ar. ululuk sırlarının mahzeni, büyüklük sırlarının madeni

m.+ dın 065a/03

maḳādir-i aʿmāl Ar. amellerin değerlendirilmesi, amellerin ölçüp biçilmesi

m. 120a/07

maḳām Ar. mevki, kat, yer

m. 028a/10, 128a/09

m.+ ġa 028a/09

m.+ ı 072a/10, 129b/01

m.+ ıġa 057a/01

m.+ ıda 072b/02

m.+ ın 129a/11

m.+ ıŋ 129a/11

m.+ ında 119b/02, 165a/03, 165b/08, 165b/11

m.+ ınıŋ 047a/03

m.+ nı 130a/06

m.+ nıŋ 046a/09

maḳām-ı ʿadl Ar. adalet makamın, tam ve eksiksiz hüküm veren merci

m.+ de 166b/01

maḳām-ı ʿālī Ar. yüksek makam, yüce mevki

m. 128b/01

maḳām-ı ḥayā Ar. (Allah katındaki) haya makamı, hicap makamı

m.+ da 072b/09

maḳām-ı istiḳāmet Ar. (Allah katındaki) istikamet makamı, doğruluk makamı

m.+ niŋ 046a/04

maḳām-ı ḳurb Ar. (Allah katındaki) yakınlık makamı

m.+ da 072a/06

maḳām-ı recā Ar. (Allah katındaki) ümit makamı

m.+ da 072b/05

maḳām-ı ʿubūdiyyet Ar. (Allah katındaki) kulluk makamı

m.+ din 073b/03

maḳarr-ı ʿizzet Ar. şanlı karargah

m.+ idin 112b/05

maḳbūl Ar. kabul olunmuş, makbul

m. 022b/03

maḳbūl bol - Ar.+T. kabul olmak

m.- ġanın 012a/08

m.- ur 034b/04

maḳbūl ḳıl - Ar.+T. kabul buyurmak, kabul etmek

m.- ġıl 169a/06

maklūb ḳılın - Ar.+T. tersine dönmek

m.- dı 070a/01

maḳṣad Ar. hedef, maksat

m. 033b/05

m.+ nı 048a/01

m.+ nıŋ 033a/11

Maḳṣad-ı Aksā öz.a. Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'ye ait bir eser

M.+ da 085b/06, 103b/07

maḳṣad-ı mü'mīn Ar. müminin hedefi

m. 067b/05

maḳtūl bol - Ar.+T. öldürülmek

m.- dı 154a/07

m.- dılar 154b/06

m.- up 148a/09

makẓī bol - Ar.+T. yerine getirilmiş olmak, eda edilmiş olmak, ödenmiş

m.- ur 155b/07

māl Ar. değerli meta, mal

m. 015a/08, 086a/06, 095a/04, 138a/03, 141a/05, 143a/11, 144b/05, 148a/05, 148b/02

m.+ ı 148a/11

m.+ ımız 144b/04

m.+ ımızdın 144b/05

m.+ ımnı 096a/07

m.+ ını 141a/03

m.+ ları 158a/05

m.+ nıŋ 141a/06

Mālik öz.a. Huneyn Savaşı'nda müşriklerin başı olan ve ilerleyen zamanlarda sahabe olan Havazin kabilesinin lideri krş. Mālik bin ʿAvf, Mālik bin ʿAvf Neṣrī

M. 137a/09, 138a/02, 138b/01, 139b/02, 139b/04

M.+ ke 137a/10, 139a/10

M.+ niŋ 139a/10

Mālik bin ʿAvf öz.a. Huneyn Savaşı'nda müşriklerin başı olan ve ilerleyen zamanlarda sahabe olan Havazin kabilesinin lideri krş. Mālik, Mālik bin ʿAvf Neṣrī

M. 137a/02

Mālik bin ʿAvf Neṣrī öz.a. Huneyn Savaşı'nda müşriklerin başı olan ve ilerleyen zamanlarda sahabe olan Havazin kabilesinin lideri krş. Mālik, Mālik bin ʿAvf

M. 136b/06

Mālik bin Ṣaʿṣaʿa öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

M. 124b/06

mālik-riḳāb Ar. kulların efendisi, kölelerin sahibi

m. 170b/03

maʿlūm Ar. bilinen, belli,aşikar

m. 131b/03

maʿlūm bol - Ar.+T. bilinmek, belli olmak, anlaşılmak, ortaya çıkmak

m.- dı 060a/06, 074a/09

m.- ur 037b/05

m.- up 114a/07

maʿlūm ėt - Ar.+T. bildirmek, bilgi aktarmak

m.- gen 143a/01

maʿlūm ḳıl - Ar.+T. anlaşılmak, bilinmek, ortaya çıkmak

m.- mas 056b/03

m.- salar 120a/09

maŋa bana

m. 014b/05, 026b/01, 027b/01, 028a/03, 030a/02, 037b/09, 050a/10, 050b/02, 056b/11, 081a/08, 094b/05, 097b/05, 102a/11, 102b/08, 106b/05, 125a/08110a/03, 110a/06, 110b/05, 125b/03, 125a/05, 132a/06, 146a/06, 152a/06, 158a/02, 161b/01, 161b/06

maʿnā Ar. mana, anlam

m. 003a/03, 069b/07, 090a/03, 090a/06, 090b/06, 100b/06

m.+ sı 112b/03

m.+ sın 005b/09

m.+ sige 016b/08

maʿnā-yı anīḳ Ar. ince anlam, zarif mana

m. 112a/03

maʿnā-yı kāşif-i ḥudūs u ḳıdem Ar. eskiden olanla sonradan meydana gelen şeyler

m. 112b/08

mānīʿī bol - Ar.+T. mani olmak, engellemek

m.- maḳı 170a/08

m.- ur 140b/02

maraż Ar. hastalık

m. 008a/01

m.+ ġa 042a/03

maʿreke Ar. savaş meydanı

m.+ de 132a/02

maʿrifet Ar. bilgi, biliş

m. 122b/07

maʿrifet bol - Ar.+T. hüner olmak

m.- up 020b/09

maʿrifet-i müstelzim Ar. gerekli olan marifet, lazım olan biliş

m.+ i 122b/06

marīż Ar. hasta

m. 122b/11

marīż bol - Ar.+T. hasta olmak

m.- ur 041b/07

maʿrūf Ar. meşhur, ünlü

m. 005a/08, 022b/07, 075b/05,

112b/02

maṣlaḥat Ar. uygun

m. 108b/10

m.+ ḳa 100b/08

maṣlaḥat kör - Ar.+T. uygun bulmak, faydalı görmek

m.- mes mėn 026b/03

masraʿ Ar. ölme (yeri)

m.+ ın 145b/07

maşrıḳ Ar. doğu, güneşin doğduğu yön

m. 080a/10, 081b/11

m.+ da 081b/06

m.+ dağı 080a/08

m.+ dın 073b/09, 090a/01, 124a/02

maṭlaʿ Ar. kasîdenin kafiyeli ilk beyti

m.+ ı 010b/08

m.+ nı 011a/01, 011b/01, 011b/02

maṭlaʿ-ı ḳaṣīde Ar. kasîdenin ilk beyti

m.+ de 031a/01

maṭlūb-ı bī-nazīr Ar.+Far. eşsiz arzu

m.+ niŋ 027a/07

māyil Ar. eğik, eğri

m. 034a/08

maʿyūb ḳıl - Ar.+T. ayıplamak, rezil etmek

m.- ur 039a/05, 039b/07

maẓhar-ı ḥażret-i aḥediyye Ar. (Allah'ın) yüce birliğinin tezahürü

m. 070b/01

me'kūlāt-ı ṭabʿiyye Ar. doğal gıdalar, doğal yiyecekler

m. 038a/09

meʿāric Ar. miraçlar, merdivenler (yüksek mertebeler)

m. + ni 053a/04

meʿāric-i iʿlā Ar. en yüksek dereceler

m. 128a/10

meʿāric-i saʿādāt Ar. saadet merdivenleri

m.+ ġa 059a/09

mebhūt Ar. hayrette kalmış, şaşkın

m. 002a/01

mecāl Ar. takat, güç, kuvvet

m. 130a/07

m.+ im 009a/05

mecāl ḳalma - Ar.+T. gücü kalmamak, kuvveti tükenmek

m.- dı ėrse 020b/07

mecāl tap - Ar.+T. bir şeyi yapmak için (kendinde) güç

bulamamak

m.- madım 006a/05

Mecdī öz.a. Ebu Süfyan'ın levazımatçısı krş. Mecdī bin ʿAmr

M.+ din 143a/03

Mecdī bin ʿAmr öz.a. Ebu Süfyan'ın levazımatçısı krş. Mecdī

M. 142a/02

meclis-i üns Ar. aşinalık meclisi

m.+ niŋ 048b/09

mecmaʿ bol - Ar.+T. topanmak, bir araya gelmek

m.- up 148b/04

mecmūʿ Ar. bütün, hepsi

m. 113b/06

mecmūʿ-ı ayāt Ar. bütün deliller

m. 074a/11

mecmūʿ-ı dünyā Ar. bütün dünya

m. 060a/10

mecmūʿ-ı esrār Ar. bütün sırlar

m.+ dın 129b/07

mecmuʿ-ı ḫayrāt Ar. bütün iyilikler, iyi amellerin hepsi

m.+ nıŋ 045a/11

mecmūʿ-ı kāyināt Ar. bütün kainat

m. 083b/02

mecmūʿ-ı mevcūdāt Ar. bütün mevcudat, bütün varlık

m. 072a/04, 081b/11

mecmūʿ-ı muʿcizāt Ar. bütün mucizeler

m.+ dın 114b/06

mecmūʿ-ı saʿādāt Ar. bütün mutluluklar

m.+ nıŋ 046a/01

mecrūḥ bol - Ar.+T. yara almak, yaralanmak

m.- ġanın 109b/01

m.- up 153b/04

medāric-i irtiḳā Ar. yükselme merdivenleri

m.+ da 128a/10

medāric-i kelimāt Ar. kelimelerin merdivenleri, sözcüklerin yüksekliği

m. 059a/09

medārih-i buleġā Ar. edebiyatı iyi yapanlar, en iyi edipler

m. 115b/10

medāyin Ar. şehirler

m.+ dağı 084a/04

m.+ ni 085a/11

meddāḥlıḳ Ar.+T. övgücülük, methiyecilik

m.+ ında 008a/01

meded Ar. medet, yardım

m. 146a/04

meded ber - Ar.+T. yardım etmek

m.- iŋ 148b/02

m.- mek 116b/09

mededge kėl - Ar.+T. imdada yetişmek, yardma gelmek

m.- diler 147a/11

meded-kārlıḳ ḳıl - Ar.+T. yardım etmek, nusret vermek

m.- masa 162a/04

meddet-i ḳarāyiḥ Ar. düşüncelerin genişlemesi, zihinlerin açılıp gelişmesi

m. 155b/06

medḥ Ar. övgü, medih

m. 065b/10, 159a/08

m.+ ige 030b/08

m.+ in 163b/05

m.+ inde 010b/04, 010b/06

m.+ indin 112a/05

medḥ ayt - Ar.+T. meth etmek, övmek

m.- tım 007a/11 (medḥini ayt -)

m.- maḳ 007a/09 (medḥini ayt -)

m.- ur mėn 162b/10

medḥ-ḫᵛān Ar.+Far. medih okuyan, metheden, övgücü

m.- dı 007a/10

medḥ ḳıl - Ar.+T. meth etmek, övmek

m.- urmėn 155a/09

medḥ ḳılġuçı Ar.+T. öven, metheden, övgücü

m.+ larnıŋ 111b/07

medhūş ėt - Ar.+T. şaşkına çevirmek, hayrete düşürmek

m.- er 135a/01

Medīne (1) y.a. Medine, Yesrip şehri

M. 008a/04, 011b/04, 150b/09, 151a/04, 151b/09

M.+ de 149b/03, 151b/02

M.+ din 152b/02

M.+ ge 149a/03, 149a/08

M.+ niŋ 012b/02

medīne (2) şehir, yerleşke

m.+ niŋ 114a/04

mefāṣıl Ar. mafsallar, oynak yerleri, eklemler

m.+ dın 097a/03

m.+ ımda 106b/02

meġārib Ar. batı krş. maġrib

m. 081b/04

meger Far. meğer

m. 110b/02, 115b/06, 133a/08

mehābet Ar. azamet, ululuk

m. 077a/01

m.+ din 077a/04

m.+ i 077b/01

meḫāfet (1) Ar. tehlike

m. 041b/07

meḫāfet (2) Ar. korku

m.+ din 107a/10

m.+ idin 034b/06

maḥāsin (1) Ar. bıyık ve sakal

m.+ ni 047a/11

maḥāsin (2) Ar. iyilikler

m. 166a/10

mehāvī Ar. vadiler

m.+ sinde 017a/02

maḳābīḥ Ar. çirkin ve yakışıksız işler, kötü ameller

m. 047a/11, 166a/10

maḳāl Ar. söz, konuşma

m.+ ı 108b/06

maḳāmāt Ar. makamlar

m.+ ındın 128b/05

mekārim-aḫlāḳ Ar. güzel ahlak sahibi

m. 162a/06

mekīne Ar. mesken, yer

m. 009b/02

Mekke y.a. Mekke şehri

M. 095b/03, 095b/06, 140a/04

M.+ din 108b/05, 145a/08

M.+ ge 095a/07, 096a/10, 148a/03

M.+ niŋ 095b/10

mekr Ar. hile, aldatma

m.+ din 043a/05

mektūb Ar. mektup

m. 149a/05

melāḥat Ar. yüz güzelliği, cemal

m.+ ini 060a/08

melāmet Ar. kınama, ayıplama krş. melāmeti

m.+ din 023b/05

melāmet ḳıl - Ar.+T. kınamak, ayıplamak

m.- ġanda 154a/06

m.- mas ėrdiŋ 028a/05

m.- ur ėrdim 028b/04

melāmetī Ar. kınama, ayıplama krş. melāmet

m. 023b/03

melāmet-i ʿāşıḳ Ar. ayıplanan aşık, kınanan aşık

m. 032b/07

melāmet ḳılġuçı Ar.+T. kınayan, ayıplayan

m. 022b/02, 029a/05

m.+ lar 032a/03

m.+ larnıŋ 023a/06

melāyik Ar. melekler krş. melāyike

m. 054b/04, 055a/04

melāyike Ar. melekler krş. melāyik

m. 127b/04

m.+ ler 147a/11

melāyike-i muḳarrebīn Ar. yaklaştırılmış melekler, yakınlaştırılmış melekler

m. 128b/03

melek Ar. melek

m.+ ni 121a/07

melīḥ-melāmlıḳ Ar.+T. azarlamasından bile rahatsız olunmayan kimse, kızması bile tatlı olan kişi, güzel sözlü

m. 024a/07

melik Ar. sultan, hakan, hükümdar

m. 094b/03, 094b/07, 094b/10, 095a/04, 095a/05

m.+ ke 085b/02

m.+ leriniŋ 080a/07

m.+ niŋ 094a/11

m.+ niŋdür 094b/09

melik bol - Ar.+T. hükümdar olmak, tahta geçmek

m.- ġan 085a/11

m.- up 086a/04

melik ḳıl - Ar.+T. hükümdar yapmak, sultan yapmak

m.- ıp 063b/08

melik-i aʿrāḳ Ar. köklü sultan

m. 003b/04

melik-i Necāşī Ar. kral Necaşi

m.+ ġa 094a/08, 097a/05

melik-i Yemen Ar. Yemen padişahı

m. 093b/07

Melik-Şāh ḫāḳān öz.a. Melik-Şah sultan

M. 034b/07

melikü'l-aḫlāḳ Ar. ahlak sahibi

m. 003b/03

melūl bol - Ar.+T. usanmak, bıkmak

m.- up 098a/06

melʿūn Ar. lanetlenmiş, melun

m.+ nı 079a/11

memālik Ar. bir devletin toprağı

m.+ iniŋ 003a/01

memleket Ar. öz yurt, ülke

m. 113a/09, 169b/03

m.+ ige 085a/10

m.+ iniŋ 083b/06

men ben krş. mėn

m. 008b/08, 009a/04, 010b/05, 025a/01, 025a/02, 025a/04, 025a/06, 025a/08, 025a/10,030a/04, 050a/03, 050a/04, 051a/02, 064a/07, 064b/06, 066b/11, 076b/05, 078a/10, 080b/11, 084a/08, 159a/07, 159b/02, 162b/02, 163a/09, 163b/05, 167a/03, 168a/08, 168a/11, 170a/04, 170b/03

m.+ de 030a/10

m.+ din 016b/04, 081a/06, 094b/11, 122b/03, 125a/10, 147a/08

m.+ dür mėn 058a/01

m.+ i 008b/06, 011b/05, 025a/09, 026b/03, 026b/05, 037b/08, 064a/02, 074a/04, 106a/03, 106b/06, 106b/09, 111a/03, 124b/10, 167a/02, 125a/04, 146a/05, 162b/11, 163b/06, 164b/05, 167a/01, 167a/09

m.+ iŋ 006a/11, 010a/03, 014a/07, 022b/07, 025a/07, 025b/02, 026a/06, 027a/04, 028a/01, 027a/06, 027b/06, 030a/08, 031a/05, 046b/09, 050a/01, 050a/04, 073a/05, 073a/07, 073a/08, 073a/11, 074a/04, 079b/11, 081b/04, 084a/09, 094a/10, 105a/09, 105a/11, 106a/04, 110a/07, 110a/09, 111a/11, 111b/02, 120b/09, 125a/11, 131b/02, 132a/08, 150b/10, 154a/03, 154b/02, 156b/04, 159a/11, 159b/05, 161b/02, 162a/04, 162b/01, 163b/03, 164a/06, 164a/09, 164b/02, 166b/10, 167a/01, 167a/04, 167a/07, 167a/08

mėn ben krş. mėn

m. 010b/11, 011a/02, 011a/03, 011b/03, 011b/07, 012a/07,

013a/09, 026b/02, 028b/02, 029a/06, 029b/04, 029b/05, 044a/09, 043b/06, 044b/06, 044b/08, 044b/10, 045a/04, 056b/10, 057b/05, 060a/10, 094a/10, 094b/03, 094b/05, 096a/04, 096a/05, 096a/07, 104b/05, 105b/03, 105b/09, 106a/04, 106a/06, 108b/04, 110a/04, 122b/01, 124b/06, 125a/09, 125b/07, 131b/01, 132a/11, 138a/05, 146a/10, 150b/03, 150b/05, 152b/11, 159b/11

m.+ din 152b/08, 158a/05

m.+ dür mėn 057b/08, 057b/10, 057b/11

m.+ i 046b/03, 102b/01, 106a/01

menʿ eyle - Ar.+T. men etmek, yasaklamak, izin vermemek

m.- liŋ 040a/11

menʿ ḳıl - Ar.+T. men etmek, yasaklamak, izin vermemek

m.- ıp 038a/11, 039a/03

menʿḳılguçı Ar.+T. men eden, yasaklayan

m.+ dur 055b/01

menāhic-i ḥaḳīḳat Ar. gerçeğin yolları, hakikat yolları

m.+ de 129a/09

menāzil Ar. menziller, durak yerleri

m.+ iniŋ 133b/09

m.+ niŋ 018b/04

menāzil-i aḳdes Ar. kutsal yerler

m.+ ġa 168a/11

menāzil-i ebrār Ar. iyiler, özü sözü doğru olanlar

m.+ da 163b/04

menāzil-i münīfe Ar. ulu yerler, yüce menziller

m.+ de 170a/03

menāzil-i viṣāl Ar.

m.+ de 018b/06

menḳūl Ar. nakledilmiş, bildirilmiş

m. 013a/04, 127a/05, 127a/09

meŋlig ben, tende bulunan leke veya kabarıklık

m. 114a/09

menlik ket - insandaki benlik duygusunun gidip (Allah'la) bir olma duygusunun gelmesi (vahdet-i vücudun

gerçekleşmesi)

m.- mek 071a/07

mensūḫ bol - Ar.+T. hükümsüz olmak, geçerliliğini yitirmek

m.- dı 075a/08

m.- maḳ 131a/06

m.- mas 114b/09

menşūr-ı celālet Ar. azametin ilanı, büyüklüğün açıklanması

m.+ in 002a/07

menşūr-ı pād-şāhī Ar.+Far. padişahlık fermanı, saltanat emri

m. 039a/06

meŋü ebedi, sonsuz, bengü

m. 007a/03

meŋze - benzemek

m.- r 081a/07

menzil Ar. menzil, konak yeri

m. 009b/02, 033b/05

m.+ de 051b/09, 080b/11

m.+ ge 092a/01

m.+ i 053b/08, 091b/05

menzil-i aṣlī Ar. gerçek yer, hakiki diyar

m.+ si 037a/07

menzil-i ḥaḳīḳī Ar. gerçek yer, hakiki konak yeri

m.+ de 031b/02

menzil-i Saʿd bin Rabīʿ Ar. Sad bin Rabi'nin yeri, evi

m. 149a/11

menzile Ar. derece, rütbe, mertebe

m. 124a/05

m.+ de 127b/02

m.+ side 074b/09

m.+ sindedür 062a/10

merā Ar. mera, otlak

m.+ sında 128b/07

merātib Ar. mertebeler, dereceler

m. 130a/05

merātib-i rūḥānī Ar. ruhani mertebeler, manevi dereceler

m.+ niŋ 124b/01

mercān Ar. mercan

m.+ dın 119a/01

mercūm bol - Ar.+T. recm olmak, taşlanmak

m.- up 085a/06

merḥamet-eşfāḳ Ar. şefkat ve merhamet abidesi, en şefkatli ve en merhametli

m.+ dın 162a/06

merhem-i sīne-i figār Ar.+Far. yaralı bağrın merhemi

m.+ ımnı 032b/11

merḳad-i münevver Ar. nurlanmış kabir, nurlu mezar

m. 003a/05

merkeb Ar. binek

m. 047b/11

m.+ in 036a/09, 040a/10

merkeb-i ḫurşīd Ar.+Far. güneşin binekleri

m.+ ġa 050b/11

merkeb-i nefs Ar. kötülüğü emreden nefsin bineği

m.+ niŋ 040a/01

merkez saḳla - Ar.+T. merkezi muhafaza etmek, güvenliği sağlamak,

m.- maḳḳa 153a/04

m.- p 140a/05, 152b/04

merkez terk ḳıl - Ar.+T. güvenlik zaafiyeti oluşturmak

m.- maḳdın 154b/09

mertebe Ar. mertebe, derece, basamak, rütbe

m. 051a/08

m.+ ni 124a/06

m.+ niŋ 130a/08

m.+ si 056b/05, 062a/05, 063a/10

m.+ side 062a/05

m.+ sige 056b/04

Merve-i mürüvvet Ar. yiğitlik Merve'si (Mekke'de hac farizasında sa'y yapılan Merve tepesi)

M. 168b/09

mesāfet Ar. mesafe, ara

m.+ i 118b/08

meşāḳi'-i ḫuṭebā Ar. hitabet gücü yüksek kimseler, iyi hatipler

m. 115b/09

mesālik Ar. sülük edilen yollar, tutulan yollar

m.+ iniŋ 002b/11

mesālik-i ṭarīḳat Ar. yol tutanlar

m. 129a/09

mescid Ar. mescit

m. 082b/11

Mescid-i Aḳṣā öz.a. Hz. Süleyman tarafından yapıldığı rivayet edilen Kudüs'teki mabed, Mescid-i Aksa

M.+ ġa 124b/11

Mescidü'l-Ḥarām öz.a. Kabe'yi de içine alan mescid

M.+ dın 124b/11

Mesrūḳ öz.a. tabiinden meşhur bir fıkıh ve hadis alimi

M. 049b/06

mestūr Ar. örtülmüş, gizlenmiş

m. 129b/05

mestūr bol - örtülmek, gizlenmek

m.- dılar 075a/08

m.- mas 029a/02

mestūr ve maḫfī bol - Ar.+T. örtülüp gizlenmek, saklı tutulmak

m.- sa 067b/04

meşaḳḳāt çek - Ar.+T. zorluk çekmek, sıkıntı çekmek

m.- seŋ 049a/02 (meşaḳḳātler çek -)

meşārıḳ Ar. doğu, doğular

m. 081b/04

meşāyiḫ-i ʿuẓẓām Ar. büyük şeyhler

m. 004a/10

meşġūl Ar. iş görmekte olan, bir işle uğraşan

m.- ıp 153b/01

meşhūr Ar. meşhur, bilinen, ün salmış

m. 013a/05, 026a/06, 103b/06, 108a/09

m.+ dur 163b/02

m.+ lar 129b/04

meşk Far. tulumdan yapılmış su kabı, kırba

m.- gen 144b/08

meşreb Ar. içeçek yer

m.+ i 062a/11

meşşāṭalıḳ Ar.+T. süsleme, süsleyicilik

m. 050b/10, 111a/10

meşveret Ar. danışma, müşaverede bulunma

m. 144a/06

meşveret ḳıl - Ar.+T. danışmak, müşaverede bulunmak, fikir alış verişinde bulunmak

m.- dı 143b/11

m.- ġanda 108b/03

m.- ur mėn 151a/02

metāʿ Ar. meta, satılacak mal, dünya malı

m.+ ın 060a/10

metāʿ-ı ḳalīl-i dünyā Ar. azıcık dünya malı

m.+ ġa 053b/11

meṭālib Ar. talep olunan, istenen

m. 058b/01

mevāhib-i rabbānī Ar. rabbani hibeler, (Allah'ın) karşılıksız verdiği nimetler

m.+ niŋ 124b/01

mevākib-i kevākib Ar. yıldızlar kafilesi, yıldız kümesi

m. 127b/07

mevāşī ü emvāl Ar. davar (koyun, keçi) ve mal (öküz, inek gibi) hayvanlar

m. 137a/03

m.+ ların 140b/10

mevāṭın-ı muʿaṭṭar Ar. güzel kokularla şenlendirilmiş yerler

m. 170a/10

mevāżiʿ Ar. mevziler, yerler

m.+ de 136a/06

mevāzin ḳıl - Ar.+T. (ahirette amellerin) ölçülmesi, tartılması

m.- ıp 120b/11

mevc Ar. dalga, deniz dalgası

m.+ idin 134b/10

m.+ i 134b/04

mevc ḳıl - Ar.+T. dalgalanmak

m.- sa 062b/06

mevcūdāt Ar. var olan şeyler, yaratılmış bütün varlıklar

m. 126a/07

meveddet Ar. sevme, sevgi

m. 056b/05

mėvege yet - (ağacın) meyve verecek hale gelmesi, (ağacın) ürün vermesi

m.- ip 113b/05

mėvelig meyveli, meyve veren (ağaç)

m. 011a/10

mevʿiẓat Ar. ikazlar, uyarılar, öğütler

m. 030a/11, 049a/04

mevkib Ar. kafile

m.+ i 127b/06

mevḳuf Ar. sabit, tutulmuş, bekletilmiş

m. 013a/07

Mevlānā Celāleddīn öz.a. Türkistan'ın Hocend kentinde doğmuş ve Medine'de vefat edince Uhud mezarlığına yakın bir yerde defnedilmiş büyük İslam alimlerinden Mevlana Celaleddin Hocandî el-Ehavi krş. Mevlānā Celāleddīn, Mevlānā Celāleddīnü'l-Ḫocendī, Mevlānā Celālleddīn Ḫocendī, Şeyḫ (1)

M. 014a/11

M.+ niŋ 013b/03

Mevlānā Celālleddīn Ḫocendī öz.a. Türkistan'ın Hocend kentinde doğmuş ve Medine'de vefat edince Uhud mezarlığına yakın bir yerde defnedilmiş büyük İslam alimlerinden Mevlana Celaleddin Hocandî el-Ehavi. Mevlānā Celāleddīn,, Mevlānā Celāleddīnü'l-Ḫucendī, Şeyḫ (1)

M. 014b/09

Mevlānā Celāleddīnü'l-Ḫocendī öz.a. Türkistan'ın Hocend kentinde doğmuş ve Medine'de vefat edince Uhud mezarlığına yakın bir yerde defnedilmiş büyük İslam alimlerinden Mevlana Celaleddin Hocandî el-Ehavi krş. Mevlānā Celāleddīn, Mevlānā Celālleddīn Ḫocendī, Şeyḫ (1)

M. 013b/02

Mevlānā Ḥāfiẓüddīn öz.a. önemli İslam alimlerinden biri olan Mevlana Hafizüddin Bezzazî krş. Mevlānā Ḥāfiẓüddīn Bezzāzī

M. 013a/11, 014b/07

Mevlānā Ḥāfiẓüddīn Bezzāzī öz.a. önemli İslam alimlerinden biri olan Mevlana Hafizüddin Bezzazî krş. Mevlānā Ḥāfiẓüddīn

M. 013a/09

mevlā-yı Nebi Ar. Peygamber'in (Hz. Muhammed'in) kölesi

m. 046a/06

mevlūd Ar. doğum, dünyaya gelme

m.+ ı 083b/05

mevrid-i ʿaẕāb Ar. varılacak azap yolu

m. 117b/10

mevṣūf Ar.belirtilen, vasıflanlandırılmış

m. 005a/08, 022b/06, 075b/05, 112b/02, 115a/05, 121b/10

m.+ dur 054b/10

mevṣūf bol - Ar.+T. mevsuf olmak, vasıflanmak

m- ġıl 052b/11

mevsūm bol - Ar.+T. damgalamak, işaretlemek

m.- ġay 006b/08

mevsūm et - Ar.+T. damgalamak, işaretlemek

m.- megil 167a/02

mevṭ Ar. ölüm, vefat

m.+ inde 154b/01

mevżiʿ (1) Ar. konu, husus

m.+ ni 058a/11

mevżi‘ (2) Ar. yer

m. 120b/11

m.+ daḳı 153a/09

m.+ de 120b/10, 145a/04

m.+ din 152b/06

m.+ ni 106b/10, 152b/08

meyāmin-i berekāt Ar. uğurlu bereketler

m. 169a/07

meydān Ar. meydan, ortalık

m. 128a/07

m.+ da 053a/04, 136a/04

m.+ ġa 085a/01, 093b/10, 146b/09

m.+ ınıŋ 015a/10

meyḫāne-i ceberūt Far.+Ar. sonsuz büyüklükteki meyhane (cennet meyhanesi)

m.+ da 032b/04

meyl ḳıl - Ar. meyletmek, ilgilenmek, gönül vermek

m.- maġay 054a/01

m.- sun 051b/11, 054b/01

meymane Ar. sağ taraf, sağ yön

m. 141b/08

meysere Ar. sol taraf, sol yön

m.+ de 141b/08

meżāmīr Ar. koşu meydanları

m. 128b/06

meżāyıḳ-ı afāt Ar. belaların sıkıntılı yeri

m.+ dın 059a/08

meze Far. tad, çeşni

m.+ si 032b/04

meżerret Ar. zarar, ziyan

m.+ i 040b/06

meẕkūr Ar. zikredilen, adı geçen

m. 058a/03, 058b/01, 082b/06, 098b/10, 103b/08, 108a/10, 114b/02, 121b/02, 154b/07

meẕkūr bol - Ar.+T. adı geçmek, zikredilmek

m.- dı 127b/03

mīfer-māyend Ar.+Far. bildiren, belirten

m. 038b/10

mihār Far. yular, dizgin

m.+ ın 006b/02, 012a/05

mihār üz - Far.+T. (at) dizginini koparmak, ipini koparmak

m.- üp 011b/09 (mihārın üz -)

mihmān-dārlıḳ Far.+T. mihmandarlık, misafir ağırlayıcılık

m. 035a/07, 111a/05

mihmān-ı kerīm Far.+Ar. aziz misafir, soylu konuk

m.+ ni 035a/10

mihmānī Far. mihmanlık, misafirlik

m.+ dür 133b/08

mihmānnı ʿazīz kör - Far.+Ar.+T. misafiri kutsal görmek, misafirperverlik

m.- mekiŋiz 026a/05

miḥnet Ar. dert, bela, sıkıntı

m. 083b/07

m.+ i 006a/08, 026a/10

m.+ ke 050a/09

miḥnet-endūŋte-i iştiyāḳ Far.+Ar. hasret acısıyla dertli kimse

m.+ nıŋ 027b/05

miḥnet-i iştiyāḳ Ar. hasret derdi

m.+ ın 015b/06

miḥrāb Ar. mihrap, camilerde imamın namaz kıldırdığı yer

m. 025b/09

mihr-bān Far. şefkatli, merhametli

m.- ti 135a/08

mihr-bān bol - Far.+T. şefkat göstermek, merhametli olmak

m.- dı 007a/06

m. - mas043b/10

Mīḳāt-ı iḫlāṣ öz.a. Mekke yolu üzerinde hacıların ihrama girdikleri yer, ihlaslı mekan

m.+ dın 168b/07

miḳdār (1) Ar. derece, -e kadar

m. 016b/08

miḳdār (2) Ar. miktar, doz

m.+ ı 130a/08

mülket Ar. ülke

m.+ i 053a/09

millet Ar. millet, topluluk

m. 003a/06

m.+ i 114b/08

millet-i ḥanīfī-yi beyżā Ar. tertemiz olan Hanefi milleti (Müslümanlar)

m. 068b/04

millet-i İslām Ar. İslam milleti (Müslümanlar)

m. 135a/07

m.+ ġa 144a/09

m.+ nıŋ 157b/08

mīm-i Aḥmediyye Ar. Ahmediyye'deki (احمد يّه) "mim" (م), Ahmediyye içerisindeki "benlik"

m. 126a/04

mīm-i mā Ar. "biz" (ما) kelimesindeki

"mim" (م), harfi, "biz" kelimesindeki "ben"

m. 071a/06

mīm-i menlikdin keç - Ar.+T. "mim" (م) içindeki "benlik"ten geçmek (vahdet-i vücut)

m.- ip 071b/02

min Ar. hiç, asla alamında kullanılan istiğrak ifadesi

m. 162a/05

miŋ bin (1000)

m. 073b/02, 073b/03, 073b/07, 079b/01, 088a/04, 149a/06, 151b/06

min - (1) (dağa) çıkmak

m.- e başladılar 153a/01

m.- ip 052a/10

min - (2) binmek

m.- di 047b/10, 098b/02

m.- gen 096b/11

m.- ip 140a/05

min - (3) (mertebe) yükselmek

m.- esü 128a/08

mindür -(1) bindirmek

m.- üp 124b/10

mindür -(2) çıkarmak, aşırmak

m.- üp 105b/02, 106a/02

minḳār Ar. yırtıcı kuşların gagası

m.+ ında 096b/05

m.+ ları 081b/02

minnet ḳıl - Ar.+T. yapılan iyiliği başa kakmak

m.- mas 163a/05, 163a/07

miŋ üç yüz bin üç yüz (1300)

m. 143b/01

miʿrāc (1) Ar. göğe çıkma, Hz. Muhammed'in miraca yükselmesi

m. 126b/09

m.+ dın 124b/04

m.+ ı 054b/04

m.+ ınıŋ 053b/09

miʿrāc (2) Ar. yükselme, yükseklik

m. 002b/10

miʿrāc-ı ʿışḳ Ar. aşkın miracı

m.+ nıŋ 053a/02

miṣāl Ar. örnek, misal

m.+ i 169b/03

miskīn Ar. aciz, zavallı

m. 004a/04, 170b/05

m.+ ge 162b/02

miṣl Ar. benzer

m. 034b/10

mizāc al - Ar.+T. (bir şeyin tabiatının değişmesiyle) başka bir şeye benzemesi

m.- dı 089b/06 (mizācını al -)

mīzān Ar. mizan, terazi, ölçü

m. 120a/06

m.+ ġa 119a/02

m.+ ı 121a/10

m.+ ınıŋ 121a/01

m.+ nıŋ 121a/06

mīzān saḳīl bol - Ar.+T. (ahiret de günah ve sevapların tartılmasından sonra) sevap kefesinin daha ağır gelmesi

m.- sa 121a/08(mīzānı saḳīl bol-)

mu (1) bu, işaret zamiri krş. bu

m.+nda 012a/06, 048a/04, 106b/09

m.+ ndın 025a/05, 120a/11

m.+ nı 067b/11, 094b/08

m.+ nıŋ 020a/06, 024b/11, 033b/07, 035a/10, 043a/05, 054a/11

m.+ nlar 079b/09

m.+ nuŋ 092a/02, 146a/09, 152a/08, 154b/10

mu (2) soru eki krş. mü

m. 016b/06, 016a/09, 017b/10, 042b/08, 049b/11 105a/11, 105b/01, 143a/03

mu'abbidān Ar. Yahudi müneccimler

m. 084a/07

mü'āneset ḳıl - Ar.+T. dostane görüşmek, karşılıklı ünsiyet etmek

m.- ıp 0031a/08

muʿcizāt Ar. mucizeler

m. 005b/11, 071b/08, 074a/11, 092b/11, 103a/05, 111a/05

m.+ ı 067a/07

m.+ ınıŋ 111b/01

muʿcize Ar. mucize krş. muʿcizet

m. 071b/07

m.+ i 104b/04, 114b/05

m.+ ni 102b/09, 105a/01

m.+ si 114b/10

mu'lifetü'l-ḳulūb Ar. kalbi dostlar

m. + ġa 141a/07

Mu'nis öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Fazile kabilesinden bir sahabe

M.+ ni 149b/07

muʿādā Ar. karşılıklı düşmanlık

m.+ ġa 132b/03

muaḫḫar Ar. tehir edilmiş, sonra olan, sonra gelen

m. 003a/02

muʿāmele ḳıl - Ar.+T. muamele etmek, davranışta bulunmak

m.- maġıl 141a/03

muʿāraża Ar. karşı gelme, muhalefet etme

m. 116b/01, 117a/04

muʿāraża ḳıl - Ar.+T. muhalefet etmek, karşı çıkmak

m.- maḳda 115b/11

muʿāraża ḳılġuçı Ar.+T. muhalif, karşı çıkan

m.+ nıŋ 116a/07

muʿāraża ḳılın - Ar.+T. muhalefet edilmek, karşı çıkılmak

m.- madı 115b/05

muʿārıż Ar. muaraza eden, karşı gelen

m.+ nı 116b/02

muʿarrā Ar. ari olan, temizlenmiş, arınmış

m. 001b/07

muʿaşir-i Ḳureyş Ar. Kureyş aşiretleri

m. 148a/11

muʿaṭṭar bol - Ar.+T. güzel kokmak

m.- ur ėrdi 082b/05

Muʿāviye öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

M. 114a/02

muʿayyen Ar. tayin edilmiş, belirli, belli

m.+ dür 159b/05

muʿayyen ḳıl - Ar.+T. tayin etmek, belli etmek, belirleme

m.- ıp 159b/03

Muʿāẕ Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Bedir Savaşı'na katılıp Ebu Cehil'i yaralayan sahabe krş. Muʿāẕ bin ʿAmr bin Camūḥ

M. 147a/03

Muʿāẕ bin ʿAmr bin Camūḥ Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Bedir Savaşı'na katılıp Ebu Cehil'i yaralayan sahabe krş. Muʿāẕ

M. 147a/01

mūcib-i melāl bol - Ar.+T. usanmaya sebebiyet vermek

m.- mas 117a/06

muʿcizāt-ı bāhire Ar. apaçık mucizeler

m. 105a/05

muʿcizāt-ı furḳāniyye-i Resūl Ar. Resul'ün (doğruyu yanlıştan) ayırt eden mucizeleri

m.+ nı 111a/04

muʿcizāt-ı Resūl Ar. Resul'ün mucizeleri

m. 112b/01

muʿcizāt-ı ẓāhire Ar. görünen mucizeler, apaçık mucizeler

m.+ ni 115b/08

muʿcize-i bāḳī Ar. ebedi mucize

m. 090b/06

muʿcize-i fāyıḳ Ar. yüce mucize

m. 114b/08

muʿcizet Ar. mucize krş. muʿcize

m.+ ke 114b/11

Muġammis y.a. Müzdelife ile Mina arasında bulunan bir mevki

M.+ de 095b/04

muḥabbet Ar. sevgi, muhabbet krş. maḥabbet

m. 017a/06

muḥābereġa turuş - Ar.+T. savaşmak, vuruşmak

m.- ġanda 087a/06

muḥāfaẓat Ar. muhafaza etme, koruma

m. 150a/06

muḥaḳḳaḳ bol - Ar.+T. muhakkak olmak, gerçekliği ve doğruluğu belli olmak

m.- up 126b/11

muḥaḳḳar Ar. hakir görülen, acınası

m. 026a/01

muḥāl Ar. mümkün olmayan, olamaz

m. 060b/06

muḫālefet Ar. muhalefet, karşı çıkma

m.+ i 037b/10, 040a/08

muḫālefet ėt - Ar.+T. karşı çıkmak, muhalefet etmek

m.- gil 042a/10

muḫalefet-i fermān-ı Resūl Ar. Resul'ün emrine karşı çıkmak, itaat etmemek

m. 154b/08

muḫālefet-i hevā-yı nefs Ar. nefsin arzularına karşı çıkmak, nefisle mücadele etmek

m. 040a/04

muḫālefet ḳılġuçı Ar.+T. karşı çıkan, muhalifet eden, muhalif

m.+ ġa 115a/06

muḫālif Ar. muhalefet eden, aykırılık gösteren

m. 167b/01

Muḥammed öz.a. son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed Emīn, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed-i ʿArabī, Muḥammed Muṣṭafā

M. 010b/03, 049b/10, 050a/11, 052b/05, 056b/09, 056b/10, 063b/07, 064a/06, 070a/03, 080b/09, 081b/07, 082b/02, 085a/02, 089a/06, 091b/09, 097b/07, 103b/04, 104b/04, 105a/07, 127b/02, 143a/11, 145a/10, 148a/11, 148b/03, 161b/01, 161b/09

M.+ de 060b/11

M.+ din 143a/03

M.+ dür 055a/03, 055a/04, 055a/05

M.+ ge 050a/07, 054a/05, 125a/10

M.+ ni 054a/05, 060a/11, 081b/09, 081b/10, 082a/06, 105a/11, 105b/02, 105b/04, 153b/11

M.+ niŋ 069b/06, 071a/09, 074a/09, 092b/08, 108b/06, 122b/02, 143a/06

Muḥammed bin ʿAbdullāh öz.a. Abdullah'ın oğlu Muhammed, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed Emīn, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed-i ʿArabī, Muḥammed Muṣṭafā

M. 079b/05

Muḥammed Būṣīrī öz.a. Kasîde-i Bürde'nin müellifi Muhammed Bûsîrî krş. Şeyḫ Muḥammed Būṣīrī

M. 007b/11, 010a/11, 012b/03

M.+ ni 012b/04

Muḥammed Emīn öz.a. dosdoğru Muhammed, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed-i ʿArabī, Muḥammed Muṣṭafā

M. 080a/04

Muḥammed Hāşimī öz.a. Haşim soyundan olan Muhammed, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed Emīn, Muḥammed-i ʿArabī, Muḥammed Muṣṭafā

M.+ niŋ 010b/02

Muḥammed-i ʿArabī öz.a. Arap soyundan olan Muhammed, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed-i Emīn, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed Muṣṭafā

M.+ ni 103b/10

Muḥammed Muṣṭafā öz.a. Muhammed Mustafa, son peygamber Hz. Muhammed krş. Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed, Muḥammed, Muḥammed bin ʿAbdullāh, Muḥammed-i Emīn, Muḥammed Hāşimī, Muḥammed-i ʿArabī

M.+ ġa, 124a/11

muḥārebe Ar. muharebe, savaş

m. 086b/01

muḥārebe ḳıl - Ar.+T. savaşmak, harb etmek

m.- urlar 135b/10

muḥarremāt Ar. haramlar, helal olmayan yasak şeyler

m. 042a/06

muḥarrem bol - Ar.+T. yasaklamak, müsaade edilmemek

m.- madı 129a/03

muḥaṣṣal ḳıl - Ar.+T. hasıl edilmek, elde edilmek

m.- ıp 015a/03

muḫāṭṭab Ar. hitap olunan, kendisine söz söylenilen

m.+ ınġa 020b/05

m.+ nıŋ 015b/05

muḥibb Ar. seven, dost

m.+ ler 155a/02

muḥibb-i sūz u güdāz Ar.+Far. yanıp yakılan aşık

m. 017b/09

muḥkem Ar. sağlam, güçlü

m. 157b/11

muḥkemlik Ar.+T. sağlamlık

m.+ din 156b/02

muḥkem tut - Ar.+T. sağlamca tutmak, sıkıca yapışmak

m.- ġandur 058b/11

m.- ġıl 117b/02

m.- tı 058b/11

muḥtāc Ar. ihtiyaç duyan, muhtaç

m. 115a/10

muḫtaṣar Ar. kısaltılmış, özet

m.+ da 108a/11

muhtedī bol - Ar.+T. hidayet bulmak, akıllanmak, uslanmak

m.- mas 030b/03

muḳābele ḳıl - Ar.+T. anlaşmak, sözleşmek

m.- dılar 086b/08, 093b/09

muḳābil Ar. karşı karşıya gelmek, bir şeyin karşısında bulunmak

m. 069b/05

muḳaddem Ar. önce gelen, önceki

m. 003a/03

muḳaddes Ar. arınmış, temiz, her türlü kusurdan arınmış olan

m. 001b/05

muḳaddime Ar. başlangıç, giriş, önsöz

m. 007b/08, 015a/10

muḳarreb-i ḥażret-i Ḥaḳḳ Ar. Yüce Alla'a yakın olan kimse

m. 032b/01

muḳarrer Ar. kararlaşmış

m. 104a/10, 159b/05

muḳātele Ar. savaş

m. 093b/08

muḳātele ḳıl - Ar.+T. savaşmak, harb etmek

m.- alıŋ 151a/09

m.- maḳḳa 148b/09

m.- saḳ 148b/03

m.- sam 158a/03

muḳāvemet Ar. karşı durmak, dayanmak

m.+ imiz 139b/01

muḳāvemet ḳıl - Ar.+T. karşı durmak, dayanmak

m.- a bilsün 027b/09

muḳayyed-i şerr Ar. kötülüğün esiri olmak, kötülüğün esaretinde klamak

m. 071a/09

muḳbil bol - Ar.+T. talihli olmak, bahtiyar olmak

m.- masa 034b/04

muḳīm bol - Ar.+T. durmak, ayakta durmak

m.- sa 078a/06

muḳteda Ar. uyulan, örnek tutulan, önder

m.+ sı 055a/04

muḳteżā Ar. iktiza etmiş, lazım gelmiş

m.+ sını 128b/04

muḳteżāsıça Ar.+T. gereğince krş. muḳteżāsınça

m. 062a/06

muḳteżāsınça Ar.+T. gereğince krş. muḳteżāsıça

m. 005a/03, 029a/09, 032b/06, 037a/08, 074a/08, 100a/06

muktežāt-ı aḥvāl Ar. durumun gereksinimleri, olması lazım gelenler

m.+ nı 121b/09

muḳteżāyāt Ar. lazım gelen şeyler, icabeden şeyler

m.+ ı 045a/08

mundaġ böyle, bu şekilde

m. 043b/04, 079b/04

m.+ ın 068b/11

munḥarif bol - Ar.+T. bozulmak, sapıtmak

m.- ġan 158b/07

mūnis Ar. cana yakın, sevimli (dost)

m. 008a/03, 015b/03

mūnis-i cān Ar.+Far. can yoldaşı

m.+ dur 008b/10

muntaẓir bol - Ar.+T. beklemek

m.- dı 084b/09

murād (1) Ar. arzu, istek

m.+ ı 144b/01

m.+ ım 156b/04, 163b/03

murād (2) Ar. maksad, meram

m. 043a/08, 059a/01, 059a/04

m.+ ıŋ 144a/07

murād ber - Ar.+T. isteği vermek, arzuya kavuşturmak

m.- gil 167a/07(murādımnı ber-), 170b/03 (murādın ber -)

m.- ip 166b/11 (murādımnı ber -)

murād bol - Ar.+T. amaçlamak, hedeflemek

m.- ġay 090b/06

m.- masa ėrdi 053b/05

murād tap - Ar.+T. murada ermek, dileğe kavuşmak

m.- ar 110b/08 (murādını tap -)

murādāt Ar. arzu edilenler, istekler

m.+ ların 015a/03

murādıça Ar.+T. isteğine göre, arzusuna

uygun

m. 043a/03

murād-ı ḥabībiblik Ar.+T. sevgililik gayesi

m. 063a/11

murafaḳat Ar. arkadaşlık

m. 149a/01

Mūsā öz.a. Ben-i İsrail peygamberlerinden olup kendisine dört kutsal kitaptan biri olan Tevrat'ın verildiği peygamber, Hz. Musa krş. Mūsā-kelīm

M. 057a/09, 057b/02, 082a/11

M.+ nı 125a/08

Mūsā-kelīm ö.a. Allah'la konuşan Musa, Hz. Musa krş. Mūsā

M. 036b/06

Musʿab öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe krş. Musʿab bin ʿÜmeyr

M.+ nı 153b/10

Musʿab bin ʿÜmeyr Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe krş. Musʿab

M. 153b/08

muṣaffā Ar. (kirlerden) arındırılmış, saflaştırılmış

m. 002a/11

muṣībet-zede bol - Ar.+Far.+T. musibete uğramak, başa bela gelmesi

m.- up 148a/02

Muṣṭafā öz.a. Hz. Muhammed'in dört adından biri, Mustafa

M. 076b/04, 162a/09

M.+ dur 061a/08

M.+ ġa 061b/01

M.+ nıŋ 061b/09, 062b/04, 110a/07

mustaḳīm bol - Ar.+T. dosdoğru olmak, (Allah'ın hoşnut olduğu) doğru yol üzere bulunmak

m.- masa 045b/02

m.- uŋ 045b/07, 046b/10

muṭālaʿa-ı cemāl Ar. yüz güzelliğini müşahede etmek

m.+ ġa 026b/06

muṭālebe ḳılın - Ar.+T. iddia etmek, dava etmek, tartışmaya sunmak

m.- mas 061b/08

muṭarrā Ar. taravetli, taze

m. 001b/02, 001b/03

muʿteber bol - Ar.+T. güvenilmek, itibar edilmek

m.- ġay 042b/08

muʿterif Ar. itiraf eden, kabul eden, söyleyen

m. +durlar 013b/07

Muʿtezile öz.a. kaderi inkar edip "kul, ettiklerinin yaratıcısıdır" diyen ve Allah'ın sıfatlarını kadim saymakta ehl-i sünnetten ayrılan ve Vasıl bin Ata yolunda olanların mezhebine verilen ad

m.+ niŋ 058a/09

muṭīʿ Ar. itaat eden, isyan etmeyen

m. 058a/06, 073a/04, 089a/03, 113a/10

muṭṭaliʿ bol - Ar.+T. vakıf olmak, bilmek, idrak etmek

m.- maġanlarġa 069b/07

muttaṣıf Ar. vasıflanan, kendisinde bir hal veya bir sıfat bulunan

m. 065a/08

muvāfaḳat (1) Ar. uygunluk

m.+ ı 002b/01

muvāfaḳat (2) Ar. uymak, tabi olmak

m. 149a/01

muvāfaḳat et - Ar.+T. uymak, uygun hareket etmek

m.- ıp 043a/02

m.+ seŋ 037b/11

muvāfaḳat ḳıl - Ar.+T. uymak, tabi olmak

m.- dım 160b/07

muvāfiḳ çıḳ - Ar.+T. doğru çıkmak, haklı çıkmak

m.- tı 150a/02

muvāfiḳ- ı ʿaḳl Ar. akla uygun, akla yatkın

m. 029a/07

muvāfiḳ tap - Ar.+T. uygun bulmak, doğru görmek

m.- up 103b/04

muvāfiḳ tüş -Ar.+T. uygun düşmek

m.- ti 151a/05

mużāf-ı kerīm Ar. herkese sofrasını açan, çok cömert olan kimse

m. 096a/01

mü soru eki krş. mu (2)

m. 016b/04, 025a/01, 031b/06, 039a/11, 046b/06, 096a/02, 121a/03, 145a/10

müʾeddeb Ar. edeplendirilmiş, edepli

m. 158b/10

müʾmīn Ar. iman etmiş kimse, Müslüman

m. 057b/10

m.+ lerniŋ 073a/04

mübālaġa ḳıl- Ar.+T. gayret göstermek, çabalamak

m.- ur men 026b/04

mübārek Ar. mübarek, bereketli

m. 010a/01, 027a/08, 048b/02, 078a/03, 101a/10, 103a/06, 104b/09, 110b/02, 110b/04, 120b/05, 153b/05

mübārezet tile - Ar.+T. savaşmak istemek, harbe çağırmak

m.- di 093b/10

m.- diler ėrse 146b/09

müberrā Ar. beri kılınmış, aklanmış

m. 001b/05

mübtelā Ar. (bir şeye) tutulan, mütela olan

m. 107b/03

mübtelā bol - (1) Ar.+T. (bir şeye) müptela olmak, tutulmak

m.- ġandın 037a/09

m.- sa 023b/04

m.- up turur ėrdiler 079a/03

mübtelā bol - (2) Ar.+T. belaya tutulmuş olmak, başına bela gelmek

m.- maḳ men 162a/05

mücāhede Ar. mücadele, karşı koymak

m.+ niŋ 037b/04

mücāveret ḳıl - Ar.+T. komşu olmak, komşuluk yapmak

m.- ıp 013b/11

mücāvir Ar. Bir mabed veya tekke yakınında inzivaya çekilenler, münzeviler

m.+ ler 011b/04, 012a/02, 012a/06

mücellā Ar. parlak, cilalı

m. 035b/01

mücellā ėt - Ar.+T. parlak kılmak, parlatmak

m.- ti 002b/02

mücerred Ar. tecrit edilmiş, sıyrılmış

m. 066a/07

mücerred bol - Ar.+T. tecrit olmak, sıyrılmak

m.- ġıl 037b/08

m.- up 126b/03

müddet Ar. müddet, zaman, vakit

m.+ de 012a/06

m.+ iniŋ 099b/03

müddet-i ḥayāt Ar. hayat müddeti, insan ömrü

m.+ ı 092a/01

müddet-i medīd Ar. uzun zaman, uzun müddet

m. 028b/08, 091b/08, 170a/04

müdġam Ar. gizlenmiş, gizli

m. 040b/09

müenezzeh Ar. münezzeh, arınmış, temizlenmiş

m. 001b/06

müferreḳa Ar. farklı, ayrılmış

m. 143a/08

müfḥim Ar. ifham eden, delil ile susturan

m. 069a/08

müfred-i ʿalem Ar. tek başına (dalgalanan) sancak

m. 129b/02

mühīm Ar. önemli (konu)

m.+ niŋ 036b/05

mühlet ber - Ar.+T. zaman tanımak, bırakmak, mühlet vermek

m.- seŋ 038a/05

mühlet tap - Ar.+T. fırsat bulmak, mühlet bulmak

m.- sa 038b/07

mühr ḳıl - Ar.+T. mühürlemek

m.- dı 106b/02

mühr-i nübüvvet Ar. peygamberlik mührü

m. 082b/04

m.+ ḳa 103b/03

mühtedī bol - Ar.+T. ihtida eden, (kavrayan ve kabul eden anlamında) hidayete eren

m.- madı 069a/05

müḳātele ḳıl - Ar.+T. savaşmak

m.- maḳġa 086b/08

mükenn Ar. saklamak, gizlemek

m. 033b/11

mükerrem ḳıl -Ar.+T. hürmet göstermek, ululandırmak

m.- ġanda 063b/07

mükevvenāt Ar. yaratılmışların hepsi, bütün mevcudat

m. 126a/07

mülābis-i ẕāt Ar. kişinin özündeki elbiseler, vücut elbisesi

m. 070b/10

mülāḥaẓa Ar. dikkatle bakmak, düşünmek

m.+ sı 158b/09

mülāḥaẓa ḳıl - Ar.+T. dikkatle bakmak, düşünmek

m.- madılar 091a/09

mülaḫḫaṣ Ar. kısaca, hülasa

m. 156b/07

mülāḳāt ḳıl - Ar.+T. görüşmek, konuşmak

m.- ıp 104b/04

mülāḳāt-ı aʿādī ḳıl - Ar.+T. düşmanla karşı karşıya gelmek

m.- may 151b/04

mülāzemet ḳıl - Ar.+T. sıkı sıkıya bağlılık kılmak, (bir şeyde) devamlılık göstermek

m.- ġıl 042a/01

mülk (1) Ar. ülke, toprak

m. 007b/05, 063b/08, 113a/09

m.+ ide 005b/06

m.+ in 163b/09

m.+ üŋni 007b/04, 015a/08

mülk (2) Ar. mülk, sahip olunan değerli varlığın tümü

m.+ in 163b/09

mülket Ar. ülke

m.+ i 053a/09

mülkī Ar. ülke, ülke idaresi

m. 087a/02

mülk-i cihān Ar.+Far. cihan mülkü, dünya malı

m. 034a/03

mülk-i Fārs Ar. Fars ülkesi

m.+ da 086a/04

mültezim bol - Ar.+T. lazım olani gerekli olan

m.- sa 171a/01

m.- sun 171a/01

mülūk-i ʿArab Ar. Arap ülkeleri, Arap dünyası

m. 163b/01

mümtāz bol - Ar.+T. üstün olmak

m.- sa 067b/06, 156a/03

m.- salar 155a/03

mümtelī bol - Ar.+T. dolmak

m.- up 041b/11

münācāt ḳıl - Ar.+T. (Allah'a)

yalvarmak, yakarmak krş. münācātī ḳıl -

m.- dım ėrse 012a/11

m.- ġaç 102b/02 (münācātnı ḳıl-)

münācātī bol - Ar.+T. (Allah'a) yalvarmak, yakarmak krş. münācāt ḳıl -

m.- ur 023b/03

münādī Ar. nida eden, tellal

m. 081b/10, 082a/06, 154a/08

münāfiḳ Ar. nifak sokan, iki yüzlü olan

m. 026a/03

m.+ larnı 152b/02

münāsebet Ar. ilişki, bağlantı

m.+ i 037b/04, 116a/02

münāsib Ar. münasip, uygun, yaraşır

m. 012a/09, 090a/03, 137a/07

münāsib bol - Ar.+T. münasip olmak, yaraşır olmak

m.- sa ėrdi 067a/06

münāzaʿat ḳıl - Ar.+T. çekişme içerisine girmek, birbiriyle çekişmek

m.- ıp 093b/08

münderic Ar. içinde bulunan, yer almış

m. 017a/02

müneccim Ar. yıldız falına bakıp anlam çıkaran kimse, müneccim

m. 086b/10

münezzeh Ar. tenzih edilmiş, münezzeh

m.+ dür 112a/05

münhezim bol - Ar.+T. hezimete uğramak, bozguna uğramak krş. münhezim ol -

m.- dı 087a/11

m.- dılar 153b/04

m.- ġanlarıġa 154a/05

m.- up 140b/09

münhezim ol - Ar.+T. hezimete uğramak, bozguna uğramak krş. münhezim bol -

m.- sa 170b/10

münḳād bol - Ar.+T. inkıyad etmek, boyun eğmek

m.- sa 089a/04

munḳaṭiʿ bol - Ar.+T. (herkesten) ayrılmak, inzivaya çekilmek

m.- up 010a/10

münḳazī Ar. bitmiş, sona ermiş

m. 008a/08

münḳaṭiʿ bol - Ar..+T. bitmek,

kesilmek

m.- mas 028a/03, 117a/04

m.- may 167b/10

münḳaṭiʿ ḳıl - Ar+T. kesmek, bitirmek

m.- ıp 167a/01

münkir bol - Ar.+T. inkar etmek, kabul etmemek

m.- ur 121b/11

münşeliḥ bol - Ar.+T. sıyrılmak, çıkmak, ayrılmak

m.- up 070b/10

münşaḳḳ bol - Ar.+T. yarılmak

m.- ġan 085b/10

müntaḳil bol - Ar.+T. intikal etmek, ulaşmak, geçmek

m.- dı 074a/01

m.- up 074a/04

müntaḳīmlıḳ Ar.+T. Allah'ın 99 isminden bir tanesi, intikam alan, cezalandıran

m. 164a/11

müntehā Ar. son kerte, son nokta, son uç

m. 129b/08

m.+ sėn 130b/05

münteha-yı siyer Ar. yolun sonu, yolun son noktası

m.+ i 128b/08

münteşir bol - Ar.+T. intişar etmek, yayılmak, duyulmak

m.- dı 091b/04, 095a/08

mürācaʿat Ar. geri döndürmek

m. 014b/01

mürācaʿat ḳıl - Ar.+T. geri dönmek

m.- dılar 143a/01

m.- dıŋız 014b/04

m.- ıp 141b/01, 152a/08

m.- maḳ 098a/08

m.- salar 151b/11

mürġ-ı zīrek Far. zülüf tuzağı

m. 023a/02

mürsel Ar. peygamber

m. 129a/02

m.+ ler 075b/10

mürşid-i kāmil Ar. tam yol gösterici, gerçek mürşid

m. 034a/07

mürşid-i mükemmel Ar. mükemmel rehber, kusursuz yol gösterici

m. 036b/02

mürşid-iẓarāyif-i ümem Ar. ümmetlerin

zarif mürşidi

m. 014b/08

mürüvvet Ar. insanlık, insaniyyet

m. 003b/08

müsābaḳat ḳıl - Ar.+T. ilk hamleyi kılımak, ileri geçmek

m.- ġannıŋ 138b/05

müsāfirāne Far. misafirane, misafir gibi

m. 136b/05

müsellem bol - Ar.+T. teslim etmek, vermek

m.- dı 129a/01

m.- up 113a/10

Müṣennā bin Ḥārişe öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Sasanilerle mücadele etmesiyle tanınmış sahabe

M.+ ġa 086b/04

müstaḳbil bol - Ar.+T. (bir tarafa) yönelmek, yönünü çevirmek

m.- up 146b/04

müstecāb bol - Ar.+T. kabul olmak, kabul edilmek

m.- sa 170b/06

müstecāb ḳıl - Ar.+T. (duaya) icabet etmek, kabul etmek

m.- ġıl 168b/01

m.- ıp 012b/01

müsteleẕẕāt Ar. lezzzet alınan şeyler

m.+ ın 163a/10

müstemiʿ Ar. işiten, dinleyen

m.+ niŋ 077b/06

müstevfī bil - Ar.+T. kafi derece bilmek, yeteri kadar öğrenmek

m.- mek 103b/08

müstevlī bol - Ar.+T. (bir yeri) istila etmek, ele geçirmek

m.- ġan 019b/11, 022b/02

müsülmān Ar. Müslüman

m. 114a/08

m.+ dın 139a/02

m.+ lar 086a/11, 154a/09

m.+ larġa 140a/03, 153b/02

müşābehet Ar. benzeyiş, benzeme

m.+ i 104a/05

müşāhede Ar. gözle görme, gözlemleme

m. 037b/04

m.+ si 158b/05

müşāhade ḳıl - Ar.+T. müşahede etmek, gözlemlemek

m.- ıp 025a/11, 033a/11,

081b/05, 092b/08, 108a/03, 109b/09

m.- sa 027b/06

müşāhede ḳılın - Ar.+T. müşahede edilmek, görülmek

m.- dı 078b/10

müşāhede-i cemāl Ar. (Allah'ın) güzelliğini müşahede etmek

m. 037b/06, 125b/07

m.+ ġa 023b/10

m.+ nı 018b/07

müşāhede-i kemāl ü cemāl Ar. (Allah'ın) güzelliğini ve kusursuzluğu müşahede etmek

m.+ ıġa 069b/09

müşerref Ar. müşerref, şereflendirilmiş

m. 037a/06

müşerref bol - Ar.+T. müşerref olmak, şereflenmek

m.- duŋ 124a/04

müşerref ḳıl - Ar.+T. şereflendirmek, müşerref kılmak

m.- ıp 063b/06

müşerref-i Tevrīt ve İncīl Ar. İncil'de ve Tevrat'ta müjdelenen (Hz. Muhammed)

m. 085a/04

müşfiḳ Ar. müşfik, şefkatli

m. 135a/08

müşk Far. misk, güzel koku

m. 017b/02

m.+ din 082a/03, 118b/10

m.+ ke 078a/07

müşk-i ʿanber Far.+Ar. misk ve amber

m. 076a/10

müşk-i Çīn Far. Çin'in miski

m. 170b/08

müşkil Ar. zor, güç, çetin

m. 033b/11, 037a/11

müşrik Ar. müşrik, Allah'a ortak koşan, kafir

m.+ ler 098a/02, 146b/03, 147b/02, 147b/04, 151b/08, 154a/09

m.+ lerdin 145a/05, 146b/08

m.+ ni 146b/11

müştāḳ Ar. istekli, seven

m.+ ına 078a/10

müşteheyāt Ar. iştahı kabartan şeyler, lezzet veren şeyler

m. 163a/10

Müşterī Ar. öz.a. Jüpiter

M. 026a/07

müşterī bol - Ar.+T. alıcı olmak, almak

m.- ġay 034b/12

mütābaʿat ḳıl - Ar.+T. ittiba etmek, tabi olmak, uymak

m.- salar 086b/07

müṭālaʿa ḳıl - Ar.+T. incelemek, tetkik etmek

m.- ġay 016b/10, 058b/01

m.- sun 027b/07, 147b/11

müṭālebe Ar. istek, arzu

m. +din 063a/10

mütebeddil bol - Ar.+T. tebeddül olmak, değişmek, başka hale girmek

m.- dı 089b/06

müʿteber Ar. itibar gören, beğenilen

m. 067b/07

mütecellī Ar. görünmek, ön plana çıkmak

m.+ men 044a/07

müteferriḳ bol - Ar.+T. ayrılmak, ayrı düşmek

m.- ġandın 086a/01

m.- maḳıġa 154a/01

müteġayyir bol - Ar.+T. bir halden başka bir hale geçme, değişme

m.- up 089b/05

a.- may 107a/10

müteḳassım bol - Ar.+T. bölünmek, paylaşılmak

m.- mas 065a/06

mütemeşşil bol - Ar. cisme bürünmek, beden elbisesi giymek

m.- up 127a/06

müteveccih bol - Ar.+T. yola çıkmak, yönelmek

m.- dı 143b/02, 146b/03, 151b/07

m.- dı ėrse 004b/03,

m.- dılar 086b/02, 096b/09, 149a/08

m.- ġaç 149a/02

m.- ġanda 139b/08

m.- ġanlar 069b/09

m.- up 010a/08, 024a/01

m.- urlar 123a/09

mütevellid bol - Ar.+T. doğmak, dünyaya gelmek

m.- dı 085a/05

m.- ġan 084b/03, 090a/04

müṭevvelāt Ar. uzunca anlatılan, genişletilmiş, tafsilli

m.+ da 108a/10, 121b/02

müteżemmin-i ḥikmet-i İlāhī Ar. (bir şeyde) İlahi hikmetin olduğunu düşünmek

m. 006b/01

müttefiḳ bol - Ar.+T. müttefik olmak, birleşmek, anlaşmak

m.- dılar 136b/08

müttehim Ar. şüphe, zan

m. 042b/01, 100a/09

müvaṣṣal ḳıl - Ar.+T. ulaştırmak, eriştirmek

m.- ġıl 169a/04

müvekkel ḳıl - Ar.+T. (birini) vekil tayin etmek, görevlendirmek

m.- ġay 121a/07

müyesser bol - (1) Ar.+T. nasip olmak

m.- up 136b/04

m.- dı 004b/09

m.- sa 027a/01

m.- ur 016a/08, 040a/9

müyesser bol - (2) Ar.+T. kolaylıkla olmak, asan olmak

m.- ur 040a/9

m.- ur ėrdi 016a/08

müzekkā bol - Ar.+T. temizlenmek, arınmak

m.- madı 035a/11

müẕekkir-i memāt Ar. Ölümü hatırlatan (işaretler)

m. 030b/01

müzeyyen Ar. süslenmiş, süslü

m. 035b/01, 075b/11

müzeyyen ve mücellā bol - Ar.+T. süslerle süslenip parlamak

m.- madı 035b/01

müzeyyen-i ʿarāyis-i ġavānī Ar. süslenmiş taze gelinler

m.+ niŋ 007b/10

müẓhir-i raḥmet-i nā-mütenāhī Ar. sonsuz rahmetin göstericisi, izhar edicisi

m. 048b/03

müżmaḥill bol - Ar.+T. ortadan kaybomak, yok olmak

m.- up 071a/06

-N-

nā Far. "değil" anlamındaki olumsuzluk edatı

n. 156b/02, 156b/07

nā-dān Far. haddini bilmez, terbiyesi kıt

n. 091a/06

nāfi‘ Ar. faydalı, karlı

n. 157a/01

nafī ḳıl - Ar.+T. gidermek, yok etmek, geçersiz kılmak

n.- maḳ 056b/03

nafī ḳılın - Ar.+T. giderilmek, yok edilmek, geçersiz kılınmak

n.- dı 056a/11

nā-gāh Far. birdenbire, ansızın, aniden krş. nā-geh

n. 043b/06, 052b/04, 105a/09, 113b/11, 114a/11, 135a/01, 137a/11, 146a/04

nā-geh Far. birdenbire, ansızın, aniden krş. nā-gāh

n. 027a/04

nā-gehān Far. birdenbire, ansızın, aniden

n. 062b/09

nā-murād Far.+Ar. isteğine ulaşamamış

n. 025b/03

naġme Ar. nağme, ezgi

n. 168a/02

n.+ si 168a/07

nāhī Ar. meneden, yasaklayan, önleyen

n. 055b/03

naḥīf Ar. zayıf, arık

n. 024b/02

nāḥiyet-i ḥażret-i İlāhī Ar. yüce Allah'ın sonsuzluğu

n.+ ġa 089a/04

naḫl Ar. hurma ağacı

n. 081a/08

naʿīm Ar. cennetin dördüncü katı

n.+ ni 161a/03

naḳl ḳıl - Ar.+T. nakletmek, aktarmak

n.- ıp 020b/08, 074a/03

nāle ḳıl - Far.+T. sızlanmak, inlemek, şikayet etmek

n. 105b/03

n.- ma 023b/02

nāliş ḳıl - Ar.+T. sızlanmak, şikayet etmek

n.- ġan 050b/07

namāz Far. namaz

n. 047a/08

n.+ ı 127a/10

namāz edā ḳıl - Far.+T. Ar. namaz kılmak

n.- ıp 150a/08

namāz ḳıl - Far.+T. namaz kılmak

n.- ıp 127a/10

n.- ur ėrdi 136b/04(namāznı ḳıl-)

namāz oḳı - Far.+T. namaz kılmak krş. namāz oḳu -

n.- ġandın 127a/08

namāz oḳu - Far.+T. namaz kılmak krş. namāz oḳı -

n.- p 143b/07

nāme-i aʿmāl Far.+Ar. (insanın) amel defteri

n.+ nı 047b/01

nāme ḳarart - Far.+T. amel defterini (günahlarla) karartmak

n.- ıp 029b/11

nāme kėl - Far.+T. (ahrette) amel defterinin verilmesi

n.- gende 121a/03

nām Far. nam, şöhret, isim

n. 027a/04

nāmūs Ar. itibar, onur

n. 032a/08

n.+ uŋnı 032a/04

naṣārā Ar. Hristiyanlar

n. 065b/05

naṣārā-yı bī-edeb Ar. edebsiz Hıristiyanlar, hayasız Hıristiyanlar

n. 066a/10

naṣāyiḥ Ar. nasihatler, öğütler

n. 030b/11

nāsī Ar. unutan, nisyan eden

n. 003a/08

naṣīb Ar. nasip

n.+ i 117b/08

naṣībe Ar. işaret, nişan

n.+ si 138b/06

nāṣiḥ Ar. nasihat veren, öğüt veren

n.+ ler 033a/06, 033b/02

nāsiḫ Ar. nesh eden, iptal eden

n. 003a/08

naṣīḥat Ar. nasihat, öğüt

n. 029b/04, 030a/03, 033a/04, 042b/06, 049a/04

n.+ i 030b/03

n.+ nı 029a/05

n.+ ni 029b/07

naṣīḥat ėşit - Ar.+T. öğüt almak, nasihate kulak vermek

n.- mes 029a/10

naṣīḥat eyle - Ar.+T. öğüt vermek

n.- diŋ 029b/01

naṣīḥatge ḳulaḳ sal -Ar.+T. nasihate kulak vermek, öğüdü dinlemek, uymak

n.- man 029b/05 (naṣīḥatige ḳulaḳ sal -)

naṣīḥat ḳabul ḳıl - Ar.+T. öğüde kulak vermek, nasihati dinlemek

n.- maġanımnı 030a/08

naṣīḥat ḳıl - Ar.+T. öğüt vermek, nasihat etmek

n.- salar 042a/11

naṣīḥat tut - Ar.+T. öğüdü dikkate almak, nasihati dinlemek, kulak salmak

n.- man 030a/04

naṣīḥat-i ḳābil Ar. güçlü nasihat, etkili öğüt

n. 034b/11

nāṣīye Ar. alın

n.+ sin 094a/09

naṣṣ-ı icmāʿ Ar. bir araya getirilen deliller

n. 058a/06

nāşī bol - Ar.+T. neşet etmek, ortaya çıkmak**,** ileri gelmek

n.- up 019b/11

naʿt Ar. naât, övgü kasîdesi (Hz. Muhammed'i öven şiirler)

n.+ ın 066b/11

n.+ ıŋnı 009b/05

naʿt-ı bī-naẓīr Ar. eşsiz naat

n.+ ni 010a/06

nā-tuvān Far. zayıf, aciz, zavallı

n.+ ġa 026b/03

nā-tuvānlıġ Far.+T. zayıflık, acizlik

n.+ ı 019b/08

nāvekin Far. ok

n. 021b/07

nāz Far. naz, cilve

n. 028b/10

naẓama'llāhu fī silki aṣfiyāih Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet için kullanılan bir ifade) Allah onu en temizlerin sırasına dizsin

n. 124a/08

naẓar Ar. nazar, bakış

n. 162b/01

n.+ ı 110b/08

naẓar ḳıl - Ar.+T. nazar etmek, dikkatlice bakmak

n.- dı ėrse 072b/10

n.- dım ėrse 081b/08

n.- ġay 063a/02

n.- sun 075a/09, 103b/09

naẓar sal - Ar.+T. bakmak

n.- mas 051b/07

naẓar-ı cemāl Ar. güzel yüze bakmak

n.+ liŋe 168b/04

nāzenīn Far. narin, ince yapılı

n. 019a/02, 022a/02, 026a/08, 026a/11, 032b/11

nāẓım Ar. nazmeden, şair

n. 010b/04, 011b/03, 012b/07, 037a/11, 044a/09, 047a/02, 047b/04, 058a/03, 093b/04, 124a/07, 127b/01, 136a/09

n.+ nıŋ 020b/05

nāẓım-ı ḳaṣīde Ar. kasîde yazarı

n.+ ġa 101b/04

nāzik Ar. ince, zarif

n. 168a/05

nāzik-i niyāz Ar. ince ve muhtaç

n. 023a/08

naẓm Ar. nazım, şiir

n. 001b/07, 003a/01, 005b/05, 006a/10, 008b/05, 009b/01, 016b/01, 020a/09, 021b/08, 028b/11, 029a/10, 030b/02, 032a/05, 032b/10, 035b/02, 037b/09, 038b/06, 039b/06, 040a/09, 043b/08, 050b/08, 051a/05, 053a/03, 058b/02, 059b/01, 061a/07, 062b/04, 064b/03, 065a/07, 066a/09, 066b/11, 068b/07, 069a/08, 070a/02, 071a/08, 075b/09, 076b/04, 077b/05

n.+ dın 111b/04

n.+ ı 111a/11

naẓm ḳıl - (1) Ar.+T. şiir yazmak

n.- ıp turur sėn 010b/04

naẓm ḳıl - (2) Ar.+T. sıraya dizmek, intizam içinde sıralamak

n.- maḳ 111a/07

naẓm-ı dil-ārā Ar.+Far. gönül okşayan şiir

n. 112a/01

naẓm-ı ṣıfāt-ı Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) vasıflarını anlatan şiir

n. 008a/09

ne ne krş. nė

n. 013b/05, 014a/08, 014b/04, 017a/08, 019a/03, 022a/10, 032b/02, 032b/07, 035b/02, 035b/09, 045b/09, 053a/06, 064a/01, 065a/10, 066a/01, 066a/04, 066a/08, 071a/08, 073a/08, 079b/05, 092b/10, 101a/01, 105b/08, 122b/09, 125a/09, 146a/09, 163b/08

nė ne krş. ne

n. 019a/07, 020a/09, 030a/03, 033b/09, 036a/05, 037b/10, 050b/10, 066b/11, 075a/10, 089b/10, 100a/06, 104b/06, 106b/08, 116a/03, 130a/05, 131b/04, 136a/04, 136a/08, 138b/10, 164b/06, 167a/09

Nebī (1) Ar. öz.a. Peygamber (Hz. Muhammed)

N. 100a/09, 100b/11, 132b/03, 154b/01, 158a/06, 162a/11, 163b/07

N.+ de 158b/09

nebī (2) Ar. peygamber, herhangi bir peygamber

n. 062b/01, 073a/01

n.+ ler 055a/04

n.+ lerge 100b/09

Nebī-yi ʿArabī-yi zekī Ar. dosdoğru (olan) Arap Peygamber (Hz. Muhammed)

N. 085a/09

Nebī-yi Hāşimī Ar. Haşimi Peygamber, Haşim soyundan olan Peygamber (Hz. Muhammed)

N. 055b/03, 163b/05

Nebī-yi ümmī-yi Hāşimī-yi Ebṭaḥī öz.a. okuma yazması oladığı halde Allah'ın dostu olan Haşimi peygamber (Hz. Muhammed)

N. 085a/02

Nebīyü'l-ḫāfiḳayn Ar. doğunun ve batının peygamberi (Hz. Muhammed)

N. 099b/05

Necāşī öz.a. Habeş imparatorunun ünvanı

N. 093b/07, 094b/02, 097a/06

N.+ ġa 095a/03

necāt Ar. kurtulma, kurtuluş

n. 163b/04

n.+ ı 038b/04

necāt ber -Ar.+T. kurtarmak, kurtuluşa erdirmek

n.- di 098b/09

n.- ip 015a/04

n.- se 088a/10

n.- ür 059a/08

necāt bol - Ar.+T. kurtulmak, kurtuluşa ermek

n.- ur 058b/04

neççe (1) ne kadar krş. nėçe (1)

n. 017a/08, 017a/10

neççe (2) bir çok, pek çok krş. nėçe (2), neçe

n. 079a/03, 145a/06

nėçe (1) ne kadar krş. neççe (1)

n. 026b/10, 047b/08,

nėçe (2) bir çok, pek çok krş. neççe (2), neçe

n. 026b/10, 030b/09, 095b/06, 101a/05, 150b/08, 158a/10,

158a/11

n.+ niŋ 005b/09

neçe bir çok, pek çok krş. neççe (2), nėçe

n. 006b/09, 008a/08, 033a/02, 041a/02, 085a/10, 150b/04, 156b/03, 165b/03,

nėçe kim (1) her ne kadar krş. neçe kim (1)

n. 029b/07, 030a/04, 042a/11, 042b/06, 062a/09, 152a/08, 153a/05

nėçe kim (2) ne kadar, ne miktarda

n. 086a/06

neçe kim her ne kadar krş. nėçe kim (1)

n. 170b/11

nėçük nasıl, ne şekilde

n. 097a/07

nedāmet Ar. pişmanlık

n. 038b/06, 042a/03, 160a/04

n.+ i 088a/02

nedb Ar. çağrı, davet

n. 045a/07

nedem Ar. nedem, pişmanlık

n.+ i 120a/02

nedīm-i ḥażret-i melik-i ḳadīm Ar. tatlı dilli ulu kadim padişah

n. 031b/01

nedin neden, niçin krş. nėdin

n. 012a/05

nėdin neden, niçin krş. nedin

n. 017b/05

nefāyis Ar. nefid, güzel şeyler

n. 063b/10

nefāyis-i maʿānī Ar. güzel anlamlar

n. 116b/10

nefʿī Ar. faydacı

n.- sa 042b/06

nefs (1) Ar. nefis, nefs-i emmare

n. 008a/08, 030a/10, 036a/03, 036b/04, 037b/10, 038a/05, 038b/07, 040a/08, 041a/02, 042b/03, 043a/01, 044a/02, 044b/10

n.+ din 166b/02

n.+ im 166a/10

n.+ imniŋ 036a/09

n.+ iniŋ 039a/11

n.+ ke 035b/02

n.+ lerimiz 068b/05

n.+ ni 038a/09, 039a/03, 039b/06

n.+ niŋ 036b/03, 045b/10,

160b/11

n.+ üŋ 040a/10

nefs (2) Ar. nefs, hehangi bir kimse, kişi

n. 140b/11

n.+ ge 067b/09

nefs (3) Ar. nefes üfürmek, üflemek

n.+ indin 101b/08

n.+ leri 087b/10, 088a/07

nefs (4) Ar. ruh, can

n. 165b/03

n.+ indin 136a/06

nefs ür - Ar.+T. (Allah'ın) nefes üflemesi, can vermek

n.- diler 073a/03

nefsī Ar. kişiye, kendisine ait

n. 058b/05

nefs şehveti sın - Ar.+T. şehveti kırmak, nefsin arzularını yok etmek

n.- mas 038a/01

nefs şehvetin sındur - Ar.+T. şehveti kırmak, nefsin arzularını yok etmek

n.- maḳ 037a/01 (nefsniŋ şehvetin sındur -)

nefs-i emmāre Ar. kötülüğü emreden nefis

n. 0033a/10, 030b/03, 033a/06, 036b/11

nefs-i ġafil Ar. gafil nefis, gaflette bulunan nefis

n.- ma 033b/04

nefs-i kāfir-kīş Ar.+Far. kafir nefis

n. 035a/05

n.+ ni 044a/01

nefs-i leʾīm Ar. alçak nefis, rezil nefis

n. 030b/04, 040b/05

nefs-i ser-keş Ar.+Far. asi nefis, isyan eden nefis

n. 030a/05, 036b/07

n.+ ni 169a/01

nefs-i żilāl-ı ḳadīm Ar. eskiden beri alçak olan nefis

n. 035a/09

neḳāl Ar. şiddetli azap, işkence

n.+ nı 068b/01

nem Far. hafif ıslaklık, çiğ tanesi

n. 061b/07

neʿmā Ar. nimet

n.+ ġa 155a/01

nemerse bir şey, bir şeyler

n. 039b/04, 072a/01

nergis-i sermest Ar.+Far. sarhoş eden, kendinden alan (bakış)

n.+ i 024a/10

nėrse nesne, şey krş. nerse

n. 035a/07

n.+ ni 081a/05

nerse nesne, şey krş. nėrse

n.+ ge 039a/04

nesem Ar. rüzgarın latif, hoş esmesi

n.+ in 021a/03

nesīmāt Ar. (hoş, güzel) esintiler

n.+ ıdın 082b/08

nesīme-i muḫtetim Ar. (ölüm anındaki) son nefes

n.+ iniŋ 082b/07

nesīmī Ar. hafif ve latif esen rüzgar

n. 016b/04, 031b/06

nesīm-i dil-güşāy Ar.+Far. gönül açan rüzgar

n.- di 016a/08

neşāṭ-ı eẕhān Ar. zihinlerin hoşluğu

n. 155b/06

neşv ü nemā Ar. büyümek

n. 158b/06

neteg nasıl

n. 019b/02, 096a/06, 097a/07, 105b/01,

neteg kim nasıl ki, nitekim, gibi

n. 028a/05, 036a/11, 036b/06, 043a/09, 049b/06, 050b/01, 050b/05 052a/08, 053b/03, 057a/02, 059a/04, 060a/07, 067a/10, 070a/10, 071b/10, 077b/01, 079a/01, 088a/03, 091b/01, 092b/04, 093b/02, 094a/10, 094b/03, 099b/04, 101a/07, 116b/03, 118a/09, 119a/04, 125a/01, 131a/10, 152a/01, 156a/02, 157b/10, 158a/07, 159b/04, 161b/05

neteŋ ne acayib şey!, ne güzel şey!

n. 170b/10

netip nasıl, ne şekilde

n. 009b/05

ne üçün niçin krş. nė üçün

n. 014a/08, 032b/02, 076b/03, 125a/09, 146a/09, 153a/07

nė üçün niçin krş. ne üçün

n. 125b/05

nevʿ-i ḥezm Ar. dayanıklık, sebat

n.+ din 156b/08

nevʿ-i insān Ar. insan soyu, insanlar

n.+ dın 002a/08

nevādir-i ġarāyib-i fuṣaḥā Ar. hayret verici güzellikte konuşan fasihler

n. 115b/05

nevāfil Ar. nafileler, farz ve vacibin dışında yapılan nafile ibadetler

n. 040a/03

nevāḥī (1) Ar. taraflar, yanlar, nahiyeler

n.+ sındağı 086b/05

nevāḥī (2) Ar. yasak edilmiş şeyler, men edilmiş ameller

e.+ nıŋ 045a/08

nevmīd bol -Far.+T. ümidsiz olmak, ümidi kırılmak

n.- mağıl 165b/03

n.- mak 165b/07

nevvara'llāhu merḳadehu Ar. (vefat etmiş büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah onun kabrini nurlandırsın

n.+ nıŋ 014b/10

neyerse nesne, şey

n. 041a/01, 106b/01, 146a/10, 149a/03

n.+ din 120a/07

n.+ lerde 089a/02

n.+ lerniŋ 078a/01

n.+ ni 130a/04

nezāhet Ar. ahlak temizliği, güzel ahlak

n. 104a/07

neẓẓāre ḳıl - Ar.+T. seyirci olmak, seyretmek, bakmak

n.- ġanlardın 025a/11

nidā Ar. nida, seslenme

n. 080a/11

nidā bol - Ar.+T. söylenmek, denmek

n.- ġan 077a/09

nidā ḳıl - Ar.+T. seslenmek, nida etmek

n.- dıŋ 129b/02

n.- ġay 121a/09, 121a/11

n.- maḳ 121a/08

n.- maḳı 154a/04

nigāh ḳıl - Ar.+T. bakmak, nazar etmek

n.- masa 008b/09

nigār Far. put, sanem

n.+ ımnı 032b/11

nihāl Far. fidan

n.+ ın 169b/03

nihāl-i tāze Far. taze fidan

n.+ ġa 169b/01

nihān bol - Far.+T. saklanmak

n.- dı 007a/04

Nihāvend öz.a. İran'ın batı tarafında bulunan bir şehrin adı

n.+ ni 087b/03

nihāyāt-ı ḳadr-ı celāl Ar. büyüklük değerinin sonu, ululuk derecesinin bitim noktası

n.+ ı 067b/03

nihāyet Ar. son, uç

n.+ ge 046a/09

n.+ i 060b/02, 158b/11

niḳāb Ar. yüz örtüsü, peçe

n. 071b/03

n.+ ını 026a/08

niḳāb-ı eniyyet Ar. benlik perdesi

n. 126a/03

nīkū -esās Far.+Ar. güzel hakikatli

n. 005a/11

niʿmet (1) Ar. nimet, lütuf

n.+ i 123b/01

n.+ niŋ 130a/10

niʿmet (2) Ar. nimet, yiyecek

n.+ ler 079a/05

niʿmet-i cezīle Ar. bol nimetler

n.+ din 130a/11

nisā'-i Ḳureyş Ar. Kureyşli kadınlar

n.+ ni 152b/11

nişār Ar. saçı saçmak, bağışlamak

n.+ dın 064a/07

nişār ḳıl - Ar.+T. saçı dağıtmak, bağışlamak, (cömertçe) dağıtmak

n.- ayın 064a/01

n.- dım 064a/07

n.- ġanım 064a/10

n.- sam 064a/08

nisbet Ar. münasebet, yakınlık, ölçü (karşılaştırma anlamında)

n.+ i 104a/04, 104b/01

n.+ ige 009a/11, 060a/11, 062a/10, 129a/11, 165b/06

nisbet ėt - Ar.+T. münasebet kurmak, mukayese edip bağlantı kurmak, yakıştırmak

n.- sem 054b/04, 129b/09

n.- ti 066b/02

nisbet ḳıl - Ar.+T. münasebet kurmak, mukayese edip bağlantı kurmak, yakıştırmak

n.- ġıl 065b/11, 066a/04

n.- ur 044b/03

nisvān u havārī-yi ṣanādīd-i Ḳureyş Ar. Kureyş'in ileri gelenlerinin hanımları ve onların yardımcıları (hizmetçileri)

n. 148b/08

nişān Far. iz, alamet, belirti krş. nişāne

n. 103a/08

n.+ ı 053b/10, 061a/09, 126b/08

n.+ ımnı 027a/04

nişān ḳıl - Far.+T. işaretlemek, belli etmek

n.- ġan 145b/10

nişāne Far. iz, alamet, belirti krş. nişān

n.+ si 018b/02, 083a/11, 103b/01

nişānei ėt - Far.+T. işaretlemek, belirlemek

n.- ip 159b/01

nişānī tap - Far.+T. işaret bulmak, ipucu yakalamak

n. - tıŋ ėrse 126b/08

nişāne-i nübüvvet Far.+Ar. peygamberlik işareti

n. 071b/06

nişāne-i serā Far. saray izleri

n.+ sın 019a/04

niyāz Far. yalvarma, niyaz, istek

n. 023a/06, 061b/10, 110b/07, 123a/08

niyāz-mendlıḳ ḳıl - Far.+T. yalvarmak, niyazda bulunmak

n.- ıp 011a/06

niẓām-ı ʿuḳūd-ı cevāhir-i maʿānī Ar. cevheri anlamlarla bağlanıp dizilen (şiir)

n. 007b/10, 030b/05

nīze Far. mızrak, süngü

n. 132a/02

n.+ lerniŋ 155b/02

nīze-dār Far. süngü taşıyan kimse

n. 155a/09

nīze-güẕār Far. mızrak tutan kimse

n.+ lar 135a/06

noḫūd Far. nohut

n.+ dın 097a/06

noḳṣān (1) Ar. azalma, eksiklik, düşüş

n. 157b/04

noḳṣān (2) Ar. zarar, kayıp, kusur

n. 041b/06

noḳṣān yet - Ar.+T. eksiklik yaratmak, zarar gelmek

d.- er 041b/05

Nūḥ öz.a. Nuh peygamber, Hz. Nuh

N. 082a/08

nuḳṭ Ar. nokta krş. nuḳṭe

n.+ sız 155b/03

nuḳṭe Ar. nokta krş. nuḳṭ

n.+ i 062a/10

n.+ idur 062a/06

nūr Ar. nur, aydınlanma

n. 072b/10, 073b/06, 073b/10

n.+ dın 072b/11

n.+ ı 003b/08, 068a/02, 072a/02, 082b/03, 105b/08, 111b/01, 126a/05

n.+ ına 122b/10

n.+ ından 119b/03

n.+ ınıŋ 061a/09, 074a/10, 075a/04

n.+ ların 075a/02

n.+ nı 072a/03, 072a/05, 073b/01, 073b/08, 073b/11, 074a/02

n.+ umdın 073a/06, 073a/07, 073a/08

n.+ umnıŋ 073a/11

nūr al - Ar.+T. nurlanmak, aydınlanmak

n.- ġan 074b/09

nūr-ı Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) nuru

n. 071b/08, 071b/10

nūr-ı vücūd-ı Muḥammed Ar. Muhammed'in varlığının ışığı

n. 090a/01

nuṣret (1) Ar. zafer, galibiyet

n. 079a/08, 156a/04

nuṣret (2) Ar. yardım, kuvvet

n. 096b/10, 140b/06, 146a/04

n.+ i 003a/08

nuṣret ber - Ar.+T. yardım etmek

n.- di 132a/07

n.- ip 154a/09

nuṣret tap - Ar.+T. zafere ulaşmak, muzaffer olmak

n.- maġan 157a/11

n.- maḳı 157a/07

nusret yetkür - Ar.+T. yardım göndermek

n.- gil 097b/05 (nusretni yetkür-)

nuṣret-i iḳbāl Ar. ikbal zaferi

n. 157b/02

nuṣret-i İlāhī Ar. Allah'ın yardımı

n. 147b/03, 150a/10

nūş ḳıl - Far.+T. içmek

n.- ġıl 118a/03

n.- ıp 031a/10

nuṭfe Ar. döl suyu, sperma

n.+ sidin 084b/04

nübüvvet Ar. Peygamberlik (makamı), peygamber

n. 002b/08, 100b/10, 112b/01, 125a/10

n.+ ġa 099a/08

n.+ iniŋ 067a/07

nüfūs Ar. nefisler canlar

n. 068b/10

nüsẖa-i Keşfü'l-Hüdā Ar. Keşfü'l-Hüdâ'nın nüshası

n. 171a/05

nüsẖa-i şerīf Ar. şerif nüsha, mübarek nüsha n. 171a/06

nüzūl Ar. inmek, (ayet) inmesi

n.+ ı 113a/02

nüzūl ḳıl - Ar.+T. inmek, konağa inme, konaklamak

n.- dılar 144b/07, 145a/04

n.- ġanda 095b/04

n.- ġanlarından 149b/05

n.- ıp 146b/05

n.- ur 133b/08

-O-

obdan Far. [< ābdān] güzel, hoş zarif

o. 077b/05

oġlan (1) oğul, erkek evlat

o.+ lardın 098a/07

o.+ ların 122a/08

oġlan (2) nesil, soy, nesep

o.+ ları 149b/06

o.+ larınġa 113a/06, 113a/07

oġlan (3) çocuk, yavru

o.+ lar 137a/08

oġ(u)l oğul, evlat

o. 122b/03, 135b/04, 138a/03, 138a/05

o.+ ġa 043b/10

o.+ ı 065b/07, 098a/09, 113a/08

o.+ ın 098a/11

o.+ um 105a/09

o.+ umdın 122b/01

oẖşa - benzemek, andırmak

o.- r 038a/05, 038b/07, 069b/04, 076b/08, 081a/09, 116b/09, 117a/05, 119a/02

o.- rlar 136a/02

o.- r men 025b/07,

oḫşaş - benzeşmek, benzer olmak

o. 115b/09

o.- mėn 159b/04

oḫşat - benzetmek

o.- ıp 104a/06

o.- maḳ 156b/05

oḳ ok

o. 087a/07

oḳı - okumak, söylemek krş. oḳu - (1)

o.- dı ėrse 012b/04

o.- dıŋ 011b/01

o.- ġan 117a/11

o.- ġandın 009b/09

o.- ġanım 011a/03

o.- ġanıŋda 011a/09

o.- ġay 015a/02

o.- ġıl 010b/03

o.- maḳḳa 011a/07, 013a/08

o.- p 011b/01, 169b/06

o.- r 020b/01

o.- saŋ 117b/03

oḳu - (1) okumak, söylemek krş. oḳı -

o.- du 149a/11

o.- ġan 011b/02

o.- rda 011b/08

oḳu - (2) okumak, öğrenim görmek

o.- maġan 158b/06

ol o

o. 006b/06, 014b/06, 025a/03, 0030a/09, 003a/01, 005a/03, 005a/09, 005b/04, 006a/06, 007a/06, 009a/05, 009a/10, 010b/03, 010b/07, 011b/11, 012a/11, 012b/02, 013b/07, 014b/06, 014b/08, 015b/04, 016a/10, 016b/04, 016b/05, 017a/01, 018b/03, 018b/09, 019a/02, 019b/07, 022a/02, 022a/09, 023b/01, 024a/02, 025a/07, 025b/03, 025b/06, 025b/09, 026a/09, 026b/01, 026b/03, 026b/05, 026b/10, 027a/02, 027a/07, 027b/05, 028a/10, 029b/04, 030b/07, 031a/01, 031b/02, 032a/09, 032b/03, 032b/11, 034a/04, 035a/02, 035a/09, 036a/06, 037a/05, 038a/08, 039a/11, 039b/07, 039b/09, 045a/04, 045b/04, 045b/08, 048a/08, 049b/01, 049b/04, 049b/11,

050a/01, 052a/01, 052a/07, 053b/03, 054a/01, 054b/02, 055b/03, 055b/04, 056a/08, 056b/06, 057a/02, 057a/05, 057b/06, 057b/07, 057b/09, 058b/06, 060b/02, 060b/10, 060b/11, 061a/01, 061b/07, 062a/08, 062a/11, 062b/01, 062b/03, 063a/01, 063b/03, 063b/09, 065a/01, 065a/02, 065a/04, 065a/05, 065a/07, 066a/02, 068a/10, 070a/04, 071a/10, 071b/08, 072a/03, 072a/05, 072b/03, 072b/10, 072b/11, 073b/04, 073b/08, 073b/09, 073b/11, 074b/09, 075a/05, 075a/07, 075a/08, 075b/09, 077a/11, 078a/02, 078a/04, 078a/06, 078a/08, 078a/09, 078a/10, 078a/11, 078b/04, 079a/07, 079a/11, 080a/05, 080b/04, 081a/10, 083a/09, 083b/06, 083b/11, 085a/02, 085a/08, 085a/09, 085b/02, 085b/04, 085b/11, 086a/03, 087a/03, 088a/09, 088b/06, 089b/02, 090a/06, 091b/05, 093a/10, 093b/06, 094b/06, 095b/09, 096a/08, 096b/07, 096b/10,097a/07, 097b/01, 098a/05, 099a/07, 099a/11, 100b/07, 102b/03, 103a/05, 103a/10, 104a/04, 106a/11, 107a/06, 107b/06, 108a/11, 109a/10, 110a/04, 110a/08, 110b/02, 111a/04, 111b/04, 111b/08, 112a/02, 113a/03, 114a/04, 114b/01, 116a/03, 117b/04, 117b/09, 120a/02, 120a/02, 120a/07, 120a/08, 120b/08, 121b/07, 122a/04, 122b/09, 123a/05, 124a/07, 124a/08, 127b/02,128a/06, 129b/01, 129b/02, 130a/07, 130a/08, 130a/10, 130a/11, 131a/04, 132a/10, 134b/08, 134b/10, 136a/02, 136b/01, 139b/03, 139b/06, 141a/04, 141a/06, 141a/10, 142a/06, 145a/01, 145a/04, 145b/09, 145b/10, 148a/01, 148a/10, 150b/07,

150b/10, 150b/11, 151a/07, 154a/02,155a/09, 156a/10, 156b/07, 156b/08, 157a/09, 158a/01, 158a/03, 159a/08, 159b/02, 159b/04, 160b/01, 161a/10, 161b/01, 161b/09, 162b/09, 163a/02, 163a/09, 163b/05, 164a/07, 164a/10, 166a/09, 167a/05, 168a/08, 168a/11, 170a/10

o.+ dur 013b/10, 055b/08, 063a/05, 070b/03, 114a/06, 128b/08

ol - olmak krş. bol -

o.- sa 132b/02

olar onlar krş. alar, anlar

o. 003a/06, 003a/08, 043a/03, 050b/05, 079b/01, 084a/10, 091a/04, 135a/07, 139b/01, 143a/05, 145a/11, 149b/07, 153a/07, 156a/03, 156b/06

o.+ dın 074a/11, 140b/11, 141a/01

o.+ ġa 079b/03, 115b/07, 138b/03, 149a/05

o.+ nı 006a/02, 042b/01, 084a/07, 119b/01, 153b/01

o.+ nıŋ 002a/10, 019b/05, 043a/08, 058a/10, 062a/05, 070b/02, 073a/03, 075a/04, 091a/07, 114b/07, 118b/06, 148a/10, 149b/02, 154b/06, 155b/02

oltur - oturmak

o.- dılar 081a/10

o.- dum 024b/09

o.- ġan 026a/09, 035b/03

o.- ġanda 005a/04

o.- mışda 011a/05

o.- up 138b/02

o.- ur 102a/11, 105b/06, 105b/06

o.- ur ėrdiler 107a/11

olturġuz - oturtmak

o.- up 106b/06

on on (10)

o. 149b/04

on beş on beş (15

o. 136b/04

on iki on iki (12)

o. 072b/02

o.+ side 080b/11

on iki miŋ on iki bin (12 000)

o. 072a/06, 072a/10, 072b/06, 072b/09, 073b/02, 119b/02

on miŋ on bin (10 000)

o. 139a/02

on tört on dört (14)

o. 083b/10

onunçı onuncu (10.)

o. 139a/09

orda Mo. han çadırı, han ordugahı (hanlık)

o.+ sınıŋ 004a/04

ortaġa al - ortaya almak, etrafını sarmak

o.- ıp tururlar 147a/02

or(u)n yer, mekan

o.+ ı 171a/01

o.+ ıda 106a/05

o.+ ıġa 106a/11, 106b/01

o.+ ında 109a/02

o.+ larda 170a/11

orun ber - yer yapmak, yerleştirmek

o.- di 096a/02, 157b/07

o.- ip 157b/09

orun taf - yer almak, yerleşmek

krş. orun tap -

o.- ıp 005a/04

orun tap - yer almak, yerleşmek

krş. orun taf -

o.- tı 046a/03

orun tut - yer edinmek, yerleşmek

b.- tı 035a/09

osal ḳıl - gafillik yapmak

o.- mas ėrdim 094b/05

ot (1) ot, ateş

o. 089b/06, 089b/07, 089b/11, 090b/01, 093a/05, 117b/07

o.+ da 089b/01

o.+ dın 088a/10, 118a/02

o.+ ı 017a/11, 017b/11, 018a/01, 018a/05, 018a/09, 023a/06, 023b/09, 024b/05, 024b/06, 025a/09, 031b/08, 089a/05

o.+ ıda 033a/02

o.+ ıdın 006a/09, 024b/03, 132b/02

o.+ ıġa 016a/02, 027b/02, 048a/10, 067b/11

o.+ ında 021b/03

o.+ ını 006a/10

o.+ ınıŋ 088a/07, 117b/03

o.+ ḳa 144b/01

o.+ lar 092b/04, 092b/06

o.+ ları 088a/05, 088b/10

o.+ nıŋ 087b/10, 089b /01

o.+ nuŋ 111a/06, 117b/04

ot (2) ot, bitki, nebat

o.+ ġa 089a/08

o.+ nın 156b/02

ot tüş - ateş düşmek

o.- üp 095a/11

ot yaḳ - ateş yakmak

o.- ḳanda 095a/10

o.- ar 024b/03

otla - otlamak

o.- r 040a/02

otlaġ otlak, mera, çayır

o.+ ın 040a/03, 040a/11

o.+ ında 040a/10

otlat - otlatmak

o. 040a/10

o.- maġıl 040a/05

otra orta

o.+ sında 046a/04, 077a/02

otradın köter - ortadan kaldırmak, yok etmek

o.- ip 071a/04

otuz otuz (30)

o. 084b/05, 141a/11

oyaġ uyanık

o. 099b/08, 124b/07

o.+ ıda 099b/09

oyaġ baḳtur - uyumamak, uyanık kalmak

u.- mas sėn 018b/05

oyaġlıġ uyanıklık, uyanıklık hali

o.+ ıŋ 019a/06

oyġan - uyanmak krş. oyan -

o.- ġaç 147a/10

oyan - uyanmak krş. oyġan -

o. 047b/08

oyna - oyun oynamak

o.- maḳġa 105a/08

o.- rda 105b/01

oz - aşmak, yükselmek

o.- maḳ 128a/07

ozġunçı seçili, seçkin

o.+ sı 134a/11

-Ö-

öç - sönmek

ö.- mes 023a/07

ö.- ti 088a/05, 088b/11

öçek çatı, dam

ö.+ ide 081b/06

öç al - öç almak, intikam almak

ö.- ġay biz 148b/03 (öçümüzni al -)

ög - övmek, methetmek

ö.- mek 111b/02

ögret - öğretmek

ö.- ti 060b/05

öksil - eksilmek, azalmak krş. öksül -

ö.- mes 157b/03

öksük noksanlı, eksik

ö. 022a/10, 119a/03

öksül - eksilmek, azalmak krş. öksil -

ö.- gey 022a/10

ö.- megey 080a/01

ö.- mesün 035a/01

öl - ölmek

ö.- di 097a/04

ö.- er ėrmiş 097a/07

ö.- gen 077b/08

ö.- geniniŋ 087b/02

ö.- genler 133a/04

ö.- mek 096b/06

ö.- meki 159b/04

ö.- mes 030b/04

ö.- üp 113a/09

öltür - öldürmek

ö.- di 094a/06, 147a/05, 148b/01

ö.- diler 147b/06

ö.- gen 026a/10

ö.- mek 109a/01

ö.- mekke 036b/06

ö.- miş 094a/11

ö.- sün 025a/04

ölüg ölü, ceset

ö. 068a/03, 163b/08

ö.+ leri 067a/11, 067b/01

ö.+ lerniŋ 133a/03

ölüm ölüm

ö. 143b/04

ö.+ din 047a/08

ö.+ niŋ 034b/05

ölüm kėl - ecel vakti gelmek, ölüm vakti gelmek

ö.- gende 164a/07

ʿÖmer öz.a. Hz. ömer, İslam'ın ikinci

Halifesi

ʿÖ. 082b/11, 084a/01, 086b/02, 102a/10, 122a/10, 122b/05, 138b/07, 138b/09, 140a/07, 145b/08

ʿÖ.+ ge 087a/04, 139a/05

ʿÖ.+ ni 141b/08

ʿömr Ar. ömür, yaş

ʿö. 047b/07, 048a/02, 160a/02

ʿö.+ idin 085b/03

ʿö.+ niŋ 048a/04

ʿö.+ üm 138a/05

ʿömr kėç - ömür geçmek, yaşlanmak

ʿö.- gen 159a/10

ʿömrni telef ḳıl -Ar.+T. ömrünü zayi etmek, hayatını mahvetmek

ʿö.- ur 038b/08

ʿömr żāyiʿ ḳıl - Ar.+T. ömrünü zayi etmek, hayatını mahvetmek

ʿö.- dım 166a/09

ʿömr-i girān-māye Ar.+Far. kıymetli ömür sermayesi

ʿö.+ niŋ 133b/03

öŋ sağ yön, sağ taraf

o. 134a/11

o.+ din 121a/03

öp - öpmek

ö.- se 078a/05

ö.- ti 083a/05, 122b/06

ö.- üp 103b/05, 105b/07, 106b/06, 102b/10

ör - (ağ) örmek

ö.- genin 108a/02

öre tur - ayakta durmak

b.- up 012b/03

öre yürü - ayaklanmak, ayakları üzerinde yürümek

ö.- rler ėrdiler 102a/06

örte - yakmak, yandırmak

ö.- gey ėrdi 006a/11

örten - yanmak

ö.- miş 095a/11

ö.- ür 0233b/09

örtüglüg örtülü, gizli, saklı

ö. 041a/07, 077a/08

örümçi örümcek

ö. 108a/06

ö.+ niŋ 108a/02

ösrüklük sarhoşluk

ö. 017a/10

öt - vermek, bağışlamak, ihsanda

bulunmak
ö.- esü 110b/03
öte dış, dışarısı
ö. 097a/01
ötel - yerine getirmek, eda etmek
ö.- ip 030b/11
ötrü sonra, sonrasında
ö. 011b/05
öy (1) ev, mesken
ö.+ deki 025b/03
ö.+ din 057a/11, 084b/07
ö.+ ge 151a/10
ö.+ idin 151b/06
ö.+ ige 026a/04, 027b/01, 083a/02, 114a/02
ö.+ in 025b/02
ö.+ inde 024a/02
ö.+ ni 096a/06, 036a/01
ö.+ niŋ 096a/08
öy (2) mesken (örümcek ağı anlamında)
ö.+ i 108a/06
öz (1) kendi, öz, iç
ö. 004a/08, 008a/05, 013a/02, 014a/02, 015b/01, 015b/04, 015b/05, 015b/08, 020b/06, 022a/05, 025a/10, 028a/09, 030a/10, 031a/03, 033a/02, 034b/11, 039a/11, 047b/05, 052a/07, 053a/07, 060a/11, 062a/05, 065b/05, 072a/06, 075a/02, 086b/11, 088a/02, 096a/07, 096b/01, 098a/07, 098b/07, 100a/11, 107b/01, 109a/02, 109b/02, 112b/05, 116a/08, 116b/03, 119a/09, 120a/09, 121a/01, 122a/08, 122b/01, 122b/08, 128b/04, 129a/11, 129b/01, 135b/02, 138b/04, 143a/02, 143b/04, 145a/03, 152a/01, 152a/09, 157b/02, 157b/07, 161b/07, 162a/03, 166b/11, 170b/04
ö.+ i 045b/06, 064a/05, 076b/07, 106a/08, 109b/03, 141b/11, 156b/03
ö.+ idin 120b/10
ö.+ ige 015b/04, 015b/08, 031a/03, 043b/08, 048b/04, 128a/01
ö.+ in 034a/09, 098a/10
ö.+ inge 077a/03

ö.+ ini 026a/10, 052a/04

ö.+ iniŋ 013b/06, 060a/08, 070a/04

ö.+ leri 069b/08

ö.+ leriniŋ 080a/07

ö.+ üm 044a/07, 045a/03

ö.+ ümdin 033a/01

ö.+ ümge 044b/01, 044b/02, 064a/08

ö.+ ümni 109a/11

ö.+ ümniŋ 022a/05

ö.+ üŋe 039b/06

ö.+ üŋge 064a/02

ö.+ üŋni 059b/05, 161a/03

öz (2) gerçek, halis, katkısız

ö. 107b/05

özge başka, ayrı, diğer, farklı

ö. 008b/03, 018b/09, 018b/10, 023a/03, 037a/10, 041a/01, 050b/03, 051b/07, 053a/01, 056a/09, 067a/07, 084b/02, 095b/03, 106b/01, 115a/08, 120a/11, 133a/02, 133b/05, 138a/08, 140a/10, 160b/10, 164a/06, 164b/04, 167b/02

ö.+ ge 047a/09, 054a/11, 064a/10, 075a/10

ö.+ ler 023b/06, 025a/08, 108b/10, 166a/07

ö.+ leri 113b/04

ö.+ lerniŋ 130a/04

ö.+ ni 051b/11, 120b/11, 121a/02, 121a/04

ö.+ si 159b/09

özgülük iyilik krş. ezgülük

ö. 044b/02

öz ḫelālıdın ayrı - T.+Ar. öz helalinden ayırmak, karısından boşatmak

ö.- dım 043b/07

özdin bī-nişān bol - T.+Far. benliği bırakmak (Allah'a yönelmek)

ö. 126b/08 (özüŋdin bī-nişān bol-)

özdin keç - benliği bırakmak (Allah'a yönelmek)

k. 034a/07 (özüŋdin keç -)

özge ınaġ ḳıl - kendine arkadaş olarak seçmek, dost edinmek

ı.- ur 043b/08 (özige ınaġ ḳıl -)

özge ınan - kendine güvenmek

ö.- ıp 097b/03 (özige ınan -)

özüŋ kör - benliğini önde tutmak

ö.- mekiŋ 034a/08

ʿözr Ar. özür, suç

ʿö.+ i 022b/03

ʿö.+ in 022b/08

ʿözr-ḫᵛāh Ar.+Far. özür dileyerek af isteyen

ʿö.+ ım 164b/04

öz ẕātın Ḥaḳḳınıŋ ẕātında fānī ḳıl - Ar.+T. kendi benliğini Allah'ın zatında yok etmek, Allahın zatında bir olmak (fenafillah)

ö.- ıp 070b/11

-P-

pād-şāh Far. padişah, hükümdar, sultan

p. 096b/01, 123b/03

p.+ ı 004a/04, 055a/03, 096a/11

p.+ lar 063b/07

p.+ larġa 169b/11

p.+ ları 169b/04

p.+ larınıŋ 096a/11

p.+ sėn 130b/03

pād-şāh-ı ʿālem-penāh Far.+Ar. cihanın kendisine sığındığı padişah

p.+ nıŋ 169b/08

pād-şāh-ı İslām Far.+Ar. İslam padişahı

p.+ nıŋ 170a/09

pād-şāh-ı maḳbūl-sīret (ve) pesendīde-serīret Far.+Ar. ahlakı kabul görmüş seçkin özlü padişah

p. 003b/02

pād-şāh-ı pākīze-ẕāt Far.+Ar. temiz özlü padişah

p. 169a/08

pād-şāh-ı ṣāḥib-i intibāh Far.+Ar. doğruyu yanlıştan ayıran padişah

p. 005a/10

pād-şāhlıḳ Far.+T. padişahlık

p.+ ıġa 051a/03

pāk (1) Far. temiz, saf, nezih krş. pākī, pākize

p. 008b/09, 009b/10, 054a/11

pāk (2) Far. münezzeh, beri, (tenzih edilen) uzak

p.+ dur 065a/01

pāk ḳıl - Far.+T. temizlemek, arıtmak

p.- ur 039b/09, 041a/04

pāk-bāz Far. sadakatli aşık, sadık sevgili

p. 023a/11

pākī Far. temiz, saf, nezih krş. pāk, pākize

p. 168a/08

pākize Far. Far. temiz, saf, nezih krş. pāk, pākī

p. 013b/07, 058b/06, 078b/06, 083a/06, 108b/07, 128a/02

pākizelıḳ Far.+T. temizlik, saflık krş. pākizelik

p. 078b/05

pākizelik Far.+T. temizlik, saflık krş. pākizelıḳ

p. 080b/02

pāre Far. parça, kısım

p.+ din 072b/04

p.+ ni 072b/05

p.+ si 104b/10

pāre bol - Far.+T. parçalara ayrılmak, paparamparça olmak

p.- ġan 067a/09

pāre ḳıl - (1) Far.+T. parçalamak, kırmak

p.- dı 036b/07

pāre ḳıl - (2) Far.bölmek, bölümlere ayırmak

p.- dı 072b/03

pāy-dār Far. sağlam, kararlı, devamlı

p. 167a/04

pāye-i ednā Far.+Ar. aşağı derece, düşük mertebe

p. 129b/09

pehlevān Far. pehlivan, güreşçi, yiğit

p. 043b/11, 044a/01

peñāh Far. sığınak, sığınacak yer, melce

p.+ ı 004a/04

p.+ ı 004a/04, 055a/03

p.+ ıda 157b/08

p.+ ıġa 164a/07

p.+ ım 008b/03, 164b/02,

167b/02

p.+ ımdur 110a/09

penāh keltür - Far.+T. (bir yere veya kimseye) sığınmak

p.- genni 162a/07

penāh tut - Far.+T. (bir yere veya kimseye) sığınmak

p.- maḳ 164a/10

penç-şenbe Far. perşembe

p. 149b/03

perde Far. örtü, peçe

p.+ ni 083a/03

perde-i ġayret Ar. kıskançlık perdesi

p.+ ni 071a/04

perhīz ḳıl - Ar.+T. sakınmak, korunmak

p.- ġıl 039a/04

perhīzlik Ar.+T. yiyecek ve içecekte sıhhat için gösterilen ihtimam ve dikkat

p. 041b/04

perī Far. dişi cin, peri

p.+ ni 028b/05

p.+ niŋ 055a/01

per-i meges Far. sinek kanadı

p. 160b/02

perīşān bol - Far.+T. perişan olmak

b.- up 156b/10

pertev-i af-tāb-ı ẕāt Far.+Ar. zatının güneşinden bir parıltı

p.+ ıŋdın 165a/08

pervāne Far. geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek, gece kelebeği

p. 048b/01

pervāne-i ṣıfat Far.+Ar. sefat kelebeği

p. 125b/10

perverd-gār Far. besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı (Allah), rabb

p.+ ım 064a/03

p.+ ıŋ 056a/05

pes (1) Far. sonuç olarak

p. 062b/01

pes (2) Far. öyle ise

p. 063a/05, 065b/11

pesendīde Far. beğenilmiş, seçilmiş

p. 013b/08, 060a/05

pesend ḳıl - Far.+T. beğenmek

p.- mas 043b/05

pest ḳıl - Far.+T. aşağıda bırakmak, (derece olarak) geçip (başkalarını) geride bırakmak

p.- dıŋ 129a/08

peşīmānlıḳ Far.+T. pişmanlık

p. 042a/01

p.+ dın 160b/09

peydā Far. aşikar, meydanda olan

p. 019b/06, 169b/05

peydā bol - (1) Far.+T. peyda olmak, ortaya çıkmak, görünmek, aşikar olmak

p.- dı 081a/04, 082a/04

p.- ġan 035b/08

p.- ġanda 097b/02

p.- up 081a/10, 097a/08

p.- ur 041a/07

peydā bol - (2) Far.+T. doğmak, dünyaya gelmek

p.- dı 082b/02

peydā ḳıl - (1) Far.+T. açığa çıkarmak, ele vermek

p.- ur 027a/06

peydā ḳıl - (2) Far.+T. meydana gelmek, ortaya çıkmak

p.- ur 038b/10

peyġam-ber Far. peygamber, nebi, yalavaç krş. peyġām-ber

p. 010a/07, 012a/03, 014a/04, 063b/05, 076b/11

p. 043a/10, 051a/02, 151b/04

p.+ ler 060a/03

p.+ lerdin 060a/01

p.+ lerniŋ 046b/04

p.+ niŋ 009b/10, 099a/08, 119b/03

peyġām-ber Far. peygamber, nebi, yalavaç krş. peyġam-ber

p. 052a/05, 061a/04, 073a/01, 075b/03, 075b/04, 084a/03

p.+ iŋniŋ 072a/02, 074a/07

p.+ leri 065b/05

peyġam-berlıḳ Far.+T. peygamberlik

p. 052b/11, 091b/06

p.+ ıdın 100b/02

peymāne Far. kadeh, şarap bardağı

p.+ si 038b/05

pey-revīlıḳ ḳıl - Ar.+T. arkası sıra gitmek, izinden gitmek, uymak

p.- ġan 057a/01

pinhān ḳal -Far.+T. gizli kalmak

p.- mas 017b/02

pīr Far. yaşlı, ihtiyar

p. 136b/10

p.+ ler 036a/03

pīr bol - Far.+T. yaşlanmak, ihtiyarlamak

p.- dum 047a/01

p.- ġan 033a/06

p.- ġunca 038a/06

p.- up 138a/02

pīr ḳıl - Far.+T. yaşlandırmak, ihtiyarlatmak

p.- dı 046b/03, 046b/05

pīr-i kāmil Far.+Ar. (bir işte) mükemmel usta

p. 036b/02

pirāste Far. tezyin edilmiş, süslenmiş, süslü

p. 009a/08, 075b/07

pīrāye Far. süs

p.+ si 046a/02

pīrāye-i ṣıḥḥat-ı kām-rānī Far.+Ar. mutluluğun sıhhat süsü

p. 008a/06

pīrāye-i sūz u güdāz Far. yanıp yakılma süsü

p. 022b/11

pīrlik Far.+T. ihtiyarlık, yaşlılık

p.+ ide 030a/11

p.+ iŋ 030b/03

p.+ imni 036a/04

p.+ niŋ 036a/02

pīş Far. ön, ileri

p. 070a/02

pīş-āheng Far. önde giden, öncü

p. 047b/10

pişe Far. iş

p.+ si 018b/09

pīş-ḫʷān Far. tezgah

p.+ ında 132a/03

pīş-keş ḳıl - Far.+T. hediye etmek, armağan etmek

p.- ıp 012a/02

pişmān bol - Far.+Ar. pişman olmak

p.- up 151b/01

pīşvā Far. reis, başkan, rehber

p.+ sı 055a/04, 127b/09

piyāde Far. yaya

p. 123a/08

pūşīde Far. örtülümüş, örtülü, gizli

p. 028a/02, 129b/07, 159b/01

pūşīde ḳal - Far.+T. örtülme, gizli kalma

p.- ġay 017b/11

p.- masın 022a/05

pūşīde tut - Far.+T. saklı tutmak, saklamak, gizlemek

p.- ġay ėrdim 035b/09

putaḳ budak

p.+ ı 011a/10

pür-dānā Far. çok bilgili, çok bilge

p. 036b/05

püryā Far. bolluk, bereket

p.+ ŋdın 164b/09

-R-

rā'y-i mülk-ārā Ar.+Far. dizilmiş mülk

r.+ yıŋızdın 170b/09

rabb Ar. efendi, sahib, Rab (Allah)

r. 008b/07, 025a/01, 064a/02

rabb-i vehhāb-i kerīm Ar. çok bağışlayıcı ve cömert olan efendi (Allah)

r. 166b/09

rabbü'l-erbāb Ar. rablerin rabbi, efendiler efendisi (Allah)

r.+ ġa 150b/03

rābıta Ar. iki şeyi birbiribe bağlayan şey, bağ

r.+ sı 003b/10

rābıṭa-i ḥuṣūl-ı kemālāt Ar. mükemmelliklerin ortaya çıkış sebebi

r. 059a/03

rabīʿu'l-evvel Ar. evvelki bahar, Hicri takvime göre yılın üçüncü ayı

r. 004b/07, 080b/11

raġbet Ar. istek, arzu

r.- dılar 148b/04

raġbet ḳıl - Ar.+T. istemek, arzu

etmek

r.- madı 160a/01

raġbetlıḳ Ar.+T. arzulu, istekli, hevesli

r. 134a/01

rāḥat Ar. rahat, huzur

r. 021a/05

r.+ ı 004a/01, 015b/02, 123a/07

r.+ ın 050a/09

rāḥat ber -Ar.+T. rahata kavuşturmak, huzur vermek

r.- di 101a/04

rāḥat ḳıl - Ar.+T. huzur vermek, rahatlatmak r.- sa 041a/01

rāḥat tap - Ar.+T. rahatlamak, huzur bulmak

r.- ar 123b/02

rāḥe Ar. el ayası, avuç içi

r.+ si 101a/05

raḥim Ar. hısımlık, akrabalık

r.+ ni 119b/08

raḥīm Ar. merhametli, esirgeyen

r. 168b/02

raḥimahu'llāhu Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah etsin

r. 127b/01, 136a/09

raḥimahu'llāhu fī silki evliyāihi ve ḥaşerahu maʿa ṣifati enbiyā'i Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah ona evliyalara merhamet ettiği gibi merhamet edip peygamberle birlikte haşir eylesin

r. 037a/11

raḥmet Ar. rahmet, merhamet

r. 073b/05, 088a/09, 100a/05, 100a/07, 124b/03, 126b/04, 166a/03, 167b/09

r.+ i 165b/07

r.+ indin 152a/10

r.+ ḳa 155a/02

raḥmete'llil-ʿālemīn Ar. (Hz. Muhammed için söylenen söz) alamlere rahmet

r. 074a/05

raḥmet-i İlāhī Ar. İlahi rahmet, Allah'ın rahmet (tecellisi)

r. 161b/04

raḥmetu'llāhi ʿaleyh Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun krş. raḥmetu'llāhi

ʿaleyhi

r. 012b/08, 058a/03

raḥmetu'llāhi ʿaleyhi Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun krş. raḥmetu'llāhi ʿaleyh

r. 044a/09, 045b/08, 047b/04, 050b/06

r.+ ġa 010a/11

r.+ niŋ 047a/02

raḫne Ar. gedik, yarık, boşluk

r.+ ni 153a/09

raḫt (1) Ar. kumaş

r.+ ını 012a/03

raḫt (2) Far. ıstırap, üzüntü

r. 021b/06

raḫt bağla - Far.+T. (binek atları için) eyer bağlamak

r.- ban 047b/07 (raḫtın bağla -)

raḳabe-i Muḥammediyye Ar. Muhammedi kulluk, Hz. Muhammed'in kul vasfı

r. 126a/07

raḳṣ-ı bī-ḥicāb Ar. çekinmeden yapılan dans

r. 168a/07

rām ḳıl - Far.+T. itaat ettirmek, boyun eğdirmek

n.- ġay 036b/03

ramażān Ar. ramazan ayı

r. 136b/02

rāsī Ar. sabit, oynamayan, kımıldamayan

r. 003a/07

rāsiḫ Ar. sağlam, temeli kuvvetli

r. 003a/07

rāst Far. gereçek, doğru

r. 100b/06, 100b/07

rāst ayt - Far.+T. doğru söylemek

r.- ur 142a/10

rāst bol - Far.+T. gerçek olmak, doğru çıkmak

r.- sa 145a/08

rāst kel - Far.+T. doğru gelmek, doğru olmak

r.- mes 021a/10

rāst-gūyrak Far.+T. doğru söyleyen, en doğru konuşan

r. 055b/02

rāstī Ar. gerçekten

r. 155b/03, 164b/09

ravāḥ Ar. ruhlar

r. 042a/05

ravża Ar. bahçe, Hz. Muhammed'in kabr-i şerifi

r.+ nı 078a/11

r.+ sı 078a/08

r.+ sına 010a/08

r.+ sını 078a/04

ravża-i ḥabīb Far. sevgilinin bahçesi (Hz. Muhammed'in kabri)

r. 159b/10

ravża-i muḳaddes kutsal ravza (Hz. Muhammed'in kabri)

r.+ ġa 009a/06

ravża-i muḳaddese-i Resūl-i muḫtār Ar. tertemiz Resul'ün (Hz. Muhammed'in) kutsal ravzası

r. 013b/01

ravża-i Nebevī Ar. Peygamber'in (Hz. Muhammed'in) ravzası

r.+ de 013b/10

ravża-i Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) ravzası

r. 011b/06, 014a/09, 168a/04

rāy(1) Ar. fikir, hüküm, görüş

r. 136b/11

r.+ ı 151a/05

rāy(2) Ar. teslimiyet

r.+ ı 156b/06

rāyet Ar. sancak, bayrak

r.+ ni 139a/04

rāyet-i muhāciret Ar. muhacirlerin (Mekke'den Medineye hicret edenlerin) sancağı

r.+ ni 141b/07

rāygān Far. parasız, bedava

r. 048a/03

Rāyḥatü'l-Ervāḥ öz.a. Kemâleddîn Hüseyin Harezmî'nin Arapça kaleme aldığı bir şerh kitabı

R. 016b/10, 058a/10, 062b/11

rāz ay - Far.+T. sır söylemek

r.- mas 018a/08 (rāzın ay -)

rāz-ı nihān Far. gizli tutulan sır

r.+ nımnı 027a/06

rāz-ı pinhān Far. gizli tutulan sır

r. 018a/06

rāżī Ar. razı, memnun, hoşnut

r. 070b/05

rāżī bol - Ar.+T. razı olmak, kabul etmek

r.- duŋuz 014a/08

r.- madı 095b/06

r.- ur mu 014a/06

rāzīlıḳ Ar.+T. razı olmak, hoşnutluk

r. 011a/06

raḍiya'llāhu ʿanhā Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah ondan razı olsun (kadınlar için söylenir)

r.+ dın 049b/07

r.+ nıŋ 120b/04

raḍiya'llāhu ʿanhu Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah ondan razı olsun (erkekler için söylenir)

r. 043a/10, 052a/09, 054a/02, 057a/06, 076a/08, 079a/02, 080a/01, 082b/09, 082b/11, 084a/01, 086b/02, 086b/06, 082b/11, 104b/10, 109a/04, 109a/07, 120b/03, 121a/05, 122a/11, 122b/05, 145b/09, 154a/11

r.+ nı 109a/03

reʾyis-i ḳavm Ar. kavim reisi, topluluk başkanı

r. 137a/10

Rebīʿ öz.a. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ünlü bir kahin krş. Saṭīḥ, Saṭīḥ Kāhin

R. 084b/01

redd Ar. kabul etmemek, red

ḳ. 055b/03

redd ėt - Ar.+T. reddetmek, geri çevirmek

r.- ti 116a/07

redd ḳıl - Ar.+T. reddetmek, geri çevirmek

r.- a bilmes 065b/11

r.- ur 116a/09

redīf ḳıl - Ar.+T. (bir binek hayvanına) binmek

r.- ur ėrdim 150b/07

refʿ-i derecāt Ar. (ahretteki) derecelerin yükseltilmesi

r. 058a/07

refīḳ-i hem-rāh Ar.+Far. yol arkadaşı, yoldaş

r. 169a/10

refʿ-i meşaḳḳat Ar. zorlukların ortadan kaldırılması, sıkıntıların giderilmesi

r. 068b/01

refīḳ Ar. arkadaş, yoldaş

r. 150a/10

r.+ i 051b/05

refīḳ bol - Ar.+T. arkadaş olmak, yoldaş olmak

r.- maġan 122a/02

r.- up 003b/01, 004b/03

rehber Ar. rehber, yol gösteren, klavuz, mürşid

r.+ i 055a/01

reh-nümā-yı ḫayr-i sübül Far.+Ar.en hayırlı yolları gösteren krş. reh-nümā-yı ḫayr ve sübül

r. 131a/09

reh-nümā-yı ḫayr ve sübül Far.+Ar.en hayırlı yolları gösteren krş. reh-nümā-yı ḫayr-i sübül

r. 124a/11

remzī Ar. işaret, nişan, atıf

r. 071b/01

reng Far. renk

r. 035b/09

r.+ i 020a/03, 124b/09

resm-i ʿuşşāḳ Ar. aşıkların adeti, aşıklık geleneği

r. 023a/11

Resūl (1) öz.a. Resul, Allah'ın elçisi (Hz. Muhammed) krş. Resūlī

R. 009b/11, 011a/08, 012a/07, 046a/06, 046a/10, 046b/06, 048a/09, 049b/03, 049b/08, 052a/07, 052a/09, 052b/03, 054a/03, 055b/11, 056a/03, 057a/04, 057a/11, 058b/10, 059a/02, 060a/01, 062b/01, 064a/01, 066b/07, 068b/08, 068b/11, 069b/04, 070b/03, 077a/11, 079a/04, 080a/02, 082b/10, 083a/02, 083a/03, 083a/08, 083b/09, 087a/03, 087b/10, 088a/03, 088b/09, 090a/04, 091b/03, 093a/08, 097a/10, 097b/02, 097b/09, 099a/05, 099a/10, 099a/11, 099b/05, 101a/08, 101b/07, 102a/05, 102a/10, 102b/06, 102b/07, 102b/11, 103a/06, 103a/08, 104a/04, 104b/04, 104b/05, 104b/08, 107a/09, 107b/05, 108a/04, 109a/02, 109a/05, 120a/05120b/03, 120b/08, 124b/06, 131a/11,

132a/05, 132a/11, 135b/01, 136b/03, 138b/10, 139b/06, 140a/05, 140a/11, 141a/04, 141a/06, 141a/10, 141b/04, 141b/06, 142a/11, 143b/02, 143b/05, 143b/11, 144a/08, 144b/06, 144b/11, 145a/04, 145a/07, 145a/10, 145b/02, 146a/11, 146b/05, 147a/06, 147a/09, 149a/04, 149a/09, 149a/10, 149a/11, 149b/06, 149b/10, 150a/02, 150a/06, 150a/07, 151a/03, 151a/10, 151b/03, 152a/05, 152b/03, 152b/09, 153a/06, 153b/05, 153b/11, 154a/02, 154a/05, 157a/07, 157b/03, 157b/07, 157b/11, 159b/06, 160a/10, 161b/01, 162a/03, 162b/09, 163a/01, 164a/04, 167b/10, 168a/10, 169a/04

R.+ da 158b/05

R.+ dın 071b/11, 079b/10, 110b/07, 157b/01

R.+ dur 159b/09

R.+ ġa 065b/09, 066b/01, 085b/04, 087a/02, 090b/03, 102b/05, 109a/01, 138b/06, 139b/10, 149b/05, 159a/06

R.+ ı 068a/01, 164a/09

R.+ nı 064a/05, 083a/05, 083a/10, 103a/07, 103a/09, 103b/04, 108a/07, 108b/04, 109b/02, 109b/04, 122a/08

R.+ nıŋ 066a/01, 067a/06, 067b/03, 069a/04, 076a/04, 076a/09, 076b/01, 078a/03, 078a/04, 083a/10, 090b/07, 092a/01, 092a/05, 093b/01, 102a/09, 103b/02, 104a/03, 105a/06, 110b/02, 110b/04, 131a/05, 131a/08, 157a/11

R.+ nuŋ 105a/04, 109a/04, 109a/11, 122a/11, 122b/06, 131b/09

R.+ umdın 163b/08

R.+ uŋ 091a/04

R.+ uŋnı 097b/04

resūl (2) Ar. resul, peygamber (diğer resul ve peygamberler)

r.+ ler 050b/01, 127b/09

r.+ lerġa 050a/08

Resūlī öz.a. Resul, Allah'ın elçisi (Hz. Muhammed) krş. Resūl (1)

R. 063a/05

Resūl-i Hāşimī Ar. Haşim soyundan olan Resul (Hz. Myhammed)

R.+ niŋ 078a/08

Resūl-i kāyināt Ar. kainatın Resulü (Hz. Muhammed)

R. 169a/07

Resūlu'llāh öz.a. Allah'ın Resulü (Hz. Muhammed)

R. 010b/03, 046b/02, 109a/08, 120b/06, 138b/09, 141a/01, 144a/03, 144a/06, 144a/08, 151a/08, 151b/01, 154a/06, 162b/02, 163b/06

Resūlu's-saḳaleyn Ar. insanların ve cinlerin Resulü (Hz. Muhammed)

R. 099b/04

reşād Ar. manevi olarak doğru yolu bulma, hak olan yolda gitmek

r. 005a/08

reşḥa-i baḥr-ı 'ilm-i faẓl Ar. fazilet ilminin denizinden bir damla

r.+ ıŋdın 165a/09

reşḥa-i deryā-yı cūdī Ar.+Far. cömertlik denizinden bir damla

r. 053b/07

revā Ar. yakışır, uygun, yerinde

r. 100b/03

revā bol - Ar.+T. uygun olmak

r.- madı 114b/11

revā kör - Ar.+T. uygun görmek, layık görmek

r.- gey men 027a/02

r.- üp 048b/04

revāc Ar. kıymet, değer

r. 111b/04

revāc ḳal - Ar.+T. değerlenmek, kıymetlenmek

r.- madı 091b/11

revāc tap - Ar.+T. değer bulmak, kıymetlenmek

r.- ar 111b/03

r.- maslar 091a/08

revāḥil Ar. (göç eden) topluluk, zümre

r.+ iniŋ 168b/04

revāḥil-i müştāḳ Ar. iştiyak gösteren topluluk

r.+ lar 168b/05

revān Far. hemen, derhal

r. 096a/09, 143a/08

revān kėl - Far.+T. (hızlıca) gelmek

b.- di 102b/10

r.- iŋiz 105a/10

r.- ip 096a/10

revān ḳıl - (1) Far.+T. göndermek krş. revāne ḳıl -

r.- maḳ 023a/11

r.- sam 025a/02

revān ḳıl - (2) Far.+T. gitmek

r.- ıp 033b/06

revāne bol - Far.+T. akıp gitmek

r.- dı 044a/03

revāne bol - Far.+T. yola düşmek, yola çıkmak

r.- dılar 109a/04

r.- up 134b/05

revāne ḳıl -Far.+T. göndermek krş. revān ḳıl- (1)

r.- ıp 143a/08

revānlıġFar.+T. akmak, akıcılık

r.+ ı 019b/07

revāyiḥ-i ṭayyibe Ar. güzel kokular

r.+ sidin 083a/09

revāyi Far. cesaret, güç

r. 009a/09

Revḥā y.a. Mekke ile Medine arasında bulunan bir vadi

R. 143b/06

R.+ da 143b/06

reyis Ar. baş, başkan

r.+ in 150b/11

reyyā-yı ṣāliḥ Ar. salih rüya, güzel, doğru rüya

r.+ din 014a/10

rıḳḳıyyet Ar. kulluk, kölelik

r.+ in 082a/08

rıżā Ar. hoşnutluk, rıza, kabul

r.+ ŋ 144a/04

r.+ sı 134b/06

r.+ sıġa 043a/02

r.+ sın 134b/11

rıżā ber - Ar.+T. onaylamak, kabul etmek

r.- mek 144b/02

rıżāy-ı Ḫudāy Ar.+Far. Allah rızası

r. 040a/07

riʿāyet ḳıl - Ar.+T. otlatmak

r.- ġıl 040a/01

ribḳat-ı resm ü ism-i beşeriyyet Ar. insanlık adı ve insanlık formu (türü)

r.+ din 126a/06

ricāl Ar. erkekler, adamlar

r.+ nı 148b/10

rifʿat Ar. yücelik, yükseklik

r. 073b/05

rifʿat-ı derecāt Ar. yüksek dereceler

r. 163b/04

riḥlet-i eḥibbā vü iḫvān Ar. kardeşlerin ve sevilenlerin göç etmesi (ölmesi)

r. 006a/06

rikāb (1) Ar. boyun, ense kökü

r.+ ıġa 087a/08

rikāb (2) Ar. üzengi

r.+ ında 004b/05

r.+ uŋdın 128b/10

risāle Ar. kitap

r.+ ni 169b/06

risāle-i laṭīf Ar. şirin kitap, güzel kitap

r. 171a/06

risālet Ar. peygamberlik, elçilik

r. 002b/06, 131b/04

r.+ de 090b/07

r.+ iġa 102a/09

r.+ inde 122b/02

r.+ iniŋ 131b/10

rişte Far. ip, hayt

r.+ sini 048a/10

rivāyāt-ı ḥadīṣ-i miʿrāc Ar. miraç hadisinin rivayetleri (miraçla ilgili hadiste anlatılanlar)

r.+ da 127a/05

rivāyet Ar. anlatma, bir söz veya olayın hikayesi

r. 046a/10, 099a/11

r.+ de 119b/04, 127a/09

rivāyet kėl - Ar.+T. aktarılmak, nakledilmek

r.- ip 119a/04 (rivāyetde kėl)

rivāyet ḳıl - Ar.+T. rivayet etmek, nakletmek

r.- ur 013b/03, 043a/10, 049b/06, 054a/02, 057a/06, 071b/11, 088a/03, 091b/02, 113b/10, 120b/03, 124b/05

r.- urlar 079a/02, 083b/08, 113a/08, 121a/05

rivāyet ḳılın - Ar.+T. rivayet edilmek, anlatılmak

r.- ur 122a/10

rivāyet-i efʿāl-ı nefsiyye Ar. (kötülüğü emreden) nefsin yaptığı işleri söyleme

r. 070b/09

riyāḥ-ı ṭayyibe Ar. güzel kokular

r.+ sidin 082b/05

riyāżet Ar. nefsi kırmak için aç kalınması

r.+ ine 041a/03

ru'yet Ar. görmek, kalp gözü ile görmek

r. 037b/04

rūḥ Ar. ruh, can

r.+ ı 168a/08

r.+ ındın 009b/10

r.+ ını 073a/02

r.+ uŋ 016b/05

rūḥānī Ar. cismani olmayıp gözle görünmeyen manevi varlıklar, ruha ait olan

r.+ ler 073a/07

rūḥāniyyet Ar. ruhanilik, ruhtan ibaret olan

r. 063a/06

rūḥāniyet-i Muḥammed Ar. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ruhaniyeti

r.+ niŋ 062b/02

rūh-i insāni Ar. insan ruhu

r. 037a/05

rūḥına naẕar ḳıl - Ar.+T. ölmüş birinin ruhu için bağışta bulunmak

r.- ıp 012a/04

rūḥ-i muṭahhar-i Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) tertemiz ruhu

r. 012b/11

ruḥ-i natıḳ Ar. konuşan ruh, söyleşen can

r. 009b/06

rūḥ-i reyḥānī Ar. can kokusu, hayat kokusu

r. 016b/05

Rūḥu'l-Emīn öz.a. Emin Ruh, Cebrail krş. Ruḥu'l-ḳuds

R.+ niŋ 129b/08

Ruḥu'l-ḳuds öz.a. Kutsal Ruh, Cebrail krş. Rūḥu'l-Emīn

r. 051a/06

rūḥu'llāh Ar. Allah'ın ruhu, Kur'an'da Hz. İsa'ya ruh üflendiği için kendisine verilen ünvan, Hz. İsa

r.+ dur 057a/09, 057b/03

Rūm y.a. Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarını kapsayan alan, Rum diyarı

R. 006b/04

rusul Ar. resuller, kendisine kitap gönderilen peygamberler

r. 061b/05, 061b/10, 062a/03, 065a/07, 074b/08, 075a/01

r.+ de 057a/07

r.+ ġa 100b/02, 114b/08

r.+ nı 002b/02

r.+ nıŋ 060b/09, 071b/09, 073a/01, 073a/02, 074a/09

rusul-i kirām Ar. büyük peygamberler, büyük resuller

r. 071b/06

ruṭūbet Ar. nem, yaşlık

r. 089b/02

rūze Far. oruç

r.+ niŋ 047a/08

rūzgār Far. zaman

r. 110a/03

rūzī ḳıl - Far.+T. nasip etmek, kısmet etmek

r.- ġay 015a/05, 141b/03

rükn Ar. esas

r. 131a/04

rükn-i Risālet Ar. peygamberlik esası

r.+ din 131a/03

Rüstem öz.a. İran kisrası Yezdecir'in kumandanı krş. Rüstem bin Ferruḫ-zād

R. 086a/09, 086b/08, 086b/09, 087a/07, 087b/02

R.+ ni 087a/07, 087a/08

R.+ niŋ 087a/09

Rüstem bin Ferruḫ-zād öz.a. İran kisrası Yezdecir'in kumandanı krş. Rüstem

R.+ nı 086a/05

rüsūm-ı ḫalāyıḳ Ar. yaratılmış türler, mahlukat

r.+ dın 002b/01

rūşen Far. aşikar, apaçık, eblli

r. 019b/06, 169b/05

rūşen bol - Far.+T. aydınlanmak, nurlanmak

r.- dı 117a/11

rūşen ḳıl - Far.+T. belli etmek, ortaya çıkarmak

r.- dı 066a/03

rütbe Ar. mertebe, derece

r.+ si 063a/08

rüteb-i celīle Ar. yüce mertebeler

r.+ din 130a/09

-S-/-Ṣ-/-Ş-

saʿādāt Ar. saadet, mutluluk krş. saʿādet

s. 073b/04

saʿādet Ar. saadet, mutluluk krş. saʿādāt

s. 003b/06, 004a/04, 106b/08, 127b/10, 169b/11

saʿādet tap - Ar.+T. saadete erişmek, mesud olmak

s.- tı 121a/09

s.- maġay 121a/11

saʿādet-i ebediyye Ar. ebedi mutluluk

s. 038b/01

saʿādet-i ḳabūl Ar. kabul olunan saadet

s.+ dın 033a/05

saʿādet-i lem-yezelī Ar. daimi mutluluk

s. 003b/01

saʿādet-i nā-mütenāhī Ar. sonsuz mutluluk

s. 004b/04

saʿādet-i sermedī Ar. ebedi mutluluk

s. 008a/10

sāʿat Ar. ssat, vakit, zaman

s. 028a/06

s.+ din 035b/11, 145b/11

saʿat Ar. yücelik, güç, kuvvet

s. 100a/05, 155a/02

ṣabā Ar. gün doğusundan esen hafif ve tatlı rüzgar

ṣ. 167b/11, 168a/05

ṣabāḥ Ar. sabah vakti, şafak zamanı krş. ṣubḥ

ṣ. 010a/07, 012a/05, 012a/09, 014a/09

ṣ.+ ında 004b/08

sabiḥāt-ı envār-ı cemāl Ar. güzellik nurlarından yayılan ışıltılar

s. 071a/03

ṣābit Ar. sabit, kesin, kararlı

ṣ. 100a/03

ṣ.+ ġa 058a/06

ṣābit bol - Ar.+T. ispat edilmiş, anlaşılmış

ṣ.- dı 056b/01, 061a/07

ṣ.- maḳdın 045a/07

ṣ.- up 020b/06, 058a/06

ṣ.- uptur 056a/02

ṣabr Ar. sabır

ṣ. 032a/02, 073b/06

ṣ.+ ġa 167a/06

ṣ.+ ım 167a/04, 167a/08

ṣ.+ ın 082a/11

ṣabr ḳıl - Ar.+T. sabretmek

ṣ.- dı 050b/05

ṣ.- dılar 050b/01

ṣ.- ġaymėn 050b/04

ṣ.- ġıl 050a/11

ṣ.- maḳ 050a/09, 155a/01

ṣabr-pīşe ḳıl - Ar.+Far.+T. sabırla çabalamak

ṣ.- ıp 150b/01 (ṣabr-pīşeni ḳıl -)

saç saç

s. 029b/10, 036a/04

s.+ ıġa 025b/07

s.+ ın 094b/01

s.+ ınıŋ 061a/09

saç - saçmak, dökmek, serpmek

s.- tı ėrse 101b/03

Saʿd öz.a. Cennetle müjdelenen on sahabeden biri olup İslam ordularına kumandanlık eden sahabe krş. Saʿd Vaḳḳāṣ

S. 087a/09, 087a/11, 086b/07, 144a/08, 149b/01

S.+ ge 149b/01

sādāt-ı ẓāhiretü'l-ensāb Ar. meşhur soyun seyitleri (Hz. Muhammed'in soyundan gelen meşhurlar)

s. 004b/10

Saʿd bin Bekr öz.a. Hz. Muhammed'in süt annesi Hz. Halime'nin de mensup bulunduğu kabilenin adı

S. 136b/08

S.+ niŋ 105a/06

Saʿd bin ʿUbāde öz.a. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış meşhur sahabelerden biri S. 144a/05

S.+ ġa 139a/06

Saʿd Vaḳḳāṣ öz.a. Cennetle müjdelenen on sahabeden biri olup İslam ordularına kumandanlık eden sahabe krş. Saʿd

S.+ ġa 139a/04

S.+ ḳa 086b/06

S.+ nı 086b/03

Saʿdeddīn öz.a. gözleri görmeyen meşhur bir katip

S. 012b/05

S.+ niŋ 012b/10

ṣādıḳ Ar. gerçek, doğru

ṣ. 041a/02

ṣ.+ lar 168b/03

ṣādıḳ bol -Ar.+T. gerçek olmak, doğru çıkmak

ṣ.- maġay 025b/08

ṣādır bol - Ar.+T. vuku bulmak, ortaya çıkmak

ṣ.- ġay 118b/02

ṣadīḳ Ar. sadık olan, doğru sözlü (dost)

ṣ.+ ler 014a/09, 014b/03

ṣ.+ lerdin 014a/04

ṣadmet ü ṣavlet-i ehl-i İslām Ar. (savaşta) İslam topluluğunun (Müslümanların) atılıp saldırmaları

ṣ.+ dın 133a/11

ṣadr-mend-i müştāḳ Ar. +Far. özlenen (sevgilinin) katı

ṣ. 019b/05

Ṣafā (1) öz.a. Mekke yakınlarında bulunan kutsal bir dağın adı

Ṣ. 052a/10, 168b/09

ṣafā (2) Ar. temizlik, saflık

ṣ. 002b/08, 003b/07, 066b/01, 104a/07, 116b/11

ṣ.+ sın 082a/08

ṣaff ḳıldur - Ar.+T. saf yapmak, dizmek

s.- uŋ 138b/04

safilıġ Ar.+T. saf olma, temizlik

s.+ a 104a/09

ṣafīyu'llāh Ar. Hz. Adem'e verilen ünvan

ṣ.+ dur 057a/10, 057b/03

Ṣafvān öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve başlarda müşrik saflarında yer alıp Mekke'nin fethiyle müslüman olmuş sahabe krş. Safvān bin Ümeyye

Ṣ.+ ni 148b/07

Safvān bin Ümeyye öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve başlarda müşrik saflarında yer alıp Mekke'nin fethiyle müslüman olmuş sahabe krş. Safvān

S. 148a/06

saġ sağlam, dinç

s. 099b/10

ṣaġāyir Ar. küçük günahlar

ṣ. 165b/05

saġın - (1) sanmak, zannetmek

s.- dılar 052b/03

s.- ma 066b/03

s.- ur 077a/04

s.- ur sėn 017b/10

saġın - (2) düşünmek

s.- ıp 018b/04, 019a/05, 120b/06

s.- madıŋ mu 137a/11, 134b/11

s.- sam 109a/10

saġın - (3) hatırlamak

s.- ıp 016a/04, 032b/06

s.- ıp mu 016b/02, 031b/03

saġıt kiy - silahlanmak, kuşanmak

s.- gendin 151b/04

saḫa Ar. cömertlik, el açıklığı

c. 163b/02

ṣaḥābe Ar. sahabe, Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş mümin kimselerin her biri

ṣ. 135b/02

ṣaḥābe-i kibār Ar. eşi bulunmaz incelikteki kibar sahabeler (Hz. Muhammed'in arkadaşları)

ṣ. 144a/01

ṣaḥābe-i Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) sahabeleri (arkadaşları)

ṣ.+ dın 133b/10

sāḥat Ar. etraf, meydan, saha

s. 123a/07

s.+ i 164a/09

s.+ iŋde 123b/02

ṣahbā-yı zencebīlī Ar.+Far. hoş kokulu şarap

ṣ.+ niŋ 032b/03

ṣāḥib Ar. sahip

ṣ.+ in 134b/03

ṣ.+ iniŋ 022b/03

ṣāḥib-fermān Ar.+Far. hüküm sahibi, hükümdar

ṣ.+ ı 055a/02

ṣāḥib-i ʿalem Ar. sancak taşıyan, sancaktar

ṣ. 127b/06

ṣāḥib-i enguşterī Ar.+Far. yüzük sahibi

ṣ. 128a/03

ṣāḥib-i iḳbāl u menzilet baht açıklığı ve yüksek rütbe sahibi

ṣ. 002b/02

ṣāḥib-i istiḳāmet Ar. istikamet sahibi olan, dosdoğru kimse

ṣ. 045b/09

ṣāḥib-i ḳadem Ar. kadem sahibi, olduğu yerde duran (sözünden dönmeyen kimse)

ṣ. 068b/07

ṣāḥib-i kerāmet Ar. keramet sahibi

ṣ. 010b/11

ṣāḥib-i nefs Ar. nefis sahibi, kişi, insan

ṣ. 040b/08

ṣāḥib-i rāyet Ar. sancak taşıyan, sancaktar

ṣ. 153b/08

ṣāḥib-i rāyet-i küffār Ar. kafirlerin sancağını taşıyan kimse, kafirlerin sancaktarı

ṣ. 154b/05

ṣaḥib-i sened Ar. sözü güçlü kimse, lafzı kuvvetli olan kişi

ṣ.+ iniŋ 013b/06

ṣāḥib-i şekk u reyb Ar. şüpheci kimse, inanmayıp şüphe eden insan

ṣ.+ din 067b/05

ṣāḥib-külāh Ar.+Far. külah giyen

ṣ. 009a/02

ṣaḥīḥ-i Buḫārī Ar. doğru Buhari, hadis alimi Buhari'nin kaleme aldığı hadis kitabı için kullanılan ifade

ṣ.+ niŋ 124b/05

ṣaḥīḥ-i Müslim Ar. doğru Müslim, hadis alimi Müslim'in kaleme aldığı hadis kitabı için kullanılan ifade

ṣ. 124b/05

sāḥil Ar. sahil, deniz kenarı

s. 009b/04

s.+ idin 062b/04

sāḥir Ar. büyücü, sihirbaz

s.+ lerni 084a/05

ṣaḥrā Ar. sahra, kır, ova

ṣ.+ sındağı 095b/06

ṣaḥrā-yı ʿadem Ar. yokluk çölü

ṣ.+ din 053b/05

Saḥrā-yı ʿAden öz.a. Aden çölü

S.+ de 113b/01

ṣaḥrāyī Ar. sahraya ait, yabani

ṣ. 108a/01

saʿīd Ar. Ar. saadetli, Allah'ın rızasına ermiş olan kimse

s.+ ler 073a/10

Saʿīd bin el-Müseyyeb ibn ʿAbbās öz.a. Medine'de yaşamış, hadis ve fıkıh alanında tabiinin önde gelen müçtehitlerinden bir zat

S. 054a/02

Ṣaḳīf öz.a. Hz. Muhammed zamanındaki kabilenin adı

Ṣ. 136b/07

sākin Ar. bir yerde oturan, sakin

s. 018b/07, 084b/04

sākin bol - Ar.+T. sakin olmak, rahatlamak, dinginleşmek

s.- dı 054a/10

saḳla - (1) korumak, muhafaza etmek

s.- dı 152a/01

s.- ġan 088a/04

s.- ġannı 107b/02

s.- ġay 040b/02

s.- ġıl 096b/02, 103b/06

s.- maḳ 151a/04

s.- maḳda 104a/08

s.- maḳġa 068a/07, 096a/08

s.- maḳı 108a/07

s.- maḳıġa 051b/03

s.- r 096b/01, 100b/01, 151a/04

s.- r ėrdi 103a/07,

s.- rım 110a/08

s.- sun 007b/06

saḳla - (2) gizlemek

s.- maḳdın 018b/08

s.- yu bilmen 025a/10

saḳla - (3) gözetlemek

s.- p 090a/09

sal - (1) salmak, atmak, bırakmak

s.- dı 034b/06, 089b/07

s.- dılar 098b/05

s.- ıp 097a/09, 098a/10, 147b/04

s.- ur ėrdiler 096b/11

sal - (2) sürmek

s.- dı 101b/01

s.- ıp 010a/02

sal - (3) koymak, bir yere bırakmak

s.- ıp 106b/09, 146a/09

ṣalābet Ar. katılık, sağlamlık

ṣ. 135b/10

ṣ.+ i 077b/01

ṣalāḥ Ar. iyilik

ṣ. 005a/07

ṣalāḥ kör - Ar.+T. uygun bulmak, uygun görmek

ṣ.- seŋ 086a/07

ṣalavāt-ı miskiyyeti'n-nefaḥāt Ar. mis kokulu esintilerin salavatları

ṣ. 002b/04

sāle Far. yıllık, senelik

s. 021b/08

ṣāliḥ (1) Ar. dinin emrrettiklerine uygun şekilde hareket eden kimse

ṣ.+ lerniŋ 073a/10

ṣāliḥ (2) Ar. iyi, güzel

ṣ. 035a/06

ṣallā'llāhu ʿaleyhi Ar. (Hz. Muhammed'in adı söylendiğinde kendisine hürmet ifadesi olarak söylenen salat ve selam cümlesi) Allah ona salat etsin krş. ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem, ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve ʿalā ālihi ve aṣḥābihi ecmaʿīn earzaḳanā şefāʿatuhu ilā yevmi'ddīn

ṣ. 069b/04, 070b/02

ʿṣ.+ din 043a/10

ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem Ar. (Hz. Muhammed'in adı söylendiğinde kendisine hürmet ifadesi olarak söylenen salat ve selam cümlesi) Allah ona salat ve selam etsin krş. ṣallā'llāhu ʿaleyhi, ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve ʿalā ālihi ve aṣḥābihi ecmaʿīn earzaḳanā şefāʿatuhu ilā yevmi'ddīn

ṣ. 008b/01, 010b/06, 039b/02, 046a/07, 052a/07, 052a/10, 062b/01, 065b/09, 068a/10, 070b/08, 071b/08, 074b/01, 075b/04, 076b/11, 078b/08, 084a/03, 107a/06, 132b/01, 138a/10, 140a/11, 145b/05, 146a/11, 151a/06, 159a/06, 161b/05, 163a/10, 169a/06, 171a/08,

ṣ.+ din 082b/06

ṣ.+ ġa 008a/09, 014a/09, 164a/04

ṣ.+ ni 009b/11, 011a/04, 091b/09

ṣ.+ niŋ 030b/08, 061a/05

ṣallā'llāhu ʿaleyhi ve ʿalā ālihi ve aṣḥābihi ecmaʿīn earzaḳanā şefāʿatuhu ilā yevmi'ddīn Ar. (Hz. Muhammed'in adı söylendiğinde kendisine, ailesine ve ashabına hürmet ifadesi olarak söylenen salat ve selam cümlesi) salat onun, ailesinin, ve ashabının hepsinin üzerine olsun; din gününde (kıyamette) bizi de şefaatine dahil etsin krş. ṣallā'llāhu ʿaleyhi, ṣallā'llāhu ʿaleyhi vesellem

ṣ. 055a/06

salṭanat Ar. hükümdarlık, sultanlık

s. 003b/06, 009a/01

s.+ ın 052b/07

s.+ ınıŋ 086a/04

s.+ nıŋ 006b/07

salṭanat-ı māl tile - Ar.+T. dünya zenginliğini istemek

s.- me 034a/02

san san, itibar, saygınlık

s.+ ġa 059b/04

s.+ ıġa 013b/05

san - farzetmek krş. sana

s.- sa 040a/11

sana - farzetmek krş. san

s.- p 040a/03

san bol - itibar kazanmak, değer bulmak

s.- dı 007a/08

san ḳat - itibar katmak, değer katmak

s.- mas 007a/07 (sanġa ḳat -)

sanġa keyür - saygı göstermek

k.- mesler 059b/04

saŋa sana

s. 009b/02, 010a/03, 015a/06, 016b/04, 017b/03, 023b/02, 028a/01, 028a/03, 0033a/07, 033b/08, 034b/09, 042b/02,043b/09, 045a/03, 045a/06, 049b/01, 060b/05, 063b/11, 064a/09, 064a/11, 083a/05, 105b/07, 105b/08, 106a/07, 106b/07, 109a/11, 123b/03, 124a/03 128b/01, 130a/08, 130a/10, 144a/05, 144a/09, 144b/04, 154a/07, 158b/04, 158b/08,161b/07, 166a/08, 170b/01

sana - saymak, hesap etmek

s.- p 117a/02

şanʿā-yi Yemen öz.a. Yemen'in Sana şehri, Yemen'in günümüzdeki başkenti, Sana

ş.+ de 095a/01

şanādīd-i Ḳureyş Ar. Kureyş'in ileri gelenleri, Kureyş'in reisleri

ş. 108b/02, 143a/11

ş.+ din 145b/08

sançıl - saplanmak

s.- mış 132a/02

şanem Ar. çok güzel kadın, put kadar güzel sevgili

ş. 023b/01, 025a/03

ş.+ ni 022a/02

sanıça sayısınca

s. 084a/01

sansız sayısız

s. 170b/02

sarart - sarartmak

s.- ıp 020b/03

sarāy Far. saray

s. 097a/08

s.+ larnıŋ 018b/02

sār-bān Far. deve sürücüsü, deveci

s. 047b/10

ṣarf ḳıl - Ar.+T. harcamak, harcama yapmak, masraf yapmak

ṣ.- dım 095a/04

ṣ.- ıp 113b/02

sarġat - sarartmak

s.- may 029b/11

sarı taraf, yön, -e doğru krş. saru

s. 036a/10, 080a/09, 080a/10, 087b/04, 091b/08, 095a/03, 095b/03, 096b/03, 097b/11, 102b/03, 103a/10, 109a/03, 123a/07, 139a/01, 140a/04, 140b/01, 146b/03, 146b/04, 147b/02, 151b/07, 151b/09, 153b/05, 168b/10

s.+dın 082a/04

sarıġ sarı renk

s. 020a/05, 114a/08

s.+ ı 020a/11

ṣarrāf-ı ʿışḳ Ar. aşk sarrafı

ṣ. 021a/11

saru taraf, yön, -e doğru krş. sarı

s. 004b/02, 145b/03

Sāsān öz.a. Sasani hükümdarlığının imparatoru, eski İran kralı krş. Sāsānī

S. 084b/09, 084b/11, 085a/07

S.+ dın 085a/11

S.+ ġa 085b/06

Sāsānī Sasani hükümdarlığının imparatoru, eski İran kralı krş. Sāsān

S. 084a/04, 084b/05

sat - satmak

s.- ar 021b/08

s.- ıp 161a/02

satıġ alıġ ḳıl - alış veriş yapmak

s.- ġan 088b/08

Saṭīḥ öz.a. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ünlü bir kahin krş. Rebīʿ, Saṭīḥ Kāhin

S. 084b/04, 084b/06, 084b/07, 084b/09, 085a/07

S.+ niŋ 085b/03

Saṭīḥ Kāhin öz.a. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ünlü bir kahin krş. Rebīʿ, Saṭīḥ

S. 084a/11

saṭvāt-ı envār-ı cemāl-i muṭlaḳ Ar.

mutlak güzellikten (Allah'tan) gelen nurlar

s.+ dın 126a/02

satvāt-ı tecellīyāt Ar. (Allah'ın) müthiş kuvvetiyle tecelli etmesi

s. 071a/06

Sāve y.a. İran'da bulunan bir şehir, Save şehri

S. 088a/06, 088b/03, 088b/06

S.+ niŋ 089a/07

ṣavlet Ar. gazap

ṣ.+ in 101a/01

savu - soğumak

s.- mas 024b/06, 031b/08

s.- r 024b/06

savuḳ soğuk

s. 117b/05

savuḳluġ soğukluk

s.+ ıdın 106b/02

saʿy Ar. çalışıp çabalamak, gayret etmek

s. 045b/02

saʿy ėt - (1) Ar.+T. hızlı yürümek, koşmak

s.- ip 168b/10

saʿy ėt - (2) Ar.+T. gayret etmek, çabalamak

s.- ip 135b/03

saʿy ḳıl - Ar.+T. çalışmak, çabalamak

s.- dı 098a/10

s.- dılar 135a/06

ṣayd Ar. av

ṣ.+ ı 083b/01

ṣ.+ ıġa 160b/02

ṣayd bol - Ar.+T. av olmak, avlanmak

ṣ.- ġan 023a/04

ṣ.- maḳ 159b/11

sāye Far. gölge

s.+ niŋ 027b/07

s.+ si 126a/05

s.+ sin 103b/11

sāye ḳıl - Far.+T. gölge yapmak

b.- ıp 103a/07

sāye-bān Far. sayvan, gölgelik

s. 103b/11

sāyil Ar. soran, sorgucu

s. 034a/05

sāyir Ar. diğer, başka, gayri

s. 003a/08, 024a/11, 148b/08

sebeb Ar. sebep, neden

s.+ din 0030a/09, 014b/04, 032b/07, 122b/09

s.+ i 148a/01

s.+ idin 023b/08, 030a/10, 041b/05, 051b/09, 077a/02, 079b/09, 088a/02, 157a/01, 157a/09

s.+ indin 098b/03, 136a/01, 163a/08

s.+ ler 017b/03

sebeb bol - Ar.+T. sebep olmak, neden olmak

s.- dı 154a/02

s.- ġan 169b/08

sebeb-i İslām bol - Ar.+T. Müslüman olmaya sebep olmak

s.- up 101a/06

sebeb-i mezīd-i ʿaẓamet u cāh Ar. (ulu bir kişinin) büyüklüğünün ve makamının artmasına sebep (olan bir durum)

s.+ ı 169b/09

sebeb-i vücūd-ı Adem Ar. Hz. Adem'in yaratılmasının nedeni

s. 003a/02

sebeb-i ẓafer Ar. zafer sebebi, kazanma nedeni

s. 138a/05

sebīl-i ṣalāḥ Ar. iyilik sebebi

s. 036a/10

ṣebt ḳıl - Ar.+T. yazmak, kaydetmek

ṣ.- ıp turur 020a/02

sebz Far. yeşil, yeşil renkli

s. 096b/04

sebze Far. yeşillik, sebze

s. 156b/01

sebze bit - Far.+T. bitki filizlenmesi, sebze yetişmesi

s.- ip 089a/08

secde ḳıl - Ar.+T. secde etmek

s.- ıp 081b/08, 102a/06, 102b/04

seçük çiçek

s. 020a/05

sedād Ar. doğruluk, hatasızlık

s. 005a/07

ṣedef Ar. sedef, inci kabuğu

ṣ.+ de 077a/08

ṣ.+ iniŋ 003b/04

sefer (1) Ar. yolculuk

s. 033b/04, 033b/05, 033a/09

s.+ inde 033a/11

sefer (2) Ar. şekil, tarz

s.+ de 149a/01

seḥāb Ar. bulut

s. 026a/08

sehi Far. doğru, düz

s. 009b/05

sehm-nāk Far. korkulu, korkunç

s. 149a/02

sehm Ar. ok

s. 170b/09

sekīn Ar. rahat, sakinlik krş. sekīne

s. 033b/07

sekīne Ar. sakinlik krş. sekīn

s. 073b/05

sekiz sekiz (8)

s. 014a/03, 083b/11, 085b/02

s.+ inde 139a/01

sekizinçi sekizinci (8.)

s. 085a/11, 136b/02

sėksen seksen (80)

s. 141b/05

selāmetī Ar. salimlik, eminlik

s. 023b/03

selāmet-i ḥavās Ar. hissi olgunluk, duygunların doğruluğu

s. 099a/09

selāmet-i zāhid Ar. kendini güvene almış zahit

s.+ ler 032b/08

selām ḳıl - Ar.+T. selam vermek

s.- dı 102b/06

s.- dım 125b/03

selām yetkür - Ar.+T. selam söylemek, selam göndermek

s.- üp 097b/07

selāṭin Ar. sultanlar

s.+ i 059b/04

selem öz.a. bir ağaç türü

s. 016a/04

sellāḫ-ḫāne Ar.+Far. mezbaha

s.+ ġe 143b/03

semā' Ar. sema, gökyüzü

s. 125a/05

semī Ar. adaş

s.+ si 007b/10

semiz Ar. semiz, şişman

s. 093b/10

semm-i halāhil Ar. süslenmiş zehir

s. 040b/09

sen sen krş. sėn

s. 164b/04

s.+ din 020a/07, 045b/11, 064a/10, 162b/01, 164a/06

s.+ i 039a/09, 039b/07, 040b/02, 056a/06, 059b/04, 064a/08, 064b/06, 127b/01, 154a/07, 170b/03
s.+ iŋ 006b/11, 007a/01, 007a/06, 007b/02, 007b/06, 008b/03, 008b/04, 008b/10, 009a/11, 019b/02, 020a/01, 028b/03, 029a/06, 033a/04, 033a/07, 056a/06, 060b/07, 064a/11, 064b/03, 072a/02, 074a/07, 080b/07, 094b/03, 097b/04, 128b/10, 130a/11, 130b/01, 144a/04, 144b/02, 144b/03, 151b/02, 156a/03, 164a/09, 164b/09, 167b/02, 167b/09
s.+ iŋdür 151b/02

sėn sen krş. sen
s. 008b/05, 011a/06, 016a/05, 020a/09, 025b/04, 029a/05, 029b/01, 043a/04, 047b/08, 047b/09, 048a/03, 049a/01, 051a/07, 051a/09, 059b/01, 063b/11, 064a/06, 064b/05, 066a/02, 066a/10, 094b/04, 096a/05, 096b/01, 097b/07, 117b/02, 123a/10, 123b/01, 127b/07, 127b/08, 128b/11, 130b/03, 137a/10, 137a/11, 138a/02, 141a/02, 146a/11, 157a/10, 164b/01, 167a/10, 170b/05, 170b/07
s.+ i 015a/09
s.+ sėn 128a/02

ṣenā Ar. övme, övüş krş. ṣenāyī
ṣ.+ dın 144a/02
ṣenā edā ḳıl - Ar.+T. teşekkür etmek
ṣ.- sam 170b/02

ṣenaʿ-i ḳulūb Ar. kalplerin güzelliği
ṣ. 104a/07

ṣenāyī Ar. övme, övüş krş. ṣenā
ṣ. 001b/02

Sencer öz.a. büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın oğlu sultan Sencer
S. 034b/07

sened Ar. kuvvetli delil olabilecek söz
s.+ iniŋ 013b/05

seng-rīze Far. ufak taş parçası
s. 097b/08
s.+ leri 119a/01

ser-dār Far. asker başı, komutan, kumandan

s.+ ġa 086b/07

s.+ ı 137a/03

ser-gerdān Far. şaşkın, sersem

s. 075b/09, 115b/11, 133b/01, 170a/08

ser-ḫayl-i ʿālem Far.+Ar. kainatın başı, alemin efendisi

s. 055b/04

ser-keş Far. inatçı, itaatsiz

s. 036a/09

ser-māye (1) Far. sermaye

s.+ si 160a/02

s.+ sin 029b/09, 048a/04

ser-māye (2) Far. temel, kaynak, esas

s.+ si 046a/01

ser-māye (3) Far. varlık sebebi, varlık nedeni

s.+ si 071b/10

ser-māye-i duʿā-yı ehlu'llāh Far.+Ar. Allah dostlarının dua sermayesi

s.+ dın 170a/01

ser-māye-i ḫilʿat-ı cihān Far.+Ar. dünyanın süslü kaftanının esası

s.+ dur 054b/02

ser-māye-i nāz u niyāz Far.+Ar. yalvarma ve naz çekme sermayesi

s. 022b/10

ser-māye-i zendagānī Far. canlılık sermayesi, sağlık sermayesi

s. 008a/06

ser-mest Far. ayyaş, sarhoş

s. 028a/11

ser-ver Far. efendi, baş, reis, seyyid

s.+ i 054b/11, 065a/07, 127b/09

s.+ iniŋ 065a/05

ser-ver-i mevcūdāt Far.+Ar. mevcudatın efendisi, yaratılmışların efendisi

s. 169a/07

serv Far. servi, selvi

s.+ i 002b/09

serv-i bustān Far. bostandaki servi

s.+ ımnı 025a/06

serv-i revān Far. yürüyen servi

s.+ ı 003b/07

s.+ ımnı 027a/02

se-şenbe Far. cumartesi

s. 139a/08

sėv - sevmek krş. sev -, söy -

s.- diler 132b/10

s.- er 056b/10

sev - sevmek krş. sėv -, söy -

s.- er biz 144b/05

s.- er mėn 125b/10

ṣevāb Ar. hayırlı hareket, hayır

ṣ. 151a/02

ṣevāb-ı ḫayrāt Ar. hayırların sevapları, iyiliklerin sevapları

ṣ.+ dın 163a/03

sevāḳī-yi ṣıfāt Ar. erdem sakisi

s.+ idin 031a/09

sevāniḥ-i mühimmāt Ar. önemli düşünceler

s.+ da 015a/01

sevāṭiʿ-i envār-ı mecd u ṣenā Ar. yücelik ve aydınlık nurlarının yüksekliği

s. 071a/01

Ṣevbān öz.a. Hz. Muhammed'in azatlı kölesi Ṣ. 046a/05

sevdā ḳıl - [< sūdā-ger] Far.+T. ticaretteki alış veriş, takas

s.- ıp 048a/04

sevdā-ger bol - [< sūdā-ger] Far.+T. ticaret yapmak

s.- masa 048a/05

sevdā-yı dünyā-dānlıḳ Ar.+Far.+T. dünya malı ve lezzeti, dünya zenginliği

ʿö.- up 160a/02

seyāḥat ḳıl - Ar.+T. seyahat etmek, yolculuk yapmak

s.- ıp 123a/07

seyāḥat-ı işmetī Ar. günahsızlık, masumluk

s. 022b/06

seyl Ar. sel

s. 017a/09, 017b/05

seyl-i ḫūnīn Ar.+Far. kanlı sel

s. 024b/10

seyr Ar. yürüyüş, yolculuk

s. 130b/05

s.+ i 129b/08

seyr ḳıl - Ar.+T. yürümek

s.- dıŋ 130a/05

seyyāḥ Ar. seyyah, gezgin

s.+ ınıŋ 006b/02

seyyid-i veled-i Ādem Ar. Ademoğullarının efendisi (Hz. Muhammed)

s. 131b/01

seyyidü'l-mürselīn Ar. gönderilenlerin (peygamberlerin) efendisi (Hz. Muhammed)

s. 074a/05

ṣıddīḳ-i yegāne Ar.+Far. yegane sıddık, biricik doğru (insan)

ṣ. 010a/09

ṣıdḳ Ar. doğruluk

ṣ. 015a/02, 066b/01, 073b/06, 100b/04, 107a/09, 144a/09, 170b/01

ṣ.+ ı 090b/07

ṣıdḳ-ı risālet-i Nebī-yi muḫtār Ar. seçkin peygamberin (Hz. Muhammed'in) peygamberliğinin doğruluğu

ṣ.+ ġa 091a/10

ṣıfāt Ar. durum, vaziyet, özellik, nitelik krş. ṣıfat

ṣ. 005b/11, 044a/07, 060a/05

ṣ.+ ı 066a/07, 082a/01, 111b/03, 112a/08

ṣ.+ ında 070b/11

ṣ.+ ını 066b/03

ṣ.+ ınıŋ 078b/11

ṣ.+ nıŋ 013b/08

ṣıfat Ar. durum, vaziyet, özellik, nitelik krş. ṣıfāt

ṣ. 054b/10, 066b/03

ṣ.+ da 061a/04

ṣ.+ ı 052b/11, 053b/09, 074a/08 , 085a/04

ṣ.+ ıda 169a/05

ṣ.+ ın 058a/04, 103b/04, 113a/11

ṣ.+ ıŋda 009b/06

ṣ.+ ını 067a/01, 090a/04

ṣ.+ ıŋnı 009b/05

ṣıfat-ı bī-nihāyet Ar. sınırsız özellikler

ṣ.+ in 092a/09

ṣıfāt-ı ezeliyye Ar. ezeli sıfatlar

ṣ.+ si 001b/06

ṣıfāt-ı ḥamīde Ar. övgüye değer sıfatlar, övülmeye layık özellikler

ṣ. 090b/05, 108b/08

ṣıfāt-ı Nebī Ar. Peygamber'in (Hz. Muhammed'in) özellikleri

ṣ.+ ni 092a/08

ṣıfāt-ı Resūl Ar. Resul'ün (Hz. Muhammed'in) özellikleri

ṣ. 169b/06

ṣıfātlıġ Ar.+T. sıfatlı, vasıflı

a. 048a/08

sıġ - sığmak

s.- mas 061a/02

sıġın - sığınmak

s.- dı 007a/10

s.- ıp 110a/04

s.- sam 164a/07

sıġır sığır, boğa

s. 150b/04

s.+ ı 002b/11

ṣıḥḥat (1) Ar. sağlık, sıhhat

ṣ.+ nıŋ 042a/02

ṣıḥḥat (2) Ar. sağlamlık

ṣ.+ ı 155b/07

ṣıḥḥat tap - Ar.+T. sağlığına kavuşmak, sıhhat bulmak, iyileşmek

ṣ.- ıp turur 010a/05

ṣıla-i raḥim Ar. hısım akrabayı ziyaret etmek, akrabaları görüp gözetmek

ṣ. 014a/02, 119b/10

sın - kırılmak

s.- ıp 153b/06

s.- maḳ 150b/06

s.- maḳı 150b/10

ṣınāʿat-ı belāġāt Ar. belagatli sanatlar

ṣ.+ nı 121b/08

sındur - kırmak, parçalamak

s.- up 143a/06

sipās-ı ḥażret-i perverd-gār Far.+Ar. yüce rızıklandırıcıya (Allah'a) şükür

s. 003a/10

ṣırāṭ Ar. sırat köprüsü

ṣ. 119a/05, 119b/04, 162a/10

ṣ.+ dın 119b/10, 120a/01, 121a/02

ṣ.+ ġa 119a/02

ṣ.+ nı 119b/07

ṣ.+ nıŋ 119b/02

sırr Ar. sır, esrar, giz

s. 126a/09

s.+ ı 028a/09

s.+ ıdın 027b/02, 062b/08

s.+ ım 028a/02

s.+ ımnı 028b/10

s.+ ın 021b/02, 021b/03, 027a/05

s.+ ını 028b/11, 064b/08

s.+ nı 129b/07

sırr-ı defter-i cümle-i enbiyā Ar. bütün peygamberlerin yazıldığı kitabın sırrı

s.+ sėn 130b/06

sırr-ı pinhān Ar.+Far. gizli sır

s.+ ımnı 025a/10

sırr-ı ser-nühüfte Ar.+Far. en mahrem sır, en gizli sır

s. 029a/01

sırr-ı vaḥdet Ar. birlik sırrı

s.+ ni 165a/04

sidre öz.a. Kur'an'da Necm suresi 14. ayetinde geçen ve yedinci kat gökte bulunan bir ağaç, aynı zamanda Hz. Muhammed 'in Cebrail'i bırakıp geçtiği son noktayı ifade eden sidre krş. sidretü'l-müntehā

s. 009b/02, 127a/10, 129b/08

s.+ ge 128b/08

s.+ din 125b/08

sidretü'l-müntehā öz.a. Kur'an'da Necm suresi 14. ayetinde geçen ve yedinci kat gökte bulunan bir ağaç, aynı zamanda Hz. Muhammed 'in Cebrail'i bırakıp geçtiği son noktayı ifade eder krş. sidre

s.+ ġa 125b/04

siḥir Ar. sihir, büyü

s. 104b/07

sihr-i cāvidān-i bayıl Ar.+Far.+T. ebedi (devam eden) büyü, sonsuz sihir

s. 034a/04

şīla ber - Ar.+T. (şaire) hediye vermek, bahşiş vermek

ş.- di 012b/01

şīla dėp ber - Ar.+T. (şaire) hediye olarak (bahşiş) vermek

ş.- eyin 012a/10

silāḥ Ar. silah

s. 086a/06, 086a/09

s.+ ın 087a/09

s.+ lar 156a/01

s.+ larnı 087a/03

silāḥ key - Ar.+T. silahlanmak, kuşanmak

s.- ip 150a/05

silāḥ-ı ehl-i Fārs Ar. Farslıların silahları

s.+ nı 087a/02

şilāḥ u isti'dād-ı tamām Ar. tam teşekküllü silahlanmak, tepeden tırnağa silahlanmak

ş. 143b/01

silik - silkmek, silkelemek

s.- medim 044b/11

silk-i fesād Ar. fenalık ipi

s.+ nıŋ 089b/04

simāt Ar. nişan, iz, alamet krş. simāte

s.+ ı 066a/08

sīmāte Ar. nişan, iz, alamet krş. simāt

s.+ sindin 133a/04

simat-ı ḥayrān Ar. şaşırmışların işareti, şaşkınlık alameti

s. 167a/02

simmet-i ḳabūl Ar. kabul işareti, olur damgası

s. 006b/07

sīne Far. göğüs, bağır, sine

s.+ si 171a/03

s.+ siniŋ 003b/09

siŋmeslik (yemeği) sindirememek, sindirim hastalığı

s. 041b/02

sīr -āb Far. suya kanma

s. 117b/10

sirāyet ḳıl - Ar.+T. geçmek, bulaşmak

s.- mas 028a/04

s.- sun 028a/01

ṣīret Ar. bir kimsenin içi, hali, tavrı, gidişi, ahlakı, karakteri

ṣ. 075b/11

ṣ.+ de 060a/02

ṣ.+ niŋ 075b/11

sitem Far. zulüm, baskı

s. 030b/04, 110a/05

ṣīt Ar. ün, iyi şöhret

ṣ.+ i 169b/10

siyāḳ Ar. üslup, ifade tarzı

s.+ ı 023b/08

siz siz

s. 011a/01, 056b/10, 106b/04, 138b/04, 139b/02, 152b/06

s.+ ge 014b/06, 044b/01, 138a/07, 141b/03, 147a/10, 150a/10

s.+ iŋ 151a/01, 152b/02

s.+ ler 145b/01

s.+ lerge 079b/03, 079b/04

s.+ lerni 148b/01

s.+ lerniŋ 057a/11

s.+ ni 046b/05

s.+ niŋ 026a/05, 096a/04

ṣoḥbet Ar. sohbet

ṣ.+ de 077b/02

sol sol, sol taraf

s. 134a/11

s.+ dın mu 121a/03

soŋ (1) sonra

s. 003a/11, 005b/08, 009b/09, 011b/11, 014a/02, 019b/04, 031b/09, 033a/06, 037a/09, 049a/05, 060b/01, 063a/06, 063a/08, 064a/06, 064a/11, 067b/08, 072a/05, 072b/06,

073b/01, 073b/10, 074a/01, 079b/07, 080b/06, 081b/07, 082a/04, 085a/10, 085a/11, 085b/03, 086a/01, 086a/02, 087a/11, 087b/04, 090a/05, 091a/07, 091b/11, 094a/04, 102b/01, 102b/09, 106b/03, 109a/11, 109b/04, 113b/06, 125a/04, 125a/10, 127a/08, 137a/08, 138a/08, 138b/11, 140b/06, 144a/02, 145b/05, 145b/11, 146a/11, 146b/07, 147a/01, 147a/05, 147b/01, 149b/02, 152b/03, 153a/11, 154a/08

soŋ (2) son, en son

s.+ ınça 152a/08

soŋ (3) art, arka

s.+ ınça 014b/01, 141b/11

soŋlarıġa tüş - peşlerine düşmek, (birilerini) kovalamak

s.- üp 147b/05

soŋra sonra

s. 063b/02, 073a/02, 081a/08, 083a/07, 085a/05, 109b/06

sor - sormak

s.- arda 033b/11

s.- dı 095b/09, 096a/03, 114a/05, 143a/03, 145b/01

s.- dum 010b/05, 046b/02

s.- ġan 097a/08

s.- ġıl 136a/02

s.- mış 084a/07

soruġçı soru soran, sorgucu

s. 033b/10

sön - sönmek krş. söŋ -

s.- di 088a/07, 089a/06

söŋ - sönmek krş. sön -

s.+ en 087b/10

söndür - söndürmek

s.- gey sėn 117b/04

s.- mese 006a/10

söy - sevmek krş. sėv -, sev -

s.- gen 016a/06, 055b/09

söyün - sevinmek

s.- genim 021a/01

s.- üp 155a/02

söyünç sevinç

s. 079a/08

söz söz

s. 007a/02, 023b/06, 056b/02, 077a/09, 077b/03, 077b/06,

100b/04, 100b/06, 100b/08, 115a/02, 116a/10, 139b/10, 145a/01, 145b/03, 166a/04
s.+ din 096a/09, 100b/01
s.+ ge 054b/05, 061b/01, 063b/04, 108b/11, 112a/06
s.+ gedür 051a/10
s.+ i 037a/04, 042b/06, 042b/08, 046b/06, 071a/11, 090b/03, 166a/05, 170b/01
s.+ ige 0033a/10, 012a/10, 032a/03, 033b/02
s.+ iniŋ 022a/03, 023b/08
s.+ ler 032b/01
s.+ lerge 112a/07
s.+ lerim 111b/03
s.+ lerni 085b/05
s.+ ni 030a/04, 052b/02, 114a/10, 138b/07, 141a/04
s.+ niŋ 115b/11
s.+ üm 007a/11, 007b/03
s.+ ümge 154b/02
s.+ üŋ 029a/07
s.+ üŋni 029a/11, 052b/06
s.+ üŋüzni 057b/01

söz ayt -söylemek, konuşmak
s.- a kėldi 139b/03

söz ėşit - söz dinlemek, öğüt dinlemek
s.- geç 026b/07 (sözni ėşit -)

söz ėşitil - sözün dinlenmesi, öğüdün dinlenilmesi
s.- medi 091a/05 (sözi ėşitil -)

sözge kir - söz dinlemek, itaat etmek
s.- me 042b/05 (sözige kir -)

sözge ḳulaḳ sal - söz dinlemek, itaat etmek
s.- ġay 018a/02 (sözige ḳulaḳ sal-)
s.- mas 017b/01 (sözige ḳulaḳ sal-)

söz tıŋla - gizlice dinlemek, kulak misafiri olmak
s.- r 090a/10
s.- yu bilmesler 085a/06

söz tut - söz dinlemek, itaat etmek
s.- man 029b/08 (sözini tut -)
s.- maslıġ 055b/05 (sözini tut -)
s.- up 053a/10 (sözini tut -)

söz kėltür - cevap vermek,

karşılık vermek

s.- mekdin 115b/10

söz uġurla - gizlice dinlemek, kulak misafiri olmak

s.- p 090b/02

sözle - söylemek, konuşmak

s.- p 057a/07

sözlegüç söyleyen, konuşan

s.+ i 066b/10

sözleş - sözleşmek, konuşmak

s.- ip 126a/02

s.- mek 095b/07

s.- ür 083a/01

su su

s. 024b/05, 061b/06, 088a/02, 088b/05, 088b/06, 088b/10, 088b/11, 088b/11, 089a/08, 098a/08, 098b/06, 134b/02, 142a/01, 142a/02, 143a/04, 144b/08, 145a/03, 145b/03, 156b/03

s.+ da 089b/02

s.+ dan biz 145b/02

s.+ dın 098a/11

s.+ ġa 079a/11, 089b/07, 098a/09, 098b/05, 142a/03

s.+ ları 088b/04

s.+ nı 088a/10

s.+ nıŋ 089b/06, 088b/07, 089b/01, 122a/01

s.+ yı 007a/03, 118b/09

s.+ yıġa 118b/03

s.+ yındın 117b/05

sūʾ-i ḥāl u melāl Ar. kötü hal ve durum, hüzünlü ve acıklı durum

s. 041a/09

suāl ḳıl - Ar.+T. soru sormak

s.- dım 071b/11

s.- ġıl 136a/07

ṣubḥ Ar. sabah vakti, şafak zamanı krş. ṣabaḥ

ṣ. 025b/08, 033a/01

subḥānehu Ar. (Allah'ın adı anılırken yüceliğini ifade etmek için söylenen söz) O (Allah) her türlü noksandan münezzehtir krş. subḥānehu ve teʿālā

s. 052b/05, 098b/09

subḥānehu ve teʿālā Ar. (Allah'ın adı anılırken yüceliğini ifade etmek için söylenen söz) O (Allah) her türlü noksandan münezzehtir krş. subḥānehu

s. 010a/03, 013a/01, 015a/03,

037b/07, 045b/11, 046b/07, 054a/04, 059a/06, 060b/05, 063b/05, 064a/03, 072a/03, 072a/05, 073b/08, 081b/03, 091b/09, 096b/04, 096b/10, 100a/10, 113b/08, 122a/05, 125a/01, 131a/07, 152a/02, 158a/02

s.+ dın 049a/04, 143b/07

s.+ ġa 073b/07, 098b/07

s.+ nıŋ 004a/09, 039b/04, 109a/06, 109b/04

subuḥāt-ı cemāl-i İlāhī Ar. İlahi güzelliğin nurları

s.+ din 125b/07

sūd ėligge kel - Ar.+T. bir kazanç elde etmek, bir fayda sağlamak

s.- medi 160a/03

suġal - su çekilmek

s.- dı 089b/03, 089a/07

s.- maḳı 088b/04

s.- ıp 088b/10

suġar -sulamak, su vermek

u.- a 142a/04

s.- ġan 025a/06

sūḫte-i firāḳ Far.+Ar. ayrılık ateşiyle yanan kimse

s. 027b/05

su'-i Menāt Ar. kötü Menat (bir put adı)

s.+ da 127a/10

sulṭān Ar. hükümdar, sultan

s. 005b/06, 127b/06

s.+ ı 055a/01

sulṭān bin sulṭān Ar. sultan oğlu sultan, doğuştan hükümdar

s. 004a/06

sulṭān-ı ʿışḳ Ar. aşkın sultanı

s. 032a/06

surādiḳāt-i ḥelāl Ar. helal perdeler, helal örtüler

s.+ de 071a/03

Surāḳa öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve önceleri müşrik ordularında yer alırken sondan müslüman olmuş sahabe krş. Surāḳa bin Cuʿşem

S. 146a/09

Surāḳa bin Cuʿşem öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve önceleri müşrik ordularında yer alırken sondan müslüman olmuş sahabe krş.

Surāḳa

S. 146a/02

sūre Ar. sure, Kur'an-ı Kerim'in 114 bölümünden her biri

s. 046b/04, 046b/08, 104b/02

s.+ si 046b/03

sūre-i Hūd Ar. Kur'an-ı Kerim'in 11. suresi, Hud suresi

S. 046b/02

ṣūret Ar. suret, görünüş, biçim

ṣ. 003a/02, 075b/07, 082a/01

ṣ.+ de 060a/02, 130b/03

ṣ.+ i 075b/11

ṣ.+ inde 146a/02

ṣūret-i beşerī Ar. insani yön

ṣ.+ sin 069b/06

ṣūret-i cihān Ar. kainatın şekli

ṣ. 103b/10

ṣūretlıġ Ar.+T. görünüşlü, suretli

ṣ. 075b/03

sūretü'l-Baḳḳara Ar. Kur'an-ı Kerim'in 2. suresi, Bakara suresi

s. 139a/08

susa - susamak

s.- maġay 118b/11

s.- p 088b/04

s.- p turup ėrdim 081a/06

sūz Far. yanma, yakılma

s. 023a/08, 026b/08, 049a/09, 123a/09

sūz-ı ʿışḳ Far.+Ar. aşkla yanan, aşk tutkunu

s. 023b/07

süçi tatlı, hoş

s. 040a/03, 040a/11

süçügrek daha tatlı, daha hoş

ʿa. 118b/10

süʿedā Ar. saadetliler, Allah'ın rızasına erenler

s. 073a/04

Süfyān öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Kureyşli bir müşrik krş. Süfyān Żemrī

S. 145b/01

Süfyān Żemrī öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Kureyşli bir müşrik krş. Süfyān

S. 145a/06

süḫan-şinās Far. söz bilir, sözün kıymetini takdir eden

s. 005a/11

Süleymān öz.a. Kur'an'da adı geçen

peygamberlerden biri, Hz. Süleyman krş. Süleymānī

S. 082a/10

Süleymānī öz.a. Kur'an'da adı geçen peygamberlerden biri, Hz. Süleyman krş. Süleymān, Hz. Süleyman gibi

S. 053a/09

s̱ülṣ Ar. üçte bir, üç parçadan biri krş. s̱ülṣe

s̱.+ i 153b/03, 153b/04

s̱ülṣe Ar. üçte bir, üç parçadan biri krş. s̱ülṣ

s̱.+ niŋ 115b/01

s̱ülṣ-i leşker-i ehl-i İslām Ar.+Far. İslma topluluğunun üçte biri, Müslümanların üçte biri

s̱. 151b/09, 153b/03

s̱ülṣ-i māl Ar. malın üçte biri

s̱.+ ın 095b/05

sülūk ėt - Ar.+T. bir yolu takip etme, bir görüşü benimseme

s.- ip 015b/07

sülūk ḳıl - Ar.+T. bir yolu takip etme, bir görüşü benimseme

m.- ġan 129a/09

süŋek kemik

s. 084b/02, 084b/03

s.+ lerni 067a/09

süŋü süngü, bayrak

s.+ ler 155b/01

sünnet Ar. . Hz. Muhammed'in müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz

s.+ i 049b/04

s.+ ige 048a/08

sünnī Ar. sünnet ehlinden olan kimse

s. 005b/07

sür - (1) kovmak, defetmek, kovmak

s.- e tururlar 089b/11

s.- mek 108b/05

s.- se 022a/10

s.- seŋ 008b/06

sür - (2) sürmek götürmek, yürütmek

s.- me 034a/05

s.- üp 085a/01

sür -(3) böbürlenmek,büyüklenmek

s.- me 034a/05

sürt - sürtmek, ovmak

s.- üp 106b/05

s.- üp ėrdi ėrse 081a/05, 106b/05

sürūd ayt - Far.+T. şarkı

söylemek

s.- ġalı 148b/11

sürūr Ar. sevinç

s.+ ı 003b/09, 105b/08

süt süt

s. 081a/07

s.+ din 082a/03, 118b/09

s.+ ni 038a/08

s.+ süz 101a/07

süt ber - (1) süt vermek, emzirmek

s.- gen 105a/06

süt ber - (2) (koyunun) süt vermesi, (koyunun) sütünün gelmeye başlaması

s.- di 101a/08

sütdin ay(ı)r - (bebeği) sütten kesmek

s.- sa 038b/09

s.- saŋ 038a/07

süt em - süt emmek

s.- meki 038a/06

süvār Ar. bilezik, halhal

s. 153a/03

süvār kėl - Far.+T. hızla gelmek, hızlıca gelmek

s.- ip 011b/11

süvāri Far. atlı, ata binmiş

s. 123a/08, 134b/02, 145a/06

-Ş-

şā’n Ar. şan, şöhret, ün krş. şe’n

ş.+ ı 067b/07

şād-mān bol - Far.+T. sevinçli olmak, mutlu olmak

ş.- up 102b/07

şāgird Far. talebe, öğrenci

ş.+ i 091b/09

şāh Far. hükümdar sultan krş. şeh

ş. 071a/11, 166b/03, 170b/06

ş.+ nı 128a/01

ş.+ nıŋ 006b/08

ş.+ sėn 064b/09

şāh-bāz Far. şahin kuşu krş. şeh-bāz

ş. 023a/09

şāh-bāz-ı bülend-pervāz Far. yüksek kanatlı şahin kuşu

ş.+ ınıŋ 023a/01

şahen-şāh Far. en büyük padişah, padişahlar padişahı, şahlar şahı

ş.+ dın 035a/01

ş.+ ı 055b/04

şahen-şāh-ı mālik-riḳāb Far.+Ar. kullarını kollayan padişahlar padişahı

ş.+ ġa 014b/11

şahen-şāh-ı mükerrem Ar. aziz olan padişahlar padişahı

ş. 003b/02

şahen-şāhī Far. ulu padişahlık, yüce hükümdarlık

ş. 053a/07

şāh-ı muẓaffer Far.+Ar. muzaffer padişah, zafer kazanmış sultan

ş. 006b/10

şāh-ı rusul Far.+Ar. resullerin şahı

ş.+ nı 075b/09

şāh-ı suḫan-dān Far. güzel söz söyleyen padişah

ş. 034b/12

şāhid-i zībā-yı ʿışḳ Ar.+Far. aşkın güzel tanığı

ş. 028b/09

şāh-zāde-i civān-baḫt Far.+Ar. talihi uyanık şehzade, bahtiyar prens

ş. 004a/05

şaḳḳ bol - Ar.+T. yarılmak, iki parça olmak

ş.- up 079a/10

şaḳḳ ėtil- Ar.+T. (yağmur veya

akan su) kesilmek, inkıtaya uğramak, devam etmemek

ş.- mes 061b/08

Şām öz.a. Şam şehri, Suriye

Ş. 103a/09

Ş.+ dın 141b/01

Ş.+ ıġa 156a/04

şām-ı ebed Far.+Ar. ebedi akşam

ş. 001b/02

Şāmī öz.a. Şamlı, Şam şehrinden olan kimse

Ş. 011b/11

şāmil bol - Ar.+T. içine almak, kaplamak, çepeçevre sarmak

ş.- dı 009b/07, 067a/02

şān-ı ḫālıḳ Ar. yaratıcının şanı, halıkın ünü

ş. 066a/09

şarāb Ar. şarap

ş. 028a/11, 038b/06

şarāb-ı selsebīlī Ar.+Far. cennet şarabı

ş. 032b/03

şarāb-ı ṭuhūr-ı tecelliyāt-ı cemāl Ar. güzel yüzün görünmesinden ortaya çıkan pak şarap

ş.+ nı 031a/09

şart ḳıl - Ar.+T. şart koşmak, koşul ileri sürmek

ş.- ıp 149a/04

şaʿşaʿa-i ḫūr-şīd Ar.+Far. güneşin parlaklığı ş.+ ġa 027b/08

şavḳ Ar. şevk, arzu, istek

ş.+ ıdın 008b/09

ş.+ ında 042a/04

şāyed Far. olaki, olur ki, şayet, eğer

ş. 056b/05, 120b/01, 122b/04, 138b/08, 141b/02, 148b/03, 165b/07

şeʾn Ar. şan, şöhret, ün krş. şāʾn

ş.+ i 013b/04

şeʿaf Ar. hırs

ş. 038b/10

şebāb Ar. genç, gençlik

ş. 171a/02

şeb-istān-ı saʿādet Ar. saadetin gece ibadeti yapılan odası

ş.+ niŋ 004a/02

şeb-nemī Far. çiğ, rütubet

ş. 062b/06

şecāʿat Ar. yiğitlik, yüreklilik

ş. 077a/01

ş.+ de 006b/10

Şeddād öz.a. Ad kavminin resisi Şeddad bin Ad

Ş. 113a/09, 113b/09

Ş.+ ġa 113a/10

Şedīd öz.a. Ad kavminin reisi Şeddad bin Ad'ın kardeşi Şedid bin Ad

Ş. 113a/09

şefā'at Ar. şefaat, biri için af dileme

ş. 058a/04, 058a/05, 058b/04

ş.+ ı 057b/08

ş.+ ıŋıŋ 009b/04

ş.+ i 163a/03

şefā'at ḳıl - Ar.+T. şefaat etmek, biri için bağışlanma dilemek

ş.- ıp 057b/07

şefī' Ar. şefaat eden

ş. 058a/02

ş.+ im 164b/05

şefī'-i yevm-i ḳıyāmet Ar. kıyamet gününün şefaatçisi

ş. 011a/01

şefīḳ Ar. şefkatli

ş. 007a/06

şeh Far. hükümdar sultan krş. şāh

ş.+ im 005b/05

ş.+ ni 053a/08

şehādet-i emire'l-mü'minīn Ar. müminlerin komutanının şehit olması

ş. 154b/07

şeh-bāz Far. şahin krş. şāh-bāz

ş.+ ı 002b/07

şeh-bāz-ı ḳuds Far.+Ar. kutsal şahin kuşu

ş. 160b/01

şehd Ar. bal, asel

ş. 028a/11

şehīd Ar. şehit

ş.+ ler 073a/09

şehīd bol - Ar.+T. şehit olmak

ş.- dı 153a/10

ş.- dılar 153b/03

ş.- ġaylar 150b/08

şehīd ḳıl - Ar.+T. şehid etmek

ş.- dı 153b/10

şehr Far. şehir, kent krş. şehrī

ş. 088b/07

ş.+ i 089a/07

ş.+ ide 088b/06

ş.+ iniŋ 088b/03

şehrī Far. şehir, kent krş. şehr

ş. 113b/03

şehr-yār-ı ʿālī-cenāb Far.+Ar. yüksek onur sahibi padişah, şerefli sultan

ş. 014b/11

şeh-süvār Far. ata iyi binen, süvari krş. şeh-süvārī

ş. 077a/03

ş.+ ı 015a/10

şeh-süvārī Far. ata iyi binen, süvari krş. şeh-süvārī

ş. 077a/03

şeh-vār Far. şaha yakışır, şah gibi

ş.+ lar 139a/10

şehvet Ar. şehvet, aşırı istek

ş.+ de 037a/08

şeīʿat-ı sehle Ar. kolaylaştırılmış kanunlar

ş.+ i 068b/04

şeḳāvet yüzin körme - : mesud olmak, sonsuz mutluluğa ulaşıp, rahatsızlık verecek her şeyden kurtulmak

ş.- gey 121a/10

şeker-rīz Far. pek tatlı, şeker saçan

ş. 028b/01

şekk Ar. şüphe, tereddüt, kuşku

ş. 057b/04, 115a/06

ş.+ im 122b/03, 122b/04

şekkke tüş - Ar.+T. şüpheye düşmek, tereddüt etmek, kuşkulanmak

ş.- medük 068a/08

h.- mey 068b/06

şemʿ Ar. mum, kandil

ş. 018a/01, 048a/10, 049a/08

şemʿ-i şeb-efrūz Ar.+Far. geceyi ışığıyla aydınlatan mum

ş.+ ı 126b/01

şemʿ-i şeb-istān Ar.+Far. harem odasındaki mum

ş.+ nı 125b/10

şemāyil Ar. huylar, ahlaklar

ş. 065a/03

ş.+ idin 069a/08

şemḫa-i ġurrā Ar. yüce aydınlık, ulu parlaklık

ş.+ nıŋ 068b/05

şemim-i rūḥ-efzāy Ar.+Far. cana can katan güzel koku

n. 016a/08

şeml-i aṣḥāb-ı Kisrā Ar. Kisra halkı, Kisralı insan topluluğu

ş. 087b/05

şemme Ar. bir kere koklama, çok az

koku

ş.+ i 082b/06

ş.+ idur 170b/08

şemşīr-dār Far. kılıç sahibi, (savaşta) kılıç sallayan

ş.+ lar 135a/06

şemşīr-güẕār Far. kılıç geçiren, kılıç vuran

ş.+ larnı 155a/09

şemşīr-i ab-dār Far. parlak kılıç

ş. 147a/05

şenbe Far. cumartesi günü

ş. 139a/01

şerʿan Ar. şer'an, şer'i hükümlere göre, din kaidelerine göre

ş. 145b/04

şerāyiʿ Ar. hükümler, kanunlar

ş. 075a/07

ş.+ iniŋ 075a/04

şerbet Ar. şerbet, içecek

ş. 081a/07

ş.+ leri 118b/11

şeref Ar. şeref, itibar

ş. 066a/06, 066b/02, 076a/05

ş.+ din 066a/04

ş.+ ige 054b/04

şeref ber - Ar.+T. şeref vermek, itibar kazandırmak

ş.- ür 100b/09

şeref-i idrāk-ı menzile-i kabe kavseyn Ar. kabe kavseyn (iki yay arasındaki uzaklık) menziline erişme şerefine nail olmak (miraç gecesi Hz. Muhammed'in Allah'a yakınlığına telmih yapılması)

i. 124a/03

şerefe Ar. yüksek yerlerin uç kısmı, burç

ş.+ ler 084b/11

şeref-i kemāl Ar. kemalin itibarı, mükemmelliğin yüceliği

ş.+ ın 092b/08

şeref-i nübüvvet Ar. peygamberlik şerefi, nebiliğin yüceliği

ş. 100a/07

şereflü Ar.+T. şeref sahibi, şanlı, şerefli

ş. 076b/07

şerḥ Ar. açıklanmış yazı, risale

ş. 069a/07

ş.+ ge 016b/10

ş.+ i 061a/02

ş.+ ide 058a/11

ş.+ inde 062b/09

ş.+ ini 061a/11

şerḥ ėt -Ar.+T. şerh etmek, açıklamak krş. şerḥ et -

ş.- ip 005b/08

şerḥ et - Ar.+T. şerh etmek, açıklamak krş. şerḥ ėt -

ş.- sem 062b/08

şerḥ ḳıl - Ar.+T. şerh etmek, açıklamak

ş.- sam 005b/10

şerḥ-i feżāyil Ar. faziletlerin açıklanması

ş.+ i 013b/08

şerḥ-i laṭīf Ar. latif şerh, güzel açıklama

ş.+ niŋ 017a/01

şerī'at Ar. şeriat, din kaideleri

ş.+ da 068a/08

ş.+ ımnıŋ 014a/08

ş.+ ıŋa 131a/06

ş.+ ını 068b/08

şerīf Ar. şerefli, soylu, itibarlı

ş. 048a/08, 049b/01

ş.+ niŋ 078b/04

şerīk bol - Ar.+T. ortak olmak, eşit olmak

ş.- a bilse 065a/02

şer'-i sābıḳ Ar. önceki hükümler, evvelki kanunlar

ş. 158b/07

şevāhid-i ayāt Ar. apaçık deliller, belli kanıtlar

ş. 020b/04

şevārıḳ-ı Ḥaḳḳ Ar. Allah'ın aydınlığı

ş. 001b/01

şevḳ Ar. arzu, istek

ş. 023a/06, 078a/08

şevḳ ėt - Ar.+T. (arzuyla) söylemek

ş.- ip 168b/07

şevket Ar. büyüklük, heybet

ş. 077a/01

şevk-i ṭavāf-ı Beytü'l-Ḥarām Ar. Beytü'l-Haram'ı (Kabe'yi) tavaf etme arzusu

ş. 170a/05

şevvāl Ar. şevval ayı, Hicri takvime göre onuncu ay

ş. 139a/01, 139a/09, 149b/04

şeyāṭīn Ar. şeytanlar

ş. 093a/05

Şeybe öz.a. Hz. Muhammed'e ve İslam'a düşmanlığıyla tanınan ve

Bedir'de öldürülen Mekkeli müşrik

Ş. 146b/08

şeydā Far. deli, çılgın, aklı gitmiş

ş. 023b/07

şeydā bol - Far.+T. delirmek, çıldırmak

ş.- masa ėrdi 020b/02

Şeyḫ (1) öz.a. tasavvufun büyüklerinden bir zat, Mevlana Celaleddin Hucendi krş. Mevlānā Celāleddīn, Mevlānā Celālleddīn Ḫucendī, Mevlānā Celāleddīnü'l-Ḫucendī

Ş. 010b/07, 010b/11, 011a/03, 014b/04

şeyḫ (2) Ar. yaşlı, ihtiyar adam

ş. 026b/01, 171a/02

Şeyḫ-i Necdī Ar. Necdi'nin ihtiyarı, Necdi kabilesinden bir ihtiyar

İ. 108b/03

Şeyḫ ʿAbdullāh Enṣārī öz.a. Hanbeli mezhebinin büyük alimlerinden olup tam adı Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Ensari el-Hirevi olan zat

Ş. 050b/05

Şeyḫ Cāru'llāh öz.a. Zemahşeri adıyla bilinen Fars asıllı İslam filozofu, tam adı Ebul Kasım Carullah Mahmud bin Ömer bin Ahmed el-Zemahşeri olan zat

Ş. 056a/04, 056b/01

Şeyḫ Ebū'r-Recā öz.a. Bûsîrî'nin yaşadığı dönemde yaşamış ve eserde kendisinden keşif sahibi veli bir kimse olarak bahsedilen zat

Ş. 010a/09, 011b/04

Şeyḫ Muḥammed Būṣīrī öz.a. Kasîde-i Bürde'nin müellifi Muhammed Bûsîrî krş. Muḥammed Būṣīrī

Ş. 030b/06

şeyḫü'l-muḥaddiṣīn Ar. hadis ilmiyle uğraşanların en büyüğü

ş. 013b/11

şeyṭān Ar. şeytan, iblis

ş. 042a/10, 042b/01, 042b/05, 042b/11, 043a/02, 043b/03, 106a/10

ş.+ lar 085a/05, 092b/06

ş.+ nıŋ 043a/06

şeyṭān sözini tut - Ar.+T. şeytanın dediğini yapmak, şeytana uymak

ş.- maġıl 043b/09

şeyyebetnī Ar. "yaşlandırdı beni" anlamında bir söz

ş. 046b/02

şışşuḳ şiş, şişkinlik

ş. 048b/02

şiʿār-ı leşkeriyān-ı aṣḥāb Ar. sahabelerden oluşan ordunun işareti

ş. 139a/07

şīb Far. ok

ş. 085a/06

şiddet Ar. sağlamlık, katılık, sıkılık

ş.+ i 156b/03

şiddet-i ḥizām Ar. katı kolan, sağlam kemer

ş.+ ı 156b/07

şiddet-i meḫāfet Ar. korkunun şiddeti

ş.- ġay 157a/09

şifā ber -Ar.+T. şifa vermek, iyileştirmek

ş.- di 010a/04, 013a/02

şifā tap - Ar.+T. şifa bulmak, iyileşmek

ş.- ar 101b/08

ş.- tı 101b/01

şifā-yı raḥmet Ar. rahmet şifası

ş. 117b/06

şīfte Far. tutkun, meftun

ş.+ si 016b/05

şihāb Ar. kıvılcım, ateş

ş. 170b/11

şikāf ḳıl -Ar.+T. yırtmak, yarmak

ş.- a 102b/04

şikāyet-i sū ḳıl - Ar.+T. şikayet etmek, rahatsız olmak

ş.- dı 048b/02

şikest Far. yenilmek, mağlubiyet

ş. 148a/02

ş.+ ler 154b/08

şikest ber - Far.+T. bölünmek, dağılmak

ş.- ip 152a/09

şikest bol - Far.+T. yenilmek, mağlup olmak

d.- maġan 157a/11

şikeste Far. biten, tükenen

ş.+ niŋ 009a/04

şikeste bol - Far.+T. dağılmak, parçalanmak

ş.- ġandın 085b/11

şikle Ar. yazıya nokta, hareke ve i'rab koymak

ş.+ i 062a/10

ş.+ idür 062a/07

şikūfe FAr. çiçek

ş. 076a/04

ş.+ lerni 163a/04

şiʿr Ar. şiir

ş. 018a/05, 022a/06, 023a/07, 024b/11

ş.+ de 160b/08

şiʿr ayt - Ar.+T. şiir söylemek

ş.- ıp 159a/09

ş.- maḳ 159a/11

şiʿr-i ġarrā Ar. şaşaalı şiir, muhteşem şiir

ş.+ nı 009a/10

şīrīn Far. tatlı, hoş

ş. 040b/09, 108b/06

Şīṯ öz.a. Hz. Şit, Hz. Adem'in oğlu ve Hz. Adem'den sonra gönderilen peygamber

Ş.+ ġa 074a/01

şol şu

ş. 012b/09

ş.+ dur 044a/01

şuʿarā-i sebʿa Ar. yedi şair, Arap dünyasında nam salmış yedi büyük şair için kullanılan deyim

ş.+ dın 163a/11

Şubān öz.a. Şeybanî Han, Cengiz Han'ın büyük oğlu Cuci'nin oğlu Muhammed Şeybanî Han

Ş.+ nıŋ 003b/11

şuʿle ur - Ar.+T. alev çakmak, parıltı oluşmak

ş.- up 090a/02

şurūʿ ḳıl - Ar.+T. başlamak, girizgah yapmak

ş.- ġunça 030b/08

şübhe Ar. şüphe, kuşku

ş. 115a/06

şübhe bol - Ar.+T. şüphelenmek, kuşkulanmak

ş.- masa 090b/03

şühedā Ar. şehitler

ş. 073a/04

şükr Ar. şükür

ş. 033a/03

şükr ḳıl - Ar.+T. şükretmek

ş.- ġan 155a/01

şükr et - Ar.+T. şükretmek

ş.- ip 032b/10

şükr-i ḥażret Ar. Allaha şükretmek

ş. 049a/06

şükr-i İlāhī Ar. Allah'a şükretmek.

ş.+ ni 010a/06

şükr-i ṣıfat Ar. vasıfların şükrü

ş. 007a/11

-T-/-Ṭ-

tā Far. ta, kadar, değin

t. 002b/03, 015a/03, 021b/10, 033a/08, 037b/08, 037b/09, 040b/02, 040b/08, 046a/03, 045b/07, 056b/11, 058a/04, 061a/04, 081b/04, 081b/11, 089a/02, 090b/02, 104b/05, 109a/11, 120a/09, 124a/03, 129b/05, 136a/03, 148b/02, 152a/01, 153a/02, 153b/04, 155a/01, 159b/07, 168a/04, 169b/01

taʿaccüb ḳıl - Ar.+T. hayret etmek, şaşırmak

t.- dı 114a/05

t.- ıp 010b/11

t.- maġıl 121b/07

taʿalluḳ ḳıl - Ar.+T. bağ kurmak, ilgili olmak

t.- ġandın 031a/06

ṭaʿām Ar. yemek, yiyecek

ṭ. 037a/03, 038a/02, 041b/01, 049b/11

ṭaʿām bergüçi Ar.+T. yemek veren, yemek dağıtan (eliaçık anlamında)

ṭ. 095b/10

ṭāʿat Ar. ibadet krş. ṭāʿāt

ṭ. 040a/10

ṭ.+ ı 119a/09

ṭ.+ dın 033b/02

ṭ.+ ıdın 034a/01

ṭ.+ nı 021b/08

ṭāʿāt Ar. ibadet krş. ṭāʿat

ṭ. 040a/05,

ṭ.+ dın 040a/11

ṭ.+ ın 049a/07

ṭ.+ lardın 047a/07

ṭāʿat ḳıl - Ar.+T. ibadet etmek

ṭ.- maḳnı 048b/06 (ṭāʿatnı ḳıl -)

ṭ.- masa 025b/09

ṭāʿat ḳılın - Ar.+T. (bir kimsenin) emrine verilmek, musahhar kılınmak

ṭ.- ıpdur 130a/10

ṭāʿat-ı ʿışḳ Ar. aşka bağlılık

ṭ. 021b/09

ṭāʿat-ı İlāhī Ar. İlahi itaat, Allah'a itaat

ṭ.+ ġa 131a/07

taʿbīr Ar. tabir, yorum (rüya)

t.+ ini 084a/10

taba bir şeye doğru, -e doğru

t. 157b/02

ṭabʿ-ı selīm Ar. dosdoğru yaradılış

ṭ. 169b/05

ṭabāyiʿ-i eşyā Ar. eşyanın tabiatı

ṭ. 089b/05

ṭabīb Ar. tabip, hekim, doktor

ṭ.+ i 009a/03, 055a/05

ṭabīb-i riḳād Ar. gecenin sefası, gece rahatlığı

ṭ. 040b/10

taʿbīr ayt - Ar.+T. rüya tabir etmek, rüya yorumlamak

t.- ıp beriŋler 084a/09 (taʿbīrini ayt -)

taʿbīr ḳıl - (1) Ar.+T. rüya tabir etmek, rüya yorumlamak

t.- dım 150b/07

taʿbīr ḳıl - (2) Ar.+T. (vasıfları) tabir etmek, açıklamak, beyan etmek

t.- ġa sėn 066b/04

taʿbiyyet ḳıl - Ar.+T. tertip etmek, düzene sokmak, yerleştirmek

t.- dı 073b/09

tāc Ar. taç

t.+ nı 034b/06

t.+ ı 003b/06, 053b/11

tāc-ı ḫāḳān Ar.+T. hakanın tacı, hükümdarın tacı

t.+ da 053a/06

taʿcīl Ar. hızlandırmak, çabuklaştırmak

t. 035b/07

taʿcīl ḳıl - Ar.+T. acele etmek, hız vermek

t.- maġıl 033a/01

taʿcīl-i tamām Ar. çok acele, pek acele

t. 143b/02

taf - bulmak krş. tap -

t.- ġay 105a/11

t.- ıp 153b/01

tafṣīl Ar. ayrıntılı olarak açıklama

t.+ ini 017b/03

taġ dağ

t. 019a/05, 091b/05, 105b/02, 105b/05, 106a/02, 111a/06

t.+ dın 016a/09, 016b/06

t.+ ıġa 052a/10, 079b/02

t.+ ın 018b/04

t.+ ınġa 170a/01

t.+ ını 104b/11

t.+ ḳa 153a/01

t.+ lar 052a/06, 087b/04, 095b/11, 108a/08

t.+ larda 010a/10

t.+ lardın 052b/08

t.+ larġa 052a/07, 136a/01

t.+ larınıŋ 008a/04

t.+ larnı 050a/02

t.+ nı 018b/10

taġayyur tap - Ar.+T. değişmek, değişime uğramak

t.- mas 161a/11

taġayyur-i ṭibāʿ bol - Ar.+T. peş peşe değişmek

t.- dı 089a/02

taḥammül ḳıl - Ar.+T. tahammül etmek, sabretmek

t. 026a/02

ṭahāret Ar. temizlik, paklık

ṭ.+ i 078b/10

ṭahāret ḳıl - Ar.+T. abdest almak

ṭ.- ġandın 101b/03

taḫfīf-i şerāyiʿ Ar. kanunların (şeriatın) hafifletilmesi, kolaylaştırılması

t. 068a/11

ṭāhir Ar. temiz

ṭ.+ din 074a/02

taḥiyyāt-ı verdiyyeti'l-fevaḫāt Ar. gül kokulu selamlar

t. 002b/04

tahiyye-i esbāb ḳıl - Ar.+T. sebepleri yerine getirmek, fiili duayı yapmak

t.- ġaç 150b/02

taḥḳīḳ Ar. gerçeği araştırma, daha çok bilgi alma

t. 016b/09

taḥḳīḳāt Ar. araştırmalar, soruşturmalar

t. 016b/11

taḥḳīḳ-i ḫaber Ar. bir haberin doğruluğunu araştırmak, tahkik etmek

t. 149b/07

taḥrīm Ar. haram kılma, haram kılınma

ī. 055b/02

taḥrīr-i şāfī Ar. yeterli bir dil kullanılarak yapılan şerh, açık bir beyan

t. 006a/02

taḥrīż ḳıl -(1) teşvik etmek, hırslandırmak

t.- ıp 146b/02

taḥrīż ḳıl -(2) Ar.+T. kışkırtmak, provake etmek

t.- urġa 148b/11

taḥsīn ber - Ar.+T. takdir etmek, beğenmek

t.- ip 051a/04, 122b/05

taḥsīn ḳıl -Ar.+T. takdir etmek, beğenmek

t.- ıp 011a/09, 012b/05, 043b/07

taḫt FAr. taht

t. 170b/06

t.+ ı 021b/10, 080a/07

t.+ ın 004a/09

t.+ ınıŋ 079a/10

taḫt ḳur - Far.+T. taht kurmak

t.- up 043a/11 (taḫtını ḳur -)

ṭāife Ar. kabile, kavim

ṭ. 139b/01

ṭ.+ i 027b/06

ṭ.+ niŋ 022b/05

ṭāḳ-ı Kisrā Ar. Kisra'nın kemerleri

ṭ. 083b/09, 084b/10

ṭāḳat Ar. güç, kuvvet, takat

ṭ.+ i 023b/10

ṭāḳat ėt - Ar.+T. tahammül etmek, güç yetirmek

ṭ.- mey 167a/08

ṭāḳat ḳıl - Ar.+T. çaba göstermek, gayret etmek
ṭ.- may 153a/05, 167a/06
taḳdīm ḳıl - Ar.+T. öne geçirmek, önde tutmak, değer vermek
t.- dılar 127b/04, 127b/11, 128a/01
t.- ġan 127b/03
t.- ıp 127a/07
taḳdīr-i vücūd-ı Muḥammed Ar. Hz. Muhammed'in vücudunun takdir edilmiş olması, Hz. Muhammed'in varlığının yaratılmış olması
t. 054a/06
taḳdīr ḳıl - Ar.+T. kararlaştırmak, takdir ve tayin etmek
t.- maḳı 154b/10
t.- ġan 035b/11
taḳdīr ḳılın - Ar.+T. kararlaştırılmak, takdir ve tayin edilmek
t.- ġan 096b/06
taḳı ve, dahi, bile, da/de krş. dağı
t. 001b/02, 001b/05, 002a/06, 002b/03, 0033a/10, 003a/06, 003a/07, 004a/10, 004b/10, 005b/11, 006a/05, 006a/08, 006b/04, 008b/04, 009a/11, 010a/10, 011a/11, 011b/04, 013a/04, 013a/09, 013a/11, 013b/03, 013b/07, 014b/11, 015a/04, 016a/03, 016a/07, 017a/07, 017a/09, 018b/03, 018b/09, 020a/04, 022a/04, 022b/06, 023b/09, 024a/05, 024b/03, 025b/03, 026b/01, 026b/04, 028a/03, 028a/06, 028b/02, 028b/03, 028b/07, 029a/06, 029b/06, 030a/11, 031b/08, 032b/01, 032b/07, 033a/11, 033b/02, 035a/05, 035a/10, 037b/03, 037b/08, 038b/05, 041a/10, 041a/11, 041b/01, 041b/04, 041b/11, 042a/02, 042a/10, 042b/03, 043a/04, 043a/06, 045a/04, 045a/09, 045a/11, 045b/02, 045b/10, 047a/08, 049b/02, 050a/05, 050a/06, 050a/07, 051b/05, 052b/09, 054a/05,

054a/10, 055a/11, 056a/07, 057b/02, 057b/03, 057b/04, 057b/06, 057b/07, 057b/09, 057b/11, 058a/01, 058a/07, 058a/09, 059a/06, 059a/08, 059a/10, 060a/03, 060a/09, 060b/02, 060b/07, 061b/08, 062a/11, 063a/11, 065b/09, 065b/10, 066a/04, 066b/08, 067a/11, 067b/03, 067b/07, 067b/11, 068a/09, 068b/04, 069a/05, 069a/07, 069b/05, 069b/10, 069b/11, 070b/05, 071a/04, 072a/04, 072a/10, 073b/03, 073b/09, 074a/01, 074b/07, 076a/05, 076a/06, 076a/10, 076a/11,076b/01, 076b/03, 077a/09, 077b/04, 078b/06, 078b/09, 079a/08, 080a/05, 080a/08, 080a/11, 080b/08, 081a/02, 081a/11, 081b/02, 081b/03, 082a/01, 082a/05, 082a/06, 082a/07, 082b/01, 082b/11, 083a/05, 083a/07, 084a/02, 084b/01, 084b/04, 084b/05, 085a/04, 085b/11, 086a/07, 087a/03, 087b/05, 087b/10, 088a/01, 088b/04, 088b/07, 088b/10, 090a/01, 090a/02, 090b/04, 090b/05, 091a/02, 091a/05, 091a/11, 091b/06, 091b/08, 092b/06, 094b/04, 095a/03, 095a/06, 095b/01, 096b/01, 096b/02, 097a/02, 097a/03, 097a/10, 097b/08, 099a/08, 099b/02, 100a/03, 100a/08, 100b/02, 100b/07, 101a/05, 101a/06, 101a/09, 103b/07, 104a/08, 105b/03, 106a/04, 106a/05, 106b/01, 106b/09, 107a/07, 107a/09, 107a/11, 108a/02, 108a/06, 108a/08, 108a/10, 109b/03, 109b/08, 110b/05, 111a/08, 112b/02, 112b/03, 113a/02, 113a/04, 113b/05, 113b/09, 114a/05, 114b/07, 114b/08, 115a/07, 115a/10, 115b/07, 115b/10, 116a/01, 117a/02, 117a/03, 117a/04, 117a/05, 117b/09, 119a/01, 119a/10, 119b/01,

119b/11, 120a/08, 121a/10, 121b/01, 122a/01, 122a/09, 122b/03, 122b/06, 123a/09, 124b/04, 125b/09, 127a/09, 127b/04, 128a/08, 129b/06, 130a/05, 130a/07, 130a/09, 131a/10, 131b/02, 132a/09, 133a/01, 133a/05, 134a/01, 134a/11, 134b/05, 135a/08, 136a/05, 136b/07, 136b/08, 138b/04, 139a/02, 139b/03, 140a/07, 140a/08, 140a/09, 140a/11, 140b/02, 141a/05, 141a/09, 141b/10, 141b/11, 142a/04, 143a/01, 145a/11, 145b/02, 145b/03, 147a/09, 147b/06, 148a/10, 149a/05, 149b/03, 149b/07, 150a/04, 150b/05, 150b/09, 151a/03, 151b/05, 152b/07, 152b/09, 153a/08, 153b/06, 154b/05, 154b/10, 154b/11, 155b/01, 156b/07, 157a/10, 157a/11, 158a/11, 158b/07, 158b/08, 158b/11, 159b/05, 160a/01, 160b/09, 161a/10, 161b/02, 163a/02, 163a/05, 163a/06, 164a/08, 164b/10, 165a/04, 165a/07, 167a/01, 167a/03, 167a/04, 167b/09, 169a/04, 169a/06, 169b/09, 170a/07

takiyye-gāh Ar.+Far. sığınak, günahlardan sakınmak için tek başına kalınan yer

t.+ ım 167b/01

t.+ ıŋ 051a/05, 130b/01

takiyye ḳıl - (1) Ar.+T. inzivaya çekilmek

t.- ıp 008a/05

t.- sa 009b/11

takiyye ḳıl - (2) Ar.+T. dinlenmek, rahatlamak

t.- ıp turur ėrdi 120b/05

taḳrīr Ar. anlatma, anlatış

t.+ ġa 061a/02

taḳrīr-i vāfī Ar. tam ve eksiksiz anlatım, ksusursuz anlatış

t. 006a/02

taḳsīm ḳılın - Ar.+T. taksim edilmek, bölünmek

t.- ġanı 165b/09

taḳṣīr Ar. kusurlar, günahlar

t.+ ġa 047b/05

t.+ iġa 098b/07

taḳvā Ar. takva, Allah korkusuyla dinin yasak kabul ettiklerinden sakınma

t. 033b/02

ṭaleb ḳıl - (1) Ar.+T. talep etmek, istemek, arzulamak

ṭ.- dı ėrse 037b/06

ṭ.- ġanġa 128a/09

ṭ.- ġanım 163a/11

ṭ.- ıp 068b/01, 142a/05, 163b/02

ṭ.- madım 110b/01

ṭaleb ḳıl - (2) Ar.+T. çağırmak

ṭ.- ıp 114a/05

ṭaleb ḳılın - Ar.+T. talep edilmek, istenmek

ṭ.- ġan 134b/05

ṭāleb-i istiḳāmet Ar. dosdoğru olmayı talep etmek, doğru yolda olmayı istemek

ṭ. 045b/11

ṭaleb-i kerāmet ḳıl - Ar. lütuf isteğinde bulunmak, ikram ve bağış talep etmek

ṭ.- ur 045b/10

ṭaleb-i merżāt-ı Ḥaḳḳ Ar. Allah'ın rızasını talet etmek

ṭ.+ nı 150b/01

Ṭalḥa bin ebi Ṭalḥa öz.a. Uhud Savaşı'nda kafirlerin sancaktarlığını yapan ve orada öldürülen müşrik

Ṭ. 154b/04

ṭālīʿ Ar. talih, baht

ṭ.+ iniŋ 086b/11

ṭāliʿ bol - Ar. tülu eden, doğan (güneş)

ṭ.- dı 075a/07

ṭālib Ar. istekli

ṭ. 028a/09

ṭālib-i kerāmet Ar. lütuf isteyen, ikram ve bağış talep eden

ṭ. 045b/09

ṭālib-i muʿcizāt Ar. mucize isteyen, mucize görmek isteyen

ṭ. 158b/04

taʿlīm-i ṭarīḳa-i sedād Ar. doğru yolu öğretme, hak yolunu gösterme

t. 030b/10

taʿlīm-i ṭarīḳat-ı ṣevāb ḳıl - Ar.+T. hayırlı yolları göstermek, doğru yola iletmek

t.- ıp 031a/04

taʿlīm-i ümmet Ar. ümmete öğretmek, (Peygamber'in) ümmetine (ibadetleri) öğretmesi

t. 049a/06

ṭaʿm Ar. yiyecek

ṭ.+ ġa 122a/01

tamām Ar. tamam, bütün, eksiksiz, tamamem, tamamıyla krş. tamāmī

t. 009b/09, 011b/01, 088b/10, 148a/02, 156a/01

t.+ ı 010a/05, 045a/11

tamām bol - Ar.+T. tamam olmak, tamamlanmak

t.- dı 171a/06

t.- dı ėrse 080b/10

t.- ġandın 113b/06

tamām ḳıl - Ar.+T. tamamlamak

t.- ġan 008b/01

tamām-ı ʿömr Ar. ömrün tamamı, ömrün hepsi

t.+ ni 047b/03

tamāmī Ar. tamam, bütün, eksiksiz, tamamem, tamamıyla krş. tamām

t. 099b/02, 103b/08, 113a/09

tamuġ Soğd. cehennem

t. 117b/03, 119b/04

t.+ da 118a/10

t.+ ḳa 119a/11

t.+ nıŋ 119a/05

taŋ tan, şafak, sabah vakti, yarın

t.+ ġa 018b/05, 048b/01, 049a/09

t.+ nıŋ 034b/02

tan - inkar etmek

t.- ġan 016a/03

taŋ at - şafak sökmesi, tan atması

t.- mas 053a/08

taŋ ėr - şaşırmak, hayret etmek

t.- mes 025b/07, 049a/08

taŋlaġa sal - (bir işi) yarına bırakmak, ertelemek

t.- ur sen 033b/05

ṭaʿna ḳıl - Ar.+T. dahil etmek, girdirmek

ṭ.- ur 128b/02

tanı - tanımak, bilmek

t.- ġan 122a/09

t.- maslar 070b/01

t.- may 033a/03

t.- r mėn 122b/02

t.- rlar 122a/08

t.- p 032b/09

taŋla - şaşmak, şaşırmak, hayret etmek

t.- ġanıŋız 057b/01

t.- p 022a/06

t.- r 068a/01

t.- rlar 069b/11

taŋla (1) yarın (metinde kıyamet kast edilmiştir)

t. 033b/10, 034a/10, 118a/02, 162a/10

taŋla (2) yarın, daha sonraki gün

t. 142a/07

taŋlası yarın, ertesi, ertesi gün

t. 088b/11, 150a/07

tanuḳ tanık, şahit

t. 154b/03

t.+ lar 019b/04, 019b/09, 019b/07

tanuḳluḳ ber - tanıklık etmek, şahitlik etmek

t.- gendin 019b/03

tap - (2) bulmak krş. taf -

t.- ar 053a/04

t.- ar ėrdiler 083a/10

t.- ġandur 158b/06

t.- ıpdur 048a/03

t.- madı 008a/04

t.- madım 076b/01

t.- maġay 027a/04

t.- man 009a/10

t.- mas 100b/10

t.- masa 015b/04

t.- may 007a/04, 088b/05, 088b/11

t.- sam 065a/10

t.- saŋ 129b/05

t.- tı 050b/08, 135a/08, 135b/02

t.- tıŋ 126b/08

t.- tuŋ 117b/02

t.- up 148a/02

t.- updur men 163a/01

tap - (2) (düş tabirini) bilmek, (rüya) yorumlamak

t.- ar 084a/11

t.- sa 084a/11

tap - (3) nail olmak, erişmek

t.- tım 033a/01

tapın - tapınmak

t.- ur 039b/01

tapşur - ulaştırmak, teslim etmek

t. 041a/03

t.- up 139a/07

tapuġ eşik, kapı

t.+ ıġa 084b/06

t.+ uŋda 164b/02

tapuġ ḳılġuçı kapıya bakan, hizmet eden, hizmetçi

t. 053a/08

tar bol - daralmak

t.- mas 164a/08

ṭarab Ar. şenlik, sevinç

ṭ.+ lar 168a/03

ṭarabġa kėltür - Ar.+T. coşkuya getirmek, şenlendirmek

ṭ.- ür 168a/03

ṭarab-engīz Ar.+Far. neşe veren, coşturan

ṭ. 028b/02

ṭaraf (1) Ar. taraf, yön, civar

ṭ. 034b/05

ṭ.+ a 023a/09

ṭ.+ dın 086b/01, 109a/09, 134b/11

ṭ.+ ge 050a/03, 132a/07

ṭ.+ ıdın 043a/01

ṭ.+ ıġa 097b/08

ṭ.+ ında 025b/05, 119b/08

ṭ.+ ındaġı 102b/03

ṭ.+ ḳa 109a/10

ṭaraf (2) Ar. an , zaman

ṭ.+ a 023a/09

ṭarāfet Ar. tazelik, taze olma krş. ṭarāvet

ṭ. 003b/04

ṭarāvet Ar. tazelik, taze olma krş. ṭarāfet

ṭ. 015a/11

tarḥīb ḳıl - Ar.+T. merhabalaşmak, selamlaşmak

t.- ıp 125b/03

tārik Ar. terkeden, vazgeçen

t.+ iniŋ 003b/06

ṭarīḳa Ar. yol, tarz

ṭ.+ nı 015b/07

ṭ.+ sıdın 032b/08

ṭarīḳasınça Ar.+T. uyarınca, -e göre

ṭ. 033a/06, 062b/11

ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ Ar. Allah'ın yolu, uyulması gereken yol (sırat-ı müstakim)

ṭ.+ dın 067b/02, 068b/07

ṭarīḳ-i Ḫudāy Ar.+Far. Allah'ın yolu, hak yol

ṭ.+ dın 039a/08

ṭarīḳ-i iżāfet Ar. yola getirmek, boyun eğdirmek

ṭ.+ ni 036b/02

ṭarīḳ-i ʿışḳ Ar. aşk yolu

ṭ.+ da 053a/03

tart - çekmek krş. yamanlıḳa tart -

t.- ar 037b/11

taṣarruf Ar. kullanma, kullanım

t.+ ın 116a/09

taṣarruf-ı emvāl Ar. mal harcamak, para harcamak

t. 033b/10

taṣdīḳāṭ-ı ʿibādāt-ı ġayibāne Ar. bilinmeyen (gaybi) ibadetlerin tasdik edilmesi

t. .+ niŋ 067b/06

taṣdīḳ ḳıl - Ar.+T. tasdik etmek, onaylamak, doğrulamak

t.- ġıl 054a/05

t.- ıp 142a/09, 145a/01

taş (1) taş

t. 049b/03, 049b/06, 049b/09, 093a/09, 093b/01, 096b/05, 096b/06, 096b/07, 097a/06, 097a/09, 098a/01, 132b/02, 153b/05, 153b/07

t.+ ındın 093a/07

taş (2) hariç, dışında

t. 077b/01, 094a/11

taş - taşmak

t.- ıp 088a/05, 088a/08

taşḳarı dışarı

t. 026a/09

taşur - taşırmak, dışarı taşırmak

t.- sa 088a/10

tat - tatmak, tadına bakmak

t.+ saŋ 028a/04

ṭavāf Ar. tavaf, etrafını saygıyla dolanma

ṭ.+ da 081a/01

ṭ.+ ḳa 095a/02

ṭavāf ḳıl - Ar.+T. tavaf etmek, dolanmak

ṭ.- ıp 096b/08

ṭavāf ḳıldur - Ar.+T. tavaf ettirmek, dolandırmak

ṭ.- uŋ 081b/11, 082a/07

ṭavāf-ı astāne-i ḥaḳīḳat Ar.Far. hakikatlerin eşiğini tavaf etmek

ṭ.+ nı 168b/10

tavar hayvan, davar

t. 137a/05, 137a/08, 143b/04, 149b/10, 156b/11

t.+ ġa 159b/03

t.+ nı 138a/03

tay - kaymak, sürçmek

t.- ar 162a/10

Ṭaybe öz.a. Medine şehri

Ṭ.+ sindin 156a/03

tayıl - kaymak, sürçmek

t.- ıp 119a/11

t.- sa 120a/01

ṭāyif Ar. tavaf eden, etrafını dolaşan, dönen

ṭ. 033a/08

ṭāyife Ar. bölük, takım, topluluk

ṭ. 138a/09, 151b/10

ṭ.+ ni 151b/11

ṭ.+ niŋ 123a/05, 139b/07, 170a/07

ṭāyife-i ehl-i İslām Ar. Müslümanlar topluluğu

ṭ. 134a/01

taʿyīn ḳıl - Ar.+T. tayin etmek, belirtmek, belli etmek

t.- dı 145b/08

tāyr Ar. kuş

t.+ ı 023a/04

ṭayyib Ar. iyi, güzel, hoş

ṭ.+ ḳa 074a/02

ṭayyibe-i ṭayyibe Ar. Medine şehri kastedilerek kullanılan bir deyim

ṭ.+ ġa 009a/05

tayun - dayanmak, yaslanmak

t.- up 140a/11

tāze Far. yeni, taze

t. 006a/07, 076a/05

tāze bol - Far.+T. yenilenmek, tazelenmek, tekrar etmek

t.- dı 016b/07

tāze ḳıl - Far.+T. tazelemek, yenilemek

t.- sun 169b/03

taʿẓīm-i raḥmān Ar. rahmanın (Allah'ın) yüceliği, azameti

t. 112b/02

taʿẓīm Ar. hürmet, saygı

t. 011b/06, 035b/07

taʿẓīm ḳıl - Ar.+T. hürmet etmek, saygı göstermek

t.- ıp 096a/02

tė - (1) demek, söylemek krş. dė - (1)

t.- di 061a/03, 061a/10, 106b/11

t.- yü 135b/03

tė - (2) adlandırmak krş. dė - (2)

t.- diler 094a/04

teʿālā Ar. (Allah'ın adı anıldığında

hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen söz) yüksek, yüce

t. 012a/11, 040a/08, 050a/08, 054a/04, 060a/09, 060b/03, 068a/10, 072a/01, 072b/11, 073a/04, 074a/04, 107b/01, 112b/04, 115b/01, 118b/01, 119b/05, 121a/07, 126a/01, 127b/05, 132a/06, 134b/06, 141b/03, 151a/01, 151b/11, 152b/01, 154a/09, 154b/10, 161b/07, 165b/07, 165b/11

t.+ dın 049b/10, 159a/08

t.+ ġa 051a/01, 117b/01, 146b/01

t.+ nıŋ 050b/04, 051b/03, 055b/08, 056b/11, 058b/03, 060b/07, 062a/09, 065b/07, 108a/06, 136b/02, 146b/11, 150a/08, 152b/09, 154b/02, 165b/05

tebessüm Ar. tebessüm, gülümseme

t. 077a/09, 077b/04

tebessüm ḳıl - Ar.+T. tebessüm etmek, gülümsemek

t.- a 105b/05

teblīġ-i risālet Ar. peygamberlik tebliği, peygamberliğin anlatılması

t. 002a/08, 066a/03

t.+ niŋ 100b/03

tebren - teprenmek, kımıldamak

t.- meŋ 152b/06

tecellī ḳıl - Ar.+T. belirmek, ortaya çıkmak

t.- mışında 132b/04

t.- sa 164b/01, 166a/01

tecelliyāt Ar. belirmek, görünmek, ortaya çıkmak

t. 031b/07

tecelliyyāt-ı ʿaẓamet u kibriyā Ar. büyüklük ve ululuğun belirmesi

t. 071a/01

tecrīd Ar. tecrit, ayırma

t. 015b/08

tecrübe Ar. tecrübe

t. 137a/01

tedbīr Ar. tedbir, çare, önlem

t. 037a/10

t.+ i 009a/03, 024a/09, 136b/11

t.+ iŋ 138a/02

tedbīr ḳıl - Ar.+T. kontrol etmek, kontrol altına almak

t.- a bilgey 036b/08 (tedbīrini ḳıl -)

teʾdīb-i İlāhī Ar. İlahi terbiye

t. 158b/09

tedḳīḳāt Ar. tetkikler, inceden inceye araştırmalar

t. 016b/11

teʾemmül ḳıl - Ar.+T. iyice düşünmek, etraflıca düşünmek

t.- sa 060b/09

tefāṣīl Ar. ayrıntılar, detaylar

t. 098b/10, 108a/10

t.+ i 114b/01, 121b/02, 154b/06

t.+ in 085b/06

tefāṣīl-i ḳıṣṣā Ar. hikayenin ayrıntıları

t. 103b/07

t.+ nı 141a/07

tefāṣīl-i meẕāhib Ar. mezheplerin ayrıntıları

t.+ ni 126b/10

tefāsīr Ar. tefsirler, tefsir kitapları

t.+ de 083a/07, 098b/10

tefāvüt-i derecāt Ar. iki şey arasındaki derece ve tabaka farkı

t. 062a/06

teferruc ḳıl - Ar.+T. gezintiye çıkmak, seyretmek

t.- ġalı 024b/01

teg bir şeyin alt kısmı, zemin, yer

t.+ indeki 117a/01

teg - (1) değmek, isabet etmek krş. tėg - (1)

t.- ip 094a/03, 153b/05

tėg - (1) değmek, isabet etmek krş. teg - (1)

t.- di 087a/08

t.- mek 101a/04, 101b/05

tėg - (2) ulaşmak, değmek

t.- er 157b/04

t.- se 157b/01

tėg - (3) ilgilendirmek, bir kimseyle alakalı olmak

t.- eç 161b/07

teġammeda'llāhu bi-ġufrānihi Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun krş. teġammedehullahu bi-ġufrānihi

t. 014b/08

teġammedehullahu bi-ġufrānihi Ar. (büyük zatların adı anıldığında hürmet ve saygı ifadesi olarak söylenen cümle) Allah'ın mağfireti onun üzerine olsun krş. teġammeda'llāhu bi-ġufrānihi

t. 011b/03

tėgi gibi

t. 134b/03

tegişlig değerli, kıymetli krş. tėgişlik

t. 004a/09

tėgişlik değerli, kıymetli krş. tegişlik

t. 004a/03

tėgme her, her bir

t. 022a/01, 034a/08, 053a/08, 062b/07

tėgre çevre, etraf krş. teŋre

t.+ mde 081a/10

t.+ sige 091b/05

t.+ sinde 088b/07, 096b/08, 133b/09

tėgrü değin, kadar

t. 018b/05, 048b/01, 049a/09, 064a/10, 073b/09, 090a/01, 103b/03, 114b/09, 128a/07, 131a/04, 132a/08, 158a/04

tėgür - (elini) değdirmek, dokundurmak

t.- di 101a/08

t.- se 101b/09

teḫalluf ḳıl - Ar.+T. şaşmak, şaşırmak, ihtilafta kalmak

t.- madı 145b/10

tehī-gāh Far. boş böğür, boş karın

t.+ ın 049b/03

tek sadece, tek, bir tek krş. tėk

t. 019a/05

tėk (1) sadece, tek, bir tek krş. tek

t. 081a/05

tėk (2) gibi, kadar, dek krş. dėk

d. 001b/01

tekālīf Ar. yükümlülükler, mükellef olarak tutturulanlar

t.+ ini 068a/11

teḳāżāsınça Ar.+T. uyarınca, gereğince

t. 040a/07

tekellüm Ar. söyleme, konuşma

t.+ ge 020b/08

tekẕīb ḳıl - Ar.+T. yalanlamak

t.- ıp 117b/08

t.- maḳdın 102b/01

t.- urlar 097b/04

tel Ar. tepe, tepecik

t. 156b/02, 156b/03

t.+ de 142a/01, 143a/04

t. + ler 156a/11

telbīs ḳıl - Ar.+T. kamuflaj yapmak

t.- ıp 040b/07

ṭelef ḳıl - Ar.+T. boş yere harcama

ṭ.- ıp 047a/10

teʾlīf Ar. yazılan eser, telif

t.+ ge 169b/08

t.+ i 058a/11

teʾlīf ḳıl - Ar.+T. eser yazmak, telif etmek

t.- ġan 147b/11

telḫī Ar. acı, acılık

t. 028a/11

tėlim pek çok, fazla krş. telim

t. 007a/09, 059b/03

telim pek çok, fazla krş. tėlim

t. 107b/04, 112a/08

telḳān Ar. tahıl

t. 052b/01

telmīḥ Ar. telmih, hatırlatma, bir şeyi kastederek söyleme

t. 054a/01

ṭemʿ ḳıl - Ar.+T. ümit ederek çabalamak, yapmaya çalışmak

ṭ.- maġıl 037a/02, 066b/08

temāşā-yı Sühā Ar. Süha yıldızını görmek

t. 075a/10

temām Ar. tamamlanmış, tam, eksiksiz

t.+ ı 045a/11

temennā Ar. arzu, istek

t.+ sıda 125b/08

temennā ḳıl - Ar.+T. dilemek, istemek, yeltenmek

t.- ġay 069a/10

t.- ġaylar 118b/06

temennā-yı viṣāl Ar. kavuşma arzusu

t.+ ındın 022a/08

temessük ḳıl - Ar.+T. tutunmak, destek sağlamak

t.- ġıl 059b/02, 059a/11

temettuʿ al - Ar.+T. şevk almak, zevk almak

t.- maḳ 168b/11

temkīn bol - Ar.+T. yerleşmiş olmak, oluşmuş olmak

t.- ġanıŋnı 165a/03

ten Far. ten, vücut, beden

t. 015a/08, 031a/05

t.+ ge 041b/04

t.+ i 076b/06

t.+ ige 005b/05

t.+ imge 150b/10

t.+ iniŋ 007b/08

t.+ leri 118b/04

t.+ lerini 078a/03

t.+ ni 041a/03

t.+ niŋ 020a/10, 155b/02

t.+ nindin 076a/10

taŋ et - denk tutmak, eşit görmek

t.- se 025b/08

teŋ ol - denk olmak, eşit olmak

t.- sun 115a/01

ten-i nā-tuvān Far. zayıf beden

t.+ nıŋ 020a/04

tenebbüh ėt - Ar.+T. uyarmak, uyandırmak, aklını başına alması için öğüt vermek

ė.- er 047b/06

tenebbüh ḳıl - Ar.+T. uyarmak, uyandırmak, aklını başına alması için öğüt vermek

t.- dı 060a/09

t.- ur 032b/01

teŋel - eşit olmak, denk olmak krş. teŋil-

t.- mes 078a/07

teŋil - eşit olmak, denk olmak krş. teŋel-

t.- mes 078a/02

ten-i mübtelā Far.+Ar. mustarip beden, acı çeken vücut

t.+ sınıŋ 019b/08

teŋle - ölçmek, tartmak

t.- p 068b/11

tennūr-ı ḥarb Ar. savaş tandırı

t.+ ni 146b/07

teŋre çevre, etraf krş. tėgre

t.+ ni 034a/02

Teŋri Tanrı, Allah

T. 005b/07, 007b/06, 015a/08, 063a/08

T.+ din 005b/07

T.+ m 015a/06, 050a/01

T.+ ni, 056b/10

T.+ niŋ 079b/08, 152a/10, 154a/03, 164a/08

Teŋrini tuta ant iç - Allah adına and olsun ki (Allah'ı şahit gösterip yemin etmek)

T.- er mėn 120b/08

terāḫī Ar. gecikme

t. 063a/11, 063b/03

teraḳḳī Ar. yükselme, ilerleme

t. 124a/03

terceme-i Türkī til Ar.+T. Türkçe tercüme

t. 124a/07

tercümān bol - Ar.+T. beyan etmek, açıklamak

t.- dı 007a/02, 022a/01

terelig derili, ciltli

t. 049b/03

tereşşuḥ ḳıl - Ar.+T. (su) sızmak, ortaya çıkmak

t.- dı 072b/11

terġīb ḳıl - Ar.+T. şevklendirme, isteklendirme

t.- saŋ 038b/01

terk ėt - bırakmak, terk etmek

t.- me 118a/01

t.- ip 036b/04, 050a/09

terk ḳıl - bırakmak, terk etmek

t.- dıŋ 051a/07

t.- ġıl 065b/05

t.- ıŋ 161a/01

t.- ıp 070b/10, 095a/07

t.- madı 056a/06

t.- maŋ 152b/09

t.- saŋ 038b/04

terr Far. taze

t. 076a/05

tertīb Ar. sıralama, dizme, düzenleme

t. 023b/08

tertīb-i elbāb Ar. akılların düzene konulması, zihinlerin düzenlenmesi

t.+ da 104a/08

tesbīḥ ayt - Ar.+T. Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etmek

t.- ıp 093b/02, 093b/03, 098b/07

teslīm ḳıl - Ar.+T. teslim etmek

t.- dı 115b/09

teşbīḥ Ar. teşbih, benzetme

t. 070a/01

teşebbüh Ar. benzeme, andırma

t. 117a/03

teşrif Ar. teşrif, şereflendirmek, onurlandırmak

t.+ i 037a/06

teşrīf ber - Ar.+T. şeref vermek, şereflendirmek, onurlandırma

t.- di 100a/08

ṭeşt Far. leğen, kap

ṭ. 106a/01

teşük delik, deşik

t.+ leri 109b/03

teşyīʿ ḳıl - Ar.+T. uğurlamak, yolcu etmek

t.- dılar 127b/01

t.- maḳ 127a/08

teşyīd-i ḳavāʿid-i şerāyiʿ u aḥkām Ar. hukuksal kanun ve hükümlerin yüceltilmesi

t. 134a/02

tevāżuʿ ḳıl - Ar.+T. tevazu etmek, kibirlenmemek, alçak gönüllü olmak

t.- ġıl 051a/01

tevbe ḳıl - Ar.+T. tövbe etmek

t.- madı 035a/10

t.- ur 030a/05

tevdīʿ Ar. bırakma, terk etme

t. 056b/02

t.+ dür 056a/09

tėve deve

t. 011b/09, 012a/04, 113b/11, 114a/09, 149a/06

t.+ ler 096b/03, 168a/07

t.+ lerimni 096a/03

t.+ lerin 096a/09, 142a/01, 143a/04

t.+ leriŋni 096a/06

t.+ lerni 085a/01, 095b/07, 168a/02

t.+ niŋ 012a/01, 012a/03

t.+ si 143a/07

t.+ siniŋ 143a/05

tev-emān Ar. çift, ikizler

t. 007b/05

tevekkül Ar. tevekkül, kadere razı olma

t. 136a/01

tevekkül ḳıl - Ar.+T. tevekkül etmek

t.- ıŋ 150b/03

tevellā ḳıl - Ar.+T. birine yanaşma, birine yönelme

t.- ur men 159b/06

tevfīḳ Ar. yardım, yol gösterme

t. 122a/02

t.+ i 050b/04

t.+ ni 072b/08

tevfīḳ-i İlāhī Ar. İlahi yardım, Allah'ın yardımı

t. 004b/03

tevḥīd Ar. tevhit, Allah'ın varlığına ve birliğine inanma

t.+ ni 161a/09

teʾvīl Ar. (rüya) yorumlama, açıklama

t.+ i 085a/08

teʾvīl ḳıl - Ar.+T. (rüya) tevil etmek, yorumlamak

t.- dım 150b/09

tevsen Far. başı sert at, azgın at

t. 036a/11

t.+ in 036a/10

teẕākir bol - Ar.+T. bahsetmek

t.- sa 132b/05

te'emmül ḳıl - Ar.+T. düşünmek, tefekkür etmek

t.- salar 155b/06

teẕerv Far. sülün

t.+ i 002b/10

ṭıfl Ar. küçük çocuk

ṭ.+ ge 038a/05

ṭ.+ ġa 038b/07

tın nefes

t.+ ı 076a/04

tın - durmak, dinmek

t.- maġay men 094a/10

t.- may 024b/03

t.- mayın 017b/05

ṭırār-ı ṭurra Ar. zülüflerin büklümü, perçem

ṭ.+ sı 024a/08

ṭırf Far. atın iyisi

ṭ. 005a/05

tıyıl - durmak, kesilmek, dinmek

t.- ġıl 017a/09

ṭīb-i 'unṣur-ı Resūl Ar. Resul'ün (hz. Muhammed'in) kendisine ait kokusu

ṭ. 082b/06

tibyān-ı sāṭi' Ar. apaçık anlatım

t.+ i 117a/04

ticāret Ar. ticaret

t. 033b/09

t.+ i 160b/11

tīġa Far. kılıç

t.+ sı 140a/03

tīġ-i meṣāyib Far.+Ar. bela kılıcı, musibet kılıcı

t.+ ġa 171a/03

Tihāme öz.a. Mekke'nin bir başka adı

T.+ niŋ 052b/08

T.+ nin 095b/05

tiken diken

t.+ din 156a/02

til dil, lisan

t. 007a/09, 066b/10, 080a/03

t.+ im 007b/01, 170b/04

t.+ iŋ 007a/02

t.+ in 018a/03, 119b/06

t.+ indin 018a/03, 119b/05

t.+ leri 132a/02

til tutul - dil tutulmak, lal olmak

t.- up 080a/08 (tilleri tutul -)

tile - dilemek, istemek

t.- di 070a/04, 095a/02, 096b/02, 104b/08, 143b/07

t.- dim 006b/04

t.- gen 005b/07, 021a/03, 064a/06, 110b/02, 137a/11

t.- genge 128a/07

t.- geni 124a/06

t.- gil 041b/10, 104b/07

t.- mekke 096a/03

t.- mes 115a/08

t.- mey 096a/06

t.- p 007a/03, 007a/09, 068a/11, 068b/08, 097b/10, 140b/02, 147b/01,168b/11

t.- r 058b/06, 059b/08, 066b/02, 151a/05, 163b/03

t.- pdürler 106b/08

t.- rem 125b/09

t.- r mėn 010b/08, 013a/08, 026a/06, 044a/10, 095a/06

t.- r men 064a/07, 096a/07, 170a/08

t.- r sėn 065b/10, 066a/01, 066a/04, 096a/07

t.- r siz 010b/05

t.- se 015b/03, 103b/08

t.- seler 063b/10

t.- sem 050a/02

t.- seŋ 049b/11, 052b/07, 052b/10, 059b/01, 082b/08, 118a/02

t.- seŋler 106b/10

t.- y 007a/04

t.- yü 004a/09

t.- yür 005b/07, 018a/06

tilek dilek, istek, arzu

t.+ i 144b/02, 170b/05

t.+ iŋ 104b/06

t.+ lerimni 168b/01

tilek bergüçi dileyenlenlerin dileklerini veren, duaları kabul eden (Allah)

t. 170b/04

tileş - (1) karşılıklı istemek

t.- ür 142a/06

tileş - (2) istemek, dilemek

t.- ür 128b/07

timṣāl Ar. benzerlik ilgisi

t. 070b/05

tīr Far. ok

t.+ iŋdin 170b/10

tīr-āndāz Far. ok atan, okçu krş. tirāndāzī

t.+ lar 152b/04

tīr-āndāzī Far. ok atan, okçu krş. tīrāndāz

t. 021b/06

tīr-i nevāyib Far.+Ar. bela oku, musibet oku

t.+ ġa 171a/03

tirgüz - dirilmek

t.- gey ėrdi 067a/08

tirig diri, canlı, sağ

t. 105a/11, 148a/03

tiriglik dirilik, canlılık, hayatta olma

t. 120a/03

t.+ de 083a/06

tiril - dirilmek, canlanmak

t.- di 067a/11

t.- gey ėrdi 067b/01, 068a/03

tiryāk Ar. panzehir, ilaç

t. 034b/01

tiş diş

t.+ leri 077a/10, 153b/06

t.+ lerin 077b/08

titre - titremek

t.- di 007b/02

t.- gen 011a/11

t.- mekdin 083b/10

t.- p 084b/10

tiz diz

t.+ ige 120b/04

tobun - saçmak, saçılmak

t.- dılar 147b/02

tofraġ toprak krş. tofraḳ, topraḳ

t.+ ı 123b/05

t.+ ındın 156b/04

tofraḳ toprak krş. tofraġ, topraḳ

t. 120a/04, 147b/01, 140b/07

t.+ dın 093a/10

t.+ ġa 078a/02, 078a/09

t.+ ı 007a/03, 034a/05, 094b/07

t.+ ın 078a/05, 094a/09

t.+ ına 078a/08

tofraḳ al - ele geçirmek, feth etmek

t.- ıp 094b/02

toġ - doğmak, tulu etmek

t.- arıdın 088a/09

t.- ḳan 087b/11

toḳluḳ tokluk

t. 050a/05

t.+ dın 041a/07, 041a/10

toḳsan miŋ doksan bin (90 000)

t. 126a/01

toḳta- sabit kalmak, sabitleşmek

t. - mak 136a/01

toḳuş - (1) savaşmak, harb etmek

t.- mış 136a/03

t.- urlar 136a/01

toḳuş - (2) çarpışmak

t.- salar 134b/05

toḳuş savaş, muharebe

t. 138b/03

t.+ da 156b/09

toḳuş ḳıl - savaşmak

t.- maḳdın 086b/09

toḳuz dokuz (9)

t. 076b/02, 080b/10

toḳuz yüz dokuz yüz (900)

t. 113b/09

tol - dolmak

t.- ġay 038b/06

t.- up 085a/01, 107b/04

toldur - doldurmak

t.- dı 088a/06

t.- up 145a/03

tolu dolu

t. 033a/02, 106a/01

tolun ay dolunay, bedir

t. 076a/05, 076b/07, 118b/04, 124a/02

ton elbise, giyecek

t.+ ġa 082a/02

t.+ lar 140b/06

topraḳ toprak krş. tofraġ, tofraḳ

t. 098a/01

toy - (1) doymaz

t.- a 037b/08, 041b/06, 041b/07

t.- ġunça 041b/01

t.- mas 036a/03

toy - (2) doldurmak

t.- maġa 044b/10

toz tozġur - hızlıca, acele bir şekilde (gitmek veya gelmek)

t.- up 011b/10

tozut - toz yapmak, toz kaldırmak, tozutmak

t.- up 027a/09

töbe tepe, baş kısmı, baş krş. töpe

t.+ sin 094a/02

töben aşağı, aşağıya

t. 079a/09, 092b/05

töhmet Ar. şüphe, kuşku

t.+ din 029b/06

tön - dönmek, (bir şeye) dönüşmek

t.- di 089a/08

töpe tepe, baş kısmı, baş krş. töbe

t.+ sige 096b/11

tör tör, baş köşe, sedir

t.+ inde 095a/09

tört dört (4)

t. 072a/07, 072a/11, 072b/03, 072b/07, 081a/02

tört miŋ dört bin (4 000)

t. 031a/06

törtünçi dördüncü (4.)

t. 072a/10, 072b/02, 072b/05, 072b/09, 073b/01, 109a/05

t.+ de 125a/07

ṭūbā-yı cennet Ar. cennette bulunan ve dalları bütün cenneti gölgeleyen ağaç, cennet ağacı

ṭ. 078a/09

ṭufeylī Ar. başkası sayesinde oluşan, fazladan

ṭ. 053b/07

ṭuġra tuğra, damga

ṭ.+ sı 002a/06

Ṭuġrıl öz.a. Büyük Selçuklu devletinin kucusu ve ilk hükümdarı tuğrul Bey

Ṭ. 034b/08

tuġyān-ı Ḳızıl Arslan Ar. Kızl Arslan'ın tuğyanı

t. 034b/07

tuḥfe Ar. hediye, armağan

t.+ dür 026a/01

tuḥfe-i ḥaḳīr Ar. değersiz hediye, kıymetsiz armağan

t.+ in 169a/05

tuḫme Ar. mide dolgunluğu hazımsızlık

t.+ niŋ 041b/03

tuḥuf Ar. hediyeler, armağanlar

t. 005a/06

ṭūl Ar. boylam

ṭ.+ ı 118b/07

ṭulaḳa' Ar. serbest olan, azat edilmiş olan

ṭ.+ dın 139a/03

ṭulūʿ ḳıl - Ar.+T. tulu etmek, yükselmek, ortaya çıkmak

ṭ.- may 075a/06

tur - (1) ayakta durmak

t.- ġandurlar 062a/04

tur - (2) ayağa kalkmak

t. 010a/03

t.- up 144a/06

tur - (3) durmak, kalmak, hareket etmemek

t.- ġan 016b/06, 077a/02

t.- ġanda 119b/03

t.- maḳ 157a/10

t.- up 048a/10, 048b/06, 051b/09, 081a/06, 125b/04, 151a/04, 154a/03

tur - (4) yardımcı fiil

t.- ur 001b/05, 001b/07, 003a/07, 006b/01, 006b/06, 009b/01, 010a/05, 010a/11, 010b/08, 013a/04, 013a/07, 017a/02, 019b/08, 020a/02, 020a/08, 021b/06, 022b/05, 022b/07, 023a/02, 023b/01, 025b/05, 029a/07, 030a/10, 030b/04, 031a/01, 031b/06, 034a/08, 034b/05, 034b/10, 037a/01, 037a/07, 040b/07, 040b/09, 041b/03, 041b/11, 042b/04, 043a/08, 046a/10, 046b/08, 050a/01, 050a/10, 050b/03, 050b/07, 051b/05, 052b/01, 053a/03, 053a/07, 053a/09, 053b/08, 055a/02, 055b/04, 056b/02, 056b/06, 057a/05, 058a/03, 058a/06, 058b/01, 060b/08, 065a/04, 065a/06, 065b/07, 066b/10, 067b/07, 071b/09, 072a/01, 073a/06, 074a/10, 074b/09, 075a/06, 076a/06, 076a/08, 078a/11, 079a/03, 079b/05, 080b/08, 081b/09, 083a/08, 083a/11, 083b/01, 084a/04, 084b/01, 084b/02, 084b/11, 085a/01, 085a/08, 085b/04, 085b/07, 086a/03, 086a/08, 087a/01, 090a/03, 090b/07, 091b/10, 092a/01, 092a/03, 092b/11, 093b/06, 095b/09, 096a/01, 096a/05, 097b/01, 097b/03, 098b/01, 098b/10, 099a/11, 100b/04, 100b/05, 103a/05, 104a/10, 104b/06, 105a/09, 105b/01, 106a/04, 107b/01, 107b/06, 108a/04, 109a/07, 110b/06, 112b/01, 112b/03,

112b/04, 114a/07, 114b/02, 115a/05, 117a/01, 117b/08, 117b/10, 118a/08, 118a/09, 119a/04, 119a/06, 119b/05, 119b/07, 119b/11, 120a/02, 120a/06, 120a/08, 120b/05, 120b/10, 121b/02, 122b/07, 123b/10, 124a/01, 142a/04, 124a/10, 124b/04, 126b/11, 127a/05, 129b/07, 131a/01, 131a/03, 131b/03, 136a/05, 136b/01, 137a/07, 138a/03, 138b/06, 139b/04, 139b/05, 139b/09, 141a/10, 143a/07, 143a/08, 144b/06, 145b/04, 148a/01, 148a/09, 150a/11, 154b/03, 154b/07, 155b/05, 156b/01, 156b/08, 158a/02, 158b/10, 159b/10, 161b/01, 163a/02, 163a/09, 163b/05, 164b/11, 165a/07, 165b/06, 166a/05

t.- ur biz 141a/08, 144a/11

t.- urlar 013a/06, 049b/09, 075a/02, 104b/03, 107b/03, 131b/03, 133b/04, 134a/04, 147a/03, 148a/05, 159b/01

t.- ur mėn 056b/10, 131b/02, 138a/04

ṭurfe Ar. yeni, tuhaf, şaşılacak şey

ṭ. 170b/10

turġuz - durdurmak

t.- dı 072b/06, 072b/09, 073b/02, 073b/03

t.- ġaylar 119b/09

t.- up 072a/06, 072a/11, 072b/03, 121a/07, 148a/04

Ṭūr-i Sīnā öz.a. Sina yarımadasında bulunan ve Allah'ın Hz. Musa ile konuştuğu yer olduğuna inanılan dağ, Sina Dağı

Ṭ.+ ġa 132b/05

tut - (1) tutmak

t. 034a/06

t.- up 057b/09, 096a/11, 106a/06

t.- tı 156b/04

t.- uŋ 059a/07

tut - (2) ele geçirmek, hakim olmak

t.- tı 032a/06

tut - (3) yakalamak

t.- up 144b/09

tut - (4) kapatmak

t.- up 109b/03

tudaḳ dudak

t.+ ın 094a/03

ṭūṭiyā Far. merhem

ṭ. 027a/09

tūtiyā Ar. göze çekilen sürme

t. 123b/05

tutul- ışığı kararmak, karanlıkta kalmak, tutulmak (ay tutulması)

t.- maġay 104a/06

tutuḳ perde

t. 100b/01

tutul - tutulmak, ele geçmek

t.- mas 023a/04

tuy - duymak, hissetmek

t.- ar mėn 106b/03

ṭuyūr Ar. kuşlar

ṭ.+ ġa 082a/07

tükel tam, tamam, bütün

t. 121b/09

tün gece

t. 007a/03, 022a/07, 033a/01, 033a/03

türbet-i muʿaṭṭar Far.+Ar. güzel kokulu türbe

t.+ ıġa 003a/05

Türkī til Türk dili, Türkçe

T. 016b/08

türlü türlü, çeşitli krş. türlüg

t. 038b/10, 101b/10, 136a/04

türlüg türlü, çeşitli krş. türlü

t. 030b/09, 064a/01, 065a/06, 065b/10, 100b/06, 106b/08, 120b/01, 169b/01

tüş düş, rüya

t. 084a/10

t.+ de 099a/08

t.+ inde 099a/06, 099b/02, 099b/07, 101b/04

t.+ iniŋ 085a/08

t.+ ni 084a/11

t.+ ümde 080b/06

t.+ ümniŋ 084a/09

tüş kör - rüya görmek

t.- di ėrse 070a/02 (tüşde kör -)

t.- düm 084a/08, 150b/04

t.- er men 011a/05 (tüşümde kör -)

t.- gen 151a/03

t.- gen 070a/11, 070b/05 (tüşde kör -)

t.- miş 010a/01 (tüşinde kör -)

t.- miş men 046b/01 (tüşde kör -)

t.- mişler 014a/04 (tüşide kör -)

t.- üp 084a/04

t.- üp turur 084b/11

t.- üp turur ėrdi 087a/01

tüş - (1) düşmek

t.- di 097a/03, 098a/09

t.- er biz 144b/01

t.- gen 023a/01

t.- gey 119a/11

tüş - (2) konumlanmak, konuşlanmak

t.- ti 141b/09

t.- tiler 146b/06

tüş - (3) yıkılmak

t.- ti 082b/11, 083b/11

t.- üp 105b/06

tüşür - düşürmek, indirmek

t.- medi 103b/11

tüz - düzenlemek

ṭ.- mekin 034b/05

tüzük düzen

t.+ in 033b/01

t.+ in 034b/04

tüzül - dizilmek, derli toplu olmak

t.- mese 111a/08

-U-

u Far. ve, ile

u. 001b/06, 001b/08, 003a/06, 008b/05, 011b/06, 013a/02, 015a/06, 015a/08, 015b/03, 024a/03, 024a/03, 027a/04, 028b/04, 032a/08, 032a/08, 033b/02, 035b/07, 043a/06, 043a/07, 045a/07, 050b/08, 054a/07, 054b/06, 055a/01, 055b/02, 055b/03, 60b/03, 060b/03, 060b/07, 063b/08, 063b/09, 066a/08, 067a/11, 068a/01, 069a/06, 075b/07, 075b/08, 077a/01, 078a/01, 082a/01, 086a/06, 087b/03, 100a/04, 100a/05, 100a/05, 100a/05, 100a/07, 108b/07, 115b/10, 116b/11, 124b/03, 129b/04, 133a/11, 137a/03, 144a/02, 144a/10, 141a/05, 147b/09, 147b/09148a/08, 149a/02, 155a/02, 157b/04, 155b/07, 158b/11, 161a/11,

161b/07, 161b/08, 162a/03, 162a/07, 162b/10, 162b/11, 163a/10, 163b/02, 067a/10, 168a/09, 169a/11, 169b/05, 170a/01, 170a/08, 170b/01

ʿubbād Ar. kullar

ʿu. 003b/09

ʿUbeyde bin Ḥāriş öz.a. Hz. Muhammed'in amca oğlu olan sahabe

ʿU. 146b/10

Ubeyy bin Ḫalef öz.a. Mekkeli müşriklerin ileri gelenlerinden biri olup Hz. Muhammed'e ve İslam'a düşmanlığıyla tanınan müşrik

U. 148a/07

Ubeyy bin Kaʿb öz.a. Hz. Muhammed'in zamanında yaşamış ve vahiy katipliği yapmış sahabe

U. 149a/10

ʿubūdīyet Ar. kulluk, ubudiyyet

ʿu. 064a/05

uç uç, kenar

u.+ ı 162b/02

uç - uçmak

u.- ḳanda 054b/03

u.- ḳay ėrdi 108a/05

u.- mas 023a/05

u.- up 106b/09, 156b/10

uçmaġ Soğd. cennet krş. uştmaḥ, uştmaḫ

u. 057b/09

u.+ ḳa 057b/11

u.+ nı 072b/01

uçra - rastlamak, tesadüf etmek

u.- dı 145a/06

u.- maġay ėrdim 120a/05

uçur zaman, devir, çağ

u.+ da 005a/07, 011b/09, 057a/10, 142a/02, 149b/10

uçur bol - hızla gitmek, çabucak gitmek

u.- up 113b/11

ʿūd Ar. misk, hoş koku

ʿū. 078a/01

ʿūd-ı ʿabīr Ar. misk ve anber

ʿū. 078a/07

uġan kadir, her şeye gücü yeten (Tanrı)

u. 015a/06

Uḥud öz.a. Medine'nin 4 km kuzeyinde yer alan bir dağ, Müslümanlar ve müşrikler arasında

ikinci savaşın yapıldığı yer

U. 148a/01, 151b/07

U.+ da 154b/01

U.+ ge 151b/07

U.+ nıŋ 136a/06

uḳ - anlamak, idrak etmek

u.- ar 020b/01

ʿuḳāb (1) Ar. kartal

ʿu. 133a/02, 133b/02

ʿUḳāb (2) öz.a. Medine'de bulunan muhacirlerin sancağına verilen ad

ʿU. 141b/07

ʿuḳb Ar. ahiret, öbür dünya

ʿu.+ ını 161a/02

ʿuḳūbet Ar. işkence, azap, eziyet

ʿu. 068b/01, 083b/08, 097a/04

ʿuḳūl Ar. akıllar

ʿu. 068b/09

ulaġ yük hayvanı, binek

u. 124b/08

u.+ ın 036b/03, 142a/04

u.+ ınıŋ 097a/01

ʿulemā' Ar. alimler, ilim sahibi kimseler

ʿu.+ dın 057a/03

ʿulemā'-i ġarībiyyyet Ar. gurbet (acısı) çeken alimler

ʿu. 015b/07

ʿulemā'-i İslām Ar. İslam alimleri

ʿu. 013a/02

ʿulemā'-i ẓāhiretü'l-eḥsāb Ar. halk arasında muteber alimler, saygın bilginler

ʿu. 004b/10

uluġ (1) büyük, azim krş. uluḳ

u. 050b/01, 055b/10, 074b/08, 083b/07, 088b/06, 095b/02, 098b/03, 123a/10, 145a/03, 165b/03, 160a/09, 164b/04, 164b/05, 165b/05, 165b/09

u.+ ı 146b/06

uluġ (2) yüce, ulu, büyük

u. 096a/06, 170b/01

u.+ ı 004a/01, 095b/10

u.+ larıġa 012a/02

u.+ larnıŋ 003b/11

uluġ bol - büyük olmak, büyümek

u.- ġanda 160a/03

uluġluḳ büyüklük, azamet, yücelik

u.+ ı 063b/05, 165b/06

uluġraḳ daha büyük

u. 043b/02

uluḳ büyük, azim krş. uluġ

u. 015a/04

ʿulūm Ar. ilimler

ʿu. 062a/11

ʿu.+ ı 062a/09

ʿu.+ uŋıŋ 164b/10

ʿulūm-ı Levḥ ü Ḳalem Ar. Ar. Levh ve Kalem'deki bilgileri (Allah'ın olmuş ve olacak her şeyi ezelden yazılı olduğu tahta ve kalemin bilgileri)

ʿu. 165a/07, 165a/09

ulus halk, yönetilen insanlar

u. 004a/03

ʿulūv Ar. büyüklük, yükseklik

k. 128b/01

ʿumre-i iʿtimād Ar. itimat umresi

ʿu. 168b/09

un un, öğütülmüş hububat

u. 052b/01

ʿunṣur-ı laṭīf Ar. kökü iyi, esası güzel

ʿu.+ niŋ 053b/04

ʿu.+ ide 111b/10

unut - unutmak

u.- ḳan 031a/02

u.- man 029b/10

u.- up sėn 032b/05

ʿurūc Ar. yükselmek, yukarı çıkmak

ʿu. 124a/03

uruġ (1) kabile, kavim, soy

u. 135a/08, 135b/02

uruġ (2) tohum, döl

u.+ ı 003b/11

ʿurūḳ Ar. kökler, damarlar

ʿu. 106b/02

uruş savaş, vuruş

u.+ dın 087a/04

u.+ ḳa 137a/07, 146b/02

uruş - savaşmak, dövüşmek

u.- ḳanlardın 136a/07

u.- ḳay 138a/04

u.- tı 153a/10

Usāme bin Zeyd öz.a. Hz. Muhammed'in azatlı kölesi Zeyd bin harise'nin oğlu olan ve ömrünü Hz. Muhammed'in hizmetinde geçiren sahabe

U. 140a/09

us bol - akıllı olmak

u.- dum 028b/04

Useyd bin Ḫıżr öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış bir sahabe

U.+ ġa 139a/06

uṣūl Ar. esaslar, temeller

u. 115a/10

uş işte, şimdi

u. 007a/10, 007b/07, 027a/03, 033a/02

uşaḳ küçük, ufak, parçacık

u.+ ı 098a/01

u.+ ları 093b/01, 093a/09

uşbu işte bu

u. 034a/06, 034b/02, 062b/08

uşol işte

u. 007a/01, 014a/03, 065a/11, 078b/01, 089a/08

ʿuşşāḳ Ar. aşıklar

ʿu.+ ına 078b/01

ʿuşşāḳ-ı bī-nevā Ar.+Far. zavallı aşıklar, çaresiz aşıklar

ʿu.+ ġa 028b/03

uştmaḫ Soğd. cennet krş. uçmaġ, uştmaḫ

u.+ ḳa 118b/02, 118b/05

uştmaḫ Soğd. cennet krş. uçmaġ, uştmaḫ

u.+ ḳa 125b/01

ʿUtbe öz.a. Hz. Muhammed'e ve İslam'a düşmanlığıyla tanınan ve Bedir'de öldürülen Mekkeli müşrik

ʿU. 146b/08

uya kardeş

u.+ ları 105a/08

u.+ larım 105b/09, 106a/02

u.+ m 105a/11

u.+ sı 140a/08, 140a/09

uyal - utanmak

u.- maḳdın 007a/04

uyġan - uyanmak

u.- dım 084a/08

u.- ıp 070b/07, 084a/05

u.- p tura kėlse 010a/04

uyḳu uyku

u. 033b/04, 124b/07

u.+ nı 022a/04

u.+ sı 071a/08

u.+ sıdın 070b/07

uyḳunı köter - uyku kaçması, uyumazlık

k.- ip 021a/02

uyḳu közge kir - göze uyku girmesi, uyumak

u.- di 022a/07 (uyḳu közümge kir -)

uyu - uyumak

u.- ġanlar 071a/08

u.- maḳ 021a/10

u.- r sėn 047b/08

uyuḳla - uyuklamak

u.- ġan 070a/11

u.- ġanda 099a/07

u.- mas 099a/07

u.- sa 099b/08

uza - uzamak, uzun olmak

u.- p 156b/03

uzaḳ uzak

u. 111b/07

ʿuzlet Ar. inzivaya çekilmek, insanlardan uzaklaşıp yalnız yaşamak

ʿu. 010a/10

uzun uzun

u. 093b/11

ʿużuv Ar. organ, vücuttaki parçaların her biri

ʿu.+ larını 133b/01

ʿUzzā öz.a. İslamiyet'ten önce cahiliye devrinde tapılan büyük putlardan biri

ʿU.+ gā 079b/07

-Ü-

ü Far. ve, ile

ü. 003b/01, 076a/05, 007a/06, 013b/09, 015a/08, 017a/06, 019b/06, 022b/08, 023a/06, 023a/08, 023b/01, 023b/07, 023b/08, 026b/08, 033a/03, 039a/03, 039b/06, 042a/10, 042b/05, 042b/11, 043a/06, 043a/07, 049a/09, 053a/10, 054b/10, 063b/10, 065a/03, 065a/02, 065a/05, 072b/08, 074b/09, 075b/08, 080b/01, 082a/06, 100a/03, 100a/04, 102a/11, 108b/07, 111b/08, 112b/07, 113a/09, 114a/01, 115a/06, 116b/11, 123a/09, 130a/03, 138a/01, 140b/09, 146a/04, 150a/09, 160b/10, 165a/07, 165a/09, 167a/05, 169b/11

ücrege tut - Ar.+T. ücretle tutmak, kiralamak

ü.- up 143a/09

üç üç (3)
ü. 051a/02, 056a/08, 081b/05, 093b/04, 098b/06, 105b/10, 120b/10, 136a/11, 146b/11, 149a/03, 149a/08
ü.+ i 106b/09

üç miŋ üç bin (3000)
ü. 139a/03, 149a/06

üçün için, sebebiyle
u. 002a/05, 002a/09, 011b/02, 013b/06, 014a/02, 014b/01, 015b/02, 022b/10, 024b/09, 026a/02, 026a/07, 029a/08, 030b/11, 033b/09, 035a/07, 040a/05, 041b/03, 042a/07, 042b/01, 043a/04, 043b/01, 044a/09, 045a/08, 047a/04, 049a/01, 049a/03, 049a/07, 049b/05, 051b/03, 056b/04, 058a/08, 059a/02, 063a/09, 063b/01, 064a/08, 064a/11, 066b/09, 067b/04, 067b/09, 068a/08, 070a/01, 071b/07, 079a/07, 084b/03, 086b/01, 086b/10, 088a/01, 089b/05, 093b/09, 095b/02, 095b/08, 096a/02, 100a/10, 100b/03, 102a/05, 104a/07, 111a/05, 111a/07, 111b/10, 115a/08, 121a/08, 121b/11, 122a/03, 122b/02, 123a/06, 127a/07, 127a/08, 133a/04, 133a/09, 134b/06, 135b/09, 138a/03, 144a/05, 145a/05, 146a/04, 146a/09, 148b/10, 149a/07, 149b/07, 150a/06, 151a/04, 153b/08, 154b/11, 156b/04, 159a/10, 159b/03, 160a/10, 163a/04, 165b/04, 165b/11, 168a/08, 168b/05, 168b/11, 169b/11

üçünçi üçüncü (3.)
ü. 098a/04, 106b/03, 125a/06, 148a/01

üç yüz üç yüz (300)
ü. 113b/02

üç yüz on beş üç yüz on beş (315)
ü. 141b/04

ügü baykuş
ü. 132a/01

ük - toplamak, yığmak
ü.- ti 033a/03

ü.- ün 066a/11

üküş çok, fazla

ü. 086b/09, 128b/02, 170b/02

ülüş kısım, bölüm

ü.+ i 106a/11

ümem-i sālife Ar. geçmiş ümmetler, daha önce tarihte yaşamış milletler

ü.+ niŋ 046b/05

ümerā Ar. komutan, subay

ü.+ sı 086b/05

ümīd Far. ümit, umut

ü. 006b/05

ü.+ im 163a/02

ü.+ imni 166b/11

ümīd kes - Far.+T. ümit kesmek, ümitsiz olmak

ü.- ip 008a/05

ü.- mek 163a/08

ümīd tut - Far.+T. ümid etmek, ummak

ü.- ar men 159a/07, 161b/05

ü.- ar mėn 149b/01

ü.- ġan 162a/06

ü.- ġanlar 166a/05

ümīd tutul - Far.+T. ümid edilmek, umulmak

ü.- ur 055b/09

ümmet Ar. ümmet

ü.+ dür 079b/09

ü.+ i 125a/11, 131a/05

ü.+ iġa 157b/07

ü.+ ige 061a/11

ü.+ im 058b/06

ü.+ imdin 125a/11

ü.+ in 158a/06

ü.+ iŋe 054a/05

ü.+ ḳa 056b/09, 068a/11

ü.+ lerġa 068b/02, 074b/11, 080b/04

ü.+ lerniŋ 080b/02

ü.+ niŋ 143b/07

ün - (bitki için) yetişmek, büyümek

ü.- üp 079a/05

ünçü Çin. inci

ü. 004a/03, 077b/08

ü.+ ler 077b/05

ünde - seslenmek, çağırmak krş. inde -

ü.- di 102b/04

ü.- gil 140b/04

ü.- gün 102a/05

ürküt - ürkütmek

ü.- se 132a/01

üst üst

ü.+ ide 043a/11, 048a/09, 102a/07

ü.+ idin 119a/07

ü.+ inde 036a/01

ü.+ inge 048a/09, 134a/09

ü.+ ünide 156a/11

ūstād Far. usta, bir işte çok iyi olan kimse

ū. 086b/10

üstād-ānān Far. önder, öncü

u. 013a/11

üstād-ı ʿulemā-i ʿālem Far.+Ar. dünyadaki alimlerin önderi

ü. 014b/06

üz - koparmak, kırmak, kesmek

ü.- er 045b/06

ü.- gen 034a/01

ü.- üp 012a/05

üze üzerine, üstüne

ü. 004a/08, 007a/05, 016b/04, 018b/03, 019b/03, 020a/02, 036b/05, 045a/09, 045b/07, 050a/05, 050a/06, 061a/01, 063b/11, 082b/04, 088a/01, 096b/07, 100b/04, 101b/03 103a/01, 156a/11, 156b/02, 168a/04

ü.+ side 119a/05

ü.+ singe 105b/06

üzel - kopmak, kesilmek

ü.- mes 059a/01

üzre üstünde, üzerinde

ü. 021b/10, 038b/08, 054a/09, 060b/07, 068b/09, 103b/11, 134b/09, 162a/10, 170b/06

-V-

vācib kör - Ar. gerekli görmek, lüzumlu bulmak

v.- üp 006a/04

vaʿde ḳıl - Ar.+T. söz vermek, vadetmek

v.- ġan 097b/05

v.- ıp 026b/05

vaʿdesi bol - Ar.+Tür. zamanı gelmek, vakti gelmek

v.- up 004b/06

vādī Ar. vadi

v. 137a/06, 145a/09

v.+ ġa 140a/02

vādī-yi ʿArab Ar. Arap vadisi

v.+ ḳa 086a/10

Vādī-yi Vefār y.a. Vefar Vadisi, Mekke yakınlarında bulunan bir vadi

V.+ ġa 143b/10

vāfir Ar. bol, çok

v. 110b/05

vaḥşī Ar. vahşi, yabani, evcil olmayan

v. 080a/08, 095b/11, 108a/05, 109b/06, 109b/08

vaḥy Ar. vahiy

v. 054a/04, 092b/06, 099b/03, 100a/08

v.+ de 090b/03

v.+ ge 100b/04

vaḥy kėl - Ar.+T. (Peygamber'e) vahiy gelmesi

v.- di 099b/02

v.- gen 085b/04

v.- gendin 090a/05

v.- mek 099a/08, 099b/07

v.- meki 063b/01

v.- mekin 099a/10

v.- mekinge 099a/06

v.- se 099b/09

vaḥy nāzil bol - Ar.+T. vahiy inmesi

v.- madı mu 034b/10

vaḥy-i İlāhī Ar. İlahi vahiy, Allah'tan gelen haber

v. 131b/04

vaḥy-i lāḥiḳ Ar. (Peygamber'e) gelen vahiy, ulaşan vahiy

v. 158b/08

vaḥy-i nāṭıḳ Ar. beyan eden vahiy, konuşan vahiy

v. 116a/01

v.- ür 085a/09

vaḳār Ar. ciddiyet, ağırbaşlılık, temkinlilik

v. 073b/05

vāḳı‘a Ar. vuku bulmuş, olay, hadise

v. + ı 124b/04

vāḳı‘āt Ar. daha önce gerçekleşen hadiseler

v.+ dın 084b/08

vāḳı‘a-i ġarībe Ar. harika olay, muhteşem hadise

v. 124a/08

vāḳı‘ bol - Ar.+T. vuku bulmak, meydana gelmek

v.- dı 154b/08

v.- ġan 170a/03

v.- maḳı 030b/11

vaḳt Ar. vakit, zaman

v. 079b/04, 100b/11, 110a/03, 129b/01

v.+ da 169b/10

v.+ dın 085a/10, 162b/09

v.+ ḳa 158a/03

vaḳt bol - Ar.+T. (olacak bir şeyin) zamanı gelmek

v.- dı 081a/04, 083b/08

vaḳt-ı icābet Ar. cevap zamanı, icabet vakti

v. 038b/10

vaḳtī Ar.+Far. bir zamanlar, zamanında

v. 028b/02

vālih Ar. şaşakalmış, şaşırmış

v. 009b/06, 022b/08, 023b/07

vālih-i bī-pervā Ar.+Far. korkusuz bir şaşkın

v. 029b/05

va’llāh Ar. (yemin ifadesi olarak söylenen söz) Allah için, Allah’a yemin ederim

v. 050b/02, 076a/09, 114a/11, 144b/04, 145b/10, 149b/01

vāmıḳ Ar. seven, aşık

v. 025b/04, 025b/06

Vāmıḳ-ı bī-çāre Ar. çaresiz Vamık, Vamık ile Azra hikayesindeki erkek kahraman Vamık

V. 032a/10

vaṣf Ar. nitelik, durum, özellik

v.+ ıda 066a/03

vaṣf ḳıl - Ar.+T. vasıflandırmak,

nitelemek

v.- dım 007b/01 (vaṣfını ḳıl -)

v.- ġanım 060b/01

v.- ġıl 066a/06

v.- maḳım 111a/03

vāṣıl bol - Ar.+T. ulaşmak, erişmek

v.- ġaysėn 033b/08

v.- maḳ 117b/01

v.- saŋ 037b/09

v.- up turur 071b/08

v.- ur 009b/03

vāsıṭa Ar. aracı, sebep

v.+ sı 003b/10, 157a/08, 159a/08, 161b/04

v.+ sını 117b/01

vāṣıṭa-i vuṣūl-ı ḫayrāt Ar. hayırlara ulaştıracak vasıta

v. 059a/02

vaṣiyyet ḳıl - Ar.+T. öğüt vermek, nasihat etmek

v.- ġan 153a/06

v.- ġanı 103b/06

vaṣl Ar. birleşme, bir araya gelme

v.+ ı 050b/09

v.+ nı 129b/05

vaṣl-ı cānān Ar.+Far. sevgiliye kavuşma

v.+ ġa 059b/06

vaṣmet-i reẕāyil Ar. rezilliklerin ayıpları

v.+ din 100a/11

vaṭan Ar. vatan

v.+ ın 098a/07

vaṭan-ı aṣlī Ar. hakiki vatan, gerçek vatan

v.+ de 031b/02

v.+ ni 031a/02, 032b/06

vāy Ar. vay! (yazıklar olsun anlamında)

v. 079b/03, 162a/09

vaż'-ı aḫir ü i'lāl Ar. son istek, son nasihat

v. 068a/11

vaż' ḳıl - Ar.+T. koymak, (bir şeyi) kurmak

v.- ġanda 119b/07

vaẓīfe Ar. vazife, görev

v.+ si 117b/09

vāżıḥ Ar. apaçık, besbelli

v. 024b/07

ve Ar. ve

v. 001b/04, 001b/05, 001b/07, 002a/02, 002a/03, 002a/04,

002a/08, 002a/09, 002b/01,
002b/03, 002b/04, 002b/05,
003a/03, 003a/05, 003a/07,
003a/07, 003a/08 003a/09,
003a/10, 003b/01, 003b/02,
003b/03, 004a/05, 004a/11,
004b/05, 004b/10, 004b/11,
005a/07, 005a/08, 005a/11,
005b/01, 005b/11, 006a/01,
006a/02, 006a/03, 006a/05,
006a/06, 006a/07, 006a/08,
006a/09, 007b/09, 008a/02,
008a/03, 008a/04, 008a/06,
008a/10, 008b/02, 008b/04,
009a/02, 009a/03, 009a/07,
009a/08, 010a/08, 010a/10,
010b/01, 010b/02, 010b/11,
011a/01, 011a/06, 011b/06,
012a/01, 013a/03, 013a/11,
013b/01, 013b/03, 013b/04,
013b/07, 013b/08, 014a/01,
014a/05, 014a/08, 014b/11,
015a/04, 015b/01, 015b/03,
016a/03, 016a/07, 016a/08,
016b/11, 017a/01, 017a/05,
017a/06, 017b/09, 018b/01,
018b/04, 018b/09, 018b/10,
019a/05, 019b/05, 019b/08,
020a/08, 020b/04, 020b/05,
022b/07, 022b/08, 022b/11,
023a/03, 023a/05, 023a/08,
024a/01, 024a/03, 024b/07,
026b/04, 027a/07, 027b/02,
027b/05, 028a/11, 028b/01,
028b/08, 028b/09, 029a/05,
029a/07, 029b/05, 029b/06,
029b/07, 029b/09, 030a/05,
030b/01, 030b/04, 030b/10,
031a/07, 031b/01, 031b/03,
031b/09, 032a/01, 032a/04,
032b/01, 032b/03, 035a/06,
035a/11, 035b/01, 035b/07,
036b/02, 037a/04, 037a/09,
037b/04, 038a/07, 038a/10,
038a/11, 038b/02, 038b/03,
040a/02, 040b/06, 040b/07,
040b/09, 040b/10, 041a/09,
041a/10, 042b/02, 043a/01,
043a/02, 043a/07, 044a/06,
044a/10, 043a/05, 045a/09,
045a/11, 045b/07, 047a/08,
047a/10, 047b/01, 048b/10,

048b/11, 049a/02, 049a/04 , 049a/06, 049b/10, 050a/07, 050a/09, 050b/03, 051b/04, 051b/08, 052b/09, 052b/10, 053b/03, 053b/07, 054a/04, 054b/06, 054b/10, 055a/01, 055a/11, 056a/01, 056b/02, 056b/05, 056b/05, 057a/04, 057a/07, 057a/10, 057b/01, 057b/02, 057b/03, 057b/06, 057b/10, 057b/11, 058a/06, 058a/07, 058a/08, 058a/09, 058b/05, 059a/03, 059a/09, 060a/02, 060a/04, 060a/05, 060a/06, 060a/11, 060b/09, 061b/05, 061b/10, 062a/06, 062b/01, 062b/10, 063a/06, 063a/10, 063a/11, 063b/05, 063b/09, 065a/03, 065a/07, 066a/02, 066a/06, 066a/07, 066a/08, 066a/09, 068a/01, 068a/11, 068b/01, 068b/04, 068b/05, 069a/07, 069a/08, 069b/06, 069b/09, 069b/11, 070b/09, 070b/10, 070b/11, 071a/01, 071a/06, 071b/06, 071b/09, 072a/09, 072b/03, 072b/05, 072b/08, 073a/02, 073a/04, 073a/05, 073a/07, 073a/08, 073a/09, 073a/10, 073a/11, 073b/04, 073b/05, 073b/06, 074a/05, 074a/06, 074a/09, 074a/11, 074b/08, 075a/01, 075b/05, 075b/06, 076a/07, 076a/09, 077a/01, 077b/01, 078a/01, 078a/04, 078b/06, 078b/08, 078b/11, 079a/06, 079a/08, 079b/01, 079b/07, 079b/11, 079a/08, 080a/04, 080a/09, 080a/11, 080b/02, 081a/01, 081b/04, 081b/05, 081b/11, 082a/06, 083a/06, 083a/07, 083b/07, 083b/08, 084a/05, 084b/05, 085a/01, 085a/03, 085a/04, 086a/01, 086a/09, 086b/04, 086b/10, 088a/02, 088b/04, 089a/01, 089a/03, 089a/04, 089b/02, 089b/03, 089b/04, 089b/11, 090a/01, 090a/02, 090b/05, 090b/06, 093b/07, 098b/01, 099a/09,

099b/05, 099b/10, 100b/01, 100b/02, 103a/05, 103b/07, 104a/04, 104a/07, 104a/08, 105a/05, 105a/10, 105b/03, 105b/08, 107a/07, 107a/10, 107b/01, 108b/08, 109b/05, 110a/03, 110a/05, 110b/01, 111a/04, 111a/07, 111a/08, 111a/09, 111b/10, 112a/01, 112a/02, 112a/03, 113a/04, 113a/10, 113a/11, 113b/03, 113b/04, 114b/06, 114b/08, 115a/05, 115a/07, 115a/09, 115a/10, 115b/06, 115b/08, 115b/11, 116a/11, 116b/11, 118b/04, 118b/07, 118b/07, 119a/01, 119a/02, 119a/03, 119a/07, 119a/08, 119a/09, 119a/10, 119b/08, 121a/03, 121b/08, 122b/03, 123a/05, 123a/06, 123a/09, 123b/01, 124a/03, 124a/09, 124b/05, 125b/07, 126a/02, 126a/07, 126b/09, 127b/04, 128a/07, 128a/10, 128b/02, 128b/03, 128b/05, 128b/07, 129a/08, 130a/05, 130a/07, 130b/01, 131a/01, 131a/07, 131a/09, 131a/10, 131b/01, 131b/02, 133a/11, 133b/05, 134a/11, 135a/06, 135b/04, 136a/05, 136b/07, 136b/09, 136b/11, 137a/01, 137a/03, 138a/09, 139a/03, 139b/01, 139b/09, 139b/11, 140a/07, 140a/09, 141a/01, 141a/07, 141b/05, 141b/08, 141b/10, 142a/11, 144a/03, 144a/06, 144a/07, 144b/01, 146b/08, 146b/10, 147b/03, 147b/07, 147b/08, 147b/09, 148a/02, 148a/06, 148a/07, 148a/10, 148b/08, 149a/01 149b/07, 149b/09, 150a/06, 150a/10, 153a/03, 153b/04, 153b/09, 154a/01, 154a/07, 155a/09, 155b/04, 155b/06, 156b/01, 156b/06, 156b/09, 159a/11, 159b/08, 160b/08, 160b/09, 161a/09, 161b/04, 161b/08, 162a/06, 162b/10, 163a/02, 163b/04, 164a/05,

164a/10, 164b/09, 165a/01, 165a/06, 166a/03, 166b/09, 166b/10, 167a/04, 168a/03, 168b/02, 168b/06, 168b/08, 169a/02, 169a/07, 169b/05, 170a/02, 170a/05, 170a/06, 170a/07, 170a/09, 170a/10, 170b/04, 171a/06

vecd Ar. aşk, muhabbet

v. 019b/10

vecd-i miḥnet Ar. aşk belası

v.+ idin 017a/07

vecel Ar. korkma, ürkme

v. 033a/08

vech (1) Ar. söylem, tarz, üslup

v.+ ige 020b/08

vech (2) Ar. münasebet, yön

v.+ ni 100b/07, 100b/08

vech-i delālet Ar. delillere bakan yön, delillerle olan münasebet

v. 056a/08

vedd Ar. dostluk

v. 056b/06

vedīʿat ḳoy - Ar.+T. tevdi etmek, emanet etmek

v.- dı 073b/11

vefā Ar. vefa

v. 002b/09, 003b/07

vefā ḳıl - Ar.+T. vefa etmek, sadık olmak, sadık kalmak

v.- mas 085b/04

vefāt bol - Ar.+T. vefat etmek, ölmek

v.- ġandın 083a/07

v.- ġanlarıda 082b/10

v.- up 081a/02

vehm Ar. cüz'i manaların anlaşılmasına yarayan idrak kuvveti, hayal, düşünce

v. 002a/01, 075b/09

velī Far. fakat, ama, lakin krş. līk, līkin, velī, velīkin

v. 025b/07, 025b/11, 026b/03, 027a/03, 027a/05, 029a/08, 040a/10, 047b/09, 056b/02, 064a/07, 084a/10, 087a/05, 090a/05, 092b/11, 103b/11, 116b/10, 120b/01, 136b/09, 143a/03, 144b/11, 156b/04, 160b/01, 166a/09, 166b/02, 170b/07

velīk Far. fakat, ama, lakin

v. 023b/01, 041b/07

velīkin Far. Far. fakat, lakin, ama krş. līk, līkin, velī, velīk

v. 006b/01, 045a/03, 050a/04, 064b/09, 067b/01, 067b/11, 069b/08, 077b/02, 091b/11, 100b/05, 105a/02, 112a/06, 166a/11

Velīd bin ʻUtbe öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Bedir'de öldürülmüş Mekkeli bir müşrik

V. 146b/08

ve lihāẕā Ar. bundan dolayı, bunun için

v. 154a/11

ve sāyir Ar. ve diğer

v. 004b/11, 060a/04

ve's-selām Ar. işte bu kadar, son söz budur

v. 094b/09

vesvese ḳıl - Ar.+T. (şeytanın insana) vesvese vermesi, kuşkulandırmak

v.- ıp 043b/06

veyā Ar. veya

v. 073a/01, 015b/06

ve ẕālike ḳavle teʻālā Ar. ve o zaman yüce (Allah) buyurdu ki:

v. 139b/11

vezīr Ar. vezir

v.+ i 097a/04

v.+ ler 097a/09

vezn ḳıl - Ar.+T. tartmak, ölçmek

v.- maḳda 120a/08

vidād Ar. sevgi, muhabbet

v. 017a/06

vilādet Ar. doğma

v. 079a/09, 092b/05

v.+ indin 097a/11

vilāyet Ar. vilayet, memleket

v.+ in 094b/10

vīrān bol - Far.+T. viran olmak, yıkılmak

v.- up 147a/06

viṣāl Ar. visal, kavuşma

v. 021a/02

v.+ nıŋ 034a/10

v.+ ini 169a/01

viṣāl tap - Ar.+T. kavuşmak

v.- maḳ 016a/07 (viṣālini tap -)

viṣāl yet - Ar.+T. kavuşmak

v.- mek 168b/03 (viṣāliŋe yet -)

viṣāl-ı dost Ar. dosta (sevgiliye) kavuşmak

v. 034a/07

viṣāl-ı Ḥaḳḳ Ar. Allah'a kavuşmak

v. 129a/01

vü Ar. ve, ile

v. 005a/06, 006b/11, 114b/11, 028b/10, 147b/09

vuḳūf ḳıl - Ar.+T. hacıların hac esnasında Arafat'ta vakfeye durması, vakfeye durmak

v.+ ıp 168b/08

vücūd (1) Ar. vücut, beden

v.+ ı 053b/04, 053b/07, 054b/02, 074a/09, 135a/07

v.+ larınıŋ 071b/09

v.+ uŋ 049b/01

vücūd (2) Ar. varlık, mahlukat

v. 165a/05

vücūdġa kėl - (1) Ar.+T. doğmak krş. vücūdḳa kel -

v.- di 081b/07

v.- gen 078b/04

v.- gende 079a/04, 083b/09, 084a/03, 088b/09

v.- geni 078b/09

v.- se 080b/09

v.- seler 080a/05

v.- üri 081a/04

vücūdġa kėl - (2) Ar. meydana gelmek, ortaya çıkmak

v.- megey ėrdi 053b/06

vücūdḳa kel - Ar.+T. doğmak krş. vücūdġa kėl - (1)

v.- gen 088a/03

vüżū ḳıl - Ar.+T. abdest almak

v.- ıp 010a/06

-Y-

yā (1) Ar. ey

y. 008b/07, 025a/01, 037b/07, 046b/02, 052b/05, 064a/02, 120b/06, 141a/01, 144a/03, 144a/06, 144a/08, 151a/08, 151b/01, 154a/06, 162b/02

yā (2) Far. ya da , veya

y. 016a/06, 016a/09, 016b/04, 016b/06, 022b/03, 023b/03, 031b/05, 031b/06, 036b/04, 039a/05, 039b/07, 046b/05, 051b/11, 052b/01, 056a/09, 056a/10, 059a/04, 061b/06, 062a/07, 062a/10, 063a/06, 067a/07, 067b/04, 067b/09, 073a/01, 078a/06, 093a/08, 105b/01, 109a/08, 115a/10, 120a/05, 121a/03, 122a/08, 123a/07, 127b/02, 127b/07, 136a/06, 138b/09, 142a/07, 160b/08, 162a/07, 165b/05

ya yay

y. 091b/07

yād al - Far.+T. (başkasından) duymak, dinlemek

y.- dıŋız 011a/01

yād ėt -(1) Far.+T. ezberlemek, aklında tutmak

y.- tim 007b/02

yād ėt -(2) Far.+T. düşünmek, hatırına getirmek

y.- mekdin 018b/10

yād ḳıl - Far.+T. hatırlamak

y.- ġay mu siz 120b/07

y.- mas 121a/02, 121a/04, 120b/11

yād ḳılın - Far.+T. bahsi geçmek, daha önce bahsedilmek

y.- ıp ėrdi 101b/06

yād tut -Far.+T. ezberlemek

y.- tum 011b/02

yaf - gizlemek, örtmek krş. kilīm yaf -

y.- ıp 012b/10

yaġ - (yağmur) yağması

y.- sa 168a/04

yaġı düşman

y. 133a/05

y.+ larnı 043b/11

yaġını ḳaçur - (taarruza geçip)

düşmanı kovalamak

y.- dı 152b/10

yaġın yağmur krş. yaġın yaġ -

y.- 079a/04, 163b/07

yaġın yaġ - yağmur yağması

y.- ıp 079a/04

y.- sa 163b/07

yaġır (1) atın sırtındaki eyerde aşınmış bölge, atın omuzlarında eyerden dolayı oluşan ceriha, yara

y. 047b/11

yaġır (2) omuz

y.+ ını 082b/03

yaḫşı iyi, güzel

y. 044b/08, 060b/08, 103b/06, 119a/02, 137a/01

yaḫşıraġ en iyi, en güzel krş. yaḫşıraḳ

y.+ ıġa 080b/03

yaḫşıraḳ en iyi, en güzel krş. yaḫşıraġ

y. 070b/04, 133b/02, 170a/02

y.+ dın 110b/03

y.+ ı 080b/07, 108a/03, 123a/05, 141a/02

y.+ larınıznı 148b/01

yā-ḫūd Far. ya da, veya

y. 075a/01, 168a/06

Yahūdī öz.a. Yahudi dinine mensup, Yahudi krş. Ceḥūd, Yehūd

Y. 104b/03, 104b/06, 105a/01

Yaḥyā öz.a. Hz. Yahya, Yahya peygamber

Y. 082a/11

Y.+ nı 125a/06

yaḳ - yakmak, tutuşturmak

y.- ar 017a/11

y.- arsa 167a/09

y.- ıp 048a/10

y.- ḳan 089a/05

yaḳıl - yakılmak

y.- ıp turġan 027a/10

yaḳīn Ar. şüphesiz, sağlam, kesin

y. 073b/06

y.+ dür 038a/02

Ya'ḳūb öz.a. Hz. Yakup, Yakup peygamber

Y. 082a/09

yāḳūt Ar. yakut taşı

y. 052b/09

y.+ dın 081b/03, 113b/04

y.+ ıdın 077b/07

yalaŋ yalın, çıplak

y. 012b/03, 014b/02

yalġan yalan

y. 100b/01, 100b/02, 100b/04, 138b/07, 138b/08

yalġan ayt - yalan söylemek

y.- ġan 100b/06

y.- mas 100b/11

yalġan dė - yalan söylemek

y.- miş sėn 138b/08

yalġan sözle - yalan söylemek

y.- sün 101a/01

yalġuz (1) yalnız, sadece

y. 087a/10, 156b/07

yalġuz (2) yalnız, tek, tek başına

y. 153a/10

yalġuzluḳ yalnızlık

y. 076b/11

yaman kötü, fena

y. 036b/11

y.+ ı 044b/09, 055b/04, 116b/03, 119a/02

y.+ larġa 141a/02

yamanlıḳa tart - kötülüğe çekmek

y.- ar 037b/11

yamanraḳ daha kötü, daha fena

y. 041b/02, 042b/03, 136a/09

yamġur yağmur

y. 163a/04

yan (1) sebep, neden

y.+ dın 007a/01

y.+ ındın 063a/09

yan (2) yan, yön, taraf, cihet

y.+ ıda 119b/08

y.+ ıġa 109a/05, 127a/10

y.+ ındın 067a/08, 113a/02, 135b/10, 156b/01

y.+ ımġa 154a/03

y.+ ınġa 058b/10, 072b/10, 111b/09

yan - (1) yanmak, tutuşmak

y.- dım 033a/03

y.- ġan 016a/01, 023a/06, 067b/11

y.- ġanlar 027b/02

y.- ġay mėn 125b/07

y.- ıp 018a/01

y.- ıp turġan 027a/10

y.- maḳ 125b/09

y.- may 125b/09

y.- sam 125b/09

yan - (2) dönmek, geri dönmek

y.- maduḳ 068b/07

yanıŋġa çėk - yanına çekmek, cezp etmek
y.- sün 053b/03

yaŋaḳlıḳ yanaklı
y. 114a/08

yandur - yakmak, yandırmak
y.- ur 017a/09

yaʿnī Ar. yani krş. aʿnī
y. 014a/06, 014b/05, 016a/02, 017a/05, 017b/09, 018b/01, 019b/02, 019b/10, 021a/01, 027b/05, 028a/01, 028a/09, 029a/05, 029b/04, 030a/08, 035a/09, 035b/06, 036a/09, 036b/11, 038a/05, 039a/03, 039a/08, 039a/10, 039b/04, 040a/01, 040b/05, 041b/10, 042a/10, 042b/11, 044a/06, 045a/03, 045b/04, 045b/06, 046a/08, 046b/03,046b/09, 047a/07, 048a/08, 048b/09, 049b/01, 050a/11, 051b/02, 052a/04, 053b/03, 054b/10, 055a/02,055a/10, 055b/08, 056a/05, 056a/10, 056b/09, 058b/10, 059a/01, 059a/07, 060a/01, 060b/05, 061b/05, 062a/03, 062a/07, 065a/01, 065b/05, 066a/01, 066b/07, 067a/06, 067a/10, 068a/06, 069a/04, 069b/04, 069b/06, 070a/10, 071b/06, 075a/04, 076a/04, 076b/11, 077a/08, 078a/01, 078a/05, 078b/04, 078b/07, 083b/05, 085b/10, 087b/10, 088b/03, 089b/03, 089b/10, 090a/08, 091a/02, 092b/03, 099a/05, 100a/03, 100b/05, 101a/04, 101a/05, 102a/05, 102a/10, 102b/08, 103a/05, 104a/03, 107a/05, 107a/09, 108a/01, 108a/04, 109a/06, 110a/03, 110b/01, 110b/04, 111a/03, 111b/07, 112b/01, 113a/01, 114b/05, 115a/05, 115b/05, 116a/07, 116b/08, 117a/11, 117b/05, 121b/07, 122a/08, 123a/05, 123b/10, 125a/05, 127a/05, 128a/06, 128a/10, 129a/08, 129b/02, 130a/03, 131a/01, 131b/09, 132a/06, 132a/11,

132b/10, 133a/09 133b/08, 134a/09, 135a/06, 135b/09, 152a/06, 155a/09, 156a/01, 156a/10, 156b/02, 157a/01, 157a/07, 157b/07, 158a/10, 158b/04, 159a/06, 160a/08, 160b/07, 160b/08, 161a/09, 162a/03, 162b/09, 164a/07, 164b/09, 165b/03, 165b/09

yap - örtmek, kapatmak

y.- ġıl 059b/07

yār Far. dost, sevgili

y. 015b/03, 016b/04, 021b/03, 026a/02, 028b/09

y.+ dın 033a/02

y.+ ı 107b/05

y.+ ım 022a/07

y.+ nı 032b/09

y.+ nıŋ 021a/01, 022a/03, 067b/10

yar tükürük, salya

y.+ ı 101b/01

yar - yarmak

y.- dı 094a/03, 105b/03, 106a/03

y.- ıp 127b/04

yara yara, ceriha

y. 020a/03, 020a/04

y.+ nı 106b/06

yara- uygun düşmek, yakışmak

y.- r 063a/08, 063a/11, 063b/03, 069b/11

yaraġ hazırlık

y.+ ını 033b/05

yaraġ ḳıl - hazırlık yapmak

y. 033b/04 (yaraġını ḳıl -)

y.- ġay ėrdim 120a/04 (yaraġın ḳıl -)

y.- ıp 033a/09 (yaraġını ḳıl -)

yarām Far. hastalıklar

y.+ nı 030b/01

yārān Far. dostlar, sevgililer

y.+ larıŋnı 016b/02

yaraş - yakışmak, uygun olmak

y.- mas 035b/10

yarat - yaratmak

y.- ġan 070b/04

y.- ıp 072a/03, 072a/05, 072b/05, 072b/08, 073b/11

y.- maġay ėrdim 054a/08

y.- tı 072a/09, 072b/02, 073a/02, 073a/05

y.- tım 054a/08

yaratıġ yaratılış, yaratılma

y.+ ı 119b/02

yaratıl - yaratılmak

y.- dı 072a/05

y.- ġanınıŋ 074a/07

y.- ıp turur 073a/06

y.- ḳan 068a/02, 072a/01

yaratḳan yaradan, Tanrı

y.+ nıŋ 055a/05

yaratḳuçı yaratıcı,Tanrı

y. 063a/08

yār-ı girān u dil-cān Far. değerli ve samimi dost

y. 042b/04

yār-ı hem-dem Far. en yakın dost, canciğer arkadaş

y.+ ni 018b/07

yār-ı hem-nişīn Far. beraber oturup kalkan dost

y. 008a/03

yār-ı mihr-bān Far. sevgili dost, sevimli arkadaş

y. 042b/02

yārī ber - Far.+T. yardım etmek

y.- meki 127b/05

yarlıḳa - affetmek, bağışlamak

y.- ġanda 166a/02

y.- maḳ 044a/10, 165b/04

yaru - aydınlanmak, ışımak, parlamak

y.- dı 117b/11

yarut - aydınlatmak

y.- tı 068a/02, 073b/10

yasa - (askeri olarak) konuşlanmak, konumlandırmak

y.- p 097b/02, 141b/09, 145b/11

yası geniş, enli

y. 119b/06

yastan - yaslanmak, dayanmak

y.- ursam 167a/11

yaş (1) göz yaşı

y.+ ı 006a/10, 016a/11, 017a/09, 017b/11, 018a/04, 018a/09, 020a/10, 020a/11, 024b/03, 025a/09, 027a/06, 031b/08, 039b/08, 079b/11

y.+ ın 016b/03, 029b/11, 041b/10

y.+ ını 016a/05, 031b/04, 044b/11

y.+ ım 025a/06

yaş (2) ömür, yaş

y.+ dın 003b/11

y.+ nı 036a/05

yaş (3) ıslak, taze, yaş (bitki)

y. 156b/02

yaş (4) genç, yaşça küçük

y. 137a/08

yaşa - yaşamak

y.- ġan 136b/11

y.- p 084b/05

y.- r ėrdi 113b/10

yaşın yaşna - şimşek çakmak

y.- dı 016b/06 (yaşın mu yaşna -)

y.- dı 031b/07 (yaşını mu yaşna-)

y.-p 016a/09 (yaşın mu yaşna -)

yaş ḳızart - kırmızı göz yaşı dökmek, (kanlı gözyaşı dökmek)

y.- ıp 020b/03

yaşur - gizlemek, örtmek

y.- ġıl 080b/08

y.- up 018a/05

y.- urlar 122a/10

yatḳur - yatırmak

y.- up 106a/03, 109a/03

yavuġ yakın krş. yavuḳ, yovuḳ

y.+ ında 124b/07, 142a/01

yavuḳ yakın krş. yavuġ, yovuḳ

y. 009b/01, 146a/08, 152b/01

y.+ da 069a/06, 109b/10

y.+ dur 133a/01

y.+ ında 024b/09, 033b/01, 088b/07

y.+ larında 145a/03

yavuḳ bar - yaklaşmak

y.- ġannı 162a/11

yavuḳ bol - yaklaşmak

y.- dı 080b/01

y.- madılar 060a/03

y.- up 069b/09

yavuḳ kėl - yaklaşmak

y.- gende 069b/05

y.- ip 102b/05, 106a/08, 106b/05, 109b/08, 151b/07

y.- megenin 138a/09

yavuḳluḳ yakınlık

y.+ dın 128a/08

y.+ ı 069b/07

yavuḳraḳ daha yakın

y. 125b/06, 170a/04

yavuzluḳ kötülük, fenalık

y.+ dın 055b/01

yavuzluḳ buyurġuçı kötülüğü emreden (nefis)

y. 0030a/09

yavuzluḳ ḳıl - kötülük yapmak, fena (ameller) işlemek

y.- maḳ 037a/01

yazal - yazılmak

y.- mas 076b/05

yazuġluḳ günahkar

y. 098b/03

yazuḳ günah, suç

y. 044b/10, 118a/09, 160a/04, 160b/09

y.+ ıġa 166a/03

y.+ lar 165b/05, 165b/08

y.+ lardın 101a/07

y.+ larnı 159a/09

y.+ nı 044b/07

y.+ uŋ 165b/03

yazuḳ ḳıl - günah işlemek

k.- ġanlarġa 165b/09, 165b/10

y.- ur men 161a/09

yazuḳlu günahkar

y. 166b/01

yė - yemek krş. ye

y.- gen 041b/07

y.- mek 041b/06

y.- p turur 143a/08

y.- p turur ėrdi 098b/01

ye - yemek krş. yė

ṭ.- mek 037a/03

ṭ.- p 041b/01

y.- r 036a/02

Yed-i Beyżā öz.a. Yed-i Beyza mucizesi, Hz. Musa'nın Firaun'a karşı mucize olarak ışıklı görünen eli

Y. 163b/06

yegāne Far. yegane, tek

y. 129b/04

yegāne ḳıl - Far.+T. ayrıcalıklı kılmak, seçkin kılmak

y.- dı 075b/10

yegānelıḳ Far.+T. birlik, teklik

y. 126a/05

Yehūd öz.a. öz.a. Yahudi dinine mensup, Yahudi krş. Cehūd, Yahūdī

Y. 113a/05

Y.+ nıŋ 084a/06

yel yel, rüzgar krş. yėl

y.+ din 011a/11

y.+ i 062b/06, 167b/11

y.+ iniŋ 168a/05

yėl yel, rüzgar krş. yel

y. 119a/08

Yemen y.a. Yemen, Yemen ülkesi

Y. 094a/08, 094b/02, 094b/07, 094b/10

yeŋ - yenmek, galip gelmek

y.- er 043b/11

y.- se 044a/01

yene yine, tekrar, başka

y. 002a/08, 007b/03, 009a/09, 011b/01, 012b/02, 013a/02, 013a/05, 021b/04, 022a/04, 030a/05, 032b/05, 033a/04, 037b/03, 039a/09, 039b/01, 041a/07, 057a/08, 057a/09, 057a/10, 057b/07, 057b/09, 057b/10, 058a/05, 060b/11, 072a/08, 072a/11, 072b/08, 077b/09, 082a/02, 084a/06, 087a/01, 090a/09, 095b/02, 100b/08, 101a/10, 101b/02, 101b/04, 104a/09, 105b/11, 113a/05, 118b/08, 119a/01, 119a/11, 120a/11, 121a/02, 121a/03, 124a/01, 125b/09, 133b/03, 134b/03, 136b/07, 138a/06, 139a/02, 142a/05, 145a/10, 149b/08, 150b/03, 150b/06, 161b/01, 163a/09, 164b/06

yeŋil hafif, ağır olmayan

y.+ i 121a/01

yer (1) yer

y. 083b/10, 090a/09, 137a/06, 137a/07

y.+ de 009b/08, 079b/08, 154a/03

y.+ deki 016a/04

y.+ din 016a/06, 080a/11, 134b/05, 145b/10

y.+ ge 048b/11, 053a/01, 081a/11, 083b/11, 103b/11, 124b/09, 132a/08, 145a/11, 145b/06,147a/08

y.+ i 145b/07

y.+ idin 089a/07

y.+ ige 143b/04

y.+ imiz 090a/11

y.+ lerni 145b/09

yer (2) yer, toprak

y. 036a/02, 102b/10

y.+ de 073b/09

y.+ din 073b/11, 079a/05

y.+ ni 073b/10, 163b/08

yerge keltür - yerine getirmek,

yapmak.

y.- miş 094b/08

y.- üp 010a/06

yer yüzi yer yüzü

y.+ deki 080a/06

y.+ ge 163a/06

y.+ ndeki 050a/02, 052b/06

Yeşrib öz.a. Medine, Medine şehri

Y. 143a/07

yėt - ulaşmak, yetişmek, erişmek krş. yet - (1)

y.- er 099a/08

y.- ti 012a/06, 148a/03

y.- tiler 139a/09

yet - (1) ulaşmak, yetişmek, erişmek krş. yėt -

y.- er 057a/01, 142a/10, 156a/04

y.- gen 124b/09, 143b/03

y.- gende 125b/04, 128b/08, 137a/04, 143b/10

y.- ip 011b/10, 095b/03, 142a/01, 142a/03, 143a/02, 149b/10, 168b/08, 170a/10

y.- mes 028a/09

y.- mek 149a/04

y.- mey 016a/11, 051b/08, 056b/05

y.- miş 145a/11

y.- se 100b/08

y.- ti 135a/08

y.- tük 105b/04

yet - (2) yetmek, yeterli olmak, kafi gelmek

y.- er 016b/09, 096a/09

y.- gençe 046a/08

yetel - yetilmek, ulaşılmak

y.- mes siz 046a/09

yeter yeterlilik, kifayet

y.+ i 061b/08

yėti yedi (7) krş. yeti

y. 127b/04

yeti yedi (7) krş. yėti

y. 073a/06

yetīm bol - Ar.+T. yetim olmak, yetim kalmak

y.- madı 135a/09

yetinçi yedinci (7.)

y. 125b/02

yėtiş - ulaşmak, yetişmek krş. yetiş -

y.- ip 140b/06

yetiş - ulaşmak, yetişmek krş. yėtiş -

y.- di 130b/05

y.- diler 143b/04

y.- gen 062b/05

y.- gey 061a/10

y.- gil 059b/06

yetkür - (1) ulaştırmak, ulaştırmak

y.- di 012b/01, 109b/02, 149a/10

y.- diler 124b/11, 143a/01

y.- mek 063a/08

y.- tursun 167b/11

y.- üp 168a/11

y.- ür 163a/05

y.- ürler 075a/01

yetkür - (2) meydana getirmek, inşa etmek,

y.- di 113b/03

yetti yüz yedi yüz (700)

y. 149a/07

yevm-i Bedr Ar. Bedir günü, Bedir Savaşı'nın yapıldığı zaman

y. 153b/09

yevm-i istiftāḥ Ar. açılış günü

y. 171a/04

yevm-i Uḥud Ar. Uhud günü, Uhud Savaşı'nın yapıldığı zaman

y.+ da 153b/09

Yezdecir öz.a. eski Fars hükümdarı Behram Gur'un babası ve Nuşre-van'ın torunu, İran eski hükümdarı krş. Kisrā, Kisrā Yezdecird bin Şehryār

Y.+ ge 087b/02

yıbalıḳ nemlilik, ıslak olmak

y.+ ı 089b/01

yıdla - koklamak

y.- sa 078a/05

yıġ - yığmak, toplamak, bir araya getirmek

y.- ıp 087a/02, 147a/08

yıġaç ağaç

y. 018b/10, 168a/05

y.+ ı 016a/04, 020a/03, 167b/11

y.+ ların 019a/05

y.+ nıŋ 011a/10

yıġıl - birikmek, toplanmak, bir araya gelmek

y.- ġan 036a/01

ḳ.- ıp 091b/04

yıġla - ağlamak

y.- dı 125a/09

y.- maḳ 018b/11, 042a/04

y.- maḳın 137a/08

y.- p 010b/11, 012a/07, 014b/04, 044b/10, 049b/10, 083a/04,

085b/03

t.- p turġan 011b/08

y.- r men 125b/01

y.- r sėn 125a/10

y.- yu 014b/03, 027a/11, 105b/06

y.- yur sen 019a/03

yıḳ - yıkmak, devirmek, yere düşürmek

y.- tı 147a/04

yıḳıl - yıkılmak, devrilmek

y.- ġan 084b/11

y.- ıp 079a/09

y.- ır 145b/07

y.- may 085b/01

yıl yıl, sene

y. 031a/06, 033a/02, 059b/03, 072a/06, 072a/10, 072b/03, 072b/06, 072b/09, 073b/02, 073b/03, 073b/07, 076b/02, 076b/05, 079a/03, 099b/03, 113b/02, 119b/03, 136b/02, 143b/06

y.+ da 084b/07

y.+ dın 063b/02, 088a/04

y.+ ġa 079a/07

y.+ ı 079a/08

yıldır parlaklık

y.+ ı 091a/06

yıldıra - parlamak, parıldamak, aydınlatmak

y.- ġay 118b/05

y.- r ėrdi 090a/02

yıldırım yıldırım

y.- gey 119a/07

yıraḳ uzak

y. 009b/01, 029b/06, 033a/10, 047b/11, 069a/06, 104b/10, 159b/11

y.+ dın 069b/04, 095b/08

yıraḳ bol - uzak olmak, ulaşmamak

y.- ġay sėn 152a/10

yıraḳ ket - uzaklaşmak

y.- gil 106a/07

y.- iŋ 106b/04

yıraḳ sal - uzak tutmak, uzaklaştırmak

y.- mas 162b/01

yıraḳ tur - uzak durmak, yaklaşmamak

y.- maġıl 066a/02

yıraḳ tüş - uzak kalmak, ayrı düşmek
y.- tüm 079b/09
yif ip
y.+ ni 045b/06, 058b/11
yigirme yirmi (20)
y.+ sinde 136b/03
yigirme birinçi yirmibirinci (21.)
y. 004b/07
yigirme üç yirmi üç (23)
y. 099b/03
yigit genç, yiğit
y. 024b/01, 026b/05, 047a/01, 095a/08
y.+ ke 026a/10
y.+ leri 109b/07
yigitlik gençlik, yiğitlik
y. 029b/09, 035b/10
y.+ de 160b/08
y.+ niŋ 024b/06, 025b/01
yinçge ince
ḳ. 119a/06
yoḳ yok
y. 001b/07, 001b/08, 008b/04, 008b/05, 009a/05, 011a/03, 018a/02, 018b/09, 018b/11, 019a/03, 023b/09, 023b/10, 027b/06, 046b/07, 050b/03, 050b/04, 052b/01, 055b/04, 056a/09, 057b/04, 060b/02, 060b/03, 061b/01, 064a/10, 066b/10, 078a/07, 079b/04, 081a/03, 084b/02, 095a/06, 100a/05, 102b/11,105b/01, 107b/01, 108a/04, 109b/10, 114b/06, 114b/07, 116a/02, 122b/03, 124a/05, 124a/06, 130a/05, 130a/07, 131a/06, 139b/02, 143a/03, 158b/11, 159a/01, 163a/06, 163a/07, 163a/11, 166a/07, 167b/02
y.+ tur 009b/04, 164a/06, 164b/04
yoḳal - yok olmak, helak olmak
y.- maḳı 088a/01
yoḳın bil - ortadan kaldırmak, aradan çıkarmak
y.- ip 168b/09
yoḳarı yukarı krş. yoḳḳarı
y.+ sı 079a/10
yoḳḳarı yukarı krş. yoḳarı
y. 153a/01
yol (1) yol

y. 033b/02, 047b/11, 102a/07, 103a/01, 113b/07, 149b/04

y.+ da 047b/09

y.+ ı 143a/08

y.+ ıda 068b/06

y.+ ındın 036a/10, 092b/06

y.+ ların 090a/09

y.+ nı 012a/06, 102b/04

y.+ nıŋ 139b/06

yol (2) amaca giden süreç, amaç

y.+ da 032a/02, 033b/04, 034a/06, 034b/09, 053a/05

y.+ ında 059b/03

yol ėlt - ulaşmak, erişmek

y.- medi 002a/01

yol az - yoldan çıkmak, yolunu kaybetmek

y.- maḳdın 104a/08

yol tut - bir görüşü benimsemek, belir bir amaç içinde bulunmak

y.- mas 036a/03 (yolını tut -)

y.- up 032b/07, 120a/05 (yolın tut -)

yolġa kėltür - yola çıkarmak, yolculuk yapmak

y.- di 137a/04

yolġa kir - yola çıkmak, yolculuk yapmak

y.- diler 139a/03, 148b/05

y.- gende 014a/02

yol tap - yol bulmak, yola girmek

y.- ıp 071a/03

y.- madı 129a/02

yolı defa, kez, kere

y. 140a/02

yosunıça Mo.+T. düzenince, töresince, gereğince

y. 004b/09

yovuḳ yakın krş. yavuġ, yavuḳ

y. 095b/03

yu - yıkamak

y. 039b/08

y.- dı 106a/05

y.- maġan 034a/09

yulduz yıldız

y.+ lar 073a/09, 075a/01, 075a/08

y.+ larnı 072b/05

yum - yummak, kapamak

y.- up 082a/02, 147a/10

yumşaġraḳ daha yumuşak

y. 076a/10

yumşaḳ yumuşak

y. 049b/02, 076a/04

yumurtḳa bas - (kuşların) kuluçkaya oturması

y.- ḳan 108a/01

y.- ḳandın 109b/06

Yūnus öz.a. Hz. Yunus, Yunus Peygamber

Y. 093b/03, 098b/04, 098a/05

Y.+ ḳa 098b/09

Y.+ nı 098b/04

yurtçı levazımatçı

y. 142a/09

y.+ sı 142a/03, 143a/02

Yūsuf öz.a. Hz. Yusuf, Yusuf peygamber krş. Yūsuf-ı Mışr

Y. 082a/10

Y.+ nı 125a/07

Yūsuf-ı Mışr öz.a. Mısır'ın Yusuf'u, Hz. Yusuf krş. Yūsuf

Y.+ dın 061a/08

yügrük koşan, süratli koşan (at)

y. 119a/08

yügürüş - koşuşturmak

y.- üp 080a/10

yük yük

y. 047b/11

y.+ i 012a/01, 012a/03

yükle - yüklemek

y.- p 087b/03

yüklüg yüklü, yüklenmiş, dolu

y. 011b/09

yüksek yüksek

y. 052a/05, 108a/08, 111a/06, 156a/11

yümn Ar. uğur, bereket

y. 080b/01

yür - yürümek krş. yüri -, yürü -

y.- düŋ 123b/10,

y.- gey sėn 052b/10

y.- miş 083a/09

yürek yürek, kalp

y. 016b/03

y.+ imni 106a/09

yüreksiz korkak, yürekli olmayan

y. 139b/02

yüri - yürümek krş. yür -, yürü -

y.- mek 048a/01

y.- mes 096b/03

y.- mes sėn 125b/05

yürü - yürümek krş. yür -, yüri -

y.- di 141b/11

y.- diler 153a/05

y.- düŋ 127b/05

y.- genim 109a/08

y.- mek 033b/07, 096b/02, 140b/02

y.- mekke 043a/03, 140b/02

y.- ŋüz 046a/08

y.- p 004b/05, 012a/06, 103a/06, 149b/04

y.- pse 103a/06

y.- r 109a/05, 124a/02, 134b/03

yürüt - yürütmek

y.- gey 050a/04

yüz (1) yüz, surat, çehre

y. 020b/03, 026a/11, 079a/09, 092b/05, 118a/08, 118b/04

y.+ de 020a/11

y.+ i 076a/06

y.+ idin 026a/08, 070a/04, 083a/03

y.+ ige 023b/07, 025a/08, 025b/08, 094a/02, 121b/11, 166a/07

y.+ in 025a/02, 025a/05, 025b/05, 027a/01, 094a/03, 105b/06

y.+ indin 070a/02

y.+ ine 023a/10

y.+ ini 034a/10, 075a/09

y.+ iniŋ 082b/02

y.+ leri 153b/06

y.+ leriġa 098a/01

y.+ ni 025b/09

y.+ üŋge 034a/09

y.+ üŋni 039b/08

yüz (1) yüz (100)

y. 007a/04, 021a/04, 025b/06, 027a/01, 051a/08, 076b/05, 076b/06, 101b/10, 108b/09

yüz - yüzmek

y.- gen 134b/02

yüz ev(ü)r - yüz çevirmek, reddetmek krş. yüz evür -, yüz evür -

y.- üp 134b/11

yüz evür - yüz çevirmek, reddetmek krş. yüz ev(i)r -, yüz evür -

y.- se 117b/09

yüz keltür- yüz getirmek, yönelmek krş. yüz kėltür -

d.-üp 005a/02

yüz kėltür - yüz getirmek, yönelmek krş. yüz keltür-

y.- düm 132a/07

y.- se 167a/06

y.- üp 168b/06

yüz koy - yönelmek

y.- up 009a/06 (yüzüm koy -)

yüz sal - yüz sürmek

y.- sa 078a/09 (yüzin sal -)

yüz üyür - yüz çevirmek, yüz evirmek krş. yüz ev(ü)r -, yüz evür -

y.- genlerdin 155a/03

y.- üp 098a/02, 147b/04

yüz altmış yüz altmış (160)

y. 136b/10

yüzlü yüzlü, suretli, çehreli krş. yüzlüg

y. 081a/08

yüzlüg yüzlü, suretli, çehreli krş. yüzlü

k. 024a/06

yüz miŋ yüz bin (100 000)

y. 026b/08, 087a/10, 123a/08, 123b/02, 144a/05

yüz yigirme tört miŋ yüz yirmi dört bin (124 000)

y. 072b/10

-Z-/-Ẓ-/-Ẕ-/-Ż-

żabt-ı emr Ar. emre itaat

ż. 156b/01

ż.+ i 156b/06

żabṭ ḳıl - Ar.+T. zapt etmek, kuşatmak

ż.- ıp turġıl 094b/10

zāda'llāhu te'ālā naṣrehu ve şedde niṭāḳa'ṣ-ṣa'ādāti ḥaṣrahu Ar. (büyük bir zatın adı anıldığında saygı ve hürmet ifadesi olarak kullanılan cümle) yüce Allah ona yardımını arttırıp sonsuz saadeti nasip etsin

z. 004a/07

ża'f Ar. zayıflık, kuvvetsizlik

ż.+ ı 020a/10

ẓafer Ar. zafer, galibiyet

ẓ. 004b/05

ẓafer-i mübārezet Ar. savaşın galibi

ẓ. 138b/05

ẓafer taf - Ar.+T. zafer kazanmak, galip gelmek

ẓ.- ıp 147a/04, 153b/10

zāhid Ar. zahid, sofu, dindar

z. 022a/02, 025b/09

z.+ leri 084a/06

żaḫīḥe Ar. sel

ż. 113b/08

ẕāhil Ar. unutan, ihmal eden

ẕ. 027b/03

ẓāhir Ar. açık, görünen, dış

ẓ. 019b/06, 063a/05, 071b/02, 079a/01, 090a/02, 112b/07, 169b/05

ẓ.+ iŋ 064b/04

ẓāhir bol - Ar.+T. görünmek, ortaya çıkmak

ẓ.- dı 063b/02, 090a/02, 111a/05

ẓ.- dı ėrse 074a/11

ẓ.- ġandın 014a/01

ẓ.- ġay 079b/10

ẓ.- maḳı 090b/04

ẓ.- ur 090b/07, 119a/03, 156a/02

ẕaḫīre-i ebedī Ar. ebedi (yolculuğun) azığı, ahiret azığı

ẕ. 008a/10

zaḫm Far. yara

z.+ sız 155b/03

zaḫm ur - Far.+T. yaralamak

z.- up 094a/06

zaḥmet Ar. sıkıntı, rahatsızlık

z. 083b/07

z.+ din 010a/03, 101b/01, 101b/05

z.+ i 010a/05, 081a/06

z.+ idin 041b/02, 048b/02

z.+ iniŋ 126b/03

z.+ ler 045b/05

z.+ ni 048b/04

zaḫmet tap - Ar.+T. sıkıntı çekmek, zahmet çekmek

z.- ġan 154b/01

z.- madı 154b/02

zaḫmet tėg- Ar.+T. başa bir bela veya sıkıntı gelmesi

z.- gen 028a/03

zaḫmetde bol - Ar.+T. sıkıntı çekmek

z.- saŋ 049a/01

zaḫmetī yėt - Ar.+t. yaralanmak

z.- gey 150b/10

zaḫmetlig Ar.+T. hastalığı olan, sıkıntısı olan

z. 101a/04

żaʿīf Ar. zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz

ż. 003a/11, 024b/02, 056b/02, 121b/11, 122b/10, 147b/10

ż.+ in 086b/11

ż.+ ni 005b/02

żaʿīf bol -Ar.+T. zayıflamak

ż.- up 049b/09

żāʿīfe Ar. zayıf, ince

ż.+ ler 081a/09

zamān Ar. zaman, vakit krş. zamāne, zamānī

z. 012b/09, 051a/02, 076a/07

z.+ da 152b/01

z.+ dağı 012b/02

z.+ ı 078b/04, 113a/01

zamāne Ar. zaman, vakit krş. zamān, zamānī

z. 018b/03, 063a/11, 063b/03

zamānī Ar. zaman, vakit krş. zamān, zamāne

z. 036a/06

ẓann eylet - Ar.+T. zannetmek, düşünmek

ẓ.- ip 098a/08

żarar Ar. zarar

ż. 157a/01

żarar bol - Ar.+T. zarar olmak, zarar vermek

ż.- ur 041b/03 (żararı bol -)

żarar yetkür - Ar.+T. zarar vermek

ż.- diler 153b/02

ż.- üp 138a/07

ẕarāyif Ar. zarif, ince şeyler

ẕ. 005a/05

zārī ḳıl - Far.+T. ağlamak, feryat etmek

z. 105b/03

żarūret Ar. zaruret, zorunluluk

ż. 051b/04

ẕāt Ar. öz, asıl, kendi, zat

ẕ. 013b/07, 054a/11, 058b/06, 068a/02, 128a/02, 168a/08

ẕ.+ ı 003a/02, 065a/08, 066a/05, 067a/10, 076a/05, 100a/03, 112a/04, 112a/05

ẕ.+ ıġa 066a/01, 066b/02

ẕ.+ ın 069a/10

ẕ.+ ıŋ 008b/09

ẕ.+ ında 065a/06

ẕ.+ ından 020b/06

ẕ.+ ını 112a/08

ẕ.+ ınıŋ 066a/07, 078b/10

ẕ.+ nı 107a/07

ẕ.+ nıŋ 066a/03

ẕāt-ı aḥadiyye Ar. Allah'ın birliği

ẕ.+ de126a/04

ẕ.+ si 001b/04

ẕāt-ı bī-çūn Ar.+Far. (Allah'ın) zatının emsalsiz birliği

ẕ.+ ına 001b/07

ẕāt-ı ḳadīm-i bārī Ar. başlangıcı olmayan yüce zat (Allah)

ẕ. 112b/04

ẕāt-ı Muḥammed Ar. Hz. Muhammed'in özü

ẕ. 054b/11

ẕāt-ı Nebī Ar. Peygamber'in (Hz. Muhammed'in) özü

ẕ. 069a/11

ẕāt-ı pākize-ṣıfāt Ar.+Far. tertemiz vasıflarla bezenmiş zat

ẕ. 123a/09

ẕāt-ı şerīf Ar. soylu kişi, şerefli kişi

ẕ. 053b/03, 054b/02

ẕ.+ i 111b/09

ẕātlıġ Ar.+T. zatlı

ẕ. 004a/06, 048a/08, 170a/11

zā-yı naḳṭ Ar. "z" (ز) harfindeki nokta

z.+ dın 126b/03

żāyiʿ Ar. boşuna, beyhude

ż. 045b/02

żāyiʿḳıl -Ar.+T. boşa çıkarmak, beyhude kılmak

ż.- ma 029a/11

ż.- maġa 048a/02

ż.- ıp 029b/09

ż.- ur siz 153a/07

ẓāyil Ar. devamlı olmayan, geçici

ẓ. 034a/03

zāyil bol - Ar.+T. ortadan kalkmak

z.- up 126a/04

zebāni Ar. cehennemdeki azap melekleri

z.+ ler 119a/11

zeberced Ar. zebercet taşı, zümrütten daha açık yeşil bir taş

z. 113b/04

zebūn ḳıl - Far.+T. güçsüz bırakmak, aciz kılmak

z.- dı 148b/01

zehr Far. zehir

z. 034b/01

zehre-i dünyā Ar. dünya ziynetleri, dünya süsleri

z. 163b/10

z.+ nı 163b/02

zehr-i ḳātil Far.+Ar. öldürücü zehir

z. 040b/08

żelālet Ar. zillet, alçaklık

ż. 089a/05

żell-i şeyṭān Ar. şeytanın sapmaları

ż.+ nı 170b/11

Zemʿa öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış ve Ebu Süfyan'ın kardeşi olan sahabe

Z. 140a/08

Zemʿa bin Esved öz.a. Hz. Muhammed'e ve İslam'a düşmanlığıyla tanınan ve Bedir'de öldürülen Mekkeli müşrik

Z.+ ni 143b/08

Żemżem bin ʿAmr Ġifāri öz.a. Hz. Muhammed zamanında yaşamış Gifari kabilesinden bir sahabe

Ż.+ ni 143a/09

Zengbār öz.a. Rum ülkesinde bir deniz

Z. 006b/03

ẕerrāt-ı cihān Ar.+T. cihanın zerreleri, kainatın atomları

ẕ.+ ġa 009b/07, 067a/02

ẕerre Ar. zerre

ẕ. 022a/01, 069b/10

ẕerre-i nā-pedīd Ar.+Far. görünmeyen (küçücük) zerre

ẕ. 165a/08

zevāl Ar. zeval, sona erme, bitme

z. 114b/11

z.+ dın 001b/06

z.+ ını 070a/04

zevce Ar. eş, karı

z.+ si 148b/06

ẕevḳ-i leẕẕāt-ı rūḥāniyye Ar. manevi lezzetlerin zevki

ẕ.+ ġa 038a/11

ẕevḳ-i ziyāret-i Resūl Ar. Resul'ü (Hz. Muhammed'i) ziyaret etmenin mutluluğu

ẕ. 170a/06

ẕevḳge kėltür - Ar.+T. zevke getirmek

ẕ.- ür 168a/03 (ẕevḳ ü ṭarabġa kėltür -)

zībā Far. süslü, güzel

z. 024a/05, 054b/06, 095a/04

zihī FAr. ne hoş!, ne güzel!

z. 068b/11, 075b/03, 078b/05, 080b/04, 116a/01, 116a/03, 119b/11, 160a/05, 160b/10, 162a/05, 166a/11, 167a/10

ẕikr-i şemāyil Ar. ahlakın bahsi, bir kimsenin huylarından ve ahlakındandan bahsetmek

ẕ. 013b/08

ẕikr ḳıl - Ar.+T. bahsetmek

ẕ.- ıp 126b/10

ẕ.- ıp turur biz 141a/08

ẕ.- ıp turur miz 087b/07

zimām-ı iḫtiyār Ar. isteklerin dizgini, tercihlerin yuları

z. 044a/02

ẕimme-i himmet Ar. himmetin gerekliliği

ẕ.+ ge 006a/03

ẕimme-i kerem Ar. keremin gerekliliği, cömertlik gerekliliği

ẕ.+ inde 161b/02

zincīr Far. zincir

z.+ i 024a/08

z.+ ini 036b/07

zindān-ı ʿuḳūbet Far.+Ar. azap zindanı

z.+ din 118b/01

zīnet Ar. zinet, süs

z.+ dür 112a/06

zīnet ber - Ar.+T. süslemek, bezemek

z.- di 075b/03

z.- mes 111a/11

zīnet tap - Ar.+T. süslenmek, bezenmek

z.- ar 112a/03

z.- maḳ 053b/04

zīrek Far. akıllı, zeki, zeyrek

z. 028b/04

zīver-i ʿibādāt Far.+Ar. ibadet süsü

z. 035b/01

ziyāde Ar. daha çok, daha fazla

z. 016b/09, 041b/06

z.+ dür 147b/10

ziyāde-i meşūbāt Ar. kıyamette iyiliklere karşı Allah tarafından verilecek olan mükafatlar

z. 058a/07

ziyān Ar. ziyan, zarar

z. 160b/10

ziyān ḳıl - Far.+Ar. zarar etmek

z.- maġıl 048a/05

z.- mış 160a/09

z.- ur 160a/11

ziyānġa sal - Far.+Ar. zarara yönelmek, zarar görmek

z.- maġıl 161a/03

ziyāret ḳıl - Ar.+T. ziyaret etmek

z.- sa 078a/05

ẓuhūr Ar. görünmek, meydana çıkmak

ẓ. 013a/06

ẓ.+ ı 075a/04, 111a/06

ẓuhūr -ı şerāyiʿ Ar. kanunların ortaya çıkması, hükümlerin görünmesi

ẓ. 090b/04

ẓuhūr tap - Ar.+T. ortaya çıkmak, görünmek

ẓ.- ıp 126a/10

ẓ.- tı 029a/01

ẓulm Ar. zulüm

ẓ. 110a/05

ẓulm ḳıl - Ar.+T. haksızlık etmek, zulmetmek

ẓ.- dım 048a/08

ẓ.- madı 110a/03

ẓulmāt-ı cehālāt Ar. cehaletlerin karanlığı

ẓ. 074b/10

ẓulmet-i şevāġil-i ḥissiyye Ar. duyguların uğraştığı karanlıklar, nefsin arzu edip meşgul olduğu kötü işler

ẓ.+ ni 070b/09

ẓulmet Ar. karanlık

ẓ. 098b/06

ẕü'l-fiḳār Ar. Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye verdiği kılıç

ẕ. 150b/10

ẕ.+ da 150b/06

zübde-i mevcūdāt Ar. mevcudatın en hayırlısı, yaratılmışların en hayırlısı

z. 002b/05

zübde-i ümmet Ar. ümmetlerin en hayırlısı (olan ümmet)

z.+ lerniŋ 010b/02

zühd Ar. takva

n. 032a/08

z.+ in 082b/01

zühd-i perhīz Ar. takvaya olan bağlılık

z.+ ini 051b/02

Züheyr öz.a. İslamiyetten önce yaşamış Arap dünyasının yedi büyük şairinden biri

Z. 163b/09

Z.+ dür 163b/01

zülāl Ar. berrak

z. 117b/05

zümürrüd Ar. zümrüt

z. 052b/08

z.+ din 081b/02, 106a/01

SONUÇ

Eldeki çalışma ünlü Kübrevîye şeyhi Kemâleddîn Hüseyin Harezmî tarafından 1431 yılında Bûsîrî'nin İslam coğrafyasındaki meşhur Kasîde-i Bürde eserine Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle yazdığı toplamı 356 sayfadan oluşan şerhin incelemesini ihtiva etmektedir. Eser, o dönemde Harezm ve Gürgenç'i elinde bulunduran Ebu'l-Hayr Han'a takdim edilmiştir. Eserin bilinen tek nüshası Berlin'deki Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz'de, Ms. or. oct 1688 kayıt numarasıyla muhafaza edilmektedir. Çalışma bu nüsha üzerinden oluşturulmuştur. Tez; giriş, inceleme, metin, çeviri ve gramatikal dizin olmak üzere beş temel bölümden oluşturulmuştur. Çalışma sonunda ulaşılan sonuçlar şunlardır:

1. İncelediğimiz eser, Klasik Öncesi Devir Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Eser, Kur'an tefsirleri dışında Çağatay ve Harezm Türkçesinde az rastlanan şerh edebiyatının Doğu Türkçesiyle yazılmış bilinen tek örneğidir. Bu özelliğiyle eser, dönem eserleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

2. Yazıldığı dönem itibariyle geçiş dönemi özellikleri taşıyan eser, karışık dilli diyalektolojik bir yapı içermektedir. Söz gelimi Harezm Türkçesinde kullanılan /*-p*/ + *turur* yapısının hem korunduğu hem de Klasik Çağataycada yer alan /*-(I/U)p(t/d)ur*/+ *[şahıs eki]* şekline dönüştüğü örnekler birlikte kullanılmıştır.

3. Eserde *yürü* - [< *yorı* - ~ *yoru* -] fiilinin *ėr*- yardımcı fiilini alarak kullanılması, bazı söz başı /*b*-/ ve /*t*-/ seslerinin korunması gibi bir dizi Eski Türkçe özelliğin muhafaza edildiği tespit edilmiştir.

4. Eserde durum eklerinin çok yönlü kullanıldıkları tespit edilmiştir. Söz gelimi eserde kullanılan yönelme hali ekleri /+*GA*/, /+*KA*/, /+*A*/, /+*nA*/ gibi birden fazla şekille karşımıza çıkmaktadır.

5. Eserde pek çok arkaik kelime tespit edilmiştir: *berkı* - "sağlamlaştırmak", *börk* "börk, başlık, kalpak", *ınaġ* "güvenilir (dost), sırdaş", *ırġaḳ* "çengel, kanca", *ḳaraḳ* "göz, göz bebeği", *keyin* "sonra, den sonra", *ḳoş* "çift, eş", *köç* "bütün aile (karı ve çoluk çocuk dahil hepsi)", *ḳuyaş* "güneş", *orun* "yer, mekan", *oyaġ* "uyanık", *ozġunçı* "seçili, seçkin", öç "sönmek", *öŋ* "sağ yön, sağ taraf", *sındur* - "kırmak, parçalamak", *süçi* "tatlı, hoş", *süŋek* "kemik", *tart* - "çekmek", *teŋel* - "eşit olmak, denk olmak", *teşük* "delik, deşik", *tobun* - "saçmak, saçılmak", *tör* "tör, baş köşe, sedir", *uçra* - "rastlamak, tesadüf etmek", *ügü* "baykuş", *yaġın* "yağmur", *yaru* - "aydınlanmak, ışımak, parlamak", *yaşur* - "gizlemek, örtmek", *yıdla* - "koklamak", *yolı* "defa, kez, kere". Bu yönüyle eser, Türk dili araştırmaları için büyük bir öneme sahiptir.

6. Eserin içeriğinden yazarın derin bir ilme ve önemli bir tahsile sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aslen Mâverâünnehirli olan Kemâleddîn Hüseyin Harezmî eserin giriş bölümü başta olmak üzere Arapça ve Farsça sözcüklerin yoğunlukta olduğu süslü ve ağdalı bir dil kullanmıştır.

7. Müellif, eserini oluştururken Kur'an-ı Kerim, hadis, tefsir, siyer, tarihi olayları anlatan kitaplar, şiirler ve darb-ı meseller gibi pek çok kaynaktan yararlanmıştır. Özellikle Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'den bahsedilen bölümler (hayatı, peygamberliği, savaşları, vefatı gibi) İslam araştırmaları için de çok yönlü bir kaynak durumundadır.

8. Şüphesiz çalışmada bizi en çok zorlayan bölümlerinden biri de "Çeviri" bölümü oldu. Türk dili üzerine yapılan akademik çalışmalar genelde "Giriş, İnceleme, Metin, Sözlük" şeklinde sıralanır ve çalışmaya konu olan tarihî metnin Türkiye Türkçesine aktarımı gözardı edilirdi. Ancak biz çalışmadan yararlanacak araştırmacıların işini kolaylaştıracağına inandığımız için bu bölümü ekledik. Bu bölümünde sadece Çağatayca metnin değil aynı zamanda Bûsîrî tarafından kaleme alınan 162 beyitlik Arapça Kaside-i Bürde'nin beyitlerini de özgün olarak Türkiye Türkçesine aktardık. Okuyuculara kolaylık sağlaması için hem "Metin" bölümünde hem de "Çeviri" bölümünde bütün beyitleri tek tek numaralandırdık.

9. Çalışmanın gramer bölümü Bordrogligeti (2001)'nin tasnifi dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu tasnifle klasik metadolojinin dışına çıkılmıştır. Klasik lisansüstü tezlerde isim, sıfat, zarf, zamir gibi bölümlerde sadece Türkçe unsurlar verilirken, bu çalışmada Çağatay Türkçesinin Arapça ve Farsça ile etkileşimini daha iyi ortaya koymak amacıyla eserde geçen Arapça ve Farsça unsurlar da tasnife dahil edilerek sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

10. Eserde Arapça ve Farsçanın yanında az da olsa *asra-, cebe, çaġdavul* gibi Moğolca; *tamuġ, uçmaġ, uştmaḫ, uştmaḫ* gibi Soğdça; *çın, çınok [< çın+oḳ], ünçü* gibi Çince alıntı sözcükler de tespit edilmiştir.

11. Eserde Arapçadan alıntı kimi sözcükler, Türkçede farklı bir anlamda kullanılmıştır. Söz gelimi *ḳafā* sözcüğü "insan başı, ser" anlamına gelen Arapça bir kelime olmasına rağmen eserde çoğunlukla yardımcı fiille kullanılmış ve ilk anlamından sıyrılıp "arka, arka taraf" anlamında kullanılmıştır (bk. 087a/11, 098a/03, 145a/02, 146b/02, 153b/01).

12. Eserde çeşitli dillerden Türkçeye geçmiş alıntı sözcüklere Türkçe bir ek getirilerek oluşturulmuş kelimelerin varlığı dikkat çekmektedir: *çıraylu* (Mo.+T.), *çınoḳ*

(Çin.+T.), *bī̄-sünŋek* (Far.+T.), *duʿāçı* (Ar.+T.).

13. Eserde Eski Oğuz Türkçesinde kullanılan gelecek zaman /*-ısar*/ ekinin iki örnekte kullanılmış olması dikkat çekici bir özelliktir:

İremge kirip andaġı emvāldın al-ısar (114a/10), *medāyinni Sāsāndın soŋ melik bolġan sekizinçi Kisrādın al-ısarlar* (085b/01)

KAYNAKÇA

Abdullahev, E. Z. (1996). *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları (Azerbaycan Bilgininin Görüşleri).* Ankara: TDK Yay.

Ağar, M. E. (1982). *Kitâbu Fi'l-Fıkh Bi Lisâni't-Türkî (İnceleme-Metin-Sözlük) (2 Cilt).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ağca, F. (2012). Eski Türkçe Metinlerde /ŋ/~/g/ Değişkenliği Üzerine. *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları* (S. 23), 69-82.

Aka, İ. (1994). *Mirzâ Şahruh ve Zamanı.* Ankara: TTK Yay.

... ..., (2010). *Timurlular Devleti Tarihi.* Ankara: Berikan Yay.

Akar, A. (2000). *Türk Dili Tarihi.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Akdemir, Y. (2011). *Süheyl ü Nev-Bahar'ın Gramatikal Dizini.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü.

Aksoy F. ve Balcı M. (1975). *Kasîde-i Bürde: Terceme-Şerh ve Havası.* İstanbul: Ferşat Yay.

Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü.* İstanbul: İnkılap Yay.

Al-Ameri, H. H. (2012). *Çağatay Türkçesinde Geçen Arapça Kelimeler (Yazım, Ses ve Anlam).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ali Şîr Nevâyî'nin 560. Doğum, 500. Ölüm Yıl Dönümlerini Anma Toplantısı Bildirileri 24 - 25 Eylül 2001. (2004). Ankara: TDK Yay.

Allanazarov, A. (1999). *Ses, Yapı, İmla ve Söz Dizimi Açısından Birleşik Fiiller ve Bunların Türkmence İle Karşılaştırılması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alpay Tekin, G. (1970). Ali Şîr Nevâî'nin Ferhad ü Şirin Mesnevisi Üzerindeki Etkiler. *TDAY-Belleten* , 155-167.

Aral, A. E. (2014, 12 07). Hüseyin Kemâleddîn Harezmî. *Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü* , Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2015, http://turkedebiyatiisimlersozlugu.com.

Arat, R. R. (2006). *Atabetü'l-Hakayık.* Ankara: TDK Yay.

... ..., (2007). *Eski Türk Şiiri.* Ankara: TTK Yay.

... ..., (1991). *Kutadgu Bilig I Metin.* (5. Baskı). Ankara: TDK Yay.

... ..., (1994). *Kutadgu Bilig II Çeviri.* Ankara: TTK Yay.

Argunşah, M. (2013). *Tarihi Türk Lehçeleri, Çağatay Türkçesi.* İstanbul: Kesit Yay.

Arı, N. (2010). *Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, A. T. (1999). *Muhammed Ali bin Allan el Mekki'nin ez-Zühre ve'l-üdde fi Şerhi'l-Bürde adlı eserin tahkiki.* İstanbul: İFAV Yay.

Asım, M. (2000). *Burhan-ı Katı.* Ankara: TDK Yay.

Asım, M. S. (2013). *Müellifi Meçhul Bir Çağatayca Tefsir ve İsrailiyyat Açısından Değerlendirmesi: Peygamber Kıssaları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ata, A. (1997). *Rabguzi Kısasü'l-Enbiya I (Giriş-Metin-Tıpkı Basım).* Ankara: TDK Yay.

... ..., (1997). *Rabguzi Kısasü'l-Enbiya II (Dizin).* Ankara: TDK Yay.

... ..., (1998). *Nehcü'l-Feradis III (Dizin-Sözlük).* Ankara: TDK Yay.

... ..., (2000). Derleme Sözlüğü'nde Geçen En Eski Kelimeler. *Türkoloji Dergisi , C. IV* (S. 1), 67-99.

... ..., (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi Karahanlı Türkçesi (Rylands Nüshası) Giriş-Metin-Notlar-Dizin.* Ankara : TDK Yay.

... ..., (2014). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altınordu Türkçesi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

Atalay, B. (1970). *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü.* Ankara: Ayyıldız Matbaası.

... ..., (2006). *Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugati't-Türk I-IV.* Ankara : TDK Yay.

Bal, S. (2013). *British Museum Turkî Ms 23'te kayıtlı Çağatayca Şâhî Divanındaki Gazeller (vr. 1b-10b; Transkripsiyon, Çeviri, Sözlük).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri.* Ankara: TDK Yay.

Bankır, M. M. (1997). *Gülşen-i Raz (Gramer-Metin-Gramatikal indeks).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

... ..., (2004). *Şerh-i Cezire-i Mesnevi (Metin-İnceleme-Sözlük).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barthold, V. V. (2000). *Orta Asya Türk Tarihi.* H. Dağ (Çev.) Ankara: Divan Kitap Yay.

... ..., (2006). *Türk - Moğol Ulusları Tarihi* . H. Eren (Çev.) Ankara: TDK Yay.

Barutçu Özönder, F. S. (1996). *Alî Şîr Nevâyî, Muhâkemetü'l-Lügateyn (İki Dilin Muhakemesi).* Ankara: TDK Yay.

Basset, R. (1979). Bûsîrî. *MEB İslam Ansiklopedisi , C. 2*, 822.

Battal, A. (1988). *Cemâlü'd-dîn İbni Mühennâ: Hilyetü'l-İnsân ve Heybetü'l-Lisân. İbnü Mühennâ Lûgati.* Ankara: TDK Yay.

Bayramî, G. (2014). *Doğu Türkçesiyle Yazılmış Kelile ve Dimne Tercümesi (1b-50a) Gramer-Metin-Tercüme-Sözlük.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bedeva, A. (2012). *Alauddin Ali b. Muhammed el-Bisâmi Musannifek'in Kasîde-i Bürde Şerhi'nin Tahkîki.* Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Berbercan, M. T. (2011). *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gramer-Metin-Dizin).* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü .

Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz. (2014). Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2014, http://digital.staatsbibliothek berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN655954856&PHYSID=PHYS_0001&USE=800

Bordrogligeti, A. J. (2001). *A Grammar of Chagatay.* Lincom Europa.

Budak, M. (1994) Ebü'l-Hayr Han. *İslam Ansiklopedisi, C. 10,* 325-326.

Bulak, Ş. (2012). Türkçede +sA İsimden Fiil Yapma Eki. *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer*, 683-708.

Buran, A. (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri.* Ankara: TDK Yay.

Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü* . Ankara : TDK Yay.

... ..., (2013). *Türk Dili Tarihi I-II* . (4. Baskı) Ankara: Enderun Kitapevi.

Can, R. (2011). *Seyyid Ali Hemedani Doğu Türkçesiyle Bir Mecmua (Giriş-Metin-Türkiye Türkçesine Aktarma-Dizin-Tıpkı Basım).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cankurt, H. (2014). *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî hayatı, sanatı, eserleri ve Miftâhu's-Sa'âde adlı manzum Kasîde-i Bürde Şerhi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Canpolat, M. (1995). *Ali Şir Nevayi Lisanü't-Tayr*. Ankara: TDK Yay.

... ..., (2002). Çağatay Dili ve Edebiyatı. *Türkler Ansiklopedisi, C. VIII*, 769-776.

Celalî, M. C. (2010). *Türkçe-Farsça Sözlük.* Ankara: Palme Yay.

Cemiloğlu, İ. (2000). *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*. Ankara: TDK Yay.

Clauson, G. (1960). *Muhammed Mahdî Xân, Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language*. London.

...., (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.* Oxford: Clarendon press.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (Ed.). (2010). *Türk Dili El Kitabı.* (5. Baskı) Ankara: Grafiker Yay.

Demir, M. (2013). Revnaku'l-İslâm'da Oğuzca ve Çağatayca Unsurlar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 11* (S.2), 453-464.

Demirayak, K. (2001). Kasîdetü'l-Bürde. *DİA, C. 24*, 566-568.

Deny, J. (2000). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları.* O. Şahin (Çev.). Ankara: TDK Yay.

Devellioğlu, F. (2009). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük / Ansiklopedik Lûgat.* İstanbul: Aydın Kitabevi.

DeWeese, A. D. (1985). *The Kashf al-Hudâ of Kamal ad-Din Husayn Khorezmî: A Fifteenth Century Sufi Commentary on The Qasidat al-Burdah in Khorezmîan Turkic (Text Edition, Translation and Historical Introduction)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Indiana: Indiana University.

Dilaçar, A. (1974). Türk Fiilinde 'Kılınış'la Görünüş' ve Dilbilgisi Kitaplarımız. *TDAY-Belleten* , 159-171.

Dilçin, C. (1991). *Mes'ud Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahar (İnceleme-Metin-Sözlük).* İstanbul: AKM Yay.

... ..., (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü.* (3. Baskı) Ankara: TDK Yay.

Dilçin, D. (1945). *Şeyyad Hamza, Yusuf u Zeliha.* İstanbul: Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim. (2015). Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2015, http://kuran.diyanet.gov.tr/

Dırahşân, M. (1360). *Yenbû'u'l-Esrâr Fi Nasâihi'l-Ebrâr* . Tahran: İntişârât-ı Encümen-i Üstâdân-ı Zebân ü Edebiyyât-ı Fârisî.

Doerfer, G. (1963, 1965, 1967, 1975). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I-IV.* Wiesbaden.

Doğan, E. (2003). Türkiye Türkçesinde Nispet Ekini Karşılama Yolları. *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XXX*, 189-207.

Durmuş M. (Ed.). (2009). *(Üniversiteler İçin) Türk Dili El Kitabı.* Ankara: Grafiker Yay.

Durmuş, O. (2003). *Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçesinde Arapça öğeler.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyayl Bilimler Enstitüsü.

Eckmann, J. (1954). Bolmasa Kelimesine Dair . *TDAY-Belleten*, 33-38.

... ..., (1958). Çağatay Dili Hakkında Notlar. *TDAY-Belleten*, 115-126.

... ..., (1959). Çağataycada Yardımcı Cümleler. *TDAY-Belleten*, 27-58.

... ..., (1962). Çağataycada İsim-Fiiller. *TDAY-Belleten*, 51-60.

... ..., (1964). Çağatay Edebiyatının Son Devri (1800-1920). *TDAY-Belleten*, 121-156.

... ..., (1967). Doğu Türkçesinde Bir Kur'an Çevirisi (Ryland Nüshası). *TDAY-Belleten*, 51-69.

... ..., (1968). Sâdî Gülistan'ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi. *TDAY-Belleten*, 17-29.

... ..., (1970). Bilinmeyen Bir Çağatay Şairi Şâhî ve Divanı. *TDAY-Belleten*, 13-36.

... ..., (2003). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar.* Hz. O. F. Sertkaya. Ankara: TDK Yay.

... ..., (2004). *Nehcü'l-Ferâdis I-II (Metin-Tıpkıbasım).* Haz. S. Tezcan ve H. Zülfikar. Ankara : TDK Yay.

... ..., (2013). *Çağatayca El Kitabı.* (5. Basım) G. Karaağaç (Çev.) İstanbul: Kesit Yay.

El-Askeri, E. H. (2009). *Arab Dilinde ve Kur'anda Farklar Sözlüğü.* V. Akdoğan (Çev.). İstanbul: İşaret Yay.

Elmalı, M. (2006). Çağatay Türkçesi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. 35* (S. 35), 17-106.

Eraslan, K. (1993). *Alî Şîr Nevâyî, Mizânü'l-Evzân (Vezinlerin Terazisi).* Ankara: TDK Yay.

... ..., (1996). *Alî Şîr Nevâyî Nesâyimü'l-Mahâbbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve 1 Metin.* Ankara: TDK Yay.

... ..., (1970). Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C. XVIII*, 113-124.

... ..., (1999). *Mevlâna Sekkâkî Divanı.* Ankara: TDK Yay.

... ..., (2001a). *Alî Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis I.* Ankara: TDK Yay.

... ..., (2001b). *Alî Şîr Nevâyî Mecâlisü'n-Nefâyis II.* Ankara: TDK Yay.

Erbay, F. (2003). *Muhammed Bin Ahmedüz'ɜ-zahid'e Ait Çağatayca Bir Fıkıh Kitabı (İnceleme-Metin-Sözlük).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

... ..., (2008). *W. Radloff'un "Opıt Slovarya Tyurkskih Nareçiy" Adlı Eseri ve Eserde Geçen Çağatay Türkçesine Ait Kelimelerin İncelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü.

... ..., (2009). W. Radloff'un Sözlüğünde Yer Alan Çağatay Türkçesine Ait Kelimeler Üzerine Notlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (S. 25), 109-117.

Ercilasun, A. B. (2004). *Türk Dili Tarihi/Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Kadar.* Ankara: Akçağ Yay.

... ..., ve Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvân-ı Lügâti't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-İnceleme-Notlar-Dizin).* Ankara: TDK Yay.

Erdal, M. (1991). *Old Turkic Word Formation, A Functional Aprroach to the Lexicon, Cilt 1-2.* Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.

Erdem Uçar, F. M. (2011). Çağatay Türkçesinde Eski Türkçenin İzleri. *Turkish Studies / International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter*, 1891-1898.

Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü.* Ankara: Kişisel Yay.

Ergene, O. (2012). Sibicabi'nin Gülistan Çevirisi. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Bildirileri (20-22 Ekim 2011)* (s. 632-648). Adana: Çukurova Üniversitesi..

Ergin, M. (2002). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Bayrak Yay.

... ..., (2008). *Orhun Abideleri.* İstanbul: Boğaziçi Yay.

Erol Arslan, H. (2008). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri.* Ankara: TDK Yay.

Eyuboğlu, İ. Z. (2006). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü.* İstanbul: Sosyal Yay.

Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri.* M. Akalın (Çev.). Ankara: TDK Yay.

Geçkil, M. B. (2012). *Kasîde-i Bürde İmam-ı Bûsîrî.* İstanbul: Gonca Yayınevi.

Gedik, S. (2013). Çağatayca Kitâb-ı Mebde-i Nûr Mesnevîsi'nde Deyimler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 10* (S. 1), 59-86.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi.* Ankara: Ayraç Yay.

Gökbulut, S. (2010). *Necmeddin Kübrâ, Hayatı, Eserleri, Görüsleri.* İstanbul: İnsan Yay.

... ..., (2013). *Harezmî'nin Mesnevî Şerhi.* İzmir: Tibyan Yayıncılık.

... ..., (2013). Kemâleddîn Hüseyin Harezmî ve Yarım Kalmış Farsça Mesnevî şerhi. *Sufi Araştırmaları-Sufi Studies Yaz, C. 4* (S. 8), 37-47.

Gökçe, F. (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

... ..., (2015). Kutadgu Bilig'de Kör- "Görmek": Çok Anlamlılık, Metafor, Gramerleşme. *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları (S. 29),* 59-76.

Götz, M. (1979). *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland Band XIII-4 Türkische Handschriften.* Wiesbaden: Steiner.

Grönbech, K. (1992). *Kuman Lehçesi Sözlüğü.* K. Aytaç (Çev.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi/27.

Gülensoy, T. (1974). Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar. *Türkoloji Dergisi, C. IV* (S.1), 235-259.

... ..., (2001). *Türkçe El Kitabı.* (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.

... ..., (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (2 Cilt).* Ankara: TDK Yay.

Güner, G. (2008). *Karahanlı Türkçesinde Fiil.* Yayımlanmamış Yükksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günşen, A. (2006). Anadolu Ağızlarında Farklı bir Gelecek Zaman Eki ve Çekimi: -ıcı/-ici; -ucu/-ücü. *Turkish Studies/Türkoloji Dergisi*, (S. 2), 55-80.

Güvenç, L. (2004). *Harezm Türkçesinde İsim.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güzel, F. (2014). *Arapça Türkçe - Türkçe Arapça Sözlük.* İstanbul: Akvaryum Yay.

Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar.* İstanbul: MEB Yay.

... ..., (1996). *Karahanlı Türkçesi Grameri.* Ankara: TDK Yay.

... ..., (1997). *Harezm Türkçesi ve Grameri.* Ankara: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay .

... ..., (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hussiyetleri.* Ankara: TDK Yay.

Hamilton, J. R. (2015). *İyi ve Kötü Prens Öyküsü.* V. Köken (Çev.). Ankara: TDK Yay.

Harman, Ö. F. (2004). *Abidin Paşa, Kasîde-i Bürde Tercüme ve Şerhi.* İstanbul: Kalem Yay.

Hatipoğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme.* Ankara: TDK Yay.

Hazar, M. (2011). Çağatay Türkçesinde Oğuzca Özellikler ve Benzerlikler. *The Journal of Academic Social Science Studies-International Journal of Social Science Volume 4 Issue 1, summer*, 31-63.

Hengirmen, M. (1994). *Deyimler Sözlüğü.* Ankara: Engin Yayınevi.

... ..., (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Engin Yayınevi.

Hilmi, Ö. F. (2013). *Kelime Manalı Kasîde-i Bürde (Şerhi, Fazileti, Havas ve Esrarı).* İstanbul: Tuğra Neşriyat.

Hofman, F. H. (1969). *Turkish Literature A Bio-Bibliographical Survey Section III Part I.* Utrecth: Published by The Library of The University of Utrecht.

Jabbarî, A. (2014). *Sözlük Farsça-Türkçe (Alfabe, Önemli Fiiller, Mastar Kökleri).* İstanbul: Siyasal kitabevi.

Kaçalin, M. (2006). *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuz-namesi.* İstanbul: Kitabevi Yay.

... ..., (2012). *Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar.* Ankara: TDK Yay.

Kahraman, B. (1997). Lealî ve Abdurrahman Karahisarî'nin Manzum Kasîde-i Bürde Tercümeleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (S. 4), 57-107.

Kanar, M. (2010). *Farsça Türkçe Sözlük.* İstanbul: Say Yay.

... ..., (2012). *Arapça Türkçe Sözlük* . İstanbul: Say Yay.

Karaağaç, G. (1997). *Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım).* Ankara: TDK Yay.

... ..., (2015). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü.* İstanbul: Akçağ Yay.

Karahan, N. (2009). *Alî Şîr Nevâyî'ye Ait Bir Devâvîn Nüshası İncelemesi (Metin-Dil Bilgisi-Dizin-Sözlük).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Karakoç, S. (1967). *Üç Kasîde.* İstanbul: Fetih Yay.

Karaörs, M. (2006). *Alî Şîr Nevâyî, Nevâdirü'ş-Şebâb.* Ankara: TDK Yay.

Karasoy, Y. (2000). *Şiban Han Dîvânı (Metin-İnceleme-Dizin-Tıpkıbasım).* Ankara: TDK Yay.

Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk (Giriş, Metin ve Dizin).* Ankara: TDK Yay.

Kaya, M. (1992). Bûsîrî. *DİA , C.6,* 468-470.

... ..., (2001). Kasîdetü'l-Bürde. *DİA , C.24,* 568-569.

... ..., (2012). *Kasîde-i Bürde'yi Türkçe Söyleyiş.* İstanbul: Damla Yay.

Keskinsoy, H. (2011). *Mekkî ve Nahifî'nin Kasîde-i Bürde Tahmisleri (Tenkitli Metin-İnceleme).* Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırlangıç, H. (2003). Te'sîr-i Fârsî der Şekl-gîrî-yi İstilâhât-i Dînî der Turkiye (Türkiye'de Dini Terimlerin Oluşumunda Farsçanın Etkisi). *Uluslararası Dördüncü Fars Dili ve Edebiyatı Hocaları Sempozyumu (20-22 Ekim 2003).* Tahran-İran: İran Kültür Bakanlığı Fars Dilini Geliştirme Merkezi.

Korkmaz, Z. (1973). *Sadru'd-din Şeyhoğlu, Marzuban-nâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım).* Ankara: A.Ü. DTCF Yay.

... ..., (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: TDK.

... ..., (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri.* İstanbul: TDK Yay.

Korş, F. E. (1909). Drevniy Narodniy Stix Turreckix Plemen. *ZVO=Zapiski Vostoçnogo Otdelenia Russkogo arxeslogiceskogo obscestva, C. XIX,* 140.

... ..., (1910). Klassifikaciya Turreckix Plemen Po Yazikam. *Etnograficeskoe Obozrenie , 84-85,* 114.

Köprülü, M. F. (1945). Çağatay Edebiyatı,. *İslam Ansiklopedisi , C. 3,* 270-323.

... ..., (2007). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar.* (10. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.

... ..., (2009). *Türk Edebiyatı Tarihi.* (7. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.

Kurtuluş, R. (2002). Kemâleddîn-i Harezmî. *DİA , C. 25,* 233.

Kut, G. (2003). *Alî Şîr Nevâyî, Garâi'bü's-sıgâr.* Ankara: TDK Yay.

Kuzubaş, M. (2007). Muhammed Fevzi'nin Miftahu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi). *The Journal of International Social Research , C. 1* (S. 1), 56-192.

Lessing, D. F. (2003). *Moğolca-Türkçe Sözlük.* G. Karaağaç (Çev.). Ankara: TDK Yay.

Levend, A. S. (1956). Nevâî'nin Arapça Sözlüğü. *TDAY-Belleten* , 239-246.

... ..., (1957). Nevâî'ye Atfedilen Bir Eser: Muamma-yı Esmâ-ı Hüsnâ. *TDAY-Belleten* , 189-193.

... ..., (1972). Dini Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri. *TDAY-Belleten* (S. 371), 35-80.

Li, Y. S. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları.* İstanbul: Simurg Yay.

Mutçalı, S. (2000). *Arapça-Türkçe Sözlük.* Ankara: TDK Yay.

Mücteba, U. (1999). "Kasîde-i Bürde'ye Reddiye" Kitapçığına Kısacık Reddiye. *Dini Araştırmalar Dergisi , C. II*, 5-20.

Naskali Gürsoy, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu.* Ankara: TDK Yay.

Nişanyan, S. (2002). *Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimoloji Sözlüğü.* İstanbul: Adam Yay.

Ölmez, M. (2003). Çağataycadaki Eskicil Ögeler Üzerine. Yay. M. Ölmez, A. Ata. *Mustafa Canpolat Armağanı* , 135-142.

Ölmez, Z. (1996). *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü).* Ankara: Simurg Yay.

... ..., (2007). Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı üzerine Araştırmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 5* (S. 9), 173-219.

... ..., (1998). Çağatayca Sözlükler. *Kebikeç* (S. 6), 37-144.

Özavşar, R. (2009). *Marzubânnâme Tercümesi Metin, Çeviri, Art Zamanlı Anlam Değişmeleri, Dizin.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

... ..., (2013). *Tarama Sözlüğü ve Türkçe Sözlük'e Göre Anlam Değişmeleri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, D. A. (2015). *Zâli Ahmed bin Mustafa'nın Kasîde-i Bürde şerhi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkan, M. (1993). *Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük).* Ankara: TDK Yay.

... ..., (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

... ..., (2014). Manyaslı Mahmud'un Manzum Gülistan Tercümesi ve Yeni Bir Nüshası. *Turkish Studies / International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or TurkicVolume 9/9, Summer,* 1-16.

Özmen, M. (2007). Olmak Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiil Çekimleri Üzerine. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* (s. 1417-1426). Ankara: TDK Yay.

Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil.* Ankara: TDK Yay.

Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü.* İstanbul: Kapı Yay.

Poppe, N. N. (2009). *Zemahşeri - Mukaddimetü'l Edeb (Moğolca - Çağatayca Çevirinin Sözlüğü).* M. S. Kaçalin (Çev.). Ankara: TDK Yay.

Pritsak, O. (1988). Kıpçakça. M. Akalın içinde, *Tarihi Türk Şiveleri* (s. 111-122). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe Deyimler Sözlüğü.* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Radloff, W. (1888). Yarlıkı Toktamışa i Temir-Kutlugo. *ZVO=Zapiski Vostoçnogo Otdelenia Russkogo arxeslogiceskogo obscestva , C. III,* 1-2.

Rahimi, F. (2014). Çağatay Türkçesi ve Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Turkish Studies-International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/3 winter ,* 1157-1218.

Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar.* A. Kazancıgil (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yay.

Sak, V. A. (2013). Said Paşa'nın Kasîde-i Bürde Tahmisi. *Turkish Studies-International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/9, summer ,* 523-558.

Sami, Ş. (2013). *Kâmûs-ı Türkî.* İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı Yay.

Samoyloviç, A. (1942). Orta Asya Edebî Türkçesinin Tarihine Dair. *Ankara DTCF Yıllık Çalışmaları C. I'den Ayrı Basım* , 74-94.

Schönig, C. (2000). *Mongolische lehnwörter im westoghusischen.* Wiesbaden: Harrassowitz Yay.

Sçerbak, M. A. (1962). *Grammatika Starouzbekskogo Yazıka.* Moskova-Leningrad.

Serebrennikov B. A., Gadjieva N. Z.. (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri.* T. Hacıyev ve M. Öner (Çev.). Ankara: TDK Yay.

Sertkaya, O. F. (1992). Mongolian Words and Forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki). *TDAY-Belleten 1982* , 265-280.

Sev, G. (2011). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı.* Ankara : TDK Yay.

Sezer, İ. H. (1985). *Şair Bûsîrî ve Bürdesi* . Yayımlanmamış Doktora tezi, Konya : Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

... ..., (2000). Kasîde-i Bürde ve Nesir ve Manzum Tercümesi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (S. 10), 65-88.

Sinop, M. (2008). *Divanü Lügati't-Türk'te /t-/ Sesiyle Başlayan Kelimelerin Özbek Türkçesindeki Durumu.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Suat, C. ve Özdemir, H. (2001). *Arapça Türkçe Sözlük.* Ankara: Akçağ Yay.

Şahin, E. S. (1997). *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şener, H. İ. (1995). *Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Bür'e ve Su Kasîdesi.* İzmir: İrfan Kültür Eğitim Derneği Yay.

Şenocak, A. (2007). *Arap Dilinde Erillik Dişillik müzekker müennes.* İzmir: Bilimadamı Yay.

Şirazî, Ş. S. (2009). *Gülistan.* H. İlaydın (Çev.). İstanbul: Fide Yay.

Tanyıldız, A. (2007). Süreli Yayınlar Bağlamında Bazı Çevriyazı Sorunları. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3, Summer,* 525-534.

Tarama Sözlüğü - 8 Cilt. (2009). (3. Baskı). Ankara : TDK Yay.

Taş, İ. (2001). *Çağatayca Kur'an Tefsiri 21a-41b (Giriş-Metin-Dizin).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

... ..., (2015). *Süheyl ü Nev-Bahar'da Eskicil Ögeler.* Ankara: TDK Yay.

Tekin, T. (1997). *Türkoloji Eleştirileri.* Ankara: Simurg Yay.

... ..., (1998). *Orhon Yazıtları.* Ankara : TDK Yay.

... ..., (2003). *Makaleler 1, Altayistik.* Haz. E. Yılmaz, N. Demir. Ankara: Grafiker Yay.

... ..., (2004). *Makaleler 2, Altayistik.* Haz. E. Yılmaz, N. Demir. Ankara: Grafiker Yay.

Teres, E. (2009). *Çağataycada Söz Yapımı.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

... ..., (2014). *Çağatay Türkçesi Dil Bilgisi ve Metin Çalışmaları.* İstanbul: Sürat Üniversitesi Yay.

Türk Dil Kurumu [TDK]. (2015). Erişim Tarihi: 20. Temmuz 2015, http://www.tdk.gov.tr/

Togan, Z. V. (1951). *Harezmce Tercümeli Muqaddimat al-Adab.* İstanbul: Sucuoğlu Matbaası.

Toparlı, R. (1992). *İrşadü'l-Mülük Ve's-Selatin.* Ankara: TDK Yay.

... ..., ve Vural H. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: TDK Yay.

... ..., (1998). *Harezmli Hafîz'ın Divanı.* Ankara: TDK Yay.

Toprak, F. (2005). Harezm Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies , C. V* (S. 2), 277-292.

Tören, H. (2001). *Alî Şîr Nevâyî Sedd-i İskenderî.* Ankara: TDK Yay.

Tunç, T. (1995). *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini* . Ankara: TDK Yay.

Turgut, A. (2010). *Çağatay Türkçesinde Fiil -Metin-.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk V., Arslan Erol H., Gülsevin G., Durgut H., Ceritoğlu M. (2011). *XIV-XV Yüzyıllar Türk Dili.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.

Türkçe İmla Klavuzu. (2000). Ankara : TDK Yay.

Türkçe Sözlük. (2005). Ankara: TDK Yay.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. (2009). (3. Baskı). Ankara: TDK Yay.

Uludağ, S. (1997). Hallâc-ı Mansur. *DİA, C. 15*, 377-381.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Journal Of International Social Research.. (2015). Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2015, http://www.sosyalarastirmalar.com/anasayfa.htm

Usluer, F. (2009). *Hurufilik.* İstanbul: Kabalcı Yay.

Uzuntaş, H. (2012). *XIV. yüzyıla ait Çağatayca Bir Metnin Transkripsiyonu, Çevirisi, Sözlüğü ve Dil Özellikleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünlü, S. (2012). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü.* Konya : Eğitim Kitabevi.

... ..., (2012). *Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü.* Konya: Eğitim Kitabevi.

... ..., (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü.* Konya: Eğitim Kitabevi.

... ..., (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü.* Konya: Eğitim Kitabevi.

Üstüner, A. (2001). Çağatay Türkçesinde '-rdA, -ArdA, -UrdA' Zarf-Fiil Eki. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 11* (S. 1), 163-169.

Üşenmez, E. (2006). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü.* Yayımlanmamış Yükksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vambery, H. (1867). *Cagataische Sprachstudien.* Leibzig.

Yazım Kılavuzu . (2006). Ankara: TDK Yay.

Yıldız, M. (2007). *Kasîde-i Bürde Tesbi'i.* Ankara: Elif Yay.

Yılmaz, E. (1991). Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 151-165.

... ..., (2002). Doğu Türkçesi. *Edebiyat terimleri Ansiklopedisi*.

Yılmaz, S. (2008). *Çağataycanın Türk Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.